

РОГАТИНСЬКА
ЗЕМЛЯ

УКРАЇНСЬКИЙ АРХІВ
ТОМ 54
РОГАТИНСЬКА ЗЕМЛЯ
ТОМ ДРУГИЙ

**SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY
SOCIÉTÉ SCIENTIFIQUE ŠEVČENKO
SCHEWTSCHENKO GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN**

**Ukrainian Archives
Vol. 54**

**ROHATYN
THE TOWN AND ITS REGION,
WESTERN UKRAINE**

*Collection of historical and ethnographic articles, memoirs and
other materials.*

VOLUME TWO

EDITORS:

Dr. Oleh Kudryk
Maria Holod
Dr. Osyp Kravcheniuk

Publisher: CENTRAL COMMITTEE "ROHATYNSHCHYNA"
NEW YORK — PARIS — SYDNEY — TORONTO

1996

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА

Український Архів
Том 54

РОГАТИНСЬКА ЗЕМЛЯ

*Збірник історично-мемуарних, етнографічних і побутових
матеріалів.*

ТОМ ДРУГИЙ

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: д-р Олег Кудрик

Марія Голод

д-р Осип Кравченко

Видавець: ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ "РОГАТИНЩИНА"
НЬЮ-ЙОРК — ПАРИЖ — СІДНЕЙ — ТОРОНТО

1996

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ "РОГАТИНЩИНА"

д-р Олег Кудрик — голова
Мирослав Шмігель, Михайло Ромах — заступники голови
Володимир Мелько, Іван Падик — секретарі
Ярослав Пастушенко — скарбник
Роман Крупка — попередній голова.

Члени:

Софія Лялька-Бісик
Олександра Угрин-Салик
Михайло Лялька (Рочестер)

Контрольна Комісія:

Роман Баб'юк
Мирослав Баслядинський
Мирослав Богдан Бігус
Олександр Бісик
Михайло Лялька (Торонто)

Відділи:

Австралія: Ярослав Кужиль
Англія: Ярослав Мельник, Петро Маслій
Канада: Торонто — Михайло Ромах, Іван Падик, Іван Крупка
Монтреаль — Осип Дячишин, Меланія Поташник-Грицай,
Володимир Дмитрів
США: Рочестер — Михайло Лялька, Петро Іванців,
Володимир Гавриляк
Дітройт — Богдан Кудрик, Мирослав Кальба
Чікаго — Степан Скробач

Мужі довір'я окремих фондів: Остап Шенкірик, Іван Олексин,
Іриной Прокопович.

Резюме англійською мовою: Галина Кузишин-Голубець

Карта: д-р Роман Дrajн'ювський

Обкладинка, ініціали: Ольга Кіндзерява-Пастухів

Герб-рисунок: Марія Петрович-Винницька

Показник імен і місцевостей: Роман Юревич

Мовна редакція і коректа: Роман Юревич

Музичні нотації обох томів: Харитя Голод

Заставки Стратинської друкарні 1606 р.

Copyright © 1996 by Central Committee "Rohatynshchyna"

Library of Congress Catalog Card Number: 89-62162

ISBN: 0-88054-129-6

ЗМІСТ

Слово на закінчення другого тому	9
<i>Д-р Олег Кудрик</i> : Вступне слово	10

I. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

<i>Сильвестер Яричевський</i> : Гимн	15
<i>Дмитро Козій</i> : Етос честі	16
<i>Марія Голод</i> : Рогатинці і Рогатинська Земля.....	20
<i>Д-р Осип Кравченко</i> : Причинки до історії Рогатина	22
<i>Богдан Паньків</i> : Матеріяли до історії сіл і міст Рогатинщини (XV—XVIII ст.).....	29
Резолюції й постанови II з'їзду рогатинців.....	48

II. ІСТОРИЧНІ НАРИСИ

<i>Розалія Федюк-Янків</i> : Рідне місто мое	51
<i>Д-р Олег Кудрик</i> : Слідами жидівських поселень у Рогатині і повіті	73
Przywileje Żydów rohatyńskich	80
Привілеї рогатинських жидів (український переклад)	83
<i>Д-р Олег Кудрик</i> : Жидівське населення Рогатинського повіту у світлі польської урядової конскрипції 1765 р.	85
<i>Степан Скробач</i> : Збройна діяльність УПА	89
<i>Надія Білоус</i> : Навічно в пам'яті народній	111
<i>Микола Угрин-Безгрішний</i> : Минають дні	114
<i>А. Н.</i> : Ще про пацифікацію 1930 року	135
<i>Зиновій Роман Федунків</i> : Уділ Дем'яна — село Дем'янів	137
Рогатинці в Українських Січових Стрільцях	144
<i>М. Угрин-Безгрішний</i> : Молитва Українських Січових Стрільців на чужині	148
<i>Богдан Бандура</i> : Село Пуків у Другій світовій війні	151
<i>Роман Коритко</i> : Слідами братів Рогатинців	178
Рогатинські округинки	183

III. КУЛЬТУРА, ОСВІТА, МИСТЕЦТВО

КУЛЬТУРА

Свято Лепкого в Рогатині	189
<i>Д-р Осип Кравченко</i> : Іван Крушельницький	193
<i>Д-р Осип Кравченко</i> : Володимир Масляк	194
<i>Д-р Осип Кравченко</i> : Сильвестер Яричевський	195
<i>Д-р Любомир Пиріг</i> : Сильвестер Яричевський і Рогатин	197

ШКОЛИ

<i>Д-р Олег Кудрик: Основний чинник в історії української гімназії в Рогатині</i>	200
<i>Іван Падик: Чорний день української гімназії</i>	205
<i>Д-р Олег Кудрик: Учительський збір і три етапи розвитку Рогатинської гімназії</i>	208
<i>Юліян Каме́нецький: Перша й остання матура в ліцеї "Рідної Школи" в Рогатині</i>	217
<i>Д-р Олег Кудрик: Три директорські профілі</i>	219
МУЗИКА, МИСТЕЦТВО	
<i>О. Березовський: Після років забуття</i>	229
<i>Роман Новосад: Доля композитора Бориса Кудрика</i>	232
<i>Д-р Осип Кравченко: Роман Любінецький</i>	235
<i>Іван Падик: Михайло Лялька — актор</i>	237
<i>Д-р Осип Кравченко: Софія Сабат-Федорцева</i>	240
<i>Д-р Олег Кудрик: Франц-Ксавер Вольфганг Моцарт на Рогатинщині</i>	241
ПІСНІ З РОГАТИНСЬКОГО ОПІЛЛЯ	244

IV. ТОВАРИСТВА І ОРГАНІЗАЦІЇ

<i>Марія Макарушка-Хоптяк: Моя участь в Союзі Українок</i>	253
<i>Петро Трильовський: "Січ" у Пукові</i>	264
<i>Іван Франко: Гей, "Січ" іде</i>	265
<i>Д-р Олег Кудрик: Протияльогольний і протинікотинний рух</i>	266
<i>Д-р Олег Кудрик: Товариство наукових викладів ім. Петра Могили в Рогатині</i>	272
<i>Марія Голод: Причинки до історії організації Пласт в Рогатині</i>	274

V. ОСОБИСТОСТІ, ДІЯЧІ

<i>Д-р Олег Кудрик: Дарія Бачинська-Баб'юк</i>	283
<i>Д-р Олег Кудрик: Василь Білецький</i>	284
<i>Дмитро Козій: Іван Вербяний</i>	285
<i>Д-р Олег Кудрик: Д-р Василь Вергун</i>	286
<i>Василь Ратич: Микола Водонос</i>	287
<i>Д-р Олег Кудрик: Михайло Галушинський</i>	288
<i>Д-р Олег Кудрик: Олександр Гарасевич</i>	290
<i>Д-р Олег Кудрик: Архітект інж. Роман Грицай</i>	291
<i>Д-р Олег Кудрик: Д-р Семен Демидчук</i>	293
<i>Д-р Олег Кудрик: Володимир і Анна Дуткевичі</i>	294
<i>Д-р Осип Кравченко: Д-р Володимир Калина</i>	296
<i>Д-р Осип Кравченко: Антін Крушельницький</i>	297
<i>Марія Голод: Олег Кудрик, Рогатинець</i>	299
<i>Д-р Осип Кравченко: Д-р Олег Кудрик</i>	301

<i>Д-р Олег Кудрик: Михайло Ліщак</i>	304
<i>Михайло Воробець: Михайло Пиріг-учитель</i>	306
<i>Д-р Олег Кудрик: Іван Попович</i>	308
<i>Іван Падик: Отці Дмитро і Михайло Марко Стеки</i>	309
<i>Михайло Воробець: Отець Денис Теліщук</i>	312
<i>Катерина Чайковська: Д-р Микола Чайковський</i>	316
<i>Д-р Олег Кудрик: Василь Шмігель</i>	318

VI. МІСЦЕВОСТІ

<i>Бабухів (світлини)</i>	321
<i>Микола Бойко: Воскресінці</i>	323
<i>Данильче (світлини)</i>	329
<i>Дібринів (світлини)</i>	332
<i>Жовчів (світлини)</i>	333
<i>Ярослав Бурак: Загір'я Княгиницьке</i>	336
<i>Ілля Романів: Кінашів</i>	342
<i>Григорій Озарків: Колоколин</i>	345
<i>Володимир Короташ: Ще про Колоколин</i>	347
<i>Петро Маслій: Лучинці під трьома окупантами</i>	350
<i>Володимир Вульчин: Підмихайлівці</i>	381
<i>Іван Бойчак Помонята</i>	388
<i>Михайло Ёйна: Путятинці</i>	391
<i>Марія Білоган, Мирон Бринецький: Свистільники</i>	398
<i>Онуфрій Білоголовський: Серники Середні (Діброва)</i>	401
<i>Микола Засідко: Слобідка Болшівецька</i>	404
<i>Стрятин (світлини)</i>	408
<i>Чагрів (світлини)</i>	410
<i>Андрій Ільків: Чернів</i>	411
<i>Денис Бєлєй: Чесники</i>	430

VII. СПОГАДИ

<i>Д-р Мирослав Лібер: Богдан Лепкий у Черчі</i>	437
<i>Антін Лотоцький: Пішки на гору Маркіяна!</i>	442
<i>Микола Угрин-Беззрішний: Дещо з хроніки "Пресової квартири" УСС</i>	451
<i>Лідія Петрів-Бобовник: У Рогатинській гімназії "Рідної Школи" нового типу</i>	453
<i>Д-р Роман Осінчук: Живець Черче</i>	456
<i>Федь Федорців: Відкритий скарб</i>	476
<i>Яр. Климівський: Згадки про Рогатин</i>	483
<i>Стєпан Скробач: Три місяці у польській в'язниці</i>	486
<i>Д-р Любомир Пуріг: За порогом смерти</i>	491
<i>Лідія Петрів-Бобовник: Підкамінь — село мого дитинства</i>	493
<i>Іван Бойчак: Оркестра з Княгинич</i>	497
<i>Іван Крупка: Пам'ятаю юні літа в Пукові</i>	499

<i>Юрій Волощак</i> : Отець Омелян Ваньо з Заланова	506
<i>Н. Н.</i> : Іван Дмитрів з Підмихайлівців	510
<i>Софія Маланюк-Онуфрик</i> : Депутат	512
<i>Микола Лисий</i> : Везуть на заслання	534
<i>Юліян Каме́нецький</i> : Перше Різдво під советами	536
<i>Микола Бойко</i> : Учень усіх рогатинських шкіл	539
<i>Іван Хіцяк</i> : Черче півстоліття тому	548
<i>Оскар Шенк (Орест Шенкірик)</i> : Мелітополь	557
<i>Михайло Цяпа</i> : Моя матура в Рогатині	563
<i>Д-р Михайло Пиріг</i> : Епізоди зі споминів посадника Рогатина	571
<i>Микола Крутий</i> : Нерівний спротив	575
<i>Євгенія Головацька-Петрів</i> : Доля родини підпільника	576
<i>Роман Німий</i> : Родина Німих	592
<i>Микола Лисий</i> : Капличка у Псарах	594

VIII. РОГАТИНСЬКА ДІЯСПОРА

<i>Д-р Осип Кравченко</i> : Рогатинці в Америці	597
<i>Іван Падик</i> : Рогатинці в Канаді	635
<i>Ярослав Мельник</i> : Рогатинці у Великобританії	646
<i>Володимир Цимбалістий</i> : Пуківчани у Великобританії	655
<i>Д-р Олег Кудрик</i> : Ярослав Кужиль з Австралії	657
<i>Д-р Олег Кудрик</i> : Адвокат Роман Баб'юк	658
<i>Д-р Олег Кудрик</i> : Д-р Михайло Пиріг	660
<i>Іван Падик</i> : Галя Кучмії з другої генерації	661
<i>Марія Голод</i> : Історія однієї душі	664

ДІЯЛЬНІСТЬ КОМІТЕТІВ

<i>Д-р Олег Кудрик</i> : Перший з'їзд рогатинців	667
<i>Марія Голод</i> : Другий з'їзд рогатинців	669
<i>Д-р Осип Кравченко</i> : Рогатин	675
<i>Володимир Мелько</i> : Звіт про діяльність Центрального Комітету "Рогатинщина"	681
<i>Іван Падик</i> : Комітет Рогатинців у Торонті	689
<i>Д-р Володимир Кондратюк</i> : Повернення до джерел	692
<i>Іван Ролівський</i> : "Рогатинська Земля"	694
Редакційна колегія — біографічні нотатки	696
Про авторів	700
Показник імен	705
Показник місцевостей	745
Rohatyn, the town and its region. English Language Summary	757
Меценати	837
Жертводавці	843

Кольорові вкладки	225—228
-------------------------	---------

СЛОВО НА ЗАКІНЧЕННЯ ДРУГОГО ТОМУ

Несподівана смерть д-ра Олега Кудрика, голови редколегії 2-го тому збірника "Рогатинська Земля", координатора матеріалів обох томів, голови Центрального Комітету "Рогатинщина", спричинила деяке спізнення виходу книжки. Бракувало лише кількох місяців, щоб цю велику працю увінчати словом "кінець". На жаль, кінець стався 18 жовтня 1994 р., коли струджене серце батька "Рогатинської Землі" відмовилося працювати. Помер наш голова і редактор майже на порозі довершення цього діла.

Закінчувати книгу припало нам, майже наполовину меншою кількістю членів редколегії і Центрального Комітету. Відійшли у засвіти, крім д-ра Олега Кудрика, ще такі діяльні члени: Роман Баб'юк, Володимир Гавриляк, Ярослав Кужиль, Осип Дячишин, Ярослав Щербанюк, Мирослав Баслядинський, Петро Маслій, Василь Іванців, Мирослав Омелян Стрийський; знедолені хворобою Михайло Лялька (Рочестер), Роман Крупка, Зенон Машталір, Богдан Кудрик; домашні трудні обставини не дали можливості продовжувати співпрацю Степанові Скробачеві.

По нашій найкращій спроможності і нашому найкращому розумінню задумів д-ра Олега Кудрика, віддаємо цю книгу в руки дослідників і любителів історії нашої ближчої батьківщини — Рогатинської Землі. Тим самим вважаємо, що **постанова Другого з'їзду рогатинців** (Глен Спей, 13—14 жовтня 1984 р.) **видати регіональний збірник — повністю виконана.**

Маємо надію, що сучасні і майбутні рогатинці в Україні будуть продовжувати нашу працю, маючи для того набагато кращі можливості у своїй незалежній державі. Хай і надалі прославляється Рогатинська Земля своїми нащадками, як прославилась нашими предками!

Липень 1995 р.

Редколегія:

Марія-Анна Голод, д-р Осип Кравченко.

Центральний Комітет "Рогатинщина":

Мирослав Шмігель, діючий голова,

Михайло Ромах, заступник голови,

Володимир Мелько, Іван Падик — секретарі,

Ярослав Пастушенко — скарбник,

Мирослав Богдан Бігус — голова Контрольної комісії.

Члени управи:

Софія Лялька-Бісик, Олександра Угрин-

Салик, Степан Скробач, Михайло Лялька

(Торонто), Олександр Бісик, Михайло

Лялька (Рочестер), Ярослав Мельник,

Мирослав Кальба, Володимир Дмитрів,

Меланія Поташник-Грицай.

Мужі довір'я окремих фондів:

Остап Шенкірик, Іван Олексин, Іриней

Прокопович.

ВСТУПНЕ СЛОВО

П'ять років минуло від появи першого тому нашого збірника "Рогатинська Земля". Нагромадження матеріалів, які з тих чи інших причин не ввійшли до першого тому, стало вимовним стимулом для щировідданих рогатинських ентузіастів, що зібралися на свій з'їзд в 1991 році, висунути пропозицію видати ще один том Збірника-альманаху.

Після появи першого тому Збірника багато мешканців сіл Рогатинщини зауважили, що немає достатньої згадки про їхню місцевість. Тому, як тільки проголошено, що будемо видавати другий том, вони тим дуже втішилися і почали надсилати листи з різними запитамі, а також проектами згадок про свої села. Це був дуже сухий

матеріал і його треба було ґрунтовно переробляти і переписувати на друкарській машинці. Ті листи і матеріали були написані часто діалектом і малозрозумілим почерком. У процесі опрацювання поміч Марії Голод, члена редакційного колективу, була надзвичайною і незаступимою.

Справа біографій заслужених людей, яких не відзначено в першому томі, завдала чимало турбот. Редколегії довелося вкласти особливо багато труду й уваги в селекції і опрацюванні мемуарних матеріалів, тобто спогадів з громадського і особистого життя.

Публікування їх — дарма чи з прогалинами, чи з особистим забарвленням — нині ще актуальне, а завтра воно може бути вже нездійсниме. З відходом у вічність очевидців, що знали цей період історії Галицької України, знову залишиться "біла сторінка", яких, на жаль, так багато в нашій історії. І саме такі думки Центральний Комітет "Рогатинщина" і загальні рогатинських земляків на своїх з'їздах узяли до уваги і постановили видати ще й цей том Збірника.

Тому що другий том є продовженням, а разом з тим доповненням першого, розміщення матеріалів у ньому взурується з певними варіантами на першому томі, щоб зберегти публікаційну цілість двотомника. Однак, на

відміну від попереднього, в цьому томі ми додаємо окремий розділ "Рогатинська діаспора". Без сумніву, ці матеріали зацікавлять як наших земляків у діаспорі, так і в Україні, а також стануть у пригоді історикам. Формат другого тому також збережено в стилі першого, хіба що він дещо тонший. Доречно тут згадати, що до Редакційної Колегії запрошено д-ра Осипа Кравченюка, професора американського коледжу та наукового дослідника нашого минулого.

Тому що Центральний Комітет вирішив віддати весь матеріал до мовної коректи, після довгих пошуків за мовознавцем, заангажовано Романа Юрєвича на мовно-технічного редактора Збірника.

Довгоочікувана поява першого тому "Рогатинської Землі" була прийнята рогатинськими земляками з вдовolenням і з певного роду гордістю, що Рогатин "наздогнав" не тільки інші регіональні публікації, але й спромігся на чепурну зовнішнім виглядом і замітну, дуже добре опрацьовану книгу. Свої і чужі рецензенти похвально висловилися про цінність історичного документу, яким став наш Збірник, опрацьований подекуди у строгій академічній формі.

У загальному наша публікація охоплює події, описи і фрагментарну хроніку в Рогатині і районі від найдавніших часів до середини цього століття. Тут і там читач натрапить на деякі відхилення від того порядку. Члени Редакційної Колегії свідомі того, що цей Збірник охоплює далеко не все, що варто було помістити про Рогатин і Рогатинщину. Наприклад, треба було ширше подати давні часи міста, містечок і сіл — топографію, народне господарство, побут, звичаї, ношу й ширші біографії визначних людей Рогатинщини тощо. Але, незважаючи на ці прогалини, зумовлені трудністю одержання відповідних джерельних матеріалів, у книзі вміщено багато цінних матеріалів, які інакше могли пропасти. Члени Редакційної Колегії вірять, що Збірник буде не тільки цікавою і корисною лектурою, але й важливим джерельним матеріалом для дослідників історії України й української західної діаспори.

Центральний Комітет рогатинського земляцтва щиро дякує всім жертводавцям, які своїми пожертвами причинилися до видання цієї книги. Наша особлива подяка д-рам Оскарові та Терезі Шенкам, які пожертвували 25 тисяч австралійських доларів на це видання. Без їхньої допомоги Комітет навряд чи зміг би видати цю книгу. Комітет і Редколегія щиро дякують авторам статей і споминів та всім, хто прислав матеріали і фотографії.

Одночасно всі ми низько клонимо голови перед тими, які передчасно відійшли від нас і не дочекалися побачити цієї книги.

Важко нині передбачити, чи цим томом закінчиться видавнича діяльність Центрального Комітету "Рогатинщина". Багато різних епізодів і питань з життя та історії міста й району залишилися ще поза рамками нашого двотомника "Рогатинська Земля", якими варто було б розширити і доповнити нашу історію. Можливо, що в новій дійсності відновленої державності України це завдання переберуть наші земляки на рідних землях, які є свідками чи учасниками подій другої половини століття та мають

тепер безпосередній і ширший доступ до державних архівів та бібліотечних сховищ.

Зі скромністю ми можемо сказати перед маєстатом наших предків, що засіяні ними зерна любови в наших серцях та правду про Україну ми понесли в діяспору, щоб не тільки зберегти ці вартості, але й посіяти їх на теренах нового довкілля.

Передаємо Вам, дорогі земляки і читачі в діяспорі і в Україні, другий том збірника "Рогатинська Земля" в час, коли ми вже відзначили третю річницю відновлення незалежності і самостійності України.

Підсумовуючи нашу працю, яку ми, рогатинська громада в діяспорі, її Центральний Комітет і Редколегія зробили в тому часі для закріплення нашої держави України, нехай це видання буде не лише частковим сплacenням боргу рідній землі, не лише виявом любови до Рогатинської Землі тих, які, рятуючи свою національну гідність, свою віру і церкву, опинилися на чужих землях, але нехай буде воно також гідною відповіддю фальшивій і обманній московсько-більшовицькій псевдонауці, яка затруїла поточні покоління України брехнею про минуле нашої Батьківщини, нашої рідної землі.

*Д-р Олег КУДРИК,
голова Центрального Комітету
"Рогатинщина", головний редактор
видання.*

Університет Індіана, Блумінгтон, вересень 1994 р.

I.

агальна частина

СИЛЬВЕСТЕР ЯРИЧЕВСЬКИЙ

ГИМН

Побідна пісне, загрими,
Доволі вже терпіли ми
Знущання, муки і обид —
Терпіти далі навіть стид!
З краю обид, терпінь, могил
Устань, хто краплю має сил!

В кого надії світ не зблід —
Гей, до борні! Гей, до побід!

Не вижидати нам чудес,
Щоб сам собою ворог щез,
Не скинуть ласки небеса —
Самі творімо чудеса!
Огонь із душ, із серця грім
Міцною волею крешім!

В кого надії світ не зблід —
Гей, до борні! Гей, до побід!

ЕТОС ЧЕСТИ

Етос честі по своїй суті — лицарський. Лицарство в старовину розвивало високе почуття честі. Воно вчило міряти вартість життя мірилом моральних цінностей, прищеплювало свідомість того, що честь становить цінність, за яку, коли треба, слід віддати життя. Етос честі пустив коріння вглиб у тих народів, які протягом своєї історії дали з себе лицарський стан. Стан цей оформлював не тільки етос становий, але й етос нації.

Процес закріплення етосу честі у Київській Державі можемо простежити по пам'ятках українського письменства. Як лицарство середньовічної Західньої Європи, так і наша княжа дружина виховувала тип "лицаря без страху й догани". "Слово о полку Ігоревім" вирізняє в лицарському етосі княжої дружини чотири моменти: а) лицарі-дружинники (шукають "собі честі, а князеві слави"); б) вони не вродились кривду терпіти, як кажеться там про "Олегове гніздо хоробре"; в) їхній меч служить цілій "Землі-Державі"; г) вони воліють смерть, ніж ганьбу неволі.

У пізніших віках етос козацький розвиває ті самі засади. Козацьке лицарство мало свій не списаний на папері, але в житті з усією суворістю й послідовністю застосований кодекс честі. Факт цей засвідчують чужинці: козацьке військо, — як занотував італієць Гамберіні 1584 р., — "жадібне більше слави, ніж наживи, готове на всяку небезпеку". За словами французького інженера Бопляна (XVI ст.), "козаки страшенно люблять свободу: смерть уважають кращою за рабство" (В. Січинський, "Чужинці про Україну", Авґсбург, 1946, стор. 22, 32).

Чесць здобувається зусиллями, ділами, її треба собі заслужити. Вона зв'язана з пошаною з боку оточення, громади, суспільства. Але справжнє почуття честі базується на самопошані, на переконанні з боку того, хто втішається честю, що він платить чистим золотом, а не фальшивою монетою. Панько Куліш, що глибоко проникнув у козацьку психіку, дав незрівняні зразки козацького етосу честі в "Чорній Раді", в особах низовця Кирила Тура і представників городового козацтва, Якіма Сомка й полковника Шрама. Кирило Тур має, щоправда, подобу шибайголови-характерника — і таким його знають ті, хто не вміє читати в душі, — але за тією подобою приховується поважне, навіть суворе обличчя лицаря, що не один раз

важив життям, рятуючи бойових товаришів, що готов був віддати життя за Сомка, розумного й чесного провідника, який мав на меті об'єднати Україну, і до цієї мети прямував, не кривлячи душею. Одначе Сомко, як справжній лицар, не прийняв його пожертви, кажучи: "Чужою смертю волі купувати не хочу". Кирило Тур високо оцінює козацький етос чести: "В нас, — каже він, — честь і слава, військова справа, щоб і сама себе на сміх не давала і ворога під ноги топтала". Про славу думає лицар, а не про те, щоб ціла була голова на плечах. На прапорі лицарів чести видніло гасло: "За честь, славу, за братерство, За волю України" (Т. Шевченко, "Гоголю").

Найважче для чести було почуття ганьби неволі. Тим то козаки-невольники молять Бога:

*"О милий Боже України!
Не дай пропасти на чужині,
В неволі вольним козакам!
І сором тут, і сором там —
Вставать з чужої домовини,
На суд Твій праведний прийти,
В залізах руки принести
І перед всіми у кайданах
Стать козакові!"*

(Т. Шевченко, "Гамалія").

Коли нарід, що має достатньою мірою розвинутий етос чести, попаде в рабську залежність від сусіда, для якого етос чести є чужим і який знає тільки брутальну силу, тоді його етос мусить бути виставлений на важке випробування. Діють бо всі сили розкладу, які мають на меті викоренити його із сфери почуття, мислі й волі підкореного народу, починаючи від розкладу його провідної верстви. Може наступити дивовижна дегенерація моральних почуттів, насамперед знидіння, а то й зник почуття ганьби неволі. Спостерігав це явище Шевченко, тавруючи "спадкоємців козацької слави" словами:

*Раби, підніжки, грязь Москви
Варшавське сміття...*

або:

*Всі оглухли, похилились
В кайданах.*

В обставинах неволі вирощується комплекс національної неповновартості. Фантасмагоричну спробу вирватися із того комплексу рабських почуттів зобразив Іван Франко в поемі "Похорон", вивівши в особі Мирона провідника народу, що підіймає "люди закутий" до повстання "на кривдників відвічних", але побачивши, як глибоко закоренилися в масі того люду "плебейські інстинкти", вирощені віковою неволею, зраджує повстанців, кидаючи їх на поталу, на смерть, гадаючи, що їх героїчна смерть переродить нащадників, даючи їм приклад героїзму.

Міркування Мирона, витончені гострим лезом силогізмів, мають якусь

переконливу силу, а проте вони межують із шалом людини, що заплуталась у тенетах зневіри.

Леся Українка теж пізнала отруту зневіри й розпачу. Бачачи перед собою непорушну, здавалося б, "тюремну стіну", мури неволі, вона викидає із зболілої душі страшні своїм змістом слова:

*О горе нам усім! Хай гине честь, сумління,
Аби упала ся тюремная стіна!*

На щастя, не маємо тут справи з міркуваннями мораліста на тему: можна чи не можна застосовувати нечесні засоби в боротьбі з нечесним ворогом, чи не можна пожертвувати честю для великої мети. Наша велика поетка не має на думці пропагувати т.зв. валенродизм (див. "Конрад Валенрод" А. Міцкевича). У словах Лесі Українки вчувається крик пораненої душі, крик розпачу, тим то вона й назвала свою поезію "Хвилина розпачу". Такий саме розпачливий крик залунав в охопленій пожежею та руїною Трої з уст подоланих троянців: "Єдиний рятунок для подоланих — покинути всяку надію на рятунок" (Вергілій, "Енеїда", II, 354).

Перед лицем ворога, що не знає етосу чести, поетка молить Бога: "Пошли нам, Боже, чесних ворогів", бо страшний передусім той ворог, який не має почуття лицарської пошани до тих, кому "вибито шаблю з рук", як кажуть запорожці в "Соборі" О. Гончара.

Гостро відчував занепад національного етосу чести Є. Маланюк:

*Міцна, як смерть, твоя (Україно) в'язниця...
А тут все тіло пражить сором.*

("Псальми степу").

*Ні життя, ні смерти,
Довгий сон вікової отрути.*

("Полин").

Його жахає розпаношене безчестя зради:

"Затихло все під зимним чадом зрад".

("Поліття").

А чи молодші й наймолодші поети й прозаїки наші відчують гостроту проблеми етосу чести?

Варто відзначити, що студент Микола Баглай у повісті "Собор" О. Гончара висловлює переконання, що саме українські матері стоять на сторожі національного етосу чести, успадкованого від попередніх поколінь, які вміли виховувати "людей з криці": "Матері, — каже він, — у спадок передають нам почуття чести, гідності, волелюбства — це ж чогось варто!"

Але водночас чуємо й тривожні голоси. Василь Симоненко вибухає шевченківським гнівом та обуренням на моральне отупіння людей, що перестали відрізняти добро від зла, на підлість, брехливість, безчестя, зраду, на запроданство: "Прокляття і зайдам, і запроданцям твоїм (Україно)!" ("О земле з переораним чолом").

Микола Вінграновський задихається серед змішаного суспільства,

тавруючи "душі гарбузові" і "рабську кров безкровну". Він переживає, здається, подібну розпачливу хвилину, як Леся Українка:

*У розпачну хвилину
гриз я землю з болю у гаю.*

("Сто поезій", 66).

Іван Драч не "вulkanиться", як Вінграновський, але все ж і він суворо оцінює моральну вартість сучасної людини взагалі (ми не здивувалися б, якби він мав на увазі передусім українську людину):

*Та ж з глини — вся земля, так з глини вся людина,
Невже її, плитку, перемісити всю?
... Занурюй кулаки в її ядучу душу,
Їй поперек ламай, прасуй її хребта...
... Тож тільки глина є — ще все на світі голо,
Тож тільки глина є — людини ще нема.*

("Баляди буднів").

"Людини ще нема"! А чи поети-візіонери зуміють надхнути українську людину творчою візією високого етосу?

Заставка "Службника". Стратин, 1604.

МАРІЯ ГОЛОД

РОГАТИНЦІ І РОГАТИНСЬКА ЗЕМЛЯ

Рогатинцями вважаємо всіх, хто походить з довоєнного Рогатинського повіту, що розпростирився над центральною і південною течією трьох повноводних допливів Дністра: Свіржа, Гнилої Липи і Нараївки. Південну границю Рогатинського повіту становив Дністер, починаючи від Луковця Вишнівського аж по Ганівці. Зі заходу границя спільна з Бобрецьким, з півночі з Перемишлянським, з північного сходу з Бережанським, зі сходу з Підгаєцьким повітами.

В Рогатинському повіті були три більші міста: Рогатин, Бурштин і Болшівці (найбільше з них — Рогатин) — усі над Гнилою Липою. Менші містечка: Підкамінь, Журів, Княгиничі і Букачівці — усі над Свіржем; величезні села (колись містечка) — Стратин, Бовшів і Липиця, що над Нараївкою.

Коли глянемо на мапу Рогатинського повіту, зразу бачимо, що це стародавня околиця, де вже в заранні історії, ще в передісторичні часи, проживали висококультурні люди. Назви місцевостей, такі як Лучинці, Скоморохи, Тенетники, Свистільники, Конюшки — говорять про працю, якою ті люди займалися; Куропатники, Куничі, Вербилівці, Серники — не тільки такі собі назви, це рівночасно окреслення ловецької спеціальності; Княгиничі, Путятинці, Добринів, Стратин, Перунівка, Чагрів, Насташин, Васючин (Васютин?), Підгороддя, Черче, Липиця, Підшумлянци — старинні історичні оселі, не згадуючи вже про Рогатин чи Бурштин. Багато місцевостей з дивними назвами, які часто говорять самі про себе: Козара (хіба Хозари?), Фрага, Яглуш, Юнашків, Коростовичі, Бабухів, Кукільники, Колоколин, Виспа, Бовшів, Обельниця, Явче, Помонята (або Помонятина?), Псари, Німшин, Хохонів, Библо, Дегова, Пуків, Любша, Мелна, Руда, Заланів, Клещівна, Лопушна; дуже християнські — Різдвяни, Воскресінці, Чесники; декілька таких як Мартинів, Підмихайлівці, Вишнів, Журів, Чернів, Дем'янів, Жовчів, Григорів, Фірлеїв, Гербутів, Дитятин; небагато таких як Слобідка, Стасева Воля, Людвиківка, Гоноратівка, Загір'я, Луковець; а ще Болшівці, Озеряни, Уїзд. Усіх місцевостей у Рогатинському повіті 107. Згідно зі "Статистичними таблицями" В. Кубійовича — усіх мешканців 115 тисяч.

Рогатинці — не тільки автохтони чи уродженці Рогатинської Землі, це теж всі ті, хто жив колинебудь у цих 107 місцевостях, хто тут працював,

ходив до школи; це ті, що були тут священиками, вчителями, лікарями, купцями, ремісниками чи рільниками; це, врешті, всі ті, яких, може, батьки чи діди-прадіди тут перебували або звідсіля походили.

Поняття "рогатинець" дуже широке: це й мешканець самого Рогатина чи Бурштина, Болшівців, Букачовець, Журова, Стрятина і Липиці, це теж уродженці всіх 107-ох місцевостей повіту; це теж учень Рогатинської гімназії, Торговельної школи, Малої семінарії чи учительських курсів; працівник кооперації, селянин чи Ставропігійський міщанин, суддя, нотар чи адвокат з усіх трьох судових округ, лікар, ветеринар чи агроном, диригент хору чи дяк, священик чи землевласник-дідич, державний чи громадський урядовець, війт чи учитель — одним словом, усі ті, хто мав чи має якнебудь відношення до Рогатинської Землі всіх часів.

Заставка "Требника". Стрятин, 1606.

Д-р ОСИП КРАВЧЕНЮК

ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ РОГАТИНА

Багата на події історія Рогатина ніколи, мабуть, не перестане бути предметом зацікавлення і наукових розшуків. Дотеперішні інформації про це місто, виявлені нашими і чужими дослідниками, залишають усе ще чимало такого, що потребує докладної перевірки, виправлення чи доповнення. Скромною спробою у цьому напрямі є саме ця коротенька стаття, в якій подаємо точніші дані про відомих і невідомих дотепер людей, пов'язаних з давнім Рогатином.

Недостатньо з'ясованим є сам початок Рогатина чи оселі Пилипівці, з якої він постав, на основі грамоти *Волчка Преслужича* чи пак *Пересложича*¹ з 14 серпня 1415 року. Не знаємо, на якій підставі О. П. Шеремет подає, що "вперше згадується Рогатин в хроніках 1200 р.",² та хто започаткував оселю Пилипівці. Чи та оселя була від самого початку власністю родини Преслужичів, як це виходило б із згаданої грамоти Волчка, де він називає себе "паном і спадкоємцем Рогатина" та пише про село і "спадщину нашу Филиповиці".³ Нарешті, хто був Волчко Преслужич? Чи був він нащадком давнього боярського роду, чи одним із тих, про яких пише Грушевський, що "до боярства іноді приходили люди з нижчих верств, яким щасливі обставини могли прискіпити кар'єру, як от Лазор Домажиреч і Івор Молибожич, які дістали Коломию від боярської олігархії?"⁴ В декількох документах тих часів натрапляємо на нього, як члена суду чи свідка при видаванні різних грамот, поруч тогочасних достойників, як Ян Тарновський, Спитко Тарновський та ін. Членом третейського суду він був 1404 р. в Медиці з приводу спору Володислава Ягайла з Єлисаветою Пілецькою;⁵ присутнім він був 4 квітня 1414 р. під час підписання грамоти, якою Іван Сремський (з Обихова) підтверджував передання маєтків у Звертові біля Жовкви Махною Звертовською Яхні Кійській.⁶ Після грамоти з 14 серпня 1415 р., якою він замінив свою оселю Пилипівці на місто Рогатин і надав йому магдебурзьке право, ми бачимо його прізвище у грамоті з 27 травня 1419 р., в якій мова йде ще раз про цю зміну та про продаж рогатинського вйтівства і про інші надання.⁷ У цій грамоті згадується прізвище *Петра Липницького* (Липицького?) як нового вйта.

Що сталося з Волчком Преслужичем після 1419 року та чому його прізвища нема на пізніших грамотах, не знаємо. Цікаво, однак, те, що в той

час на поверхню виринає родина Рогатинських. У своїх замітках п.н. "Рогатин" Андрій Гургула припускає, що ця родина походила з визначного, може навіть княжого роду та що про якогось *Федора Рогатинського* є згадка під 1387 роком, коли королева Ядвіґа пішла походом на Галичину, щоб відібрати її від мадярів. Неспроможна взяти Галич, вона просила литовського князя Витовта про поміч, і той, злучивши своє військо з військом інших князів та свояків, серед них також Федора Рогатинського, поміг зайняти це місто.⁸ Важнішою від Федора є для нас особа *Богдана Рогатинського*, сучасника Волчка Преслужича і властителя Рогатина. Про нього знаємо, що він став по стороні Свидригайла, коли той зірвав з Володиславом Ягайлом, і вславився як оборонець замку в Олеську перед поляками (1432). Тоді він обіцяв їм піддати замок після того, як піддається замок у Луцьку. Поляки вдоволитися цією обіцянкою, але пізніше сконфіскували його маєтності.⁹ Цікаво відзначити, що з цього приводу Грушевський пише про надання Рогатина по Івашкові Богдані (не лише Богдані) Миколаєві Параві.¹⁰ Далі, у нас є газетна вирізка невеличкої англомовної статті про замок в Олеську, де анонімний автор подає, що цей замок "обороняли герої під проводом Івашка Преслужича".¹¹ Немає сумніву, що Богдан, Івашко Богдан та Івашко Преслужич — це наш Богдан Рогатинський, але звідкіля тут взялося прізвище "Преслужич"? Чи це просто недогляд невідомого автора, можливо неісторика, а чи Івашко Преслужич це Волчко Преслужич? Чи, можливо, Богдан чи пак Івашко Богдан став властителем Рогатина після Волчка?

Втрата Рогатина Богданом Рогатинським прийшла саме в той час, коли в Галичині почали вводити польську адміністрацію. Створено окреме воєводство, українських воєводів замінено польськими, а відповідальність за повіти воєводства віддано в руки каштеляна. Пізніше кожний повіт дістав старосту, який був королівським репрезентантом і мав адміністраційні і суддівські права. Таким чином, система старостів стала основною формою адміністрації в Галичині; в міських судах старости були головами, а судді — їхніми помічниками. На перший погляд могло б видаватися, що тогочасна адміністрація краю була добре впорядкована і пости старостів, воєвод, каштелянів та ін. докладно визначені. В дійсності так не було, принаймні цього не бачимо з документів, в яких часто тяжко розмежувати уряди воєвод, старостів, каштелянів (бургграфів), бо чимало осіб виступають то як старости, то як воєводи, або навпаки. Без уваги на те, якими були урядові пости тих людей, влучну характеристику їм дав Владислав Лозінський, пишучи, що наші землі були часто в руках марнотравних і непідприємливих людей, які господарювали "по-татарськи". Короткотермінові державці (3-4 роки) грабували й визискували працю людей, спричиняли упадок замків, а коли не було татарських нападів, вони далі грабували, мовляв, — це татари.¹²

Як уже згадано вище, після конфіскації маєтностей Богдана Рогатинського їх одержав *Миколай Парав*. В Корчині 24 серпня 1432 р.

Володислав Ягайло записав йому 200 гривень на шістьох селах у Львівському повіті (Янчин, Бачів, Стратин, Кореличі, Матіїв і Жидовичі), 24 червня 1433 р. ще 200 гривень на Рогатині і його передмістях, а також на селах у Львівському і Галицькому повітах. У тій грамоті згадані передмістя Рогатина Бабинці й Вербилівці і села Потік, Чируча (Черче?), Старий Рогатин, Руда, Дібринів, Підвине, Чесники, Путятинці і Насташин у Галицькому повіті та Янчин, Матіїв, Бачів, Кореличі і Жидовичі у Львівському. Усі вони були раніше власністю Івашка Богдана і Янчевського.¹³

Миколай Парава виступає як галицький староста у виданій 2 червня 1447 р. грамоті, в якій сім вїтїв підтверджують продаж йому за 300 польських гривень вїтївства в Рогатині Катериною, дочкою колишнього вїтїа Петра Липницького (Липицького?) і жінкою рогатинського міщанина Мартина, яка вважала себе правною і дійсною спадкоємницею цього вїтївства. На тій грамоті є печатка Петра Одровонжа, воєводи руської землі і львівського старости.¹⁴ П'ятнадцять років пізніше (10 березня 1462) у грамоті Казимира Ягайлонського читаємо про продаж рогатинських і товстецьких маєтків, а також сіл у Львівському повіті та вїтївства у Глинянах Яковом з Любиня львівському каштелянові *Станиславу з Ходча*. У цій грамоті згадані, крім вїтївства Рогатина, села: Путятинці, Чесники, Дібринів, Клещівна, Руда, Підгороддя, Черче і Насташин у Галицькому повіті та Янчин, Матіїв, Кореличі, Бачів, Жидовичі, Прибїль, Восильне (Подусільна?) та ін. у Львівському. Усі вони були власністю Якова з Любиня після смерти Миколая Парави з Любиня коло 1460 року.¹⁵

Грамотою з 30 листопада 1463 р. Казимир Ягайлонський підтвердив резигнацію Ядвіги з Любиня з маєтків Рогатина і з маєтностей, які належали до нього у Львівському і Галицькому повітах на користь Станислава з Ходча, поданого тим разом як подільський воєвода і львівський староста.¹⁶ Цей самий король підтвердив грамотою з 8 квітня 1469 р. продаж рогатинського вїтївства. Тут згадується якийсь Іван з Сиросхова (Сурохова?), котрий заявив, що він має право на вїтївство в Рогатині і продав його Станиславу з Ходча, львівському воєводі і старості Подїлля та Галича.¹⁷

Станислав з Ходча гербу Порай помер 1486 р. і залишив трьох синів: Станислава, Миколая і Оттона. Станислав був галицьким старостою, з 1496 р. краківським каштеляном і двічі (1507 і 1510) послом до Молдавії і Волощини. Він помер 1529 року. Миколай був каноніком Перемиської і Львівської капітул, і таким чином наслідником Станислава з Ходча (старшого) став у Рогатині *Оттон з Ходча*. Він був львівським каштеляном, з 1507 р. воєводою подільським, з 1517 р. руським, з 1526 р. сандомирським, з 1533 р. краківським, також старостою Галича, Коломиї, Снятина й Любачева і нарешті рогатинським дідичем. Помер 1534 р. і на ньому закінчився рід з Ходча.¹⁸

Зі Станиславом (старшим) і Оттоном з Ходча пов'язані ще дві грамоти. У першій, виданій 28 серпня 1525 р. у Галичі, читаємо, що Петро (земський

суддя) і Миколай Конечацький (галицький підсуддя), також з Блудник, видали випис із земських книг з 15 липня 1448 р., на основі якого Станислав з Ходча, галицький староста, заставив Нікльові з Новосілець села Новосільці і Тучапи в Галицькому повіті.¹⁹ У другій, виданій 25 квітня 1530 р., Жигмонт I підтвердив свою угоду з Оттоном з Ходча, сандомирським воєводою і львівським та любачівським старостою, згідно з якою Оттон мав платити з новоодержаного староства річно 1600 польських злотих до королівської скарбниці, під умовою, що спровадить пушкарів з достатньою службою до замків тих староств і буде оплачувати їх.²⁰

1534 року старостою нового міста, або Запаркання, був *Ян Боратинський* гербу Корчак. Він походив із давньої руської шляхти, початок якій дав Дмитро, коло 1361 р. дідич у Боратині і Домбковицях у Перемищині. Він перший з цієї родини перейшов з братом Андрієм на "ляцьку" віру і змінив ім'я Стецько на Ян. У XV столітті цей рід прийняв прізвище від своїх волостей і дав початок родинам Боляновських, Домбковських, Тамановських та ін. Батько Яна, Івашко Дитятко з Таманович і Ганковець (помер 1494), одружився зі своєю своячкою, Малгожатою з Боратина, яка з сестрою Анною, заміжною з 1479 р. з Миколаєм Краснопольським, графом Тоцур, була дідичкою в Боратині після смерти своїх братів.²¹ Ян Боратинський був королівським дворянином, вславився на Волощині (1502), у війні з московським князем, а 1527 р., під час війни мадярів з австрійським цісарем Фердинандом, король Ян Запольський покликав його до помочі. Тоді він був на чолі великого відділу війська, а після повернення з Мадярщини став рогатинським старостою. Незадовго перед його смертю (1546) люди перенеслися зі старого міста на Запаркання, де мали свої дома під замком і користувалися тими самими правами, що люди старої частини Рогатина.²² Син Яна Боратинського Петро (1509-1558) був добрим промовцем і знавцем права, перебував при дворі Жигмонта I, а 1554 р. став каштеляном. У нього був син Іван, перемиський хорунжий, і на ньому закінчилася родина Боратинських.²³

Одночасно з Боратинським згадуються в документах про Рогатинщину в XVI столітті роди Синявських і Тенчинських. Початок першому із них дав Рафал Грановський, який, одружившись з дідичкою на Синяві в Перемищині, прийняв прізвище Синявський гербу Леліва. Його син *Миколай* (1489-1569) був руським воєводою і гетьманом, брав участь у бою під Обертином (1531), був каштеляном у Белзі, пізніше начальником прикордонних військ на Русі і, як такий, пішов без відома короля на Молдавію, посадив по вбивстві господаря Стефана на трон Петра Олександра Лопушана і взяв від нього присягу на вірність польському королеві. Про нього говорить у виданій 17 серпня 1535 р. в Галичі грамоті, де згаданий уже Петро з Блудник, суддя, і Яків Потоцький з Соколова, земський підсуддя, підтвердили зізнання Якова Русецького чи Бобенського, що Миколай Синявський, галицький староста й підкоморник, виплатив із королівської скарбниці 200 польських гривень, записаних їм на королівських селах Насташин, Новосільці, Тучапи та половину мита в Дем'яно-

ві.²⁴ Тоді ж Петро з Блудник і Яків Потоцький з Соколова підтвердили зізнання Станислава Ратибора (Тгибора), що Миколай Синявський виплатив йому 90 польських гривень, що їх його батькові записав Станислав з Ходча, руський воєвода, на королівських маєтках Підгороддя коло Рогатина.²⁵

З роду Тенчинських пов'язаними з Рогатинщиною були Андрій і Ян. *Андрій* був краківським каштеляном і 1557 р. покликав на свій двір Петра Скаргу, ректора парафіяльної школи у Варшаві, для виховування свого сина. Незадовго перед своєю смертю (1562) він дав П. Скарзі рогатинське пробство.²⁶ Однак Скарга не залишився там надовго, зрікся "прекрасних інтрат Рогатинських" і виїхав до Львова. *Ян Тенчинський* був рогатинським старостою з 1563 року, побудував твердиню над річкою Липою в селі Залип'є і дав початок містечку Підгороддя, між горами над потоком Услянкою і над ставом.²⁷ Він помер 1593 року. Франек Соколовський, дідич села Гульків, яке віддавна належало до Рогатинського повіту, продав Тенчинському другу частину села, а той віддав її в державу своєму слугі Роговському. Про цього останнього говорили, що він привласнив собі більше ґрунту, ніж належало до половини села, та що забрав від королівських людей чимало сіножатей, що їх вони спокійно вживали до того часу. Ці надужиття привели до ревізії рогатинського старства, в результаті якої Роговський віддав королівським урядовцям свій мандат.²⁸ Споріднений з Тенчинськими був *Іван Фірлей з Домбровиці*, коло 1571 р. рогатинський староста, пізніше великий коронний маршалок і люблинський воєвода. Він заснував Фірлеїв. Помер 1574 р. від отрути.

Коло 1660-их років рогатинським старостою був *Жигмонт Карло Пшерембський*, і тоді ж бачимо знов родину Синявських. *Миколай Єронім*, син померлого 1650 р. Єроніма Адама, був волинським воєводою, рогатинським старостою, з 1682 р. — коронним гетьманом. Він брав участь у боях під Віднем (1683) і в поворотній дорозі звідтіля помер 1684 р. у Спіжу. Після його смерті рогатинським старостою став *Адам Миколай Синявський*, довголітній львівський староста (1692), белзький воєвода, коронний гетьман (1702) і великий гетьман (1706). 1707 року в бережанському замку бував цар Петро Великий, який фаворизував Синявського на польський трон. Три роки пізніше Синявський дістав посаду краківського каштеляна. З його смертю 1726 р. закінчився рід Синявських.²⁹

Адам Миколай Синявський не залишив доброї пам'яті по собі; він був зарозумілим егоїстом, насильником і визискувачем убогих. Не менш зарозумілою була також його жінка Єлисавета Любомирська, з якою він мав одну дочку, Софію. Вона була одружена з гетьманом Станиславом Денгоффом, а по його смерті 1728 р. — з Августом Олександром Чарторийським, руським воєводою і генералом Поділля. Таким чином, величезні маєтності Синявських опинилися в руках Чарторийських, які зовсім не дбали про маєтки своїх попередників. Занепав бережанський замок, а з переходом Галичини до Австрії його укріплення знищено, а цінніші скарби вивезено до Пулав, Вілянова й Ланцута. Не врятувало того замку також

перебрання його Любомирськими, а по них Потоцькими.

Мабуть, тоді рогатинським старостою став *Шимон Лабенцький*, відомий своїми перекладами з французької мови, в тому числі де Лімієра хронології значніших баталій, воєн і воєнних справ від народження Ісуса Христа, яку він доповнив подіями з історії Польщі. Йому присвятив окрему книжку Бенедикт Хмельовський, рогатинський декан і парох Фірлеїва, Підкаменя, пізніше Янчина.³⁰ В 1760-их роках власником рогатинського староства був *Францішек Белінський*, а 24 червня 1775 р. воно дісталось *Софії з Корвінів Красінських Любомирській*, а по її смерті (1790) — *Йосифові Красінському*.

Подані причинки до історії Рогатина доповнюють дещо відомі дотепер інформації, але не вичерпують теми. Заповненням існуючих ще прогалин і розв'язкою деяких невияснених ще питань мусітимуть зайнятися майбутні історики. Тому включені у цій статті дані, зібрані нами з багатьох, часто суперечних собі джерел, вважаємо лише малим кроком вперед.

ПРИМІТКИ

1. Так він поданий у грамоті, виданій церковнослов'янською мовою 4 квітня 1414 р. у Львові. (Див. Antoni Prochaska. *Materiały archiwalne, wyjęte głównie z Metryki Litewskiej od 1348 do 1607 roku*. (Lwów, 1890), ч. 31, стор. 21. (Далі: А. Прохаска...).
2. Див. його *Рогатин. Путівник*. (Ужгород, 1989), стор. 19.
3. А. Прохаска, цит. пр., стор. 22.
4. Михайло Грушевський. "Галицьке боярство XII-XIII в.", *Записки НТШ*, рік 6, том 20 (1897): 6-7.
5. Михайло Грушевський. *Історія України-Руси*. (Нью-Йорк, 1955), том 6, стор. 236. (Далі: М. Грушевський, Історія...).
6. А. Прохаска, цит. пр., ч. 31, стор. 21.
7. Там же, ч. 38, стор. 26-30.
8. *Рогатинець*, 2 (січень 1924): 2.
9. М. Грушевський, *Історія...*, том 4, стор. 197.
10. Там же.
11. На жаль, не можемо встановити, з якої газети походить вирізка, хто є її автором та на якій підставі він подав прізвище "Івашко Преслужич".
12. Władysław Łoziński. *Prawem i lewem; obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie 17-go wieku*. Wyd. 5. Tom I: *Czasy i Ludzie*. (Kraków, 1957), стор. 140.
13. А. Прохаска, цит. пр., ч. 90, стор. 72. Прізвище "Янчевського", мабуть, неправильне. У той час рогатинським воєводою був Янковський з Путятинців, про якого згадує Пшемислав Домбковський у своїй праці *Zwierciadło szlacheckie*. (Lwów, 1928), стор. 149.
14. А. Прохаска, цит. пр., ч. 138, стор. 97-98.
15. Там же, ч. 162, стор. 111-112.
16. Там же, ч. 163, стор. 113-114.
17. Там же, ч. 174, стор. 119-121.
18. Maurycy Dzieduszycki. "Starostowie ruscy i lwowscy". *Przewodnik naukowy i literacki*, 3 (1875): 439.
19. А. Прохаска, цит. пр., ч. 243, стор. 158-160.
20. Там же, ч. 247, стор. 160.
21. *Polski słownik biograficzny*, 2, стор. 308-309.
22. Михайло Грушевський, вид. *Описи королівщин в землях руських XVI віку*. Том I: *Люстрації земель Галицької і Перемиської*. (У Львові, 1895), стор. 153. *Жерела до історії України-Руси, том I*).
23. *Orgelbranda encyklopedia powszechna*, 2.

24. А. Прохаска, цит. пр., ч. 258, стор. 163.
25. Там же.
26. Деякі джерела подають, що Скарга дістав рогатинське пробство від Павла Тарла, архієпископа Львова, а канонію від Тенчинського.
27. М. Грушевський, *Описи королівщини в землях руських XVI віку*, стор. 165-166.
28. Там же, стор. 162.
29. Маугусу Dzieduszyski, цит. пр., стор. 443-444.
30. Karol Estreicher. *Bibliografia polska*, том 21, стор. 7.

Заставка "Службника", 1604.

БОГДАН ПАНЬКІВ

МАТЕРІЯЛИ ДО ІСТОРІЇ СІЛ І МІСТ РОГАТИНЩИНИ (XV — XVIII ст.)

В умовах національного відродження зростає інтерес до історичного минулого нашого народу. Тому, користуючись можливостями політичної відлиги і гласности, хотів би поділитися почерпнутими в архівах матеріялами, які розкривають життя наших сіл в епоху феодалізму. Думаю, що вони пригодяться вчителям і учням при підготові до лекцій історії України, зацікавлять краєзнавців і всіх, кому не байдужа доля нашого краю.

Історія сіл глибока, цікава і багата, бо розумний і працьовитий наш народ жив і творив на тій землі з давніх-давен. Прослідкувати цю історію піднесення, цілковитого розорення, розчарувань і сподівань від початку до сьогодення на основі виявлених матеріялів неможливо. Їх обмаль, вони часто не співставні, епізодичні. Але навіть випадкові згадки на позовклих сторінках рукописів, чи педантичні рядки інвентарів, що фіксували жалюгідне майно селян (реманент, житло, повинності і податки), скупі проливають світло на сиву давнину, хвилююче промовляють голосами людей, що залишили слід на землі. І різноголосий хор панів і кріпаків, пихатих магнатів, ходачкової шляхти і бездомних наймитів, жебраків та безпорадних сиріт зливається в цільну картину, що іменується життям.

Неписана історія Опілля сягає в глибину тисячоліть. Ця територія почала заселятися ще в добу середнього палеоліту. На початку VI-IV тисячоліття до Христа тут жили землеробсько-скотарські племена. В II тисячолітті до Христа на території району, біля Стрятина, виявлено поселення пастуших племен. У II ст. до Христа на Рогатинщині жили землеробсько-пастуші племена дакійського походження, що залишили по собі відому в історії Липицьку культуру, виявлену вперше у Липиці Горішній. Переважали трупоспалення, поховання в могильниках без насипів. У них знайдено кераміку, виготовлену на гончарному крузі, різноманітні металеві предмети.

У III-IV ст. наш край заселяли землеробські слов'янські племена Черняхівської культури. Про розвиток внутрішньої і зовнішньої торгівлі в цей період свідчать знахідки римських і візантійських монет та скарбів I-IV ст. по Христі у Свистільниках. У Виспі виявлено давньоруське городище та римські монети. В період Київської Русі Рогатинщина вже в складі

Галицько-Волинського князівства була густо заселеною з добре розвиненим землеробством, скотарством та різними ремеслами.

В 1387 р. завершилася доба незалежності нашого народу. Україна як суверенна держава зникла з політичної карти Європи. Галичина опинилася під владою Польщі. На загарбаних землях запроваджено новий суспільно-адміністративний устрій. Рогатинщина, за винятком північно-західньої її частини, відносилася до Галицької землі Руського воєводства. До складу Галицької землі входили Галицький, Коломийський і Теревовельський повіти.

Період польсько-шляхетської окупації позначився посиленням кріпосницького і національно-релігійного гніту. Польські феодалі загарбали міста і села, кращі землі, ліси і пасовиська, створювали свої великі помістя і фільварки. Родовита шляхта одержувала від короля маєтки за заслуги на "східніх кресах" і спішила юридично закріпити право власності на них. З цією метою магнати облатували (записували копії королівських привілеїв) у гродські акти або договори про продаж, обмін, поділ, передачу в оренду або заставу за борги сіл і майна, рішення судів про майнові спори. Такі записи велися в актах Галицьких, Львівських, Теревовельських і деякий час у Жидачівських гродських і земських актах.

Тому то перші письмові згадки про села району відносяться до XV ст. Так, Явче, як власність Львівської метрополії, згадується у 1423 р., а Бабинці — в 1429 р., коли вони були знищені настільки, що відбудувались тільки у 1462 р. Під 1433 р. в акти внесено відомості про Вербилівці, Дібринів, Підвиння, Путятинці, Черче, Чесники. Письмові повідомлення про інші села району датовані: 1438 р. — Матіїв, Свистільники, Чагрів, 1439 р. — Васючин, 1440 р. — Воскресінці, Дички, Заланів, Підкамінь, 1443 р. — Княгиничі, 1445 р. — Чернів, 1447 р. — Липиця, Посвірж, 1448 р. — Пуків, Конюшки, 1449 р. — Козарі, Серники Горішні, 1453 р. — Дегова, Журів, Підмихайлівці, 1455 р. — Загір'я, Чагрів, 1465 р. — Юнашків, 1462 р. — Колоколин, 1464 р. — Стратин, 1466 р. — Жовчів, Путятинці, 1475 р. — Лучинці, 1490 р. — Серники Середні. Ця хронологія не претендує на остаточність, бо, працюючи в архівах, можна виявити нові джерела і дати. Багато власників сіл, щоб примножити свої доходи, добивалися королівських привілеїв на надання їхнім поселенням статусу міст. Так, ще 24 березня 1438 р. Дмитро з Ходоростава передав якомусь Сванчеві фільварок Букачівці, а в 1489 р. король Казимир дозволив Янові Жураківському село Букачівці перевести у стан міста з маґдебурзьким правом, дозволив також проводити щотижневі торги і два ярмарки на Воскресіння і св. Франциска. Такі привілеї одержали і стали містами Журів у 1510 р., Підкамінь у 1515 р. та Васючин у 1540 р. Не маючи достатніх економічних підстав для розвитку ремесла і торгівлі, більшість із них знову ставала селами.

Є підстави вважати, що Виспа також була давнім значним поселенням, можливо і містечком, що було зруйноване наїзниками. Частину села донедавна називали "Базар" і "Передмістя". Цю версію підтверджують

записи у церковних метриках з початку XIX ст. Якщо громадяни з Мельничи Любші, то вони "рустїці" — селяни, а коли з Виспи — то "оппіданї" — міщани, або "з міста".¹ У селі був монастир. В 1711 році його ігумена Теодосія Січинського обрано візитатором монастирів округи.²

Маємо також відомості про нашу околицю в щоденниках і мемуарах чужинців, які відвідували Польщу. На Рогатинщині побував Ліборіюс Накер, який 19 липня 1497 р. проїжджав з Бібрики до Княгинич, 20 липня був у Рогатині, 21 — у Свистільниках, а 22 — вже під Галичем. Їхали такою невідгидною, ламаною дорогою тому, що по ній не переходило військо і у населених пунктах можна було знайти їжу і фураж.³

На території Галицької землі в XVI-XVII ст. було коло 570-580 поселень, з них 70-79 міст і містечок. Більшість сіл попала у власність шляхти (приватні), а коло 170-180 залишилися в руках короля, держави (королівщини).

Основною господарською ланкою і предметом оподаткування у XV ст. було дворище, на чолі якого стояв один із поселенців. Його іменем або прізвиськом воно й називалося. У дворищі проявлявся не так родинний, як виробничий зв'язок. Дворище не мало чітко визначеного розміру землі. Окремі дворища з часом ставали хуторами або селами, як, наприклад, дворище Височанів у Вікторові.

В XVI ст. дворище, як виробнича і фіскальна одиниця, занепадає, його заміняє лан, а пізніше 1629 р. — дим. В люстраціях (переписах королівщин) 1561-1565 рр. паралельно з дворищем зустрічається лан, як тотожні поняття. Кількість дворич у джерелах незначна. В Пукові у XV ст. налічувалося їх 25, Серниках — 29. В середньому на одне село припадало 20 дворич.

Розвиток села йшов в умовах виникнення і зміцнення фільваркового господарства, що супроводжувалося захопленням селянських земель та пусток, які залишилися після татарських наїздів. Фільваркова система найінтенсивніше поширювалася в XVI-XVII ст. Ревізори Рогатинського староства відзначили, що в 1561 р. із Залип'я "кметів зігнано до фільварку", на той час їх осіло два.⁴

В середині XV ст. типовий селянський наділ становив лан або півлану (лан польський — до 16 га, лан гіберновий — коло 32 га, лан королівський — до 40 га). В 1565 р. люстратори записали, що піддані королівщин на Рогатинщині сиділи переважно на четвертях. Йшло дроблення земель. На дворищі могло сидіти дві і більше сімей. Значну групу селян представляли безземельні — загородники (що володіли лише городами), халупники (мали жалюгідні хатини і малі ділянки землі), комірники (наймали житло), слуги, наймити, жебраки й інші, що становили категорію "бідні люди".

В епоху фєвдалізму світ тримався на руках хлібороба (та й тепер тримається), а землеробство було основою господарського життя. В джерелах тих часів розрізняли ріллі (ниви, поля, обшари), луки, пасовища, оболоні, ліси (дїброви, гаї, зарослі), води (стоячі — стави, саджавки, багна, болота, текучі ріки, річки, потоки). Поля, луки і ліси мали свої назви. У Свистільни-

ках, наприклад, було поле "Нижній кут", в Серниках — долина "Баба". Ще тепер в Черчі зберігаються назви ланів "Задворище", "Загуменки", "Загребля", "Старий кут". Є згадка про "Гай вільховий" у Свистільниках, дерево з якого пан Яцко Свистільницький використовував на будівництво двору. У Дитятині ліс називався "Яворок".

Селяни вирощували жито, пшеницю, овес, ячмінь, гречку, просо, коноплі, годували худобу, плекали бджіл. Врожайні землі, наявність повноводних тихих річок, сприяли розвиткові млинарства. Вже в XV ст. млини на 1-2 камені діяли у Букачівцях, Васючині, Залужі, Княгиничах, Липиці. Підмихайлівцях, Пукові, Путятинцях, Серниках, Свистільниках. У Матвійові, крім мучних каменів, працював фолюш. Згідно з правом "примусового помолу" селяни мусіли молоти збіжжя тільки у млинах своїх дідичів і давати за те їм мірку.

Важливу роль в економічному житті відіграло ставкове господарство. Серед важливіших ставів над Липами і Бистрицями в XV ст. називається став у Серниках. В 1565 р. на території Рогатинського староства нараховувалося 13 ставів і багато саджавок. Новий став почали будувати в Конюшках в 1561 р. Поміщики продавали спусти ставів купцям і лихварям Рогатина, Львова, Тисмениці, як правило, на три роки. В 1561 р. спуст великого ставу під Рогатином купив львівський міщанин "за тринадцять соток злотих".⁵ Рибу солили в бочках або сушили і вивозили у Львів та в Польщу. Ставкове господарство вимагало значних затрат праці на спорудження і підтримування в належному стані гребель, кваліфікованих ставничих і рибаків.

Розвиток народного господарства і приріст населення гальмувалися турецько-татарськими нападами, руйнівними війнами та стихійними лихами. Великої шкоди краю завдавали перш за все турецько-татарські наїзди, відмічені в джерелах у 1475, 1498, 1509, 1520, 1586, 1594, 1620-1621, 1676 роках. Турки і кримчаки протоптали через Галичину Чорний і Куманський шляхи і понад Дністер, по нашому краю — Волоський або Золотий шлях. По цих шляхах від 1241 до 1699 р. вони вчинили понад 200 наїздів.

"Загір'я стало пустинню" в наслідок нападу татар у 1475 р. В 1599 р. татари спалили Журів. Молдавський господар у 1509 р. настільки знищив Букачівці, що король дозволив наново їх відбудувати. У 1612 р. тричі, а в 1618 р. чотири рази татари плюндрували Галицьку землю. В 1620, 1621 і 1629 роках вони страшно знищили міста і села Рогатинщини, населення забрали в ясир. Двічі спалені Підгороддя і Фірлеїв. Бабинці знищені татарами до тла в 1475, 1520 і 1620 роках. В 1589 р. татари вирізали майже всіх людей Перенівки і бабинецьких мешканців, які втікали туди, ховаючись від наїзників. Дуже потерпіла околиця під час визвольної війни українського народу.

В XVII ст. на території Галицької землі війни точилися 70 років. Гродські акти заповнені скаргами дідичів на військові загоны, які проходили через їх села, грабували і розоряли маєтки. Особливої руїни зазнав край під час

турецько-польських воєн другої половини XVII ст. та походів російських військ у 1709 та 1739 роках. У 1709 р. знищені Свистільники "через чати і переходячі війська ворожі і Речі Посполитої". Пограбовані Козарі, Журавенка, міщанам Букачівців нанесено шкод на 1061 злотий.

Життя краю паралізували голод і епідемії, що повторювались у XVII ст. кожного третього року. Під час морів (чуми і холери) окремі села вимирали поголовно. В переписах тих років находимо тільки назви сіл, бо в них "не залишилось халупи, з якої йшов би дим". Теробовельські кармеліти в своїй хроніці під 1650 роком записали: "Настав голод великий, люди кору липи дерли, з половою мішали, мололи і з того хліб пекли. Жінки псів ловили і їх їли, навіть трупів і дітей їли". Але голодомор, що повторився на Україні через 282 роки, набагато жакливіший за своїми наслідками: він знищив селянина, господаря, вбив віру, започаткував вимирання нації. Він досконаліший, бо сплянований як складова ґеноциду, цинічний. І тепер батьки вбивали своїх дітей та при цьому ще й співали: "Я другой такой страны не знаю...".

На першу половину XVII ст. припадає 51 стихійне лихо. Від 1708 до 1756 року по Галицькій землі прокотилося 11 епідемій і найстрашніша — холера 1769-1770 рр., під час якої вимерло до 90 відсотків населення. В Черчі ще й сьогодні показують місце, що зветься "холерний цвинтар".

Негативними наслідками на житті народу позначилися і різні аномалії. Саранча, морози, повені, посухи і град нищили посіви і зрілий урожай. В 1690 р. "саранча йшла аж облака закрила". В 1709-1710 роках вона зжерла у Серниках 4 лани пшениці за Долішньою греблею, і 4 лани ячменю за Нижнім ставом, у Васючині так поїла ниви, що "з них не можна було взяти і соломи". В 1749 р. "саранча летіла з великим шумом, що сонця не було видно", виголила всі посіви і траву, залишились лише будяки". Під час холодних, тяжких зим, відмічених хронікерами в 1729 і 1740 рр., замерзали люди, дикі звірі і птахи на льоту. А на Різдво Христове в 1677 р. "люди босо ходили, бо так було тепло".⁶

Те, що залишилося у селян після татарських наїздів, грабежів польських, найманих і ворожих військових загонів, після саранчі, попадало в руки орендарів і лихварів. Ці липкі паразити холоднокровно, повільно обдирали селян до останньої нитки. Словом, діставалося нашим предкам від пана і від татарина, від вогню і від води, від холери і від лихваря. Жили, як горох при дорозі.

Представники громад Дібринова, Підкаменя, Любші, Мельни, Княгинич, Дегови, Псар, Помонят, Долинян, Фраги, Беньковець, Дичок, Фірлеєва скаржилися, що вони не можуть зібрати подимного й інших податків у зв'язку з тим, що села, корчми і млини спалені, а люди вимерли, взяті в неволю або втекли.⁷

Все це позначилося на демографічних процесах, обумовило низький приріст і незначну кількість населення. Єдиним джерелом для аналізу кількісного соціального і національного складу населення, роду його занятя в XVI-XVII ст. є дуже скупі люстрації королівщин, що проводилися з

фіскальною метою. Люстраторів не цікавило життя людей, а об'єкти оподаткування.

**Кількість чвертьланових дворищ і дворів парафіян
Рогатинського староства (XVI—XVII ст.)**

Село	1561—1565 ⁸ дворищ		1616 ⁸ дворищ	1661— 1665 ⁹ дворищ	1753, 1759 ¹⁰ 1764 дворів	
	осілих	пустих				
Бабинці	34	30	-	-		15
Вербилівці	10	10	10	5		35
Дібринів	-	-	14	16	100 (98 осіб)	
Залуже	18	13	9	1		35
Залип'я	2	-	6	6		30
Кліщівна	10	6 загор.	-	-		60
Конюшки	17	-	-	-		60
Матвіїв	-	-	-	-		-
Фірлеїв	-	-	100	27		69
Підгороддя	80	-	54	54	106—154	
Черче	17	-	-	-		59

На основі кількості дворів і середньодемографічного розміру сім'ї можна визначити чисельність населення сіл. Демографи вважають, що селянська сім'я на той час складалася приблизно з 5-7 осіб, священича — 8-10 осіб, жидівська — 10-12 осіб, у дворі жило понад 15 осіб членів поміщицької сім'ї, крім слуг.

Природний приріст в умовах руйнівних війн, стихійних лих і безправності народу відігравав другорядну роль. Демографічна ситуація залежала від міграційних процесів, поселень і втеч, примусового заселення земель за рахунок кріпаків з інших помість і полонених. Так, дідичі, щоб зберегти свої доходи, на місці зруйнованих сіл Помонят, Долинян і Псар поселили полонених татар. Можливо від їх дворищ і пішли назви вулиць Драганівка, Кубланівка.

Епізодичні матеріали, на основі яких можна визначити приблизну картину народонаселення приватних сіл, попадаються в джерелах значно пізнішого періоду, з середини XVIII ст. В реєстрі душ греко-католицького і латинського обрядів у парафіях Львівської дієцезії за 1763-1765 рр.¹¹ та матеріалах візитації Львівської єпархії з 1753-1759 рр.¹² вказано кількість парафіян або дворів, що приносили доходи церкві. В них також свідомо занижувалися дані з тою метою, щоб скрити реальні доходи парафій і ухилитися від сплати податків.

Чисельність населення (дворів) приватних сіл в II половині XVIII ст.

Село	1763 — 1765		1753 — 1759 дворів	Село	1763 — 1765		1753 — 1759 дворів
	укр.	пол.			укр.	пол.	
Бабухів	-	-	50	Мельна	68	-	-
Беньківці	480	2	-	Настащин	-	-	40
Букачівці	-	-	165	Підвиння	-	-	26
Виспа	380	17	-	Підкамінь	599	362	-
Данильче	130	13	-	Путятинці	-	-	65
Дегова	198	28	-	Помонята	250	-	-
Дички	200	2	-	Псари	144	-	-
Долиняни	489	-	-	Серники Гор.	-	-	100
Жовчів	223	72	-	Серники Дол.	-	-	26
Заланів	-	-	50	Серники Сер.	-	-	70
Козарі	231	88	-	Стрятин	413	84	-
Липиця Гор.	376	76	-	Уїзд	224	3	-
Липиця Дол.	246	30	-	Фрага	342	6	-
Чесники	-	-	70	Юнашків	-	-	81

Інвентарі і люстрації розкривають правове і соціальне становище селянства, його майнову диференціацію. В королівських селах працювали отамани, у приватних — солтиси, які, як правило, були вільні і разом з священиками, мельниками і крамарями входили в склад сільської аристократії. Заможні кметі сиділи на ланах і чвертях. Тяглове господарство в середині XVI ст. в середньому ще мало 10 волів, 7 свиней, 4-9 корів, 6-10 (а то й 40) бджолосімей. Далі йшли халупники, загородники, комірники. У Залип'ї, як встановили люстратори, з 4 дворів "нічого не взято із-за їх бідности", від "двох бабинецьких кметів пшениці не вибрано, бо ледве чинш вибрано, а третій пішов у прошарки". В Черчі "дві сім'ї заплатили чинші і втікли".¹³

Господарський і адміністративний центр села — панський двір. В ньому жирувала поміщицька сім'я (пан і його дружина, їх батьки, діти, зяті, невістки, внуки) або сім'я економа. У дворі вершилася доля кріпаків.

Ошатний двір красувався в Серниках вже в 1470 р. Великий житловий будинок, в ньому покої, гарна вітальня, палацина, менша кімната, кухня. Далі стояли будинки для челяді, господарські будівлі, шпихлір, лазня, стайня і обора.¹⁴

Двір у Бабухові поганий. Будинок для панів, де хата з дерева (тартиць), ванькир з двома вікнами, хата з хворосту, кухня, пивниця завалена. Просторе подвір'я, стодола з хворосту, шпихлір з дощок, комора, хліві для телят, корів, ялівок, свиней, приміщення для птиці.¹⁵

Такий приблизно вигляд мало солтиство у Серниках (1714). Будинок під гонтами з ганком, в ньому вікна в олові (в Галицькій землі та ще й на той час рідке явище), сіни, спіжарня. Окремо стояли пекарня з хворосту, стайня, возівня і сернік.¹⁶

Інвентар Долішньої Липиці також починається описом панської резиденції. Замок з дубовою палісадою, навколо брама з дубовими дверима. При вході в замок, по лівій руці, — будинок дерев'яний, його ще не закінчено будувати. За валом — гумно, стодола стара на стовпах, стоги збіжжя, сіна.¹⁷

В центрі села красувалася церква, куполи або хрест якої видно було з кожного куточка. Подекуди були й костьоли. Церква ніби невидимим оком супроводжувала дії і поведінку парафіян. Тому і мораль підтримувалася належна, менше крадіжок і злочинів коїлося, і менше скверни всякої було. Невід'ємним атрибутом села була корчма при битій дорозі, двері якої завжди широко і гостинно відкривалися.

Польська шляхта різними засобами і методами проводила політику ополячення українського населення, на загарбані землі спроваджувала колоністів із Мазовша, будувала костьоли по містах і селах, на свята українців виганяли на панщину, знімали дзвони з церков. Росли цілі колонії поляків у Підкамені, Стратині, Козарі, Липиці. "Базиль Івашко, — відзначено в реєстрі парафіян Жовчова, — як почав служити у дворі, став поляком. Потягнув за собою жінку і дітей. Тим же шляхом пішов і Данило Панчишин".¹⁸ Швидкими темпами зростало також жидівське населення.

Февдально залежні селяни виконували різні повинності на користь дідича або орендаря. У XV ст. кметі від лану робили 14 днів у рік, в середині XVI ст. — 2-3 дні, а в першій половині XVII ст. вже 4 дні в тиждень від того ж лану. При льокації Липиці у 1474 р. визначено 10 днів панщини на пана і 4 дні на солтиса в рік. Згодом липичани виходили на панщину щотижня в суботу.¹⁹

Піддані Залужжя, Потоку і Вербиловець (1561-1565) виконують "по 2 дні панщини худобою в тиждень,²⁰ платили 12 грошів чиншу, 2 гр. лазебного звичаєм міським", давали 4 маці вівса, курей, гусей, яйця, десятини (овечу, волову, вепрову, бджільну). Жінки пряли по три лікті пряжі до двору. Кметі Черча, Підгороддя і Заланова не давали лазебного, зате більше птиці, Матіїва і Дібриніва — по 6 мац вівса і 2 міри пшениці від господарства.

Щоб уявити вартість осипу (натуральна зернова данина), наведемо значення тих мір. Відомо, що існували різноманітні льокальні міри (рогатинські, бережанські, львівські і т.п.). Крім того, тіла однакові за вагою — різні за об'ємом. Тому міри визначалися неоднозначно, а "від і до". Лише в 1764 р. запроваджена єдина система мір у Речі Посполитій. Сипкі тіла обчислювалися одиницями міри об'єму: кварта, гарнець, маца, корець, міра, лашт. Маца в Галичині — 75-115 літрів (бережанська — 65 л), гарнець дорівнював 4 квартам, кварта — 0.95-0.96 л. Гарнець львівський — 3.8 л, гарнець краківський — 3.1 л. Міра — це два корці, корець — 36 гарнців, тобто міра — приблизно 70 л.

"Службові села Кліщівна і Руда платять тільки десятини, але все літо пасуть замкове стадо, зимою годують волів, їздять, куди скажуть... І інші услуги звичайним способом відбувають до замку". У переводі на гроші всі види повинностей на Рогатинщині від чвертьланового господарства досягали 101.6 гроша.²¹ Пан брав вини (грошові і натуральні кари), викуп (за вихід від поміщика на Різдво) і т.п.

На користь держави селяни платили чоповий, лановий (6 гр. з лану), а з 1629 р. — подимний (15 гр. від хати) податки. В рік могло бути декілька поборів (3-7) ланового, подимного. Найдошкульнішою повинністю селян королівщин були "постої" — надання квартир військовим загонам, які переходили на "лежі зимові". Особливо терпіли селяни тих сіл, яких здавали в оренду, заставляли за борги. Тимчасові державці примушували кріпаків виконувати повинності, непередбачені договором.

Окремо варто зупинитися на переписах деяких сіл з першої половини XVIII ст. В них показано доходи від всіх категорій панщинних селян, ремісників, промислів, лісів, ставів, мостів, митниць й іншого нерухомого майна. Вони характеризують виробничу діяльність, соціальні і політичні відносини в галицькому селі.

Почнемо з **Юнашкова**. Матеріяли про село зберігаються в рукописному відділі Львівської наукової бібліотеки АН України ім. Стефаника у фонді Яблуновських 73(III, 73) IV (колись цей фонд називався фондом Бурштинського замку). Юнашків разом з Куничами, Настащином, Конюшками, Куропатниками, Тенетниками, Лучинцями, Путятинцями і Уїздом входив до Бурштинського ключа (господарського комплексу регіонального) маґнатів Синявських. Маєтки ключа на початку XVIII ст. орендував П. Беное — підстароста і суддя галицький. В 1737 р. він взяв у оренду ще й Серники Долішні і Слав'ятин.²² Серед колосальної маси відомостей, звітів, судових постанов, паперів ділової переписки про роботу фільварків, промислів, капітальне будівництво в Бурштині і Станиславові попадають скромні повідомлення про село Юнашків, що загубилося серед горбів біля Бурштина.

20 липня 1699 р. візитатор, можливо на вимогу П. Беное, засвідчив поганий стан господарства у Юнашкові і Куничах. Орда спалила гумно, плоти. Лани пшениці з кукілем і стоколосою, поганий у бур'янах клин жита "На могилах", "ярі збіжжя в соломі рідкі і зерно слабе".²³

В цьому ж році Адам Синявський дає вільну юнашківському священикові Павлові Хроб'якевичеві, який "добре піклується про душі християнські", правом дідичним закріплює за ним, а по його смерті за сином або зятем юнашківську парафію, орне поле і сіножать дворищні, звільняє від жовнірських постоїв. Проте отець повинен платити чинш 2 зл. в рік і десятину.²⁴

Юнашків — середнє за величиною село. Тут 56 дворів різних майнових категорій: 18 господарств четвєртинних, 29 півчетвєртинних і 9 загородників. Четвєртинні від Івана до Мартина повинні робити по три дні панщини в

тиждень, зимою — по два дні, давати чиншу по 15 гр., 12 півмачок вівса міри бережанської, півтора каплуна (кастрований когут), мотовило прядива, виконувати повоз (гужову повинність), садовину з кожного десятого дерева. Тільки в той рік, "коли було морове повітря на людей і худобу (1735), дідич відпустив роговщину". Крім панщини, — "шарварок" до ставу бурштинського; на випадок повені всі виходять "на гвалт" "під горло" (під страхом смертної кари) пильнувати і рятувати греблю; колійно несуть нічну сторожу, повинні мочити і терти коноплі, садити і поливати капусту, вимолотити 70 снопів озимини і півтори копи ярини.

У млині на 2 камені мельник Василь Ковальчук, вільний від панщини, але робить 2 дні з сокирою у дворі, і якщо не викормлює вепрів, то платить 20 зл. в рік.²⁵ Значні доходи давало винокуріння. В 1737-1738 рр. рогатинський жид Йосько Юдкевич орендував млин з двома юнашківськими підданими, бровар з вільним варінням пива, ситінням меду, курінням горілки та вишинком трунків.²⁶

В цілому доходи від Юнашкова в 1739 р. становили 3095 зл.²⁷ Для порівняння: прибуток від Лучинців — 2743 зл., Уїзду — 653 зл., Путятинець — 565 зл. Одночасно на тих володіннях висіло 3400 зл. неоплачених боргів.²⁸

Інвентар **Бабухова** записано в Галицькі гродські акти 4 березня 1717 р. В ньому опис двору, про який йшлося вище. На краю села винниця, у ній 2 котли для куріння горілки, третій пивний і всяке броварне начиння. Біля гостинця — корчма "з хворосту, недобра". Млин на один камінь, другий млин пустий, бо "сакси на переправу розібрали".

Підданих у Бабухові 35 чвертьланових господарств, з них 19 тяглових, що тримали по 2-4 воли, 1-2 коней і робили панщини 4 дні зимою, 2-3 дні літом, платили чинш 2 зл. в рік, 8-18 мачок зерна. Цю категорію господарств представляли статечні ґазди: Іван Балацко, Гриць Жигун, Василь Федоришин, Федь Романів й інші.

16 піших господарств робили по 2 дні літом і 1 день зимою, але не давали чиншів. Дрон Лисий, Іван Драгун, Грицько Кравець, Федь Худелик зимою і літом працювали по одному дню в тиждень.

Податок від рогатої худоби на користь двору платили однаковий — від вола і корови — 1 зл., від коня — 1 зл. 15 гр., від ялівки 15 гр.²⁹

Княгиничі в документах XVI-XVIII ст. проходять як містечко, проте в архівах виявлено дуже мало матеріалів про них. Відомо, що Княгиничі на рубежі XVI-XVII ст. були в посесії львівських патрицій вірмен Барнатовичів.³⁰ Населення Княгинич активно включилося в боротьбу проти шляхти, брало участь в походах на навколишні замки зимою 1648 р. Містечко під час визвольної війни дуже постраждало. В Іявецький та Я. Ігнатович присягали в 1650 р., що в наслідок спустошень і мору і в зв'язку з тим, що багато людей забрано в неволю, у місті залишилося не більше тридцяти осілих горожан, тому із семи встановлених поборів подимного не змогли зібрати більше 42 зл.³¹

Згідно з описом, у Княгиничах на початку XVIII ст. нараховувалося 95 дворів "на ґрунтах", 51 загородників і 20 жидівських будинків. Жили тут і

комірники. Війт Іван надійно тримав виконавчу владу у своїх руках.

Міщани, власники півчетвертинних господарств, виконували 1-2 дні панщини й інші відробіткові повинності, платили чинш. Загородники не ходили на панщину, а платили по 2-3 зл., або "робили до двору, коли їм заповідали". Ремісники Іван Рубель, Кравчиха, ткач Іван Хомишин, Корнило Коваль, Іван Винник платили по 5 зл. чиншу в рік. Степан Гончар робив посуд до двору. Працювали в містечку різники і цирульник. Всі жиди чиншовики.³² Тут шумно торгували в трьох крамницях, пропивали гроші і майно в корчмі.

Як свідчать документи, власниками Васючина були Андрій і Яків з Васючина, які в 1475 р. визначали межі маєтків. До 1469 р. у Васючині збирали мито від товарів переїжджаючих купців. У 1540 році Васючин одержав маґдебурзьке право і став містом.

В інвентарі **Васючина** за 1707 р. внесено 15 дворищних, 10 півдворищних і 13 сімей загородників. Дворові переважно тримали по три-чотири воли і використовували їх як робочу худобу. Тільки Федь Музика, Мартин Мазур, Сень Гнипів мали по парі коней. Вони давали по 8 мачок осипу, 12 яєць, по 1 когутів, 6 мотків пряжі, робили по 3-4 дні панщини. Півдворищні виконували половину тих повинностей із незначним відхиленням і в залежності від майнового стану двору.

Чиншовики: священик молодий, мельник Іван платили по 10 зл., Ясь Кривий — 2 зл. 15 гр., священик старий-звільнений і Дмитро Носик Каліка "ніц не дає". Всі двори дають десятини, виходять на закоски-обкоски, зажинки-обжинки, заорки-оборки, на шарварки до ставу, роблять коло льону і конопель.³³

У Васючині був добрий млин ще в XV ст., працювали ремісники, мельники, мулярі, теслі, 15 побережників (до ставу, до гребель, до ланів) та Лучка пасічник.³⁴

У Загір'ї в цей період нараховувалося 36 дворів, 8 загородників і Яцко Вівчар "до панських овець", в Явчі — 25 дворів (4 дворищних і 21 півдворищних).³⁵

Липиця Долішня — ділична власність Яна Стремецького. Інвентар з 1700 р. містить опис панського двору і замочка. Підданих чвертьдворищних — 19, з них 3 піших. У переписі селяни записані тільки по імені (Семен, Івашко, Валько) і вуличних кличках (Перс і т.п.). Вони ходять на панщину по 3 дні в тиждень, платять 10½ гр. чиншу, дають 4 курки, по 4 восьмачки осипу рогатинської міри і десятини. Комірники і халупники: Гнатиха, Матвіїха, Шведчиха, Гринько, Боднарка, Лесько, Винник, Войцех і Василь — роблять по 1 дню в тиждень.

В селі працює млин на два кола і броварня, що віддані в оренду Лахманові і Лейбі за 12 соток зл., три стави.³⁶

Липиця Горішня в 1730 р. була віддана в посесію якимось Моравцям. В 1742 р. згадано власника села Свірського. В цілому село невелике — 15 господарств тяглових і 13 піших. Більшість їх прізвищ зустрічається і тепер

в селі. Вони продовжили і започаткували нові династії липичанських хліборобів, працюючих, завжди бадьорих і дотепних. Василь Вовчик, Василь Андрухів з братом Федьком, Павло Хибій (чи Хлібів), Федь Курило, Яцко Мельників, Стефан Ящуків, Яцко Затонський, Івась Винник, Роман Мацьковський та Михайло Бурак мали по 2-3 волів і по 2 коней, Андрух Затонський і Сянько Мельників, Лесь Заболотний, Петро Середа і нанашко Федь Каменів тримали тільки коней. На панщину ходили до полудня до всякої роботи, платили по 15 гр. чиншу, давали по 12 восьмачок вівса міри рогатинської, півгуски, каплуна, курку, 6 яець і моток прядива "зі свого". Микола Пиріг і Кость Бичків роблять пішо по 2 дні, громада "колійно" несе сторожу, виконує дві толоки, всі йдуть на початок і завершення польових робіт на панському, дають десятини (двадцятого вепра, десяту вівцю, десятий пень бджіл). Липичани давали також не властиву тій околиці данину — копу грибів від господарства (очевидно тоді водилися добрі гриби в Цюцькові або Зеленові).

Вже тоді твердо закріпились назви угідь: "На обшарі", "За Гнилою криницею" гречка ще на пні, — писали ревізори, — з поля "За дубом" збіжжя зібране, лан "Під Збручихою" спарований (під паром), а на частині вже посіяно озиме жито, на "Городищі" стирти сіна". Сільську броварню майже постійно орендували жиди. Дохід від села — 1028 зл. 2 гр.³⁷

Відомості про **Жовчів** дуже скромні, обмежені випадковими згадками. В актах записані претенсії якогось Хаїма до підданих і посесорів Жовчова. Відомо, що населення Галичини задихалося в сітях лихварів. Щоб оплатити податки, селяни позичали гроші і попадали в "затяжні" борги. В чорних списках Хаїма фігурує не тільки біднота, але й ходячкова шляхта, верхівка села: священик (90 зл.), Яцко Стецишин (19 зл.), отаман, дяк Павло Кубарич, Якуб Винник й інші. Пані Каковська віддала Хаїмові корову і вола завалівському жидові, забрала котли з бровара, в наслідок чого "зимою оренда бровара завмерла". Посесор жовчівський пан Чижевський винен Хаїмові 24 зл., але хорунжина (власниця Каковська) не приказує їх віддавати. Скарга датована 1720 роком.³⁸

В доповненнях до подільських єпархіяльних відомостей зазначено, що в Жовчові Бережанського уїзду 1 березня 1641 року помер єпископ Львівський, Галицький і Кам'янець-Подільський Ієремія Тисаровський, де і похований у приходській церкві.³⁹

Про **Свистільники** також покищо виявлено побічні повідомлення, які наводять на думку, що це давнє, велике село, дінична резиденція. Через село проходила королівська дорога зі Львова на Стрілище—Підкамінь—Рогатин—Свистільники—Підгайці і далі на схід. При дорогах завжди виникали і розвивалися ремісничі і торгові центри. У XV ст. в селі робив млин. Великий панський двір гостинно приймав не лише шляхту з навколишніх маєтків, але й чужинецьких мандрівників. Ще в 1497 р. веселилася тут шляхта, помпезно зустрічаючи Ліборіюса Накера.⁴⁰

6 березня 1714 р. у Свистільниках зроблено реєстр речей, що залишилися після смерті Захарія Буйновського, "тлумача орієнтального"

(перекладача східніх мов). Однак немає жодних пояснень, звідки і чому він тут появився, що робив у Свистільниках. Із документа видно, що Буйновський разом із своєю челяддю жив і хворів у панських хоробах. На догляд за хворим і на похорон витрачено коло 600 зл., солідну на той час суму (окремі села давали такий річний дохід). Залишений екіпаж, три коні і слуги повернені, мабуть, скарбові. 5 жупанів покійного віддано на апарати до Липицької, Куропатницької, Библівської і Свистільницької церков, 6 контушів — убогим. Із 40 лутів срібла (1 лут — 12.66 г) золотар виготовив корони до Свистільницької церкви. Контуш вартістю 100 зл., 2 шаблі "оправні", сагайдак, дві пари пістолів, 2 шапки, пас (все те на 500 зл. червоних) Ю. Свистільницька віддала скитові. Шаблю позолочену і годинник пані взяла собі за віхт Буйновського з челяддю і фураж коням протягом 8 років.⁴¹

Неможливо обійти ще однієї дуже важливої в історії села події, хоч вона розгорталася вже в нашому столітті. Взимі 1915 р., коли частини воюючих армій зарилися в землю і почалася позиційна війна, Українські Січові Стрільці тримали оборону по річці Стрипі в околиці сіл Семаківець і Соснова. Саме в той час, з 7 листопада 1915 року по червень 1916 р. у Свистільниках і Долішній Липиці знаходився Кіш Легіону УССів. Кіш — станична служба формування і поповнення новобранцями військових частин. Тоді у Свистільниках в окрему частину Коша виділився вишкіл, в якому проходили навчання новобранців. В Коші займалися не лише військовими справами, а проводили широкомаштабну освітню й ідеологічну роботу. В березні 1916 р. Кіш проводив Шевченківські свята. В історії Легіону УСС на 257 сторінці поміщено фото цієї урочистої події в Свистільниках. Відділи Коша подавали і практичну допомогу населенню, вони виорали і засіяли сотні гектарів селянських земель в тій околиці.

Із Свистільник і Долішньої Липиці Кіш переведено в Потік і Черче, а звідти після боїв на Лисоні — під Миколаїв (сс. Пісочна, Веринь, Розвадів). 30 вересня 1916 р. залишки стрілецьких сотень, полкова канцелярія, обоз і пресова квартира під командою четаря Цяпки з-під Лисоні і Бережан рушили до Кадри. Ведучи обоз і "стару войну" по селах Рогатинщини, І. Цяпка розпитував у дівчат дорогу до Кадри.

Нарешті кілька слів про **Букачівці**, яким у 1489 р. надано маґдебурзьке право.

Виявлено два інвентарі міста. На початку XVIII ст., згідно з переписом з 1729 р., в місті нараховувалося 117 приватних будинків. В центрі, в ринку, жило 17 жидівських сімей та 6 знатних міщан-християн. Крім тих, які мали власні "горілчані котли" — малі ґуральні, тут мешкали Константин Коваль, кравець Шмуль Гершкович, шмуклер Абрам Гершкович, зацний пан Левицький. Прізвища міщан переважно походили від роду занять (три мельники, пасічник, винник, ткач, кравець, скляр, бондар), національної приналежности (Блашко Мазур, Лавер Волошин, Іван і Якуб Шайтани, мабуть, з татар, Федь і Гаврило Германи). Міщани мали робочу худобу. 66 з них відробляли 1-2 дні панщини в тиждень, решта платили грошові чинші

в розмірі від 6 гр. до 12 зл. з двору.⁴²

В цьому ж інвентарі опис Букачівського замку. Вїзд до замку через міст з поручнями. Брама з дилів дубових, ворота подвійні. Ввійшовши в замок, по правій руці шпихлір дерев'яний, "що потребує репарації". Комори під гонтом, по 4 засіки. Пивниці з дубовими дверима і сходами до них. У пивниці один склеп медовий мурований, в якому 9 бочок меду. В другому пивному склепі 5 півбочок пива (півбочка — 135.7 л.).

У пивниці окремо скарбець для зброї з залізними дверима. В ньому 4 ляфети для гармат, 4 гаківниці, 6 стрільб "льонтових, попусутих".

Над медовим склепом мурований скарбець з ґратами і віконницями залізними. Не важко догадатися, що це місце призначене для бунтарів та непокірних кріпаків — кримінал. У каплиці вітвар "шніцарської роботи" (різьблений), образи, постаментики, суфіт мальований. З неї перехід до кімнатки.

Посеред замку будинок панської резиденції. Вхід до нього з ґанку "теслярської роботи". Просторі сіни з двома вікнами. По правій руці дерев'яна кімната. В ній 4 вікна "в олові". "Піч кафльова з білим склепом поливаним в квіти. Зелений кафель також порядний". З сіней вхід до пивниці, сходи на стрих і подвійні двері до другої кімнати. По лівій руці два покої і їдальня. В другому покої піч з блакитного кафеля. В тому покої вікна чотиритафльові.

Поодадь стайня, машталірня, кухня, в ній піч пекарська. Кімната для челяді і слуг. Окремо будинок підстарости і фільварку, гумно.

Під замком млин з букових дилів, "потребує направи". Кіл водних три, з них два кола до млива, третє коло для опихання проса. Кола для млива з усіма статками залізними і каменями. У млині дві скрині на муку.

В другому кінці греблі, під містом "вже ветха броварня під гонтом". У солодовні "піч зла", кіш для збирання солоду, 4 кадки пивні, лійки, піч з цегли також "зла". Винниця для куріння горілки валиться, стіни попідпірані. Біля бровара хата.⁴³

Інвентар з 1773 р. також дає перелік міщан і їх майна. У містечку 138 дворів, з них 78 християнських. Крім цього у родичів та в найнятих кутках мешкало 27 сімей слободян. У Букачівцях, як в більшості малих містечок, торгівля і побутові ремесла опинилися в руках жидів, які в XVII ст. майже витіснили вірмен з Галицької землі. За даними реєстру жидівського поголовного з 1765 р. у Букачівцях промишляло і гандлювало 270 жидів, які мали 19 дітей! Фактично жидів було набагато більше. Міста приховували їх чисельність, бо від кожного дорослого платили подушне. Викликає сумнів і показник їх потомства: на 14.3 особи дорослих 1 дитина. В 1773 р. питома вага жидівських дворів у загальній кількості міських — 35%, а в загальній чисельності міщан (59 жидівських дворів x 10 осіб = 590; 78 християнських дворів x 6 осіб = 488 осіб) вони переважали.

Місто і в другій половині XVIII ст. носило аграрний характер. Міщани володіли земельними наділами, тримали багато волів і коней. Чимало даних засвідчує майнову диференціацію міщан. 55 господарств, переважно

ремісничих, не мали коней, а в органістого — їх 15, Мошко Лейбович тримав 4 корови, а 17 сімей купували молоко на торгах. Жид Якуб —взагалі "павпер" —бідний.⁴⁴

Ще одна особливість господарського розвитку містечок Галицької землі чітко виражається в економіці Букачівець. Тоді як в інших регіонах в кінці XVIII ст. ремесло витіснялося промисловим виробництвом, тут воно твердо трималося на домінуючих позиціях, на рівні свого розквіту в XVI ст. Працюючи на потреби місцевого ринку, ремесло ніби перейшло на друге дихання. У Букачівцях працювали ремісники понад 20 професій, що підкреслює глибокий суспільний поділ праці. Тут були ремісники поширених в кожному місті і рідкісних галузей: мельники (5), пекарі (5), солодовники, шинкарі, кушнірі, ткачі, слюсарі, шклярі, ковалі (3), бондарі, шмуклери, чеканники, золотарі, органістий, цимбалістий, римар, цирульни-ки-голярі. Цирульники лікували, голили і стригли, а в даному випадку виділено конкретний вид діяльності. У місті діяла броварня, скарбова буда (майдан, на якому випалювали золу, поташ, або селітру), став і новозбудований фільварок. Отже, мусів працювати хоч один майстер поташник і рибак. Зберігся замок, в якому розміщувалася економія.⁴⁵

Польща панувала в Галичині від 1387 до 1773 р. І ці чотири століття неволи були одночасно періодом визвольної боротьби народу вже з перших десятиріч польсько-шляхетської окупації. Вона то піднімалася стихійно у відчаї, то затухала у зневірі, то наростала ще з більшою силою.

Джерела показують, що найпоширенішими формами боротьби селян були: відмова від виконання панщини, виступи проти двірської адміністрації і орендарів, вирубування лісів, потрави посівів, погроми панських маєтків, виступи жовнірів, вбивства шляхти і лихварів.⁴⁶

Спочатку селяни ще вірили в добропорядність свого пана, подавали йому скарги на посесорів і лихварів. Вже сам факт складання і подання скарги був небезпечним. За таку зухвалість панські посіпаки ловили і били ініціаторів і делегатів, садили їх в тюрму. Юнашківські селяни у скарзі громади з 1737 р. вказували, що посесори Кумановський і Мрозівська протягом кількох років забрали у них осипу понад належне 26,476 зл. Ілька Ковальчука й Івана Чорнюка "невинно так побито, що привезли їх на возі", забрали незаконно 4 пні бджіл у І. Назара, а у Г. Байсина 2 воли на повоз до Львова. В. Дзюса за те, що молів у конюшківському, а не свого дідича млині, мусів дати кару орендареві. Ф. Махомота зі збіжжям їздив до Львова, а Кумановський не зарахував йому ні повозу, ні панщини.⁴⁷

Васючинські посполиті у 1603 р. побили двох шляхтичів,⁴⁸ в 1612 р. відмовилися платити данину на костьол,⁴⁹ в 1711 р. спалили панську пасіку.⁵⁰ Піддані Липиці Долішньої протягом дев'яти років (1631-1639) не хотіли покрити заборгованости за данини на користь рогатинської католицької плебанії.⁵¹ Зимою 1745 р. громади Липиць, Серник, Пукова вирізали панські ліси в Курянах і у Липиці,⁵² а люди з Юнашкова і Бурштина "нівечили" і вивозили куропатницький ліс.⁵³

Напередодні визвольної війни і на початку XVIII ст. масовими стали втечі міщан і селян від своїх феодалів. У 102-104 томах Галицького міського суду записано 101 скаргу на втечу 249 сімей у 1590-1597 рр. З Липиці (не сказано з якої) в 1614 р. втекло 16 сімей.⁵⁴ Переважно втікачі осідали на Поділлі та в містах і селах Тереховельського повіту.

Протягом 1736-1738 рр. 6 сімей з Настащина втекло в Бучач, 13 юнашківських селян опинилися десь в Лянцкоронню, 12 сімей з Серник — у селах за Чортковом, а інші "чотири сім'ї — в Копичинцях". Сень Литвак (мабуть, з полонених) із Любші втік до Іване-Пустого.⁵⁵ Тікали представники різних верств населення: священники, кріпаки і отамани. О. Гураль, Ф. Павлів-отаман, брати Данило й Михайло Михайліви та Турчак із Кривча (біля Бучача) осіли в Черчі.⁵⁶ В інструкції послам від шляхти Галицької землі на сейм вальний записано, щоб вони домоглися скасування державних податків, бо "біля 100 тисяч підданих пішло на глибоку Україну і у Волохи з жінками, дітьми і худобою".⁵⁷

Розлючена шляхта з кожним роком все більше нахабніла, не вважала селян за людей, грубо топтала їх гідність. Доводилося терпіти наругу від нечуваної шляхетської анархії і свавілля. Пани чинили збройні напади на маєтки сусідів, а наслідки самочинств лягали на плечі підданих. Пан міг продати або програти кріпака, віддати його до війська, забрати в нього жінку.

У 1664 р. шляхтич Маковецький обміняв Клима Голодкевича, який працював мельником у Свистільницькому млині, за 4 воли, 2 корови, 10 овець і 6 пнів бджіл.⁵⁸ Голодкевич мусів бути добрим майстром, бо така ціна за кріпака зустрічається рідко.

Поряд з селянами всякі повинності (крім панщини) виконували і священники. Їх правовий стан у більшості приватних сіл нічим не відрізнявся від кріпаків. Отець Конюшківської парафії Павло в 1644 р. необачно нагадав власникові села Черняхівському про те, що пора вже йому повернути 20 зл. боргу. Дідич схопив його прилюдно за бороду і сильно бив по всьому тілі. Незадовольнившись тим, ледве живого прив'язав пастиря за ноги до колоди і знову бив по п'ятах. Прив'язаного тримав зранку до вечора.⁵⁹

Боплян, який побував в той час у Речі Посполитій, писав: "Селяни там надзвичайно бідні, вони змушені віддавати своєму панові все... Поміщики мають повну владу не тільки над їхнім майном, а навіть над їх життям... Становище їх гірше, ніж галерних невільників". Політика насильства посилювала невдоволення і опір народу.

Вже перші перемоги запорожців підняли широкі народні маси західноукраїнських земель. Ще до вступу козацьких військ на територію Галичини, селяни Явча, Васючина і Воскресінець напали на замок у селі Журові, а селяни Уїзда, Юнашкова, Кунич і Горішніх Серник разом з місцевими жителями спустошили маєток Скоморовського в с. Обельниці. 26 серпня 1648 р. міщани Княгинич схопили трьох шляхтичів, які тікали від козаків до Львова, побили їх, забрали гроші і погрожували, що "не залишать тепер ні одного ляха на світі".⁶⁰

Липичани вдалися до хитрощів. Коли пан Т. Стамеровський втік із Серник і залишив там залогу і слуг, селяни Липиці Долішньої разом з слав'ятинськими людьми прийшли до замку і заявили, що будуть оберігати його від татар. Слуги впустили їх у замок. Вісім тижнів господарювали там селяни. За цей час вони розвезли додому все зерно, сіно, спустошили ліс.⁶¹

Провідну роль в боротьбі проти польської шляхти відіграв Рогатин. 26 жовтня 1648 р. було створено самоуправління на зразок козацького на чолі з війтом-сотником Г. Кучарським. Він об'єднував повстанців міста і навколишніх сіл у загони і водив на укріплені шляхетські маєтки і замки. Рогатинці брали участь в поході на замок в Середніх Серниках.⁶² В листопаді 1648 р. Г. Кучарський, "зібравши спільників з різних місцевостей", напав на замок Козаковського у містечку Підкамінь.⁶³ Повстанці забрали і поділили зерно, худобу й інше майно.

Значний вклад у боротьбу проти шляхти внесли міщани Княгинич, які з селянами Загір'я здобули Ходорів, вдерлися там в костьол, поруйнували став у Добровлянах.⁶⁴

Масові виступи населення Рогатинщини не припинилися і після відступу козаків. Селяни Мельни і Любші 12 листопада 1648 р. разом з міщанами Журавна захопили маєток шляхтича Язвінського, власника містечка, і вбили його сина.⁶⁵

Коли в Рогатині стало відомо, що в Роздол повернулися шляхта, католицьке духовенство і орендарі, які переховувалися у Львові, Г. Кучарський з пішими і кінними повстанцями прибув у Підкамінь, закликав місцеве населення в похід. По дорозі на Роздол до підкамінських повстанців, яких вели С. Камінський і Ф. Полатайко, приєдналося населення Княгинич, Руди, Острова. У грудні 1648 р. вони здобули роздольський замок, укріплений костьол і монастир кармелітів. Майно і худобу забрали та поділили між собою.⁶⁶ Тоді ж загін у 200 осіб напав на двір В. Вітвіцького у с. Новосілці. Шляхта обвинувачувала в цій акції 99 міщан Княгинич.⁶⁷

На цей час, 15 грудня 1648 р., припадає розправа бідноти Княгинич з орендарем Носаном, який під час першого походу на Ходорів втік з рук повстанців і переховався в очеретах на ставі. Коли він повернувся до Княгинич, його схопили і стратили.⁶⁸ Міщани, як вказано в скарзі брата Носана, покінчили з орендарем, "щоб звільнитись від довгів на його користь" і від орендної плати.

Польська шляхта люто розправилася з ватажками і учасниками виступів. Ф. Полатайка і С. Камінського засуджено на смерть і публічно стято голови їм у Жидачеві. Передаються в народі згадки про прилюдну страту рогатинських міщан-бунтарів та їхню спільну могилу над потоком Бабинка.

У наступні десятиріччя революційний рух на Рогатинщині вже не досягав такого загострення, не набирав такої масовості, як у період національно-визвольної війни. Провідну роль в активізації селянських виступів у другій половині XVII — першій половині XVIII ст. відіграв опришківський рух. Як свідчать джерела, весною 1745 р. опришки неспо-

дівано опинилися в Слав'ятинських і Стратинських лісах.

15 травня 1745 р. шляхтич Ф. Зущовський писав із Букачівець панові П. Беное — тепер вже прокуророві Галицької землі, що перелякана шляхта всієї околиці покинула свої маєтки і сховалася в Рогатині. Сила опиришківського руху була в тісних зв'язках з народними масами сіл і міст. Коронні гетьмани змушені були визнати, що знищити загони Довбуша майже неможливо, тому що він в кожному селі має свої сховища, і люди не тільки договорюються з гультяями, але й приєднуються до нього.

Отже, села Рогатинщини в період середньовіччя нічим не виділялися із сотень сіл Опілля. Хто з ворогів і братів не паразитував на їх зашкорублих мозолях, не смоктав із них живучих соків. Замучені, викручені долею, впродовж віків не видихався з них дух згарищ і трупів. Дивує, як той хліборобський народ, обезкровлений війнами, шляхетськими розбоями і татарськими нападами, виснажений липкими лихварями і орендарями, зміг вижити. Тільки завдяки творчій енергії і титанічній праці той хлібороб, який ніколи не заподіяв зла іншому народові, зміг підняти з попелищ своєї оселі, засівати ниви, діяти добро, зміг зберегти себе, щоб звестися на ноги.

Передруковано (з незначними змінами правопису, відповідно до прийнятого у діяспорі) з видання:

Б. Паньків. *Матеріали до історії сіл і міст Рогатинщини (XV-XVIII ст.)*. (Рогатин, 1991), 28 стор.

ПРИМІТКИ

1. Журнал *Життя і знання*, 1935, ч. 7-8, стор. 212.
2. *Шематизм провінції св. Спасителя чина св. Василя Великого в Галиції*, т. 2. (Львів, 1867), стор. 95.
3. X. Liske. *Cudzoziemcy w Polsce*. (Lwów, 1876), str. 16.
4. *Жерела до історії України-Руси*, т. I. (Львів, 1895), стор. 164.
5. Там же, стор. 170
6. ЦДІА України у Львові, ф. Львівські гродські акти, спр. 399, арк. 260-264.
7. *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*, т. I, стор. 183, 194, 201, 209-210, 232.
8. *Жерела до історії України-Руси*. "Описи королівщин в землях Руських XVI віку". (Львів, 1895), стор. 155-171.
9. *Lustracja województwa Ruskiego 1661-1665*, cz. III. (Wyd. PAN, 1976), str. 122-136, 139.
10. Львівська Наукова Бібліотека АН України ім. Стефаніка, ВР, ф. Чоловського, 525/III;
Львівський музей українського мистецтва, рукописи 622, 624, 626. Матеріяли візитації Львівської єпархії.
11. ЛМУМ, рукописи 622, 624, 625, 626.
12. ЛНБ АН України, ВР, ф. Чоловського, 525/III.
13. *Жерела до історії України-Руси*, т. I, стор. 51.
14. P. Dąbkowski. *Stosunki gospodarcze w ziemi halickiej w. XVII*. (Lwów, 1927), str. 50-51.
15. ЦДІА України у Львові, ф. 5, оп. 1, спр. 212, арк. 520.
16. Там же, спр. 208, арк. 299.
17. Там же, спр. 197, арк. 2005.
18. ЛНБ АН України, ВР, ф. Чоловського, 525/III, арк. 3.
19. P. Dąbkowski, op. cit., str. 10.

20. *Жерела до історії України-Руси*, т. I, стор. 27.
21. Там же, стор. 49.
22. ЦДІА України у Львові, ф. 5, оп. 1, спр. 237, арк. 271.
23. Там же, спр. 197, арк. 36-37.
24. Там же, арк. 1032.
25. ЛНБ АН України, ф. Яблунівських, 73/III, арк. 12.
26. Там же, арк. 23-24.
27. Там же, арк. 24.
28. Там же, арк. 3.
29. ЦДІА України у Львові, ф. 5, оп. 1, спр. 212, арк. 520.
30. M. Horn. *Walka klasowa i konflikty społeczne w miastach Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1600-1647*. (Opole, 1971), str. 55
31. ЦДІА України у Львові, ф. Львівські гродські акти, спр. 230, арк. 592.
32. Там же, ф. 181, оп. 2, спр. 302, арк. 23-26.
33. Там же, ф. 5, оп. 1, спр. 212, арк. 1014-1017.
34. P. Dąbkowski, op. cit., str. 26;
M. Horn. *Stosunki społeczno-ekonomiczne w miastach ziemi halickiej w latach 1590-1648*. (Opole, 1963), str. 93.
35. ЦДІА України у Львові, ф. 181, оп. 2, спр. 307, арк. 26-27.
36. Там же, ф. 5, оп. 1, спр. 197, арк. 2005-2006.
37. Там же, спр. 231, арк. 1893-1895.
38. Там же, спр. 259, арк. 614-617.
39. *Исторические сведения о Львовской, Галицкой и Каменец-Подольской епархии*. Прибавление к Подольским епархиальным ведомостям, N 26, 1866, стр. 436.
40. P. Dąbkowski, op. cit., str. 11, 26, 32.
41. ЦДІА України у Львові, ф. 5, оп. 1, спр. 208, арк. 707.
42. Там же, спр. 230, арк. 1513-1515.
43. Там же, арк. 1523-1527.
44. Там же, спр. 297, арк. 141.
45. Там же, ф. 146, оп. 16, спр. 692, арк. 1-5.
46. Там же, ф. 19, оп. 9, спр. 282, арк. 2-13, 156.
47. ЛНБ АН України, ВР, ф. Яблунівських, 73/III, арк. 23.
48. ЦДІА України у Львові, ф. 5, оп. 1, спр. 101, арк. 1079.
49. Там же, спр. 139, арк. 485.
50. Там же, спр. 202, арк. 276.
51. Там же, спр. 133, арк. 1424-1429.
52. Там же, спр. 219, арк. 839.
53. Там же, спр. 282, арк. 855.
54. Там же, спр. 117, арк. 1602.
55. ЛНБ АН України, ВР, ф. Яблунівських, 70/I, без арк.
56. Там же.
57. ЦДІА України у Львові, ф. 5, оп. 1, спр. 237, арк. 887.
58. Там же, спр. 159, арк. 902.
59. Там же, спр. 137, арк. 1522-1523.
60. *Жерела до історії України-Руси*, т. IV, стор. 59-60.
61. Там же, стор. 287-288.
62. *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*, т. III-IV. (Львів, 1898), стор. 68.
63. *Жерела до історії України-Руси*, т. V, стор. 32.
64. Там же, стор. 122.
65. Львівські гродські акти, спр. 399, арк. 1217-1220.
66. *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*, т. III-IV, стор. 72-73.
67. ЦДІА України у Львові, ф. 7, оп. 1, спр. 40, арк. 95-96.
68. *Жерела до історії України-Руси*, т. V, стор. 168.

РЕЗОЛЮЦІЇ І ПОСТАНОВИ ДРУГОГО З'ЇЗДУ РОГАТИНЦІВ

1. Зібрані на Другому з'їзді 13 жовтня 1984 року рогатинці — представники Рогатинської Землі, пересилають щирий привіт українському народові в Україні і в розпорошенні.

2. Наше особливе привітання всім нашим сестрам і братам з Рогатинської Землі.

3. Всій українській церковній ієрархії, всім проводам наших українських установ, об'єднань і організацій — наша глибока пошана.

4. Постановляємо якнайшвидше зібрати, доповнити і впорядкувати матеріали для довгоочікуваного регіонального Збірника про стародавню і славу Рогатинську Землю, що завжди була свідомо завдань українського народу перед історією.

5. В ході часу і минулих століть Рогатинська Земля віддавала на службу Батьківщині свою працю, свій талант і своїх найкращих дітей.

Наш з'їзд складає поклін і щиру вдячність усім тим працівникам і героям за те, що зберегли для нас ідеї, які будуть і нашим нащадкам присвічувати на довгі наступні століття.

Третій і Четвертий з'їзди рогатинців підтверджували прийняті резолюції. Вихід II тому Збірника "Рогатинська Земля" сповнює наші постанови.

II.

Історичні нариси

РОЗАЛІЯ ФЕДЮК-ЯНКІВ

РІДНЕ МІСТО МОЄ

Розповідь написана за заохоченням Олі Павлів-Калини. Авторка зазначає: "Розказую любій Олі на згадку". Текст дещо сконденсований, з уточненням назв та з невеликими скороченнями. Редакція.

Рогатин — стародавнє княже місто — лежить в долині ріки Гнила Липа та потоку "Бабинка", на горбувато-хвилястих узбіччях, які спадають досить стрімко зі східнього боку. Зараз же за містом простягаються поля, далі ліси, де притулилися повні джерел Кузьминці, старовинна Перенівка та прекрасне Підвиння. Взагалі, околиці Рогатина гарні й мальовничі.

ЛЕГЕНДИ Й ПЕРЕКАЗИ

Можливо, місто Рогатин заснував котрийсь із галицьких князів чи бояр. Є теж припущення, що тут існувала оселя, де виробляли у прадавні часи т.зв. рогатини, себто бойові сокири на довгих дручках, що дало привід до назви "Рогатин". Подаю тут легендарні перекази про постання міста.

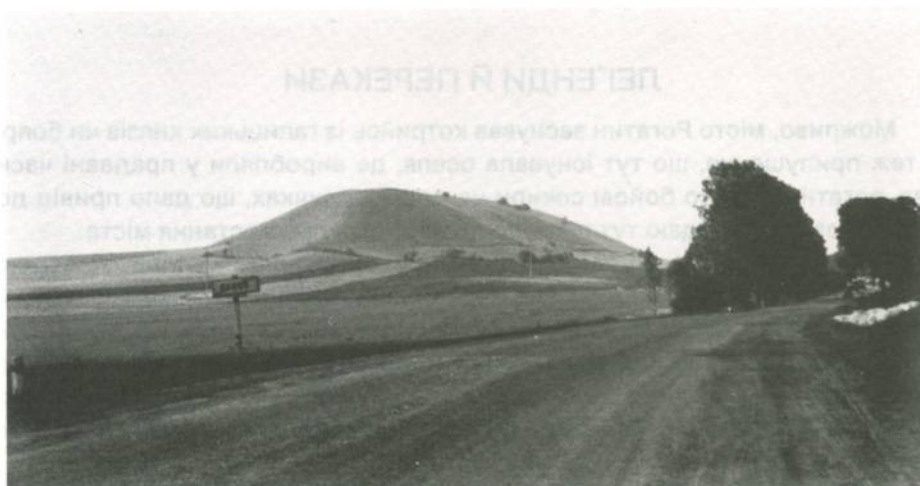
Галицький князь Ярослав Осмомисл вибрався на лови зі своєю дружиною в рогатинські ліси. Під час ловів княгиня відбилася від гурту й заблудила. Віднайшов її княжий сурмач, граючи на розі. На звуки ловецького заклику княгиня зуміла знайти дорогу і щасливо повернулася до князя. Врадуваний князь нагородив сурмача частиною лісів разом із тою поляною, де віднайшлася княгиня. Сурмач обвів поляну ровом і тином та заклав там поселення, яке й назвав "Рогатин".

Директор народної школи в Рогатині Андрій Гургула записав ще перед Першою світовою війною подібну легенду, вже з релігійною основою. Отже, княгиня, яка брала участь у великих ловах на диків і оленів, заблудила в лісі. Блукаючи, дійшла до озера й зупинилася. Нараз почула тріск хмизу й гілля. Напняла лук, щоб боронитися перед звіром. Та з лісу вийшов олень із золотими рогами й хрестом на чолі, пройшов спокійно коло княгині і зник на краю озера. Княгиня йшла слідом за оленем, аж побачила в лісі малу хатину. Там жив побожний пустельник. Він показав княгині дорогу й вона повернулася щасливо до княжої дружини. На згадку про цю подію побудувала княгиня церкву на місці, де стояла хата пустельника, а околиці кругом назвала "Рогатин".

Директор А. Гургула записав ще переказ, що місто заложив галицький боярин Рог (Рогволод) і від свого прізвища назвав місто "Рогатин". Ця легенда і цей переказ були поміщені в місячнику "Рогатинець", що виходив у 20-их роках (за Польщі!) під редакцією "Мубал" (Микола Угрин-Безгрішний і Антін Лотоцький).

Місто швидко розвивалося, бо лежало, як і тепер, на перехресті доріг, що вели до більших торговельних осередків — Звенигород (Львів) — Галич —Теребовля. Околиці Рогатина були теж добрим оборонним тереном: ріка, джерела води, горби, ліси.

Три кілометри на схід від Рогатина стоїть досить висока "Чортова гора". Про цю гору теж є легенда і переказ. Рогатинці були дуже побожні (доказом чого є чотири церкви!). Це не сподобалося нечистій силі — чортам. Вони вирішили знищити Рогатин. Чорти підняли на руки великі брили каміння й землі, щоб знищити місто. Але запіяли півні, коли чортам було ще далеко до Рогатина. Вони налякалися, бо бог сонця міг їх тяжко покарати, а вже його прихід заповіли півні! Зі страху кинули ці брили каміння й землі, а з того стала гора, яку назвали "Чортова". В переказі говориться, що на тій горі стояла палата якогось шляхтича, його прозивали "Чорт". Гора ця була і є заповідником рідкісних рослин та ховрашків.

Чортова гора.

РОКСОЛЯНА

Настя Лісовська, дочка священника з Рогатина, славна Роксоляна, жінка турецького султана Сулеймана Пишного — уродженка Рогатина. Дехто твердить, що її батько був парохом церкви св. Миколая на Горішніх

Бабинцях, інші приміщують її родинний дім коло церкви Св. Духа над рікою. Роксоляна дуже відома в історії як справжня володарка великого турецького царства, єдина жінка Сулеймана, винятково розумна й благородна. За її панування турки не нападали на Україну; вона була ктиторкою церков у Рогатині. Відомості про неї можна знайти в польських, німецьких, італійських і французьких історичних джерелах.

В українській літературі про Роксоляну є дві повісті: "Роксоляна" Осипа Назарука та "Роксоляна" Павла Загребельного. Є теж драма "Роксоляна", яку написала Любов Забашта, та опера Дениса Січинського, лібретто Володимира Луцика. Тепер рогатинці постановили увіковічнити свою землячку пам'ятником.

АРХІТЕКТУРНІ ПАМ'ЯТКИ РОГАТИНА

Найбільш відомою пам'яткою є славна церква Св. Духа, над рікою. Церква ця дерев'яна, з прекрасним іконостасом з 1650 року, дуже добре, в цілості, збереглася, недавно відреставрована. Малювали цей іконостас "майстри зі Львова" — за тодішнім звичаєм іконописці не підписувалися. Може ще старішою є церква Св. Богородиці в центрі міста. Вона мурована,

Вхід до церкви Різдва Пресвятої Богородиці в Рогатині.

обведена навкруги оборонним муром, в якому були колись малі віконця для оборонного стріляння. Церква дещо знищена в Другій світовій війні, тепер відбудована. При цій церкві діяло Ставропігійське братство, таке саме, як у львівській Волоській церкві. Інтер'єр церкви започатковано відновлювати вже в 1912-13 роках, деякі ікони намалювали мистці Манастирський і Ждаха. Докінчено розмальовування при кінці 20-их років, працювали тут два іконописці — колишні вояки армії УНР — Дмитро Гонта і Василь Палій-Неїло. Але, як вже було згадано, церква знову потерпіла під час боїв у Другій світовій війні.*

На південно-західній стороні церковного подвір'я, під меншою брамою, має бути прохід-тунель, розгалужений на дві сторони. Один бік тягнеться аж у рогатинські ліси, другий іде попід центром міста до польського костюла. У тих підземних ходах ховалися люди під час ворожих наїздів на Рогатин. За наших часів гітлерівці пригнали 25 людей з околиць Тернополя і розстріляли їх під мурами церкви. На це видовище німці намагалися зігнати мешканців міста, але ніхто не хотів дивитися на такий жах.

Треба ще згадати, що площа від будинку "Повітовий Союз" вниз до лікарні "Кляштор" звалася давно "Вали" і були там оборонні насипи.

БАБИНЦІ

Зі східного боку розкинулися Бабинці, передмістя Рогатина. Колись були окремою сільською громадою, чи радше двома, бо є дві церкви — св. Юрія і св. Миколая. Передмістя розділене потічком "Бабинка" на Бабинці Горішні і Бабинці Долішні. Окрему громаду становили Кутці — продовження Долішніх Бабинців. Про назву "Бабинці" розповідають, що під час одного із численних татарських нападів на Рогатин одна старенька бабуня переховалася в дуплі верби в цій частині Рогатина. З того часу почали називати східню частину міста "Бабинці". Після прилучення до міської громади були названі вулиці. Головна вулиця Бережанська провадить у напрямі на Бережани.

ФУНДУШ

У східній частині Горішніх Бабинців є декілька господарств. Кажуть, що тут був колись двір якогось шляхтича, від чого названо цей ніби присілок "Фундуш".

* Деякі ікони старого іконостасу ще з XVI століття знаходяться в Національному Музеї у Львові, де їх складено як уцілілі по Першій світовій війні. *Прим. ред.*

ПОЛЬОВІ НАЗВИ

Назви полів часто залежать від поверхні терену або від прикмети землі, нерідко від прізвища власника ґрунту. Ниви у напрямі до лісу носять назву "Загуменна". Є теж такі назви як Горбки, Болота, Рудка, Підлісся, Глибоке, Плебанія. Деякі із старих назв збереглися до сьогодні.

На перехрестях доріг і польових стежок стояли всюди хрести, фігури, а також каплички зі святими іконами. Люди глибоко вірили, що святі охороняють їхні посіви від граду чи зливи. Служили ці придорожні хрести дороговказами, по яких можна було і вночі знайти дорогу додому. На жаль, за радянської влади ці прекрасні польові знаки понищено.

РОГАТИН У ДОКУМЕНТАХ

Рогатин згадується вже в документах з часів Галицького князівства. Правдоподібно першою згадкою є "Хроніка" Мартина Кромера з 1366 року, де згадано, що Рогатин є осідком архимандрита. Згадується про Рогатин теж у списку князя Володислава Опільського, де перелічені всі міста, що були під його владою. Під 1376 роком у книжці "Лібер меморабіліум" (записки рогатинського костьола) згадано, що Отто де Ходич подарував, мовляв, чи відступив село Пилипівці чи Филиповичі польському королеві Жигмонтові Августові, а той знову віддарував цю місцевість фірлеївському єпископові Волчкові, а цей вже вистарався маґдебурзьке право і назвав цю місцевість "Рогатин", затвердивши за містом герб "ріг оленя в синьому полі". Це мало б було статися в другій половині XIV століття. Але ж про місто згадано вже в набагато раніших документах, отже, якщо єпископ Волчко і навіть причетний до Рогатина, то це правдоподібно справа тільки надання маґдебурзького права давньому місту із давньою назвою і давнім гербом. Знаючи добре польську чванливість та нахил до перебільшування, годі й дивуватися таким запискам.

ПІДГОРОДДЯ

Три кілометри на північний захід від Рогатина лежить село Підгороддя. З північного боку його простягаються ліси; частина села при дорозі, що веде до Львова. За дорогою сіножаті, а за ними ріка Гнила Липа. На правому березі ріки, на горбі перед селом Залип'я, був колись замок шляхтича Тучинського, а на сіножатях два рибні стави. Стави приносили шляхтичеві більш як 200 злотих річного прибутку. Через Підгороддя пливе потічок Гуслянка (Віслянка). У польських мемуарах записано, що Підгороддя було містечком з привілеями, наданими королем Жигмонтом Августом. Управа містечка була така: війт, писар, народний суд. Народний суд судив і карав злочинця, але в дуже тяжких провинах справу рішав староста міста Рогатина. Найбільшою карою була тоді баніція, себто

переступника виганяли на якийсь час або й на все життя.

Всі підгородяни мали перед своїми дворами городи, шириною 16 стіп; довжину городів вирішувала рада містечка. Податок платили господарськими продуктами, за випас худоби на панських угіддях один ґріш, за вирубку в лісі шість ґрошів. Щотижня в містечку були ярмарки, а більші два рази в році: на Зелені Свята і на св. Вартоломія. У містечку був пивний бровар. В один час в Підгородді жило дуже багато жидів, вони захопили всю торгівлю в свої руки і зовсім витіснили корінне населення містечка. Тоді міщани-купці написали скаргу до королівського уряду. Спірну справу вирішив староста Рогатина (мабуть, один із Балабанів) у користь міщан: жиди мусіли залишити містечко. Підгородяни мали теж відробляти один день на ланах в землевласника села Потік, що зразу ж за рікою.

Тепер Підгороддя — звичайне село, відділене від ґрунтів міста Рогатина прокопаним рівчаком, яким спливає вода із лісових джерел до рогатинського озера. (Розповідь про Підгороддя основана на записках професора Івана Крип'якевича і документу з варшавського архіву.)

ГАЛИЧИНА ПІД ВЛАДОЮ АВСТРО-УГОРЩИНИ

При останньому поділі Польщі в 1776 році, Галичина, яка була в складі польської держави, відійшла під владу австро-угорської монархії. Зі зміною влади відбулися великі зміни в політичному, економічному та культурному житті населення. Видобування нафти, воску та інших копалин із галицьких родовищ, а також слово прогресивної інтелігентської верстви мали великий вплив на розвиток національної свідомости і культурно-економічний ріст українського населення Галичини.

З приходом австрійської влади місто Рогатин залишилося осідком старства, але сам старостинський уряд вже не був орендою, яку можна було за певну суму грошей, вплачену до королівської скарбниці, купити. Тепер старосту призначав австрійський уряд. Все ж таки у всіх державних установах верховодили поляки, урядовими мовами були німецька і польська. Рогатин став повітом, до якого належали всі довколишні села. Повіт належав до воєводства в Станиславові, крайова влада була у Львові.

В 1848 році скасовано панщину, але податки треба було платити готівкою, а не господарськими продуктами. Рівно ж між селянами й більшими землевласниками, на яких опирався австрійський уряд, були затяжні суперечки за вживання пасовищ, за дерево з лісу і т.п. Настав час більших данин і податків, бо треба було промощувати биті шляхи, а потім і залізницю. Люди переважно були вдоволені кращими дорогами й битими шляхами, які вважалося "цісарським гостинцем" — від того й до сьогодні добра дорога зветься "гостинець". Немощені дороги називали "польськими дорогами". Кожен власник дому в самому Рогатині і на передмісті мусів ще відробляти 7 днів ручного "шарварку" або 2-3 дні з підводою, крім сплати маєткового податку. Подібні порядки були в інших містах, містечках і

селах. Невпорядкований розподіл землі приводив до постійного погіршення маєткового стану селян. Почалися щорічні виїзди на заробітки до Німеччини (як казалося, "до Пруса"), потім еміграція до заморських країн. Деякі селяни були постійними двораками-форналями в більших землевласників. Настали часи щорічного набору до австрійської армії, т.зв. бранка чи асентерунок. Служба в армії була довга, звичайно 4 роки, хоч на початку 1800-их років вояки-кіннотники служили 12 років! Режим в армії був строгий, часто вояки кінчали життя самогубством, як про це пишуть Юрій Федькович та інші письменники.

Однак ніщо не могло вже спинити культурного піднесення, повільного, але й постійного росту політичної свідомості та економічного розвитку. Весна народів прокотилася по Галичині широким відгомном і вже ніколи не спинився цей рух до свободи.

КУЛЬТУРА

При кінці XVIII століття зреформовано кирилицю і прийнято її як українську азбуку. Це було дуже важливою подією для Галичини. Заговорили рідним словом письменники Маркіян Шашкевич і "Руська трійця", потім Юрій Федькович, Іван Франко та інші. Почало розвиватися шкільництво, стали виходити часописи, творилися політичні угруповання, партії. Українців вибирали послами до австрійського парламенту у Відні. З Наддніпрянщини в половині XIX ст. прийшло палке слово Тараса Шевченка, зі західних держав — різні політичні погляди. Початок XX століття приніс зі собою зрізничкованість думок, економічне дозрівання, поглиблення й поширення загальної освіти. Час творення політичних партій не оминув і Рогатина. Створили партії демократи, радикали, націонали, врешті й комуністи. В 1912 році до Рогатина приїхав жид Едельман, почав організовувати духову оркестру, а при тому працював над створенням комуністичних гуртків, і то не лише в Рогатині, але й у цілому повіті. Були комуністичні гуртки в Конюшках і Явчі, в Жовчеві, в Різдвах, Підмихайлівцях та інших селах. (Мабуть, щойно прихід радянської влади відкрив очі тим доморослим комуністам! — *Прим. ред.*).

Культурним центром у Рогатині стала читальня Товариства "Просвіта", що була філією крайового Товариства у Львові. Туди сходилися передусім молоді люди у вільні від праці вечори і, незважаючи на партійну приналежність, підготовляли концерти, театральні вистави, вечори з танцями. При читальні була створена оркестра, відкрилася бібліотека, співав хор. Діяли спортивні Товариства "Сокіл" і "Січ". Жінки створили Товариство "Жіноча громада", що займалося поширенням освіти та навчанням домашнього господарства чи рукоділля.

Австрійська влада надавала полякам великі повноважності і пільги та рівночасно незначні привілеї українцям, які в Галичині становили величезну більшість. Таким способом розгорялися щораз більші суперечки, а то й

затяжні конфлікти, які не могли закінчитися. Вже в 1900 році в Рогатині діяли дві семикласові школи, окремо для дівчат, окремо для хлопців. На наполегливі домагання українців впроваджено там обов'язкове навчання української мови, хоч школи мали викладову мову польську. Селяни казали, що австрійська влада подібна до того християнина, який жертвує в церкві дві свічки та й каже: "На Тобі, Боже, свічку — і тобі засвічу, дідьку, бо не знати, де буду!" Діяли українські гімназії у Львові, Станиславові, Перемишлі; в т.зв. польських гімназіях були паралельні українські відділи, а саме: в Бережанах, Тернополі, Стрию. Настав час, коли українці почали відкривати чисто українські приватні середні школи-гімназії, учительські семінарії. Але не здійснювалися обіцянки уряду стосовно створення українського університету, що призвело до бійки й кровопролиття у Львівському університеті. Тоді загинув від рук поляків Адам Коцко (1913).

УКРАЇНСЬКА ПРИВАТНА ГІМНАЗІЯ В РОГАТИНІ (1909-1914)

Від 1909 р. другим центром культурного життя Рогатина стала українська приватна гімназія Товариства "Рідна Школа". Ця школа мала великий вплив на розвиток культури й освіти не лише в самому Рогатині, але й у цілому повіті та, можна сміливо ствердити, й поза Рогатинщиною. Предтечею формального навчання чи відкриття гімназії були підготовчі курси в селі Заланові, зорганізовані та проваджені протягом кількох років парохом о. Омеляном Ваньом. Ініціатором справи створення справжньої гімназії в Рогатині був отець шамбелян Степан Городецький, парох Вербиловець. Його співпрацівниками в тому ділі були ще такі священники: о. Павло Кудрик з Рогатина, о. Йосиф Яворський з Лучинець і о. Лев Залужний з Потока. Гімназія потребувала окремого будинку, отже створено для тієї цілі окремий комітет, до якого, крім о. Степана Городецького ще увійшли: о. Павло Кудрик, учитель Петро Бігус, службовець староства Микола Капуста, інженер Мосора, два господарі з Пукова Соломка і Сверида та майбутній директор гімназії Михайло Галуцинський. Усе товариство налічувало 130 звичайних членів, що платили по дві корони річного внеску, а члени комітету відразу заплатили по 50 корон! Пожертви на будову гімназії почали напливати з усієї Галичини, ба навіть з Наддніпрянщини, а також від емігрантів з Америки і Канади. З Америки надійшла чимала сума від о. Пристая та громадян Крука і Стаха. Велику пожертву склало бездітне подружжя Телевяків із Збараського повіту. Члени комітету піднайшли добру площу недалеко від центру міста. Це був город аптекаря Стенцля, заядлого поляка, який був би не продав українцям ані п'яді землі, тому набуто цю землю через підставленого сусіда-поляка. При копанні фундаменту під будову знайдено багато костей та черепів, бо цей город був колись монастирським цвинтарем — так, принаймні, говорили старі люди. На будові гімназії працювали люди як з Рогатина, так і з околиці, а всі

безплатно. Платили тільки майстрам-мулярам. Допомогали в будові навіть молодь і діти.

В 1909 році половина будинку була готова, отже почалися іспити і вписи до гімназії — від першої до четвертої клас. До першої класи зголосилося так багато учнів, що створено чотири відділи: 1а, 1б, 1в, 1г. Першим директором став Михайло Галушинський, учитель гімназії зі Золочева. Він був добрим організатором, енергійний, високоосвічений — справжній педагог. Всіх учителів було 24. Подаю їхні прізвища за азбукою і предметом навчання: Бабин — історія, Борис — математика, Гірняк — мови, Закалата — мови, Занько — природознавство, Калитовський — хемія, Кондрацький — мови, Крип'якевич — історія, Кужиль — мови, Лотоцький — українська мова, Ляхович — мови, Мартинець — мови, Міськевич — мови, Омелькович — мови, Познанський — природознавство, Романишин — математика, Садовський — географія, Смулка — мови, Стеслович — мови, Угрин-Безгрішний — мови, Чапельський — мови, Флюнт — історія, Щуровський — історія, о. Теодосій Кудрик — релігія.

Предметів було багато. До мов належали: українська, німецька, латина і грека. Далі були математика, фізика, хемія, історія, природознавство з різними галузями: зоологія, ботаніка, біологія, геологія, мінералогія (для вищих клас). Вчили теж логіку, психологію та пропедевтику філософії. Учителів-мовників було найбільше, а це тому, що кожної мови було по п'ять лекцій на тиждень! Всі вчителі мали закінчену університетську освіту, нерідко з докторатом, та педагогічні студії з різних європейських університетів — Відня, Грацу, Праги, Берліну, Парижу. Тільки декілька вчителів закінчили університет у Львові чи Кракові.

Всі викладачі української гімназії включилися відразу ще й у громадську роботу. Кожної неділі виїздили на села з відчитами чи рефератами на різні теми та з уживанням епідіяскопу (магічного ліхтаря!). Таку освітню роботу провадили по читальнях "Просвіти". Допомогали теж у організуванні і самих читалень та хорів, спортивних чи драматичних гуртків, курсів для неграмотних.

Шевченківські дні відзначувано в цілій Галичині дуже врочисто, отже і в Рогатині відбувалися концерти і в читальні "Просвіти", і в гімназії, а також у сусідніх селах. Це були пісні на слова Шевченка, деклямації та інсценізації. Цілий березень проходив у гімназії під знаком Шевченка: всюди розвішувано портрети та наліпки, видані львівською "Просвітою", з уривками зі "Заповіту" чи інших поем, а учні обов'язково вивчали його твори.

ПОБУТ УЧНІВ ТА НАВЧАННЯ

За австрійських часів усіх учнів гімназій зобов'язував однаковий одяг темно-синього (гранатового) кольору. Це були штани (для дівчат спіднички), жакет зі стоячим коміром, на якому були нашиті срібні або золоті

паски: срібні для клас від 1 до 4 і стільки пасків золотих для клас від 5 до 8. Зобов'язував теж темний плащ і висока тверда шапка. На шапці, над дашком, була прикріплена буква "Г" — для гімназій клясичного чи гуманістичного типів. Учні т.зв. реальних гімназій мали букву "Р".

В 1911 році закінчено будову другої половини будинку, а також збудовано окрему бурсу для учнів недалеко невеличкої лікарні "Кляштор". Кожного року до Рогатинської гімназії прибувало так багато учнів, що в 1913-14 шкільному році було вже повних 8 клас і понад 800 учнів! Відкрито ще дві бурси — одну біля церкви Св. Богородиці у братському будинку, другу — на Бабинцях, біля церкви св. Юра, теж у братському будинку.

За прожиття в бурсі, розуміється з прохарчуванням, треба було платити по 15-20 корон місячно. Незаможні гімназисти мали знижку, а добрі учні — діти незаможних батьків — часто не платили зовсім. Їхнє утримання оплачувала організація "Шкільна поміч", яку створило для тієї цілі Товариство "Рідна Школа" в Рогатині. "Шкільна поміч" допомагала учням одягом, книжками, платила за навчання в гімназії — частково або повністю. Гроші надходили від різних організацій чи осіб, наприклад, львівська "Просвіта" прислала щорічно по 30-60 корон для своїх стипендіатів. Багатий жид з Відня, Герш Барух, прислав як стипендію для жидівки Сари Патер 300 корон. (Вона працювала після закінчення студій фармацевткою у Відні). З Наддніпрянщини стипендіятом Мачеха був учень Букавин. Власник великих цукроварень в Україні Терещенко оплачував науку Гаврилкові й Денисенкові. Терещенко часто навідувався до своїх вихованців, приїздив поїздом в салоні 1-ої класи. Вдягався Терещенко ніби по-селянськи: вишивана сорочка, штани й свита з домотканого сукна. Одного разу, коли вже від'їжджав з Рогатина, йшов до салону 1-ої класи. Його зупинив поляк-кондуктор і грубо спитав: "Куди так пхаєшся, хлопе?" Пасажири оторопіли, а один звернув увагу черговому залізничникові. Той зараз же став перепрошувати Терещенка, відчинив йому двері і взяв валізку. Цей інцидент зайвий раз свідчив, що всяка польська голота могла зневажати людину в українській селянській одежі.

Навчання в Рогатинській гімназії було платне, від 50 корон щорічно. Всі лекції велися українською мовою, польська мова була надобов'язковим предметом. Найважливішими були клясичні мови: грека і латина. Але й всі інші предмети треба було ґрунтовно вивчати, бо двійчник в гімназії не мав що робити. Кращі учні допомагали відстаючим товаришам.

Переважно можна було повторити навчання ще один рік в тій самій класі, але в Рогатинській гімназії таких "репетентів" майже не бувало. За невідповідну поведінку могли виключити учня зі школи. Було два роди виключення: якщо учень дістав свідоцтво відходу без жодної замітки, він міг поступити до іншої гімназії; учень зі свідоцтвом відходу із зауваженням не міг вже дістатися до жодної іншої гімназії. Таке свідоцтво називалося "вовчий білет" або "лявфпас". Такого випадку в Рогатинській гімназії не було.

В гімназії була дуже багата бібліотека різними мовами — українською, польською, німецькою, російською. Було в чому вибирати. Кожна кляса мала свою учнівську самоуправу: старосту, писаря, суддю і двох дорадників-адвокатів. Був теж учнівський суд, який за провини карав невеликими карами: прочитати й зреферувати якусь книжку, вивчити напам'ять якусь поезію. Найбільшою карою був бойкот, клясовий або й загальношкільний. До покараного товариша не смів ніхто певний час говорити. Такі кари застосовували дуже рідко.

Учитель міг покарати учня т.зв. "карцером": одну або більше годин учень мусів пересидіти в клясі по науці, або в суботу чи неділю. Під час карцеру треба було писати якусь задачу, відробляти математику, перекладати щось з греки чи латини. Учителі були дуже строгі і вимогливі, але й справедливі. Викладали чітко й зрозуміло, з прикладами до теми. В гімназії були дуже добре обладнані кабінети для всіх предметів. Непідготовлений до лекції учень міг оправдатися, але був рівночасно зобов'язаний відробити занедбане. Обов'язково треба було прочитати домашні лектури та здати перед викладачем.

У шкільних підручниках для мов — для нижчих кляс гімназії (від 1 до 4) були поміщені короткі тексти і статті з глибоким моральним змістом. Вивчаючи та обговорюючи ці тексти з учителями, учні мали прекрасні взірці до наслідування, і таким способом виховували в собі додатні риси характеру. Було теж обов'язкове навчання релігії у повному обсязі: крім основних правд віри та Біблійної історії, була ще історія Церкви, літургіка (наука про обряди і Богослуження), етика, догматика та апологетика. Учні вищих кляс мали нагоду вести дискусії з викладачем релігії, що поглиблювало світогляд. В 1913-14 шкільному році у старших клясах релігію викладав отець Пелех. Це був теолог з великим розумінням світського життя, ніяких доктрин не накидав, жив з учнями у справжній згоді. Кожної неділі всі гімназисти, разом з учителями та директором, йшли до церкви Св. Богородиці на вранішнє Богослуження. В церкві співав гімназійний хор. Молоді голоси хористів, прекрасні солісти як Шевчук (сопрано), Йосип Гірняк (тенор), Геноль і Озаркевич (баси) творили таку мелодійно-милословну симфонію, що слухалося їх як найкращого концерту.

Навчання клясики у вищих клясах було дуже цікаве. Це були Лівій, Ціцерон, Пліній, Ксенофонт, Платон. Ще приємніше було вивчати поеми Овідія, Вергілія, "Іліяду" та "Одіссею" — не лише задля змісту, але й способу читання — їх "скандувалося".

Таким способом учні виховувалися на кожній лекції, а також поза школою. У школі зобов'язувала дисципліна і була вона взірцевою. Учні не сміли ходити на жадні позашкільні вечірки чи забави, не сміли належати до якогось позашкільного товариства. Зате в школі були учнівські організації чи гуртки — драматичний, спортивний, а також хор. Отже були шкільні концерти, драматичні вистави, спортивні виступи, а також шкільні вечірки і то навіть з танцями. Танців і доброго тону (гарної поведінки) вчив учитель Бабин.

Діяла наукова читальня під проводом д-ра Никифора Гірняка. Наукова читальня мала свою окрему бібліотеку, де учень спеціально зацікавлений якимсь предметом міг підібрати собі відповідну літературу за порадою чергового вчителя. В читальні відбувалися реферати, приготовлені учнями на різні теми. Після прочитання відбувалася дискусія, критика. В дискусії могли брати участь присутні учні, крім обов'язкового опонента. В гімназії діяли дві молодіжні організації: "Молода Січ" і Пласт. В "Молодій Січі" гуртувалися учні молодших клас, кермували нею "четвертаки", опікуном і провідником був учитель Микола Угрин-Безгрішний. "Молода Січ" була зорганізована на козацький лад: мала кошового, писаря і козацьку управу. В походах несли малиновий стяг та мали свою оркестру — ці хлопці справді гарно виглядали!

До Пласту належали учні вищих клас, було їх тоді 68. Опікунами Пласту були учителі Бабин і д-р Гірняк, першим керівником був учень Озаркевич, другим Іван Вербяний. Пластуни були вдягнені у свій пластовий однострій — короткі штанці і сорочка, капелюх з широкими крисами (все зелено-сірого кольору), спортові черевики, підколінки, хустка на шию і топірець (потім дерев'яні високі палиці). У вільні від навчання дні пластуни ходили на прогулянки в околиці Рогатина, під час вакацій мандрували зі своїми вчителями-опікунами по всій Галичині й Волині. Відвідали "Підлисецьку гору білу", оспівану Маркіяном Шашкевичем, побували в печерах у Кривчі, в Карпатах та інших пам'ятних місцевостях. Під час прогулянок вчилися зносити й долати всякі життєві негоди. Учитель Бабин знайомив юнаків з військовою тактикою й технікою, д-р Гірняк вчив читати й розуміти топографічні карти. Організація молоді Пласт була у кожній українській гімназії, а також у т.зв. утраквістичних (себто з українськими окремими відділами, наприклад, у Бережанах). В 1914 році бережанські пластуни зорганізували зустріч, з Рогатина поїхало туди 15 хлопців. Так українська молодь вчилася пізнавати й любити свій рідний край.

НАСТАВ РІК 1914-ИЙ...

Березень. Щотижня на ярмарку в середу грає лірник та співає про війну, про бранку. Люди неспокійні, над Австро-Угорщиною нависло марево війни. Але в українській гімназії, крім дискусій в читальні, новина: вийшла шкільна учнівська газета! Ініціатори цієї події — два учні вищих клас: Лев Чубатий та Іван Тиктор. Газета називається "Вперед" — не дуже об'ємиста. На першій сторінці, під гарно виведеною назвою, — патріотична вступна стаття. Потім лекція греки в 6-ій А класі, яку веде учитель (тоді казалася "професор") Омелькович, далі новеля якогось мрійника-учня, потім вірш "Не сплітай, дівчино". Відтак гумореска — критика деяких учителів. Підкреслені характерні риси та поговорка осіб, виведених у цьому фейлетоні, такі чіткі й ясні, що кожний відразу пізнає своїх викладачів. На останній сторінці карикатура: елегантний шостак Глібовицький біжить за

четвертоклясницею Влодкою Білян! Та всі читають вірш, шепочуть між собою. Цей вірш написав восьмак Юліян Соколовський, вродливий і талановитий, для своєї "симпатії"-однокласниці Вірки Кудрик. Ось одна стрічка:

*Не рости в городі,
барвінку і рудо,
мене у вир кине
кривава ріка.
Кохання палкого
мені не забути.
Не сплітай, дівчино,
шлюбного вінка!..*

І справді, не пощастило Вірці сплітати шлюбного вінка, бо Юлько загинув у боях на Лисоні в 1916 році, а Вірка ніколи не одружилася...

В цій учнівській газеті було багато високопарних слів, але теж був і зміст. Учні вміли спостерігати й думати.

Травень. У гімназії — перша матура. Перші іспити для одержання свідоцтва зрілості. Табльо абітурієнтів пишається за виставовим вікном "Народної торгівлі". Їх 24, знімки приміщені на тлі гімназійного будинку. Внизу напис по-латині: "Цетерум цензео, Картагінем ессе делендам" (Все ж таки, думаю, Картагена мусить бути знищена!). Перехожим учні пояснюють, що всякого ворога треба знищити!

День іспитів. Велика зала гімназії святочно прибрана. На сцені — стіл і крісла для іспитової матуральної комісії, при стіні таблиця, фортепіано, перед сценою крісла для вчителів і почесних гостей.

Абітурієнти одягнені в ніжно вишиті сорочки та елегантні чорні одяги. Здають три предмети: українську літературу, математику та латину або греку. Всі добре підготовані, впевнено відповідають. Прочитаний по-грецьки чи по-латині текст перекладають, дехто навіть відповідає на тих античних мовах. Приходить черга на Бориса Кудрика, він помітно схвилюваний. З Божої ласки він музикант, майбутній композитор. Витягнув питання з літератури: "Розвиток українського письменства за часів Маркіяна Шашкевича". "Ні, пане Борисе, — каже голова комісії, — прошу покласти питання і розказати нам про розвиток музики в Україні!" Борис почав від кобзарів і бандуристів, дійшов до відомих піяністів і скрипалів, далі говорив про тих, яких ми взагалі не знали. Розповів про співачку Соломію Крушельницьку, про її вміння виконувати композиції світових клясиків, її вплив на сучасних композиторів. З розповіді Бориса можна було багато навчитися... Голова комісії знову звернувся до нього: "А тепер прошу нам заграти щось для розваги!" І Бусьо заграв чудову в'язанку українських пісень, певно власного підбору: у цих піснях чуеш і наче бачиш радість і горе, сміх і сльози, всю людську долю...

Матуральні іспити успішно закінчилися, проголошено трьох найкращих: Іван Вербняний, Віра Кудрик і Юліян Соколовський. Батьки задумали були

прощальну вечірку, але вже так не сталося. Був тільки прощальний концерт наступного дня, виступав господар кляси Кондрацький, потім говорив директор Галушинський. "Діти наші! — сказав він дуже ніжно. — Я з вами не прощаюся, бо ж йдете разом з нами у кривавий тан, щоб добути волю для всіх!" Останнім промовив від матурантів Юліян Соколовський. Ще заграла шкільна оркестра і "гомінес матурі", "дозрілі люди", перетанцювали кілька танців. Ніхто не знав, що принесе війна, яка висіла маревом над всіма...

Червень 1914-го. На залізничу станцію підїжджають поїзди за поїздами, їдуть вже вояки. Ще тиждень не минув від закінчення матури, а всі абсолювенти знову в Рогатині. Збираються, щоб разом зі своїми вчителями й директором вступити до щойно створеної української військової групи "Легіон Українських Січових Стрільців". А були там і молодші учні. Поляки поспішали створити свій легіон "Стржельци" і до нього чомусь вступив український учень Костирка...

В серпні загриміли гармати над Збручем, війна розгорілася. По кількох боях над Дністром російська армія зайняла всю Галичину аж до твердині в Перемишлі. Там тривав бій майже два роки. Усюди повно російського війська, всі школи, навіть народні, закриті. Гімназійні будинки стали військовими касарнями або лазаретами. Усе культурне життя завмерло. В 1915 році австрійцям прийшли на поміч німці-прусаки. Росіяни почали відступати, але бої не вщухали. При відступі росіяни спалили Рогатин майже дощенту, знищили гарматним вогнем багато сіл, які були на фронтівній лінії.

Українські Січові Стрільці відбули короткий військовий вишкіл на Закарпатті та й пішли воювати. Першими жертвами боїв були учитель Рогатинської гімназії Щуровський, п'ятиклясник Гавришкевич та Володимир Смеркло. В церкві Св. Богородиці на стіні, праворуч при вході, є пропам'ятна таблиця за сином родових рогатинських міщан Смерклом. Багато Січових Стрільців загинуло в бою на горі Лисоні біля Бережан. Там разом з кількома іншими учнями Рогатинської гімназії знайшов свою завчасну смерть і Юліян Соколовський.

Роки 1916-1917. В Рогатині знову австрійська влада. Всі народні школи, і в містечках і в селах, відкриті. За старанням і під проводом отця Теодосія Кудрика знову відчинила двері для учнів і Рогатинська українська гімназія. Денис Лукіянович, письменник, приїхав зі Львова і перебрав директорську працю. Реактивовано тільки 6 кляс, бо всі молоді люди, понад 16 років, воюють, а кінця тій страшній війні не видно. Із давніх учителів залишився, крім отця Теодосія Кудрика, тільки д-р Борис, учитель математики й фізики. Склад учителів у гімназії невеликий, дуже часто випадковий, бо з війська на короткий час відпустки приїжджають як гості учителі-вояки. Лукіянович вчить історію, о. Кудрик — релігію і українську мову, Масевич — античні мови, Дідик — українську й німецьку мови, Федюк — природознавство й географію. Всі інші предмети залежні від учителів-вояків. Все ж таки наука продовжується.

Листопад 1918-го. Австрія розпалася. Першого листопада проголошено українську державу. В усіх церквах радісно дзвонять дзвони. З хорів лунає пісня: "Боже Великий, єдиний, нам Україну храни!" На державних будинках — українські прапори, всі службовці — українці. Першим старостою Рогатинського повіту призначений Миронович, дідич з Обельниці. Життя починає розгортатися. Але поляки не раді випустити з рук Галичину. Починається нова, тим разом вже польсько-українська війна. Твориться УГА — Українська Галицька Армія, куди знову вступають і навіть малолітні учні, щоб боронити свій край.

Поїзди повні вояків, що вертаються додому. Такі поїзди з мадярами у повному озброєнні затримують на станції в Рогатині. Добра нагода для молоді роздобути собі необхідні кріси й набої для боротьби з поляками, але не обходиться без сутички, яку спричинили поляки. По обох боках ранені, ба навіть вбиті. На руках рогатинські міщани принесли молодих хлопців-патріотів і похоронили на міському цвинтарі. Ця могила стала місцем щорічних святкувань на Зелені Свята. Про те скажу більше на наступних сторінках.

І ЗНОВУ ЛЛЄТЬСЯ КРОВ

У Львові — завзята боротьба з поляками за кожну вулицю, за кожний будинок. У чортківській офензиві беруть участь усі молоді люди, всі старші вояки. Східня Україна в розпалі революції після упадку царату. Більшовики вздовж і впоперек блискавичними маршами та жорстокою поведінкою займають щораз більше території України, щоб не дати розпастися "єдиної неделімої". Тим часом до Галичини прийшла дуже добре забезпечена всім і озброєна французами армія Галлера. Ця армія мала воювати з більшовиками, а всупереч обіцянкам воювала виключно з українцями. Частина УГА переходить Збруч з надією на поміч армії УНР. Кривава війна тягнеться далі, до Галичини приходить більшовицька армія Будьонного, поляки обіцяють свою поміч Петлюрі. Відбувається т.зв. "чудо над Віслов", себто "чудо над Вислою", де армія Петлюри дійсно розгромила більшовиків, але взаміну не одержує від поляків нічого. Настає т.зв. Берестейський мир, Галичина відходить до поляків, а Східня Україна стає Радянською Україною. Поляки починають запроваджувати свої порядки, українці не можуть з тим примиритися. Багато Січових Стрільців та вояків УГА переходять за Збруч в надії, що там буде справжня вільна Україна. Та всі, які туди пішли, знайшли свій трагічний кінець. Учителю Смолку виїхав зі своєю родиною до Харкова і знайшов у Дніпрі вічний спочинок; учитель Борис викладав математику в Кам'янці-Подільському і загинув невдовзі під мурами того ж інституту разом зі своїм сином. Багато рогатинців загинули тоді або від польських куль, або від більшовицьких.

ПІД ВЛАДОЮ ПОЛЬЩІ (1920-1939)

"Польска тилько для полякув!" (Польща тільки для поляків!) стало гаслом польської влади в Галичині й на Волині. Треба було українцям боротися навіть за саме слово "українець". Польонізація набирала щораз гостріших форм, хто хотів працювати в державних установах, часто мусів змінити своє віровизнання і формально ставав поляком. Але ця нова безправна неволя стала для українців новим стимулом боротьби за права та стимулом праці над самозбереженням, економічним розвитком, поширенням свідомости якнайширших кіл громадянства. Так поставала суцільна українська суспільність. Поляки ніколи не дотримували своїх обіцянок щодо автономії для Галичини чи українського університету. Але розвинулися, як і всюди, політичні партії і вони намагалися через парламентарних представників вибороти деякі права чи дещо зменшити тиск польонізації. Були різні партії і в українців. УНДО, радикали, ФНЄ та інші мали своїх прихильників і в Рогатині, а також у повіті. Праця йшла, як і перед тим, в читальнях "Просвіти" та часто під проводом тієї чи іншої партії. Це, однак, не аж так розділювало українців, тим більше, що прийшли до голосу товариства ремісників та кооперація. У самому Рогатині створилося Товариство ремісників "Зоря", де головою був кравець Гаєвич. Воно мало нагляд над молоддю, яка вчилася ремесла, об'єднувало їх в цехи, видавало свідоцтва цехової вмілости, а також організувало спортові заняття і т.п. Кооперація створила "Союз Українських Кооператив", головою якого був Степан Кузик, член партії УНДО і посол до польського сейму. Потім директором став Іван Поритко, пізніше Дмитро Хоптяк. Була це сильна торговельна організація, що займалася закупом і збутом сільськогосподарських продуктів, а також постачанням потрібних машин для господарства та матеріалів широкого вжитку — мануфактури, білля і т.п. "Союз" нав'язував договори з західноєвропейськими державами, а також з Англією для торговельного обміну і експорту та імпорту. При тому "Союз" дбав і про кращу рільничу освіту для хліборобів, тому співпрацював з Товариством "Сільський Господар", яке займалося провадженням рільничих курсів, заснуванням виробничих кооператив, експериментальним садівництвом, плеканням кращих родів тварин і т.п. Тут дуже добре працював інженер-агроном Віктор Вакуловський. В "Союзі" і його багатогранних ділянках знаходили працю українці, яким двері до державних установ були закриті. Відбувалися виставки виплєканих тварин та продуктів, а також свята жнив, що були рівночасно своєрідними маніфестаціями невмирущости українського духу.

Крім згаданих партій легального порядку, існувала ще УВО (Українська Військова Організація), створена вояками УСС і УГА. Ця організація перетворилася в 1929 році на ОУН (Організація Українських Націоналістів). З польських обіцянок українцям нічого не виходило, то й почали горіти польські скирти і двори; від рук революціонерів загинув у Львові шкільний куратор Собінський, у Варшаві — міністер Перацький (дехто називав його

творцем пацифікації). Пацифікація прокотилася вогнем і мечем по Галичині, закрито декілька українських гімназій, передусім Рогатинську в 1930 році. Поляки створили на Поліссі карний концентраційний табір для "непокірних", туди попали в числі перших три студенти з Рогатина: Василь Шмігель — студент політехніки, Іван Ошитко — студент права і Любомир Прокопович — студент богослов'ї. Постійні утиски, арешти, надмірні податки, однак, не згасили українського духу.

РОГАТИНСЬКА ГІМНАЗІЯ В 1921-1939 РОКАХ

Коли воєнна метушня дещо втихла, знову ж за старанням Українського Педагогічного Товариства, відновлено навчання в українській гімназії. По від'їзді директора Д. Лукіяновича, директорство перебрав Михайло Кужиль. Треба сказати, що поміж директорами, яких за той час було 8, і товариством УПТ виникали суперечки й непорозуміння на тлі виховання молоді та політичних переконань. Взагалі, директор був тільки 2-3 роки, крім Омеляна Бачинського, який "втримався" на тому пості аж сім років. Були такі директори: Михайло Кужиль, Клявдій Білинський, Василь Білецький, Антін Крушельницький, Микола Чайковський, Євген Голубович, Омелян Бачинський, в кінці Василь Ратич. Всі вони були дуже добре освічені, з великим стажем. Але гімназія вже не повернулася до своєї передвоєнної якості, тим більше, що її діяльність була перервана однорічним закриттям в 1930-31 році.

Дещо про директорів. Антін Крушельницький, як і Денис Лукіянович, був письменником. Але був дуже добрим організатором навчання, досвідченим педагогом і справжнім приятелем молоді. Приїхав до Рогатина в 1925 році, а вже в 1927-му переїхав до Львова. В 1933 році уся родина Крушельницьких, себто Антін з дружиною, дочкою і чотирма синами виїхали на обіцяну в Харкові посаду. Там всіх їх зустріла страшна доля. Вся сім'я була репресована. Як відомо з преси, більшовицька влада розстріляла синів: Івана — поета і прозаїка, та Тараса. Сини Богдан і наймолодший Остап (Пушко) загинули при будові горезвісного Біломорського каналу. Дружина померла в Харкові, а самого Антона й дочку Володимиру заслано на Соловки. Помер нещасний Антін Крушельницький у психіатричній лікарні в Ленінграді (Петербурзі).

Два роки теж працював директором д-р Микола Чайковський. В 1929 році поїхав на посаду професора математики до Одеси. Перейшов теж різні перипетії, але після розгрому німців переїхав до Львова і до кінця свого життя викладав математику у Львівському університеті.

Учительський склад гімназії був невеликий, часто мінявся: Р. Жегаллович, В. Ковальський, Я. Стефанович, О. Цепинський, Гр. Дрогомирецький, о. Т. Кудрик, М. Венгжин (Угрин), І. Таращук, В. Зубрицький, М. Кужиль, о. Володимир Грицай (природник), Гр. Заморока, Д. Козій, Лука Луців, О. Турянський, Ю. Каменецький, В. Ратич, Ст. Глушко, О. Бачинський,

Є. Бачинський, Р. Грицай, В. Волицький; колишні учні Іван Вербяний, Володимир Грицай (германіст), Андрій Дзедзик. Були теж учительки: Степанія Федюшкова, Надя Червінська, Ірина Чолій, Оксана Пачовська. Останнім директором гімназії був Василь Ратич.

Викладачі української гімназії часто виступали з рефератами в читальні "Просвіти", допомагали в драматичних, хорових та спортивних гуртках. В гімназії були тайні політичні гуртки. До 1930 року діяв Пласт, потім був розв'язаний польською владою як політична організація. Але існував як краєзнавче Товариство "Плаї" та "Вогні". Треба зазначити, що кожного року дирекція Рогатинської гімназії мусіла старатися у львівській шкільній кураторії про акредитацію, або т.зв. право прилюдности. Це, зрештою, зобов'язувало всі приватні школи, але українцям це було досить утруднено.

ЖИТТЯ В РОГАТИНІ

Люди гуртувалися у "Просвіті", але тут були часті суперечки поміж радикалами й націоналами. Провідником Радикальної партії в Рогатинщині був Андрій Гривнак, господар з Данильча, який був навіть вибраний послом до варшавського сейму від Радикальної партії. В 1939 році більшовики заарештували його і вивезли до в'язниці на Сибір. Вивезли теж і його родину. З розповідей його братанича довідуємося, що там був він звільнений з в'язниці та висланий працювати до якогось дуже відсталого колгоспу. Коли ж у Советському Союзі творився Польський Легіон для боротьби з німцями, Гривнак пристав туди, воював і дійшов до ранги капітана. Вже ніколи не повернувся до Данильча, поселився в Кошалінській окрузі і провадив там взірцеве сільське господарство. Там і помер. Одну з вулиць того містечка назвали його іменем. Сім'я Гривнака повернулася до села.

Головою УНДО був о. шамбелян Степан Городецький, парох Вербиловець. Адвокат Степан Кузик, директор Союзу кооператив, був послом до сейму від УНДО.

Жінки теж розділилися у своїх політичних поглядах, були, отже, дві більші жіночі організації: Союз Українок та "Жіноча громада". В Союзі Українок гуртувалися жінки унівських чи більш національних поглядів, останньою головою в Рогатині була Марія Хоптякова. "Жіноча громада" об'єднувала прихильниць Радикальної партії під головуванням Люби Муринової і Дарії Бабюкової. Треба ствердити, що обі ці організації провадили дуже активну працю над підвищенням освіти та вмілостей жінок-українок — незалежно від того, чи були вони селянки, міщанки, чи освічені професіоналістки. Особливу увагу присвячено створенню дитячих вакаційних садочків, щоб таким способом полегшити працю жінкам-селянкам під час жнив. Щорічні "Свята жнив" з тисячними групами святочно вдягнених жінок та їхніми граціозними виступами хороводів, гагілок і пісень були наочним доказом послідовної праці. Як вже було згадано, діяли загальні Товариства "Просвіта", "Зоря", спортові клуби, хори, духова

оркестра. Створено теж філію Музичного інституту ім. Лисенка, щоб молодь не мусіла доїздити аж до Львова на музичні лекції.

Вже в 1928 році на могилі молодих борців за волю України поставлено пам'ятник проекту інж. Романа Грицяя. Пам'ятник був місцем походу на Зелені Свята з участю оркестри та хорів. Усі міські українські організації склали свої вінки на могилі, парох о. Теодосій Кудрик відправляв Панахиду та виголошував відповідну проповідь. Рівно ж у навечір'я 1 листопада світилися свічки в пам'ять усіх борців за свободу України.

Для доповнення образу відносин годиться згадати ще велику споживчу крамницю, до речі, найстаршу в Рогатині, під назвою "Народна торгівля", її директором був довгі роки Володимир Дуткевич, в останні роки перед війною його змінив молодший Антоняк. Діяла дуже успішно народна українська приватна школа, теж під загальною організацією Товариства "Рідна Школа". Спочатку директором був Андрій Гургула, потім довгий час управляв школою Микола Водонос, останнім директором став Василь Кривоус. І в тій школі учителі часто змінювалися, подекуди із тих самих причин, що й у гімназії. Крім шкіл, товариства ремісників, купців, як рівно ж жіночі, провадили різні, а то й постійні доповнюючі курси загальної та фахової освіти.

Рогатинські поляки теж не хотіли відставати, і вже в 1910 році відкрили свою гімназію, використавши стару стайню австрійської кавалерії на Бабинцях. По Першій світовій війні, за очевидною підмогою уряду та багатих землевласників, як княгиня Чарторийська і поміщик Бєсядецький, збудовано модерний будинок на місці стаєнь. Зо два роки містилася там ця школа, поки Друга світова війна не змінила все, а польська влада закінчилася.

НОВІ ЧАСИ — НОВІ ПОРЯДКИ

В серпні 1939 р. Гітлер і Сталін, себто німецький Райх і Союз Советських Соціалістичних Республік, підписали горезвісну угоду про поділ Європи на дві сфери впливів. Це й дало привід до початку Другої світової війни, яка принесла величезні зміни та людські жертви. Вже у вересні того ж року німецька армія зайняла Польщу, захопивши при тому й частину українських автохтонних земель, а саме Лемківщину, Посяння, Холмщину й Підляшшя. Ці землі й донині залишилися поза Україною. Советська армія зайняла Галичину по Сян. Вже в жовтні почалося навчання в усіх школах. У Рогатині відкрито дві десятирічки, українську й польську. В будинку української гімназії відкрили педагогічне училище (препогана назва! — Прим. редакції). Українська десятирічка зайняла новий будинок польської гімназії і називалася "школа ч. 1". Польську примістили у шкільному будинку ч. 2. В школі ч. 1 навчалася понад тисячу учнів, лише п'ятих клас було аж вісім. Відкрилася і вечірня школа для робітничої молоді та курси для неграмотних. В українській школі працювало понад сорок учителів, це були колишні вчителі з гімназії, а також всі — дотепер

безробітні — українські та жидівські педагоги. Інспектором денних шкіл був жид Бір, вечірніх (теж жид) Мондшайн. Першим директором української школи став Стадник, який приїхав зі Східньої України. По році його місце зайняв Шептун, теж східняк. Був це гуманний, тактовний, інтелігентний адміністратор. Ніколи не картав учителів, а спокійно радив, як краще вести педагогічну працю. В школі створено піонерську і комсомольську організації.

Рівночасно з приходом нової влади настали нові порядки. Деяких відомих громадян заарештували, інших вивезли на Сибір. Німці-колоністи виїхали до Німеччини. Тоді ж вивезли і деяких поляків. Час був дуже неспокійний. Відбувалися різні політичні, а то й особисті порахунки. В Рогатині був убитий голова сільради Явінський. В цілому повіті відбувалися заворушення, тому рогатинське НКВД часто виїздило на нічні операції. В таких операціях, як казали, мав брати участь і директор школи Шептун.

Та знову запахло війною, тим разом поміж вчорашніми союзниками. Пригадуються два моменти з того часу: в учительській канцелярії — директор та два вчителі. Слухають передачі з Москви про війну. Нараз входить енкаведист і звертається до директора: "Я прийшов забрати учня 9-ої класи, на прізвище Бандура Петро Михайлович". Пішов учитель креслення за учнем і привів до канцелярії. "Ви Бандура Петро Михайлович?" — питає. — "Так, я Бандура, але Петро Степанович". Невідомо, чи той енкаведист справді не знав, чи може був свідомий сталінських репресій і не хотів шкодити юнакові. Не переглянувши учнівських списків, відійшов. Тоді Шептун сказав учневі: "Бери свої книжки, йди додому і більше до школи не приходь!" Наступного дня знову прийшли енкаведисти й забрали двох учнів — Я. Василага та І. Цапа. Вивезли тих дітей в Караганду, де Я. Василаг залишився, ставши кваліфікованим робітником. І. Цап повернувся в Україну та з часом здобув диплом інженера в технологічному інституті. Іншим разом чергова вчителька прийшла скоріше до школи. Шептун чистить в коридорі чоботи. Учителка й питає: "Куди ви так вибираєтеся?" — "В Берлін! — каже директор. — Я буду ці чоботи чистити аж у Берліні!" І слова його сповнилися, бо був він між тими вояками, що здобули Берлін. Потім повернувся до Києва.

При кінці квітня вчителі роздали учням свідоцтва: навчання закінчилося. Учитель Григор Дрогомирецький видав усім вчителям посвідки, що вони працювали в школі ч. 1 від 1 жовтня 1939 до 1 травня 1941 року. Всі розійшлися. З початком травня виїхала вся радянська влада і всі військові з Рогатина. В червні Рогатинщину зайняла вже німецька армія у своєму блискавичному поході на Схід.

РОКИ ВІЙНИ

В Рогатині німці. Дехто сподіється змін на краще, думаючи про німців як про культурних людей. Поляки притихли, ніби їх і не було. Українці

створили в місті допомогивий комітет, головою якого став о. Денис Теліщук, парох села Потік. До речі, о. Теліщук був переслідуваний поляками і навіть сидів три роки в польській тюрмі за т.зв. "вивротову" діяльність. Був він людиною дуже стійких поглядів, великим патріотом і громадянином. В часі воєнної метушні втратив трьох синів з рук поляків.

Була тоді теж зорганізована українська допоміжна поліція, командантом якої став учитель фізкультури Євген Бачинський, але незабаром його замінив німець. Відкрили теж контору, де вербували українську молодь на роботи до Німеччини.

В давньому гімназійному будинку продовжувало свою діяльність педучилище, яке тепер прийняло назву "учительська семінарія". Директором семінарії призначено д-ра Костя Кисілевського, викладачі ті, що й були в гімназії, з деякими змінами. При семінарії існувала 4-класова школа, де семінаристи, майбутні вчителі, вчилися на практиці мистецтва педагогіки. Тут директором став любимець дівчорі Василь Кривоус. Семикласову українську школу перевели до будинку колишньої польської школи. Директором її призначено Миколу Водоносу. Майже всі поляки з Рогатина і Рогатинщини виїхали до Польщі. У будинку колишньої польської гімназії відкрито школу й гуртожиток для німців і фольксдойчерів.

У самому Рогатині і в повіті дуже поширилася таємна Організація Українських Націоналістів (ОУН), що мала на меті боротися за визволення України від будь-якого завойовника. Вже в 1942 році німецьке гестапо проводить низку арештів в Галичині, а також у Східній Україні. Арештовано групу студентів на станції в Стрию, у Станиславові та інших містах. На станції в Долині заарештований був колишній учень Рогатинської гімназії, юрист Клим; в'язнів завезли до Дрогобича, де їх розстріляли. Для постраху населення були розліплені всюди списки з прізвищами заарештованих і розстріляних. Почалися теж вивози до концтаборів, розташованих на теренах Польщі, Чехії і навіть в Німеччині. Крім того, українські хлібороби мусіли здати приписану кожному відповідну кількість збіжжя і м'яса, т.зв. контингент.

Та найбільш жахливим було систематичне винищування жидів. У містах і містечках Галичини постали жидівські гетто, себто цілковито ізольовані від інших мешканців окремі ділянки для жидів. Вони бували часто обгороджені, так що вийти можна було тільки за перепусткою. Створено таке гетто в Рогатині, зразу за старою лазнею, і туди німці зігнали жидів з цілої округи. Щокілька тижнів жидівський таки комітет призначував групу своїх братів на тяжкі роботи, які, звичайно, закінчувалися розстрілом. Смертна група викопувала для себе глибоку яму, в якій постріляних закопували. Таких поховань в Рогатині є декілька — одні за старою лікарнею, а інші при путятинецькій дорозі, де тепер база технікуму. Деякі жиди, освічені інтелігенти, відбирали собі життя. Юрист Гольд загинув трагічно вже на волі; Панцерові вдалося виїхати з дружиною й дитиною на Захід. Дві молоді дівчини, Дір і Таненбавм, дісталися до Польщі. Медик з

дружиною виїхав теж на захід. Уціліла вчителька Кносова зі своєю дитиною, а її чоловік скінчив життя самогубством. Вчительку Кносову врятувала від смерти вчителька-українка Катерина Стрийська, перепровадивши її до Лучинець. Кносова потім опинилася в Америці. Смертних протижидівських акцій було, здається, чотири. Багато жидів ще знайшли смерть у таборах в Освенцімі, Майданеку, Дахав разом з тисячами інших національностей — "унтерменшів".

У 1944 році альянти та совети почали натискати на німців з обох боків. Німці відступали. Всі шкільні будинки були зайняті під військові лазарети. Багато українців покинули назавжди Рогатин, щоб не стрінула їх доля Крушельницьких, Зерова, Курбаса... Фронт дійшов врешті до Берліну, і Друга світова війна закінчилася повною капітуляцією Німеччини. Багато знищень і великих людських жертв зазнала кожна європейська країна, але, мабуть, найбільше потерпіли українці і жиди.

ЗНОВУ ПІД СОВЕТСЬКОЮ КОРМИГОЮ

Здавалося, що після перемоги над німцями життя попливе спокійним руслом. Але советський лад вимагав колективізації сільських господарств. З того приводу було безмірно багато горя, журби, арештів, вивозів, ба навіть смерти. В Підгородді виникла суперечка, яка закінчилася пролиттю кров'ю і людськими жертвами. Крім того, влада мала великий клопіт з українськими повстанчими групами, котрі не хотіли йти в неволю чи зрікатися прекрасних ідей самостійної України. Падали в нерівних боях як осіннє листя, встеляли рідну землю молодими тілами, поливали молоді кров'ю. НКВД нещадно розбивало групи повстанців; часто, щоб не попасти в руки НКВД, цілі групи кінчали життя самогубством. Так згинув студентка медицини Люба Верес, Стефа Антоневиц, Я. Гнатків, І. Смик, Марія Залипка і багато, багато інших. Не обходилося і без зради, на жаль! В Рогатинщині закінчилися всі ті криваві сутички і вбивства, коли керівник рогатинських груп Зенон Благий попав живим в руки НКВД в 1950 році.

Вивози й переслідування та арешти невинних людей не закінчувалися. День 19 грудня 1949 року видався ясний: мороз і свіжий сніг. Діти, вертаючися зі школи, побачили велику групу людей на залізничній станції. Це були ті, яких вивозили на Сибір рубати тайгу і збирати кавчук. Серед них, дорога Олю, була і твоя старенька бабуна...

Ще кілька слів, замість листа зі Сибіру.

Справжні сибіряки розповідали, що за давніх часів бувало таке, що старих і безнадійно хворих залишали в тайзі, де вони й помирали від зима або ставали жертвами диких звірів. Дуже часто тяжкі злочини пропадали в тайзі безслідно. З того пішла приповідка: "Ведмідь — прокурор, а вовк — суддя"! Замерзли, несучи тяжкі відра з юшкою, двоє стареньких вивезених — священик і їмость. Залишився самітним сиротою їхній 10-річний внучок. Ми обмивали їх нашими сльозами та обіцяли ніколи не забути. Бусьо Кудрик загинув теж на Сибірі.

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

СЛІДАМИ ЖИДІВСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ У РОГАТИНІ І ПОВІТІ

Помітними групами мешканців на Рогатинській Землі, поряд з автохтонами-українцями, були люди польського, жидівського та німецького походження. Для повноти зображення цього кусника України — під демографічним, історичним і суспільним аспектами — треба описати і релігійні чи суспільно-культурні прояви, а також політичні рухи інших національно-етнічних груп. Про поляків у нашому Збірнику згадується часто, розуміється, в негативному зображенні, як про довголітніх окупантів нашої національної території. Про німців згадується звичайно при розповідях про військові дії, але майже нічого не подано про життя німецьких колоністів, які стали громадянами країни. Про жидів у Збірнику говориться тут і там у випадкових ситуаціях чи епізодах, але не як про окрему суспільно-громадську групу, що була протягом століть нашим співсусідом і нашим співгромадянином. Завданням цього дослідження, незважаючи на скупі джерельні інформації, є описати жидівську громаду, що жила й діяла серед нас та мала свої релігійні, культурно-освітні і політичні аспірації.

Початок жидівського поселення в Україні припадає на час задовго до уніфікації української території і формації української нації. Жидівські поселення існували вже на берегах Дніпра, а також на сході й півдні України і в Криму ще перед часом Хозарського королівства. На заході України жидівські громади були встановлені щойно у XII столітті — на Волині і "Червоній Русі" (Східня Галичина). Одним із найстарших місць жидівського поселення був Володимир-Волинський. Громади цього терену абсорбували еміграцію жидів з Німеччини й Богемії, спричинену переслідуваннями в XIV-XV століттях. Опісля жиди поселялися на Україні у зв'язку з колонізаційною політикою польської шляхти, посиленою в XVII-XVIII століттях у процесі консолідації польсько-литовського правління на нашій території. У цьому колонізаційному процесі жиди відіграли важливу роль у сфері економічної діяльності в Україні, що в консеквенції створило більші жидівські центри на наших землях під польсько-литовським пануванням. У XIV столітті в Україні було 25 жидівських громад, а вже у 1764 році дійшло до 80. Ба навіть військові дії Богдана Хмельницького не стримали жидівської

іміграції в Україну, де вони відіграли помітну роль у господарському відродженні в XVII-XVIII ст.

До 1500 року польські державні власті були виключним інструментом організації жидівського поселення. Натомість у XVI і в першій половині XVII століття помітну роль в поселенні жидів відіграли приватні власники міст і містечок. Розглядаючи роль жидів в урбанізації місцевостей країни, натрапляємо на першу згадку про Рогатин в 1390 р. як місто королівське; теж є натяк на перебування жидів у цьому місті в 1530 році.¹

Кількість жидівських поселенців на землях Західньої України (Червенських городів) помітно зростала як наслідок припливу жидівських колоністів із західньо-центральної земель Польщі, а також у великій мірі як наслідок природного приросту. І так, коли в 1578 р. проживало приблизно 3,500 осіб мойсейового віровизнання в Червоній Русі, то вже в 1648 р. кількість їх зростає до 5,400 осіб.

Подібно, як це було в інших краях, джерелом життєвого утримання для жидівської спільноти були: торгівля, позичково-кредитові функції, ремесло, оренда ґуралень, млинів, державних і міських податків і т.п. Економічне зростання жидівського населення пояснюється сприятливою політикою польських магнатів і шляхти, а також королівською охороною та протекцією власників міст і містечок. Не абияку роль відіграли тут вроджені талант і хист жида до торгівлі і промислу. Уділювання кредитів і позичок загальному населенню, зокрема дрібним купцям чи ремісникам та бідному селянству на високі відсотки, створювало соціальну напругу серед християнського населення. Коли ж жидівські оренди великих господарських структур (маєтків, ґуралень, солянок і т.п.) натрапляли на перешкоди зі сторони уряду, і заборона уділення державних приходів з публічних інституцій поширилася на корінних польських землях, жида почали переїздити на східні терени королівства, себто на українські етнографічні землі. Але і тут оренда податків, мита, а також приходи з рільничих посіпостей, в яких жида експлуатували працю українських панщизняних селян, породжували сильне соціальне напруження і ворожість. Такі настрої спершу проявлялися спорадично в згаданому періоді часу, однак цілою силою виступили під час повстання Богдана Хмельницького.

Інформації стосовно жидів і жидівських поселень у Польщі, Галичині та Росії знаходимо в жидівських і нежидівських джерелах. Тільки малі і незначні групи жидівських поселенців були на тих теренах в половині XIII століття і то в більшості західнього походження. Цитуємо з тексту дослідника Бернарда Вайнриба: "В загальному, вся фактична інформація про поселення жидів у слов'янських країнах під час пізніших століть середньовіччя і послідовний брак інформацій для ранніх століть — вважається вирішальним і заперечує всяку спекуляцію відносно масової еміграції з Вавилону, Персії, Кавказу, Візантії чи Хозарії — навіть якби окремі особи могли бути прибути з тих сторін".²

Д-р Яків Фавст у статті "Рогатин — світ пішов з вітром"³ вказує на 1185 рік як дату заснування міста, а це часи одного з найбільших жидівських істориків Мозеса Маймонідеса. Жиди жили в Рогатині сотні років, фактично і практично від початків міста. Вже в XVI-XVII ст. в рогатинських ярмарках брали участь жиди з інших частин Польщі. Помітною групою жидів були на початку XVIII століття т.зв. сабатіяни.⁴ Ця жидівська секта стала поклонниками Якова Франка.⁵ Місто Рогатин було одним із трьох призначених королем Августом III для франкістів. Визначний франкіст Єліша Шор (Воловські) жив у Рогатині. Уся ця родина жидівського походження приступила в 1775 році до франкістів: вони стали конвертитами католицизму. Сам Єліша Шор (Воловські) мав у рогатинській громаді "МАГГІД", належав до лідерів сабатіанізму в південно-східній частині польського королівства, себто в Україні.

В 1765 році в Рогатині проживало 797 жидів. Їхня кількість збільшувалася за часів австрійського панування (1772-1919). І вже в 1887 році жидівська громада налічувала 3,192 особи, це було 48.9% усього населення міста; в 1912 році жидів було 3,217 (приблизно 46%); в 1921 році — всього 1,294, тобто 22.6% і в 1931 році знову 3,002, що становило третину загальної кількості (9 тисяч) мешканців.

У довоєнні часи процвітало життя серед жидівської громади Рогатина: релігійне, культурне і товариське. Молоді люди були добре освічені (в Рогатині було дві гімназії — польська і українська, кілька бібліотек з книжками різними мовами). Приїздили театральні професійні групи, процвітали і аматорські. Жидівська громада мала дві великі синагоги та декілька менших. Релігійне життя розвивалося під проводом рабинів Шпігля і Даяна. Жиди належали до сіоністичних партій. Була в місті приватна гебрейська школа, тож значна чатина молоді говорила добре по-гебрейськи. Жидівські підприємці мали дві друкарні, а саме Тайхман і Школьник. Тут друкувалися шкільні посібники і т.п. мовами населення, виконувалися й інші друкарські замовлення.

ПІД ЧАС ДВОХ СВІТОВИХ ВОЄН

Спокійне життя міста раптом скінчилося в серпні 1914 року з приходом російської армії, яка спершу пограбувала мешканців, а потім спалила місто майже дощенту. Так продовжує свою розповідь д-р Фавст.⁶ Росіяни не любили жидів, вважали їх австрійськими шпигунами. В той час багато населення терпіло від недостатку їжі та від інших злиднів. Особливо потерпіла південна частина Рогатина, т.зв. "Нове місто", в якій проживало багато жидів. Змушені відступати під натиском австрійсько-німецької армії, росіяни забирали жидівських чоловіків як закладників, разом з українцями.

Як наслідок спалення міста дався відчутти великий брак житлових приміщень. На вулицях лежали тіла вбитих вояків по декілька днів неприбрані. Почалися спалахи різних епідемій, що забрали сотні людських

жертв. Спершу була дезинтерія, опісля тиф, а потому холера. Не було ні лікарів, ні медикаментів, не вистачало їжі, ба навіть питна вода була заражена. Міські вози збирали трупів та скидали їх до великих спільних ям — і християн, і жидів.

З поверненням австрійської влади життя в місті поволі впорядковувалося, ставало нормальним. Повернулися закладники з Росії і втікачі з Відня і Праги. Створилися нові жидівські організації як "Гашомер" (щось на зразок скавтіngu) зі строгою орієнтацією на Ізраїль. Жидівська молодь мала багато спільних заінтересувань. Разом студіювали, вчилися івриту, жидівської історії, гебрейських і жидівських пісень.

"Добрі часи в місті скінчилися 1918 року, — розказує далі Яків Фавст. — Почалася знову війна, тим разом поміж українцями і поляками. Кожна сторона хотіла зайняти місто. Коли місто зайняли українці, то вони поводитися і трактували нас чесно, натомість коли місто перейшло до поляків, то трактували жидів як горожан другої кляси". Доброзичливість українців була особливо наочною, коли українська військова команда міста під проводом д-ра А. Бориса (учитель математики в гімназії) охоронила жидівське населення в часі воєнних дій частин петлюрівської армії на трасі Бурштин—Рогатин.⁷ Поляки виграли війну, отже жиди стали тепер польськими горожанами, маючи перед тим австрійське, а потім українське горожанство. Польське правління, чи радше польський безпорядок, дало змогу відновити контакти з Америкою, і жидівське населення почало одержувати фінансову та матеріяльну допомогу. Незабаром знову з'явилося російське військо в Рогатині, був це рік 1920-ий, правда ненадовго. Тим разом це були більшовики-комуністи, які обіщували все: рівність перед законом, свободу від гніту, але ночами "конфіскували" (себто грабували) всяке добро як у багатих, так і в бідних. Тому не дивно, що повернення поляків було певною полегшою, хоч жиди знали, чоґо від них сподіватися. Принаймні могли надходити поміч чи афідавіти з Америки. Таким чином зараз по відступі більшовиків і по приході поляків (1920) багато жидів залишили Рогатин. Одні виїхали до США, інші до Канади, Південної Америки чи навіть Південної Африки і, розуміється, до Палестини, як "халюцім".

Приплив грошей з Америки допоміг відбудувати спалені доми та відкрити торговельні підприємства. Знову стали активними жидівські організації. Розвинув діяльність "Ерец Ізраель Ферайн", відновився жидівський драматичний гурток. Розпочалася збірка на будову жидівського Народного Дому в місті, бо дотепер в більшості громадські зібрання, виклади, театральні проби, весілля і т.п. відбувалися в будинку міської лазні. Але буйний і нестримний польський шовінізм дискримінував українців і жидівство у всіх аспектах життя — в державній праці, у шкільництві, в торгівлі і промисловості. Тільки невелика кількість українців і жидів займала посади в рогатинських державних установах, таких як повітовий суд, скарбовий (податковий) уряд, повітова самоуправа чи управа міста.

Особливо маловиглядним ставало життя для української і жидівської

молоді. Доступ до польських університетів був обмежений. Існував т.зв. "номерус клявзус" (замкнене число) для різних факультетів, особливо для медичних і споріднених студій. Дехто вивчав право і політичні науки, інші — технічні, а більшість гуманістичні дисципліни. Українці могли ще студіювати теологію в духовних академіях. Тільки одиниці спробували студіювати за кордоном, що було вельми коштовне, тим більше, що польська влада вимагала т.зв. нострифікації закордонних дипломів.

Та життя плило, поставали нові організації для здібних хлопців і дівчат, як "Ганоар Га'іврі". Більш активні вступали до "Бріт Трумпельдор" — організації, інспірованої Зевом Жаботинським, засновником сіоністів-ревізійоністів. Організація "Газогар" приймала у свої ряди всіх: молодих, старих і жонатих, тож стала найбільш численною і активною у жидівській громаді Рогатина. Спортівці гуртувалися навколо клубу копаного м'яча "Маккабі". Аж до самого вибуху Другої світової війни Рогатин не переставав відбудовувати будинків, котрі були зовсім знищені російською армією в 1915 році. Дискримінаційна політика Польщі щодо українців і жидів, а також економічна загальна депресія 30-их років не дуже сприяли економічному і політичному відродженню. Однак рогатинські жиди мали в той час (особливо в 1927 і 1933 рр.) обраних репрезентантів до міської Ради. В 1937-38 роках жидівське купецтво стрінулося з конкуренцією польських комерційних фірм і українських кооперативних установ.

Жидівсько-українські взаємовідносини в той період були толерантними й товариськими. Багато жидівської молоді вчилося в українській рогатинській гімназії, спортсмени зустрічалися на грищах. З українським населенням жиди розмовляли виключно українською мовою. Фахові ремісники знаходили працю в українських торговельних інституціях. Помітною була участь жидівських гімназійних абсолювентів у 25-літньому ювілею української гімназії в 1934 році, що тільки підтверджує добре громадське співжиття. Українські греко-католицькі архиерейські візитації рогатинських парафій давали добру нагоду місцевим рабинам виявити пошану та підкреслити знання релігійного протоколу: церковних достойників рабини вітали врочисто, з Торою. Щораз частіше виявлялися спільні інтереси української і жидівської громад у спільних політичних бльоках під час муніципальних виборів.

* * *

Вранці 1 вересня 1939 року німецька армія перейшла кордон Польщі. Польський спротив був мінімальним. За кілька днів Польща фактично перестала існувати. Запанувала анархія. Відступ польських військ у напрямі Румунії і непевність ситуації доправили до зорганізування жидівською громадою відділів самооборони.

В той час сталося щось несподіване: замість німецьких вояків до міста прийшла Червона армія. Жиди почувалися врятованими від знищення: поляки дивилися на Червону армію як на наїзників; українці були поділені у своїх поглядах на ситуацію. Національно свідоме українське суспільство роз-

чарувалося, бо сподівалося, що німці, вигнавши поляків, "дадуть" незалежну Україну. Міське населення, як і бідніші селяни (включаючи і українців) почувалися щасливими з приходом советів — була нагода ділити маєтки польських землевласників та розбирати рухомий і нерухомий інвентар.⁸ З неприхованою радістю жиди вітали більшовиків, особливо робітники. Нова політична сила почала співпрацю з жидами з таким самим довір'ям, як і з "визволеними" українцями. Настала реорганізація торгівлі, промислу і економіки на советський лад. Відкрилися кооперативи кравців, шевців, пекарів і т.п., які очолили досвідчені жиди. Жидівське і нежидівське населення працювало під проводом жидівських директорів. Контроля над фабриками була в руках партії, яка мала більше довір'я до жидів, ніж до нежидів, бо жиди не мали політичних аспірацій. Під советською окупацією жидівське населення Рогатина подвоїлося за рахунок втікачів з Німеччини.

* * *

Війна між Німеччиною і Советським Союзом вибухнула несподівано, без шуму чи інцидентів. Червона армія, відступаючи, не брала зі собою жидів, обіцяючи і собі, і жидам швидке повернення. Німці зайняли Рогатин 2 липня 1941 року. Вже при кінці того року в Рогатині зорганізовано ґетто. Мешканці його часто терпіли від недостатку їжі, а також від пошести тифу. Представником жидівської громади під час німецької окупації став т.зв. "Юденрат", який був відповідальним за порядок у ґетто перед німецькою місцевою владою. "Юденрат" мав до помочі жидівську міліцію. Членами рогатинського "Юденрату" були Шльома Амарант (голова), д-р Гольдштайн, Елі Крайзлер, д-р Фрайвальд, д-р Готтворт, Файвель Гохберг, д-р Розенштайн, Майкель Кац і ще дехто із втікачів. "Юденрат" репрезентував жидівську громаду теж і перед гестапо у Станиславові, а згодом у Тернополі.

У т.зв. "акціях" в 1942-43 роках під проводом офіцера гестапо Кругера зі Станиславова та оберштурмфюрерів Міллера і Германа жиди рогатинського ґетто були зліквідовані, себто розстріляні на місці або вивезені до концтаборів. За статистичними даними жидівської енциклопедії, в березні 1942 року 2,000 осіб замордовано поблизу міста, а 21 вересня 1942 року депортовано 1,000 осіб до табору смерті в Белзці. В жовтні того ж року до рогатинського ґетто привезли жидів з Букачівців, Бурштина і Болшівців: "акція" в грудні 1942 р. депортувала 1,250 жидів до Белзця.⁹ "5 червня 1943 р., — пише д-р А. Штерцер, — приїхало до Рогатина гестапо зі Львова: оточило ґетто і забрало решту жидівського населення. За годину перед приходом гестапо до ґетто я разом з родиною залишив свій дім і подався до українських знайомих".¹⁰ Деяким жидам вдалося врятуватися втечею в ліси і завдяки місцевому населенню вижити.

ПРИМІТКИ

1. Maurycy Horn. *Żydzi na Rusi Czerwonej w XVI i pierwszej połowie XVII w.* (Warszawa, 1975, Wydawnictwo Państwowe).
2. Bernard Weinryb. *The Beginnings of East European Jewry in Legend and Historiography.* (Leiden, E. J. Brill, 1962), pp. 445-502.
3. *Kehillat Rohatyn. Ve-Ha Sevivah.* (Hebr. Y. D. incl. English Summary: Rohatyn — a Town that Perished) (1962).
4. Зеві Сабаті (1626-76) — жидівський містик і псевдомесія. Засновник секти сабатіянів.
5. Яків Франк (1726-1791) — польсько-жидівський сектант, народився на Поділлі, правдиве прізвище Янкель Лебовіч. Засновник секти франкістів — жидівської "єретичної" акції проти Талмудської; продукт містицизму і фальшивого месії Зеві Сабата. Франкісти були охрещені у Львові в 1759 р. Багато членів родини стали ревними католиками і визначними членами польської шляхти.
6. *Kehillat Rohatyn*, p. 9.
7. *Kehillat Rohatyn*, pp. 11-12.
8. Dr. Auraham Schtertzer. *How Rohatyn Died*, pp. 42-43.
9. *Encyclopædia Judaica*, vol. 14. (Jerusalem, 1971).
10. Dr. A. Schtertzer. *How Rohatyn Died*, p. 62.

ВИБРАНІ ДЖЕРЕЛА

- Balaban, Majer. *Z historii Żydów w Polsce, szkice i studia.* (Warszawa, 1920).
- Balaban, Majer. *Żydzi na przełomie 16 i 17 wieku.* (Lwów, 1920).
- Balaban, Majer. *Dzieje Żydów w Galicji.* The Polish book import. N.Y. 1916.
- Брик, Олександр С. *Українсько-єврейські взаємовідносини.* (Вінніпер, 1961).
- Edwards, John. *The Jews in Christian Europe, 1400-1700.* Routledge. (London—New York, 1988).
- Encyclopædia Judaica*, vol. XIV (Jerusalem, 1971).
- Feldman, E. *Najstarsze wzmianki o Żydach w miastach polskich w XIV-XVI wieku,* Warszawa, 1934.
- Friedman, Philip. *The First Millenium of Jewish Settlement in the Ukraine and the Adjacent Areas.* (in) *Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S.*, vol. VII, 1959, New York.
- Horn, Elżbieta. *Żydzi w ziemi halickiej na przełomie XVI i XVII w.* Żydowski Instytut Historyczny w Polsce, Biuletyn N 40, 1961.
- Horn, Maurycy. *Żydzi na Rusi Czerwonej w XVI i pierwszej połowie XVII w.* Państwowe Wydawnictwo Naukowe, W-wa, 1975.
- Horn, Maurycy. *Walka klasowa i konflikty społeczne w miastach Rusi Czerwonej w latach 1610-1647.* Wrocław, 1972.
- Kehillat Rohatyn ve-ha-Sevivah, 1962.
- Meizl, J. *Geschichte der Juden in Polen und Russland.* (Berlin, 1921).
- Weinryb, Bernard D. *The beginnings of East-European Jewry in legend and historiography,* Leiden, E. J. Brill, 1962.

PRZYWILEJE ŻYDÓW ROHATYŃSKICH

Oryginal dokumentu, który niżej ogłaszamy,
znajduje się w Archiwum Ziemskim we Lwowie.

Michael Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kiioviae, Volhyniae, Livoniae, Smolensciae, Severiae Czerniechoviaeque. Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis et singulis productas nobis fuisse literas pargameneas manu serenissimi Joannis Casimiri subscriptas sigillo regni communitas, sanas, salvas et illaesas omnique vitio et suspicionis nota carentes, continententes in se confirmationem privilegiorum Iudaeorum Rohatynensium supplicatumque nobis, ut easdem literas ex benignitate nostra regiam approbare, confirmare et innovare dignaremur, tenoris sequentis: Ioannes Casimirus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniae, Volyniae, Kiioviae, Smolensciae Czerniechoviaeque, necnon Sueccorum Gottorum Vandalorumque haereditarius rex. Significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis et singulis. Reproductas nobis esse nomine infidelium Iudaeorum oppidi Rohatyn literas infrascriptas papiraceas videlicet extractum privilegii certi serenissimi divinae memoriae Vladislai IV fratris et praedecessoris nostri desideratissimi, eisdem infidelibus Iudaeis benigne largiti et ad acta castrensia capitanealia Leopoliensia oblata et suscepti authenticum et suspicioni non obnoxium tenoris sequentis: Actum in castro inferiori Leopoliensi feria quinta post festum Purifica-

tionis Beatissimae Virginis Mariae proxima anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo quarto. Ad officium et acta praesentia castrensia capitanealia Leopoliensia personaliter veniens perfidus Zelig synagogus Iudaeorum Leopoliensium obtulit eidem officio privilegium sacrae regiae maiestatis infrascriptum ratione (sic) Iudaeis Rohatinensibus benigniter concessum, authenticum, manu propria eiusdem sacrae regiae maiestatis subscriptum. petens illud ab eodem officio suscipi per oblatam, quod et obtinuit, cuius privilegii tenor sequitur talis: Władysław Czwarty z łaski Bożej król polski, wielki, książę litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, inflantski, szwedzki, gottski, wandalski, dziedziczny król, obrany wielki car moskiewski. Oznajmuję wszem wobec i każdemu z osobna komu to wiedzieć należy terażniejszym listem naszym. Aczkolwiek prawa wszystkie rzeczypospolitej naszej i miastom w niej będącym na sejmie koronaciej królewskiej naszej approbowaliśmy, jednak i teraz Żydom miasta naszego Rohatyna, na pokorną prośbę ich wszystkie przywileja, dekreta, lustracje domów, gruntów, w której mieszkają buźnicę i kierchowa, handle i pożywienie wszelakie, nic niewyjmując, kupowania i przedawania, tak ołowiu iako i innych wszelakich towarów, szynki wszelakiego napoju, warzenia piwa, miodu robienia, palenia gorzalki, reczników wolne przedawania i kupowania bydła i mięsa tak całkiem jako sztukami na rynku, na starym dawnym miejscu, a wszystko nie nieexcypując, równo z mieszczanami tamiecznymi według przywileju i starodawnego zwyczaju. Podatki miejskie także równo z mieszczanami dawać powinni, a inszych prywatnych podatków dawać niemają ale podług praw i zwyczajów dawnych zachowani być mają. Które to wszystkie zwyczaje i prawa im dawno należące terażniejszym listem naszym, jeżeli są w ich w używaniu i nie przeciwko prawu pospolitemu a probujemy i obowiązujemy, potwierdzamy, chcąc aby od każdego wcale zachowane zostały i moc wieczną miały. Na co dla lepszej wiary ręką swą list ten podpisawszy pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Warszawie, dnia marca XXVII roku Pańskiego M D C XXXIII. panowania

naszych królestw polskiego i szwedzkiego roku pierwszego. Vladislaus rex. Marcus Skibicki. Post cuius ingrossationem exemplar originale eidem offerenti ab officio praesenti est restitutum. Martinus Borkowski vicecapitaneus Leopoliensis (L. S.). Ex actis castrensibus Leopoliensibus extractum correxit Stasiorowski. Atque supplicatum est nobis nomine eorundem Iudaeorum oppidi nostri Rohatyn videlicet a tota synagoga, ut praesertim privilegii literas tum renovare tum etiam approbare et confirmare auctoritate nostra regia dignaremur. Cui supplicationi uti iustae morem gerentes easdem literas privilegii serenissimi fratris nostri defuncti renovamus et simul in omnibus punctis, clausulis et conditionibus descriptis approbamus et confirmamus volentes easdem in quantum iuri communi non contrariae ususque illarum habetur, ius et robur suum perpetuum habere debere. In cuius rei fidem praesentes manu nostra subscriptas sigillo regni communiri iussimus. Datum Leopoli die XXI mensis Maii anno Domini MDC L XIII regnorum nostrorum Poloniae et Sueciae XV Ioannes Casimirus rex. Stephanus Hankiewicz secretarius sacrae regiae maiestatis. Naostãtek poniewa¿ wniesiona do nas jest suplika od niewiernych Żydów rohatyńskich, abyśmy im targi, które zawsze w dzień wtorkowy zdawna w Rohatynie bywały, na co i dokumenta z metryki pokazać gotowi, reassumowali i tenże dzień wtorkowy targowy uczynili. Tedy przychylając się ku słusznej tychże niewiernych Żydów prośbie a do tego widząc jako i od nieprzyjaciela przez te czasy w tamtych krajach zniszczeni, żeby się tedy ratować jako najprędzej i handle swoje z większym pożytkiem prowadzić mogli, wzwyż mianowany dzień targowy, jako dawno był, reassumujemy i naznaczamy. Nos itaque Michael rex praefatae supplicationi ac ipsius aequitati benigne annuentes praesertim literas in omnibus earum punctis, clausulis, articulis approbandum et confirmandum esse duximus, uti quidem approbamus et confirmamus praesentibus literis nostris decernentes easdem vim et robur perpetuae firmitatis obtinere debere. in quantum iuris est et usus earum ratio habetur. In cuius rei fidem praesentes manu nostra subscriptas

sigillo regni communiri iussimus. Datum Cracoviae in comitijs felicis coronationis nostrae die XXII mensis Novembris anno Domini MCL XIX regni nostri anno primo. Michael rex.

ПРИВІЛЕЇ РОГАТИНСЬКИХ ЖИДІВ

(Оригінал документу, поміщений нижче, знаходиться у Земському архіві у Львові)

Михаїл, з Божої ласки король Польщі, Великий князь Литви, Руси, Прусії, Мазовша, "Самогітії", Київщини, Волині, Лівонії, Смоленщини, Північної Чернігівщини.

Підтверджуємо представлені нам надані і підписані рукою Найяснішого Яна Казимира права і привілеї рогатинського населення.....

Ян Казимир з Божої ласки король Польщі, Великий князь Литви, Руси, Прусії, Мазовша, "Самогітії", Лівонії, Волині, Київщини, Смоленщини, Чернігівщини.

Владислав четвертий, з Божої ласки король польський, великий князь литовський, руський, пруський, мазовецький, жмудський, інфляндський, шведський, готський, вандальський, дідичний король, вибраний великий цар московський. Оголошую всім загально і кожному зокрема, кому це належить знати оцим теперішнім нашим листом.

Хоча на коронаційному соймі ми апробували всі права нашої Річі Посполитій і містам її, одначе тепер жидам нашого міста Рогатина, на їх покірну просьбу, всі їхні привілеї, декрети, люстрації домів, ґрунтів, божниці, в якій живуть і "кієрхова", торгівлю, всяку поживу, нічого не виключаючи, купівлю і продаж, так олова, як і різних товарів, шинки всяких напоїв, варення пива, роблення меду, палення горілки, вільну продаж і купівлю худоби і м'яса, так гуртом, як і подрібно на ринку, на старому давньому місці, а все не виключаючи на рівні з тамошніми міщанами, згідно з привілеєм і стародавнім звичаєм. Міські податки зобов'язані платити на рівні з міщанами, а інших приватних податків платити не повинні, але згідно з правом і давніми звичаями повинні бути бережені.

Усі належні їм давні звичаї і права оцим листом, якщо є в ужитку і не противляться загальному законові, ми апробуємо й підтверджуємо і зобов'язуємо, бажаючи, щоб кожний їх придержував і щоб вони були вічно в силі.

На це, для кращої віри підписавши власною рукою цей лист, приказали ми приложити коронну печатку.

Дано у Варшаві 27 березня, року Божого 1633, першого року урядування нашого польського і шведського королівств.

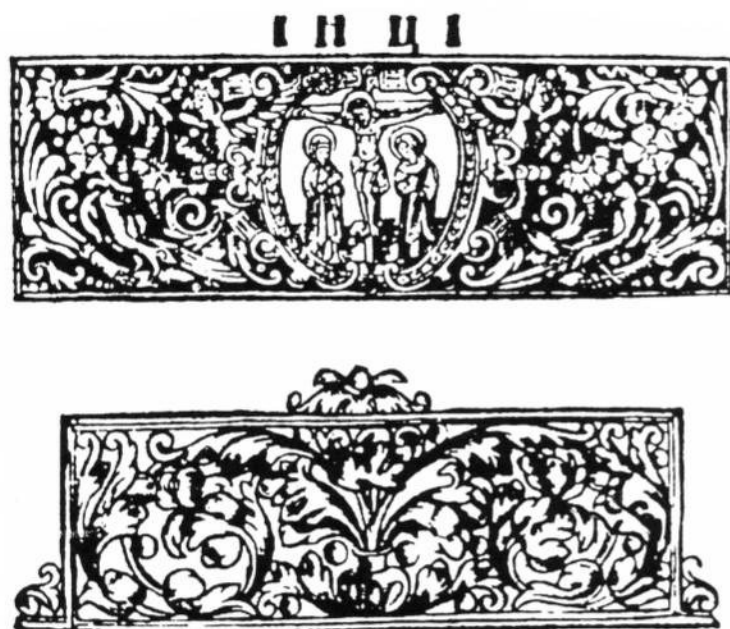
Владислав король. Марк Скібіцкі.
Мартин Борковскі — віцекапітан Львова.

Львів 21 травня місяця 1663 року, наших королівств Польщі і Швеції Ян Казимир король.

Стефан Ганкевич, секретар маєстату святого королівства.

В кінці тому, що до нас внесено прохання від невірних рогатинських жидів, щоб їм торги, які здавна відбувалися в Рогатині у вівторки, що можуть доказати метрикальними документами, відновили і призначили день вівторок торговим днем.

Прихилиючись до слухних тих невірних жидів прохання, і бачучи їх знищення ворогами в інших краях, щоб рятуватись і чимскорше і з більшою користю могли провадити свою торгівлю, повище названий торговий день відновляємо і назначуємо.

Заставки "Службника". Стратин, 1604.

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

ЖИДІВСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ РОГАТИНСЬКОГО ПОВІТУ У СВІТЛІ ПОЛЬСЬКОЇ УРЯДОВОЇ КОНСКРИПЦІЇ 1765 Р.

Урядовий перепис жидівського населення у Польщі був продиктований інтересами держави для розмірів податку, щоб таким способом піднести державні прибутки.

Ухвалою польського сейму з 1764 р. встановлено податок у розмірі 2 польських злотих від особи. Схвалено окремі комісії для проведення конскрипції і стягнення податків. Комісії ці склалися з чотирьох осіб: трьох жидів і одного католицького шляхтича. Проводячи розшуки жидівського населення в усіх місцевостях, парафіях і квартирах, комісії не оминали ані старих, ні дітей, навіть записували подорожуючих. Звідси маємо докладні списки жидів, замешкалих на терені тодішньої Польщі в 1765 р. Список охоплює всі села.

Громади, які входили до Рогатинського повіту, у XVIII столітті належали до т.зв. Львівської і Галицької землі, а також до Жидачівського повіту. Конскрипційні списки опубліковані у працях д-ра Маріяна Балабана (1900) і Бостеля Фердинанда (1891). Статистику місцевостей і кількість жидівського населення стосовно Рогатинського повіту упорядкував Фр. Бєсядецький і опублікував у "Хроніці Рогатинського повіту" в 1933 р.

З тих праць беремо назви місцевостей і кількість жидівського населення в них.

До Львівської землі належав кагал у Княгиничах з парафіями:

осіб	
Княгиничі.....	226
Явче.....	12
Васючин.....	9
Воскресінці.....	4
Помонята.....	5
	Разом: 256

Кагал у Стріличах охоплював такі села Рогатинського повіту:

осіб	
Виспа	7
Любша	6
Дуліби.....	4
Підбір'я	6
Яглуш	4
Разом: 29	

До Жидачівської землі входили села кагалу Журів:

осіб	
Журів	33
Колоколин	8
Підмихайлівці	7
Григорів.....	18
Разом: 66	

Решта місцевостей повіту була в межах Галицької землі з такими приналежностями:

Кагал в Галичі:

осіб	
Бовшів	7
Слобідка	11
Коростовичі	3
Стасева Воля.....	3
Кукільники	13
Яблонів	3
Хохонів.....	3
Загір'я.....	8
Дитятин	3
Библо	6
Разом: 60	

Кагал Товмач:

осіб	
Курів	11
Озеряни	6
Разом: 17	

Рабінат Букачівці:

осіб	
Букачівці	289
Чагрів	20
Чернів.....	15
Вишнів	9
Козара	12
Посвірж	5
Разом: 350	

Кагал Мартинів:

осіб	
Мартинів	28
Мартинів Старий	7
Різдвяни.....	6
Дем'янів	12
Разом: 53	

Рабінат Рогатин:

осіб	
Рогатин	797
Підгороддя.....	12
Руда.....	6
Кліщівна.....	9
Фірлеїв.....	6
Потік	5
Черче	12
Солонець.....	6

Вербилівці.....	3	Чесники	15
Путятинці	7	Лопушна	5
Лучинці	11	Кутці	5
Бабухів.....	5	Залип'я	3
Конюшки	9	Псари	2
Уїзд	3	Долиняни	4
Обельниця	5	Дегова	4
Кінашів.....	4	Підкамінь (містечко).....	130
Желибори	4	Фрага	5
Липиця Гор.	4	Беньківці	11
Липиця Дол.....	6	Дички	8
Свистільники	10	Заланів.....	7
Серники Гор.	8	Стрятин (міст.)	85
Жовчів	12	Дібринів.....	26
Данильче	5	Разом: 1269	

Рабінат Бурштин:

	осіб		
Бурштин (міст.).....	453	Серники Долішні	8
Насташин	9	Озеряни	6
Юнашків	6	Куропатники	6
Серники Середні	6	Тенетники	7
		Разом: 501	

Рабінат Болшівці:

	осіб		
Болшівці	178	Гербутів	9
Скоморохи	13	Німшин	7
Підшумлянці	6	Ганівці	11
Скоморохи Старі	4	Поплавники	7
		Разом: 235	

Приписані до рабінату у Войнилові

Демешківці

6 осіб

На терені Рогатинського повіту було, отже, 2,842 особи жидівського населення, які належали до таких рабінатів чи кагалів:

	осіб		
Княгиничі.....	256	Мартинів	53
Стріличі	29	Рогатин	1269
Журів	66	Бурштин.....	501
Галич.....	60	Болшівці	235
Товмач	17	Войнилів	6
Букачівці	350		

Разом 2,842 особи жидівського населення в 1765 р.

Як вже було сказано, ця статистика відноситься до місцевостей, які до Другої світової війни (1939) були в межах Рогатинського повіту. Не маючи

жодної загальної статистики населення повіту з 1765 р., неможливо подати відсоткового відношення жидівського і нежидівського населення.

На закінчення хочемо подати, однак, набагато пізніші докладні дані про населення Рогатинського повіту, а саме з кінця XIX — початку XX століть.

<i>Рік</i>	<i>всього мешканців</i>	<i>жидів</i>	<i>%</i>
1880	82,765	12,470	15.1
1890	96,542	14,230	14.7
1900	109,607	13,570	12.4
1910	124,985	13,548	10.8
1921	109,534	8,420	7.7

З поданої статистики наочно бачимо, що відсоток жидівського населення постійно зменшувався. Це явище повторюється теж у містах Рогатинського повіту:

<i>Роки:</i>	<i>1880</i>	<i>1890</i>	<i>1900</i>	<i>1910</i>	<i>1921</i>
<i>Рогатин:</i>					
загальна кількість мешканців	5,110	7,188	7,201	7,664	5,736
жидів	3,035	3,503	3,217	3,254	2,233
жидів (у %)	59.5	48.4	44.7	42.4	38.9
<i>Бурштин:</i>					
загальна кількість мешканців	3,953	4,209	4,438	4,896	3,581
жидів	2,107	2,174	2,209	2,245	1,341
жидів (у %)	53.3	51.7	49.8	48.8	37.4
<i>Болшівці:</i>					
загальна кількість мешканців	2,932	3,481	3,983	4,629	2,182
жидів	1,700	2,058	2,256	2,438	825
жидів (у %)	58.0	59.1	52.3	52.7	37.4

У самому Рогатині в 1931 році проживало всього 3,002 особи жидівського походження.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Bostel Ferdynand. *Spis Żydów i Karaitów ziemi lwowskiej i powiatu żydaczowskiego w roku 1765.* (Kraków, Akademia Umiejętności, 1891).
2. Marian Bataban. *Spis Żydów i Karaitów ziemi halickiej i powiatu trembowelskiego.* (Kraków, Akademia Umiejętności, 1900).
3. *Kronika Powiatu Rohatyńskiego.* Rocznik VI, Nr. 1, 1933.

СТЕПАН СКРОБАЧ

ЗБРОЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ УПА

Про підпільну діяльність на терені Рогатинщини можуть хіба подати відомості ті особи, які самі брали в ній участь. Знаю одне, що цілий повіт був національно високосвідомий, бо сітка ОУН існувала вже багато років. Докладних даних про революційну діяльність під час Другої світової війни немає, є тільки спорадичні згадки у "Літописі Української Повстанської Армії", 18 томів якого вийшли досі.

Про "цілі й методи німецької політики на окупованих українських землях без маски" є згадка у т. 1, стор. 78: "Найбільш складною проблемою, перед якою опинилися німці в сучасному періоді імперіялістичної війни, є розв'язка питання Сходу Європи, куди входять українські етнографічні землі... цілий європейський схід — це терени німецької експансії, це "медом і молоком" текуча земля німецької нації, це джерело її сили й запорука її передової позиції у світі. В німецькій політиці виключається концепції співпраці з існуючими зараз чи в майбутньому державами на східно-європейських теренах".

Т. 2, стор. 52: "Петрикуф Рудольф, працює в кріпо, є шефом сітки конфідентів. Розстрілював сам українських політичних в'язнів. Вбив українця Заяця зі Свистільник".

Т. 2, стор. 53: "Гольдштайн Ян, видав НКВД Ониська Миколу, Штуцького Миколу з Желибор і Трофима Афтанаса з Курова, тепер є донощиком гестапо.

На донос поляків німці арештували в с. Людвиківка Фігурку Василя і по дорозі до Рогатина розстріляли".

Т. 4, стор. 39: "Бій в селі Гербутів. Діялося це зимою при кінці лютого 1946 р. Сотня командира Чорного, після бою в Чорному лісі, відступила крізь більшовицькі застави в Блюдницькому лісі Галицького р-ну. В кожному селі квартирували ґарнізони МВД, що були призначені на боротьбу з ОУН-УПА. Марш битими шляхами був неможливий. Ми попрямували в сторону с. Ганівець. Хоч ми були вдоволені, що зайшли в село, то довго тут не задержалися. З наказу командира ми пішли до села Бовшева. Тут командир одержав розвідку доколичних сіл і ми попрямували далі. Коли ми дійшли до села Гербутів, Болшовецького району, вже зовсім розвиднілося. Тут ми заквартирували. Розставлено застави, а тому, що 3

кілометри від цього села лежить райцентр Болшівці, ми були в бойовому поготівлі. Населення сердечно привітало нас. Ми розійшлися на квартири. Та недовго раділи відпочинком. Біля 7-ої години ранку стійковий дав знати, що більшовики з м. Болшівці підходять розстрільною. Кожний брав зброю в руки та йшов на ворога. Командир дав наказ наступати на більшовиків, і то бігом, бо, якщо ворог застукає нас у селі, то потерпить цивільне населення. Попереду йшов стрілець Вихор із кулеметом. Підійшовши 10 м, стрінувся з більшовиками, що йшли проти нас. Посипались перші кулеметні черги стрільця Вихора. Більшовики подались назад. У повітрі з'явилася червона ракета, що дала знак до наступу. Більшовики не сподівалися такого сильного удару і коли на них посипався град куль, почали панічно втікати. "Вперед! За Самостійну Українську Державу!" — залунали веселі вигуки повстанців, що йшли вперед та посилали за сталінськими опричниками густі стріли. Пройшовши цей лісок без перешкоди, ми побачили під кущами убитих енкаведистів та зброю, яку покидали сталінські "герої", спасаючи життя. Після бою сотня пішла далі на північ, залишаючи за собою побойовище з більшовицькими трупами. Чергового дня донесла нам розвідка, що більшовики з міст Рогатина, Станиславова і Галича приїхали на поміч. Але воювати вже не було з ким. Ми були вже далеко. Вони забрали більше як 60 своїх трупів і повернулися туди, звідки прийшли".

Т. 4, стор. 68: "Коли тільки провід ОУН повідомив низові кадри про створення збройних відділів УНС-у (Української Народної Самооборони) на Підкарпатті і в Карпатах та набір до них, то я перший з села зголосився добровільцем до УНС-у. Я мав тоді 19 років. До того часу я з військом не мав ніколи нічого спільного. Одні хіба мрії були в мене бути жовніром української армії. Крім мене, до УНС-у добровільно зголосилося ще 4-ох моїх односельчан. Одержавши інформації, що треба приготувати собі до відходу, ми пильно готувались до нього. Врешті прийшов день, коли я з товаришами одержав наказ до відходу. Було це 23 липня 1943 року. Хто мав зброю, той мав забрати її з собою. Я мав кріса, якого здобув ще в час переходу німецько-більшовицького фронту".

Т. 6, стор. 134: "12 травня 1944 р. німецька розвідка зголошує до своїх надрядних чинників Заклик Верховної Ради Української ССР до українських націоналістів — підписали Голова Президії Верховної Ради УРСР М. Гречуха і Голова Ради Народних Комісарів Української РСР М. Хрущов.

"В імені уряду Української РСР обіцяємо всім членам т.зв. УПА і УНРА, які перейдуть на бік советської влади, а які вповні поривають всякі зв'язки з Гітлером і ОУН, та які не бажають збройно виступати проти Червоної Армії, а також і проти советської влади, повне прощення їхніх тяжких прогріхів і провин перед Батьківщиною.

Советська влада дала українському народові державу, свободу і незалежність та з'єднала всі українцями заселені терени.

Кожний українець повинен найти своє місце в Червоній Армії, щоби затерти всі сліди німецької окупації".

Т. 6, стор. 140: "Воєнне звідомлення німецької армії з дня 18 травня 1944 р. повідомляє: Відділи УПА знаходяться порозкидані в околиці Рогатина в числі 3 до 5 тисяч. Вони не є під зброєю цілий час, але звичайно живуть як рільники по селах, готові у кожен хвилину до виступу зі зброєю".

Т. 6, стор. 160: "Німці вдавалися також до провокацій. До села Липиця Горішня була вислана карна експедиція, яка складалася з бувших со-ветських полонених азіатів. Коли вони зігнали людей до школи, в'їхали німецькі військові і роззброїли "цю карну експедицію", щоби опісля за селом назад віддати їм зброю".

Т. 7, стор. 39: "В околиці Бурштина, пов. Рогатин, підпалили більшовики 4 села, в тому Серники Дол. і Гербутів".

Т. 7, стор. 42: "Один мешканець Рогатина повідомляє, що 12 вересня 1944 р. на дорозі поміж селами Руда і Підгороддя біля Рогатина відділ повстанців визволив зі сильного більшовицького конвою около 500 силою мобілізованих українців. Частина звільнених перейшла до повстанців, а частина повернулася додому".

Т. 7, стор. 56: "З дня 21 жовтня 1944 р. звітують: Прибула 7-а Армія з Фінляндії, щоби оперувати поміж містами Львів і Тернопіль".

Т. 7, стор. 58: "У воєнному звіті з дня 24 жовтня 1944 р. подано: Дня 23 серпня 1944 р. совети підпалили в Чагрові б. Рогатина 4 господарства, бо чоловіки не хотіли йти до Червоної Армії і втекли в ліси.

В кінці серпня 1944 р. відправлено з Бурштина 960 мобілізованих українців до Львова. Помімо сильної охорони, яка складалася з 2-ох танків та 30-ох червоноармійців, десятьом вдалося втекти.

В лісі 3 км на захід від Бурштина совети розбили повстанську групу під командою колишнього посадника Бурштина Федункова, якого старшого брата повісили совети. В цій групі було 7 німецьких вояків інструкторами".

Т. 7, стор. 114: "Німецький воєнний рапорт з 1 грудня 1944 р. подає: Партизанські відділи обсадили Раву-Руську. В околицях Львів, Кам'янка-Струмілова, Жовква, Рогатин відбуваються постійні завзяті сутички з повстанськими відділами, як підслухано советське звідомлення. В околицях Житомир, Жмеринка і Кам'янець-Подільський фашисти з УПА з допомогою німців розбили наші сильні частини і 127-ий НКВД полк. Дуже погана ситуація. Ми маємо замало війська. Удар за ударом — звучало звідомлення".

Т. 7, стор. 133: "В окупованих Червоною Армією районах Галичини і на північних теренах завважається посилена діяльність УПА, а особливо в таких пунктах: Східні Карпати і Підкарпаття, область Львів, околиця Тернопіль—Проскурів і околиця Рівне, Ковель, Холм, а також Вінниця, Новоград-Волинський, Житомир. Відділи УПА виконують часті напади на залізничний транспорт, а також і на дорожний автотранспорт".

Т. 7, стор. 162: "В кінці грудня 1944 р. біля Дрогобича напали відділи УПА на два великі транспортні німецьких полонених і звільнивши їх, уможливили їм поворот через фронт до німецьких частин.

В грудні 1944 р. напали партизани на летовище Скнилів, висадили в повітря магазин зброї і знищили 5 літаків.

На початку жовтня 1944 р. УПА знищила 6 мостів на ріках поміж Рогатином і Перемишлем”.

Т. 7, стор. 205: "При переїзді 135-ої С Дивізії ЧА з Фінляндії до Галичини (початок грудня 1944 р.) транспортні поїзди мусіли чекати більше як 48 годин, бо приблизно 100 км від Львова на схід залізничні рейки були знищені.

На підставі зізнань одного фельдфебеля ЧА його компанія була оточена, розброєна, уніформи були забрані відділами УПА. Два лейтенанти і около 20 червоноармійців перейшли до УПА. Решту вояків відпущено”.

Т. 8, стор. 145: "Львів, листопад 1944. У похороні Митрополита Шептицького взяв участь прем'єр УРСР Микита Хрущов, який поклав на гробі вінок від Сталіна.

Львів, квітень 1945. — Дня 12 ц.м. НКВД арештувало митрополита Йосифа Сліпого, єпископа-помічника Н. Будку, єпископа Н. Чарнецького, а в Станиславові єпископів Г. Хомишина і І. Лятишевського. Арештованих вивезли в невідомому напрямі.

Галич, серпень 1944. — Відділ УПА здобув районне місто Букачівці. В руки українських повстанців попали працівники більшовицької адміністрації та НКВДисти.

Рогатин, серпень 1944. — В околиці сіл Васючин, Довге і Конюшки відділ УПА звів бій із частинами НКВД. Бій тривав цілу добу. Відділ зайняв добрі позиції і скосив кулеметним вогнем понад 200 наступаючих більшовиків”.

Т. 8, стор. 172: "17 серпня 1944 р. відбувся цілоденний бій між 200 окупантами і самооборонними відділами в с. Руда (Рогатинський р-н). Вбито підполковника, 4 старшин та около 80 дрібніших бандитів”.

Т. 8, стор. 173: "23 серпня 1944 р. в околиці с. Жовчів, Рогатинського р-ну, відбула самооборона 150 зловлених людей, яких провадили енкаведисти з Галича до Рогатина”.

Т. 8, стор. 175: "23 вересня 1944 р. в селі Дібринів, Рогатинського р-ну, відділ Самооборони звів бій з одною сотнею червоних загарбників. Ворог утратив около 50 вбитими, між ними ст. лейтенанта рогатинського НКВД, та кілька десятків раненими. Здобуто 3 кулемети, 3 "фінки" і 21 кріс”.

Т. 9, стор. 171: "Доля усіх пораниених повстанців, захоплених більшовиками, що одужають, така ж як усіх інших полонених повстанців. Всіх їх судять і вивозять у віддалені райони, або тримають у тюрмах.

Більшовицькі варвари не залишають у спокої навіть трупів і могил українських повстанців і революціонерів, упалих у боях. У звірячій люті вони дико знущаються з трупів: прив'язують коням до хвостів і волочать по дорогах, колють багнетами, розтинають, вішають на публічних місцях, спляють у вогні, не дозволяють цілими тижнями ховати, роблячи при

тілах упалих засідки, замінують поле довкола трупів, ховають їх там, де закопують скот. Предметом оскаженілих розшуків більшовицьких катів є також могили тих повстанців, що їх пощастило населенню крадькома, часто з великим ризиком поховати. Коли поведеться більшовикам відшукати таку могилу, її обов'язково розкопують, знищують хрести, витягають тіло, знущаються з нього, завозять на окописька, залишають у придорожніх ровах, на підміських смітниках. З трупів завжди здирають одяг, взуття й білизну та залишають цілком голих, навіть тоді, коли вони лежать у найлюдніших місцях.

27 травня 1946 р. в с. Явче, Букачівського р-ну, Станиславівської обл. із засідки був поранений повстанець Боян. Другого дня труп повстанця більшовики вкинули в криницю на Королівці біля с. Колоколин”.

Т. 9, стор. 194: "23 квітня 1946 р. в с. Дички, Рогатинського р-ну, Станиславівської обл., група повстанців звела бій з енкаведистами. Щоб помститися за свої втрати, енкаведисти спалили в цьому селі 28 господарств, що належали зовсім невинним людям. Село запалили ракетами.

В с. Стратин у відплату за вбивство серж. НКВД більшовики спалили 8 господарств.

За прикладом гітлерівців більшовицькі окупанти назначували в багатьох випадках з-поміж цивільних, мирних громадян, закладників. Якщо б упродовж назначеного часу на терені даної місцевості стався якийсь виступ підпілля, то закладники мали бути знищені, їх майно сконфісковане. Цю методу практикували більшовики головню 1945 р. по всій території України, охопленій діями підпілля”.

Т. 9, стор. 202: "Територію України майже цілком "очистили" більшовики від найбоездатнішої української молоді.

Загальну деморалізацію української людности намагаються поширити також, організуючи по селах т.зв. клуби і насильно втягаючи молодь до комсомолу”.

Т. 9, стор. 203: "Завдання комсомолу — виховувати в більшовицькому дусі молодь, тобто нацьковувати її проти українського революційного руху.

У Бурштинському р-ні, Станиславівської обл., нпр., вони почали по селах організувати комсомол силою. Зганяють молодь до сільради і змушують підписувати заяви вступу до комсомолу. Хто з молоді не хотів підписувати заяви, того били і підписували за нього самі”.

Т. 9, стор. 232: "Боротьба повстанців спричинилася також до чималого зреволюціонування червоноармійців. Червоноармійці змушують партійців, енкаведистів самим розправлятися зі зненавидженими офіцерами, виступають в обороні народу. Нпр., 9 травня 1946 р. в м. Бурштин (Станиславівської обл.) в результаті збройної сутички між НКВДистами і червоноармійцями загинуло по обох боках 10 людей. 26 листопада 1945 р. стаціонує в с. Збоїська коло Львова червоноармійці вбили свого зненавидженого старшину. 29 листопада 1945 р. у Львові на вулиці 1-го Травня червоноармійці знищили трьох лейтенантів НКВД”.

Т. 9, стор. 282: "В 1946 р. численні ґарнізони стаціонували по різних місцевостях. З весною з'явилися дуже численні рейдуючі провокаційні спецбійки НКВД, що діють виключно партизанським способом".

Т. 9, стор. 283: "Засідка — це основна форма їхніх дій. Засідки ставлять по лісах, полях, шляхах, проходах, горищах хат (нпр., с. Жовчів, р-н Рогатин, Станисл. обл., де в червні більшовики кількаразово просиділи по кілька ночей на горищі місцевої сільради й читальні). Для кращого замаскування один-два з них переодягаються в одяг господаря чи господині й вештаються замість них по господарстві. Дуже часто переодягнені намагаються вдавати українських партизан".

Т. 9, стор. 287: "В 1946 р. в с. Васючин, р-н Букачівці, Станисл. обл., на зборах виступив кандидат в "депутати", який закликав людей до голосування. Люди підняли крик: "За що голосувати? За тюрми, Сибір і розстріли? Не підемо голосувати за Сталіна і його кліку. Геть сталінські вибори! Хай живе самостійна Україна!". Мітинг перетворився в один крик протесту. Озвірілі більшовики заарештували всіх присутніх. Село Помонята у відповідь на ворожу агітацію зробило на письмі заяву, що голосувати не буде. Не зважаючи на жертви, ця заява 10 лютого була дотримана".

Т. 9, стор. 289: "Революційні листівки часто наклеювано на будинки енкаведівських стійкових (м. Борислав, Дрогобицької обл.), на двері ґарнізонів, на стіни безпосередньо біля стійкового (нпр., с. Кліщівна, Підгороддя, Фірлеїв, Черче, Заланів — р-н Рогатин, Станисл. обл.).

16 січня і 4 лютого 1946 р. українські противиборчі дистівки, льозунґи, карикатури були масово поширені в обласному місті Станиславові".

Т. 9, стор. 290: "В січні в с. Кліщівна (р-н Рогатин, Станисл. обл.) приїхало 50 енкаведистів, які силою почали зганяти людей на мітинг. Разом їм пощастило зігнати лише 10 людей. Один із присутніх селян пробував утекти вже із самого приміщення. Дорогою він тричі втікав, але його завжди завертали. Його зловили і завели до начальника. Тут накиннулися на нього з лайкою та за "кару" призначили бути головою "виборчої комісії". В подібний спосіб створено "виборчі комісії" в селах Фірлеїв, Яглуш, Дички, Мельна, Псари, Данильче, Підгороддя, Руда".

Т. 9, стор. 296: "с. Колоколин — із 780 "виборців" вкинуло власною рукою до урни і то під терором тільки 2 особи.

с. Підмихайлівці — із 360 віддали голоси і то під терором тільки 11.

с. Журів — із 370 голосувало і то під терором 12.

с. Григорів — із 499 голосувало під терором 21.

с. Вільхова, Городьків, Радванів, Бахманка, де винятково не було ґарнізонів, "вибори" взагалі не відбулися.

с. Васючин — із 102 під жорстоким терором голосувало 89.

с. Воскресінці — із 400 голосувало під терором 30.

с. Загір'я — із 490 добровільно голосувало 2, під терором 62.

с. Помонята — не голосувало.

с. Княгиничі — із 480 добровільно голосувало 2.

с. Явче — гнані силою до виборчих урн "виборці" влаштували проти-більшовицьку маніфестацію й подерли та поперекресливали виборчі бюлетені".

Т. 9, стор. 324: "7 травня 1946 р. вдень повстанці виконали замах на 2-ох енкаведистів на ринку в місті Рогатин. Вбито інспектора НКВД, другий енкаведист поранений, утік".

Т. 9, стор. 410: "Під час масового вивозу українського населення на Сибір 19-21 жовтня 1947 р. вивезено: з р-ну Рогатин (з 30 сіл) 136 родин (479 чол.), з р-ну Букачівці (з 19 сіл) 151 родину (432 чол.), з р-ну Бурштин (з 22 сіл) 83 родини (287 чол.)".

Т. 9, стор. 433: "23 лютого 1947 р. в с. Княгиничі (р-н Букачівці) підпільники ОУН без власних утрат знищили в бою 2-ох енкаведистів і 1-го поранили".

Т. 9, стор. 436: "4 квітня 1947 р. в с. Гоноратівка (р-н Рогатин) група підпільників без власних утрат знищила в бою 1-го емведівського лейтенанта і поранила 1-го сержанта".

Т. 9, стор. 441: "12 травня 1947 р. в с. Бабухів (р-н Рогатин) у зустрічному бою група підпільників ОУН без власних утрат завдала емведистам утрат кількома вбитими і раненими".

Т. 9, стор. 443: "23 травня 1947 р. в с. Гербутів (р-н Болшівці) бойовики ОУН без власних утрат знищили в бою 4-ох емведистів і кількох поранили".

Т. 9, стор. 446: "8 червня 1947 р. в селі Серники Горішні (р-н Бурштин) на емведівську засідку вийшли два підпільники ОУН. З бою підпільники вийшли без утрат, емведисти мали 2-ох убитих і 1-го раненого.

Неповне зведення зі збройних дій УПА та збройного підпілля під московсько-більшевицькою окупацією (в СРСР) від початку вересня до кінця грудня 1947 р.

9.7.47 р. в с. Журавенко (р-н Букачівці) підпільники мали сутичку з бандою емведистів.

16.7.47 р. б. с. Болшівці підпільники обстріляли групу емведистів, внаслідок чого був убитий один емведист.

25.7.47 р. на полі б. с. Ганівці (р-н Болшівці) повстанці обстріляли банду емведистів. Один емведист був ранений, інші втекли.

27.7.47 р. в с. Воскресінці (р-н Букачівці) підпільники вимінували спиртзавод.

8.8.47 р. в с. Чагрів (р-н Бурштин) група повстанців мала сутичку з бандою МВД.

23.8.47 р. в с. Серники (р-н Бурштин) група повстанців звела бій з відділом МВД.

2.9.47 р. в с. Путятинці (р-н Рогатин) група повстанців звела бій з відділом МВД. В бою рятуючи своїх друзів впало двох повстанців. Ворог мав 4-ох вбитих і кількох ранених.

10.9.47 р. в с. Серники Гор. (р-н Бурштин) мала місце перестрілка між повстанцями та відділом МВД.

15.9.47 р. в с. Скоморохи Ст. (р-н Болшівці) повстанці обстріляли емведистів, що їхали підводою. Від стрілів був поранений лейтенант МВД, інші повтікали. Раненого лейтенанта повстанці забрали з собою.

21.9.47 р. в с. Гербутів (р-н Болшівці) емведисти зайшли на подвір'я хати, де вечеряли підпільники. Стійковий чергою з автомата вбив одного емведиста, а одного важко поранив. Емведисти відступили й залягли. Підпільники наступом прогнали їх з подвір'я й забрали з собою раненого емведиста.

29.9.47 р. в с. Заланів Вел. (р-н Рогатин) підпільники обстріляли групу емведистів. Ті, перелякані, скрилися в мурованій стайні й просиділи там аж до ранку.

7.10.47 р. в с. Пуків (р-н Рогатин) була перестрілка між підпільниками та відділом МВД.

7.10.47 р. в с. Підгороддя (р-н Рогатин) мала місце перестрілка поміж підпільниками та емведистами.

8.10.47 р. в с. Болшівці (р-н Болшівці) була перестрілка поміж підпільниками та емведистами.

12.10.47 р. в с. Любша (р-н Рогатин) була сутичка поміж повстанцями та емведистами.

14.10.47 р. в с. Черче (р-н Рогатин) повстанці завважили групу емведистів. Вони відкрили по емведистах вогонь, внаслідок чого 1 емведиста вбили, 1 поранили; решта ж панічно втекла.

29.10.47 р. в с. Вишнів (р-н Букачівці) була перестрілка поміж групою повстанців та відділом МВД.

5.11.47 р. в с. Бахманка (р-н Букачівці) двох підпільників зустрілися з відділом МВД. Підпільники відкрили по ворогові вогонь, внаслідок чого вбили лейтенанта МВД і смертельно поранили сержанта. Решта в паніці втекла.

7.11.47 р. в с. Чесники (р-н Рогатин) була перестрілка поміж підпільниками та групою емведистів. Пораненому підпільникові вдалося врятуватися.

20.11.47 р. в с. Загір'я (р-н Букачівці) підпільники обстріляли групу емведистів, що в паніці розбіглися: одні на сусіднє село, другі позамикалися в хатах і там просиділи до ранку. Підпільники здобули 1 ППШ, що його тікаючи згубили емведисти.

29.11.47 р. в с. Обельниця (р-н Бурштин) підпільники мали сутичку з відділом МВД.

3.12.47 р. в с. Виспа (р-н Рогатин) була перестрілка поміж підпільниками та емведистами.

17.12.47 р. в с. Луковець Журівський (р-н Букачівці) повстанці зустрілися з відділом МВД. Зав'язався бій, у висліді якого перелякані емведисти поховалися по хатах.

23.12.47 р. в с. Воскресінці (р-н Букачівці) підпільники зліквідували кол. начальника стрибків, що далі ходив із зброєю і тероризував населення.

Неповне зведення від січня до червня 1948 р.

3.4.48 р. в с. Вербилівці (р-н Рогатин) група повстанців звела бій із відділом МВД.

У квітні 48 р. під час облави на ліс б. сс. Голодівка, Дібринів (р-н Рогатин) група підпільників звела бій з відділом МВД. У висліді бою ворог втратив 7-ох вбитими і 3-ох раненими.

11.4.48 р. в с. Козара (р-н Букачівці) група підпільників звела бій з відділом МВД. В бою ворог втратив 2-ох вбитими. Підпільники втрат не мали.

30.4.48 р. в с. Хохонів (р-н Болшівці) була сутичка між повстанцями й відділом емведистів, під час якої один повстанець був ранений.

10.5.48 р. в с. Явче (р-н Букачівці) підпільники знищили кінопересувку.

14.5.48 р. в с. Вільхова (р-н Букачівці) атентатник з доручення підпілля виконав атентат на завідуючого торфозаводом, що особливо активно виступав проти визвольного руху.

16.5.48 р. в с. Різдяни (р-н Бурштин) підпільники знищили приміщення сільради.

17.5.48 р. в с. Волочин (р-н Букачівці) підпільники обстріляли озброєних бандитів з адміністрації, що прибули в село за поставками. Перелякані грабіжники розбіглися.

18.5.48 р. в с. Новосілці (р-н Болшівці) повстанці здемолювали приміщення сільради.

23.5.48 р. в с. Добринів (р-н Рогатин) повстанці обстріляли відділ емведистів, що конвоював арештованих юнаків. Від повстанських куль був убитий лейтенант МВД і двох рядових емведистів поранених.

24.5.48 р. в с. Бовшів (р-н Болшівці) була сутичка між групою повстанців й емведистами.

28.5.48 р. в с. Німшин (р-н Болшівці) в бою з повстанцями був убитий сержант МВД.

27.5.48 р. в с. Бовшів (р-н Болшівці) була перестрілка між підпільниками та емведистами.

12.6.48 р. в с. Яблонів (р-н Болшівці) повстанці спалили будинок сільради.

14.6.48 р. в с. Виспа (р-н Рогатин) група підпільників зустрілася з емведистами. Підпільники відкрили по емведистах вогонь. Зав'язався бій, в якому впало двох емведистів та був ранений один підпільник.

15.6.48 р. в с. Скоморохи (р-н Болшівці) група підпільників звела бій з відділом МВД.

22.6.48 р. під лісом б. с. Бовшів (р-н Болшівці) була сутичка між підпільниками й емведистами.

27.6.48 р. в лісі б. с. Свистільники (р-н Болшівці) була сутичка між повстанцями і групою емведистів.

Під кінець червня 1948 р. атентатник підпілля виконав атентат на двох працівників залізничного МГБ в м. Ходорові. Атентат виконано вдень на станції Помонята-Псари (р-н Рогатин).

Збройна боротьба Української Повстанської Армії (УПА) та збройного підпілля проти московсько-більшевицьких окупантів України, за здобуття

Української Самостійної Держави на українських етнографічних землях — у другій половині 1948 р. далі триває.

Майже на одній третині всієї території України групи повстанців і озброєних підпільників щоденно мають сутички і зводять бої з бандами МВД, МГБ, озброєних партійців та адміністрації.

Всіх зареєстрованих випадків в другій половині 1948 р. було 676. Напевно декілька разів більше число збройних випадків з незалежних причин не можна було зареєструвати.

В 1949 р. своїми збройними діями УПА і збройне підпілля:

а) карали большевицьких гайдуків за їхнє знущання над народом і таким чином певною мірою хоронили населення України від ворожого терору та безпощадного грабунку;

б) знищували значне число ворогів-окупантів і їхніх вислужників, зривали різні їхні пляни й таким чином не дозволяли московсько-большевицьким загарбникам міцно закріпитися в Україні;

в) революціонізували народи і працюючі маси у всьому СРСР.

Літом 1949 р. один з відділів УПА відбув пропагандивно-політичний рейд поза межі СРСР, на територію Румунії. Рейд пройшов успішно.

Всіх зареєстрованих випадків за 1949 р. було 253”.

Звіт Надрайону Рогатин за жовтень, листопад і грудень 1947 р. подає про район Рогатин 34 записи, які згадують про події в селах 50 разів. Про деякі села, як Дібринів, згадується при різних описах кілька разів. Більшовицькі військові боївки, що складалися переважно з 10 учасників, слідували за підпільниками, робили засідки, пильнували, щоб з близьких лісів не приходили підпільники до сіл, робили ревізії, інтенсивно вели пропаганду для заснування колгоспів, перевіряли розрахунки селян з державою по всяких родах поставок. Для характеристики подаємо декілька записів:

”5 жовтня, Яглуш. — Боївка кап. Жацука робила засідки від ліса та вдень перевіряла деякі господарства. Саме того дня в селі було розліплено наші протиколгоспні відозви, що большевиків до найвищої міри роздразнило. Свою безсилу лють большевики зігнали на мирному населенню та здорово декого побили, питаючись хто порозклеював заклики.

6 жовтня, Залужжя. — По скінченні відправи в церкві большевики почали задержувати людей на мітинг. Коли одначе населення довідалося, що большевики говорять про заснування колгоспу, порозбігалося домів, мимо насильного задержування. На зборах залишилося 11 людей, до яких большевики говорили, що радянська влада хоче допомогти населенню зорганізувати колективні господарства, бо тільки в таких люди зможуть щасливо і заможно зажити.

12 жовтня, Гоноратівка. — Кап. Овчаренко завважив на могилі Слави березовий хрест з тризубом. Він післав по голову сільради, якому наказав зняти з хреста тризуб. Коли голова сільради категорично від того відмовився, большевики самі зняли тризуб.

14 жовтня, Черче. — Кількох большевиків стрінулося з повстанцями, які стояли в одного господаря на подвір'ю. Стійковий повстанець здержав большевиків, цільним вогнем убивши одного та ранивши другого. Решта большевиків панічно втекла. Повстанці відступили без втрат.

21 жовтня. — На терені цілого району большевики зорганізували вивіз родин підпільників, арештованих, засуджених та багатших. Не було тільки вивозу по селах: Виспа, Залип'я, Підбір'я, Путятинці, Фірлеїв. Перед самим вивозом по всіх селах закватували спецгарнізони, які запізнавали людей, призначених до вивозу. Сам вивіз відбувся в той спосіб, що ще вночі кількох большевиків обступали господарство призначеного на вивіз та нікого з людей не випускали. Досвідком господареві вичитували присуд вивозу, а потім грабували все, що мало для них якусь вартість, дозволяючи господареві взяти з собою тільки дещо з його майна.

25 жовтня, Дегова. — Большевики, які їхали зі села до району, повели з господарем-фірманом розмову та питали його, чого властиво хочуть "бандити". Господар сказав їм, що самостійної України. Тоді большевики запитали його скільки є українців в Західній Україні, а скільки в Східній. Відповів, що в Західній Україні було 7 мільйонів, а в Східній було 45 мільйонів, але тепер уже нема, бо багато погинуло з голоду, багато повивозили на Сибір, а багато погинуло на фронтах. На це большевики вже не відповідали нічого.

2 листопада, Вербилівці. — По скінченні Богослуження большевики почали здержувати людей та переконувати їх "про щасливе і заможне життя в колгоспах". Почувши це, населення, мимо погроз большевиків, розійшлося домів. Другого дня большевики силою зганяли людей до сільради та вимагали від них заяв про вступ до колгоспу. Все це осталося без успіху.

7 листопада, Черче. — Большевики покарали одного господаря 1,000 крб. кари за те, що він не пошанував свята жовтневої революції і в той день пішов орати.

14 листопада, Долиняни. — На точний всип наскочили на хату, в якій вечеряло 5 підпільників. Було 14 большевиків і почали хату обстрілювати. Повстанці відстрілювалися, кидали через вікна гранати, але мимо того трьох з них впало, а тільки двом вдалося вийти з оточення живими. В бою впав куцевий сл. п. д. Довбуш з д. Богуном, а д. Ігор впав уже надворі.

21 листопада, Чесники. — Боївки Овчаренка і Кравченка зловили батька одного підпільника, Степана Яновського, який втік від вивозу, уже з поїзду. Арештованого випровадив сам Овчаренко та застрілив власноручно, кажучи людям "старик удірал". Тіло вбитого казав закопати на городі, але населення не дозволило на те. Тої самої ночі тяжко поранили брата одного підпільника Юрка Журавінського, який по кількох днях помер у районній лічниці.

24 листопада, Дібринів. — До села приїхали большевики з Березанського району та арештували 5-ох мужчин і одну жінку. Арештованих ще таки в селі взяли на такі допити, що мусіли відливати водою. З тими

більшовиками був провокатор Долішний, який старався арештованим доказати їхні "провини". Один заломився та всипав місце, де було замаганізоване організаційне м'ясо. Двох арештованих випустили з місця, інших забрали до Бережан.

8 грудня, Чесники. — Кап. Овчаренко ходив по селі зі своєю боївкою. Підчас перевірки зловив гром. Ольгу Журавінську, жінку б. голови сільради, маму підпільника, яка крилася від вивозу. Арештовану випровадив за село та застрілив без жодного допиту. Вона саме верталася з району від раненого сина Юрка, який помер в лічниці. Тіло вбитої забрав зі собою до Пукова.

11 грудня, Уїзд. — Лейт. Кравченко, взоруючись на Овчаренкові, зловив гром. Івана Мазурика, якому закидав співпрацю з повстанцями. Зловленого випровадив за стодолу і застрілив власноручно з пістоля, а пізніше добив серією з ППШ. Тіло вбитого забрав до села Жовчів, скинув під читальнею та говорив прохожим, що вбив станичного с. Уїзд.

24 грудня, Фрага. — Большевики забрали з хати гром. Петра Лебу, який скривався від вивозу. Арештованого катували, повитягали йому нігті та поломили руки. По цілоденнім катуванню його застрілили.

31 грудня, Вербилівці. — Вечером наскочили підпільники на хату, де сидів участковий МВД Ю. Геразенко, якого застрілили. Здобуто пістолю ТТ. Під час акції ранено в руку коханку мвдиста, східнячку. Вона втекла та повідомила МВД про смерть участкового, так що за кілька хвилин на Вербилівці вже гналася боївка Кравченка, але без успіху".

РАЙОН БУКАЧІВЦІ

Про район є 68 окремих записів.

"4 жовтня. — До нижчеподаних сіл заквартирували ґарнізони: Помонята 20 чол., Загір'я 10 чол., Княгиничі 20 чол., Воскресінці 15 чол., Васючин 10 чол., Явче 10 чол., Вільхова 10 чол., Підмихайлівці 15 чол., Колоколин 15 чол., Журів 15 чол., Григорів 12 чол., Чернів 20 чол., Вишнів 15 чол., Козара 10 чол., Журавенко 10 чол., Луковець 12 чол., Чагрів 20 чол. Озброєння цих ґарнізонів добре: кулемети, зарядки, ППШ, пістолі, рідко кріси. Крім командирів до кожного ґарнізону були ще прикріплені старшини з політичного спецвідділу МГБ, яких минулого місяця приїхало до р-ну 20 чол.

5 жовтня, Колоколин. — До села приїхав прокурор Зибів і звелів скликати людей на мітинг. Коли люди не зійшлися, промовив до тих, які скликали: "Чому у вас усі від найменшого до найбільшого повірили брехливій пропаганді бандьорів та стали вороже наставлені до ССРСР?" На це один відповів, що за тамтих більшовиків приходило стільки людей, що не містилися в читальні, а тепер люди вас пізнали, то ніхто на мітинг не піде, хоч буком їх гони, чомусь втікають від вас. Прокурор більше нічого не говорив, вскочив до брички і відїхав.

8 жовтня, Васючин. — 4-ох більшовиків ґарнізону зайшли вночі до

господаря Івана Левицького, який живе на хуторі. Господар не хотів відчинити, отже вдерлися силою. Під час ревізії розвалили піч, порубали підлоги. Перини і подушки подірали штиками крісів. Опісля зайшли до кухні, де спала дівчина зі СУЗ. Один з них почав тягнути подушку, при чому вона пізнала його і сказала: "Ваня, що ти робиш. Чи тобі не соромно знущатися над людьми, які недавно відправили твою маму зі збіжжям, яка, щоб не загинути, приїхала до них за хлібом?" Ваня просив передати привіт родині, якщо вона поїде туди. На це дівчина відповіла, що передасть та при цьому розкаже, як їх син грабує та знущається над невинними селянами.

Зареєстровано скандальну бандитську поведінку органів МВД. 10 жовтня у Васючині побили госп. Стаха Кухту і Семена Левицького, третього дня Дмитра Носика і 14 жовтня в Загір'ї Михайла Оршуляка, а на Явчанському хуторі Сулимина Юліяна Лесяка і Степана Сшитка і 18 жовтня в Загір'ї господаря Володимира Сидора.

18 жовтня, Загір'я. — До священика Степана Юзича заїхав начальник НКГБ Стріленко з кількома більшовиками, арештував його і завіз до району Букачівці. Священик не заплатив податку 37 тисяч крб. та не здав в 100% контингенту. Арештованого священика випустили з тим, що він зобов'язався до визначеного реченця здати весь контингент і заплатити податок. По повороті довідався священик про скорий вивіз, втікає з родиною та скривається. НКГБ ограбило майно та вивезло в район.

Занотовано дальші вандальські діла НКГБ в Бахманці, у господаря Парашина крали яблука 19 жовтня, в Луковці Вишнівському побили господаря-переселенця 23 жовтня, у Воскресінцях зловили дві дівчини і одного хлопця, які скривалися від вивозу 23 жовтня, у с. Березівка 27 жовтня здемолювали хату господаря Палки, у Васючині 28 жовтня пограбували госп. Якова Вітіва.

25 жовтня. — Гарнізони, які квартирували в районі, алярмово вибралися та відїхали в напрямі Рогатина.

28 жовтня, Козара. — Вечором до села приїхало з району двох більшовиків та заквартирували. Коли побачили в огні господарство та почули стріли, де повстанці нищили разом з родиною комсомольця-агента, втекли негайно в район. За короткий час з району приїхало авто з 30-ма більшовиками. Другого дня рано до села приїхало ще біля 270 більшовиків з Рогатинського, Бурштинського і Букачівського районів, робили в лісі облогу, переводили ревізії по господарствах. Арештували голову с/р Івана Бориса, фінагента Семена Панчишина, десятника Дмитра Бориса і 13-ох громадян. Арештованих забрали в район. За кілька днів 13 громадян випущено, а голову с/р, фінагента та десятника засуджено і вивезено під замітом контактів з повстанцями. Вночі з 20 на 21 жовтня робили вивіз при застосуванні відомих метод. До валки підвод, на яких везли під сильною охороною людей до Рогатина, підходили з плачем селяни прощатися, а капітан, який відповідав за цей конвой, кричав до людей диким голосом: "Ви тепер плачете, коли ми вас вивозимо, а тоді не плакали, коли бандьори

зводили бої з нашими військами, хоча впав навіть сотенний, чотовий, а сміялися, говорячи, добре, що б'ються, бо буде Самостійна Україна”.

Зареєстровано грабіжницько-вандальські дії у Вишневі в днях 29 жовтня, 3 листопада і 4 листопада, а також 5 листопада в Бахманці.

8 листопада. — Большевики здирали в терені умасовлені організацією заклики вночі з 7 листопада. На цей день умасовлено того самого змісту, що в терені, заклики в Станиславові, Львові, Дрогобичі, Ходорові, Букачівцях, а також засипано всі поїзди, які переходили цієї ночі через станцію в Помонятах та розкидано по всіх перестанках на лінії Стрий—Помонята—Бережани. Большевикам гарнізону, які охороняли станцію в Помонятах, повкладано наші заклики в кишені.

17 листопада. — До кожного села в районі надіслано повідомлення районним виконавчим комітетом, в якому зобов'язано голів с/р до вислання по 20-40 підвод з села в Карпати для вивезення дерева, призначуючи на кожну підводу по 270 кбм. на 5 місяців. За "саботування" вивезення дерева засуджено декількох осіб на 2-5 років примусових робіт в Сибірі.

Зареєстровано дальші бешкетні події зі сторони гарнізонів 19 листопада в Помонятах, 20 листопада в Загір'ї, 21 і 24 листопада у Васючині та 26 листопада у Вишневі.

9 грудня почали заїздити до сіл виборчі гарнізони, а саме: Колоколин 8 чол., Григорів 3 чол., Журів 8 чол., Підмихайлівці 6 чол., Березівка 6 чол., Воскресінці 5 чол., Васючин 18 чол., Радванів 4 чол., Городьків 4 чол., Нова Гребля 7 чол., Явче 11 чол., Помонята 6 чол., Княгиничі 7 чол., Загір'я 4 чол., Вишнів 18 чол., Козара 8 чол., Луковець Журівський 6 чол., Луковець Вишнівський 7 чол., Чернів 8 чол., Посвирж 3 чол., Журавенко 6 чол., Чагрів 10 чол.; большевики ці мали завдання гонити людей на виборчі мітинги, охороняти виборчі будинки, зривати та нищити противиборчі кличі і т.п.

Вночі з 9 на 10 грудня по всіх селах терену умасовлено противиборчі заклики. Большевики вганяли по селах і нищили їх, при чому вирубували стіни будинків, дерева, ламали паркани. Нищили все те, де лише був наліплений противиборчий заклик.

12 грудня, Луковець Вишнівський. — Вечором заїхали до села три особи (поляки), які під час переселення поляків оселилися у Львові. На давній їхній господарці нікого не було, отже вони заховалися там, а коли господарі позасипляли, ці гості вбили двоє осіб, тільки жінка врятувалася. Позабирали багато речей і втекли до поїзду. Заалармована поліція переловила їх в Ходорові, де вони пересідали до поїзду.

Дальші грабіжницько-вандальні дії мали місце 14 грудня в Колоколіні, 15 грудня у Васючині, 17 грудня у Княгиничах, Помонятах, Луковці Журівському і Черневі, 18 грудня у Васючині, 25 грудня у Княгиничах, 26 грудня у Васючині і 23 грудня у Воскресінцях.

26 грудня виїхали останні гарнізони з терену до району.

РАЙОН БУРШТИН

4-9 жовтня на села заїхали ґарнізони, які мали завдання наглядати за вивозом, який був проведений 21 жовтня. Призначено було для сіл Дем'янів 22-ох, Різдвяни 20-ох, Вигівка 8-ох большевиків. Після вивозу з терену виїхали всі ґарнізони. Перед своїм виїздом кожний ґарнізон старанно пограбував майно вивезених, деякі вимінювали його за горілку.

10 листопада, Вигівка. — Большевики з Галицького, Букачівського та Бурштинського районів, разом около 170 чол., робили облаву на вигівський ліс, яка закінчилася третього дня о год. 3-ій по полудні. Висліди були негативні.

Мґбісти дальше тероризували населення своїми наскоками на села, про що записано у звіті: 22 жовтня Серники Горішні, 10 листопада Вигівка, 18 листопада Дем'янів, 20 і 27 листопада Серники Горішні, 28 листопада Бабухів і Вигівка, 29 листопада Витань, Вигівка і Обельниця, 2 грудня Конюшки, 8 грудня Юнашків, 9 грудня Бабухів, 17 грудня Різдвяни, 20 грудня Дем'янів і Тенетники.

9-14 грудня. — Призначені для виборів позаїздили ґарнізони до таких сіл: Лучинці 9 чол., Серники Горішні 5 чол., Серники Середні 6 чол., Стасева Воля 7 чол., Озеряни 7 чол., Юнашків 12 чол., Конюшки 7 чол., Тенетники 7 чол., Вигівка 8 чол., Мартинів Новий 8 чол., Насташин 5 чол., Куропатники 5 чол., Кунічі 5 чол., Коростовичі 5 чол., Мартинів Старий 8 чол., Різдвяни 9 чол., Дем'янів 5 чол.

21 грудня. — Перед днем виборів до кожного села, де були ґарнізони, прибуло з району 3-4 урядники з установ райпарткому чи з органів безпеки. Один день перед виборами забирали сільську управу з десятниками та виборчою комісією до с/р та тримали до дня виборів. По півночі 20 грудня розпочинали голосування. Найперше голосували большевики, що були прикріплені до виборів, після зажадали голосів від сільської адміністрації та виборчої комісії. Нпр., в селі Тенетники всіх кинутих бюлетенів було 30, опісля арміїці разом з десятниками пішли з урною по селі, але ніхто бюлетенів не кидав, лише самі большевики. Подібно була поставлена справа виборів і по інших селах.

РАЙОН БОЛШІВЦІ

2 жовтня. — Заїхали ґарнізони до Бовшова, Кінашева, Гербутова, Скоморох Старих, Свистільник, Липиці Горішньої і Долішньої, Дитятина.

8 жовтня переходили большевики через ліс біля села Бовшів. У лісі натрапили на кількох повстанців. Під час перестрілки вдалося повстанцям відступити без втрат. Большевики мали правдоподібно одного раненого.

4 жовтня, Бовшів. — Большевики зробили наскок на хату, де було весілля. Хату окружили і перевіряли всіх присутних. По перевірці наїлися і пішли дальше в село.

21 жовтня зробили большевики вивіз людей в цілому районі. Вивозили родини, які мали когось засудженого або вбитого. Збірний пункт вивожуваних був в Єзуполі. Майно вивезених конфіскували і забирали в район. Декому вдалося оминати вивозу втечею.

Бракує дальшого звіту через упадок організаційного.

РАЙОН ПЕРЕМИШЛЯНИ

2 жовтня, Янчин. — В селі большевики висвітлювали кінофільм для молоді. Коли звернено батькам увагу на шкідливість большевицького кіна, на другий день молодь не пішла на кіно.

3 жовтня. — На дорозі між Випискама і Боршевом впав кущовий Данко (Щур Богдан) з боєвиком Берізкою (Янчишин Василь). Данко, ранений, спалив усі папери, які мав, а відтак застрілився. По терені заквартирували гарнізони. 12-17 жовтня біля с. Прибин оперувала провокативна група (25 чол.). По селі Прибин ходило 5 чоловіків і збирали харчі як мід, гуси, кури, говорячи, що хлопці в лісі хочуть їсти, щоб господарі не жалували. На присілку Долішня Ріка ця провокативна група квартирувала вночі по хатах, а вдень ходила в ліс, вдаючи повстанців, говорячи, що для повстанців ліс безпечніший, ніж хата. Цій провокативній групі вдалося спровокувати учительку з с. Прибин Наталку Дуду, яку зараз арештовано і 20 жовтня відставлено в район.

21 жовтня, Подусів. — Під час вивозу прийшли большевики до 60-літнього господаря, який їм відповів: "Хочеш, то бери, рабуй все, мене можеш вбити тут на місці — я на Сибір не поїду". Ані погрози, ані побиття нічого не помогли. Тоді пограбували весь маєток, а старця лишили.

22 жовтня, Подусів. — Двох боєвиків стрінули 4-ох большевиків, які втекли в поле і там ночували до рана. Була між ними коротка перестрілка, але по жодній стороні не було втрат. Ці боєвики там же в хаті хотіли заскочити большевиків, які там пили горілку. Про замір боєвиків, мабуть, хтось доніс їм, бо вони скоро вийшли з хати.

26 жовтня, Якторів. — Знищено вдень СКВ голову с/р, який ходив зі зброєю і пішов пити горілку до гарнізону "На Грушці".

5 листопада, Унів. — СКВ знищив організатора колгоспу.

6 листопада, Унів. — Участковий Ворона прибив у селі таблицю з написом: "Селяни, пропав безборонний чоловік. Його забрав М. Носай, псевдо Недобитий. Його треба знищити, бо він шкодить мирному населенню. Боріться з ним". Зараз вечором селяни знищили таблицю.

21 і 24 листопада, Білка. — Була перестрілка большевиків з боєвиками.

7 грудня заквартирували гарнізони до виборів.

21 грудня відбулися вибори до т.зв. обласних, районних, міських та сільських Рад. Около 10% населення голосувало добровільно. Ще перед виборами большевики говорили, що хто не піде голосувати, того вивезуть на Сибір, але це не помогло. Вже з ранку ходили большевики по хатах з

урнами, коли люди відмовлялися голосувати, вони самі вкидали бюлетені до урни. Так голосування пройшло на 100%.

24 грудня, Подусів. — Боєвики куща знищили телефонну лінію.

26 грудня, Лагодів. — Боєвики куща здемолювали приміщення с/р та телефонічний апарат.

ВІСТІ З ТЕРЕПУ за січень, лютий і березень 1948 р.

РАЙОН РОГАТИН

Протягом звітного місяця большевики часто заїздили на села для поладження адміністративних справ — призначення нової сільської адміністрації, призначення контингенту, підвод на роботу в Карпати. Крім того ночами робили по селах засідки, а вдень квартирували по господарях, найчастіше в голови чи секретаря с/р. При зміні участкових старі запізнавали нових з тереном і людьми, робили наскок на поодинокі господарства і хутори, де переводили контролі. Від 10 січня до кінця місяця стало перебували большевики в селах Залуже і Вербилівці, де безнастанно гонили людей до сільської канцелярії і вимагали заяв до колгоспу. При тому вдавалися до підлих прийомів: ловили за руки, впихали олівець і в такий спосіб будували "радісне і щасливе життя".

Протягом місяця ходили большевицькі боївки, робили ревізії демолюючи хати в селах: Залуже 2 і 29 січня, Залип'я 3 січня, Чесники 4 і 8 січня, Підгороддя 5 січня, Фрага 9 січня, Вербилівці 10 січня, Черче 11, 28 і 29 січня, Дібринів 14 січня, Чесники 14 січня, Стратин 21, 30 і 31 січня, Пуків 25 січня, Корчунок 30 січня. Засудили Романа Антонова на 1 рік і Михайла Череватого з Черча на 2 роки примусової праці за невиконання норми по вивозі дерева з ліса, за те саме в Долинянах засудили Івана Білогана на 2 роки, Осипа Петрова на 1 рік, Григорія Костія на 6 місяців.

В лютому большевики часто робили по селах облави, засідки, наскоки на поодинокі хати та часто сиділи по селах і виганяли людей на роботу в Карпати.

31 січня і 1 лютого в лісі між Подусільною і Погребиськами знайшли криївку, одначе повстанці не піддалися, а большевики знищили криївку. Подібна історія відбулася 13 лютого у Фірлеєві, де у криївці загинули два бойовики, а господаря дому Василя Цапа після довгих мук застрілили. Перевірки відбулися в селах Дібринів 2 і 11 лютого, Пуків 3 і 28 лютого, Заланів 13 і 25 лютого, Чесники 19 лютого, Путятинці 21 лютого і Мелна 25-26 лютого.

Протягом березня большевики, як і попередньо, робили наскоки на всипані їм місця, робили засідки та ходили в села для стягання різних поставок. Рівно ж ловили молодих хлопців на роботу в Донбас, але все "якось" вони втікали, або прямо їх випускали. Старалися проводити мітинги, що їм не вдавалося, бо населення не брало участі.

Зареєстровано події в селах: Жовчів 3 березня, Підкамінь 6 березня,

Данильче 6, 13 і 19 березня, Стратин 10 березня, Путятинці 19 березня, Заланів 20 і 25 березня, Чесники 25 березня, Дібринів 26 березня. Стверджено знасилування жінок Оперативною боївкою в селі Заланів 20 березня одну жінку, якої чоловік арештований більшовиками ще минулої окупації, і Анну Бурачок.

РАЙОН БУРШТИН

Протягом січня більшовики спеціально робили наскоки на крайні хати під лісом. Ці наскоки робили вдень і вночі, думаючи, що взимі хтось з повстанців зайде до підлісних хат. Такі наскоки були в селах: Коростовичі, Буратин, Вигівка, Витань, Дем'янів, Озеряни, Серники Горішні. Вони не задоволилися тільки наскоками на підлісні хати, але такі наскоки робили також на господарства в середині села, видно там, де мали підказ. Рівно ж заїздили групами в села для реалізації адміністративних заряджень: висилка підвод в Карпати на роботу, назначування нової сільської адміністрації. Замітніші перевірки були в селах: Бабухів 6 і 22 січня, Лучинці 7 січня, Серники Долішні 22 і 26 січня, Стасева Воля 22 січня, Озеряни 23, 27 і 29 січня, Серники Горішні 24 січня, Конюшки 24 січня, Серники Середні 25 і 27 січня, Юнашків 27 і 28 січня.

В лютому дії більшовиків подібні, як в попередньому. Виганяли людей на роботу в Карпати, боївка Мітрофанова стало робила засідки коло колгоспу в с. Стасева Воля, боївка Гребенюка стало робила засідки коло спиртзаводу в Серниках Долішніх, в цілому районі робили засідки часто вночі на краю села, на роздоріжжях, коло церкви, клубу, а вдень конспіративно спали по хатах, або перевіряли господарства.

Більші перевірки робили в селах: Бабухів 1, 13 і 29 лютого, Серники Горішні 2 лютого, Лучинці 2 лютого, Конюшки 2 лютого, Дем'янів 5 лютого, Коростовичі 13 і 20 лютого, Озеряни 15 і 27 лютого, Настащин 17 лютого, Юнашків 17 лютого, Серники Середні 20 лютого.

В березні дії більшовиків подібні, як у двох попередніх. Деколи переходили військові відділи з Бурштина до Рогатина і назад. Сильніші і основніші ревізії були в Різдвянах, Настащині, Конюшках, Бабухові і Серниках Середніх 2, 7 і 14 березня, Серниках Долішніх 8 і 12 березня, Юнашкові 10 березня. В Серниках Середніх заарештували крамаря, голову і рахівника кооперативи за те, що хтось обікрав кооперативу. Другого дня завважили Явдоху Сеньків з лопатою на городі і знайшли крадені речі, закопані в землі. Арештували її і сина.

РАЙОН БОЛШІВЦІ

В січні більшовики посилити свої операції. Майже кожної ночі робили по селах засідки, наскоки на поодинокі господарства, шукали за людьми, які повтікали від вивозу та приїздили до сіл виганяти людей на роботу в Карпати.

Звіт подає 24 записи про перебування большевиків у селах. Прізвища тих, що найбільше знущалися були: нач. МГБ Бугайов, партійці Одинцов, Алехнов, Дубина, ком. боївки, слідчий МГБ Індиченко, Слободян і Кравченко, яких зліквідували повстанці 30 січня в Липиці Долішній, наступного дня з району прибуло 40 большевиків, між якими був Бугайов та його заст. Зайцев та кілька старшин зі Станиславова. В цьому селі ці самі большевики другого дня залишилися виганяти селян на роботу в Карпати. Інших знову виганяли розкидати "Могилу Слави", але ніхто з людей не пішов. Тої самої ночі появилися наші пропаґандивні льозунґи на парканах й інших видних місцях. Большевики з люті ламали паркани та зривали льозунґи, проклинаючи "бандьорів".

У лютому большевики були в таких селах: Бовшів 2 і 12 лютого, Желибори 6, 11 і 26 лютого, Скоморохи, Серники Долішні і Свистільники 11 лютого, Слобідка Болшівська 15-18 лютого, Липиця Горішня і Долішня 26 лютого, Підшумлянці 28 лютого.

В березні були в селах: Кінашів 1 березня, Гербутів 9, 21 і 23 березня, Поплавники 16 березня, Ганівці 17 березня, Липиця Долішня 27 березня. В Гербутові 3-ох большевиків ходили до господарів В. Януш, М. Януш і Г. Бойко стягати бездітний податок за минулий рік, який їхні дочки не поплатили. Господарі не мали грошей і большевики забрали у них коні. Як забирали коні одна жінка називала їх злодіями, грабіжниками, жебраками, сказала "Ще такої дідурської держави не бачила, щоб дівчата платили бездітний податок". Вони називали її старою бандиткою і грозили, що як не перестане, то застрілять її. "Стріляйте, — каже вона, — якщо не кажу правди". Большевики забрали коні і відїхали. На другий день ці господарі зложили в районі по 3 тисячі крб. і коні їм віддали.

РАЙОН ПЕРЕМИШЛЯНИ

Дії большевиків в цьому районі зовсім аналогічні до дій попередніх районів. Характерними в цьому районі є підслухи, які большевики часто застосовували, ходячи попід вікна. Часто 6-8 большевиків заходило в село для стягання бараболі і робили поодинокі наскоки на відтинки села, як рівно ж на поодинокі господарства. Ловили молодих хлопців на роботу в Донбас, виганяли підводи в ліс для вивозу дерева, арештували селян за гонення самогону, ловили людей, що повтікали від вивозу і відправляли їх відразу на Львів та долучували до тих, що їх забрали під час вивозу.

В січні большевики проводили облави, при чому розкидали загати, валили печі, зганяли людей до с/р і там їх перепитували. Виписки 1, 6 і 30 січня, Боршів 1 і 2 січня, Пнятин 2, 6, 10 січня, Болотня 8, 13 січня, Чемеринці 9 січня, Білка і Костенів 13 січня, Унів 13 і 24 січня, Подусів 19 січня, Тучне 29 січня. В с. Лагодів 5 січня около 30 большевиків під проводом Шемета (р-н Глиняни), участкового Ворони (р-н Перемишляни) та три лейтенанти зробили наскок на господарства та перевели сильний

трус. Відкидали загати, копали ями по хатах, будинках, зривали бляху з хат, вимішували муку із збіжжям, обрізали халяви від нових чобіт, рабували полотно, шкіру, солонину, ковбаси та інше. Ворона сильно побив при допиті Новоградського. Штрембіцького поставили стояти під яблунею під загрозою розстрілу, коли рушиться, і так тримали до полудня. Того самого дня вицезгаданих відставили до району Глиняни. В тюрмі їх тортували, вішали за ноги, били, стискали спеціальним приладом попід груди, стискали дверми пальці, замикали в паки, де бракувало повітря. Того самого дня Шемет в с. Лагодів ходив по селі та посилав за святочними подарунками для себе. Щоб дістати горілку, большевики арештували Олексу Макара, а його жінці сказали дати літру горілки, то його випустять. Жінка дала горілку, Макара звільнили.

В січні до с. Вишнівчик приїхала жидівка організувати клуб і комсомол. Ніхто не хотів її прийняти на квартиру, мимо того, що участковий МГБ Платов на це налягав. Вона замешкала в сільраді і коло неї постійно робили засідки.

Під місяцем лютим є 14 записів. Перевірки відбулися: Лагодів 6 і 7 лютого, Волків 8 і 17 лютого, Чемеринці 11 лютого, Кимир 13 лютого, Біле 13 лютого, Полюхів Малий 15 і 21 лютого, Подусів 17 лютого, Унів 18 лютого. Повстанці зліквідували 2-ох міліціонерів Перемишлянського району, Дусанів 21 лютого, на весіллі 14-літній хлопець зарубав сокирою стрибка Кухара, забрав зброю, а трупа сховав, Боршів 22 лютого, здемольовано сільраду, побито телефонний апарат, зрізано 3 стовпи і перетято дроти. Подусільна 26 лютого, 8 большевиків заскочили 2-ох повстанців, де один важко поранений. Оба відступили. Дунаїв 29 лютого, учителька зі СУЗ (комсомолка) оповідала, що їй припоручили організувати піонерів та жовтенят, але вона відмовилась. Вони говорили, що повісять червоний прапор у Нью-Йорку, але вона певна, що цього не буде, а може бути навпаки.

В Осталовичах на мітингу 13 березня представник з району говорив, що Англія і Америка приготують напад на ССРСР, але населення (трудящі тих країн) війни не хочуть. Коли вибухла б війна, то трудящі тих країн повалять капіталістичний лад цих країн і побудують такий лад, як в ССРСР. Говорив, що на ЗУЗ є ще мала горстка і що в Польщі з "бандьорами" бореться польська армія. Стрибків закликав боротися проти нашого руху і бути приготованими на випадок війни стати в обороні ССРСР. Дальше є записи про роботу пацифікаційних органів: Коросно 1 березня, Новосілка 13 березня, Полюхів 10 і 13 березня, Чемеринці 13 березня, Унів 17 березня, Лагодів 18, 21 і 24 березня, Брикун 24 березня, Подусів 27 березня, Станімир 30 березня, Осталовичі 31 березня роззброїли "істребітельний батальйон" і 17 хлопців ур. 1927 р., які перед тим зголосилися до стрибків, щоб не йти в ФЗН, забрали прямо до району, а відтак в Донбас. Зброю забрали в район.

РАЙОН БУКАЧІВЦІ

Княгиничі, 5 січня. — Група большевиків під ком. кап. Соколовського і ст. лейт. Комісарова шукала за агентом, якого перед тим забрали повстанці. Шукали основно всюди. З собою мали два пси. Обшуки тривали до вечора.

Журів, 7 січня. — Зловили Леонору Кусень, яка ховалася від вивозу. Сиділа вона в тюрмі в районі цілий тиждень, опісля виснажену випустили.

Козара, 14 січня. — Група під ком. лейт. Малініна знайшла жінку, яка недавно втекла зі Сибіру. Забрали в район і через кілька днів випустили; 15 січня знайшли господаря, що втік з Уралу. Забрали його і відставили на Урал на роботу, на якій він був раніше; 17 січня. — До села зайшла провокативна група, в якій був зв'язковий з-за Дністра Буковинець. Їм вдалося спровокувати одного селянина, який вказав їм, де заходять місцеві підпільники.

Колоколин, 22 січня. — Провокативна боївка подавала себе за повстанців з-за Дністра, один краєвий провідник, а другий провідник СБ. При відході казали, щоб про це не знали большевики.

Загір'я Княгинецьке, 24 січня. — Кап. Соколов з групою арештував Івана Цюпака, закидуючи йому розпродаж БФ-листівок і зв'язок з повстанцями. Під сильними тортурами признався, його забрали в Станиславів і тримають далі.

Колоколин, 30 січня. — Приїхали обласний і районний прокурори і засудили 5-ох господарів, які не виїхали на роботу в Карпати, по 5 років примусової праці в Сибірі. Зараз їх арештовано і вивезено в район.

Березівка, 5 лютого. — Оперативник Костаров зайшов до дівчини, яку кілька днів тому випустили з тюрми. Вдаючи повстанців, давали їй записку нести до Бахманки, але дівчина відмовилася.

Козара, 1 лютого. — Група під ком. оперативника Микиткова зайшла до господаря, де перебував один повстанець. Коли йому затявся автомат, в безвихідному положенню, ранений, власною пістолем відібрав собі життя.

Васючин, 1 лютого. — Група большевиків під ком. оперативника Сайкіна привезли з собою арештованого ще 15 січня Євстахія Мовчана, який переховувався від вивозу. Вивели його під ліс. Вбили його тому, що після півмісячних тортур він їм нічого не сказав і колись брав участь у революційній боротьбі.

Журів, 13 лютого. — На хуторі Гос 6 большевиків під ком. сержанта зробили засідку. 4 повстанці побачили большевиків на віддалі 2 м, залягли і відкрили вогонь. Большевики не мали куди скритися і почали відступати. В тому впав згаданий сержант, який кричав "стріляти" і "відступати", ранено ще двох большевиків, один з них помер в лікарні. Повстанці відступили цілі.

Воскресінці, 16 лютого. — Вечером наскочили большевики під ком. кап. Соколова на господарство Миколи Гладія і арештували його, незважаючи на те, що він щойно повернувся з роботи в Карпатах.

Козара, 19 лютого. — Вечером на хутір Мочари наскочив оперативник Микитков з боївкою 8 чол. і робив сильні обшуки, говорячи, що туди втікав "бандьора". При тому бив усіх господарів".

Рогатинщина була надрайоном, до якого звітували Болшівці, Букачівці, Бурштин, Перемишляни.

* * *

Великих жертв зазнала Рогатинська Земля в останній визвольній війні. Тепер, після сорока років, коли тюрма народів — імперія зла впала, на її руїнах проголошено незалежну Україну. Понад 90% населення України заявило перед світом, що бажає творити власне самостійне життя. Лише тепер народ може оцінити дії УПА, отримавши правдиву історію. Найкращим свідоцтвом того, як народ оцінює дії УПА, є відзначування 50-ліття УПА на українських землях, особливо в Києві, Львові, Рівному, а також на всіх поселеннях.

Українська Головна Визвольна Рада ще 30 травня 1947 р. оголосила постанову про визнання дня 14 жовтня 1942 р. днем постанови Української Повстанської Армії (УПА) та про встановлення цього дня святковим днем УПА.

Всі вояки УПА склали присягу, затверджену УГВР і введenu наказом ГВШ ч. 7 з 19.VII.1944 р., яка звучала: "Я, воїн Української Повстанської Армії, взявши в руки зброю, урочисто клянусь своєю честю і совістю перед Великим Народом Українським, перед Святою Землею Українською, перед пролитою кров'ю усіх найкращих Синів України та перед Найвищим Політичним Проводом Народу Українського:

Боротись за повне визволення всіх українських земель і українського народу від загарбників та здобути Українську Самостійну Соборну Державу. В цій боротьбі не пожалію ні крові, ні життя і буду битись до останнього віддиху і остаточної перемоги над усіма ворогами України".

Всі герої чесно сповнили присягу, поклавши буйні голови за Україну.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

Літопис УПА, томи 1, 2, 4, 6-9, 18.

Надрайон Рогатин. Вісті з терену за IV квартал 1947 р.

Район Рогатин. Вісті з терену за січень, лютий і березень 1948 р.

НАДІЯ БІЛОУС

НАВІЧНО В ПАМ'ЯТІ НАРОДНІЙ

Неможливо доторкнутись рукою до сліду, який кожна людина залишає за собою, — людина залишає пам'ять. Тож який глибокий слід, яке чарівне світло треба було залишити в душах і серцях рогатинців, щоб воно горіло впродовж десятків років до сьогодні? Те світло горітиме вічно, бо неможливо було згаснути споминові про двох священників-братів — отців Павла і Теодосія Кудриків. Ці два велетні нашого краю любили однаково Бога й Україну і служили тим ідеалам упродовж 60 років.

Уся родина Кудриків була взірцем невтомної праці для національного й духовного розвитку Рогатинщини.

Минає сто років, як отці Кудрики вступили на нашу Опільську Землю, щоб засівати у чорноземі людських душ добірне зерно та дбати, щоб те зерно сходило й процвітало на українській релігійній і національній ниві. Тому й надалі так свято бережуть рогатинці пам'ять про двох братів. Напередодні храмового празника Різдва Пресвятої Богородиці зібралися не лише парафіяни Рогатина. Прибули люди зі своїми священниками з дооколишніх сіл, запрошені гості. Це був день відкриття і посвячення пропам'ятної таблиці для отців Павла і Теодосія Кудриків — парохів міста Рогатина. Свято відкрив посадник міста Іван Покришка. У своєму вступному слові повернувся він у ті далекі роки, коли трудилися брати Кудрики, вели велику духовну й просвітницьку роботу, а своїм подвижницьким життям утверджували незнищенність українського духу та святу непорушну відданість Богові і людям. Зазвучав гімн "Ще не вмерла Україна", і лагідною хвилею спадало полотнище з таблиці, де увіковічені світлі образи просвітителів.

Достойний гість отець д-р Іван Музичка (уродженець Пукова і колишній учень о. Теодосія Кудрика), тепер ректор Університету св. Софії в Римі, а також виховник української молоді, проводив чином посвячення. Сослужили з ним сусідські й рогатинські священники. (Пропам'ятна таблиця вмурована на фасаді церкви.) Відправлено поминальну Панахиду за світлих отців-братів Павла і Теодосія.

Потім промовляв учитель середньої школи ч. 2 Михайло Воробець, він же керівник краєзнавчого гуртка. З великою цікавістю слухали присутні

Пропам'ятна таблиця оо. Павлові і Теодосієві Кудрикам, встановлена на фасаді церкви Різдва Пресвятої Богородиці в Рогатині і посвячена 19 вересня 1993 р. Напис на таблиці: "В церкві Різдва Пресвятої Богородиці впродовж 60-ти років мали парафію два брати священники-катехити гімназії ім. В. Великого, духовні і культурно-просвітні діячі Рогатинщини. Павло Кудрик (1865-1919), Теодозій Кудрик (1881-1951)".

слів промовця, бо він повів усіх тими стежками, які протоптували вперше отці Кудрики, а зокрема о. Павло.

Колишній учень Рогатинської гімназії, а тепер директор школи Богдан Бандура разом з учнями гімназії св. Володимира віддали окрему шану споминаним.

Виступили теж зі своїми висловами пошани Віра Мединська (заступник директора гімназії і голова філії Союзу Українок) та викладач гімназії Богдан Дидик. Далі промовляли ще учні й студенти: Ірина Грабовецька — учениця середньої школи ч. 1, член краєзнавчого гуртка і учасниця Всеукраїнської конференції українознавства; Олег Білоус — учень СШ ч. 2; Олег Федоренко і Світлана Мартиняк — студенти Іван-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту. Всі вони святочно переймають від старшого покоління естафету українських ідей. Тому такі дорогі їм ці дві великі духовні особи. Пам'ять цим непохитним трудівникам твориться і продовжується у всій Опільській Землі.

Тоді зринула у вись "Вічна пам'ять", вдарили сумним переливом церковні дзвони. Затремтіли душі присутніх. Сильніше забилося серце у 95-річної Ганни Скробач, яку у світ на життєву дорогу благословив отець Павло, окропивши свяченою водою і охрестивши в церкві Різдва Пресвятої

Богородиці. Доля призначила їй бути учителькою у "Рідній Школі" та працювати над вихованням української молоді разом з отцем Теодосієм.

Зі сльозами в очах просила святочна громада благословення Господнього і помочі у Пресвятої Богородиці словами пісні "О спомагай нас, Діво Маріє" у всіх добрих починаннях і праці для неьки-України.

("Голос Опілля", 25 вересня 1993. З дозволу автора скорочено).

Отець Павло Кудрик з родиною і приятелями (зліва): Марія Петрушевич-Борис, дружина Ірена Герасимович-Кудрик, дочка Дарія Кудрик-Грицай, Іванка Пеліховська, син Юрко Кудрик. Фото з часів Першої світової війни.

МИКОЛА УГРИН-БЕЗГРІШНИЙ

МИНАЮТЬ ДНІ...

ХРОНІКА З РОКІВ 1944-1945

І. Липень

Львів, 1 липня 1944, субота.

Погода гарна, хоча небо купається у легких хмарах. Сьогодні у Львові не наше свято: триріччя зайняття Львова німецькою армією.

Я несподівано зустрівся з милим другом сот. д-ром Петром Савицьким і з моїми рогатинцями з Яблонова під проводом усусуса Олекси Сухорєбського. Виконав я при цій нагоді кілька світлин. Присутні підписалися на сторінках "Хроніки УСС".

Від сот. Дмитра Палієва дістав я історичні матеріали з нашої дивізійної старшинської школи в Лешанах коло Праги, між ними лист ген. М. Омеляновича-Павленка з доданою працею під заг. "Фахові ремінісценції (?) вояка від піки — учасника п'ятьох війн", "Семінар резервового старшини в тезах, таблицях і схемах", "Сурми грають", ч. 1 і 2, стінний часопис нашої Дивізії, чимало викладів на військові теми й культурні видання УЦК та 16 світлин "Зелені Свята в Дивізії 1944 р.". Усі ці матеріали з відповідними поясненнями передав я сот. Юнові Навроцькому на переховання в безпечному місці.

Приїхав сот. Дмитро Феркуняк зі Станиславова. Передав для Військової Управи звідомлення зо своєї поїздки по Гуцульщині, яка переживає несамовиті знущання й переслідування від поляків, які вдають німців і грають роллю вірних слуг Гітлера...

Відвідали мене підстаршина Дивізії М. Жук і мій колишній учень рогатинець Антін Мосора.

По обіді відпровадив я друга Петра Савицького на квартиру до п-ва Микитів при вул. Коперніка ч. 3. Покропив нас по дорозі дрібний дощик.

По полудні й увечорі виготовляв я світлини для дивізійного альбому і для друзів.

Львів, 2 липня 1944, неділя.

Мила сонячна погода. Вранці закінчив я направу черевиків для друга письменника Антона Лотоцького, нашив собі на мундир "левики", що їх

дістав від сот. Юна Навроцького, та прочитав з увагою цікавий реферат друга Жарського на тему "Тип українського старшини". Поправив деякі стилістичні й мовні помилки, а внизу написав коротко: "Праця цікава, потрібна, корисна. Композиція, стиль, мова гарні. Деякі місця (зазначені вужиком) треба б поширити і краще вияснити (навіть короткими прикладами)".

За обідом у харчівні Військової Управи зустрівся я з побратимами д-ром В. Білозором і Костем Єзерським. По обіді відсвітлив гурток Ес-Есів, побратимів з Києва, з сот. Тихолізом, теж зі сот. Юном Навроцьким, Пиндусом, д-ром В. Білозором, Жарським, Єзерським і Тимчишином. Увечорі читав часописи, потім виявляв світлини й виготовляв копії.

Львів, 3 липня 1944, понеділок.

Сонце купається у блакитному морі. Приїхав з Рогатина дивізійний побратим Онорко Гончаренко з транспортом біля 1,500 рогатинців. Послухали мене, щоб використати наперед військову школу ворога, а потім голоситися до рідної УПАрмії... Я негайно вибіг з апаратом, привітав новобранців і світлив досхочу. Між новобранцями більшість т.зв. "лісовиків", моїх кол. учнів і знайомих громадян, які приїхали зо своїми синами (Вельгуш, Роман Салій, Григор Смеркло та інші). Найбільше новобранців приїхало зо сіл Загір'я, Скоморохи Старі, Библо й Хохонів.

Повернув зі Станиславова сот. Д. Феркуняк і з'явився сот. Дм. Паліїв. Пообідали разом і постановили половину зібраних книжок вислати на фронт, другу — до Запасного полку в Нойгамері.

Тому що наша Дивізія недалеко й покищо не зв'язана з ворогом, виїдуть до неї мистці-малярі під проводом побратима д-ра І. Іванця.

Відвідав я полк. А. Бізанца, який обмірковував зо мною і другом Пиндусом історичні праці про УГА.

Повідомив я полковника, що світлитиму все, що зв'язане з життям українських Ес-Есів... До спільної праці приділили до мене старого друга побратима Богдана Гнатевича.

Львів, 4 липня 1944, вівторок.

Сонце палає на небі, на землі чимала спека. Зустрінувся я зі сот. Хмарою і Сосідком, а потім з усусусами Гандзею Дмитерко-Ратичевою та її чоловіком Василем. Від них довідався про мою сім'ю, яка й досі живе в Чертежі коло Сянока в домі пароха о. Полянського. Моя дружина тужить за сином Святославом і прохає, щоб я вислав його бодай на один день до неї. Син має приїхати в середу до мене з Рогатина.

Летунська тривога. З моїми Ратичами йду до пивниці і продовжую розмову на тему Чертежа, де живуть разом на парохії п-во Кисілевські, Червінські, Пилати й проф. Іван Вербяний. Часто відвідує їх усусус Подубинський.

По закінченні тривоги йду на обід і зустрічаюся з д-ром І. Іванцем. Обмірковуємо виїзд мистців до Дивізії. По обіді світлю Іванця і Сосідка та йду до нових новобранців, які приїхали з Рогатинщини. Вітаю радісно мого

давнього учня Горбуся зі Стрятина. Привіз свого сина для нашої Дивізії. Відсвітлив я його з новобранцями, передав вітання для рогатинців і повернув до своєї квартири. Тут зараз же й виявив світлини, що вийшли добре й удачно. Бажав робити копії, однак нічна летунська тривога перервала всяку працю. Сьогодні завітав іще до мене милий гість із Яблонова (Рогатинщина) друг Іван Генза й передав мені цінного листа від старого усусуса Миколи Нагірного, солтиса і провідника активних громадян і революційної молоді Більшовеччини. Передає мені гарячі вітання від усіх моїх співробітників із УВО та прохає заопікуватися його сином у Дивізії.

Львів, 5 липня 1944, середа.

Сонячна гарна погода. Небо час від часу вкривається білими хмарками. Вранці протилетунська артилерія відганяє розвідувальні літаки більшовиків. По дорозі зустрічаю кооператора Мушкевича. Він працює з дружиною в Долині. Є там і моя добра приятелька, з якою учителював у Рогатинській гімназії, Сяня Пачовська. В моїй канцелярії-робітні ще раз відвідали мене Ратичі, потім рідня мого шкільного товариша з Тернопільської гімназії усусуса Ілька Лисого, Юлія Любінець, Євгенія Джигалова, Богдан Джигало (кол. СС) й Антін Мосора, який привіз сина до Дивізії. Від нього довідався про Рогатин. Казав, що новий ляндркомісар Дрогомирецький дбає, щоб у повіті не повторялися дикунські бешкети власівських частин...

Була щирогаряча зустріч з другом Іваном Денисенком, який дав мені цікаві інформації про життя стрільців у Дивізії. Мої учні тужать за мною, обурюються, що мене розлучили з ними...

Стрільці дуже нарікають на поручника Сухого, який поводить з ними по-простацьки та вживає ординарні, вуличні слова. Своєю поведінкою підкопує повагу Дивізії та принижує всіх старшин. Це підтверджує теж і кол. стрілець Антін Мосора. На думку багатьох, пор. Сухий не повинен мати місця в Дивізії.

Друг Денисенко прохає Військову Управу стягнути на працю до себе знаменитого організатора мгра Пікаса, хоч йому ввижається "Дух Мазепи", чи пак у ньому об'явився...

Транспорт хворих і звільнених зі служби в Дивізії провадив пор. Лиско й у Львові мав покинути його на власну долю.

Сот. Юно Навроцький завітав до мене з побратимом Богданом Гнатевичем і заявив, що працюватиму з ним спільно. Рівночасно передав мені заступство за друга Корбутяка, який мусить відвідати хвору дружину.

Зайшов до мене зять Івана Рубчака, Барнич, і прохав відвідати його тестя, який мешкає при вул. Мальцґасе ч. 10, дв. 6, I пов.

Зголосився до Дивізії син сл. п. старшини УСС Б. Ясеницький і привіз мені листа від своєї матері, яка тепер учителює в Куропатниках (пов. Рогатин). Однак сина не прийняли до Дивізії через поважну недугу. Він бажає працювати у Військовій Управі.

Львів, 6 липня 1944, четвер.

Земля радісно купається в гарячих проміннях золотого сонця. Вранці

застав я в канцелярії мою сестрінку і хресну донечку Іванку Кремерівну. Її батьки емігрували з важнішими речами до Тарнова, вона ж сама осталася в давньому помешканні, куди мене запрошує. Обіцяю зайти обов'язково до неї по праці перед заходом сонця.

Несподівано являється у мене мій кол. учень і товариш зброї усусус Іван Тиктор, видавець і редактор. Приїхав із чеської Праги, де бажає видавати часопис на місці час. "Пробоєм", що його закрили гітлерівці, а редактора арештували. Сумна вістка з Праги, бо наш поет О. Олесь (Кандиба) смертельно хворий.

Відсвітлив я мого Тиктора разом зі мною і товаришем Б. Гнатевичем та розпитав докладніше про життя українців у Празі, де гостював радісно по закінченні старшинської школи в Лешанах.

З Любком Мосорою заходив я до відділу пропаганди, щоб його прийняли рисівником. Замолодий вік став на перешкоді у прийнятті. Зате прийняли моїх кол. учнів Водоноса й Бардашевського.

Сьогодні відвезли з Військової Управи для Дивізії на фронт повне авто пакуночків, бібліотеку, часописи й чималу пошту. Я передав від себе на адресу друга Тихоліза кільканадцять копій з 2 липня 44.

Львів, 7 липня 1944, п'ятниця. Свято св. Івана.

Боже сонечко не скупить яскравого світла й тепла. У Військовій Управі якийсь жартун, мабуть, д-р В. Бемко, проголосив, що сьогодні мої іменини... Чимало пань, панночок і панів, які знають мене тільки з прізвища, прийшли зложити "соленизантові" гарячі побажання. Я усім дякував за добру пам'ять і заявляв таке: "Для всіх наших Іванчиків побажання приймає Микола Іванович Угрин-Безгрішний"...

Щиро зрадів я появою в мене старого друга з Дивізії майора Степана Котилія, з яким пережив я на вишкільних курсах чимало цікавих й інтимних епізодів. За ним з'явилися ще д-р Мирослав Комарянський, Іван Долгий і д-р Володя Бемко, який пережив зо мною не одне цікаве в "Чотирикутнику смерті"... По живій щирій гутірці я відсвітлився з ними. Друг Котиль запросив мене в гості до Жегестова, де він перебуває. Я пообіцяв у дорозі до Криниці обов'язково завітати до нього. Д-р В. Бемко дарує для мене циклостил та обіцяє забрати мене на обід до себе.

Сот. Юно Навроцький знайомить мене зі старшинами Українського Фронту, куреня 62, сот. Олексієм Зарічанським і хор. Семеном Думенком. Пригадуємо собі першу визвольну війну та деяких старшин із Корпусу киявських СС і Дієвої Армії. Роблю спільну світлину й обділюю їх деякою військовою літературою, між іншим "Військовим словником", що його видала Військова Управа як випуск 2.

Під час обіду зустрічаюся з пор. Іваном Бойкевичем (моїм кол. учнем), який працює в Наб. Комісії у Золочеві. Зі святом св. Івана складаю йому й д-ові Ів. Іванцеві мої побажання. Знайомлюся з гарною та дотепною дочкою друзяки Онорка Гончаренка та його братом. Мій хресний син й учень Любко Мосора дістав покликання до Дивізії на 7 серпня 1944 Р.Б. Завтра

виїжджає з батьком до Рогатина, щоб іще поладнати родинні та інші конечні справи. Обіцяє відшукати мого сина Святослава.

По обіді заходжу до мого найстаршого друга усусуса Івана Рубчака, щоб побачитися з ним по дуже довгій розлуці та привітати його з іменинами. На жаль, не застав його вдома й повернувся на квартиру, щоб взятися до світлинної праці.

Львів, 8 липня 1944, субота.

Сонячна погода стоїть на місці. Налітають розвідувальні літаки ворога. Протилетунська артилерія зі Львова проганяє їх негайно.

Заходять до мене майор Котиль і брат Гончаренка та прохають поїхати з ними на головний двірець. Відмовляюся через недостачу часу, хоча кортить пройтися з добрими людьми.

Несподівано відвідують мене сот. Т. Чернописький і Дмитро Головатий "долудівець" — військовоуповажений зі Самбора. Від них довідуюся, що в Самбірщині впали від ворожих куль о. Григорій Сивак, парох Букова, учитель Ізяслав Гичко й учень сільсько-господарської школи у волості Биличі. Діє польська боївка під назвою Серединського. Впали від ворожих куль іще такі громадяни: д-р Кіндрачук, власник аптеки в Ланцуті, о. Федевич у Канчудзі, пов. Переворськ (Ярославщина), мгр Маріян Левинський, голова УДК у Переворську, д-р Іван Борим, лікар у Ярославі, Михайло Цируль, справник кооп. — ярославське передмістя — Долішне Лежайське, солтис громади Полкиня.

Відвідав мене сьогодні дир. кооп. в Долині Мушкевич, через якого передав я вітання і деяку літературу для його дружини і для тов. Сяні Пачовської.

Обідав з другом д-ром Володимиром Бемком і чотарем Василем Щупаківським, який мешкає при вул. Сикстуській ч. 25.

В неділю, 9 липня 44 р., в год. 10-й ранку маю зайти до канцелярії д-ра Бемка і взяти для Військової Управи дарований циклостиль і деякі книжки.

По полудні виготовляв я копії для альбому Військової Управи. Вночі перервала мені працю летунська тривога, що тривала не дуже довго, і я під неділю ще міг трохи виспатися.

Львів, 9 липня 1944, неділя.

Надворі спека. Небесна блакить без хмариночки. Завітав я до друга Володі Бемка. По короткій гутірці при сніданні забрав у нього циклостиль і деякі книжки.

За обідом зустрівся я з малярем Л. Перфецьким. Зробив світлину.

З побратимом Костиком Єзерським відвідав я Івана Рубчака. Щиро зрадів мною та приймав нас обох дуже гостинно, чим тільки багата була хата... Мило згадували театральні й усусуські переживання, незабутню гостину на хуторі Надія у славної дружини пок. Карпенка-Карого, Софії Віталівни, села Благодять-Іванівку, Грузьке... Трамваєм ч. 10 поїхали на м'ячеві змагання наших дружин. Тут на майдані привітав я нашу дивізійну

оркестру і знайомих. Побратим Іванець робив світлини. Щоб попрацювати ще вдома, не чекав я на вислід гри. Ніч пройшла спокійно.

Львів, 10 липня 1944, понеділок.

Погода, як і в неділю. Біля сьомої години вранці протилетунська артилерія відганяє ворожі розвідувальні літаки.

Вітає в мене редактор тижневика "Земля" Ярослав Масляк. Даю йому вичерпні відомості про нашу Дивізію, показую наші стінні часописи "Сурми грають" та обділюю деякими моїми світлинами.

Сот. Юно Навроцький доручає мені вислати інж. Юрієві Крохмалюкові (Фельдпост, 15,000, Ерзацбаон) десять примірників "Військового словника" і написати, що у нас уже не дуже багато цього словника, примірники ж "Муштри" вже всі в Дивізії. Співаника вже теж не маємо. Я особисто роздав 9,000 прим. по частинах іще в Нойгамері.

Кінчу лист до тов. Крохмалюка так:

"Не розуміємо, які "всі книжки" фірми Гайнц Деклер маємо перекладати, бо каталогу не маємо. Поясніть краще й по змозі вишліть нам каталоги. Коли Вам буде треба ще словника, пишіть".

Приїхав із Праги сот. Микола Сувчинський. Довідаюся від нього, що ген. Ом. Павленко, його брат, мій шеф із Юнацької школи, полк. Микола Лорченко та ред. Юрій Сірий (Тищенко) здорові. Проф. Герасименко й Галаган уже на волі. Ред. Юрій Сірий тепер голова філії УНО у Празі. З днем виїзду друга Сувчинського з Праги, 30 червня 44 р., наш поет О. Олесь (Кандиба) смертельно хворий від довшого часу, в агонії... Сумна болюча вістка для мене, бо я покинув його восени 1943 р. іще при доброму здоров'ї і мріяв зустрітись з ним у вільному Києві й Харкові, де ми за царату, в хаті Степаненка, переживали досить дотепні вечори.

Несподівано завітав до мене наш нач. полев. духовник о. митрат д-р Василь Лаба. Провели гутірку про стан здоров'я Кир Андрея Шептицького. Не забув я про світлину.

Друг Володимир Дикий приніс мені трохи світлинного паперу й деякі книжки. Обіцяє в найближчу суботу зайти до мене з В. Бемком.

Побратим Янцьо Іванець приносить мені вістку, що у змаганнях мала виграти "Україна" (2:1).

Львів, 11 липня 1944, вівторок.

Погода вперто шанує блакитне небо й золоте сонце. Легкий гарячий вітрець ніжно цілує моє обличчя. Одначе на заході показуються підозрілі темні хмари. Буде дощик, або й дощ...

В канцелярії застаю мого кол. учня, товариша-дивізійника Данила Квасницю. Довідаюся, що його дружина та сім'я майора П. Бігуса вже віддыхають повітрям Криниці... Велику радість зробив мені своєю появою мій вірний співробітник у рогатинському УВО побратим усусус В. Марків. Всевишній допоміг йому висмикнути із кліщів гестапівців... Каже, що рогатинці — революціонери гарно організують лісові застави... Для кращого

вишколу сотні юнаків голосяться до нашої Дивізії... Телеграфує сот. Дмитро Паліїв, обіцяє завітати до Військової Управи. Доручає поладнати виїзд наших мистців до Ожидова.

Відчитую Звідомлення для Військової Управи від полевого духовника о. Івана Голойди, пол. пошт. 57194:

"Постій, 4.4.1944. До Військової Управи у Львові, пл. Смольки 5/1.

ЗВІТ.

Від трьох тижнів у полку спокій і про дезерцію не чути. В деяких боях із партизанами стрільці списалися добре. Зі сторони деяких шефів сотень чується для стрільців похвали. В деяких одиницях стрільці нарікають на слабкий вікт. Мушу ствердити, що там, де підстаршини по товариськи і справедливо обходяться зі стрільцями, є дух добрий. Натомість, де стрільці мають зле і недостаточне їдження, є нарікання на адресу підстаршин і посуджування їх на брак солідности. Від 22 до 28 березня місто Біла Подляска гостювала 2-ий курінь нашого полку. Для стрільців відіграно 2-кратно виставу "Наталка Полтавка" й уряджено для старшин, деяких підстаршин і 24 стрільців товариський вечір. Підписаний ці імпрези разом із тамошнім УДК зорганізував. Успіх величезний, курінь представляється добре й вимашерував на становища. Дезертирів досі около 60. Стан тепер добрий. Підписаному дотепер удалось нав'язати контакт зі старшинами і стрільцями. Часописи перестали приходити. Прошу через післанця подати вісті. Чи будете евакуйовані і куди й евентуально свіжу адресу.

Слава Україні!

о. Іван Голойда, пол. духовник".

Львів, 12 липня 1944, середа.

Вчорашній зливний дощ відсвіжив повітря. Приємно віддихати. Сьогодні свято свв. Петра й Павла. Спішу всім нашим соленізантам побажати всього найкращого.

Прийшли вісті, що наша Дивізія вже пригтовляється до наступу. Ворог у віддалі 25 кілометрів.

Читаю листа від о. І. Голойди:

"Холм, 5.4.1944.

До Військової Управи (Реферат опіки над родинами) у Львові. Стрілець Григорій Гупало, син бл. п. Карпа й Антонії з роду Данькевич, народжений 20 червня 1922 р. у Хмільнім, волость і пошта Лопатин, повіт Кам'янка-Струмилова, зголосився до мене зо слідуючим проханням:

Його брата Йосипа Гупала, народженого в березні 1926 р., арештували й відставили в невідомому напрямі. Арештування мало наступити за те, що Йосип не зголосився до "Бавдінсту". Стрілець Григорій Гупало твердить, що військовий повновласник у Кам'янці запевнив його, що Йосипа не заберуть до "Бавдінсту", якщо Григорій піде до Дивізії. Григорій це зробив, а брата арештували. Ситуація вдома є погана. Лишилась сама мати з двоїма малолітніми дітьми, бо батька розстріляли большевики. Тому стрілець Гупало просить інтервенції. В цій справі внесено подання до

Військової Управи через команду полку. Підписаний зі своєї сторони прохає можливої помочі, щоби хлопця успокоїти, бо замітне в нього велике пригноблення. — **о. Іван Голойда**, пол. дух. 5-го полку”.

Львів, 13 липня 1944, четвер.

Погода тримається гарно. Друг Байбарак передав мені вірш стрільця Михайла Надбережного з проханням помістити його в нашій пресі:

*Ми до бою вже готові і чекаєм на наказ,
Щоб Москву, жидів, комуну геть прогнати за Кавказ.
Прийде час і та година — буде пімста за братів,
Що їх вивезли поганці за намовами жидів.
Рідні браття, рідні сестри, коли ж згину у бою —
Знаю, згину за народ свій, за Україну мою!*

Цей вірш передав я ред. Островерсі.

Вкладаю у хронікарську книгу відпис листа Івана Равлюка:

”Півд. Фр. (Піренеї), 7 травня 1944 р.

Військова Управа Галичина у Львові.

Гарно дякую за Вашого листа ще з березня, що його нещодавно отримав. Певний того, що Вам цікаво знати про життя і настрої цієї частини хлопців, які під сучасну пору віддалені від рідної землі найдалше. Які (хоч далеко, бо коло три тисячі кілометрів) невтомно вишколюються у військовому ділі, бо чекають хвилини, коли зі зброєю в руках підуть вперед на нашого відвічного ворога, дикого азіята, який на своїм штику несе не радість для людей, а терор і насильство. Ми знаємо добре отих большевиків, які вимордували мільйони безборонних українців лише за те, що вони були українцями. І ми (хоч це і не пристало воякам) здригнулися на кожну вістку про зайняття дикими сатрапами наших рідних сіл та містечок. А навіть сльози виступали в деякого на очах. Чому? Це добре знаєте, це добре знають наші добровольці (бо майже кожний має когось із ближчої чи дальшої родини, чи найвірнішого друга, яких большевики замордували в пам’ятних 1939-41 рр. в Галичині). Кожний хотів би якнайскоріше переїхати, щоб зі зброєю в руках загородити шлях большевикам і пімститися на них за всі зла, заподіяні українській нації. Хочу коротенько описати настрої наших хлопців в першій половині квітня цього року. Десь коло 8-10 квітня довідалися хлопці, що від’їжджаємо до Галичини. Але, на жаль, не всі, бо лише тільки 200, а решта якийсь час зістається. Але кожний вірив, що якраз на нього випаде те призначення, що вкортці зможе побачити ту нашу рідну землю, про яку намріялись стільки мрій. І хоч трудні були того тижня полеві вправи, кожний старався бути веселим, бо невдовзі побачить ту землю, на яку ми кожного вечора линули своїми думками. Вечірня збірка в нашій компанії. Хлопці вже заздалегідь приходять скоро. Підстаршина каже заспівати пісню, і з сотні молодечих грудей лине ота молодеча пісня ”Їхав козак на війноньку”... Якраз вона, бо на цій збірці будуть призначувати на виїзд до Галичини. І вибрали, але не всіх. Кожний просив, щоб якраз його призначили. Потішали, що через тиждень-два і ми

поїдемо. А вже більше як три тижні, але нема нічого такого і хлопці тільки балакають про виїзд. Коли стрічаються два знайомі, то перші його слова: "Коли виїжджаємо?" Не чути про виїзд. І загально огірчені, бо і є чого. В тім транспорті (Ви мали нагоду самі переконатися) поїхали такі хлопці, що їм ще потрібно дошколюватися, чомусь в першу чергу вибрали тих, що слабше стріляють і взагалі менше знають про військову тактику. Чому так? Чи не ліпше було поїхати на фронт краще вишколеним. А до того ще і часописів українських почали не отримувати, мовляв, ого, про нас вже забула Військова Управа. Ми тут залишимося даліше, будемо даліше перебувати майже бездільно, а наші рідні села буде нищити москаль, буде нищити надбання, яке ми змогли набути за цих не цілих три роки. В кожного стискаються п'ястуки. Багато хлопців, які знали, що я отримав від Вас листа, казали мені написати до Вас листа і в ньому написати про настрої і бажання більшої частини наших добровольців. Бо всіх не можна знати. Як би ми тут були раді зустрінути представника Військової Управи. Який пізнав би краще сам настрої нашого вояцтва в ген далеких Піренеях. І напевно сказав би, що цій частині місце якраз на рідній землі.

Зі стрілецьким привітом

Іван Равлюк".

Львів, 14 липня 1944, п'ятниця.

Привітна погода. В моїй канцелярії застаю побратима-дивізійника Денисенка. Довідаюся про умови наших стрільців у Нойгамері, про полк. Є. Побігущого та інших. Полк. Барвінський має приїхати до Львова. На фронті пригтовляються мої кращі други-дивізійники видавати часопис "Дивізійні Вісті". Запрошують мене до співробітництва. Наші мистці обміркували вже віньету. З Криниці приїхав мій приятель Василь Бачинський. Перша моя зустріч з ним у Львові. Довідаюся від нього, що у Криниці вже чимало моїх знайомих, між іншими є вже наш кошовий отаман д-р Никифор Гірняк з ріднею, є і рогатинці... Повернув друг Корбутяк. Відвідав мене мій кол. учень Іван Поритко. Від нього довідаюся дещо про о. декана Т. Кудрика, мого пароха з Рогатина та про ближчу родину. Другові інж. Юрієві Крохмалюкові передаю деяку літературу для стрільців. З моїм Янцюм Іванцем іду за ділами до провідника пропаганди Вергуца, Шіценпляц 8/II, дв. 20. Постановляю відвідати сьогодні мого вірного побратима Антона Лотоцького, його брата Михайла та його сім'ю. Пригадую собі його милу дружину Наталку з бережанської тюрми... Побратим Михайло Хом'як знайомить мене зо своїм співробітником сот. Євстах. Ставочим, лицарем ордена Симона Петлюри.

Львів, 15 липня 1944, субота.

Сонце й даліше цілує своїм гарячим промінням город Льва. По дорозі зустрічаю мого побратима Гриця Микетя. Засумував сердега, що треба буде прощатися з рідним містом. В мою канцелярію завітав побратим Володимир Марків. Оповідає про свої пригоди в Бучаччині. Був на фронті в Петликівцях Старих. З віддалі півтора кілометра большевики обстрілю-

вали село. Мусів повзати на череві, щоб оминати небезпеку. Їздив по родину дивізійного стрільця Мухи, яка не хотіла покидати рідного села й переховувалася під час стрілянини в землянці. Польові жандарми дуже лютують, коли селяни вештаються під фронтом. Москалі підкидають нашим гроші, щоб за них купили їм самогону... Треба дивуватися, що там під фронтом селяни можуть працювати на полі під ворожими кулями. "Катюша" гуде, верещить, пищить. Жах! Вояки тікають. Москалі-босяки радо піддаються. Показують білі шматки. Одначе це буває і підступом... Німецькі есеси всюди рятують ситуацію, та чи надовго?.. Селяни роблять собі бендюги й самі тягнуть. Німець інший в рові, інший поза ним. Старшини холоднокровні. Людей при їх утечі не пускають із коровами. Є між німецькими старшинами й людяні типи. Карають винних, що рабують селян. Азіяти йдуть до наступу запиті, смердять самогоном, завошивлені. Сидять на кониках, стріляють на всі боки. Наша УПА в лісах часто зустрічається з німцями. Приходить і до завзятих боїв...

Львів, 16 липня 1944, неділя.

Гарна погода. Небо прикрашене білими хмарками. На Личаківській вул. зустрічаю мого коханого побратима Антона Лотоцького, письменника Яцкова та гарного рогатинця Гулька. Щиро зрадів я ними й запросив їх на снідання в українському ресторані. Яцків пригадує наші спільні переживання у Львові, "Молоду Музу", мої журнали "Бжола", "Будучина" та пригоди з Грицем Щипавкою... Гулька дає мені вісті зі села Кліщівна, куди я часто заїжджав у свята з промовами й рефератами та про пароха о. Постригача, мого приятеля з Тернопільської гімназії. Розвинулася ширша дискусія на тему наших визначних письменників, головно про Івана Франка.

Мій побратим Лотоцький тільки з увагою прислухувався до нашої дискусії, врешті так промовив: "Незгода, ненависть і поділи були завжди причиною упадку нашої державности! Маю враження, що великий син західніх земель України Іван Франко не вмер, а ходить і досі від хати до хати та голосить могутнім голосом:

*Любіться всі разом, бо кругом злі люди.
Коли серед своїх любови не буде,
то чужі вас певне не будуть любити,
з ваших сварок скористають, щоб вас всіх згубити...*

Письменник Яцків питав мене, чи я брав участь на прийнятті "Скорпіона". Я поінформував його коротко: "Дня 7.7. ц.р. в годині 6-ій вечора у кімнатах УДК відбулося прийняття для членів пропагандивної групи "Скорпіон". Шефом цієї групи є штандартенфюрер Далькін. Ця група має вести українську пропаганду на нашому фронті проти большевиків. Для цієї праці приділені: д-р Шлемкевич, ред. Добрянський і мґр Кальба.

Львів, 17 липня 1944, понеділок.

Підозріла погода. Небо покривається олов'яними хмарами. Треба сподіватися дощу. Спішу до Олександра Будзінського (Гітлеррінг 41) за світлинними матеріялами. В мою канцелярію заходить побратим Юно

Навроцький і сповіщає, що на 9-ту год. прохає нас явитися в нього ляндркомісар Мілер. Іде з нами інж. Пиндус, який відвідав Станиславів, Калуш і Стрий та оповідає цікаві подорожні пригоди. Розмова наша з п. Мілером виявляє, що нам незабаром треба буде покидати Львів.

За обідом з мистцями Л. Перфецьким і М. Живаго побратим Михайло Островерха цікаво оповідає про свої переживання в Римі.

Пан Фединський, син мого шкільного товариша о. Фединського з Перемиської гімназії, запросив мене до себе в гості. Мешкає при вул. Курковій ч. 29/II, кв. 10, працює — Руська 3.

Вночі при моїй вулиці Гротгера 5/II великий рух. В небі гудуть мотори, горять вогні. Працюють жваво протилетунські гармати. Надворі ясно, що можна знайти і загублену голку... Мій добрий господар Тит Лотоцький тягне мене в пивницю. Тут повно всякого люду. Молодші з вервою грають марші на гармоніях. Більшість поляків, є і свої, які обступають мене навколо й питають про воєнну ситуацію. Фантазую всячину, одначе запевняю всіх, що правда переможе, Україна буде вільна і славна, її вороги скрутять лоби...

Львів, 18 липня 1944, вівторок.

Вчора по тривожній ночі проспався трохи над ранком. Небо захмарене, олов'яне. Падає дрібний теплий дощ. Сьома тридцять я уже в бюрі. Ніяких конкретних вісток про долю нашої Дивізії не маємо. Сходяться співробітники Військової Управи до більшої кімнати на нараду... Кажуть, що наші стигматики голосять, що більшовики не ввійдуть до Львова... Чекаємо на накази, чи їхати нам далі, чи ще оставати у Львові.

Від дружини дістаю картку. Прохає, щоб я приїхав бодай на один день до Чертежа, бо хоче виїжджати дальше на захід... Поїду, коли вясниться ситуація. Перший раз поснідав я у Військовій Управі. Подали чорну каву і хліб з маслом.

Перестав падати дощ, тому хочу йти в місто закупити ще трохи світлинного матеріялу. Відвідав мене мистець друг Микола Живаго. Каже, що Янцьо (Іванець) теж приїде до мене, бо вже повернув зі села. Цікава дискусія з ред. Корбутяком і Живаго на тему забезпечення українських письменників і мистців. Годі допускати в культурному народі, щоб його кращі сини гинули в нужді і з голоду. Чи не прикрій хоча б останній випадок у Львові, що славний письменник Василь Пачовський вмирає передчасно з голоду, а талантовитий Антін Лотоцький ходить між людьми в лахмітті та пов'язаних шнурочками черевиках...

Невже не стати українську мільйонову братію на залізний тривкий фонд, щоб бодай найкращі діти матері-України в культурних умовах працювали для її добра і слави? Цю національну християнську допомогу назвати трьома словами "Мистецький фонд України". Поки не маємо ще вільної держави або й не заслужили ще на неї, цей фонд примістити в іншій культурній і християнській країні. Не забуваймо ніде й ніколи про цей святий національний обов'язок. Мистцям самим організувати це діло може

й незручно, за нього повинні взятися інтелігентні гурти свідомого суспільства...

Приїхала частина обозу нашої Дивізії. Сот. Юно Навроцький оповідає про Запасний курінь у Красному — Буську. 14 липня сот. Гнатевич відвідав Дивізію, одначе не полагодив справ, бо не застав шефа на місці у VI відділі й сот. Д. Палієва. Привіз вістку, що на один відтинок Дивізії наступає більшовицька лава 8-ма панцерниками. Наша частина відбила нагальний наступ і знищила всі панцерники, одначе наступає друга, ще сильніша лава...

В суботу, 15 липня, сотник Шульце передав Військовій Управі вістку, що один полк Дивізії стоїть у дуже важких боях.

Уповноважений Військової Управи пор. Чернодольський приїхав зі Золочева до Львова з такими вістками: американські літаки бомбардували Золочів з малими перервами від суботи, 15 липня, по полудні до ранку в неділю. Ціле місто з передмістями знищене. Будинок, в якому мешкав, розбитий. Вийшов з міста в чому стояв, навіть без шапки. Добився до Курович, де переночував. Вранці на битій дорозі коло 9-ої години довідався від штабового старшини 41-ої дивізії, що в Золочеві відбувалися завзяті вуличні бої, врешті більшовики зайняли місто.

В понеділок, 17 липня, перед полуднем, з'явилися у Військовій Управі кілька добровольців з доповнюючого куреня Дивізії, що стояв у 4-ох селах коло Красного — Буська, й оповідали таке: в понеділок уранці курінь почав нормальні зайняття й одна сотня вийшла була вже на вправи. Несподівано почалася стрілянина. Деякі старшини були певні, що це звичайні вправи. Одначе це були ворожі панцерники, що обстрілювали наші села. Курінь неозброєний, деяка частина з крісами без набоїв, деякі відділи не умундуровані, всі розбіглися. Добровольці гуртками спішили до Львова. По дорозі зустрічали й обоз зап. куреня. Збірка в нічліговому домі при вул. Алембеків 11. Телефоном сповіщає ляндрком. Мілер, що полк. Бізанца викликали, щоб негайно повертати до Львова. У зв'язку з тим Військова Управа зарядила приготування до виїзду.

Завітав іще до мене з Кам'янки-Струмилової сот. Михайло Кульчицький і каже, що в понеділок раненько показалися на шляху передні панцерні патрулі, одначе з'явилися частини нашої Дивізії і відкинули їх назад. Один німецький старшина казав йому, що більшовики нагромадили в районі Броди, Радехів і Золочів три панцерні армії і 17 дивізій. Прийшли чутки, що вермахтівці вже воювати не хочуть...

З виходом у місто зловив мене ще мій кол. учень, дивізійний старшина Іван Бойкевич, якому вдалося полями й ровами просмикнути щасливо зі золочівського пекла до Львова. Від нього я довідався про всю трагедію нашої Дивізії. Упав коло Бродів найкращий артилерійський старшина і мій сердечний друг полковник Палієнко, з яким востаннє бачився в Сяніччині.

Одначе друг Леонід Перфецький таки завзявся іще відвідати нашу Дивізію у полі... Щось воно неясне, коли повертають обози всіми шляхами на захід і південь, а війська не видно...

Львів, 19 липня 1944, середа.

О годині другій ночі будить мене друг поручник Жарський. Маю негайно з'явитися до Військової Управи цілком готовий до виїзду зі Львова. Надворі хмарно. Падає дрібний дощик. По дорозі зустрічаю хор. Жука зі стрільцями. Каже мені, що вночі спадали на парашутах більшовицькі агенти в деяких частинах Львова. Поляки підносять голови... Було погано за Гітлера, не краще буде за Сталіна... Наша доля тепер у руках Всевишнього! "Не в один гуж тягнемо", прийдуть важкі терпіння і щедрі жертви, поки не створимо українського *моноліту!*.. Пропадемо ганебно, коли його яничари, амбітники, самолюби і продавники перешкоджають викресати! Одначе треба вірити непохитно, що її в огні збудять, Шевченкова Україна не вмере ніколи!!!

Приходжу до Військової Управи. Тут рух великий. На вулицях гамірно... Спішу до інж. Пиндуса на вулицю Мончинського 8/II, щоб забрати деякі важніші речі й у дечому порадитися...

Забігаю в будинок нашої поліції, щоб побачитися з моїм другом і товаришем із Перемиської гімназії Олексієм Ващуком. Випадково довідався я, що він там працює. Сказав мені при прощанні, що поліція виїжджає поїздом з головного двірця в годині 6-їй вранці. З поліцією мають їхати й урядовці Військової Управи. Попакував я всі речі з моєї робітні. Дві мокрі ще світлинні пластинки залишив я у Тита Лотоцького. Прохав його гаряче, щоб не забував про брата Антона.

Приміщуюся на тягаровому авті з іншими й виїжджаю в напрямі Перемишля в годині 10.45.

До побачення, але радісного, рідний *вільний* Львове!..

Перемишль, 20 липня 1944, четвер.

Хмарно. Деколи росить дощик. Ніч на етапній квартирі в парохії української католицької церкви на Засянні при Угорській вулиці пройшла спокійно. Ходжу по головних вулицях міста і пригадую собі юні роки, коли відвідував я тут народну школу, шість класів гімназії і працював у тайних гуртках з Мирославом Січинським, Миколою Бажалуком, Іваном Павликом, П. Будаєм, Іваном Цяпкою, Яр. Жилавим, Гонтарським, Зубрицьким, Миколою Хробаком, Лисяком... Оглядаю кам'яниці, що в них мешкали мої незабутні учителі Олексій Ярема, Орест Гандяк, Гр. Величко, Іван Мануляк, Іван Прийма, Німців, д-р Василь Щурат... Не забув я зайти під будинок гімназії, де мешкав і працював мій найкращий директор Григорій Цеглинський (Мопс). Відвідав катедральну церкву, де часто молився за кращу долю України-Руси... На часок забув, що живу тепер у часі жакливі Другої світової війни.

Заглянув я до уряду, де працював мій незабутній побратим усусус д-р Навроцький. Приймав мене щиро, чим тільки хата була багата... Пригадав я йому нашу першу зустріч 1915 Р.Б. в Дубині, де зі завзятих ворогів стали вірними приятелями!

Увечері дружній полк. Пікульський знайомить мене з братами-наддніпрянцями, які пригадують мені юні пориви та мрії у борзенських селах,

в Лубнях, Харкові, Києві, Чернігові... Мешкають на вул. Міцкевича. Там і
ночую. Вночі тривога. В пивниці багато дітей, що їх пильную вже до ранку.

Перемишль, 21 липня 1944, п'ятниця.

Погода кращає. Снідаю на парохії, де вітають мої ближчі приятелі:
Юно Навроцький, Микола Хробак, сот. Федак (Смок), Пікульський. Ситуація
підозріла... Лагодимося у дальшу дорогу. Полк. Пікульський частує мене
содовою водою, якою я пристрасно запивався, коли був учнем Перемиської
гімназії і забігав при всякій нагоді до "Мальці"... Мав я надію, що в
Перемишлі затримаюся довше й відвідаю ще Замок і великий парк, де пив
джерельну воду і грав у вільні дні, передусім у суботи, кічки з Іваном
Кашубинським, Гаркавим, Лапичаком і Лесем Ващуком...

Їду ярославською вулицею через "Буди", де в лісі під дубом компо-
нував я свої юнацькі твори: нариси з життя гімназистів, вірші "Перші
проби" і драматичну картину "Красний примір направив"... Моїми псевдо-
німами були: Микола Степовенко, Тарас Вірний, Микола Чорнило.

На шляху зустрічаю чимало німецьких авт, що везуть усяке добро на
захід. У повітрі миготять срібні крила літаків... За княжим містом Ярославом
вступаю до станиці української поліції, де земляки приймають мене обідом.
По обіді їду далі в напрямі Криниці.

Пільзно, 22 липня 1944, субота.

Небо грається із хмарами, часто впливає сонце, дощ мовчить... Пільзно
— невелике місто в південній Польщі. Вечоріє. На ринку багато всяких авт
— військових і цивільних. Походжаю по темних улицах, сідаю у своє авто і
дрімаю під зорями... Збудила мене тривога, яка вже не діє на мене.
Закутався добре у плащ і заснув. Однак збудили мене мої "празниківці"
незабаром і їду з ними далше через Новий Санч під дощ і громи.

Криниця, 23 липня 1944, неділя.

Гарна погода. Сонце не скупить золотого тепла... Зайшов у більший
коридор кам'яниці на вулиці Попрад ч. 358/II, де й переспався на лаві. Тут
саме й міститься Військова Управа. Помазав я трохи водою обличчя, обтер
плащем і шукаю побратима Михайла Хом'яка. Пощастило зайти й на його
квартиру, де застав його дружину й дочку Марусю. Тут прийняли мене
сніданням та поінформували про нові умови життя. З побратимом Хом'яком
зайшов я до Військової Управи, де зустрів полк. Благодіра та інших
знайомих. Тут відбувалася нарада Військової Управи, по якій забрали мене
до харчівні на обід, де смакував мені дуже український борщик...

По полудні — спортове свято. Іду на майдан гри. Людей небагато,
мабуть, тому, що наші люди навчилися оминати бомби, які падають з неба,
а тут заноситься на дощ, який падає теж із неба... Найкраще спортують
наші дівчата. Я вірю твердо, що українське жіноцтво зродить єдину,
монолітну, непереможну, українську Армію, яка розумним і християнським
ладом виборє в найближчій прийдешності волю Україні! Розколені на
шматки всякі "партійні хлопєги", які не признають ні традиції, ні... романти-

ки своїх батьків, тільки реальний партійний інтерес...

В школі відбулося гарне і з пієтизмом виконане Свято Матері. Жіноцтва більше, як "хлопег"... З глибини душ і ніжно лунає при кінці свята національний гімн "Ще не вмерла Україна"!

Ідучи на станцію, зустрів я свого вірного приятеля Михайла Лотоцького, брата Антона. Запросив мене до себе. Радісно привітався я з його милою дружиною і донечкою. Син-одинак уже вчиться стрілецького мистецтва в нашій Дивізії. В оживленій розмові згадували Бережанщину, Бемків, Будзів і Західних...

Того самого вечора побачився з побратимом д-ром Аґатоном Добрянським. Пригадував Лешани та наші надії, вступаючи в ряди Першої Української Дивізії. За арештованим сотником Пузиком їздив двічі у Прагу, щоб стати в його обороні. Хоч був він поневолі й червоним старшиною, однак ненавидів Москву, як кожний свідомий українець і бажав її загибелі. Побратим Добрянський захоплювався душею лемків, однак давили його серце їх убоге життя і деяка непорядність. Пригадав мені строфу Бориса Грінченка:

*Убогії ниви, убогії села, убогий, обшарпаний люд, —
Смутнії картини, смутні, невеселі, а інших не найдеш ти тут.
Не став би дивитись, схотів би забути, так сили забути нема:
То ріднії села, то ріднії люди, то наша Вкраїна сама.*

Сьогодні ночував я у сот. Платонова.

Криниця, 24 липня 1944, понеділок.

Сьогодні по вчорашньому вечірньому дощі погода усміхається... Свято св. княгині Ольги! Душею лину до всіх українських Ольг у світі й бажаю їм усякого добра та сповнення найсолодшої мрії про волю християнської України! На головній вулиці щиро вітаю свого товариша праці проф. Ю. Каменецького. Цього гарячого ворога тютюну й алкоголю я глибоко шанував у Рогатині за його культурну непосидючість і козацьку точність. Обмінялися думками про польське калічення гарного українського містечка, про багатства лемківської чарівної земельки й постановили зустрічатися частіше. Живе у віллі "Орлента", за поштою. Сьогодні маю особливе щастя для зустріч із добрими й милими людьми. Розійшовся з моїм Каменецьким, а тут уже прибігають до мене любий мистець Живаго, а там Мусієнко, Іван Хорошак, Богдан Гірняк, від якого довідаюся, де живе наш кошовий Ніцьо Гірняк із ріднею.

Іду в село Криниця, щоб помолитися в нашій церкві. З дому під ч. 150 вибігають напроти мене мої рогатинці п-во Гафтарі й забирають до себе. Розмова йде на тему Рогатина й околиць. Пан Гафтар був недавно під час налетів у Рогатині. Зруйноване місто робить дуже прикре вражіння. Вулиці пусті й забруднені через край. Кожної хвили треба сподіватися відомих уже гостей з червоного відразливого світу. Сумна доля чекає тих, які не можуть рішитися на вїзд до неприманчивої Німеччини... Залишаються на місці родини Пирогів, дир. Водоноса, д-ра Мельника, пані Борисова, п-во

Павлови, ну й багато найкращої молоді в лісах...

Наймолодша донечка п-ва Гафтарів, моя дуже ніжна в поведінці й симпатична правдомовна учениця, пригадала мені деякі моменти з життя учнів Рогатинської гімназії, про матусину паланицю для енергійної донечки Дарусі Ратичівни, що їй приніс, стукнувши у двері під час моєї лекції, її добрий сусід із Черча, благородний в діях син мого щирого приятеля Баслядинський. З того часу наша Дарія записана у шкільній хроніці під назвою "Паланичка"...

Пригадала мені й те, що я дуже гостро картав усяких плаксів, які згодом і тікали від плачів і скигління та залюбки деклямували вірш Уляни Кравченко:

*Не сліз потрібно, щоб ставать до бою!
Не сльози, — силу й жар візьми з собою,
ту силу, що любов у груди ллє,
ту міць, щоб думи в діло осущати,
той жар, щоб з лихом битися й прощати
все, чим тебе невіжа й злоба б'є!*

Криниця, 25 липня 1944, вівторок.

Ясне сонечко дуже приязно усміхається на чистому голубому небі. Мій друг Платонів не дав мені голодним виїхати до Сянока, де залишив дружину з дочкою і рідне товариство з Рогатина в Чертежі, над гірською маленькою річкою з двома ставками...

На станції побачився я з моїм Іваном Бойкевичем і гуртком стрільців-дивізійників та з дружиною побратима Мамчура і її донечкою. Розмова йшла на тему Словаччини, куди, може, й виїдемо незабаром з Криниці. Німецький фронт на сході валиться. Польські боївки діють і висилають погрози на адресу наших чоловічих громадян... Навіть оптимісти не вірять уже в перемогу Гітлера! Чекає нас іще довга, довга, невідома і грізна дорога в невідоме... Ще грізніша доля залишатися на місці...

В поїзді зустрічаю молоду дружину мого покійного побратима Тарновича, яка теж бажає ще бути в Сяноці та забрати важніші залишені речі. Згадуємо про скривавлений Львів, журбу, терпіння залишених українців, не забуваємо і про трамваї з написами "нур фір дойче"...

Чекаємо довго на всіх станціях, де панує велика метушня, де багато німців, які міркують про шлях до Райху... На берегах залізничного шляху зустрічаємо й розбиті цистерни. УПА наша не спить...

Вечоріє. Не доїжджаємо вже на станцію в Сяноці. Вона не працює. Ідемо пішки в напрямі міста. Темно, вулиці пусті, час від часу освічують їх рефлектори з вершків лемківських гір. Ночую в домі інспектора Біланюка. Про виїзд залізницею немає вже мови.

Сянік, 26 липня 1944, середа.

Гарна погода триває. По сніданні мушу мандрувати до Чертежа. Умовляюся з п. Тарновичевою і доручаю їй завтра вранці бути з речами при дорозі коло Чертежа, де я шукатиму військового авта, що ним можемо

дістатися на будь-яку ближчу станцію, що з неї курсують іще деякі поїзди.

По дорозі до Чертежа бачив я на горбках німецькі окопи з військом. Великі ряди всяких авт спішили на захід. В Чертежі на парохії зустрічаю тільки родину о. Полянського. В більших кімнатах німці господарять по-своєму, лежать на соломі, стежать за літаками, чистять зброю. Моя рогатинська громада виїхала ще в понеділок з малими клунками до Криниці, щоб пошукати нового приміщення. Все своє майно поховали на стриху й обклали полінами для безпеки від хапчивих людей... Обіцяли за день-два повернутися, щоб забрати все потрібне... Однак вже не заберуть нічого, бо і я не можу нічого взяти з майна своєї дружини. На плечах не понесу...

Панство Полянські помітно зраділи мною і затримали на обід. Вирішили залишатися на місці, бо на заході можуть надіятися тільки голодової муки, коли не смерті...

З речей на стриху забрав тільки малий клунок з моїм цивільним одягом, бо всяко може бути в дорозі...

Не поїхала до Криниці тільки п. Пилатова з двома діточками. Мешкає при самій дорозі у статечного господаря і думає вибиратися в дорогу, коли примусять евентуальні події...

Прикре було прощання з панством Полянськими. Заридала голосно наймолодша дочка, панна Оля...

Відшукав я пані Пилатову. Вона вся у тривозі, бо не йдуть уже ніякі поїзди з Сянока. Прийдеться їй марно загинати... Потішаю її як умію і тривожуся, чи завтра знайду для неї, діточок і чималих скринь відповідне авто, щоб могла дістатися, як і я з п. Тарнович, до найближчої діючої ще станції... Не можу ж залишати сім'ї дивізійного побратима на непевну долю! Всевишній не дозволив мені по дорозі зустрітися з моєю дружиною, щоб я став у пригоді бідолашній українській родині та ще й гарній моїй учениці та моторному і здібному учневі...

Добрі діти принесли сіно для мене і я заночував у хаті.

Чертіж, 27 липня 1944, четвер.

Чистеньке голубе небо гордується гарячим золотим сонцем. Запо-відається спека. На свіжому сніні виспався добре. По скромненькому сніданні вийшов на закурений шлях. Усяких авт багато, однак усі навантажені всячиною і людьми. Трачу надію на успіх... Приходить п. Тарнович, як це вчора умовилися. Прохаю її в не свою хату, щоб познайомилася з моїми рогатинцями та спокійно чекала на мої успіхи на затемненій від пилюки дорозі. Здивувався я, коли зі запряженого кіньми воза хтось кланяється мені й вітає по-українськи. Підходжу до воза з великою цікавістю і пізнаю мого хрещеника з Рогатина Любодара Мосору. Їде з одним німцем до найближчої станції з дорученнями. Привіталися щиро, говоримо коротко. Я використовую дар Божий і кажу прямо, що на возі повезе мій любчик на станцію пані Пилатову з дітьми й речами. Годі було довше роздумувати. Важкий камінь упав із моєї спини. Родина мого доброго побратима Пилата покине підміноване місце...

Іду під запилене дерево й шукаю другого щастя. Спішать автомашини одна за одною. Усі повні всячини і всяких... Доведеться чвалати пішки до Криниці та ще з гарною пластункою. Стільки в мене відряди, одначе може й дуже цінні речі треба буде залишити, з болем попрощатися з ними... Неприємне почування, коли пригадую собі, що я у старшинському мундирі... Що повезе до молоді моя мила товаришка дороги та що їм оповідатиме про старого усусуса...

"Стільки автомашин, і я можу бути безрадний?!.. Ні! Мушу здобувати, хоча й не на дійсному фронті!" — кажу сам до себе й зупиняю автомашину з одним тільки німцем за кермом. Заявляю чемно, але рішучо, що їду з ним на захід з моєю єдиною дочкою медсестрою...

Німець єхидно поглянув на мої есесівські відзнаки і зробив біля себе два місця. Клунки поклав я на інші речі позаду.

Щасливо приїжджаємо до Кросна. Вулиці повні всяких авт і людей. Їдемо з перешкодами далі, коли якийсь широке авто вдаряє в наше і розбиває зад на частини. Наші клунки змело на боки в рів, тому й урятувалися від повного знищення. Далі їхати автомашинами годі. Іду з п. Тарнович на станцію, де стоїть наладований поїзд. Шукаю місця і знаходжу його напереді паровоза. Сідаємо обережно на свої клунки. Гріє нас щедре сонечко, гріє і старосвітська машина... Щасливо доїхали коло п'ятої години по полудні до Єдлича. Тут постановили чекати на звичайний поїзд. Заповідають його приїзд під пізню ніч. В Єдличі зустрічаю мого любчика з Тернопільської гімназії проф. Богдана Солтиса. Згадуємо Тернопіль, таємний учнівський журнал "Ідея", проф. Канорка (Бриковича), вул. Сенкевича й незабутню пані Ріплеву...

У дружній розмові години непомітно минають. Їдемо далі до Ясла і дрімаємо в "ідилії"... Причувається мені голос О. Олеся:

*Опівночі айстри в саду розцвіли,
Убралися в роси, вінки одягли,
І стали рожевого ранку чекать,
І в райдугу барвів життя убирать...*

Ясло, 28 липня 1944, п'ятниця.

Ясне, повне любови сонце цілує нас і заповідає живну погоду... Виходжу з п. Наталочкою Тарнович із задушного вагона пошукати водички, щоб відсвіжити запилені очі... Назбирали трісочок і при "ватрі" печемо картопельку на снідання... Сідаємо вже вигідніше до поїзду, дякуємо Всевишньому за ласку та мріємо про швидкий приїзд до Криниці. Однак поїзд не спішиться. З насолодою гасимо спрагу лемківськими черешнями...

Криниця, 29 липня 1944, субота.

Сонячна погода стоїть на місці. Відпровожую зі станції мою пластунку Наталочку до її білої палати під романтичною зеленою горою...

У Військовій Управі довідаюся, що моя сім'я примістилася в недалекій віллі "Орлента". Спішу туди негайно і щиро вітаю дружину і єдину дочку Лесю. Приготували ліжко і для мене. В кімнаті примістилися і мої рогатинці

— вчителька Грушецька й директор Васючинської школи Борсук із сином, моїм постійно задуманим учнем із Рогатинської гімназії. Не дивуюся, бо недавно поховали матусю, преніжну щедру людину. Оповідую про сучасний Сянкі і мою подорож та пригоди. Йдемо всі на обід до української харчівні, де зустрічаємо чимало знайомих і з болем згадуємо щасливі, хоча й короткі, дні по Листопадовому Зриві на західноукраїнських землях... Наші сусіди з великою увагою читають українську поневолену тоталітарним режимом пресу й обмінюються думками. Є ще чимало земляків, які вірять у перемогу Гітлера...

По обіді відправляю своїх у віллу, сам іду в місто. З незатаєною радістю зустрічаюся з родиною усусусівських Ратичів, із наймолодшим сином Ростиком, багатонадійним юнаком. Записую собі їх вулицю і число, щоб відвідати та спокійніше обмінятися думками. Забагато наївся пилюки в недавніх мандрах, тому покашлюю підозріло... Друг Богдан Паук невдоволений моїм кашлем і наділяє мене чудодійними пігулками, за те, переглядаючи мої світлини зі Львова, "краде" світлину мого побратима інж. Крохмалюка і провадить до німецького казина зі заявою, що той, хто має грошей більше, платить... Дискутуємо на тему українського романтизму. Згадуємо Богдана Лепкого, Романа Купчинського, кращих мистців і народну пісню. Друг Богдан Паук вірить, що пошана нашої традиції та рідна романтика виведуть нас незабаром на чисті води...

Ідемо пізнім вечором відпочивати з пригадкою думки славної українки Наталії Кобринської: "Немає факту в історії, щоб якийсь нарід одродився таким способом, щоб йому давали те, чого він сам собі не здобуває".

Криниця, 30 липня 1944, неділя.

Боже сонце не задумує переривати спеки... Іду з громадянами мого нового житла до церкви подякувати Всевишньому за щедрі дари на дорозі непевности, фізичних і духових терпінь, усяких нарікань і мрій...

По Богослуженні б'є мене дружньо у плечі побратим Аґатон Добрянський і прохає перейтися з ним трохи. Залишаю радо мій гурток і йду з Аґатоном лісовою доріжкою. І знову згадуємо Лешани, команданта школи Енгельмана, сотника Пузика, Лисенка, Михайла Хом'яка сердешного та рішучого в діях Германа... Велика й дуже відрадна для нас подія, що сповняє наші серця непохитними надіями на кращу прийдешність України, що наша Дивізія і сливе увесь наш народ у релігійній справі пішли і йдуть слідами Українських Січових Стрільців, які глибоко вірили в Бога й у власні сили! Були і є ще на наших землях вороги усусусів, але ж у них не було й немає віри в Бога-Творця, тільки віра в чужі програми та в усміхи спритних обманців світових сил, егоїстичних гандлярів-продавців безпомічних народів!

Сповниться віщування нашого славного Митрополита Кир Андрея, що чим ближче наш народ буде до Бога, тим ближче буде до волі страдальної Батьківщини!

За обіднім столом зустрічаю свого доброго побратима й товариша по

шкільній праці Степунця Глушка, від якого довідаюся, що наша поліція під командою рогатинця Скульського примістилася в селі Криниця і далі вправляється у воєнному ремеслі. Постановляю при найближчій нагоді відвідати новий постій близьких для мене поліцистів.

Побратим Богдан Паук з великим захопленням реферує проповідь архієпископа Іларіона, що в ній гарячими словами згадав Лесю Українку й Бориса Грінченка. Підкреслював сильно, що в Лесі України було хворе тіло, зате здорова могутня душа!

По полудні, перед заходом сонця, шукаю тієї дороги, що веде поза місто до моїх Гірняків, Бачинських і Волицьких. Зупиняє мене духовна особа в довгій голубій киреї, яка у придорожньому садочку вела жваві наради зі своїм українським християнським чадом — родиною з Дніпрових областей. Пізнаю зразу мого недавнього приятеля в Рогатині з часів окупації західніх земель України радянською владою... Це незабутній Григорій Наталкович чи пак Огійчук, який з наступом Гітлера на червону Москву став у Вінниці єпископом УАПЦеркви, вірний одностудець славного Київського Митрополита Василя Липківського. В Рогатині й у деяких селах я любив слухати його церковні пісні, любив сидіти в його товаристві, однак був мовчаливий та обережний як усусус і директор середньої школи. Під московською владою не вірив я і найкращому українцеві, хіба знав когось раніше докладно, досконало, особисто. Вся родина Григорія Наталковича говорила прегарною українською мовою і була горда за своє українське походження. Григорій Наталкович повимітав усю чужину зі своєї канцелярії і приймав місцевих українців, у більшості моїх кол. учнів, які, може, колись і напишуть правдиву характеристику сучасного українського високого достойника.

Єпископ Григорій не пустив уже мене зі своєї квартири й затримав на вечерю. Тут ішла жвава розмова на українські теми з повною щирістю й довір'ям. Згадували про кращий Рогатин і його душевні терпіння, коли, як казав Кониський:

*В душі пекли гарячі муки,
На серце скорби налягали,
І ми, до Бога звівши руки,
Недолю та людвй всіх кляли...*

Повернувся я на свою квартиру пізно вночі, в час тривоги.

Криниця, 31 липня 1944, понеділок.

Голубе небо сховалося за олов'яні хмари. Дощ змиває пилуку з трав і дерев. У Військовій Управі дістав поганенькі підшви для чобіт.

Забіг негайно до шевця і чекав нетерпеливо довше, поки він не закінчив роботи. Випогоджується. У Військовій Управі сот. Каратницький ділиться ширшими вістками про нашу Дивізію. Її доля і далі дуже незавидна.

По обіді моя дуже мила зустріч з нашою королевою Червінською, її принцом Ірком і проф. Іваном Вербяним. Довідаюся про життя наших земляків у селі Злоцьке, про родину рогатинця Ю. Мосори та про знамениту

"залізну" джерельну воду, що нею завжди залюбки запивався...

Дивізійний молодий побратим Степан Мокрий оповідає мені про його рідне село Данильче, до якого я часто приїздив з рефератами та промовами. Чимало гарних юнаків належали до УВО й сумлінно виконували доручення повітового проводу. Побратим Мокрий зайшов зо мною до касина, де ми при червоному вині згадували Пуків і Жовчів, отців Смика й Соловія та доброго духа всієї околиці директора школи Вереса.

Відвідав я у білому домі пані Прокоповичеву, яка в Рогатинщині втішалася великими симпатіями через її розумну і широку діяльність на громадському, церковному й жіночому полі. Щиро раділа мною і довго не пускала зі своєї квартири. Доля її сина, доктора Дивізії, мого щирого приятеля, невідома. Приходять тільки неперевірені чутки, що впав під Бродами...

Спішу на квартиру, бо обіцяв завітати до мене друг-побратим д-р П. Савицький.

Завтра з волі Всемогучого зустрічатиму місяць *серпень*...

Ініціальна літера "Службника". Стратин, 1604.

А.Н.

ЩЕ ПРО ПАЦИФІКАЦІЮ 1930 РОКУ

Карні експедиції польського війська (уланів, себто кінноти), часто з допомогою польської поліції, були в половині сіл Рогатинського повіту. В деяких селах зробили більше шкоди, в інших — менше. Найбільше потерпіли Васючин, Григорів, Підмихайлівці, Журів, Загір'я, Княгиничі, Псари, Черче, Потік, Підгороддя, Фрага, Чесники, Пуків, Данильче, Липиця Горішня, Конюшки (див. "Рогатинська Земля", т. I, стор. 812), Залуже. До деяких сіл експедиція приходила кілька разів. Селяни, переважно молодшого віку, втікали в ліси й поля, щоб рятуватися від побоїв або й смерті, тим самим залишали свої господарства на ласку долі.

Ось деякі "подвиги" пацифікаційних експедицій:

До Васючина приїхало коло 150 польських уланів чи поліцаїв. Обставили село навкруги та заборонили виходити зі села чи приходити до нього. Мали заздалегідь приготовані списки тих, у кого повинні були робити "ревізію". Тоді на одне обійстя нападали з 8-10 озброєних вояків (поліцаїв) та прямо плундрували все. Незмолочене ще збіжжя викидали із стіжків чи stodол надвір, розв'язували снопи, а вимішавши всі роди збіжжя, робили з того мерву. З комор висипали змолочене збіжжя на одну купу, домішували попіл, висипали крупи й муку, поливали водою. Хто не втік, того безпощадно били кольбами і канчуками до крові, вимагаючи віддати зброю. В хатах зривали підлоги, валили печі, розбивали вікна, виривали двері, ба навіть рубали одвірки сокирами. Викидали одіж зі скринь, випускали пір'я з подушок чи перин, дерли полотно, виливали олію чи овочеві соки, не щадили людського дорібку. Знищили також і приходський дім так, що треба було цілковитого внутрішнього ремонту. В читальні побили вікна, виламавши рами, подерли книжки в бібліотеці, порізали картини, подерли куліси й заслону. В молочарні ушкодили машини, порубали бочілки з маслом, а молочаря Постоляна так побили, що аж мусів відлежати кілька днів у шпиталі. Старшу віком селянку Левицьку майже закатували за те, що сміла кричати, коли били її сина. Пастуха, який втікав до лісу, застрілили. Дві доби лютували ті нелюди в селі. За тиждень приїхав інший відділ на "поправини".

В сусідніх Загір'ї і Княгиничах улани проводили ревізії і сильно побили п'ятьох господарів; молодого 20-річного Кузика так побили, що він був

Приїзд до Рогатина посла британського парламенту Рис-Дейвіса для підтвердження наслідків польської карної пацифікації 1930 року. Зліва: Іван Поритко, посол Зиновій Пеленський, посол Степан Кузик, англійський посол Рис-Дейвіс та перекладач мгр Роман Олесницький серед дітей дитячого садка в Рогатині. Серпень 1931 р.

увесь спух і мало що не вмер. Читальняні дома в тих місцевостях знищили ще гірше, ніж у Васючині. В голови читальні Хруща розвалили у двох кімнатах печі, побили кухонне й столове начиння, поламали ліжка, шафи, подерли одяг. Змолочене збіжжя висипали до пивниці. Подібне знищення зустрівало ще інших 19-ох господарів.

У Підгородді і Конюшках зруйнували Народні Доми і кооперативи так, що стирчали тільки голі мури з вирубанними дверима й виламаними вікнами. Посередині лежали купи сміття з побитих картин, поторощеного скла, поламаних завіс та кусків здертої підлоги.

У Фразі підклали бомбу під будинок читальні, що й зруйнувала його. При тій "нагоді" ще так побили 40 селян, що кілька з них опинилися в шпиталі, а інші довго хворіли.

Але поляки ще й далі називали Польщу культурною державою.

ЗИНОВІЙ РОМАН ФЕДУНКІВ

УДІЛ ДЕМ'ЯНА — СЕЛО ДЕМ'ЯНІВ

ЗАПЕРЕЧЕННЯ І ОБГРУНТУВАННЯ

Стародавнє село Дем'янів розкинулось над Гнилою Липою поміж двома шляхами з центром на високому пагорбі.

Існують перекази, що село дістало назву від боярина-дипломата Дем'яна, тисяцького князя Данила Романовича Галицького.

Чи давні перекази мають основу? Єдиним достовірним джерелом історії Західньої України XIII століття є Галицько-Волинський літопис, зокрема його Іпатіївський список. Безпосередніх тверджень про наділення Дем'яна окремим уділом там немає. Сумніви про правдивість переказів постають ще й тому, що перша згадка про Дем'янів датується роком 1448,¹ а боярин Дем'ян жив у першій половині XIII ст. Між можливою датою заснування і першою записаною згадкою про село є різниця майже на 200 років.

Ґрунтовних досліджень про заснування Дем'янова нині не маємо. Львівський дослідник П. Сіреджук у короткій розвідці про походження назви села намагається довести правдоподібність переказу і наводить такі аргументи: "Поперше, Дем'янів належить до найдавніших поселень Івано-Франківщини... Подруге, боярин Дем'ян дійсно служив Данилові Романовичеві. Коли в 1229-1230 роках галицькі бояри на чолі з віроломним Судиславом підняли повстання проти князя, то Дем'ян був *післаний* на придушення цього заколоту".²

Село Дем'янів (може колись під іншою назвою) є одним із найдавніших поселень Прикарпаття. Тут знайдено пам'ятки шнурової кераміки (3000 років до Христа),³ поховання культури Ноа (XIII-XI ст. до Хр.),⁴ житла Черняхівської культури (III-IV ст. по Хр.)⁵ та ранньослов'янські поселення (VI-VII ст. по Хр.).⁶ Проте пояснення П. Сіреджука не є переконливі і не задовольняють наукових інтересів.

Галицькі історики І. Петраш і М. Павлюк вважають, що на цій, власне, території були володіння галицького сотника Дем'яна, а вже потім виросло село, яке назвали його іменем. Рівночасно наводять вони ще й інший переказ, за яким нібито першим поселився тут якийсь Дем'ян, від якого й

походить назва села.⁷ Та все ж, незважаючи на всі заперечення, простеживши життєвий шлях боярина Дем'яна та його зв'язки з князем-королем Данилом, починаємо думати про походження села від його імени.

Академік Іван Крип'якевич доводить, що Дем'ян походив з Володимирського князівства і служив ще батькові Данила князеві Романові, який в 1199 році захопив галицький престіл та об'єднав Галицьке і Волинське князівства. Про те, як ставилися до Романа володимирські бояри Вячеслав Товстий, Мирослав, Воротислав та Дем'ян, ми бачимо з тієї прихильності, з якою вони опікувалися його вдовою й синами.⁸ Літописець підкреслює: "...військо Данила було більше і міцніше, бо були в ньому всі великі бояри його батька".⁹

Інший дослідник Галицько-Волинського князівства К. Софроненко підкреслює, що на підставі взаємовідносин Дем'яна з князем Данилом можна припустити, що Дем'ян вийшов із двірцевих слуг князя, бо така виняткова вірність князеві не була характерною для представників галицького боярства, зокрема в цей період.¹⁰

Дату народження Дем'яна треба шукати десь в 70-80-их роках XII століття. Опікуватися княжичами могла тільки людина з певним життєвим досвідом, яка прожила б хоч половину життя. Коли припустити, що в роки малолітства Данила і Василька, себто в 1205-1214 рр., Дем'янові сповнилося коло 40 років, то міг він народитися в 70-80 рр. XII ст. (1170-80).

Вперше літопис згадує ім'я Дем'яна з подіями 1211 року. Княгиня Анна, бажаючи повернути своїм синам престіл, розпочала боротьбу з сіверськими князями Ігоревичами, яких запросили до Галича підступні бояри Кормильчиці. З допомогою угорського королевича Андрія, друга князя Романа, Данило взяв Перемишль. В 1211 році під час здобуття Звенигороду, де був засів Роман Ігоревич, на допомогу Данилові з Белза приходить Василько разом з боярами Дем'яном, Вячеславом і Мирославом.¹¹ Очевидно, після смерті князя Романа, боярин знаходився біля княжича Василька. Після захоплення Галича князями Романовичами, фактичним володарем стає княгиня Анна. Однак вона не могла укріпитися в місті, зробити цього не дала боярська опозиція. Княгиня з Данилом виїхала в Угорщину за допомогою, а боярин Дем'ян супроводжував 7-річного Василька у Кам'янець.¹²

Наступна згадка про Дем'яна датується 1214 роком. Бояри Дем'ян і Мирослав разом з Васильком вирушають на допомогу Данилові проти Лешка Польського, котрий намагався захопити частину Галицько-Волинського князівства.¹³ Від того часу Романовичі, підтримувані володимирськими боярами, розпочинають боротьбу за об'єднання Волинського князівства.

У 1215-16 роках Романовичі здобувають Володимирський престіл. Данило стає князем у Володимирі і призначає на посаду тисяцького боярина Дем'яна. Дем'ян займає цю посаду аж до 1230 року.¹⁴ Посада тисяцького була пов'язана з організацією оборони землі. Князь призначав тисяцьким одного із найвизнаніших бояр, рахуючись з вимогою боярської знаті. Тисяцький очолював військовий ґарнізон у місті, а також був начальником особистої охорони князя. В 1219 році прибуває до Галича на

запрошення бояр новгородський князь Мстислав Удалий. За версією дослідника Іпатіївського літопису В. Т. Пашуто, князювання Мстислава Удалого описане за звітами одного із соратників князя Данила, дипломата-боярина Дем'яна.¹⁵ Шукаючи зближення з Мстиславом Удалим, Данило одружується в 1219 році з дочкою Мстислава — Анною. Ім'я Дем'яна в цьому літописному уривку не згадане, але можна відчутти його присутність. Очевидно, всі переговори велися через нього.

В літописі згадано, що Романовичі йдуть на допомогу Мстиславові, вигнаному з Галича угорцями. На допомогу поспішали князі "... в малій дружині з Дем'яном тисяцьким...".¹⁶ Мстислав повернувся до Галича.

Отже від 1221 року виявив себе боярин Дем'ян як дипломат. Князь Данило післав його до польського короля Лешка, щоб укласти договір проти белзького князя Олександра. Тисяцький Дем'ян зумів у короля зупинити допомогу старому ворогові Романовичів.¹⁷ Данило разом з Васильком швидко зайняли Белзьку землю. Цей епізод засвідчує величезне довір'я Данила до свого тисяцького, який не лише мечем, але й дипломатичними досягненнями виказав вірність Данилові.

Далі згадується ім'я Дем'яна в 1227 році, коли князь Данило разом з воєводами Мирославом і Дем'яном зайняв Луцьк, поскільки захоплення того міста Ярославом Інгваровичем загрожувало єдності Волинського князівства.

У 1228 році вислав Данило тисяцького Дем'яна до свого тестя Мстислава Удалого по дозвіл зайняти в пінських князів місто Чарторийськ. Тут знову проявився неабиякий дипломатичний хист Дем'яна. Місія закінчилася великим успіхом. Дем'ян привіз не лише дозвіл захопити Чарторийськ, але й збирати "отчину".¹⁸ Дем'ян з'явився, отже, разом із князем під Чарторийськом. В. Пашуто вважає, що текст літопису про цей епізод внесено зі слів тисяцького Дем'яна. Доказом на таке твердження служать велика точність часу описуваних подій ("на утрея... на велик день", "в понеделник на ночь" і т.д.), а також військово-дипломатичний зміст уривків, в яких неодноразово згадано Дем'яна.¹⁹

У 1228 р. помер Мстислав Удалий. Перед Данилом відкрилася можливість заволодіти батьковим престолом. Але в Галичі уся влада зосередилася в руках Судислава. Та коли Судислав пішов на Пониззя, на запрошення галичан вибрався Данило до Галича, а назустріч Судиславові вислав військо під проводом тисяцького Дем'яна. Та Судиславові вдалося уникнути сутички з Дем'яном і він прибув першим у Галич. Це, мабуть, вперше не вдалося Дем'янові виконати князєвого доручення. Коли Данило став облягати Галич, тисяцький Дем'ян і старий Мирослав зорганізували військо галицьких бояр, вірних Данилові.²⁰ Так після довшої перерви сів Данило Романович знову на батьковому престолі, а своїм тисяцьким у Галичі призначив Дем'яна. Через рік Беля, син вигнаного угорського королевича Андрія, підбурений Судиславом, підійшов під Галич. Данило якраз був вирушив переговорювати з половецьким ханом Котяном і поляками.

Оборону Галича перед угорцями очолив тисяцький Дем'ян. Завдяки добрій організації, зумів витримати облогу. Теж допомогли дощі; розлилися від дощів ріки. Все це було причиною хворіб у війську королевича. Наблизився і Данило з великим військом. Беля і Судислав були змушені відступити від Галича і відвести залишки своїх військ за Карпатські хребти. Дем'ян ще раз доказав свою відданість князеві, цим разом як прекрасний полководець.²¹

В 1230 році боярин Дем'ян врятував життя своєму князеві Данилові. Галицькі бояри надалі ворогували з Данилом. Змовлялися, отже, щоб умертвити Романовичів та посадити на галицький престіл белзького князя Олександра (двоюрідного брата). Отож боярин Пилип влаштував великий пир і запросив на цей пир князів з наміром отруїти їх. Якимсь чином Дем'янові вдалося дізнатися про змову і попередити Данила: "... и приде к ему посол от тысяцкого его Демяна рекши ему, яко пир зол есть, яко съвищено есть безбожим твоим боярином Филиппом".²²

Напружена боротьба з боярством продовжувалася. 1231 року скликав князь Данило на віче 18 вірних отроків і Дем'яна-тисяцького і поставив перед ними запит: "... хочете ли бити вірні мні до изходу на враги моя?" На те дістав відповідь: "... вірні есмо Богу и тебе господину нашему!"²³

Все ж інтриги навколо Галича були настільки сильні, що Данилові довелося у 1232 році знову покинути Галич і князювати на Волині. Угорські війська дійшли були навіть під мури Володимира. Це місто захищав старий боярин Мстислав. Він, без погодження з князем, уклав дуже не вигідну угоду з угорським королем, віддавши союзникові Андрія, князеві Олександрові, міста Белз і Червень, що означало практично і втрату Галичини. Дем'ян таких помилок не допускав. Данило був у той час на Київщині, укладав угоду з київським князем Володимиром. В подяку за допомогу одержав Данило місто Торчеськ.

Скориставшись новою відсутністю Данила, угорський королевич Андрій знову напав на Волинь. Але Данило, залишивши далеко позаду піше військо й обоз, із самою кіннотою поспішив додому. Наздогнав він угрів біля міста Шумська. Туди наспів теж з волинським народним ополченням тисяцький Дем'ян.²⁴ У цій битві востаннє брав участь Дем'ян як воїн. Літописець так згадує боярина: "Демяну тысяцкому идуцю и инем полком многим ошуюю, Даниил же идяще полком своим посреди велику же полку, бившу его, устроен бо бі храбрими людьми и світлим оружием".²⁵ Князь Данило провадив цим боєм, а тисяцький Дем'ян був у нього правою рукою. Бій закінчився перемогою Данила. Але в цьому бою боярин Дем'ян був важко поранений. Більше не міг він вже брати участі у військових походах чи дипломатичних посольствах. Зате служив надалі своєму князеві, увічнюючи ім'я князя в літописі. Після бою під Шумськом Данило черговий раз оволодів Галичем. "Прия землю Галичскую и разда города боярам и воєводам, и бивше корма у них много".²⁶ Цілком можливо, що якраз тоді наділив Данило свого вірного боярина селом. Так вважає і В. Пашуто: "... Славний воєвода, під кінець життя залишивши ратний труд,

перейшов на дипломатичну роботу, і, знаходячись при дворі князя Данила, сприяв складанню літописного зводу, підбираючи необхідні літописцеві документи і доповнюючи їх своїми спогадами”.²⁷ Протягом всього свого життя Дем’ян чесно і вірно служив своєму князеві як політик, як дипломат, як воїн. Ця відданість виходила з моральних вартостей боярина. Але, взявши до уваги століття, в якому це діялось, вірність і відданість звичайно бували підкріплені чи нагороджені якимись теж матеріяльними призначеннями з боку князя. Важко припускати, що князь Данило не виказував вдячності. Напевне, Дем’ян діставав з рук князя цінні подарунки, але заслуги боярина настільки вагомі, що князь мусів би ще й потурбуватися про дітей і внуків боярина, даючи йому у спадок землю. Крім того, Данило Галицький потрапив у таке становище, що йому було вигідно наділювати землею своїх власних бояр ще й з політичних міркувань. Ще від середини XII століття галицькі князі стараються розширити коло боярів своїми дружинниками, наділюючи їм земельні власності зі своїх домен. Щоб закріпити право на успадкування домени, галицький князь зобов’язаний був мати згоду не лише сусідніх князів, але найбільше — місцевих бояр.²⁸ Тому князі дбали, щоб уділи припадали своїм людям. Власне такою людиною вважав Данило васала Дем’яна. Йому довіряв, тому без страху міг наділити вірного слугу кількома місцевостями. Літопис вказує, що Данило не мав нічого проти самого факту роздавання, тільки ставив певні вимоги, а саме: “... давати волости не чужим боярам, а своїм галицьким”.²⁹ З оповідання про князя Володимира Васильовича і Мстислава Даниловича довідуємося, що князь роздавав боярам не тільки міста, а навіть і села.³⁰ Прагнучи увіковічити своє князювання в історії, Данило доручає тисяцькому Дем’янові наглядати над писанням літопису. Прославляючи ім’я свого пана-князя, не забуває Дем’ян і про себе. В літописних уривках від Дем’яна головними діючими особами є князь Данило і сам Дем’ян.

Крім того, Данило не забуває називати новозбудовані міста чи навіть села своїм іменем: місто Данилів, село Данильче. Без сумніву, близькі князеві воєводи чи бояри мали великі особисті володіння: місто Андріїв можна зв’язати з ім’ям князевого воєводи Андрія Дворського; місто Дядків належало кормильцеві Данила — Мирославові; місто Львів назване в честь князевого сина Льва.³¹ Схоже закінчення має і назва “Дем’янів”.

З точки зору лінгвістики, до топонімів давньоруського періоду можна віднести ойконіми (себто назви місцевостей), утворені на трьох основах: поперше, від слов’янських композитних або відкомполитних імен; подруге, за допомогою архитипічних, а також давніх загальнослов’янських топонімних формантів як -ичі, -ів, -ов, -івці, -овци, -ськ, -иця і т.п.; потретє, є назвами поселень, на території яких виявлено давньоруські або ще раніші поселення, городища, могильники тощо. Доказом на існування такої чи іншої назви даної місцевості вже в княжій добі є наявність усіх трьох критеріїв. Підставою для зачислення топоніма до названого періоду є наявність лише першого і другого критерію, тоді як наявність лише одного

із трьох, чи може навіть другого і третього критерію значно зменшує підстави зачислити назву до давньоруських чи княжих часів.³²

Топонім "Дем'янів" утворений від композита "Демьянь", що є зафіксований у слов'янських мовах. У ньому наявний архитипічний або загальнослов'янський формант "-ів". У наявності є ще й третій критерій, що вже разом із двома попередніми доказує дату назви "Дем'янів" на XIII століття. Розглядаючи назву "село Дем'янів", впадає увічі різниця в самій якості тих двох слів. Можна припустити, що цей населений пункт був задуманий як центр уділу, де боярин мав право збору податків (може город чи місто). Тоді різниця в якості відпадає.

Головним аргументом, який суперечить тому, що названо село від імени боярина Дем'яна, є відсутність згадки про те в Іпатіївському списку. На нашу думку, це можна пояснити тим, що в часи написання літопису село Дем'янів було тількищо засноване і не могло відігравати ще жодної ролі в суспільно-політичному житті краю. Закріплення, ріст і устаткування села проходили вже після переходу на власність Дем'яна. Відсутність згадок в історичних джерелах протягом двох сотень років від часу імовірного заснування і першої згадки про село зовсім не означає, що село не існувало. Таку думку підтверджують висліди Бурштинської археологічної експедиції в 1961 році. Розкопки проваджено на урочищі "Мірчуки", що тепер залите водами Бурштинського озера. Київський археолог проф. В. Д. Баран — до речі, виходець зі села, — досліджуючи ранньослов'янські поселення з VI-VII ст. по Хр., відкрив потужний шар XII-XIII століть. Цей культурний шар складався з великої кількості залишків кераміки та інших предметів того часу. Знайдено також господарську яму того періоду.³³ На жаль, метою розкопок і досліджень тієї експедиції були лише ранньослов'янські матеріали. Знахідки XII-XIII століть оцінювано тільки частково чи побічно. Але й тих даних вистачає для того, щоб зробити висновок про існування великого населеного пункту, що, очевидно, носив назву "Дем'янів". Отже, історичні джерела переконують нас в тому, що Данило Галицький нагородив свого вірного воєводу і боярина Дем'яна земельним уділом. На додаток, виходячи із необхідності заповнити собі підтримку боярства відносно успадкування своєї власної домени, князь прямо був змушений наділити уділом боярина, у вірності якого не сумнівався.

Археологічні знахідки твердять про існування поселення з тих часів. Топонімічні дані доказують існування традиції князівського дому Данила називати населені пункти своїми іменами.

Лінгвістика свідчить, що топонім "Дем'янів" склався у XIII столітті і що Дем'ян одержав кілька місцевостей-сіл, одне із них було центром уділу.

Таким чином, лише взявши до уваги сукупність історичних, археологічних, топонімічних і лінгвістичних даних, можна твердити про правдивість переказів стосовно походження назви села Дем'янів від імени боярина-дипломата, тисяцького Дем'яна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Przemysław Dąbkowski. *Podział administracyjny wojewódstwa Ruskiego i Bełzkiego XV w.* (Lwów, 1939), str. 283.
2. П. Сіреджук. "Звідки така назва?" Газета *Комсомольський прапор* (Івано-Франківськ), 15 лютого 1979.
3. *Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині доби бронзи та раннього заліза.* (Київ, 1972), стор. 5.
4. Там же, стор. 50, 94.
5. В. Д. Баран. *Черняхівська культура.* (Київ, 1981), стор. 11.
6. В. Д. Баран. *Ранні слов'яни між Дністром і Прип'яттю.* (Київ, 1972), стор. 161-164.
7. І. Петраш, М. Павлусь. *Мала історична енциклопедія Галицької Землі.* (Галич, 1990), стор. 10.
8. І. П. Крип'якевич. *Галицько-Волинське князівство.* (Київ, 1984), стор. 83.
9. *Іпат.*, стор. 488.
10. К. А. Софроненко. *Общественно-политический строй Галицко-Волинской Руси XI-XII в.* (Москва, 1955), стр. 119.
11. *Іпат.*, стор. 485.
12. І. Крип'якевич. "Де Демян був тисяцьким?" *Записки НТШ.* (Львів, 1905), кн. V, т. XIII, стор. 2, ІФДОА.
13. *Іпат.*, стор. 488.
14. І. Крип'якевич. "Де Демян був тисяцьким?" *Записки НТШ.* (Львів, 1905), кн. V т. XIII, стор. 35-36.
15. В. Т. Пашуто. *Очерки по истории Галицко-Волинской Руси.* (Москва, 1950), стр. 35-36. М. Ф. Котляр. *Данило Галицький.* (Київ, 1979), стор. 56.
16. М. Ф. Котляр. Там же. *Іпат.*, стор. 493.
17. *Іпат.*, стор. 494.
18. В. Т. Пашуто. Вказана праця, стор. 35-36.
19. Там же, стор. 35.
20. *Іпат.*, стор. 506.
21. Н. Костомаров. *Князь Данило Романович Галицький.* Літературний збірник, издаваемый Галицко-Русскою матицею. 1886.
22. *Іпат.*, стор. 508.
23. Там же, стор. 509.
24. М. Ф. Котляр. Вказ. праця, стор. 88.
25. *Іпат.*, стор. 512-513.
26. М. Грушевський. "Галицьке боярство XII-XIII ст.". *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка.* (Львів, 1897), кн. VI, т. XX, стор. 8.
27. В. Т. Пашуто. Вказ. праця, стор. 78.
28. К. А. Софроненко. Вказ. праця, стор. 32.
29. М. Грушевський. Вказ. праця, стор. 6.
30. *Іпат.*, стор. 592-593.
31. В. Т. Пашуто. Вказ. праця, стор. 144-164.
32. Д. Г. Бучко. *Походження назв населених пунктів Покуття.* (Львів, 1990), стор. 17-19.
33. В. Д. Баран. Ранні слов'яни між Дністром і Прип'яттю. (Київ, 1972), стор. 172.

РОГАТИНЦІ В УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦЯХ

НА 1 ЧЕРВНЯ 1916 Р.

ПЕРШИЙ ПОЛК

Подаємо список рогатинців — Українських Січових Стрільців, вояків Першого полку, на 1 червня 1916 р. Зазначуємо ім'я команданта полку чи сотні, де служили перелічені рогатинці.

БУЛАВНИЙ ВІДДІЛ

Підполковник Варивода Антін — командант полку.
стрілець Дзедзик Корнель, 1894, Черче.

ПЕРША СОТНЯ

Отаман Коссак Григорій.
вістун Василик Іван, 1893, Загір'я Княгиницьке.
ст. ст. Задорожний Володимир, 1899, Липиця Долішня.
ст. ст. Малецький Василь, 1894, Підгороддя.
ст. Бодак Василь, 1897, Дібринів.
ст. Бойко Гаврило, 1897, Липиця Долішня.
ст. Вишняк Семен, 1896, Григорів.
ст. Гаврилюк Стах, 1898, Свистільники.
ст. Грицай Осип, 1893, Підгороддя.
ст. Гайда Микола, 1889, Липиця Долішня.
ст. Гембарський Микола, 1895, Липиця Долішня.
ст. Дзера Степан, 1897, Бабинці.
ст. Задорожний Микола, 1877, Підбір'я.
ст. Карпшин Михайло, 1892, Липиця Долішня.
ст. Кучмій Юрій, 1891, Липиця Горішня.
ст. Легкий Василь, 1899, Путятинці.
ст. Лесицький Іван, 1894, Липиця Долішня.
ст. Лесицький Михайло, 1894, Липиця Долішня.
ст. Лотоцький Василь, 1900, Липиця Долішня.
ст. Мокрий Дмитро, 1894, Липиця Долішня.
ст. Нижник Степан, 1896, Липиця Долішня.
ст. Павлин Дмитро, 1889, Фірлеїв.

ст. Равлик Михайло, 1897, Фірлеїв.
ст. Савків Микола, 1896, Колоколин.
ст. Скобель Осип, 1893, Липиця Долішня.
ст. Старошук Павло, 1895, Липиця Долішня.
ст. Семенів Михайло, 1898, Липиця Долішня.
ст. Семенів Федь, 1898, Липиця Долішня.
ст. Сенів Степан, 1896, Чесники.
ст. Стек Іван, син Гринька, 1896, Черче.
ст. Стек Іван, син Дмитра, 1896, Черче.
ст. Стек Ілько, 1892, Черче.

ДРУГА СОТНЯ

Пор. Сушко Роман.
п/хор. Дорошенко Михайло, 1894, Руда.
п/хор. Креховецький Микола, 1896, Чернів.
дес. Моца Іван, 1894, Підбір'я.
віст. Витвицький Григорій, 1892, Підгороддя.
стр. Андрусишин Павло, Липиця Горішня.
стр. Гладун Ілько, 1892, Черче.
стр. Гривнак Михайло, 1894, Чесники.
стр. Дмитрів Панько, 1896. Підмихайлівці.
стр. Іванило Гриць, 1892, Черче.
стр. Камінський Степан, 1892, Чесники.
стр. Костів Степан, 1898, Свистільники.
стр. Кремениця Григорій, 1897, Липиця Долішня.
стр. Людкевич Петро, 1898, Липиця Долішня.
стр. Людкевич Петро, 1896, Липиця Долішня.
стр. Михаськів Степан, 1897, Підгороддя.
стр. Пригода Іван, 1898, Липиця Долішня.
стр. Пушкар Іван, 1897, Черче.
стр. Семенів Ілько, 1900, Липиця Долішня.
стр. Стек Олекса, 1897, Черче.
стр. Хіцяк Теодор, 1894, Черче.
стр. Хіцяк Дмитро, 1894, Черче.
стр. Чорній Осип, 1898, Фрага.
стр. Шмігельський Володимир, 1893, Липиця Долішня.
стр. Язловецький Петро, 1896, Чесники.

ТРЕТЯ СОТНЯ

Вістун Стрілець Федь, 1896, Пуків.
ст. ст. Капітан Василь, 1893, Дібринів.
ст. Василик Сень, 1898, Дегова.
стр. Василик Павло, 1898, Свистільники.
стр. Галата Гриць, 1894, Черче.
стр. Голод Осип, 1899, Свистільники.
стр. Гембарський Петро, 1896, Липиця Долішня.

стр. Зарейко Микола, 1895, Бабухів.
стр. Івасик Степан, 1895, Бабухів.
стр. Барвацький Степан, 1898, Букачівці.
стр. Лисий Іван, 1896, Пуків.
стр. Лібер Гриць, 1893, Черче.
стр. Мороз Яків, 1894, Рогатин.
стр. Надрічний Михайло, 1892, Заланів.
стр. Паньків Іван, 1893, Черче.
стр. Рибак Теодор, 1897, Черче.
стр. Семеген Андрій, 1898, Липиця Долішня.

ЧЕТВЕРТА СОТНЯ

Стр. Александрів Гаврило, 1897, Підмихайлівці.
стр. Верб'яний Михайло, 1896, Бабинці.
стр. Івашків Іван, 1895, Григорів.
стр. Квасниця Василь, 1890, Черче.
стр. Макойда Гаврило, 1898, Кліщівна.
стр. Ошуст Іван, 1898, Бабинці.

П'ЯТА СОТНЯ

Стр. Андрусів Панько, 1895, Підмихайлівці.
стр. Буняк Василь, 1893, Малий Заланів.
стр. Занович Іван, 1895, Дички.
стр. Захарків Іван, 1895, Заланів.
стр. Левко Ілько, 1895, Підмихайлівці.
стр. Марцінковський Михайло, 1896, Заланів.
стр. Нагірний Григорій, 1898, Дички.
стр. Самборський Іван, 1897, Дички.
стр. Скробач Василь, 1894, Вербилівці.
стр. Шавінський Федь, 1897, Черче.
стр. Шалаба Іван, 1897, Заланів.

ШОСТА СОТНЯ

Ст. стр. Саврич Карло, 1892, Колоколин.
стр. Бондар Василь, 1897, Заланів.
стр. Бойчук Василь, 1897, Заланів.
стр. Геналь Михайло, 1894, Липиця Горішня.
стр. Гадомський Іван, 1898, Конюшки.
стр. Гой Володимир, 1893, Рогатин.
стр. Ільків Кость, 1898, Конюшки.
стр. Марушій Пилип, 1895, Помонята.
стр. Підляшецький Михайло, 1895, Заланів.
стр. Романишин Іван, 1893, Заланів.
стр. Скотар Степан, 1899, Липиця Горішня.
стр. Скробач Теодор, 1892, Бабухів.
стр. Хандій Василь, 1896, Дички.

СЬОМА СОТНЯ

П/хорунжий де Новіна-Розлуцький Лесь, 1889, Жовчів.
вістун Шеремета Петро, 1897, Пуків.
ст. стр. Шавінський Осип, 1894, Заланів.
стр. Балюк Іван, 1896, Колоколин.
стр. Вовчок Василь, 1894, Фрага.
стр. Вульчин Матвій, 1897, Підмихайлівці.
стр. Дмитрів Іван, 1895, Підмихайлівці.
стр. Дмитрів Іван, 1898, Підмихайлівці.
стр. Зелінський Мартин, 1894, Фірлеїв.
стр. Кічула Василь, 1895, Фірлеїв.
стр. Романюк Степан, 1897, Рогатин.
стр. Сараб Дмитро, 1896, Рогатин.
стр. Семеген Павло, 1895, Липиця Долішня.
стр. Сліпенький Василь, 1898, Пуків.
стр. Хранівський Микола, 1894, Липиця Долішня.

ВОСЬМА СОТНЯ

Хорунжий Соколовський Юліян, 1895, Стратин.
п/хорунжий Білоус Іван, 1893, Путятинці.
вістун Коритко Михайло, 1891, Заланів.
ст. стр. Космина Василь, 1895, Пуків.
стр. Білоус Іван, 1893, Рогатин.
стр. Космина Василь, 1898, Черче.
стр. Крупник Лев, 1895, Пуків.
стр. Кухта Юрій, 1893, Васючин.
стр. Лотут Мартин, 1896, Чернів.
стр. Менчишин Юрій, 1897, Липиця Долішня.
стр. Мокрий Степан, 1899, Липиця Горішня.
стр. Мурин Іван, 1894, Заланів.
стр. Пашин Михайло, 1897, Підгороддя.
стр. Самійло Олекса, 1896, Чернів.
стр. Сприляк Франко, 1899, Дібринів.
стр. Сторощук Іван, 1898, Липиця Долішня.
стр. Тишковський Микола, 1899, Липиця Долішня.
стр. Чайківський Михайло, 1899, Липиця Долішня.

ТЕХНІЧНА СОТНЯ

Вістун Беркій Іван, 1895, Журів.
ст. стр. Іванило Іван, 1892, Черче.
ст. Воловчак Степан, 1894, Пуків.
ст. Конопада Сенько, 1897, Підвиння.
ст. Маслійчук Іван, 1896, Черче.
ст. Миць Григорій, 1897, Дички.
ст. Піджаристий Василь, 1894, Загір'я.
ст. Семеген Дмитро, 1889, Липиця Долішня.

ст. Сенів Григорій, 1897, Журів.
ст. Слюсар Марко, 1892, Липиця Горішня.
ст. Співак Іван, 1892, Бабухів.
ст. Фернега Осип, 1898, Журів.
ст. Фернега Степан, 1896, Журів.

М. УГРИН-БЕЗГРІШНИЙ

МОЛИТВА УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ НА ЧУЖИНІ

Благослови наш довгий шлях
На вільний Київ, Чорне море.
Дозволь розбити Москву на прах,
Хижацьке кодро й світу горе!..

Дозволь, Всевишній, Рідний Край
Побачить в сяйві сонця й волі.
Спали вогнем "червоних рай",
Де діти мруть голодні й голі!..

Христос у наших є серцях,
Завзяття Правду боронити.
Покрова-Мати у вінцях,
Без Тебе, Боже, нам не жити!

Не зна Стрілець Січовий зрад,
За Україну радий вмерти!
Для всіх несе Христовий лад,
Насильство всяке хоче стерти!

На чужині, Р.Б. 1947

Слова: М. Урина-Безгрішного

Музика: І. Неліньського

МОЛИТВА У С. СТРІЛЬЦІВ НА ЧУЖИНІ

Чоловічий хор

Adagio.

p Бла - го - сло - ви наш дов - гий шлях, на віль - ний Ки - їв,
гос у на - ших є сер - цях, зав - зят - тя, прав - ду

Чор - не мо - ре, доз - воль роз - бить Мо - скву на прах, хи -
бо - ро - ни - ти, По - кро - ва Ма - ти у він - цях, без

жаць - ке код - ло й сві - ту го - ре Доз - воль, Всевиш - ній,
Те - бе Бо - же нам не

Рід - ний Край, по - ба - чить всяї - ві сон - ця й во - лі, сна -

ли вог-нем чер-во - ний рай, де ді - ти мруть го-

pp лод - ні й го-лі. Хрис- жи-ти. Не зна Стрі-лець Сі - чо - вий

зрад, за У - кра - і - ну ра - дий вмерти, для всіх не-

се Хри - сто - вий лад, на - смь - ство вся - ке хо - че

стер - ти

стерти, для хо - че стер - ти Бла-го - сло - вий

pp *morendo*

стер - ти

НА СКИТАЛЬЩИНІ

Р. Б. 1947

БОГДАН БАНДУРА

СЕЛО ПУКІВ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

У кінці серпня 1939 року Польща оголосила мобілізацію. 1 вересня 1939 року фашистська Німеччина напала на Польщу. Розпочалася Друга світова війна, на яку мобілізували і багатьох пуківчан. Ось їхні прізвища: Федір Матусяк, Сенько Цимбалістий, Іван Антоняк, Семен Тичківський, Петро Воробець, Сенько Музичка, Данило Балюк, Володимир Онуфрик (Стрільців), Володимир Онуфрик (Стражників), Павло Даниляк, Іван Матусяк, Дмитро Матусяк, Семен Крупка.

Польська поліція заарештувала Петра Онуфрика і посадила в бережанську тюрму. За тиждень з Рогатина приїхала в село агітбригада, скликали людей на мітинг біля церкви, розказували про становище на фронті, переконували в тому, що Польща виграє війну. Але всі бачили, що їй залишилося існувати лічені дні.

З наближенням фронту в ксьондзовому саді розмістився польовий шпиталь.

За два тижні Польща була розбита. Більшість наших односельчан, мобілізованих на війну, попали в німецький полон. Загинули на війні Іван Матусяк, Петро Воробець, Сенько Цимбалістий.

17 вересня 1939 року Червона армія перейшла Збруч, щоб захопити Західню Україну і Західню Білорусію. Польське військо, яке відступало на схід, почало вертатися назад, щоб через Рогатин—Станиславів відступити в Румунію.

На другий день вранці в центрі села зібралося багато хлопців і чоловіків. По дорозі Бережани—Рогатин відступало польське військо, обози, господарські частини. Стояв густий осінній туман.

Виконуючи наказ Василя Івахова, Василь Бандура і Павло Даниляк підбігли до мотоциклістів, які зупинилися, щоб розпитати в людей дорогу на Рогатин, схопили офіцера, який сидів на задньому сидінні, і стягнули його з мотоцикла. Передній викрутив мотоцикл, дав газу і втік назад у напрямі Бережан.

За деякий час частини польського війська почали організований наступ на село. При перших пострілах всі присутні люди в центрі села почали втікати у ліс та в поля.

Поляки знайшли свого офіцера, який сидів у Кравцьовій stodolі,

підпалили під час обстрілу будинки в Сенька Кравцьового, Василя Онуфрика та в Шиманського, де залишилися під час пожежі четверо дітей, які сховалися у пивниці. Для безпеки дальшого відступу польських військ поставили в школі кулемет з обслугою, а інші — розбіглися по селу шукати винувників нападу. Польський офіцер зайшов з вояками до священика Василя Соловія, сварив його: "Co chłopi robią? Książdz nie wie, że w Tarnopolu już idą bolszewicy!"

Так довідалися наші односельчани про те, що Червона армія йде "визволяти" наш край.

Цього ж ранку пуківський хлопець П. Васьків одержав наказ роззброїти польську поліцію в Стратині. Зібравши своїх однодумців в Дібринові і Стратині, підійшли під постерунок, постукали.

Вийшов начальник поліції Томчак. Побачивши приставлений до грудей револьвер і гурт людей, він підняв руки вгору. Всі зайшли в кімнату, забрали зброю в інших поліціантів, які ще спали і сильно налякалися, побачивши свого начальника з піднятими руками і озброєних цивільних людей. Один хлопець взяв польську гвинтівку і не зумів її зарядити. Тоді поліцай підійшов до нього і почав вчити. Поліцаї зрозуміли, що до них прийшли люди, які не вміють обходитися зі зброєю, не мають в цьому жодного поняття.

Поліцаїв завели в школу, поставили біля них охорону. В школі Томчак написав листа начальникові Рогатинської поліції, в якому повідомив його про своє становище. Тоді попросив охоронців, щоб дозволили його наймичці принести їм сніданок, бо вже скоро полудне, а вони ще не снідали. Хлопці погодилися на їх просьбу. Наймичка принесла сніданок і одержала від Томчака листа, з яким тихцем перебігла лісом в Рогатин. В полудне з Рогатина виїхав автобус з озброєними жандармами, які поїхали в Стратин.

В дібринівських липах біля дороги стояв один з охоронців, який почав стріляти до них. А коли поліцай тяжко поранив його, хлопець замовк. Охорона біля школи розбіглася. Визволивши своїх товаришів, усі разом повернулися до Рогатина. Вся ця необдуманна акція коштувала ще одного молодого життя.

Коли польське військо відступило зі села, з лісу почали виходити наші односельчани. Жінки виносили їм хліб, молоко та інші продукти.

Микола Онуфрик (Стражників) зайшов у школу, порвав портрети Пілсудського і Мосціцького. Іван Матусяк накинувся на Миколу з лайкою, ще й вдарив його.

Біля школи поляки залишили автобус без пального. Діставши десь відро бензини, Василь Яськів завів його і повіз наших хлопців в Данильче забрати зброю у поміщика Бєсядецького. Старий пан віддав рушницю і сказав синові: "Franiu, oddaj rewolwer!" З такими трофеями повернулися наші хлопці до Пукова, наробивши в Данильчі страху серед поляків.

19 вересня в село вступила Червона армія. Відбувся мітинг біля Народного Дому. Тут була вже присутня сільська міліція з червоними

пов'язками: Іван Василюк, Федько Киценко, Сенько Даниляк, Михайло Горбусь, Василь Васьків та інші. Вислухавши виступ військового комісара російською мовою і не зрозумівши його, Іван Даниляк, який сидів за "комуну" півроку в бережанській тюрмі, сказав: "Не ті прийшли, яких я чекав".

На перших зборах обрали місцевий орган влади — т.зв. тимчасовий революційний комітет: до його складу ввійшли М. Горбусь, Ф. Киценко, С. Мельник, В. Сліпенький, С. Яремко. Першим кроком діяльності комітету був розподіл між незаможними селянами церковної землі.¹

5 листопада 1939 року заарештували в Данильчі Андрія Гривнака за діяльність в Радикальній партії і посла польського сейму від цієї партії. Пізніше було багато арештів різних людей, але той був найстрашніший, бо був перший, несподіваний, неочікуваний і тільки за те, що у своїх виступах за Польщі А. Гривнак розказував правду про життя українського народу в 1930-1939 роках на Україні. Станиславівський військовий трибунал засудив його 9 лютого 1940 року на п'ять років позбавлення волі. Сидів у Новосибірській тюрмі, а потім працював на будові залізниці в Архангельській області. Звільнений в 1944 році з тюрми, записався у польську армію ім. Костюшка, зайшов з нею до Берліну, а після демобілізації поселився в Польщі, де і помер в 1969 році. Займався там громадсько-політичною діяльністю, нагороджений радянськими і польськими орденами і медалями, а на просьбу дочки і жінки приїхати додому не відгукнувся, бо не вірив радянській владі, яка так тяжко покарала його і всю його сім'ю, без достатніх на це підстав. Похований на цвинтарі міста Щецинка на алеї Героїв. 17 березня 1981 року Верховний суд УРСР посмертно реабілітував його, як невинно засудженого. Жінці його, яка була виселена в Казахську РСР, рішенням Рогатинського народного суду повернено в 1983 році хату і господарський будинок.

Про сім'ю Гривнаків згадую тому, що з 1956 року мама і дочка стали громадянами с. Пуків.

Якщо раніше наше населення не вживало алькогольних напоїв і крамниці ними не торгували, то вже восени 1939 року до пуківської крамниці привезли багато горілчаних виробів — наливки, лікери, аляші, велику бочку горілки. Все це було дуже дешево, бо при захопленні Львова радянська влада реквізувала великі склади горілчаних виробів на заводі Бачевського. Наші односельчани почали масово пити горілку. Дійшло до того, що Павло Крупка і Михайло Капітан голі танцювали в нетверезому стані біля цієї бочки з горілкою. Низькі інстинкти в окремих людей вийшли з-під контролю, давали поганий приклад молоді в селі.

Восени 1939 року пригнали на Пуківську залізничну станцію пасажирський поїзд і залишили його на запасній колії. Діти бігали по вагонах, відчіплювали все, що їм подобалося. Хтось підказав міліції, що серед дітей був 16-річний Богдан Бандура. Його заарештували і донині нема чутки, де він подівся. А Танька Бандурова ще й сьогодні плє гіркі сльози за сином.

В грудні 1939 року скликали в Рогатин сільських активістів, у т.ч. із

Пукова Миколу Дарміця, Федька Киценька, Степана Яремка, Василя Васькова, Сенька Даниляка та інших виселювати в Сибір польських колоністів. Тоді вивезли в Сибір Ольгу з Кльомбів-Дубик, яка була переселилася з Пукова на парцеляцію в Чорні лози.

Пізніше Микола Дарміць розказував сусідам і знайомим про цю акцію радянської влади.² Всі сподівалися, що ця акція на цьому не закінчиться.

У Федька Проця поселився уповноважений з району на прізвище Манджос. Надавав допомогу в роботі сільської Ради, говорив з багатьма людьми, слухав, чим живе і дише село. А цікавило його все: як жили люди в селі раніше, хто керував громадсько-політичним життям села, хто піднімав повстання проти поляків перед приходом Червоної армії, що говорять люди про нову владу та інше. Появилися в селі люди, які детально розказали Манджосові про всю громадську діяльність пуківських селян за Польщі, як вони боролися з польською владою, хто керував цією боротьбою, кого арештувала раніше польська поліція і за що.

Якщо раніше село було одностаєне, люди відносились з повагою один до одного, сходилися вечорами на бесіди в читальню, кооперативу чи бібліотеку, то за рік умови життя в селі радикально змінилися. Створилася атмосфера нетерпимости, ворожнечі і підозрливости.

Посипалися доноси на своїх односельчан, пригадували, хто говорив щось погане про радянську владу ще за Польщі. Всяке начальство зловживало своєю владою, творили беззаконня. В районі була створена "трійка", яка вирішувала долю людини (нач. НКВД Григор'єв, жид І. Бонен).

Масові сталінські репресії, арешти і переселення людей в Сибір, які мали місце на Україні в 1930-1939 роках, перекинулися в Західню Україну, в т.ч. і в наше село.

Першого в Пукові заарештували Сенька Антоняка, а далі за ним пішли: Федько Дарміць, Володимир Шеремета (адвокат, брат Петра Шеремети), Данило Федунь, Федько Воробець, Іван Музичка (продавець). Говорили в селі, що Сенько Антоняк наговорив на своїх односельчан під час слідства. Вже після війни розказував Іван Музичка, якого засудили і вивезли ще до початку 1940 року у сибірські концтабори, що після слідства Антоняка приносили до камери слідчі на брезенті напівживого, безпритомного, закритого. Доведений до такого стану слідчими Сенько міг наговорити на себе та інших усе, що вони хотіли. Історія знає багато таких "признань" у злочинах.

Другу партію наших односельчан арештували 19 грудня 1940 р. (на Миколая). Серед них були Олекса Матусяк, Ярको Онуфрик (з пограниччя), Федько Решітник, Володимир Федунь.

Ярко Онуфрик дружив з Ольгою Крупкою, зайшов до хати відвідати дівчину. Тут і прийшли за ним енкаведисти з Сеньком Даниляком та Василем Васьківим. В хаті були ще інші хлопці і дівчата. Підійшов Даниляк до Ярка і, вдаривши його по плечу, сказав енкаведистам: "Цього беріть!"³

А ще інших взяли вже на весні 1941 року, 22 квітня, у Великодню п'ятницю. Це були Степан Гутник, Степан Цимбалістий, Сенько Цимба-

лістий, Дмитро Космина, Петро Болак, Стефанія Васьків.

"Коли до нас прийшли енкаведисти арештувати мого батька, — згадує Ганна Кучмій, — мені було три роки. До сьогодні відчуваю, як вони відривали мене від батька, якого я міцно обнімала і не хотіла нікуди відпустити. 'Мы только до сельсовета пойдём, он распишется в актах, что мы ничего не обнаружили у вас и сейчас придёт домой', — брехали енкаведисти рідним, щоб їх заспокоїти".⁴

"У нашій хаті перевернули все догори дном, шукаючи зброю, — згадує племінниця Степана Цимбалістого Катерина Петрівська. — Коли енкаведисти забирали нашого Степана, брехали нам, що він тільки розпишеться в сільраді про те, що ніякої зброї в хаті не знайдено. Як забрали, так і до сьогоднішнього дня ні чулки, ні згадки ніякої про нього немає", — плаче Катерина.⁵

Прийшли арештувати Володимира Папірку, Петра Онуфрика (Насті Юганової зятя), Богдана Бандуру, Гринька Мудрика (з берега), Івана і Павла Матусяків (брати), Мирона Климціва, Володимира Онуфрика, але вони, сподіваючись арешту, переховувалися в родини та знайомих, за що 23 квітня 1941 р. вивезли в Казахстан їхні сім'ї: жінку Папірка і її маму, Степана Бандуру з родиною, Стрільця з родиною, Наталку Мудрикову з маленькою дитиною, Катерину Юганову з мамою, сім'ю Капчишиних, Антона Сліпенького з родиною, Вірку Крамарову.

За тими, хто ховався від арешту, велося постійне стеження. Як розказувала Наталка Мудрикова, не раз бачила Сенька Даниляка, який лежав у бур'янах біля її хати. Часто заходив до її хати Степан Яремко. Під час вивозу Наталки Мудрикової і Вірки Крамарової застали вдома їхніх чоловіків — Гринька і Мирона, яких арештували і забрали в Станиславів, а жінок вивезли.

За один рік і 9 місяців радянської влади в селі було заарештовано 19 осіб і вивезено 9 родин.

Характерно те, що серед заарештованих і вивезених в той час, крім Степана Бандури, були самі бідняки і середняки, найбільш свідомі наші односельчани. Що було причиною арешту наших односельчан? Одних взяли за їхні ідейні переконання, інших — за критику нових керівників у селі, ще інших — за діяльність при Польщі, за те, що не догодили комусь із сільських активістів та ін. А от Петра Стечака взяли після зборів у сільському клубі. Уповноважений з району Овсієнко розказував людям про зовнішню і внутрішню політику радянського уряду. Під кінець його виступу Стечак запитав: "Чого поїхав Молотов до Берліна?"

На питання Овсієнко не відповів, а тільки запитав: "Как ваша фамилия?" На другий день забрали Стечака. Де подівсь, ніхто не знає по сьогоднішній день.

Гострий осуд односельчан одержав поступок Гандзі Меликової. Коли везли Наталку Мудрикову з дитиною і Вірку Крамарову, а їхні чоловіки лежали долілиць на авті, Гандзя Меликова почала голосно сміятися і

плескати в долоні. Тішилася з чужого горя, не знала сердешна, що за чужою бідною йшло її нещастя.

Як же сприйняли пуківчани заходи радянської влади до своїх односельчан? На село напав страх, багато людей не ночували вдома. Пішли чутки, що незабаром будуть вивозити сім'ї арештованих, а також тих, які мали в Німеччині рідних — військовополонених з польської війни. Люди готували клунки, весь час розпитували, чи є вже на рогатинській залізничній станції вагони з коминами, в яких вивозили людей, старалися бути готовими до найгіршого і чекали невідомого. Ніхто не був певний свого "завтра".

Якщо подивитися на ці події з сучасної точки зору, коли М. Музичка і Ф. Матусяк добровільно їдуть в Сибір на заготовлю лісу, коли В. Шлюсар добровільно виїхав з родиною на роботу в Норильськ, Б. Васьків працював довгий час в Магадані, а Б. Матусяк працює десь на Камчатці, коли наш зять Богдан працює на Крайній Півночі у Новому Уренгої, коли випускників інститутів і технікумів розподіляють на роботу в Тюменську чи Іркутську області, то це все виглядає тепер нормальним, звичайним. А в той час таке переселення було страшним. Наших селян відривали з обжитих місць, від рідних і сусідів, від тих кусків поля, на яких вони ціле життя тяжко працювали, забезпечуючи родину всім необхідним для життя, і везли у невідомий, далекий і холодний Сибір, до умов життя, до яких наші люди були невідомі і непристосовані. Для них це була дуже велика і незрозуміла кара. Тоді діяла сталінська теорія перманентної революції. І тому багато людей затаїли на радянську владу злобу і ненависть, що покажуть події в майбутньому.

Взимі 1941 року органи радянської влади зловили якогось чоловіка, що ховався від арешту на хуторі Кулеби за Стрятином. Привезли його до Пуківської сільської Ради міліціонери, серед яких був колишній наймит старої Калиновички Микола. Коли залишились в кімнаті Микола і арештований (інші пішли в село за підводою), останній попросив міліціонера дозволу перев'язати шнурки в черевиках. Недосвідчений міліціонер дозволив йому це зробити. Перев'язуючи шнурок, арештований витягнув пістоль з черевика, вистрілив у міліціонера і втік. Зловити його не вдалося. Таким чином вже в 1940-41 роках в далеких лісових хуторах почали збиратися люди, які ховалися від радянської влади. З усіх арештованих в 1940-41 роках після війни в 1945-1959 роках дали про себе вістку Ф. Дарміць, Ф. Воробець, Іван Музичка. Останній написав у листі, що його "запакував" Павло Макогін.

Гринько Мудрик, Миронко Луців і Стефанія Васьків прийшли з тюрми, коли розпочалася війна. Всі інші пропали в тюрмах (були розстріляні перед приходом німців у 1941 році).

А тим часом життя йшло вперед. Люди господарювали, засівали свої нивки, доглядали їх, збирали врожай. Сільська Рада закріпила за безкінними господарствами тих господарів, які мали коні для допомоги бідним селянам. Життя стало заможнішим, хоч вже тоді відчувався брак товарів для населення.

Появилось нове, до цього часу невідоме, для селян — обов'язкові податки сільськогосподарської продукції: молока, збіжжя, м'яса, вовни, податок за сад і вулики, чого раніше ніколи не було.

Почав по-новому працювати сільський клуб. Драматичний гурток поставив п'єси "Микола Джеря", "Криваві перли", "Кармалюк". У головних ролях грали Мирон Юрків, Федір Онуфрик, Марія Сверида, Ганна Дарміць й інші.

Восени 1940 року пішли в Червону армію Петро Васьків, Орест Брах, Степан Дзюбак, Павло Крупка, Володимир Федунь, Ярослав Гаврись, Петро Климців, Микола Стрілець, Стах Сверида, Микола і Орест Соловії, Федь Васьків, Володимир Крупка.

У січні 1941 року сталася аварія вантажного поїзда перед залізним мостом. Сім задніх вагонів злетіли з насипу на сіножаті у зв'язку з тим, що машиніст перевищив дозволену швидкість на повороті коло Масляка. Шукаючи винних, міліція заарештувала бригадира ремонтників Василя Браха, обхідника Рашкевича, які просиділи в тюрмі до червня 1941 року.

Восени 1940 року районне начальство прийняло рішення організувати в Пукові колгосп. Уповноважені з району (суддя Курочка, Овсієнко) цілу зиму агітували селян записатися до колгоспу. В селі створили "ініціативну групу" підготовки до створення колгоспу. Але більшість пуківчан не хотіли віддати свої ниви, коні і сільськогосподарський реманент в колгосп, а потім заробляти трудовні на своєму полі.

До агітації своїх односельчан вступати в колгосп разом із представниками райкому партії підключився наш сусід Павло Макогін. Чому ж так сталося, що своїх сусідів і односельчан він агітував у колгосп?

А історія, яка передувала цьому, ось така: за Польщі Макогін хилився до різних партій — до УНДО, потім до радикалів, шукав правду життя, не вірив "буржуазній пропаганді" про тяжке життя і голод на Україні в 1932-1933 роках, виступав проти клерикалів. Після радянської окупації західних областей України добровільно поїхав на роботу на Запорізький металургійний комбінат, щоб там самому переконатися, як живуть наші брати над Дніпром. Працюючи на заводі, виїжджав у вихідні дні з товаришами праці в села, дивився на колгоспні порядки, розпитував людей про їхнє життя. Переконався, що в колгоспі добре жити тим, у кого велика здорова сім'я, хто працює на керівних посадах, хто має зв'язки і добрі відносини з начальством. Через деякий час втік з роботи додому, подав заяву в колгосп і сам почав агітувати односельчан вступати в колгосп. Крім того, привіз Макогін з України технологію виготовлення самогону, яка до цього часу була в нас невідома. Поскільки він залишив роботу самовільно, то, за тодішніми радянськими законами, був засудженим тим самим суддею Курочкою, з яким ходив по десятихатках на агітацію, на три роки виправних робіт у таборах. Сидів у Проскуріві (тепер Хмельницьк), і тільки німці вліті 1941 року звільнили його звідти. Прийшов додому і тут односельчани нагадали йому його "заслуги" перед ними. Протягом осені 1941 року кілька разів вибивали йому вночі вікна, обминали і бойкотували його. Але

час лікує всякі рани, в тому числі і відносини між людьми. Почав Макогін гнати самогон, заходили сусіди пробувати його, а далі і всі чоловіки з вулиці. Так з допомогою самогону Макогін відновив добрі відносини з односельчанами. І те, що сидів у концтаборі, врятувало йому життя.

На весні 1941 року в Пукові почав своє існування колгосп "Червоний колос". Головою його обрали Павла Югана. До колгоспної землі приєднали поля, сільськогосподарське знаряддя і худобу вивезених пуківчан.

Та не довелося колгоспникам збирати врожай з колгоспних ланів — перешкодила німецько-радянська війна.

Які ж підсумки можна зробити з життя села за 1939-1941 роки?

Після Першої світової війни, на початку польської окупації Галичини, в селі існували прорадянські настрої. З Пукова нелегально перейшли на Україну багато хлопців, для яких сама назва "Радянська Україна" приймалася з певним захопленням і романтикою. Будівництво соціалізму на Україні захоплювало їх.

Членів КПЗУ в Пукові не було, але були співчуваючі комуністичній ідеології: Іван Даниляк, Павло Онуфрик, Іван Музичка. Колективізація і штучний голод на Україні в 1932-1933 роках, сталінські репресії, під час яких були знищені або заслані в Сибір і на Соловки мільйони свідомого українського населення, в тому числі наших односельчан, які втекли на Україну, змусили пуківчан по-іншому дивитися на ці події, прорадянські настрої розвіялися. В 1939 році не було особливого тріумфу з приходом Червоної армії, але не було і жодного спротиву. Після двох років радянської влади в селі запанували антирадянські настрої. І до цього спричинилися не стільки пропаганда ОУН, як терор НКВС, арешт 21 чоловіка і вивезення багатьох родин в селі, знищення більшості в'язнів в івано-франківській тюрмі в перші дні війни, а також колективізація селян. Все це привело до того, що наші односельчани з перших днів війни чекали приходу німців.

РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКА ВІЙНА

22 червня 1941 року Німеччина напала на Радянський Союз. Почалася мобілізація військовозобов'язаних на війну. Вже в перші дні війни забрали на фронт: Петра Онуфрика, Івана Яремка, Івана Тичківського, Володимира Кика, Дмитра Крупку, Павла Даниляка, Володимира Свериду, Семена Весоловського, Івана Матусяка, Федора Наконечного, Семена Крупку, Семена Киценка, Петра Лисого, Петра Мудрика, Петра Даниляка та інших.

За кілька днів після початку війни почався масовий відступ Радянської армії. Німецька авіація бомбардувала колони військ та телефонні проводи під Чортовою горою.

На подвір'ї та в будинках Ілька Климціва та Гандзі Стечакової розмістилися армійські склади, яких не встигли вивезти відступаючі частини. Останнього дня начальник цього складу розпорядився роздати населенню весь склад, щоб не дісталосся німцям. Люди почали виносити пачки, сувої

матерії, шинелі та інше добро. Назбігалось на подвір'я багато людей. Відступаюча інша частина, побачивши, що люди розбирають склади, почала стріляти по людях, які стали розбігатися. Вбили Івана Гаврися, Миколу Наконечного, поранили Катерину Геракевич (Бариляк). Більшовики відступали навпростець полями. Одна з відступаючих груп зустріла в полі Володимира Папірку, який ховався від арешту. Думаючи, що зустріли німецького парашутиста, вояки хотіли його розстріляти. Але Папірка переконав їх, що він мешканець Пукова. Щоб перевірити правдивість його слів, вояки повели Папірку до крайньої хати в селі — Степана Свериди, який підтвердив слова Папірки. Так врятувався Папірка від смерті. Під вечір почала обстрілювати село німецька артилерія, особливо дорогу на Слободі і коло млина. Вибухом стрільна вбито Миколу Решітника. Підірвано залізничий міст. Ніякого бою за село не було.

Увечорі 1 липня 1941 року село зайняли німецькі патрулі. Переночували в Народному Домі. Вранці пішли далі, порізавши перед тим собі на онучі плюшову занавісу на сцені. Це був перший акт вандалізму німецьких вояків у Пукові. Вранці підійшли основні частини німецької армії. Їх вітали коло Народного Дому. Соловій виголосив вітальну промову німецькою мовою. Його дочка Марійка і Олімка Паламарова вручали німецьким офіцерам квіти.

Повертаючись із цієї зустрічі додому, Сенько Даниляк (Дзядзів) став біля церкви, скинув шапку і, перехрестившись, сказав: "Слава Тобі, Господи, що вже вступилися ті антихристи". І це сказав Сенько Дзядзів, вічний наймит Василя Свериди і Сенька Федуня з малих літ.

Село полегшено зідхнуло. Люди перестали боятися арештів та вивезення в Сибір, які були під час сталінського режиму.

В селі розійшлася вістка, що у Львові ОУН проголосила відновлення української держави. Того ж дня о. Соловій посвятив у церкві синьожовтий прапор, який повісили на Народному Домі. Селом почав керувати новий війт С. Онуфрик, появилася нова міліція для підтримання порядку в селі.

Після переходу через село німецького фронту, повернулися до нас емігранти, які втекли в 1939 році до Німеччини. Разом з ними прийшов П. Онуфрик, який організував в селі ОУН-мельниківців і подався далі на Україну.

В той час тайно були знищені сільські активісти, які раніше щиро співпрацювали з органами радянської влади, доносили і видавали своїх односельчан: Степан Яремко, Сенько Даниляк, Василь Васьків, Михайло Капітан, Антін Кіценко.

Це були нові жертви кривавої помсти за своїх рідних та близьких. До сьогодні люди не знають, де вони поділися, хто їх знищив та де спочивають їхні останки. Це була ще одна трагедія українського народу.

Для військовополонених німці організували концтабори, в яких загинуло від голоду і хворіб багато полонених. В такому таборі коло Рави Руської був кілька місяців Володимир Сверида. Коли привезли його звідти

(місцевих відпускали на просьбу сільської влади), то залишився з нього один кістяк, обтягнутий шкірою, по якому лазила маса вошей. Ледве повернула його жінка до життя.

Після фронту на полях біля Чортової гори залишилися нерозірвані авіаційні бомби, на яких підірвалися Олекса Браха і Вірка Сверида, жінка Володимира Свериди.

Вліті 1941 року висипали пуківчани на городі Наталі Лисичиної (де живе тепер Семен Тичківський) високу могилу з дубовим хрестом в пам'ять загиблих у тюрмах та вивезених наших односельчан. Відбулося посвячення могили, під час якого з промовами виступили Богдан Бандура, Ярослав Федунь та інші.

В той час ОУН післала на окуповану частину України Мирона Пазія, Володимира Весоловського і Мирона Матусяка агітувати за нову владу і роз'яснювати її політику. Поскільки німецько-фашистські загарбники не визнали нової влади української держави, проголошеної у Львові, арештували весь уряд, а всіх агітаторів, у т.ч. і наших односельчан, кинули в концтабори, з яких вони вже не повернулися додому.

Німці запровадили в Галичині "новий порядок". Галичину прилучили до Генерал-губернаторства, українські установи замінили німецькими, поставили при владі всю гестапівську адміністрацію. Так закінчилася "українська самостійність", проголошена у Львові 30 червня 1941 року.

В Пукові створився новий адміністративний центр-волость, до якого належали всі сусідні села. Керував ним волосний вїйт Семен Федунь. Призначили німці обов'язкові контингенти збіжжя, молока, м'яса та іншої сільськогосподарської продукції.

В Рогатині німці створили гетто для жидів, куди забрали з Пукова Майорка і Гушера з родинами. Почалася нова трагічна сторінка історії нашого села, яку згодом добре відчували наші односельчани. Що було причиною того, що наші селяни та інтелігенція повірили в добрі наміри німецько-фашистської політики відносно України? Чому ніхто не роз'яснив нашим односельчанам, що Гітлер у своїй книзі "Mein Kampf" ("Моя боротьба") виразно писав про свої погляди на майбутню долю українського народу. Не зробив цього ні о. Василь Соловій, ні ніхто інший в селі, хто мав вплив на пуківчан. Комуністів у селі не було. Та й вони не знали, як пояснити масовий голод і сталінські репресії на Україні в 1930-1939 роках, а після розпуску Сталіном КПЗУ в 1936 році, самі не знали, що робити.

Одні радикали говорили: "Не сподівайтесь добра від Гітлера", але і їх ніхто не слухав, бо пуківчани вважали їх комуністами. Вони зазнали таких же репресій в 1939-1941 роках, як і націоналісти. Тому то більшість наших односельчан сподівалася на кращі зміни в житті народу після приходу німців.

І ось всі ці сподівання розвіялися вліті 1941 року. До політичного керівництва в селі рвалася молодь, яка часто керувалася у своїх діях гарячою любов'ю до рідного краю, а не здоровим розсудком. Ніхто в той

час у селі не думав, що війна ще не закінчена, що проти Гітлера виступають всі народи світу, що доля багатьох народів і цілої Європи буде вирішуватися під Сталінградом і Курськом, що Гітлер у своїй політиці "Drang nach Osten" хотів поневолити всі народи Східної Європи, а їх територію зробити сировинним додатком району.

Наші односельчани попали у створеній політичній ситуації між молот і ковадло.

З другої сторони, ніхто не вірив, що Сталін у майбутньому припинить терор і знищення свідомої верстви українського народу. Він мав свою теорію перманентної революції, теорію знищення кращих синів народу.

Не дивно, що більшість наших односельчан вибирали, на їх думку, менше зло, і співпрацювали з німцями.

В районних і обласних центрах організовано українську поліцію, куди пішли служити наші хлопці: Сенько Антоняк, Сенько Музичка, Іван Матусяк, Павло Матусяк, Петро Онуфрик, Мирон Климців, Володимир Стечак, Гринько Мудрик, Петро Мельник, Петро Горбуть та інші.

Восени 1941 року почалася агітація серед населення за виїзд нашої молоді до Німеччини на роботу. Сільський вїйт складав списки тих, які повинні їхати на роботу. Звичайно, призначали із бідніших, багатодітних родин. Окремих з них виганяв з дому голод, який панував у нас на весні і вліті 1942 року, і тому деколи виглядало, що молодь виїжджає до Німеччини добровільно. Першими виїхали: Володимир Тичківський, Марія Брах, Володимир Сліпого, Іван Кик, Агафія Сверида, Степан Даниляк, Настя Барияк, Олімпія Сверида, Дмитро Мельник, Олімпія Дідик, Іван Воловчак, Іван Даниляк (Дзядзів), Іван Даниляк (Біличин), Володимир Сліпенький, Степан Горбуть, Володимир Пастущин, Володимир Дідик, Павліна Заставна, Катерина Курка, Хима П'єкна та інші.

Пізніше наша молодь вже не хотіла їхати на роботу в Німеччину добровільно і тому німці робили облави, ловили людей і відправляли їх до Німеччини силою.

Пам'ятною для пуківчан була одна неділя вліті 1942 р. Сільський драматичний гурток ставив у Народному Домі п'єсу "Безталанна". В залі сиділо повно людей, молодь. Хтось побачив, що з Рогатина їдуть машини і крикнув: "Німці! Облава!" За хвилину зала і сцена були порожні, а всі артисти і глядачі повтікали через вікна на засілля в кукурудзи, де просиділи доти, поки не переїхали машини, яких зовсім не цікавили в Пукові ні вистава, ні її глядачі. Потім у селі довго сміялися односельчани один з одного, згадуючи цю подію.

В той час люди мало відчували війну, фронт проходив за тисячу кілометрів від села, крім газет мало що нагадувало про тяжку війну, яка йшла під Ленінградом і Москвою, над Волгою і на Кавказі. Люди працювали на своєму господарстві, здавали контингент збіжжя, м'яса і молока, сільський вїйт ходив по дворах і збирав кожухи для німецької армії, щоб не замерзла на фронті. Діти вчилися в початковій школі, а старша молодь — в Рогатинській учительській семінарії та торговельній школі.

20 січня 1942 року німецька поліція заарештувала Федора Васькова за те, що зі своїми однодумцями забрали гроші в стрятинській пошті. Видав його однокласник зі Стратина Славко Мельник, який служив в українській поліції. Федора посадили в тюрму, а потім перевели в концтабір у Бухенвальд, звідки він повернувся з підірваним здоров'ям. Довший час працював учителем німецької мови. Тепер на заслуженому відпочинку.

Протягом 1942 року відбулися акції на жидів у Рогатині, під час яких спеціальні команди німців знищили їх кілька тисяч. Жертви німецьких варварів поховані біля Бабиного цвинтаря та за рогатинською лікарнею, де була колись цегельня.

Прийшов 1943 рік. Після Сталінградської битви, де німецька армія втратила 330 тисяч солдатів і офіцерів, губернатор Галичини Отто Вехтер проголосив створення Української Дивізії "Галичина", а проф. Володимир Кубійович звернувся до української молоді з закликом вступати до її лав, щоб боротися проти більшовицьких окупантів. По всіх селах та містах Галичини в квітні 1943 року почалася агітація за вступ добровольців в Дивізію. Цією справою зайнялись в Пукові о. Василь Соловій, Сенько Федунь та інші. Вони переконували молодь, що, можливо, наступить така історична ситуація в світі, як в 1918 році, і тому треба мати добре вишколену й організовану армію. Але колесо історії назад, на жаль, не повернулося.

На призовний пункт в Рогатин пішли перші добровольці в Українську Дивізію "Галичина". Отець В. Соловій вислав свого сина Олександра (Леська), Семен Федунь — двох синів, Микита Музичка — трьох. Ішли батьки з синами. Ось прізвища добровольців: Олександр Соловій, Іван Федунь, Ярослав Федунь, Іван Музичка, Василь Музичка, Степан Музичка, Петро Космина, Петро Горбусь, Петро Онуфрик, Павло Івасик, Петро Андрусів, Петро Васьків, Петро Гаврись, Василь Падляк, Михайло Якимів, Орест Федунь, Степан Соломка, Ярослав Васьків, Іван Крупка, Василь Співак, Іван Співак, Володимир Яремко, Степан Сверида, Любомир Сверида, Євген Сверида, Степан Климців, Петро Онуфрик, Володимир Матусяк, Петро Горбусь, Петро Матусяк, Василь Юрків, Павло Крупка, Федір Решітник, Степан Решітник, Петро Мельник, Орест Сліпенький, Володимир Рудий, Володимир Дубанович, Мирон Збілярів, Франко Шиманський, Петро Васьків, Іван Воевода, Василь Стечак та інші.

Після розгрому німців під Курськом вліті 1943 року, всі побачили, що німці війну програли і остаточний її кінець тільки відтягується. Село розділилося на мельниківців і бандерівців. Перші агітували за вступ молоді в дивізію "Галичина", а другі (переважно молодь Б. Соломка, І. Макогін, В. Онуфрик, С. Проць) — переконували молодь вступати в УПА, яка тоді організовувалася.

Михайло Якимів служив у німецькій шуцполіції. Приїхав додому у відпустку. Намовили його перейти у відділ УПА, який розмістивсь у Голодівці.

Взимі 1944 року бандерівці стали вирішувати польське питання. Поляків зобов'язали виїхати в Польщу: щоб не повторилися події 1918 року. Частина

їх виїхала, інші залишилися. В Пукові поранили учителя Нев'ядомського, в Данильчі знищили кілька польських родин, спалили їхні хати. Після цього почалось масове переселення поляків у Польщу.

На весні 1944 року сільські хлопці захопили продуктову крамницю, яка містилася в Стефанії Кузьової. Всі продукти одержувала тут сільська влада (війт, секретар, поліцаї та інші). Хлопці вивезли всі продукти в Переліски для відділу УПА.

В березні 1944 року Радянська армія зайняла Тернопіль, фронт зупинився на Стрипі. Пуків став прифронтовим селом. В ньому стояли німецькі резерви, приїхали втікачі з України, які співпрацювали з німцями. Почалося систематичне бомбардування залізниці і станції, де німці мали склад пального. Вночі літали "кукурудзяники" і сліпо кидали бомби на село, а вдень — штурмова авіація бомбардувала залізничну станцію і склади бензини на ставі. Всі розуміли, що прихід Радянської армії не за горами.

У квітні 1944 року знову пішли до 1 УД "Галичина" добровільці молодшого призову: Володимир Бандура, Іван Бандура, Степан Цимбалістий, Володимир Швець, Богдан Бандура, Петро Бариляк, Володимир Цимбалістий, Ярослав Сліпенький, Петро Томаш, Федь Іванців, Павло Стечак, Володимир Сверида, Богдан Сверида, Володимир Решітник, Петро Горбусь, Іван Онуфрик, Богдан Крупка, Дмитро Васьків, Михайло Якимів, Василь Онуфрик, Іван Бандура та інші.

В селі залишилися хлопці, які вчилися в Рогатинській семінарії та торговельній школі.

Весна 1944 року пройшла в тривозі й чеканні: "Що буде далі? Як розв'яжеться ця складна ситуація? Цей тісно зав'язаний вузол?" Всі поглядали на схід, розпитували, що діється на фронті, міркували, чи втримають його німці над Стрипою. Люди боялися приходу Радянської армії, бо в багатьох з них сини були в Дивізії "Галичина" або в УПА, ще інші — служили в уряді або поліції. Всі пам'ятали сталінські репресії в нашому селі в 1939-1941 роках і боялися нових після приходу радянського війська в село. І навіть ті наші односельчани, які не мали жодної вини перед радянською владою, боялися, що заберуть їх на фронт, де можна загинути або стати калікою на все життя.

А дальші події розвинулися дуже швидко. І не менш трагічно.

ОКУПАНТИ ПОВЕРТАЮТЬСЯ ЗНОВУ

В липні 1944 року Радянська армія розпочала наступ під Бродами. На цьому відтинку фронту стояла 1 Українська Дивізія "Галичина". Німці відступили. Дивізія була оточена і розбита танковими частинами Радянської армії. З наших односельчан загинули під Бродами Василь Музичка та Любомир Сверида. Попали в радянський полон Павло Івасик, Петро Космина, Володимир Решітник, Петро Ґереґа. Перші два загинули в сибірських концтаборах, а останні повернулися додому після 1956 року.

Знаючи добре місцевість і лісові дороги, деякі наші односельчани вийшли з оточення радянських військ і прийшли додому: Ярослав Васьків, Степан Соломка, Павло Крупка, Володимир Рудий, Петро Васьків, Василь Стечак.

Щоб не потрапити в оточення радянських військ, німці швидко відступали з фронту над Стрипою через Рогатин, Стрий в Карпати.

Всі, хто співпрацював з німцями, мав рідних у Дивізії "Галичина", боявся мобілізації в Радянську армію або не хотів жити при радянській владі, виїхали на Захід: о. Василь Соловій, Дмитро Кик з родиною, Ярको Космина з родиною, Зенко Стефанишин з родиною, Степан Сліпенький, Михайло Федунь з родиною, Мирон Антоняк, Володимир Папірка, Ярको Крупка з родиною, Василь Кривоус і Чайківська (Адамкові) з родиною, Семен Федунь з родиною, Петро Бандура, Павло Онуфрик з родиною, Микола Федунь з родиною, Василь Якимів з родиною, Сенько Музичка з родиною, Сенько Антоняк з родиною, Гринько Крупка з родиною, Іван Онуфрик, Володимир Онуфрик з родиною, Катерина Івасик, Катерина Федунь, Петро Федунь з родиною, Антін Телепко, Гринько Крупка з родиною, Петро Онуфрик з родиною, Іван Бандура, Мирон Юрків з родиною, Федь Петришин, Гринько Мудрик, Федько Бандура з родиною.

Виїжджали з родиною або одинцем, залишали рідну хату, село, знайомих і рідних і їхали, як кажуть, в світ за очі, щоб не залишитися під радянською владою, пам'ятаючи сталінські репресії над нашими односельчанами в 1939-1941 роках. Цьому у великій мірі сприяла німецька пропаганда, яка залякувала місцеве населення більшовицьким терором.

27 липня 1944 року село було "визволене" 117-ою Чистяківською гвардійською дивізією. Боїв за село не було.

Головою сільської Ради призначили Василя Сліпенського.

Рогатинський районний військовий комісаріят оголосив мобілізацію військовозобов'язаних чоловіків віком 18-50 років для відправлення їх в діючу армію. Щоб не потрапити на фронт, чоловіки стали ховатися вдома або в лісі в різних криївках, ухилялися від мобілізації, вступали в УПА. Були тут люди, ображені на радянську владу у зв'язку з переслідуваннями, безпідставними арештами чи виселенням родичів або близьких. До УПА вступила і частина колишніх військовополонених, втікачів з німецьких концтаборів та інші. Всі вони були національно свідомі, боролися проти ворогів нашого народу.

Очолював УПА головнокомандуючий Л. Клячківський, а після його смерті в лютому 1945 року — Р. Шухевич. Загальна кількість збройних формувань УПА на осінь 1944 року — близько 90 тисяч осіб.

УПА захоплювала не тільки села, але й окремі віддалені районні центри та залізничні станції, підривала військові ешеліони, намагалася дезорганізувати роботу деяких промислових підприємств. Лише протягом лютого-грудня 1944 року вчинено 3,237 нападів на міста і села, військові і транспортні об'єкти. У 1945 р. — 3,427 нападів. Радянське командування було змушене зняти з фронту кілька військових з'єднань для боротьби проти УПА.⁶

В наш район було перекинуто з фронту військові частини для проведення облав на села та ліси. Населення називало їх "червона мітла".

Не маючи надійних криївок, люди ховалися, де могли. Степан Бандура пролежав цілий день у воді потічка серед осоки та тростини, застудився, захворів туберкульозом і через деякий час помер. Федько Матусяк і Володимир Васьків заховалися в лісі в густі кущі ліщини. Ф. Матусяка облавники побачили, наказали вилізти звідти і розстріляли на місці. А В. Васькова не побачили, пройшли далі. Мав він щастя. А ще такий випадок свідчить, що серед облавників були солдати з добрим серцем і чуйною душею. Іван Васьків сховався в полі під Версадками у полукіпок жита. Місця мало, сховався Іван не повністю, не зауважив, що ноги стирчать. Біля полукіпка проходив облавник і сказав: "Сховай ноги!" І пішов солдат, не витягав Івана з полукіпка. Дав йому можливість жити даліше.

А ще інші облавники знайшли Петра Мудрика в примітивній криївці на Версадках. Витягли його звідти і розстріляли. Така ж доля зустріла Сенька Кичкового, який був схований у купі каміння.

Зловили пізніше Івана Васькова і Петра Воловчака. Відправили їх в Івано-Франківськ. Пропали безвісти. Ще до облави, після переходу фронту, в селі був організований загін самооборони — 45-50 чоловік. Командував ними Федько Шеремета (Дорош). Перебуваючи в лісі під час облави, загін опинився в оточенні. Вирішили вночі продертися до відділу УПА в Голодівці. Провідником був Володимир Музичка, який добре знав усі дороги в наших лісах. Вийшли у підвинський ліс і знову попали в оточення облавників. Повернулися назад і розташувалися в дібринівській соснині вище Голодового рова. І тут ліс був оточений облавниками. Готувалися прийняти бій, щоб продертися в чесницькі ліси, в яких не було облави. Під час нічного переходу зник командир загону Дорош і його охоронець Михайло Васьків. Командування загоном прийняв Богдан Соломка. Чекали наступу облавників на краю лісу. В той час почався бій у дібринівському лісі "Хонева" частини УПА "Сіроманці" з батальйоном облавників. Пуківські хлопці, які спостерігали за діями облавників, побачили, що за солдатами приїхали авта і повезли їх в "Хоневу" на допомогу своїм.

Використавши цю ситуацію, наші хлопці перейшли в чесницький ліс, вийшли з оточення і розійшлися тихцем додому.⁷

Де подівся Дорош? Ця таємниця родини Шереметів і досі цікавить наших односельчан. Останки його охоронця Михайла Васькова знайшли вліті 1945 року в лісі. Пізнали по одягу. Похований на цвинтарі у стрілецькій могилі.

Після цього приєдналися до частин УПА: Богдан Соломка, Петро Пакула, Дмитро Горбусь, Микола Бойко, Павло Онуфрик, Володимир Музичка, Павло Крупка, Сенько Соломка, Петро Васьків, Степан Івасик, Василь Климців.

А в селі в той час облавники ходили по дворах, забирали чоловіків на допризовний пункт. Де не було господаря вдома, забирали корову. Йшов

чоловік на фронт, корову віддавали жінці. Багато чоловіків, налякані облавою і розстрілами односельчан, пішли на призовний пункт у Рогатин, звідти відправили їх у запасні полки для навчання і поповнення фронтowych частин. Ось їхні імена: Степан Даниляк, Василь Матусяк, Петро Тичківський, Федько Романів, Федько Матусяк, Петро Івасик, Павло Макогін, Михайло Матусяк, Іван Василюк, Володимир Крупка, Михайло Гаврись, Петро Пашетник, Стах Матусяк, Степан Дарміць, Петро Дарміць, Михайло Пашетник, Василь Онуфрик, Іван Мельник, Ярको Пакула, Федько Салій, Степан Мельник, Петро Пестущин, Степан Крупка (Качалів), Степан Крупка (Горбачів), Петро Падляк, Федько Залапустів, Григорій Васьків, Іван Васьків, Сенько Онуфрик, Микола Сверида, Федько Сверида, Павло Гаврись, Петро Якимович, Степан Даниляк, Володимир Васьків, Орест Пакула, Михайло П'єкний, Іван Пархуць, Іван Луців, Володимир Васьків, Олекса Ільчишин, Петро Якимович, Іван Даниляк, Павло Васьків, Василь Стечак, Павло Мельник, Василь Бандура (Бойків), Василь Бандура (Шлюсарів), Василь Гузар, Сенько Юган, Богдан Брах, Петро Воловчак, Григорій Дідик, Федір Даниляк, Антін Волощук, Федір Рудий, Михайло Сверида, Петро Шеремета та інші.

Після навчання в запасному полку наші односельчани потрапили на фронт в Карпати, на Дуклянський перевал, де німці мали добре укріплені позиції. Загинули там: Григорій Дідик, Федір Даниляк, Петро Івасик, Петро Тичківський, Степан Даниляк, Іван Василюк.

Повернулися з фронту інвалідами: Павло Макогін, Михайло Матусяк, Федько Романів, Микола Музичка, Павло Васьків, Ярослав Гаврись, Володимир Крупка, Василь Іваськів.

В Рогатинському районі був створений так званий "Окремий Рогатинський округ" на стику чотирьох областей: Львівської, Станіславівської, Дрогобицької і Тернопільської, що став осередком, де базувалося керівництво ОУН. Так, провідник ОУН в західних областях України Роман Шухевич протягом довгого часу переховувався в будинку священика с. Пуків М. Паснака.

Частини УПА нападали на підрозділи Радянської армії, руйнували засоби зв'язку, перешкоджували проводити в селах мобілізацію населення на фронт. Так, у жовтні 1944 року група мобілізованих на фронт проходила шосейною дорогою Рогатин — Львів біля села Руда. Щоб їх відбити і звільнити, бандерівці напали і обстріляли їхню охорону, яка супроводжувала їх. Бій тривав понад годину, поки радянським солдатам не надійшла допомога, і бандерівці змушені були відступити в ліси. Солдати зайняли село Руду і спалили його. Керував цією операцією наш земляк Богдан Бандура.

В Рогатині був розміщений полк, який охороняв районні установи, проводив облави в селах, арештовував активних учасників підпілля, вивозив їхні родини.

В Пукові стояв ґарнізон на станції (де тепер бурякопункт) для охорони залізничного моста.

В той час були арештовані і вислані на роботи в шахти Казахстану Володимир Музичка, Франко Шиманський, Володимир Бандура, Оксана Бандура, зловили Івана Космину і вислали на фронт, Миколу Тичківського, вивезли в Сибір Федька Соломку, сільського дяка, син якого був у партизанах. З фронту втекли додому Стах Матусяк, Петро Пашетник, Петро Дармиць і стали ховатися.

Поки йшла на заході війна, відділи УПА в наших лісах почували себе відносно спокійно. Настав 1945 рік. Фашистська Німеччина капітулювала. Всі народи світу святкували перемогу. В Європі настав мир і спокій. Не було його тільки в Західній Україні, і в Пукові зокрема. З фронту були стягнені військові частини для ліквідації партизанських загонів, бандерівського підпілля. Посилилися облави. В одній з них були вбиті Сенько Соломка, Василь Климців, загинули десь Павло Онуфрик, Степан Проць, Микола Бойко, Дмитро Горбусь, Петро Васьків. На Версадках у криївці вбили Петра Мудрика.

Радянський уряд оголосив звернення до населення західніх областей України з закликом допомогти органам радянської влади швидше ліквідувати націоналістичне підпілля, для всіх його учасників оголошено амністію (до 20 липня 1945 року). Цим скористалися ті, які ховалися від мобілізації на фронт без зброї, які втекли з фронту: Петро Пашетник, Стах Матусяк, Петро Дармиць, Сенько Даниляк, Семен Тичківський, Федько Горбусь, Адамко Санагурський та інші.

Після закінчення війни з Німеччиною і Японією почалася демобілізація солдат з Радянської армії. Не повернулися з війни додому: Орест Брах, Семен Весоловський, Іван Васьків, Петро Воловчак, Петро Даниляк, Степан Дзюбак, Григорій Дідик, Федір Даниляк, Петро Івасик, Дмитро Крупка, Семен Крупка, Семен Киценко, Петро Лисий, Володимир Макогін, Антін Волошук, Іван Матусяк, Петро Мудрик, Федір Наконечний, Федір Рудий, Микола Стрілець, Михайло Сверида, Петро Тичківський, Петро Шеремета, Іван Яремко, Федь Залапустів.

Як на війні іноді буває: виїжджаючи на Захід, наші односельчани не думали, що вони повернуться в рідне село при радянській владі. Під час війни всі вони трималися разом, часто їх посилали в Німеччині на розчистку розбомблених будинків, вулиць, на ремонт водопроводів, копання окопів. Вже під кінець війни, далеко в Німеччині, частина наших евакуйованих попала в оточення радянських військ і були змушені повернутися додому: Павло Онуфрик з родиною, Мирон Юрків з родиною, Дмитро Кик з родиною, Степан Сліпенький, Петро Бандура, Антін Телепко, Мирон Антоняк, Стефанія Федунь зі своєю Ірою і Федем Ольги Данилової, а всі інші поїхали іншою дорогою, попали до американців і залишилися на Заході.

Деякі наші односельчани зуміли і на фронті ухитритися і вийти неушкодженими із складних і небезпечних ситуацій. Так, наприклад, Павло Даниляк попав у німецький полон на другий день перебування на фронті. Трохи довше був на передовій Гринь Васьків. Побачивши, що на передовій

дуже легко Богу душу віддати, надумав здатися у німецький полон. Але щоб родина не відповідала за його поступок, засунув свої документи якось вбитому солдатові, а його документи взяв собі і перейшов вночі до німців. Через деякий час його жінці Ользі прийшла "похоронка", в якій повідомлялося, що її чоловік, Гринь Васьків, "загинув смертю хоробрих". Пролила Ольга немало гірких сліз, бо залишив Гринь четверо малих дітей. Відправили в церкві Панахиду, родина і сусіди випили не одну чарку горілки на поминках, згадували добрими словами "небіжчика" і жаліли його малих "сиріт".

Вже після війни прийшов лист з Сумської області від Гриня, в якому він повідомляв, що працює на заготівлі лісу, як такий, що був у німецькому полоні. А через деякий час сам прийшов додому і казав людям: "Ви ж не знали, що лиха сорочка з плота не пропаде".

Та все ж таки не обминув Гринь несподіваної смерті. На Йорданські свята 19 січня 1961 р. поїхав саньми на Пуківський бурякопункт по витлоки, переїжджав через залізничну колію в Малій долині, де і вбив його поїзд разом з кіньми.

Після війни в Пуків приїхало кілька родин переселенців з Польщі: Василь Адамчук з родиною, Русиняк, Байда, Цьона, які поселилися в хатах, звідки були виселені наші односельчани або самі виїхали на Захід. Так, Адамчука поселили в хату Сенька Федуня, Русиняка — в хату Андруха Каникового, Цьону — в хату Василя Падляка. В Пукові появились нові жителі-українці — переселенці з-за Сяну. Швидко вони прижилися в селі, відрізнялися лише мовою. Тільки Байда виїхав назад у своє село, після того як СРСР і Польща помінялися частинами своїх територій.

Тим, хто ховався зі зброєю, СБ (служба безпеки ОУН) заборонила виходити з підпілля. Хто не виконував їхнього розпорядження, того знищували.

Вийшов з повинності до органів радянської влади Володимир Онуфрик, організатор оунівського підпілля в селі. Через кілька днів був повішений біля церкви. Вбито Володимира Райхеля, Петра Онуфрика, Марію Свериду.

Розгорнулася жорстока боротьба між бандерівцями і органами радянської влади. Односельчан, яких підозрювали у співпраці з органами або у симпатіях до них, СБ знищувала.

На залізничному переїзді чергувала молода дівчина Марія Сверида. Почав до неї залицятися лейтенант із гарнізону на станції. Чим він керувався при цьому? Однією любов'ю до дівчини, чи хотів при цьому щось довідатися в неї? Закінчилася ця дружба тим, що Марія була вбита. Підозрюючи, що у цьому винен її племінник Роман Длужень, приятелі лейтенанта із гарнізону вночі розстріляли його біля хати, в якій жив.

Така ж дружба зав'язалася між Катериною Слюсар та іншим офіцером гарнізону. Катерина і її мама Ганна Слюсар були знищені.

Бандерівці влаштовували засідки на оперативні групи та радянських працівників. У 1945 році був вбитий на подвір'ї Івана Пакули начальник

залізниці Лозовий. В Перелісках знищили машину солдатів, які їхали у Стрятин. Шофера взяли живого. Поки забирали зброю вбитих і поранених, шофер втік у ліс, побачивши перед тим, що бандерівцям у цій акції допомагали цивільні люди — батько і син Івасики, які після цього були змушені піти у підпілля.

На весні 1945 року відділ Смика (Вія) вбив коло 40 радянських солдатів і партійно-радянських активістів, які попали в засідку коло с. Руда.

Біля ліска в Данильчу було підірвано залізничу колію, після чого в облаві загинули Роман Гривнак і Степан Гривнак, попавши на засідку оперативної групи.

В післявоєнний час у селі було завжди неспокійно, існувало двовладдя: вдень люди жили при радянській владі, а вночі приходили бандерівці, яким треба було робити все те, що вони хотіли, чим люди наражалися бути заарештованими або вивезеними в Сибір. Залякані терором селяни боялися з хати вийти. Бандерівська пропаганда весь час твердила, що за місяць-два буде війна між СРСР і США. І люди вірили, чекали. А тим часом продовжувалося знищення, арешти і вивози людей в Сибір, які допомагали або змушені були допомагати бандерівцям.

В селі було створено відділ самооборони ("ястребки"), який повинен був охороняти село від бандерівців. Командував ним дільничний міліціонер Чикменьов. Але ніяких заходів проти бандерівців "ястребки" не робили, а подекуди були з ними у тісних зв'язках. Так, наприклад, у Данильчі бандерівці зайшли у хату, де спали "ястребки", зв'язали і забрали міліціонера Санагурського. Коли він кричав, щоб рятували його, то "ястребки" тільки сміялися, хоч кожний був озброєний. І коли Санагурському вдалося якось втекти вночі, всі вони були засуджені по 25 років концтаборів.

Одного разу пуківські "ястребки" побачили скаженого собаку, почали стріляти по ньому і поранили його. Прибіг до собаки Петро Івасик і вдарив його ґвинтівкою. Ґвинтівка була заряджена і при ударі вистрілила Петрові в груди, який помер скоріше, ніж поранений собака.

В голодному 1947 році в село приїздило дуже багато людей зі східних областей України, міняти всякі речі на продукти, яких у наших одноосібників було більше, ніж у колгоспників східних областей України та Молдавії. Розвинулася страшна спекуляція. Ціни на продукти стали дуже високі, а зарплата була низька. А в той час СРСР експортував пшеницю у Францію.

В селі почалися крадіжки, напади на людей і грабунки. Групи молодих хлопців нападали на хати заможних господарів (в бідних не було що брати), заганяли господарів в якийсь куток або кімнатку, ложили їх долілиць, а інші забирали з шафів і скринь одяг, взуття, гроші та інші цінні речі. Так були пограбовані Степан Онуфрик, Тетяна Сверида, Олекса Климців, Дора Шеремета, Богдан Бандура, Михайло П'єкний та інші. Деякі члени цієї шайки нападали на вантажні авта, які переїжджали вночі через село. Відбувалося це на Слободі, коли авто їхало під гору. Накидавши на дорогу каміння, які авто мусіло уважно обминати на малій швидкості, хлопці вистрибували на авто і скидали на дорогу, що попало під руки.

Водії і не підозрювали, що їх грабують.

Все скінчилося тим, що оперативна група зловила коло Генки Филіштинової озброєного Федя Мухового. Везли його в Рогатин і при спробі втекти він був вбитий на Горбачовому городі. Після цього бандитизм у селі припинився. Люди підозрівали, а деякі і знали, хто належав до тієї групи злодіїв, але мовчали. Мовчать вони і до сьогодні. Через деякий час арештували і засудили Ігоря Свериду, Богдана Свериду, Богдана Васьківа, Михайла Гаврися та інших.

Восени 1947 року вивезли в Сибір родини тих, які ховалися в лісі, сини яких були вже суджені, або тих, які активно допомагали бандерівцям: Івана Гаврися, Ілька Климціва, Капчишиних, Петра Гаврися, Петра Матусяка, Семена Мельника, Василя Браха. Хотіли вивезти Івана Дубановича, але дізнавшись про це, він сховався. Чи далеко? Став працювати на Підвисоцькому вапняному заводі вантажником під прізвищем Макогін. І хоч багато людей знали про це, мовчали, бо всі в селі шанували його як добру, порядну і справедливу людину.

На весні 1948 року попав на засідку опергрупи Петро Онуфрик, ідучи на весілля до рідної сестри. Був поранений в ноги, а потім добитий. Люди в Перелісках чули, як Петро просився, щоб не вбивали його. Вчився у 8 класі нашої школи.

Відбувся великий похорон-протест проти сваволі і беззаконня органів радянської влади. Над могилою виступили з промовами однокласники, вчителі. На донос учительки Розсохи був заарештований учень 10 класу Микола Яцків, якому, за словами його брата, доочно свідчила Розсоха про його промову на похороні Петра Онуфрика. Після цього вона виїхала зі села.

Після арештів та вивозів односельчан бандерівці пішли у глибоке підпілля.

Пуківські млини (в селі і в Перелісках) були одним із основних джерел постачання продуктами бандерівців. Директором млина в селі працював Федько Киценко, бухгалтером — Ілько Сверида, який довго вдавав глухого, а потім — Іван Іванців. У Перелісках директором млина був Михайло Проць. Арештували Іванціва за співробітництво з бандерівцями. Запідозривши Федька Киценка у співробітництві з НКВД, бандерівська СБ знищила його. А тим часом жінка Іванціва носила чоловікові передачу в тюрму. Одного разу їй повернули збанок, в якому вона носила передачу. На дні його було видряпано слово "Дир". Люди думали, що це скорочене слово "директор" й іншого значення цьому не надали. Не було кому мудро подумати, що могло означати це слово.

Після цього хотіли вивезти жінку і сина Іванціва. Жінка почала переховуватися в родини і знайомих, а син Петро залишив 10 класу Пуківської середньої школи і пішов до бандерівців. Одного разу стріляв у секретаря сільської Ради Степана Даниляка, але не попав.

Опергрупа почала шукати Іванціва. Арештували Павла Стечака, який дружив з Іванцівим. Довго допитували Павла, били і перебивши хребет,

залишили його калікою на все життя. Нарешті сказав, що Іванціва переховує його сусідка Мариська Дзюбакова. Почали її переслідувати і тероризувати, довели до того, що вона кинулася в криницю, щоб втопитися. Витягнули її звідти. Стала переховуватися і Мариська.

В 1947 році загинули командир "Сіроманців" Богдан Бандура і Богдан Горбусь в селах Болшівцівського району. Часто заходив у Пуків зі своїм відділом керівник районної ОУН Є. Смик (Вій), який загинув в 1948 році, попавши на засідку в Голодівці. Дальше переховувалися вдома Михайло Якимів і його брат Іван, Василь Падляк.

Василь Якимів виїхав на Захід, а вдома залишив на господарстві старого діда, який приїхав у 1938 році з Канади, і сина Івана. Після війни з Німеччини з Української Дивізії повернувся Михайло. Став ховатися. Не дозволили йому бандерівці зголоситися, бо втік з відділу УПА до Дивізії в 1944 році. Михайла зловили солдати гарнізону, які стояли у Народному Домі і Качаловій хаті. Закрили в хаті, поставили охорону, але він виважив вікно і втік, вкравши в них ще й ручну гранату. Опергрупа почала стежити за Заровими хлопцями і довідавшись, що вони ховаються у своєму будинку на стриху, обложили його довкруги і підпалили. Хлопці підірвалися гранатою, яку Михайло вкрав у гарнізоні. Поховані на пуківському цвинтарі.

Невдовзі опергрупа оточила двір Василя Падляка, знаючи, що він також ховається вдома без зброї. Знайшли його в криївці. Засудили на 15 років концтаборів.

Таким чином, в 1948 році село було повністю очищене від бандерівців. Залишилися тільки ті, які ховалися в лісі. В селі часто проводилися облави, але вони не давали жодних результатів. Майже кожного вечора опергрупа влаштувала засідки, на які попадалися сільські жителі, що змушені були кудись вийти вечором. На таку засідку наткнулися одного разу бандерівці, які несли хліб біля Лесьових. В перестрілці загинув солдат. Бандерівці зникли між хатами.

Звичайні облави вже не мали успіху у боротьбі з партизанами. Тоді в лісах появилися групи "вишиванців", як називали їх у наших селах. Це були оперативники, одягнуті у вишивані сорочки і навіть в німецьку форму, всім говорили, що вони бандерівці. Це було вдень. А вночі вони забирали людину з хати, вели її в ліс і десь у криївці шантажували і провокували. Брала таких людей, яких органи НКВС підозрювали у зв'язках з бандерівцями, але доказів на це не мали. Тоді "вишиванці" обвинувачували людину в тому, що вона співпрацює з НКВС, доносить на своїх підпільників, видає їх. Вони забрали учительку Катерину Соломку, Михайла Проця, Федька Шлюсара, М. Вереса з жінкою, учителя Івана Кика. Оскільки ніхто з них не признався у співпраці з органами радянської влади, бо розуміли в чий руках вони знаходяться, а Михайло Проць прямо в очі сказав їм, що по запаху їхніх шинелів зразу пізнав в них опергрупу, за що його сильно побили, перевезли їх усіх в Івано-Франківську тюрму, а потім засудили на тривалі терміни концтаборів. Михайло Проць працював мельником у перелісковому млині і напевне допомагав бандерівцям продуктами. Хоч

свідків не було і Проць ні в чому не признався, його засудили на 25 років. Так само був засуджений Федько Шлюсар. Аж значно пізніше стало відомо, хто їх "сипав" і хто свідчив проти них.

А от Івана Кика відпустили. Потім він хвалився знайомим, що ні до чого не признався і нікого не видав, хоч душили його кілька разів удавкою. А потім виявилось, що Іван записав їм свою душу тоді в лісі і почав співпрацювати з НКВС. Він і свідчив проти Михайла Проця, що той підтримує зв'язки з бандерівцями. І вже пізніше, коли в Пукові не стало бандерівців, ще довго перекидали Івана Кика на роботу в ті села, де ще існувало підпілля (Кліщівна, Липівка, Черче і в кінці у Підкамінні).

Коли все підпілля було знищене, І. Кика звільнив з учительської посади завідувачий Рогатинським районним відділом народної освіти (райВНО) М. Бібік, бо той, мовляв, не справлявся з роботою і не мав відповідної освіти. Тоді І. Кик сказав Бібікові:

— Коли я був потрібний органам, то мене тримали на роботі без освіти, а тепер виганяєте як пса.

На те Бібік відповів йому:

— То були інші часи. Таких як ти нам вже не потрібно.

Перевели Кика на роботу в Надвірнянський нафтопереробний завод, де спровокували його на крадіжку, за що і був засуджений на 5 років тюрми. Після повернення з тюрми продав хату в Пукові і переїхав працювати у якийсь колгосп Дніпропетровської області. Від того часу не було жодної чутки про нього. Аж у 1986 році, після смерті Михайла Проця, приїхав до родини (Гладунових), бо не міг справитися з ностальгією за рідним селом. Побув 3 дні у родини, запрошував туди знайомих на розмову, а в село так і не вийшов. Не міг подивитися односельчанам в очі.

Інша справа була з Катериною Соломкою. Працюючи учителькою в школі і маючи початкові знання медицини, вміла зробити застрики, дати хворому відповідні ліки або перев'язати пораненого. Цим вона і допомагала бандерівцям, за що була заарештована і засуджена. З тюрми не повернулася.

Повернувся в 1956 році з концтаборів колишній інспектор шкіл Рогатинського райВНО Малиновський, який розказував, що Катря повісилася в івано-франківській тюрмі. Коли до нього пішла розпитати про все те її сестра Ольга Вересова, то Малиновський відмовився від своїх слів. Чому так зробив Малиновський і де ж поділася Катря?

З Катрею зв'язана історія її сусідки Касі Скотарової (дочка старого Костя). Оскільки в Соломки залишилася тільки старенька мама, то її в господарці допомагала сусідка Кася, яку Соломка попросила відвезти Катрі передачу до тюрми. Кася повезла передачу і не приїжджала додому понад півроку. Всі казали, що Скотарова дівчина десь пропала. Одного дня приїхала Кася додому. Нікому нічого не розказувала — де була, що робила. Десь через кілька місяців у випадку хвороби голосно кричала: "Не бийте мене, я нічого не знаю, вона добра жінка" і т.д. Коли позбігалися сусіди і послушали цей лемент, то відразу зрозуміли, де була Кася півроку.

Як виявилось пізніше, вона просиділа цей час у львівській тюрмі. НКВС безпідставно обвинувачувало її у зв'язках з бандерівцями і з Катрею. Пізніше вона виїхала на роботу в Рогатин.

Директор школи М. Верес мав дочку Любу, яка вчилася у Львівському медичному інституті. На просьбу своєї тітки Соломки Люба привозила їй у Пуків відповідні ліки і перев'язувальні матеріяли, які діставала в аптеках Львова. Восени 1948 року прийшли за нею на квартиру у Львові працівники НКВС. Не заставши на квартирі, пішли геть. Коли Люба прийшла додому і господиня розказала їй, що за нею приходили якісь невідомі, Люба зрозуміла, в чому криється суть візиту, швидко зібралася і виїхала додому. Приїхавши до села, вона не зайшла до рідної хати, боялася засідки. Пішла в Переліски, стукала і просилася до Івана Тичківського, але ніхто їй не відчинив, і Люба, перечекавши до ранку, пішла в ліс до криївки, де ховався її наречений Галуґа (Зенон) з Путятинець з пуківськими хлопцями Б. Соломкою, П. Крупкою, П. Пакулою, Степаном Івасиком зі сином Дмитром, Володимиром Музичкою. Були серед них і "Дир", Павло Джарів. У тій криївці Люба прожила кілька місяців, де і загинула.

Восени 1948 року був заарештований М. Верес з жінкою, які просиділи у львівській тюрмі кілька місяців. Після смерти дочки їх відпустили додому. Коли слідчий підписував їм перепустку, запитав директора:

— Коли вам найкраще жилося?

— За Австрії, — відповів Верес.

Друга група працівників органів НКВС була в той час у штабі в Дібринові, куди привозили людей на допити: Василя Цимбалістого, Івана Васьківа, Дору Шеремету. Як розказувала пізніше Дора своїм рідним, вона добре дістала палицею по п'ятах (в той час ще ніхто не згадував про її брата Петра Шеремету), добре "полікували" і В. Цимбалістого, а Івана Васьківа так били ціпом, що ревів як тварина. Невдовзі помер, бо відбили йому нирки, але жіночого брата Павла не видав.

У той час заарештували і засудили священика Миколу Паснака і вивезли дівчину Ганну, яка жила в нього.

В Пуківській школі працювала учителькою української мови і літератури М. Яблуновська. До неї заходив Павло Джарів, який ховався пізніше вдома. Учителька намовила його зголоситися з повинною до органів НКВС у Бережанах. Павло зробив це і виїхав з учителькою у східні області України. Нікого не видав і до цього часу в село не приїжджає.

Треба згадати про бандерівця, члена СБ, по кличці "Дир". Походив він зі села Григорів. У 1943 році вступив у Дивізію "Галичина", де познайомився з Ярославом Галуґою з Путятинець. Після розгрому частини Дивізії "Галичина" під Бродами в 1944 році, Галуґа прийшов в Путятинці, вступив в ОУН-бандерівці, очолив районну СБ. Останніми часами ховався з пуківськими хлопцями в криївці. Криївка була видовбана у твердій породі, складалася з кількох "кімнат", була добре законспірована. Сюди і прийшов з Букачівського району "Дир". Він виконував усю чорну роботу районного

СБ: наводив "порядок" в Пукові і довколишніх селах, залякував населення, сам виконував вироби СБ: вішав або душив удавкою, був пострахом для жителів усього району. З часу його приходу до пуківського лісу почастишали арешти людей в селах району. Під хрестом, який стояв коло Гандзі Дзвіздової, хтось ховав записки, яких люди не розуміли ("Крива липа", "Великий дуб" і т.д.). Ніхто не знав, кого стерегтися і боятися. Казали люди, що "Дир" повісив лісника з Дібринова Пащетника, який казав, що бачив "Дира" в Рогатині на міліції.

У Пуківській школі працювала учителькою біології Надія Жахалова. Мешкала вона ще з двома учительками в солтисовій хаті. В 1948 році забрали її. Восени того ж року забрали і Богдана Салія.

Зайшли бандерівці в Переліски до Ганьки Клинецьової за харчами, а через кілька днів прийшла до неї опергрупа і питала, хто брав у неї харчі, чи були серед них Зенон, "Дир". На другий день Ганька розказала сусідам, що хліб в неї брав "Дир" і що він міг повідомити опергрупу про це. Ввечорі повісили за це Ганьку. Стало ясно, що в криївці живе провокатор. Почали за "Диром" стежити, виходив з криївки тільки з охороною. Він відчув, що навколо нього кільце стискається і коли Зенон післав його з Павлом Крупкою в Путятинці, "Дир" вбив Крупку, а сам пішов у Рогатин і вночі 19 січня 1949 року здався органам НКВС.

До ранку велика опергрупа на чолі з районним та обласним начальством НКВС була вже в лісі біля криївки. Відкопали вхід, почали кидати гранати. Але це нічого не помагало, бо вхід до криївки був довгий і не прямий. Післали в село солдат привести людей. За той час з криївки почувся спів "Ще не вмерла Україна" та "Отче наш", а потім постріли.⁸ Коли привели Петра Падляка, Михайла Горбуся, Матвія Бандуру, Івана Музичку з Перелісок, почали розкопувати вхід у криївку, з якої виходив густий дим. Коли він трохи розсіявся і перестав виходити, Петра Падляка перев'язали посторонком, одягли на голову протигаз, дали карбідну лампу, щоб він міг освітити криївку і роздивитися, що там сталося, і опустили в криївку.

Коли Петро вліз, побачив там мертвих, постріляних і обгорілих трупів людей, спалені папери. Витягли всіх на поверхню і люди пізнали їх, хоч були обгорілі: Галугу (Зенон), Любу Верес, Богдана Соломку, Петруська Пакулу, Степана Івасика і його сина Дмитра, Володимира Музичку.⁹

Довго тримав Зенон коло себе провокатора, який знищив багато невинних людей, а в кінці dokonав і його з хлопцями. Підозривав Зенон багатьох людей у зраді та доносах, в головного гріли за пазухою. Після тривожної і недоспаної ночі та подій в лісі, до хати Івана Васькова зайшов полковник НКВС, попросив гарячого чаю, а потім сказав голосно, хоч його ніхто ні про що не питав: "Да, это были герои!"¹⁰

Дивна логіка. Коли жили — були бандитами, а як пострілялися — стали героями. Так 20 січня 1949 року було знищено всіх пуківських бандерівців. Після знищення бандерівців у пуківському лісі, "Дир" видав усі криївки в районі, про які він знав. Того дня привезли 32 вбитих підпільників у район для опізнання, які самі себе постріляли або були вбиті опергрупами. Такі

були жнива провокатора.¹¹ В навколишніх селах він видав усіх людей, які чимось допомагали бандерівцям.

"Дир" приходив до хати з опергрупою, обвинувачував господаря або члена його сім'ї у зв'язках з підпільниками, а іноді наговорював на людину те, чого в дійсності не було. Хто не признавався в тому, чого він хотів, того залякував арештом і виселенням в Сибір або бив. І коли хтось нагадував йому при цьому про повішених ним людей, він скаженів ще більше. Так було в хаті Яремкового учителя, куди прийшов "Дир" і вимагав повернути радіо, яке, за його словами, учитель одержав від бандерівців з криївки для ремонту. Оскільки учитель раніше ніколи не знав і не бачив "Дира", а мав своє власне радіо, то спокійно сказав йому, лежачи на ліжку:

— Про радіо з криївки я нічого не знаю. Маю своє. Ти на мене не набрихуй, а краще скажи, де подів мою тітку, яку повісив?

Це учитель сказав "Дирові" у присутності капітана і солдатів, з якими прийшов до хати. Він кинувся на вчителя, почав його бити кулаком в лице, по голові, і тільки капітан опергрупи врятував учителя від дальшої розправи. Тут прибігла учителева мама з другої хати, почала кричати. Опергрупа вийшла з хати, а "Дир" сказав при відході: "Я тобі ще покажу!"

Більше "Дир" не приходив у село. А вчитель ще довго ходив до школи з синяками на обличчі і діти зі співчуттям дивилися на останню жертву "Дира".

Чого не можна було зробити силою, "вишиванці" здійснювали хитрістю і провокаціями. Ось один приклад з їхньої "діяльності". У Чесниках жив Михайло Джога, який працював лісником у чесницьких лісах. Підозріваючи його у зв'язках з бандерівцями, довго слідкували за ним, але нічого не виявили. Тоді заарештували М. Джогу, довго допитували його в Рогатинському КГБ, але він не признавав ніякої вини. Сказали йому під кінець, що відправляють його в івано-франківську тюрму. Посадили Михайла на вантажне авто разом з охороною і поїхали в обласну тюрму.

За Галичем у лісі, недалеко Крилоса, на авто напали озброєні люди, охорону "повбивали", авто "підпалили", а заарештованого Джогу стягнули і погнали в ліс. Після цього всі "вбиті" повставали, погасили старе онуччя, яке горіло на авті, намочене в бензині, і повернулися в Рогатин. А Михайла довго водили по лісі, а потім завели в криївку, яка була відповідно удекорована націоналістичною атрибутикою, і відрекомендували його перед "провідником", як такого, що їхав в Івано-Франківськ під охороною, що його оберігають солдати, бо він напевне видає підпільників і тих, які їм допомагають, і взагалі є зрадником українського народу. Почувши такі слова, Джога побачив, що попав з-під ринви та й на дощ. Розказав, що його заарештували і везли в івано-франківську тюрму, але побачив, що йому не вірять і весь час твердять, що він зрадник, боїться свого народу, виказує підпільників, їхні криївки і тому возять його під охороною. Нарешті поставили перед Джогою питання, хто із чесниківських підпільників може заручитися за нього, що він чесний українець. Михайло з радістю вчепився за ту "спасенну" думку і назвав прізвища понад десять чесницьких

підпільників, їхніх батьків, а також тих, яким активно допомагають харчами, одягом і т.д. Начальник криівки погодився з тим і сказав, що вночі перевірять правдивість його слів.

Як тільки настав вечір, група озброєних людей, серед яких був і Джога, пішла лісами і полями до Чесник. Тут Михайло водив групу від хати до хати, де жили батьки бандерівців, які ховалися у криівках, до тих, які активно допомагали їм. Назвав усіх, кого тільки знав, а вони у свою чергу, ручалися за чесність Джоги, бо всі думали, що це "чужі" бандерівці, які не знають ситуації в селі, не знають, хто є хто. Вранці Джогу відпустили, а на другий день заарештували в Чесниках усі тих, до кого він приводив "вишиванців". Знайшли в названих криівках кількох бандерівців. Аж тоді зрозумів Джога, як хитро його обдурили... Потім він працював деякий час у рогатинському млині. Помер передчасно.

Подібний випадок трапився з учителькою з Жовчева (Калинівка) Лапуківною. Так само "визволили" учительку з авта, коли везли її в івано-франківську тюрму. Все йшло згідно з сценарієм. У розмові з "провідником", який чудово говорив західноукраїнським діалектом з відповідним акцентом, учителька раптом вчула українське слово, яке в нас не вживають. І це насторожило її. Щирість і відвертість, яку хотів у неї викликати "друг провідник", не відбулася. Учителька все заперечувала, нікого не назвала. Знання української мови не підвело її. Через два дні відвели її в село, де і "зловила" її опергрупа. Була засуджена "ОСО", а після смерті Сталіна повернулася додому.

Та ОУНівське підпілля в Пукові повністю знищити ще не вдалося. Це було видно з того, що в селі траплялися події, які свідчили про дальшу його діяльність. Коли у 1949 році в пуківському клубі проходив урочистий вечір, присвячений 1 травню, хтось вибив вікна. Всі громадяни і учні, які підготовлялися до святкового концерту, розбіглися. Свято було зірване. Або інший факт. Під час випускного вечора десятиклясників у школі знову хтось вибив вікна. І знову вечір був зірваний. Іншим разом учительці історії Розсошко надходили листи, в яких роз'яснювали їй історію України і наказували, як її викладати в школі.

В селі часто появлялися листівки антирадянського змісту, а в школі ніхто з учнів не хотів вступати до комсомолу, хоч дирекція і районне начальство дуже наполягали на цьому, часто приїжджали в школу, говорили з учнями, переконували їх. Закінчилося тим, що вліті 1950 року заарештували і засудили цілу групу десятиклясників: Богдана Байдака, Богдана Швеця, Богдана Мудрика, Петра Васьківа, Олега Бандуру, Ганну Бандуру, Степана Бандуру, Ярослава Музичку, Михайла Гаврися, Мирона Онуфрика. Засудили їх за належність до молодіжної організації ОУН. Після цього вивезли в Сибір Михайла Бандуру та Петра Гаврися. Хотіли вивезти Процьову і Шлюсарову родини, але вони стали ховатися у рідних та знайомих.

В той час у станиславівській тюрмі загинув Володимир Бандура, а Федько Шлюсар — в сибірському концтаборі. Працював Федько на будові

залізниці. Разом з багатьма, такими як він, укладав шпали і рейки на високому насипі. Кожного ранку колону зеків виводили на роботу конвоїри з собаками. Начальник конвою попереджував усіх: "Не виходити з колони! Якщо хтось зробить крок вбік, конвоїри будуть стріляти без попередження".

Працюючи на залізничному насипі, безсилий і голодний, Федько посунувся на камені, упав і почав скочуватися по крутому схилі насипу вниз. Конвоїр, який стояв недалеко, подумав, що він втікає, і прошив його чергою з автомата. Так загинув наш односельчанин у сибірському засланні.¹²

ПРИМІТКИ

1. *Історія міст і сіл Української РСР*. Івано-Франківська область. (Київ, 1971), стор. 463.
2. Із розповідей нашого діда Миколи Дарміця.
3. Із споминів Оксани Крупки.
4. Із споминів Ганни Кучмій.
5. Із споминів Катерини Петрівської.
6. В. Даниленко. Газета *Радянська Україна*, чч. 271-280, 27 листопада — 8 грудня 1988.
7. Із спогадів учасника цих подій Володимира Музички.
8. З розповіді солдата, який стояв гарнізоном у Данильчі і був біля кривки.
9. Зі спогадів Петра Падляка, Михайла Горбуся.
10. Зі спогадів Івана Васькова зі слів його сина Петра.
11. Зі спогадів Петра Падляка.
12. Із розповіді очевидця смерті Федька Шлюсара жителя с. Погребівки Герегі. Свідок Ф. Онуфрик.

Заставка "Службника". Стрятин, 1604.

РОМАН КОРИТКО

СЛІДАМИ БРАТІВ РОГАТИНЦІВ

Оцінивши сучасну політичну ситуацію в Україні і сповідуючи ідейні принципи своїх видатних земляків, відомих культурно-просвітянських діячів кінця XVI — початку XVII ст. Юрія та Івана Рогатинців, у грудні 1993 року вихідці з Рогатинщини створили у Львові громадську організацію "Львівське земляцтво братів Рогатинців". Серед його членів є люди різних професій: робітники, інженери, підприємці-бізнесмени, керівники різних установ та організацій, вчені, викладачі вищих навчальних закладів, технікумів, училищ, шкіл, лікарі, літератори, журналісти, пенсіонери. Земляцтво нараховує понад 150 членів. Для координації його роботи обрано керівний орган — управу, до якої, крім голови — автора цих рядків, ввійшли: заступник Степан Гелей — проректор торгово-економічного інституту, секретар — Теодор Лахоцький, доцент політехніки, і члени — Петро Нарівний, педагог, Ярослав Малик, викладач університету, Степан Кузик, доцент університету, Мирон Крупка, директор малого підприємства "Галичина". Всі вони народилися у селах Рогатинського району.

Проте наше земляцтво не перше, яке ставить собі за мету надати допомогу рідній Рогатинщині у проведенні культурно-просвітницької праці, її духовному відродженню, у відновленні втрачених чи забутих національних цінностей, народних традицій, звичаїв, обрядів. Ще в травні 1959 року в США створилося подібне Товариство, яке очолив Центральний Комітет "Рогатинщина". У даний час його головою обрано д-ра Олега Кудрика, професора Індіанського університету. В Англії, Австралії та Канаді організувалися підзвітні Комітетові відділи.

У кінці липня 1994 року члени управи львівського земляцтва мали нагоду познайомитися з д-ром Олегом Кудриком, коли ми всі з'їхалися у Рогатин на святкування 85-ої річниці Рогатинської гімназії. Порозумілися з півслова, бо наші об'єднання, як Львівське, так і в діаспорі, живуть одним українським духом і щиро прагнуть прислужитися рідному народові. Маємо також і спільний приклад — діяльність братів Юрія та Івана Рогатинців.

* * *

Український народ завжди, коли того вимагала життєва необхідність, народжував великі постаті, які своєю самовідданою працею залишали помітні сліди в нашій історії. До когорти таких постатей належали Юрій та Іван Рогатинці — культурно-просвітянські діячі кінця XVI — початку XVII ст. Вони були рідними братами, синами багатого львівського міщанина Кузьми Рогатинця, родовий корінь якого походив з міста Рогатина. Звідси і їхнє прізвище. Дослідники вважають, що Рогатинці були нащадками, якщо не княжого, то принаймні боярського роду, який упродовж століть тримав свій осідок у місті над Гнилою Липою. Про рогатинських дідичів збереглися не тільки легенди та перекази, але й архівні свідчення, які переконливо доводять їхнє славне походження. Зокрема, в документі під 1387 роком збереглися записи про підкорення польською королевою Ядвігою галицьких міст, якими тоді володіла Угорщина. Львів, Перемишль, Сянок, Ярослав і Тереховля здалися без опору, лише Галич зачинив перед королевою брами. Ні раптові атаки, ні затяжні облоги не могли зламати оборонців. Галич вивісив білий прапор лише тоді, коли на допомогу Ядвізі підійшли зі своїм військом князі Юрій Белзький, Василь Пінський та Федір Рогатинський.

На жаль, про князя Федора знаємо мало, а про його наступників — ще менше, але, враховуючи тодішні закони, які зформувалися на базі фєвдального права, можна судити, що свої володіння вони передавали у спадок. Їхня влада була непохитною до 1432 року, поки польський король Володислав Ягайло не позбавив власників українського походження так званого ленного права, себто передавати свої земельні наділи прямим спадкоємцям. Маєтності зберегли тільки ті роди, які перейшли на латинський обряд.

Рогатином тоді володів староста Олеського замку Богдан Рогатинець, сміливий воевода, який керував українськими полками в Грюнвальдській битві і привіз до Львова здобуті тевтонські прапори. Під час литовсько-польської війни на знак протесту проти дискримінації української шляхти перейшов на бік Литви. Коли ж Польща виграла війну, Богдан Рогатинський втратив усі свої маєтності.

З того часу досить рідко натрапляємо на згадки про рід Рогатинських. Щоправда, під 1444 роком в одному з документів, який зберігався в архіві Бернардинів, фігурує якийсь Вольсько Рогатин. Можливо, ім'я подано в перекрученій формі і воно мало б звучати як Володар чи Володко. Якщо так, то він міг бути не лише представником роду Рогатинських, але й сином Богдана. Збереглася також згадка про княгиню Федку, дочку Івана Рогатинського, яка в 1487 році записала чоловікові дідичеві Іванові Кобринському своє віно. Свідком цього акту був володимирський єпископ Даміян.

Але в кінці XVI — на початку XVII ст. рід Рогатинських знову впливає на арену історії в особі львівських міщан братів Юрія та Івана, яким судилося відіграти значну роль у розвитку української освіти, літератури та культури. Переїзд братів до Львова, мабуть, відбувся після 1461 року, коли польський король заборонив рогатинські ярмарки, що успішно конкурували з львівськими. Королівська заборона змусила нащадків колись

магнатського роду Рогатинських, які через втрату маєтностей зайнялися ремісництвом та торгівлею, перебралися до Львова, де вони незабаром стали заслуженими людьми. Очевидно, їх було немало. Про це дізнаємося з виданої у 1620 році польською мовою брошури поета і полеміста Касіяна Саковича, який писав, що у Львові осіла ціла "секта Рогатинців".

Хоч Юрій та Іван уже були львів'янами, вони постійно підтримували зв'язок з Рогатином, де ще продовжували жити їх близькі та рідні люди. Так, у листі до Віленського братства з 16 листопада 1599 року Юрій Рогатинець писав: "И другого листа копію посилаю, што есм писал нынѣ до Рогатина на погреб своєї сестрицы Анастасии..."

З архівних документів відомо, що брати Рогатинці були рішучими, завзятими і вельми діяльними людьми, що дозволяло їм не тільки успішно ремісничувати, робити сідла, ткати шовкові матерії, їздити по білому світі на торги, але й здобути на ті часи високу освіту. Очевидно, освіченість і вплинула на їхній світогляд, і вони стали щирими патріотами України. Брати відверто виступали проти тодішнього суспільно-політичного життя, в якому панували національно-релігійні та соціальні утиски українського народу. Міський і сільський люд був темним, не знав, де шукати до світла дорогу. Причину такого духовного занепаду Рогатинці вбачали у відсутності шкіл, вважаючи, що тільки освіта може збудити і згуртувати народ. Разом з тим, вони вперто полемізували з тими просвітянськими діячами, які вели аскетичний спосіб життя і цуралися контактів з народом. Особливо рішуче виступали проти письменника-полеміста Івана Вишенського, Юрій Рогатинець навіть надіслав йому гнівного листа, вимагаючи, щоб той покинув монастирські келії, але отримав негативну відповідь.

У 1585-86 рр. у Львові створилося громадсько-політичне об'єднання Львівське Успенське братство. Братство виникло на базі опікунів майна Успенської церкви "українських старшин" — звідси і його назва. Успенське братство поставило собі за мету боротися проти національного, соціального та релігійного гніту українського народу. Методами боротьби воно обрало культурно-просвітницьку працю серед жителів міста і його околиць. Організаторами братства були Юрій та Іван Рогатинці, Іван Красовський, Лесько Малецький, Стецько Мораховський. Юрій Рогатинець написав статтю і, висловлюючись сучасною термінологією, визначив головну ідеологічну лінію братства.

Діяльність Успенського братства привела до того, що в кінці XVI ст. Львів став ареною запеклої соціальної і політичної боротьби. Навколо братства гуртувалися міщани, цехові і нецехові ремісники і сміливо виступали проти насильств магістрату, вимагали права на користування рідною мовою, дотримання устоєних звичаїв і відкриття української школи. Боротьба врешті-решт увінчалася успіхом — на зібрані з міщан кошти при братстві відкрилася школа, в якій на відміну від єзуїтської колегії, де навчання велося латиною, учні мали змогу вивчати українську мову. Вчителями працювали такі діячі української культури як Лаврентій і Степан Зизанії, Ерзаній Еласовський, Гаврило Дорофеевич, Захарій Копи-

стинський, Іван Борецький, згодом київський митрополит. Для потреб учнів при школі відкрили бібліотеку і створили архів, в якому зберігалися цінні рукописні джерела з історії України. Школа дуже швидко здобула великої популярності.

За прикладом Львова подібні братства виникали і в інших містах, зокрема при активній допомозі Юрія Рогатинця в 1589 році воно створилося в Рогатині. І відразу повело боротьбу проти ополячення місцевого населення. Цей рух був настільки сильним, що магістрат міста під документами почав підписуватися українською мовою. Невдовзі братство створилося у Підкамені, що за десять кілометрів від Рогатина.

Ім'я Юрія (Юрка, Георгія, Григорія), сина Кузьми (Козьми) Рогатинця, дуже часто зустрічається в тодішніх документах, що свідчить про його неабиякий авторитет. Братчики поважали Юрія за розум, освіченість, чесність і правдолюбство. Його не раз посилали послом до органів влади, до митрополита, коли виникала необхідність залагодити якусь важливу світського чи духовного характеру справу. Кілька разів їздив до краківського сейму. Про його популярність серед міщан можна судити з листа молдавського воєводи до львівського братства, в якому той дорікає, що воно має Юрія Рогатинця за свого пророка.

Юрій Рогатинець був знайомий і листувався з багатьма культурними та релігійними діячами: з князем Острозьким, патріярхом Мелетієм Пігасом, єпископом Іпатієм Потієм, київським митрополитом Михайлом Рагозою. Дуже близьким був до князя Острозького, який тоді, безумовно, вважався центральною фігурою у вирішенні найважливіших громадсько-політичних справ в Україні. Скориставшись правами Ставропігії, яких братству надав у 1586 році антиохійський патріярх Ієремія, Юрій Рогатинець повів гостру боротьбу з львівським єпископом Гедеоном Балабаном, що намагався утискувати братчиків, забороняв їм займатися освітою та культурою. Єпископ твердив, що вони "сомущение чинят... промежку людьми многие соблазни якимис новими науками". Конфлікт закінчився підписанням взаємної угоди. Свої підписи, крім Балабана, поставив князь Острозький і кілька старшин із братства, у тому числі Юрій Рогатинець.

Незважаючи на непримиренність з архиєреями православної церкви, Юрій Рогатинець із властивою йому пристрасстю відстоював її права, виступав проти рішень Берестейської унії 1596 року, на якій був присутній разом з братом Іваном. Мабуть, він не міг збагнути значення унії, хоч були моменти, коли хитався між прийняттям своєї позиції. Доказом цього є полеміка, яку вів з володимирським єпископом Іпатієм Потієм, відомим в історії церкви як апостол унії.

Юрій Рогатинець був дуже обдарованою людиною. Ще з замолоду проявив великий хист до виготовлення сідел, за що йому і братові декретом уряду ради міста з 19 березня 1586 року надано право називатися майстрами "високохудожніх й оригінальних сідел". В цьому документі зберігся детальний опис виготовленого братами сидла, яке названо шедевром. Побутує думка, що автором козацьких сідел був ніхто інший, а Юрій Рогатинець.

Прославився він також як письменник-полеміст. Його полеміко-публіцистичний твір "Пересторога", написаний восени 1605 року, вважається одним з найвидатніших пам'яток українського письменства XVII ст. Іван Франко у статті "З історії Берестейського собору 1596 р." зазначав: "Пересторога" — політично-релігійний трактат, написаний з немалим талантом". Автора називає тверезим і критичним, хоч він, на думку Франка, як історик та богослов дещо упереджений, але зате гарячий патріот своєї батьківщини.

У "Пересторозі" змальовано широку панораму політично-релігійної боротьби в Речі Посполитій у 90 рр. XVI ст. Це своєрідна історична повість, в якій автор проявив себе і літописцем-хроніком, і зумів зобразити яскраві картини з життя українського народу. Заглиблюючись у його далеке минуле, Юрій Рогатинець з гнівом осуджує міжусобні князівські чвари. Причину політичного і культурного занепаду вбачає в недостатці національної освіти, у відсутності шкіл, що, власне, і привело, на його думку, до втрати державности. Тому й агітує за розвиток шкільної освіти, відкриття бібліотек, розвиток книгодрукування, безпощадно виступає проти ренегатства українського панства, його ополячення.

Крім "Перестороги", Юрій Рогатинець залишив цінну епістолярну спадщину. Його листи написані з позицій українського патріота, простою, близькою до розмовної, мовою.

Дата смерті Юрія Рогатинця, як і його брата Івана, невідома. Є підстави гадати, що помер у кінці 1605 чи весною 1606 року. Остання згадка про нього залишилася в документі з 20 травня 1605 року, коли Юрій Рогатинець "на смертельній постелі" вручав своєму учневі Василеві Олексійовичу власний заповіт. Мабуть, він більше з постелі не піднявся. В усякому разі у протесті братства з 1607 року архимандритові Унівського монастиря, племянникові померлого єпископа Гедеона Балабана, Ісайї за його намагання силою захопити єпископію, підпис Юрія Рогатинця відсутній. Важко уявити, щоб після двадцяти років боротьби з владою Балабанівського роду, він не підписався під протестом.

...Проминуло майже 400 років відтоді, як жили брати Рогатинці, але, як не дивно, їхні ідеї не втратили своєї актуальности і понині. Незважаючи на нову політичну ситуацію, технічний прогрес і цивілізацію, широкому загалові дуже необхідна культурно-просвітницька праця. Праця спокійна, виважена, аргументована, позбавлена партійних та конфесійних чварів, але водночас непримиренна до тих ворожих сил, яким державність України — більмо в оці.

РОГАТИНСЬКІ ОКРУШИНКИ

1932

20 березня в Рогатині відбулася Кооперативна жіноча нарада. Було 200 учасників. Ухвалено масово вступати у члени українських кооператив, купувати тільки там і домагатися виробів українських фабрик.

28 серпня заходом філії "Просвіти" в Рогатині відбувся на громадській площі села Потік Народний фестин. Участь брали: "Каменярі" з довколишніх сіл, читальні й дитячі садки. В програму входили: вільноручні вправи, вправи вінцями, гагілки, вежі, національні танки, дитячі вправи і забави. Поставлено також уривки з драми "Невольник".

4 вересня на площі біля гімназії відбулося руханково-спортове свято.

1933

9 січня польська поліція провела ревізію у домівці Товариства "Зоря" в Рогатині.

У січні постала в Дібринові кооператива "Власна поміч".

19 лютого в Рогатині відбулася повітова конференція Української соціалістичної радикальної партії (УСРП). Промовляли: посол Михайло Вахнюк і Андрій Гривнак.

1934

У червні кооперативу "Селянська поміч" у Помонятах прийнято до Ревізійного Союзу Українських Кооператив у Львові.

У серпні арештовано в Рогатинському повіті 27 осіб, серед них Любомира Прокоповича, Івана Ошитка і Василя Шмігля. Всіх трьох вивезено до концентраційного табору в Березі Картузькій.

29 вересня в Рогатині відбулося урочисте святкування 25-річчя існування української гімназії "Рідна Школа" і філії Учительської Громади.

1935

У травні в Рогатині відбувся з'їзд жінок з 22 громад повіту. Присутніх було 250 делегаток. Вирішено засновувати відділи "Жіночої Громади".

1936

1 червня у Залип'ї відбувся зеленосвяточний похід на цвинтар. Польський поліцейний провокатор домагався усунення синьо-жовтого прапора. Присутні схопили його і потурбували. Поліція арештувала провідників походу і о. Теліщука.

5 липня в Рогатині відбулося свято Івана Франка. Його влаштували "Просвіта" і "Каменярі". Промовляли Остап Павлів і д-р Григорій Дмитрів. Участь у святі взяли оркестри читалень у Рогатині і Жовчеві та хор з Путятинців. Руханковими вправами проводив Андрій Гривнак.

13 жовтня помер д-р Семен Гладкий, член Союзу Українських Адвокатів і багатьох українських товариств у Рогатині.

1937

28 травня у Бережанах помер д-р Клявдій Білинський, колишній директор гімназії "Рідна Школа" в Рогатині.

12 червня помер д-р Теофіль Гвоздецький, лікар-отаман УГА, провідник культурно-освітніх товариств у Липиці Долішній і член-добродій "Рідної Школи".

2 липня Головний Виділ "Просвіти" у Львові розв'язав рогатинську філію.

При кінці року реактивована філія "Просвіти" в Рогатині вирішила побудувати Народний Дім ім. Івана Франка. При кооперативі "Українська освіта" створено комітет для збірки фондів.

1938

Польський "Дзеннік законуф" повідомив про парцеляцію і колонізацію 195 гектарів землі в Заланові, Дичках і Малиниськах та 400 гектарів у Настащині, Юнашкові, Озерянах і Куропатниках.

1939

20 вересня більшовики зайняли Рогатин.

ЗГАДКИ ПРО ДАВНІХ РОГАТИНЦІВ

Денис ГЕРАСИМОВИЧ, начальник суду в Рогатині, любитель театрального мистецтва. Виступав у комічних ролях в "Руському Народному Домі". Носив популярну кличку "жидик". Помер у Рогатині ще перед 1909 роком.

Отець Гавриіл БОДНАР, парох Свистільник. Разом із Гнатом Рожанським (пізніше священик в Калушині) помагав Олександрові Барвінському у підготовці збірника поезій Тараса Шевченка. Т. 1 видано накладом К. Сушкевича (друкарня закладу Оссолінських, 1867), стор. 271+6. Другий том вийшов в 1867-68 р. Виданням другого тому займався переважно Рожанський, а відтак Григорій Боднар. Цей том мав 344 сторінки плюс 4.

СРІБНА ЛИПА ЧИ ГНИЛА ЛИПА?

Гнила Липа перепливає через Рогатинський повіт у напрямі з півночі на південь. Назва "Гнила Липа" занотована на всіх мапах, у підручниках географії, якими тепер користуємося. Тим часом, переглядаючи давні акти, переконаємося, що давніша назва цього допливу Дністра була "Срібна

Липа". Можливо, що це протиставлення до Золотої Липи, котра рівнобіжним руслом, віддаленим всього на кільканадцять кілометрів на схід, теж допливає до Дністра... Правда, Золота Липа зберегла свою первісну назву, а її посестра — ні.

Перший акт, де говориться про Срібну Липу, — це грамота надання села Куничі над "рікою Срібною Липою" на власність Миколі Синявському в 1523 році (Вежбовські, Матрікуляріум IV/1 13525). Другий подібний документ з 1549 р. каже, що село Лучинці, розташоване "супра флювіюм Срібна Липа", теж було надане тому ж Миколі Синявському (там же, V/1 318). В інших документах того часу згадується "Ліппа" чи "Липа". Ніде не говориться про ріку "Гнила Липа".

Уривок з Хроніки Рогатинського повіту, січень-березень 1929.

Відома родина Шмігелів з Рогатина: Михайло Шмігель, Іван Шмігель (сидять), Григорій, Ірена та Марта Шмігелі.

III.
 культура
освіта
МИСТЕЦТВО

СВЯТО ЛЕПКОГО В РОГАТИНІ

ВЕЛИЧАВИЙ КОНЦЕРТ З ПРИВОДУ 60-ЛІТТЯ УРОДИН ПОЕТА. — ПРОМОВА ЮВИЛЯТА. — КОМЕРС. — ЧОМУ ДОРОГА ЮВИЛЯТОВІ РОГАТИНЩИНА.

В четвер 22 грудня ц.р. [1932] відбувся в Рогатині заходом Учительської Громади концерт для вшанування 60-ліття уродин найбільшого сучасного українського письменника Богдана Лепкого. На концерт приїхав Ювилят з дружиною, доньками, сином і найближчою родиною. Крім хорових точок дітей вселюдної школи У.П.Т. і молоді української гімназії почули приявні гарну деклямацію прольогу до "Мотрі" Лепкого, що її з великим зрозумінням віддеклямував гімн. ученик Федик. Найбільше оплесків зібрав проф. д-р Борис Кудрик, який приїхав спеціально зі Львова і відіграв на фортеп'яні сонату ф-дур Бортнянського і варіації на тему "У сусіда хата біла" Витвицького. По першій точці мусів проф. Б. Кудрик грати варіації на тему творів Вербицького. Дуже гарне вражіння зробило на публіку тенорове сольо гімназиста Герасимовича, що відспівав Січинського "Фінале" і Б. Лепкого й Б. Кудрика "Часом на проході весною". До Ювилята виголосив привітальну промову дир. О. Бачинський, колишній його ученик з бережанської гімназії. По промові вручили Ювилятові представники молоді й учительства гарний альбом. Проф. В. Ратич виголосив глибоко передуманий і дуже солідно опрацьований реферат про творчість і значіння творів Ювилята для українського народу. Незвичайно сильне вражіння на всіх, а головно на молодь, зробила довша промова-подяка самого Ювилята. Бурі оплесків і окликів не було кінця.

По концерті відбувся комерс, до якого засіло 60 осіб (більше не було де примістити). Серед дуже гарного настрою виголошено цілу низку промов-тоастів. Між іншими старенький о. декан Яворський нагадав Ювилятові, як він ще малим хлопцем деклямував свій перший оригінальний вірш, а промовець був гостем у домі батьків Ювилята.

У своїй подяці Ювилят підчеркнув, чому саме Рогатинщина по Бережанщині йому така дорога. Від ранніх літ донині він з нею тісно зв'язаний і тому дуже мило, що Рогатинщина влаштувала йому свято зараз по Бережанщині.

На концерт прибуло з повіту стільки гостей, що мала салья Українського Банку не могла всіх змістити і неодному довелося стояти на коридорі або й відійти з нічим.

"Діло", ч. 289, 29 грудня 1932. Зберігаємо правопис оригіналу.

Богдан Лепкий в Рогатині коло архангела Михаїла з іконостасу церкви Св. Духа. 1930 рік.

БОГДАНОВІ ЛЕПКОМУ

З НАГОДИ ШІСТЬДЕСЯТЬЛІТТЯ УРОДИН
ВЧИТЕЛІ Й МОЛОДЬ УКРАЇНСЬКОЇ
ГІМНАЗІЇ В РОГАТИНІ, МІСЯЦА
ГРУДНЯ, 22. ДНЯ, 1932. Р. Б.

Арсен Стесанович

Василь Стриж

Іван Малишук

Іван Козин

Микола Іршак

Іван Степанович

Василь Зоричук

Степан Каленчук

о. Теодозій Кудрицький

Іван Демич

257

Наш Духовний Батько Отамане, Шановний Пане Професоре!

З нагоди Вашого шістдесятиліття молодь Приватної Української Колективної гімназії ім. князя Володимира Великого в Рогатині посилає Вашій Жилості, Духовному Провідникові Українського Народо-щире, горде привітання.

Нехай Всевишній зішле всі ласки на Вас, щоби в щастю та здоров'ю могли ще багато-багато літ працювати для кращої долі вільної України!

Рогатин, 2-га Ні. листопада, Рок в Божого, а́чав.

Ганна Г. Г. голова	За Шкільну Сромаду:	Г. Лайчишинська секретар
Стефан В. В. голова	За Український гурток:	В. Л. Л. секретар
М. М. М. голова	За Наукову Співачку:	Л. Л. Л. секретар
Соломон С. С. голова	За Драматичний гурток:	Л. Л. Л. секретар
І. І. І. голова	За Потиллокопальний гурток:	Л. Л. Л. секретар
К. К. К. голова	За Туристичний гурток:	Л. Л. Л. секретар
Л. Л. Л. голова	За Кооперативну кн., "Свій до свого"	Л. Л. Л. секретар

Д-р ОСИП КРАВЧЕНЮК

ІВАН КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ

Народився 12 листопада 1905 р. в Рогатині. Закінчив гімназію у Відні, а університетські студії почав у Відні й закінчив 1927 р. у Празі. Графік і критик, він працював два роки в гімназії у Стрию і заснував там театральну школу для молоді. Від 1927 року співпрацював з просоветським журналом "Вікна" у Львові, пізніше помагав батькові видавати журнал "Нові Шляхи". В 1931 р. І. Крушельницький очолював "Західньо-Українське Мистецьке Об'єднання" і редагував журнал "Альманах Лівого Мистецтва". Написав кілька збірок поезій: "Весняна пісня" (1924), "Юний спокій" (1929), "Радощі життя", "З-над прірви", "Бурі і вікна" (1930), "На скелях" (1931), "Війна" (1932), п'єсу "Спір за мадонну Сильвію" і робив переклади творів Гуго Гофманстала. Деякий розголос мала його драматична поема "Каверна н-р 16". На весні 1932 р. виїхав до Радянського Союзу, працював в Інституті матеріальної культури при Академії Наук УРСР. Його розстріляли 17 грудня 1934 р., реабілітували 1957 року.

В 1964 р. появилася в Києві збірка його поезій "Пісня про руки", пізніше книга його графічних робіт "Графіка Івана Крушельницького". У збірці "Революційні поети Західної України", яку випустило видавництво "Радянський письменник" у Києві 1958 року, про І. Крушельницького написано: "Поет з великою прихильністю ставився до Радянської України та радянської культури. Його твори користувалися широкою популярністю за Збручем, а в 1931 р. за антивоєнну драматичну поему "Каверна н-р 16" Народний Комісаріят Освіти УРСР на своєму конкурсі призначив І. Крушельницькому першу премію. Весною 1932 р. поет покинув Львів і виїхав на постійне життя на Радянську Україну, де протягом 1932-34 рр. брав активну участь у літературному житті. Трагічна смерть 1934 р. перервала творчу діяльність поета".

Д-р ОСИП КРАВЧЕНЮК

ВОЛОДИМИР МАСЛЯК

Народився 14 вересня 1858 р. в Серниках Середніх. Середню освіту здобув у Бережанах і Перемишлі, де склав іспит зрілості 1879 року. Тоді ж поступив на філософічний факультет Львівського університету й закінчив його коло 1884 року. У студентські роки був членом москвофільського "Академічного дружства", але під впливом Омеляна Партицького й Омеляна Огоновського перейшов на народницькі позиції. Після студій мав труднощі з одержанням учительської посади, і тільки 1888 р. став учителем гімназії у Тарнові, відтак у Яслі, Станиславові, Перемишлі, Золочеві, Коломиї та Бучачі. Перед Першою світовою війною йому пощастило дістати учительську посаду в Академічній Гімназії у Львові, де пробув до 1924 року.

Як письменник і публіцист Володимир Масляк публікував свої твори в "Ластівці" (1879), "Ділі", "Зорі" й гумористичному "Зеркалі". Деякі його оповідання друкувалися у москвофільських журналах. У червні 1885 р. він став редактором "Нового Зеркала", а переїхавши 1886 р. до Кракова, співпрацював з польськими газетами, поміщуючи в них матеріали на українські теми. Перша збірка його поезій появилася 1886 р. у Кракові, а збірка "З чорного шляху" вийшла 1897 року. Деякі його поезії поклали на музику Матюк, Нижанківський, Барвінський і Ярославенко. Переклав на українську мову твори Ненадовича, Прерадовича й Конопніцької, а з української на польську мову — оповідання Сапогівського й Федьковича. В 1896 р. написав сатиричну повість "Кістяк Гольдбайна", а два роки пізніше упорядкував збірник "На великі роковини", присвячений Іванові Котляревському. Помер В. Масляк 15 липня 1924 р. у Львові.

Син Володимира Масляка, Степан (19 листопада 1895 — 8 липня 1960) був автором віршів, поеми "Пролом" (1934), повісти "Будинок здоров'я" (1948, вид. 1965) і переклав "Пригоди бравого вояка Швейка" Я. Гашека.

Д-р ОСИП КРАВЧЕНЮК

СИЛЬВЕСТЕР ЯРИЧЕВСЬКИЙ

Народився 1871 р. в Рогатині, де поселився його прадід, емігрант козацького роду з Наддніпрянщини. Тут Сильвестер ходив до народної школи, середню освіту почав в Українській Академічній Гімназії у Львові, а закінчив у польській гімназії в Бережанах. Уже тоді виявляв зацікавлення поезією і одного разу написав шкільну задачу віршем у класі польської мови, якої навчав Альойзи Штайнер. В гімназії товаришував з Богданом Лепким, і вони обидва помагали при розвитку заснованого Василем Нагірним товариства "Сокіл", а в школі пробували писати домашні задачі фонетикою, за що їх не любили "тверді" русини. С. Яричевський студіював на філософічному факультеті у Відні, де заробляв на прожиток як церковний співак і автор фантастичних романів чужими мовами. У Чернівцях склав учительський іспит і дістав посаду вчителя у Снятині. Працював пізніше учителем у Перемишлі (1901-1902), Коломиї (1902-1903) і нарешті в гімназії у Сереті на Буковині.

Василь Сімович (Верниволя) писав, що Яричевський "дуже талановитий чоловік, тільки ж зманірований перед часом і через те не міг розвинутися як слід і дати того, чого можна було від нього сподіватися". Без уваги на цю влучну замітку Сімовича, Яричевський залишив по собі чималий дорібок. У Коломиї вийшли його збірка-поема в прозі "Серце мовчить" (1903), "Небесні співці" і "Княгиня Любов", староукраїнська драма в трьох діях з трьома піснями в нотах (1905, 59 стор.). У Чернівцях появились його збірки: "На філях життя" (новелі, 1903), "Пестрі звуки" (поезії, 1904, 160 стор.), "Між терням і цвітом" (новелі, 1905, 185 стор.) і поетична драма "Горемир" (1906). Під час перебування в Перемишлі він видав збірки "Небесні співці" і "Франц Прешерн" (1902). С. Яричевський був також автором циклу новель "Рогатинські оповідання". Крім того, поезії Яричевського друкувалися у "Зорі", оповідання — у "Літературно-Науковому Вістнику" (том 11, 1900, кн. 8, стор. 125-127 і том 16, 1901, кн. 10, стор. 6-8), у "Ділі" (ч. 226, 1902), а в чернівецькій "Буковині" появилася його "Ангел-убійник, Рогатинська балада" (ч. 60, 1906). В американській "Свободі" знаходимо його поеми "До бою" (3 березня 1898, стор. 2) і "Страсний четвер" (20 квітня 1899, стор. 2). Зустрічаємо деякі поеми С. Яричевського в Першому Руско-Американському Календарі, 1897 ("Американським

Русинам" і "Казка-билиця"), в Календарі Українського Робітничого Союзу, 1919 ("Гимн"), у виданій Богданом Лепким антології української поезії "Струни" (Берлін, 1922, стор. 148-150, частина друга). Варто згадати, що С. Яричевський був автором перекладів статей з чужих мов на українську, а також з української на польську й німецьку.

Працюючи учителем української мови в гімназії у Сереті на Буковині, він належав до українського студентського козацтва і був відомий серед його членства як "чесний батько".

Помер Сильвестер Яричевський 1918 р. у Сереті після невдалої операції чиряка на шиї.

І Н Ц І

Заставки "Службника". Стратин, 1604.

Д-р ЛЮБОМИР ПИРІГ

СИЛЬВЕСТЕР ЯРИЧЕВСЬКИЙ І РОГАТИН

Сильвестер Яричевський — один із письменників-сучасників Івана Франка, які своєю творчістю будили національну свідомість "русина", відроджували загальнолюдську гідність покірного й забитого галичанина. Це було покоління письменників, які не могли в той час розраховувати на лаври, на славу. І тому ми, з перспективи часу, оцінивши їх громадянський подвиг, повинні віддати належне їх імені і творчості. Ми повинні пам'ятати, що Україна прокидалася від сну і вистояла не лише ім'ям Шевченка, Франка і Лесі Українки, але й полками менш славних і видатних будителів або й невідомих нині широкому загалові літераторів, мистців, громадських діячів. По піщинці, по цеглинці вони будували твердиню нашої культури, нашого національного духу. Відновлення в нашій пам'яті імен діячів культури, споріднених з нами місцем народження і життя, вивищує нас в наших же очах, робить нас гордими за наше походження, за свій рід.

Глибоку вдячність відчуваю до рогатинців, що виступили ініціаторами увічнення пам'яті людей, пов'язаних з Рогатином життям і діяльністю, викарбувавши їх імена на меморіальних таблицях — А. Крушельницького, І. Крип'якевича, О. Турянського, Д. Лукіяновича, Ю. Панькевича. Такого ж увічнення заслуговує і С. Яричевський, рогатинець за походженням.

Серед широкої географії місцевостей, де він творив (Львів, Відень, Чернівці, Сихів, Перемишль, Коломия, Чорторія, Кіцмань), Рогатин фігурує п'ять разів під поезіями, створеними у 1892-96 роках. Назви віршів говорять про їх мотиви: "Страсний четвер", "Місяць", "Новобранці", "Вечір в неділю", "Похорон". Під творами, написаними між 1905 і 1912 роками, місце їх написання не вказане, а з 1912 року під усіма значиться Серет — місто в теперішній Румунії, де письменник помер на 47 році життя 30 березня 1918 року і де похований (на хресті — напис українською мовою).

В авторській примітці до поеми-балади "Ангел-убійник" після першого рядка "На церковній там дзвіниці в нашім місті..." вказується: "Се місто Рогатин на Червоній Русі, моя родина. До нього і відносяться оці балади (за виїмком послідної), що їх розповідав мені старий рогатинський міщанин". Від "старого рогатинського міщанина" поет чув переказ, відомий і мені з дитинства, про Чортову гору, що послужив для створення однойменної балади. "Не дуже вподобалось... безп'ятим антипкам у пеклі", що

*Бувало, вмирає старий міщанин,
що жив на бідній лемішці,
запише на церков, щоб знав Рогатин!
талярів самих зо дві діжці!*

Чорти урадили так, щоб город святий засипати геть.
*Чи знаєть, де є Лопушна-село?
там яма ще нині глибока.
І звідтам гору, мов легеньке стебло,
чорти піднесли на-млі-ока!*

Не донесли до Рогатина, тому що запіяв півень:
*Таку мали силу тоді когути,
що нині і люди не мають!*

У примітці-поясненні до балади "Опир" письменник згадує "Церков святого Миколая на Бабинцях Горішних".

Цикл оповідань під загальною назвою "Рогатинські оповідання", написаних в різних містах перших років цього сторіччя, побудований безсумнівно на розповідях і подіях, які письменник чув або свідком яких був у Рогатині ("Рогатині"). Це надзвичайно дотепні, гумористичні малюнки з галицького містечка, населеного українцями, поляками, жидами, з використанням притаманних їм лексики, діалектизмів, жаргону. До героїв своїх оповідань, їх вчинків автор ставиться добродушно, з весело прижмуреним оком. І чи не справжнє прізвище реального рогатинця використане в "сміховинці" "Як Сніжка щось поночі водило і що з того було?" Адже рогатинці старшого покоління пам'ятають Сніжків із Заводи.

Відповідно до "Автобіографії", написаної 1 травня 1896 року у Львові, письменник народився 14 січня 1871 року. Ця дата повторена у передмові до двотомного видання його творів (Бухарест: "Ктитеріон", 1977), в "Українській радянській енциклопедії". Згадка про Рогатин в "Автобіографії" викладена в такому контексті (цитую відповідно до оригіналу): "Я родився в місті Рогатині (місто повітове) Бережанського околу 14 н.ст. січня 1871 року. Отець мій Ігнатій був кравцем в самому ж городі, де напливали доохрестні люди з сіл і подавали доволі поплатну роботу. В праці щиро помагала вітцеві мати моя Катерина з дому Слідзінських, котрі славилися в околиці зажиточними "бургерями" (міщанами) і походили з доброго польського роду. По матері мав я більшу половину мешканців Рогатина свояками.

По вітцю — лише кілька стрийків, бо рід Яричевських не був з рогатинських: отець мій повідав, що Яричевські походять з України, зайшли ж звідтам на Теробовлянщину, а після одна їх галузь в Рогатинщину, де дідо мій був славним дяком і вчителем шкільки азбучно дяківської таки в самому Рогатині з його просторими передмістями. Найстарший із стрийків моїх, котрий ще й досі живе в Рогатині (на передмістю Бабинці) величаєсь грамотою родинною Яричевських, котра йому дісталась по батькові, яко найстаршому синові... Що рід наш, здається, з лободянських або й важних козаків, міг я пізніше вже, гімназистом ставши, переконатись: коли буває

що "змалюю" (а були то вибрики широкої руської натури як побиття неприятелиа мого або що в тім роді), наминає мене отець мій бувало тими словами: зглянься на себе, тобі ж і не до лица таке робити, так погано справуватися, ти ж преці, з шляхетного козачого роду!.. Школу народну п'ятиклясову скінчив я таки в Рогатині. З учителів вбилися мені в пам'ять Микола Глібовецький (небіжчик) управитель чи по-рогатинськи "шуддиректор" рогатинської школи, котрий не афішувався, правда, русином, бо така була тоді в Рогатині "мода", але за те красно вів і підучував молоду братію... Але передовсім на вдяку вічну заслужив собі ще з того віку у мене і в інших школярів-товаришів і не товаришів о. Іпполіт Дзерович, парох Рогатина, почетний крилошанин і бувший посол до Думи державної в перших починках життя політичного на Галицькій Русі. Була то воплощена ніжність, ходяча любов до "школярів", він бо довгі літа вів при своєму трудовому становищі ще й катехизму в школі. Його споминати завсе буду на своєму віку за добро його до мене, за тоту ніжність, котру вціплював в серце дітвори, що тиняла попід плоти та по вулицях місточка, збиваючи порохи".

На цьому закінчуються рядки "Автобіографії", що стосуються рогатинського періоду життя письменника. Наприкінці, згадуючи людей, "котрі причинилися до розвинення, а хотя б послужили товчком до праці", письменник знову згадав рогатинського пароха о. І. Дзеровича, а також товариша з Бережанської гімназії Богдана Лепкого.

Відчуваючи велику прив'язаність до свого рідного краю, до свого роду, я давно носився з наміром простежити свій родовід. Все не вистачало часу. Але восени 1989 року така нагода випала і я два дні просидів над метрикальними книгами, записи в яких сягали середини минулого сторіччя. При цьому я натрапив на метрикальний запис народження Сильвестра Яричевського. Відповідно до рубрикації він виглядає так: Сильвестир (останнє "и" перекреслене і виправлене на "е") Яричевский, 16 січня 1871 року, баба (тобто повитуха) — Марія Бельцай, законного ложа, Ігнатій Яричевський, Єкатерина — дочка Алексія Слідзінського і Анни з Біленьких. Батько — кравець. Куми — Вікентій Русецький, Тереза Магорівська. Хрестивям і св. Миром помазавям Іоан Киричинський. У записі фігурує лише одна дата — 16 січня 1871 року, яка є датою хрещення; днем народження, очевидно, все таки слід вважати 14 січня.

Носіями деяких прізвищ, згаданих в "Автобіографії" С. Яричевського, в метрикальному записі, є й нинішні рогатинці. Таким чином, ми можемо збагнути ланцюг нашого спільного родоводу, наступність і спадкоємність поколінь, відчутти себе єдиною родиною, глибоко вкоріненою в рідний ґрунт, єдиною українською спільнотою, через яку впливаємося у великий загал людства і вселюдського духу. І будьмо вдячні пам'яті тих, через імена яких ми повертаємося до наших витоків і батьківських порогів.

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

ОСНОВНИЙ ЧИННИК В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ В РОГАТИНІ

"Весна народів" 1848 р. розпочала нову еру в Австрійській монархії. Серед нас, галицьких русинів-українців, позначився той час змаганням до політичної емансипації. Тоді співалося в пісні: "І рознесім піснь новую ген за море, в чужину і свободу молодую повітаймо як весну"... Однак уже в першій половині нашого століття, завдяки "Рідній Школі", ми встигли перевиховати народ на націю. Романтичну пісню треба було замінити на бойову, просвітянство — на послідовну політичну працю і дію. Якраз у сторіччя "Весни народів", у 1948 році, велика частина нас, з державницькими традиціями й аспіраціями, виїхала "ген за море, в чужину", тільки не на співанки, а на постійне життя в розсіпанні-діяспорі. Звідсіля, із-за моря, продовжували ми боротьбу в ім'я України, вже з цілком іншою зброєю — політичними знаннями, — викуваними в добі "Рідної Школи". І далі будемо продовжувати боротьбу за найвищий ідеал української нації — стабілізацію її відновленої державности.

Немає найменшого сумніву, що ідея Українських Січових Стрільців не була б так сильно проявилася і вкорінилася серед українського громадянства, якщо б не було цієї великої кількості патріотично наставленої молоді, вихованої під патронатом Крайового Шкільного Союзу. Рідношкільний рух має свою літературу. При дбайливих розшуках в Америці й Україні можна буде висвітлити належно цей рух — для теперішнього та наступних поколінь. Це допоможе точніше довідатися, якими етапами галицька частина української спільноти дійшла до національного й державницького усвідомлення.

Коли йдеться про гімназію "Рідної Школи" в Рогатині, треба, безумовно, пригадати, що вже перед нею були інші українські приватні середні школи. Однак розголос рідношкільної справи прийшов щойно з її заснуванням. Ось і причина, чому треба точніше роз'яснити постанову Рогатинської гімназії, а зокрема подати хоч деякі відомі нам дані про її духовного батька о. Омеляна Ваня, священника-пароха Заланова, Руди і Дичок.¹

У сусідстві були ще парафії Підгороддя, Черче і Потік. Ці села згадується тому, що з них вийшов перший контингент учнів до початкових

Вчителі української гімназії в Рогатині (справа): Володимир Грицай, Володимир Микитин, Михайло Кузьміль, директор Клявдій Білинський, о. Теодосій Кудрик, Борис Кудрик, Григорій Заморока з учнями гімназії. Фото зроблене біля вхідних дверей. 1922 рік.

кляс Рогатинської гімназії, яка, декому в дивовижу, не постала в самих своїх початках в Рогатині. Що більше, перші її кляси не були правильною школою, тільки гімназійними підготовчими курсами, провадженими в селі Заланові.

Сам почин до заснування тих курсів був випадковим. Д-р Семен Демидчук, тоді ще абсолювент Академічної Гімназії у Львові, відвідав під час вакацій свого краянина о. Омеляна Ваня в Заланові та просив поради, який факультет для студій вибрати собі. Отець Ваньо переконав молодого Демидчука, щоб вибрав студії права, бо це дасть можливість і вчитися, і використати вільний час для громадської праці. У висліді дискусії о. Ваньо запропонував Семенові Демидчукові перенестися до Заланова та провадити працю в читальнях "Просвіти" в Заланові, Дичках і Руді, розуміється, за винагороду, а саме: за повне утримання та покриття коштів прожитку і студійних оплат.² Було це у ті бурхливі часи, коли тривав рух за проведення нової виборчої ординації для австрійського парламента на підставі загального голосування. Українське галицьке громадянство зрозуміло виклик і нагоду. На вічах обговорювано не лише різні національні і економічно-господарські справи, але й порушено потребу закладання українських середніх шкіл, ба навіть окремого українського університету.³

У ті часи Рогатинський повіт славився своїм патріотичним українським духовенством, яким провадив декан і парох Вербиловець отець шамбелян Степан Городецький. З нагоди щотижневого ярмарку в Рогатині влашто-

вувано народні збори, а крім того систематично скликувано по громадах всенародні віча.

На підставі спеціального галицького крайового закону середні школи могли бути дозволені державою тільки після прихильного рішення галицького сойму. Але в галицькому соймі керувала і маневрувала польська верхівка, не допускаючи до заснування чергових державних українських гімназій. Отже, українській громаді не залишалось нічого іншого, як підготовляти сільську молодь до складання вступних іспитів до існуючих шістьох державних гімназій з українською мовою навчання. Підготовка до іспитів вимагала вивчити німецьку мову, якої, на жаль, не вчили у сільських школах.

Отець Омелян Ваньо проголосив у церквах своєї парафії, що приймається зголошення учнів на підготовчі гімназійні курси. Зголосилося багато охочих, не лише з парафії Заланів, але й із сусідніх сіл. Так розпочався у 1905/1906 шкільному році дуже чисельний підготовчий курс в селі Заланові. Громадська рада Заланова підтримала добрий почин свого пароха, влаштувавши приміщення для двох відділів у громадському домі. Запляновано, отже, створити і підготовчий курс, і першу гімназійну класу. Отець Ваньо заангажував ще трьох додаткових інструкторів, студентів університету. Крім Семена Демидчука, інструкторами були: В. Баб'як, Сидір Береза і Михайло Олійник.

Після року адміністраційна влада, довідавшись про існування в Заланові "якоїсь гімназії", заборонила дальшу науку, покликуючись на закон, що приватні школи мусять мати дозвіл державної влади. Ця заборона викликала серед громадянства відповідну реакцію, а теж стала приводом до дальшої агітації за заснування своїми силами своїх середніх шкіл. У консеквенції, треба було зголосити в уряді існуючі підготовчі гімназійні курси і, виконавши вимоги закону про приватні школи, перенести ці курси до Рогатина, що зроблено в 1909 році.

За отцем Ваньом станули сполучені громадські організації та підтримали сусідні священики під проводом декана о. Степана Городецького, пароха Рогатина о. Павла Кудрика, пароха Потока о. Лева Залужного, пароха Лучинець о. Йосифа Яворського і катехита рогатинських шкіл о. Теодосія Кудрика. Названий секстет священослужителів був творчим ядром заснування гімназії та рівночасно основними філіярами рідного шкільництва в Рогатині. За ними слідує цілий ряд сільських господарів, котрі підтримали своєю жертвенністю потреби новозаснованої школи. Це Теодор Соломка, С. Сверида та Бандури з Пукова; Гривнаки і Горішні з Данильча; М. Левицький з Григорова; Михайло Ліщак зі Залип'я; В. Ковалів з Явча та багато інших. До них долучилися відомі учителі Петро Бігус і Андрій Гургула, а також світська інтелігенція під проводом судді Петра Когута. Отець Омелян Ваньо зайнявся гімназією дуже щиро, не жаліючи власного гроша на неї. Кожного півріччя привозив по кількадесят дітей до іспитів, після яких учні одержували свідоцтва та продовжували дальшу науку як

приватисти. Були ці діти дуже солідно підготовані, тож учителі не мали з ними ніяких клопотів.⁴

Вже в 1910 році галицьке громадянство зрозуміло, що втримання середніх приватних шкіл вимагає плянованого фінансування. Отже, центральні українські організації як "Просвіта", НТШ, УПТ, Крайовий Ревізійний Союз, а також львівська Митрополія, за спонукою рогатинського Шкільного Комітету, покликали до життя Крайовий Шкільний Союз зі завданням збирати пожертви на втримання українських середніх шкіл, тобто на фонд "Рідна Школа". Такою назвою послуговувався Шкільний Союз. З ко-нечности, діяльність "Рідної Школи" поширилася теж на заснування приватного вселюдного (елементарного) шкільництва по містах, де не було урядових шкіл з українською мовою навчання.

Рогатинська гімназія, одна з найбільших середніх шкіл "Рідної Школи", відіграла незвичайну виховну роль. Її вихованці у великій мірі причинилися до зміцнення культурно-громадського життя і господарського піднесення не лише Рогатинщини, але й сусідніх повітів. Ціле Опілля — ця найбільш свідомо і найкраще зорганізована частина Галичини — завдячує свій високий рівень національної свідомости цій передовій українській гімназії.⁵

Рогатинська гімназія відіграла важливу ідейну роль в цілому рідношкільному русі. Вона змусила весь народ об'єднати свої сили і то не тільки в Галичині, але й поза кордоном, на еміграції. Про її вплив свідчить лист рогатинця Михайла Гарасевича з такою пригадкою:⁶ "Завдяки моему дорогому братові Олександрові постав у селі Чернів, повіт Рогатин, курс для підготовки хлопців до новозаснованої української гімназії, на який зголосилися були учні аж з-під Харкова (трьох братів-українців з колишньої Гетьманської України). Учителів цього ж курсу приймали були в себе мої покійні родичі: Климентина і о. Ігнатій Гарасевичі. Хлопців з Харкова привіз їхній дядько особисто, прочитавши новинку чи оповістку про цей курс в київській "Раді".⁷

Оця коротка записка свідчить красномовно, що Рогатинська гімназія стала соборницьким чинником, який об'єднував українців усюди, навіть там, де в той час була московська царська влада. Ця влада, як відомо, до 1905 року забороняла українську мову, заперечуючи саме існування українського народу. І так фонд ім. Бориса Мачека (харківський поміщик), заснований спеціально для придніпрянців, був знаменною поміччю. Сьогоднішній будинок гімназії виріс із галицьких пожертв при допомозі американських земляків. Найбільшим добродієм гімназії був Іван Телевяк, красносілецький селянин (Красносільці п. Збараж). Він пожертвував на гімназію усе своє майно, що виносило тоді 52 тисячі австр. корон.⁸

Чи не пригадують нам оці хлопці з-під Харкова і цей старший господар з Галичини про наш постійний обов'язок ще й тепер плекати об'єднуючі гасла?

Нововідкрита Рогатинська гімназія ім. Володимира Великого в са-мостійній Україні зустрічається сьогодні з новими проблемами. Допоможім

цій винятковій школі нести світильник науки і правди — елементи нашої політичної ідентичности і державности. "Нумо ж до праці, брати!"

ПРИМІТКИ

1. Отець Омелян Ваньо — родом з Буська. Син посадника цього княжого города. Студював на факультетах філософії і теології Львівського та Інсбрукського університетів. Префект Духовної семінарії у Львові в 1897 р. Шкільний інспектор Митрополичої консисторії. В'язень концентраційного табору в Талергофі (1914-17).

2. Записки з доповіді д-ра Семена Демидчука, виголошеної на I з'їзді рогатинців в Українському Народному Домі в Нью-Йорку у травні 1959 р.

3. Д-р Семен Демидчук. *Півсторіччя громадської праці*. (Нью-Йорк: "Карпатія", 1956).

4. Д-р Никифор Гіряк. "Організаційний і духовний ріст Українських Січових Стрільців". *Америка* (Філадельфія), 1955.

5. "Свобода", 30 квітня 1959.

6. Записки з доповіді (як під 2).

7. "Діло", 10 жовтня 1934.

8. "Неділя", чч. 6-8, 1911.

Кінцівка "Требника". Стратин, 1606.

ІВАН ПАДИК

ЧОРНИЙ ДЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ

У висліді польської послідовно-екстремізаційної політики безпardonного гніту зубожілого селянства і пропорційно нечисленної інтелігенції західньоукраїнських земель, створилася велика напруга поміж окупантом і корінним населенням у всіх аспектах щоденного життя. Консеквентно, польська адміністрація, в цілях виключно польонізуючо-колонізаційних, не перебирала в засобах. Отже й наслала свої військово-поліційні бригади на "знищене Русі" (знищення Русі), себто пацифікацію.

Не минула ця навала й Рогатина та Рогатинського повіту. Про те писали ми вже в статтях першого тому нашого Збірника. Тут обмежимося фактом розв'язання української гімназії в Рогатині 30 вересня 1930 р.

Державна кураторія Львівської Шкільної Округи викликала о. Теодосія Кудрика телефоном на надзвичайну конференцію. Отець Теодосій Кудрик виконував тоді обов'язки директора гімназії, що часто бувало нормою в часі т.зв. директорського інтеррегнуму. Конференція обмежилася до того, що вручила о. Кудрикові державний декрет закриття української гімназії в Рогатині з днем 30 вересня 1930 р. До декрету долучено застереження, що учням дозволяється вступати виключно до гімназій з польською мовою навчання, якщо допустять до іспиту. На практиці це означало відібрання нашій молоді можливостей продовжувати освіту. Тільки одиниці могли дістатися до польських шкіл, решта залишалися на розпутті.

Тоді ж Митрополичий Ординаріят зі Львова заснував у Рогатині Малу духовну семінарію, про що згадується детальніше в т. I нашого Збірника. Щойно після однорічних наполегливих старань, за згодою Міністерства освіти і віровизнань, на основі нової концесії, відкрито гімназію як зовсім нову школу в 1931 р. під новою назвою: Гімназія ім. Володимира Великого в Рогатині. Директором її став Омелян Бачинський.

Ніколи не забудемо тої чорної години нашої гімназії, чорної години нашого молодого життя...

Кінець вересня 1930 р. Чудовий теплоосінній соняшний ранок. З усіх усюдів спішить до школи дівтора — то більшими, то меншими групами чи й поодинці. У в'їздовій брамі на гімназійне подвір'я всі сходяться, наче в один потік і наближаються до шкільного будинку з його південного кінця. Але біля будинку поліція! Стоїть біля входу до підвалу, а вид польської

поліції завжди насторожував, та ще під школою. На обличчях учнів — здивування. На західньому боці біля входу — теж поліція, те ж саме і зі сходу. До середини впускають, але виходити не дозволяють. Що таке? Що сталося? Входимо в середину, але й тут поліція спрямовує всіх до однієї класи. В будинку рух і неспокій. На другому поверсі, де приміщується хлоп'яча бурса, — стукіт, гамір, біганина. Яюсь дізнаємося, що поліція робить у бурсі ревізію.

Клясна кімната, яка може вмістити не більш як сорок учнів, заповнилася вщерть, нас хіба близько трьох сотень. Вікна замкнені, дверей пильнує поліцай, не дозволяє нікому вийти. Спочатку ми прийняли це навіть із визивним легковаженням, поводитися вільно, співали, кидали глумливі завваги в сторону поліції. Однак незабаром повітря в кімнаті стало більш душне, дихати було важко, піт стікав з обличчя. Наша легковажно-зухвала поведінка стала мінятися на справжнє обурення. Ми почали вимагати повітря, стукали в двері, домагаючись звільнення. Відкриті вже вікна небагато помогли. Врешті відчинили й двері, але не дозволили виходити. В такій метушні протримали нас кілька годин, доки не закінчили ревізію в бурсі. Поки дозволили нам йти додому, о. Теодосій Кудрик, катехит і в той час діючий директор гімназії, провістив страшну для нас усіх вістку, що розпорядком уряду "Річи Посполитої Польської" школу замикають на необмежений час і нам не лишається нічого іншого, як розійтися. По обличчі директора котилися сльози, отже справа була кепська і чорна. Нічого не вкладалося у наші голови. Це хіба неможливо! Але треба було залишити будинок гімназії та йти назустріч якійсь незнаній зміні. Та поки ми вийшли з будинку, встигли заглянути до приміщень бурси, щоб побачити, як виглядала ревізія.

Бурсацькі кімнати були великі, в одній приміщувалось 15-18 учнів, отже стільки ж і ліжок було уставлено коло стін. Посередині стояв довгий стіл, по його боках дві довгі лавки. Коли ж ми відкрили двері до однієї з кімнат, побачили дивну картину. Посередині кімнати стовбичив високий стіжок — аж до стелі — подертих подушок, пір'я, поламаних ліжок і лавок, порваних сінників-матраців, куски подертого одягу, шматки ковдер і коців, білля, книжок. Усі бурсацькі статки були поскидані у безладі на купу, зовсім знищені, вже не до вжитку. Таке було у всіх кімнатах бурси, а було їх 5 чи 6. Не мали ми змоги заглянути, що діялося в директорській чи учительській канцеляріях, нас наглили забиратися додому.

От так робили нащадки Заглоби і польського "рицerstва" ревізію серед шкільних дітей віком від 10 до 17 років. Таким способом шукали по матрацах і подушках за "вивротовцями", які хотіли завалити польське "моцарство". Усе це було аранжоване за наказом голови польського уряду "пана маршалка Юзефа Пілсудського", "творци" карного табору в Березі Картузькій, справжньої ганьби ХХ століття для польської держави і цілого польського народу.

Так демократична католицька Польща розв'язувала питання національних меншин. Посилала поліцію мститися на шкільних дітях, на їх речах, на подушках і сінниках. Нехай буде вічною ганьба для загонистих польських екстремістів!

Мало хто вже повернувся до Рогатина, розбрелися хто куди. На всіх дверях будинку української гімназії висів довгий час той зловісний декрет про закриття гімназії.

Заставка "Службника", 1604.

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

УЧИТЕЛЬСЬКИЙ ЗБІР І ТРИ ЕТАПИ РОЗВИТКУ РОГАТИНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ

Рогатинська гімназія була за весь час існування і діяльності центром уваги не тільки в самому місті і в межах повіту, але її значення і слава поширилися далеко поза кордони Галичини. Вже в п'ятому році свого існування (1913-14) гімназія промінювала як освітній і культурний осередок, що став атрактивною школою для 731 учня і учениці як християнського, так і нехристиянського віроісповідань. Гімназія — це не тільки розкішний будинок, який виріс із галицьких пожертв при допомозі американських земляків і який був притягаючою силою для батьків посилати

Учительський збір 1914 року. Перший ряд (зліва): Микола Бабин, д-р Никифор Гірняк, Франц Кондрацький, о. Теодосій Кудрик, директор Михайло Галушчинський, о. Василь Пелех, д-р Антін Борис, Ілля Топерман; другий ряд: Іван Флюнт, Лев Смулка, Теодор Романишин, Дмитро Гаврилюк, Михайло Кужиль, Володимир Дубравський, Петро Омелькович, Олег Калитовський; третій ряд: Олександр Стєслович, Олександр Чапельський, Антін Лотоцький, Дєнис Познанський, Гнат Мартинєць, Теодор Закалата, Юліян Міськевич, Володимир Занько, Микола Мороз, Микола Угрин-Бєзгрішний. Відсутні: Моріц Едєльман, Микола Капуста, Віктор Садовський та Микола Щуровський.

Матуранти Рогатинської гімназії 1927 року.

Вчителі Рогатинської гімназії (сидять, зліва): Омелян Бачинський, Стєпанія Федюшко, о. Теодосій Кудрик, директор д-р Микола Чайковський, д-р Григорій Дрогомирецький, д-р Лука Луців, Теодосій Ковальський з учнями VI "б" класи. 1928/29 шкільний рік.

своїх дітей до цієї школи. Але основною атрактивною силою був високий рівень навчання, бібліотеки для учнів і вчителів, експериментальні кабінети та обладнання для точних наук і передусім компетентний і глибоко відданий, з посвятою для справи і молоді, учительський збір.

Учительський збір — це духовість школи, який творить відповідну й компетентну атмосферу для сприймання науки і знання. Із 114 учителів 13 захистили вищий науковий ступінь, тому для нас є цікаво зафіксувати імена й прізвища тих педагогів-учителів, які протягом трьох десятиліть були творцями та вогнищем тієї високої духовости в пошуку і вивченні істини нашого життя й національного буття. Не випадковим було й те, що директори-управителі гімназії були надхненними виховниками, здібними адміністраторами і людьми шляхетного духу й серця. Провід школи імпував молоді та громадянству. Спільні прагнення й сподівання молоді, учителів та громадянства сприяли розвиткові гімназії. У виховній системі провід гімназії розвивав методи учнівської самоуправи, самодисципліни та респекту до громадського добра й ладу, спрямовуючи молодих людей на ідейні елементи і підстави служби своєму народові.

УЧИТЕЛІ В 1909-1939 ШКІЛЬНИХ РОКАХ

Антонович — ?

Бабин Микола — географія, німецька мова, історія, руханка.

Баран Роман — ?

Баран Франціска — руханка для дівчат.

Бачинський Євген — руханка.

Бачинський Омелян — грецька, латинська, німецька мови, спів.

Білецький Василь — українська мова.

Білинський Клявдій — нім. мова.

Бір С. — польська мова.

Бліхер — ?

Бойко Іван — ?

Борис Антін, д-р — математика, фізика, природознавство.

Браєр Сауль, д-р — польська мова.

Букеда Андрій — мат., фіз.

Вацик-Волошинович — мат.

Венгжин Микола (Угрин-Безгрішний) — укр., лат., нім. і польська мови.

Вербенець Володимир, д-р — гігієна.

Вербяна Любов — руханка для дівчат.

Вербяний Іван — укр., нім., геогр., природозн.

Вовк Василь — ?

Волицький Василь — польська, українська мови.

Воробець Дмитро — укр., лат.

Гаврилишин Микола — лат., грека.
Гаврилюк Дмитро — рисування, франц. мова.
Галущинський Іван — нім. мова.
Галущинський Михайло — укр., лат., нім. мови.
Галькевич Євген — польська мова, географія.
Гірняк Никифор, д-р — укр., лат., грека.
Глушко Степан — нім., грека.
Голубович Євген, д-р — нім., пропедевтика філософії.
Грицай Володимир (Дзьондзь) — геогр., природозн.
Грицай Володимир — нім. мова.
Грицай Роман — рисування.
Гера Михайло — ?
Декайло Іван — укр. мова.
Дзера Василь — мат.
Дзюбак Михайло — мат., фіз.
Дідик Андрій — ?
Долежаль Софія — польська мова.
Дрогомирецький Григорій, д-р — історія, географія.
Дубравський Володимир — ?
Дуткевич Анна — рисування.
Дуркот Ванда — польська мова.
Едельман Моріц — муз. на духових інстр.
Жеґаллович Роман — історія, лат.
Закалата Теодор — грека, лат., нім. мови.
Заморока Григорій — мат., фіз.
Занько Володимир — польська мова, мат., фіз., природозн.
Зубрицький Володимир — укр., лат.
Калитовський Олег — нім., мат., фіз., геогр., природозн.
Каменецький Юліян — історія, геогр.
Капуста Микола — руханка.
Керницький Михайло — укр., лат., нім.
Кинасевич Теодосій — ?
Ковалів Степан, о. — релігія.
Ковальський Володимир — ?
Ковальський Теодосій — природозн., руханка.
Козій Дмитро — укр. мова, пропедевтика філософії.
Козловський Орест — польська мова.
Кондрацький Франц — грека, нім.
Костик Павло — ?
Крип'якевич Іван, д-р — історія.
Крушельницький Антін — укр. мова.
Кудрик Борис, д-р — теорія й історія музики.
Кудрик Павло, о. — релігія.
Кудрик Теодосій, о. — релігія, укр. мова.

Кужиль Михайло — грека, лат., нім. мови.
Лазарук Ярослав — польська мова.
Лізак Кароль — польська мова.
Лотоцький Антін — укр., лат.
Лукіянович Денис, д-р — укр. мова.
Лукіяновичева К. — ?
Луців Лука, д-р — укр., грека, пропедевтика філософії.
Ляхович Василь — укр., лат., грека.
Мандель Берnard — польська мова.
Мартинець Гнат — укр., лат., нім., фізика.
Масевич Володимир — ?
Мельник Андрій, о. — релігія, геогр.
Мельник Осип — лат. мова.
Микитин Володимир — лат., польська мови.
Міськевич Юліян — укр., лат., нім., історія.
Мороз Петро — ?
Омелькович Петро — укр., грека, лат. мови.
Онофер Юліян — грека, лат., польська мови.
Осінчук Михайло — історія.
Павлів Калина Ольга — польська мова.
Пастущин Василь, д-р — грека, лат., нім., пропед. філос.
Пачовська Оксана — польська мова.
Пелех Василь, о. — релігія.
Познанський Денис — спів і муз., нім., мат., геогр., природозн.
Попович Дометій — історія, географія.
Поташник Іван — спів і музика.
Ратич Василь — укр. мова.
Романишин Теодор — укр., польська, нім., мат., фіз., рисування.
Садовський Віктор — польська мова, геогр., історія.
Смулка Лев — укр., лат., грека.
Слесович Олександр — укр., лат., польська, грека.
Стефанович Ярослав — мат.
Таращук Іван — лат., грека, укр.
Топерман Ілля — музика.
Турянський Осип, д-р — укр., лат., логіка.
Уляницький Володимир, о. — релігія.
Урбанович — нім. мова.
Федюшко Степанія — укр., нім., англ., лат. мови.
Фенюк Василь — природозн.
Фіхман Серафима — ?
Флюнт Іван — історія, геогр.
Хоптяк Марія — руханка для дівчат.
Цепинський Остап — польська, лат., грека, спів.
Чайковський Микола, д-р — мат., спів.

Чапельський Олександр — нім. мова.
Червінська Надія — польська, укр.
Чолій Ірина — польська, руханка для дівчат.
Щуровський Микола — укр., польська, іст., геогр., фіз., хемія.

ДИРЕКТОРИ В 1909-1939 ШКІЛЬНИХ РОКАХ (у хронологічному порядку)

Галущинський Михайло, 1909-1914 (п'ять років).
Кудрик Теодосій, о., 1916/17, 1919/20 (двічі по півроку).
Лукіянович Денис, д-р, 1917-1918/19 (два і півроку).
Кужиль Михайло, 1920/21, 1936-37 (півтора року).
Білінський Клявдій, д-р, 1921/22-1924/25 (два і півроку).
Білецький Василь, 1924/25 (півроку).
Крушельницький Антін, 1925-1926/27 (два і півроку).
Чайковський Микола, д-р, 1926/27-1929/30 (три роки).
Голубович Євген, д-р, 1929/30-1931 (один рік).
Бачинський Омелян, 1931/32-1937/38 (сім років).
Ратич Василь, 1938/39-1940 (два роки).

У житті цієї школи впродовж її існування були різні періоди-етапи росту, які можемо назвати довоєнним, воєнним і післявоєнним, а нині вже — українського державного відродження.

Перший етап — це час від заснування гімназії до вибуху Першої світової війни (1909-1914). Під вмілою управою Михайла Галущинського він становив золоту добу розквіту. Вже в першому навчальному 1909/10 році гімназія одержала т.зв. право прилюдности (акредитації) від австрійського міністерства у Відні. Бібліотека учителів нараховувала 500 томів, а бібліотека учнів досягнула кілька соток книжок. Фізичний кабінет мав 50 приладів для вивчення фізики, а кабінет для природознавчих наук налічував понад 90 моделів. Численні географічні мапи й гльоби, прилади для геометрії і рисування, ноти й партитури, руханковий виряд сприяли високому рівневі шкільних інструкцій. За дозволом ц.к. Намісництва з метою фінансово-матеріальної допомоги для вбогих учнів основано 1 березня 1910 р. товариство "Шкільна поміч". Справами товариства завідувала вибрана управа у складі: М. Галущинський — голова і члени — о. Павло Кудрик, А. Гургула, І. Мельник, Г. Мартинець, Г. Пилиховський, Є. Галькевич. Лікарську поміч безплатно надавав учням д-р Антін Терлецький. З початком 1909/10 шкільного року відкрито бурсу філії Руського Товариства Педагогічного (пізніше УПТ), яка давала приміщення 87 учням. Головою комітету бурси був о. Йосиф Яворський, парох Лучинців, а настоятелем — о. Теодосій Кудрик. В 1910/11 році відкрито т.зв. "меншу бурсу" на Бабинцях, яка

Директори української гімназії в Рогатині у 1909-1934 шкільних роках. Верхній ряд (зліва): Михайло Галушчинський, о. Теодосій Кудрик, д-р Денис Лукіянович, Михайло Кузьмил, д-р Клявдій Білинський, нижній ряд (зліва): Василь Білецький, Антін Крушельницький, д-р Микола Чайковський, д-р Євген Голубович, Омелян Бачинський.

нараховувала 35 питомців, де настоятелем був катехит виділової школи о. Вол. Уляницький; в 1911/12 шк. році управителем став о. Степан Ковалів. Згодом кількість бурс зросла до п'яти, в яких мешкало 259 учнів. В той період кількість учнів, учениць, учителів постійно зростала. Виникла потреба будівництва більшого приміщення для гімназії. Будова гімназії проходила під керівництвом о. Лева Залужного і була фінансована щадничою інституцією "Руська каса" (пізніше Українбанк). В 1909/10 році в гімназії вчили 13 учителів, в 1910/11 — 21, в 1911/12 — 27, в 1912/13 — 26 та в 1913/14 — 25 учителів. З вибухом війни повний розвиток гімназії припинився. Імпозантний новий будинок гімназії не зазнав воєнних пошкоджень тільки тому, що був зайнятий військовою командою на шпиталь "Червоного Хреста".

Другий етап діяльності гімназії (воєнний) почався в 1916/17 році, коли за старанням о. катехита Теодосія Кудрика відновлено навчання в гімназії під його управою в п'ятьох клясах з п'ятьма учителями для 160 учнів. В 1917/18 шк. році німецька команда звільнила для гімназії будинок бурси. Заангажовано на управителя гімназії д-ра Дениса Лукіяновича, учителя Вижницької гімназії на Буковині. Тоді навчалось 177 учнів і учениць в шістьох клясах. Щойно в 1918 р. гімназія перенеслася знову до власного будинку, заставши пусті кімнати і голі стіни. В 1915 р., в часі першого відступу російського війська, були пограбовані навчальні кабінети, забране

шкільне обладнання і книги з добре забезпеченої бібліотеки (власність Тов. ім. Петра Могили). В 1918/19 шк. році кількість учнів зросла до 338 в сімох класах, в тому числі 104 жидів. Від 1 листопада 1918 до 1 червня 1919 р. був час державности Західньої України. Польсько-більшовицька війна (1919-1920) спричинила другу руїну гімназійного майна і тоді кількість учнів впала до 246 в шістьох класах, в тому числі 67 жидів. Старша молодь пішла в ряди УГА. Управителем і катехитом був о. Т. Кудрик. В 1920/21 шк. році було всього 4 класи. Управителем був Михайло Кужиль. Всіх учнів було 201, в тому числі 50 приватистів і 29 жидів.

Воєнні дії відбилися негативно на загальній політичній ситуації українського життя, а тим самим на українському шкільництві, зокрема на Рогатинській гімназії.

В післявоєнний період труднощі були двоякого роду: відбудова і закуп інвентаря та засобів навчання, проблеми, які ускладнювалися навколо питання признання Міністерством релігій, віровизнань і публічної освіти прав державної школи (права прилюдности — державної акредитації). Як для батьків, так і для учнів признання прав державної школи було до певної міри вартістю школи. Важко було батькам погодитися з вимогами польської державної шкільної влади для признання чи відібрання права прилюдности: часто звинувачення за негативну оцінку рівня навчання і браку засобів для навчання падали на дирекцію школи. До цього ще долучувалися питання українського національного і рівночасно польського державного виховання. Пропорційного відношення тих питань нелегко було розв'язати адміністрації й учителям. Іншими ускладненнями були права польської урядової мови, тим самим відсунення на другий план інструкцій рідної та інструкцій предметів рідною мовою. Кількалітні спори і тертя між гімназійним комітетом і кружком УПТ не сприяли розвиткові. В той час міжпартійна боротьба в повіті не спинялася на шкільних межах і багато фактів вказували, що Рогатинщина належала до найбільш розполітикованих районів. Сильний удар завдала гімназії польська політична і шкільна влада, коли у зв'язку з пацифікацією розв'язано гімназію у вересні 1930 року. Цей твердий удар відчувався в цілому післявоєнному періоді, з якого важко було зрушитися і він тривав аж до вибуху Другої світової війни.

Щойно після однорічної перерви в 1931 р. за згодою Міністерства релігій, віровизнань і публічної освіти засновано "нову" гімназію під назвою "Приватна коєдукаційна гімназія ім. кн. Володимира Великого".

В десятирічному періоді (1921-1930) найбільша кількість учнів досягнула 481, записаних в 1925/26 році. В нововідновленій гімназії від 1931 р. кількість молоді помітно впала. З 369, записаних в 1929/30 р., зменшилося до 138 в 1931/32. Спад кількості пояснюється тим, що в той час паралельно з гімназією існувала "Мала духовна семінарія", до якої після розв'язання гімназії перейшла велика кількість хлопців. У 1934 р. в усіх гімназіях Польщі була проведена реформа середнього шкільництва, на основі якої 1-ша і 2-га гімназійні класи були включені до 5-ої і 6-ої клас вселюдних

шкіл, а замість 7-ої і 8-ої — зорганізовано дворічні ліцеї. В консеквенції цієї реформи 4-та класа закінчувалася т.зв. малою матурою, що управнювало маломатурантів продовжувати науку в ліцеях і по двох роках завершити науку великою матурою з привілеєм вступати до університетів та інших високих шкіл. У 1939 р. прийшло старшобратське "визволення", що припинило працю зреформованого середнього шкільництва. В тих невідрадних умовах часів Першої світової війни, українсько-польських збройних сутичок, польської окупації, Другої світової війни та советської окупації гімназія закінчила 30 років свого існування.

Відродилася гімназія знову в 1991 р. у вільній і незалежній українській державі. Це вже четвертий етап діяльності з новою усучасненою програмою навчання. Треба сподіватися, що новопочатий період нашої рогатинської "Альма Матер" заблистить світлом вільної правди і науки!

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

Микола Угрин-Безгрішний. *Українська гімназія "Рідної Школи" в Рогатині.* (Львів, 1934).

Денис Лукіянович. "До історії Рогатинської гімназії". *Діло*, чч. 271-272, 1934.

Звіти дирекції приватної гімназії в Рогатині за 1909/10, 1910/11, 1911/12, 1912/13, 1924/25 рр.

Василь Волицький. *Дещо про Рогатин і про рогатинську приватну гімназію.* (Джерзі Ситі, 1969).

Шкільні річні свідоцтва за 1922-1930 роки.

Неділя, чч. 6-8, 1911.

Кінцівка "Требника", Стратин, 1606

ЮЛІАН КАМЕНЕЦЬКИЙ

ПЕРША Й ОСТАННЯ МАТУРА В ЛІЦЕЇ "РІДНОЇ ШКОЛИ" В РОГАТИНІ

У 30-их роках в Польщі проведено шкільну реформу і докорінно змінено існуючий шкільний устрій. Навчання в гімназії обмежено до чотирьох клас. Можна було бути прийнятим до неї по закінченні шестикласової народної школи, здавши вступний іспит. Після закінчення учні здавали так звану "малу матуру" і переходили до дворічних ліцеїв різного типу. Були ліцеї класичні, гуманістичні, природничо-математичні, кооперативні, ремісничі та інші.

Приватні гімназії-ліцеї були в той час з правом прилюдности і без нього. Перші мали статус державних шкіл: усну матуру складали тільки з чотирьох предметів, у школах без права прилюдности учні мусіли складати іспити з усіх предметів, яких вчилися в гімназії (8-10 предметів). Це, звичайно, були причіпки польської шкільної влади, щоб утруднити молоді національних меншин доступ до вищих шкіл.

Реформа шкільництва по суті була добра, бо давала молоді великі можливості вже в ліцеях набувати фахову освіту і після їх закінчення або продовжувати університетську, або організувати свої власні заклади праці. Для українського населення шкільна реформа була некорисна. По селах і містах українці тільки де-не-де мали шестикласові школи, а були там одно- або двокласові. Типи ліцеїв вимагали великих капіталів, щоб їх організувати приватним шляхом, а до державних польських українців не приймали. А там, де були приватні українські ліцеї, то не мали права прилюдности.

В українській приватній гімназії був зорганізований дворічний гуманістичний ліцей, в якому віддавали перевагу не класичним, а живим мовам. Ліцей той не мав права прилюдности. Перша матура в ньому відбувалася в 1939 році. До матури допущено було 42 учнів й учениць. Мали вони здавати усі предмети, яких було вісім. До матури кураторія створила окрему комісію, яка складалася з учителів української і польської гімназій під проводом директора польської місцевої гімназії, та відбувалася в будинку тої гімназії.

При письмовій матурі перепало 9 учнів. При усній по кількох днях — 8 учнів і ні один не перейшов. Разом провалилося 17 учнів. Лишилося ще 25.

Члени комісії українці о. Т. Кудрик та учителі І. Вербяний, М. Угрин-Безгрішний і Вацик, порадившись зі старшиною "Рідної Школи", вирішили покинути іспитову комісію на знак протесту проти несправедливої оцінки членів польської комісії і про свій виступ повідомили шкільну кураторію. Були це, очевидно, наміри поляків не допустити української молоді до вищих шкіл та викликати зневіру в батьків до своєї школи. Відважна реакція членів української іспитової комісії викликала в учительському зборі і серед громадянства та учнів прихильний відгук і моральну підтримку.

Тиждень пізніше кураторія прислала до Рогатина свого делегата. Був це відомий українцям візитатор д-р Юрій Полянський. Його завданням було полагодити на місці прикрий конфлікт. Делегат скликав старшину "Рідної Школи" і членів іспитової Комісії. Старшина вимагала іншого складу іспитової комісії, в яку входили б учителі українці, та повторення усного іспиту. Довгі були торги. Делегат, порозумівшись з кураторією, подав від себе компромісові пропозиції: повторити іспити та змінити членів іспитової комісії. Це компромітувало шкільну владу, але він запевнив, що коли українці — члени комісії — повернуться до іспитової комісії, то всі учні складуть з успіхом усний іспит.

Так і сталося. А за кілька місяців вибухнула Друга світова війна. Від того часу перестала існувати не тільки львівська шкільна кураторія, але й польська держава.

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

ТРИ ДИРЕКТОРСЬКІ ПРОФІЛІ

У двотомнику "Рогатинська Земля" в різних статтях згадуються прізвища директорів української гімназії в Рогатині Омеляна Бачинського, д-ра Клявдія Білинського та Михайла Кужиля, тому варто подати тут їхні біографічні скетчі на підставі доступних нам матеріалів.

ОМЕЛЯН БАЧИНСЬКИЙ

Народився Омелян Бачинський 1886 р. в Бережанах у родині гімназійного учителя Миколи і Зигмунти зі Закшевських. Середню освіту здобув і закінчив матурою в Бережанській гімназії. Опісля студював германістику і клясичні мови у Віденському університеті. Він був головою студентського Товариства "Січ" у Відні (1906) і користувався популярністю серед його членів. У роки Першої світової війни Бачинський був одним із чільних співробітників Союзу Визволення України у Відні. Він був відповідальним перед поліцією редактором вісника "СВУ". Робив принагідні німецькі переклади творів Богдана Лепкого. В 1917 р. Омелян Бачинський учителював у таборівій гімназії у Гмінді, Австрія, а від 1920 р. був учителем гімназії у Берегово на Закарпатті. Від 1928-29 до 1935-36 шкільного року О. Бачинський був директором української гімназії ім. князя Володимира Великого в Рогатині і там, як знавець та любитель музики, дуже широко розвинув і поширював музичну культуру серед молоді і українських громадян міста, організовуючи хорові і музичні імпрези. Часто виконував функції диригента хорів і акомпаньатора на фортепіяні для співаків і скрипалів. З Рогатина О. Бачинський перейшов на такий самий пост до гімназії "Рідної Школи" в Тернополі, де був директором до 1 вересня 1938 р., коли його перенесли на цей же пост до Чорткова. Як і в Рогатині, О. Бачинський був активний в громадських організаціях Тернополя, не занедбуючи своєї улюбленої музи. На еміграції побував у Німеччині і Бельгії і там помер в 1948 р.

Д-Р КЛЯВДІЙ БІЛИНСЬКИЙ

Д-р Клявдій Білинський — педагог і один з галицьких піонерів українського національного відродження на Буковині. Народився 1865 року. Студіював у Відні у визначного філолога-славіста проф. Ватрослава Ягіча, під керівництвом якого написав у 1891 році докторську дисертацію "Церковно-слов'янська граматика Мелетія Смотрицького 1619 року" (німецькою мовою). Майже 20 років д-р К. Білинський працював у державній гімназії в Чернівцях. Він був членом Української Національної Ради ЗУНР. Його переслідувала, а згодом заарештувала румунська влада і виселила до Галичини. До Рогатина переїхав зі Снятина на посаду директора української гімназії "Рідної Школи" в 1921-22 шкільному році. Передше сповняв обов'язки директора української гімназії "Рідної Школи" в Городенці. Його дружина була німецького походження, але добре володіла українською мовою та займалася справами учениць гімназії. Подружжя мало трьох синів — Богдана, Андрія і Клявдія. Після ледве двох років перебування в Рогатині, директор К. Білинський перенісся на працю в державну гімназію у Бережани, де проживав з родиною до дня смерті — 28 травня 1937 р.

МИХАЙЛО КУЖИЛЬ

Народився Михайло Кужиль 1885 року в Залізцях (тепер Заложці) Зборівського повіту. Іспит зрілості (матуру) склав з відзначенням 1907 р. в українській державній гімназії в Тернополі. Студіював класичну філологію у Львівському університеті. Учительську кар'єру Михайло Кужиль почав в українській гімназії в Рогатині у 1911-12 шкільному році. Навчав предмети: латину, греку, історію, німецьку і польську мови. Один рік (1920-21) був директором цієї гімназії. Від червня 1923 р. М. Кужиль був обраний членом контрольної комісії кружка УПТ, а від червня 1924 р. його обрали головою організаційної комісії цього кружка. Він провадив шкільну наукову читальню в Рогатині і часто виголошував реферати в навколишніх селах повіту. В 1928-29 шкільному році М. Кужиль переїхав на посаду директора гімназії "Рідної Школи" в Тернополі і займав цей пост до 1935-36 шкільного року. Опісля перенісся на пост директора "Рідної Школи" в Рогатині, а звідтіля до гімназії в Чорткові. Був одружений і мав двох синів: старшого Ярослава, який помер в Австралії, та Олега, який тепер проживає у Мюнхені. За непідтвердженими джерелами, директор М. Кужиль загинув трагічно у Вінниці в 1941 році.

Дитячий садок у Рогатині, 1935 рік. У третьому ряді (сидять, зліва): адв. Роман Шенкірик зі сином Остапом (на колінах), директор "Рідної Школи" Микола Воданос, вчителька-емеритка і громадська діячка Аркадія Гургула, провідниця садка (прізвище невідоме); стоять: учитель Василь Кривоус та учасниці курсів садівничок.

Садівничка Віра Антонів (зі Стрия) з дітьми дитячого садка в Рогатині. 27 червня 1938 р.

Молодша група дітей дитячого садка в Рогатині під проводом Сестри Службниці. 1939 р.

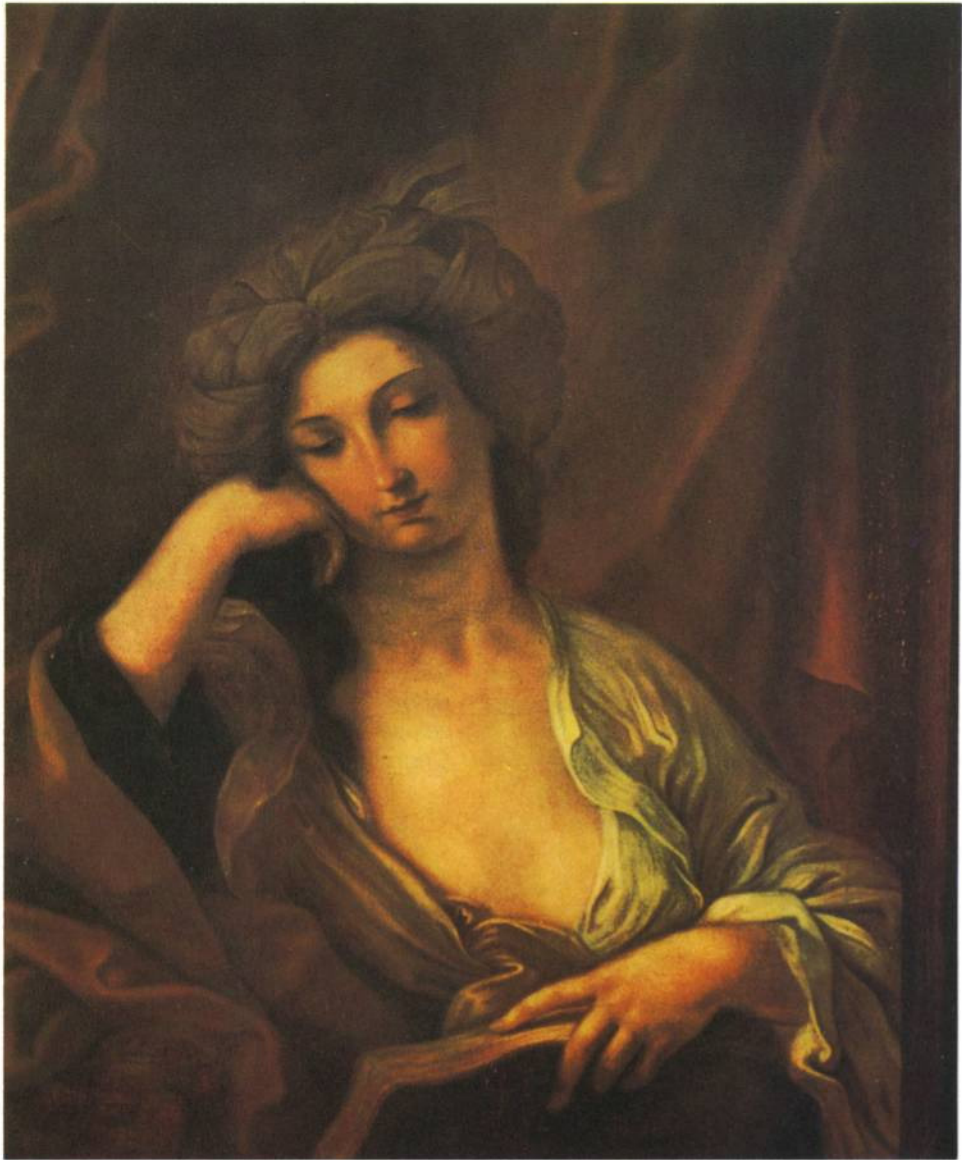
Старша група дітей під проводом Сестри Службниці. 1939 р.

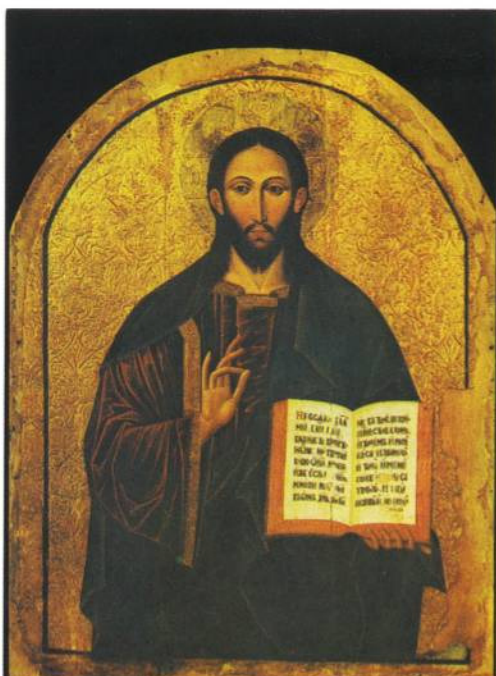
Прогулянка учнів Рогатинської "Рідної Школи" до Львова у 1938 році. Посередині — вчитель Василь Кривоус, у дверях — вчителі Теодора Шеремета, Ілля Курман та інші.

Інспектор Головної управи Товариства "Рідна Школа" Іван Герасимович на візитації в Рогатині з управою кружка "Рідної Школи" та вчителями. Перший ряд (зліва): о. Степан Кіржєцький, голова кружка "Рідної Школи" в Рогатині Іван Поритко, інспектор Іван Герасимович, директор "Рідної Школи" Микола Водонос; другий ряд: учителі Ілля Курман, Н. Н., Марія Макарушка-Хоптяк, Теодора Шеремета, Михайло Пиріг; третій ряд: Н. Н., Василь Кривоус, адв. Роман Шенкірик — член управи кружка "Рідної Школи". 1938/39 шкільний рік.

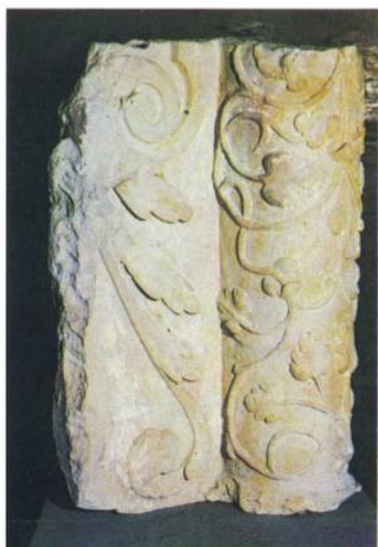
Роксоляна. Портрет Луки Долинського (бл. 1745-1824). Кінець XVIII — початок XIX ст. Львівський музей українського мистецтва.
Luka Dolynsky (circa 1745-1824). Portrait of Roxolana. Turn of the 19th c. Lviv Museum of Ukrainian Art.

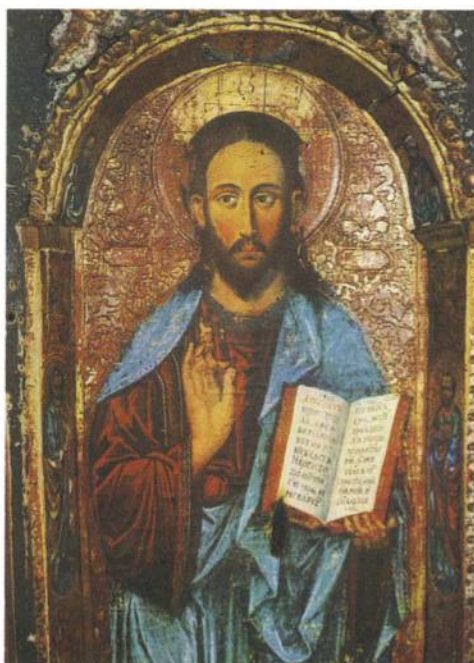
Христос-Пантократор. Ікона з церкви Різдва Пресвятої Богородиці в Рогатині (1642). Львівський музей українського мистецтва.
Christ Pantocrator. Icon from the Church of the Nativity of the Blessed Virgin in Rohatyn (1642). Lviv Museum of Ukrainian Art.

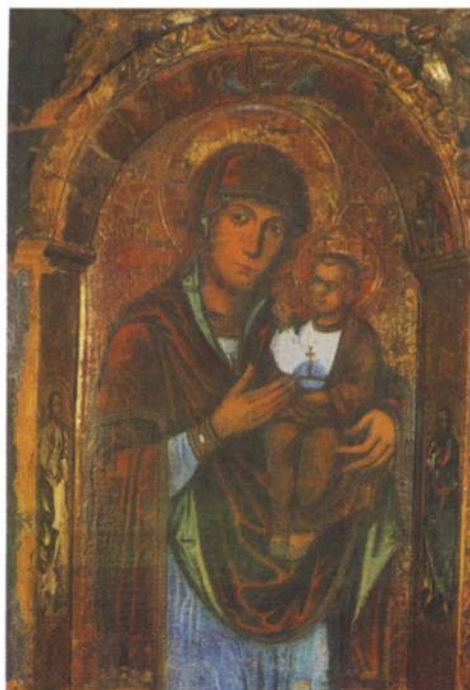
Христос у скорботі. Скульптура з с. Черче. XIX ст. Рогатин, церква Св. Духа.
Christ in sorrow. Sculpture from the village of Cherche. 19th c. Rohatyn, the Church of the Holy Spirit.

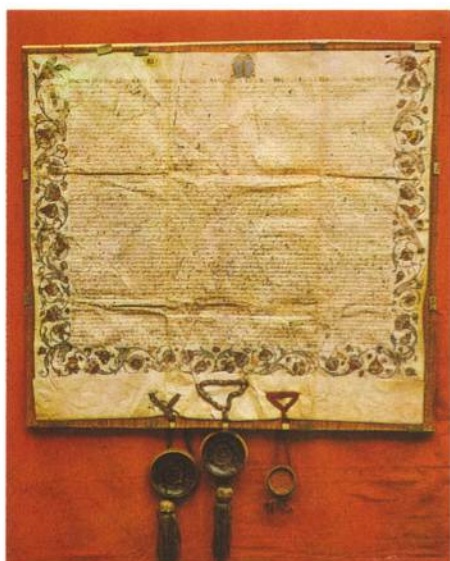
Фрагмент порталу костьолу с. Фірлеїв. XVII ст. Рогатин, церква Св. Духа.
Portal of the Roman Catholic Church in the village of Firleiv. Detail. 17th c. Rohatyn, the Church of the Holy Spirit.

*Христос-Пантократор. Ікона з церкви с. Уїзд. Друга половина XVII ст. Рогатин, церква Св. Духа.
Christ Pantocrator. Icon from the Church of the village of Uizd. Latter half of the 17th c. Rohatyn, the Church of the Holy Spirit.*

*Богородиця. Ікона з церкви с. Уїзд. Друга половина XVII ст. Рогатин, церква Св. Духа.
Mother of God. Icon from the Church of the village of Uizd. Latter half of the 17th c. Rohatyn, the Church of the Holy Spirit.*

Грамота патріярха Антіохійського Йоахима з благословенням на заснування Ставропігійського Братства. 1586.

The charter issued by Joachim, patriarch of Antioch, blessing the foundation of the Stauropygian Brotherhood. 1586.

Требник. Титульний аркуш. Друкарня Гедеона Балабана в с. Стрятин. 1606.

Trebnyuk. Title page. The town of Striatyn. Gedeon Balaban's print shop. 1606.

Стародруки XVII-XVIII ст. Церква Св. Духа, Рогатин.
Early printed books. 17th-18th cc. The Church of the Holy Spirit, Rohatyn.

МУЗИКА, МИСТЕЦТВО

О. БЕРЕЗОВСЬКИЙ

ПІСЛЯ РОКІВ ЗАБУТТЯ

Писати хоча б і кілька слів про композитора й германіста професора Бориса Кудрика не так легко після стількох років забуття...

Востаннє бачився з ним я за часів гітлерівської окупації в 1944 році, приблизно в травні. Тоді я працював в оркестрі оперного театру Львова, а професорові Кудрикові довелося перекладати тексти деяких опер з німецької мови на українську, оркеструвати фортепіанну музику для балету, що йому дуже добре вдавалося. Запам'яталося мені його оркестрування багатьох творів Гріга, з яких був складений балет "Пер Гюнт" на тему Ібсена.

Львівський театр дуже вдало його поставив. Вістку про Кудрика ми мали після війни, тоді, коли його було арештовано у Відні, привезено до Львова і тут засуджено на 10 років ув'язнення. Повезли його в табори Мордовії для відбуття строку зі Львова: він перебував на пересильному пункті, про що мені особисто професор Василь Барвінський говорив, бо Кудрикові відіслали туди передачу. Чи бачився з ним тоді В. Барвінський, не буду стверджувати. Думаю, що ці дати не важко усталити на підставі архівних даних або в людей, які про те знають.

Борис Кудрик народився в 1897 році в родині греко-католицького священика в місті Рогатині. Навчаючись у гімназії, опанував гру на фортепіані. На час Першої світової війни вже мав закінчену гімназію і разом з родичами виїхав до Відня. Там вступає до університету і вчиться два роки музикології та німецької філології.

Після війни повертає до Галичини, до Львова. Тут вступає на музикологію, складає блискуче іспити, так що йому визнають два роки у Віденському університеті. Своє навчання увінчує двома докторатами: з музикології та німецької філології (германістики).

Уже сам факт докторатів у польському університеті свідчить про його небуденні здібності. Мав він незвичайно добру пам'ять. Засвоєння всякого лекційного матеріалу давалося дуже легко: вистачало раз прочитати, і все докладно залишалося в пам'яті. Це знаю від свого рідного брата Романа, котрий разом із ним ходив до університету і там нострифікував німецьку філологію, яку закінчив у Кенігсбергу в університеті імени Канта. До того ж Кудрик був далекою ріднею по моїй мамі, яка походила зі Стефановичів.

Ця родина — дуже численна, священницька і чимало спричинилася до піднесення культури у Східній Галичині за часів Австро-Угорщини і за польського панування.

Отож Борис Кудрик із моїм братом ходили на мнемотехнічні вправи, впроваджені для перевірки пам'яті студентів: треба зайти до залі, де розкладені 100 експонатів-предметів, за 10-15 хвилин їх запам'ятати і, вийшовши, записати. Борис Кудрик запам'ятовував раніше визначеного часу і на всі сто відсотків, тоді як інші ледве доходили до половини.

Вийшовши з університету, якийсь час працює в Рогатині, а опісля переїздить до Львова, де у Вищому музичному інституті викладає історію й теорію музики, а рівночасно працює і в консерваторії Польського музичного товариства.

Вперше я зустрівся з Борисом Кудриком в інституті, де вчився в професора Петра Пшенички у клясі віолончелі. Він акомпанював мені до студентських виступів. Читав ноти *primo vista* (з листа) дуже добре, і взагалі музичну літературу всю чудово знав, особливо фортепіанну. Міг навіть сказати, де яка соната Бетовена, в яким виданні, на якій сторінці. Пам'ять його просто вражала.

Ми з ним були в дуже добрих відносинах. Він знав докладно моє з ним споріднення, далеко ліпше, ніж я. Сам мав дуже м'яку, лагідну вдачу. Любив звірят, особливо котів, і коли ми йшли на базар купувати та проглядати уживані ноти, то заглядався на їжу для них і там їх годував — це була для нього велика приємність.

Часто ходив з ним на площу Теодора (за оперним театром, теперішня забудова вулиці 700-річчя Львова), де за Польщі містилася так звана "барахолка": у кіосках можна було купити ноти. Ще сьогодні маю п'ять віолончельних сонат Бетовена, які він мені там придбав. Був я кілька разів у нього вдома. Мешкав він на вулиці Вишинського (тепер Вишенського) у пані Кардасевич, і звідти виїхав до Відня під час відступу німців. Кілька разів був потурбований та побитий польськими ендецькими студентами (угруповання польської молоді супернаціоналістичної спрямованості), котрі вважали його за жида.

Він сидів у тюрмі разом із професором В. Барвінським. У таборі не міг працювати з огляду на дуже кепський стан здоров'я, часто хворів. Там багато компонував. Його "табірну" творчість перевезено до Львова, я мав змогу її побіжно переглянути. Були там фортепіанні, скрипкові сонати, тріо, квартети, квінтети, сольоспіви та ін. Усі вони чекають на фахову оцінку музикознавців, а це треба обов'язково в якнайскорішому часі зробити. Твори писані в клясичному й подібному йому стилях.

Вдачу Кудрик мав досить веселу, любив пожартувати; привітний і доброзичливий у ставленні до людей. Часто, замислившись над своїми темами, не помічав на вулиці знайомих людей, був, як то кажуть, поза собою. Росту середнього, дещо схожий на мене, так що часто спільні знайомі нас плутали.

Про його смерть (у 1950 р.) знаю від тих, хто з ним був на засланні. Перестудився, дістав запалення легенів, до того долучилася грипа, передчасно встав, і це його доконало. Однак є припущення, що йому "допомогли" вмерти, давши відповідний застрик. Цю справу треба б з'ясувати докладніше в тих людей, котрі були тоді разом із ним, та не зволікати, бо свідків меншає.

Компонував Борис Кудрик від дитинства, причому легко, вільно, спочатку в досить класичному стилі. Опанував на музикології у Відні та Львові всі технічні засоби композиції, бездоганно орудував поліфонією і контрапунктом, які часто застосовував у своїх творах, писаних для хору духовної академії, де викладав історію української музики. Сам написав її; книга ще до війни була видана.

Львів

Меморіяльна таблиця, яка буде вмурована на фасаді Рогатинської музичної школи (кол. парафіяльний будинок). Відкриття відбудеться 20 червня 1997 року — до 100-річчя з дня народження Бориса Кудрика.

ДОЛЯ КОМПОЗИТОРА БОРИСА КУДРИКА

Музичні твори львівського композитора Бориса Кудрика в 30-их роках були в Західній Україні і поза її межами загальновідомі і користувалися успіхом. Особливою популярністю користувалися хорові пісні, церковні твори, музика до театральних п'єс, камерні твори і т.п. Написані рукою професійного, досвідченого, талановитого музики, твори ці звучали в церковних і просвітянських аматорських хорах Галичини. Б. Кудрик працював також педагогом львівських музичних закладів.

Володіючи винятково доброю пам'яттю, Борис Кудрик відзначався значною ерудицією і в галузях споріднених мистецтв, він був також автором музикознавчих творів: мені відома його брошура про використання українських народних пісень у світовій класичній музиці. Особисто з Б. Кудриком я познайомився восени 1944 року у Відні. Це був час, коли з Галичини прибуло до Відня багато людей. Б. Кудрик приїхав з групою українського театру, в якому він працював композитором-піаністом. Будучи студентом музичної академії, я після знайомства з Б. Кудриком часто зустрічався, зарешував його в гості до себе на вулицю Реннвеґ, 74, де я тоді проживав.

Я помітив, що для Б. Кудрика, людини глибоко релігійної, чесної, правдолюбної, були характерні деякі риси дещо дивної поведінки, питомі для людей, фанатично захоплених якоюсь ідеєю. Пам'ятаю, якось після оголошення через радіо, що в напрямі Відня направляються з Італії ескадри англо-американських бомбовиків, мій гість, охоплений панічним страхом, вискочив з дому і пустився бігом до сховища-бункера, викликаючи на вулиці здивування, бо до появи бомбовиків було щонайменше 30 хвилин часу.

Б. Кудрик розповідав мені, як його у Львові затримали німці, заплідозривши в ньому жида. Він запустив був бороду, а незвичність поведінки дала підставу для підозри. Документів при собі не мав. На заяву Кудрика, що він український композитор, начальник поліції запропонував йому, поки в'ясяниться його ідентичність телефонічно, доказати свою причастність до музичного мистецтва. І в поліцейській дільниці, під регіт і своїх доморослих холув-пахолків, лунали арії розмаїтих оперних творів, виконуваних по суті безголосим, тремтячим зі страху професором. Імпрові-

зований концерт закінчився добром: композитора звільнили, порадивши позбутися бороди.

Від того часу Б. Кудрик постійно носив при собі довідку, що він є членом Спілки українських радянських композиторів. Оця довідка і стала причиною його трагедії. Вліті 1945 року він був затриманий і заарештований співробітниками радянської контррозвідки "Смерш" ("смерть шпіонам") на вулиці Відня. Більшість українців-студентів і "втікачів", які затрималися у Відні, з приходом Радянської армії подалися на Захід, але в місті залишилося досить багато наших земляків. Хто жив постійно там, хто закінчував студії... Звичайно щонеділі залишені у Відні українці зустрічалися біля церкви св. Варвари, що знаходиться у центрі міста. В одну з неділь Б. Кудрик не прийшов. Я подумав, що він захворів. Пішов до нього на квартиру, що знаходилася у третій дільниці (адреси нині не пам'ятаю). На дзвінок відкрила перелякана господиня. Розповіла, що нещодавно Б. Кудрика забрали радянські офіцери. Вона відкрила невеличку кімнату-комірку, в якій жив композитор, закидану книжками, нотами, склом побитих портретів Шевченка і Франка... Якби сам не побачив, не повірив би, що радянські люди могли глумитися над портретами геніяльних синів українського народу. Через деякий час я ще раз відвідав цю господиню в надії, що може будуть якісь новини. Та дарма! Господиня запропонувала мені забрати документи, ноти і некомплектний фрак Б. Кудрика.

Як виявилось пізніше, Б. Кудрик опинився в тюрмі "Смерша" в м. Баден, недалеко Відня. До речі, і я сам, автор цієї замітки, також попав у лабету "Смерша", силоміць затриманий на вулицях Відня. Баден — невеличке курортне містечко. В одному із готелів-вілл влаштувався "Смерш", а в підвалі — тюрма. До свого арешту я зустрівся з молодим українським хлопцем, кравцем за професією, з яким раніше майже рік жив в одній кімнаті в XIV районі Відня при вул. Майнгартдорфергассе. На жаль, ім'я і прізвище хлопця забув. Він, як і композитор Андрій Гнатишин, який постійно проживав у Відні, були арештовані "Смершем", але згодом — о, чудо! — випущені на волю. Ось що мені розповів цей хлопець. Композитор Б. Кудрик находився з ним у одній камері. Зовсім випадково Б. Кудрик показував дорогу радянським військовим і на їх запит, хто він, по своїй наївності показав їм квиток члена Спілки композиторів, що було достатньою основою для арешту. В камері у Б. Кудрика появились признаи втрати розсудку. Він постійно молився, а при появі наглядача плював в його бік, промовляючи: "Свят, свят, свят, проч, сатано!".

З розмови мого знайомого хлопця, до речі, раніше заарештованого і звільненого гестапо, конвоїри "Смерша" відправили його з групою заарештованих пішки в напрямку до Чехо-Словаччини, але в дорозі чомусь їх знову завернули до Відня, бо деякі зустрічні "воїни-переможці" напідпитку намагалися розстріляти всю групу, і тільки завдяки рішучості конвою група залишилася живою. Чи був у цій групі і композитор Б. Кудрик, я не знаю, точніше, не пам'ятаю, але пізніше, коли я сам був у неволі, довідався (де і від кого — не пам'ятаю), що він помер у тюрмі. В якій — також не

знаю. За чутками, він був засуджений "ОСО" на 10 років і повинен би бути тепер реабілітований, бо в нього не було ніякої вини супроти радянської влади.

Після звільнення з табору я написав листа власникові будинку, в якому проживав у Відні, і отримав відповідь, що всі мої речі збереглися. Незабаром за допомогою радянського консульства у Відні великий куферок з моїми речами прибув у м. Братськ, де я з 1956 року працював художнім керівником клубу "Гидростроитель". Серед речей, книжок, нот знайшлися і документи Б. Кудрика і його фрак львівської фірми. Частину документів Кудрика я вислав на адресу професора Миколи Колесси до Львова. Дещо, в тому числі і фрак, залишилося у мене. Маю намір віддати це в музей, якщо такий є у Львові.

В лабети "Смерша" попав також відомий діяч православної церкви у Відні, лікар д-р Ключко (з'ять Івана Франка). Він був засуджений на 10 років, але в результаті телеграми Сталінові від його дружини (дочки І. Франка) був у 1946 році звільнений. Він мені особисто про це розповідав, що в таборі біля Харкова працював на важких роботах.

У Відні проживав відомий лікар Маркіян Дзерович. Після арешту працював у харківській пересилці лікарем і дуже допомагав своїм землякам. Син М. Дзеровича є священиком української католицької церкви св. Варвари у Відні, де зберігаються мощі св. Йосафата.

Хочу ще додати, що у баденській тюрмі "Смерша" до в'язнів не застосовували фізичного насилля. Одначе побутові умови були позбавлені найелементарнішого: ні ліжок, ні стільців не було. Спали на солом'яних сінниках-матрацах на паркетній підлозі. За час мого майже піврічного перебування ні разу не було зміни білля, лиш дезинфекція і душ через 10 днів. Нерідко після душу голим в'язням приходилося в холодній камері чекати на одяг з дезинфекції півгодини, а то й більше. Їжу давали на двох з одної миски, їсти приходилося сидячи на підлозі. Перед відправкою в Київ слідчий майор Гончарук втішав мене, що в Києві буде повний комфорт у камері: і ліжко, і подушка з матрацом і коцом... А насправді перший місяць тримали мене в окремій камері зовсім порожній. Спи або стоячи, або лежачи на голій підлозі. Отаким "комфортом" зустріла мене внутрішня тюрма МГБ по вул. Короленка в Києві у грудні 1947 року.

м. Симферопіль

Д-р ОСИП КРАВЧЕНЮК

РОМАН ЛЮБІНЕЦЬКИЙ

Народився 5 грудня 1885 р. в Чесниках у родині о. Миколи і Юлії з Медвецьких. Гімназійне навчання почав у Бережанах, а закінчив у Перемишлі. Записався на правничий факультет Львівського університету, але здавши перший іспит, покинув студії, бо суха наука права не манила його. Задумав плекати свій незвичайний голос, і тому поїхав з батьком до Відня, щоб старатися про допущення до тамтешньої "Академі фір Музік унд дарштелленде Кунст". Після відспівання "Ой, Нечаю" Січинського, професор стиснув молодому адептові музики руку й сказав: "Але ж ви маєте не голос, а діаманти". Романа прийняли беззастережно й дали йому стипендію. В останні роки студій він виступав з іншими найкращими учнями Академії в операх, влаштовуваних цією школою у Гофопері.

Закінчивши Академію з відзначенням, Р. Любінецький одержав у червні 1914 р. запрошення до Королівської опери в Мюнхені, але війна не дозволила йому поїхати туди. Він повернувся до Відня і в травні 1915 р. виступав на українському концерті в залі Концертгавзу. Наступні роки він провів у війську і тільки 1916 р. почав виступати як перший тенор у державній опері в Загребі. Звідти виїздив під час вакацій на гостинні виступи в Београд, Краків і принагідно дав концерти у більших містах Галичини та в Рогатині (1923). Помітивши, що м'який тембр його голосу починає втрачати еластичність, він вирішив закінчити свої виступи на сцені. Всім, хто заохочував його продовжувати їх, казав: "Кожний артист повинен зійти зі сцени з почуттям, що стоїть на вершці своєї кар'єри, а не тоді, коли публіка апльодує його минулій славі".

В 1929 році Любінецький повернувся в Галичину, щоб стати професором оперного сольоспіву у Львівській консерваторії. Працював там до вибуху війни і в роки першої більшовицької окупації, коли планували перенести його "службово" до Москви. Німецько-більшовицька війна врятувала його від поїздки до московської столиці. В 1941 році, після зорганізування чи пак відновлення Музичного інституту ім. М. Лисенка, він вів там відділ оперного сольоспіву аж до евакуації Львова. Під кінець свого життя працював над підручником науки оперного сольоспіву. Закінчивши підручник, залишив завіщання, щоб українська громада в США

чи Канаді видала його для вжитку у середніх та високих музичних школах. Це вже було на еміграції в Комарні біля Пільзна. Там Любінецький помер несподівано на дорозі, коли йшов до церкви на Богослуження, 4 липня 1945 року.

(Дані до цієї статті взято із: "Роман Любінецький", Час (Фюрт), 7 вересня 1947, стор. 6 і "Забутий співак", Свобода, 19 червня 1991, стор. 6).

Заставка "Требника". Стратин, 1606.

ІВАН ПАДИК

МИХАЙЛО ЛЯЛЬКА — АКТОР

Рогатинська Земля видала багато здібних акторів, а це завдяки дуже жвавому театральному життю в аматорських гуртках. Кожна читальня "Просвіти" плекала драматичне мистецтво та старалася виростити добрих акторів з-поміж талановитих молодих людей, які горнулися до читальниць. У читальнях діяли теж хорові й спортові гуртки, поруч із хліборобськими, протиалькогольними чи кооперативними. В читальнях була добра нагода випробувати свої здібності, набути знання, навчитися чогось з усіх культурних ділянок життя. Деякі місцевості мали свою вже добре вироблену театральну традицію, отже звідтіля була можливість для найбільш обдарованих вийти на ширшу сцену в українських мандрівних театрах чи хорах, ба навіть дійти і до більших міських театрів.

У Жовчеві, звідки родом Михайло Лялька, театральне життя було майже обов'язковим зайняттям, а це завдяки Лесеві Новіні-Розлуцькому, потім отцеві Петрові Смиківі і його родині, врешті Іванові Магметові. Вже в юнацькому віці (15-16 років) Михайло Лялька виявив здібності й захоплення сценою. Завдяки тому вибився з-посеред своїх ровесників на передове місце і виконував провідні ролі у різних сценічних виставах. Коли ж його мобілізували до служби у польському війську, і тут не переставав брати участі у театральних виступах полку, де захопила його Друга світова війна. Повернувшись щасливо з німецького полону, знову став членом драматичного гуртка в Жовчеві, а це вже за більшовицької окупації. Драматичний гурток Жовчева роз'їздив з виставами по Рогатинському повіті, брав участь у т.зв. олімпіяді в Івано-Франківську. В усіх виставах у головних ролях виступав Михайло Лялька.

Німецько-більшовицька війна вигнала і Михайла Ляльку із затишного колись Жовчева та примусила скитатися разом з дружиною і маленькими дітьми по Європі. Кінець війни привів його до Нового Ульму, де він знову мав можливість потрапити до театру. Був це рік 1945-ий, не було якихось виглядів на зміни. Та українські скитальці взяли відразу до роботи. Постав не лише театр "Розвага", але й діяла театральна студія, де Михайло Лялька мав нагоду доповнити своє театральне знання та набути театральної практики. Тут викладали такі відомі мистці як Ігор Костецький (історія театру), Леонід Білецький (клясичний театр), д-р Мирослав Антонович

Актор Михайло Лялька в ролі Дольче у п'єсі Юрія Косача "Облога".

(історія музики), мгр Василь Бокій (спів і ноти), режисер Іван Мандзенко (дикція і міміка), Іван Богомаз (ґрим), балерина Алмазова (балет і пластика).

Театр "Розвага" ставив різні п'єси, у багатьох брав участь Михайло Лялька (у головних ролях). Були це: Дольче в "Облозі" Юрія Косача, Ваґнер у "Казці старого млина" Спиридона Черкасенка, Сотник у "Бондарівній", Андрій у п'єсі "Тітка", Ізоген у "Адвокаті Мартіяні", а далі в таких як "Ніч під Різдво", "Лісова пісня", "Мина Мазайло", "Назар Стодоля", "Катерина", "Мартин Боруля", "Бурлаки", "На перші гулі", а також у ревіях і скечах.

Від 1948 року Михайло Лялька проживає в Торонті. Дуже швидко після приїзду включився в театральне і драматичне життя української громади, грав ролю в п'єсі "Чорноморці" під режисурою Івана Гірняка. Опісля став членом театральної групи "Заграда", де під режисурою С. Теліжина

виступав у таких ролях: Прокурор ("Тріумф прокурора Дальського"), Король ("Жанна д'Арк"), Микола ("Украдене щастя"), Батько ("Бояриня"), Барон ("Жайворонок"), у п'єсах "Кассандра", "Мазепа", у фільмі "Ніколи не забуду", на різних святкуваннях читав Василя Стефаника чи інші твори, бував нарратором у сценічних спектаклях, виступав у ролі св. Володимира на святкуваннях в Торонті Тисячоліття Хрещення України. Крім театральної діяльності, Михайло Лялька є довголітнім членом Осередку СУМ, а також членом управи Комітету Рогатинців в Торонті і членом Центрального Комітету. Він — надзвичайно працьовитий, солідний і доброзичливий громадянин Торонта.

Маляр Петро Андрусів намалював портрет Михайла Ляльки у ролі Дольче в п'єсі Юрія Косача "Облога", де зобразив інтенсивність цієї постаті.

Кінцівка "Трєбника". Стрятин, 1606.

Д-р ОСИП КРАВЧЕНЮК

СОФІЯ САБАТ-ФЕДОРЦЕВА

Народилася 8 березня 1900 р. в Помонятах на Рогатинщині. Драматична артистка і мисткиня драматичного читання, вона почала свою кар'єру драматичним читанням у Львові й інших містах. Лесь Курбас прийняв її до "Березоля" 1927 року. Тоді вона виїхала разом з Володимиром Блавацьким в Україну, спершу до Одеси на підготовчий період до осіннього сезону 1927 року. По реорганізації "Березоля" на Харківський український драматичний театр у 1934 р., Федорцева залишилася там і працювала до 1960 року. Дебютувала у Львові в трупі Й. Стадника, а в Харкові виступала в п'єсах І. Микитенка, І. Кочерги, М. Кропивницького, М. Горького, О. Корнійчука та ін. Виступала також в радіо, у фільмах і на концертах з мистецьким читанням.

Монографію про С. Федорцеву написала П. Омеляновська-Чорна в Києві 1971 року. Сама Федорцева залишила спогади: "Я вибираю Березіль" (1969) і "Горіння" ("Культура і життя", ч. 8, 22 лютого 1987). Померла С. Федорцева 1988 р. у Львові.

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

ФРАНЦ-КСАВЕР ВОЛЬФґАНґ МОЦАРТ НА РОГАТИНЩИНІ

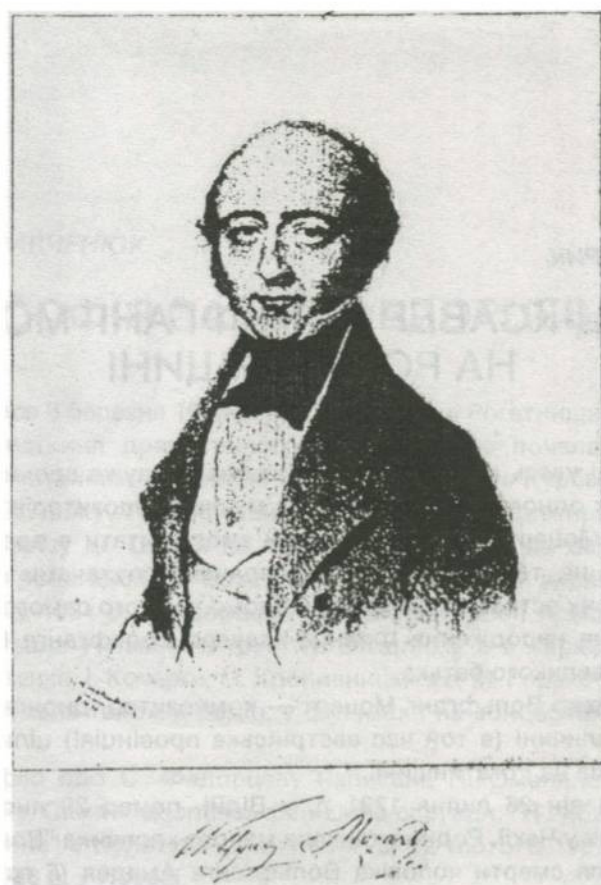
У 1991 році увесь культурний світ відзначив дуже врочисто 200-річчя від дня смерти одного з найвидатніших музик-композиторів світу Вольфганґа Амадея Моцарта. Про те мали ми змогу читати в пресі, слухати в радіо, бачити на телевізії чи бути глядачами-слухачами концертів на великих і менших естрадах. Та не всім відомо, що того самого року минуло 200 років з дня народження Франца-Ксавера Вольфганґа Моцарта, молодшого сина великого батька.

Франц-Ксавер Вольфганґ Моцарт — композитор, диригент, піаніст — проживав у Галичині (в той час австрійська провінція!) цілих 27 років, з того кілька років на Рогатинщині.

Народився він 26 липня 1791 р. у Відні, помер 29 липня 1844 р. в Карлових Варах у Чехії. Родина кликала малого хлопчика "Вові". Його мати Констанца після смерти чоловіка Вольфганґа Амадея (5 грудня 1791), з чисто сентиментальних і практично-матеріальних причин, публічно називала сина "Вольфганґ Амадей", тож Вові у свої творчі роки підписувався "Вольфганґ Амадей Моцарт-молодший". Це й повинно було передати музичну славу батька синові.

Маючи непересічні здібності, хлопець вчився у Відні в Страйхера, Гуммеля (учня свого батька), Фоглера; композицію вивчав у Альбрехтсбергера, спів у Салієрі. Не маючи ще 5 років, Вові співав у Празі на концерті, на сьомому році життя був уже кваліфікованим піаністом.

Маючи 17 років, із заробіткових причин, Вові покинув Відень і подався до Львова. Тут одержав вигідну пропозицію давати лекції музики двом дочкам графа Баворовського в Підкамені. (Деякі джерела вказують теж на його перебування у Стрілічах!). Винагородою за навчання було повне утримання та гонорар 1,000 фльоринів річно. Тут, однак, почував себе молодий музикант дуже ізольованим: бракувало якоїнебудь можливості набувати музичний досвід чи виявити себе артистично. Все ж таки влітку, після успішного власного концерту у Львові, Моцарт прийняв посаду вчителя музики в імперіального шамбеляна фон Янішевського в Бурштині. По двох роках переїхав до Львова. Тут концертує, вчить і komponує, бере

Композитор Франц-Ксавер Вольфганг Моцарт.

теж лекції контрапункту і церковної музики у Яна-Медеріча Галлюса, чеха з походження.

В 1820-их роках Вові Моцарт багато подорожував, бо давав свої власні концерти у Житомирі, Києві, Варшаві, Гданську, Берліні, Кенігсбергу, Дрездені, Ляйпцігу, Празі та в інших містах — усіх концертів було 16. Важливу інформацію з цього періоду його артистичного життя знаходимо в автобіографічному альбомі Моцарта-молодшого в Конгресовій Бібліотеці у Вашингтоні. В 1826-29 роках Моцарт очолював хор і музичне Товариство ім. св. Кекилії у Львові (був його основником). Товариство ім. св. Кекилії вважалось першою музичною школою у Львові. Отже Моцарт-молодший, будучи диригентом цього великого хору, виконував твори свого батька, свої власні, а також інших визначних композиторів. Хор цей розпочав свій дебют 5 грудня 1826 р. (відзначення 35-ої річниці смерті Моцарта-батька) виконанням твору "Реквієм" у соборі св. Юра в супроводі оркестри у повному складі під проводом композитора Кароля Ліпінського. Після двох

років, однак, цей великий хор через брак нових співаків розпався.

Музична спадщина Моцарта-молодшого складається з концертів для фортепіяна, кантат, симфоній, камерно-інструментальних і вокальних творів, включаючи композиції на українські теми. Його музика частково зберігає вплив віденських класиків, але вже має багато рис романтизму. Перебування і діяльність його у Галичині певною мірою стимулювали там розвиток музичного життя. Австрійські музикознавці так і прозвали його "Львівський Моцарт".

Музичні лексикони-словники дають різну оцінку музичній творчості Франца-Ксавера Моцарта. Деякі вважають його визначним композитором і віртуозом, гідним великої пошани. Карль Гайрінгер твердить, що життя Моцарта-молодшого проминуло без драматичного виявлення. Його індивідуальність, однак, була чарівною і чутливою.

В 1838 році Франц-Ксавер залишив Львів і повернувся до Відня. Найменували його в 1841 році почесним капельмайстром Моцартеум у Зальцбургу, а в 1842 році він одержав титул "Маестро композиторе онораріо" від Академії св. Кекилії в Римі (Конгрегаціоне едукаціоне академіка де Санта Сесілія). Ніколи не одружився, помер без спадкоємців, залишивши вартісну бібліотеку для Моцартеум у Зальцбургу.

Згадуємо Моцарта-молодшого у нашому Збірнику хоч би тому, що його перебування в Галицькій Україні 27 років (у тому числі кілька років на Рогатинщині), де мав змогу чути українські пісні фолкльорного характеру, напевне мало вплив на його творчість. Це, зрештою, вже є предметом досліджень наших музикознавців.

ВИБРАНА БІБЛІОГРАФІЯ

1. Baker. *Bibliographical Dictionary of Musicians*. 4th Ed. (New York, 1940), p. 768.
2. Karl Geiringer. "W. A. Mozart the Younger". *The Musical Quarterly*, 1940, pp. 415-416.
3. W. Hummel. *W. A. Mozart's Söhne*. (Kassel, 1957).
4. Д. Кольбін. "Львівський" Моцарт. *Музика* (Київ), ч. 4, 1972.
5. *The MacMillan Encyclopedia of Music and Musicians* (N.Y., 1938), pp. 122-123.
6. "Musiclexicon" by Moser (Berlin, 1935), p. 532.
7. Л. З. Мазепа. "Моцарт Франц-Ксавер Вольфганг". *УРЕ*, т. 7 (Київ, 1982), стор. 155.
8. *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, vol. 12 (MacMillan Publishers, 1980), pp. 754-755.
9. *Riemann's Musiklexikon*. (Berlin, 1929), p. 122.
10. Roman Sawycky. "Son of Amadeus". *Ukrainian Weekly*, Nos. 41, 42, 1985.

ПІСНІ З РОГАТИНСЬКОГО ОПІЛЛЯ

ВТЕЧА ДО ЄГИПТУ КОЛЯДКА З ЮНАШКОВА

Не зашвидко .

Ой ста-ла нам -- - ся ни - ні но - ви ---- на
ча --- су го -- ди -- на
Ой при - бі - гай - те ой при - ві - тай - - - те
Бо - жо - го Си - на

Ой, стала нам ся нині новина — часу година,
ой, прибігайте, ой, привітайте Божого Сина.

Народився нам Спаситель із Діви-Панни,
аби не знали вороги люті та й тої тайни.

Зі сходу сонця аж до заходу три владки йдуть,
Сину Божому народженному дарунки несуть.

Один миро, другий кадило, а третій злато,
щоб отримали в небі корону та всі три за то.

Як книжники Іродові теє донесли,
казав різати маленькі діти по усій землі.

Панна Марія з паном Йосифом як теє вчули,
від Вифлеєму аж до Єгипту з Христом втікали.

А як втікали у чисте поле — вітер повівав,
вийшли на поле, а там господар пшеницю сіяв.

"Дай же Боже, тобі, щасливо зерно сіяти!
Будеш ти тую яру пшеницю вже завтра жати".

То цар Ірод зі своїм військом за ними ся гнав,
вийшли на поле, а там господар пшениченьку жав.

"Помагай Біг, ґаздо, щасливо пшеницю жачи!
Ой, чи-с не видів якої невісти з дитям біжачих?"

"Видів я, царю, як я тую пшеницю сіяв!"
"Та й чому ж ти того нікому тоді не сказав?"

Та як надійшла Божая сила, Ірода затьмила,
як го затьмила-затуманила та й завершила.

Нехай же Ірод на вік вічний та й пропадає,
Дитятко Боже, сам Ісус Христос нас звеселяє!

З голосу Марії Голод записала Харитя Голод, вчителька музики.

ГАЄМ, ГАЄМ ЩЕДРІВКА З ЮНАШКОВА

Весело

Га - ем га - ем до - рі - жень - ка
біг - ла не - ю Ма - ри - сень - ка

Гаєм, гаєм доріженька,
бігла нею Марисенька.
Здбав її місяченько:
"Куда біжиш, Марисенько?"

"До батенька, на вечеру".
"Добрий вечір, господару!"
А батенько не приймає,
ще з-за воріт завертає.

"До матінки, на вечорину".
"Добрий вечір, господине!"
А матінка не приймає,
ще й з-за воріт завертає.

"До милого на вечеру".
"Добрий вечір, господару!"
А миленький приймає,
вже від воріт запрошає...

Перші чотири рядки співаються після кожної строфи.

КОСИВ ІВАНКО ЩЕДРІВКА З РОГАТИНСЬКОГО ОПІЛЛЯ

Жваво

Музична партитура для голосу з нотами та ліричними підписами. Партитура складається з двох рядків. Перший рядок містить нотування на двох тактах, а другий — на чотирьох тактах. Лірика розташована під нотами.

Ко - сив І - ван - ко шов - ко - ву тра - ву -- бри - ні - ла
 бри - ні - ла ко - са ко - ло по - ко са з ра - ньє - ка

Косив Іванко шовкову траву — бриніла,
 бриніла коса коло покоса зраненька.
 Прийшов до нього батенько його — бриніла,
 бриніла коса коло покоса стихенька.
 "Час, Івасеньку, час додомоньку!" — бриніла,
 бриніла коса коло покоса стихенька.
 "Покосу дійду — додому піду!" — бриніла...
 Покосу дійшов, додому не йшов — бриніла...
 (Матінка його, братичок його, сестричка його).
 Прийшла до нього миленька його — бриніла...
 Покосу дійшов, додому пішов — бриніла,
 бриніла коса коло покоса зраненька.

ІДЕ ІВАСЬ ГАГІЛКА З ЮНАШКОВА

Швидко

Музична партитура для голосу з нотами та ліричними підписами. Партитура складається з двох рядків. Перший рядок містить нотування на двох тактах, а другий — на чотирьох тактах. Лірика розташована під нотами.

І - де І - вась по - під пло - ти пло - та - ми хи -
 ля - є пло - та - ми хи - ля - є

Іде Івась попід плоти, плотами хиляє, плотами хиляє.
 Подивіться, люди добрі, на вроки вмирає, на вроки вмирає!
 Виходили добрі люди та й стали питати, та й стали питати:
 "Що тобі ся стало, Івасю, як ти вийшов з хати, як ти вийшов з хати?"
 "Як я вийшов з хати, не було ся видко, не було ся видко,
 розкусив я чорну муху та й ми було бридко, та й ми було бридко".

ТА ЙДИ, ХЛОПЧЕ (АБО ДІДУ), ВОДУ НЕСТИ ГАГІЛКА З ЮНАШКОВА

Весело

Та йди хлоп-че во-ду нес-ти вод-ду нес-ти Ой йду йду
не мо-гу сів ми ко-мар на но-гу

Та йди, хлопче, воду нести, воду нести!
Ой, йду, йду, не могу, сів ми комар на ногу!
Та йди, хлопче, гуси пасти, гуси пасти!
Ой, йду, йду, не могу сім ви комар на ногу!
Та йди, хлопче, воли гнати...
Та йди, хлопче, коні сідлати, коні сідлати!..
Та йди, хлопче, молотити...
Та йди, хлопче, кашу їсти, кашу їсти!
Вже я йду, підбігаю, всіх комарів відганяю!
Та йди, діду, паску їсти, паску їсти!
Ой, дід, дід розскакався,
Ой, дід, дід розгулявся!

ТАМ НА ГОРІ З РОГАТИНСЬКОГО ОПІЛЛЯ

Повільніше

Там на го - рі там на го - рі ду- би -на на до -ли --
ні ка -ли - на на до - ли -- ні ка -ли - на

Там на горі дубина,
на долині калина.
На калині соловей,
соловейко маленький.
Соловейку, маленький,

в тебе голос тоненький.
Защобечи ти мені,
бо я в чужій стороні.
Бо я в чужій стороні,
нема роду при мені.

ГОЛУБ НА ЧЕРЕШНІ РОГАТИНСЬКА ПІСНЯ

Маршово

Го-луб на че-реш - ні го- луб- ка на виш-ні го-луб на че-
реш- ні го- луб - ка на виш - - - ні

Голуб на черешні, голубка на вишні,
скажи мені, милий, що маєш на мислі?

Через воріженьків, через поговори,
не можу перейти до тебе дороги.

Я маю на мислі тебе покидати,
через воріженьків не можу тя взяти...

Через воріженьків та й через сусідів
Буду покидати тебе на завсіди.

Буду на завсіди тебе покидати,
тебе покидати, іншої шукати.

ОЙ, ВЕРБО, ВЕРБО З РОГАТИНСЬКОГО ОПІЛЛЯ

Повільно

Ой вер- бо вер-бо ку-че- ря -ва ку- чер- я - ва
звід- ки ж ти вер - бо ку - чар взя- ла

Ой, вербо, вербо кучерява,
звідки ж ти, вербо, кучар взяла?

Я крізь віконце утікала,
в вишневім саду ночувала.

Ой дала мені суха лоза,
що її підмила бистра вода.

В зеленім саду, під вишнею,
із маленькою дитиною.

Що її підмила бистра вода,
а я молода як ягода.

В саду соловей все тьох та тьох,
а мої сльози як той горох.

А мій чоловік все п'є та п'є,
прийде додому та й мене б'є.

В саду зозуля: куку, куку!
Через пияка терплю муку...

ЧИ ТИ, МАТИ, ЗНАЄШ ЖОВНІРСЬКА ПІСНЯ

Маршово

Чи ти, мати, знаєш, як цвите калина?

Ніхто не бідує, як той жовнярина.

Бідує, бідує, буде бідувати.

Як не має грошей, не буде снідати.

Як не має грошей, то й не буде їсти:
порожня торбина, порожний торністер.

Заплатив я швачку, заплатив я прачку —
ще біда скортіла на тютюну пачку.

Залишився грейцар, пішов — підголився:
нешасливий жовняр на світ народився.

Залишився другий — купив собі мила:
нешасливий жовняр та й його година...

IV.

Товариства
і
організації

МАРІЯ МАКАРУШКА-ХОПТЯК

МОЯ УЧАСТЬ В СОЮЗІ УКРАЇНОК

Голова рогатинської філії Союзу Українок Марія Макарушка-Хоптяк (сидить посередині) з союзнянками.

У 1927 році я приїхала до Рогатина з маленькою тримісячною донечкою, де мій другий чоловік (першого розстріляли більшовики в 1920 році в Україні) був ревізором Союзу Українських Кооператив. У Рогатині в той час вже існувала філія Союзу Українок, головою якої була старша громадянка п. Гургула. Спершу я не могла включитися в працю Союзу Українок з огляду на маленьку дитину, але вже в 1928 році стала членкою СУ і на загальних зборах філії вибрали мене заступницею голови й організаційною референткою. Першою моєю вчителькою у громадській праці була вищезгадана голова п. Гургула. На заклик Централі СУ ми почали закладати покищо по близьких селах гуртки Союзу Українок.

У жовтні 1929 року я перший раз поїхала до Львова на з'їзд Союзу

Українок. Цей з'їзд залишився надовго в моїй пам'яті, як щось світле, небуденне. Там пізнала я перший раз Мілену Рудницьку, а її блискуча промова полонила й зачарувала мене.

По з'їзді повернулася я додому повна енергії й запалу до громадської праці. Першим вислідом такої праці було проведення місячного курсу шиття і куховарства в лютому 1930 р. в селі Пукові, в одному з найсвідоміших гуртків. Шиття і крою вчила три дні в тижні (що другий день) молода Анна Мосора. Я також три днів в тижні вчила куховарства за своїм обдуманим пляном, а п. Гургула їздила щонеділі з практичними рефератами. Цей курс закінчився повним успіхом, а на пописовому прийнятті (понад 250 осіб), на яке курсантки напекли й наварили, пописуючись своїм знанням, прибула теж делегатка з Централі, а по від'їзді здала, мабуть, гарний звіт, бо наш Відділ дістав похвального листа від самої голови Мілени Рудницької.

В 30-их роках в нашій Рогатинщині поширився сильно комунізм, навіть між деякими інтелігентами, які називали себе радикалами, а противники звали їх прямо комуно-радикали. Філія "Просвіти" в Рогатині була опанована майже самими радикалами й багато читалень "Просвіти" попали під їх вплив, від чого терпіла також філія СУ, бо ми не мали жодного доступу до цих читалень і не могли закладати гуртків СУ.

Прийшли пам'ятні загальні збори філії в 1931 році. Голова А. Мосора з родинних причин зрезигнувала з головства, а на своє місце запропонувала мою особу. В тому році я якраз почала вчити в "Рідній Школі", мала досить обов'язків родинних і взагалі не мала бажання висуватися на перше місце, для того рішуче відмовилася, що в майбутньому дало дуже прикрі наслідки. Головою вибрали п. Баб'юкову, чоловік якої, адвокат за професією, був завзятим радикалом. До Відділу, крім Кузикової, дружини голови директора Тов. Союзу Кооператив і посла до варшавського сойму, Роми Гладкої, правнички з фаху, ввійшла теж завзята радикалка п. Муринова, дружина секретаря філії "Просвіта" і як організаційна референтка. Хоч п. Баб'юкова не була особисто радикалкою, але під впливом свого чоловіка й п. Муринової перейшла на їх сторону. Тоді інтенсивно почали ми обі поїздки на села, де читальні були під впливом радикалів і почали закладати гуртки Союзу Українок. Жіноцтво з гуртків національно свідомих почало домагатися приїзду своїх делегаток. Спершу голова не погоджувалася і їздила з Муриною, але по завзятому спротиві жіноцтва погодилася на поїздку п. Кузикової і п. Гладкої. Та радикалки їздили теж на села національно свідомі і закладали там нові гуртки. Однак ці поїздки псували пляни як голови, так і її референтки, бо бачили, що не можуть втягнути під свій вплив усього жіноцтва, тому взялися на хитрощі.

Десь на початку травня 1933 року на засіданні Відділу зрезигнувала голова п. Баб'юкова — ніби з причини зтяжної недуги, й організаційна референтка п. Муринова, не подаючи навіть причини. Вони вірили, що при надходячих зборах, маючи більшість своїх прихильниць, потраплять

відсунути ворожих їм членок і весь Відділ переберуть у свої руки. Та тяжко помилилися. Наші місцеві членки були майже всі ворожо наставлені до радикалів, а також переважаюча більшість жіноцтва по гуртках. Щоб запевнити собі вибір нашої голови, ми упросили дружину місцевого пароха Ольгу Кудрикову стати головою філії й вірили, що всі міщанки і свідомі селянки віддадуть свої голоси за "їмость". Пішла широка агітація. Надзвичайні загальні збори призначено на другу половину червня, неділю по полудні. Перед тим Рома Гладка поїхала до Централі Союзу Українок у Львові і просила М. Рудницьку прислати якнайкращу делегатку. Була б голова і сама радо поїхала на такі збори, але була перешкоджена і призначила Олену Шепарович, довголітню заступницю голови Союзу Українок.

Надійшов у напруженні очікуваний день. Далеко до третьої години почали заповняти широке подвір'я читальні "Просвіти" підводи з ближчих і дальших сіл. До просторої залі почало напливати жіноцтво, місцеве і з сіл. Ми не могли сконтролювати, чи з сіл прибули правдиві делегатки, бо не мали доступу до книг, щоб перевірити кількість членок у селах, в яких вони закладали гуртки. У залі стояли крісла у два ряди і членки нашого Відділу спрямовували одних членок до одного ряду, а Муринова своїх до другого. Місцевих членок було на залі коло 60, які запевнювали перемогу по нашій стороні.

Олена Шепарович прийшла з п. Кузиковою й тоді голова п. Баб'юкова відкрила збори, попросивши О. Шепарович на почесну голову. По різних звітах прийшов вибір голови. Я встала і запропонувала на голову п. Кудрикову. За мною встає Муринова і вносить Баб'юкову. О. Шепарович зі здивуванням питає, як вона може пропонувати Баб'юкову, коли та зрезигнувала і тому прийшло до надзвичайних зборів? Тоді Баб'юкова заявляє, що вона погоджується прийняти пропозицію. Пані Шепарович вносить на голосування перший внесок — О. Кудрикову, яка одержала переважну більшість голосів, що викликало між нами великий ентузіязм. Тоді Муринова, коли почула, що Баб'юкова отримала менше голосів, вискочила як фурія на стіл і почала істерично кричати: "Ви чули, кого вибрали на голову? Попадю!?" Тоді жінки, їх прихильниці посхоплювалися з крісел і почали викрикувати різні епітети. Не помогли заспокоювання О. Шепарович, бо в цім моменті почали вскакувати до залі через відчинені вікна чоловіки й собі кричали. Зчинився великий крик, доходило до бійки, але з сусідньої кімнати прийшли наші місцеві чоловіки і ледве заспокоїли розбурхану масу.

Про закінчення зборів навіть не можна було думати. Ми й так випроводили О. Шепарович бічними дверима. По звіті п. Шепарович про висліди наших зборів, на засіданні Відділу Централі Мілена Рудницька вирішила створити у нас кураторію з 7-ох членок. Написала сердечного листа до Баб'юкової з проханням увійти до кураторії й згідно співпрацювати. Щоб прийти до справжнього замирення, п. Кудрикова особисто пішла до

Баб'юкової і переконувала її, щоб прийшла на засідання в означений час. Баб'юкова обіцяла прийти. На засіданні ми довго чекали на неї, однак вона не прийшла. Вона дальше виступала як голова філії. З цього постали великі роздори, бо вони обі з Муриною через своїх довірених довідувалися, до котрого гуртка ми їхали й вони слідом за нами. Деякі читальні замикали перед нами двері, тоді ми мусіли відбувати сходини у приватному домі котроїсь членки.

Найбільш маркантний такий випадок стався в селі Дібринові: з села (національно свідоме) прийшло прохання приїхати на загальні збори гуртка. В неділю по полудні приїздить підвода й я з п. Ратич (Гандзя Дмитерко —УСС) їдемо. В читальні застаємо повно народу, бо й чоловіки прийшли з цікавості. Не вспіли ми ще добре розміститися на сцені, як чуємо голоси на залі "Баб'юк і Баб'ючка приїхали" і прямує на сцену, а за нею Баб'юк. Місцева голова гуртка і я стоїмо при столі, Баб'юкова енергійно підходить до нас, відпихає сильно рукою і кричить:

— Як ви сміли приїжджати на збори?! Я тут голова!

А з залі крик:

— Ми не хочемо такої голови! Головою є їмость Кудрикова!

В той час вскочив на залю якийсь високий селянин, наблизився до Баб'юка, який сидів збоку на кріслі, потормосив ним і каже: "Ти чого сюди приїхав киринити? Забирайся, бо роздеру тебе на куски!" Баб'юк вирвався з рук селянина й вискочив через вікно, яке було за сценою. На залі зчинився теж рух і п. Баб'юкова як не пишна теж вийшла з залі.

Коли зала заспокоїлася, ми могли ще провести загальні збори.

Врешті члени кураторії прийшли до висновку, що дальше така праця неможлива й вислали знову панну Гладку до Централі на пораду. Голова М. Рудницька, вислухавши такий звіт, по надумі вирішила, що іншої ради нема як розв'язати філію.

Прийшов пам'ятний з'їзд Централі при кінці жовтня 1933 року. З'їхалось багато делегаток, а між ними вже поважна кількість селянок. Від нас, крім мене й п. Гладкої, була теж Муринова.

По короткому виступі на відкритті з'їзду, голова Мілена Рудницька проголосила порядок нарад з'їзду і між іншим розв'язання філії Союзу Українок в Рогатині. На залі шум і стишені взаємні запити, як це можливо і що сталося? І коли прийшло до цієї точки, Мілена Рудницька у промові з'ясувала останні події й причину розв'язання філії Союзу Українок в Рогатині. Після промови голови виступила Ірина Павликовська (знана вже тоді як теж завзята радикалка) і в різкій, майже крикливій промові накинулася на Мілену Рудницьку, як вона сміє допустити до розв'язання філії, в якій завзято працювали й трудилися членки для піднесення освіти селянок. Промовляли й наші делегатки, доказуючи конечність розв'язання філії. В кінці відбулося голосування. Всього шість голосів було проти розв'язання, інші — "за".

Наші радикалки заснували пізніше собі "Жіночу Громаду", яка не довго

проіснувала, бо працювати не було кому. Баб'юкова, зражена програмою усунулася цілком від громадського життя, а сама Муринова не могла нічого зробити. Зате ми взялися із запалом до відновлення філії.

Прийшов пам'ятний жіночий конгрес у Станиславові в 1934 році, але від нас поїхало лише кілька пань приватно, бо наша філія на більший виступ, хоч би й "Дня селянки", не була ще підготована. Враження з Конгресу незабутні, а створення Світового Союзу Українок з головою Міленою Рудницькою з подивом і захопленням прийняв також чоловічий світ.

Заклик голови Мілени Рудницької до делегаток, щоб кожна філія Союзу Українок відсвяткувала "День селянки" теж нас сильно захопив і ми, повернувшись додому, вирішили вже в 1935 році відсвяткувати цей день. Головою відновленої філії була вибрана пані Кузикова, а я далі залишилася заступницею голови і організаційною референткою. Почалися інтенсивні поїздки по селах відновлювати і закладати нові гуртки Союзу Українок. До "Дня селянки", яке відбулося величаво, ми мали вже 38 добре зорганізованих гуртків.

З початком вересня 1935 року, в неділю (погода була чудова) з'їхалася маса народу, а до походу через місто аж на далеке оболоння стало понад 2000 жінок і дівчат з транспарантами на чолі з двома делегатками Централі й кільканадцятьма з сусідніх філій під звуки двох духових оркестр, а за ними чоловіки. Поляки зустрічали нас зі здивуванням, а місцевий староста заявив нам пізніше, що якби знав, що якимось там бабське свято обернеться в таку масову маніфестацію, був би ніколи не дозволив.

Різних вправ і гагілок навчила найперше наших панночок з гімназії незрівняна наша руховичка Зена Поташник-Воробець, а в липні і серпні, щонеділі і в свята їздили на села, де збиралися охочі руховички разом з 4 і 5 сіл і відбували вправи.

На святі "Селянки" до величної вправи "Боже Великий, єдиний" стало майже 500 молодих жінок і дівчат. Подивам і похвалам делегаток не було кінця, а вкоротці одержав Відділ такого щирого і захоплюючого листа від голови Мілени Рудницької, що ми зі зворушенням читали його. Вона назвала це свято прямо чудом, яке ми потрапили доклати по всіх таких переживаннях і перешкодах.

В тому самому році, в жовтні, відбувся з'їзд Централі Союзу Українок, і коли я пішла привітатись з нашою головою Міленою Рудницькою, то вона розцілювала мене і не мала слів похвали, що ми потрапили перші відсвяткувати такий величавий "День селянки". Цю саму програму повторили при відкритті з'їзду. На цьому з'їзді була зроблена пропозиція Олені Кислевській, яка видавала в Коломії "Жіночу Долю" і "Жіночу Волю".

Централя Союзу Українок редагувала прекрасний двотижневик "Жінка", але це був журнал для жіноцтва з вищою освітою, а зі зростом гуртків Союзу Українок по селах виринула потреба видавати популярний журнал, але при Централі, щоб можна було оголошувати всякі обіжники, пляни

праці тощо, чого Кисілевська не могла робити, живучи подальше від Централі Союзу Українок. Тому то у часі з'їзду Мілена Рудницька у своїй промові про потреби журналу звернулася до присутньої Кисілевської з пропозицією, щоб та переїхала до Львова, прийняла позицію головної редакторки з відповідною винагородою, тільки щоб цей журнал виходив під фірмою Централі Союзу Українок. О. Кисілевська, подаючи різні причини, відмовилася. Інші делегатки переконували сен. Кисілевську про потреби такого журналу при Централі... Незабаром по цьому з'їзді почав виходити також популярний журнал "Громадянка" заходами Централі Союзу Українок.

Як небуденна і велика людина, мала Мілена Рудницька велику кількість прихильниць, але мала й чимало ворогів, головню серед молодшого жіноцтва, так званих націоналісток, та мала теж багато ворогів серед чоловіків. Хай цей малозначний випадок послужить як доказ правди.

Між 1935-36 роками постав розкол в партії УНДО, до якої належала і М. Рудницька і з рамени цієї партії була посолкою до варшавського союму. Частина членів і послів УНДО, так звані "угодовці", стриміли до угодовщини між українцями і польським урядом. На це не погоджувалася частина послів і в кінці прийшло до розколу. Пам'ятаю, що виступили з партії посол Кузик, дир. Союзу Кооператив у Рогатині, Мілена Рудницька, посол Паліїв та інші, імен яких не пам'ятаю.

Під час з'їзду Централі Союзу Українок у Львові восени 1936 року (я тоді була головою філії Союзу Українок) при вході до залі нарад якісь незнайомі роздають окремим членкам ленточки-запрошення з підписом посла Мудрого прийти в обідню пору на нараду до залі "Дністер". Зацікавлені тим запрошенням багато делегаток пішли, і я теж. Там застала кілька чоловіків з паном Мудрим, який незабаром відкрив нараду і почав промовляти. І так з цілої його невдалої промови виходило, що він остерігає нас, щоб ми більше не вибирали Мілену Рудницьку головою Союзу Українок, бо її політика може довести до того, що польський уряд може розв'язати Союз Українок. У відповідь на ці оскарження делегатки обурилися і по коротких гарячих оборонах та дискусіях делегатки залишили залю посла Мудрого.

Під час нашого з'їзду одна з делегаток переповіла перебіг наради з послом Мудрим, що викликало на залі велике обурення, але Мілена Рудницька, як звичайно, з великим тактом успокоїла розбурханих делегаток і навіть щиро посміялися з невдалої місії її ворогів. Заохочені делегатки до дальшої невсипучої праці, головню по гуртках до ведення різних курсів для піднесення освіти наших селянок, роз'їхалися, обіцяючи взятися із запалом до дальшої праці.

На домагання філії висилати з Централі інструкторок на ведення садочків чи курсів не мали великих успіхів, бо тоді був брак інструкторок, але наша філія вміла собі зарадити. У нас було багато панночок, закінчених гімназісток, які сиділи без діла, бо в тих часах нашій молоді тяжко було

дістати якунебудь працю. Отже ми вирішили дати їм відповідне заняття. У нас в місті з рамени філії Союзу Українок ведено дитячий садочок. Однієї весни (року вже не пам'ятаю) ми звернулися до Централі, щоб прислала нам добре вишколену садівничку, а вона при нашому садочку вишколила б наших охочих панночок на добрих садівничок. Садочки по селах були найбільш пекучою потребою. Мілена Рудницька й тут допомогла нам, захоплена плянами нашої філії.

І вже від 1 червня розпочалася жвава праця, вислідом якої було кільканадцять вишколених садівничок. В той же час ми розіслали обіжники до гуртків, щоб голосили потребу садівничок. І вже від 1 липня роз'їхалися всі садівнички, ще їх і забракло, й проводили садочки до кінця серпня. Це була велика полегша для матерів-селянок, які в гарячий час жнив могли вже під доброю опікою залишити своїх малят.

Подібно ми розв'язали справу з куховарством, а до більшого зацікавлення курсанток додали ще трикотарство. Дочка нашого пароха Оксана Кудрик (пізніше дружина директора Союзу Кооп. Івана Поритка) по закінченні гімназії ходила у Львові на курси трикотарства. На нашу просьбу вона погодилася вести курси трикотарства, а я — курс куховарства. Плян куховарства я уложила сама до найменших подробиць з вибором практичних і здорових страв, головно з тих продуктів, що їх мали наші селяни, як кури, качки, гуси, вепровина й телятина, мука, яйця і ярина. Курс був розплянований на три тижні, щоб якнайбільше гуртків могло з нього скористати.

Вже при кінці вересня ми розпочали курс з участю 28 курсанток. Оксана вела курс трикотарства вдень, вибравши найбільш потрібні речі як светри, шалики, шапки, рукавиці, скарпетки, навіть малі капчики для немовлят.

Я вела куховарський курс увечорі 3 години з пляном: зупа, м'ясо з яриною, легка лакоминка. Останній день курсу був призначений виключно на святочне печиво. По закінченні курсу відбувся святковий повітовий обід, на який з'їхалося понад 200 жінок з гуртків, після чого всі потрібні продукти на харчі. Прибула теж делегатка з Централі Союзу Українок, яка не могла нахвалитися, побачивши розвішані на театральній завісі (свято відбулося в концертній залі) різні вироби з волічки. Столи були заставлені смачним печивом і стравами. Ми знову дістали сердечну письмову похвалу від голови Мілени Рудницької з проською переслати їй плян куховарського курсу.

Вже при кінці жовтня роз'їхалися наші курсантки по гуртках і до кінця березня провели такі курси у більшості гуртків. Наші панночки мали працю і можливий заробіток, а жіноцтво по селах — велику користь як зі садків, так і з курсів.

На з'їзді Централі Союзу Українок, між іншим, господарська референтка з'ясувала присутнім делегаткам як філія Союзу у Рогатині порадила собі з вишколом садівничок і вчительок куховарства, заохочуючи інші філії піти її слідом. Заявила також, що можуть одержати плян курсу куховарства,

надрукований на машинці і схвалений Відділом Централі. При кінці голова Мілена Рудницька, з'ясовуючи довголітню працю філії Союзу в Рогатині, признала їй перше місце в організаційній ділянці. Заля оплесками прийняла й схвалила. На перерві деякі делегатки брали виготовлений плян, а чи використали його поради, я вже не мала змоги довідатись.

На початку травня 1938 року потряс нас важкий удар — польська влада розв'язала Союз Українок. В ранніх годинах посилає за мною до школи наша організаторка (вже від 1937 року ми мали сталу організаторку зі Львова, бо гуртків прибуло понад 45 і селянки приїжджали завжди в торговий день за різними порадами), щоб я зараз же прийшла до нашої домівки, бо там чекає поліція. З биттям серця входжу й застаю коменданта поліції і ще одного, які вручують мені листа від старости, що в цілій Галичині має бути розв'язаний Союз Українок. Роблять обшук, забирають всі книжки й документи, а домівку замикають.

Ця вістка як громом вдарила нас усіх, бо вже наступного дня знали в подробицях про обшук і замкнення Централі Союзу Українок. Та не довго тривало наше пригноблення, бо вже в червні дістаємо статут і обіжник зі Львова, що завдяки М. Рудницькій засновано політичну організацію ім. кн. Ольги й закликається усе жіноцтво творити таку організацію у себе. За короткий час в Рогатині створилася така організація. Та польська влада зрозуміла, що розв'язання Союзу Українок вийде їм на шкоду, бо вже в жовтні того самого року дала дозвіл відновити Союз Українок, мотивуючи тим, що "ми воліємо мати до діла зі статутним товариством, ніж з якоюсь партією".

В листопаді 1938 року відбувся з'їзд відновленої Централі Союзу Українок з участю численних делегаток, але, на жаль, це вже був останній з'їзд, бо в 1939 році грізна більшовицька навала знищила докорінно всі великі надбання цілого українського громадянства.

Прийшла Друга світова війна та великий "ісход" на Захід. Восени 1945 року я з родиною опинилася в таборі в Ляндеку, Австрія. Там я стрінулася з колишньою довголітньою секретаркою канцелярії Централі Союзу Українок Стефою Мороз і в розмові з нею довідалася, що на еміґрації в Німеччині т.зв. націоналістки на чолі з Іриною Павликовською, забувши про всі творчі діла Союзу Українок в освідомленні українського жіноцтва та його провідниць, створили нову жіночу організацію "Об'єднання Українських Жінок". Нас це сильно вразило й ми ніяк не могли погодитися з тим, що освічене жіноцтво могло так легко потоптати прапор Союзу Українок і його світлі ідеї, які виплекала й так дорожила ними Мілена Рудницька.

Пізніше, вліті чи на початку осені 1946 року, загостила несподівано до Ляндеку Мілена Рудницька. Після зворушливих привітань та обміну думок, М. Рудницька запропонувала, щоб ми старалися заснувати в Ляндеку Союз Українок, що ми і зробили. Головою вибрали Наталію Лопатинську. До управи увійшла також Стефа Мороз і я та інші пані, імен яких тепер не можу пригадати.

За якийсь час прийшло повідомлення до управи нашого Союзу Українок, що в Інсбруку жіноцтво організує Союз Українок і просять вислати делегатку. На просьбу Мілени Рудницької, яка знала мене з моїх виступів на з'їздах у Львові, я погодилася поїхати. Інсбрук я знала дуже добре, бо там мешкала і ходила на матуральні курси наша дочка, до якої я часто їздила, та й знала там українську домівку.

Прийшовши до домівки, застала я вже досить багато жіноцтва, переважно молодшого покоління, а в другій кімнаті через відчинені двері побачила ще більше чоловіків. Деякі жінки привітали мене досить холодно, а при виборі президії навіть не запросили мене, як це водилося на рідних землях. Спершу це мене трохи збентежило, бо я відчувала, що й тут є вороги Союзу Українок.

По виборі голови й управи я попросила слова. З'ясувавши коротко значення й ідеї Союзу Українок, великий вклад праці Мілени Рудницької в її організації на рідних землях, закликала жіноцтво на еміграції поглиблювати ці ідеї й вірно стояти під прапором Союзу Українок. Скінчивши промову, я чомусь усвідомила собі, що знаходжуся серед неприхильного оточення і зі страхом чекала наслідків, однак на моє велике здивування з другої кімнати, де сиділи чоловіки, посипалися рясні оплески і голоси "славно!" Тоді більше жінок приступили до мене дякувати за промову, за організаційні пляни Союзу Українок на еміграції.

На весні 1951 року я з родиною прибула до Америки й оселилися в Рочестері, Нью-Йорк. По деякому часі довідалася, що Мілена Рудницька також є в Америці, але холодно прийнята тамтешнім жіноцтвом, з болем у серці відїхала назад до Європи.

Ця вістка сильно вразила мене, бо усвідомила собі, що весь її довголітній вклад для жіноцтва був потоптаний ворогами. А щоб додати їй ще більшого болю і зневаги, творять знову під проводом Ірини Павликовської нову світову організацію СФУЖО, забуваючи, що ще у 1934 році в Станиславові на Першому Жіночому Конгресі створено Світовий Союз Українок. Майже всі українські організації перейшли на цей континент зі своїми назвами з України, тільки жіноцтво розгубило десь по дорозі свою послідовність і вірність ідеалам жіночого руху.

Члени Товариства "Кам'яні" у Бурштині. 1930-ті роки.

Молодь села Жовчів — члени Товариства "Кам'яні".

Духова оркестра Товариства "Каменярі" в Липиці Долішній. 1937 р.

Члени дирекції Окружного Союзу Кооператив (сидять, зліва) Дмитро Хоптяк, Іван Поритко, Степан Кузик, Василь Воробець та Зеновій Кинасевич зі службовиками Рогатина, Галича і Перемишля — учасники конференції. 6 лютого 1933 року.

"СІЧ" У ПУКОВІ

Справа: Теодор Даниляк, Семен Васьків, Семен Федунь.

Товариство "Січ" в селі Пуків Рогатинського повіту заснували в 1908 р. студенти університету Михайло Цап і Степан Сверида. До старшини ввійшли: кошовий — Теодор Сверида, осавул — Теодор Соломка, писар — Василь Юган, скарбник — Теодор Сверида, син Маковія, обозний — Василь Бандура, чотарі — Степан Решітник, Теодор Соломка, син Петра, Семен Васьків та Іван Матусяк. Щорічні загальні збори "Січі" знову вибирали їх до старшини.

Спочатку в "Січі" було 65 членів — хлопців і дівчат. А наприкінці 1909 року, незважаючи на ворожу агітацію, в Товаристві було вже 110 "січовиків" і 60 "січовичок". "Січ" виконувала всі постанови статуту: члени вивчили впоряд, вправи вільноруч і з топірцями, а дівчата — з лентами й вінками; мали театральний гурток і свою бібліотеку.

Але гордістю "Січі" була оркестра духових інструментів, якою диригував Іван Дідич. Часто навідувався і давав відповідні інструкції проф. Едельман, диригент такої ж оркестри при гімназії в Рогатині. До цієї оркестри нашої "Січі" належали: Петро Юрків, Михайло Антоняк, Микола Сверида, Теодор Соломка, син Петра, Василь, Петро і Михайло Кики, Михайло, Микола, Семен і Степан Матусяки, Семен Даниляк, Микита Музичка, Степан Бандура і Теодор Гутник. Оркестра виступала на різних імпрезах в Пукові й інших селах повіту, а в 1914 році брала участь у відомому ювілейному Шевченківському здвизі у Львові. Іван Дідич був диригентом також і мішаного хору.

"Січ" у Пукові була зразком для всіх інших "Січей" Рогатинського повіту.

(З пропам'ятної книги Петра Трильовського *Гей, там на горі "Січ" їде*, виданої в Едмонтоні, Канада, 1956 р.).

ІВАН ФРАНКО

ГЕЙ, "СІЧ" ІДЕ...*

ГЕЙ, "СІЧ" ІДЕ...

СЛОВА: ІВАН ФРАНКО НАРОДНЯ МЕЛОДІЯ

ГЕЙ, "СІЧ" і - ДЕ КРА - СЕН МАК ЦВІ - ТЕ, КО - МУ

ПРИ - КРЕ НА - ШЕ ДІ - ЛО НАМ ВО - НО СВЯ - ТЕ, КО - МУ

ПРИ - КРЕ НА - ШЕ ДІ - ЛО НАМ ВО - НО СВЯ - ТЕ

Гей! "Січ" іде,
Красен мак цвіте!
Кому прикре наше діло,
Нам воно святе!

Гей! "Січ" іде!
Топірцями брень!
Кому люба чорна пітьма,
А нам ясний день!

Гей! "Січ" іде!
Мов пчола гуде...
Разом руки, разом серця,
І гаразд буде!

Гей! "Січ" іде!
Підківками брязь!..
В нашій хаті наша воля,
А всім зайдам зась!

* У т.зв. Повному виданні творів Івана Франка, що вийшло в Києві 1956 р., пропущено цей січовий вірш. — Ред.

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

ПРОТИАЛЬКОГОЛЬНИЙ І ПРОТИНІКОТИННИЙ РУХ

Першими, хто почав у Галичині працювати над поширюванням тверезости, були особи духовного стану. Вже в половині XIX століття, при підтримці і заохоченні духовних консисторій чи єпископських ординаріатів, духовенство повело акцію по селах проти вживання горілки і проти корчем. В наслідок цього селяни почали масово складати приречення чи присягали, що не будуть вживати ніяких алкогольних напиків. Однак цей важливий почин і здоровий рух незабаром припинився, коли австрійська державна влада звернулася з вимогою до єпископів, щоб духовенство нікого до таких приречень не намовляло. З завзятою боротьбою проти тверезости виступили також жиди-корчмарі. Вони під'юджували селян та вговорювали, що священники тому відтягають їх від корчми, щоб самі більше одержували за свої послуги. Панські двори були також проти руху тверезости: виплачуючи селянам заробітки горілкою, в цей спосіб збагачувалися на їхній нужді. Однак рух за тверезість знову відновився в 70-их роках XIX століття, коли на львівському митрополичому престолі засів митрополит і кардинал Сильвестер Сембратович, який доручив духовенству засновувати при церквах братства тверезости та влаштовувати "корчемні" місії по церквах. Австрійський уряд і адміністрація робили всякі перешкоди цьому церковному протиалькогольному рухові. Повітові староства розв'язували такі братства, називаючи їхню працю протидержавною, бо, поборюючи п'янство, шкодили державній скарбниці.¹

На світському терені протиалькогольної діяльності першуніом було Товариство "Просвіта", що почало видавати протиалькогольні книжечки в рамках новозорганізованої гігієнічної секції на своєму конгресі у Львові в 1908 р. В тому ж році у Львові засновано також перше світське Товариство "Відродження".² До Першої світової війни це Товариство розвивалося дуже добре, маючи декілька тисяч членів та видаючи протиалькогольні брошури. Натомість у воєнні роки діяльність Товариства помітно зменшилася, а точніше — майже занепадала. Відновлено Т-во "Відродження" щойно в 1920 році. Протиалькогольний рух був головно замітним серед молоді середніх шкіл. Післявоєнне політичне і економічне лихоліття знову припинило діяльність "Відродження".

Щойно в 1928 році відновлено Товариство "Відродження", але вже в Рогатині, де воно розвинуло активну і широку діяльність — організаційну, видавничу, пропагандивну та плебісцитову.³ Товариство почало видавати протиалькогольний журнал-місячник "Ми Молоді", перше число якого появилось в січні 1928 р. за редакцією д-ра Миколи Чайковського, в той час директора Рогатинської гімназії. У приміщеннях гімназії були редакція і адміністрація журналу. Д-р М. Чайковський у своїй статті "Підсумки і пляни" зауважує, що перший рік праці був важкий і невдячний: "Малий гурток молоді, запалений до протиалькогольної ідеї, забажав бодай в малій мірі по своїй спроможності зробити щонебудь для поширення протиалькогольного руху".⁴

Тільки частина нашого громадянства поставилася прихильно до протиалькогольної ідеї, і це переважно молодь. Однак для сповнення своїх завдань й ідей, Товариство проголосило 1929 рік пробоевим роком противкорчемного руху та протиалькогольної пропаганди. Філія Товариства "Відродження" в Рогатині провадила аґенду львівської централі з кінцем 1929 року.⁵ В той час український пропагандивний рух увійшов у нову стадію розвитку. Всі завдання і тягарі централі несла її філія в Рогатині. Вона об'єднувала визначних організаторів, протиалькогольних робітників та молодь. На цьому гуртку завзятих борців лежав весь тягар протиалькогольної боротьби. Першими активістами були учителі Рогатинської гімназії: д-р Микола Чайковський, Юліан Каменецький, Іван Вербяний, Теодосій Ковальський, д-р В. Вербенець, а за ними гімназисти вищих клас Ярослав Коваль, Роман Гут-Кульчицький, Антін Пиріг, Іван Шулим, Іван Попович і багато інших учнів, переважно з рядів пластунів ХХ куреня ім. Пилипа Орлика. Акція протиалькогольного і протинікотинного руху на Рогатинщині творила нові огнища протиалькогольної боротьби, засновуючи по селах і містечках повіту гуртки Товариства "Відродження", а крім того при багатьох читальнях "Просвіти" поставали протиалькогольні гуртки, які приєднувалися до рогатинської філії "Відродження", що служили інформаціями і порадами в організаційних справах, у підготовці плебісцитів та зверненнях до наших парламентарних клубів, щоб підтримували акцію на сеймовій арені у Варшаві. Рогатинське "Відродження" наладнало також зв'язки з різними крайовими та закордонними організаціями.⁶

У Рогатині 4 лютого 1929 року відбулася нарада представників повітових культурно-освітних та економічних організацій, на якій постановлено відбувати всі прилюдні зібрання без споживання алькогольних напиктів.⁷ Візвано сільські кооперативи, приналежні до повітового Союзу Кооператив, не продавати пива. Молодь Рогатинської гімназії мала на своїх плечах велику частину тягару видавництва журналу "Ми Молоді". Під час різдвяних вакацій молодь розповсюджувала газетки та проводили збірки на пресовий фонд видавництва. На плебісцитному фронті організовано вдалі противкорчемні плебісцити. Плебісцитні віча повчали населення наше про шкідливість алькоголю, а сам плебісцит висказував волю громади, що не хоче

затроювати себе алкоголем та тратити свій маєток на напитки. В Рогатині створено "Союз Протиалькогольних Гуртків Молоді", які діяли майже по всіх середніх школах Галичини. Нав'язано організаційні зв'язки з Волинню, і журнал "Ми Молоді" почав заглядати до волинських сіл. Поставали протиалькогольні гуртки по селах і містечках Волині. Плебісцитовий рух також охопив деякі громади. Громадська рада Межиріччя Рівненського повіту на одному із своїх засідань 21 березня 1929 р. постановила скасувати корчми на терені Межиріцької гміни. Рада філії Українського Протиалькогольного Товариства "Відродження" в Рогатині, виконуючи обов'язки львівської централі Товариства, зорганізувала ряд протиалькогольних курсів. Курси відбувалися у Львові, Тернополі і Коломиї і заклали сильні основи для протиалькогольної організації та протиалькогольного усвідомлення молоді і громадянства взагалі.⁸

Старанням Союзу Протиалькогольних Гуртків восени 1929 р. відбувся в Рогатині протиалькогольний з'їзд молоді.

В половині 1929 р. редакцію журналу "Ми Молоді" очолив проф. Юліян Каменецький. Під кінець 1929 року протиалькогольний рух на українських землях під Польщею прибрав нових організованих форм. Того року Товариство "Відродження" добилося затвердження нових статутів, коло діяльності яких охоплювало цілу польську державу.⁹ Від грудня 1929 р. осідком централі Українського Протиалькогольного Товариства "Відродження" став Львів, а Рогатин надалі залишився централею Союзу Протиалькогольних Гуртків Молоді. З новим 1930-им роком орган Товариства почав виходити під новою назвою "Відродження" з такою самою програмою, що й передше "Ми Молоді". Усі адміністраційні агенди перенесено до Львова, вул. Гродзіцьких, 4/III.

16 вересня 1929 р. з Рогатина до Одеси виїхав д-р Микола Чайковський, директор місцевої української гімназії, дотеперішній редактор журналу "Ми Молоді" і голова Союзу Протиалькогольних Гуртків Молоді (дістав катедру математики в українському Одеському університеті). Виїзд д-ра М. Чайковського був великою втратою для українського протиалькогольного руху на Західній Україні. Виїхав щирий працівник в протиалькогольних організаціях міста і повіту і взагалі завзятий пропагатор ідей тверезості суспільства.¹⁰

На весні 1929 р. рогатинське "Відродження" (тодішня централія) зорганізувало ряд протиалькогольних віч і курсів на галицькому терені. Такий курс відбувся 21 квітня 1929 р. в Рогатині з рефератами сенатора Олени Кисілевської з Коломиї, лікаря д-р Софії Парфанович зі Львова та місцевих учителів д-ра Миколи Чайковського, Григорія Замороки і Юліяна Каменецького.¹¹ На запрошення Союзу Протиалькогольних Гуртків Молоді загостив до Рогатина М. Скіба, директор мандрівної протиалькогольної виставки польського Товариства "Тшевзосьць" з Варшави. Він влаштував дуже цікаву виставку в приміщенні української гімназії 24-26 травня 1930 р. Велика гімнастична зала була заповнена протиалькогольними образами,

діаграмами і статистичними таблицями. При цьому виголошено цикл проти-алькогольних рефератів зі світляними образами для шкільної молоді і громадянства дооколишніх сіл і самого Рогатина. В неділю, 25 травня 1929 р., хоч на майдані гімназії відбувався пластовий фестиваль, селяни з дооколишніх сіл битком наповнили залю і з великим зацікавленням вислухали реферат проф. Юліяна Каменецького про шкідливість алькогольних напитків. Незважаючи на повідомлення і запрошення, дирекція польської місцевої гімназії збойкотувала виставку, не дозволяючи учням брати участі в протиалькогольних рефератах тому тільки, що вони відбувалися в українській гімназії. Оглянуло виставку понад 500 осіб і понад 2,150 осіб вислухали доповіді.¹²

З дозволу воеводського уряду у Станиславові, проведено збірку в Станиславівському воеводстві (нині Івано-Франківська область) 28-31 березня 1930 р. на цілі централі Товариства "Відродження" у Львові. В Рогатинському повіті проведено успішні збірки в таких селах: Библо, Бовшів, Бабухів, Данильче, Дем'янів, Дички, Дібринів, Жовчів, Заланів Малий, Заланів Великий, Кліщівна, Коростовичі, Липиця Долішня, Мартинів Новий, Насташин, Підвиння, Підбір'я, Посвирж, Потік, Пуків, Руда, Уїзд, Черче, Чесники, Фрага.¹³ Старанням рогатинської філії Товариства "Відродження", проф. Ю. Каменецький виголосив реферат під заголовком "Алькоголь і родина" в таких громадах: Рогатин — 6.XII.32, Залуже — 20.XII.32, Бабинці — 22.XII.32, Підгороддя — 10.1.33. Ярослав Коваль прочитав в 1932-33 роках цикл лекцій з протиалькогольною тематикою в народній школі і гімназії "Р.Ш." в Рогатині та на кооперативно-господарських курсах, користуючись світляними образами. Приблизно 500 осіб вислухали цікаво виголошених повчаючих лекцій.

У 1932/33 шкільному році протиалькогольний гурток при приватній гімназії "Рідна Школа" в Рогатині нараховував 80 членів. Ряд доповідей виголосили Ю. Каменецький, О. Труш, Т. Якимець, Гр. Горбатий. Всі члени гуртка були передплатниками журналу "Відродження" і завзятими розповсюджувачами протиалькогольної літератури.

Протиалькогольний гурток при Малій Семінарії в Рогатині зорганізовано 30 травня 1932 р., який мав 41 члена. В короткому часі він виявив помітну діяльність, організуючи протиалькогольну і протинікотинну бібліотеку, яка складалася з кількадесятьох книжок і періодичних видань польською мовою: "Млодзєж абстиненцка", "Тшезвосьць" і "Пшияцель тшезвосьці". Кожного тижня на сходинах гуртка виголошувалися доповіді на протиалькогольні і протинікотинні теми та читалася пияцька хроніка на основі щоденної преси. До Управи гуртка належали: голова Горбовий, писар Романів, скарбник Гладкий. Опікуном гуртка був проф. Каменецький.

Український протиалькогольний рух у східній Галичині натрапляв часто на фальшиві інтерпретації деяких польських кіл, які пояснювали пияцьку і плебісцитову статистику, що виказувала найменше споживання алькоголю і найбільш розвинену плебісцитову акцію на наших землях тим, що проти-

Члени хору і учасники ювілейного концерту, що відбувся в Рогатині 30 квітня 1939 року з нагоди 30-ліття Товариства "Відродження". У першому ряді (зліва): Ярослав Водонос (пізніше священник), Зиновія Поташник-Воробець — диригентка хору, адв. Роман Шенкірик з сином Остапом.

алькогольна акція серед української людности була "основана на тлі сепаратистичних змагань українського народу, а саме селянство, що було підбурюване "руськими" священниками і невеликою горсткою інтелігенції під претекстом протиалькогольної боротьби, вело протидержавну акцію".¹⁴

Польський часопис "Дзєннік Львовскі" також інтерпретував факт зорганізування і відбуття 3-4 плебісцитів в "Малопольсцє вєсходней" як протидержавну акцію українців. Таке саме становище займала польська повітова адміністраційна влада (староства), не затверджуючи вдалих плебісцитів, а їх підтримував міністер внутрішніх справ Польщі Славой Складковський.¹⁵

Тут слід підкреслити, що зорганізований польський протиалькогольний рух не поділяв шовіністичних фальшивих позицій і поглядів на українську боротьбу за тверезість свого населення.

Для порівняння до речі буде згадати коротко про протиалькогольну боротьбу в той же період на Радянській Україні. В Харкові Об'єднане Протиалькогольне Товариство поширило свою працю, охоплюючи нею більше ділянок нового суспільного життя. Крім боротьби з алкоголізмом, завданням Товариства було ще оздоровлення побуту, праці та відпочинку, допильнування здорового харчування, психогієна тощо. Протиалькогольні робітники працювали над перебудовою старого побуту в цілому суспільному житті, старалися переконати все громадянство про необхідність боротьби з алкоголем. До цього основним принципом Товариства була ще

протинаркотична діяльність з питань алкоголізму та наркоманії взагалі, організуючи громадську думку навколо боротьби з алкоголізмом як суспільним лихом.

Незважаючи на те, що вживання алкогольних напоїв було освячене у нас традицією і звичаєм, хоч апостоли тверезости мали і мають до поборення величезні труднощі і упередження, можна сміло сказати, що Товариство "Відродження" на Рогатинській Землі наважилось у період своєї діяльності замінити старий пияцький побут новими тверезими формами життя і в цьому напрямі до тверезости досягли помітних успіхів.

ПРИМІТКИ

1. *Відродження* (Львів), ч. 1, 1930, стор. 7.
2. Там же.
3. Там же.
4. *Ми Молоді* (Рогатин), ч. 1-2, 1929, стор. 1.
5. Там же, ч. 3-4, 1929, стор. 47.
6. Там же, стор. 47.
7. Там же, стор. 48.
8. Там же, ч. 5-6, 1929, стор. 72-73.
9. Там же, ч. 9-12, 1929, стор. 1.
10. Там же, стор. 141.
11. *Відродження*, ч. 7-9, 1933, стор. 113.
12. Там же.
13. Там же, стор. 119.
14. Там же, ч. 1, 1933, стор. 12.
15. Там же, ч. 10-12, 1930, стор. 147.

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

ТОВАРИСТВО НАУКОВИХ ВИКЛАДІВ ІМ. ПЕТРА МОГИЛИ В РОГАТИНІ

Початків того Товариства слід шукати в період до Першої світової війни. Його засновано 1908 р. у Львові з метою ширення знань з усіх ділянок життя. Товариство мало сім філій, з того одну в Рогатині. Воно влаштувало наукові і науково-популярні виклади та допомагало в популяризації знань міщанським товариствам.

Перша світова війна принесла містові багато матеріальних знищень, а також певне духовне сповільнення в діяльності громадських інституцій і товариств. Про передвоєнну діяльність Товариства згадується тут і там в газетних хроніках і в усних переданнях старших осіб з того періоду часу. Найзамітнішою рисою діяльності Товариства були його добре упорядковані кількістю і якістю книжок та журналів бібліотека і читальня. Коли фронтові окупантські війська, зайнявши будинок гімназії, а навчальне устаткування і кабінети вивезли або знищили, то і шкільна бібліотека не була предметом охорони і пошанування. Тому то в повоєнному етапі відновлення Рогатинської гімназії в 1916 році збережена бібліотека Товариства ім. П. Могили стала зародком і ядром гімназійної книжкової колекції. Товариство ім. Петра Могили в Рогатині не було відновлене після польсько-української війни, але якимось чином у 30-их роках ходили по людях книжки з бібліотеки Товариства зі знаним книжковим знаком та моттом Івана Франка: "Книги — морська глибина, хто в них пірне аж до дна, той хоч труду має досить, дивнії перли виносить...".

Щойно після розв'язання польською владою студентського Товариства "Чорногора" в 1936 році, рогатинське студентство, шукаючи інших організаційних форм, відновило діяльність філії Товариства наукових викладів ім. Петра Могили. В той час багато осіб з рядів українського студентства були переслідувані польською адміністрацією й поліцією та перебували переважно по тюрмах. Під проводом Ярослава Кужиля відновлене Товариство, беручи за основу діяльності відбування науково-популярних викладів, товариських зібрань, влаштування літературних і громадських імпрез, провадження читальні часописів і бібліотеки, заступило раніше існуюче Товариство "Чорногора" з поширенням членства з-поза студентських кіл.

Колекція часописів і журналів, завдяки студентові Ярославові Кужилеві, була однією з кращих у місті. Однак відновлене Товариство не довго розвивало свою діяльність. Загострений курс польської політики проти галицьких українців допровадив до розв'язання владою і цього Товариства, запечатуючи домівку під претекстом комуністичної діяльності і квестіонуючи в часі ревізії домівки на полицях бібліотеки кілька старих соціалістичних книжок (Кавтського, Драгоманова, Енгельса і т.п.). Ціла та справа — це гіркий парадокс, бо, навпаки, студенти провадили націоналістичну роботу, а не комуністичну. Так і закінчилася діяльність Товариства наукових викладів ім. П. Могили, а його бібліотеку перебрала товарисько-розвагова "Українська бесіда" в Рогатині.

Учасники бібліотечного курсу при філії Товариства "Просвіта", що відбувся в Рогатині 15-17 лютого 1935 року.

МАРІЯ ГОЛОД

ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЛАСТ В РОГАТИНІ

СКАВТІНГ І ПЛАСТ

Ідея скавтіngu поширилася дуже швидко в Європі, тим більше, що вийшла з Англії, добре відомої своїм послідовним виховуванням молоді на відданих патріотичних громадян свого краю. Початок ХХ століття відзначався нуртуванням нових ідей в ділянці педагогіки, тож ідеал молоді людини із всебічним практичним знанням і вмінням давати собі раду та ще й помагати іншим, захоплював усіх — і тих, що мали свої держави чи володіли колоніями, як, наприклад, англійці, французи, німці, — і тих, котрі намагалися здобути своє власне право на окреме національне життя. Такий ідеал присвічував основникам українського виховного руху на скавтській основі, коли заклали вони у Львові перші гуртки нової молодечої організації під назвою Пласт. Основники були вчителями у хлоп'ячих гімназіях, добре освіченими педагогами. Олександр Тисовський, Іван Чмола, Петро Франко, Северин Левицький, Степан Тисовський бажали виховати нове українське покоління громадян, свідомих своїх завдань, обов'язків й історичної відповідальності. Сама назва організації "Пласт" нав'язувала до козацької слави та очайдушної вмілости бути і воєнними розвідувачами, і організаторами держави, і патронами культури. Брати приклад із світлих сторінок української історії, вистерігатися помилок громадських незгод чи міжусобиць, будувати, а не руйнувати — були підставами ідеології Пласту. Так і звучить ближче окреслення новоствореної в 1911 році організації: "Пласт — організація української молоді для всебічного патріотичного самовиховання". Три головні обов'язки, чотирнадцять точок пластового закону та звучання пластової присяги окреслювали шлях пластового життя і життя в Пласті.

Від часу заснування минуло понад вісімдесят років, але ідеї Пласту не змінилися: Україні потрібні завжди віддані вірні працівники у всіх ділянках життя. А такими показали себе ті, котрі виростили у пластових ідеях: вони переміряли тернисті шляхи України, бо обіцяли повести до щастя свою Вітчизну.

ПОЧАТОК ПЛАСТУ В РОГАТИНСЬКІЙ ГІМНАЗІЇ

Зі статті Івана Вербяного у часописі "Рогатинець" (ч. 3, 1923) та з "Вістника УПТ" (березень 1923) довідуємося, що пластовий рух почав ширитися в рядах учнів Рогатинської гімназії десь в 1913 році. Провідниками стали учителі д-р Никифор Гірняк та Микола Бабин. Ці два дуже ідейні і працьовиті педагоги взялися до організування цього, як його називає Іван Вербяний, "дуже пожиточного руху", без якогось ближчого ознайомлення з ідеями скавтіngu, маючи в руках лише невеличку брошурку д-ра С. Тисовського п.н. "Пласт". Сама ідея була захоплююча, тож зразу зголосилися до пластового полку "Запороже" 64 хлопці-гімназисти; їх поділено на 8 гуртків. Та вимоги пластового закону були досить строги, теж конечною підставою членства в Пласті були добрі оцінки в науці, отже досить швидко відпали ті, котрі не могли впоратися із завданням.

Першим полковником був Іван Озаркевич, по ньому перебрав провід Іван Вербяний. Вже в березні 1914 року відбувся перший Пластовий з'їзд, на якому виступали представники рогатинського Пласту Микола Бабин і учні гімназії Іван Вербяний та Роман Король. Під час величавого Сокільського здвигу в червні 1914 р. виступили пластуни вже в своїх одностроях, з Рогатина прибуло 15 юнаків. Тоді відбулися пластові вправи у розвідуванні, і був це перегляд усієї Пластової організації. У теренових іграх брали участь пластуни з різних місцевостей Галичини, багато з них стали потому вояками Українських Січових Стрільців і Української Галицької Армії, багато загинуло в боях за волю України (наприклад, Осип Яримович чи два рогатинці Ярослав Винницький і Юліян Соколовський).

Перша світова війна поклала край діяльності Пласту в Рогатинській гімназії на цілих сім років. Сама гімназія переривала кілька разів навчання через воєнні події, окупації, пошесті. Треба додати, що все таки у тому передвоєнному короткому часі (всього два роки) рогатинські пластуни мандрували по Чорногорі, крім того ще відбули прогульку на Маркіянову Гору в Підлиссі.

ПО ПЕРШІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Коли вже нарешті ущухли гарматні вибухи та перестало перекочуватися через Галичину усяке військо, відновила своє навчання і Рогатинська гімназія. Помалу почали повертатися з різних фронтів і колишні передвоєнні пластуни, які переконалися на власному гіркому досвіді, що навіть ця дрібка пластової підготовки ставала їм не раз у пригоді. Тож і бажали тим більше підготувати українську молодь до незнаного майбутнього добрим пластовим вихованням. Тому у всіх українських середніх школах відновився і поширився Пласт, тим разом і на дівочі гуртки. Розуміється, Рогатинська гімназія не стояла позаду. Постали тут хлоп'ячі і дівочі пластові гуртки, що оформилися в полки (пізніше мали назву "курені"). У журналі

"Вістник УПТ" (ч. 5-6, травень-червень 1923) написано: "Пласт в Рогатині засновано минулого (1921) року. Спершу вписалося 18 учнів, сьогодні лічить 150. Пізніше подамо докладніші відомості про наш рогатинський улад (полк ім. Пилипа Орлика і полк ім. Настасі Слуцької). Тепер звертаємося до рогатинського громадянства, щоб негайно вписували своїх дітей, дівчат і хлопців, до Пласту. В прийнятті вимагається: 1. закінчення 12 літ; 2. внести прохання до пластового полку. Прохання підписує петент/ка і подає свій вік, школу, класу, дату та прохає двох знайомих запряжених іспитованих пластунів, щоб за нього поручили підписами у проханні. В проханні треба написати, коли вперше довідався про Пласт і що про нього знає. Рівночасно треба принести посвідку від родичів або домашньої опіки, що годяться на прийяття до Пласту. В.М."

Опікуном полку ім. Пилипа Орлика був учитель Володимир Микитин, опікункою дівочого полку ім. Настасі Слуцької стала Віра Кудрик. Полк ім. Пилипа Орлика очолив Іван Сенів, замітнішими членами були: Іван Бойкевич, І. Булик, Северин Любінецький, Володимир Михас, Іван Вергун, Антін Пиріг, Василь Шмігель. Дівчат провадила Стефа Баяс, належали Оля Павлів, Капківна, Ліда Кудрик, Галя Біленька, О. Підляшецька, Слава Загайкевич, Ліда Бачинська, Марійка Гарбачевська, М. Шалаута й інші. Пластові зайняття відбувалися у гуртках під проводом впорядників(-ниць). Кожний гурток мав свого провідника/провідницю. В короткому часі змінилася організаційна система Пласту. Полки стали називатися куренями. В Рогатинській гімназії були, отже, два курені: 29-ий курінь ім. Настасі Слуцької (дівчата) і 20-ий курінь ім. Пилипа Орлика (хлопці), об'єднані в коші. Першим кошовим став Михайло Сараб; курінним 20-го куреня був Іван Попович; активнішими членами були Ярослав Булка, Роман Щуровський, Іван Шулим, Тарас Крушельницький, Микола Гулей. Курінною 29-го куреня стала Ліда Кудрик, активніші членки: Марія Біленька, Є. Весоловська, Наталка Бігус, Стефа Дмишко, Оля Лялька, Анна Левицька, Зеня Поташник, Геня Біленька, Слава Гевко. Як і раніше, зайняття відбувалися у гуртках, де головно ознайомлювалися пластуни з ідеологією Пласту, а також з теоретичним і практичним знанням життя в природі, таборуванням, краєзнавчими прогулянками, історією, піснями, звичаями. Багато часу присвячувано на т.зв. пластові ігри, котрі мали за завдання вироблювати спостереження, бистроту ума, вміння приймати рішення та пристосовуватися до вимог. Учитель Іван Вербяний (передвоєнний пластун, тепер природознавець) провадив прогулянки в околиці Рогатина, щоб члени Пласту були справжніми дітьми матері-природи, про що співалося у гимні закарпатських пластунів. Деякі гуртки вишколювалися у сигналізації за методом Морзе. Ідеальним впорядником хлопців був Володимир Михас, сам вишколений у підстаршинській школі; він провадив гурток "Беркут" та виспеціалізував своїх хлопців у сигналізації. До цього гуртка належали: Михайло Лялька, Теодор Баран, Олег Кудрик, Володимир (Любрик) Гладкий, Зенон Горечий, Ярослав Кужиль, Володимир Пиріг ("Дитина"), Ярослав Польовий.

З приходом до Рогатинської гімназії учителя Юліяна Каменецького, який став душою Пласту, розгорнулася діяльність пластових гуртків, збільшилася участь у літніх пластових вишкільних таборах — чи то в Карпатах, чи у мандрівно-водних.

Треба ще сказати, що кожний пластовий курінь мав свого зв'язкового (чи зв'язкову). Зв'язковими бували пластуни-сеніори, або студенти — старші пластуни. Вони помагали впорядникам провадити пластовий вишкіл і опікувалися членами своїх куренів, рівночасно належали до Верховної Пластової Ради цілого Пластового Уладу.

Кожного року певна кількість членів Пласту кінчала свою гімназійну науку, тим самим переставала бути членами юнацьких куренів, переходила до старшопластунських; багато виїздило з Рогатина на дальші студії, деякі відходили з громадського життя взагалі. Вступали нові члени — молодші. Змінювався, отже, й склад виховників та провідників. Але пластова праця проходила як і передше: щотижневі сходи, часті прогулянки в лісі Дібринова, Підвиння чи на Чортову Гору; менші святкування в Кузьминцях або в Перенівці. Пластові весняні фестини, спортові змагання, більші прогулянки до Галича-Крилоса, на Лисоню. Виїзди до Бережан, Тернополя, Стрия. Табори в Підлютому, Манастирку, мандрівки на Маківку, Говерлю, Сивулю чи в інші околиці (включно із Волинню й Поліссям) та плавба по могутньому бігу Дністра. Усе оповите пластовою чи стрілецькою піснею, веселими дотепами навколо пластового багаття, невгасною ватрою українського патріотизму.

До найкращого розвитку дійшов Пласт у Рогатині в 1928/29 році, як, зрештою, було це в цілій Галичині й на Волині. В 1927-28 і 1929 роках зв'язковим 20-го куреня пластунів став старший пластун Яро Гладкий. Кошовим був тоді Роман Кульчицький. Курінною 29-го куреня пластунок була Ірина Гладка, в команді куреня були Геня Біленька, Слава Федоришин, Катруся Мовчан, Оля Величко, Зеня Поташник, Нуся Хабурська, Катруся Пиріг. Курінним 20-го куреня був Петро Олійник, в команді Юрко Федорів, Микола Ромах, Михайло Кіндрачук, Іван Балук, Іван Пухаль, Михайло Лялька. З тих часів запам'яталися ще Ярослав Коваль, Святослав Хомин, Ярослав Ткачук, Осип Труш, Мирослав Бекіш, Василь Івахів, Володимир Андрушків, Богдан Смик, Славко Ромах, Дмитро Пархуць, Іванило, Федунків. Усі вони і ще багато інших таборували, ходили в мандрівки, пили човнами, вступали по дорозі до всіх своїх товаришів, ночували у приходських клунях.

В 1928 році дуже врочисто відбулося посвячення пластового прапора. Це було справжнє всенаціональне свято! Отець Теодосій Кудрик, катехит і парох, посвятив цей прапор у присутності великої кількості громадянства, пластової "знаті" та всієї пластової молоді з Рогатина й інших місцевостей. Відбулися теж пластові покази різних вмілостей. У тому самому році Верховна Пластова Старшина проголосила змаг усіх юнацьких куренів за їхню діяльність. Цим змагом проводив гімназійний лікар д-р Вербенець,

досвідчений пластовий діяч і виховник. 20-ий курінь ім. Пилипа Орлика одержав перше місце. У зв'язку з цим курінний Петро Олійник дістав "Перше Пластове" відзначення, а курінний суддя Михайло Лялька — "Друге Пластове" відзначення. Восени поїхали чи помандрували пластунки і пластуни Подільської Пластової Округи до Бережан на зустріч. Треба зазначити, що до Подільської Пластової Округи належали такі місцевості: Тернопіль, Скалат, Теремовля, Збараж, Рогатин, Бережани. Окружним зв'язковим цієї округи став д-р Никифор Гірняк (тепер вже учитель Тернопільської гімназії). Д-р Н. Гірняк згадує про свою працю на тому пості у статті регіонального збірника "Шляхами золотого Поділля" і розповідає про відбулі три зустрічі пластової молоді в 1928 і 1929 рр., а саме: в Рогатині з нагоди посвячення прапора, в Бережанах та вже в 1929 році в Тернополі. Бережанські пластуни мали свою оркестру, якою провадив Богдан Старух.

Славні були пластові вечорниці з танцями або веселі вечори з до-тепними програмами. Були курси танків, на яких Яро Гладкий вчив пласту-нів і пластунок не лише модних тоді "шіммі", "танго" чи "фокстротів", але й старосвітських "лянсієра" і "кадриля". Коломийка, гопак і аркан та без-смертний віденський "вальчик" входили теж у програму курсів. Хором пластунок управляла Стефа Баляс, пізніше Зеня Поташник. Пластуни 20-го куреня видавали свою курінну газетку, тим займалися Олег Кудрик і Любрик Гладкий.

У згаданих роках — 1927, 1928 і 1929 — відбувалися дуже успішні табори на Соколі, Лисоні, водний у Манастирку над Дністром та кілька мандрівних. Старшопластунський курінь "Чорноморці" організував кілька років підряд водні табори для юнаків і старших пластунів. Водне табо-рування пластунок перебрав на себе старшопластунський курінь "Дністрянка", курінною була там студентка фізичного виховання з Тернополя Галя Мороз, у влаштуванні табору допомагали Ірина Гладка, Ліда Кудрик. У водних таборах брали участь такі рогатинці: Юліян Каменецький, Яро Гладкий, Михайло Лялька, Володимир Андрушків, Роман Кульчицький, Іван Прокопович, Олег Кудрик, Володимир Прокопович. Захопленими учас-никами водного таборування було багато інших пластових друзів. На дівочі табори в Підлютому часто їздили Ірина Гладка, Ліда Кудрик, Зеня Поташ-ник, Шашка Поташник, Слава Бігус, Катруся Мовчан, Леся Угрин, Геня Головацька, Доця Скікун.

В червні 1929 р. в Тернополі відбулася велика окружна зустріч пласто-вих куренів Подільської округи. Як вже згадано, зв'язковим Округи був д-р Никифор Гірняк. На зустріч прибув теж Верховний пластун Северин Левицький зі Львова. Рогатинських пластунів провадив Юліян Каменецький, зв'язковою дівочого куреня була тоді Люба Верб'яна. Дуже імпозантним був похід пластових з'єднань вулицями Тернополя, грала пластова оркестра з Бережан під проводом Богдана Старуха. На площі Сокола відбулося посвячення прапора 32-го пл. куреня, потім були покази вмільости, вправи. Під час офіційної частини Верховний пластун Северин Левицький іменував

двох визначних пластунів званням "Гетьманського Скоба" (дуже рідкісна почесь у тих часах!), а саме: Теодора Барана і Юрія Федорова. Увечорі був ще прегарний концерт, на якому співав хор пластунок з Рогатина в'язанку пісень та дует "Де ти бродиш, моя доле". Пластуни і пластунки з Тернополя виступили з новою піснею "Гей, браття пластуни". Були теж веселі й жартівливі пісні, дотепні вірші.

Восени 1929 р. в Рогатині зорганізовано ремісничий пластовий курінь з гуртками хлопців і дівчат. Курінним став Роман Пурій. До хлоп'ячого гуртка належали Роман Пиріг, Василь Цап, Осип Демчишин, Петро Бардаль, Іван Лантвіт, Осип Гнида й інші. В дівочому гуртку були: Юля Антоневиц, Михася Біленька, Юля Легка, Катруся Мосора, Філя Окрепка й інші. У гімназії кошовим став Микола Ромах. Курінним 20-го куреня вибрано Юліана Іваницького, курінною 29-го куреня — Зеню Поташник. Запам'яталися такі пластуни: Юрко Герич, Іван Пухаль, Василь Дідоха, Степан Процик, Любрик Гладкий, Олег Кудрик, Володко Пиріг, Олесь Дражньовський, Дмитро Лютий, Богдан Смик, Славко Ромах, Степан Кучменда, Іван Гречух, Іванило. З дівчат ще Шашка Поташник, Катруся Мовчан, Дарка Ратич, Леся Угрин, Славка Бігус, Оля Величко, Доця Скікун, Слава Гевко, Нуся Хабурська, Катруся Гнилиця, Марійка Сверида, Євгенія Біленька, Марійка Мороз, Мелася Поташник, Рися Прокопович, Стефа Губка, Геня Головацька, Ірена Мороз. У тому часі впорядницями були теж ст. пл. Ліда Кудрик, ст. пл. Оля Лялька. Зв'язковою була Люба Вербяна, яка дуже вміло провадила руханковими вправами. До пластового спортивного вишколу належали: легка атлетика, відбиванка, кошиківка, лещатарство, ставлення вез, вільноручні і ритмічні вправи до співу чи музики. З показами тих вмілостей виступали пластуни й пластунки на загальних чи чисто пластових святкуваннях, фестинах, імпрезах. До обов'язків пластунів належали ще: стійка коло Божого Гробу, почесна сторожа при обходах з Плащаницею, Зеленосвяточні походи з вінками на могили поляглих. Часто пластунки виступали з інсценізаціями й співами. Пластові прогулянки кінчалися звичайно ватрою. Пригадується одна весела дотепна пісенька, яку склали пластуни на 29-ий курінь пластунок та співали, присвічуючи собі ліхтарками, бо від ватри не було досить ясно:

*А ми знаєм один курінь,
Його знає кожний дурень.
Він ім'я Настасі носить,
Свою славу скрізь голосить.
Там курінна така красна,
Як із неба зірка ясна.
Судиха — велика паня,
А писарка як та паня.
А скарбничка там багата,
Видре гроші навіть в тата.*

Курінна — Зеня Поташник; суддя — Слава Гевко; писарка — Нуся Хабурська; скарбничка — Катруся Мовчан.

В 1929 році зорганізовано теж новацькі пластові рої, дівочий і хлоп'ячий. Новацькі рої провадили Катруся Мовчан і Зеня Поташник — дівчат; хлопчиків провадили Водонос і Пиріг. У новацтві були такі дівчатка: Віра Артимович, Катруся Велитович, Мелася Кудрик, Вірка Поташник, Анна Андрейців, Вірка Мосора й інші; хлопці: Юлько і Ромко Водоноси, Любко і Олег Ратичі, Михайло Нагірняк, Володко Гапишин, Мирошко Самоверський.

Так у пластовій діяльності минали роки навчання у гімназії, змінювався провід, дещо змінювалося і саме пластування. Таборування займало тепер мало що не цілі вакації, бо ще приходили мандрівки по всій Галичині й Волині, щоб краще пізнати всі закутки. У Крилосі мали незабаром розпочатися розкопки княжої катедрі, це було щось незвичайне, кожний хотів принаймні глянути оком на цю давню славу. Рівночасно з давнього, чисто військового УВО розвинулася ОУН — Організація Українських Націоналістів. Розуміється, поміж членами цієї нової організації, котра ставила собі за мету "здобути Українську Державу, або згинуть за неї" не бракувало й пластунів. Щораз більше й більше їх опинялося у польських тюрмах, часом у наслідок неоправданих обвинувачень і засудів. Багато пластунів і пластунок ставали активними членами таємного ОУН. Але рівночасно провадили вони пластову виховну й громадську працю ще й попри свої студії. У тому часі в Рогатині курінним 20-го куреня став Володимир (Любрик) Гладкий, курінною продовжувала бути Зеня Поташник. Відбувалися під час вакацій різноманітні мандрівки й табори, але тоді вже розпочалися сильні переслідування українців, включно з горезвісною пацифікацією. Польська влада відплачувалася за палення стирт, за напади на пошту, за вбивство мін. Перацького. Восени 1930 року закрито Рогатинську гімназію, а рівночасно заборонено діяльність Пласту в цілій Галичині і на Волині. Так закінчилася доба відкритого пластування, почалося пластування під іншими назвами. Постало краєзнавче товариство "Вогні", яке гуртувало колишню пластову молодь. Відбувалися табори на Остодорі, на Соколі, у Старяві чи в Шешорах. Туди їздили ще окремі пластуни з Рогатина, щоб таки затримати щось трішки із життя в Пласті. Багато пластунів стали організаторами руханкових товариств чи спортивних клубів, таких як "Сокіл", "Роксоляна". Прихід більшовиків у 1939 році закінчив і цю еру.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

- Д-р Ілля Витанович. *До початків Пласту* (1964).
Звіт дирекції приватної гімназії в Рогатині 1923/24.
Іван Вербняний. "Довоєнний Пласт у Рогатинській гімназії", *Вістник УПТ* (березень 1923).
Михайло Лялька. *Рочестер. Пласт* (1986).
Листки дружнього зв'язку Першого куреня ім. Степана Тисовського (квітень-червень 1963).
Регіональний збірник *Шляхами золотого Поділля* (1970).

V.

Особистості
діячі

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

ДАРІЯ БАЧИНСЬКА-БАБ'ЮК

Народилася у священничій родині в місті Комарно. Одружилася з д-ром Михайлом Баб'юком, адвокатом у Рогатині. Подружжя мало дочку Стасю (Євстахія), заміжню за д-ром мед. Ярославом Сахном у Перемишлянах, і сина магістра Романа, також рогатинського адвоката, одруженого з Іреною Дуткевич, дочкою Анни і Володимира Дуткевичів з Рогатина. Дарія Баб'юкова була активна в загальній народній праці разом зі своїм чоловіком, а крім того багато працювала для організації українського жіноцтва в Союзі Українок, звертаючи особливу увагу на виховання селянських і робітничих жінок. В той час рогатинський громадський терен був ареною бурхливої політичної боротьби між радикальною і унівською партіями, що помітно відбилося на діяльності жіночих організацій. В консеквенції Дарія Баб'юк залишила Союз Українок і разом з Любою Муриною заснувала в Рогатинському повіті філію "Жіночої Громади", притягаючи до тієї організації жінок радикального світогляду. Вона була обрана членом Головної ради "Жіночої Громади" у Львові, якою проводила відома діячка радикальної фракції жіночого руху Іванна Блажкевич. Головна рада "Жіночої Громади" видавала журнал "Жіночий голос", в якому співпрацювала Дарія Баб'юк. Вона була душею і промотором праці в рогатинській філії "Жіночої Громади", статутіві завдання і цілі якої були подібними до завдань і цілей Союзу Українок, але оперті на паралельних партійних рейках філософії українського політичного радикалізму.

Кінець цій громадській контроверсії положила советська влада за першої окупації Галичини в 1939 р. В наслідок політичних змін і небезпеки арешту, сім'я Баб'юків переїхала до Львова. Зміна місця проживання не охоронила, і тут советська міліція прийшла їх арештувати. Д-р Баб'юк, щоб обминути дальших знущань в тюрмі, покінчив життя самогубством, а пані Дарія була заарештована і вислана на невільничу працю в Казахстан.

Амнестія після смерти Сталіна скоротила час ув'язнення Дарії Баб'юк, і вона з цілком підірваним здоров'ям повернулася до Львова, де померла на советській "волі" в 1971 році.

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

ВАСИЛЬ БІЛЕЦЬКИЙ (1857-1931)

Народився 1857 року в Любичі Королівській у свідомій селянській родині. В місцевій школі відзначався незвичайним талантом, що дало йому спромогу до дальшої науки в містечку Белзі, опісля в Академічній Гімназії та у Львівському університеті. Присвятився історичним студіям, а попри те брав жваву участь в житті тодішнього нашого студентства як один із найактивніших членів поступового гуртка Академічного Братства.

Після закінчення університетських студій Василь Білецький працював заступником учителя гімназій у Львові, Самборі і Тернополі, став професором історії в українській Академічній Гімназії у Львові і на цьому становищі був аж до переходу на пенсію в 1917 р. Як щирий педагог, вчив розуміти історію свого народу й інших народів світу та мав великий вплив на розвиток поглядів і характерів своїх учнів. Мав чистий, кристальний характер, був гарячим прихильником поступу й культури, ревним працівником у наших народних культурно-освітніх товариствах, головно у "Просвіті" та "Рідній Школі". Будучи вже емеритом, далі працював у культурно-освітніх організаціях і школах Українського Педагогічного Т-ва на терені Львова, а в 1924/25 шкільному році був найменований директором приватної гімназії "Рідної Школи" в Рогатині.

У своєму житті був ревним апостолом тверезости і непохитним борцем на протиалькогольному і протинікотинному фронті. Він належав до членів-основників та був довголітнім членом Головної Ради товариства "Відродження". Перебування директора Білецького в Рогатині було відносно коротким, але пам'ять про нього буде записана тривкими літерами в історії нашого народу, нашої гімназії і Т-ва "Відродження". Помер несподівано 24 лютого 1931 р. у Львові.

ДМИТРО КОЗИЙ

ІВАН ВЕРБЯНИЙ

(Посмертна згадка)

Смерть нежданно проріджує наші ряди. Вона вирвала з-поміж нас 5 жовтня 1964 року Івана Вербяного, колишнього активного учасника наших визвольних змагань у лавах Українських Січових Стрільців і Української Галицької Армії, довголітнього вчителя гімназії "Рідної Школи" в Рогатині і наукового працівника на еміграції, людину трудолюбну та повну життєвого ідеалізму. Востаннє ми зустрілися з ним 1944 року на словацькому кордоні, де тоді збилися валки втікачів з української землі. Мене вразив незвичний смуток, який пробивався тоді на обличчі покійного. Бо словами він його не зрадив. Замкнув його в собі. Це був біль патріота, що бачив руїну рідної землі, змішаний, може, з передчуттям, що за ним замкнулася брама повороту додому. Я був вражений тим смутком, бо знав його з кільколітньої співпраці з ним в "Рідній Школі" в Рогатині. Він був завжди спокійний і зрівноважений, товариський і готовий до послуг — справжній джентлмен.

Іван Вербяний закінчив студії біології в університеті у Відні в 1923 р., але цікавився всіма ділянками культури і придбав собі гарну бібліотеку. Предметом його спеціального зацікавлення були, між іншим, досліди великого індуського фізика та фізіолога рослин Джегедіс Чандра Боза. Десь наприкінці 1920-их років був уже готовий його переклад з англійської мови підручника про Скавтінг (Пласт) Роберта Бейден Повела. На жаль, не знаю про долю того перекладу.

Іван Вербяний був організатором і керівником Пласту в Рогатинській гімназії. Співпрацював з проф. Ю. Каменецьким у протиалькогольному товаристві "Відродження" та його органі "Ми Молоді". Бувши завжди в курсі громадських справ, посилав дописи до львівського щоденника "Новий Час". Ритися в енциклопедіях — це було здавна його улюблене заняття. Не дивно, що і в останні роки, уже на еміграції в США, він перевіряв з науковою метою відомості про Україну в англомовних енциклопедіях, ділячись результатами своєї праці з читачами "Свободи". Ще будши на еміграції в Німеччині, опрацював разом з проф. В. Левом Англо-український і Українсько-англійський словник.

Іван Вербяний залишив по собі світлу пам'ять як воїн, пластун, педагог і науковий працівник.

(*"Новий Шлях"*)

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

Д-Р ВАСИЛЬ ВЕРГУН

Народився 7 квітня 1909 р. в селі Потік біля Рогатина. Народну школу закінчив у своєму селі, а до української гімназії в Рогатині ходив кілька років. Гімназію закінчив матурою у Львові. Після відбуття військової служби в польській армії, студіював філософію, економіку і журналістику. Працював в українській банківській системі в Тернополі і Городенці. Був організатором молодечого Товариства "Каменярі" і редактором журналу тієї ж назви.

На еміграції в Західній Німеччині В. Вергун повністю присвятився педагогічній праці, допомагаючи організувати українське шкільництво в таборах переміщених осіб. В тому самому часі був редактором двотижневика "На чужині", що виходив у містечку Фільсбурзі коло Ляндеку в Баварії. Після ліквідації табору в Фільсбурзі, Василь Вергун переїхав на посаду гімназійного вчителя латинської і німецької мов, а згодом вчителя української мови і літератури в місті Ляндсгуті, де також виконував обов'язки директора школи після виїзду проф. Степана Глушка до США, аж до ліквідації гімназії. У Сполучених Штатах Америки Василь Вергун в 1955 р. почав працювати в тижневику "Народна Воля" у Скрентоні, органі Українського Робітничого Союзу, згодом презваного на Український Братський Союз. Після відходу д-ра Матвія Стахова з посту головного редактора "Народної Воли", він перебрав його посаду.

В 1973 р. редактор Василь Вергун здобув диплом доктора філософії в Українському Вільному Університеті, захистивши дисертацію на тему "Психологічні елементи в житті і творчості Івана Франка". Після переходу на емеритуру він повністю присвячував свій час науково-публіцистичній роботі. Д-р В. Вергун був членом багатьох українських організацій і наукових установ, опублікував ряд праць з української літератури й мови, зокрема про літературні процеси в Україні в другій половині XIX століття, які видало Наукове Товариство ім. Шевченка. Багато його статей друкувалися на сторінках газет "Народна Воля", "Українське Народне Слово" та "Свобода". Чимало його праць ще не опубліковані. Д-р Василь Вергун був співредактором і автором статей у двох томах збірника "Дрогобич — земля Івана Франка". Він повинен був увійти в члени редакційної колегії збірника "Рогатинська Земля", до якої корінно належить своїм походженням, здобуттям гімназійної освіти та ранньою громадською працею в рядах Т-ва "Каменярі". Помер несподівано на удар серця в Нью-Йорку 25 грудня 1981 р.

ВАСИЛЬ РАТИЧ

МИКОЛА ВОДОНОС

Микола Водонос, син Марка Водоноса і Анізії з роду Васько, народився 15 травня 1883 р. в селі Мошків Сокальського повіту. Помер 1 вересня 1952 р. в Рогатині, там похоронений. Учитель, організатор шкільництва, директор шкіл в Рогатині. Член "Просвіти" і Пласту.

У щоденнику "Свобода" з 9 грудня 1952 р. появилася посмертна згадка, яку написав Василь Ратич, останній директор Рогатинської гімназії доби більшовицького періоду. Передруковуємо її. — Редакція.

ПОМЕР ЗАСЛУЖЕННИЙ ПЕДАГОГ

Окружною дорогою наспіла вістка, що 1-го вересня ц.р. (1952) в окупованій більшовиками Західній Україні, в Рогатині, помер заслужений педагог Микола Водонос, проживши 69 років. Його життя та праця як педагога — це ясна сторінка українського народного шкільництва останньої доби на наших рідних землях у Галичині та Закарпатті. Була це вельми трудяща людина, добрий громадянин та зразковий педагог і адміністратор школи.

У 20-их рр. опинився Микола Водонос на Закарпатті, де працював на ниві українського всенародного шкільництва — до хвили, коли чехи стали позбуватися немилих їм "гостей". Він повернувся до Галичини та став управителем 7-класової народної школи "Р.Ш." в Рогатині (1928).

На тому становищі застала його перша більшовицька окупація в 1939 р. У більшовицькій школі виконував обов'язки завідача педагогічною частиною для початкових груп в українській середній школі. Після німецької інвазії перебрав знову управу 7-кл. вселюдної школи. І згодом не розлучався з педагогічною працею до останньої хвилини свого життя, залишаючись на своєму місці, в Рогатині.

Скупі й недокладні вістки з-поза залізної заслони подають, що минулого року серед невідомих обставин утратив праве око, а смерть скосила його життя несподівано, після короткої недуги серця 1-го вересня 1952 року. Його учні, для яких жив і трудився ціле життя, віддали йому останню послугу.

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

МИХАЙЛО ГАЛУЩИНСЬКИЙ (26.XI.1878 — 25.IX.1931)

Коли несподівано помер Михайло Галущинський, ця сумна вістка жалібним відгомонам рознеслася по цілій Західній Україні. Відійшла у вічність аристократична і популярна особистість, широковідома, з повною енергією, особа невсипущої праці на виховно-шкільному, культурно-просвітному й громадсько-політичному полі. Михайло Галущинський був однією з найчільніших постатей на західньоукраїнських землях. Вже замолоду визначався він своїм хистом, енергією й любов'ю до виховної і громадської праці. Під час університетських студій очолював і був одним із найактивніших членів Академічної Громади у Львові та співробітником її органу "Молода Україна" (1899-1902), опісля головою другого академічного товариства — віденської "Січі". Згодом, ставши вже учителем гімназії у Золочеві, Михайло Галущинський проявив себе і як визначний педагог, і як енергійний громадський діяч-організатор просвітно-політичної роботи в повіті. Саме завдяки йому підупало в Золочівщині москвофільство.

Із Золочева М. Галущинський переїхав до Рогатина на посаду директора української приватної гімназії, де, як організатор і керманіч її, здобув собі загальне визнання. Рогатинська гімназія в 1910-1914 роках під його вправною кермою стала зразковою середньою школою в цілому краю. Йосип Гірняк, корифей українського театру і колишній учень Рогатинської гімназії, у своїх споминах (1982) характеризує Галущинського ось так: "Чуткий і терпеливий король педагогів — директор Михайло Галущинський виліковував скорботу і зневіру. Це був великий майстер свого діла. Словом, це був батько, не директор! Завдяки його педагогічному хистові й любові до молоді, сотні учнів понесли у світ широкий ширу любов і добру пам'ять про Рогатинську гімназію і її надзвичайного керівника".

Цей організаторський хист та заслуги Михайла Галущинського висунули його на початку Першої світової війни на високе становище — отамана, начального команданта Легіону Українських Січових Стрільців. М. Галущинський командував УСС в перших організаційних місяцях 1914 року.

Після війни М. Галущинський був членом професури Українського тайного університету у Львові і з властивою йому запопадливістю працю-

вав в Українському Горожанському Комітеті і в "Рідній Школі", а згодом віддався цілком народно-просвітній праці в Т-ві "Просвіта" у Львові, будучи її обраним головою в 1923 р., по смерті Івана Кивелюка. Тут М. Галущинський розвинув надзвичайно енергійну і плідну діяльність, зробивши головний натиск на працю освітньо-організаційну, а також виховну на нових західноєвропейських візрцях. Свою програму новий голова Товариства з'ясував у публікації "Просвіта" (Львів, ч. 773, 1931) ось так: "У виїмкових відносинах, серед яких доводиться жити нашому народові, має освіта дорослих ще особливі завдання. Вона має в'язати всі порозділювані частини народу в одно духовне ціле, себто дбати про вироблення сильного почуття національної єдності. Вона має дбати про взаємний обмін культурного доробку та його впливу на душу поодиноких частин. Вона має хоронити перед зниклом національного почування в народі серед чужого моря і переважаного впливу чужої культури. Одним словом, має стати охоронним засобом у щоденній праці й у щоденній боротьбі за існування національного організму". Отож та праця за прикладом західноєвропейських товариств мала зірвати з традиційною в нас добродійністю в освітній праці та заступити її фаховістю.

Поza тим М. Галущинський присвячував ще час редагуванню видань, що їх здебільша сам же й покликав до життя: "Народна Просвіта", "Бібліотечний Порадник", "Аматорський Театр", а в кінці "Життя і Знання". На додаток до всіх тих чинностей Галущинський був активний у партійно-політичному житті, виконуючи обов'язки сенатора, а опісля посла до польського парламента в 1928-1930 рр. з рамени Українського Національного Демократичного Об'єднання (УНДО). Був автором багатьох праць на педагогічні теми та споминів з життя Українських Січових Стрільців. За час його каденції кількість філій "Просвіти" зросла на 86, себто на 9 філій більше, ніж перед війною, а кількість читалень "Просвіти" дійшла до 2,934, отже на 65 більше.

Коли зважити повоєнні обставини і взяти до уваги всі політичні та фінансові труднощі, то ця мова чисел свідчить найбільш переконливо про розмах праці Товариства під проводом надзвичайно енергійного й працюючого голови. Одначе в тій праці були перешкоди й різні труднощі зовнішнього і внутрішнього порядку. Тиск польської влади, виснажуюча політична боротьба й дуже важке матеріальне становище Т-ва "Просвіта" сильно підірвали здоров'я Михайла Галущинського й він серед активної просвітнянської праці несподівано помер на параліч мозку 25 вересня 1931 р. Українське громадянство під проводом Т-ва "Просвіта" урочисто і з великими почестями відпроварило на вічний спочинок на Личаківський цвинтар у Львові свого щирого робітника й провідника, що впав жертвою твердої дійсности. В похороні взяла участь також делегація з вінками з Рогатина, репрезентуючи Українську гімназію, філію "Просвіти" та "Рідну Школу".

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

ОЛЕКСАНДЕР ГАРАСЕВИЧ (1876-1934)

Народився у священничій сім'ї в селі Козара на Рогатинщині. За професією — агроном-педагог. Довгі роки працював на галицькій землі, спершу мандрівним учителем сільського господарства Т-ва "Просвіта" в 1904-1909 роках, пізніше — інструктором "Сільського Господаря", а після — учителем господарства і природознавства в державній вчительській семінарії у Львові. Повний любові до народу, зрозумів, що найбільшим нещастям українського народу є алкоголізм та нікотинізм. Маючи це на увазі, у своїй фаховій праці серед громадянства невтомно пропагував ідею тверезості.

Олександр Гарасевич, будучи прихильником організованої боротьби з алкоголем і тютюном, був одним із перших членів-основників протиакогольного Т-ва "Відродження", яке засноване 14 лютого 1909 року ("Відродження", Львів, 1 серпня 1934, ч. 14-16). До часу вибуху Першої світової війни віддає всю свою працю Т-ву "Відродження" як його голова.

Олександр Гарасевич був учасником визвольних змагань і залишився на наддніпрянській Україні, де працював також агрономом. В останні роки життя не мав праці. Кілька разів був арештований і репресований більшовиками як підозрілий в націоналістичній діяльності і з того приводу захворів на нерви та трагічно загинув, наклавши на себе руки в 1934 р. в Харкові.

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

АРХІТЕКТ ІНЖ. РОМАН ГРИЦАЙ (1887-1968)

Перша світова війна принесла великі матеріальні знищення як Рогатині, так і багатьом довколишнім селам та містечкам Рогатинського повіту. В наслідок такого невідрадного стану, т.зв. "Крайовий виділ" у Львові (себто уряд Галичини) приступив до відбудови будинків, доріг, мостів та залізничних шляхів. Створено для того відповідні інженерні експозитури, які на призначених місцях, в більшості у повітових містах, займалися відбудовою зруйнованого війною краю. Були це високопрофесійні інженери всіх ділянок: вони проектували та наглядали за виконанням проєктів відбудови. Таку експозитуру створено і в Рогатині. Її керівником призначено інж. Володимира Дидинського, а йому до помічі заангажовано інж. Романа Грицай. По двох роках інж. В. Дидинський виїхав до Дрогобича, а його місце зайняв інж. Роман Грицай. Від того часу він зв'язав свою професійну і громадську діяльність з Рогатином, де проживав до дня смерті.

Роман Грицай, уродженець Львова, походив з мішаної українсько-польської родини. Закінчив Львівську політехніку дипломом інженера-архітекта. До Рогатина приїхав на початку 20-их років, як вже було сказано, щоб працювати на відбудові краю. Тут вже проживав його старший брат Володимир, який вчив природничі науки в Рогатинській гімназії. До речі, Володимир Грицай закінчив два факультети — природничий і теологічний, отже вже при кінці 20-их років вибрав священничий стан, виїхав з Рогатина і став приватним капеляном митрополита Андрея Шептицького.

Інж. Роман Грицай провадив ще кілька років це урядове бюро відбудови, а потому відкрив своє приватне інженерно-архітектурне бюро. Тоді повністю розгорнув свої таланти як інженер-архітект, будівничий, проєктодавець. Крім будівельно-архітектурних праць, Роман Грицай виконував ще прекрасні картини-акварелі та рисунки, і цього мистецтва вчив у Рогатинській гімназії. Незвичайно приємної спокійної вдачі, знаний із своїх дотепів і гумору, завжди повний нових ідей і проєктів ужиткового мистецтва. Навіть за часів польської адміністрації займав пост заступника посадженика міста, що повторювалося при кожній зміні адміністрації. Був справжнім вірним громадянином Рогатина, дбав про красу і гарний вигляд

міста, під чийм володінням воно не перебувало б, і залишив після себе багато добрих слідів і споминів.

Крім різних будинків у самому Рогатині, проєктував ще пам'ятник поляглим борцям за волю України, кілька церков у Рогатинському повіті, а також величаву церкву для монастиря Сестер Василіянок у Львові. Був одружений з Дарією Кудрик, дочкою о. Павла Кудрика. Маленька їхня донечка померла немовлям.

Був арештований в 1945 р. і засуджений на 15 років каторги в Іркутській області. Після звільнення з тюрми повернув до Рогатина, де й помер 16 травня 1968 року, на 81-му році життя.

Пропам'тна таблиця Романові Грицаєві, встановлена на фасаді міської бібліотеки в Рогатині і посвячена 28 квітня 1992 року.

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

Д-Р СЕМЕН ДЕМИДЧУК (22 .IV. 1884 — 20 .IX. 1965)

Громадський діяч і публіцист у США. Народився в містечку Буськ, Західня Україна. Студював право у Львівському університеті, який закінчив докторатом в 1914 році. Як гімназійний студент приїздив на вакації до села Заланів. Тут о. Омелян Ваньо, парох села, заангажував його до ведення підготовчих гімназійних курсів.

В 1912 р. Головна Управа "Рідної Школи" вислала його до Америки як делегата, щоб посилити жертвенність американських і канадських українців. Удруге приїхав він до Америки в 1914 р. як делегат Загальної Української Ради у Відні, щоб організувати допомогу українським втікачам у Центральній Європі. В Нью-Йорку д-р Демидчук заснував Лігу Українських Горожан і Ветеранів, що стала рупором проти комуністичного свавілля і вела акцію в обороні України. В 1922 р. став директором Українських Організацій в Америці. Працював секретарем, керівником і пресовим референтом у різних українських культурних та мистецьких організаціях, як хор О. Кошиця, Школа національних танців Авраменка, Український виставовий комітет і т.д. Учителював у різних українських школах, був інструктором в Колумбійському університеті (Нью-Йорк).

Від 1920 р. д-р С. Демидчук — один із найактивніших лідерів еміграції. Був співробітником часописів "Свобода", "Америка" та редактором англійського журналу "Джуніор Америка". Видавав самостійні газетки, дописував до львівського "Діла". Він — автор наукових праць, член комісії при УВАН для видання історії української спільноти у США.

До речі тут згадати, що рід д-ра С. Демидчука по матері походить з Рогатинщини. Його мати — з роду Демковичів у Кліщівні, а його прадід Симеон, який прибув з Рогатина на становище дяка в Буську (Львівщина), оженився в домі священика о. Квасницького і став родоначальником великої сім'ї.

Д-р Семен Демидчук був головним промовцем на першому З'їзді рогатинців у Нью-Йорку в 1959 р., запрошений організаційним комітетом на свідка про зародок найбільшої української гімназії "Рідна Школа" в Галичині з осідком в Рогатині, 50-ліття якої святкували в 1959 році.

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

ВОЛОДИМИР І АННА ДУТКЕВИЧІ

Однією з помітних родин в Рогатині було подружжя Володимира і Анни Дуткевичів. Дуткевичі — це старинний рід українських дідичів і шляхтичів, з якого завжди хтось був парохом у місцевості, де був їхній маєток. (Див.: Юрій М. Цегельський. *Зага роду Цегельських...* "Смолоскип", 1992, стор. 388). Володимир був сином о. Євгена Дуткевича, пароха і дідича в Рудні біля Львова. Народився в 1875 р. По закінченні гімназії під впливом інж. Василя Нагірного спрямував своє зацікавлення в ділянку економіки і торгівлі. Володимир Дуткевич був одружений з учителькою Анною Гут-Чайковською, що народилася, як і він, у 1875 р.

Впродовж 40 років Володимир Дуткевич виконував обов'язки директора філії "Народної торгівлі" в Рогатині, а його дружина Анна в той же період була вчителькою і директором державної вселюдної 7-класової школи, відомої також під назвою "Червона школа", бо в конструкції будинку пристосовано червону цеглу і червону черепицю. Подружжя користувалося пошаною громадянства міста і повіту. Директора Дуткевича поважали в

місті не тільки як фахового знавця торгівлі, але також як чесного громадянина і радного міста. Він був незалежний фінансово, маючи в місті гарні нерухомості. Його дружина Анна — кваліфікований педагог і не тільки рівня вселюдних шкіл, але також як вчителька надобов'язкових предметів каліграфії і рисування в першому довоєнному періоді Рогатинської гімназії.

Подружжя Дуткевичів мало дві дочки: Марію, одружену Тарас (+1967), та Ірену, одружену з рогатинським адвокатом м'гром Романом Баб'юком. Обидві за фахом вчительки.

Директор Володимир Дуткевич помер 25 серпня 1936 р. в Рогатині і там похований, а його дружина Анна — 30 квітня 1952 р. в Нью-Йорку.

Кінцівка "Требника". Стрятин, 1606.

Д-р ОСИП КРАВЧЕНЮК

Д-Р ВОЛОДИМИР КАЛИНА

Народився 18 серпня 1896 року в Колоколині. В 1914 р. вступив у ряди Українських Січових Стрільців, а коло 1918 р. став командантом полку, потім ад'ютантом Першого куреня. По війні закінчив студії докторатом у Грацу (1929). Навчав фізики і математики у Львові. В США був головою Шкільної Ради УККА і працював для інших організацій. Багато уваги присвячував Науковому Товариству ім. Шевченка, був членом управи і делегатом від Американського НТШ до Головної Ради НТШ. Працював також заступником директора Українського Військово-Історичного Інституту при НТШ. Був дійсним членом НТШ з 22 грудня 1956 року. Написав декілька статей про УСС і спомини "Курінь смерти УСС". З його наукових праць варто згадати студію: "Suspension of paint particles in emulsions".

Був одружений з Ольгою Павлів з Рогатина.

Помер д-р В. Калина 5 листопада 1965 року.

Д-р ОСИП КРАВЧЕНЮК

АНТІН КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ

Народився 4 серпня 1878 року в Ланьцуті. Закінчивши студії на філософському факультеті Львівського університету, він працював учителем гімназії у Коломиї (1904), Станиславові (1905-06), знов у Коломиї (1909-11), а 1911 р. переїхав до Бережан. Потім був у Городенці, а з 7 лютого 1925 р. зайняв пост директора гімназії в Рогатині. Рогатинський час Крушельницького не був спокійний. Вже у березні 1925 р. поліція в Городенці повідомила поліцію в Рогатині, що 1920 року він привіз багато більшовицької літератури з Відня та що там редагував більшовицький орган "Не знати кому". Крім того поляки оскаржували його за різні зловживання супроти них у Городенці 1918-19 р., а рогатинський комісар поліції Гляйц пов'язав з особою Крушельницького справу розклеювання по селах більшовицьких відозв саме тоді, коли він приїхав до Рогатина.

Почалися масові ревізії по хатах учителів та поворотців з Америки. Вони не виявили нічого, проте підкомісар поліції доставив 23 лютого 1925 р. до Бережан кількох підозрілих у зраді держави, серед них також Крушельницького, у якого знайшли три числа журналу "Культура", два числа бібліографії, виданої 1924 р. київською книжковою палатою, і листування з видавництвами "Чайка", "Земля" і Об'єднанням українських видавців у Відні. На інтервенцію адвоката д-ра Михайла Західного в Бережанах і Володимира Бачинського у Львові, апеляційний суд звільнив Крушельницького 10 лютого 1925 р. і він повернувся до своєї праці в Рогатині (*Діло*, 15 березня 1925, стор. 2).

Під кінець 1925 року прийшло до незгоди між Крушельницьким і старшиною кружка "Рідної Школи" в Рогатині, і тому Головна Управа "Рідної Школи" перенесла його в 1926/27 шкільному році до Яворова. Коли він відмовився прийняти цей пост, його звільнили з праці в "Рідній Школі". Коли ж у серпні 1927 р. Головна Управа "Рідної Школи" оголосила конкурс на всі посади управителів середніх шкіл, Крушельницький вніс подання на посаду у двох жіночих школах у Львові. Йому дали посаду в гімназії "Рідної Школи", а звітди перенесли по короткому часі на пост управителя учительських семінарійних курсів. У 1929 р. Крушельницький почав видавати просоветський журнал "Нові Шляхи", відтак журнал "Критика", а на весні 1932 р. виїхав з цілою родиною до Радянського Союзу, де його і двох

синів розстріляли 17 грудня 1934 року. Так трагічно закінчився життєвий і творчий шлях цього письменника.

Як письменник Антін Крушельницький дебютував збіркою "Пролетарі" (1899), а незабаром видав, разом з Володимиром Старосольським, літературну серію "Живі струни", в яку входили найновіші твори української літератури і переклади найновіших творів європейської літератури. Його перу належать повісті: "Буденний хліб" (1898-1918), "Рубають ліс" (1918), "Змагання" (1922), роман "Дужим помахом крил", оповідання: "Світла і тіні" (1900), "Між окопами", "Як пригорне земля", "Як промовить земля" (1920), "Надаремне" (1922), п'єси: "Орли" (1906 і 1922), "Тривога" (2-ге вид. 1922), "Чоловік честі" та ін. Написав також чимало критичних статей (*Літературно-Науковий Вістник*, 1906), працю "Українсько-руський університет" (1899), "Літературні характеристики українських письменників", пізніше це саме п. наз. "Вибрані твори українських письменників" та нарешті склав декілька українських читанок.

Ініціяльна літера "Службника". Стратин, 1604.

МАРІЯ ГОЛОД

ОЛЕГ КУДРИК, РОГАТИНЕЦЬ...

Здавалося, ніщо не здолає Олега! Його невичерпна енергія, пильність і сила волі поборювали не одні труднощі, а глибока, щира християнська віра світила йому у праці та всіх житейських клопотах. Звичайно так ставалося, що укладені ним пляни студій, професійної і громадської праці, здобутків у науковій ділянці були повністю виконані. Це завдяки розумній застанові та вмінню передбачити усі можливості доходив Олег до позитивних вислідів. Але не міг, правдоподібно, передбачити, що його хворе серце не витримає усіх переживань під час сердечно бажаної поїздки до улюбленого Рогатина вліті 1994 року...

Любов, прихильність і пошана, виявлені тоді, зворушували його до сліз кожного разу, як тільки починав розказувати про святкування в Рогатині, на Золотій Полянці, в Динильчу... Душевне піднесення, глибокі переживання зовсім не заспокоювали, а навпаки — змушували слабе серце непосильно працювати, що закінчилося несподіваною смертю, ще зовсім не бажаною... Чейже ще не відбудовано Рогатинської гімназії, хоча для того вже були конкретні пляни та надії! Чейже ще не зовсім закінчене видання регіонального збірника "Рогатинська Земля", хоча вже майже викінчувано другий том цієї духовної дитини Олега! Чейже ще не впорядкована спадщина Бориса Кудрика — Буся, Богом обдарованого композитора, людини неслітської, що прожила своє коротке життя у сфері тонів, не дбаючи про те, що його композиціями будуть користуватися різні люди й подавати їх за свої... Цією несправедливістю, ба навіть примовчуванням дуже журився Олег та старався підняти пам'ять Буся наново з-під попелу байдужної музичної біганини...

Що можна сказати? Знайдуться люди, що доведуть другий том збірника "Рогатинська Земля" до завершення. Але чи знайдеться хтось, хто дійсно поверне твори Бориса Кудрика до заслуженої уваги та признання? Багато інших плянів Олега, мабуть, не здійсняться, а мав він їх немало у всяких ділянках української культури.

Бувши дуже добре і всесторонньо освіченою людиною, Олег ніколи не переставав вчитися чогось нового. Не існувало в нього щось таке, як "спочивання на лаврах". Кожну нову відомість старався ґрунтовно прослідити з першої руки. Не задовольняючись поглядами інших, доходив до

своїх власних тверджень, читав усе від "дошки до дошки". Така наполегливість була прикметна ще у шкільні роки, продовжувалась в часи студій музики, права, політичних наук, економіки, торгівлі та бібліотекарства. Виявлялась теж не менше у різноманітних зайняттях та професійних працях, які довелося Олегові провадити впродовж його життя. Було тих зайнять і робіт немало, були успіхи як вислід не лише здібностей, але й незвичайної відданості та пильності. Кожну справу, за яку брався, вважав своєю відповідальністю. При тому вмів приєднати собі добрих співробітників, а це також немалий дар. Ще іншим даром відзначався Олег, за те здобув собі немало прихильників та приятелів. Маю на увазі не кожному властивий дар доброї ради. Люди радились Олега у всяких справах — родинних, професійних, політичних, побутових. Умів він зрозуміти проблеми та знайти на них розв'язку. Це позначилось в його родинній та професійній сфері дії, це давало йому можливість довести справу до щасливого кінця. Тому для Рогатина й рогатинців смерть Олега Кудрика означає теж і закінчення окремої ери відродження пам'яті про ставропільське містечко Рогатин, славне як шкільний осередок Опілля та як батьківщина не лише Роксоляни, але як місто, звідкіля вийшли сотні громадських діячів, науковців, священників, мистців, педагогів.

Маємо надію, що добрі справи будуть продовжуватися, що знайдуться охочі постійно дбати про добре ім'я Рогатина, що дуже лежало на серці Олега Кудрика, Рогатинця.

Д-р Олег Кудрик з дружиною Софією у Львівському музеї українського мистецтва біля ікони з церкви Різдва Пресвятої Богородиці в Рогатині. 1990 рік.

Д-р ОСИП КРАВЧЕНЮК

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

Невпинно і з великою швидкістю проріджуються ряди провідних людей нашої еміграційної спільноти і з цим збільшуються наші турботи про її майбутнє, бо тих, які двигали тягар праці для її розвитку і зміцнення, немає ким заступити. Велику втрату понесла наша спільнота зі смертю 18 жовтня 1994 року д-ра Олега Кудрика, видатного науковця, відомого суспільно-культурного діяча, мецената-доброчинця і, нарешті, головного промотора праці над підготовкою матеріалів до регіонального збірника "Рогатинська Земля".

Д-р Олег Кудрик народився 14 грудня 1912 року в Рогатині в сім'ї о. Теодосія і Ольги зі Сполітакевичів Кудриків. Талановитий і зацікавлений різними ділянками науки, він закінчив консерваторію у Львові (1934), а пізніше здобув магістерку з права (1937) і економіки (1938). На еміграції він поглиблював свої студії у Віденському університеті (1945-46), а в США завершив магістеркою студії бібліотекознавства в Мишигенському університеті. В УВУ у Мюнхені здобув науковий ступінь доктора політичних наук.

На рідних землях д-р О. Кудрик працював правним дорадником для Окружного Союзу Кооператив у Рогатині (1938) і в Ходорові (1939), опісля був прокурором і членом дирекції Акційної Спільноти УГАС у Кракові (1940-44). На еміграції він побував спочатку у Відні, а після переїзду до Німеччини проживав в Ульмі, де поміг зорганізувати таборіву торговельну школу, навчав економіки і служив правним дорадником для переміщених осіб. З Ульму д-р Кудрик перенісся до Корнталу і Штутгарту-Цуффенгаузену, де був адміністратором таборів УНРРА й ІРО. В 1949 році виїхав з дружиною Софією з Дидинських до США. Тут він включився у працю українських громад на місцях свого поселення: у Піттсбурзі зорганізував і очолював Товариство "Самопоміч", а в Дітройті належав до дирекції Кредитової Спільноти "Самопоміч", працював заступником скарбника та був членом управи Літературно-мистецького клубу й Українського відділу американської Демократичної партії. Після закінчення студій бібліотекознавства він поселився у Блумінгтоні, Індіана, і в бібліотеці тамтешнього університету працював каталогером, опісля головою департаменту замовлень, асистентом декана й бібліотекаря для спеціальних доручень і, нарешті,

викладачем у школі інформатики і бібліотекознавства. В 1983 р. пішов на емеритуру.

Крім щоденної праці, д-р Кудрик цікавився діяльністю наших і американських наукових і професійних установ. Він був членом УВАН і НТШ, Американського бібліотечного товариства, Американського економічного товариства, Американського товариства університетських професорів і заступником голови Товариства Українських Бібліотекарів Америки. Брав участь у крайових і міжнародних конференціях, а під час літніх семестрів читав в УВУ у Мюнхені лекції з ділянки трудового права і професійних спілок.

Д-р Кудрик належав до тих небагатьох людей, які не тільки вміють знайти розв'язку усіх проблем свого повсякденного життя-буття, але й знаходять час на творення непроминальних вартостей, які виходять далеко поза рамки їхніх особистих потреб і є спрямовані на потреби науки і громади, а через них усього народу. Його перу належать бібліографії, посібники і статті у виданнях університету Індіяни. Не применшуючи наукової вартості цих публікацій, найбільшим досягненням д-ра Кудрика ми вважаємо його великий вклад в українську регіоналістику. Він був заступником голови Комітету "Рогатинщина", діючим головою, відтак головою Центрального Комітету "Рогатинщина" і вісім років координатором збирання матеріалів і видання збірника "Рогатинська Земля".

Саме праця над цим збірником звела автора цих рядків з д-ром Кудриком десь у половині 1980-их років. Наше знайомство відбулося випадково, зате дуже скоро воно привело до тісної співпраці та щирої дружби, доказом чого є у моєму архіві десятки листів, поштових карточок та різних побажань, не згадуючи багатьох довгих телефонних розмов. Знати д-ра Кудрика і співпрацювати з ним я вважав для себе великою честю, а його ерудиція, багатогранні зацікавлення і знання, діловитість, обов'язковість і бездоганна ознайомленість з бібліотечною справою були атрибутами, які уприємнювали мені співпрацю з ним. Мало маємо тепер людей, які б з таким ентузіазмом і з такою самопосвятою працювали для нашої регіоналістики, як це робив д-р Кудрик у випадку підготовки збірника своєї вужчої батьківщини — Рогатинщини. Його поїздки майже по цілому світі, його особисті контакти з головними книгозбірнями світу, скрупульозність, з якою він допильнював праці над прирощенням і підготовкою до друку матеріалів і, нарешті, його джентелменське ставлення до співробітників дали в результаті два великі томи збірника "Рогатинська Земля", якими повинні гордитися рогатинці в діаспорі і на рідних землях. Буваючи часто в Україні, д-р Кудрик заохочував своїх земляків продовжувати початі на еміграції дослідження історії Рогатинського повіту й по змозі видавати їх дальшими томами. Востаннє від побував у рідному Рогатині 29-31 липня 1994 р. на святкуванні 85-річчя тамтешньої гімназії. Гімназисти вітали його хлібом і сіллю, висловлюючи йому таким чином подяку за все, що він

зробив для рідного міста. Там він виголосив доповідь про свою альма матер.

Д-р Олег Кудрик був наскрізь шляхетною людиною. Всією шириною свого доброго серця любив дружину і свою дальшу родину і гордився ними. А для свого народу і, зокрема, для своєї рідної Рогатинщини він віддав свій великий талант, залишаючи по собі тривалий пам'ятник, яким є згаданий уже регіональний збірник "Рогатинська Земля". Нехай добра пам'ять про нього — небуденну людину — назавжди залишиться серед нас!

Останній раз у Рогатині. Літо 1994.

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

МИХАЙЛО ЛІЩАК (1890-1945)

Родом з Потоку, куди його батьки-селяни переїхали з Залип'я, купивши в Потоці більшу господарську садибу на парцеляції двору поміщика. Закінчивши вселюдну школу, зайнявся господарством і при тому активувався в суспільно-громадській праці, зокрема в товариствах "Просвіта" і "Рідна Школа". Згодом став активістом серед селянських кіл української політичної партії УНДО (Українське Національне Демократичне Об'єднання). Брав участь у великому всенародному вічу 1 лютого 1926 р. в Рогатині, скликаного повітовою організацією УНДО. На вічу були присутні й члени Української радикальної партії, які виступали у дискусії, називаючи УНДО "буржуазною партією". Активну участь у дискусії брав селянин Михайло Ліщак. Він співпрацював у схваленні трьох резолюцій, в яких селянство Рогатинщини вимагало: 1. негайного розв'язання теперішніх громадських та інших самоуправних установ і негайного розписання і проведення виборів до тих тіл на основі рівного, безпосереднього, тайного і пропорційного права голосування; 2. Віче закликає Українську парла-

ментарну репрезентацію й управу УНДО до рішучої боротьби з господарським і політичним поневоленням українського народу західньоукраїнських земель; 3. Віче закликає все українське селянство гуртуватися в рядах УНДО, як єдиної української політичної партії, яка представляє і боронить права всіх верств українського народу.

Центральний Комітет УНДО, оцінюючи громадську і політичну зрілість Михайла Ліщак, рогатинського повітового селянського лідера, обрав його одним з вісьмох кандидатів на послів у 55-ій Золочівській виборчій окрузі у виборах в 1930 р.

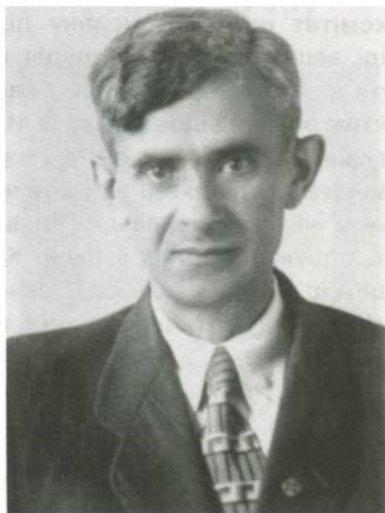
6 грудня 1934 р. польське Міністерство внутрішніх справ видало новий розпорядок про вибори до волосних управ. На весні 1935 р. Рогатинський повітовий народний комітет повів інтенсивну підготовку до виборів обласних рад. У висліді великих зусиль і трудів повітового народного комітету вдалося здобути деякі корисні висліди. У самому Рогатині вийшло 12 радних українців і війтом обрано відомого діяча Михайла Ліщак.

З приходом більшовиків, у 1939-1941 роках М. Ліщак займався виключно господаркою свого хазяйства. По відході більшовиків знову включився в громадську роботу, ставши війтом у місцевості Підкамінь.

Михайло Ліщак був одружений з черчанкою Ксенею Гебою, в яких було троє дітей: Володимир, Богдан і Ольга. Воєнне лихоліття знищило фізично життя тієї релігійної і патріотичної родини, але добра пам'ять про них залишиться серед рогатинців.

МИХАЙЛО ВОРОБЕЦЬ

МИХАЙЛО ПИРІГ-УЧИТЕЛЬ

У Рогатині завжди жило кілька родин Пирогів. Мабуть, лише вони самі знали свої посвоячення. В міжвоєнному часі було кількох Михайлів Пирогів, тож уточнювали їх звичайно якимсь пореклом. Того, про якого хочемо сказати кілька добрих слів, називали "Михайло Пиріг-учитель".

Михайло Пиріг, син Петра, народився в Рогатині у 1897 році. Як це бувало в Рогатині, багато міщан мали теж свої рільничі господарства, городи, садки. Таким міщанином-господарем був Петро Пиріг. Була це справді патріотична родина, де діти виховувалися на працюючих, корисних членів громади, при тому добре освічених. Всі були вродливі, привітні, здібні й талановиті. З такої родини й походив Михайло Пиріг.

Розпочавши науку в Рогатинській гімназії, перейшов згодом до учительської семінарії і став учителем. Крім того відбував старшинський вишкіл армії УГА в Бережанах в 1919 році. Залишився на постійно в Рогатині. Від 1921 р. вчив у народній школі не лише обов'язкових предметів, але й співу та провадив дитячий хор. Крім обов'язків учителя "Рідної Школи", з молодих років займався працею в читальні "Просвіти".

Напередодні Першої світової війни, коли за старанням американців-

рогатинців закуплено інструменти для духової оркестри, першим диригентом став власне молоденький Михайло Пиріг. Оркестра в більшості складалася з молодих міщан-ремесників, членів цехових товариств Рогатина. Вона користувалася великою популярністю й признанням, була гордістю Рогатина. Без оркестри не обходилися жадні церковні чи громадські свята. На Різдво дзвеніли по всьому місті колядки; у свято-йорданському поході йшла своїм шиковним ладом оркестра на чолі з Михайлом Пирогом святити воду на ріці. Було немислимо, щоб зеленосвяточний похід на стрілецьку могилу обійшовся без оркестри. Грали вони дуже добре, чисто, із дотриманням усіх музичних вимог. Репертуар був різноманітний, щораз новий, старанно підготований. Оркестра грала на веселих фестинах, на поважних святкуваннях, на сумовитих панахидах чи похоронах, релігійних процесіях. Учитель Михайло Пиріг провадив цю оркестру понад 25 років. Ще дотепер живуть деякі члени тої музичної групи, які з пієтизмом і признанням згадують про свого диригента та про виїзди на гостинні виступи у Станиславові, Бережанах, Стрию, Львові, Перемишлянах, Бурштині та дооколишніх селах. Оркестра була завжди ґрунтовно підготована, отже мусіла часто відбувати проби.

Наука в школі та праця з учнями забирали багато часу і здоров'я, тому вже в останньому році перед Другою світовою війною Михайло Пиріг-учитель став відчувати деякі проблеми зі серцем. Та це не спиняло його — працюючої, відданої українській справі людини. Коли настала потреба очолити міську управу під час приходу німців у 1941 році, не вагався взяти цей невдячний і небезпечний в тих часах обов'язок на себе, став посадником Рогатина. Але ця праця була понад його сили: не міг він погодитися теж із варварськими вимогами гестапо відносно жидівського цвинтаря чи переслідування жидів і часто вимагав зміни таких розпоряджень. Серце його також стало щораз більше вимагати спокою. Німці звільнили, отже, Михайла Пирога-учителя зі становища посадника міста, а призначили іншого Пирога, тим разом д-ра Михайла Пирога-Цюня (мабуть, не свояка).

Війна лютувала на фронтах і в запіллі, несла зі собою усяке лихо. Надійшло літо 1944 р., а з ним друга більшовицька окупація. Вже 5 серпня 1944 р. НКВД заарештувало хворого на серце учителя Михайла Пирога та запроторило до станиславівської тюрми. Родина не мала навіть можливості побачитися з ним чи щось допомогти. У станиславівській тюрмі він помер 17 березня 1945 р., проживши всього 48 років. Ніколи не видали його тіла дружині і дітям та ніхто не знає, де похований. Не було на його похороні гармонійних зворушливих звуків пісні, в якій є слова про нерівний бій і смерть з любови до свого народу.

(Дружина Михайла Пирога-учителя — колишня учениця Рогатинської гімназії Стефанія Сверида, родом з Пукова).

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

ІВАН ПОПОВИЧ (1908-1992)

Уродженець Чернева Рогатинського повіту. Вчився в українській гімназії в Рогатині, яку успішно закінчив іспитом зрілості. В гімназійних роках Іван Попович був надзвичайно активний в учнівських самоуправних і самовиховних гуртках і особливо був діяльний у пластовій організації, займаючи керівні становища в 20-му курені ім. Пилипа Орлика. В 1928 році виїхав з Галичини на університетські студії до Праги, а згодом до Монтпелє і Парижу. Студював медицину і плянував здобути звання лікаря, що майже було неможливим для українців у Польщі. Маючи добрі контакти з краєм і широкі відомості про польські жорстокості в часі пацифікації українського населення Галичини, інформував про те Захід. За це позбавлено Івана Поповича польського громадянства та заборонено йому повертатися на Батьківщину.

Під час німецької окупації Франції брав участь у французькому резистансі-підпіллі проти німців. Після війни і капітуляції Німеччини включився в організацію Світового руху робітників-християн та був президентом Об'єднання українських робітників у Франції (ОУРФ), суспільно-культурної і професійної спілки, що зорганізувалася у 1945 р. в Парижі.

Іван Попович співпрацював з католицькою місією та з нашими українськими католицькими єпископами. Був видавцем і редактором тижневика "Українець у Франції", а згодом "Українець". Декілька років працював для Міжнародного робітничого синдикату у Бельгії, а опісля переїхав до Сейнт Кльовд біля Парижу, де і помер на 84-му році життя. Був одружений з французенкою на ім'я Йвонн. Залишив дружину, дочку Анну і сина Юрія.

ІВАН ПАДИК

ОТЦІ ДМИТРО І МИХАЙЛО МАРКО СТЕКИ

ОТЕЦЬ ДМИТРО СТЕК

Серед визначних осіб, що їх видала Рогатинська Земля, годиться згадати отця Дмитра Стека, уродженця Стрятина. Походив він із старошляхетської родини, званої Скородинські. Закінчивши теологічні студії у Станиславові, душпастирював у містечку Єзупіль. Незабаром став парохом Станиславова та довіреним співпрацівником єпископа Григорія Хомишина. Був членом міської Ради, користувався повагою й респектом не лише в українському суспільстві, але й в польських урядових колах та в жидівській громаді. Допомагав усім, хто лише до нього звертався, незважаючи на якісь обмеження. Був одним із трьох кандидатів на єпископа-помічника.

В 1931-32 роках знову став парохом Єзуполя, потім перебрав парафію в Іваню-Пустому. Там душпастирював аж до горезвісного "Львівського собору", коли, не погодившись на перехід до православ'я, був переслі-

дуваний більшовицькою владою. Виїхав на Закарпаття і там працював сторожем якогось будинку в дуже несприятливих обставинах. Стійкий у своїй вірі та приналежності до Вселенської Церкви і її престолу, був не менш вірним сином українського народу. В часі полегші режиму повернувся до Єзуполя, де й помер у 70-их роках.

МИХАЙЛО СТЕК — ІЄРОМОНАХ СТУДИТИВ ОТЕЦЬ МАРКО

Народився у Стрятині 4 травня 1908 р. Завдяки допомозі свого брата о. Дмитра, пароха Станиславова, здобув освіту в торговельній школі в Станиславові. Відслуживши військо, працював у фінансовому відділі воєводства чи міста. У часі між 1932-34 роками вступив до монастиря ОО. Студитів в Уневі (Перемишлянський повіт) та прийняв монаше ім'я Марко. Відзначався дуже добрим адміністративним хистом, чим здобув собі довір'я ігумена Студитів о. Климентія Шептицького. З доручення ігумена адміністрував монастирськими підприємствами (виріб шкір, будівельно-бляхарські праці і т.п.). При тому ще доповнив свою освіту та закінчив теологічні студії. Тоді був висвячений на ієромонаха.

В тому ж монастирі пережив переслідування за першої більшовицької окупації 1939-41 років, а також не менші знущання німецьких нацистів. З доручення митрополита Андрея Шептицького й ігумена о. Климентія, ОО. Студити переховували у своїх монастирях (особливо на Личакові у Львові) жидівських дітей, а також деяких визначних осіб (рабинів) жидівської львівської громади. Деякі з них жили ще донедавна в Нью-Йорку, Ізраїлі.

Було тих "кандидатів на монахів" кільканадцять. Коли в 1944 році наближалася більшовицька навала, монахи-Студити разом із тими "кандидатами" виїхали спершу до Лужок, а опісля до Фльоринки на Лемківщині. Звідтіля, вже після закінчення війни, переїхали до Німеччини. За стараннями тодішнього ігумена о. Йогана Петерса, осіли в Бад Дрібург, а опісля в Буке біля Мюнстеру. Ніде вони не замикалися в монастирських мурах, а старалися нести духовну опіку втікачам, яких було дуже багато в таборах переміщених осіб, або, як тоді казалось, "дисплейстс персонс" чи коротко "ді-пі". Тоді о. Петерс, а також ієромонах Марко були у постійних роз'їздах по тих таборах, де наші втікачі жили у безнастанній тривозі перед поверненням "на рідину", що означало вивезення на сибірську каторгу. Ієромонах Марко душпастирював деякий час у таборі Гоекстер, опісля в Райне. Коли в 1950-их роках чин Студитів осів на постійно в місті Вудсток, Онтаріо, в Канаді, отець Марко виконував обов'язки ігумена кілька років. Невдовзі перебрав парафію в Кемлюпсі, Б.К., і там душпастирював до 1978 року. Того ж року приїхав до Вудстоку на свої щорічні відвідини і там несподівано помер 26 серпня. Його тлінні останки поховано в Кемлюпсі.

У посмертній згадці про ієромонаха Марка є такі слова: "Моттом його життя було: 'Боже, навчи мене просто й мудро ставитись до всіх людей, нікого не ображати ані засмучувати'". Від того мотта ієромонах Марко не відступав до останніх днів свого працювотого, присвяченого ближнім, життя.

МИХАЙЛО ВОРОБЕЦЬ

ОТЕЦЬ ДЕНИС ТЕЛІЩУК

Окреме місце у рядах українських священників Рогатинського повіту займав від 1921 до 1945 року парох Потоку і Залип'я о. Денис Теліщук. Через свою непохитність, послідовність і абсолютний українських патріотизм зазнав у своєму житті стільки всякого лиха, що сьогодні важко повірити. Тим більше треба утривалити його в пам'яті народу, для якого працював, якого просвіщав, якому додавав сили встоятися у найгірших обставинах ворожих окупацій.

Денис Теліщук, син Микити, народився в Завалові б. Підгаєць 4 вересня 1885 р. На здібного обдарованого хлопця звернули увагу священник і учитель та заохотили вступити до славної в тих часах Бережанської гімназії. Батьки Дениса, буди не надто заможними селянами, не могли поносити всіх коштів навчання в гімназії та проживання в Бережанах, тож мусів молодий Денис втримуватися т.зв. інструкторством (себто допомагати в науці неуспішним учням!). У тому часі в Бережанській гімназії вчив Богдан Лепкий

— прозаїк і поет, пізніше професор Краківського університету. Приязнь між учнем і учителем продовжувалась до кінця їхнього життя. Зустрічалися часто в Живці-Черче, де Богдан Лепкий навіть мав свою віллу.

У часі шкільних вакацій молодий студент (як тоді називали учнів гімназій) не лише допомагав батькам у їхньому рільничому господарстві — вмів орати, сіяти, косити, — але й займався освітньою працею в читальні "Просвіти". Мав гарний голос та захоплювався своїх сільських ровесників співати народні пісні, вчитися непохитності, рішучості, відваги, а теж набувати товариської оглади. Сам він відзначався тими прикметами, за те користувався вже в молодому віці повагою в інших.

Закінчивши гімназію, студіював теологію у Львівському університеті. Після закінчення богословської науки у Львівській українській духовній Академії, одружився з вчителькою Марією Лопатинською, родом з Озерян б. Чорткова. Того ж року митрополит Андрей Шептицький рукоположив його на священника. Першою парафією о. Дениса було село Отиневичі б. Ходорова. Там жив і працював у 1911-1920 роках, з тим, що в 1918-19 роках був військовим капеляном Української Галицької Армії (УГА).

В 1921 році став парохом Потоку і Залип'я. Тут мав змогу розгорнути свою душпастирську, організаційно-культурну працю до такої міри, що не лише здобув собі признання у своїх, але тим більше наставив проти себе польську адміністрацію, яка постійно нехтувала законними правами українців. Треба додати, що поляки не дотримувалися умов Версальського та інших договорів, що мали забезпечити українцям окремішність. Отець Теліщук постійно домагався респекту тих прав, звертався до влади українською мовою, писав вимагані звіти зі стану населення (народження, вінчання, смерть) по-українськи. Його основним кличем було не просити, а вимагати того, що законно належиться. Запрошували його брати участь у всіх святкуваннях чи українських акціях, був незвичайно добрим і запальним промовцем, говорив правду в вічі. Отож сутички з польською владою були невідхильні. Вже в 1919 році був заарештований і відсидів три тижні. В 1922 році, перед виборами до польського сейму, був вдруге заарештований на два тижні перед виборами; українці бойкотували ці вибори, бо ще не було остаточного рішення Ліги Націй стосовно признання самостійності Галичини. Розуміється, в акції того бойкоту брав участь і о. Денис Теліщук.

Причиною третього арешту, включно із кримінальною справою проти пароха й провідника Залип'я і Потоку, був зеленосвяточний похід на могилу Січових Стрільців у Залип'ї. Було у звичаю всіх місцевостей Галичини включно з великими містами вшановувати тих борців за волю України якраз на Зелені Свята. Польська поліція старалася всіляко перешкодити виявам українського патріотизму, включно із всякими провокаціями, відбиранням тернових вінків, побоями й арештами. Так сталося і того зловісного 1937 року. До достойного і упорядкованого походу людей з церковною процесією стали причіпатися якісь посіпаки: відбирали вінки, шарпали, штурхали учасників походу, старалися витягнути з упорядко-

ваного ладу. Тоді о. Теліщук зупинив похід і звернувся до своїх парафіян такими словами: "І ви дивитесь, як вони знущаються над нашими людьми?" Справу швидко вирішено, напасники опинилися аж над берегом Гнилої Липи, провчені ударами молодих охотників оборони прав. Ця сутичка стала підставою кримінального процесу проти о. Теліщука, мовляв, він підбурював людей до спротиву владі. Суд відбувся в Рогатині при замкнених дверях, бо боялися демонстрацій. Отець Теліщук відмовився від судової оборони, почувавши себе впевненим у справедливості свого поступовання. В останньому слові ще виступив із гнівним осудом і звинуваченням супроти польської влади, навіть назвав цю владу "окупантами". Суд засудив о. Дениса на два роки ув'язнення, спочатку в монастирі ОО. Василіян в Гошові, пізніше в Дрогобицькій тюрмі. Коли везли його під поліційною ескортою на залізничну станцію, не дозволив поліцаєм сісти біля себе! І, як не дивно, поліцаї послухали... Велика кількість людей супроводжала цього невтомного борця за людські права в дорогу до тюрми. Заледве закінчивши речинець ув'язнення, в 1939 році мусів о. Теліщук знову оборонятися, тепер уже перед іншими розпорядками і безправ'ям. Тим разом були це більшовицькі власті, вживали вони дещо інших прийомів у приборкуванні українського незалежного духу. Та якось не вистало їм на те часу, бо в червні 1941 р. мусіли втікати перед німецькою армією.

Деякий час не було в Рогатині й околиці ніякої влади. Розуміється, перші кроки в напрямі стабілізації життя зробив нескоренний о. Денис. Створена у Львові Українська Національна Рада призначила о. Теліщука головою Повітової Управи Рогатинського повіту. За час свого одномісячного головства вспів він зорганізувати 106 сільських та міських громадських управ, як рівно ж зорганізував міську управу Рогатина. До управи міста Рогатина увійшли тоді: Володимир Грицай, Степан Пилат, Мирослав Стрийський, Євген Водонос, Степан Хариш, Василь Ратич, Василь Кривоус, Євген Бачинський, Петро Бігус, Михайло Пиріг (учитель). Всі сподівалися, що врешті буде змога створити самостійну Україну. Та так не сталося. Німецька адміністрація ставила щораз більші вимоги до українського населення. Треба було обставати за своїми правами. І тут знову о. Теліщук виявився непохитним оборонцем своїх парафіян. За те приходили його арештувати, а не знайшовши його на приходстві, тяжко побили дочку Меланію, хоч вона була тоді вагітною. Повністю впало довір'я до німців, коли німецькі шуцполіцаї (склалися майже в цілості з поляків-фольксдойчів) прямо знущалися над українським населенням — відбирали земні плоди чи інші сільськогосподарські товари, побивали, арештували, вивозили на примусову працю до Німеччини. Отець Теліщук не сидів тихо, а впоминався справедливості, вимагав, вставлявся за покривдженими. Був заарештований та сидів у в'язниці в Тернополі, звідкіля прямо чудом врятувався перед розстрілом.

В той час його родину навіщали трагедії. Найперше несподівано померла найстарша дочка Теліщуків, прекрасна Неля-Неоніля. У воєнній

завірюсі загинув від рук поляків-прикордонників наймолодший син Зиновій — він йшов помагати Карпатській Україні здобути волю. Середущий син Омелян, студент теології, поклав свою голову в похідних українських групах у Східній Україні в досить невияснених обставинах. З рук Польської Армії Крайової загинув у Львові в 1942 році найстарший син Володимир.

Страшною бурею перекочувалась даліше війна через усю Україну. Знову увійшли більшовицькі війська, а з ними НКВД, смерші й стрибки до Галичини. Вже 13 квітня 1945 р. отець Денис Теліщук був заарештований як український націоналіст. Уточнювали справу проти нього так, що пригадували його виступ на посвяченні могили поляглих 16 вересня 1941 р., за головування у повітовій Управі, за публікацію статті "Київ — мати України", навіть за те, що їхав на автомобілі, прибраному блакитно-жовтим прапорцем. До 25 серпня 1944 р. просидів о. Теліщук у станиславівській тюрмі. Судова розправа відбулася у Станиславові, покликали свідків теж і з Рогатина, м. іншим, Михайла Пирога, Романа Грицяя, Степана Грицишина, та ці свідки свідчили за отцем Теліщуком і у висліді зазнали теж переслідувань, включно з тюрмою і засланням. Кажуть, що ще сьогодні живе один ложний свідок в Рогатині, котрий не завагався брехати й очорнювати.

Отця Дениса Теліщука засудив суд на 10 років у "виправно-трудовах колоніях суворого режиму". В 1945 році одержали дочки ще останнього листа від свого доброго люблячого батька з благословенням і бажаннями для них. (З великої сім'ї восьмеро дітей залишилося лише чотири дочки!). Щойно по довгих розшуках та петиціях вдалося встановити, де відбував о. Денис Теліщук свій присуд та коли помер. Наступні відомості маємо прямо від зятя о. Теліщука, Івана Грицишина (одружений з Меланією Теліщук). Після суду в Станиславові відправлено засудженого до Мордовії, Добровлаг МВС, станція Потьма Зубополянського району. Від важкої непосильної праці став інвалідом, помер від мізкового крововиливу 28 січня 1952 року у віці 67 років.

Ще живуть у Потоці, Залип'ї і Рогатині люди, які колись працювали на народній ниві разом з о. Денисом Теліщуком. Учителька Ганна Скробач (94 роки) вчила з о. Теліщуком у народній школі. Ганна Окрепка була однією з учениць незабутнього катехита, справжнього патріота. Вона з гордістю згадувала про те, як о. Теліщук прочитав своїм учням слова знаної в той час пісні:

*Наша славна Україна, наше щастя і наш рай.
Чи є в світі де країна, ще миліша за наш край?
І в щасливі й злі години ми для неї живемо,
Для України, для України будем жити й помremo!*

Ці слова якнайкраще говорять про основу життя о. Дениса Теліщука.

Ред.: Вліті 1993 р. вмуровано на фасаді церкви в Потоці пропам'ятну таблицю в пошану отця Дениса Теліщука. Таблицю фундував д-р Олег Кудрик.

КАТЕРИНА ЧАЙКОВСЬКА

Д-Р МИКОЛА ЧАЙКОВСЬКИЙ

Народився Микола Чайковський 2 січня 1887 року в Бережанах (тепер Тернопільська область). Батько — Андрій Чайковський, адвокат, письменник, мати — Наталія з Гладилівичів, вчителька, брала участь у жіночому русі.

Першою його вчителькою була мати, до початкової школи в Бережанах пішов пізніше — тільки до третьої класу, до гімназії там же вступив у 1897 і закінчив її у 1905 році. Після закінчення виявив бажання присвятити себе математиці. Вирішили, що він буде вчитися на німецькій політехніці в Празі. Але непереможне бажання займатися такою математикою примусило перейти там до німецького університету на філософський факультет. Слухав лекції з математики, а також фізики. Там познайомився з земляком з Галичини Іваном Пулюєм (1845-1917), видатним вченим, винахідником, про якого пізніше багато писав. У жовтні 1906 року переїхав до Відня, де багато часу віддавав громадській роботі. Був секретарем, потім заступником, а врешті й головою українського студентського товариства "Січ". У жовтні 1909 р. перейшов до Львівського університету. Тут теж втягнувся в життя студентської громади "Український студентський союз", співпрацював в органі громади "Молода Україна". Докторську дисертацію іздив захищати в 1911 р. до Відня. Згодом здав і вчительський іспит з математики і фізики з українською та польською мовами викладання.

З 1 вересня 1910 р. одержав першу посаду "заступника вчителя" в українській гімназії в Тернополі. В 1912 р. одружився з Наталкою із Тунів, донькою пароха з села Чорна коло Устрік Долішніх. В тому ж часі отримав від австрійського уряду наукову стипендію на закордонну подорож. Через Відень, Прагу та Дрезден добралася молоде подружжя до Берліну. Після повернення працював в академічній гімназії у Львові. В 1914 р. обрали молодого науковця дійсним членом Наукового Товариства ім. Шевченка. Брав також участь у роботах Товариства вчителів вищих і середніх шкіл "Учительська громада". Видав шість чисел органу "Наша школа". Налігав до викладачів наукового Т-ва ім. Петра Могили. З вибухом війни, як ополченець, пройшов початкову військову муштру, а потім його відрядили до табору полонених російських солдатів-українців. У лютому 1917 р. шкільна влада відкликала його до вчительської праці до Рави-Руської. Під

час Листопадового зриву став керівником Равського повіту. Через воєнні події був змушений покинути місце і добрався до Кам'янця-Подільського і там в новозаснованому університеті викладав математику та проводив практичні заняття. Об'їхав з капелею Олександра Кошиця Австрію, Швейцарію, Францію, Бельгію, Голландію, Англію, Німеччину, а після виїзду капелі за океан дістав посаду вчителя в жіночій гімназії у Каліші. На запрошення львівського громадянства два роки викладав математику в таємному приватному українському університеті. Опісля був директором української гімназії в Яворові (два роки), а відтак три роки, до 31 серпня 1929 р., — директором української гімназії "Рідна Школа" в Рогатині. Тут займався організацією протиалькогольного руху.

Повіривши у можливість розвитку української науки на Великій Україні, переїхав у вересні 1929 р. до Одеси на викладача у фізико-математичному інституті, де працював до 1933 р. Потім відправили його, як сам казав, у "санаторій", де "лікувався" цілих десять років. 20 березня 1943 р. вийшов на волю. Від 1944 до 1947 року працював у педінституті в Семипалатинську, від 1947 до 1956 р. — у педінституті в Уральську (Західній Казахстан), а від 1956 р. був професором у Львівському державному університеті ім. Івана Франка у Львові.

Микола Чайковський — автор багатьох книг та статей. Найбільшу частину його друкованих праць становлять підручники та методичні роботи. Це, наприклад, "Тригонометрія" (1921), "Альгебра" (1925, 1926), "Теорія квадратних рівнянь" (1959). Також приділяв багато уваги питанням української математичної термінології. Виступав як популяризатор науки. Це були популярні розвідки з історії математики, статті з окремих питань елементарної математики.

Помер 7 жовтня 1970 р., похований на Личаківському цвинтарі у Львові.

Дочка Катерина закінчила Київський університет, факультет журналістики, тепер працює у Каневі в музеї Тараса Шевченка. Син Юрій, інженер-гідротехнік, працював на багатьох гідроелектростанціях, останнім часом — в Інституті водного господарства в Рівному. Помер у 1988 р.

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

ВАСИЛЬ ШМІГЕЛЬ (1904-1957)

Був одним із відомих рогатинських громадських активістів "молодої генерації". Народився у Рогатині в сім'ї Катерини й Івана Шміглів у 1904 р., за річкою Гнила Липа, в дільниці міста, яка звалася "Завода".

Батьки Василя були багатою родиною, й тому здібному синові дали можливість здобути вищу освіту. Василь вчився у рогатинських школах і закінчив Рогатинську гімназію з визначними показниками. Вже в гімназійній лавці відзначався лідерським хистом, тому й не дивно, що ставши університетським студентом, включився у громадське життя міста. Його особливо займала організація українського студентства. Будучи з переконання щирим патріотом-націоналістом, Василь Шмігель вмів цю філософію життя успішно поширювати серед українського студентства і молодोї інтелігенції. Надзвичайно спокійної вдачі, але мало компромісовий, мав пошанування серед усіх верств української громади. З тактом і успішно провадив боротьбу зі своїми політичними противниками.

В часи економічної депресії в 30-их роках і бурхливих політичних репресій, Василь Шмігель успішно захистив диплом інженера у чеській політехніці в Празі. За участь у політичних виступах декілька разів був арештований і врешті депортований поляками до звісної з неслави Берези Картузької. З приходом більшовиків у 1939 р. переїхав до Львова, щоб затерти сліди своєї політичної діяльності.

Під час німецької окупації Василь разом зі своїм братом Павлом опинився на примусовій праці на терені Третього Райху, де працювали впродовж чотирьох років.

Восени 1945 р. Василь і Павло повернулися до Львова і влаштувалися на професійну працю. Але не довго судилося Василеві працювати в мирних умовах. У 1946 р. НКВД заарештувало його, а опісля винесло судовий вирок — 10 років каторжних робіт у Воркуті. Звільнений з воркутинської тюрми, переїхав у Сибір, де проживав його брат Павло, який також вийшов з тюрми. Роки важкої тюремної праці підірвали здоров'я Василя. Лікувався в Усть-Забайкальській лікарні, де і помер 1957 р. Там же й похований.

Нехай цих кілька слів у пам'ять доброго старшого колеги і співробітника зі студентських часів будуть грудкою землі з далекої Америки на далеку могилу щирого рогатинського патріота...

VI.
Mісцевості

БАБУХІВ

Ця світлина молодих хлопців з Бабухова надійшла до редакції збірника "Рогатинська Земля" окружною дорогою. До неї був долучений лист з іменами хлопців і зазначено, що "світлина зроблена у 1941 році на могилі, висипаній в честь проголошення Західньої Української Республіки". Ось їх імена (в дужках подано рік народження):

Перший ряд (зліва): Дмитро Балацький (1925), Дмитро Забігач (1921), Іван Сас (1925); другий ряд: Микола Височанський (1931), Петро Височанський (1924), Степан Височанський (1923), Дмитро Івасик (1925), Петро Дорошенко (1927); третій ряд: Іван Івасик (1921), Василь Богда (1900), Дмитро Драган (1921), Василь Скібак (1919); четвертий ряд: Іван Богда (1922), Михайло Курець (1923), Іван Височанський (1922), Петро Іванців (1922), Микола Хом'як (1922), Дмитро Вівсяник (1922), Василь Мазурик (1913), Василь Головка (1919), Іван Воробець (1921), Іван Галушка (1921), Степан Сісібала (1922), Петро Хариш (1924), Степан Заборський (1919), Іван Цюпила (1919). Майже всі вони загинули у боротьбі за волю України.

Поміщуємо також окрему світлину, зроблену в 1942 році, одного з тих молодих хлопців і подаємо короткі відомості про нього.

Іван ВОРОБЕЦЬ народився 1921 року. До школи ходив спочатку в Бабухові, потім вчився в "Рідній Школі" в Рогатині, а відтак у Рогатинській гімназії. Одним із перших зголосився до української поліції в Бережанах. Відбував вишкіл у Дембіці (Польща), звідтіля втік ще з 50-ма хлопцями і вступив до УПА. Відбув вишкіл на Золотій Полянці, був чотовим у службі жандармерії, провадив польову розвідку. Опісля став курінним. Там десть і загинув, залишивши вдовою молоду дружину і малого дворічного сінка.

Мати Івана, Марія з роду Замостинська, загинула від рук НКВД у своїй хаті напередодні свята Покрови в 1945 році.

Батько Івана, Дмитро Воробець, відбув німецькі концтабори і радянський Сибір. Повернувшись із заслання, прожив нелегке життя переслідуваного. Помер у віці 92 років.

Малий синок Івана, Богдан Воробець, виховувався коло своєї мами, переносив різні наруги від комсомольців і комуністів. Він надіслав ці світлини, щоб увіковічнити свого батька і його друзів-побратимів та рівночасно згадати про дідуся й бабусю.

МИКОЛА БОЙКО

ВОСКРЕСІНЦІ

Село Воскресінці віддалене від Рогатина 18 км у напрямі на південний захід, при дорозі Рогатин—Ходорів. У Княгиничах дорога розгалужується, біжить на південь через Воскресінці до містечка Журавно та далі до Долини і Стрия.

Воскресінці розкинулись над двома потоками, серед горбів. Потоки зливаються в один, що впадає в ріку Свірж. Серед місцевого населення не вживали назв на ці потоки: можливо, що на якихось топографічних картах зазначено ці назви. Ріка Свірж перепливає поміж Васючином і Воскресінцями в напрямі на схід і південний схід, далі знаходяться Підмихайлівці і Григорів, потім Журів. На захід від Воскресінець сусідують села Львівської області — Сугрів і Вербиця, майже на північ — містечко Княгиничі.

Не маючи доступу до архівних документів, важко ствердити, скільки Воскресінцям років. На підставі прізвищ мадярського звучання можна б припускати, що село існувало вже за часів Галицько-Волинської держави, коли мадяри бували частими (прошеними чи непрошеними) гістьми на наших землях у зв'язку з княжими посвояченнями і міжусобицями.

Саме село оточене зі сходу, півдня і півночі великими ланами, сіножатями і лісом. За рікою Свірж простягається невисокий хребет горбів, вкритий мішаним лісом. Між лісовими деревами росли теж і овочеві — вишні, черешні, яблуні і груші. На весні увесь ліс вкривався білим і рожевим квітням, потім — ягодами, а восени — яблуками і грушками.

На ріці Свірж було декілька гребель, що творили досить великі стави. На греблях збудовані млини, які були власністю більших посіlostей-фільварків. Власники винаймали млини посесорам, переважно жидам. Самі стави заростали очеретами й комишами, і їх вважалося природними ставами. У ставах плодилася усяка риба, в комишах — усякі водяні птахи, росли лілеї. Усе творило майже ідилічний, дуже мальовничий вид: ліси на горбах, луки, лани, стави і бистра ріка. Над ставами — зграї птахів, плюскіт і шум води; у ставах сріблилася риба, яка вигулькувала з води; десь виднів човен на плесі. Цією прекрасною околицею закінчується західня Рогатинщина і Опілля. У тридцятих роках між Воскресінцями і Васючином викопано штучні стави, в яких комерційно вирощували й годували коропів. Стави були власністю фільварку. Восени прилеглі села були зайняті

виловлюванням риби: коропів для фільварку на продаж, а для себе т.зв. дику рибу, себто щуки, плотицю, линів і піскурів. Можна уявити собі активність рибаків! Коропів продавали до великих міст, це приносило фільваркові великі прибутки. Немала користь була і для місцевого населення.

Через село проходило п'ять доріг-вулиць, крім головного шляху, і це розділювало місцевість на окремі частини, котрі мали свої неофіційні назви: Курпітова гора — від родини Курпітів; Галясова гора — від родини Галясів; біля школи; біля читальні (біля будинку читальні "Просвіти"); Горішній кінець; Гнилий кінець; Задвір'я (двоє Задвір'їв).

Фільварок, про який говориться, належав до діди́ча Тустановського, нащадка спольонізованого українського роду. Старий діди́ч часом говорив про те. Два факти можуть підтвердити, яким способом старий Тустановський засвідчив своє походження. Перша: під час паціфікації 1930 р. він не дозволив паціфікувати Воскресінець. Друга, що він застеріг у своєму завіщанні, що коли прийде до парцеляції його маєтку, то на купівлю землі мають право місцеві люди, тобто українці. Я повторюю тільки те, про що говорили люди. До парцеляції, однак, не дійшло у зв'язку з вибухом війни в 1939 р. і більшовицькою окупацією.

Перед війною Воскресінці нараховували коло 200 господарств: у селі жила одна жидівська родина, старші діти займалися сільським господарством, батько мав крамницю. Було коло 30 родин поляків-римо-католиків. Населення села жило переважно зі сільського господарства, вважалося середньо-заможним. Найбагатший господар мав 20-25 моргів поля і лук. Лісів приватні господарі не мали. Бідніші мешканці села постійно чи частково працювали у фільварку. Поляки теж займалися сільським господарством, кількох працювало у фільварку. Співжиття між українцями й поляками було мирне, хоч під час українсько-польської війни деякі воювали між собою. Така ідилія тривала до паціфікації. Після того, а теж із запровадженням організації "стржельців" (десь коло 1933-35 рр.) почалося справжнє ворогування. Такий стан тривав до кінця польського панування (осінь 1939).

СУСПІЛЬНО-ГРОМАДСЬКЕ, КУЛЬТУРНЕ І РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ

Суспільно-громадське і культурне життя села гуртувалося навколо читальні "Просвіти" і кооперативи. Кооператива об'єднувала економічне й торговельне життя села, читальня "Просвіти" — культурно-освітнє свідомого українського населення. У будинку Товариства "Просвіта" розміщувалася крамниця кооперативи. При "Просвіті" існували: хор, драматичний гурток, бібліотека, гурток "Рідної Школи", Союз Українок, Товариство "Сільський Господар". Коли засновано Товариство "Просвіта" у Воскресінцях — невідомо. На стіні великої залі висів знімок драматичного

гуртка ще з-перед Першої світової війни, на якому видніла дата 1912 чи 1914 р. По середині знімка — режисер Володимир Бойко, пізніший лікар у Княгиничах. Він, правдоподібно, міг бути засновником "Просвіти" у селі.

У 1932-1939 роках культурне життя було дуже активне. Провід села перебував у руках господарів середнього віку і молоді. Існував добрий мішаний хор під проводом Нестора Прокоп'яка з Піддністрян (Ходорівщина). Був він молодий музикант і диригент, мав закінчений Музичний інститут ім. Лисенка у Львові. Як приватний учитель музики, навчав хлопців і дівчат грати на різних інструментах та провадив хори як у Ходорівщині, так і в Рогатинщині. У Воскресінцях хор співав у Богослуженнях, влаштовував концерти з нагоди різних національних свят, крім того допомагав драматичному гуртку ставити такі п'єси як "Ой, не ходи Грицю" чи "Ой, видно село" або навіть оперетки, як, наприклад, "Шаріка".

Дуже вродливі були Богослуження з нагоди свят Різдва Христового, Великодня та празника св. Івана Богослова, патрона нашої церкви, коли приходило багато гостей зі сусідніх місцевостей. При церкві існували братство і сестрицтво, які дбали про церковну господарку, займалися чищенням і прикрашуванням церкви і т.п. Церква стояла на найвищому місці, звідки було видно ціле село й околицю. Побудована в старому стилі дерев'яних українських церков. Скільки церков було років — тяжко без документів сказати. Біля церкви ріс яблуневий сад, огорожений парканом. У саді (цвинтарі) під час великодніх свят молодь виводила гагілки (гаївки). Поза парканом була невеличка царинка, вкрита зеленою муравою, де після чи перед Богослуженням збиралися господарі обговорити поточні господарські чи інші новини. В часі великодніх свят тут палили вогонь, що горів від Великої П'ятниці до третього дня свят. Воскресінці належали до парафії Васючин, парохом був отець крилошанин Василь Сайкевич, діяч партії УНДО, добрий проповідник. Особливо патріотичні були його проповіді під час Воскресної Утрени. Тоді молодь сильно стріляла з моздірів на підсилення емоцій. Село жило зі священником у згоді.

Як вже згадано, читальня Товариства "Просвіта" була осередком культурної діяльності. Тут містилася досить велика бібліотека, якою майже увесь час завідував і опікувався Степан Заставний. Він дбав про найновіші книжки та часописи. Свідома молодь села дуже запопадливо користувалася цією бібліотекою. Другим вогнищем діяльності був драматичний гурток, центр дружньої співпраці і товариського життя села. Перед у проводі гуртка вели Степан Кіт, Степан Заставний, Євстахій (Стах) Панчишин — головний декоратор усіх вистав, а також добрий актор, Євстахій Дримлюх — режисер, актор, культурний діяч, активіст кооперативи і рахівник. Всі названі — з молодшої генерації. Голоували у "Просвіті" люди переважно середньої генерації, такі як Степан Кіт, Іван (Ясько) Вербовський — начитаний і поважаний сільський політик та громадський діяч. Крім перелічених, головами були теж Іван Бойко, Павло Логай (Демків), Петро Галяс. З молодших діяли ще Степан Кіндрат, Володимир Галяс, Стах Клапко, Стах Курпіта, Михайло Остах — довго-

літній активіст, кооператор і крамар у крамниці, Андрій Лябиґа, Іван Сорока, Федір Кривун, брати Клапки, Степан Лябиґа, Степан Галяс, Володимир Заставний, Михайло Генжак та багато інших, прізвищ яких не пам'ятаю і нехай мені вибачать, що я їх не згадав.

Жінки гуртувалися в Союзі Українок, були активні в хорі і в драматичному гуртку. Визначними у драматичному гуртку були: Марійка Дронь-Дримлюх, Юлія Панчишин, Ганя Панчишин, Катерина Дронь, Галина (Геля) Сорока, Розалія (Рузя) Гнип, Ольга Лоґай (Демкова). Були ще інші жінки й дівчата, активні у драматичному гуртку і в хорі, але, на жаль, сьогодні вже їхніх прізвищ, дівочих чи заміжніх, не пригадую. У хорі, наприклад, співало десять до п'ятнадцять жінок, а я пригадав лише кілька.

СІЛЬСЬКА ШКОЛА

У Воскресінцях була чотириклясова школа. Кураторія боялася, щоб люди в селі не перевчилися! У тридцятих роках працювало в школі троє вчителів-українців (не в той самий час). Першою національно свідомою вчителькою була Катруся Соломківна з Пукова біля Рогатина. Була це вчителька-патріотка, яка займалася учнями навіть після навчання. Це не сподобалося шкільним властям, тож у скорому часі її зі села забрали. Вона залишила по собі не тільки славу доброї вчительки, але й сліди своєї праці з молоддю. Другим вчителем-українцем був львів'янин Дмитерко (імени не пригадую). Дуже вродливий, елегантний і добрий учитель: не скривав своєї національності, з учнями і людьми говорив по-українськи. Його також забрали зі села по двох роках. Третя вчителька не признавалася до українського роду аж до приходу радянської влади. Тоді вже й призналась, що українка, але незабаром перейшла вчителювати до Помонят (7 км від Воскресінець). Інші вчителі й директори були поляки, часто шовіністи. З приходом радянської влади школа залишилася чотириклясовою, розуміється, з більшовицькою філософією виховання і методами навчання, що докорінно йшли врозріз з виробленими і усталеними методами, до яких усі привикли. Особливо турбувало те, що нова влада заборонила викладання в школі релігії.

У таких обставинах Воскресінці перейшли під владу "самої передової країни в міре" — радянської великодержави. Нічого особливого за першої окупації в селі не сталося, хіба що фільварок перетворився на радгосп. Усі селяни стали пролетарями, бідними, а доробитися вже не було де. Як казалося у радянському фольклорі: "Жить стало веселіє! Ні корови, ні свині, тільки Сталін на стіні!". На щастя, сексотів і донощиків ще тоді було мало, і може тому нікого зі села в той час не вивезли. Та дехто вже й тоді вдома не спав... Покищо не було ще арештів, але були відомості через своїх людей у районі, що першу туру вивозів готували "визволителі" на червень 1941 року. Та не встигли, бо вибухнула німецько-більшовицька війна і... прийшли інші "визволителі".

ПЕРШІ ДНІ ВІЙНИ

До села в'їхала одного дня німецька стежа в силі майже однієї чоти — коло 40 вояків — на роверах з одним фольксваґеном, до котрого була причеплена гарматка малого калібру (2.5 см ПАК). Зав'язався бій з малою групою відступаючих червоноармійців. Один з них загинув, решту німці забрали в полон. Після цього епізоду стало ясным, що ми вже під німецькою окупацією.

Через два-три дні в село заїхала т.зв. "Похідна група" з рамени ОУН (Степана Бандери). Скликали збори, на яких відчитали Акт відновлення української держави, який був прийнятий у Львові 30 червня 1941 року. Ці молоді люди дали вказівки, як організувати самоуправу, охорону, яке повинно бути ставлення до німців — сказали не вважати німців визволителями чи союзниками, але назовні трактувати як таких. Виявилось, що в селі діяла добре законспірована клітина ОУН. Члени її перебрали ініціативу громадського порядку, почали організовувати управу села та сільську варту і самооборону. Першим чином призначено вїйта-старосту і громадську управу. Нічні вартові стежі забезпечували село перед заблуканими відділами Червоної армії і т.д.

Старостою вибрали колишнього голову сільради — довіреного члена ОУН Омеляна (Мілька) Генжака. Командантом самооборони і варту призначено Володимира Ґаляса, його помічником — Андрія Лябиґу. Членами управи села стали Михайло Осташ, Іван Сорока, Степан Кіндрат, членами варту — молоді юнаки.

В селі почалася активна праця відбудови національного життя, отже й відбудови своєї держави. Відроджувалося культурне життя, хоч був липень і в полях чекало достигле збіжжя, яке вимагало жнив, щоб не голодувати самим, ба ще й допомгти іншим у потребі. Те все робилося рівночасно. Політики німців ще ніхто не знав, не знав і про їхні "континґенти". Покищо народ думав про свою державу і її безпосередні потреби. Відновилася діяльність Товариства "Просвіта", хору, драматичного гуртка. Вибрано нову управу "Просвіти", хор підготовляв новий репертуар, впорядковувано бібліотеку. Люди приносили до читальні заховані книжки. Постановлено підготувати ювілейне свято "Просвіти", тож почалася праця над програмою. Кілька середньошкільників відїхали до Рогатина на вчительські курси. За такою великою працею впало, мов грім з ясного неба, розпорядження окупаційної влади про створення "Дистрикту Галичина" і прилучення до Генерального Губернаторства. Після короткотривалої свободи настав час нової окупації, нова ера поневолення. Отже і нове підпілля, нова боротьба. Але культурно-освітнє життя тривало далі. Діяльність "Просвіти" покищо не припинялася. Восени посилюлися приготування до ювілейного свята "Просвіти". Драматичний гурток підготовляв дві вистави: "Украдене щастя" і "Степовий гість". Надходив грудень і день "Просвіти". У програмі свята були пісні, деклямації, реферат: все так добре складене і дбайливо підготоване, що воскресїнську групу запрошували з цією програмою до

сусідніх місцевостей — Журова, Васючина. Це й започаткувало ближчу співпрацю зі сусідніми селами. Коли Воскресінський драматичний гурток підготував заплановані вистави ("Украдене щастя" і "Степовий гість"), то дістав запрошення дати ці вистави в Журові, Васючині й Підмихайлівцях. Така діяльність на культурному полі тривала ще майже цілий 1942 рік. В наступні два роки, коли ситуація на східньому фронті погіршувалася, а німецька поведінка ставала щораз жорстокішою, включно із вивозами молоді на роботи в Німеччину, розгорнулася діяльність УПА. Це й стало причиною, що культурне життя притихло.

Потім настали часи советського панування — аж до серпня 1991 року, коли Україна відділилася врешті від свого північного сусіда. Часи між 1943-45 і 1945-51 роками надзвичайно тяжкі для всього українського народу. Зазнали ми величезних втрат — матеріальних, культурних і духовних. Зокрема Галичина й Волинь зазнали величезного розорення-спустошення, величезних втрат в людях і в нашій корінній території. В боротьбі з більшовицькою сатрапією загинули тисячі молодих людей, на Сибірі пропали цілі родини. Свою частку втрат зазнали і Воскресінці. Подаю тут кільканадцять прізвищ мешканців нашого села, які загинули в боях з енкаведистами і смершем: Гладій Іван, Гладій Петро, Галяс Степан (син), Гулян Іван, Дримлюх Іван, Дримлюх Стах, Клапко Степан, Лябиґа Андрій, Лябиґа Степан, Осташ Михайло, Осташ Петро, Павлів Петро, Петрів Роман. Загинули в тюрмі: Дронь Семко, Дронь Михайло, Галяс Петро (батько). Загинули у Воскресінцях громадяни з інших місцевостей: Ворона Михайло з Княгинич, Катола Іван, Катола Степан — два брати зі Сугрова, Орлик з Херсону.

ДАНИЛЬЧЕ

Члени місцевого Союзу Української Поступової Молоді "Каменярі". 1936 рік.

Дитячий садочок. Провідниця Марія Крижанівська-Тарнавська.

Спортова дружина Товариства "Каменярі". 1934 рік.

Драматичний гурток. 1938 рік.

Спортові дружини копаного м'яча на святі Івана Франка в Данильчу 28 травня 1934 року.

Заставки «Службника». Стратин, 1604.

ДІБРИНІВ

Храмовий празник. Священники і гості у саді пароха о. Григорія Скаскова. Початок 30-их років.

Члени Союзу Української Поступової Молоді, філія Товариства "Каменярі" в селі Дібринів. 1938 рік.

ЖОВЧІВ

Передплатники часописів "Громадський голос", "Жіночий голос" та "Каменярі".

Дівчата зі Жовчева вправляють на Каменярському святі в Данильчу 21 червня 1937 року.

Члени Жіночої Громади.

Дитячий садок. Провідниця Софія Погоріло з Тербовлі. 1938 рік.

Сільський драматичний гурток. 1939 рік.

Кінцівка - ірєоника Стратин, 1606.

ЗАГІР'Я КНЯГИНИЦЬКЕ

Загір'я Княгиницьке становить ніби частину містечка-села Княгиничі. Сама назва "Княгиничі" говорить про час, коли розбудувалися чи набрали більшого значення ці дві оселі, а саме за часів Галицько-Волинського князівства. Були вони окремим уділом для княгинь (чи ще галицьких, чи, може, звенигородських, або вже й львівських). За тодішнім (себто XI-XIII-XIV століття) суспільно-економічним ладом такі оселі, перебуваючи у завідуванні вдів-княгинь, були підставою їхньої економічної незалежності. Самі оселі могли бути набагато давніші, як, зрештою, численні інші, котрі існували від прадавніх часів у сточищі рік Рогатинського повіту (Свірж, Гнила Липа, Нараївка). Як віно, чи вдовина пайка, ці дві оселі дістали назви Княгиничі та Загір'я Княгиницьке.

Загір'я розкинулось на невисоких пагорбах, таких прикметних для Опілля, понад повноводною річкою Свірж та її ставом. Через Княгиничі і Загір'я проходить битий шлях між Рогатином і Ходоровом.

У Загір'ї зберігається давня пам'ятка — церква Воздвиження Чесного Хреста, збудована в 1580 році. Як й інші місцевості, Загір'я Княгиницьке записане в "Актах гродзкіх" в 1445 році. Тут мав одну із своїх численних посіпостей Михайло Тустановський (тих посіпостей було хіба кільканадцять уздовж ріки Свірж). Таких княжих "уділів" було в Рогатинському повіті чимало, у княжих часах існував такий спосіб винагороджувати вірних бояр, дружинників, двораків чи гриднів. Годиться зазначити, що члени роду Тустановських завжди уважали себе русинами-українцями, хоча в останньому столітті перейшли на римо-католицьку віру. Маємо багато доказів їхньої національної стійкості: коли продавали в наслідок економічних обставин (наприклад, рільничий страйк в Журові 1905 р.) свої посіпості, продавали їх виключно українцям. (Про це можна прочитати у статтях про Підмихайлівці, Воскресінці, Васючин — Р.З. I і II). В часи горезвісної пацифікації 1930 р. обороняли своїх односельчан перед польськими опричниками.

У 1475 році село було повністю зруйноване під час одного з татарських нападів. Відбудова йшла дуже довго: за переписом з 1740 року в селі було всього 44 господарства.

Під час повстання під проводом Мухи (1490-92) мешканці Загір'я, як, зрештою, і Княгинич, були серед тих, що бажали вибороти собі волю від польського насилля. Те саме повторилося в набагато більшому розмірі в часи національно-визвольної війни Богдана Хмельницького (1648). Туди йшли впорядковані лави козацького війська (про що говорить т.зв. "козацький шлях" у Конюшках). Отож і загір'яни, і мешканці-міщани Княгинич стали активними співучасниками цих славетних походів. Не обійшлося без переслідувань і покарань, коли не стало Козацької держави. За активну участь і повстанські дії польська влада обвинуватила 99 селян та міщан, а Федора Полатайка і Степана Калінського засудила на смерть. Цим обом героям стягли голови в містечку Жидачеві.

Із переходом Галичини під володіння Австро-Угорської монархії 1772 р. для українців була нагода відродження як національного, так і економічного. Всюди поставали різні організації: "Просвіта", "Січ", "Сокіл", "Сільський Господар", "Рідна Школа" й інші, усякі кооперативні об'єднання і підприємства. Не бракувало в тому русі і мешканців Загір'я, тут особливо процвітало товариство молоді "Січ". Не дивно, отже, що з вибухом Першої світової війни 1914 р. в рядах легіону Українських Січових Стрільців, а пізніше в Українській Галицькій Армії, воювали такі загір'яни: Кузик Яким (адвокат — сотенний УСС), Кузик Стах, Юзифишин Василь, Гаврон Андрій, Кривоглавий Михайло, Ватаманюк Іван, Василик Захарій, Данилишин Андрій, Данилишин Іван, Павлів Роман, Кузик Андрій, Кузик Степан, Кузик Остап, Леськів Стах, Ребій Стефан, Харишин Яким, Атаманюк Лукій, Байда Іван, Шумський Андрій, Наявко Михайло, Ватаманюк Дмитро, Харишин Василь, Стефанишин Василь, Гуньовський Іван, Шатковський Василь (усіх 23).

Чільне місце в історії Загір'я займає талановита і свідома родина Кузиків. У сім'ї Якіма Кузика було семеро дітей, з них три сини — Степан, Андрій і Остап — боролися в рядах УСС і УГА. Андрій і Степан повернулися додому і включилися в громадське життя. Степан Кузик визначився не лише молодечим патріотизмом, але й послідовною мозольною працею як організатор кооперації, провідний діяч у політичній партії УНДО та як посол до польського сейму в 1929-1935 рр., врешті як директор "Центробанку" і активний член різних українських товариств та організацій в Рогатині і Львові. (Про Степана Кузика є окрема стаття в Р.З. I, стор. 575-578).

Остап Кузик залишився у Києві, співпрацював з українським Урядом і, даючи притулок Січовим Стрільцям, помагав їм продіставатися на Захід. За радянської влади здобув вищу освіту і працював економістом-плянником. Тяжкі роки голоду і сталінських репресій пережив з родиною в Києві аж до Другої світової війни. У 1942 році повернувся до рідної Галичини. Помер у 1984 році в Америці.

Так проходив час між двома війнами, коли Галичина й Волинь не зовсім правно були під пануванням Польщі. Вже тоді зарисовувалася

різниця в поглядах поміж українцями — одні дивилися на схід і там вбачали своє спасіння, інші оглядалися на захід — на Німеччину. Були такі, і то в більшості, головно серед молодшого покоління, котрі вважали, що необхідно поклатися лише на свої власні сили. Радянська облудна пропаганда, голодомор 1932-33 років в Україні, насильна колективізація, врешті послідовне винищення української провідної верстви, передусім письменників і мистців, не обіцували нічого доброго від східних сусідів. Вбивство полковника Євгена Коновальця ще більше згуртувало українських патріотів. Усюди ширився незалежний рух. Не оминув він і нашого Загір'я. Осередок ОУН провадив і займався вихованням молоді у протипольському та протикомуністичному дусі. Діяльними тут були: Дем'ян Кузик, Андрій Кузик, Степан Кузик, Роман Михалюсь. Більшовицький терор на східніх землях України відкрив очі найбільш незрячим, та все ж таки в Загір'ї були деякі люди, котрі під проводом Петра Телепка (Стаха) створили прокомуністичну радянофільську організацію. Але ці люди переконалися досить швидко — в 1939-41 роках, — що являла собою радянська дійсність, коли розпочалися репресії проти всіх прошарків свідомого суспільства. Т.зв. "золотий вересень" перемінився в суцільну трагедію для Галичини. Розчарувалися передусім ті, котрі в 1939-му зустрічали Червону армію хлібом-сіллю, очікуючи від неї визволення. Польський окупаційний режим перемінився на більшовицько-московський. Всі, хто орієнтувався на визволення зі Сходу, почали вступати у лави ОУН.

У червні 1941 р. закінчився період німецько-радянської співпраці (пакт Ріббентропа-Молотова), загриміла люта війна між недавніми союзниками. Українці знову опинилися майже в безвихідному становищі. Але намагалися якомога найкраще використати це для української справи. Люди мріяли про незалежну Україну, без огляду на страшну дійсність. Одне крило ОУН і велика частина інших партій старалися використати досвід Першої світової війни: організували Дивізію "Галичина", яка воювала по стороні Німеччини, розраховуючи на поразку обох режимів — і гітлерівського, і комуністичного, вбачаючи в Дивізії кістяк власних Українських Збройних Сил, так як це було у Першій світовій війні, коли УСС стали зародком Української Армії.

Не залишилося позаду і Загір'я: в Дивізії "Галичина" воювали 11 вояків. З них Микола Бойко загинув під Бродами, Микола Сидір — в Австрії, Ілько Кузик вернувся додому по брідській трагедії, вступив у ряди УПА. Але за доносом сексота був заарештований, відсидів у сибірських таборах. Вдалось йому повернутися таки до свого Загір'я.

Дмитро Зушман повернувся з-під Бродів і зразу ж вступив до УПА. Загинув у бою з військами НКВД під селом Псари в 1948 році. Володимир Ковтун перейшов свою бойову долю на теренах Австрії і помер. Олег Кузик, повернувшись із таборів, помер. Богдан Гладій проживає в Загір'ї; Ярослав Гладій після битви під Бродами воював у рядах УПА, тепер живе в Загір'ї; Іван Яцишин живе в Канаді; Василь Чопик і Володимир Кузик — в Америці.

День св. Покрови 1942 р. — це день створення Української Повстанської Армії. Організація ОУН (С. Бандери) становить окрему сторінку нашої історії в боротьбі за самостійність України.

В іменах і особах жителів Загір'я бачимо не лише боротьбу за самостійну Україну, але й частину загальноукраїнської історії. В 1992 році, якраз у 50-ліття створення УПА, пройшли у нашому селі великі святкування. Відбувалися врочисті збори в читальні. В церкві відправлено Панахиду за полеглих борців. Висипано могилу на честь і пам'ять тих, хто віддав своє молоде життя за волю України. Тут відбулася Панахида і відслужено Молебень. Промовляв директор школи Ярослав Бурак. Названо імена всіх тих, хто загинув, згадано й тих, хто ще живе. Ось вони:

1. Хомин Петро — станичний, загинув у таборах в Комі.
2. Зушман Іван — загинув у бою в 1945 році в с. Колоколин, був сотенним.
3. Зушман Дмитро — загинув у бою в с. Псари 1948 р.
4. Левицький Михайло — загинув у 1949 р. в с. Воскресінці.
5. Мельник Стах — стрілець сотні "Сіроманці", загинув у 1945 р. на Холмщині.
6. Михалюсь Михайло — стрілець сотні "Рубачі", загинув у бою в с. Яблонів у 1945 році.
7. Яшовський Василь — стрілець сотні "Коса", загинув у 1944 р. в с. Улів.
8. Юзифишин Стах — загинув у с. Дички в 1944 р.
9. Зушман Володимир — загинув у бою в с. Дички 1944 р.
10. Ватаманюк Дем'ян — зв'язковий сотні "Рубачі", загинув у 1946 р. на хуторі Радванів.
11. Ватаманюк Федір — загинув 1944 р. під час облави в Загір'ї.
12. Сидор Василь — загинув у 1946 р. в бою з більшовиками в с. Потік.
13. Боднар Андрій — стрілець сотні "Полтавці", репресований, помер.
14. Семенька Іван — стрілець сотні "Полтавці", репресований, помер.
15. Джичко Григорій — стрілець сотні "Полтавці", репресований, помер.
16. Кривогила Палагія — член ОУН, репресована, померла на Печорі.
17. Волоцюга Степан — член ОУН, репресований, помер.
18. Кузик Олег — стрілець самооборони, помер.
19. Харишин Григорій — стрілець самооборони, помер у таборах.
20. Рибій Іван — стрілець сотні "Полтавці", репресований, помер у Сибірі.
21. Бойко Микола — стрілець самооборони, репресований, загинув у Сибірі.
22. Сидор Яків — стрілець самооборони, репресований, помер.
23. Кіт Федір — стрілець самооборони, загинув.
24. Василик Яків — стрілець самооборони, помер.
25. Пшик Іван — стрілець самооборони, репресований, помер у таборах Сибіру.

26. Пшик Анастасія — член ОУН, репресована, загинула в Омську.
27. Гондович Яким — стрілець самооборони, репресований, загинув у Караґанді.
28. Женьчук Стах — член ОУН, репресований, помер.
29. Харів Іван — член ОУН, помер.
30. Цюняк Іван — член ОУН, репресований, загинув у Сибірі.
31. Цюняк Іван — стрілець самооборони, репресований, помер.
32. Роїк Іван — член ОУН, репресований, помер у Сибірі.
33. Байда Кость — репресований, помер у Караґанді.
34. Ватаманюк Демко — репресований, помер у Караґанді.
35. Кіт Сафат — член ОУН, станичний, помер.
36. Гнип Петро — в 1946 році вбитий на власному подвір'ї і повішений на яблуні.
37. Захарчук Іван — стрілець, спалений живцем у 1945 р.
38. Концевич Іван — вбитий більшовиками в 1944 р.
39. Михаськів Олександр — вбитий в 1946 р. більшовиками.
40. Боднар Іван — загинув у 1945 р. під час облави.
41. Пташник Стах — загинув у 1945 р.
42. Цюняк Кипріян — стрілець самооборони, помер.
43. Шумський Іван — стрілець сотні "Бурлаки", загинув у бою.
44. Наявко Іван — стрілець самооборони, помер.

Залишилися ще живими свідки тих історичних подій, члени ОУН-УПА, які входять у Рогатинське Братство УПА:

1. Чопик Федір с. Івана — член ОУН.
2. Михалюсь Роман — стрілець сотні "Бурлаки".
3. Решетівський Стах — стрілець сотні "Бурлаки".
4. Стефанишин Іван — стрілець сотні "Рубачі".
5. Пташник Григорій — стрілець, служив у контррозвідці "Калини", псевдо "Жулік", сотня "Сіроманці".

На окрему увагу заслуговує обласний референт пропаґанди ОУН Василь Хомин, який загинув від рук ґестапівців у 1944 р. Мав псевдо "Борис". У районній газеті "Голос Опілля" з 6 квітня 1994 р. є стаття члена Львівського Земляцтва Рогатинців Степана Кузика про життєвий і бойовий шлях Василя Хомина. Василь вчився в 1935-1939 роках у Рогатинській гімназії, світогляд його формувався під впливом таких учителів як Микола Угрин-Безґрішний, Василь Ратич, Іван Вербяний, Юліян Каменецький та інших тодішніх учителів Рогатинської гімназії. Тогочасна дійсність примушувала до поважних рішень. У 1940 році вступив до ОУН, зразу проявив себе як пропаґандист та здібний політичний трибун. Виступав часто у різних селах на зборах, на відкритті пам'ятних могил. У часі формування УПА вишколював політвиховників та пропаґандистів для праці у повстанських з'єднаннях у Підгаєччині. Провадив політичну роботу серед командного складу куренів та сотень "Сіроманці", "Яструби", "Орли", "Чорноморці", "Рубачі", "Лісовики". Був сотенним "Яструбів". Часто зустрі-

чався з "Довбаком" з Фірлеєва, з "Мироном" (Іванилом з Черча), з братом Степана Бандери, Богданом. Вони опрацьовували оперативні інформації для бойових дій одиниць УПА.

Смерть настигла Василя Хомина 13 лютого 1944 р., коли йому був тільки 21 рік. Про цей страшний день розповідає сестра Василя, Розалія. Пам'ятає добре той горезвісний час і Василів побратим Федір Чопик. Отож, Василь Хомин разом із "Довбаком", своїм упівським побратимом, поспішали до штабу УПА на "Золотій Полянні". Вони якраз повернулися з-за Збруча, де відбувся Великий Збір УПА. Переночувавши у Фірлеєві, вибралися в дорогу, щоб завезти на "Золоту Поляну" нові інструкції, пропагандивну літературу та інші документи. Все те мав у своїй валізіці Василь. На відтинку дороги між Фірлеєвом і Мелною зустріли відділ гестапівців. Не було іншого виходу, як втікати в ліс. Втеча вдалася тільки "Довбакові". Василя Хомина підстрелили. Тут він і рішив: краще смерть, ніж здатися живим ворогові. Так і вчинив.

Тіло цього відважного повстанця гестапо виставило для розпізнання — майже на тиждень. Але люди мовчали. Тоді німці кинули мертвого Василя Хомина на жидівське окопище. Побратими-повстанці швидко відшукали те місце і доставили тіло вночі до Загір'я. На другий день відбулася похоронна відправа.

Спочив відважний Василь Хомин на загір'янському цвинтарі. Нині на його могилі височіє березовий хрест, на якому викарбувані слова: "Слава не вмере, не поляже!"

КІНАШІВ

Село Кінашів віддалене тільки 15 кілометрів від Галича, 8 км від залізничної станції Широка, сполучене битим шляхом з Болшівцями і Галичем. Перша згадка про Кінашів знаходиться в архівних матеріалах під назвою "Akta grodzkie i ziemskie..." (1440). Отже, 30 червня 1440 року Іван Гербутовський подав на суд Андрія Кунашовського за те, що Кунашовський перетримує його втікача Миколу. Кунашовський відповів, що "він, Микола, не є підсусідок, бо мешкає в середньому дворі, але хай коморники розсудять". Гнат Стібор з Васючина, Петро Прокота зі Свистільник і Пилип Лукчич з Настащина були в цій справі коморниками-суддями. Панове коморники полагодили спір мирним способом.

В іншому записі згадується, як шляхтич Кондрад зі своїм сином Іваном продали рогатинському купцеві Андрієві Неседовичеві усі рибні влови. Було три стави: Горішне Желиборське, Кінашівське (в Камінці під Лисою) і Долішне — передсело Кінашівське. Кондрад зі сином погодилися спустити воду в стависьках для виловлення риби.

Таких записів є багато, на різні теми. Подаю їхні дати: 9.VI.1482; 7.VI.1490; 30.VI.1456; 18.VI.1444; 13.II.1459; 6.II.1458. Числа архівних книг такі: 24-б; 46-б; 163-б; 164-б; 165-б; 166-б; 150-н; 11-б.

Дерев'яну церкву Воскресення Христового збудовано в 1876 році. Церкву малювали мистці Юліян Панкевич та Іванський (ім'я невідоме). Парохом Кінашева був у той час о. Лев Авдиківський — русофіл. За його заходами засновано першу в Кінашеві читальню імени Михаїла Качковського, її головою став сам о. Авдиківський. До села приходили різні книжки русофільського напрямку, а також часопис "Руское Слово". Але вже в 1898 році гурт свідомих громадян Кінашева заснував читальню "Просвіти". Найбільш активним при заснуванні читальні був Гринько Лисак. Спочатку читальня мала 21 члена, потім приєдналися інші. Незабаром читальня ім. Качковського перестала існувати.

Для потреб читальні та інших товариств збудовано в 1932 р. Народний Дім. Як на той час, була це велика будівля з просторою театральною залю. В той час і опісля головою читальні був Іван Бандура (Ярмарок). На посвячення і відкриття Народного Дому в 1932 р. прибув з Рогатина посол Степан Кузик. У своєму слові з нагоди цього свята посол С. Кузик назвав

цей дім "кузнею просвіти". І це була справжня кузня просвіти: тут містилася бібліотека (понад 500 томів книжок), приходили всі видання зі Львова (часописи, журнали, періодика). Знайшли приміщення такі Товариства: "Рідна Школа", "Сільський Господар", "Відродження", Союз Українок й інші. Відбувалися театральні вистави, національні свята, концерти. Цей дім був центром культурної діяльності Кінашева до 1975 року, коли при допомозі місцевого колгоспу збудовано великий Дім Культури зі залемою на 400 місць. У 1978 році старий дім розібрано.

Перейшов свою історію Хрест у пам'ять знесення панщини. Його поставлено в 1848 році. При великому здвизі народу відбулося посвячення цієї національної пам'ятки, зробленої з граніту. Два рази скидали його більшовицькі посіпаки — раз у багно, другий раз в ріку. Та завжди з'являлися серед ночі добрі люди і ставили хрест наново; другий раз вже біля церкви, де простояв до 1990 року, коли його поставили на своєму давньому місці і знову посвятили при великому здвизі народу, як і 130 років тому.

Вже в 1850 році відкрито парафіяльну школу, де вчив дякоучитель Марушак. Згодом, в 1864 році школа перейшла під державне завідування. Першим директором став Захарій Руденський. В 1927 році побудовано, як на той час, зразковий шкільний будинок, де було 4 класи. Тоді директором був Володимир Скрентович. Кількість учнів становила близько 240. У другій половині 30-их років школа стала восьмикласовою, до неї ходили діти зі сусідніх сіл.

В теперішньому часі був намір збудувати зразкову середню школу, заплановано комплекс будинків, плавальню, спортові залі і т.п. Про це старалася депутатка Верховної Ради Оксана Гой, уродженка Желибор. Працю розпочато ще в 1988 році, з великими надіями на швидке закінчення. Та, на жаль, крім фундаменту під усі будівлі, нічого більше не зроблено через брак державних дотацій. Сподіватися треба, що все з часом устabilізується і буде можна закінчити розпочате діло.

Треба було приступити до будови нової церкви, бо стара дерев'яна надруйнувалася (зокрема з північної сторони!). Створився комітет на чолі зі Степаном Фреїком і Володимиром Матейком, до якого ввійшло 20 людей. Працюють пильно, колядують, збирають датки. Та не так легко при нинішній інфляції. Але люди горнуть до своєї церкви, що знову відчинила двері по довгих роках мовчанки. Парафія вернулася до своєї прадідної греко-католицької віри.

До парафії Кінашів належали ще села Желибори і Курів. Між двома війнами парохами були о. Шеремета, о. Косановський, о. Болехівський, перед самою війною парохом став о. Василь Коник, ревний священик і український патріот. Його дружина (з роду Левицька) займалася громадською працею, особливо в жіночих товариствах. В останньому часі в Курові вже збудовано нову церкву.

До 1939 року в Кінашеві існувала кооператива "Самопоміч". В 1905-1907 рр. збудовано досить великий млин, тут керівником був згадуваний передше Гринько Лисак.

Під час Першої світової війни багато кінашівців вступили в ряди Українських Січових Стрільців, пізніше до Української Галицької Армії. (В альбомі УСС-сів у списках сотень є 23 прізвища кінашівців).

В часі Другої світової війни в Кінашеві діяло підпілля. Про це згадано в "Літописах УПА", де говориться про славетний Чорний ліс.

Коли настала відлига у комуністичному режимі, то завдяки свідомим громадянам в Кінашеві поставлено пам'ятник Тарасові Шевченкові з добровільних датків громадян та з коляди школярів під проводом Іллі Романова. Пам'ятник відкрито в 1989 році при великій участі людей з довколишніх сіл та представників з Калуша, Бурштина, Бовшова, Нараївки, Болшовець, Желиборів. У тому ж році створилося Товариство Української Мови. Спочатку членами були теж мешканці Желибор і Курова, тепер ті села мають свої власні товариства. Товариство це підтримувало фінансово голодуючих студентів у Києві в 1990 році, тепер допомагає обласній газеті "Галичина" та підтримує фонд випуску гривні.

Як і всюди, молодше покоління йде в світ, у селі залишаються лише деякі. Багато освічених кінашівців працюють у різних ділянках життя та відзначаються жертвенністю, громадським наставленням і справжнім українським патріотизмом.

Деякі уточнення подав Михайло Перекліта.

ГРИГОРІЙ ОЗАРКІВ

КОЛОКОЛИН

Парохом нашого села був від 1921 року отець Дмитро Сеньківський. Наша церква носила ім'я св. Івана Хрестителя. Отець парох докладав великих старань, щоб церковне й громадське життя плило впорядкованим руслом. Коли постав у селі Союз Українок, наша їмость була головою; пізніше перебрала головуство енергійна Анна Мартинковська.

Родина нашого пароха відзначалася гармонійністю і любов'ю до пісні. Всі шестеро дітей співали та диригували хором, були привітними. Організували сільську молодь у драматичному гуртку, церковному хорі, який підготовляли до щонедільних Богослужб, концертів, національних свят, залюбки дружили з сільською молоддю. Село оживало під час шкільних ваканцій, коли діти отця пароха приїздили зі школи додому. Найстарший

Члени сільського хору. Диригент Микола Сеньківський (сидить посередині). 1937 рік.

Члени драматичного гуртка при кружку Союзу Українок у Колоколині. Перший ряд: Софія Турчин, Дора Сеньківська, Анна Якимів; другий ряд: Ольга Вдовичин, Софія Зобків, Яремко Гоменюк, режисер і диригент хору Ярослав Сеньківський, Йосиф Зобків, Катерина Черномаз, Марія Зобків; третій ряд: Григорій Озарків, Марко Димкар, Пилип Янкевич, Семен Янкевич, Всеволод Лемеха, Семен Гнида, Микола Кравців. 3 жовтня 1937 р.

син о. пароха Микола Сеньківський диригував хором, його заступали часто брат Ярослав і сестра Ірка. Проби хору відбувалися в читальні "Просвіти".

Деякі суперечки й непорозуміння виникли в селі, коли заснувалося Товариство "Каменярі".

В 1939 році, ще взимі, польський уряд наказав закрити читальню "Просвіти".

Неждані і несподівані події котилися навалом війни й знищення, розлуки, сліз і горя. Доля закинула мене, як і тисячі інших, у незнані краї, через Відень в Австрії до Регенсбургу в Німеччині. Багато довелося пережити. Був я нецілий рік у Відні, ходив щонеділі співати в церкві Службу Божу. В Регенсбургу співав у церковному хорі під мистецьким керівництвом Осипа Лупаня (тепер провадить хором у Філядельфії).

В 1949 році пощастило мені виїхати до Америки і осісти в Дітроїті. Відразу долучився я до хору церкви Непорочного Зачаття, до "Ватри" та до Капелі бандуристів. З Капелею бандуристів мав я нагоду в 1991 році поїхати в Україну, тож відвідав і моє рідне село Колоколин та помолився на могилках моїх батька й мами, а також у церкві, де мене охрестили. Там склав я подяку Всевишньому за всі ласки, одержані впродовж мого життя, а особливо за те, що міг я побачити мою рідну Україну, Дніпро, Київ та поклонитися в Каневі Тарасові Шевченкові.

ВОЛОДИМИР КОРОТАШ

ЩЕ ПРО КОЛОКОЛИН

Понад потоком Охабою, що вливається у ріку Свірж, розкинулося село Колоколин. До Рогатина — приблизно 20 км. До Дністра — всього 12 км на південь. Найближчі місцевості — Чагрів і Журів.

З північного боку село захороняють від холодних вітрів горби висотою 50-70 метрів, звані Стінки. Зі заходу й півдня росли колись дубові ліси, від чого й до сьогодні громадське пасовисько носить назву "Дубина". На південно-східньому боці простягалися колись болота, тепер тут викопано стави.

Петро Сіреджук, дослідник історії Прикарпаття, зараховує Колоколин до дев'яти найстарших поселень Рогатинського повіту. Це, зрештою, вже в 1932-33 рр. ствердила археологічна експедиція під проводом відомого археолога проф. Ярослава Пастернака зі Львова. Тоді знайдено старовинні речі: ножі, горщики, кам'яні сокири, наконечники для стріл й інші предмети т.зв. "Шнурової культури", коли розкопано передісторичні поховання. "Шнурова культура" була поширена на Прикарпатті в період від другої половини третього тисячоліття до першої половини другого тисячоліття до Христа (приблизно 5 тисяч років тому!). В 1935 році археолог Тадей Сулімірський провадив наступні розкопки і знайшов стоянку Липицької культури (перше століття по Христі). В 1966 році ще одні археологічні дослідження лише підтвердили старовинність місцевості. Яка була назва цього поселення у давні часи, годі сказати. В першому томі "Рогатинської Землі" (стор. 636) згадується про легендарну пару закоханих, які загинули "коло калин", з чого й походить назва села Колоколин. Дехто виводить назву від слова "колокол", себто "дзвін", що, мовляв, тут була ливарня дзвонів у княжу добу. Дехто навіть показує місце, де була ця знаменита майстерня. Відливання дзвонів — річ непроста: можливо, так і було, що давня оселя в княжих часах прибрала нову назву від цього складного ремесла. Близьке сусідство села Чагрів, оселі боярина Чагира, батька ославленої Настасі Чагрівної, трагічної улюблениці Ярослава Осмомисла, як рівно ж містечка Журів, пов'язаного з Данилом Галицьким, може й підтверджують припущення, що назва Колоколин зв'язана з княжими часами (X-XIII століття).

Збереглося багато переказів з часів татарських набігів (XIII-XVI ст.). В

одному з переказів розповідається, що під час одного з таких нападів люди сховалися до підземних печер. Татари не лише спалили село, але й засипали виходи з печер так, що люди там і загинули. У 30-ті роки ц.ст. при лупанні каменя в одній із печер найдено кістяки людей, горщики з пшеницею та інші речі. Слід сказати, що мешканці села завжди були готові до відсічі. На північному боці села височіють два кургани, де стояли сторожові фігури (т.зв. сторчаки), що при запаленні давали людям знати про татарський напад. Тут завжди чатували призначені вартівники. Хто міг, обороняв зі зброєю в руках своє село. В обороні брали участь усі. Про те свідчить легенда, як то татарин хотів напиться води та нахилився над бочкою. Це зауважила відважна господиня того подвір'я, прискочила, впхала голову татарина у воду та вже й не випустила з рук, поки він не захлиснувся на смерть. З того часу називали цю жінку "козачкою". І донині існує цей рід у селі.

Перша письмова згадка про Колоколин — це грамота, якою король Ягайло дарує Колоколин і ще кілька інших місцевостей своєму "служі Данилові Дажбоговичеві Задеравацькому в році Божому 1394-ому дня 29-го червня". Розуміється, Колоколин згаданий в знаменитих "Актах гродзких і земських" під роками 1462, 1479, 1495. Чимало згадок є у різних пізніших джерелах і книгах.

Як і багато інших мешканців Рогатинського повіту, колокольницькі люди брали участь у повстанні Мухи, у війні Богдана Хмельницького проти Польщі, в менших опришківських повстаннях, в аграрному страйку 1905-1906 рр. за часів австро-угорського панування. Після скасування панщини в 1848 р. більші земельні власники були змушені деяку частину своїх посіпостей розparcelювати. Деякі продавали землю своїм селянам, інші спроваджували німецьких, чеських і польських колоністів, що призвело до дальших неспокоїв, сутичок і навіть згаданого страйку.

Більшість мешканців Колоколина займалася хліборобством: сіяли пшеницю, жито, ячмінь, овес, садили усяку ярину, плекали сади. Годували домашніх тварин, ткали полотно з льону й конопель, вибивали сіряки з овечої вовни, шили одяг, подібний своїм стилем до одягу інших сіл. Розуміється, тим займалися сільські майстри-умільці. З давніх-давен біля підніжжя гори Стінки добували камінь-гіпсовик. До 1939 року існувала невелика фабрика переробки гіпсу, власником якої був жид Мундт. Вже в минулому столітті був тут млин, що працював на водній турбіні.

Церкву св. Івана Хрестителя збудовано в 1839 році. Усього населення до 1939 року було близько 2 тисячі, з того щось понад сто осіб поляків, коло 20 жидів, решта українці. Існувала читальня "Просвіти", кооператива "Згода", діяли різні товариства. Вже в кінці минулого століття була в Колоколині народна школа; дальшу науку здібні й охочі здобували в гімназіях у Львові, Станиславові чи Рогатині.

В Першій світовій війні (1914-18) брали участь змобілізовані до австрійської армії молоді хлопці й господарі. Деякі вступили до Українських Січових Стрільців. Коло 50 охотників вступили ще згодом до Української

Галицької Армії. В рядах УСС-ів боролися: стр. Микола Савків (Перший полк, перша сотня), ст.стр. Карло Саврич (6-та сотня), Іван Балюк (7-ма сотня). В селі знаходиться могила УСС Якова Гринишина, тепер наново впорядкована. Треба згадати, що в Колоколині був осередок Радикальної партії, де активно працювали Дмитро Озарків, Михайло Савків, Михайло Куций. За часів польської окупації люди гуртувалися в читальні "Просвіти", кооперативі й інших товариствах.

По приході більшовиків в 1939 р. сталися великі зміни в житті села під кожним оглядом. Але знову мобілізовано молодих хлопців до армії — тим разом советської. Перша мобілізація в 1941 році і друга в 1944 році забрала з Колоколина около 100 осіб, половина з них загинула на фронтах.

Під час Другої світової війни і ще кілька років по її закінченні мешканці села брали активну участь у визвольній боротьбі за волю в рядах УПА. Багато із тих відважних молодців і дівчат загинули в боях з військами МВД-НКВД; тих, що не загинули, вивезли на Сибір. Першим провідником УПА в Колоколині був Микола Сеньківський (син нашого пароха о. Дмитра), який загинув смертю хоробрих в одній із сутичок з більшовиками. Активними в УПА були Ярослав Сеньківський (другий син нашого пароха), який був підрайоновим провідником, та Михайло Савків — провідник куца. Їх обох схопило НКВД та присудило на 15 років кари в таборах Сибіру.

Годиться тут розповісти про славний бій між загонами УПА і військом НКВД 7 квітня 1945 р. на урочищі "Дубина". (Про це пише у дописі про село Підмихайлівці Володимир Вульчин. — Ред.). НКВД вивозило більшу кількість людей з Підмихайловець на Сибір. Загони УПА розгромили цілий відділ енкаведистів, людей відбили з неволі, при тому загинуло теж немало упівців. Про цей бій склав пісню один вояк УПА із села Вільхова, пісню до сьогодні співають. За співчуття і поміч бійцям УПА постраждали мешканці Колоколина, багато родин опинилися в каральних таборах і поселеннях на Сибірі. В 1990-91 роках споруджено в центрі села символічну могилу-пам'ятник "Борцям за волю України", впорядковано братські могили поляглих вояків УПА та усіх, хто боровся з ворогами українського народу.

Після проголошення незалежності України в селі ожило національне життя. Діє осередок Народного Руху України, Товариство "Меморіал" та вірна і незмінна "Просвіта". Ці товариства дуже активні, провадять велику й корисну працю для відбудови держави.

ПЕТРО МАСЛІЙ

ЛУЧИНЦІ ПІД ТРЬОМА ОКУПАНТАМИ

ВСТУП

Яром-долиною у напрямі схід — захід, понад маленьким потічком, простягнулося село Лучинці. Потічок журчить незмінно, аж поки впаде у повноводну Гнилу Липу. Коли їхати битим шляхом з Рогатина на Вербилівці, Бабухів, Конюшки у напрямі на Бурштин, можна бачити здалеку Лучинці, а вже передусім величаву прекрасну церкву. Мелодійні звуки лучинецьких дзвонів розлягалися по всій широкій долині. Наші заможні предки своїми пожертвами і зусиллям збудували цей дім Божий та прикрасили голосистими дзвонами. (Див.: Володимир Яворський. "Лучинці, 1899-1914 рр.", *Рогатинська Земля*, т. I, стор. 709). Цій красі не раз завидували сусідські люди, котрі називали лучинецьких господарів "кармазинами", себто багатіями. Говорили, що пізнати "лучинецьких" по добре вгодованих конях! За селом, на т.зв. Малих Говдах, могила, висипана ще за татарських набігів, була свідком прадідівської слави. У пізніших часах, обладнана модерною апаратурою, служила обсерваційним пунктом для австрійської, російської, польської, німецької та більшовицької армій.

Щоб дістатися до Лучинець, треба в Бабухові переїхати дерев'яний міст на Гнилій Липі. Обабіч дороги-кривулиці простягнулися пасовиська й сіножаті, звані "Пальки", "Конюшецьке", "Загребля", "Болота". Вже під самим селом були пастівники, городи, а там і будинки окремих господарств. Перехрестя доріг творило центр села. Тут стояла велика новозбудована читальня "Просвіти", яка була ядром всього культурного і громадського організованого життя, недалеко церква, а там і школа, які творили начебто трикутник духовного життя. Для вічного спочинку служила "Гандзина гора" на сході села зі старим і новим цвинтарями. Із центру села розходилися дороги на всі сторони світу до довколишніх місцевостей: на північ — через Захоляву, Решулю, попри ґуральню до Путятинець; на південь — через Підхоми на Обельницю; на захід — до Бабухова; на схід — через Тернову на Юнашків, Уїзд і Заливки. До Лучинець належали теж парцеляції-хутори Жуківська, Віпаки, Рай та Підлуг. На тих парцеляціях жили українці, але були також польські колоністи. У воєнних і повоєнних лихоліттях потерпіли всі: поляки постраждали життям, українців переселили до новозбудованих

хат при Гайовій дорозі, а всі будинки на тих хуторах зрівняли, неначе Трою, зі землею. Як причину такої безпощадности, більшовицько-московські окупанти подавали співпрацю з УПА — переховування, прохарчування, підтримування контактів з бойовиками.

Перша письмова згадка про Лучинці датується 1475-им роком. Воно налічувало завжди коло 1,700 осіб і належало, отже, до більших сіл Рогатинського повіту. (У 1971 році в Лучинцях жило 1,471 осіб). Посілість села займала площу 2,073 гектари. Перед приходом більшовиків село було чисто українське, з двома невеликими жидівськими родинами — Зельмана Блюменрайха і Дудя Брайтбарта. Блюменрайх перебрався згодом до Рогатина, а Брайтбарт провадив свою малесеньку крамничку, нікуди не хотів виїздити, твердо тримався Мойсеєвої віри. Оба загинули від рук німців.

Щоб розповісти про життя в Лучинцях, треба б написати окрему книжку-студію з різними розділами й підрозділами, де були б висвітлені географія й історія, соціальні відносини, національно-культурне й релігійне життя, суспільно-громадський розвиток, етнографія, мова й звичаї. Для мене це дуже трудне завдання. Я ж залишив Лучинці у третю неділю червня 1944 року, тож важко мені все те зібрати й описати. Тим більше, що вже від 13-го року життя проживав я фактично поза селом, приїздив лише на час Різдва, Великодня та вакацій додому, бо ходив до школи. Щорічна десятимісячна відсутність позбавляла мене нагоди бути очевидцем всього, що діялося у той час в селі. Маючи, однак, велику любов до моєї рідні та рідного села, старався я запам'ятовувати і навіть записувати пригадане, щоб не пропало, а затрималося для історії. Тож подаю те, що затямилось не лише у моїй пам'яті, але й у моєму серці.

ПОЛЬСЬКА ОКУПАЦІЯ (1918-1939)

Про початки того часу важко щонебудь сказати, зрештою, про загальний стан і тодішні відносини написано багато: все стосується в загальному й нашого села. Про неславну пацифікацію знаю тільки з розповідей, бо був тоді ще малим хлопчиком, та не оминуло це польське безглуздя й Лучинець.

В селі жив відомий усюди отець декан Йосиф Яворський. Сотрудником був отець Ілля Гаврилишин, одружений з дочкою о. Яворського, доброю і ввічливою Софією. Отець Гаврилишин, виступивши вояком австрійської й української армій, був надзвичайно енергійним організатором культурного й релігійного життя, добрим проповідником-бесідником, динамічним проповідником та добрим господарем. За часів його перебування в Лучинцях справно йшла господарка парафії, відновлено церкву внутрі й ззовні. У той час якраз відбувся у Львові славний зліт-конгрес української молоді "Українська молодь — Христові". Розуміється, з Лучинець зорганізовану участь брала молодь. Дехто їхав залізницею, інші підводами. Мій батько, добре пригадую, приготував власну підводу на ту їзду і те свято.

Провідний актив села та патріотична молодь біля Народного Дому. 1938 рік.

До найбільш визначних особистостей села належали згадані отці (пізніше їхні наступники), учителі, студенти університету, учні гімназій та декілька господарів з більшою чи меншою неповною гімназійною освітою. Я згадав уже про о. декана Яворського і о. Іллю Гаврилишина. Пізніше були о. Іван Заячківський, о. Іван Балук, о. Володимир Тарнавський. Управителем 5-класної народної школи був Григор Гетьман, потім Василь Попович. Дуже діяльними були господарі Дмитро Ромах-Липецький, Микола та Іван Грицеві, Іван і Петро Якимовичі (Андрія), Микола Холявка (Якіма), Яків Андрусів, Петро Іванців, Петро і Михайло Рутили, Петро Федунишин-Чоліїв, Дмитро Гриців-Ковбів, Микола Маслій (Петра) та багато інших. Під час вакацій появлялися у Лучинцях студенти університету Микола Ромах-Сьомин (студював інженерію), Дмитро Пархуць-Галугів (правник університету в Кракові) та учні Рогатинської гімназії Анна Підхомна-Маринина і Дмитро Маслій-Набуковий. Тоді життя в селі прямо вирувало. Хто із згаданих осіб належав до УВО чи ОУН — не можу сказати, конспірація була строга. Треба підкреслити особливу відданість і жертвенність тих людей для загального добра, для розвитку культури й національної свідомості.

Коли ж збудовано в селі новий будинок для читальні "Просвіти", життя розвинулось і розгорнулось з новою силою. Діяла кооператива з окремою філією на Терновій. Драматичний гурток під проводом і з участю Петра Федунишина-Чолія, Дмитра Гриціва-Ковбіва та Маруні Рутило-Дулевини ставив драми, різні п'єси, інсценізації, підготовляв імпрези. Під час вакацій, коли приїздили додому студенти й учні, відбувалися веселі святкування-фестини. Запрошували до участі теж молодь зі сусідніх сіл. Програма була різноманітна, але підкреслено, демонстративно українська. Співали хори, проїздили верхи кіннотники у козацьких одягах з малиновими й блакитно-жовтими прапорами, ритмічні вправи-хороводи дівчат та гімнастичні покази "Соколів" і "Каменярів" додавали краси й кольору. Це була нагода також виголосити патріотичні звернення-промови до зібраних людей і тим самим піднести всіх на дусі та заохотити до дальшої праці. Дмитро Маслій-Набуковий — любитель спорту та знаменитий відбиванкар — організував відбиванкові та футбольні змагання.

Найбільшим ентузіастом праці з молоддю-доростом був, однак, Микола Холява, син Якіма і Євдокії. Вчив він садівництва й огородництва ("Хліборобський вишкіл молоді". — Прим. ред.), а також заохочував дітей і підлітків даліше вчитися в школі (в Лучинцях було лише п'ять клас) у Рогатині та в славній Рогатинській гімназії. Отже організував прогулянки до Рогатина, щоб діти могли приглянутися до науки в "Рідній Школі" та гімназії.

У п'ятикласовій народній школі вчили такі вчителі: Григор Гетьман, Іван Савчак, Анастасія Потелицька, Софія Вацик. Катехитами були отці Ілля Гаврилишин, Іван Заячківський, Іван Балук, Володимир Тарнавський. Григор Гетьман, директор школи, був інвалідом Першої світової війни зі

штучною ногою-кулею і ходив з палицею. Не один з його колишніх учнів пам'ятає тую палицю! Служила найвигіднішим та найбільш успішним ліком на лінивство і збиточників-пустунів, бо була завжди під рукою. На початку та на закінчення шкільного року всі ми сповідалися та йшли до спільного Св. Причастя, про те дбали наші отці-катехити. Григор Гетьман несподівано захворів та помер у Львові, похоронили його у рідних йому Болшівцях. По ньому перебрав директорство вчитель Василь Попович.

Як я вже згадував, найбільше для молоді працював Микола Холява. Він намовляв і переконував батьків, щоб не марнували здібностей сільських школярів, а давали змогу своїм дітям далі вчитися. Він казав так: "Випас корів дасть тільки молоко, масло й сир, що є річчю конечною, але проминальною. Здобута освіта стане скарбом, якого не спалить ні вогонь, ні вода не забере, ні злодій не вкраде". Так, отже, в 1937 році Рогатинська гімназія прийняла учнів-"новобранців" з Лучинець: Михайла Ромаха-Липецького, Михайла Підхомного-Марининоного, Миколу Пархуця (сина Івана із Заливок). Дуже здібний Микола Пархуць закінчив гімназію у Стрию, зголосився до Дивізії, був під Бродами, а загинув у рядах УПА в боротьбі зі "стрибками" на Бабинцях. Загинув там також і Михайло Підхомний.

В той час навчалися вже у вищих класах гімназії Анна Підхомна і Дмитро Маслій. Того ж 1937 року сім хлопців з Лучинець доїжджали до "Рідної Школи" в Рогатині: Микола Федунішин (Василя), Іван Іванців (Петра), Петро Маслій (Миколи), Микола Грицай (Дмитра), Микола Височанський (Михайла), Федір Холява-Рибогів та Михайло Федунішин-Задорожний. У 1938 році було вже більше школярів, бо почали доїздити і дівчата. До речі, директором 7-класової "Рідної Школи" в Рогатині був у той час Микола Водонос.

Батьки учнів, що доїжджали, чергувалися фірманкою. Сиділо на возі нас семеро хлопців і, розуміється, погонич-фірман, тож було нам дещо тіснувато. Не раз і не два ми промокали до нитки під дощем; взимі замерзали нам пальці, носики і вухка, тож ми бігли попри сани, щоб трохи розігрітися. Вісім кілометрів — досить далеко навіть для коней, та навчання ми не пропускали, участь в школі була стовідсоткова. Ми не були єдині — до гімназії і "Рідної Школи" доїздили учні ще й з інших дооколишніх сіл: з Конюшок, Бабухова, Пукова, Чесників, Стрятина, Дібринова, Підгороддя, Черча, Потоку... Деякі їздили поїздом або роверами чи навіть йшли пішки. Тоді в гімназії обов'язував повний однострій, однаковий для всіх учнів, лише число школи було інше. Ми мали часті сутички з учнями польської гімназії — поляками: ми себе взаємно не любили і гляділи з погордою одні на одних. Мій стрийко Іван розповідав мені про визвольну боротьбу українського народу і спротив проти польської займанщини. Та я й сам, дитячими ще очима, бачив усі ті несправедливості, недотримання умов, переслідування. Про суть польської займанщини багато говорив нам Дмитро Пархуць, студент Краківського університету, коли під час літніх вакацій вчив нас, малих школярів, історії України. Читав з нами "Світ Дитини", взагалі займався нами дуже гарно. Ніхто не любив поляків, бо й

не було за що. Особливо докучали всякого роду податки. Лучинці зачислялися до заможних сіл, та все таки землі було замало, землю ділили поміж дітей. Багатьом родинам ставало щораз скрутніше жити: декілька родин рішилися емігрувати "за море". За моєї пам'яті виїхали до Аргентини Степан Пархуць, Микола Довгий та Дмитро Мазур (11 осіб). Родина Росіянчиних виїхала до Парагваю.

Кожний господар старався якнайкраще господарювати та ще звичайно займався якимось побічним ремеслом. Коні були konieczністю, принаймні один, тоді треба було "спрягатися". Було багато садів, де росли різні овочеві дерева, волоські горіхи; добре проваджені городи давали різну ярину; в полі росли хліба — передусім пшениця, жито, ячмінь, овес, гречка. Росла теж бараболя, звана в Лучинцях "біб". Дехто садив цукрові буряки, теж пашні. В цегельні випалювали добру цеглу, виготовляли дахівку, бетони для криниць та будівельні цоколі. Лупали камінь на Великих і Малих Говдах. Пісок вибирали з Гнилої Липи. Дороги направляли толокою, вживаючи пісок і ріння. Були будівничі — теслі, столярі, мулярі, а також кравці, кравчині, ткачі. Всі земні плоди використовувано якнайпрактичніше: була своя мука, каша, логаза; масло, сир, молоко, олія; льняне й конопляне повісмо; мотуззя, міховиння, полотно; овеча вовна; кури, гуси, качки; корови, коні, вепри; городина. Коноплі й льон мочилися у Плосьькому Болоті. З часом появились молотарки, що значно полегшувало працю. Дехто наймав гуцулів на жнива.

За прадавнім звичаєм, на перехрестях битих і пільних доріг красувалися хрести, каплички та фігури святих. Під час зеленосвяточного походу в поля процесія на чолі зі священником затримувалася коло тих ознак людської побожності й глибокої віри: відправлялися Молебні, Акафисти, лунали звуки пісень з подякою та просьбою до Господа. Потім процесія йшла на Стрілецьку могилу, щоб спом'янути усіх, хто віддав життя за Україну. Тоді гриміли стрілецькі пісні, повні туги і жалю, але й сповнені надії на омріяну вільну Україну. Я подивляв наших старших уже господарів-ветеранів армій Першої світової війни, УСС і УГА, як вони з надхненням й ентузіазмом та вірою у краще завтра співали: "Ми поляжем, щоб славу і волю і честь, Рідний краю, здобути тобі!" Наші дитячі й молодечі голоси дзвеніли, аж луна йшла долинами.

Значну роль у культурно-освітньому житті Лучинців відігравав молодий професійний дяк Микола Якимович (син Степана і Марії). Він мав добрий голос, був спокійної та привітної вдачі, не жалував ні часу, ні труду, щоб провадити аматорський хор та вивчати нові пісні. В церковному співі помагали йому його свояки Андрій та Іван Якимовичі. Зрештою, в Лучинцях було піддяхчих багато, всі радо помагали у церковних відправах. Паламарем був довший час Іван Дзейликів, по його смерті цю функцію перебрав мій стрийко Іван Маслій. Про все інше дбали церковні братчики та сестрицтво. Сестриці, головою яких була Анна Маслій (дочка Якіма), дбали про чистоту церкви, прали обруси, рушники та чистили хоругви. Взагалі, про лучинецьких жінок можна б і треба б писати окремо. Це,

*Шлюбна пара: Параня Маслій і дяк
Микола Якимович. 1937 рік.*

*Перша зорганізована сільська футбольна дружина "Запорожці". Перший ряд
(зліва): М. Федунішин, І. Ромах, П. Довгий; другий ряд: Д. Гриців, В. Іванців, М.
Пархуць, М. Федунішин; третій ряд: В. Пархуць, М. Холява, М. Холява, Д.
Ромах. 26 серпня 1934 року.*

правдоподібно, стосується всіх українок-селянок: вони були хранительками не лише домашнього, але й культурного життя. Союз Українок гуртував їх у читальні "Просвіти". Усі наші їмості провадили працю в цій жіночій організації: у скорому часі зріс рівень загального, господарського та медичного знання серед жіноцтва. Не забувалися і прадавні звичаї, зв'язані з безпосереднім буттям — весілля, хрестини, похорони, свята. Усі старовинні обряди позначені були відповідними співами. Цілий той пребагатий репертуар теж заслуговує на спеціальне дослідження.

Лучинецькі дзвони служили засобом комунікації — швидким безпосереднім повідомленням про події в громаді: коли дзвонили найбільшим дзвоном в одну крису, це означало тривогу — вилив ріки, пожежу. В неділю чи свято сповіщалося про Богослуження так, що спершу дзвонив великий дзвін в обі криси, потім усі дзвони тричі. Коли ж дзвонили відразу всі дзвони тричі, хтось в селі упокоївся. Відпустовим празником було літнє свято Пресвятої Богородиці. З довколишніх сіл прибували миряни, приїздили священики. Частина відправ відбувалася у капличці біля джерела. Здовж дороги з церкви до каплички розкладалися зі своїм крамом продавці солодоців, іграшок, образочків, обаріноків, не обходилося без "льодів" (морозива) та "краку" (содової води).

Головою чи пак начальником громади був вибираний на кілька років війт. Цей уряд сповняли на череміну брата Микола або Іван Грициви з великим успіхом, бо відзначалися розумом, чесністю, розсудливістю, поміркованістю і розважністю. Секретарювали Яків Андрусів або Петро Іванців. Скарбником і реєстратором померлих був Микола Маслій. З тим проводом, а також з підмогою нашої сільської кооперативи (промотором був Дмитро Ромах, син Луця), село придбало і розбудувало власні молочарню та олійню. Закуплено моторову молотарку, протипожежну сикавку. Щораз збільшувалася кількість передплатників українських часописів. Люди почали цікавитися світовою політикою, тож залюбки слухали вісток, які приносило громадське радіо в читальні.

Так плило життя. Минало літо 1939 року, відчувалося, що невдовзі настануть великі зміни. Німеччина почала Другу світову війну походом на Польщу. Польський уряд змобілізував нашвидку декілька річників, отже й лучинецькі хлопці від'їхали до збірних пунктів. Але німецька армія незабаром зайшла аж до Львова, і хлопці-новобранці повернулися додому. Але попали в німецький полон ті, що вже відбували службу. Декого доля закинула разом із недобитками польського війська до інших сусідніх держав. Польща як окрема держава перестала існувати. Таким чином закінчилася пора польської окупації у вересні 1939 року.

ПЕРША БІЛЬШОВИЦЬКА ОКУПАЦІЯ (1939-1941)

Вересень 1939. Я помагав батькові в полі, за селом. Тож ми були першими, що завважили нових "визволителів" — стежі кіннотників більшовицької армії. Вояки сиділи на дуже худих конях, самі теж худі, чорняві і

начебто перестрашені. Ми швидко залишили роботу і подалися в село, щоб дещо розвідати. Дорогою через Захоляву у напрямі на Бабухів їхали танкетки з червоноармійцями та навантажені вози. Це було жалюгідне видовище. Вояки, коні, заяложена упряж підтвердили приказку, що "сморід тягнувся за військом". Усе дуже збідоване, ніяк не прирівнювалося до все ж таки елегантної польської армії! З жахом і недовір'ям дивилися ми на цих незнаних нових окупантів. Але дехто в селі був прихильником Радянського Союзу вже давніше, тому на швидку руч спорудили вітальну браму та ще й замаїли! Хтось перестарався, повісив синьо-жовтий прапор на будинку читальні. Та так як швидко прапор появився, так і швидко зник, бо сказали "нельзя!" Дехто сидів біля радіоприймача і слухав, чей же ходили чутки, що німці вже під Львовом. Та німці швидко відійшли за Сян, і ми стали радянськими людьми.

В селі владу дали найбільш бідним, а не найздібнішим чи найрозумнішим. Степан Балацький зразу одержав посаду при НКВД, з гордістю героя носив ґвинтівку і наган. Сільраду очолив Басалик, був він досить розсудливий, спокійний та поміркований у каженню визволителям. Але були й більш вислужливі: Петро Гунчак-Безвуха, Прокіп Сьомин, Івась Ґалуга-Ропотів, Петро Мазур з Пастуші, Федь Череватий та ще декількох. Надходили вістки про розстріли більших землевласників, це налякало заможніших селян, насторожило, зрештою, всіх. В дуже короткому часі наклали на господарів примусову здачу сільськогосподарських продуктів державі, погрожуючи судом і вивезенням. Кожне господарство мало здати визначену кількість молока, м'яса, збіжжя, яєць, волокна, навіть старого лахміття. Люди рятувалися всякими способами, дещо ховали, аби могли потім виміняти на потрібні товари, матеріяли до шиття чи взуття. За здані харчові продукти держава платила дуже мало, одіж і взуття, випродуковані в Радянському Союзі, не визначалися ні якістю, ні шиком, отже виміна була єдиною можливістю дістати щось трішки ліпшої якості.

Перший рік здачі господарських продуктів пройшов сяк-так. Але вже на другий рік власть імущі взяли на спосіб: наказали кожному, що має садити чи сіяти і скільки повинен віддати державі. Це вже була вершина справжньої експлуатації, бо не брали до уваги морозу, снігів чи негод, від яких залежить врожай. Селяни мусіли здати те, що було заплановано, робити те, що було наказано. Зі здачею молока можна було собі дати раду, бо підливалось молоко водою, аби тільки літри були! Найбільшим лихом для лучинчан став наказ їхати взимі підводами в Карпати на вируб лісів. Лучинецькі вози та великі породисті коні ніяк не надавалися до таких робіт і такого терену: було багато каліцтва, захворювань та втрат. Іван Маслій, здавна провідник радянофілів і соціялістів, мабуть, заголосо виявляв своє незадоволення і розчарування. Його заарештували і пропав він, як камінь у воду. Напевне віддав Богові душу та спочиває разом із тисячами помордованих у Вінниці... За наказом влади, садили тоді багато цукрових буряків; коло тих буряків селяни трудилися майже до Різдва, тоді звозили на залізничий двірць у Рогатині і скидали на величезні купи-

гори таки під голим небом. Так, зрештою, й зісипали зерно. Падав дощ на ці плоди людської праці, стискав мороз і засипав сніг, усе марнувалося, що прямо витискало сльози на очах солідних господарів. Щоб не плакати, люди стали потішати себе різними анекдотами чи приспівуваннями: "Ні корови, ні свині, тільки Сталін на стіні". Або: "Мала баба одну козу, і ту дала до колхозу. Коза каже ме-ме-ме, а в колхозі дуже зле"... Про експлуатацію говорилося, що поїзди, які приїжджали зі Сходу до Галичини, були наладовані тютюном і сірниками, їхали прискороною швидкістю з легким і безвартісним товаром у такт "табак — спічки, табак — спічки". Коли ж поверталися в глибину Радянського Союзу, то були наладовані усяким добром вщерть і стогнали "юхт — бокс, юхт — бокс"!..

Чого люди під більшовицькою владою дуже швидко навчилися, то це стояти в чергах за кожним потрібним товаром, головно за харчами й мануфактурою. Зате всюди було подостатку тютюну, сірників (спічок) та солі. Але папірців не було, отже вживалося до скручування цигарок звичайну газету-"бумагу".

Хоча спізнено, розпочалася наука в гімназії, що тепер стала зватися "Рогатинська середня школа". Разом із моїми давніми друзями, я опинився у шкільному гуртожитку. Настали нові порядки, нові методи навчання та виховання молоді. Впроваджено щоденники, в яких занотовувалося лекції і матеріал кожного предмета, що вивчалось даного дня. Учителі вписували у цих щоденниках свої оцінки, залежно від успіхів учня, — відмінно, добре, посередньо, погано, а то й дуже погано. У цілій школі заведено змагання за щотижневе першенство окремих клас у навчанні. Кожна класа видавала свою стінну газетку. До вчителів ми звертались через товариш ("товариш Шльома Мойсейович" чи щось подібне). Прибуло багато нових учителів зі Східної України: ми ніяк не могли зрозуміти, чому всі вони наче б перелякані і дуже-дуже серйозні на обличчі, майже не вдавалося нам викликати в тих учителів дещо природного гумору чи навіть усмішку.

Збідніння села далось швидко відчути у нашому гуртожитку. З дня на день нас гірше годували, у спальнях ставало щораз холодніше. Наші батьки не були спроможні на час доставити ні харчів, ні палива. У великому будинку колишньої гімназії вже не було місця на бурсу-гуртожиток, школа дуже побільшилася. Отже ми перейшли до порожнього будинку навпроти колишньої "Гвязди" (ремісниче польське товариство). Якийсь час настоятелем гуртожитку був Євген Бачинський, тоді життя бурсаків було незле: Є. Бачинський мав знайомства, головно в Черчі, звідкіля походила його дружина Анна, та вмів zorganizувати для бурси і харчі, і паливо. Та це не тривало довго, бо НКВД Бачинського швидко усунуло. На його місце приїхав якийсь рижий, рябий пройдисвіт, з вигляду півкиргиз, півгрузин. До нас йому було байдуже, він радше тягався з вуличницями. Ми старалися рятуватися своїми власними способами: вночі, незважаючи на сніговію й мороз, підкрадалися до залізничного двірця, набирали собі скільки можна цукрових буряків, чимшвидше бігли до гуртожитку, пекли ті буряки в кахлевих печах у наших кімнатах та смачно їх їли. Наше невдоволення

виявили ми таким способом, що всяко докучали нашим товаришам-комсомольцям. Ми справді утруднювали їм життя. Рябий грузин кликав мене до канцелярії, навіть грозив звільненням зі школи! Але ініціатором тих псот і збитків я не був, я тільки помагав... Відтоді мали на мене око, бо я ще на додаток не носив т.зв. галстука. Не носив його і Мирослав Киржецький, син священника з Бабинець, отже було в нашій клясі тільки нас двох таких непримиренних.

На другий рік перейшли ми вчитися до нового просторого будинку на Бабинцях (цей будинок почали будувати перед війною для польської гімназії). Тоді у Рогатинській середній школі вчилося нас чотирьох з Лучинців: Микола Пархуць із Заливок, Михайло Ромах (син Дмитра), Михайло Підхонний (син Миколи) і я. Директорами цієї середньої школи були Василь Ратич, Стадник, в кінці партієць Шептун. Живучи у гуртожитку, ми були частими свідками, як під штиками енкаведисти провадили українських підпільників на судові розправи.

В той час вивезли з Рогатина багато людей, передусім визначніших поляків з їхніми родинами, а також декілька українських родин. Тож люди старалися видістатися на Захід. Тоді теж виїхав о. Ілля Гаврилишин (наш колишній сотрудник, про нього я згадував на початку), який жив уже кілька років у Стрию. З лучинчан подалися на Захід Дмитро Пархуць-Галугів та Дмитро Маслій-Набуковий (учень Рогатинської малої семінарії).

В Лучинцях наступили зміни. На місце поміркованого і розважного Басалика головою сільради став Дмитро Мазур, а цей був вірним рабом і слугою більшовицької влади. Мої батьки зачислялися до середняків, але Мазур насилав на них під час свого "урядування" всяку енкаведівську погань на перекуску й нічліг. Енкаведисти спали собі вигідно в ліжку (з гвинтівками й наганями), а мої тато й мама мучилися на твердій долівці. На сам Великдень на наказ Мазура Петро Гунчак-Безвуха вигнав мого батька засипати ями та з лопатою направляти дорогу! Ті негідники зробили це тільки тому, щоб показати свою безмежну владу над всіма, а тим самим погордити порядними людьми! Того ніколи не можу забути.

Не минув і рік, як майже всіх активних хлопців втягнули в комсомол, а також декількох дівчат. Вчили чи вишколювали їх у Конюшках і в Бурштині, що став тепер районним містом. Молодь пішла в комсомол силою обставин, але були й такі, що стали членами цієї організації з переконання.

Почався загальний натиск вступати до колгоспу, а також перша спроба вінчати молоду пару у загсі, замість у церкві. Ні колгосп, ні вінчання в сільраді не приваблювали нікого. Першим колгоспом "ущасливлено" село Путятинці — в короткому часі спустошено це село до невпізнання. По пустих стодолах, коморах, шобах, оборогах, кошницях гуляв вітер; незабаром з розібраних будівель збудовано колгоспні стайні. Це бачили лучинчани і аж ніяк не хотіли підписувати заяв вступу до колгоспу. Щоб, однак, здобути місце притулку для можливого в Лучинцях колгоспу та без труду придбати сякий-такий інвентар, більшовики вивезли на Сибір дві родини: Івана Маслія з дружиною, матір'ю, двома дочками та Миколу

Пархуця-Галугового з матір'ю і дружиною. Як причину вивозу подали, що члени їхніх родин опинилися за кордоном. Страх перед вивозом опанував усі дещо заможніші родини. Майже ніхто протягом довгого часу не ночував удома, а по полях чи у бідніших сусідів. Пам'ятаю, що під час вакацій вечірньою порою мої тато і мама замикали хату, йшли ночувати хто куди, завжди в інше місце і завжди тримали це в тайні. Тільки пес Мілько лишався на господарстві... Вістки про примусові вивози на Сибір надходили й до нашого гуртожитку в Рогатині. Мій друг Марцінковський (з Кліщівни) і я зважились побігти на залізничий двірць, щоб власними очима побачити те горе, те безправ'я. Енкаведисти не допускали нікого, то ми й побігли навкруги горою і таки дійшли до двірця від сторони Путятинець. Заховалися під товарні вагони і бачили власними очима ті жахливі картини наруги над людьми. Немов худобу, скидали енкаведисти людей з вантажних авт і заганяли до товарних вагонів. Плакали діти, ляментували жінки у повній розпуці й безрадності. Образ той стоїть і стоятиме перед моїми очима, поки життя мого... Та тут зненацька з'явився енкаведист, зверещавши "руки вверх", обшукав нас та нагнав геть. Ми так і бігли без перепочинку аж до гуртожитку. Тієї ж ночі надійшло більше вісток про вивози на Сибір з різних сіл Рогатинщини.

На вулицях Рогатина почали появлятися різні люди зі Сходу: їх легко було пізнати по смішних (для нас!) шапках із задертими вгору дашками і гудзиками на верху. Штани носили вузькі, ніколи не випрасувані. Черевики з юхтової найпримітивнішої шкіри ніколи не блистіли, хоч як би їх мастив пастою і чистив щіткою. Всі жінки мали такі самі зачіски, а на головах білі або червоні беретки. Багато тих урядовців носили уніформи. У нашій середній школі вчив фізкультуру спеціаліст — лейтенант танкових з'єднань Микола. При допоміж дерев'яних ґвинтівок вчив він нас усяких парадних штук на дефіляди на кожне більшовицьке свято. Дефіляди відбувалися на рогатинському ринку. Колись тут були всякого роду ятки й будки, де жиди й нежиди продавали всячину: гарячі страви, холодні "льоди", воду з малиновим соком, коралі, одіж, черевики, усякий крам, ковбаси, кури, гуси, городину, овочі, рибу, хліб, булки, цукерки — одним словом, все, чого душа забажала... Тепер ринок став місцем парад, будки чи ятки зникли, зникло теж і всяке добро. Насаджено дерева — з ринку зробився парк, де поставлено в скорому часі статую "великого" Леніна. Тут стояла трибуна для властей імущих. Нас, учнів, приводили, щоб ми слухали красномовців-брехунів. На закінчення була дефіляда, яка кінчалася недалеко кінотеатру, перед будинком повітової Ради. Серед еліти більшовицьких чиновників сиділа теж і депутатка Народних зборів Г. Г. Гоголь з Черча. Вона й вигукнула нам для заохоти: "Хай живе вождь і вчитель всіх трудящих Йосиф Віссаріонович Сталін! Ура!" Але ми, учні, учасники дефіляди, — нічирк! Ніхто не відгукнувся ні словечком. Ми були втомлені, голодні, вимучені... Усе нам було байдуже.

Серед нових учителів з Наддніпрянщини вирізнялися позитивно Леонченко, Коваленко та подружжя Стадники. Єдиний син Стадників

залишився, коли більшовики в 1944 році відступили. Загинув він разом з одним із Водоносів зовсім непотрібно — у нещасному конфлікті мельниківців — бандерівців.

Для історичної документації треба згадати, що першими секретарями комсомолу Рогатинської середньої школи були Попик і Рушак. Чи служили вони з переконання, чи з примусу — не скажу, бо як один, так і другий були високоосвіченими.

Я склав іспити і повернувся до Лучинець на вакації. В селі відчувалося велике пригноблення, людей примушували виїздити на роботу на будівництво летовищ. Летовища конструйовано приспішеним способом, як і приспішеним способом розбудовувано нову залізничу — набагато ширшу лінію, попри старі рейки. Залізницю будували спеціальні робітничі батальйони, котрі приміщувалися у наметах на пасовиськах між Залужжям і Рогатином, гірка була їхня година. Головним гостинцем проїздили як день так ніч важкі авта, танки, маршували тисячі вояків-бійців. Від постійного гуку та потрясень тріскали стіни ліплянок. Микита Сьомин скликав бубном людей на щораз нові мітинги. Маршуючі відділи вояків затримувалися над рікою, прали білля, купалися і далі маршували у напрямі на захід. Незважаючи на підписаний акт ненападу між Гітлером і Сталіном, ніхто не вірив, що це якийсь усталений мир. Бо й чому поспішно будувати летовища, розбудовувати залізницю, перекидати вояків, танки і польові гармати на захід? Щось тут не так! Новобранців з Лучинець вислали у глиб імперії. Це був цвіт села, хлопці свідомі і діяльні. В селі життя пригасло. Зближався останній тиждень червня 1941 р. Голова сільради Дмитро Мазур верещав на весь рот, що "удару завдасть наїзникам-фашистам Червона армія, бо гітлерівці не знають, що у синів, які служать в тій армії, сильні й мозолисті руки. Ті вірні сини робітників і селян, трудящих Радянського Союзу, не потребують зброї, щоб розбити ворога, вони розіб'ють його кулаками в прах!"

Надійшов день 22 червня 1941 року. Цього дня, таки в Лучинцях, більшовицька протилетунська артилерія збила німецький двомоторовий літак, що впав зараз таки над Жуківською. Босаком побіг я марафонським темпом туди — думав дістати собі німецьку зброю. Але автохтони з Жуківської вже з тим упоралися, бо теж хотіли того самого... Вперше у своєму житті побачив я воєнну трагедію: летуни були дуже важко поранені, один кінчав життя за кермою, другий — на траві, з парашутом під головою... Що з ними сталося, не знаю. Цим маленьким успіхом гордилися більшовики. У наших власних яничарів піднісся бойовий дух, та неадовго.

Був гарний літній день. Здалеку, від Радванівки, здіймалася курява. З самого ранку поспішно маршували у напрямі на схід частини Червоної армії, не приготовлюючи жадного опору німецькому війську, іншими словами, втікали. Перейшовши Бабухів, маршували через Лучинці, попри ґуральню, на Уїзд. Деякі пробували якось загубитися. Тож шукали коней, запрягали до воза і так приспішували втечу. І наших коней забрали зі саду.

Та вже від Бабухова показалися перші змоторизовані стежі німців: ми думали тоді, наших визволителів. Ще якийсь спізнений втікач-червоноармієць старався зловити коня на пасовиську та втекти, але кулеметний постріл присудив йому кінець життя. Його смерть закінчила перший період більшовицької окупації. Німецькі вояки увійшли до Лучинець. Хтось знову поспішив вивісити блакитно-жовтий прапор над Народним Домом.

НІМЕЦЬКА ОКУПАЦІЯ (1941-1944)

Першого липня 1944 р. до Лучинець прибули німецькі фронтові частини. З дзвіниці залунали дзвони, подавали вістку про цю подію. Люди вийшли з хат, щоб подивитися на вояків західньої культури, вітали їх квітами та їжею. У повній дисципліні прямували ці гарно вдягнені вояки на своїх фольксвагенах, мотоциклах з причіпками та роверах у напрямі на схід. Легка автоматична зброя та легкі скоростріли були прикріплені до мотоциклевих причеп. У відкритих автомашинах сиділи старшини й підстаршини, усі в шоломах, з топографічними картами в руках. От я й побіг поруч тих фронтовиків-роверистів аж на край села, де жив стрийко Василь. Тут військо затрималося, по коротенькій збірці і наказі розійшлося, зразу почалося роздягання, вмивання, чищення, голення. Пахло милом, одеклоном. Прибори до голення, рушники — все вказувало на багато культурнішу армію, ніж була сталінська. Запах цигар та папірос приманив багатьох курців-лучинчан, котрі хотіли затягнутися добрим димом. Показалися шоколядки, сухі солодкі тістечка. Це було справжнє "панське" військо, чи "герренс". Я випробував свої знання німецької мови, якої вчив нас у Рогатинській середній школі Володимир Грицай. Розмова йшла легко, приємно і цікаво. Вояки були балакучі, товариські, веселі, частували мене різними ласощами, я почувався краще, як на Великдень! Раптом пронісся алярм. Вояки блискавично створили фронтову лінію, готові до бою. Та незабаром над'їхав на мотоциклі вістун, почувся наказ "цурік". Всі швидко спакувалися, повернулися у центр села та розташувалися на горбах Захоляви. Вийшло так, що якраз ці німецькі відділи, які прибули до Лучинець, перетяли гостинець з Рогатина на Станиславів, отже тим самим закрили відступ червоноармійцям, що ще залишилися в Рогатині. Червоноармійці пробували прорватися, але їм не пощастило. На низині поміж Вербилівцями й Бабухом загинули майже всі від німецьких скорострілів. Вся ця низина була вкрита вбитими людьми й кіньми. Згинуло теж двох німецьких вояків (їхні тлінні останки забрали згодом їхні родини до Німеччини). Вбитих червоноармійців поховано у спільних могилах при дорозі. Деякі більшовицькі вояки попали в німецький полон. У селі настало відпруження. Людям уявлялося, що й вони стали переможцями; повернулися до своїх хат ті, що ночували на полях чи в лісі, ховаючись перед оком НКВД. Наші пасовища перетворилися на тимчасову летунську площу, де сідали літаки-розвідувачі та винищувачі. Лучинці зробилися наче б містечком, німецька армія мала свої генератори, отже село стало зелектри-

фікованим! Спільну мову швидко знайшли колишні ветерани австрійської армії. Доброго настрою додавала горілка з розбитої гуральні... На місце забраних коней мені вдалося дістати іншу пару і вже було чим зібрати збіжжя. Люди запаслися зброєю вбитих червоноармійців, були скоростріли, гвинтівки, гранати і навіть запас амуніції. Забитого червоноармійця ми з вуйком Миколою Холявою поклали на віз і похоронили на цвинтарі на "Гандзиній горі".

Всі, що вміли по-німецьки, старалися налагодити і розв'язати різні справи. Незабаром повернулися додому ті, котрі не встигли доїхати до збірних пунктів для новобранців Червоної армії, а були це Дмитро Ромах (Миколи), Микола Якимович і Орест Попович (знаменитий відбиванкар!).

З нагоди проголошення у Львові 30 червня відновлення української держави, в Рогатині відбулося публічне зібрання. Я теж туди вибрався, щоб бути в курсі справ. На зібранні промовляв адвокат Мирослав Стрийський, який подав вказівки стосовно німецьких обов'язуючих тоді законів. По місті були розвішені відозви німецькою та українською мовами. Мені зятямилися назавжди слова Митрополита Андрея Шептицького: "Ви, молоді, робіть по-молодому, але слухайте ради старших!" На превелику радість і вітиху Лучинець, майже рівночасно з наступаючими німецькими військами появився знову Дмитро Маслій-Набуковий. Йому якраз виповнилося двадцять років, був він повний фізичних і духовних сил, свідомий ідей визволення України, дуже енергійний провідник. В Лучинцях знову закипіло молоде життя! Щовечора сходилися ми у читальні "Просвіти", вивчали нові, вже революційні пісні, вправляли в порядок. Допомогали Дмитрові ще й інші: дяк Микола Якимович у співі, а Петро Федунішин-Чоліїв — у упоряді. Ми теж навчилися привіту "Слава Україні!" — "Героям слава!" На маніфестаціях у Рогатині маршова колона з Лучинець співала як соловейки!

На короткий час появився у нас новий священик, нежонатий, о. Іван Дурбак, та він недовго затримався. По якомусь часі повернувся з-за кордону Дмитро Пархуць-Галугів. У всіх довколишніх селах і в Рогатині люди сипали високі могили на пам'ятку жертвам більшовицької окупації та на славу Україні. Ми брали участь у всіх тих святкуваннях: в Обельниці, Путятинцях, Рогатині. Народ сходився тисячами. Дуже імпозантне було свято в Рогатині. Мені зятямилося посвячення могили в Путятинцях, там промовляв випускник Рогатинської середньої школи Василь Хомин (родом з Княгинич). Це був непересічно здібний хлопець, феноменальний промовець. Загинув він біля Рогатина в 1944 році.

Добре й прихильне ставлення німецького фронтового війська "Вермахт" заохотило значну кількість молодих хлопців виїжджати до Німеччини на працю. Та з приходом цивільної адміністрації все змінилося. Німецька влада вимагала здачі харчових продуктів-контингентів від селян, і так збіднілих через дворічну більшовицьку рабункову господарку. Дальше вийшло наяв, що німецькі власті ворожо ставляться до самостійності України. Німці прийшли загарбати Україну, а не визволити. Порядки,

Зорганізовані й добре вишколені у впоряді хлопці маршують до Рогатина, щоб взяти участь у посвяченні могили, висипаної у пам'ять перемоги над більшовизмом. Колону провадить Петро Федунишин, колишній підстаршина польської армії. 1941 рік.

накреслені Гітлером стосовно Східньої Європи, почали дошкулювати всім щораз більше. З кожного села мусіли виїхати на примусові роботи до Німеччини десятки молодих людей (часом і середнього віку!), деякі річники відбували примусову службу у т.зв. "Бавдінсті". Приходили вістки про нелюдську поведінку німців з полоненими вояками. Отже й тому змінилось наставлення людей до німецької влади. Молодь стала скриватись від насильного вивозу на роботи. У зв'язку з тим дійшло в нас до трагедії. На стриху стайні ховалися брат і сестра Степан і Анна Довгі. Щось сталося, стайня загорілася, Анна згоріла на попіл, а Степан помер у рогатинській лікарні від попечень. Степан мав 19, Анна 17 років. Нещастя цієї родини на тому не закінчилося. Вже по другому приході більшовиків забрали до більшовицького війська найстаршого сина — Дмитра. А коли прийшла сумна вістка з фронту, що Дмитро загинув, його батько Михайло Довгий-Пархолин не витримав цього нового нещастя і повісився. Дмитрові було тоді 24 роки!

Німецька влада не дозволила відкрити Рогатинську гімназію. Зате відкрито гімназію в Бережанах, тож Ярема Бачинський і я вибралися туди, щоб здавати вступні іспити. На наше розчарування, в Бережанах лютував п'ятнистий тиф, гімназія була закрита на якийсь час. Та перед самим Різдвом надійшов лист від о. Іллі Гаврилишина зі Стрия, який повідомляв, що у Стрийській гімназії розпочалося нормальне навчання і заохочував школярів їхати туди. Довго не думаючи, мої родичі спряглися з Іваном Пархуцем-Рутиловим із Заливок і ще перед Новим роком відвезли мене й Миколу до Стрия. Таким чином, ми оба опинилися в Стрию, в гуртожитку, де настоятелем був о. Зиновій Нарожняк. На весні 1942 р. ми пережили в Стрию великі недостатки їжі, через воєнні події, а також через страшну

повінь рік Стрий-Опір та Дністер. Повінь знесла мости на тих великих ріках, а також на менших. Не можна було доставити нічого. Я навіть навчився їсти "оципки" — вівсяні засушені паляниці. Тоді надивився на нещастя людей, які старалися добитися до поїздів, щоб десь на Поділлі замінити чи вижебрати харчі для своїх родин. Найгірші були залізничні поліцаї, переважно фольксдойчери-поляки зі Сілезії, які шукали всякої нагоди, щоб помститися на "русінах" (себто українцях): відбирали нещасним, покривдженим повинню людям останній кусень хліба, били прикладами рушниць, штовхали... Нехай будуть суджені Богом всі ті посіпаки-наїзники! Всі вони, без винятку, люди без серця, душі й совісті! Ми з Миколою діставали в школі перепустки на їзду, та якось умудрювалися часом причіпитися у вагонах "Нур фір Дойче" ("тільки для німців"). Незабаром, однак, Український Допомоговий Комітет провів дуже успішну акцію перевезення дітей з гірських, знищених повинню, околиць до добрих людей на Поділлі, чим відтяжив їхні родини, а дітям дав змогу провести кілька місяців на здоровому харчі і в привітному оточенні.

На другий рік стало всім і нам краще. З Лучинець прийшло вчитися до Стрия більше хлопців. Я замешкав "на приватці", у проф. Залеського на вул. Надбережній, недалеко Йорданського парку, де було грище стрийської "Скали". Тож я став юніором того спортивного клубу, тренувався два рази в тиждень. Стрийська "Скала" була в той час чемпіоном футболу в Галичині, не щобудь тоді! Завдяки різним знайомствам, я зумів організувати для лучинецьких хлопців виряд, футболівки, м'ячі... І вже було чим і як розігравати змагання зі спортсменами з Бабухова, Конюшок, Путятинець та Залужа. Найважливішими змаганнями були, однак, ігри проти німецької дружини. Приглядалось усе село, як ми побивали німців на футбольному грищі. Це приносило нам вдовolenня, бо хоч таким способом ми могли помститись на німцях. Зі мною "на станції" жили ще Василь Новак (Миколи) та Микола Височанський (Михайла). Микола Пархуць якраз тоді здав матуру (1942-43) та зразу ж зголосився до Дивізії. Так я став найстаршим гімназистом у Лучинцях, включаючи і тих, що ходили до гімназії в Бережанах.

Дмитро Маслій, динамічний провідник Лучинець, пішов з Похідними групами на Наддніпрянщину. Це була справжня втрата для села. Але наше село одержало дуже цінного провідника — о. Володимира Тарнавського, який прийшов з Путятинець. Отець Володимир взявся зразу до роботи: зорганізував хор, провадив дуже успішну працю в парафії. Ніколи не забуду, як хор співав на Різдво коляди! Сам о. Тарнавський мав дуже добрий і гарний баритон, співав у коляді "Не плач, Рахиле", стоячи при престолі, сольо під акомпаньямент співаків на хорах. Такого співу ще ніхто в Лучинцях не чув.

Життя в селі мало, що так скажу, дві сторони. В українському визвольному сенсі провідниками села були Дмитро Луцишин, мій сусід, Сервусів та Дмитро Струк. Вони відповідали за організаційний зв'язок,

постачання, вишкіл й охорону села. В сенсі загальному, себто перед німцями, за село відповідав війт та громадський уряд. За зданий контингент селяни не одержували нічого путнього. Продукти треба було вимінювати на чорному ринку на убрання чи взуття. Хоч жиди вже тоді були зібрані в гетто, вимінна торгівля процвітала, та ще існувала реальна небезпека кари смерти. Люди помагали жидам харчами, а жиди людям товарами.

У млинах було майже неможливо змолоти муку, тож люди вживали вже трохи призабуті жорна. Часто бувало, що жорна були сконфісковані німецькими поліцаями. Тоді появилася пісня:

*Ходить Гітлер понад річку, та понад річку, да гей!
Що ж ти робиш чоловічку, та чоловічку, да гей?
Приказ строгий! Жорна здай!
Там плачуть малі діти, там крутять дві кобіти,
Мелять жорна вправо, вліво, щоб їсти не хотілось, да гей!*

Щоб не ходити в полатаному, люди почали шити штани з домашнього полотна, зафарбованого на зелено — ось такі то були модерні "джінси"!

Найкращі коні зі села пішли до німецької армії, на фронт, тож був клопіт щонебудь везти.

Під час вакацій 1943 року я став приглядатися більше до всього, що діялося в селі. Уся молодь горнулася до ОУН-УПА, це незаперечний факт. Після поразки німців під Сталінградом, мабуть, вже не було нікого, хто б ще вірив у німецьку перемогу... Співжиття між німцями й українцями ледве що трималося зверху. Погане ставлення німців до українців у Галичині, а також у Східній Україні, було очевидним, вже не було чим того заглядати чи прикрасити. Але йшлося про якусь можливість збереження українського населення та про можливість мати сучасний військовий вишкіл, а також добру зброю в руках. Так, отже, дійшло, з одного боку, до створення Української Дивізії, з другого, — до вишколу Української Повстанської Армії. Такий то був кінець 1943 року і початок 1944-го на нашій Рогатинській Землі...

На третьому році мого навчання у Стрийській гімназії жив я вже на вулиці Судовій, у родині українського правника. Він завжди приходив додому дуже зажурений, важко переживав усі ті божевільно непотрібні акції, до яких вдавалися німці. Нищили явно-славно жидів, а українців потайки виловлювали на закладників, потім розстрілювали або прилюдно вішали, розліпивши плякати-повідомлення. Спочатку закладників бувало по 25, потому вже по 50 і більше, а все за якісь уявні проступки політичного порядку чи за приналежність до УПА. Ніхто не міг зрозуміти такої політики німців. Фронт посувався чимдалі на захід, то для чого було знущатися над людьми, запроторювати до концтраків і нищити? Чей же цивільне населення не вирішувало війни! Щораз більше прибувало до Галичини українців зі Східньої України. Вони не хотіли знову ставати невольниками більшовиків, воліли радше шукати якомсь іншого виходу. Так прибув до

Стрия Театр ім. Шевченка з Києва. Ходили ми на ці вистави щовечора, насолоджувалися майстерною грою чудових артистів. Мабуть, кожний старався тоді вирвати у долі ще хоч крихту ясніших годин. Та минав час і зростала тривога перед новим приходом більшовиків. Десять при кінці квітня, без попереднього повідомлення, поприїздили наші батьки і забрали нас до Лучинець. А було нас, лучинецьких, у Стрийській гімназії вісім. Мій батько дістав наказ забрати мене зі Стрия і вислати до старшинської школи УПА. Мали зі мною ще йти медик Михайло Ромах і Богдан Кульчицький з Конюшок. Та якось не дійшло то служби в УПА. В Лучинцях були якісь поранені чи вже підліковані партизани, були і молоді німці-рекрути. Так я навчився орудувати різною зброєю, трохи від волинського партизана Миколи, трохи від німецького підстаршини з Бреславу.

Надійшов Великдень. Усі свята і обряди відбули ми, як годиться: стояли "на варті" при Плащаниці, ходили три рази довкруги церкви зі співом "Благообразний Йосиф", співали на весь голос "Христос Воскрес", дзвонили усіма дзвонами цілих три дні, обливалися водою в Обливаний понеділок, святити паски, виводили гагілки, ходили на могилки, урочисто правили Панахиду на Стрілецькій могилі. Люди святкували, наче б прочували, що це останній раз грають лучинецькі дзвони. По Великодні вирішено дзвони закопати, щоб не загарбали їх окупанти, як це вже бувало. До великої втіхи причинився несподіваний поворот додому Василя, чоловіка Джоджишиної Парані: він був "допризовником", у фронтовій лінії попав у німецький полон, потім його призначили до допоміжних частин німецької армії, то він прийшов на відпочинок. Були усякі неймовірні події у тому страшному часі.

За наказом теренового проводу ОУН, кожний господар повинен був приготувати для своєї родини схоронище, бо зближався фронт, падали бомби, швендяли усякі польські банди і більшовицькі партизани. Ракети освітлювали щонаочі небо, гуркотили мотори, гриміли гармати. Настав усюди великий неспокій. Кожне село створювало власні самооборонні групи. Навкруги видно було вогні пожеж, тріскотіли скоростріли. Німці почали будову оборонної лінії вздовж Гнилої Липи на узгір'ях від Рогатина до Бурштина. Усіх гнали копати оборонні траншеї. Кожного ранку виходило з одних тільки Лучинець коло 200 людей з лопатами. Ходив і я. Тут пережили ми страшну пригоду, коли одного нашого односельчанина зловили німці, бо він на возі перевозив зброю для партизанів. Його допитували, і він признався, що завербував його Микола Височанський-Джоджишин. Всі з хати втікли, Микола скрився в Обельниці, але його батька схопили німці і напівмертвого вели до Рогатина. Він сумно глянув на мене, немов би хотів сказати: "Ви бавитеся у партизанку в білий день та ще й з такою юрбою німців навкруги!" Тоді я усвідомив собі ту гірку правду, що це не була жодна конспірація, всі про все і про всіх знали, і мала дитина могла показати, де хто живе! Я ще відвідував разом зі своєю сестрою Паранею Миколу в Обельниці, та яка рада була на те? Після війни Микола

повернувся додому, а потім помер.

Закінчувалася весна, та не закінчилися тривоги. Майже ніхто вже не відважувався спати у власній хаті. Сусіди сходилися будь-де і при нафтовій лампі обговорювали свою безпросвітну журбу. Заповідалися добрі жнива, закінчувався червень. Та хто збере цей урожай? Німці чомусь почали робити у селах облави і кожного, хто був годен носити зброю, забирали силою до німецьких частин. Щоб уникнути такої облави в Лучинцях, постановлено, за порадою о. Тарнавського, вислати до Дивізії десятку-дві добровольців. Я мав бути тим першим. Так і сталося. Мій день зголошення призначено на 25 червня, то я ще вспів поїхати до Стрия, забрати від директора Романишина свідоцтво та попрощатися з товаришами. Директор Романишин прощав мене як рідного сина і просив вибачити йому недоліки, він же бажав дуже виховати нас на щирих патріотів! Настав день мого від'їзду. На залізничий двірць відправляв нас, себто мене і Мирона Смика та ще одного добровольця, о. Тарнавський. (Смик був молодшим братом їмості Тарнавської). Була теж моя сестра Параня та ще декількох лучинецьких хлопців. На двірці якраз німці зганяли до вагонів половлених облавою хлопців з інших сіл. Тоді "лучинецькі" побачили, що нема жартів, і тиждень пізніше виїхали до Дивізії.

Приїхали ми до Нойгамеру на рекрутський вишкіл, там зустріли багато знайомих хлопців, товаришів зі шкільної лавки. Незабаром Мирон Смик, як досвідчений партизан, долучився до сотні свого брата Євгена і поїхав на фронт, під Броди. Оба брати Смики загинули смертю хоробрих: Мирон — у селі Чішки, а Євген — під Підгороддям, недалеко Рогатина. У радянській повісті "І настав світанок" пишеться про нього. Микола Пархуць, як я вже згадував на початку, загинув у боротьбі зі "стрибками" на Бабинцях. Така була доля цих прекрасних хлопців. Але хто міг вгадати свою долю тоді, коли ми відбували вишкіл у рекрутському таборі! Було нас тоді щось коло 12 тисяч молодих хлопців. Після однієї збірки прийшли німецькі старшини і вибрали з того числа зо сто вояків. Виявилось, що всі були як не студентами, то абсолювентами або учнями гімназії, всі говорили добре німецькою мовою. Єдиний серед нас був Герула, який не вмів ні читати, ні писати. Мабуть, потрібно було однієї патентованої оферми, щоб могли й студентам давати по кулях, бо при війську відповідають всі за одного, а один за всіх, коли йдеться про "цак-цак" дисципліну! Нас умундирували, і за три дні ми вже були в селі Безбруди, як 5-та сотня 14-го запасного куреня. Тут пройшли ми інтенсивний вишкіл важкої зброї. Про моє перебування таки під самим фронтом довідалася моя родина досить швидко і дуже всі мною журилися. А я, як вояк, почувався прекрасно серед моїх українських товаришів зброї, в українському селі! Жовті левики на моєму мундирі задовольняли мене й радували. Підтримувала нас всіх на дусі велика ідея оборони рідного краю! Довго це наше піднесення, наша радість не тривали, бо вже 17 липня недалеко Безбрудів появились більшовицькі танки. При допомозі УПА нам вдалося прорватись через

Лучинчани-члени І Української Дивізії УНА в полоні у Ріміні, Італія (сидять, зліва): М. Ромах, Д. Маслій, П. Маслій, Д. Бардашевський; (стоять, зліва): І. Андрусів, І. Мазур, Д. Шеремета, І. Гриців, В. Рутило. 1946 рік.

Львів до Самбора, а там до Нойгамеру. У Нойгамері зустріли мене мої односельчани Іван Андрусів, Дмитро Балацький, Дмитро Бардашевський, Іван Гриців, Степан Дикий, Іван Мазур, Дмитро Маслій, Михайло Ромах, Василь Рутило, Микола Федунішин і Дмитро Шеремета. Було нас, лучинецьких, при Дивізії дванадцяттеро. Єдиний Микола Федунішин здезертирував з Нойгамеру і переховувався у Бреславі у свого стрієчного брата. Всі інші пережили воєнну хуртовину і всі перипетії Дивізії в Чехо-Словаччині, Югославії й Австрії і ніхто не загинув! У таборі полонених в Ріміні-Беллярія було нас разом дев'ятеро. Після війни повернулися в Україну Дмитро Балацький, Степан Дикий і Микола Федунішин — всі три опинилися на засланні. Микола Федунішин, що був колись у селі навіть секретарем комсомолу, так і помер у Казахстані в 1983 році, поворот додому був йому заборонений. Оба інші його товариші повернулися згодом до Лучинець.

Коли ми ще перебували в Італії, великою несподіванкою стала для нас поява двох наших "камратів"-односельчан! Вони служили при Другому польському корпусі. Дивна доля! Ми залишили їх у селі, коли пішли до Дивізії. Вони пережили другий прихід більшовиків. Хоч деяка частина хлопців ховалася, дехто пішов до партизанів УПА, все ж таки всіх інших силою змобілізували і без найменшого вишколу післали на фронт. На фронті попали до німецького полону, звідти до РОА, з РОА до альпійського полону, а там і опинилися в Другому польському корпусі. Кажуть, що таких "щасливців" було більше. Подібна доля судилася ще Михайлові Довгому (тепер в Австралії) та покійному вже Василеві Підхомному (Василишиному).

ДРУГА БІЛЬШОВИЦЬКА ОКУПАЦІЯ (1944-1991)

У липні 1991 р. я скориставсь доброю нагодою побувати кілька тижнів в Україні, тож, розуміється, відвідав мої Лучинці. Вдалося мені зібрати більше інформацій про Лучинці взагалі, а зокрема про життя, терпіння й долю моїх односельчан під час поновної більшовицької окупації. Подаю, отже, ці додаткові відомості.

Після дуже незначного опору німців на лінії вздовж Гнилої Липи, до Лучинець увійшли частини 137-ої більшовицької дивізії. Треба додати, що в той час відбувся невдалий замах на Гітлера, що, мабуть, теж пригнобило змучених довгою війною німців. Отже, 25 липня 1944 р., у вівторок, в наше село ввійшли більшовицькі вояки. Від бомбардування та гарматних пострілів згоріло декілька будинків, загинув тоді від гарматної розривної кулі Дмитро Гриців-Ковбів, визначний громадянин Лучинець, особливо добрий культурно-освітній діяч. Усе населення було евакуйоване у Жуківську і Заливки, тож більшовики зайняли порожнє село. Не дзвонили дзвони, не вітали "визволителів" ні хлібом-сіллю, ні квітами. Коли вщухла стрілянина, мешканці повернулися до своїх хат, до своїх господарств. Нове начальство наказало негайно зібрати з поля збіжжя. Після того настала примусова мобілізація до більшовицької армії. За наказом ОУН-УПА ніхто не голосився. Для постраху військового начальства запалило декілька будинків у селі. Недавно прибулий до села священник випросив у "визволителів" ласки, щоб не палили села, і що більшість чоловіків піде "добровільно" до армії. От і більшість пішла на ту службу, не голосилися ті, що належали до ОУН-УПА. Не йшов голоситися і дяк Микола Якимович. Змобілізованих чоловіків, без рекрутського вишколу, під наглядом політруків погнали відразу на фронт. Хто мав щастя одержати кріса, того вишколювали таки на марші. Гинули хлопці при переході Карпат, на території Польщі, у наступі на Берлін. Щоб якимось рятуватися від неминучої смерті, вояки пробували себе ранити або просили друзів, щоб це зробили, бо поранених стягали з фронту. Але дуже швидко лікарі спостерегли, що забагато тих поранень, тож вимагали польового суду на тими вояками. Після цього вже не було самопоранень, але були поранення з віддалі, себто довірені приятелі робили таку прислугу своїм товаришам зброї. За таке чекав суд і розстріл... Одним із перших, що заплатив за дружню прислугу, був Олекса з Плоського Болота. Олекса виправдувався всіми способами, навіть приточив те, що його жінка зі Східньої України, та нічого не допомогло. Розстріляли бідачеська ні за цапову душу. Таких випадків було багато, родину повідомляли, що пропав без вісти, а часом і не повідомляли взагалі.

У селі поставлено згодом пам'ятник з написом: "Зупинись, товаришу! Склони голову перед світлою пам'яттю наших односельчан, які загинули в дні Великої Вітчизняної війни і від рук оунівців за визволення нашої Батьківщини". Під написом — список поляглих: Андрєв Г.І., Братусь І.М., Бучій П.І., Балацький С.Л., Бардашевський П.І., Гунчак Д.Ф., Галуґа П.Р., Гунчак М.І., Грицай М.А., Галушка Д.С., Довгий Д.Г., Драґан П.С., Довгий

Народний Дім у Лучинцях, в якому містилася читальня "Прогресу" та кооператива, пізніше — Будинок Культури. На світлині: похорон дяка бл.п. Миколи Якимовича. Січень 1965 року.

Ветерани та інваліди Другої світової війни під сільським Будинком Культури (зліва): Галембіта, Марцин, В. Скробач, В. Маслій, В. Федунішин, М. Трусь. 1975 рік.

М.Д., Дикий І.П., Дуда Д.Н., Дикий М.І., Димкар І.С., Зобків І.Д., Іванців В.М., Кунів Д.І., Мазур М.Д., Матвіїв К.О., Новак М.В., Новак Д.І., Новак М.І., Паславський Ф.Ф., Підхомний І.Г., Пархуць І.М., Пархуць М.П., Пилипів І.Д., Ромах Д.М., Рутило П.В., Скібак С.Г., Сливка І.С., Сухарський С.А., Снігур Д.Р., Федунішин Д.І., Федунішин М.Д., Череватий С.В., Череватий М.С., Череватий Ф.М., Шеремета І.Л., Шеремета М.Л., Шеремета П.Л., Якимович С.І., Підхомний М.О., Федунішин М.В., Денис Д.Ф., Андреїв Я.І., Федунішин М.В. Список цей не є повний, бо не подано багатьох допризовників 1939-41 років, котрі були покликані до Червоної армії і ніколи не вернулися. Наприклад, Іван Ромах, про якого були вістки, що помер у німецькому полоні. Я вже згадував, що до Дивізії зголосилися дев'ять хлопців, у Німеччині пристали ще три (Дмитро Балацький, Степан Дикий, Іван Мазур), отже разом 12. Доля трьох поворотців з Дивізії (Балацький, Дикий і Федунішин) була незавидна, більшовицька влада запроторила їх до в'язниці і вивезла на Сибір. На німецько-більшовицькому фронті загинуло понад 50 осіб з тих, які були насильно мобілізовані в липні 1944 р. З дивізійників ні один не загинув на фронті! Це тільки свідчить, що які б німці не були, але не висилали на фронт невишколеного рекрута, як це робили більшовики, щоб тільки дійти до Берліну, без огляду на величезні втрати в людях.

Крім перелічених дивізійників, емігрували з Лучинець під час війни: інж. Микола Ромах з дружиною Марією, його брат Михайло, Іван Федунішин, Михайло Довгий, Василь Підхомний, Петро Драган, Дмитро Дикий та о. Володимир Тарнавський з родиною.

Подаю відомості про тих, які найбільше пострадали: загинули, були засуджені, вивезені і репресовані.

ЗАГИНУЛИ, СУДЖЕНІ, ВИВЕЗЕНІ Й РЕПРЕСОВАНІ

Балацький Дмитро, син Івана, член УПА. При обляві НКВД задушився в комині горючої хати, щоб не здатися. Згоріло тоді шість господарств.

Балацький Дмитро, с. Петра, 1926 року народження, член УПА. Суджений на 25 років, відбув покарання і живе в Одеській області.

Білоголовський Микола, с. Данила. Голова сільради, член УПА, суджений на 25 років, повернувся в 1958 р.

Гандзин Микола, с. Андрія, член УПА. Суджений на 25 років. Сім'я вивезена на Сибір 1950 р. Повернулися 1958 р.

Грицай Дмитро, с. Михайла, 1928 р. нар., член УПА.

Грицай Микола, с. Степана, 1931 р. нар. Суджений на 25 років. Батьки і жінка вивезені на Сибір в 1950 р. Повернулися в 1957 р.

Гриців Дмитро, с. Дмитра, 1918 р. нар., член УПА. Загинув у рідному селі від розриву гарматного стрільна.

Гунчак Василь, с. Якова, 1938 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років. Батьки вивезені на Сибір і не повернулися.

Гунчак Ганна, дочка Петра, 1926 р. нар., зв'язкова УПА. Суджена на 10 років. Сім'я була вивезена на Сибір, повернулася в 1958 р.

Гунчак Михайло, с. Дмитра. Замордований НКВД в селі Лучинці, а тіло вкинули в Гнилу Липу.

Гунчак Петро, с. Матвія, член УПА. Суджений на 25 років. Відбув покарання і повернувся додому.

Денис Богдан, с. Івана, 1932 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років. Відбув покарання.

Дикий Іван, с. Федора, член УПА. Поранений 1944 р. в селі Радванівка. Суджений на 25 років. Сім'я вивезена на Сибір в 1950 р., повернулася в 1957 р.

Довгий Дмитро, с. Івана, 1926 р. нар., член УПА. Суджений в 1947 р. на 25 років, повернувся додому і живе в селі.

Довгий Дмитро, с. Йосифа, 1926 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років, повернувся в 1956 р.

Довгий Дмитро, с. Михайла. НКВД зловило в армію в 1944 р. і пропав без сліду.

Довгий Дмитро, с. Онуфрія. Вивезені в 1950 р. чоловік, жінка, мати і двоє дітей як куркулі.

Довгий Микола, с. Михайла, 1931 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років, повернувся в 1956 р.

Драган Василь, с. Василя, член УПА. Вбитий 1946 р. за Дністром, район Сівпа Лупа.

Драган Іван, с. Василя, 1923 р. нар., член УПА. Не суджений.

Драган Микола, с. Василя, 1911 р. нар., член УПА. Не суджений.

Іванців Микола, с. Петра, 1926 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років. Батьки вивезені на Сибір.

Іванців Петро, с. Юрія, 1927 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років. Відбув покарання.

Іванців Федір, с. Степана, 1927 р. нар., член УПА. Замордований в тюрмі 1950 р.

Кравець Микола, с. Тимка, 1923 р. нар., член УПА. Засуджений на 25 років. Родина вивезена на Сибір. Батьки помирали на Сибірі, а решта членів сім'ї повернулися додому.

Кугнат Микола, с. Федора. Не пішов у Радянську армію і був суджений на 25 років. Сім'ю вивезли на Сибір. Повернулися в 1957 р.

Луцишин Дмитро, с. Івана, 1914 р. нар. Станичний ОУН-УПА, вбитий у бункрі 8 жовтня 1945 р.

Мазур Василь, с. Йосипа, член УПА. Суджений. Повернувся додому.

Мазур Катерина, д. Андрія. Зв'язкова УПА, суджена, повернулася із заслання 1957 р.

Мазур Микола, с. Петра, 1926 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років, повернувся в 1958 р.

Маслій Богдан, с. Михайла, 1933 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років. Батька Михайла заарештували і замордували в 1939 р. Відбув покарання. Повернувся додому, але приписки не дали йому. Живе в Тернопільській області. Матір Ганну вивезли на Сибір в 1950 р. і там померла.

Маслій Василь, с. Степана. Вивезений на Сибір за сина Дмитра, який загинув у рядах ОУН-УПА в 1944 р. на Тернопільщині.

Маслій Дмитро, с. Андрія, 1927 р. нар., член УПА. Вбитий в центрі села Лучинці в 1947 р. НКВД викликало матір для розпізнання. Батько помер у Сибіру.

Маслій Дмитро, с. Василя, 1923 р. нар., член ОУН-УПА. Загинув у Тернопільській області 1944 р.

Маслій Михайло, с. Івана. Заарештований органами НКВД ще в 1940 році і пропав безвісти.

Маслій Іван, с. Петра, 1931 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років. Повернувся у 1955 р.

Матвіїв Петро, с. Ілька, 1927 р. нар., член УПА. Вбитий НКВД на Великих Говдах рідного села Лучинці на Зелені Свята 1947 р.

Муштук Іван, с. Дмитра, 1923 р. нар., член УПА.

Муштук Степан, с. Дмитра, 1925 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років. Повернувся в 1956 р.

Нарівний Михайло, с. Івана, 1919 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років. Повернувся в 1958 р.

Новак Микола, с. Степана, член УПА. Суджений на 25 років, сім'ю, жінку та троє дітей вивезли на Сибір. Повернулися в 1958 р.

Олексин Дмитро, с. Михайла. Ішов до млина до села Путятинці, біля гуральні члени гарнізону НКВД затримали його і він пропав безвісти.

Олексин Микола, с. Степана, 1930 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років. Повернувся в 1958 р. Матір вивезли на Сибір і там померла.

Оперда Іван, с. Дмитра, 1929 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років. Сім'я вивезена на Сибір.

Пархуць Варвара, д. Миколи, 1932 р. нар. Зв'язкова УПА, суджена 1950 р. на 25 років, повернулася додому 1956 р.

Пархуць Дмитро, с. Степана, нар. 15 квітня 1911 р. Закінчив адвокатські студії в Кракові, довголітній член ОУН і пропагандист Крайового Проводу, кличка "Шершінь". Помер у вересні 1945 р. від поранення кулею "дум-дум" засідкою місцевого гарнізону при переході ріки Гнила Липа. Похоронений у рідному селі. Село втратило високоідейну і патріотичну людину. Під час першої окупації більшовики вивезли на Сибір повдовілу матір, брата Миколу і братову.

Пархуць Іван, с. Григорія, член УПА. Замордований в тюрмі.

Пархуць Микола, с. Івана, 1925 р. нар. Абсолювент Стрийської гімназії, підстаршина Української Дивізії "Галичина", після бою під Бродами вступив у ряди УПА і в нерівних боях загинув. Спочиває у могилі невідомих. Академічно здібна людина, високоідейна і патріотична.

*Микола Пархуць коло могили
брата св. п. Дмитра Пархуця.
Фото П. Маслія.*

- Пархуць Микола, с. Петра, член УПА. Засуджений в 1946 р., відбув термін, повернувся додому у 1956 р.
- Пархуць Михайло, с. Степана, 1930 р. нар., член УПА. Суджений 1950 р. на 25 років. Повернувся у 1956 р.
- Пархуць Петро, с. Прокопа, 1930 р. народження, член УПА. Суджений 1950 р. на 25 років. Повернувся додому 1955 р.
- Пархуць Степан, с. Василя, 1923 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років. Повернувся 1956 р.
- Пархуць Степан, с. Лук'яна. Переховувався вдома, зловили і вбили на подвір'ї.
- Пархуць Федір, с. Максима, розвідник УПА. Знищений "Диром", агентом НКВД.
- Підхомний Дмитро, с. Михайла, 1931 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років. У 1956 р. повернувся додому.
- Підхомний Микола, с. Григорія, член УПА. Суджений. Повернувся додому.
- Підхомний Михайло, с. Миколи. Абсолютент Бережанської гімназії. У Львові студіював медицину. Загинув у рядах УПА в селі Старі Скоморохи.
- Підхомний Дмитро, с. Якова, член УПА. Суджений на 25 років, сім'я вивезена на Сибір і повернулась.
- Ромах Василь, с. Дмитра. Загинув в УПА у 1947 р.

Рутило Андрій, с. Тимка, 1920 р. нар., член УПА. Не суджений.

Рутило Тимко, с. Андрія. Вивезений з сім'єю на Сибір за куркульство. Там померли.

Савка Іван, с. Петра. Вивезений на Сибір 1950 р. Не повернувся.

Сенишин Михайло, с. Олексія. Застрілили. Вияв садизму. Зустріли його на пасовиську "Кривуля", зняли з голови шапку і кинули. Сказали, щоб йшов підняти. Коли йшов по шапку, вбили.

Скробач Дмитро, с. Василя, 1925 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років. Відбув покарання. Його батьки і жінка були вивезені на Сибір.

Скробач Петро, с. Василя, 1927 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років. Відбув покарання.

Сливка Дмитро, с. Степана, 1928 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років. Замордований в тюрмі. Батьки вивезені в Караґанду за вбитого у кривці на подвір'ї Залізняка зі сільця Заливки.

Струк Дмитро, с. Петра, 1913 р. нар. Кавалерист польської армії й підстаршина. В ОУН-УПА станичний військової частини. Псевдо "Жук". Замордований в 1946 р. відділами НКВД у рідному селі Лучинці. Зрадник села доніс, що "Жук" перебуває у хаті Тимка, прозваного "Голод". Хату підпалили, а "Жука" пораненого зловили. Тортурували його, колючим дротом зв'язали руки, голого кидали на борони, відрізали язик, викололи очі, відрізали статеві органи, вуха і замордованого вкинули до Гнилої Липи. Де похований — невідомо.

Турська Ганна, д. Йосипа, 1921 р. нар., зв'язкова УПА. Суджена на 25 років. Померла у таборах НКВД.

Турський Іван, с. Йосипа, член УПА. Вбитий у селі Радванівка в 1944 р.

Федунишин Василь, с. Дмитра, 1930 р. нар., член УПА. Суджений 1950 р. на 25 років. Повернувся 1956 р.

Федунишин Дмитро, с. Михайла. Вивезений на Сибір за куркульство в 1950 р. В дорозі у товарних вагонах помиралі родичі, а малолітню донечку і сінка запроторили у Сибірську тайгу.

Федунишин Микола, с. Василя, член УПА, суджений на 25 років. Батьків вивезли в Караґанду. В 1947 р. повернулися.

Федунишин Михайло, с. Дмитра, 1930 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років у 1950 р. Повернувся в 1956 р.

Федунишин Олексій, с. Дмитра, 1929 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років, повернувся додому.

Холява Микола, с. Степана, член УПА. Загинув у 1945 р. в селі Бабухів і там похоронений.

Чекайло Андрій, с. Михайла, 1921 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років.

Череватий Дмитро, с. Ілька, 1928 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років, відбув покарання і живе в Караґанді. Матір з братом вивезено на Сибір у 1950 р. Мати померла в Сибірі.

Череватий Іван, с. Ілька, 1921 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років. Загинув у Караґанді в шахті.

Череватий Микола, с. Семена, 1925 р. нар., член УПА. Суджений на 25 років. Сім'я вивезена на Сибір у 1947 р. Повернулися у 1958 р.

Шпакович Іван, с. Данила, 1925 р. нар., був вивезений на примусові праці до Німеччини, працював там слюсарем на заводі зброї. Після повернення додому засудили на 25 років за виготовлення зброї для Німеччини у війні проти СРСР. Повернувся додому у 1956 р.

Якимович Іван, с. Андрія, 1900 р. нар., член УПА. Суджений на 10 років, повернувся у 1956 р.

Органами Служби Безпеки були суджені за співпрацю з окупантами і зраду та страчені (розстріляні, повішені або втоплені): Петро Рутило, Федір Череватий, Марія Федунішин, Михайло Довгий, Микола Джогів та Настя Зарейко.

Поповнили самогубство, повісившись: Андрій Рутило, Іван Шпакович, Теодор Кугнат.

ЦЕРКВА

Коли о. декан Яворський відійшов на пенсію, обов'язки пароха перебрав його зять о. Ілля Гаврилишин. Кілька років перед війною о. Гаврилишин переїхав до Стрия. По ньому прийшов до Лучинець на парафію о. Іван Заячківський, потім о. Іван Балук. Далі були такі душпастирі: о. Козяр (1939-1942), о. Іван Дурбак (кілька місяців у 1943 році), о. Володимир Тарнавський (1943-1944), о. Ярослав Нижникевич (1944-1948), о. Акушевич (1948-1961), о. Микола Гусак (1961-1981), о. Степан Матвіїв (1981-1989), о. Олекса Куйбіда (1989-1990), о. Володимир Мартинович (1991-).

До 1946 року усі в селі були греко-католиками. Від 1946 року всі мусіли належати до "Рускої Православної Церкви" і так було до 1989 року, коли всі повернулися до греко-католицького віроісповідання.

В 1954 році церкву св. Миколая відмальовано. Збіркою фондів займався комітет, званий "дванадцятка". Головою комітету був Степан Савка, а касиром Андрій Іванців. У 1967 році зроблено верхню частину іконостасу (виготовлено в Карпатах); ікони малював мистець із села Чернів на прізвище Музика. Другий раз відмальовано церкву у 1989 році, іконостас позолочено. Це робило декілька малярів на чолі з головним мистцем Василем Курпітою з Помонят. У 1990 році перекрито дах церкви новою бляхою, ззовні зроблено набриск. Цим займалися лучинчани Іван Довгий та Дмитро Яцків. Фонди прийшли із пожертвувань вірних, дещо з Англії від Петра Маслія. Всіма роботами займалися Богдан Пархуць, Микола Іванців, Петро Холява та Микола Гриців. Від 1946 року не було навчання релігії в школі. Це було заборонено. Діти не сміли йти до церкви, а якщо дитина пішла, то знижували оцінку з поведінки.

В 1945 році зруйновано Стрілецьку могилу, березовий хрест зрізано. В 1955 році поставлено новий хрест, але в 1957 році його знову знищили свої яничари.

Капличку, яка стояла недалеко центру села, знищено. В 1952 році знищені були всі придорожні хрести в селі і на полях. Хрест-пам'ятку скасування панщини, що стояв у центрі села, перенесено і вкопано біля церкви.

В 1990 і 1991 роках каплицю реставровано, відновлено і поставлено всі хрести на давніх місцях, упорядковано Стрілецьку могилу і поставлено новий хрест. Тим займалися члени осередку Народного Руху та всі громадяни Лучинець.

ШКОЛА

У 30-их роках у школі працювали двоє вчителів — Григор Гетьман (директор) та його дружина Софія. В 1937 році, коли Г. Гетьман помер, на його місце директором став Василь Попович. Учителювала теж його дружина Ядвіґа. Школа мала в той час 82 учнів. Василь Попович був директором до 1954 року. В 1940 році в школі вчило вже 5 учителів. В 1947 році в селі відкрито семирічну школу, де вчило 12 учителів. В 1954-59 роках директором семирічної школи був Василь Олексин. Крім шкільного будинку ця школа займала приходство, звідки вивезено на Сибір священика, та дві хати господарів, також вивезених на Сибір. Прізвища цих господарів Василь Федунішин і Петро Іванців. У 1959-1962 рр. директором школи був Петро Нарівний, а вчило 13 учителів, з яких четверо — з вищою освітою, двоє — з незакінченою вищою, семеро — зі середньою спеціальною.

У 1960 році школа стала восьмирічною. Тут вчили таких предметів: математику, українську мову й літературу, російську мову й літературу, фізику, хемію, ботаніку, німецьку мову. В 1954 році впроваджено навчання англійської мови. Від 1962 до 1980 року директором школи була Анастасія Іванців. У 1967-69 роках побудовано нову двоповерхову школу на 320 учнів на кошт колгоспу. Головним будівничим був Микола Холява. В 1980-85 роках директором був Михайло Грималівський, а від 1985 року школу очолює Надія Денис. У ній навчається 151 учень, вчить 17 учителів. Від 1944 до 1991 року вищу освіту здобили 58 лучинчан. З села вийшло 4 лікарі, 15 інженерів, решта вчителі.

Від 30-их років у Лучинцях працювали такі вчителі: Григор Гетьман, Софія Гетьман, Василь Попович, Ядвіґа Попович, Ганна Марицька, Роман Марицький, Марія Височанська, Марія Логин, Степан Маслій, Ганна Маслій, Андрій Марчук, Ганна Марчук, Ганна Підхомна, Ганна Ромах, Анастасія Іванців, Олег Драган й інші.

КОЛГОСП

Перший колгосп засновано в 1949 році під назвою "Радянська Армія". Головою був Дмитро Галуґа. До колгоспу, без будь-якої компенсації, насильно забрано поля, коні, корови і весь сільськогосподарський інвен-

тар. На будову колгоспних приміщень начальство забрало матеріал у мешканців села, розбираючи стайні, стодоли, обороги окремих господарів. У 1950-52 роках головою колгоспу був Михайло Олексин. Після нього управу перебрав Петро Крижалко, який "прославився" сумнозвісним листом про життя в Америці, куди його запросили на відвідини його близькі кривні. Лист був "як на замовлення"! У 1953 чи 1954 році П. Крижалко звільнили з праці, бо занедбав дуже цей колгосп, а на його місце призначили Степана Кучмія. Він працював від 1954 до 1956 р. і трагічно загинув. Компартія призначила тоді головою Федоренка. Колгоспники працювали за трудодні, гроші виплачували їм при кінці року. Такі були гаразди.

У 1958 році колгоспи сіл Юнашків, Обельниця і Лучинці об'єднано в один величезний колгосп з назвою "Росія" (!?) Головою цього колгоспу райком партії призначив Петра Крижалка, того самого, але вже як двадцятитисячника, себто як передову людину з організацій і заводів на піднесення сільського господарства. В 1986 році на його місце прийшов Зиновій Яцина. В 1990 році колгосп розділено, лучинецьку частину названо "Вільна Україна".

ВОЛОДИМИР ВУЛЬЧИН

ПІДМИХАЙЛІВЦІ

Село Підмихайлівці розкинулося на горбах зі східнього боку ріки Свірж, яка є притокою Дністра. Від Рогатина воно віддалене на 21 км, а від залізничної станції Чернів — усього на 6 км. Підмихайлівці належали до парафії Чернів.

Село топає в садах, земля тут родюча, гарні луки над рікою сприяють годівлі худоби і рибальству. Ріка Свірж дуже рибна.

Перші письмові згадки про Підмихайлівці датуються роком 1453-ім ("Akta grodzkie i ziemskie..."), але село існувало вже за княжих часів і було наділом для Михайла Тустановського. Приблизно в другій половині XVI століття вибухло тут повстання, ватажком якого був Івась Катрій. Повстання закінчилося невдачею і "пан наказав Івася тяжко побити". Стільки про давні часи.

В 1848 році скасовано панщину і в честь цієї вікопомної події поставлено кам'яний хрест на південному в'їзді до села.

Як наслідок т.зв. сільських страйків (1905-6 рр., як про те згадує о. Олексій Пристай у своїх споминах), тодішній землевласник Тустановський продав декілька своїх посілостей в Рогатинському повіті і перейшов на постійно жити у Воскресінці. А що був він таки українського походження і того ніколи не забував, старався продати свої землі українцям. Отже, посілість в Підмихайлівцях, разом із садом і гарним двором, продав о. митратові Левові Туркевичеві зі Львова. Так родина Туркевичів стала приїздити до Підмихайловець, передусім син о. Лева, о. Іван Туркевич — гімназійний катехит (потім парох церкви св. П'ятниць у Львові) та його родина. А була вся родина дуже висококультурна і гуртувала навколо себе багато відомих у міжвоєнному часі визначних осіб з ділянки музики й малярства. В українській музиці визначилися теж і діти о. Івана Туркевича — дочка Стефанія (композитор і музиколог), син Лев — піяніст і диригент Львівської опери та Ірина — оперна співачка. Треба додати, що Стефанія Туркевич була вперше одружена з Робертом Лісовським (малярем і графіком, їхня дочка Зоя Лісовська — теж відома малярка), потім з лікарем Лукіяновичем. Ірина Туркевич була дружиною відомого політичного діяча та журналіста Володимира Мартинця. Тож у гостинному дворі Туркевичів у

Підмихайлівцях перебували, головню в часі літа, усякі визначні люди, відбувалися концерти, драматичні вистави. Просвітянською роботою в селі займалися Лев, Зенон, Ірина і Ліда — діти о. Туркевича. В 1930 році, мабуть, як наслідок загальнопануючої кризи, о. Іван Туркевич відпродав свою посілість в Підмихайлівцях орденіві Сестер Василіянок. Сестри Василіянки займалися господаркою, вчили в місцевій школі, провадили дитячий садочок, сиротинець та реколекційний дім. І я мав щастя бути дитиною в садочку добрих лагідних Сестер. І досі пам'ятаю я добру сестру Стефанію як мого власного ангела-хоронителя. Розуміється, виступали ми на фестинах чи інших сільських святкуваннях, і я затамив той віршик, що деклямував на фестині: "Я маленький козак і не знаю, що ляк. В мене ручка як сталь, б'є за рідний звичай. В мене серце як дзвін, б'є за рідний загін. Я не дам, я не дам України ворогам!" Ось в такому дусі наші милі Сестри Василіянки вчили нас любити Україну.

Настала війна, змінялися окупанти, але монастир далі був притулком не лише для дітей, але й для українських партизанів. Десь у 1942-43 році митрополит Андрей Шептицький прислав якусь сестру-монахиню до нашого монастиря. Вона була дуже богомільна і казала, що є родичкою російських царів. Незабаром прибув до Підмихайловець лікар, який втік від більшовиків. Був це добрий лікар, який лікував і допомагав людям. В той час ОУН і УПА приготували на посілості монастиря різні криївки для переховування медичних запасів, зброї, харчів і т.п. Після поновного приходу більшовиків влада розв'язала монастир, деяких Сестер заарештувала, деяким вдалося втекти й затерти за собою слід. Мати ігуменя померла в тюрмі, вона, правдоподібно, була бельгійка.

Дитячий садочок у селі Підмихайлівці.

Всі таємні криївки як для припасів, так і для переховування поранених упівців були відкриті. В 1945 році заарештовано багато людей з Підмихайловець і сусідніх сіл та призначено на вивіз у Сибір. Але УПА зробила засідку біля села Колоколин і там відбувся бій під проводом сотника "Коса" (Володимира Зобкова). В цьому бою більшовиків побито і визволено заарештованих. Тоді виявилось, що і "сестра-монахиня" — "родичка царя", і лікар були більшовицькими шпигунами. Лікар загинув у тому бою, а "сестра" поранена втекла.

Подаю ще декілька своїх особистих споминів і роздумів.

АРЕШТ РУДОЛЬФА ВУЛЬЧИНА

Одного березневого надвечір'я 1940 р. покликали мою маму, як заступницю голови сільради, до громадської канцелярії у справі збору контингенту. При таких процедурах бували усі члени виконкому, а особливо голова, заступник і секретар. З району підводою приїхав уповноважений. За його розпорядженням стали викликати господарів і переконувати, що треба конечно виконати накладений плян здачі контингенту. Село знаходилося у прикрому господарському становищі, бо вже здерто з нього непосильний податок. Серед покликаних був і Рудольф Вульчин, який старався доказати, що він уже свій контингент здав. У відповідь уповноважений "товариш" вихопив пістоль, спрямував на Рудольфа, скомандував "Руки вверх!" і процідив крізь зуби "Ти арештований!" Секретареві наказав принести шнур і зв'язати заарештованому руки. Взявши кінець шнура в руки, потягнув Рудольфа до підводи, пхнув на підводу лицем униз, сам сів на заарештованого і повіз його до районного містечка Букачівці. За арештованим слід загинув. Залишилися тільки здогади, що його розстріляли без суду і слідства у Станиславові, як сотні і тисячі інших.

ДОЛЯ ЖИДІВСЬКОЇ РОДИНИ

У Підмихайлівцях жила одна жидівська родина, колись, мабуть, багата, бо їх дім біля церкви був просторіший і кращий від інших господарських домів. Це була колишня корчма, де селяни в горілці топили своє панщизняне горе: пропивали своє і своїх дітей майно і нещасну долю. Між Першою і Другою світовими війнами, в наслідок піднесення національної свідомости і праці "Просвіти" та Протиялькогольного Товариства, населення стримувалося від пиятики. Корчма підупала до того ступеня, що власники жида були змушені шукати заробітків на прожиток, як і наше населення.

Коли у 1939 році прийшли більшовицькі "визволителі", то старий Берко вітав їх квітами і промовляв: "Нарешті ми діждалися нашої влади". Один з червоноармійців гордо відповів: "Да, сейчас наша власть!" Однак бідний Берко не довго втішався "своєю" владою, бо помер. Коли ж за два роки прийшли брунатні "визволителі", то його зятя і двох синів вбили, а дружина

Сара з онукою стали ховатися від смерти. Вліті переховувалися у лісових сховках, а взимі — у селі. Взимі 1942 року ховалися у нас. Батько зробив їм криўку в сіні у stodолі, де пересиджували днями, а ночами приходили до хати погрітися. Тривало це від грудня 1942 до березня 1943 року, коли пішли знову до лісового сховку. Тих три місяці ми жили як на вулкані, бо німці оголосили наказ, що за переховування жидів карають розстрілом на місці цілу родину без суду чи слідства. І таких випадків не бракувало. У травні 1943 р. ті дві жінки попалися у руки німцеві. Він припровадив їх на поліційну станицю в Журові і наказав нашому поліціянтові завести їх на жидівський цвинтар і постріляти. На цвинтарі поліціант казав їм втікати, а сам вистріляв усі п'ять набоїв (кожний поліціант міг мати тільки п'ять набоїв!) і не "потрапив", а жінки втекли. За кілька місяців така сама процедура повторилася з тими жінками і з іншим поліціантом. Він теж "не поцілів", а жінки втекли. Аж на весні 1944 року вони знову попали в руки німцеві. Тим разом він сам завів їх на жидівський цвинтар і там постріляв.

В ОБОРОНІ БАТЬКІВЩИНИ

У південносхідній частині села є гора, а на її вершині — дві могили, які населення називало козацькими. Доказів чи пояснень щодо тої назви ніхто не знав, але всі називали і вірили, що то козацькі могили. З них було видно навкруги, куди оком глянь, красу нашої Батьківщини. На тих могилах, під впливом незрівнянної краси природи, молодь вчилася любити свій рідний край і клялася в душі боронити його, хоча б і ціною життя. Багато з нас виконали клятву і зложили своє молоде життя в обороні своєї Батьківщини і за кращу долю свого народу. Ті, що залишилися в живих, дочекалися незалежної самостійної України. Проголошено перемогу над фашизмом, але не сказано над яким — червоним чи брунатним. Долучений список жертв показує, як червоний фашизм визволяв нас від брунатного.

За те, що ми любили свій край, червоні фашисти назвали нас фашистами. За те, що ми переховували жидів, нам причепили ярлик антисемітизму і нас судять.

Тепер є нагода, велике бажання й потреба, щоб мої підмихайлівчани зібралися біля козацьких могил і поклялися взятися до праці, щоб ту нашу понівечену червоним і брунатним фашизмом Україну підняти з руїн. В пам'ять і пошану тих 40 Січових Стрільців, з яких більшість не повернулася живими, в пам'ять тих ще свіжих могил 1945-46 років, єднаймося, щоб "підняти червону калину" самим. *Не чекаймо*, що нам дасть край, ограбована "визволителями" Україна, а запитаймо себе, що *ми* зробили чи робимо для тої України, щоб вона була вільною, щоб ми могли дивитися прямо в очі своїм потомкам, щоб вони не соромилися признатися до нас, а згадували нас з пошаною, як ми згадуємо Українських Січових Стрільців.

Ось список жертв червоних "визволителів", які пролили невинну кров людей у розквіті життя. Самі ті "визволителі" цією невинною кров'ю і захлиснулися...

ІНФОРМАЦІЯ

ПРО ЗАГИБЛИХ ЧЛЕНІВ ОУН-УПА Й ІНШИХ, ЯКІ БУЛИ ПРИЧЕТНІ ДО НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ 1940-1950 РР. У с. ПІДМИХАЙЛІВЦІ

1. Белегай Дмитро, син Василя, 1896 р. н. Замордований поляками у 1944 р. в лісі с. Луковець, похований в с. Підмихайлівці.
2. Белегай Марія, дочка Степана, 1899 р. н. Замордована поляками у 1944 р. в лісі с. Луковець, похована в с. Підмихайлівці.
3. Белегай Мирослав, с. Михайла, 1918 р. н. стрілець боївки. Вбитий військом НКВД в с. Підмихайлівці. Тут і похований.
4. Белегай Михайло, с. Петра, 1910 р. н. Загинув у 1945 р. Похований у с. Підмихайлівці.
5. Блажків Іван, с. Михайла, 1908 р. н. Задушений НКВД у криївці в березні 1945 р. Похований в с. Підмихайлівці.
6. Боднарчук Остап, с. Михайла, 1927 р. н., стрілець УПА. Загинув у с. Журів Рогатинського району в березні 1945 р. Там же й похований.
7. Вульчин Богдан, с. Григорія, 1906 р. н. Член ОУН, замордований військом НКВД у березні 1945 р. Похований в с. Підмихайлівці.
8. Вульчин Володимир, с. Дмитра, 1910 р. н. Задушений НКВД у криївці в березні 1945 р. Похований у с. Підмихайлівці.
9. Вульчин Дмитро, с. Стаха, 1924 р. н. Загинув на Золотій Полянці у квітні 1945 р. Похований у с. Підмихайлівці.
10. Вульчин Рудольф, с. Олексія, 1906 р. н. Член ОУН. Заарештований НКВД у березні 1940 р. Пропає безвісти.
11. Вульчин Степан, с. Володимира, 1922 р. н. Член ОУН, псевдо "Сава", зі служби безпеки. Загинув на Волині.
12. Вульчин Ярослав, с. Михайла, 1914 р. н. Член ОУН. Заарештований НКВД і вивезений в Караганду, де і помер 1947 р. Там і похований.
13. Гавриляк Іван, с. Константина, 1914 р. н. Член ОУН-УПА крайового проводу, псевдо "Гонтар". Загинув на Тернопільщині 1946 р. Де похований — невідомо.
14. Гучко Богдан, с. Михайла, 1902 р. н. Задушений НКВД у криївці в березні 1945 р. Похований в с. Підмихайлівці.
15. Гучко Володимир, с. Василя, 1899 р. н. Член ОУН. Загинув від рук НКВД в серпні 1945 р. Похований в с. Підмихайлівці.
16. Гучко Микола, с. Миколи, 1908 р. н. Член ОУН. Задушений НКВД у криївці в березні 1945 р. Похований в с. Підмихайлівці.
17. Гучко Микола, с. Петра, 1929 р. н. Член ОУН. Поранений в бою в с. Колоколин. Помер у квітні 1945 р. Похований в с. Підмихайлівці.
18. Гучко Михайло, с. Дмитра, 1924 р. н. Стрілець УПА. Загинув у серпні 1945 р. від стрільна. Похований в с. Підмихайлівці.
19. Гучко Розалія, д. Михайла, 1908 р. н. Замордована поляками у 1944 р. в лісі с. Луковець. Похована в с. Підмихайлівці.
20. Гучко Степан, с. Володимира, 1924 р. н. Стрілець Української Дивізії

"Галичина". Загинув у 1944 р. від міни в лісі с. Васючин. Похований в с. Підмихайлівці.

21. Грабар Володимир, с. Володимира, 1925 р. н. Член ОУН, стрілець УПА. Загинув у бою з енкаведистами в с. Колоколин у квітні 1945 р. Похований в с. Підмихайлівці.

22. Гнип Михайло, с. Миколи, 1924 р. н. Стрілець УПА. Вбитий НКВД в 1945 р. в с. Підмихайлівці. Тут і похований.

23. Дмитрів Богдан, с. Івана, 1927 р. н.

24. Дмитрів Мирослав, с. Івана, 1921 р. н.

25. Дмитрів Тарас, с. Івана, 1924 р. н. Три брати-стрільці УПА. За-мордовані НКВД в с. Григорів у березні 1945 р. Поховані в с. Підмихайлівці.

26. Дмитрів Василь, с. Василя, 1911 р. н. Загинув у березні 1945 р. під час облави НКВД. Похований в с. Підмихайлівці.

27. Дмитрів Леонід, с. Івана, 1923 р. н. Стрілець боївки. Загинув у 1950 р. від рук НКВД в с. Підмихайлівці, забраний у Букачівці. Кинутий у р. Дністер.

28. Зобків Володимир, с. Дмитра, 1906 р. н. Член ОУН, сотенний УПА, псевдо "Кос". Загинув у нерівному бою з НКВД 26 серпня 1945 р. в с. Підмихайлівці. Труп забрало НКВД. Де похований — невідомо.

29. Зобків Степан, с. Дмитра, 1902 р. н. Чотовий УПА. Вбитий НКВД в с. Григорів 1949 р. Похований у с. Підмихайлівці.

30. Іванишин Дем'ян, с. Олексія, 1908 р. н. Загинув у березні 1945 р. від рук НКВД. Похований в с. Підмихайлівці.

31. Іванців Дмитро, с. Ілька, 1906 р. н. Заарештований НКВД за співпрацю з УПА. Вивезений у Караганду в 1945 р. Загинув у Караганді в 1947 р. Там і похований.

32. Качоровський Ярослав, с. Михайла, 1926 р. н. Вбитий НКВД в березні 1945 р. в с. Підмихайлівці.

33. Левицький Мирослав, с. Михайла, 1922 р. н. Стрілець УПА. Поранений в с. Колоколин в квітні 1945 р. Помер, похований в с. Загір'я.

34. Левицький Михайло, с. Василя, 1911 р. н. Стрілець ОУН. Вбитий НКВД в березні 1945 р. в с. Підмихайлівці. Тут і похований.

35. Озарків Дмитро, с. Михайла, 1910 р. н. Вбитий НКВД за співпрацю з УПА. Похований в с. Підмихайлівці.

36. Озарків Михайло, с. Івана, 1927 р. н. Стрілець УПА. Вбитий НКВД в березні 1945 р. в с. Підмихайлівці. Там же й похований.

37. Озарків Степан, с. Михайла, 1922 р. н. Член ОУН в підпіллі 1940-41 рр. Вбитий в с. Підмихайлівці у червні 1941 р. при відступі советського війська.

38. Плакида Олексій, с. Михайла, 1902 р. н. Загинув під час облави НКВД в 1945 р. Похований в с. Підмихайлівці.

39. Польовий Володимир, с. Степана, 1924 р. н. Стрілець УПА. Загинув у червні 1945 р. від стрільна. Похований в с. Підмихайлівці.

40. Польовий Дмитро, с. Олексія, 1908 р. н. Загинув у березні 1945 р. від рук НКВД. Похований в с. Підмихайлівці.

41. Польовий Дмитро, с. Стаха, 1926 р. н. Стрілець боївки, загинув від рук НКВД в червні 1945 р. в с. Підмихайлівці. Тут і похований.

42. Польовий Стах, с. Олексія, 1906 р. н. Загинув у 1943 р. від німецького війська. Похований в с. Підмихайлівці.

43. Польовий Степан, с. Миколи, 1902 р. н. Харчовик станиці с. Підмихайлівці. Загинув від рук НКВД в серпні 1945 р. Похований в с. Підмихайлівці.

44. Федорків Григорій, с. Олега, 1925 р. н. Член ОУН (повітова служба безпеки), псевдо "Груз". Загинув з нерівному бою з військом НКВД 26 серпня 1945 р. Похований в с. Підмихайлівці.

ВИВЕЗЕНІ ЗА ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ОУН-УПА

1. Булик Григорій — вивезений у 1950 р. за "куркульство".

2. Вульчин Ірина, д. Івана — вивезена у 1947 р. на Печору, там померла.

3. Вульчин Матвій, с. Івана — вивезений у 1947 р. на Воркуту, де і помер.

4. Гавриляк Ганна, д. Константина — вивезена у 1941 р. у Красноярськ; при поверненні померла в с. Еризовка Куйбишевської обл., там і похована.

5. Дмитрів Марія, д. Корнила, 1938 р. н., дочка члена ОУН — вивезена у 1940 р. в Красноярський край, там і померла.

6, 7. Зобків Анна (1939 р. н.) і Зобків Ольга (1937 р. н.), дочки сотенного Володимира Зобківа-"Коса" — вивезені у 1940 р. в Красноярський край, там і померли.

8. Озарків Василь, с. Івана — вивезений у 1947 р. на Воркуту, де і помер.

9, 10. Озарківи Іван, с. Михайла, і Пелагія, д. Григорія — вивезені у 1940 р. у Красноярський край, де померли. Там і поховані.

СПАЛЕНО БУДІВЛІ

Під час облави у 1945 р. були спалені господарства у таких мешканців с. Підмихайлівці: Петра Гучка, Василя Дмитріва, Михайла Дмитріва, Василя Озарківа, Василя Левицького та Богдана Федорківа (спалено будинок).

Список-інформацію подав *Володимир Соколовський*.

ПОМОНЯТА

Поміж містами Рогатин і Ходорів, над річкою Свірж, лежить село Помонята. По другому боці знаходиться село Псари. Дуже близько було містечко Княгиничі, села Беньківці і Потік. Залізнична станція Помонята-Псари обслуговувала всі близькі місцевості.

Тут мусіла бути людська оселя вже в часи неоліту, бо, як подає Василь Волицький в альманасу "Гомін України" (1971), він знайшов був кремінні ножі, оцінені потім проф. Ярославом Пастернаком як знахідки з часів неоліту. Надаємо слово Василеві Волицькому:

"Як високо він (себто проф. Я. Пастернак) дорожив кожною вісткою про помічені сліди давньоминулого життя в тій чи іншій місцевості України, хай послужить такий факт: Великдень 1932 р. я святкував у мого шкільного товариша о. Миколи Косовича, пароха Помонят. Під час одної нашої, з о. Миколою, прогулянки в полі, знайшов я в одному місці пару гладжених (шліфованих) крем'яних ножики доби неоліту і теж кілька обламків кераміки княжої доби. Кільканадцять кроків далше побачив я серед польової дороги велику, три на три кроки, плиту з тесаного вапняка. Її форма нагадувала надмогильну плиту. Очевидно, до Помонят привезли цю плиту ще в сіру давнину, бо ні в Помонятах, ні в околиці каменоломів немає. Селяни пояснили, що цю плиту вимулили з чорнозему дощі і їм, селянам, 'тепер біда з тим каменем. Ломимо колеса, бо того каменя не годен об'їхати'... Незабаром був я у проф. Пастернака. 'Поїдемо вліті копати', — сказав коротко. Та заки він приїхав, селяни плиту якось відсунули, знайшли під нею три людські кістяки, поховали їх на цвинтарі". Так описує Василь Волицький. Що сталося з плитою — не знаю.

Село Помонята не вважалося багатим. Люди, крім праці на ріллі, промишляли різними способами. Були дві олійні, три ковалі, три будівельники, два мулярі, три столярі, а так кравці, шевці й інші.

Два студенти були в університеті, один десь у Німеччині, то, мабуть, і не часто бував удома, другий займався молоддю під час вакацій. Не пам'ятаю його прізвища.

Довший час нашим парохом був священник-москвофіл, байдуже ставився до всього, що українське. За стараннями громадян села прийшов на нашу парафію на початку 30-их років о. Микола Косович. Тоді село

Читальня "Просвіти"

Церква св. Миколая у селі Помонята.

піднеслося під кожним оглядом, бо і отець, і їмость займалися громадським життям. Читальня "Просвіти" існувала в нас вже якийсь час, та не мала свого приміщення, винаймали в домі Петровських кімнату. Діяв, проте, драматичний гурток та світський і церковний хори. Коли давали концерт чи ставили п'єсу, то робили це три рази, щоб всі могли бути присутніми, бо кімната Петровських не вмщувала стільки на раз. Отже були окремі вистави для дітей, для молоді і для старших. Шевченківський концерт був обов'язковим святом для кожного мешканця Помонят.

Аж коло 1930 року, при допомозі наших "американців", вдалося збудувати гарний мурований цегляний будинок, поверховий. Закипіла відразу праця у ще навіть не зовсім викінченому будинку! Як вже сказано, наш парох о. Косович давав провід у всьому. Душею й інспіраторами були також місцеві люди. Керували працею в читальні Гарматій, званий Мілянович, Славко Фуртас, Дмитро Мандрона. Особливо працював Петро Атаманів. Це була назвичайно здібна, талановита людина, майстер на всі руки. Не лише провадив драматичний гурток, був добрим актором, виконував обов'язки церковного дяка, але й був диригентом світського й церковного хорів та ще й грав на п'ятьох музичних інструментах! Вмів шевцювати та кравцювати. Був кооператором. Яюсь зорганізував собі власне підприємство доставки раків до Львова. Ловив тих раків у нашій річці Свірж. Навіть я заробив при ньому ловлею раків стільки, що зміг купити собі ровер! Заробивши дещо більше грошей на доставі раків, Атаманів взявся до продажу блаватних товарів (себто матеріялів на одіж). Доброю обслугою і доступними цінами приєднав собі багато покупців із сусідніх сіл. При цьому не занедбував праці в читальні, був душею усіх святкувань. Грав постійно в оркестрі Кузика, де і я почав грати, маючи 13 років.

Усе буйне життя в читальні закінчилося, коли Західню Україну "визволила" Червона армія, тобто московсько-комуністична навала. Всі організації перестали існувати, почалося вишукування й винищування т.зв. ворогів народу. Першою жертвою терору НКВД став саме Петро Атаманів. У 1940 році його заарештували й слід по ньому пропав! Тоді теж заарештували Дмитра Мандрону. Збиралися арештувати Івана Кузика, та він удома не ночував і втік. Зате забрали його молоденьку вагітну жінку і важко хворого молодшого брата. При праці в полі заарештували Прокопа Братину. А арештував його таки наш, вистужник і яничар, що відразу став на службу енкаведистам! До Червоної армії був призваний Петро Кишенюк. Всі вони пропали, загинули безслідно. В боях УПА загинув теж Кузик. Хай буде вічна слава тим борцям за волю України!

МИХАЙЛО ЄЙНА

ПУТЯТИНЦІ

Кожна згадка про рідні сторони, а особливо Путятинці й околиці, не тільки цікавить, але й хвилює кожного, хто там виріс, учився, працював та плакав мрії про світле майбутнє села і його мешканців, переплітаючи їх із майбутнім народу, нації та держави. Виростаючи там, кожний рівночасно пізнавав великі ідеї творців національного відродження українського народу та його боротьбу проти загарбників.

Село Путятинці розташоване на південний схід від Рогатина. Лежить воно між горбками "Широкий Лан", "Круг", "За гайом", найвищий з яких є "Широкий Лан", що сягає приблизно 200 м над рівнем моря. Село перетинає річка Зимний Потік, який вливається до Гнилої Липи, на захід від села, приблизно 1.5 км. Усі горби в геологічній будові мають шари червоної глини та піску. Річка Зимний Потік для села велика вигода та благодать для дітей, гусей, качок та худоби. Не раз річка розливалася на весні, заливаючи господарські подвір'я, городи та громадське пасовисько "Перековки" і "Блях". Але і повинь мала добрі сторони, бо вода, вертаючись у береги, залишала намул — готове удобрення для вирощування городини.

Поза селом, над річкою, стояв млин, з якого користали господарі не тільки Путятинець, але й всіх довколишніх сіл. Господарські забудовання розкинулись по обидві сторони вулиць, які перетинали село з півночі на південь та зі сходу на захід і були єдиною сполукою між Рогатином та довколишніми селами, як Пуків, Жовчів, Бабинці, Лучинці, Бабухів, Вербилівці та інші. Село ділилось на дільниці: Середина села, "Гора", "Двірський кінець", "Блях", "Перековки" та "Млинецький кінець". Село начисляло коло 350 забудовань. Населення було українське, крім кількох родин латинників (поляків) і чотирьох чи п'ятьох родин жидівських. Одначе щоденною розмовною мовою латинників була українська.

Кажуть, що назва села походить від назви землевласника, який в давнину жив у наших околицях і звався Путятич, від того і назва Путятинці.

Національна свідомість мешканців Путятинець почала відживати при кінці XIX століття під впливом наших національних поетів, як Тарас Шевченко, Іван Франко та інші і вже за наших часів, по Другій світовій війні, здобуло вершок своєї національної свідомости та належало до одних

з найбільш свідомих і активних сіл Рогатинського повіту. Одначе село не було дуже багате і тому велика частина його мешканців мусіла шукати кращої долі в інших країнах, а головно в Америці та Канаді. Найбільша кількість путятинських емігрантів поселилася в місті Рочестер, приблизно 80%, а решта в таких містах як Нью-Йорк, Монреаль та Торонто.

Згадуючи недавнє минуле, було б непростимим не згадати про працю нашого хлібороба, не на ріллі, що була його покликанням та давала змогу на існування та виховання й освіту дітей, а про його працю на загальногромадській та національній ниві, його гін до зорганізованости, високий патріотизм та стійкість і витривалість у боротьбі за досягнення накресленої мети.

Наше українське село в його тихій, але впертій боротьбі за свою землю, за свої права, за свою державу знало, що ми програли першу битву за державність, але воно також знало і було свідоме того, що війна не закінчена, що вона триває цілий час, хоч без рушниць і гармат, та що її вислід в нашу користь незаперечний. Тому селяни працювали, вчилися і підготовлялись, щоб якомога скоріше приспішити той час, в якому сповняться їх задуми, і вони врешті заживуть вільними, щасливими господарями на своїй землі. Село відчуло втрату своєї держави, що тривала так коротко, і немов взялося здійснювати знаменитий клич Івана Франка:

*Кажеш, нині інші війни,
Ну то іншу зброю куй,
Ум гостри, насталюй волю!*

Селянин почав упертий і завзятий похід на господарському, культурно-освітньому та навіть на військовому полі. Першим кроком цього напрямку було відновлення товариств з перед Першої світової війни.

МОЛОДЕЧІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Під час австрійського панування молодь Путятинець належала до Товариства "Соколи", організатором яких та рівночасно й основником був Мирон Стернюк — брат дружини отця пароха Маріяна Клодзінського. Це Товариство перервало свою діяльність під час війни, а по війні новий окупант — Польща не дозволила відновити Товариство "Січ", тому давніші члени та інші громадяни заснували нове Товариство — "Луг", яке було добре зорганізоване під вправною рукою колишнього Січового Стрільця Франка Людкевича. Луговики носили однострої на взір одностроїв Січових Стрільців, а луговички носили народні строї. Луговики брали активну участь у всіх фестинах та здвигах Рогатинського повіту. Хлопці були знані по цілій околиці за гарний спів, а дівчата — за гарну національну ношу. Провідниками "Лугу" в Рогатинському повіті були Андрій Гривнак з Данильча, посол до польського сейму, та Іван Мурич — колишній Січовий Стрелець та секретар філії "Просвіти" в Рогатині. Одначе з часом польська влада заборонила існування цієї організації і вся зорганізована молодь

опинилася поза законом польської влади. На щастя, це не тривало довго.

По якомусь часі дозволено знову на організоване життя в Галичині, і в Путятинцях закипіло життя, але тим часом вже під назвою "Каменярі", які виконували таку саму роботу, як і "луговики", та вже без стрілецьких одностроїв.

При "Каменярах" існувала дружина копаного м'яча, яка здобувала не абиякі успіхи між сільськими дружинами повіту. Один раз здобула навіть чемпіонат околиці. Розіграла також товариські змагання з міськими дружинами, як "Лисоня" з Бережан та дружиною копаного м'яча з Ходорова. Головою і змагуном дружини та головою Т-ва "Каменярі" був Михайло Єйна, а тренером і також змагуном — Михайло Снулик.

При "Каменярах" існував також самоосвітній гурток при читальні "Просвіти". В Путятинцях надзвичайно добре був зорганізований театральний аматорський гурток під вмілим керівництвом та режисурою Дмитра Галуґи, який провадив цей гурток до вибуху Другої світової війни та був просто незаступимий. Він був також провідником самоосвітнього гуртка і членом інших товариств Путятинець.

При читальні "Просвіти" існував також гарний і великий мішаний хор, який обслуговував цілу околицю частими концертами та брав участь у хорових конкурсах околиці і Галичини.

Диригентами хору були: О. Клемкович, Іван Шуплат, М. Ліщинський та о. Володимир Тарнавський. Найкращих успіхів хор добився під диригентурою о. Володимира Тарнавського 1942 або 1943 року, здобувши перше місце між сільськими хорами Станиславівської (тепер Івано-Франківської) області. Тоді також був допущений на конкурс хорів у Львові, де здобув третє місце. Це, хоч не хоч, на сільський хор не абиякий успіх.

ЦЕРКВА

В середині села, недалеко Перековок, над потічком, заходом о. Маріяна Клодзінського побудовано в 1912 році гарну муровану церкву, а пізніше приходство для параха. Отець Маріян Клодзінський був у Путятинцях майже півстоліття, належав до тих священиків, які підтримували всі місцеві українські товариства в селі та повіті. Мав дуже гарну бібліотеку, з якої користали також мешканці Путятинець.

ШКОЛА

За австрійських часів і зразу ж по Першій світовій війні існувала в Путятинцях п'ятикласова школа. Директором школи був Михайло Сенчина, а пізніше Анна Городецька.

За польської окупації до школи ходило багато дітей, і шкільні приміщення не могли помістити всіх учнів, тому наука відбувалася також в сільському будинку на "вигоні" та в новозбудованій хаті родини Андрія

Кучмія. У двадцятих і тридцятих роках директором школи був Олександр Гафтар, а в пізніших роках, вже перед самою Другою світовою війною і під час німецької окупації — уродженець Путятинець Данило Квасниця. В 1930-их роках громада почала будову нової двоповерхової школи, яка була закінчена під час Другої світової війни і яка тепер є 8-класовою школою.

Багато путятинецьких дітей та молоді по закінченні школи в Путятинцях вчилися в "Рідній Школі" та в гімназії у Рогатині. Багато молоді вчилася в учительській семінарії та торговельній школі в Рогатині, а також у Бережанській гімназії.

ТОРГІВЛЯ

В 1907 році збудовано гарний молочарський дім коштом самих селян. Молочарня обслуговувала одинадцять сіл. Вироблене масло пакувалося на місці і висилалося через Маслосоюз за кордон. Керівником молочарні був Михайло Снилик, призначений до Путятинець Маслосоюзом у Львові. Він не тільки керував молочарнею в Путятинцях, але й роз'їжджав в околиці та відбував сходи по селах у справах молочарської кооперації. Він також брав участь у всіх ділянках українського суспільно-громадського і політичного життя.

Від 1922 року добре розвивалося кооперативне життя в Путятинцях, так що в другій половині 30-их років мусіли відчинити філії кооперативи в іншій частині села, щоб можна було обслужити і задовольнити всі потреби селян.

Багато труду в організуванні молочарні та у творенні організованого життя в Путятинцях вложив розумний і статечний господар Іван Гнатків (Галюшин), який також мав великий вплив на селянський загал.

ЧИТАЛЬНЯ

Читальня "Просвіти" була активною від довгих часів, однак через активність великої кількості молоді старий будинок виявився замалим та непрактичним. Під проводом таких людей як Василь Легкий, Михайло Іванців, Стефан Воляк, Михайло Снилик, Михайло Єйна, директор школи Олександр Гафтар, Дмитро Ґалуга та інших активних членів управи читальні, приступлено до будови нового будинку з великими залами, сценою, бібліотекою та іншими кімнатами, потрібними для ведення культурно-освітньої праці. Загальні роботи виконували самі члени безплатно, оплачувалося тільки матеріал на будову та фахових робітників, як мулярі, теслярі тощо. Великий вклад капіталу прийшов від наших братів і сестер з Америки, які при малому заробітку знаходили ще і гроші на те, щоб допомогти своїм рідним вдома піднести культурний рівень своїх односельчан. Було переслано загальну суму 1,500 доларів, яка допомогла докінчити будову Народного Дому.

Мішаний хор села Пусятинці. В останньому ряді зліва Петро, а справа — його брат Михайло Єйна. 1928 рік.

Народний Дім у Пусятинцях.

Читальняний будинок закінчено в 1934 році. В ньому кипіла національно-політична та громадська праця аж до початку Другої світової війни. Там містилися всі молодечі організації та товариства, а рівночасно існувала гарна бібліотека, якою користувалися всі мешканці села.

ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА

Загал нашого громадянства радів, що розпалася Польща, бо протягом останнього десятиліття поляки старалися на всякі лади знищити наш народ, а вже перед початком війни навіть заперечували окремішність українського народу в межах Польщі, мовляв, це не українці, а потомки поляків. Такими нісенітницями жили поляки до кінця і, здається, ще багато з них живе тими фантазіями по нинішній день. Радісно дивилися люди на хаотичну втечу польського війська, яке старалося чимскорше дібратися до Румунії.

Одначе недовго тривало радісне почування з приводу упадку Польщі, бо новий і відвічний ворог України — Москва, прибравшись у ягнячу шкуру, прийшов "визволяти" єдинокровних братів, і у вересні 1939 року полчища більшовицьких орд зайняли територію Західньої України. Більшовики на свій лад "заопікувалися" селом: загнали хлібороба у колгосп та зробили з нього безвільного та безініціативного робота. Проте не вбили у ньому любови до Батьківщини ані пієтизму до рідної землі та віри у воскресення власної держави. Все організоване життя в селі завмерло, всі товариства перестали існувати, а люди потайки тішили себе надією, що прийде якась зміна, бо так довго тривати не може. Більшовики, запроваджуючи свої порядки, виарештували активну молодь, таких як Іван Воляк, Петро Вівсяник, Василь Височанський та Клемко Андрієвський. Всі були розстріляні.

НОВІ "ВИЗВОЛИТЕЛІ"

Люди надіялися, що з приходом німців матимемо змогу відновити свою державу. В перших днях німецько-советського зудару проголошено відновлення української держави, але без офіційних підтверджень з німецького боку. Усі колгоспи самозліквідувалися і життя, хоч і не без труднощів, поволі налащувалося. Німецька цивільна влада спрямувала свої зусилля на те, щоб якнайбільше взяти з окупованих теренів. Наложила великі контингенти на селян та вимагала доставки робочої сили до Німеччини, що було руйнуючим для ведення пристойного та раціонального сільського господарства.

Сили Райху почали захитуватися в 1943 році, а більшовики, завдяки вигідній кон'юктурі та великій допомозі Америки розпочали сильний протинаступ.

Німці проголосили організацію Дивізії "Галичина". Молодь, хоч і бачила недалекий розгром Райху, вирішила йти до Дивізії, бо ситуація вимагала мати бодай якусь одну вишколену військову одиницю. Село посилало хлопців до Дивізії з тим наміром, щоб одержати потрібний вишкіл та, вернувшись назад, поповнити командні місця в Українській Повстанській Армії. З Путятинець до Дивізії зголосилося 75 молодих людей. Однак нікому не вдалося пізніше поповнити лави УПА. Розвал Німеччини стався, наші землі знову опинилися під чоботом червоного окупанта.

Церква у селі Путятинці.

МАРІЯ БІЛОГАН, МИРОН БРИНЕЦЬКИЙ

СВИСТІЛЬНИКИ

(тепер Світанок)

Рогатинська Земля багата на оселі, назви яких вказують на стародавність і на зайняття мешканців, наприклад, Лучинці, Тенетники, Скоморохи, Свистільники. Відносно Свистільник можна сказати, що давні мешканці цієї оселі були, напевне, мандрівними музикантами-свистільниками та постійними музикантами на княжих і боярських дворах. Крім того, мабуть, самі виробляли свистілі, свирілі, сопілки, дудки, бо над рікою росли верби й лози, а в лісах — калина, ліщина. Недалеке від Свистільник село Скоморохи було оселею княжих акторів-весельчаків-акробатів, котрі чей же потребували завжди і музикантів, й інструментів. Дуже можливо, що скоморохи тому й поселилися близько свистільників. Андрій Свистільницький, про якого мова в цій статті, жив наприкінці XV століття, одержав своє ім'я від назви села, а не навпаки.

Село Свистільники існувало вже, напевне, в період між IX-XIII століттями, якщо навіть вважати, що було оселею княжих часів. Але знаємо з археологічних розкопок і знахідок, що Рогатинська Земля була заселена вже у старокам'яній добі, себто, приблизно 25 тисяч років тому. Природні дані цієї частини нашого краю — ріки, ліси, луки, а також каміння, пригоже для виробу всякого знаряддя, сприяли сталому поселенню наших прапредків. Тож видається певним, що Свистільники (як і Куничі, Серники, Тенетники, Лучинці, Куропатники) були оселею, старшою від княжих. Княжі поселення чи уділи здебільша мали назви від імен засновників чи обдарованих княжою ласкою бояр, наприклад, Дем'янів, Чагрів, Настащин, Данильче, Мартинів, Путятинці, Дібринів тощо.

Хотілось би, щоб усі місцевості Рогатинської Землі повернулися до своїх прадавніх назв, бо ці назви є частиною і корінням нашої історії. Нові назви такого коріння не мають. — Редакція.

Свистільники, віддалені від Рогатина 26 км на південний схід, розкинулись над рікою Нараївкою і сусідують з Липицею, Серниками, Скоморохами, Підшумлянцями. Користувалися залізничною станцією Підвисоке.

У 1968 році село змінило назву на Світанок, але люди пам'ятають ще старовину. Село має назви на свої частини, наприклад, Вигнанка — це назва, з якою зв'язане ім'я Андрія Свистільницького, великого землевласника, який вигнав частину своїх кметів за ріку, на болота, з того пішла назва "Вигнанка". Це діялося приблизно при кінці XV ст.

Як і багато інших сіл, Свистільники згадані, мабуть, вперше у відомих "Актах ґродзких і земських", запроваджених у XV столітті в Галичині. Записка звучить так: "Яцко із Свистільник притягнув до судової відповідальности Паніча з Чернча (Черча) в справі Святка. Прокуратор заявив, що Святко не з'явився на судовому засіданні. Рішено справу цього чоловіка поновити за свідченнями Яцка. Судова розправа відбулася в Галичі, перед святом Симона і Юди апостолів, 26 мая 1439 р."

З часів, коли Галичина належала до Австро-Угорської монархії, чи не найбільш відомим був для свистільничан парох села отець Гавриїл Боднар. Це був справжній борець за права українців, за що зазнав різних прикростей від влади, яка була в той час в більшості у польських руках. Сам о. Гавриїл Боднар був людиною відданою не лише своїм душпастирським обов'язкам, але й поширенню загальної освіти, організації шкіл, праці в різних товариствах для поліпшення життя українського народу. Тому бачимо його не лише при організуванні "Просвіти", "Січі", кооперативи, але й при заснуванні Рогатинської гімназії, яка стала кузнею національної свідомости й освіти для цілого повіту.

Перша світова війна принесла багато нещастя й переживань, але теж була часом, коли постали Українські Січові Стрільці і остаточно скристалізувалася національна свідомість та громадська відповідальність.

На обох берегах ріки Нараївки довгий час стояли і билися війська російської і австрійської армій. Свистільники були спалені, уціліло лише декілька хат, згоріла церква, населення було евакуйоване декілька разів. Усі поля, ліси Колядник і Грабина були зриті окопами та загороджені колючим дротом. Молоді хлопці й чоловіки пішли воювати; десять із них вступили в ряди Українських Січових Стрільців, а саме: Матвій Денеґа, Стах Гаврилюк, Степан Костів, Сафат Куций, Гриць Штанґер, Михайло Паньків (учень Рогатинської гімназії), Павло Василик, Осип Голод та ще двох. У 1916 році була у Свистільниках вишкільна кадра УСС-ів під проводом сотника Краснопери. Вишколювався тут, між іншим, поет Василь Бобинський. Якийсь час перебував тут теж славний полковник УСС Дмитро Вітовський. Ці відомості взяті з опублікованих споминів тодішнього 17-річного добровольця УСС-ів Антона Петрова (збірник "Просвіта", 1990, та "Дзвін", 1992).

За часів польської окупації людям було нелегко, зазнавали вони усяких переслідувань і несправедливостей. Але не переставали гуртуватися в "Просвіті", у "Сільському Господарі", в Союзі Українок. У Союзі Українок дуже діяльними були Євдокія Паньків, Ганна Козоріз, Євдокія Костій і Марія Борис. Польська влада переслідувала людей навіть за співання гімну "Ще не вмерла Україна" чи пісні "Ой, у лузі". Давня мешканка

Свистільник Ганна Панькевич добре пригадує випадок, коли на донос поляка Буковського заарештовано Павла Баліновського, бо він посмів співати на своєму власному подвір'ї оці дві зненавиджені поляками пісні. Розуміється, Павло Баліновський ніколи не повернувся, по ньому слід пропав.

Друга світова війна принесла інших окупантів — у вересні 1939 року більшовиків, у червні 1941-го — німців, а вліті 1944-го — знову більшовиків. Ті окупації завдали багато шкоди, втрат в людях і в культурі. Але прагнення до свободи не зникало. Як лише почала організовуватися Українська Повстанська Армія, багато молоді зголосилося, щоб боротися за свободу і волю України. Багато з них віддали своє молоде життя за ці високі ідеали. Ніколи не повернулися до Свистільник і не знати де їхні могили: Михайло Білас, Андрій Бурчак, Іван Гой, Михайло Гой, Мілько Гой, Петро Гуменюк, Петро Завалка, Микола Карпак, Іван Нечесаний. Василь Плаксій і Богдан Білоголовський поховані на сільському цвинтарі, їхні тіла привезені з поля бою.

Декілька слів про нашу школу й церкву. Від старших людей знаємо, що поки збудовано школу, діти сходилися по хатах і вчилися (будинок згорів у часи Першої світової війни). Аж в 1928 році збудовано 4-класову школу, першим директором був Іван Матківський. В 1947 році школа стала 7-річною, відвідувало її 150 учнів; в 1957 році школу зреорганізовано на 8-річну, було 18 учителів, 192 учні, директором став І. Ковальчук.

Як вже було сказано, в часи Першої світової війни наша старовинна дерев'яна церква з 1699 року доценту згоріла. Поспіхом збудована церква-ліплянка на дерев'яних опорах служила вірним для молитов і Богослужби довгий час, аж до "горбачовської відлиги", бо не було можливості зробити цього скорше. Тоді постановлено вже невідклично збудувати церкву муровану, з цегли. Зібрано фонди та в скорому часі під проводом сільського майстра-умільця Павла Сипника будова церкви успішно закінчилася. Але коли прийшлося церкву реєструвати в уряді, мешканці села розкололися на православних-автокефальників і традиційних греко-католиків. Тому що в селі виявилася більшість православних, їм припала новозбудована церква. Греко-католики відремонтували приходський дім (резиденцію священика) і там зробили собі свій Божий Дім. Треба зазначити, що як перед Першою світовою війною, так і між війнами і до 1946 року всі мешканці села були греко-католицького обряду.

Багато матеріалів з історії Свистільник знаходиться у сільській бібліотеці.

ОНУФРІЙ БІЛОГОЛОВСЬКИЙ

СЕРНИКИ СЕРЕДНІ (ДІБРОВА)

Судячи з назви, Серники Середні належать до дуже давніх сіл Рогатинського повіту. Віддалені вони від Рогатина досить далеко (27 км), як і від Бурштина (16 км). Перші письмові згадки походять з 1490 р. ("Akta grodzkie i ziemskie..."). Пізніше, в кінці XVII ст., згадується про Серники Середні в суперечках між єпископом Йосифом Шумлянським і Євстахієм Свистільницьким.

Серники Середні належали до тих сіл, які брали участь у т.зв. аграрних страйках в 1906 році. В 1896 році збудовано нову церкву св. Михаїла. Парохом був у той час о. Воевідка. Його син Ярослав Воевідка був отаманом Українських Січових Стрільців і Української Галицької Армії, загинув у боротьбі з більшовиками в 1920 році. В часи будівництва церкви (1896) село налічувало 90 господарств.

По смерті о. Воевідки парохом став о. Дмитро Яців, який згодом перебрав парафію в Бовшові. На його місце прийшов о. Танчак, а по ньому о. Роман Смуска. З приходом до Серник о. Танчака поживилася праця — культурна і економічна. Побудовано Народний Дім, і в 1928 році відбулося величаве його посвячення. В Народному Домі приміщувалися читальня "Просвіти", Т-во "Сільський Господар", "Рідна Школа", "Відродження", кооператива "Праця" (в 1937 р. мала 163 члени). При кооперативі була каса, що уділювала позички на господарські потреби мешканців. Союз Українок займався організацією жіноцтва для підвищення гігієни і здоров'я та загальної освіти, а також організував дитячі садки протягом літа. Була молочарня, яка пізніше стала районою. Вироблюване масло експортували закордон (м.ін., до Німеччини). В той час у Серниках Середніх проживало 1,232 українці-греко-католики. Дуже успішно працювали також учителі Іван Білоус і його дружина (з роду Крайківська з Різдяв).

В 1930 році навістила Серники Середні, як і багато інших сіл Галичини, горезвісна пацифікація. Відділи польських уланів напали на села, нищили увесь загальногромадський і приватний доробок українців. Отже і в Серниках Середніх спалено велику читальню бібліотеку, знищено театральне обладнання — завіси, декорації, сцену, пошматовано історичні картини, портрети визначних українських діячів. При тій "нагоді" польські

Завідуючий Народним Домом та керівник сільського хору Степан Мельник.

Хор села Діброва (кол. Серники Середні). Керівник хору — Степан Мельник (стоїть справа). Сидять три брати Білоголовські (зліва): Дмитро, Онуфрій та Михайло. Фото зроблене 24 серпня 1993 року — у другу річницю проголошення незалежності України.

улани побили і скатували мешканців, а найбільше провідників села — о. Танчак і вчителя Білоуса. На додаток і о. Танчак, і учитель Білоус дістали гострий наказ забратися зі Серник. Вчителів перенесено до корінної Польщі, о. Танчак переїхав на іншу парафію. Паціфікація дещо припинила культурно-освітнє життя села, та ненадовго. Молодь почала тоді більше горнутися до ОУН.

Із Серник Середніх ходили молоді люди до гімназії у Станиславові і Рогатині, деякі здобули університетську освіту. Були це: о. Степан Білоголовський і о. Степан Борис — священники, правник Олекса Бойко, Олекса Процик завідував "Народною Торговлею" у Галичі, Онуфрій Білоголовський працював в Повітовому Союзі Кооператив.

Друга світова війна принесла зі собою інші страждання і руїну. З приходом більшовиків у 1939 р. почалися арешти, облави, вивози на Сибір. Трапилося таке, що член ОУН, якого намагалися заарештувати, сокирою відрубав голову енкаведистові, а це спричинило ще більші утиски, переслідування. Мало хто пережив вивіз на Сибір. Німецька окупація 1941 р. і поновна більшовицька від 1944 р. позначилися участю хлопців у рядах Української Повстанської Армії та I Української Дивізії "Галичина". Багато їх загинуло на фронтах чи в бойових сутичках, деякі опинилися поза межами України.

Лихоліття комуністичного панування залишило велику руїну і в сфері духовної культури. Тепер, коли вже маємо свою незалежну Україну, мешканці Серник Середніх (тепер Діброва), стараються відродити духовні вартості, що були оплотом народу через усі лихоліття, а тепер потрібні для збереження нашої України. Тож у Народному Домі знову кипить праця. Його завідуючий Степан Мельник прикладається до відродження духовної культури на території села та району. Діють тут гуртки: хоровий, драматичний, народного мистецтва-фолкльору. Окремо займаються мистецьким читанням та підготовкою до різдвяних "Вертепів". Пильно збирають старовинні пісні й призабуті звичаї та включають їх у програму своєї праці.

З нагоди першої і другої річниць незалежності відбулися великі святкування. На святкуваннях 24 серпня 1993 р. Онуфрій Білоголовський подарував для Народного Дому український прапор. Це були дуже зворушливі хвилини.

Господарські справи нашого села дещо відмінні. Діє тут велике спільне господарство "Селянська спілка" ім. Стефаника. Земельна площа господарства сягає 767 гектарів. Вирощується зерно та ярину, вживаючи до праці тракторів і комбайнів.

Має село Серники Середні (Діброва) свою пошту, початкову школу з українською мовою навчання, медичну амбулаторію з безплатною допомогою для хворих.

Для написання цієї статті використані інформації Степана Мельника, жителя і громадського діяча в Серниках Середніх (Діброві).

МИКОЛА ЗАСІДКО

СЛОБІДКА БОЛШІВЕЦЬКА

При шляху Рогатин—Галич, у віддалі 25 км на південь від Рогатина, розташувалося невелике село Слобідка Болшівецька, яка перед Другою світовою війною налічувала 141 господарство. Серед села пишалася дерев'яна церква св. Миколая, свідок і доказ духовного життя й потреб села. Адміністративно Слобідка належала до парафії містечка Болшівці, парох якої о. Сваричевський щотретьо неділю відправляв Богослуження у Слобідці. Отець Сваричевський був москвофільських переконань, дуже ворожо ставився до всього українського, чим відвертав від себе парафіян Слобідки. Очевидно, на тому терпіла й церква.

Село мало двоклясову школу з польською мовою навчання, хоч поляків було може 10 родин. Навчав один учитель-поляк у винаймленому приміщенні. Натомість була у селі гарна читальня "Просвіти", у власному домі. Завдяки читальні село, може на глум парохів і наперекір намірам польської адміністрації, належало до дуже свідомих національно. Причиною було те, що головою читальні був господар, хоч тільки з публічною освітою, але з природною інтелекцією й патріотичною настановою. Був це Віктор Засідко, член ОУН. Він вірно виконував вказівки організації. В 1943 році, коли гестапо полювало на активістів громадсько-національної праці, на донос поляка, Засідка заарештували і розстріляли у Станиславові.

Мотором і душею культурно-освітньої праці в селі був Мирослав Дяків, колишній студент Рогатинської української гімназії, який закінчив Вищу Торговельну Школу в Познані. З молодих літ він був відданий справі визволення свого народу, був членом ОУН, в'язнем концентраційного табору в Березі Картузькій. Він і диригент хору, і керівник драматичного гуртка, опікун спортивного й музичного гуртків, організатор національних свят, виховник молоді та своїх співгромадян. За німецької окупації працював перекладачем. В 1943 році вступив до Дивізії "Галичина", з якою пройшов усі її етапи та опинився в Англії. Там працював над хемічними експериментами і трагічно загинув від вибуху хемічних речовин. Так скінчилося коротке життя цього великої душі патріота.

Треба згадати, що війтом села був не менший патріот, дуже свідомий і відданий українській справі господар Микита Засідко. Слобідка Болші-

Члени читальні "Просвіти" с. Слобідка Болшівецька. 1937 рік.

вецька була у тісному зв'язку з Болшівцями. Містечко Болшівці нараховувало щось понад 3,000 населення. З того половина, яких 1,500 осіб, були жида, коло 800 українців, коло 700 поляків. У містечку була гарна велика мурована церква Різдва Христового. Парохом був уже згадуваний о. Сваричевський, москвофіл, навіть українофоб. Коли якось посварився з одним господарем, то за те відмовився повінчати його дочку... і весільний почет повернувся з-під церкви з нічим. Цей епізод став причиною відступлення від церкви багатьох родин, які зорганізували тоді євангельську церкву.

Семиклясова школа приміщувалася у гарному поверховому будинку. Була ця школа польською, з одногодинним навчанням української мови в тиждні, як предмету. Все ж таки це не мало впливу на культурно-освітній стан населення і його національну свідомість. Життя було зорганізоване при читальні "Просвіти", що приміщувалася у гарному власному мурованому будинку, де кипіла праця. Був добрий хор, драматичний гурток, музична група, спортовий гурток і гурток молоді. Велика і сильна кооператива "Згода" обслуговувала Болшівці і громадян Слобідки Болшівецької. Як і всюди, у Болшівцях та Слобідці Болшівецькій з приходом советської влади всі організації були зліквідовані. Замість культурної праці, у читальні, перейменованій тепер на "клуб", проводилися зненавиджені "мітинги" з вихвалюванням до зануди російсько-комуністичної системи, зі здирством сільськогосподарських продуктів, державної позики. Тими здирствами

Пам'ятник жертвам німецького гестапо, які загинули у 1944 році.

більшовики доправили населення до стану ожебрачення та ще й вимагали хвалити "найщасливіше життя під сонцем сталінської конституції", батька Сталіна і всіх вождів і вождиків комуністичної системи.

Арешти й вивози "ворогів народу" по інших місцевостях викликали тривогу й страх серед населення. На щастя, головою сільради Слобідки Болшівецької став Дмитро Засідко, людина дуже національно стійка. За польської окупації був власником крамниці. Він знав усіх людей і про всякі справи і провадив громадою так вміло, що зі Слобідки ніхто не потерпів. Не було ні арештів, ані вивозів. Аж після вибуху советсько-німецької війни НКВД заарештувало 22 червня 1941 року Мирослава Засідка, Петра Лихотського, Осипа (Юзефа) Засідка, Петра Дякова (Пасків) і Миколу Фігурку — молодих хлопців. Коли бабуся Фігурки пішла до НКВД, щоб дати внукові передачу, була свідком, як усіх тих хлопців скатованих, змасакованих, напівживих скидали на вантажне авто і повезли в неві-

домому напрямі. Сліду тих хлопців ніхто ніколи так і не віднайшов...

Не дивно, що з вибухом війни народ зідхнув з полегшою, маючи надію, що терор скінчився. Здавалося, сонце свободи заблиско, всі зі захопленням вітали німецьку армію як визволительку, як кінець комуністичного терору і безправ'я. Однак дуже скоро прийшло розчарування. Перейшли фронтові частини, прийшла німецька адміністрація, що виявилася якщо не такою самою, то ще гіршою від комуністичної. Колгоспи перезвали на "лянд-віртшафти", тобто крайові господарства. Худобу і ввесь інвентар взяли на облік, як і було за комуні. Господар не смів змолоти собі муки без картки чи забити свинку. Навіть жорна нищили. Усе це і зухвала поведінка адміністрації та арешти громадян, а передусім членів ОУН, викликало спротив громадян.

У висліді, в 1944 році, коли гестапо везло арештованих, боївка ОУН зробила засідку. Звільнено арештованих, при тому вбито трьох гестапівців. У відплату в березні 1944 р. німецькі каральні відділи оточили вночі Болшівці і Слобідку Болшівецьку та над ранком, коло 3-ої години, підпалили і село, і містечко з кількох сторін. Людей, які спросоння вибігали у паніці з домів, без розбору стріляли. Тоді село Слобідка Болшівецька згоріло до тла. В цементовій пивниці на одному господарстві знайдено п'ять чи шість жінок з дітьми — спалених на попіл. Лише по металевих предметах пізнали, хто це згорів. З того часу Федь Дяків ходив як причинний і стріляв гестапівців на виду. Сам він загинув опісля при УПА. У Слобідці загинуло тоді 400 людей. Їм збудовано пам'ятник, де викарбувано імена всіх погиблих. Нехай ця скромна згадка залишиться висловом пошани до них!

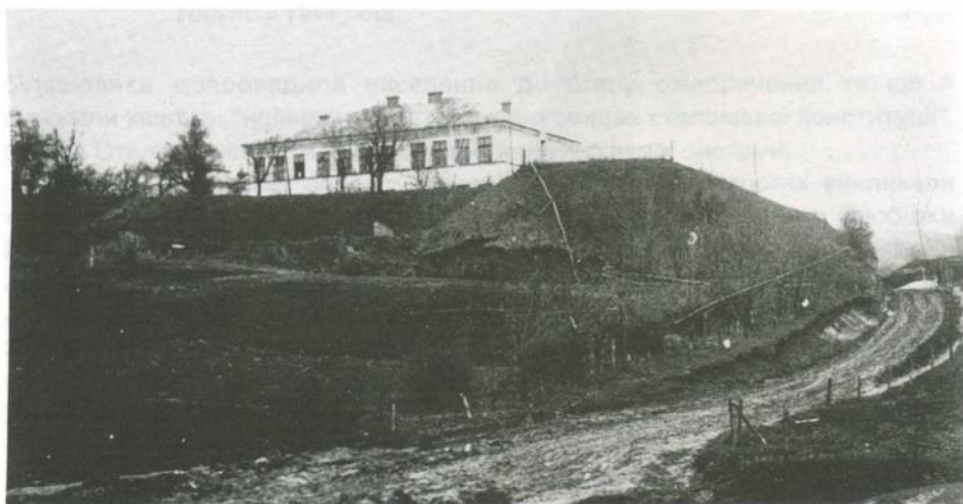
До Дивізії зі Слобідки вступило 6 хлопців, до УПА пішло 12.

В 1948 році Слобідка Болшівецька перестала існувати як самостійна громада, її влучено до Болшівець.

СТРЯТИН

Церква св. Покрови.

Школа "На валах".

Весілля в родині шляхтичів Соколовських. Другий справа (сидить) — голова родини Олександр Соколовський. Зліва — родина шляхтичів Винницьких. 1926 рік.

Члени Союзу Української Поступової Молоді "Каменярі". 1936 рік.

ЧАГРІВ

Членки жіночого відділу Союзу Української Поступової Молоді "Каменярі" ім. М. Драгоманова. 1937 рік.

Чоловічий відділ СУПМ "Каменярі" ім. М. Драгоманова. 1937 рік.

ЧЕРНІВ

На правому березі річки Свірж, на досить високому пагорбі, слід шукати початків села. Як і багато інших осель Рогатинщини, Чернів існував, напевне (може під іншою назвою), і в передісторичні часи. Вигідне розташування над рікою, на перехресті доріг — давніх торговельних шляхів, близько Галича і Калуша (торгівля сіллю!), у сточищі сплавного Дністра, — вказує на вчасне заселення. Мешканці Чернева виорювали на своїх полях чорні черепки, та якось ніхто того не досліджував. Але знаємо, що в недалекому Колоколіні та інших поблизьких місцевостях знайдено пам'ятки навіть старокам'яної доби.

Перша письмова згадка про Чернів відноситься до 1445 року. В історичних записках зазначено теж, що мешканці Чернева брали активну участь у боротьбі Богдана Хмельницького проти Польщі (1648), включно із захопленням замку в Журові. У другій половині XVIII ст. у Черневі діяв загін опришків: опришківський спротив поширився по цілій Галичині як наслідок надмірної сваволі панщизняного устрою тодішніх окупантів-поляків. Скасування панщини 1848 р. принесло загальну свободу для селян, тим самим змінило обставини життя. Та про те скажу далі.

Перейшовши на лівий берег річки Свірж, станемо у підніжжі досить високої гори (272 м). Тут стояв колись монастир-острівець, з якого нічого не залишилося, тільки назва та старий цвинтар на горі. "Монастир-острівець" — так зветься це місце й до сьогодні. Та й саме село зветься "Чернів" — правдоподібно від цих монахів-ченців, хоч дехто припускає, що міг бути боярин на ім'я Черня чи Черник.

Була колись у селі церква свв. Петра і Павла: ніхто не знав, де вона стояла, правдоподібно на "Попівщині". Ця церква згоріла, але храмовий празник все одно відбувався аж до наших часів — всі знали, що така церква була колись у селі. На горі "Монастир-острівець" стояла також церква св. Вознесення, дерев'яна, в стилі церков XVI-XVII ст. У цій церкві я ще сам молився перед Першою світовою війною. Згоріла вона від гарматного вогню під час тієї ж війни в 1916 році.

Та це не була єдина церква, бо село розросталося, церковця не вмещувала всіх вірних, на цвинтарі вже не було місця на нові могилки. Отож виділено досить широку площу, де примістилася нова велика

мурована церква, приходство (чи попівство) та школа. Церкву розпочали будувати ще в 1830 році, а закінчили в 1859/60 рр. Названо її церквою св. Спаса, себто св. Преображення. Тому було у нас три празники: Петра і Павла, Вознесення і Спаса, щоб продовжувалася пам'ять навіть про не існуючі вже Божі храми. Була ще в селі невелика капличка в честь Богоматері, де випливало джерельце животворної цілющої води і стояв пам'ятковий хрест. Там упала була граната, але чудесним способом нікому нічого не сталося, тільки викинуло хрест із землі. Божа ласка охоронила людей від нещастя. Ця капличка була під особливою опікою жінок і дівчат.

Поля називалися "Загумінки", "Загороди", "Труша гора", "Круглий", "Перелуч", "Чорна Рудка"; невеличкий гайок "Туріль", з якого випливала "Рудка" (потічок), кінчався полем "Зарудою", далі був хутір "Вандолина", "Борисови", пасовисько "Переліски", поле "Підчистий" (звідти випливав другий потік без назви); відтак "Лани", "Перелуч", а потім великий масив лісу "Чистий" (вже не на території Чернева), до якого прилягали "Облоги"; а далі "Запопів", "Мартинків", "Перекоп", "Копань", "Опака", "Стависька"; над Свіржем сіножаті "Вербина", а там сільце Посвірж.

У напрямі на схід — як Букачівці — розташувався двір по обидва боки дороги. Люди розказували, що цей двір був колись укріпленим городком, обведеним частоколом і ровом з водою, на площі приблизно 15 моргів.

За панщизняних часів побудовано ґуральню, а на перехресті доріг при кінці двірського ("фільварочного") городу — корчму із заїзним домом. Друга корчма стояла неподалік. В часи Першої світової війни перша корчма згоріла; другу замінено на мешкальний дім для емерита-залізничника. Навпроти фільварку-двора був викопаний став і висипана гребля: там побудовано водяний млин з великим погінним колесом (потому додано турбіну). По Першій світовій війні поставлено другий млин з мотором на ропу. Ставу ніхто не чистив, ріка зробила собі нові річища і утворила острів, де потім раювали гуси й качки. Тут теж білилося полотно, виткане працюючими господарями, мочилися коноплі й льон, паслися коні, корови й інші домашні тварини. Та нечищений став робив дуже багато шкоди під час зливних дощів, повинню заливаючи ниви й сіножаті селян. На прохання вичистити став не було жодної відповіді. Справа опинилася в суді. Селяни виграли цей процес, став спущено зовсім, а на його місці росла трава на сіно та було ще й пасовище.

Коли в 1848 році скасовано панщину, на пам'ятку поставлено в Черневі хрест та посаджено чотири липи навкруги. Стояв цей хрест як символ свободи й справедливості, аж поки нові "визволителі" зі Сходу не почали заводити свої комуністичні порядки. Хрест викопали та кинули у річку Свірж. Але знайшлися відважні і стійкі у своїх переконаннях люди, хрест з річки виловили і поставили на своє місце. Не знаю, чим це закінчилося. На місці спаленої корчми побудовано школу.

Та вернімося до попанщизняних часів. Селяни почали гуртуватися під проводом священиків у товариства тверезості, читальні, позичкові каси, кооперативні крамниці, рільничі товариства. Коли читаємо "Słownik geogra-

ficzny Królestwa Polskiego”, знаходимо там опис нашого Чернева з населенням понад 1,000 осіб: говориться про школу, залізницю, кількість населення за національностями. Отже, в той час у Черневі жило 1,029 українців, 26 поляків та 17 жидів. Була своя українська парафія, школа та позичкова каса з досить великим оборотним капіталом. Це вказує на добру організацію і добрий провід села.

В 1866 році розпочато будівництво залізниці зі Львова через Станиславів, Чернівці аж до міста Ясси (Молдавія). Пролягав цей залізний шлях через Букачівці, через поля і гірки Чернева. Треба було розкопувати дві такі більші гірки, отож була праця для молодих хлопців та дівчат, добрий заробіток. Моя бабуня часто про те розказувала: вона теж брала участь у тих досить тяжких роботах, та працювалося весело між своїми ровесниками і за незлу винагороду. Спершу збудовано станцію в Букачівцях, а згодом і “перестанок Чернів” для вигоди мешканців Вишнева, Чернева, Журова, Підмихайловець і Григорова. В часі Другої світової війни будинок перестанку Чернів висаджено в повітря і дотепер не відбудовано, хоч поїзд затримується для господарських потреб, вантажів та пошти. Пасажирського руху немає.

За розпорядками цісарської Австро-Угорщини, інвентаризовано всі землі посілости та поділено на т.зв. домініяльні і рустикальні (себто на землі більшої власности і селян). Частина т.зв. домініяльної землі в Черневі розпарцельовано, залишився цілістю лише хутір Вандолина, що згодом перейшов у власність жидівської родини Мандельбавмів. Тоді з’явилися у Черневі поляки-колоністи, з якими ближчого співжиття не було. Українцям землі не продавали (!)

Під проводом добрих і відданих своєму народові священників селяни стали розбудовувати власне громадсько-політичне життя та рівночасно підносити свій економічний стан, не забуваючи про здобування освіти на кожному рівні. Поширилася діяльність Товариства “Просвіта”, розросталися клітини рільничого Товариства “Сільський Господар”, а також товариств для жінок. Багато залежало від місцевих парохів та вчителів. Вони були організаторами і провідниками всього життя. Не інакше діялося і в Черневі. Найпершим таким провідником був отець декан Н. (Николай?) Кернякевич. Ще до сьогодні стоїть на його могилі великий мурований хрест. На жаль, не можна прочитати дат народження і смерті. Але напевне можна б це знайти в архівах Львівської Митрополії. Отець Кернякевич причинився до будови церкви, провадив село у перші попанизні часи. Кажуть мені, що існували документи про його діяльність, та все знищено під час війни. Правдоподібно по смерті о. Кернякевича парохом Чернева став о. Ігнатій Гарасевич. Він був, мабуть, свояком о. Михайла Гарасевича (1763-1836). Цей о. Гарасевич був винятково визначним церковно-громадським діячем: своїми заходами у Відні й Римі (1806 і 1808) спричинився до відновлення Галицької Митрополії, затвердження Львівської капітули та здобув для українців греко-католиків незалежне від польської Римо-Католицької Церкви становище. Написав цінні “Annales Ecclesiae Ruthenae”, будучи

істориком і архипресвітером Львівської капітули. За свою діяльність одержав титул "барон" і придомок "де Нойштерн". Стільки знаємо про о. Михайла — барона де Нойштерн Гарасевича.

Наш парох о. Ігнатій Гарасевич займався передусім освітою селянських дітей. Його я пам'ятаю з часів мого дитинства вже як старшого віком священика, який не мав сотрудника (чи вікарія). Часто приїздили зі сусідніх сіл молодші священики до помочі, найчастіше о. Войтович з Козари. Велике парафіяльне господарство (понад сто моргів поля і лісу) вимагало багато праці, та чернівчани любили й шанували свого пароха, тож допомагали у всіх потрібних роботах. Було у нашого пароха троє дітей — сини Олександр і Михайло та дочка Марія (Маня). Скажу дещо про них.

Олександр Гарасевич (1876-1934) був агрономом-педагогом, інструктором молочарства, організатором перших молочарських кооператив до Першої світової війни, мандрівним учителем сільського господарства, діячем Т-ва "Просвіта". Деякий час був головою протиалькогольного Товариства "Відродження", потім учив в учительській семінарії у Львові. Від 1920 року жив у Харкові і там трагічно загинув від рук більшовиків (*Енциклопедія Українознавства*, том 1, стор. 356).

Михайло Гарасевич народився в Черневі, ходив тут до народної школи, пізніше до гімназії у Львові. Про його освіту і фах не маю відомостей. Брав участь у визвольній боротьбі за волю України в рядах УГА. По війні проживав у Празі, Чехо-Словаччина. Звідти виїхав до Німеччини з родиною, рятуючись перед більшовицькою навалою. Його син Андрій Гарасевич (нар. 1917 р. у Львові), надзвичайно здібний і новаторський поет, подавав великі надії. Та сталося інакше: Андрій був завзятим альпіністом і трагічно загинув, упавши з гори Вацман в 1947 р. (*ЕУ*, т. 1, стор. 355). Михайло переїхав до Америки, проживав у місті Ірвінгтоні, Нью-Джерзі. Там і помер. Треба додати, що Михайло був власником невеличкого маєтку в Черневі, на Вандолині, до спілки з прокуратором львівського суду Гриневецьким. Це лише доказ прив'язання до рідної землі, до Чернева.

Марія (Маня) Гарасевич була одружена з о. Тисовським, парохом Калуша. Десь в 1865-70 роках учителював у Черневі молодий учитель Євстахій Любка. Він одружився з дочкою заможного господаря Лещія, Константиною. Мій батько Іван Ільків ходив з ними всіма до школи. Зв'язки, розпочаті в дитинстві, продовжувалися усе життя: зустрічі на вакаціях, коли Гарасевичі приїздили до Чернева, чи під час військової служби мого батька у Львові. Згаданий вже Олександр Гарасевич був справжнім просвітителем своїх ровесників, підтримував дружбу з названими родинами. Отець Ігнатій Гарасевич заохочував своїх парафіян до науки. Чернівська народна школа, де вчив і був директором Євстахій Любка, давала дітям початкові знання грамоти та релігії, навчала дівчат ручних робіт — вишивання і плетіння та мережання. Моя мама, наприклад, вміла робити дуже гарні коронки. Коли відкрилася гімназія "Рідної Школи" в Рогатині, о. Гарасевич подбав, щоб вислати туди здібних хлопців, визначних випускників чернівської школи. Були це: Семен Король, Микола Крехо-

вещький, Шумило, Темецький, Грицько Гурнякевич-Горникевич, Іван Яцентий (він не був довго в гімназії, а виїхав до родини до Америки). До Кіцманя на Буковині поїхали вчитися Іван Король (дальший родич Семена) і Василь Яцентий. Згодом пішли вчитися до Рогатина Михайло Любка, Іван Наболотний і Михайло Кикена. Всі ці молоді люди стали діячами української справи. Отець Гарасевич продовжував опікуватися освітою і національним вихованням молоді. В 1914 році він зорганізував підготовчу класу до гімназії для 10-ох хлопців з Кам'янець-Подільщини таки в Черневі. На жаль, війна поклала край благородному намірові нашого пароха.

Свідоміші господарі заснували читальню "Просвіти", збудували великий гарний будинок з просторою залєю і сценою. Заля мала одну рухому стіну, яку можна було в міру потреби ставити чи відкладати набік. У будинку було ще приміщення для крамниці та помешкання для крамаря. Годиться назвати тих засновників. Були це Іван Данкевич (Гриня), Іван Мельник (Семена), Іван Ільків (Миколи), Гнат Якимів, Матвій Ільків (Дмитра), Василь Наболотний, Василь Богач й інші. Сходилися сюди читати книжки й часописи, проводити збори з усяких нагод, тут відбувалися представлення та забави, танці для молоді. Молодші господарі заснували Товариство "Сільський Господар", старалися навчитися нових практичніших способів ведення сільського рільничого, огородничого та садівничого господарства. Почали вживати сівалку (громадську), млинки до віання, січкарні й інші "модерніші" приладдя. Садили нові роди овочевих дерев, розводили різні породи домашніх тварин. Збудовано окремих шпихлір для зсипування збіжжя на непередбачені випадки. Тоді ж закладено позичкову касу. Люди взялися з охотою до різного потрібного ремесла, щоб село було самовистачальне. Михайло Любінець був власником бетонярні, дахівкарні та олійні. Були свої будівничі, теслі, столярі, колодії, шевці, кравці, ткачі, мулярі, криничники, каменярі. З підвищенням знань і свідомости збільшилася охота виїхати зі села в широкий світ, спробувати щастя за морем — у новій "обіцяній землі" Південної чи Північної Америки, тим більше, що відчувався брак землі, а спроваджені колоністи користали з парцеляції в першу чергу. Корабельні підприємства мачали свої пальці в райдужних обіцянках легкого великого заробітку. Так розпочався всюди виїзд наших людей далеко за море — до Америки, Канади, Бразилії. Деякі мали щастя справді придбати гроші, поверталися додому, щоб купувати землю, ставити нові будинки, провадити добре господарство. Деякі залишилися жити на нових поселеннях напостійно, творили нові українські громади. Дехто повертався розчарований, знеохочений. Я вже згадував про Івана Яцентого, учня Рогатинської гімназії, який виїхав до своєї родини в Америку. Пізніше він став діячем і основником Українського Євангельського Об'єднання. Пробували свого щастя в Америці Іван Козак, Михайло Наболотний, Василь Кикена, Н. Катрич, але повернулися — одні скорше, інші пізніше. Павло Рудий і Н. Козак залишилися в Америці разом з іншими, прізвищ яких не пам'ятаю.

До директора школи Євстахія Любки заходили часто поважні госпо-

дарі, щоб дечого нового довідатися, поготорити про світові новини, про господарські та шкільні справи. Мій батько брав мене зі собою на такі відвідини, я почувався вже дуже дорослим, любив ті приязні розмови.

Було в нас декілька москвофілів, що об'єднувалися навколо читальні Качковського. Говорилося, що їм допомагали московські рублі. Деякі з них були вивезені до горезвісного Талергофу: одні там померли нізащо, інші повернулися. Дехто навіть ще за польських часів почувався "твердим", аж поки більшовики не переконали, що до москалів не так легко приписатися.

В 1912 році життям Чернева потрясли дві події. З невідомих причин згорів шкільний будинок. Була осінь, навчання перенесли до будинку читальні. А канцелярію громадського уряду, що теж приміщувалася в школі, перенесено до хати Гната Якімова. Тож на зовнішній стіні пишалася таблиця, розписана блакитно-жовтими барвами зі словами "Громадський Уряд". Цю таблицю тримав у себе Якимів, правда, не назовні, ще й за польських часів.

Другою подією була залізнична катастрофа близько станції Бурштин-Дем'янів. Зударилися два пасажирські поїзди, було багато вбитих і поранених. Чернівські селяни брали участь в рятунковій акції, а це було великим переживанням. Згаданий вже Іван Король, учень Кіцманської гімназії, — талановитий, надзвичайно здібний маляр і скульптор, — змалював цю катастрофу. Висіла картина того нещастя разом з іншими малюнками І. Короля в читальні "Просвіти".

В березні 1914 р. в Черневі відбулося незвичайне, небуденне свято в честь Тараса Шевченка. Іван Король вилив із гіпсу погруддя Шевченка, всі були прямо наелектризовані, захоплені! А коли проголосили на 28 червня Сокільський здвиг в честь Тараса Шевченка у Львові, чернівчани громадно вибралися на це свято. Поїхали і мої родичі — батько, мати — і взяли мене. Дуже добре підготований і величний здвиг закінчився горезвісною вісткою про вбивство в Сараєві австрійського престолонаслідника Фердинанда Габсбурґа. Замішання й переляк занесли нас із багатьма людьми аж на головний двірець. Коли впхавшись до переповненого поїзду ми дещо заспокоїлися, батько сказав: "Тепер напевно буде війна". І не помилився, бо вже при кінці липня впали перші стріли, а з початком серпня розпочалася довга кровожадна війна.

Проголошена мобілізація не лише вояків, але й возів і коней, прямо приголомшила людей. Рівночасно з мобілізацією розпочалися переслідування, вивози до Талергофу й Гмінду. Робили це мадярські жандарми, дуже часто не розуміючи, про що говориться. Росія наступала швидким широким фронтом. Одного дня появився над нашим селом літак — чорний страшний величезний птах з гуркотом і шумом пролетів над селом, кинувши зловісну тінь. Всі вжахнулися, навіть худоба. Мій батько повернувся якраз з праці на залізниці та застав маму і нас, дітей, переляканих, за молитвою перед образами.

Події відбувалися швидким темпом. Створена у Львові "Головна Українська Рада" закликала молодь до Українських Січових Стрільців, щоб із

зброєю в руках здобути волю Україні. З нашого Чернева зголосилися молоді хлопці, які ще не підлягали мобілізації, переважно учні-гімназисти (Рогатинської гімназії): Микола Креховецький, Семен Король, Гриць Гурнякевич-Горникевич, Н. Темецький, Н. Шумило, Михайло Любка, Петро Ткачик, Михайло Паньків-Воронюк, Н. Зіняк, Іван Креховецький, Мартин Лотут, згадані вже "кіцманці" Іван Король і Василь Яцентий. Багато добровольців повернулися додому, бо кількість вояків легіону УСС була обмежена.

Російська армія зайняла всю Галичину. Ніхто не був приготований на брак всього потрібного до життя. Бракувало рук до праці в господарствах, в ремісничих майстернях. Бракувало найпотрібніших товарів, бо всі більші жидівські крамниці в Букачівцях були знищені, пограбовані. Не було кому привезти палива з лісу, бо рубачі й їхні коні були на фронті. Треба було ходити до лісу і тягати на плечах ріщя, щоб було чим зварити їжу й загри́ти хату. В той час мій батько став хворіти, мама була нездорова, тож мені треба було цим займатися.

Десь з весною 1915 року квартирував у Черневі досить великий відділ російської армії, а були це переважно кубанські козаки — всі говорили прекрасною українською мовою. Якийсь наш москвофільчик захотів похвалитися знанням російського "язика". Коли його запитали, чому не говорить так як всі (включно з козаками!), він гордо заявив, що він є "русскій". Козаки розсердилися і так його побили, що він, мабуть, від того незабаром помер. Така то була українізація, як не прикро...

Але зняли з дзвіниці дзвони на гармати, бракувало людей до праці на городах, у полі. Дуже часто жінки впрягалися у плуг, щоб зорати город чи хоч би якусь невелику нивку. Мололи на жорнах, у млинах було порожньо, бо збіжжя забрали для війська. Накази влади виконував Дмитро Козак, об'їжджаючи на коні все село. Але нікому нічого злого не вчинив. Коли російська армія стала відступати, він залишився в селі. Деякі москвофіли подалися з відступаючою армією на схід. Вже в червні дійшли до нас "наші австріяки"; були це мадярські гонведи, що прямо скаженіли на слово "русин" і вішали без розбору кого попало. В нас відбувся завзятий бій на "Чернечій горі", згоріли деякі господарства, були вбиті й поранені, знищено старовинну церковцю. На цьому місці у 1930-их роках збудовано капличку, що й досьгодні стоїть. Чи відправляються там Богослуження — не знаю.

Чернів став хворіти на пошесні недуги — тиф, червінку, віспу. Але не було випадку венеричних недуг, як це сталося під час мадярського повстання під проводом Кошута, коли москалі, придушуючи повстання, нанесли досить того нещастя в Карпати...

Люди давали собі раду з браком солі, цукру, нафти: щось міняли, садили цукрові буряки, їздили по сіль до Калуша. Згодом приділяли щось із тих товарів і для села. Та назагал можна сказати, що про село ніхто з окупантів не дбав — знали тільки брати й брати...

Продовжував вїтувати Петро Кайдан з вибору перед війною, секретарював Луць Рудик. Ситуація з приділами потроху поправлялася, хоч

фронт стояв недалеко. Надходили й до нас вістки про революцію в Росії, що скинено царя та вбито його разом з родиною. Був уже 1917 рік. Тоді у нас не було жодного війська. Незадовго, 17 березня 1917 р., створено в далекому Києві Українську Центральну Раду. Про це всі швидко довідалися та почали сподіватися кращого. Рівночасно говорилося, що Австрія довго вже не втримається. Але, певно, доведеться нам боротися на всіх фронтах проти наших сусідів. Так і сталося. В листопаді 1918 р. почалася мобілізація до Української Галицької Армії (УГА). Ентузіястично займався цим Антін Гурнякевич-Горникевич, званий "Тоні". Скажу тут декілька слів про цю родину.

Десь в роках між 1890-1905 прибули до Чернева з недалекої Калушини два брати Гурнякевичі-Горникевичі. Оба були ремісниками, молодший Іван займався шевством. Уся родина — переконано українська. Дочка молодшого, Теодосія (Дозя), мала дуже добрий голос та була здібною акторкою. Запросив її до театру "Руська Бесіда" актор Іван Рубчак. Вже в театрі одружилася молоденька Дозя з Миколою Бенцалем, визначним актором і організатором театрів у різних містах України. Та не судилося довге життя для Дозі, померла від запалення легенів у травні 1919 р. в Тернополі, залишивши маленького сина (*Наша Культура*, ч. 1, 1976, подав актор-адміністратор Теофіль Демчук). Її брат Гриць вже воював у легіоні УСС.

Старший брат, Пилип Гурнякевич-Горникевич, був столярем, мав жінку польку. За тодішнім звичаєм, діти йшли за національністю — сини за батьком, дочки за матір'ю. Так було і з родиною Пилипа. Два сини були українці, чотири дочки — польки. Хоч родина була, як казалось, мішана, це не перешкодило молодшому Антонові (Тоні), студентові Львівського університету, бути щирим українським патріотом. Роз'їжджав він від села до села, щоб завербувати хлопців до боротьби з поляками за Львів. Помагала йому молоденька учителька з Чернева, родом з Букачівець, — Варвара (Вася) Боднар. Вона й була його нареченою. У ході тої роботи Антін простудився і помер від запалення легенів. Я зумисне зупинився довше над цією родиною, щоб згадати про тих непересічних мешканців Чернева — вояків, співаків, акторів... В акції вербування брав ще активну участь зять дир. Любки, отець Брицький, який був короткий час сотрудником нашого старенького о. Ігната Гарасевича.

Не вдалося втримати нам Львова, тим більше, що почався наступ армії генерала Галлера проти українців. Були це переважно поляки з Америки й Канади, вишколені й озброєні у Франції, що буцім то мали боротися з більшовицькою навалою, як оббрехав наївних американців Падеревський. Найбільш жорстокі були відділи кінноти полк. Абрагама, що всіляко знущалися над українцями та були безпощадні до жидів.

З боротьби за Львів повернувся до Чернева Михайло Вітер, без ноги вище коліна. Почалися нові реквізиції, побої, грабунки, злодійства. Мені й моїй мамі теж попало, бо коли в нас забирали збіжжя, а ми не давали, били нас шкіряними нагаями. На кінцях розплетених ремінців були олов'яні

плитки, що вгризалися в тіло глибокими ранами. А війна не закінчувалася. Славна "Чортківська офензива" якраз дійшла до Чернева. Командантом пробоевої сотні був такий наш чернів'янин усусус Микола Креховецький. На жаль, тут заломився наш фронт. Забрало набоїв, яких торгівці зброєю не хотіли українцям продавати, а давали даром полякам. З пробоевої сотні залишився на полях польського колоніста один поляглий невідомий воїн УГА. Треба сказати, що польські колоністи віддали тіло цього стрільця. Похоронено його на нашому цвинтарі з почестями, висипано високу могилу та поставлено високий хрест з написом "Невідомому стрільцеві пробоевої сотні — вдячні громадяни села Чернів". Могила стоїть до сьогодні. На ній щороку на Зелені Свята громадяни села клали терновий вінець, йдучи в жалібному поминальному поході з церковною процесією. По Панахиді молоді люди залишалися і навколішках молилися. Був це мовчазний протест. Звичайно закінчувалося все тим, що польська поліція знімала з хреста вінок, викидала поза гроби, а смільчаків арештувала, бо завжди знаходилися такі, що знову завішували вінок на хресті. По списанні протоколу випускали арештованих на волю. Ці сутички тільки гартували дух молодих чернівчан.

Уся Галичина важко переживала відхід УГАрмії за Збруч при кінці червня 1919 р. Війна все ще не закінчувалася, не було ніякої певності, хто виграє, але поляки почали відразу утискати українців. До села поверталися помалу вояки з різних фронтів, на яких воювала австрійська армія. Деякі загинули за українську справу, між ними УСС Іван Король (згадуваний маляр і скульптор), Гриць Горникевич, одинак у батьків Н. Зіняк. Багато залишилися в армії УГА, по програній боротьбі ще каралися в польських таборах Тухолі, Домбю і Бересті. По якомусь часі і вони прибивалися назад до Чернева, старалися відбудовувати свої господарства, влаштовувати своє життя і життя свого села.

В той час відновила навчання Рогатинська гімназія. За порадою нашого пароха о. Ігната Гарасевича, декілька господарів рішилися післати своїх хлопців до Рогатина на науку. Семен Попович, Михайло Паньків (дяк) та Іван Ільків завезли своїх синів до Рогатина. Було це восени 1919 року. Отже по "екзамені" опинилися в бурсі о. Теодосія Кудрика чернівчани Іван Попович, Антін Паньків і Андрій Ільків (себто я). Отець Гарасевич поцікавився, яка оплата в бурсі. У той час платилося харчами: мука, каша, яйця, товщ. Все було ясно, тільки коли вимагали ще "п'ять корців бобу", о. Гарасевич прямо вжахнувся! Що це буде, як всі наїдяться стільки бобу? Виявилось, що в Рогатині й околиці "бобом" називають бараболю-бульбукартоплю, а без бараболі нема що їсти. З такою пригодою розпочали ми науку.

У 1919 р. померла наша їмость, дружина о. Гарасевича; сам о. Ігнат Гарасевич, наш дорогий парох і опікун молоді, помер пізньої осені того ж року. З весною 1920 р. нашим парохом став о. Олександр Гвоздецький, що був раніше в Борщеві, пов. Перемишляни. Родина Гвоздецьких мала три дочки і одного сина. Того самого року в липні дійшли до Чернева

більшовики Будьонного, побули зо два дні і почали відступати на схід. Наша родина зазнала величезної втрати: помер мій батько Іван Ільків, син Миколи.

Наш односельчанин Семен Король був розвідником в УСС, а потім в УГА. Десь під Тернополем зловили його більшовики і розстріляли. Про жорстокість і безпощадність більшовиків розповідали поворотці з війни, вояки УГА чи УСС. Повернулися тоді Микола Креховецький, Михайло Любка, Михайло Паньків-Воронюк, Петро Ткачик, Василь Яцентий, Н. Темицький, Шумило, Мартин Лотут, Іван Креховецький, Михайло Креховецький, О. Яцентий, С. Яцентий, Йосиф Івасишин, Іван Наболотний, Василь Данкевич, Федь Кикена, Михайло Кикена, Кость Кайдан, Петро Кучинський ("латинник"), Іван Якимів-Карпа. Було поворотців більше, та не пам'ятаю їхніх прізвищ. В більшості були вони полонені в Росії, Сербії, Італії, а також у Польщі — переважно ті, що служили в армії УНР, котра цей же допомогла полякам розбити більшовиків над Віслою ("цуд над Віслов!") і за те була ганебно зраджена Пілсудським.

Співжиття з новим парохом укладалося добре. Поворотці з війни, як вже сказано, бралися наново до праці. Головою читальні "Просвіти" став наш парох о. Олександр Гвоздецький, вибрано до управи статечних громадян. Діяла бібліотека, читальня, були вистави, хор, забави молоді, діяли гуртки "Сільського Господаря" і Союзу Українок. Все життя зосереджувалося в читальні — так було до 1939 року, до приходу більшовиків. Головою вельми діяльного в нас Союзу Українок була імость Олександра Гвоздецька, згодом очолювала його Юлія Любка.

Дуже популярним був гурток шахістів, грали на справді високому рівні. Директор школи Євстахій Любка помер, на його місце призначено директором згадувану вже Варвару (Васю) Боднар, що згодом одружилася з Миколою Креховецьким. Учителювала теж жінка власника Вандолини Мандельбавма. Мали ми різних війтів і секретарів. По смерті Петра Кайдана, ще "цісарського" війта, обрано Івана Данкевича, сина Івана. Після Луця Рудика секретарювали Іван Рудик, Михайло Любка; касиром був Михайло Кикена. Різні громадські функції виконували Іван Данкевич (малого Гриня), Михайло Наболотний, Тимко Яцентий, Федь Якимів (відбув 10 років заслання!), Василь Наболотний, Михайло Паньків-Воронюк (з родиною помер на засланні), Семен Попович (замордований разом зі сином Армією Крайовою на хуторі Вандолина), Ілько Якимів, Микола Кайдан, Гаврило Рудик, Федь Саміла-Барига, Іван Мельник, син Семена, Ілько Паньків-Верб, Ілько Саміла-Поліцай, Антін Коваль-Сотка — ці останні були післанцями й листоншошами.

Життя в Черневі розгорталося наново, як і, зрештою, у всій Галичині. Колишні вояки українських армій взялися до громадської роботи, намагаючись піднести народ до кращого культурного й економічного життя. До Миколи Креховецького приїздили його побратими по зброї, студенти чи вже майже закінчені філософи, лікарі, інженери. Бували тут: Володимир Калина з Колоколина, Степан Котик з Бурштина, Н. Домбчевський з

Букачівець, Гнат Загребний з Вишнева, чернівчани Н. Шумило, Н. Те-мецький, Василь Яцентий. А щоб це не виглядало на політичні сходина, підготовляли виставу п'єси І. Карпенка-Карого "Мартин Боруля". Ролі жінок виконували дочки залізничника Гута-Кульчицького. Н. Гут-Кульчицький, родом з Кульчиць Самбірського повіту, наглядав над роботами на залізниці Ходорів — Галич, жив якийсь час у Черневі. Мій батько приязвився з ним, а я дружив зі сином Романом, теж учнем Рогатинської гімназії. Для Чернева ця вистава була початком нашого власного театральньо-аматорського гуртка при читальні "Просвіти". Керівником-режисером був довгий час Володимир Гурнякевич-Горникевич, син Пилипа. До Чернева повернувся емерит-залізничник Іван Данкевич ("Коліяр"). Його дочки теж грали у виставах. Брала участь молодша сестра покійної Дозі Павлина та її брат Володимир (діти Івана) — співали партію сопрано й тенора.

Я вже згадав, що головою читальні "Просвіти" став о. Олександр Гвоздецький, був він теж головою Надзірної Ради кредитової кооперативи і споживчої кооперативи "Сміло вперед". В управі читальні були Михайло Паньків-Воронюк, Іван Данкевич (малого Гриня), Василь Наболотний, Михайло Любка, Іван Саміла. Перед війною в кредитівці працювали Іван Ільків, Василь Наболотний, по війні Олександр Пакуляк та інші. Головою "Сільського Господаря" став Федь Якимів. Директорами споживчої кооперативи були Микола Кайдан, Іван Данкевич, Кость Галабурдник, Федь Саміла-Барига, Михайло Кикена. Засновано гурток "Рідної Школи" і я там навіть якийсь час вчив неграмотних. Село міцнішало під кожним оглядом. На зарібки ходили наші люди до більших землевласників виконувати польові роботи, завжди з 30 працювало при залізничних роботах.

Нас трьох, Іван Попович, Антін Паньків і я, ходили до Рогатинської гімназії, але на свята чи вакації приїздили до Чернева і брали участь у житті села. Пригадую, що ми привозили наліпки з портретом Тараса Шевченка і наліплювали на вікна хат, щоб пригадати всім про того, від кого все зайнялося й запалало (Є. Маланюк). В 1923 році пішла з Чернева до Рогатинської гімназії наступна трійка: Федь (Теодор) Саміла, Михайло Попович (брат давніше згадуваного Івана) та Володимир Якимів.

Десь в 1924 чи 1925 році завітав до Чернева в гості — тоді вже пастор — Іван Яцентий і разом з пастором Павлом Кратом об'їздили сусідні села. Чи це вже була спроба організувати в наших околицях протестантську церкву, годі сказати, бо це сталося щойно десь після 1930 року. В нас називали одну із таких церков "суботники". Існували ті суботники за Польщі, за німецької окупації і за більшовиків. Чи в Черневі була така громада, не знаю. Коли ж Яцентий разом із Кратом гостювали у нас, то привезли зі собою фільмову камеру і накрутили багато кадрів з життя в Черневі. Іван Яцентий перебував у свого брата Дмитра — інваліда без правої руки. Тож зробив такий кадр, що Дмитро лівою рукою вибирав із сівні зерно та засівав своє поле. Були теж кадри, як хлопці купують коней у ріці Свірж та всякі інші. Микола Новак зібрав і оформив з тих кадрів кінорепортаж "Галичина" і "Гуцульщина" (*Книга мистців*, Торонто, 1954,

стор. 173). Ці фільми висвітлювали довший час в Америці, Канаді. Помер пастор Яцентий в Ошаві, де він останнім часом проживав, в 1970 році, 9 грудня. Так подає "Свобода" (ч. 229, 1970). Народився 1895 року в Черневі.

Дещо скажу про хутір Вандолину і його власника Мандельбавма. В 1919 році до решти парцелювали колишні "двірські" землі, отже й Вандолину. В парцеляції вже брали участь українці, дехто докупив собі землі; тоді й купив посілість вже згадуваний Михайло Гарасевич до спілки з львівським прокуратором Гриневецьким. Тою посілістю управляла родина Голоядів. Все ж таки дещо землі лишилося ще за Мандельбавмом. Він завжди хвалявся, що його предок одержав землю як нагороду за вірну службу польському королеві та що й він має право підписуватися на документах "Норберт Мандельбавм на Вандолині ад Чернів". Господарство вів кепсько: щоосени продавав вагон картоплі — от і все. Його жінка була вчителькою, з ніким не заходила в суперечку. Він ходив по селі, щось комусь дораджував, ніби то розумівся на хворобах людських і звірячих; приставав з поліцаєм Куйдецьким, а той знову був влізливим і докучливим зберігачем "публічного спокою", як казали в ті часи. Мандельбавм вславився шахрованими виборами до польського сейму в 1928 р.: до спілки з польськими залізничниками явно підтримував партію "1", себто "Безпартійний бльо́к співпраці з урядом", хоч як виборчий комісар не повинен був так поступати. Ніхто йому дуже не довіряв. З приходом німців зник зі села разом з іншими 15-ма жидами та зі своєю родиною. Як я вже згадував, на Вандолині "Армія Крайова Польська" замордувала Семена Поповича разом з його сином під час німецької окупації.

Культурно-освітнє життя в селі зосереджувалося в читальні "Просвіти". Діяли різні товариства, як вже було згадано. Та чи не найбільшим успіхом користувався хор, а найбільшою гордістю був театральний гурток. З одного боку, було це зумовлене здібними провідниками тих ділянок, з другого, — великою кількістю відомих діячів, які відвідували часто нашого пароха о. Гвоздецького. Не менш важливим чинником була прекрасна заля нашої читальні. Розраховуючи на "добру публіку", приїздили до нас мандрівні українські театри, включно зі славетним хором Дмитра Котка. Цей хор, що складався в початкових роках виключно з колишніх вояків Армії УНР, пізніше перемінився на мішаний, а потім, силою обставин, припинив свою діяльність. Сам Котко згодом провадив хори у львівських українських середніх школах, користуючись патронатом Митрополита Андрея Шептицького. Але в 1928 році був у зеніті успіхів, об'їздив з концертами усю Галичину: хор послуговувався вагоном-пульманом. У серпні і вересні 1928 р. хор перебував у Черневі: розучували новий репертуар, а по неділях роз'їздили на концерти. Вагон-пульман стояв на нашому полустанку на бічних рейках увесь той час. Напостійно приїхали жити пізніше в Чернів члени хору Тимченки, що теж мало великий вплив на культурне життя, зокрема хору і театального гуртка. До нас приїздили такі театри: Народний театр Івана Когутяка, "Промінь" Миколи Комаровського, Драматичний театр ім. Садовського (кер. Опанас Карабиневи́ч) та інші.

У "Просвіті" впорядковано театральну залю, бібліотеку. Надходили часописи "Новий Час", "Народна Справа", "Громадських Голос", "Сель-Роб", передплачено "Українську загальну енциклопедію". Наш парох ще діставав "Діло", а секретарка в млині Марія Почаївець-Білинська — часопис "Сила". До неї приїздив брат Костик, а також Петро Козланюк (оба дуже "ліві"). Коли Марія захворіла й померла, вже не було тої "Сили", хоч у Черневі були ще деякі "ліві", але великого впливу на село вони не мали. Назву тут Петра Ткачика (кол. УСС), Ілька Панькова-Верба. Вилікували їх аж більшовики в 1939 році.

До нашого пароха, як вже згадано, приїздили різні визначні люди тодішньої Галичини. Були це передусім його численні свояки Гвоздецькі і Мироновичі, Струмінські. Брат о. Гвоздецького, адвокат д-р Євген, приїздив зі своєю дружиною і трьома дітьми: найстарший з них Богдан Гвоздецький працював на дипломатичній службі в Італії, пізніше як член УПА-УВР загинув у боротьбі з більшовиками; дочка Катерина (знана всім як "Кука") та молодший син приїхали згодом до Канади. Богдан вживав псевдо "Емір Кора". Гостювали часто брати Купчинські — Юліян і Роман (Галактіон Чіпка); брати Пулюї; відвідував під час вакацій о. Іван Туркевич з дружиною та дочкою Лідою і сином Зеноном (Туркевичі відкупили в Тустановського хутір у Підмихайлівцях, потім там був монастир СС Василянок); заїздили часто Нижанківські, а саме один із найстарших акторів Галичини, сучасник Йосипа Стадника, Бронцьо (Амврозій) Нижанківський та його дочка Дарка (балерина і хореограф, потім заміжня Снігурович, жила й працювала у Вінніпеґу, там померла). У Любків перебували на вакаціях дочки директора Академічної Гімназії Лещія — Марта й Ліда. До всієї тієї знаті долучувалися студенти й учні гімназій — не лише з Чернева, але й з поближких місцевостей: з Вишнева приходили Теодор Фенин та Іван Олексюк, студенти-питомці Богословської Академії у Львові (о. Фенин помер у дуже невідрадних обставинах за більшовицьких часів у Станиславові; о. Олексюк був на парафії в Чикаго, США, там помер); Михайло Лукавецький зі Сугрова (учень Рогатинської гімназії, потім учитель, згодом жив у Торонті, де й помер); Дутка з Чагорова; Олена Коваль з Вишнева; сестри Перевізниківни з Букачівця та багато інших. Бував теж Тарас Крушельницький, син Антона — директора Рогатинської гімназії (вся родина загинула від рук більшовиків у 1934 році в казематах радянських гнобителів України). До них долучувалися ми, себто Іван Попович, Антін Паньків і я. Підростала і наступна трійка рогатинських гімназистів — Теодор Саміла, Михайло Попович і Володимир Якимів. Цей великий гурт молодих людей не байдикував: наші вакації були порою театральних вистав, концертів, спортових змагань. У цих зайняттях брали участь і молоді селяни та інші постійні мешканці Чернева. Брали участь теж уже згадані Тимченки, Ґурнякевичі, Марійка Вітер і її брат Федь. Хор провадили Семенюк, Чолій, Дармоць, Федь Саміла, пізніше Віра Поташник з Рогатина, що була в нас садівничкою під час вакацій (тепер у Парижі, Франція). Тимченки поставили у нас ряд п'єс, маючи до диспозиції талановитих акторів і добрий хор. Так плило життя з

усякими пригодами, радощами й смутками, з економічно-освітними здобутками і з польськими переслідуваннями. Треба сказати, що нас якось оминула горезвісна пацифікація 1930 року. Улани ввігналися раз чи двічі в село, хлопці всіли сховатися в лісі (між іншими і я), але нікому нічого не сталося. Молодь горнулася до спорту, було в нас т-во "Сокіл". Дівчат провадила Наталка Гвоздецька, наймолодша дочка нашого пароха. У 1937 році помер несподівано о. Гвоздецький, якого ми всі дуже поважали, шанували й любили. На його місце призначили о. д-ра Володимира Пелліха, в той час посла до сейму.

Я вже сказав, що ми брали активну участь у житті села, зокрема в "Соколі". Тут теж працювали Михайло Попович, Михайло Ільків та Дмитро Горникевич. Змагання, пописи на літніх фестинах, конкурси, виїзди до інших місцевостей. Час минав, дехто вже й закінчував гімназію, дехто щойно починав. Попри всі театри, хори й спорт ще створилася Організація Українських Націоналістів, що поставила собі за мету визволити Україну. Розуміється, організація була таємна, про себе звичайно знало тільки п'ять членів. У зв'язку з поширенням ОУН, польська поліція арештувала Михайла Самілу. Казали, що це був донос його дівчини. Відсидів у тюрмі два і пів року.

Із нашої гімназійної трійки в 1928 році здав матуру Іван Попович. Виїхав на студії до Чехо-Словаччини, згодом опинився у Франції. Був активним учасником французького резистансу проти німців. Залишився жити у Франції, належав до Об'єднання українських робітників Франції (засн. 1945 р.). Ця організація видавала тижневик "Українець у Франції", пізніше "Українець", згодом "Українець — Час" ("Час" Р. Ільницького). В 1949 році оформилася Конфедерація Українських Вільних Професійних Організацій (КУВПО), яка стала в 1951 році членом Міжнародної Конфедерації Християнських Профспілок. Керівними членами були: Іван Попович, Ю. Заблоцький й інші (ЕУ, т. 5, стор. 1801). Донедавна Іван Попович проживав недалеко Парижу, в Сейн Кльовді, як інвалід на пенсії.

Антін Паньків (другий з нашої трійки) мусів йти до військової служби під час навчання у восьмій класі. На щастя, йому дозволили здавати матуру вже у військовому мундирі. Старався дістатися до школи підхорунжих, що й сталося — призначили йому найсуворішу в місцевості Шрем. По короткому часі опинився знову у 68-му полку у Вжесні. Студіював згодом право й політичну економію в Любліні. Та поневіряння на важкій військовій службі причинилися до його хвороби й смерті в 1936 році. Похоронено його в Черневі.

Андрій Ільків, себто я, — третій з трійки. Мусів я один рік після закінчення 6-ої класи "павзувати", з огляду на матеріальну скруту. В 1928 році треба було повертатися до школи, кінчати гімназію. Але й мене покликали до польського війська, до того самого полку ч. 68 у Вжесні. В тому полку відбувало військовою службу багато українців, чимало з Рогатинського повіту, а тим самим і з Рогатинської гімназії. Повернувся я додому в 1930 році та боровся з думками, що робити далі: чи йти до

гімназії, чи куди? Якраз настала пацифікація, моє рішення не скристалізувалося, тим більше, що матеріальна скрута далі висіла над нами. Врешті поїхав я до містечка Заболотова, де якраз проживав мій товариш з Рогатина Володимир Михас. Він працював в адвокатській канцелярії д-ра Антона Євгена Файгля, колишнього судового радника зі Стрия. В Заболотові, за порученням Михаса, прийняв мене на працю в свою канцелярію д-р Фелікс Тайхер. По якомусь часі загинув у нещасному випадку мій добрий товариш Володимир Михас; тоді я перейшов працювати до д-ра А. Файгля. Працював я до 1934 року. З причини редуції й зменшення канцелярії, переїхав назад до Чернева. Було це восени, коли приїхав до нас театр дир. Івана Когутяка ("Український народний театр"). І. Когутяк заохотив мене вступити до його театру. Правда, я й не потребував великого вмовляння. Був я в полоні Мельпомени вже багато років, у гімназії брав участь у театральних виступах, у Черневі теж грав різні ролі під час вакаційних драматичних спектаклів. Був це невеликий театр, але професійний (так тоді говорилося). Від того часу служу Мельпомені ще й сьогодні, а це вже 60 років. Моє служіння в мандрівних українських театрах йшло такими дорогами від 1934 до 1939 року: театр Когутяка, коротко хор Дмитра Котка, театр Миколи Коморовського, П. Карабиневича. По приході більшовиків став я працювати в Драматичному театрі ім. Івана Франка в Тернополі, потім, вже за німців, — в Українському окружному театрі в Коломиї. З хором цього театру обїхали ми такі підкарпатські місцевості: Стрий, Дрогобич, Самбір (Новий і Старий). Далі кинула мене доля до Штрасгофу — Відня, на працю в Ополю, потім знову до Відня, де співав у хорі Кирила Цепенди. По капітуляції Німеччини опинився в Мюнхені та пристав до Театру малих форм під проводом Ірини і Юрія Лаврівських та режисера Володимира Шашаровського. Закинула мене доля до Англії, там організував я аматорські драматичні гуртки. Прибувши до Канади, був одним з організаторів театру "Заграва". Цей театр вславився дуже добрим репертуаром, прекрасними акторами під проводом не абияких режисерів. Може я забагато про себе написав, але те, що пишу, є частиною загальноукраїнського життя.

Вертаючись до життя в Черневі, хочу підкреслити, що підростали нові молоді люди, рвалися до знання, до науки, хотіли здобувати кращу долю і для себе, і для всієї України. Колишні вояки УСС і УГА почали вже посилати своїх дітей на науку. Дехто йшов до семиклясової школи в Букачівцях, потім до гімназії у Львові чи в Рогатині. Треба ще згадати, що в 1930 році польська влада закрила гімназії в Тернополі й Рогатині. Отже, наступна трійка чернівських хлопців — Федь Саміла, Михайло Попович і Володимир Якимів — опинилася без гімназії, стали "безробітними гімназистами". Та всі три вони таки гімназійну науку закінчили, пішли на дальші студії. Ось їхній життєвий шлях:

Теодор (Федь) Саміла дістався до Дрогобицької гімназії, там здав матуру в 1931 році. Студіював заочно два роки в Господарській Академії, потім від 1941 до 1944 року продовжував студії у Львові. Більшовицька

влада не признавала йому тих студій, тому він ще три роки студіював і таки одержав диплом інженера агрономії.

Михайло Попович розв'язав свій безробітний стан іншим способом. Був він зав'язаний пластун, тож потайки через зелений кордон перейшов Карпатами до містечка Ржевнице в Чехо-Словаччині, де була українська гімназія. Там він правдоподібно здав матуру. В книжці Семена Наріжного "Українська еміграція" (Прага, 1942) є світлина, на якій видно Михайла Поповича в президії свята 25-річчя українського Пласту. Михайло Попович — рідний брат Івана, про якого була мова передше.

Володимир Якимів здав матуру в Дрогобичі та був студентом теології в Богословській Академії у Львові. Він одружився з Наталею Гвоздецькою, доля занесла їх до Канади. Там обоє працювали, але досить швидко, ще в середньому віці, померли. Дітей вони не мали.

Надходив рік 1939-ий, війна висіла в повітрі. Поляки ще вспіли докучити українцям арештами і вивозом до неславної Берези Картузької. І з Чернева намагалися вивезти пароха о. д-ра Володимира Пелліха і студента Михайла Ількова, але вже не стало на те часу, лише їх заарештували.

Друга світова війна застала мене в Заліщиках, де наш театр Карабинеича гостював і навіть був приарештований в цілості польською політичною поліцією. Польський уряд втік до Румунії у великому безладді разом з родинами, військом, манатками, песиками, канарками. (Про те пише у своїх споминах підпоручник-летун Александер Врублевський).

На самому початку війни загинула у Львові від німецької бомби здібна й талановита Ольга Данкевич.

У Черневі, як мені розповідали, доморослі більшовики зібралися вітати "доблесну армію" визволителів, яка 17 вересня 1939 р. перейшла Збруч та пішла на захід. Організаторами привітання були Ілько Паньків-Верб, Петро Ткачик, брати Стах і Василь Процики, тихий Михайло Микена та інші. Збудували тріумфальну браму, прибравши червоними й блакитно-жовтими прапорцями. Річ ясна, що мусіли ці ознаки окремої національності швидко забрати. Я випадково був зустрів Ілька Панькова у Львові, він просив прощення за всі вчинені гріхи супроти чернівських людей, мало що не бився в груди.

Почалися мітинги, заклики до колективізації, вивози, арешти. Усе перевернулося, всі вікові традиції, всі виплекані громадські установи й організації стали предметом переслідування. Дуже тоді подвизався якийсь політрук чи що товариш Могильда. В скорому часі вивезли на Сибір Івана і Анастасію Рудиків, Олексу Шуберта з жінкою і пасербом Іваном Боднарем, Івана Якимова з деякими дітьми — хвора жінка залишилася, а три сини подалися на Захід; вивезли теж Дмитра Ількова.

Найбільше докучив усім Петро Ткачик: доносив, мстився на багатших, середніх і навіть бідніших, бо вони колись не погоджувалися з його пропаґандою. Став Ткачик навіть головою колгоспу. Та мав якусь пригоду з випасом худоби на лівому березі Дністра, то його заарештували і

запроторили до тюрми десь у східні області. Під час німецької окупації повернувся до Чернева. Негарно поступав теж Михайло Кикена.

Відколи я став професійним актором і працював у мандрівних театрах, рідко мав нагоду відвідати маму й родину в Черневі. Але коли створено сталий театр у Тернополі, то це вже була постійна праця і по довгому часі я дістав відпустку та й поїхав до Чернева. Мав намір бути довше, бо моя відпустка мала тривати цілий місяць, однак мама переконала мене, щоб я чимскорше виїздив з рідного села, з рідної хати. Ніхто не знав ні дня, ні години... Це були мої останні відвідини, моя остання зустріч з мамою і сестрою. Мама боялася, щоб мене не заарештували, бо випитували про мене, не давали спокою. То я й повернувся до Тернополя — у вир театральної роботи. А далі прийшло скитання, передишка в мюнхенському Театрі малих форм, Англія і Канада. Я так тужив за своїми, що навіть готов був вертатися, але моя дорога матуся спинила мене і я залишився жити й працювати в Торонті.

У червні 1941 року німецька армія йшла блискавичним походом на Схід. Здавалося, буде можливість відіхнути, відбудувати наднищене життя. Тим більше, що у Львові 30 червня 1941 р. проголошено свободу Україні. Та це був лише вияв бажання, а не дійсність... Дійсність виявилася куди іншою. Правда, повернено селянам забрану до колгоспів землю, але треба було здавати непосильні контингенти збіжжя, городини, м'яса. Настав час вимінної торгівлі, що принесла зі собою відбирання, побої, крадіж, ошуканство. Почався теж набір на роботи до Німеччини, навіть примусовий. Та найбільшим нещастям була ворожнеча польських колоністів, що осіли скрізь по Рогатинському повіті. Чомусь вони уроїли собі, що через вбивства й доноси на українців здобудуть собі запевнення сталого перебування. Багато поляків пристали до т.зв. фольксдойчів (себто людей німецького походження). Ці були чи не найгірші: користали з німецьких привілеїв, а проводили польську політику. В сусідніх від Чернева селах (оба Лукавці, у Радванівці, Людвиківці, Журові) загніздилися польські партизани, а також замасковані більшовицькі! Щоб оборонятися від тих напасників і вбивців, зорганізувалася самооборона по всіх сусідніх селах, а також у Черневі, що старалася не допустити до знищення українців. Провід був у руках провідників Товариства "Сокіл" на чолі з Богданом Пакуляком, добре вишколеним вояком.

Далекий східній фронт ставав з місяця на місяць щораз ближчим; західні альянти постачали увесь потрібний воєнний реманент сталінській армії для боротьби з німцями. Україна опинилася поміж двома вогнями. Ніхто не хотів йти в ярмо, тож старалися утвердити себе Дивізією, Українською Повстанською Армією, самообороною. Фронт далі пересувався на Захід, вже пішов поза Чернів. Тоді мазури-колоністи почали мститися на українцях, тим більше, що мали добрі запаси всякої зброї та поміч від сильних відділів Армії Крайової (польської). Чернівські самооборонці не мали змоги з'єднатися з іншими відділами Української Повстанської Армії. Прийняли бій у лісі "Чистий" з польською АК. Там і склали

молоді голови за волю України. Дехто вирвався з оточення, інші попали у полон. А вже наступала страшна пора поновного більшовицького ярма. Полонені українці відбували кару на далекому північному Сибірі, або й десь за Полярним колом, тому вже ніколи не повернулися в Україну, а якщо повернулися, то не до своїх рідних осель. Так сталося з чернівчанами, що намагалися оборонити своє село. У згаданій битві загинули брати Микола й Богдан Панькови (Воронюки). Їхніх батьків вивезли на Схід, вони ніколи не повернулися до Чернева. Тоді теж вивезли Матвія і Ганну Ількових зі сином, які відбули свій засуд на засланні, але якось повернулися додому. Померли вже у Черневі.

Більшовики утверджували свою владу вогнем і мечем, усяким способом старалися зламати спротив, включно з катуваннями, вивозами, тюрмами. Про той жахливий час можна б багато писати і напевне треба писати.

Згідно з виданням "Етнографічні групи південнозахідньої України (Галичини) на 1.І.1939" д-ра Володимира Кубійовича, в Черневі було в той час 1,800 мешканців, у тому числі 1,675 українців, 20 поляків, 15 жидів та 90 т.зв. латинників (латинниками звали тих, що, не будши поляками, були чомусь латинського, себто римо-католицького віровизнання).

В 1971 році советська статистика подає, що в Черневі живе тільки 1,247 мешканців. Значить, населення зменшилось майже на 500 осіб! Про національний склад нічого не сказано. Зрештою, від 1971 року минуло 23 роки. Можливо, новий перепис населення дасть докладніший стан. Може теж слово "селянин-хлібороб" набере окремого характеру, що буде окреслювати достойність і важливість того початкового предківського стану. Назва "колгоспник" дуже принизлива. Сподіюся усім своїм єством, що у власній державі селянин буде домовитим хазяїном, як казав Іван Франко.

Подаю тут прізвища давніх чернівчан, може й споконвічних мешканців цього чарівного села: Бабій, Богач, Боднар, Бойчук, Вітер, Воловина, Галабурдник, Герус-Гирус, Горникевич, Гавяк, Гурнякевич, Данкевич, Демків, Дмитрів, Жабка, Зabloцький, Зобко, Іванишин, Івасишин, Ільків, Кайдан, Катрич, Кикена, Кобзан, Коваль, Ковальчук, Козак, Колісник, Король, Корган, Кравець, Креховецький, Кудринський, Куйбіда, Кулик, Лещій, Лисанюк, Лотут, Любінець, Любка, Мельник, Наболотний, Наман, Николин, Павлів, Пакуляк, Паньків, Печений, Піндра, Попович, Потапа, Процик, Рижий, Різник, Рудий, Рудик, Саміла, Свачій, Семчишин, Сенів, Сокіл, Ткачик, Турчин, Федунік, Федьків, Фенин, Хавалко, Хомин, Худик, Якимів, Ярчук, Яцентий.

Складаю подяку чернівським виходцям, що допомогли мені де в чому, особливо коли йдеться про 1940-1944 роки. Це були Євген Наболотний, Михайло Ільків, Володимир Любка, Володимир Дмитрів. Прямо із Чернева мав я вияснення й поміч від Андрія Піндри та членів моєї власної родини. Цей нарис про Чернів далеко неповний: я старався бодай у деякій мірі зібрати головніші дані.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego.* (Warszawa, 1880).
Історія міст і сіл Української РСР: Івано-Франківська область. (Київ, 1971).
В. Кубійович. *Етнографічні групи південнозахідньої України (Галичини) на 1.1.1939.*
(Вісбаден, 1983).
Енциклопедія Українознавства, тт. 1, 2, 3, 6, 8.
УРЕ, т. 3.
Михайло Грушевський. *Історія України-Руси*, т. 2. (Нью-Йорк: Книгоспілка, 1955).
Михайло де Нойштерн барон Гарасевич. *Annales Ecclesiae Ruthenae.* (1863).
Наша Культура (ч. 1, 1976, Т. Демчук).
Іван Крип'якевич, Микола Голубець. *Велика історія України.* (Львів — Вінніпег: Іван Тиктор, 1948).
Історія Українського Війська. (Львів: Іван Тиктор, 1936).
Книга мистців. (Торонто, 1954).
Свобода, 9 грудня 1970, ч. 229.
А. Wróblewski. *Wspomnienia.*
Jerzy Rozwadowski. "Dzieje jednego pilota". *Związkowiec* (Toronto), No. 72-73, 1987.
Семен Наріжний. *Українська еміграція.* (Прага, 1942).

Ініціяльна літера "Службника". Стратин, 1604.

ЧЕСНИКИ

У мальовничій улоговині, на дев'ятому кілометрі від Рогатина, недалеко траси Рогатин—Бережани, розташоване стародавнє село Чесники. Пониззя села обрамовують пагорби з пасмами мішаних лісів, що надають місцевості врочистості і затишку.

Першу письмову згадку про Чесники в архівних записах знаходимо під 1368 роком, хоч можна довести, що перше поселення появилось значно раніше, в період Липицької культури, деє приблизно у третьому столітті після Христа. Про це говорять уламки глиняного посуду, знайдені під час будівництва підвалу під нову школу в 1961 році.

У 1349 році Польща захопила Галичину. Кращі землі, громадські ліси, пасовиська перейшли до польського короля, магнатів та шляхти. Разом з тим українське населення зазнавало соціального, національного та релігійного гноблення. Село Чесники (давня назва Часники або Часьники) у 1433 р. перебувало у володінні польського короля Владислава Ягайла. В 1462 році воно належало Якову з Любина, а в 1463 р. — Ядвізі з Любина.

У той час Польща докотилася до економічної кризи в наслідок внутрішніх політичних заколотів, спричинених шляхтою. Її слабкість використали сусідні держави Прусія, Австрія та Росія. Вони і привели в 1772 році до першого поділу Польщі, і Галичина опинилася під владою Австрійської монархії.

Незважаючи на соціальні та національні утиски, селяни прагнули до освіти, в них пробуджувалося національне почуття, пошана своїх рідних традицій. У 1832 році в селі відкрилася парафіяльна школа, яка започаткувала відродження освіти в селі. Під впливом революції 1848-49 років, у Львові створилася "Руська Рада", яка підняла прапор боротьби за незалежність західноукраїнських земель та скасування кріпацтва. До 1858 року більша майнова власність села належала до польського поміщика Станіслава Мальчевського. На пам'ятку про скасування панщини чесниківчани поставили символічний хрест недалеко їхньої церкви і зберегли його до нинішніх днів.

У поміщицькому фільварку Чесник, крім розвитку сільського господарства, звертали увагу на гуральництво та пивоварство. Ще і сьогодні один з кутків села звуть Броваром.

Члени Товариства "Кам'ярі". 1936 рік.

Хор СУПМ "Кам'ярі" в Чесниках. 1938 рік.

6 лютого 1903 р. шкільна Рада постановила перетворити однокласову школу в Чесниках на двокласову.

На початку ХХ століття в селі існувала читальня "Просвіти", яка була культурно-освітньою організацією. В члени вступило понад 80 осіб. Головними засновниками читальні "Просвіти" в селі були Семко Шеремета, Ілько Шеремета, Войко Щепанчук, Степан Яновський, Василь Петрів, Іван Шеремський, Яцко Парута, Іван Петрів, Андрух Шеремета, Стефан Дяків. Читальня мала свою бібліотеку, яка на початку налічувала 85 книжок. При читальні була заснована крамниця з вкладовим капіталом 200 корон (заснована 1 грудня 1901 року).

Як подає "Общинна енциклопедія Галичини" (Відень, 1907), в Чесниках був 201 будинок, а територія села займала площу 1,068 гектарів з населенням 1,351 осіб. Римо-католиків було 59, жидів — 43, решта — греко-католики. 1,330 осіб розмовляли "руською" (тобто українською) мовою, 21 — польською.

З вибухом Першої світової війни австрійська влада мобілізувала на війну понад 80 осіб. До Українських Січових Стрільців записалося понад 20 осіб, з яких дев'ять загинули на полях боїв, у тому числі чотар Степан Білобрівка, військовий курсант Микола Їжак.

У 1918 році, в результаті розпаду Австро-Угорської монархії, на території Східньої Галичини, Буковини та Закарпаття була проголошена Західньо-Українська Народна Республіка (ЗУНР). Польща почала війну проти України. На відсіч ворогові уряд ЗУНР зорганізував Галицьку Армію (УГА), основу якої становили УССтрільці. З Чесник до УГА зголосилося 30 осіб, з яких 13 не повернулися до своїх родин, віддавши життя за незалежність України. Імена тих героїв досі залишилися в серцях і пам'яті народу: Федір Кордунський, Микола Наконечний, Пилип Пахолок, Василь Пилипів, Ілько Росоловський, Степан Шеремета й інші. В їхню пам'ять громада Чесник висипала коло церкви символічну стрілецьку могилу, на якій щороку 1 листопада відправляється Панахида.

Коли після Першої світової війни Галичина відійшла під владу Польщі, завойовники чинили перешкоди в усіх ділянках політичного, економічного, культурно-освітнього життя. В такій ситуації наша інтелігенція, яка по війні стала безробітною, взялася до праці, організовуючи читальні "Просвіти", кооперативні установи. Якщо у 1925 році в "Просвіті" було 89 мешканців Чесник, то в 1928-му їх стало 170, в бібліотеці читальні нараховувалося 219 томів художньої та суспільно-політичної літератури, а в 1938 році — 525. При читальні існував драматичний гурток, до якого входило 35 членів. У 1935 році гурток поставив вісім вистав: "Криваві перли", "Дівочі мрії", "Бондарівна", "Про що тирса шелестіла", "Десятник Люлька", "Їхав стрілець", "Андрій у гостині", "Кара совісти". Багато праці в діяльність читальні та бібліотеки вклали Остап Виткович та Дмитро Онуфрик.

Польща, як окупант Галичини, вела шовіністичну політику щодо українського народу, штучно затримувала його економічний розвиток. Зростання різних податків, соціальні та національні утиски будили українську

громаду на протести, страйки, виступи і боротьбу, що не подобалося польським властям і вони проводили репресивні дії, так звану "пацифікацію" (утихомирення). Не минула ця акція і Чесник, де було багато радикально настроєного населення. У вересні 1930 р. в село прибуло понад 80 вояків кінної поліції карального загону, які цілий тиждень бешкетували в селі: знищували сільськогосподарський реманент, збіжжя, сади, калічили худобу, розрізували подушки і перини, випускаючи пір'я на вітер, нищили дахи домів, ніби шукаючи там зброї, жорстоко били людей. Від таких побоїв помер продавець кооперативної крамниці Степан Луцишин. Бешкетники порубали портрет Тараса Шевченка та картину роботи мистця Юліяна Панькевича "Вид на село". Мистець перебував у той час в Рогатині і часто приїжджав до нашого села і малював портрети селян, залишаючи їх на пам'ятку їм.

Та і в таких важких умовах село жило, розвивалося і працювало. У 1921 році в селі було 253 будинки, в яких проживало 1,522 особи. В 1934 році Чесники належали до гміни Пуків, а від 1 квітня 1938 р. — до Рогатина.

Настав вересень 1939-го, і Галичину "возз'єднано" з Українською РСР. Населення зразу ж відчуло протилежність між словами і ділами радянської дійсности. Вже в 1940 році почалися перші вивози людей у сибірську тайгу. Зі села першими вивезли Семена Томаєра, який доглядав ліси поміщика поляка Мелінського, та селянина Степана Витковича. А всього, починаючи від 1940 року, з Чесник у різні області СРСР вивезено 27 родин (105 осіб), з яких 15 осіб померли там же. Почалася т.зв. колективізація. В колгосп заганяли погрозами та репресіями, вивозили в Сибір заможніших господарів. У Чесниках колгосп організовано в 1940 р., а вдруге, після війни, у 1949-му.

Радянська дійсність прискорила дію визвольних змагань, дала поштовх до створення УПА. Зі села Чесники в ряди УПА влилося понад 30 юнаків, багато з них мали закінчену семирічну освіту, а деякі й гімназію. Це була національно свідома, патріотична молодь, яка знала, за що бореться. Із них понад 20 віддали життя за визволення рідного народу. Серед них були брати Василь та Володимир Суховерські, Дмитро і Ярослав Росоловські, Степан Шеремета, Михайло Сухорєбський, Остап Шеремета, Василь Виткович, Михайло Петришин, Михайло Кухар та інші. Не минула чесниківчан доля ГУЛагів, таборів. У таких таборах перебувало понад 20 осіб з Чесник, у тому числі два священики — о. Яновський і о. Вергун. Від недоїдань, тортур, знущань та хвороб у таборах Сибіру загинуло 11 чесниківчан, серед них Северин Гривнак, Федір Олексинин, Іван Васьків, Йосиф Вітошинський, Михайло Слободян, Адам Шулевський, о. Вергун та інші.

Тоталітарна сталінсько-беріївська машина у своїх злочинах не щадила ні дітей, ні старих. Їх вивозили, роз'єднували, караючи народ з будь-якої причини, а то й без неї, щоб тільки народ боявся, корився та мовчав. У 1948-1950 роках з Чесник вивезли в далеку східньосибірську тайгу понад 80 осіб, зокрема родини Петра Паньківа, Івана Васьківа, Петра Росоловського, Степана Шеремети, Василя Росоловського (син Михайла), Ілька

Гривнака, Семена Гривнака, Степана Фрика, Михайла Пахолка, Івана Тимчишина та інших. Ні злидні, ні важкі умови життя не зламали тих людей. Як зіницю ока вони зберігали на чужині рідну мову, зверталися до своїх національних традицій, до своєї духовности. Колгоспна система господарювання не виховала справжнього господаря землі, не розкрила всіх людських можливостей, але, незважаючи на перепони та різні утиски, багато чесниківчан робили все від них залежне, щоб якимось підняти добробут односельчан, підтримувати в них національну свідомість. До таких слід зарахувати в першу чергу Михайла Шеремету, Ізидора Москаля, Михайла Росоловського, Степана Козія, Степана Ястріба, Василя Росоловського (син Дмитра), Володимира Стрільця, Ольгу Лінкевич, Марію Юрків, Євгенію Пастущин та ін. Нині, щоб якимось підтримувати матеріальний рівень селян, багато вміня і зусиль докладає голова селянської спілки ім. М. Грушевського Олег Сухоробський та його співпрацівники, керівники виробничих ділянок Дмитро Олійник, Олег Нагірняк, Осип Федуняк, Мирон Пахолок та інші.

Є певні зрушення в освітньому цензі села. Понад 80 чесниківчан здобули вищу освіту, 127 — середню спеціальну, понад 400 — загальну середню освіту. Це інтелектуальний потенціал села, його гордість. Із 17 вчителів місцевої неповносередньої школи десять походять з рідного села. Він 1940 до 1994 року із вихідців села педагогічну освіту здобуло 67 осіб. Від 1914 до 1994 року у місцевій школі свою працю і педагогічні знання віддали дітям 73 педагоги.

У місцевій церкві від 1903 року і по нинішній день свої душпастирські обов'язки виконували 12 священиків. З нашого села вийшло 10 священиків. Нині священиками є чесниківчани Олександр Кордунський і Орест Шеремета, а в духовній семінарії вчиться Володимир Гривнак.

Гордістю села є його вихідці, які здобули вчені ступені і працюють в різних ділянках наукової і прикладної діяльності. Це в першу чергу кандидати наук Роман Джога, Михайло Пастернак, Олег Шеремета, Ганна Горбусь, Любомир Мартишин. А син колишнього в'язня більшовицьких казематів Ігор Вальків має звання генерал-майора і став першим заступником командуючого Національною гвардією України.

На початку 1994 року в Чесниках налічувалося 296 господарств і проживало 1,080 осіб, з них 99.8 відсотка — українці.

На референдумі 1 грудня 1991 року чесниківчани всі як один висловилися за незалежність України, а це означає, що ми вільною і розкріпаченою працею маємо збудувати квітучу, демократичну і правову державу Україну.

VII.

погади

Д-р МИРОСЛАВ ЛІБЕР

БОГДАН ЛЕПКИЙ У ЧЕРЧІ

Може й зайвим буде пригадувати, що директором купелевого заведення "Живець Черче" був Лев Лепкий (званий "Льоньо"), молодший брат письменника Богдана Лепкого, автора багатьох історичних повістей, в тому числі трилогії "Мазепа". Богдан Лепкий проживав постійно у Кракові, де викладав українську літературу в Ягайлонському університеті.

Лев Лепкий був душею культурного життя у новопосталому живці Черче, притягав своєю всебічною обдарованістю й культурою багатьох визначних українських громадян, які приїздили до Черча не лише, щоб скористати з лікувального впливу болота й вод, але й "відсвіжитися" багатогранним культурним життям. Тож бували тут на вакаціях єпископи й священники, лікарі, адвокати, судді, посли й сенатори, журналісти, дідичі, композитори й музики, актори, режисери, кооператори, банкіри, хлібороби-селяни — одним словом, люди усіх прошарків українського життя. Тут відбувалися театральні вистави, концерти, літературні вечори, різноманітні з'їзди товариств тощо. Лікуванці чи вакаційники розважалися грою в круглі, теніс, відбиванку, шахи, карти — залежно від віку й бажання, танцювали під звуки джазової оркестри Ябця-Яблонського, співали вечірні серенади при джерелах. Усюди видно було показну й рухливу постать Льоня Лепкого, що вмів співати, укладати пісні, грати на бубні та скрипці, розважати гостей своїми дотепами. Не дивно, отже, що Богдан Лепкий скористав із запрошення і в 1930 році приїхав на вакації до нашого веселого, гамірного Черча разом з дружиною і двома дочками. Приїжджав він до Черча відтоді щороку аж до приходу більшовиків.

Я був тоді учнем Рогатинської гімназії, але під час вакацій помагав батькові у провадженні гостинниці, отже робив усе, що треба було. Одного дня в червні 1930 р. післав мене батько на залізничну станцію Потік-Черче зустріти мого старшого брата. Тоді вперше побачив я славного письменника Богдана Лепкого, творами якого я захоплювався. Вітали його мало що не всі черчанські гості, та й я здолав потиснути руку, бо він і мене вважав своїм свояком, яких у нього було немало! З того часу я справді почувався дуже близьким йому. Був Богдан Лепкий імпазантного виду, з вродливим одухотвореним обличчям, високого росту, звертав на себе увагу. Але

Богдан Лепкий з родиною у Черчі.

рівночасно був людиною привітною, охочою до приязної розмови. Тож не дивно, що мав завжди біля себе більше товариство: свояків, знайомих, приятелів і шанувальників. Приїздили його свояки Лепкі, Кузелі, Глібовицькі, Смики, щоб зустрінутися особисто, приятелі брати Мирон і Володимир Луцькі, д-р Кость Левицький й інші визначні особистості того часу.

Серед українського громадянства зродилася думка, щоб особливо відзначити 60-ліття письменника (при тому вченого й громадського діяча), що припадало на 4 листопада 1932 року. Отже творилися окремі комітети для вшанування Богдана Лепкого у різних містах не лише Галичини, але й у Відні, Парижі, Берліні. Розуміється, не бракувало Кракова, Львова, Стрия, Бережан, Станиславова, Рогатина, що плянували різноманітні імпрези. Але наше Черче, мабуть, випередило всіх і то особливим способом. Вже в 1931 році розпочалося будівництво вілли для Богдана Лепкого. Окремий громадський комітет придбав фонди на цю будову, адміністрація живця виділила площу. Будовою займалися Льоньо Лепкий та Степан Бованко (адміністратор купелевого заведення), а будували черчанські майстри-будівничі: мулярі, столярі, теслі. Все йшло справно, так що вже в травні 1931 року вілла була готова й чекала на іменинника. Мабуть, це була цілковита несподіванка як для рідні, так і для самого письменника! З великою радістю й задоволенням замешкали Лепкі у своїй власній хаті, яку названо "Богданівка". Полюбили вони цю свою віллу дуже. Окрасою став городець, повний різних квітів, яких доглядав сам господар. Як власник маєтку, Богдан Лепкий почувався співгромадянином села. Нав'язав близький контакт з деякими господарями, заприятелював з ними і приділяв

їм увагу. У свою чергу, черчанські господарі відплачувалися письменникові справжньою пошаною і любов'ю як до нього самого, так і до цілої родини. Це виявилось, зокрема, пізніше, коли з приходом більшовиків у 1939 році родина Лепких опинилася у великій небезпеці.

Та в 1932 році ніхто не передбачав такого обороту історії... Лепкі приїздили до Черча, до свого дому... Оточувало їх цікаве товариство українських політиків, вчених, письменників, журналістів, артистів, малярів, музик. Треба згадати, що сам Богдан Лепкий був не лише письменником і професором літератури, але й умів гарно малювати, наприклад, намалював у церкві в Жовчеві декілька ікон. Бували в Черчі неодноразово Кость Левицький, Дмитро Левицький, Володимир Старосольський, Степан Федак, Василь Мудрий, Кость Паньківський, Дмитро Палій, Євген Маланюк, Роман Купчинський, Микола Голубець, Кирило Студинський, Дмитро Донцов, Олександр Доценко, Мирон Кордуба, єпископ Никита Будка, о. Олександр Малиновський, о. Олександр Яримович, о. Василь Дубицький, згадані вже дідичі брати Луцькі, Андрій Палій, Шепаровичі, Гриневичі, Лев Гец, Едвард Козак, артистка Леся Кривіцька; співаки Іван Романовський, Василь Тисяк, Євгенія Зарицька, Марія Сокіл, Реня Яросевич; музики Антін Рудницький, Василь Барвінський. Загощав обов'язково хор Дмитра Котка і театр Блавацького — всіх годі перелічити.

Богдан Лепкий дуже любив недалекі мандрівки, тож часто вибиралося товариство до недалекого лісу "Павлова", до старовинної церковці на горі "П'ятниця". В поворотній дорозі усе товариство вступало на підвечірок до нашої "Ліберівки". Для мого тата це була велика почесть — приймати таких достойних гостей. В нашому розлогіму саду в приємному затінку смакували особливо вишні й черешні, пізніше сливи, грушки, яблука або кришка свіжого меду. Богдан Лепкий особливо любив мед і любив поговорити з моїм татом про сад, бджоли й загальну сільську господарку. Не раз прислуховувався я до розмов, що велися в товаристві Богдана Лепкого. Не мав я ніколи нагоди почути з його уст критику на ту чи іншу політичну партію або на наших політиків. У тих справах був він маломовний, зрівноважений. Зате із захопленням годинами міг говорити про мистецтво й літературу. Бувши надзвичайно працьовитою людиною, не кидав Лепкий пера навіть на відпочинку в Черчі. Між іншим, перекладав у той час на польську мову першу частину трилогії "Мотря", співпрацюючи з письменницею Марією Беньковською. Відвідували його, шанували всі. Особливо любили його школярі.

Надійшов 1936 рік, коли окремо вшанували його учні й учителі Рогатинської й Тернопільської гімназій, вручивши почесну грамоту пошани й признання. Це була для нього дуже радісна й мила подія.

В 1937 році навістило Богдана Лепкого велике нещастя — померла його дружина Олександра. Але приїздив він далі до Черча, більше перебуваючи в товаристві своїх дітей та братів. Видно було, що переживав глибоко втрату. В 1938 і 1939 роках, проводячи вакації в Черчі, вибрався Богдан Лепкий відвідати місця своїх молодих літ: гріб батька о. Сильвестра

в Жукові та милі йому Бережани, мабуть, прочував, що вже не буде мати такої нагоди. Їздив теж до Крилоса оглянути археологічні розкопки княжого двору з часів Ярослава Осмомисла.

Політична ситуація в Європі була напружена вже від 1938 року, коли Гітлер "прилучив" Австрію, а молоду Карпатську Україну віддав на поталу мадярам. Настав 1939 рік, повний політичних заворушень, криз та посиленних переслідувань українців. Береза Картузька не вміщувала вже в'язнів. Тюрми були переповнені. У Черчі теж заарештували декількох студентів. Якраз у кінці літа приїхав я до Черча зі студій, щоб трохи відпочити. Літників чи лікуванців майже не було, всі боялися і швидко повиїздили. Але Лепкі хотіли залишитися в Черчі, перебути непевні часи серед прихильних і добрих людей у своїй власній хаті. Та вибухла війна, все пішло шкереберть, більшовицьке військо перейшло Збруч і наблизилося до Черча...

Якраз напередодні вступу військ нового окупанта, 19 вересня 1939 року пішов я на "Богданівку" відвідати Богдана Лепкого, поділитися з ним новинами та пожуритися разом щодо непевного майбутнього. За останні кілька днів він змінився на вигляд, підупав на здоров'ї. Нарікав на біль серця. Я запропонував йому допомогу, але він подякував лише, а при тому повідомив, що завтра раненько виїжджає в напрямі на Ходорів. Має все найпотрібніше спаковане, підвода замовлена. Рівночасно просив не розголошувати про його від'їзд, сердечно стиснувши мою руку. Тоді я попрощався з усією родиною Лепких, побажав їм доброї дороги та багато щастя. Вийшовши на вулицю, я усвідомив собі, що це остання ніч Богдана Лепкого в Черчі, в його улюбленій "Богданівці". Сльози покотилися мені з очей. Остання ніч Богдана Лепкого в Черчі...

Ще раз мав я нагоду й честь бачитися з Богданом Лепким, але це було вже в Кракові, в 1941 році. Полагодивши справи мого виїзду на студії, я вирішив попрощатися в поетом. Він жив на вул. Зеленої під числом 26 (якщо не помиляюся). На мій стукіт у двері відчинив Льоньо Лепкий, дуже зрадив, запросив до поетової бібліотеки, повної прекрасних книг, картин, стародруків. Розповів про їхню мандрівку і щасливий приїзд до Кракова, але дуже турбувався здоров'ям свого брата Богдана, що значно погіршилося. Я розповідав про свої пригоди, про пляни щодо студій. Богдан Лепкий вчув наші голоси, увійшов і посидів з нами хвилину, тішився моїми відвідинами. Швидко втомився, нарікаючи на біль серця. То і я попрощався та відійшов. Незадовго потім довідався я, що Богдан Лепкий помер.

* * *

"Богданівку" — віллу Богдана Лепкого — ворожі сили розібрали. На тому місці у 1991 році поставлено камінний знак з написом "Тут стояла вілла Богдана Лепкого "Богданівка".

Камінний знак, встановлений на місці, де стояла вілла Богдана Лепкого "Богданівка". Біля знаку — д-р Олег і Софія Кудрики з Блумінгтону, Індіана (США). Червень 1993 року.

АНТІН ЛОТОЦЬКИЙ

ПІШКИ НА ГОРУ МАРКІЯНА!

ЗАПИСКИ З ПРОГУЛЬКИ УЧЕНИКІВ РОГАТИНСЬКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ

Високоповажаному панові директорові Михайлові
Галущинському й усім учасникам прогульки на
спомин гарних та веселих хвиль, пережитих разом
на прогульці, присвячую.

Піша прогулька до Підлисса, на Маркіянову гору! Вже майже від початку щойно минулого шкільного року ходила в рогатинській українській гімназії чутка про таку прогульку з нашої гімназії. Була це думка директора цієї гімназії М. Галущинського. А мала це бути прогулька на велику скалю! Мала йти туди сотка, а то й більше учеників під проводом більшого числа учителів, мала йти разом і гімназійна духовна орхестра...

Такі були пляни директора нашої гімназії. Здавалося зразу, що все піде як слід. Було зацікавлення, була охота! Та чим ближче було до кінця шкільного року, чим ближче реченця прогульки, тим більше нездійсненою здавалася вона. Як зразу охочих багато було до прогульки, так опісля число це меншало й меншало. Одні не вірили в свої сили, що зможуть відбути пішки так далеку дорогу, другі боялися, що прогулька принесе їм якийнебудь хосен і не хотіли марнувати часу, а ще інші не йняли віри, щоб така прогулька могла відбутися. Вірив й не тратив надії тільки невсипущий директор нашої гімназії. "Хай зголоситься лише кількох учеників і кількох учителів — підемо" — говорив твердо й рішуче, коли хто висказував сумнів щодо цього, чи прогулька вдасться. І додержав слова, бо хоч справді зголосилося лише кількох учеників і чотирьох учителів, директор прогульки не відкликав.

Вихід та прогульку назначено на 2 липня у вівторок, о год. 6 рано. В останньому дні число учеників збільшилося до 10.

Уже в понеділок рано дивували жителів Рогатина ученики незвичайними одягами, приміненими до пішої прогульки: білими ширококрисими капелюхами замість гімназійних шапок, чималими наплечниками на плечах, палицями в руках. В понеділок о год. 8 вечора відбулася ще в саді

директора нарада в справі прогульки. Визначено остаточно туру прогульки до Підлисса й назад, розділено хто що бере у свій наплечник, яку посуду, який провіянт, ухвалено, що скрізь ночуємо лише по шобах та стодолах на сіні чи соломі, а обіди, вечері й снідання варимо собі самі в полі, чи де пригодиться. "Генеральним кашоваром" вибрано Л. Смупку. Та виявилася ще перепона. Показалося, що наш "надворний фотограф" М. Венгжин не зможе робити знімків в часі прогульки, бо не має касети до знімків. Тож ухвалено вислати М. Венгжина до Львова по касету, а він має догонити нас у Перемишлянах, прилучитися до нас і обняти свій пост. Збірне місце назначено коло гімназійного будинку.

У вівторок вранці, ще геть перед 6 годиною зібралися прогульковці на назначеному місці. Велику несподіванку зробив усім прогульковцям М. Щуровський, який відступив був від прогульки, а тепер з'явився під гімназією в туристичному одязі та з чималим наплечником. Із учителів явилися ще, крім директора М. Галушинського, М. Венгжин, Л. Смупка та я. Учеників явилось дев'ятьох: сімох із VI кл., а саме І. Вербяний, В. Воробець, І. Горянський, М. Дорошенко, С. Кіржецький, Коритко, Ю. Соколовський та двох із IV кл. С. Велитович і В. Дзера. Крім прогульковців прибули ще під гімназію, щоби нас відпровадити: о. сов. Т. Кудрик із родиною, дружина дир. п. Галушинська, учителі В. Занько, Ф. Кондрацький і О. Чапельський. (В. Занько вийшов із "біциклем", але не їхав ним, тільки весь час тавив його за собою).

Перед виходом М. Венгжин відфотографував ще всіх прогульковців під гімназійним будинком, а відтак чкурнув мерщій на залізницю, щоби не спізнитися до поїзду до Львова. А ми прочі, враз із тими, що проводжали нас, рушили в похід. Проводжали нас аж до Підгороддя. Там ми розпрощалися й далше йшли вже самі, закупивши ще дещо в читальняній крамниці на запас. Хто хотів випив там і лімонади, бо сонце почало вже таки добре припікати. Дорогою було весело, хоча йти не дуже то було вигідно, бо зранку впав був дощ та дехто ховзався й падав.

Ось так перейшли ми села Підгороддя, Голодівку та після двогодинного маршу прийшли на сіножать під Кліщівною. Тут на пасічному місці зв. Ліява, станули ми на одногодинний відпочинок. Попоївши котлетів, що їх роздав між усіх п. директор, захотіли люди пити води. Вода найшлася у струмочку, але не була дуже чиста й Л. Смупка, щоби зробити її пригожою до пиття, взявся фільтрувати її крізь хусточку. Хусточка була зовсім чиста. Тут вийшов до нас старенький пасічник і в розмові сказав нам, що він теж українець, але шляхтич. Його рід походить із Литви, вийшов тут триста літ тому. Колись його рід був багатий, мав свої села, а тепер збіднів. Шляхотські документи ще й досі переховуються в його роді.

Не обійшлося без пригод вже від самого початку. В "надворного аптикаря" нашого, ученика І. Горянського відіткнувся якийсь корок від пляшечки з карболом і карболь розлився по всьому його наплечнику та наповнив "приємним запахом" усе, що там було: їстівне і неїстівне.

Після відпочинку пустилися ми далше через Кліщівну. За селом у полі

пустився зливний дощ, лискавка бє за лискавкою, грім за громом рокотить. Усі пустилися бігцем на гору, де видніє якийсь фільварочок, щоби там скритися перед дощем. Перший добіг і скрився там п. директор. За ним другі. Більшість скрилася в стайні, а трьох учеників у сусідній шопі. Стоїмо вже в стайні, аж дивимося, а М. Щуровський ще на дощі, йде під гору, поволі повагом. Вкінці дістався до стайні, цілий мокрий. Поскидали ми наплечники, сідаємо де хто може, та й "трактуємося" чим хто має: чеколядками, цукерками та хоч мокрі жартуємо, сміємося. Головно сміємося з М. Щуровського, шукаємо на його одєжі сухого місця. Хтось каже: "Шкода, що нема М. Венгжина, був би відфотографував як то жваво М. Щуровський утікав перед дощем". "Нічо, каже директор, як буде М. Венгжин можна буде уложити таку групу й одфотографувати". "Можна буде так по правді відфотографувати" — кажу я — "як будемо вертатися, бо дощ тоді мусить бути, інакше не було би чим закінчити записування".

Оттак собі розправляємо, жартуємо, аж тут нараз отвираються двері й у стайню входить панок у чоботах, у солом'яному кашкеті зі стриженою бородою.

— Здрастуйте, гаспада! — витає нас і дальше мішаною російсько-українською мовою випитує нас, куди йдемо, чого! Ми видивилися на нього й думаємо: москофіл. Але ні, представився: Поляк, лиш що побував в Росії та так покалічив собі мову, що як говорить по українськи то більше вживає російських слів. Дивується, що ми пішки пускаємося в так далеку дорогу. "Болото, скільки будет вам іти, гаспада!" Поговоривши ще дещо та й викуривши цигарку, відходить. Аж тут чуємо стукіт у двері. Це добувають наші, що скрилися були в шопі.

— Гей, чи скрився там хто?

— Є, є тут ціла банда! — відповідає наймитець, що сидів теж у стайні.

Ми всі вибухаємо сміхом, тішить нас те, що нас назвав "бандою". Входять наші з шопи й ми всі разом. Хочемо варити чай на "прімусі", беремося до діла.

— Пан казали, що не можна робити вогню! — каже наймичка.

— Га, не можна, так не можна. Що ж діяти, не будемо пити чаю. Скачи, враже, як пан каже. Добре, що не гонять на дощ, що дозволили скритися!

Вкінці дощ перестав. Пускаємося дальше в напрямі до Дусанова. Якийсь стрілець обіцяє повести нас коротшою дорогою. "Болота" каже "не буде". Він теж іде до Дусанова. "Чи знаєте, де мешкають п. Бабяки?" "Знаю, ось там!" — показує рукою чималу загороду на боці. Йдемо стрімкими узбіччями, ярами й вкінці о першій годині підходимо під загороду. Загорода велика, вколо повно черешень. Хлопці вже й "пробують", чи доспілі. Входимо на обійстя. Витають нас радо, хочуть приймати обідом. Але ми стоїмо при своєму, що самі варимо собі обід. Беремося до варення. Варимо росіл із кісток маґгі, заправляємо жовтками з яєць, які дістали від п. Бабяків. Їмо печені курята, які притаскав у своєму наплечнику наш "генеральний кашовар" Л. Смупка. Господарі приймають нас черешнями й хлібом з маслом. По обіді більшість із

директором на чолі шугнула на сіно відпочивати, а інші даліше на черешні. О пів четвертої рушаємо даліше. П. Бабяки хочуть нас ще задержати, хочуть підвезти фірами, але ми не годимося й пускаємося даліше в дорогу. П. Бабяки обладовують наші наплечники кількома бохонцями хліба, а ринку "форисица" Л. Смулки, І. Вербяного маслом.

Переходимо селом Янчином. Усі йдуть майже мовчки, бо сонце жарить, йти важко. Переходимо через янчинський цвинтар до села Костенева. Перед Костеневом на мості примусовий відпочинок, бо дехто із-за непривички до ходу та невідповідного взуття понагнітав та понапарював собі ноги. Мочать ноги, а відтак смажують лоєм. Тимчасом інші пють воду. Йдемо даліше. По боках села Брюховичі та Мерищів. Люди роблять у полі, йдуть і їдуть дорогою.

Якесь мале дівчатко кричить до нас із далека:

— Гей, люди, де ви йдете?

— А ви куди? — питають інші, — церкву малювати?

— Ви "до колєї" на роботу? — питають ще інші.

Притакуємо й сміємося та жартуємо на ці теми.

Вкінці десь около шостої год. підвечір, приходимо до села Волкова, де ми рішили були ночувати. Бачимо вже здалека учеників нашої гімназії. Побачили нас, тікають чогось. Вкінці виходить проти нас уч. V кл. Пилипів, теж з нашої гімназії.

— Чи далеко мешкає о. Кравців? — питаємо його.

— Далеко, буде з кілометр! — Веде нас.

Приходимо на обійстя о. Кравцева. Його не має дома. Просимося на ніч до стодоли, або денебудь. Дістаємо нічліг у стодолі на соломі. Беремося на подвірю варити вечерю, чай. Наставляємо примус. Нараз хтось перевертає горщик на примусі, вода заливає отвір у ньому й він не функціонує. Треба його прочистити. Нещастя. Л. Смулка загубив десь ще в Дусанові свою портмонетку, а в ній була й голка до примуса. Нема що діяти. Відкладаємо примус на бік і беремося варити чай на спиртових машинках. Та не всім уже й у голові чай. Багато полягало вже в стодолі на соломі та й спочиває. Не хочуть ні вечері, ні нічого, лиш спати. Треба було силувати їх до чаю. М. Щуровському вірвався ремінь від наплечника, посилає його Пилиповим до шевця, щоби зішив.

З кухні виносять нам квасне молоко. Пємо й около 8 год. лягаємо спати. Дехто засипляє твердо, але багато не може заснути. Не привикли до такого нічлігу. Солома стара, чутка, прикрита грубою верствою порошу, що осів тут при млинкованню збіжжя, миші вганяють по соломі й по нас. Заводяться тихі розмови, шепотом геть у пізну ніч.

Із Волкова йдемо до Перемишлян попри Ушковичі, понад Гнилу Липу. По більш як двогодиннім маршу входимо до Перемишлян. Йдемо головною вулицею попри "Народний Дім", невеличкий, але досить гарний. Люди ззираються на нас, питаємо, де мешкає о. Костишин, хочемо там стати на відпочинок. О. Костишина нема, тільки пані Костишин, прийняла нас дуже радо. Зараз і поставила для нас друге снідання. Прибув з церкви о.

Костишин. М. Венгжин зі Львова і принесли його подорожну торбу з фотоапаратом та іншими фотографічними приладами. Накупили також і переписних листків з видами Перемишлян. Попрацавшись з гостинними господарями, відходимо. Минаємо село Млинівці, далше минаємо Унів і через сім чималих горбів йдемо до Яхторова. На краю Яхторова розтабовуємося до варення обіду.

Тимчасом надїздить посесор митрополичих дібр п. Угрин і просить директора і нас усіх до себе, та нам годі. Тільки М. Щуровський їде з п. Угрином. Коротко після третьої год. повернувся і прибув парох о. Зубрицький. Рушаємо в дорогу до села Словіта. За Словітою перейшли ми вже з перемишлянського повіту в золочівський. Ішли ми попри село Митулин. Як ішли гостинцем, то праворуч бачили Гологори, а ліворуч Вороняки. Далше біля гостинця розлягається село Новосілки Загальчині. Біля того села в лісі є зовсім добре заховані вали, після переказу з часів перших татарських нападів. Коли ми наближалися до Ольшаниці в недалекому селі Гологірках вибухла велика пожежа. Ввійшли ми до Ольшаниці, йдемо понад ріку, попри млини, питаємо де дім п. Наливайка. Коло шостої год. входимо на обійстя п. Наливайка, емеритованого вчителя й директора каси в Ольшаниці. В домі крім мешкання п. Наливайка та каси, міститься ще станиця жандармерії. Опісля п. Наливайко погостив нас доброю вечерєю. На нічліг пішли ми всі до стодоли сусіда п. Наливайка. Спали всі знаменито, бо солома була свіжа, а до того дали нам "гук" постелі.

По сніданню в 6 годині пустилися ми в дальшу дорогу.

Почавши від Ольшаниці скрізь уже рівнина й розлягається широкий вид на всі сторони. Перед Скварявою під час їзди поїзду фотографувалися ми при торі. Ввійшли до Скваряви. Це досить велике село. Хати будовані з дерева так, що поміж стовпи вкладають грубе дилля, яке знову збивають поперечками. По дорозі вступили ми на одногодинний відпочинок до пароха Скваряви о. Дольницького, але забарилися дещо довше. З о. Дольницьким ходили ми на могилу Шашкевича, що її висипали там на просторому майдані старанням членів читальні "Просвіти". На могилі високий дубовий хрест, а по боках дві сосни. На могилі ми всі фотографувалися. Зївши добре друге снідання в о. Дольницького пустилися в дальшу дорогу.

Ввійшли до села Белзця, перед селом Бужком купалися ми в Бузі. Купіль оживила всіх, дорога стала багато легшою. В селі при колодязі робили лімонаду, щоби прохолодитися. Відтак ішли попри село Білий Камінь, відділене від села Бужка тільки дорогою. По лівому боці село Розваж. Усюди в цих сторонах піски.

Вкінці опинилися ми під Білою горою, під горою Маркіяна. Стрічає нас підлисецький селянин:

— Панове куди, до фігури?

— Так, — кажемо, — до фігури.

— Тут в осени було народу сила силенна. Ціла гора була вкрита людьми.

— А в суботу було багато студентів? — питаємо.

— А було так коло сотки.

Ми сподівалися, що вже значна часть могили біля хреста буде всипана, а тимчасом застали там лиш невелику купку землі, неначе б тільки для зазначення, де має стати могила. Оглядаємо пам'ятник. Сам собою він величезний і коли стати близько нього робить імпонуюче вражіння, але коли дивитися здалека, відки маємо вид на цілу гору, робить враження трохи чи не звичайної "фігури".

Від пам'ятника з гори пречудовий вид на цілу околицю. Видно села Юзьковичі, Ожидів, Підлисся та хвилюючі збіжжям поля. Тепер ми зрозуміли, чому Маркіян із такою тугою згадував своє рідне село, чому співав про Підлисецьку гору:

"Підлисецька горо біла,
Як тебе не бачу,
Так ми тяжко, так ми сумно,
Що трохи не плачу".

Ми зрозуміли теж, що тут на цій горі прозябали в серці нашого поета перші зерна любови до рідної землі, до рідного народу.

Ледве ми розглянулися по горі, як нечаяно наші очі поразив пожар у селі Юзьковичах. Дим зносився вгору клубами, а червоні вогненні язики перекидалися з будинку на будинок і скоро захопили щось чотири загороди. М. Венгжин мерщій розложив апарат і відфотографував пожар. Опісля відфотографував цілий пам'ятник, а відтак цілий педесталь і нас під ним.

Входимо в село. Парохіяльні будинки мають гарне положення, на боці наче який двіроч, окружені високими деревами. Здалека вже побачили о. Тарнавського, тамошнього пароха. При вході на обійстя звернув нашу увагу старенький дуб, що росте біля колодязя. Догадалися, що це той самий дуб, що про нього співав Маркіян:

"Там колодязь студененький,
А дуб воду тягне,
Не так щастя, як той води
Душа моя багне".

О. Тарнавський прийняв нас дуже радо й щиро гостив у себе. По підвечірку велися розмови на різні теми, головно ж про Маркіяна та його часи. О. Тарнавський показував місце, де стояла хата, в якій мешкав Маркіянів дід о. Авдиківський і в якій родився Маркіян. В хаті бачили ми великий портрет Маркіянового діда. Довго ходили ми по цих місцях кудюю бігав, де грався малий Маркіян, а котрих він, полонений їх красою, ніколи не забував.

"Шуми вітре, шуми буйний
На ліси, на гори,
Мою журну неси думку
На підлиські двори.

Там ти скаже дуб старенький
І один і другий,
Як там жив я ще маленький
Без журби, без туги.
Там ти скаже та соснина
Й всяка деревина,
Як там грало серце моє,
Світала година”, — співав поет про них.

Раненько запросили нас на снідання, на каву в саді під дубом. По сніданку розпрощалися з гостинними господарями, подякували за гостинність, натягнули наплечники, палиці в руки та й даліше в дорогу. Поворотом переходили ми знову через Маркіянову гору, даліше ішли лісом. Академик Тарнавський, що проводив нас, радив держатися разом, бо по лісах вештаються підозрілі людиці, що нападають на прохожих та рабують їх. В присілку Цикова Пасічниках бачили ми гарні й великі сади. Відтак ішли конюшиною й знову лісом у напрямі до Підгорець. Прийшли до Підгорець. Приходимо перед замок. Напроти замку старинний костел, дуже добре удержаний і гарний. Звертає увагу на себе цілий ряд статуй верх фасади.

Входимо до замку. Управитель замку пояснює нам усе дуже радо, часом переплітає деякі пояснення анекдотами. Оглянули всі залі. Залі мають назви, або від краски обиття, або від обстанови, або від цього, що в ній зложено, нпр. лицарська зала, тому що там зложена старинна зброя; зеркальна від цього, що на її стінах уміщено багато дзеркал; золота, бо стіни багато золочені; більярдова, бо в ній міститься великий старинний більярд. Цікаві теж старинні меблі Собіського та ін. Між образами є деякі, що їх цінять на кількадесят тисяч, а один навіть на пів мільйона. Ми шукали за звісними нам портретами наших гетьманів Богдана Хмельницького та Івана Мазепи. Про цей останній сказав нам управитель, що по думці письменника Гната Хоткевича він не представляє Мазепи, але російського воєводу Шереметева. Зацікавив нас теж образ на стелі, що представляє козаків, а біля них польська та турецька старшина. Опісля ми довідалися, що образ представляє присягу козаків на вірність Володиславові IV. Виходимо на плятформу, з якої чудовий вид на околицю. Замок окружений товстими, високими мурами. З усіх чотирьох боків башти. Замок двоповерховий, але другий поверх валиться й туди не пускають. Із Підгорець попри гору Городисько прийшли до монастиря на Пліснеську. Монастир окружений муром. Були в капличці, де є криниця й пили воду. Даліше пішли оглядати церкву. Церква без іконостасу, на хорах органи. Монастир збудований 1700 р. Незабаром прийшов ігумен монастиря о. Залуцький, привітав нас дуже радо й повів до рефектаря на перекуску.

Вийшли о год. 3, прямували до Сасова, щоби оглянути фабрику паперу. Фабрика велика, робітників багато. Серед пекольного гуркоту машин оглядали ми папірню. Машини скубають шмати, а відтак варять їх аж поки

не побілюють і не розваряться на масу, а відтак ця маса перемінюється на тонісінкий папір, з якого роблять паперці до сигареток. Водні лінійки на папері вистругують склом. Фабрика, парк і вілля властителя освічуються електричним світлом. Вийшовши з фабрики пішли до Сасова, саме містечко негарне, відтак гостинцем просто до Золочева. Ліворуч бачили село Зозулі, що поперериване хуторами тягнеться від Сасова аж поза Золочів. Ввійшли до української бурси, де був приготовлений нічліг. Їли вечерю в молочарні "Хлібороб". Після вечері повернулися до бурси, куди прийшов надрадник Скобельський та намовив нас, щоби лишитися в Золочеві через суботу й оглянути всі золочівські українські інституції.

Спалося нам дуже добре, бо й тут надавали нам "гук" постелі. Спали довше як звичайно, бо нині не мали рушати в дорогу. По сніданку зібралися всі й чекали на директора. Прийшов директор і ученики пішли з ним до міста: були в "Родині", "Січі", "Бібліотеці", в адвокатській канцелярії д-ра Ваня, відтак пішли до "Народної Торговлі" на друге снідання. З "Торговлі" попровадив нас катехит о. Хмільовський до каси Спілки "Хлібороб", тов-а "Народний Дім" і філії тов. "Просвіта". О 3 год. фотографувалися ми на бурсацькому подвір'ю wraz з надрадником Скобельським, оберляйтнантом Стефановим та адвокатом д-ром Ваньом. Після вечері у молочарні довго ходили ми по місті. Хоч вечір був ясний, то мимо того світилися лампи, не так як у нас в Рогатині, де ламп не світять, як тільки сподіються, що місяць їх заступить і дуже часто панує там "єгипетська темрява".

На другий день скоренько зібралися, зложили постіль і по сніданку, попрощавшись з префектом бурси, рушили в дорогу о 6 год. Йшли ми попри касарні, попри хлівню "Хлібороба", через село Вороняки, попри присілок Гевки й коло корчми Гребельки, та попри село Шпиколоси й село Ремезівці. Тут звернули увагу на це, що жінки носять тут волосся необтяте. Відтак перейшли ми попри ремезівський двір. З дороги побачили ми Золоту Липу і пішли туди купатися. Вода була дуже студена так, що довго годі було в воді встояти. По купелі пішли назад під гору й почали варити їжу.

О 2 год. вийшли ми з ремезівського ліса в дальшу дорогу. Переходимо село Угорці, дальше присілок Цици, попри Коропець, Голоти, Біршани до Поморян, куди прийшли на 4 год. В Поморянах заночували в о. Склепковича. Привитали нас дуже радо, повернулися з празника з Краснопуці. Після вечері пішли спати. Раненько по сніданку фотографувалися ми wraz із сімєю п. Склепковичів на східцях ганку й пів до шостої рушили в дорогу. Йшли через гору Лапаївку, високу 403 м. (найвище місце, на яким ми були за весь час прогульки). Гора вкрита лісом, ішли дві години. За лісом зробили собі одногодинний відпочинок. Потім ішли через Стриганці і через бережанський ліс.

О год. пів до дванадцятої прибули ми до Нараїва. По обіді пів до четвертої рушили ми дальше. Йшли попри Нараїв-село. Відтак ішли весь час лісом аж до Стратина. В Стратині вступили до фабрики содової води і випили по склянці. Відтак із Стратина полями прямували до ліса, щоби

через ліс дістатися до Рогатина. Але перед самим лісом почало лискати й греміти й пустився дощ з дрібним градом. Всі ми спішили до шопи, що стояла під лісом, але за той час добре помокли. Як лиш дощ устав рушили ми далше через ліс. Важка була дорога під гору, а до того ховзько. Перейшли ліс попри Підвиння на Кутці й Бабинці до Рогатина. Хоч важка була дорога, але хлопці трималися добре й дорогою навіть співали пісні. Так добилися ми до Рогатина й подалися до директора на вечерю. М. Венгжин зробив останній знімок при магnezійному світлі.

Отак скінчилася прогулька як і все кінчиться. Але милі спомини з пережитого й перебутого на прогульці, лишаться її учасникам на все життя. Та й хосен з прогульки, особливо ученики віднесли чималий. Бачили багато, були по різних домах, навчилися багато. А попри це набрали витривалости, гарту душі і на тілі. Останнього дня зробили ми вповні 40 кілометрів дороги. Одним словом усі, хто задумував взяти участь у прогульці, а в останній хвилині відступив, мусить жалувати цього. Думаю, що ця наша прогулька дасть почин до щораз частіших таких прогульок, котрі ще краще вдадуться й хосен буде з них ще більший, бо ж це не будуть вже перші прогульки, буде вже досвід.

Кличем нашим, нашої прогульки було: "Все вперед, вперед!" Нехай же цей клич піде далше, хай захопить усіх, хай живе рух, хай живе життя!

"Діло", 18, 19, 23, 24, 25 липня 1912. (Передруковуємо з невеликими скороченнями, зберігаючи правопис оригіналу).

МИКОЛА УГРИН-БЕЗГРІШНИЙ

ДЕЩО З ХРОНІКИ "ПРЕСОВОЇ КВАТИРИ" УСС

Рогатин, дня 7 січня 1922 Року Божого

Радісне Різдво Христове ставало ще радісніше для мене й моєї сім'ї, бо вперше по закінченні наших воєнних мандрівок завітав до нас із Снятина наймиліший і коханий "вуйцьо" моїх дітей, незабутній секретар і скарбник "Пресової Кватири" УСС до славного листопада 1918 Року Божого, дійсний мій побратим, славний товариш учительських й усусуських дій, Антін Лотоцький, Тото Долото, Само собою не Руданський, Ярослав Вільшенко.

Як живі пригадалися миттю: "Самохотник", "Червона Калина", "Самопал", а там "Молоді Січі" ім. гетьмана Івана Мазепи, Богдана Хмельницького та перші кошові, Сокольський, Івась Гаврилко, Плевако, Дерев'янка, Дмитрусь Вирста, Михась Гева, Цимбал, Рицар, Макушак...

Пригадалися й учителі славної рогатинської гімназії, які робили з нами військові вправи в лісах і полях Рогатинщини та Бережанщини — Юліян Міськевич, Микола Щуровський, Лев Смулка, Микола Бабин, а потім і сам директор Михайло Галушинський... Благословив наші походи, вправи й "легку" зброю сам парох Рогатина, незабутній о. Павло Кудрик, а з ним і брат його проф. о. Теодосій Кудрик, о. шамбелян Степан Городецький, отці Яворський, Рудницький, Розлуцький...

За святочним столом при багатій куті пом'янули живих і мертвих співробітників "Пресової Кватири" УСС: "Льонтричну Ковбасу" — Огоньського, Старчука, Шкрумеляка, Баб'юка-Ірчана, Йосипа Куриласа, Михайла Гаврилка, Левка Геца, Кузьмовича, Тотоескуля, Горянського, Василя Бобинського..

З юнацьким оживленням цитує Антін Лотоцький виїмки з редакційної програми журналу "Вістник Пресової Кватири УСС":

"Здавна відчувалася потреба. Довший час виринала серед нас думка видавання такого органу. Сьогодні ця думка здійснюється появою "Вістника Пресової Кватири", інституції, що її головним завданням збирати й

Зустріч Українських Січових Стрільців у Рогатині 13 серпня 1934 року. Перший ряд (справа): Андрій Букеда, Іван Поритко, Ганна Дмитерко-Ратич, Іван Вербяний, Василь Кривоус; другий ряд (справа): Теодор Мрочко, Василь Бурачок, Микола Угрин-Безгрішний, Дмитро Хоптяк, Василь Ратич.

зберегти матеріали до історії "Січового Війська" — отже буде передусім подавати звіт про діяльність цієї інституції, а крім цього літературні твори січовиків та статті на різні теми". (Свистільники, травень, Р. Б. 1916).

Я пригадую заснування Видавництва "Червона Калина" в селі Пісочна, у травні, Р. Б. 1917 і свій поклик на перших сторінках:

"Гуртом в ряди! Борня кипить
За волю й славу України,
Од ляку ворог вже дрожить
За наші кривди та руїни!"...

та частину з вірша А. Лотоцького в першому числі "Самопала" (травень, Р. Б. 1916):

"А ми? Ми безсильні, серед бездоріжжя
Питаєм, з котрим то нам паном іти,
В раби, де найняться — сини Запоріжжя,
Де легше ярмо нам наложать пани"...

Постановили ми даліше продовжувати працю "Пресової Кватири" УСС, з огляду на політичні ситуації під усякими видами, сьогодні під польською окупацією під видом Видавництва "Журавлі" та закликати до співробітництва всіх українців, які непохитно визнають ідею Українських Січових Стрільців із першим збройним виступом у Році Божому 1914.

"Вістник пресової квартири У.С.С.". Ювілейне видання журналу-альманаху. 1918/19 —1953/54. Зредагували Микола Угрин-Безгрішний і Володимир Боярин. (Зберігаємо правопис оригіналу).

ЛІДІЯ ПЕТРІВ-БОБОВНИК

У РОГАТИНСЬКІЙ ГІМНАЗІЇ "РІДНОЇ ШКОЛИ" НОВОГО ТИПУ

Спомин учениці з 1933-1938 років

На переломі 1932-33 років у тодішній Польщі проведено реформу шкільництва, згідно з якою навчання в народній школі мало тривати 6 років, у гімназії "нового типу" — 4 роки та 2 роки в ліцеї — більш спеціалізованому. Коли я закінчила четверту класу народної школи, мої батьки вирішили підготувати мене приватно до дальшого навчання в гімназії, оскільки в Підкамені було всього 4 класи. Увесь матеріал з двох клас, себто з п'ятої і шостої, я вивчила за один рік, так що вже восени 1933 року здала вступний іспит до 1-ої класи гімназії "Рідної Школи" в Рогатині.

Рогатинська гімназія мала високоосвічених вчителів: директором був Омелян Бачинський, а від 1936 року — Михайло Кужиль; катехитом був о. Теодосій Кудрик. Вчили такі педагоги: Микола Угрин-Безгрішний, д-р Григор Дрогомирецький, Юліян Каменецький, Дмитро Козій, Ірина Чолій, Андрій Букеда, Михайло Тарашук, Василь Ратич, Оксана Пачовська, Іван Декайло, Володимир Грицай, Іван Вербяний. Рівень навчання був дуже високий. Кожного року відбувалися дві візитації: одну проводив інспектор Українського Педагогічного Товариства у Львові, а другу — польський інспектор Шкільної Кураторії "паньствової". Наші вчителі старалися, щоб учні здобули якнайглибші знання. Вони пильно виконували свої завдання. Учителі звертали увагу теж і на інші аспекти виховання молоді. Ціллю було виховати молодь на високоосвічених, характерних, добрих, товариських людей. В цьому відігравали значну роль різні гуртки та надобов'язкові заняття. Був хор, існував гурток Марійської Дружини, під час Великого Посту відбувалися реколекції під проводом о. Іринія Назарка, ЧСВВ. Кожної неділі учні сходилися до гімназійного будинку, опісля йшли двійками до церкви на Службу Божу. Юліян Каменецький провадив протияльогольний гурток, до якого належала більшість учнів. Діяла шкільна кооператива під керівництвом учнів. Великий мішаний хор провадив сам директор Омелян Бачинський, а по його відході — учитель німецької мови Володимир Грицай. Відбувалися різні імпрези з участю

Самоуправа IV класу Рогатинської гімназії нового типу. Сидять (зліва): Анна Боднар, Ігор Каменецький, Емілія Муращук; стоять: Дем'ян Поритко, Лідія Петрів, Степан Мандзій та Олег Кужиль.

хору та драматичного гуртка, наприклад, Листопадове свято, річниця бою під Крутами, 22-ге Січня, Шевченківське свято та інші. Були теж розвагові імпрези: Андріїв вечір, Святомиколаївська виставка з роздачею дарунків і різок, День матері, гімназійні вечорниці тощо.

В кожній класі була самоуправа, яка складалася зі сімох учнів. Завданням самоуправи було дбати про порядок, дисципліну, дружню поміч та естетичний вигляд класи.

Кожного року була щонайменше одна дальша краєзнавча поїздка — підводами або залізницею — до різних місцевостей повіту і далше, наприклад, до Бурштина, до Галича—Залукви—Крилосу, до Львова на "Східні торги", до монастиря ОО. Студитів в Уневі, до Гошова на прощу, до Черча та інших місцевостей. Були теж одноденні розвагові прогулянки до підміських лісів чи місцевостей.

Так минули чотири роки науки і прийшов червень 1937 року. Наша гімназія не мала права прилюдности, себто державної акредитації, отже учні, які закінчили четверту класу, мусіли здавати так зв. малу матуру перед окремою комісією. Було нас тоді 27 учнів — 7 дівчат і 20 хлопців. Львівська Шкільна Кураторія доручила директорові польської гімназії в Рогатині В. Даєвському провести цей кінцевий іспит. Це була, зрештою, перша матура того роду. В. Даєвський зарядив, щоб матура відбулася в

будинку польської гімназії перед учителями тієї ж гімназії. Єдиним нашим учителем, який був присутній на тій maturі, був наш катехит о. Теодосій Кудрик. Вже при письмовій maturі перепало відразу 20 учнів. Коли почалися усні іспити, перші чотири учні теж перепали. Така очевидна нахабна та несправедлива нагінка польських запеклих шовіністів викликала страшне обурення в Рогатині та околиці. Дальші іспити перервано на два тижні. Наші вчителі внесли скаргу до львівської Шкільної Кураторії; батьки вислали скаргу до Міністерства освіти у Варшаві; посол Степан Кузик протестував у польському соймі (парляменті). На жаль, всі ці протести не принесли успіху. З нашої класи, з 27 учнів, тільки троє дістали матуральні свідоцтва: Василь Захарків, Олег Кужиль та я. Було зовсім ясним, що йшлося тут не про незнання матеріалу чи незадовільну підготовку учнів. Було це типове для тих часів тенденційне шовіністичне наставлення польської влади до Рогатинської гімназії, щоб ця школа самоліквідувалася, бо була від початку свого існування "сіллю в оці" для поляків, або, як вони казали, "кузнею вивротовцуф" (себто заколотників). Польська влада частково досягнула своєї нікчемної мети, бо хоч 1-ша класа ліцею існувала в 1937/38 шкільному році, вже в наступному не було змоги провадити найвищу класу тільки з трьома учнями!

Мені довелося кінчати 2-гу класу ліцею у Львові, в українській гімназії "Рідної Школи" ім. Кокорудзів. Здала я maturу в 1939 році вже без перешкод чи пригод. Але виїхавши до Львова, я втратила контакт з Рогатином та майже з усіма давніми товаришами. По довшому часі довідалась я, що в 1940 році у львівських Бригідках советські енкаведисти замучили на смерть одну із моїх добрих товаришок — Нусю Боднар із Заланова.

Д-р РОМАН ОСІНЧУК

ЖИВЕЦЬ ЧЕРЧЕ

Спогади головного лікаря

*Мало в світі є принад
І короткий людський вік...
До побачення у Черчі!
До побачення за рік!*

Роман Купчинський

Наведені слова цього короткого вірша залюбки деклямували гості старшого покоління, а молоді ще й підспівували, коли верталися після кількатижневого лікування в Черчі чи по коротких суботньо-недільних відвідинах. Черче стало відомим на західніх землях України як українське лікувальне заведення, а при тому як найбільший відпочинково-розваговий вакаційний осередок, якраз перед Другою світовою війною (1928-1939).

Ранньою весною 1932 року широковідомий у Львові редактор Льоною Лепкий, до речі, директор спілки "Живець Черче" та мій добрий знайомий, запропонував мені посаду головного лікаря заведення. При тому сказав, що власне шукає такого лікаря як я — молодого, енергійного й життєрадісного. І це має бути вже в цьому сезоні, що розпочинається у червні. Я без надуми погодився, хоч не очікував нічого особливого, а тим більше не уявляв собі, що присвячу живцеві Черче кілька років лікарської праці. Не питав я взагалі про характер праці, обов'язки чи права. Отже, при кінці червня 1932 року приїхав я на залізничу станцію Потік-Черче (лінія Ходорів — Тернопіль). На гостей очікували підприємчиві черчанські господарі зі своїми бречками. Мене підхопив найбільш рухливий господар Іван Гладун і по дорозі (4 кілометри) успів поінформувати про багато справ. Дорога вела через досить плоску гору, звану Гирда, а там простягалася долина "Кут". На цій долині впливали три джерела чистої, що смерділа "гнилими" яйцями, сірчаної води. Джерела впадали в потічок. Оту воду вживалося до купелів. Подальше копали чорне болото "боровину" для гарячих окладів і болотяних ваннів.

На широкій долині (8-10 гектарів) уже красувалася вілла, що називалася "Палатка" — головна будова заведення. Дещо далі стояв невеликий будинок лазничок. Недавно прокладені стежки перетинали мураву, були обсаджені молодими деревцями. Одна із стежок вела до джерел з іншою мінеральною водою до пиття. Взагалі у селі було багато цілющих джерел,

Над річкою у живці Черче: Леонід Яблонський ("Ябцьо"), Мелася Кудрик та Іван Костюк ("Ванька").

чистих вод. Були також дві невеликі річки: одна мала назву Потік і плила через ціле село, друга — Струга — брала початок у Заланові, а в східній частині Черча єдналася з Потоком.

Сам Гладун переробив уже свою досить простору хату для винайму гостям. Таких господарів, як він, у Черчі було більше. Вони пристосували свої хати, а деякі збудували нові, для піднайму гостям, яких привозили бричками зі залізниці до живця.

От я і звернув свої перші кроки до "Палатки". Там уже чекали мого приїзду директор Льоньо Лепкий і управитель Степан Бованко. Вони й подали мені перші інформації стосовно ведення і праці живця Черче. Одержав я малу кімнату на партері для лікарського обслідування хворих та кімнатку на поверсі для мешкання. Це було все — надто скромно як для головного лікаря заведення, а обов'язків чимало: лікарський нагляд в лазничках, лікарська допомога в несподіваних випадках під час купелів, лікарська допомога хворим на місцях їхніх замешкань у різних непередбачених випадках, чи то зв'язаних з купелями, чи з якимись інфекціями — як вдень, так і вночі. Ані директор Л. Лепкий, ані управитель С. Бованко не відповіли на мої запитання відносно прерогатив лікаря заведення в самому лікувальному керівництві. Правдоподібно не прив'язували ваги до такої проблеми, або не мали фахової підготовки чи практики. Так розпочався мій перший сезон лікарської практики (і досвіду!) в бальнеотерапії у Черчі.

ДЕЩО ПРО ЧЕРЧЕ

Село Черче віддалене 65 км від Львова і 5-6 км від Рогатина. Нарховувало тоді приблизно 2,500 мешканців і вважалося одним із найбільших сіл Рогатинщини. Чисто українське, національно свідоме. Затишне літо, помірковано тепле, не надто холодно взимі. На тодішні економічні умови — середньо заможне, з кількома більшими селянськими господарствами. Своєю історією сягає, мабуть, до княжих часів, а назва пов'язана з монастирем, де були "чернці". Місцеві люди так і називали себе "чернецькі". Саме село розкинулося на великому просторі, замикаючи в собі чотири долини, оточені горбами Гирда, Скала, Павлова, Манастир. Лікувальне заведення "Живець Черче" розвинулося в долині "Кут". Одна дорога вела через Гирду до залізничної станції Потік-Черче, друга — на схід і південь до міста Рогатина.

Свій національний і економічний розвиток завдячували громадяни Черча власній працьовитості, притаманній солідарності, прив'язанню до Церкви та своєму громадському прововоді. Щасливим збігом обставин, Черче мало добрих парохів-священиків, таких як отці Левицький, Рудницький, потім і головню Іван Созанський, Теодосій Кудрик, Лев Бачинський, Іван Ратич, а від 1936 року Михайло Кравчук (відомий як перекладач Біблії). Всі згадані парохи Черча працювали в напрямі національного та релігійного виховання, зокрема сприяли доброму вихованню шкільних дітей, заохочували висилати здібніших до гімназії. Економічний розвиток села не лишався ніколи поза увагою парохів: чи це була парцеляція поміщицького фільварку, чи кооперативні підприємства, чи піднесення рільничої практики, чи, врешті, купелеве заведення. Мали щастя черчани теж і на вчителів, не лише добрих виховників молоді, але й працівників у культурному та економічному розвитку села, як довголітній директор школи Василь Дзедзик та визначний культурний і економічний діяч Петро Бігус — директор школи, один із засновників лікувального заведення, провідний діяч у кооперації і "Просвіті". Тож не дивно, що перед Другою світовою війною Черче було відоме своїми активними провідними селянськими родами. Були це Космини, Геби, Гладуни, Лібери, Дмитрови, Дячишини, Стеки. З цих родів вийшло багато професійних людей з високою освітою. Знав я особисто двох лікарів родом із Черча: д-ра Григора Дмитрова і д-ра Степана Степа. Були й інші. Осип Дячишин у своїй книжці "Черче — моє рідне село" з тугою й любов'ю згадує і про саме село, і про своїх односельчан. Живуть черчани і в Америці, і в Канаді, і в Австралії: всюди працьовиті, всюди діяльні в українському житті.

ЯК СТВОРИВСЯ ЖИВЕЦЬ ЧЕРЧЕ

Згадані смердючі джерела та струмок із запахом "гнилих" яєць не могли не звернути уваги на себе, а передусім тих, котрі до всього мають загострений нюх. Вже перед Першою світовою війною деякі селяни з

Черча купали в бочках зі згаданою водою рогатинських жидів. Ще частіше стали приїздити вони по війні, а за ними й деякі рогатинські ревматики, щоб у нагрітій воді з "панської криниці" вимочити свої болі. В 1926 році черчанський громадянин Павло Дмитрів збудував спеціальне приміщення з кітлами до нагрівання води та ванною до купелі. Очевидно, такі події піддали думку іншим громадянам Черча взятися за більше діло. Під проводом директора школи Петра Бігуса створено грошову спілку для викупу від громади цілої долини "Кут" та збудування окремих лазничок. На весні 1928 року "Купелеве заведення у Черчі" розпочало будову, а в 1929 р. красувалася вже й "Палатка". Кошти тих будов виявилися не під силу самим громадянам Черча, тим більше, що були ще й санітарні урядові вимоги. Голова спілки Петро Бігус вдався найперше за порадою до лікаря проф. Маріяна Паньчишина, а тоді до наших банкових кіл за фінансами. Відбулися консультації д-ра М. Паньчишина з д-ром Костем Левицьким (президентом Центробанку) та з іншими відомими банкірами із Земельного банку. У висліді постала нова спілка "Живець Черче, перше українське мінерально-боровинове купелеве заведення". Головою Надзірної ради нової спілки став д-р Кость Левицький, заступником і лікарським дорадником — д-р Маріян Паньчин; потім до неї ввійшли ще деякі урядовці згаданих банків. Членами управи були призначені Льоньо Лепкий — перший директор, Маркіян Кисілевський (з Центробанку) — другий директор. Третім, з невизначеним ближче значенням, кожночасний (не постійний!) представник Українського Лікарського Товариства у Львові як дорадник у лікарських справах. Очевидно, це й був найслабший пункт у найбільш важливій ділянці живця: такий делегат, навіть якщо ним був голова УЛТ, ніколи не був запрошений брати участь у праці управи живця. Вже навіть тут можна із здивуванням бачити, що в дирекції живця Черче не було як постійного члена головного лікаря заведення, а лише лікар-представник товариства і то з дорадчим голосом. Такої аномалії я не зустрів ніде в європейських купелевих заведеннях (про самі заведення скажу пізніше), навпаки, там головними директорами були лікарі. Управителем, чи пак "менеджером" живця Черче був Степан Бованко. Був це здібний будівничий, але не мав жодного досвіду праці в купелевих заведеннях. Про це скажу пізніше, а також про труднощі у праці живця.

ЛІКУВАННЯ КУПЕЛЯМИ ТА КУРОРТИ В ГАЛИЧИНІ

Лікування в кліматичних осередках чи купелевих заведеннях у літній період було відоме в Європі від найдавніших часів і не перестає бути популярним ще й тепер. Це, зокрема, відноситься до України. Купелі є одним із незмінних способів лікування. В старину найбільше розвинулися купелеві заведення за часів Римської імперії: це були часто дуже люксові комплекси з усяким обладнанням. Проте в середньовіччі це лікування призабулося. Щойно під кінець XVIII століття лікарі почали знову цікавитися

купелевими ефектами для лікування й для підтримки доброго здоров'я, як, наприклад, відомий вчений Прішніц. Крім англійців і французів, найбільше причинилися до розповсюдження водного способу лікування німці, які дали тут і наукове обґрунтування. З того часу діяли й діють численні курорти в Європі, особливо в Німеччині, як Баден-Баден, Вільдбад і т.д. У колишній Австрійській імперії зазнали й зазнають дальше великої слави такі місцевості як Карльсбад, Марієнбад, Йоахімсталь, Франценсбад, Піщани, Тренчин та угорські чи румунські курорти. Пригадую собі, що ще перед Першою світовою війною їхали до цих курортів через Галичину цілі гурми російських багатих купців: виїзд на купелі на Захід, мабуть, започаткував, як і все інше, цар Петро Перший.

На території України знаходилося багато місцевостей, де були лікувальні води, благодатне боровинове болото, мінеральні солі. Як і в Черчі, купелеве лікування відбувалося радше на місцевій базі. Але на західніх землях України ділянка купелевого лікування розвинулася досить швидко, рівночасно з чеськими, словацькими чи німецькими курортами. Черче розвинулося, мабуть, найпізніше з усіх.

Довший час лікування купелями не було цілком науково обґрунтоване. Наприклад, проф. Штанґе нарікав на такий стан ще в 1915 році. Але від того часу медична наука зробила і в цій ділянці великий поступ. Проте в Америці, а зокрема в США, коли справді наступив шалений розвиток модерної медицини, ширше лікування — кліматичне чи купелеве — досить занедбане або недооцінюване. А може закоштовне для звичайних людей? Мабуть, тільки фільмові артисти та платні спортсмені користають з цих природних благ.

В Європі лікування водами чи болотяними купелями надалі, або й щораз більше вживане як природний засіб. Мінеральні складники вод діють на тіло людини цілим своїм комплексом первнів та інших особливостей як йони, гази, солі, алькалічність чи кислотність, радіоактивність і т.п. Це теж відноситься і до боровини, де ще температура відіграє велику роль у ресорбції та гоєнні позапальних змін ревматичних недуг. А врешті сама особливість живця — купелі, масажі, води, лікарська опіка, свого роду дисципліна в лікуванні, дієтична кухня — мають благородний вплив на людське тіло. До того додайте ще виключення всіх домашніх клопотів та приємне товариство і хворий почувається набагато краще на тілі й душі.

В Україні діють тепер 90 різних лікувальних заведень, серед них і наше Черче. Особливо добра якість черчанської боровини та сірчані води сприяють успіхам, якими втішаються теж й інші купелеві місцевості Галичини, як Любінь Великий, Шкло, Немирів, Моршин, Трускавець і т.д. Інші західньоукраїнські живці як Щавниця, Риманів, Івоніч, Рабка відійшли, на жаль, до Польщі. Мабуть, усі ці місцевості обдаровані природними багатствами у тій самій геологічній епосі.

Здавна славиться лікувальними заведеннями Закарпаття. Відома так звана Закарпатська група курортів, до якої входять курорти: Верховина, Свалявська група, Синяк та інші.

ЧЕРЧАНСЬКА ДОЛИНА ТА ЇЇ РЕСУРСИ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ

Може найкраще було б спостерігати черчанську долину із гірки "Скала". Долина спирається на заході на дорогу, що веде на північний захід до ліска "Павлова"; тут долина широка на 200 метрів. Хворі використовували цю дорогу на проходи до лісу, де вліті пахли сторчки та інші лісові квітки. Тут же недалеко стояла "Палатка". Йдучи від "Палатки" у напрямі на схід, долина повільно звужувалася, після яких 500 метрів кінчалася кутом на північному сході. Тут було декілька джерел чистої мінеральної води з іншими прикметами. Два джерельця охоплено й оцямровано: одне було "вісімка", друге "дев'ятка" (про них навіть складено пісні!); зараз же за ними збудований невеличкий відкритий спереду павільйон, що давав нагоду гостям сидіти, попиваючи благодатні води та приємно проводити час відпочинку.

Ціла площа, особливо по західньому боці, — це грубі поклади доброякісної боровини. Дещо на схід від "Палатки" стояв будинок лазничок на 18 ванн. Ванни були з дерева, їх вживалося для сірчаних чи боровинових купелів. Зараз же на північ від лазничок копали боровину, себто масну й липку мазюку. До лазничок допроваджено теж струмок сірчаної води. Перед входом до лазничок нагрівалося в котлах і боровину, і сірчану воду до температури, приписаної лікарем. Обслуга привозила ванну на шинах до будинку, де вже чекали хворі. Сірчані купелі температури 38-41°Ц, а боровинові — 39-44°Ц, тривали 20-25 хвилин. Вимагане й приписуване лікарями повільне підвищення температури купелів мало за завдання адаптацію серця хворого та поступове побуджування тіла до щораз сильнішої циркуляції крові. Для людей із слабим серцем чи з якимисьь льокальними хворобовими змінами дозволено тільки боровинові оклади. Для деяких хворих були вживані т.зв. газові купелі, себто сірчані, але додатково насичені газом двоокису вуглецю. По відбутій купелі хворі відпочивали на тапчанах 10-15 хвилин. Усі процедури купелі й відпочинку приписував лікар кожному пацієнтові зокрема. По перших лікарських оглядинах хворий одержував ординаційну картку, де були точно означені якість, час, температура, частота купелів; там же зазначені були дієта, пиття мінеральних вод та спосіб відпочинку: проходи, лежання і т.п. Приписи відносно купелів обов'язували як хворого, так і обслугу. Загальний нагляд мав управитель, а теж час від часу головний лікар заведення.

Право ординувати для заведення мали різні лікарі, навіть лікарі в Рогатині, отже хворі мали свободу вибору і не конче мусіли йти до головного лікаря. Звичайно по 7-10-ох днях купелів хворий переходив другу контрольну лікарську візиту у свого лікаря і від нього одержував остаточні вказівки на ординаційній картці. Лікарська такса в Черчі була 5-10 польських злотих за час лікування. Треба підкреслити, що сюди приїздили також незаможні селяни, які діставали в лікарів і в заведенні окремі знижки оплат.

Незважаючи на докладні лікарські вказівки відносно купелів, не завжди

все відбувалося за приписами, особливо в перестеріганні температури й часу. Очевидно, ані некваліфікованій обслузі, чи навіть управителеві заведення, не було зрозумілим, чому поступове підвищування температури чи час купелі мають своє значення для кожного хворого зокрема, як теж для кожного хворого можуть бути інші. Хворі самі часто домагалися від обслуги вищої температури, ніж була приписана, і сиділи довше в купелі: як обслуга, так і управитель йшли їм на руку. Це викликало неодноразово непорозуміння між лікарем заведення і обсерваторією, зокрема тоді, коли обслуга кликала лікаря до термінової допомоги хворому у лазничках з приводу ослаблення серця чи іншої реакції на загарячі купелі. Такі й подібні випадки нехтування лікарськими приписами вказували на брак розуміння лікувального процесу в живці та не причинялися до доброї opinii серед лікарських кіл. І в тому напрямі треба б було вирішального голосу головного лікаря в управі живця.

ДІЮЧІ ЛІКУВАЛЬНІ СЕРЕДНИКИ В ЧЕРЧІ

Сірчані води. Сірчаними бальнеологічними водами називаємо такі води, котрі на об'єм 10 літрів мають принаймні 0.01 дт сірководню та деяку кількість солей як сульфати соди, потасу і магнезії. Крім того можуть бути ще малі кількості сполук хлору, йоду та карбонати кальцію чи соди. Черчанські води мають 0.1 дт сірководню (вонючого газу) на 10 літрів, багато сульфатів і карбонатів (головно кальцію, соди і магнезії). Питні води в джерельцях мали невеличкі кількості літія та заліза, а ще в менших кількостях сполуки хлору, йоду та двоокису вуглецю. Згадані хемічні сполуки чи йони у сірчаних водах діють під час купелі на поверхню шкіри, на нервові закінчення та на кровообіг у дрібних судинах. Деякі частинно ресорбуються у кров, впливаючи на загальний обмін речовин чи різні запальні процеси в тілі хворого (суглоби, шлунок, внутрішні органи). Все те причинюється до лікування опухів, позапальних згубинь, хронічних змін у суглобах та інших частинах тіла. Води із джерел "8-ки" і "9-ки" мали дуже незначну кількість сірководню, зате багато всяких солей, вживалися до пиття в холодному або нагрітому стані (нагрівалося таки в павільйоні біля джерел), були пригожі для деяких ниркових, печінкових та шлункових хворіб. Лікарі приписували те чи інше лікування на підставі лябораторних аналізів. Першу таку аналізу перепроваджено ще на початку живця Черче; другу, дещо складнішу та точнішу, — вже за моїх часів у лябораторії проф. Вестфалевича у Львові в 1934 році. Порівнюючи його аналізи з пізнішими, вже радянськими урядовими, не знаходимо майже жодних різниць.

Боровина. Черчанська боровина походить із дилувіальної епохи. Складається з добре перегнилого рослинного матеріалу, перемішаного з дрібнозернистою кремінкою та з округлинами дрібних мушельок. Лежить боровина грубою верствою, прикрита ще шаром торфового болота, на самому верху ще й тонким прошарком звичайної землі. Правдоподібно, на

цій долині було колись озеро з буйною рослинністю навкруги й водоростями та з дрібними водяними створіннями: слимачками, черепашками і т.п. Коли посувався льодовик на південь і коли повертався на північ, засипав землю це озеро. Може й тому черчанська боровина має в собі багато товщевих речовин. Боровина ця дуже легка, питома вага досягає заледве 1.065. Це означає, що вона мало що тяжча від води. Шлямова консистенція, наявність органічних кислот (муравлина і гумусова), живичних тіл, товщевих сполук та мінеральних солей сприяють розтиранню та зміщуванню з водою. Крім того, всі ці прикмети активізують лікувальну дію, тим більше, що така боровина докладно прилягає до тіла без більшого насилення серця чи зниження тиску крові. Таким способом збуджується периферна циркуляція крові і підвищення обміну речовин, збільшується виділювання поту та ресорбція запальних ексудатів. Знижується і тиск крові.

Властивості черчанських купелів, як сірчаних, так і боровинових, були придатні для лікування усяких ревматичних хворіб, внутрішніх та жіночих недуг і навіть деяких шкірних запальних станів.

Купелі приписувалося найчастіше в комбінації сірчаних й боровинових чи газових ванн або окладів з боровини. Під час чотиритижневого купелевого сезону хворі брали 10-12 сірчаних та 8-10 боровинових купелів. Тодішні ціни виносили: 1.5 злогого за сірчану, 2 зл. за газову та 2.5 зл. за боровинову купіль, що виходило приблизно 50 зл. за лікувальний сезон. До того доходили ще оплати за помешкання, харчі і т.п. та лікарські візити. Отже, в загальному, Черче було для міщухів чи заможніших громадян дешевим курортом. Проте для селян були ці кошти дещо високі, тому багато з них одержували знижки за купелі чи за лікарську пораду. Селяни, зокрема, відчували брак здорової дешевої кухні в Черчі.

ГОЛОВНИЙ ЛІКАР ЗАВЕДЕННЯ: ЙОГО СТАНОВИЩЕ Й ПРАЦЯ

На самому початку творення живця Черче головним лікарем був урядовий лікар (званий фізик) д-р Рунґе з Рогатина. Він або ординував у Рогатині, або час від часу приїздив до заведення. Коли ж живець Черче перейшов у руки львівської спілки, головним лікарем став д-р Остап Прийма зі Львова. З невідомих мені причин, по двох сезонах д-р Прийма залишив Черче. В сезоні 1931 року ординував д-р Владичин, що теж лікувався рівночасно з приводу хронічних суглобових змін. Як вже згадано на початку, в сезоні 1932 р. я став головним лікарем заведення. У мої функції входило: догляд хворих у купелях у випадку якихось недомагань серця чи загального ослаблення; контролю праці обслуги в лазничках; опіка по домах через якісь несподівані випадки чи захворювання, а також інфекції.

Вступні оглядини хворих не входили в обов'язки головного лікаря.

Хворі могли вибирати собі будь-якого ординуючого лікаря. Бувало нас, лікарів, звичайно 4-5 на сезон. Як управа живця, так і головний лікар заохочували і сприяли приїздові лікарів до Черча на сезон. Я особисто заохочував до ординації в Черчі лікарів-спеціалістів. Так, від сезону 1935 р. постійно ординував мій колега зі Львова гінеколог д-р Олександр Лаврівський. Ординували у Черчі такі лікарі з Рогатина: д-р Григор Дмитрів, д-р Лонгин Мельник та постійно, цілий сезон, д-р Петро Онуфрик.

Очевидно я, як й інші лікарі, приймав хворих (тих, які до мене зголосилися!), робив вступні чи пізніше контрольні дослідження та приписував на ординаційному листку методи лікування. За це одержував, як і кожний лікар, одноразово 5-10 злотих. Не було дуже багато пацієнтів, 10-15 денно. Як відомо, у виборі лікаря відіграють роллю не лише медичні кваліфікації, але й сама особистість, зовнішній вигляд, підхід до пацієнта та лікарська "слава". Отже, одні лікарі мали більше, а інші менше пацієнтів. Я особисто, з різних причин, користувався великою популярністю, до чого об'єктивно мушу признатися. Але, може, мав я для того більше даних. Моє лікарське зацікавлення було в ділянці внутрішньої медицини, зокрема кардіології, електрокардіографії та ревматології. У зв'язку з тим я студіював фізіотерапію та бальнеологію. Ще перед моїм першим приїздом до Черча відвідав я такі живці: Любінь, Немирів, Моршин і Трускавець, вивчаючи їхні лікувальні та діагностичні ресурси. Це й давало мені ширший погляд на лікувальні властивості Черча. У слід за цим постали в мене деякі пляни на розбудову чи поліпшення, що теж повинно було причинитися до популярності живця Черче не лише серед українських лікарських кіл, але й польських, і то як у Галичині, так і в цілій Польщі. А це вже був би справжній розвиток живця.

На тему деяких моїх нових проєктів мені доводилося говорити лише приватно з директором Лепким або з управителем Бованком, бо на засідання дирекції, на яке приїздив ще другий директор Маркіян Кисілевський, мене не запрошували й opinii лікаря заведення не слухали.

По закінченні мого першого сезону в Черчі, я знову повернувся до своєї шпитальної праці у Львові під проводом д-р Чижевської, яка знала мене ще із клініки внутрішніх хворіб як студента медицини. А що була про мене й мою працю доброї opinii, давала мені звільнення на сезон в Черчі. Це дозволяло мені жити протягом десяти місяців у Львові, працювати в її відділі безплатно та відбувати спеціалізацію.

Неодноразово зустрічався я в зимовий час з Льоньом Лепким у Львові на різних товариських спектаклях, але про відносини в Черчі не було розмов. Щойно з весною 1933 р. знову запрошував він мене на лікаря живця Черче. З деяких причин, від мене незалежних, не міг я цього запрошення прийняти. Мою відсутність відчували, мабуть, не лише хворі, але й дирекція заведення, отже, вже ранньою весною 1934 р. запросив мене директор Лепкий до Черча, але ще й вдався до д-ра Панычишина, щоб той вплинув на моє позитивне рішення. Від того часу аж до 1937 року працював я в Черчі кожного сезону, з думкою працювати в майбутньому сезоново як

головний лікар заведення, а по сезони практикувати як інтерніст-кардіолог у Львові. Проте я поставив деякі вимоги до себе самого та мав деякі пляни й вимоги до управи Черча стосовно становища та прерогатив лікаря заведення.

Першим чином треба було робити пропаганду для живця Черче (як тут кажуть, "паблик рілейшин"). Отже управа висилала друковані проспекти з ілюстраціями заведення, з найновішими аналізами вод й боровини проф. Вестфалевича та лікувальними показами деяких захворювань. Ці проспекти висилали до українських лікарів у Галичині й Волині. У проспектах були теж інформації про кошти перебування та лікування в Черчі. Я, зі свого боку, розсилав особисто листи не лише до українців, але й до відомих у Галичині чужинців, а навіть у Польщі, писав пропагандивні статті до календарів і преси, зокрема до "Лікарського Вісника" УЛТ у Львові, виступав з доповідями про Черче на лікарських конференціях. У 1934 році зорганізував я перший лікарський з'їзд в Черчі, де мав доповідь про лікувальні середники Черча з представленням деяких хворих з добрими вислідами лікування, особливо суглобових недуг. І вже в 1934 році почався збільшений наплив хворих. Прибували теж деякі хворі-чужинці, поляки й жиди. Ревматолог з Варшави доцент д-р Гноїнський почав скеровувати до Черча на купелі своїх пацієнтів. Два дальші з'їзди лікарів (30-40 учасників) я зорганізував ще й у 1935 і 1936 році, під час літніх сезонів у Черчі. На з'їзди приїздили відомі лікарі зі Львова: Паньчишин, Бурачинський, Музика, Філяс, Максимонько, Подолинський та інші. Були теж д-р Воевідка зі Станиславова і д-р Білозор з Коломиї: оба мали великий вплив на збільшення кількості тих, які приїздили на лікування. Вже в 1935-36 роках кількість їх доходила до 800 осіб на сезон. Це було подвоєння у порівнянні з 1932-33 роками. В сезоні 1935 року збільшилася очевидно кількість купелів. Згідно із звітом на загальних зборах спілки, видано в сезоні 4,582 сірчаних, 5,891 боровинових та 5,975 газових купелів, 424 боровинових окладів. У згаданому сезоні спілка мала чистий зиск, отже на загальних зборах схвалено 2% дивіденди для уділовців.

Збільшений рух хворих вказував на зростання популярності живця Черче. Цей факт вимагав від управи живця послідовного плянування в напрямі модернізації лікувальних засобів, розбудови, а також усучаснення методів бальнеотерапії і фізіотерапії. Рівночасно треба було створити кращу опіку над хворими, а зокрема над селянами.

Передусім була пекуча потреба збудувати невеликий будинок для просторішого лікарського кабінету, для приміщення апарату Рентгена та електрокардіограми. Підручна лябораторійка для досліджування крові й сечі була необхідна. Дальше, дві шпитальні кімнати по 2-3 ліжка кожна, повинні служити для поважніших випадків реакції на купелі чи на якісь непередбачені інфекції. Врешті, була дуже потрібна кімната для фізіотерапії, діятермії, фарадизації, масажів, душів та водних масажів. Всі ці влаштування, апарати, як і сам будинок вимагали деякого грошового вкладу, але це можна було робити поступово, рік за роком, згідно із

наперед усталеним пляном. У цьому будинку нагорі повинно було бути помешкання для лікаря та кімната для чергової медсестри. Річ ясна, що й санітарний персонал повинен був бути фахово підготований. В будинку лазничок необхідно було мати окрему кімнату для боровинових окладів, а в павільйоні біля джерел невеличку піч для підгрівання вод. Ці останні дві дрібні вимоги виконано зразу. В сезонах 1934-35 рр. управа збудувала по другому боці алеї, навпроти лазничок, малий гарний павільйончик, званий "Грибок". Тут примістився невеличкий лікарський кабінет та каса продажу квитків на купелі.

Як лікар заведення, мав я змогу спостерігати найбільшу кількість тих, які приїздили на лікування у живці. Несучи до деякої міри відповідальність за здоров'я пацієнтів, бажав я зробити щось у напрямі поліпшення перебування їх у Черчі. Зродилася, отже, в мене ідея, а за тим і вимоги до дирекції (управи), про створення дієтичної кухні для потребуючих хворих, а також дешевшої здорової кухні для селян.

Врешті, без сумніву, настав час створити ширшу комісію з членів управи, лікарів, ординуючих у Черчі, та власників уже збудованих віллів. Завданням цієї комісії було б обдумати найкращий плян розбудови вакаційних віллів, розширення парку, поправи чи мощення доріг до заведення, а також евентуальної добре обдуманой розбудови самого села Черче. Тут малося на увазі ще цілий ряд інших поліпшень чи змін, котрі служили б кращому виглядові самого заведення та вигоді й приємності хворих, а з тим і дальшому ростові популярности живця Черче.

В наслідок мого вже трирічного досвіду в Черчі, в мене зроджувалися всякого роду нові ідеї й пляни. Носився я з ними, передумував на всі боки та деколи навіть при товариських зустрічах з Льоньом Лепким чи Степаном Бованком говорив про те. На жаль, якогось офіційного вислухання управою чи бажання висловитися на письмі я не дочекався до кінця сезону 1935 р. Не міг я ставити якихось вимог, бо ж не був членом управи живця. Крім того, був я свідомий, що управа не схоче (чи не може) сама схвалити плянів і їх виконувати. Всі нові проекти мусить схвалити Надзвірна рада спілки. Отже, стан у Черчі не мінявся, хоч заведення ставало щораз люднішим. Зростали і вимоги до нього.

В порозумінні (як звичайно) з Українським Лікарським Товариством, влаштував я в сезоні 1936 р. третій з'їзд українських лікарів у Черчі. Це був найбільш людний з'їзд: на нарадах представив я досить детально найважливіші проблеми та проекти лікувального порядку в живці Черче. В другій частині нарад демонстрував я теж пацієнтів з добрими ефектами водного чи боровинового лікування. Зацікавлення тими темами було велике. З'їздова резолюційна комісія схвалила ряд пропозицій до управи живця Черче і до Надзвірної ради спілки. Схвалені резолюції йшли згідно із згадуваними передше пропозиціями чи плянами. Від себе, без мого відомо, з'їзд додав вимогу до Надзвірної ради, щоб до управи заведення входив кожночасний головний лікар живця. Це була для мене несподіванка, досить приємна.

Українські лікарі, що прибули на свій третій з'їзд до живця Черче. Другий зліва — організатор з'їзду д-р Роман Осінчук. 1936 рік.

Я вже згадував, що у тому часі відбував я у Львові безплатну кількарічну спеціалізацію (тут це звать резидентурою) з внутрішньої медицини. Для спеціалізації з хворіб серця я особливо вивчив зовсім нову в той час електрокардіографію, а також клімато- і фізіотерапію. Плянував я виїхати на двосеместральний курс модерної медицини, плянований на 1936-37 роки у Відні. Туди притягали мене такі імена як проф. Еппінгер, відомий у світі кардіотерапіст, та проф. Шерф, теж відомий кардіолог та спеціаліст з електрокардіографії. Практичні заняття мали відбуватися в клініці та в окремих інститутах. Почав я, отже, старатися про пашпорт на виїзд до Австрії ще в 1935 році. Та тут міське львівське староство пригадало собі три мої політичні арешти, і відмовило. Зробив я відклик до воєводського уряду, але й там зустрівся з відмовою. За стараннями моєї пацієнтки в Черчі пані Ковнацької з Варшави, дістав я пашпорт на виїзд прямо з міністерства. Отже у вересні 1936 року був я готовий до виїзду до Відня. Тоді я вже був остаточно рішився практикувати внутрішню медицину у Львові у зимові місяці, а на літо присвятитися обов'язкам головного лікаря живця Черче. Отож пішов я перед виїздом закордон попрощатися з д-ром Паньчишином. Він схвалив мої особисті пляни, а пригадавши собі ухвали лікарського з'їзду в липні 1936 р., піддав думку піти разом до голови Надзірної ради живця Черче д-ра Костя Левицького на розмову. Розмова відбулася в кабінеті президента Центробанку (ним був д-р Кость Левицький). Я представив свої пляни стосовно живця Черче та заявив, що маю охоту надаліше працювати як головний лікар заведення. Це спліталося

з моїми особистими плянами виїзду до Відня, тим більше, що була добра нагода поїхати до інтернаціональних живців для обсервації і студій бальнеологічного лікування там же. Д-р Кость Левицький похвалив мої пляни й пропозиції та обіцяв передати їх до уваги Надзірної ради живця Черче. Ми всі троє, себто проф. Паньчишин, д-р Кость Левицький і я, розійшлися задоволені.

За кілька днів був я у Відні, місті визнаної тоді у світі передової медицини. Відбував я інтенсивні курси у згаданих вже професорів, а під час святочних та семестральних вакацій виїздив, згідно з пляном, до таких курортів як Франценсбад, Карльсбад, Марієнбад, Йоахімсталь; Баден у Німеччині; Піщани й Тренчин в Чехо-Словаччині; Марґаретенські лазні в Мадярщині. Мене, як лікаря купелевого заведення, всюди ввічливо приймали та про все докладно інформували. На собі я випробовував всякі їхні лікувальні способи й засоби. У деяких заведеннях був я гостем 2-3 дні — це були для мене дуже добрі лекції. В кожному з тих заведень були в проводі лікарі зі своїми асистентами. В дискусіях з головними лікарями одержав я багато потрібних інформацій, які думав використати в Черчі. Ці лікарі мали великі знання і досвід в бальнеотерапії, отже набув я добрі знання як на курсах у Відні, так і під час поїздок по курортах.

Живець Черче ріс, здобував щораз більшу популярність, так що, мабуть, в 1936 році був згаданий у польському "Пшеводніку уздоровіск" як вислід моїх неодноразових листів туди.

Після повернення з Відня я зараз же поїхав на сезон до Черча, повний надій на підставі деяких запевнень президента Надзірної ради щодо становища головного лікаря заведення та відносно поступового впровадження в життя моїх проєктів модернізації заведення. Закінчив я цей сезон 1937 року з успіхом, признаннями та популярністю серед пацієнтів Черча. Але не почув я жодного слова ні від дирекції, ні від Надзірної ради стосовно мого становища чи моїх плянів, тому постановив більше до Черча не повертатися, а сконцентруватися на розширенні власної лікарської практики у Львові. Це й був мій останній сезон у живці Черче. Про свої проєкти я більше не згадував ані з ніким не говорив. Від запрошення Льоня Лепкого у 1938 році знову їхати до Черча, я в чемній формі відмовився. Вдоволив я лише прохання Лепкого знайти когось на своє місце, то й підшукав колегу з медицини д-ра Турка (зі Стрия) та ще й відступив йому свої власні урядження в лікарському кабінеті в Черчі. А в Черчі все йшло по-старому.

Я відкрив свою приватну практику у Львові, крім того працював безплатно у поліклініці "Народня лічниця" як ординатор-інтерніст. Після відкриття українського шпиталю був я старшим асистентом внутрішнього відділу та єдиним серед наших лікарів у Львові кваліфікованим електрокардіографом.

У 1939 році, напередодні Другої світової війни, в Черчі розпочалася будова нового приміщення для лазничок. Будову закінчила нова влада через свою адміністрацію курортів. Збудовано теж санаторію з усіми

терапевтичними й діагностичними апаратами та проведено бальнеологічне лікування згідно з вимогами державного правління.

РОЗБУДОВА ЧЕРЧА ЗА 10 РОКІВ ІСНУВАННЯ

Як я вже згадував, у 1935 році в Черчі було коло 800 пацієнтів під час двомісячного сезону. Деякі з них перебували від 2 до 4 тижнів на лікуванні. Крім того, досить велика кількість людей приїздила на суботньо-недільні відвідини — чи то зустріти своїх рідних або приятелів, чи прямо, особливо молодь, на розривку та дуже популярні "дансінги". Отже, в тому самому часі нараз перебувало в Черчі понад 300 осіб, переважно українців. Серед них обов'язково було 10-20 селян. Завжди бувала якась горстка неукраїнців — поляків і жидів. Селяни розміщувалися переважно по хатах черчанських господарів, інші хворі у деяких перебудованих селянських домах або у віллах, які виростали довкола черчанської долини. Тому до речі буде згадати тут про всі будинки, які примістилися на площі живця чи навколо неї.

Першою, як вже було згадано, була "Палатка", збудована ще першою Спільною черчанців. Посвячено цю "Палатку" при великому здвизі гостей 21 липня 1929 р. Це й був головний будинок живця Черче, в якому, крім

Священики, які лікувалися і відпочивали у живці Черче, з єпископом Никитою Будкою (третій справа).

кухні та ресторану, містилися ще кімнати для управи, лікаря та велика забавова зала. На поверсі було 6 чи 8 мешкальних кімнат. "Палатка" була осередком товариського життя: до обіду й вечері пригравала музика, котра увечері грала до танців. Тут відбувалися концерти, відчити та різні імпрези, бо приїздили до Черча не лише хворі, але й відвідувачі з цілої Галичини й Волині, а також гості з більших міст Польщі — Кракова, Варшави і т.д. Відвідувачі були різного віку й професії: лікарі, професори, політичні діячі, визначні громадські особи, мистці, журналісти, священники, вчителі, музиканти й богемісти. Одним словом, старша й молодша братія, готова для зустрічей, розмов, танців, гри в карти чи аморних зідхань. Внутрішні стіни "Палатки" були розмальовані карикатурними постатями чи дотепними сценами вакаційного дозвілля в Черчі. Автором цих малюнків був незрівнянний Едвард Козак, тоді видавець гумористичного журналу "Комар". Над дверима до великої залі красувався сам Льюїс Лепкий з гітарою в руках як співає серенаду до якоїсь красуні. В середині залі були зображені д-р Кость Левицький і перший директор заведення Петро Бігус; на іншій стіні намальована оркестра, де при бубні сидить д-р Роман Осінчук; далше перший лікар живця Черче д-р Прийма, який обслідує гарну пацієнтку.

На схід від "Палатки" стояв кіоск з часописами та картками-фотографіями: тут "царював" п. Дронь, який був також власником книгарні в Рогатині. У цьому кіоску резидував теж інж. Горбай, прозваний "плягою" через настирливе фотографування всіх і вся (в дійсності був він приємною інтелігентною людиною).

Поза кіоском приміщувалася кругольня, а далі на схід стояв будинок лазничок зі широкою брамою, відчиненою до півночі, де й копали боровину. Там же був басейн з допливом сірчаної води і стояв величезний котел до нагрівання купелів.

Йдучи алеєю в напрямі на схід від "Палатки", по правому боці стояв невеличкий домок, званий "Грибок", якраз навпроти лазничок. Тут розміщувалася каса квитків на купелі та кабінет головного лікаря. При кінці алеї, на схід і північ, випливали джерела цілющих вод "вісімки" і "дев'ятки". Зараз за джерелами стояв невеличкий відкритий павільйон, там був малий котел для підігрівання води та лавки для охочих напитися згаданих вод. У павільйоні молоді гості закінчували свої вечори веселими піснями та романтичними серенадами. Стіни цього павільйону теж розмалював Едвард Козак, представляючи різні персонажі, головно пань і д-ра Р. Осінчука. Довкруги черчанської долини, на північному боці, стояли кращі селянські хати для винайму приїжджим на лікування. Там же, рік за роком, виростали менші чи більші вілли. Недалеко джерел була вілла Туринів — батька і сина-мистця. Біля неї збудовано віллу Оленських (мабуть, батьків малярки Аркадії Оленської-Петришин). Далі на захід була вілла Кіцили та його дочки Казі. Ще далі — перша збудована вілла "Надія" цукорника Стецькова зі Львова. Біля неї "Роксоляна", відтак "Учительська оселя" під управою дир. Петра Бігуса. Вже за дорогою, що вела до ліска "Павлова", красу-

валася невеличка "Богданівка", збудована українською громадою для вшанування 60-ліття народження письменника Богдана Лепкого. На південній границі черчанської долини, біля згадуваної "Скали", стояла найбільша з усіх "Амат", що була власністю адвоката з Дрогобича д-ра Романа Савойки та Степана Бованка. Під "Скалою" приміщувалася ще маленька дерев'яна, дуже чепурна капличка, де священники, що приїжджали на лікування, відправляли Богослуження.

Згадавши вже розкинені більші селянські хати поміж віллами, слід назвати "Гладунівку", яка стояла поруч із "Богданівкою". У самому селі були теж більші хати, наприклад, хата Лібера та інші, які служили гостям Черча приміщенням чи харчем.

Щодо проблеми розбудови Черча, то можна завважити, що вілли будовано без попереднього планування, відносно їхнього розміщення, стилю чи навіть зручності для пацієнтів. Взяти хоч би будову сходів, які у жадній віллі не були придатні для вжитку хворим на ноги чи калікам. Сходи були зависокі, важко було ходити по них здоровим, не те що хворим на артрит чи ревматизм... І тут ще більше проявлявся брак плянувально-дорадчої комісії, про яку вже згадувано. Така комісія напевне подбала б про раціональність будови чи навіть про стиль.

Оркестра "Ябця" — Леоніда Яблонського (стоїть посередині). На басі грає Льоньо Лепкий.

Ліда Кудрик, інж. Євген Пиндус та Любомир Прокопович перед "Палаткою". Серпень 1935 року.

Д-р Роман Осінчук вітає молодят Наталку Бігус і Леоніда Яблонського ("Ябця") після шлюбу, який давав єпископ Никита Будка.

ЖИВЕЦЬ ЧЕРЧЕ — ОСЕРЕДОК ВАКАЦІЙНОГО ДОЗВІЛЛЯ І КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ

Багато українських міщухів-городян (переважно зі Львова) виїздили на літні вакації до різних гірських місцевостей у наших прегарних Карпатах і там творили невеликі українські товариські середовища. Це були Підлюте,

Прощання гостей — о. П. Дуткевича і "цьоці" Кульчицької (зліва) — на залізничній станції Потік-Черче, які від'їжджають додому після відпочинку в живці. 1938 рік.

Зелемянка, Ворохта, Косів, Камінь Довбуша, Сколе, Яремче, Синевідсько... Проте з хвилиною розвитку живця Черче, що віддалений приблизно 65 км від Львова, почало пульсувати культурне життя під час вакацій сильніше, ніж деінде і як дотепер. Крім хворих, почали туди приїздити на вакаційне дозвілля і здорові люди, молодші та старші, які шукали своєї рідної атмосфери подальше від гамірливого міста. Особливо людними були суботи й неділі: тут були зустрічі, забави, танці, культурні імпрези, літературні вечори, концерти, навіть спортові ігри. "Палатка" була місцем різноманітних імпрез. Рестораном "Палатки" провадили пані Юзичинська та інж. Нижанківський. Під час сезону тут пригравала музика до обіду й вечері, а по вечері — до танців аж до пізньої ночі. По суботах і неділях грала переважно оркестра улюбленого "Ябця" — Леоніда Яблонського, скрипаля. Оркестра Яблонського була добре відома у Львові, де на всіх баях, організованих львівськими студентськими товариствами, додавала охоти до танцю своїм жвавим темпом і свіжістю. Постійними членами цієї оркестри були піяністка Наталя Бігус-Яблонська (дружина "Ябця") та Іван Костюк (званий "Ванька"), відомий пластовий і громадський діяч в Америці, грав він на бубнах і на банджо. Якийсь час грав теж піяніст і композитор легкої музики Богдан Весоловський, деколи Анатоль "Тацьо" Кос (відомий пізніше як композитор Кос-Анатольський). Нерідко "Ябцьо" привозив зі собою різних добрих музикантів, гармоністів, басистів чи челістів. Таким чином мав завжди добре зложену оркестру легкої музики. Всі разом вони ще й приспівували до всяких модерних і традиційних мелодій.

Без сумніву, душею товариського життя в Черчі був директор Льоньо Лепкий. Льоньо грав на скрипці, співав та вмів організувати гостей до загального співу. Нерідко організовував нашвидку свою музику, щоб дати змогу відпочити чи потанцювати професійним музикантам... Отже, за фортеп'яном сидав частий гість у Черчі інж. Гузар, Льоньо брав скрипку, а д-р Осінчук брався до бубнів... Тоді зі співом пливли всякі "вальчики" до стрілецьких пісень, фокстроти чи навіть чардаш. Нерідко Льоньо організовував у "Палатці" чи на джерельцях хор, тож під його проводом лунали не раз і досить складні хорові п'єси, наприклад, "Гуляли, гуляли", де тенорам допомагали Дзюньо Луцький і д-р Осінчук (тенор студентського хору "Бандурист"). Про наш аматорський хор та наші пісні дуже похвально висловлювався присутній деколи в Черчі диригент професійного варшавського хору п. Ковнацький (чоловік нашої постійної пацієнтки). Таким чином творилася в Черчі своєрідна погідна атмосфера, яка включала ніби в одну родину і хворих, і лікарів, і дирекцію, і працівників. Це сприяло не лише доброму відпочинкові, але й здоров'ю. Льоньо Лепкий також укладав дотепні пісеньки — слова і музику — під ритм фокстрота чи якого іншого танцю. А співали їх всі — і музиканти, і гості. Наприклад, "Приїдь до Черча", або "А у Черчі добре жити, бо нема тут чим журитись. Дають їсти, дають пити, та й нічого не робити". Таке зайняття не було, очевидно, одним із перших завдань директора живця! Проте в товариській ділянці Льоньо Лепкий був незаступимий — і на це мав він завжди час. Льоньо теж організовував концерти професійних співаків чи інших музик. Виступали тут співаки Марія Сокіл, Гена Зарицька, Василь Тисяк, Іванна Шмериковська-Прийма, Дуда та інші. Постійною гостею була драматична артистка Леся Кривіцька. Концертував у Черчі піаніст Нестор Нижанківський та інші.

Тут відбувалися зустрічі політичні чи товариські таких відомих львівських особистостей як д-р Кость Левицький, д-р Степан Федак, д-р Володимир Старосольський, сенатор Михайло Галушинський, інж. Кульчицький, інж. Несторович, редактор Федь Федорців, Дмитро Донцов, проф. Ярослав Пастернак; з далекого Рівного приїздили посол Петро Певний, адв. Карлаухів, пані Ненадкевич з дочкою Іриною. Часто бували редактори зі Львова Роман Купчинський, Микола Голубець, Осип Навроцький, Василь Софронів-Левицький, Петро Постолук. З Дрогобича приїздили адвокати д-р Савойка і д-р Ільницький з дружинами, д-р Гарасимів зі Стрия, Доценки і Радловські зі Львова. З жінок треба згадати Асю Левицьку (дружину Дмитра), Блянку Баранову, Ольгу Бачинську, Асенку з дочкою Гейл, Вічковську, популярною гостею Черча була "цьоця" Кульчицька, постійно приїздила пані Король, звана "цинциличка". Приїздили теж священники: зі Львова о. Василь Лициняк, о. Олександр Яримович; з Дрогобича о. Ліщинський; з поблизького Потока приходив о. Денис Теліщук, з недалекого Рогатина — о. Теодосій Кудрик, з Вербиловець — о. Іван Щербанюк. Постійними гістьми були о. П. Дуткевич зі Львова і передусім Владика Никита Будка (помер на Сибірі як ісповідник віри). Всі ці гості знаходили

собі в Черчі цікавих співрозмовників чи партнерів до всяких розривок. Деякі залюбки проводили іграми чи розривками. В кругольні провадив та суддював єпископ Будка; в "цинциличці" царювали "цьоця" Кульчицька та о. Дуткевич; у грі в карти — панове Ільницький, Паславський, Гарасим, о. Ліщинський, о. Теліщук. На тенісовому корті вели перед пані Ільницька, Ябцьо та ще інші спортсменці. Дуже милий і частий гість Дзюньо Луцький виспівував на джерельцях у місячну ніч романтичні серенади. А тоді й зорі на небі танцювали та з усміхом споглядав на землю замріяний місяць...

* * *

Вже від довшого часу видатні люди різних околиць нашої вужчої Батьківщини Галичини стараються видавати регіональні збірники, аби в них закріпити на вічну пам'ять спогади про події, які відбувалися в даній окрузі, чи про людей, що ті події творили.

Багато часу минуло, як ми залишили рідну землю голіруч. Але залишилися спомини, які, як добрий сон, снуються у нашій пам'яті. Ці спомини може не зовсім докладні, але багато говорять і пригадують нам про події чи людей, вартіх уваги.

До таких спогадів належить і ця моя згадка про Черче, оперта не лише на власній пам'яті, але й на деяких матеріалах. Я дуже вдячний і всім тим знайомим, що дали мені фотографії з того часу. Особливо дякую Наталі Бігус-Яблонській за пояснення до світлин та за пригадку про різних людей з тодішнього жвавого й веселого товариського життя у живці Черче.

ФЕДЬ ФЕДОРЦІВ

ВІДКРИТИЙ СКАРБ

Кілька слів про Черче і черчанські води

I

Всі європейські часописи переповнені під теперішню пору дописами з купелевих і кліматичних місцевостей, від великих, світових купелевих осередків починаючи і малими, незначними й миршавими кінчаючи. В польській пресі зустрічаємо спеціальні рубрики ("літні еха"), в яких принагідні дописувачі змальовують принади купелевих і кліматичних осередків, головню на нашій національній території, на довгій, кривій лінії від Криниці і Щавниці до "польського Мерану", себто наших Заліщик. Ілюстровані журнали й додатки-ілюстрації до щоденників виповнюють підретушовані знимки з купелевих місцевостей. Тільки у нас, тільки в нашій пресі пусто і глухо. Бо й справді наші "літні еха" мало покриваються з лічничими місцевостями. Ми не концентруємося в означених осередках, тільки розпоршуємося, розпливаємося в чужому середовищі в різних місцевостях на "нашій, не нашій землі", або проводимо наш відпочинковий час у вакаційній діяспорі індивідуально-примітивним способом. Та й які можуть бути наші літні відгомони, коли всі мінеральні, як і інші природні багатства нашої землі в чужих руках, в чужому посіданні, коли ми в них тільки толерованими пасинками! З цілого ланцюга мінерально- і кліматично-лічничих осередків нашого Підкарпаття і наших гір та надчеремошного і наддністрянського півдня в наших руках опинилися — і то аж в останніх роках — тільки Зелемянка і Підлюте (в бойківських горах) і Черче (на Поділлі). Та з цих трьох наших початкуючих купелевих осередків як лічнича місцевість входить у гру лише одно Черче. Бо Зелемянка по суті є тільки відпочинковим місцем, а Підлюте зруйноване до тла минулорічною повінню.

І от про це наше Черче бажав би я написати кілька слів.

II

Коли я рішився провести свій відпочинок у Черчі, то — признаюся! — в цій моїй постанові ніякої ролі не грали патріотичні мотиви. Я вибрав Черче

як "малюм нецессаріюм", не маючи змоги поїхати деінде. Правда, на цю мою постанову вплинула ще лікарська оцінка Черча д-ра Т. Бурачинського, але головною причиною такого і не іншого рішення була чутка про дешевизну побуту в Черчі.

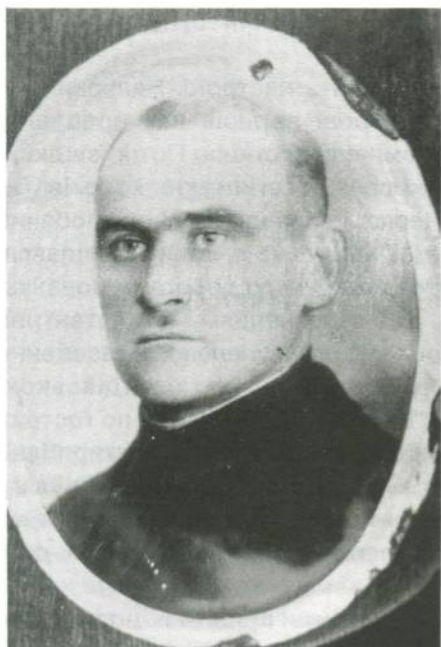
Ясно, що "малюм нецессаріюм" не підносить настрою. Навпаки, мій настрій значно понизився, коли я в Ходорові пересів на черепашну рогатинську залізницю, а опісля коли — поминувши стацію Потік (звідкіля 2 км. до Черча) — найшовся в зловіщих хмарах рогатинських копотів. По звісткам, з Рогатина мав іти автобус до Черча. І справді, на ринку побачив я новенький автобус. Та яке прикре було моє здивування, коли я довідався, що автобус іще не йде, бо поки-що неготова для нього дорога-мурованка, яка мала бути викінчена ще 1 червня. По запевненням "компетентних чинників" мурованка з Рогатина до черчанського купелевого заведення має бути викінчена з початком серпня. Довелось їхати жидівською балагулою під претенсіональною назвою "фіякра", стрясаючись по гострих камінюках, або западаючи у глибокі вибоїни та ковтаючи настирливий дорожний пил. Коли згадую про це, то тільки тому, щоби звернути увагу нових відвідувачів Черча на потребу висідати в Потоці, де щодня, часто даремне, дожидає нових гостей добра селянська підвода (часто і дві), щоби в 15-20 хвилин осягнути Черче.

Доїздячи до Черча, що розкунулося в досить привітній долині між подільськими горбками, побачив я гарні селянські хати, величавий одноповерховий "Народній Дім" (ще зовсім невикінчений), а далі невеличку вежу купелевого заведення на громадському обolonні. В близькій віддалі замайорів невеличкий лісок, а далі простяглися великі і просторі бережанські ліси. Коли ж я зустрівся з керманичами черчанського купелевого заведення п. Петром Бігусом, місцевим управителем школи, що є душею і всевідданим робітником-піоніром, та п. Василем Гладуном, метким і культурним начальником громади, що є — здається — білим круком між галицькими вїттами, то в мене моментально відлягло від серця і розвіявся пригноблюючий настрій. Кожний день побуту в Черчі корегував моє первісне упередження та підвищував мій настрій. По двох днях я почував себе вповні вдоволенем, і сьогодні благословлю ту хвилину, коли я вибрав Черче — як "малюм нецессаріюм". Не є це моя суб'єктивна думка. На цю тему говорив я з перебуваючими тут на лікуванні інтелігентами, з яких деякі (як напр. б. президент "Сільського Господаря" п. Михайло Луцький) мають без порівняння більші вимоги від мене — як з огляду на своє теперішнє положення, так і свій вік, — а всі вони в один голос виявляють своє вдоволення з побуту і лікування в Черчі.

III

У розмовах зі селянами хотів я дещо довідатися про повстання і минувшину Черча. Однак без висліду. Мені вдалося ствердити, що колись

ЗАСНОВНИКИ ЖИВЦЯ ЧЕРЧЕ

Війт с. Черче Василь Гладун.

Григорій Гладун.

Іван Гладун.

Директор школи і керівник черчанського купельового заведення Петро Бігус.

Степан Гладун.

Степан Дмитрів з дружиною.

(Світлини з колекції Івана Хіцяка з Черча).

давно село знаходилося далеко поза нинішнім Черчем на полі "Загумінки". Так називалося й село. На тих місцях іще й сьогодні виорюють деякі речі, надигають фундаменти, а перед кількома літами виорали навіть церковну кадилицю. В околиці, де сьогодні простягається Черче, по переказу мав бути якийсь монастир, жили якісь черці, а відсіля й пішла назва села. Черчанські (місцеві селяни кажуть: чернецькі) цілющі джерела тямлять найстарші мешканці села. З певністю можна твердити, що щонайменше від якої сотні літ тут лікувалися, головню на ревматизм, з якнайкращим успіхом. Були це в першу чергу жиди, навіть з далекої Мадярщини, а опісля місцеві та околичні селяни. Старі селяни оповідають, що ще малими хлопцями пам'ятають, що в тому куті села, яке простяглося над ярком, з якого б'ють цілющі джерела, скупчувалося до сотні мадярських жидів. Вони жили в хатах і по стодолах. Кожний селянин мав по 2-3 ванни, грів воду з джерел і купав своїх гостей без ніяких лікарських приписів. До Черча тягнули головним чином жиди, бо вони найбільше чуткі на своє здоров'я та все стараються його поправити — тимбільше, коли це можна досягнути дешевим коштом. Черчанські води спеціальними бочковозами забирали й сусідні двори, лікуючи підірвану всякими недугами шляхту. В пуківському дворі перебував якийсь зломаний недугою француз, якого на ноги поставили аж черчанські купелі, хоч він бував передтим і безуспішно лікувався в різних світових купелевих заведеннях. Такий первісно-примітивний спосіб використання лічничої сили черчанських вод тривав майже аж до світової війни.

В 1904 р. в околицях Рогатина відбувалися великі т. зв. цісарські маневри. Військові лікарі звернули увагу на черчанські води. Набравши води у пляшки, вони відіхали після скінчених маневрів у свояси. За якийсь час громада одержала з Відня пропозицію відступити віденській компанії на експлоатацію ярк з джерелами і громадським оболонням спершу на 30 літ, а опісля на 26 на таких умовах: громада відступає ярк з джерелами і громадським оболонням (на якого просторі тягнеться борвина) віденській компанії та доплачує 6,000 К. на направу громадських доріг. Компанія будує заведення на великий розмір з потрібними побічними будинками, пансіонами то-що. Після 30-ти літ (в пізнішій пропозиції спущено на 26 літ) ціле заведення з усім майном переходить на власність громади. Тодішній війт Федько Гладун усіма силами намагав, щоби громада згодилася на цю пропозицію, вказуючи на користи, які з того матиме село, але громадська рада не погодилася.

Після цього інциденту все вернуло до старого ладу. Місцеві селяни і перед війною, і після війни — зробили собі своєрідний промисл з черчанської води. Вони везли її в бочках до Рогатина і інших околичних містечок і там продавали жидам по 3 К., згл. 3 зол. за бочку.

В 1925 р. в Черчі заносилося на завязання селянської спілки для правильнішої експлоатації мінеральних вод. Тринацять (13) черчанських господарів зложило менш-більш по 10 зол., маючи на меті на моргові оболоння збудувати лазню та в ній поставити кілька кабін для свого села і

сусідніх сіл. Однак уже на самому початку в спілці повстали непорозуміння, спілка розв'язалася і справа впала.

Два роки пізніше, на початку 1927 р. знову виринула справа правильної експлоатації черчанських мінеральних вод. З приходом до Черча на управителя школи п. Петра Бігуса висунув ту справу наново нач. громади п. Василь Гладун. Переведено частинну аналізу черчанських вод д-ром Музикою й інж. Кандяком, на якій основі видали лікарське оречення доц. д-р Сабатовський і почесно відомий наш лікар д-р М. Паньчишин. Опісля створено селянську спілку з 6-тьох та за зложені і позичені гроші впорядковано 4 (чотири) джерела (всіх джерел є до 30), побудовано гарний купелевий будинок на сірчані і боровинові купелі з 17 кабінами, переведено в селянських хатах потрібні адаптації на прийом гостей і минулого року пущено в рух черчанське заведення.

IV

Цього року відбувається другий з черги сезон. Поки-що мало гостей в Черчі. Всього до 50 осіб, а з того понад 40 українців, а решта жиди. Минулого року гостей було далеко більше з відворотним відношенням між українцями і жидами, яких було до 80 прц., а українців 20 прц. Жиди в цьому році дискретно бойкотують Черче. Ще зимою у львівській сіоністичній "Хвілі" появилася допис з атаками на черчанських селян, закидуючи їм антисемітизм з тієї причини, що хтось вибив вікно черчанському жидові Беркові Крігові. Є це єдиний, правду кажучи, бідний жид, що ще втримався в Черчі. Живучи на клаптику поля, він займається ще й покутною торгівлею, скуповуючи від голодних на готівку хлопців збіжя, кури тощо. Розуміється з огляду на походження товару та бажаючи якнайбільше заробити на слабкому торговельному обороті, він платить дуже мало. На цьому підкладі від часу до часу приходять до прикрих інцидентів між купуючими і продаючими, що звичайно кінчаються вибиттям шиб, або іншим подібним актом пімсти. Рогатинські жиди перетворюють ці збиточні порахунки в "антисемітизм", б'ють на тривогу і відвертають жидів від черчанського купелевого заведення. Очевидно, того, що ті порахунки не є нічим новим та що управа громади їм протиділяла, ставлячи варту біля хати Кріга, сіоністичні дописувачі не згадують.

Ясно, що не цей "антисемітизм" є причиною жидівського бойкоту, тільки факт, що черчанські селяни не спішаються допустити жидів до спілки в експлоатації мінеральних вод і до торговельної "обслуги" купелевих гостей. Черчанське заведення все ще є примітивом, хоч і не первісним. Воно не може розбудуватися за відсутністю більших капіталів. Жиди пропонують більший грошевий вклад, але тільки на правах спільників заведення, а не звичайних кредиторів. Черчанські селяни-спільники, хоч як їм важко, не даються зловити на цей приятельський гачок. Одночасно деякі жиди бажали би набути хоч кусень ґрунту, щоби в Черчі виставити

свої ресторани. Годиться згадати, що нпр. багатий жид зі Стрілиск Нових Авербах за невеличкий кусень города пропонував господареві Дмитрові Стекові 800 дол. Селяни не поступаються перед жидівським напором, і це, а не неіснуючий "антисемітизм", є причиною жидівського бойкоту. Той самий Авербах минулого року незвичайно високо ставив прикмети Черча, а цього року дискваліфікує черчанські мінеральні води і силу їх цілющого ділання.

Тому нашим обов'язком звернути увагу на Черче і підтримати та розбудувати цей наш осередок. Не вважаю себе компетентним висловлюватися про силу і наслідки черчанських купелів. Цікавих відсилаю до авторитетної статті д-ра Т. Бурачинського та лікарської комісії, що з рамени нашого лікарського товариства перед трьома тижнями відвідувала Черче. Я міг би лише покликатися на лікарів: селян й інтелігентів, що на власному організмі відчули благодатній вплив черчанських вод і купелів. Всі вони одноголосно з подивом і вдячністю висловлюються про Черче. Минулого року тут був такий випадок, що селянка, яку знесено з воза, зовсім обезсилена і підірвана ревматизмом, з музиками прощала Черче після 6-тижневого лікування. Однак і не зовсім хворі, себто ті, що бажають спричинити регенерацію організму через переміну матерії, повинні завітати до Черча на 3-4-тижневий побут. А вкінці чому ми не мали б створити в Черчі свого вакаційного осередку — тимбільше, що Черче знаходиться в рівній віддалі від Львова, Станиславова і Тернополя. Хоч тут поруч купелевого будинку, знаменитих мінеральних вод і благодійних купелів нема ще комфортних (і розуміється дорогих) пансіонів та ресторанів, хоч Черче є ще примітивом як купелевий осередок, то все таки це примітив додатній. Черче має гарні й чисті селянські хати, навіть комфортні, з воскованими підлогами, простою, але гарною й вигідною обстановкою. Тут зайві коштовні одяги і не потрібно робити довгів на всі ті "фанаберії", яких вимагають розрекламовані купелі місцевості. Черче не лише пригоже як купелева місцевість, але й як відпочинкове місце.

Під теперішню пору Черче може помістити до 300 гостей (тепер є до 50) та легко видати денно до 200 купелів. Хата в Черчі на особу коштує до 40 зол., на дві і більше осіб або на сімю від 50 до 60 зол. В селі є дві кооперативи (головна і філія), з того одна біля заведення, де все потрібне можна купити. Хто не хоче вести хати, може харчуватися у місцевого управителя школи, згл. в ресторані, який управа заведення відчиняє з днем 20 ц. м. Пересічний одномісячний кошт побуту в Черчі разом з купелями виносить на особу 200-250 зол., на сімю 300-450 зол.

Благодатність купелів і мінеральних вод, дешевизна побуту та змагання створити з Черча чисто український осередок повинні спрямувати нашу громаду до своєї, тепер єдиної купелевої місцевості. Пам'ятаймо, що Черче є великим скарбом. Не даймо вирвати його собі з рук і в будуччині викинути поза тин, як це сталося з багатьома купелевими осередками на нашій землі.

"Діло", чч. 160, 161, 1928 р. Зберігаємо правопис оригіналу.

ЯР. КЛИМОВСЬКИЙ

ЗГАДКИ ПРО РОГАТИН

В українській державній гімназії в Тернополі буйно процвітали різні ділянки спорту. Добру славу мала футбольна дружина, що часто підсилювала УСК "Поділля" від самих його початків, тобто ще на декілька років до вибуху Першої світової війни. Пригадую собі, що наші "восьмаки" були кращими змагунами "Поділля", а ми, молодші, тільки подивлялися їм, а дехто й споглядав заздрісним оком. Згодом і я удостоївся одягнути виряд цього клубу.

Згадуючи Тернопільську гімназію, мені пощастило вже в п'ятій класі, сімнадцятилітнім юнаком, грати в першій дружині УГСК (Українського Гімназійного Спортивного Кружка), а водночас бути змагуном другої дружини "Поділля", крім того, резервовим першої.

Одного разу наша гімназійна дружина, яку запросив Спортивний Кружок української гімназії в Рогатині, вибралася туди під опікою нашого вчителя руханки Теофіля Остап'юка, щоб там розіграти товариські змагання. У рогатинській дружині грали добрі змагуни з-поза Рогатина, одним із кращих, пригадую собі, був Геба, а ще кращим за нього — Роман Міхенко, мій однокласник з Тернопільської гімназії, який саме тоді (не знаю чому) ходив до гімназії в Рогатині, а тому на грищі був моїм противником.

Усіх нас, тернопільських "копунів", розібрали до себе відпочити наші футбольні противники. Я був гостем Василя Шмігеля, мабуть, на два роки старшого за мене, тоді він міг бути в сьомій або у восьмій класі. Був високого росту, кремезний і широкоплечий, словом, атлетичної будови тіла. Накормив мене, як гусака, не підозріваю, що, мабуть, тому, щоб я менше рухався по грищі, бо знав, що граю в нападі.

Почалися змагання. Публіки багато, та найбільше шкільної молоді. Опікуном рогатинців був їхній учитель руханки Остап Цепинський. Своїм несамовитим голосом керував грою, не без того, що деяким змагунам це підбадьорювання йшло на нерви.

Мене у школі чомусь прозивали "Мачкою". Незалежно від того, що мене, може, дещо перекармив гостинний Шмігель, я був на грищі всюди-сущий, і коли мої співзмагуни помічали, що я задовго затримую м'яча, кричали "Мачка, подай!" Учитель Цепинський серед розентузіязмованої

публіки, не дочувши мого "когномен", щосили кричав на своїх підлеглих: "Уважайте на Качку!"

В одному моменті я опинився з м'ячем на декілька метрів від воріт рогатинців, а передо мною — тільки Шмігель. Думаю, не біда, бо його виминути мені не буде важко, роблю один кивок і вже минаю його з думкою змити воротаря, та довга нога Шміглі вдаряє мене у праве коліно і я, як довгий, — на землі. Суддя диктує карний мет і я лівою ногою стріляю голя сильним приземним попри поперечку воріт рогатинців. Я, очевидно, забув про біль у правому коліні, але Шміглеві із-за цього було дуже неприємно, як у нас казали, "не до шміги", бо підійшов до мене і довго вибачався за "почастунок", тим більше, що я був його гостем.

Вернувшись із змагань уранці до Тернополя, не було вже часу вступити до хати. Була за чверть восьма, саме пора бути в школі. Голодний, щоправда, я не був, бо приготували нам у Рогатині після змагань гарну прощальну гостину та ще кожний із нас дістав по великій "канапці" на дорогу, натомість був утомлений подорожжю, хотів дуже спати. Перша лекція якось пройшла, на другій не витримав і заснув таки на очах учителя. Учитель помітив, що я оперся на ліктях і заслонив руками очі, запитав товариша, що сидів біля мене, чи я, бува, не хворий, а той, замість брехнути, сказав, що я сплю. "Як це так, що Климовський спить на годині?" — "А так, пане професоре, бо він грав футбол у Рогатині з тамтешньою гімназією", — відповів мій сусід. "А стрілив ворота?" — запитав учитель. "Стрілив", — відповідає. "То хай спить, але після павзи обов'язково його збудить".

* * *

Заангажований у моєму рідному місті Тернополі на працю адміністратора театру "Заграва", мав я поїхати до Рогатина, де театр грав уже третю з черги виставу.

Це була рання осінь 1932 р. Зразу податися з театром у мандри я не міг, бо чекав на батька, який закінчив будувати приходство в Іщкові, а без прощання з батьком не хотів опускати рідних порогів. Крім цього ще треба було якось приготувитися до мандрів, хоча в той час не усвідомлював я собі, що вони триватимуть ціле моє молоде життя.

В суботу надвечір приїхав батько. Щоправда, йому не дуже було до вподоби, що вступаю до театру, але пригадавши собі часті "візити" польської поліції і неприємні обшуки, під час яких треба було добре стежити за руками поліціантів, щоб не підкинули "Сурми", рад-не-рад, погодився на мій виїзд.

Опинившись на залізничній станції Рогатин, годинник показував 8.40 вечора. За нецілої чверть години я вже був у театральній залі. Саме йшла друга дія "Запорожця". Арією Султана я прямо був зачарований, бо вперше прослухав її в такому доброму виконанні. Співав широкого діапазону, прекрасного забарвлення баритон, вирівняний в усіх регістрах. Коли співак закінчив свою партію ферматою, оплескам не було кінця.

Після закінчення дії я підняв свою валізку і ввійшов до гардероби, та яке було моє здивування, коли побачив, що Султан — це юнак, якому щойно неповних 18 літ. Це був Анатоль Радванський.

З мистецьким керівником "Заграви" і з усіма акторами я привітався, та перекинутися словами було годі, бо всі були зайняті виставою.

Після вистави на мене чекав гімназійний учитель Василь Ратич, в якого я мав мешкати на час вистав театру. Брат Василя Ратича був душпастирем у Тернополі і коли довідався, що я вибираюся до Рогатина, повідомив свого брата, щоб він узяв мене, як то у театрі казали, "на квартиру".

Моє перебування в гостинному домі Ратичів скріплювало ще те, що господиня дому під час Першої світової війни була в бойовій частині УСС-ів (із Галечко та Степанівною). І хоч пані дому сама не любила згадувати тих часів, щоб, мовляв, не виглядало на самохвальбу, але захочена моїми несмілими питаннями, спокійно, без якогось ентузіазму, зате дуже цікаво, розказувала про важніші фронтові епізоди. Слухаючи, мені ввижалися живі картини і до моїх вух наче продіставався гук скорострілів і гармат. Це все мені було дуже цікаве, тим більше, що я юнаком уже належав до підпільної трійки, з якої два мої співтовариші давним-давно на тому світі — Юрко Ковальський помер, будучи студентом Львівського університету, а д-р Анатоль Грицай — під час Другої світової війни.

З театром любив я заїздити до Рогатина. Рогатинці любили і цінили свій театр та залюбки гостили в себе акторів. Це була дуже вдячна публіка, рада театрові стати в кожній пригоді.

У Данильчу біля Рогатина жив посол Андрій Гривнак, який мені, як адміністраторові театру, теж був охочий допомогти, якщо б зайшла потреба.

В адміністративних справах також пропонувала свою поміч чи то у владі повітової, чи міській — Катя Стрийська; вона мала там налаштовані зв'язки, хоч посланкою не була, зате була вродлива. А перед вродою, відомо, м'якне і найбільш затверділе серце.

Рогатин, як й інші наші міста, залишив по собі дуже милий спогад!

СТЕПАН СКРОБАЧ

ТРИ МІСЯЦІ У ПОЛЬСЬКІЙ В'ЯЗНИЦІ

Був серпень соняшного й теплого літа 1938 року. Десь коло 7-ої години ранку, коли я збирався до праці в Окружному Союзі Кооператив у Рогатині, появилися на нашому подвір'ї у Вербилівцях два поліціанти і повідомили, що мене арештовують "в імені права". Яюсь обійшлося без ревізії — поліціанти тільки глипали сюди-туди, поки я одягався. До поліційної станиці в Рогатині було зо 2 кілометри, і ми пішли пішки, не зустрівши по дорозі майже нікого, бо було ще рано. Поліційна станиця знаходилася на тій самій вулиці, що й Окружний Союз Кооператив, але нікого із знайомих не було видно. Після зголошення завели мене до кімнати, де нікого не було, ані пізніше нікого туди не привели. Там пересидів я цілих дві доби, ніхто мене не переслухував, хоча вешталися поліціанти і "тайняки".¹ Передали мені обід від Союзу Українок, як це, зрештою, було прийнято.

Десь коло 7-ої години вечора другого дня посадили мене до авта і з парадом перевезли до в'язниці місцевого міського суду. Будинок суду і в'язниці знаходився справді дуже близько, але така парада була потрібна, щоб показати місцевим полякам пильність і оперативність поліції, яка береже "стан посядання".² В тюрмі міського суду заарештованих помістили (виявилось, що було нас 10) у досить великій кімнаті, де стояли лавка й кілька крісел. Не було де лягти, тож Ярکو Щербанюк зараз же вимагав від ключника, щоб з парафіяльної господарки у Вербилівцях привезли соломи. Але ця вимога десь застрягла, бо соломи не привезли... Любоко Прокопович підтримував нас на душі різними жартами й піснями, він вже випрактикував і тюрму, і Березу Картузьку. Чекаючи на солому, ми старалися задрімнути як хто міг. Ніхто не знав причини арешту.

Серед ночі розбудили нас поліціанти і, скувавши парами, повели на залізничу станцію, дещо віддалену від центру міста. Моїм партнером був Іван Самарик, дальші пари були: Ярослав і Омелян Щербанюки, Василь Шмігель і Любомир Прокопович, Михайло Лялька й Іван Грицишин, Іван Ошитко й Андрій Гаран. Так ми вирушили колоною, попереду якої йшли

1. *Тайняки* — члени таємної поліції, ходили в цивільному одязі.

2. *Стан посядання* — стан власности, посілости.

поліціанти з псами, з боків уніформовані й неуніформовані конвоїри. Похід замикали теж поліціанти з псами. На чолі походу йшов дуже відомий в Рогатині україножер Сьліва. О 4-ій год. ранку всіли ми до поїзду, а вже коло 6-ої були на станції в Потуторах, де пересіли на поїзд до Бережан. (До речі, цей поїзд йшов зі Львова через Перемишляни й Бережани до Підгаєць; ця лінія була дуже знищена в боротьбі з партизанами УПА в 1945-50 роках, її ніколи не відбудували, отже всі ті місцевості залишилися без залізниці. Тепер, наприклад, найближча залізнична станція для Перемишлян віддалена 32 км — станція Рогатин! Це так, між іншим.)

На станції в Потуторах, а потім і в Бережанах було багато поліції. В Бережанах спочатку повели нас з подібною ескортою до поліційної станиці, де після кількох годин чекання прийшов наказ відвести нас до бережанської в'язниці, що знаходилася на передмісті Рай. Так ми потрапили до "раю", не знаючи за що.

Завели нас на подвір'я тюрми, до канцелярії, де нас як небезпечних "вивротофцуф"¹ чуйна й миролюбна рогатинська поліція мусіла віддати під нагляд спеціалістам, котрі краще знали як поступати з такими, як ми. Найперше завели нас до купелі, під душ з холодною водою, що нас і обмило й відсвіжило. Уставили нас рядом перед канцелярією. Випадок хотів, щоб мене викликали першого до реєстрації. Канцелярист-поліціант став списувати мої особисті дані: він запитував по-польськи, я відповідав по-українськи, що спричинило інтервенцію — досить голосну (це чули всі мої співтовариші на подвір'ї) — якогось підстаршини, себто "пшодовніка",² високого на зріст та задирчистого. Він закричав: "Цо пан себе мисьлі, же тутай ест бурдель? По-українську може пан себе гадаць гдзесь там в Рогатине! Тутай ест Польска, належи мувіць по-польску!"³ Та я далі відповідав по-українськи і вже ніхто нічого не казав. Забрали в мене все, що я мав у кишенях і завели на переходову келію ч. 26. Це була досить велика кімната, завбільшки чотирьох звичайних, з великими заґратованими вікнами, що виходили на ґалерію чи балькон. Туди переходили час від часу наглядачі-ключники. Близько вікна не можна було стояти, та все ж таки звідти був добрий вид на велике в'язничне подвір'я. Я завважив, що дехто з моїх співтоваришів ще чекав на реєстрацію. Ключник-наглядач, який привів мене до келії, називався Лапінський. Як тільки він відчинив двері до келії, всі зірвалися на рівні ноги, станули в ряд. Я помалу ввійшов і став коло стола, поздоровивши всіх словами "Добрий день". Як тільки ключник-"оддзялови"⁴ замкнув двері, комендант келії звернувся до своїх підлеглих (їх було з 20 осіб) такими словами: "Ану, макогони, зробити

1. *Вивротовец* — порушник спокою, заколотник, бунтар.

2. *Пшодовнік* — нижчий поліційний чин у довоєнній Польщі, підстаршина.

3. *Цо пан себе мисьлі, же тутай ест бурдель? По-українську може пан себе гадаць гдзесь там в Рогатине! Тутай ест Польска, належи мувіць по-польску!* — Що ви собі думаєте, що тут бурдель (дім розпусти)? По-українськи можете балакати десь там в Рогатині! Тут є Польща і треба говорити по-польськи!

4. *Оддзялови* — той, що завідує відділом.

місце для пана!" Сам комендант був старшою людиною, з "австрійськими" вусами, кремезний, низького росту. Зробили мені місце у другому кінці довгого стола. Я був дуже втомлений, сів та й приліг на руки на столі з думкою заснути. Але сон не приходив, я продовжував лежати. За якийсь час заскреготав ключ у замку, всі зірвалися і станули в ряд. Я не встав, тільки підвів голову. Це був знову "пан оддзялови" Лапінський, який зараз же звернув мені увагу: "Як я психодзе, належи встаць!"¹ Тоді я встав, але далі стояв при столі.

Надійшов вечір, пора лягати спати. Комендант знову звернувся до підлеглих: "Ану, макогони, зробити місце для пана, на краю від стіни!" Говорив він і по-українськи, і по-польськи, я не випитував його ні про що, ані він мене. Виглядав на професійного кримінальника з довшим засудом. Певно співпрацював з адміністрацією в'язниці, а докладні інформації про "панів", себто про нашу групу, одержав ще тієї самої ночі від чергового, який проходжувався по галерії. Це не було тяжко, бо вікно було відчинене, а ліжко його стояло коло самого вікна! Про це розказав мені один із спів'язнів, молодий чоловік років 25, з околиць Нараєва, українець, арештований, мабуть, за безправне полювання в лісах.

Десять коло 7-ої години ранку збудив мене спів кримінальників, які, мабуть, виходили поза мури на працю кожного ранку, а верталися назад увечорі. Це була відома релігійна пісня "Кеди ранне встаюн зоже"² і її чув я щоранку. Зразу ж після цього кухарі приносили хліб і чорну каву. Невдовзі почав я (і певно всі інші) отримувати обіди від Комітету жінок міста Бережани, тим самим перестав діставати в'язничний харч.

Келія 26, як я згадував, була вигідна тим, що з вікна можна було бачити подвір'я. Кожного ранку з кожної келії окремо виходили в'язні на прохід і виносили т.зв. "кібель".³ Тоді мав я нагоду бачити всіх з нашої групи, бо були ми від себе відокремлені. Побачив я також Богдана Бігуса (він був, мабуть, у келії ч. 21 на поверсі) та Івана Костюка, який сидів внизу, в келії 13 чи 14. В келії ч. 26 був я приблизно вісім тижнів, опісля забрали мене до келії ч. 15, у тому крилі, де сидів "Ванька" Костюк. У тому ж крилі була теж келія-темниця, в якій і мені довелося посидіти кілька годин за голосний спів. Але коли я ще сидів у келії 26, що була перехідною, привезли туди велику групу поляків-людовців, які були колоністами в Підгаєцькому повіті. Виявилось, що вони брали участь у рільничому страйку, дуже тужили за домом, часто заливалися сльозами. Правду сказати, жаль було дивитися на тих польських патріотів, які, колонізуючи українські землі, отримували фінансову допомогу від польського уряду, а тепер, коли вже допомоги більше не діставали, домагалися поліпшення господарських умов. За це їхній власний уряд і їхня власна держава карали їх. В той час господарські

1. *Як я психодзе, належи встаць!* — Коли я приходжу, треба встати!

2. *"Кеди ранне встаюн зоже"* — Коли встають ранкові зорі (Ян Кохановський).

3. *Кібель* — відро для нечистот.

відносини в Польщі були у безнадійно-катастрофічному стані. Українська кооперація надавала допомогу українським господарям, бо зуміла виеліминувати чужий визиск. Хоч безславна польська пацифікація наробила українцям великої матеріальної шкоди, не змогла, одначе, знищити кооперації ані духу солідарности. Виходило, що полякам було скрутніше, ніж українцям... Польське гасло "Сільні, зварці і готові" парафразовано в тому часі як "Сільні в гембе, зварці до корита і готові до уцечкі".¹

Невдовзі дістав я, як й інші, копію обвинувального акту, з чого довідався, що нам приписують напад на поштову аґенцію у Фірлеєві. Село Фірлеїв, віддалене від Рогатина 8 км, мало свою поштову аґенцію, що розміщувалася у селянській хаті. Найближче село Рогатинського повіту було Кліщівна. Мабуть, фірлеївська пошта обслуговувала і поблизькі села Перемишлянського повіту — Дусанів і Кореличі. Саме день-два перед нашим арештом хтось вломився до цієї пошти: грошей там багато не могло бути, але, що найважливіше, — пропав службовий револьвер! Тож поліція впала на геніяльну думку, щоб із цієї незначної події зробити політичну аферу, тим самим заарештувати молодих українців та й причепити кожному закид приналежности до ОУН (Організації Українських Націоналістів). А за приналежність до ОУН польські суди карали людей 3-5 роками в'язниці! Отже, траплялася нагода не лише позбутися на довший час активного елемента, але й тим самим застрашити інших українців.

Викликав мене одного пополудня Лапінський і внутрішнім коридором запровадив до слідчого судді Вежбіцького. Вежбіцький запитав, що я маю сказати на всі ці закиди в обвинувальному акті. Я відповів, що всі закиди безпідставні, жодної участі в нападі на пошту я не брав і не належу до ОУН. Тоді суддя казав мені підписати мої зізнання і при тому повідомив, що незабаром відбудеться судова розправа і все виясниться.

Невдовзі після цього поліція зловила якогось злодійчука з револьвером, що пропав з фірлеївської пошти. Він признався, що вломився на пошту і забрав службовий револьвер. Тому й почали всіх запідозрених звільняти. Важко догадатися, чому поліція не змогла цієї справи затушувати. Мабуть, поліційні чинники іншого повіту подали зізнання до суду і вже не можна було нічого переробити.

Для моєї справи мама й брат найняли адвоката Степаняка, коли відвідували мене зараз же після мого арешту. Як протест проти бездіяльності судових чинників (а сиділи ми вже більш як два місяці) була оголошена голодівка. В часі проходу зустрів я Івана Костюка, і він подавав мені знаки, що і як, бо говорити було заборонено. Після трьох днів голодівки Костюк дав мені знак, що вже закінчуємо наш протест. Пригадую, як Лапінський зробив великі очі, коли й я виставив свою їдунку на коридор, як це робив кожного ранку перед голодівкою.

1. *Сільні, зварці і готові.* — Сильні, з'єднані й готові (до бою); *Сільні в гембе, зварці до корита і готові до уцечкі.* — Сильні на язик, з'єднані до корита (дармової їжі) і готові до втечі.

Так ми просиділи по три місяці за те, про що навіть не знали. Ціла справа була доказом несправедливості польського правосуддя, що навіть без доказів чи всупереч їм можна було будувати потрібне обвинувачення, перед судом прикриватися "конфіденціальними інформаціями" і дістати присуд, або, як казали, "вимір кари". Ще від часу горезвісної пацифікації таких присудів було немало, наприклад, Євстахій Гук відсидів шість років в'язниці за підпал скирт, яких він не підпалював, вини в суді не доказали, але "конфіденційні інформації" прийнято в суді як докази. Розуміється, ніхто ніколи не отримав жодного відшкодування за втрачену волю, за втрачені роки життя.

Колись, у середньовічні часи, говорилося, що "Польска нежондем стої".¹ Те окреслення можна сміло застосувати і до часів перед Другою світовою війною. А вже те, що творив польський уряд з українцями, характеризує Польщу як тоталітарну державу, не дуже ліпшу від нацистського райху. Можна сміло твердити, що якби війна так швидко не закінчилася для Польщі повною катастрофою, були б нас настигли ще гірші пацифікації й тюрми, ще жорстокіші концентраки, ніж Береза Картузька. І все ще чуємо белендіння "Не оддами Львова, ані Вільна!"²

1. *Польска нежондем стої* — Польща втримується на безладді. Тут варто додати, що слово *нежонд* має ще значення "розпуста", "проституція", а також означає "неуряд". Всі значення добре віддавали обставини в тодішній Польщі.

2. *Не оддами Львова, ані Вільна!* — Не віддамо Львова, ані Вільнюса!

Д-р ЛЮБОМИР ПИРІГ

ЗА ПОРОГОМ СМЕРТИ

Микола Пиріг, син Петра, молодший брат Михайла Пирога-учителя, був у родині Пирогів особою напівлегендарною, а вже для інших — зовсім легендарною. Були такі, що добре пам'ятали цього вродливого товариського учня Рогатинської гімназії, стійкого у своїх національних переконаннях та послідовного у рішеннях. Збереглася світлина з 1919 року, коли Микола разом з братом Михайлом та рогатинцями Іваном Шміглем, Михайлом Цоком і Дзярським відбували підстаршинський вишкіл у За-

Група рогатинців, які відбували підстаршинський вишкіл у Запасному Коші УГА в Березянах у квітні 1919 року: Микола Пиріг (стоїть другий справа), Дзярський (стоїть третій справа, помер у польському полоні в 1919 році), сидять (справа) — Михайло Цок, Михайло Пиріг (помер у 1944 році в тюрмі у Станиславові), Іван Шмігель.

пасному Коші УГА в Бережанах. Фактично є дві такі самі світлини: одна з приватної родинної збірки Пирогів, а друга з архівів НКВД в Києві — на цій другій Микола Пиріг зазначений фіялковим олівцем "X". Ця світлина була одним із доказів для НКВД засудити Миколу Пирого на смерть і вирок виконати 10 листопада 1937 року в Києві. Докладніші відомості про життя і смерть цього рогатинця одержав по довгих розшуках його братанич д-р Любомир Пиріг, син третього з братів Пирогів — Антона, аж в 1992 році, вже від властей України.

Микола Пиріг народився в 1899 році в Рогатині, закінчив чотири класи Рогатинської гімназії, коли вибухла Перша світова війна. В 1919 році вступив до Української Галицької Армії, брав участь у всіх воєнних діях УГА, переніс тиф, попав до польського полону, але втік звідти, щоб могти далі воювати за волю України в рядах Самбірського куреня УГА проти Денікіна. Треба згадати, що Микола почав свою військову службу вже в 1917 році, коли був мобілізований до ц.к. австрійської армії, звідки після розпаду Австрії перейшов до УГА. Залишився жити й працювати в Україні з вірою, що причиняється до її розбудови. Жив у селі Борівка Макарівського району Київської області, де працював книговодом колгоспу "Нове життя". Там заарештувала його советська влада 6 серпня 1937 р. і перевезла до горезвісної Володимирської тюрми в Києві. Миколу Пирого засудили за "підричну діяльність" і, як вже сказано, розстріляли 10 листопада 1937 р. Він став як галичанин і український патріот ще одним із "ворогів народу" під час божевільних переслідувань з наказу Сталіна. Тоді загинули й інші галичани: Іван Кулик, Василь Атаманюк, Мирослав Сопілка, Мирослав Ірчан (Андрій Баб'юк) та Іван Крушельницький — син Антона Крушельницького (в один час директор Рогатинської гімназії).

Десять у 50-их роках появився в Рогатині Іван Пирог (уже не Пиріг!), називав себе сином Миколи, але не підтримував родинних зв'язків. Доля Миколи Пирого характерна для того страшного лихоліття, що 70 довгих років носило назву "СССР".

ЛІДІЯ ПЕТРІВ-БОБОВНИК

ПІДКАМІНЬ — СЕЛО МОГО ДИТИНСТВА

У 1924 році митрополита консисторія призначила мого батька, отця Михайла Петрова, парохом Підкаменя. Спершу жили ми в дуже старенькій ліплянці, покритій соломою. З раннього дитинства пам'ятаю тільки деякі дощові ночі, коли мене сонну переносили в сухий куток, бо вода капала крізь стелю в кімнату...

У 1928 році з великими зусиллями збудовано нову муровану приходську хату. В тому ж році почала я ходити до школи. В нашому селі (колишньому містечку) школа була виключно з польською мовою навчання, а вчителями — поляки, які силою старалися спольщити українських дітей. Та це їм не дуже вдавалося. Пригадую, як у 3-ій класі була задача з такими питаннями: 1. Як називається твоя Батьківщина? 2. Як називається столиця твоєї країни? 3. Яка є її найбільша ріка?

Питання, розуміється, були по-польськи. На перше питання я відповіла "Україна", на друге — "Київ", а на третє — "Дніпро". Коли вчителька побачила мої відповіді, почервоніла й розкричалася: "Якщо б пан інспектор таке побачив, то подер би тобі зшиток!" А я спокійно відповіла: "Пан інспектор не є такий дурний, він знає, що тут є Україна!" Очевидно, повідомлено польську місцеву поліцію і мій батько мусів вислухати різні поучення...

Другий мій відважний патріотичний виступ був наступного року, коли наша школа давала різдвяну виставу, т.зв. "Яселка" ("Вертеп") по-польськи. Я мала ролю "Матки Боскої" (Богоматері), сиділа з побожною міною над Дитятком у яслах, а на кінець мала заспівати польську колядку "Люляй же, Єзуню". Мені це якось не виглядало на коляду, то я на весь голос заспівала українську коляду:

*Глянь оком щирим, о Божий Сину,
На нашу землю, на Україну.
Зішли їй з неба дар превеликий:
Тебе славити во вічні віки.*

Батьки українських школярів знесли мене на руках зі сцени. Але моєму батькові знову добре перепало від поліції.

Дальші роки перебувала я в Підкамені вже тільки під час літніх та зимових вакацій. З тих часів залишилися в мене чудові спомини. Мій

Церква у селі Підкамінь.

старший брат Богдан, тоді вже студент Богословії, провадив хор. Відбувалися концерти, вистави, фестивалі. Вліті лилися звуки народних пісень кожного вечора аж поза північ. А взимі — прегарні різдвяні церковні Богослуження, колядки, вертеп, водосвяття! Всі ті звичаї і святкування згадую до сьогодні.

Друга світова війна принесла великі зміни. Окупанти — на переміну, спершу більшовики, відтак німці, а згодом знову більшовики — плундрували наші села, нищили увесь край. Настав час великої еміграції. Багато людей покинули рідну землю. І я теж опинилася на чужині, далеко від Батьківщини. Довший час не мала я контакту зі своїми ні жодної вістки про Підкамінь та про долю моєї рідні. Щойно по довгих роках почали доходити до нас деякі скупі відомості. Про страхіття, які діялися у наших околицях та про моїх рідних довідалась я щойно під кінець 80-их років.

Коли більшовики вдруге зайняли Галичину, відразу взялися до "чистки" свідомих людей, а головно відділів УПА, яка була добре зорганізована в наших околицях ще за часів німецької окупації. Советські військові

Члени церковного хору у Підкамені. Посередині — диригент Богдан Петрів.

спецчастини (їх селяни називали "людоловами"!)) поселилися в Підкамені в замку, що за Польщі був власністю графині Скаржинської. Звідтіля спецвідділи ганялися по всіх довколишніх селах зі зброєю та грубими дротами: вишукували криївки повстанців під землею, а знайшовши, кидали туди гранати. Часто привозили повстанців до замку і там, у підвалі, закатовували на смерть. Декого відвозили до Рогатина з надією роздобути потрібні відомості. Там їх мучили, а не видіставши інформацій, вбивали без суду. Так вже в 1945 році совети вбили біля замку дуже активного мешканця Підкаменя Стаха Рудницького. До речі, він переховувався у різних криївках разом з моїм братом Богданом.

Одного дня, коли спецвідділи вибралися "на лови", повстанці УПА підпалили замок, думаючи, що коли замок згорить, кати вже не повернуться в село. Так, однак, не сталося, бо тоді вороги зайняли приходський будинок і далі займалися своїм ганебним ділом. Такі страхиття тривали майже два роки. Тоді ж розпочалися арешти. Серед заарештованих був мій батько о. Михайло Петрів. Були теж такі знайомі мені люди: С. Раб — колишній війт, М. Скарбовський, О. Раб, були ще інші, та їх прізвища мені невідомі. Цю групу, разом з моїм батьком, судили в Станиславові. Батька засудили на 10 років ув'язнення, інших на 8 років. По двох тижнях після засуду перевезли засуджених до Львова, а опісля вивезли в Караганду. Родини ув'язнених старалися посилати до тюрми харчі, але ніхто не був певний, чи посилки доходили до в'язнів. Листи можна було писати в'язням до рідні тільки один раз в рік і то лише кілька слів. С. Раб і О. Раб загинули в тюрмі, а Скарбовський повернувся до Підкаменя і незабаром помер. Мій батько не витримав десяти років засуду. Помер 13 серпня 1950 року, відбувши майже повних п'ять років ув'язнення. Тіло його забрала сторожа і

Богдан Петрів — син о. Михайла Петрова, пароха села Підкамінь, диригент і культурний діяч.

ніхто не знає, де його похоронили. Після арешту батька моя мати дуже бідувала, скривалася в домах добрих людей на селі. Щойно восени 1946 року мій брат вийшов з криівки. По якомусь часі братові й мамі вдалося виїхати до Коломиї — родинного міста моєї мами.

Тепер у Підкамені діє відновлена греко-католицька парафія. Празничний день церкви, що припадав колись на Собор Пресвятої Богородиці, перенесено на день святих Петра й Павла. Це зроблено, щоб вшанувати пам'ять колишнього пароха о. Михайла Петрова. За спокій його душі відправляються Богослуження й Панахиди у свято св. Архистратига Михайла. Підкамінь не забуває свого довголітнього пароха, ісповідника віри. Він бо жив і працював для свого народу та терпів муки в'язниці й далекої каторги.

8 жовтня 1992 року прокуратура Івано-Франківська реабілітувала о. Михайла Петрова.

* * *

У лютому 1946 р. більшовики вбили крамаря Володимира Рудницького. Тіло його викинули на сніг і обставили гранатами. По кількох днях мешканці Підкаменя вирішили похоронити хлопця. Домовину з тілом несли долиною, біля школи. До цього сумного походу на цвинтар долучувалися люди: зібралось їх дуже багато. Тоді більшовики зійшли з гори, де була їхня станиця (у приходському домі!) і почали стріляти по людях. Всі розбіглися, хто куди міг, а домовину залишили. Тоді більшовики вивезли тіло в поле, облили бензиною і підпалили. По кількох днях батько покійного Володимира, Григорій Рудницький, позбирав уночі кості сина, вклав до домовини і похоронив на цвинтарі.

За даними мешканців Підкаменя, більшовики вбили в селі 25 осіб, заарештували та засудили 18, вивезли в Сибір вісім родин.

ІВАН БОЙЧАК

ОРКЕСТРА З КНЯГИНИЧ

Мені якраз сповнялося 13 років, коли до мене звернувся Іван Кузик з Княгинич, щоб я грав на джазових бубнах у щойно створеній оркестрі. В оркестрі грав ще брат Кузика. Петро Атаманів з Помонят і ще один музикант із Загір'я доповнювали склад. Грала ця оркестра на таких інструментах як скрипка, саксофон, тромбон (пузон), акордеон (мав 120 басів) і бубон-драм. На бубні гралося ногою та вживалося вербликів і чинелів, що було в той час новим. Був це 1932 рік. Всі ми читали ноти, тож наш репертуар був багатий і різноманітний. Грала ми всі модні тоді "шлягери" — танго, фокстрот, ламбетвок, румбу тощо, а також марші, вальси Штравса — давні, але завжди нові. А грала наша оркестра на весіллях, забавах. На фестинах, ба навіть на похоронах грала ми в дещо збільшеному складі. Після двох років став я грати на тромбоні — це й був мій інструмент. Протягом 12-ти років (1932-1944) співучасти у цій "княгиницькій" оркестрі траплялися різні переживання й пригоди. Хочу розповісти про дві такі пригоди.

Знаний у нашому повіті адвокат Мирослав Стрийський з Рогатина запросив нас грати на весіллі його брата, що відбувалося в Рогатині в домі панства Стрийських. У той час працював я крамарем і молочарем у Новій Греблі, куди перебрався жити після одруження. Але мусів я відвезти до молочарні в Черчі свіжу сметану і не мав часу передягнутися в більш святочне вбрання. Мене таки з Черча підібрали наші музиканти. Так і пішов я грати в буденному одязі, з чого був дещо невдоволений. Однак мій настрій змінився разом із гарним весільним настроєм у домі панства Стрийських. В одній кімнаті весільні гості танцювали, у другій розкладено столи з усякими стравами й напитками, закусками й солодким. Гості й музиканти підходили до столів, коли хто забажав, і гостилися. Правда, нам треба було грати, тому ми не дуже поспішали до весільних столів. Та підійшов до нас господар весілля адв. Стрийський, замовив танго "Та остання неділя" (дуже вже тоді модне!) і кожному музикантові вручив по 100 злотих! За його прикладом пішли інші гості (вся рогатинська інтелігенція), замовляли вальси Штравса чи інші модні тоді "шлягери". Давали по 50, по 20, по 10 злотих. Дехто давав тільки капельмайстрові. Все одно ми не лише заробили своїх 600 злотих за весілля, як було домовлено, але

ще й на додаток кожний із нас зібрав по 500 злотих! Цей молодший Стрийський одружувався з дочкою пароха Потоку. Це було справді гарне панське весілля!

Друга подібна пригода сталася вже за "визволителів". Із Загір'я було двох студентів гімназії, називалися Кузики, близькі свояки посла Степана Кузика, а також рідня нашого капельмайстра Івана Кузика. Якраз мала відбутися забава для студентів гімназії ("десятирічки"), то Кузики якимось переконали своїх учителів (з Києва), щоб найняти нашу оркестру. Як нам сказали, в Рогатині була жидівська оркестра Фавстів, але вибір впав на нашу, з чого жиди були невдоволені, мовляв, "що там може заграти якась маломістечкова оркестра?" Але коли ми розпочали забаву тяжким до виконання маршем "Альте камераден", настрої змінилися. Ми грали вальси, танго, фокстроти — мали різноманітний танцювальний репертуар. На перерві запросили нас два учителі на перекуску. На столі стояла літра горілки, склянки. Принесли хліб і ковбасу. Розділили ту літру на нас сімох, лупали по куску хліба й ковбаси та давали нам до рук. Оце було найкраще віддзеркалення більшовицької культури!

Під час більшовицької окупації арештовано одного нашого музиканта і слід по ньому пропав. Був це Петро Атаманів.

Грали ми теж у Черчі ще перед війною. Забава була на закінчення змагань з копаного м'яча. Грала дружина з Княгинич проти черчанців і виграла ці змагання, бо мала двох грачів з Вербиці, студентів Подоляка і Слободяна. Бавилися всі в дружній атмосфері до пізньої ночі в залі "Просвіти".

В 1944 році закінчився час нашої оркестри. Заміняв я тромбон на кріс, пішов до Дивізії.

З приємністю згадую молоді літа в нашій княгиницькій оркестрі.

ІВАН КРУПКА

ПАМ'ЯТАЮ ЮНІ ЛІТА В ПУКОВІ...

Кожний раз, як тільки згадую про Пуків, моє рідне село, завжди стоїть перед очима наш довголітній парох отець Василь Соловій. І тому ці спомини присвячую цій вийнятковій людині, яка вміла нас поєднати і з'єднати.

Затямив я нашого пароха ще з моїх шкільних років. У Пукові була 6-класова школа, яка приміщувалася в гарному будинку. Вчило в ній досить багато вчителів, бо село наше велике, багато мешканців, багато шкільної дітвори і молоді. Вчив у тій школі теж і наш улюблений отець парох — як шанувати заповіді Божі, як любити свою Церкву, своїх батьків, рідний народ та свою, Богом дану нам Батьківщину Україну. Тож ми, діти,

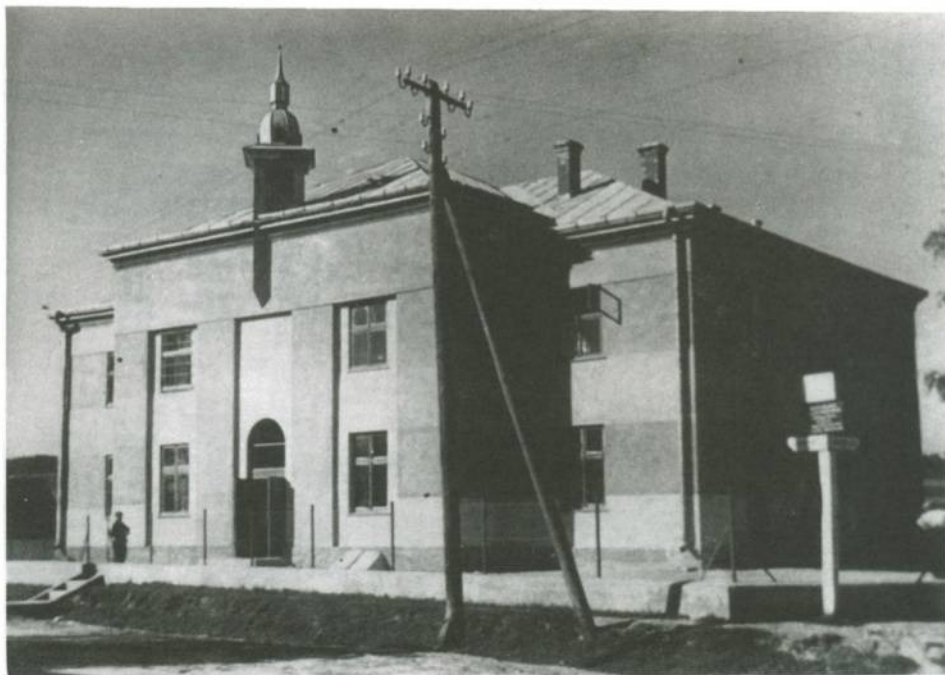
Народна школа в Пукові, збудована 1912 року власними силами.

виростали в цій любові та в пошані до наших рідних звичаїв, до всього, що рідне, своє. Не дивно, що наше село визначалося справжніми прикметами української культури: знанням і бистротою ума, працьовитістю і розсудком; чутливістю і веселощами; любов'ю до пісні, музики, театру; патріотизмом і єдністю. Це були наслідки довголітньої праці о. Василя Соловія, дуже добрих учителів як рівно ж і виняткових прекрасних громадян-провідників суспільного життя.

Все культурне життя Пукова зосереджувалося у Народному Домі. Тут приміщувалася читальня "Просвіти", була велика добірна бібліотека, з якої ми всі користали, велика зала на представлення — в нас був гарний драматичний гурток, оркестра та великий мішаний хор під орудою о. Соловія. Тут теж мали свої постійні заняття такі товариства і організації: "Рідна Школа", "Союз Українок", ощадна каса Стефчика, "Відродження" (товариство протиалькогольне і протинікотинне), "Сільський Господар" і окреме товариство для молоді "Хліборобський вишкіл", спортивно-руханкові товариства "Сокіл", "Луг" та "Орли".

У такій атмосфері виховувалися діти й молодь, виростав у такому премилому кліматі і я, повний душевних і фізичних сил, охочий до всього доброго, українського, веселий і щасливий.

Наша церква велика, мурована, трибанна. Празники були на Введення в храм і на св. Онуфрія. Всі ходили до церкви: старші газди і газдині,

Народний Дім у Пукові, збудований 1934 року.

середуці і молодші господарі й господині, молодь і діти. Гарний церковний спів та передусім прекрасні проповіді нашого отця пароха сповняли нас усіх миром і спокоєм, рівночасно заохочуючи до добрих діл. Молодь, зокрема, любила ходити на недільні вечірні, а також на травневі Молебні (маївки) в честь Богоматері. Залюбки брав участь в них і я разом зі своїми товаришами.

Були в нас окремі церковні товариства. Найстарші газдині гуртувалися в "Апостольстві молитви", головою якого була Тетяна Проць. Сестрицтво дбало про церкву та світило свічки, тут старшою сестрицею була Катерина Сенік (з роду Онуфрик). Братство мужчин, де старшим братом був Василь Бандура (Васьків), займалося порядком та всіма церковними справами. Марійська дружина дівчат (голова Анастазія Климців) та Вівтарна дружина хлопців (голова Михайло Стрихар) допомагали в церкві, а також поглиблювали свої знання християнського життя. Нашим дяком-реєнтом був Теодор Соломка, він визначався прекрасним співочим голосом; паламарем був Теодор Крупка. Співпраця усіх прицерковних товариств давала гарні висліди, бо всі мали довір'я до нашого отця і до його проводу. Отож церковні свята чи празники були в нас урочисті, традиційні, згідні з давніми українськими звичаями. Різдво — час коляд і вертепу... Колядувати ходили всі — і старші, і молодь, і діти, збирали на церкву чи "Рідну Школу". Я мав

Церква в Пукові, збудована у 1894 році.

нагоду ходити з вертепом, завжди грав ролю Запорізького Козака, ще до сьогодні пам'ятаю свій короткий виступ:

*Я козак козацького роду,
дарую життя для свого
українського народу,
о Ісусе, Сину Божий!*

Ходили ми з вертепом по всьому селі, в кінці приходили до нашого отця пароха, де нас угощали та хвалили за гарну гру у вифлеємській містерії. Йорданське водосвяття святкували в Пукові на річці Студений Потік. З льоду вирубували хрест, прикрашували смережиною і квітами, синьо-жовтими стяжками чи прапорами. Йорданська вода помагала від усього. Наш отець парох таки вже на самий Йордан починав відвідувати своїх парафіян, не мінав жодної хати, посвячував господарства та благословив. Дуже приємно було поговорити з отцем при цій радісній нагоді...

Празник Світлого Воскресення відбувався з усіма приписаними звичаями. У Велику П'ятницю йшли ми до Плащаниці при сумних звуках калаталець; святити паски при радісному гомоні дзвонів; дзвеніли гагілки і хороводи дівчат, веселі жарти і сміх хлопців, що ставили вежі "дзвіниці" та перекликалися з дівчатами. Старші газди і газдині приглядалися до своїх внуків та весело гомоніли.

Находили Зелені Свята, знову була нагода для врочистої радості... Все замаєне зеленню. По відправі у церкві всі пуківчани у процесійному

Пуківська дружина копаного м'яча "Пробій". 1936 рік.

Жіноча спортова дружина Товариства "Сокіл".

поході з іконами й корогвами, з набожними піснями на устах під проводом нашого отця пароха йшли на поля, що довкруги нашого села. Придорожні хрести — прибрані вінками з квітів, коло кожного затримуємося або на Акафист, або на Молебень. Відбувається теж свячення польових джерел: Ковалевої криниці, На вигінцях, "Химена", На пограничу, Під межею Дмитра Крупки. Зі співом йдемо довкруги, в кінці відправляється Панахида за Січових Стрільців, поляглих за волю України. Усі молимося за добрий врожай збіжжя і ярини, за добру долю для нашого народу...

Так минав рік за роком — в науці, праці, грі, спорті та всіх зайняттях нашого цікавого культурного життя. Та надійшла війна 1939 року, яка принесла сум і горе, великі втрати в людях, а також занепад нашого культурного розвитку. Загибло багато людей на Сибірі та в тюрмах. Тож треба було боротися проти безпощадного наїзника. Багато хлопців пішло до УПА, багато до Дивізії "Галичина" вчитися воєнного діла. Багатьом людям грозила смерть, отже покидали свої рідні хати, поля, села, родини. Багатьох німці вивезли на роботи до Німеччини. Тисячі українців опинилися далеко від своєї Батьківщини.

По довгих роках скитання нарешті була нагода виїхати "за море". Дехто поїхав до Америки, інші до Канади, Австралії, Аргентини, Бразилії. Вояки опинилися в Англії. Наш парох отець Василь Соловій виїхав до Америки та поселився у місті Балтимор, де зорганізувалася українська парафія. Були з ним теж його діти: Олімпія, Марійка, Тереза та Лесько. Два

старші сини Орест і Микола залишилися в Україні. Їмось вже в той час не жила. У Балтиморі теж замешкали його сестра Стефанія і брат Мирон.

Наші пуківчани опинилися теж по закінченій війні у переселенчих таборах Німеччини, в таборах полонених в Італії, потім в Англії, почали виїздити хто куди, як і всі інші скитальці. Кілька родин поселилося в Торонті, Канада. Кожний старався працювати, щоб якось привести своє життя до ладу та рівночасно підтримувати українські церкви і громадські організації. Ми всі себе добре знали, приязнилися та взаємно собі помагали.

Такі родини пуківчан жили вже від 1947-1950 рр. в Торонті (деякі ще з-перед війни): Семен Федунь з дружиною Агафією і дітьми Іваном, Стефанією і Катрусєю; Теодор Даниляк з родиною; Ярослав Космина з дружиною Стефанією і дочками Марійкою і Лесею; Теодор Стрілець з родиною; Семен Васьків (дідо); Григорій Крупка з родиною (син Іван, дочка Дарія і невістка Теодора та Ярослав Крупки); Теодор Бандура з дружиною Анною і сином Володимиром; Степан Климців з дружиною Катрусєю та дітьми Славою, Іванкою й Ігорем; Володимир Скорець з дружиною Катрусєю (з роду Кик) та дітьми Ігорем і Богданом. Отже була нас досить велика громада.

Отець Василь Соловій, приїхавши до Америки, швидко списався зі Семеном Федунем, так що знав про своїх парафіян-пуківчан та був радий нас відвідати. Ця мила і незабутня зустріч сталася в липні 1960 року. Отець

Зустріч пуківчан з о. Василем Соловієм у Торонті в Теодора й Анни Бандурів 12 липня 1960 року.

Василь Соловій приїхав до Торонта, перебував у нас цілий тиждень. Наші зустрічі та гостини започаткувалися благодарним Богослуженням у церкві св. Миколая. Мали ми нагоду по довгих роках молитися разом, як колись в Пукові! По Богослуженні відбулася спільна гостина в домі Семена і Агафії Федунів. Тут були сльози радості і сльози смутку й жалю за далеким Пуковом та щирі зідхання подяки Всевишньому за опіку в різних небезпеках нашого скитальсько-воєнного життя. Говорили ми про все, що нас торкало, журило чи радувало так само, як це колись бувало в нашому рідному Пукові. Наш отець парох мав для кожного рідне привітне слово та добру пораду.

На закінчення тих незабутніх днів знову відбулася благодарна Служба Божа, тим разом у церкві св. Покрови. І знову послухали ми прегарного голосу нашого дорогого отця та його щирих слів. Після відправи всі зійшлися до дому Теодора й Анни Бандурів на прощальну гостину. Було це 12 липня 1960 р. На закінчення зробили ми спільну світлину, котра залишилася нам як світлий спомин.

Не раз згадуємо нашого отця Василя Соловія. Шкода, що не дочекався він проголошення незалежності нашої Батьківщини України. Помер він у Балтиморі в 1971 році. Лишився нам усім дорогий спомин про прожиті молоді літа в Пукові.

ЮРІЙ ВОЛОЩАК

ОТЕЦЬ ОМЕЛЯН ВАНЬО З ЗАЛАНОВА

У середині минулого століття (коло 1850 р.) бурмістром у Буську був Василь Ваньо. Він, як свідчить родова легенда, опинився там як нащадок якогось непокірного прелата з Риму, який дійшов до непорозуміння з Папою і змушений був покинути батьківщину. Писався він о. Ваніні.

Василь Ваньо одружився у Буську з Людкою Жовнірчук і мали вони п'ятеро дітей. Найстарший Гілярій (Іларіон) був господарським сином, і батько зі свого великого маєтку записав йому найбільшу частку, бо вже мав дітей. Побудувався в Рокшині — передмісті Буська. Мав трьох синів і двох доньок. Емілія вийшла за господаря Скоробагатого, Людмила — за священника. Василь Ваньо у своєму тестаменті зазначив: "...малу частину своєму синові Омелянові, бо мене багато коштувало його навчання в Римі. Я йому дав багато грошей тоді, як він їхав, я його там утримував, студії багато коштували, тому йому щось лиш трохи дам. Ізидор не має дітей, то йому не треба грошей. Дам йому маленьку частинку на першу потребу. Решту все Гілярієві..."

З лінією Жовнірчуків тепер зв'язок практично втрачений. Відомо лише, що хтось з Гілярієвих внуків мешкав у Львові на Клепарові, а у Сихівській церкві правив о. Жовнірчук.

Своєю Жовнірчуків о. Боцян відіграв значну роль у долі о. Омеляна Ваня. Саме він переконав Омеляна їхати на студії до Риму в український Колегіум Рутенум. Сам отець Боцян загинув як сповідник Українських Січових Стрільців.

Третій, середній син бурмістра Ваня Ізидор (Сидір) як надкомісар стражі скарбової в австрійській урядовій ізбі скарбовій мусів багато їздити. У Кракові він зустрівся з Кароліною Ставицькою, компаньйонкою графині Потоцької. Сидір і Кароліна залюбилися, але коли він запропонував стати його жінкою, Кароля відповіла: "Е ні, мусиш зачекати якийсь час. Я їду тепер з графинєю Потоцькою". Вони поїхали на рік у кругосвітню подорож. Аж потому Кароліна і Сидір одружилися. Далі дослівна розповідь їхньої єдиної живої з дев'яти дітей доньки Ізидори Волощак, племінниці о. Омеляна Ваня з Заланова. Їй тепер 94 роки, але при добрій пам'яті. Знає і непогано співає багато стрілецьких пісень, читає напам'ять без помилок поему "Кавказ" та інші твори Т. Шевченка, хоч вже майже нічого не бачить.

Отже, розповідає моя бабуня Дора:

"Я народилася 7 березня 1897 року і була сьомою дитиною в мамі. Першим народився Василько, бо мій дідо в Буську був Василь і мамин тато називався Василь. Бабуця моя була німецького роду, а дідо був українець. Дідо мій по мамі прийшов з Дрогобича, зі Ставищ, і тому його назвали Ставицький. Він мандрував, шукаючи хліба, і так дійшов до Кракова, і там стрінувся в церкві св. Варвари з моєю бабою. У Кракові лиш та одна церква є українська, а решта всі польські, тому нас там всіх хрестили в греко-католицькій церкві. І мама теж була хрещена в греко-католицькій, хоч їй важко було говорити і вчитися по-українськи, бо довкола всі говорили по-польськи.

Перший син моїх батьків прожив лиш кілька днів. Потому другий Василько вижив 1 рік і також вмер. Потім народилася дівчинка. Мама хотіла назвати її Сибілля, але що то було не церковне ім'я, то назвала Василюю. Вона мала вже два роки, була білява, кучерява і також померла. Четвертою була Оля, від двох років до 88, до самої смерті, не ходила, була дуже побожна. П'ята Мері (Марія) вийшла заміж за Льва Ілашевича, родича Миколи Леонтовича, була бездітна. Шоста Анда (Анна), незаміжня, взяла на виховання хлопця Влодзя. А сьомою була я. Після мене за шість років народився Івась — загинув у Львові на стійці на вул. Котляревського як Січовий Стрелець у 1918 р. Було йому 15 років. Останні слова, звернені до четаря, були: "Слава Україні" — так переказали нам, сестрам. Останньою була сестра Міля. Виїхала до Америки і ми втратили зв'язок.

Коли я народилася, татко, як і щоразу, казав: "Що знов дівка? Та нащо нам стільки тих дівчат?" Але що я була приємна і мила і дуже всіх любила, мама сказала: "Знаєш, то певно буде остання наша донька і більше дітей не буде, то треба її назвати Ізидора-Кароліна. У метриці записали Кароліна-Ізидора. Вдома кликали Дора, у школі — Іза. Я народилася там, де народився наш глухонімиий маляр Никифор (Дровняк) — в Поврознику коло Криниці на Лемківщині. Оля народилася в Кракові і названа на честь княгині Ольги. Мері — у Старому Санчу. Родина постійно переїжджала. З вигодами українських родин не рахувалися ні австрійська, ні польська, ні російська влади.

Близько Рогатина в селі Заланові був священником брат мого тата отець Омелян Ваньо. Жовнірчуки вислали Омеляна Ваня до української духовної семінарії до Риму. Там стрийко Омелян вчився на теології і висвятився. Майже всі священники, що кінчали Колегіум Рутенум, яка була коло Папи Римського, ставали священниками целібсми, за малесенькими виїмками. Стрийко Омелян також не одружився, але приїхав на свою парафію до Заланова і там познайомився з Теклею Коритко. Тому що був нежонатий, то взяв собі Теклю за господиню. Та Текля Коритко мала дітей, мала сина Михайла і ще інших.

У Заланові був дуже величезний сад. У плебанії було чотири кімнати. Ще стрийко мав велике господарство. Насамперед заложив дерев'яний

будинок для дітей, куди вони приходили їсти і вчитися. Потім велику стайню для корів. Було там близько 20 корів, яловиці і телята. Молоко і сир возили до Рогатина продавати на пункті молокозбору. Прибуток від ферми ішов на власні потреби плебанії, для робітників і на громадські потреби, такі як "Просвіта", що її стрийко заложив, і до Рогатинської гімназії. Стрийко Омелян був дуже добродійний — любив життя, любив людей. Раз стрийко був на весіллі у мами в свого брата Ізидора в Кракові. Стрийко каже: "Ах, які пишні торти, Каролько, ти печеш. Знаєш, ти не повинна була йти заміж за якогось урядовця. Ти повинна була вийти заміж за священника і справляти празники, бо ти так чудово вмєш варити".

Коли моя сестричка Оля мала вже два роки, то тато з нею поїхав до Заланова, бо хотів похвалитися, яка вона була весела і гарна. Вона там захворіла якоюсь хворобою, що не могли її вилікувати. Так що відняло цілком ноги і вона перестала ходити. Лікар, який пообіцяв їй, що буде ходити, незадовго помер, бо заразився під час якоїсь операції. Сталося це день перед тим, як мав робити операцію Олі.

Коли ми були малі, ми їздили до стрийка. Мама не хотіла, щоб ми їздили. Вона гнівалася на стрийка, бо казала, що Оля захорувала через те, що там поїхала. Як стрийко закликав до неї лікаря, то лікар дав їй якісь порошки і казав давати їх три рази денно. Ті порошки були дуже великі, але лікар казав, що так треба. Мама дала тільки половину порошка і Оля дістала конвульсії і серед тих конвульсій цілком їй ноги відняло. Але нас не раз татко присилав до Заланова відгодовуватися, або стрийко передавав нам продукти. Коли татка вже не було, я привозила від стрийка великі кошики з провізією для родини.

Стрийко заложив гімназію в Рогатині. Збирав хлопців по селах і відсилав їх до Рогатина на науку. З тих гімназистів пам'ятаю Федя Кривого і Михайла Коритка. У "Вістнику" в 1910 році є написано, що отець Ваньо заснував гімназію в Рогатині. Парафія в Заланові була велика і багата. Стрийко навіть один час був деканом. Кожний раз, як сварився з Теклею, просив нас, щоби ми з Мількою й Івасем приїжджали і дуже нами тішився. Раз, коли був час копання картопель, Текля загнувалася і казала, що більше не прийде. Вона не раз так говорила. І тоді було таке, що треба було копати картоплі і я приїхала. Стрийко каже: "Добре, Дорцю, що ти приїхала. То припильнуєш, з дівчатами будете копати картоплю". Я кажу: "Та я не вмю". — "То нічого. Ти не будеш копати, тільки будеш їм щось співати. Дівчата дуже люблять співати при праці". І я йшла до тих дівчат. Величезний лан картопляний був і було там сім дівчат і ми разом співали. Я пробувала копати, але вони сміялися з мене, що я не вмю навіть мотики взяти. Тоді я дуже здружилася з тими дівчатами.

Раз був такий великий урожай овочів, що одну велику кімнату наполовину засипали яблуками. Я якраз приїхала і все то мала перебирати.

Ще були в стрийка чотири пари коней. Мав стрийко гарний повіз і постійно тримав тільки штангрета. Решта робітників були наймані, як треба було. Хата була велика, з високим горищем. На подвір'ї була криниця.

Стрийко був високий, статний, добре виглядав, мав ясне волосся і голубі очі. Я була трохи подібна на стрийка. З лица подібний на нього мій син Ігор. Перед війною хтось доніс на стрийка, що він "кацап", бо заложив українську "Просвіту", і його забрали до табору до Талергофу коло Грацу. Татко тим часом поїхав до Заланова опікуватися маєтком. Там прийшли москалі, дуже його побили і вбили, і там він похований. Він поїхав туди в кінці літа 1914 року, а вістка про те надійшла аж на Святий Вечір, 6 січня. Ми тоді мешкали на Гаузнера, 11, кв. 3 (Сковороди) і ходили з мамою, Андою і Мері туди, де давали безплатні обіди. То було свято, а нас мама вбрала в чорні убранька з білими ковнірцями, казала, що ми вже сироти і дуже плакала. Незадовго до нас прийшов лист від стрийка з Талергофу, що його вже відпускають і щоби татко йому вислав гроші на дорогу додому. І мама відповіла, що татко вже на цвинтарі. "Так допильнувався твого маєтку, що там його вбили".

Як помер стрийко, я не знаю. Я потім була там на цвинтарі. Тільки була така дощечка і там написано: Омелян Ваньо, тоді народився, тоді помер. Нічого більше нема. Друга така сама дощечка — Ізидор Ваньо.

Ще скажу, що стрийко добре знав українську, італійську, польську, німецьку, французьку мови, бо вчився в Римі, а забрали його до Талергофу як москвофіла. Про попередніх і наступних священників Заланова має бути записано у книгах-шематизмах".

м. Львів

Зі слів Ізидори Волощак записав внук Юрій Волощак.

Н.Н.

ІВАН ДМИТРІВ З ПІДМИХАЙЛІВЦІВ

Іван Дмитрів, син Дмитра, народився 30 грудня 1884 р. в Підмихайлівцях. Батько мріяв зробити Івана висококваліфікованим сільським господарем, тож вислав його на навчання до Чехії. Проте хлопця приваблювала краса рідного краю, він мріяв про повернення до рідного села, щоб присвятитися культурному розвитку своїх односельчан. Коли повернувся додому, зорганізував відразу молодь і почав культурно-просвітянську працю. За його почином збудовано читальню. Тут відбувалися святкування в пошану історичних постатей: Маркіяна Шашкевича, Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, а також відзначення історичних дат, дорогих кожному українцеві.

У 1911 році, в день сторіччя від народження Маркіяна Шашкевича, посадив Іван Дмитрів біля церкви дуба, котрий своїм верхів'ям красується посеред села й до наших днів. У ювілейний рік Лесі Українки була посаджена береза, та її, на жаль, вже немає. Діяльність Івана Дмитрова і його співпрацівників підтримувала національний дух народу, сповняла просвітницьку роль. Тому не дивно, що старші люди села знають про Маркіяна Шашкевича набагато більше, ніж нинішні випускники народних шкіл чи навіть вищих навчальних закладів.

Просвітницька діяльність, яку вів Іван Дмитрів, поставила Підмихайлівці в ряд найбільш культурних і освічених сіл Рогатинського повіту. Іван Дмитрів одружився з Меланією Белеґай і знайшов у ній вірного друга й порадника у своїй подвижницькій праці. Меланія очолила в селі гурток Союзу Українок, а Іван був головою філії "Просвіти", кошовим в організації "Січ", активістом в організації "Луг".

Усе своє життя присвятив він розвитку української культури. Крім того, не можна поминути факту, що мав Іван неабиякий хист до малярства. Жодна із театральних вистав у селі не обійшлася без намальованих ним декорацій. На згадку своїм односельчанам залишив у церкві власноручно намальовану ікону Розп'яття Ісуса Христа.

Простолінійна непокірна вдача приводила його кілька разів до тюремного ув'язнення. За свою просвітянську діяльність сидів у львівських Бригідках в 1919-1920 роках (часи польсько-української війни).

В роки першої більшовицької окупації єдиний не піддався тискові, не пристав до колгоспу, всіми силами боровся проти зненавидженої влади. Та настала війна 1941-45 років. Зерна гідности, кинуті в серця народу добрими сівачами, проросли й підняли синів і дочок України проти окупантів. У ту війну Іван боровся не зі зброєю в руках, а грізнішим за зброю своїм словом правди. Не зламали його переслідування ні погрози спалити йому господарство. Однак в 1945 році спалили більшовики на його власному подвір'ї його найбільший скарб — прекрасну цінну бібліотеку, чим якби йому серце вирвали з грудей. Погрожували, навіть виводили з хати дружину з двома меншими дітьми, Вірою й Миколою, ніби повісити чи розстріляти, та й це не зламало Івана. Тоді взялися за інший спосіб. За допомогою зрадників вислідили трьох старших синів — Мирослава, Тараса і Богдана в сусідньому Григорові і всіх трьох по звірячому вбили. Тяжко було Іванові бачити втрату своєї власної крові, тяжко було переживати муки Меланії, котра блукала лісами без пам'яті, шукаючи своїх синочків. Але не зламався Іван, не впав на коліна перед московськими варварами. Тримався свого, старався виховати разом із дружиною тих двоє дітей, що їм осталися, та очікувати воскресення української державности. Доля не судила дочекатися. Будучи вже хворим і немічним, Іван все ще співав стрілецькі пісні про червону калину та про сплюндровану Україну. І завжди вірив і твердив: "Прийдуть часи, і воскресне Україна!" Помер цей борець в році 1961-му. І воскресла Україна в році 1991-му. Весело зашумів дуб на Стрілецькій могилі.

На початку вулиці, де жив Іван Дмитрів, поставлено камінь в пошану вірного сина України. Посаджено теж дуба, а біля дуба поставлено камінь з написом: "Це його праця, це його сльози! Будуть твердо і гордо стояти за Україну сини і дочки, як дуб красується біля церкви на могилі Січових Стрільців!"

СОФІЯ МАЛАНЮК-ОНУФРИК

ДЕПУТАТ

Авторка Софія Маланюк-Онуфрик, довголітня вчителька, розповідає про вибори депутатів восени 1939 р. Передвиборні настрої, переживання, випадковість кандидатів, врешті вимушена згода стати співучасником дивного державного устрою, що називав себе соціалізмом, а насправді був імперіялізмом, сплітаються в картину прикрої советської дійсності.
— Редакція.

Початок жовтня 1939-го. Гарний осінній день. Шкільний сторож носив від кляси до кляси повідомлення, яке кожний вчитель повинен був прочитати і підписати. Зміст повідомлення був такий:

"Відділ Народної Освіти повідомляє, що 2-го жовтня о год. 5-ій відбудеться нарада вчителів таких то сіл. Участь обов'язкова. За Відділ Народної Освіти — голова райвиконкому..."

Отже, по закінченні науки вчителі зійшлися до канцелярії, щоб довідатися більше про ту нараду. На жаль, директор знав тільки те, що було подане в повідомленні.

Старша вчителька, яку називали "цокотухою" за її балакучість, порушила мовчанку довгою тирадою про брак підручників, про нові порядки, влізливих людей, хаос і безладдя. Вчителька Дарка перервала виступ "цокотухи", а в кінці директор заявив:

— Всі проблеми, які мають вчителі, прошу подати мені письмово. Я всі справи з'ясую від школи, а не від окремих клас.

Було ще далеко до 5-ої години, коли стали сходитися вчителі. Крім них прибували голови сільрад, активісти, політруки, ще якісь жінки, ще якісь чоловіки. Ніхто не знаходив відповіді на запитання: "Що буде?"

Рівно о 5-ій год. приїхали автом два енкаведисти, якийсь цивільний достойник та політрук нашого села на прізвище Раків. За столом засіли ті, що приїхали автом. Нараду відкрив Раків. Він підкреслив ту "щасливу історичну годину, коли товариш Сталін вирішив і доручив Червоній армії визволити Західню Україну від польського буржуазного ярма. Як глибоко вдячні повинні бути українці і як спільно з партією та урядом СРСР будувати нове щасливе життя". Його виступ зайняв більш як годину. Другим промовцем був енкаведист. Цей підкреслив, що ще є багато ворогів народу

на землях Західньої України, але "ми, спільно з вами, їх знищимо до кореня".

Третій промовець, теж енкаведист, коротко переповів історію Західньої України, перелічив усіх наїзників, сусідів-займанців. Згадав про злиденне життя населення, експлуатацію, а все те тому, що Західня Україна невелика і не має сили себе обороняти. "Єдиним вашим приятелем являється СРСР, який під мудрим керівництвом тов. Сталіна (оплески) освободив Західню Україну від польської буржуазної неволи", — закінчив він свій "балак".

Ми, вчителі, тільки здвигали плечима, ніяк не розуміючи, де, як то кажуть, зарита собака. Тоді знову заговорив політрук Раків. Для того, щоб з'єднати Західню Україну із СРСР, відбудуться у Львові 26, 27 і 28 жовтня Народні Збори. Там депутати сіл і міст Західньої України виявлять бажання народу злучитися навіки з великим Радянським Союзом. "Тому нам слід сьогодні вибрати кандидата в депутати до Народних Зборів. Учителі — велика сила в будівництві комунізму, користуються в нас пошаною й довір'ям. Давайте, товариші, виберемо з нашої округи хорошого вчителя, чоловіка чи жінку!"

Ми зрозуміли: ось тут собака зарита.

Публіка мовчала. Настала якась густа тиша, ніхто не хотів порушувати її, щоб не зірвалася буря... Хтось впаде жертвою... Хто?

Коли заля мовчала, Раків просив ставити питання, брати слово. Заля далі мовчала. Раків знову заохочував говорити.

Встав якийсь чоловік. На мій запит сусід-вчитель шепнув: "То Шарун, комуніст, дуже небезпечна скотина".

Шарун і запитав: "Чому маємо вибирати вчителя? Чому не робітника або селянина? Чому не тих, котрі належали до КПЗУ? Вчителі були польськими прислужниками, донощиками, сексотами..."

На залі піднявся крик: "Бреше! Він сам був донощиком, хам, про-вокатор!"

Проминуло з десять хвилин, поки "президія" навела у залі тишу. Встав якийсь старший селянин: "Товариші! Колись нас вчили, що коли ти без гріха, бери камінь і кинь у грішника. Товариш Шарун обкидав грязюкою всіх наших вчителів. А по правді, вони на це не заслужили. Наші вчителі — то наші селянські діти або внуки. Вони вийшли з курної хати, вивчилися коштом мозолів і праці селянина-батька. Польська влада їх не гладила, а переслідувала. Це дуже добре знає тов. Шарун. Ви, товаришу Шарун, обкидали грязюкою і мою дочку-вчительку, котрій поляки шість років не давали праці. А не давали за що? Чи за те, що була донощиком, сексотом і вислужником? У деяких селах школи закриті, бо нема вчителів. Ви, тов. Шарун, ані я, вчити дітей не будемо, бо ми малописьменні. Ваш виступ мене дивує, бо досі я вважав вас за розважну людину. На жаль, я помилився".

Активістка Явдоха накинулася на Шаруна мокрим рядном і, не гордуючи вуличними словами, назвала його дурнем, помелом і неробою, аж Раків попросив її сідати і сам відповів Шарунові:

— Радянське громадянство складається з робітників, селян і трудової інтелігенції, з яких будуть обрані депутати. В нашому районі більшість буде з-поміж робітників і селян. З нашої округи виберемо учителя, бо тут найбільше скупчення вчителів.

До слова зголосився директор школи. Він подякував представникам партії і уряду за увагу до вчителів. Закиди Шаруна назвав брехнею і витвором хворобливої фантазії. Для спокою і прогресу нарад запропонував вибрати депутатом селянина.

Президія пошушукала поміж собою. Тоді Раків заявив:

— По плану наших нарад кандидатом у депутати вибираємо вчителя. Прошу подавати пропозиції.

Пройшло кілька хвилин, ніхто не зголошував кандидата. Раків знову попросив подавати прізвище кандидата. Раптом встала учителька Катерина. Очі всіх звернулися на неї. Кого думає вона "ощасливити"? Хто впаде жертвою? Як у неї знайшлася відвага?.. А може нахабність?

Катерина висловила подяку за увагу до вчительського стану і заявила, що хоче запропонувати кандидатом найкращу людину, яку вона знає. Це людина найчесніша, визначний педагог, відзначається найкращими прикметами характеру і т.д., і т.п., і наша виборча округа буде гордитися своїм депутатом до Народних Зборів, якщо її виберуть. "Тою особою є товаришка Софія Онуфрик", — закінчила Катерина.

Заля загула від оплесків, які були виявом щирої радості певне тому, що та честь їх оминула і що він чи вона не стали жертвним козлом. Мені в очах потемніло, здавалося, що лечу в якусь прірву. Руки тремтіли, я майже знепритомніла, не знала, що діється зі мною. З того отупіння привела мене до притомности сусідка-вчителька легким стусаном в бік: "Встаньте! Кажу — встаньте! Скоро!" Я, наче підсудний, підвелася.

— Товаришко Онуфрик! Чи приймаєте цей почесний обов'язок бути депутатом? — спитав Раків.

Не приготована відповісти, я помовчала і сіла. На повторне запитання Ракова я ледве підвелася, подякувала за честь і почала пояснювати, що депутатом бути не можу, бо мій чоловік дуже хворий і потребує старанного лікування, маю малого сина, до школи ходжу пішки щодня 10 км. На мою думку, депутат повинен відзначатися красномовністю, якої мені бракує, в державно-устроєвих справах не визнаюся, в цій окрузі працюю заледве один місяць, а тут є вчителі, що працюють десятки років і їм прислуговує честь репрезентувати нашу округу.

Знову настала тиша. Мені здавалося, що я себе цілком і мудро оправдала і хтось запропонує іншого кандидата. Та я помилилася. Від президіяльного стола встав той цивільний достойник, який досі не забирав слова. Говорив він по-російськи, спокійно і привітно. Бути депутатом не тільки честь, але й довір'я уряду і партії. Тов. Онуфрик відмовляється через поважні причини, які у кожного з нас можуть бути. "Коли у вас, тов. Онуфрик, чоловік хворий, слід лікувати. Знайдемо доброго лікаря, а треба буде — пішлемо у лікарню, а там і на курорт у Крим. В нас лікарі хороші і

славні. Щоб ви не ходили пішки, голова сільради забезпечить вас на час виборів підводою. Приділимо вам добру допомогу, щоб ви довідалися про устрій держави. Цим ви не журіться. А тепер хочу поставити вам питання. Скажіть по совісті, до кого себе зачисляєте: до приятелів, що працюють з урядом і партією, чи до ворогів народу, які бажать нас знищити? До приятелів Радянського Союзу, чи до ворогів народу? Чи ви згодні працювати з нами?"

На залі — напружена тиша. Ні жива, ні мертва підводжуся і кажу:

— Походжу із найнижчої верстви народу і ніколи до ворогів народу себе не зачисляла і тепер не належу...

Питання про приналежність до ворогів чи приятелів народу вживалося дуже часто й було найбільш переконливим аргументом у дискусіях чи розмовах.

— Тоді ви згодні працювати з урядом і партією. От і харашо! Товариші! Товаришка Онуфрик являється кандидатом у депутати!

Зірвалися оплески і атмосфера ніби відпружилася. Тепер почалося представлення "кандидата в депутати", тобто хто я, хто мій чоловік, мої батьки, яке в мене майно, до якої партії чи організації належала, чи була або маю когось за кордоном, чи сиділа в тюрмі, і десятки різних подібних питань, що їх ми пізніше називали "політична анатомія". Коли закінчили зі мною, звернулися до учительки Катерини, щоб розказала все, що знає про мене, відколи мене знає і т.д. Ці допити тривали більш як годину, потім провели голосування. Шарун утримався, всі інші голосували "за".

Після цього обрали ще виборчу комісію, до якої ввійшли учителі, селяни, голови сільрад, активісти і політруки. Поки люди розійшлися, підходили до мене, поздоровляли з вибором, раділи, обіцявали повну підтримку. Я сиділа, в голові шуміло, руки тремтіли. Все навкруги стало ненависним, цілий світ. До мене підійшла вчителька Дарка, взяла за руку і мовчки повела до кімнати, в якій я ночувала, коли трудно було вночі вертатися додому. Вичерпана, змучена, зрезигнована, без думки зіснулася я в крісло. Дарка дивилася на мене, гладила по руці, лагідно успокоювала. Запалила в печі, зробила чаю і примусила випити. В хаті стало тепло, мене перестало трясти. Просиділи ми до світанку, врешті Дарка пішла додому. Я залишилася сама, почала наново думати, проаналізувала своє безвихідне становище і розплакалася. Всьому винна Катерина! Хто її просив відкривати свій широкий рот?! Але пропало. Думала я йти додому, але як пояснити це все чоловікові? Він буде дивитися на мене, як на прокажену... Чи люди, що раділи з вибору кандидата, не розуміли, що приходить другий Переяслав? Що копаємо собі могилу власними руками? Що за ту злуку впадуть прокляття грядущих поколінь? А нерви мого чоловіка такі вичерпані останніми подіями...

Хтось постукав у двері. Це був директор школи. Він, старша вже людина, — великий приятель мого чоловіка. Стоїть і мовчки дивиться на мене.

— Ви спали по тій комедії?

— Ні, не спала, для мене це не комедія, а трагедія. Чому якраз на мене впало те "щастя"? Чому Катерина не спитала мене? Хіба ж вона не українка? То насильство!

Директор вислухав мене мовчки. Потім заговорив:

— Знаючи вас, я вірю, що зумієте перейти ту прірву, що скоїлася, і яка ще вас чекає. Ви, здається, ще не будете кандидатом у депутати.

— О, Господи, слава Тобі! — кликнула я з радості.

— Та не радійте, справа дуже поважна. Вночі Шарун ходив до району, до НКВД і оскаржив вас з чоловіком, що ви обоє активні націоналісти. НКВД зарядило на сьогодні, о 8-ій год. вечора, засідання виборчої комісії в цій справі. Про це ви не повинні знати, але Раків довірочно поручив мені вас повідомити. Як він каже, якщо знімуть вашу кандидатуру, то попадеться і вам, і цілій виборчій комісії, і йому. За помилку партійного не гладять по голові. Нашим завданням є, щоб ви залишилися кандидаткою в депутати. Директор Семчук є головою виборчої комісії округи, з ним обговорю справу вашої оборони, кращого оборонця від нього немає. Сидіть в хаті, з ніким у жадні дискусії не входіть. Заслоніть вікно, увечорі не світить світла. Будемо старатися якось вас повідомити про вислід того "суду".

Директор пішов, я заслонила вікно, загріла воду на чай. Лягла на ліжку обезкаведена, стривожена і пригноблена. Врешті сказала: "Хай діється Божа воля!"

Десь коло 10-ої години на подвір'я заїхало авто, з нього висіли два енкаведисти, підійшли до дверей, застукали. Якось я в непевності зі страхом ті двері відчинила.

— Чи директор в школі? — запитав один.

— Сьогодні неділя, директор вдома, — відповіла я.

— Ви тут живете? Ви прибиральниця?

— Тут живу, але я вчителька.

— О, це перший раз маю щастя говорити з учителькою зі Західньої України. Я сам теж учитель за професією. — Він подав руку і назвав своє прізвище — Короленко. Представив ще свого товариша. Я запросила їх до кімнати.

"Учитель" розглядався по кімнаті, розпитував про школи за польської влади, програми навчання, освіту вчителів, їхнє життя, платню і ставлення влади, переслідування, про підручники. Опісля став пояснювати радянську систему шкільництва, методи навчання, підручники, посібники. Я просила, щоб допоміг нашій школі, бо не знаємо, що вчити, ані не маємо підручників. Він запевнив, що незабаром буде відкритий Відділ Народної Освіти і вчителі одержать усе потрібне. Після цього розпитував, скільки років вчителю, хто мої батьки, яка моя сім'я, де живу, хто мій чоловік, яка його професія. По закінченні тої "розмови" просили показати їм дорогу до дому директора. "Візита" закінчилася, вони всіли до авта і поїхали... в напрямі до повітового міста, а не до дому директора. Не директор був їм потрібний, а перевіряли мене, "ворога народу". Всі мої думки звелися до одного питання: чи вдасться мені вилізти з тої халепи, в яку впхала мене моя

довголітня товаришка? Знову стук у двері, я насторожилася. Була це, однак, Наталка, дружина директора. Принесла мені обід ще й примусила їсти. Потішила, що вже приїхав Семчук, злий на Катерину, що зробила таку прикрість, але все виясниться, буде добре. Наталка говорила, а я думками була в моїй власній хаті, розказувала новини, успокоювала чоловіка і маму, гралася зі синком... Врешті Наталка відійшла, я пробувала заснути, але думки не давали... Коли б можна замкнути думки і спокійно відпочивати! Вже стемніло, почувся голос директора, заїхало авто, затупотіли кроки. Не трудно догадатися: зараз відбуватиметься суд і вирішить долю мою і мого чоловіка... Десь за три години люди відійшли. Настала гнітюча тиша. Що вирішили? Який вислід? З такими питаннями просиділа я аж до сходу сонця. О 6-й ранку сторож відчинив шкільні двері, постукав до моєї кімнати.

— Ми виграли, — каже, — Шарун програв.

— Що виграли? Що Шарун програв? — питаю.

— Він вас прискаржив до НКВД, що ви націоналістка. Але програв, а ми виграли. Ціле село вже про те знає, що Шарун програв.

Надійшов директор і розказав докладно, як усе відбулося, ще й дав мені записку із перебігу "суду". На тій "наradі" були: начальник НКВД, голова райвиконкому, секретар партії і два енкаведисти. Начальник НКВД заявив, що сталася помилка: в кандидати просунено націоналістку, про що сказав тов. Шарун. Націоналістичну сволоч і гідру треба знищити, теж треба знищити тих, які її підтримують. Шарун задоволено підсміхався, всі дивилися на нього з огірченням. Секретар партії вимагав, щоб вияснити, як можна було вибирати кандидатом активну націоналістку. Це вже було сказано піднесенням голосом, повним злості. Тоді виступив директор Семчук і спокійним голосом сказав:

"Я заявляю з повною відповідальністю, що тов. Софія Онуфрик не була і не є націоналісткою. Ми вибрали вчора на кандидата чесну і гідну людину, яку знаємо від дитячих літ. Закид Шаруна — чиста брехня, для нас всіх образа. Вчора Шарун назвав усіх українських вчителів польськими прислужниками і сексотами. Дозвольте, товаришу начальник, подати правду про українських вчителів і переслідування їх польською владою:

1. На передчасну емеритурі посилали 18 учителів.

2. Дисциплінарним порядком перевели вглиб Польщі 12 учителів.

3. При кваліфікаційних іспитах не пропустили 7 учителів.

4. Безробітними в нашій окрузі лишилися 8 учителів.

5. У цілому повіті було без праці 32 вчителі.

6. При кінці 1939 р. в нашому повіті (понад 100 сіл, міст і містечок) мали працю тільки 61 учитель-українець.

7. Від 1932 року ні один український учитель не одержав праці в нашому повіті. Тверджу, що жоден учитель не був польським донощиком чи сексотом. Прошу тов. Шаруна назвати хоч одного учителя, що був вислужником польської влади!" Шарун опустил голову і мовчав. "От вам,

товариші, Шарунова правда! Кого вчора Шарун назвав польськими вислужниками, сьогодні називає націоналістами. А ким назве їх завтра? Усе це брехня! Шарун не здібний догадатися, що коли б тов. Софія Онуфрик була націоналісткою, то поляки були би давно викинули її з праці й посадили в тюрму. Всі ми можемо погодитися, що польська розвідка мала кращі інформації, ніж Шарун. Якщо ми відкинемо кандидатуру тов. Онуфрик, то сумніваюся, чи знайдемо чесну людину, що захотіла б наражуватися на подібну зневагу, яку Шарун зробив тов. Онуфрик. Єдиний, хто хоче бути депутатом і за це бореться всіма негідними засобами, — це сам Шарун. Товариш Шарун був членом КПЗУ, яку наш вождь і визволитель тов. Сталін наказав розв'язати у 1938 році, бо там впахалися вороги народу, всякі троцькісти і польські вислужники, які допомагали польській поліції заповнювати тюрми невинними людьми. Про те писалося широко в польській і українській пресі, передавали радіом. Що нам тепер робити? Рішайте ви, товаришу начальник!" — закінчив Семчук.

Секретар довго мовчки дивився на Семчука, а потім запитав:

— А хто ви?

Директор погладив свою довгу бороду і буйну чуприну:

— Я — селянський син, маю 77 років. Закінчив студії права, але став учителем, бо вважав, що більш гідним є навчання дітей, аніж оборона правопорушників. Учителював рівно 50 років, аж влада післала мене на емеритуру. 25 років був головою учительської організації "Взаємна поміч українських учителів". Вчора вибрали мене головою виборчої комісії на нашу округу.

Встала активістка Явдоха:

— Ви хочете Шаруна вибрати депутатом? Тоді він ним буде, як на моїй долоні волосся виросте! Хто буде за нього голосувати? Навіть старий пес не гавкне! Він тільки розбиває вибори. Йому на Кульпарків дорога!

Піднялася учителька Катерина:

— Я бажаю зложити заяву. Дуже жалію, що вчора запропонувала товаришку Софію Онуфрик в кандидати на депутата. Думала я, що буде нагода виявити, як радянська влада цінить учителів. На жаль, тим я наразила чесну людину на зневагу і неприємності. Товаришка Софія Онуфрик не була польським донощиком ані націоналісткою. За це беру на себе повну відповідальність. Прошу й вимагаю, щоб тов. Шарун подав факти, що він знає про тов. Онуфрик як націоналістку. Але правду, а не брехню! Справу виборів уважаю дуже поважною і всяким необґрунтованим наклепам тут місця не повинно бути.

Начальство тихцем порозумілося між собою. Тоді начальник НКВД звернувся до Шаруна:

— Товаришу Шарун, чи товаришка Софія Онуфрик є націоналісткою?

— Та я точно не знаю.

— Чи виконувала вона якусь націоналістичну роботу?

— Вони працюють таємно, то як мені знати?

- Чи знаєте, що вона когось намовляла стати членом націоналістів?
- Ні, не знаю.
- Може пригадуєте, що колись промовляла, розповсюджувала націоналістичну літературу, або збирала гроші на націоналістичні цілі?
- Ні, не знаю.
- Чи ви колись говорили з нею?
- Ні.
- Як довго ви її знаєте?
- Та я вчора перший раз її бачив! (На залі сміх).
- То може не вона є націоналісткою, а її чоловік?
- Хтось зі залі: "Ми чоловіка депутатом не вибираємо!"
- Начальник продовжував:
- Від якого часу її чоловік є націоналістом?
- Від якого часу я не знаю, але він ним є!
- Знаєте щось про його націоналістичну працю?
- Та я вже казав, що вони роблять все таємно.
- А ви чоловіка знаєте? Як довго?
- Минулого року бачив його на фестині.
- А що таке фестин? (Хтось пояснив).
- Чи він там промовляв?
- Ні.
- Роздавав якусь літературу? Провадив агітацію?
- Ні, ні!
- То що він тоді робив?
- Сидів з господарями біля стола.
- Ви не чули, що він говорив?
- Та він не говорив, а їв вареники! (На залі вибух сміху).
- Да-а-а! — сказав начальник і замовк.
- Допитувати став секретар:
- Товаришу Шарун, ви належали до КПЗУ?
- Належав, від 1927 року.
- Значить, більш як 11 років! Скільки за той час ви приєднали членів до КПЗУ?
- Я не приєднав, бо вони всі націоналісти!
- Чи ви пробували говорити з ними? Чи зорганізували хоч один мітинг?
- Та хто би мене слухав! Я пробував, але ніхто не прийшов.
- Чи ви одержували комуністичну літературу?
- Ні, я тільки позичав часом у товариша...
- Організовували ви свято 1-го травня?
- Я тільки один раз повісив червоний прапор...
- Чому тільки один раз?
- Бо польська поліція мене переслідувала...
- Сиділи ви в тюрмі?
- Ні...

— Чи ви вважаєте себе комуністом?

— Я є комуністом від молодих літ, а повних 11 років членом КПЗУ.

— Товаришу Шарун, ви зовсім не розумієте вчення Маркса, Енгельса, Леніна, Сталіна. Комуніст не боїться польського поліція, йде в бій без страху, бореться і гине за майбутнє світового пролетаріату, за визволення з буржуазної неволі. Ви не комуніст, ніколи ним не були й не будете. Ви плоха, слаба духом людина, яка думає, що на запічку може стати героєм. Наша справа з вами скінчена. Справі виборів не мішайте, бо буде зле! Дуже зле! Вийдіть зі залі!

Похнюпивши голову, Шарун вийшов.

Секретар продовжував:

— Товариші, товаришка Софія Онуфрик лишається кандидатом у депутати. Виборчій комісії слід негайно розпочати виборчу кампанію.

На прощання директор школи ще перестеріг мене, що політрук казав таке, що коли вже НКВД запише кого націоналістом, то так і залишиться. Карточку з описом казав мені добре заховати.

На другий день знову з'явився "учитель"-енкаведист. Привітав мене з вибором, дістав з течки пачку брошур, дав мені і каже:

— Перед вами велике майбутнє, стелиться дорога до Верховної Ради України, а там і до Верховної Ради СРСР. Це матеріали про дошкілля, школи, шпиталі, дитячі будинки, приюти для старців. Це теми ваших виступів перед виборцями. Все те треба добре вивчити. Про політичні справи будуть говорити політруки.

Я подякувала за "дружню" поміч.

За два дні вся Західня Україна "почервоніла": на видних місцях будинків, на парканах, стінах чи стовпах появилися червоні прапори, кличі (тоді звані "лозунги"), портрети Сталіна і його соратників, карикатури польської буржуазної влади, капіталістичних акул і польської поліції, всяких інших ворогів народу. Були теж картини "щасливого життя трудящих в СРСР", зображення, як народ Західньої України вітає визволителів — доблесну Червону армію.

При таких зовнішніх обставинах почалася виборча кампанія. Щоденні збори-мітинги в кожному селі, присілку чи містечку, в кожному закутку Західньої України. Звичайно мітинги відбувалися увечорі, скликали їх окремими післанцями, або й церковним дзвоном. Відкривав таке збіговище переважно голова місцевої виборчої комісії, передавав слово прибулим політрусам, яких завжди було двох. Після їхніх промов говорили ще інші промовці, потім були запитання, дискусії. Далі надавали слово кандидатів у депутати, знову були запитання. Закінчувалося все це відспіванням гімну "Вставайте гнані і голодні" і окликами на честь вождя, батька і вчителя, наймудрішого товариша Сталіна. Політичних запитів майже не бувало. Найчастіше ставили питання вчителі з ділянки шкільництва відносно програми навчання, підручників і т.п. В одному селі старший селянин запитав, навіщо потрібні вибори, якщо є тільки один кандидат? Кого тут вибирати? Політрук став пояснювати, говорив майже півгодини. На за-

питання, чи зрозуміло, селянин відповів "Ні!" Пробирав пояснити другий політрук і теж після майже півгодинного викладу селянин сказав, що таки не розуміє. Коли і далі вияснювання нічого не давали, політруки дали тому селянинові різну літературу: конституцію, положення про вибори, агітаційні матеріали, щоб він собі сам прочитав, чому маємо лише одного кандидата і чому повинні голосувати.

Кожний такий мітинг закінчувався вечерею для кандидата, в якій брали участь усі присутні члени виборчої комісії, політруки і активісти. Вечеря затягалася до 1-2 години ночі. Задух самогону, випари часнику і ковбаси, підсичені хмарами густого махоркового диму, ставали справжньою газовою камерою. Запирало віддих, розболювалася шалено голова...

Так приблизно провадилася і моя виборча кампанія в кожному селі. Не було захоплення, але й не було поважнішого інциденту поміж двома чужими собі й ворожими світами. Залишилося ще тільки одне село — велике, багате, може, найбільш свідоме в цілому повіті. Звідтіля вийшла значна кількість освічених людей, було чимало студентів середніх та вищих шкіл. Село дуже потерпіло від ганебної польської пацифікації (1930), багато його мешканців перебули ув'язнення у польських тюрмах. Справжнє українське село, гордість усього повіту та всієї української спільноти! При в'їзді до села дорогу нам перебіг кіт. Політрук каже до мене:

— Тут будуть якісь неприємності: кіт дорогу перебіг!

— Та ви що, вірите в силу котів?

— Ні, але воно здійснюється...

— Здійснюється старим бабусям, — кажу.

— Побачимо... Побачимо...

Заля читальні — повна людей. У передніх рядах засіли вчителі, старші господарі й господині, за ними молодші, а далі молодь. Стіни читальні завішані портретами теперішніх вождів, але не бракує Шевченка, Франка, Хмельницького і Богуна. Великий портрет митрополита Андрея Шептицького прибраний рушниками. Стіл накритий вишиваним обрусом, на стіні — килим. На столі — карафка з водою. Ми засіли на сцені довкола стола. Голова місцевої виборчої комісії відкрив мітинг, представив мене як кандидата, а також політруків. Подякував кількома словами за визволення і закінчив окликом: "Хай живе найбільший, наймудріший вождь і вчитель... товариш Сталін!" Усі зірвалися, заплескали, закричали "Хай живе!" Вже добре вивчили новий порядок.

Говорили оба політруки, потому були питання. Наприклад, чи є в СРСР банки? Чи можна в банках позичити гроші? Як розуміти клич "Земля — селянам, фабрики — робітникам"? У нас в селі нема ані панської землі, ані фабрик. Чому не можна вчити в школі релігії? Релігія вчить моралі, каже, що є добре, а що зле. Каже: не кради, не вбивай! Чому земля державна, а працювати на ній має селянин? Подібних питань було коло двадцяти. Політруки старалися відповісти на всі питання сприйнятливо для публіки. Червоніли та пріли, так старалися. Після того прийшлося мені сказати мою вивчену промову, яку я закінчила оповіданням про дома для старших і як

то старим людям буде добре там доживати віку. Встала якась старша жінка та й каже:

— Ви, товаришко, сказали, що в Радянському Союзі так гарно опікуються старшими людьми, а я чула щось інше. Я чула, що там зі старих людей роблять мило...

Я ще не встигла обернутися до котрогось із політруків, як почула:

— А хто вам таке дурне сказав? — начальник НКВД аж вийшов на край сцени.

— Так люди говорили, — каже жінка.

— Котрі люди?

— Та я не пам'ятаю котрі...

Якийсь ввічливий голос виручав:

— Так писало ж в газетах...

— В яких газетах?

— Та то було в польських газетах, — піддав розв'язку якийсь інший голос.

Почервонілий зі злости начальник НКВД піднесеним голосом заявив, що це все вороги народу баламутять людей, зневажають совєтську владу... Тирада була довга, а закінчилася погрозою:

— Ми всіх їх прикоротимо. Винищимо до ноги всіх буржуазних вислужників, сексотів, капіталістичну сволоч! У нас досить сили й засобів, щоб їх викоренити і очистити себе від тої сволочі!

Заля мовчала. Так часто природа мовчить перед бурею. Та раптом енкаведист змінив свій настрій і почав тихим, ввічливим голосом:

— Я чув про ваше село, гарні люди тут. Я чув, що ваші хлопці допомагали Червоній армії бити поляків. Мені було дуже приємно чути таке і я бажав би стиснути руку молодим героям, приятелям і уряду, і Червоної армії. Чи є тут хтось на залі з тих молодих героїв?

Якийсь хлопець, приблизно 17-18 років, підніс руку.

— О, прошу, підійди сюди ближче, будь ласка.

Хлопець підійшов. Начальник подав йому руку, поплескав по плечах.

— Розкажи, як ти бив польських солдатів, нехай всі знають, що ти герой Радянського Союзу. А як тебе звать, яка твоя фамілія?

— Голуб, Іван Петрович. — Хлопець хотів розказати, як то було, але начальник перебив його:

— Чи ти був сам?

— Ні, нас було восьмеро...

— А є вони тут на залі?

— Не знаю.

— А прізвища їх знаєш?

— Так, знаю.

— Назви, нехай всі знають!

Хлопець ще не встиг відкрити рота, як зі залі хтось кликнув:

— Мовчи, дурню, то провокація!

Начальник підскочив, як ошпарений, захопив револьвер і закричав:

— Хто це сказав? Вийди сюди!

У відповідь тріснуло скло лампи, стало темно. В темноті зчинилася метушня, гукнув постріл, забриніли розбиті шиби вікон, залунали крики жінок і дітей, затріщали двері. Начальник щось викрикував, лунали вигуки, стукіт. Я стояла, охоплена панікою, тремтіла з переляку й несподіванки. Серце мало що не вискочило з грудей, я ледь не скам'яніла. Така метушня тривала, мабуть, хвилин 10. Нарешті все втихло, залягла мовчанка у зовсім темній залі. Хтось врешті засвітив електричну лампку. Голова сільради приніс з другої кімнати столову лампу і засвітив. Начальник енкаведе і політруки стояли з револьверами в руках, готові стріляти... Але стріляти не було в кого. У перших рядах сиділи, як і перед тим, учителі і старші господарі, а за ними — ні душі. Навіть той молодий "герой Радянського Союзу" зник. Залишилися побиті вікна, поперевертані крісла й лавки, виламані двері і скло з розбитої лампи. Вид — наче маленький гураган пролетів через залю. Начальство складало свої виборчі матеріали. Один із політруків обізвався до начальника:

— Товаришу начальник! Ви зірвали мітинг.

— Чорта лисого з твоїм мітингом! Я викрив ворогів народу!

— На ворогів народу є доволі часу, ви зірвали передвиборний мітинг, і моїм обов'язком є донести про це до райкому партії!

— Ану, спробуй! — Він вийшов і від'їхав автом до міста.

Ми посідали на підводу і мовчки теж поїхали додому. Коли я злізла з воза, політрук запитав:

— А що, чи вірите в силу кота?

— Від сьогодні так, — відповіла я.

В лютому 1940 р. був перший вивіз людей на Сибір. Тоді вивезли і ту жінку за її невдалий жарт про "мило зі старих людей". До червня 1941 р. з того села заарештували й вивезли 162 людей.

* * *

Вибори були призначені на неділю, від 6-ої години ранку до 6-ої вечора. Політрук зі своєю виборчою "бригадою" взялися до прибирання будинків, парканів, брам портретами вождів революції, кличами (льозунгами), цитатами, прапорами, наліпками з всякою пропаґандою. Особливо прибрали будинок виборчої дільниці — ззовні і всередині. У виборчій залі все готове: столи, крісла, виборчі урни, списки, картки. Чергові пильнують на залі, щоб усе було в порядку. Політрук зорганізував сільську оркестру, зробив з нею пробу, визначив що, де і коли мають грати. У п'ятницю вранці приїхали якісь районіві й обласні вельможі перевірити підготовку до виборів. Усе було гаразд.

Та "ворог народу" не спав... Осінь 1939 року була напрочуд тепла й суха, як мало коли досі. Але... в п'ятницю увечорі почав падати дощ. А там зірвався вітер, дощ перейшов у зливу... Вітер набрав сили бурі, зривав дахи, шарпав стріхи, ламав дерева, завивав і гудів. Здавалося, що прийшов судний день, як казали в селі. Собаки вили, худоба ревіла. Буря восени, а

ще в жовтні, — велика рідкість в Західній Україні. Але тепер інша влада, інший порядок...

Вранці побачили наслідки буревію. Всі вожді позникали з парканів. Уся пропагандивна література у вигляді кусків паперу встелила площу села, кущі, дерева, дахи. Зникли прапори разом зі щоглами. Жартун-вітер покпив собі з нової влади і наробив їй бешкету... Політрук хапався за голову, кричав, проклинав, але не було кого обвинувачувати... Скликали засідання виборчої комісії округи. Телефонували до району й області. Та дарма. Нових портретів, прапорів чи інших матеріалів не було. Дали наказ збирати куски порваних вождів і ліпити, щоб бодай частинно прибрати ззовні виборчу дільницю. Так вітер-саботажник пожартував собі з мольної праці пропагандистів комуністичної партії.

Політрук наказав мені бути у виборчій залі о 5-й годині ранку. Та я встала вже о 3-ій, бо під моїм вікном заграла оркестра, а якийсь голос кликав: "Час голосувати, час голосувати!" Так вони ходили по всьому селі, грали і закликали користати з "демократичних прав громадянина советської держави робітників і селян".

О 5-ій год. прийшли по мене директор з дружиною, принесли ліхтар. "Ми прийшли по вас, бо там темно, дорогу залляла вода, підемо городами", — сказав директор. Ми пішли помалу й уважно. У виборчому приміщенні — повно людей, що й пройти тяжко. Чи то страх пригнав стільки людей ще вдосвіта, чи може дійсно захопилися "визволенням"? На залі були вже кореспонденти газети "Жовтень", які пробували витягнути хоч одне слово від 90-річного старого, що сидів у кріслі. Старий, зовсім глухий і напівнезрячий, не розумів, чого від нього хотіли і все кликав дочку: "Гаська, Гаська! Де я? Чи я в церкві? Скажи, де я, Гаська!" Коли кореспонденти побачили, що годі їм зі старим робити політику, залишили його в спокої.

Першою казали голосувати мені, тож під оплески присутніх кинула я свою картку до урни. Політрук сказав коротку промову, бо не міг стояти на ногах, хитався як качка. Мабуть, потягнув щедро за успіх виборів з якоїсь більшої пляшки самогону. Люди підходили до мене і бажали успіху, а якась жінка поцілувала мене в голову і шепнула: "Мені вас жаль, дорога пані, дуже жаль". Люди тиснулися, щоб скоріше "віддати голос". Я запримітила, що більшість людей мали пляшки. Підійшла до голови сільради розвідати, для чого пляшки. Голова розсміявся і пояснив, що кожний голосуючий голова родини має право купити літру нафти. А що для всіх може не вистачити, тому стільки людей прийшло вже зранку, а вдвічі більше чекає на подвір'ї.

— Людей треба розуміти й відчувати, чого їм потрібно, — заявив голова.

— Та ж нафти й за золото не можна тепер купити! — здивувалася я.

— За золото тяжко, але за пшеничну муку ні, — з гордістю відповів голова.

Дещо пізніше я довідалася, що нафта не була виявом мудрости голови

сілради. Було передбачено "по плану", що у районному місті продаватимуть білий хліб, а по селах — сіль, нафту, цукор. І фотографування старих теж було "по плану".

Десь коло третьої по полудні виборча комісія перевірила списки голосуючих, щоб виписати тих, що ще не голосували. Бо голосувати мусять усі, 100 відсотків тих, які мають право на це. Вислано, отже, активістів у село перевірити, чому деякі ще не проголосували, а властиво пригнати їх до виборчої дільниці. Активісти повідомили, що шість осіб важко хворі, а чотири — поїхали за сіллю і ще не повернулися. До хворих зараз же поїхали два члени виборчої комісії з урною і картками, щоб і хворі мали "щастя" проголосувати за депутата.

З'явився виспаний політрук, певно алькоголь уже вивітрив з його голови. Я попросила в нього дозволу піти додому, щоб і моя старенька мати і хворий чоловік могли проголосувати. Він погодився під умовою, що на шосту годину, тобто на закінчення виборів, я повернуся. Спокійніше стало на душі, коли йшла полями. Десь було чути голоси птахів, що відлітали, десь закрикала ворона. Тут, на полях, не чути людських турбот, політичних кличів, насилля людини над людиною, погроз, прокльонів, новотворів "революції" як пролетаріят, акула, ворог народу, кулак, колгоспник, соцборотьба і т.д. Якби так птахом бути! Полетіла б туди, де люди живуть спокійно, де людина людині не є вовком. Адже десь на світі є оази спокійного життя... З такими думками опинилась я вдома. Тільки сіла відпочити після сімох кілометрів мандрівки, як у дверях з'явився політрук.

— Ходіть, сейчас ходіть! Приїхав секретар парткому, вас не було, він злий, бо ви зобов'язані зустрічати голосуючих. Я приїхав по вас машиною.

Взяв мене за руку і повів до авта. Моя мама втирала сльози, а трирічний синок з плачем кликав: "Я хочу мами, я хочу мами!" Хворого чоловіка я навіть не встигла побачити...

Політрук гнав автом як шалений, мовчав. Я теж мовчала, щось у грудях тиснуло, пекло. Здавалося, що не витримаю такої наруги, вибухну. Нехай буде, що хоче. Досить мені того хамства! Перед очима стояв синок і його "Я хочу мами!" Мені покотилися сльози з очей. Але ні! Мушу витримати! Господи, дай мені сили, допоможи! Ось ми вже і на виборчій дільниці.

— Ви занедбуєте свої обов'язки, — зустрів мене з докором секретар парткому. — Ваше місце тут зустрічати голосуючих, а не вештатися хто зна куди! Ми аж мусіли вас шукати. Це вияв вашої неповаги до виборів. Про те прийдеться ще з вами поговорити!

Я сіла і довго дивилася на нього. Зібрала всі свої сили і спокійно сказала:

— Товаришу секретар, чи у вас є розв'язка на таке, що одній людині треба виконати нараз два обов'язки в той сам час, але у двох місцевостях?

— Я вас не розумію, — буркнув секретар.

— Я зустрічала наших виборців від год. 5.30 ранку до 3.30 по полудні. За той час перейшло 1,540 людей. За згодою товариша політрука і голови виборчої комісії я не вешталася, не йшла, а бігла 7 км до міста, бо там

чекав на мене інший обов'язок — мій тяжкохворий чоловік, якого треба зголосити до виборів, і моя мама, яку треба запровадити до виборчої дільниці. Ось чому я, за вашим висловом, вешталася в район. Ви, товаришу секретар, перешкодили мені в тому. За півгодини закінчується голосування. Надворі майже темно. Я вже не встигну забігти вдруге, та й сил не стає. Скажіть, що мені тепер робити?

Секретар визвірився до політрука:

— Ти чому мені не пояснив, чого товаришка Онуфрик пішла до району?

— Я пробував вам вияснити, але ви не дали мені сказати:

— Брешеш, ти... — і стримався зі закінченням.

Підійшов, як завжди спокійний, директор школи:

— Товариш політрук пробував вам пояснити, ми всі чули, але ви його не слухали, — сказав він.

Присутні, з 30 осіб, підтвердили директорові слова. Тоді директор звернувся до мене:

— Спробуйте зателефонувати в район, до виборчої комісії...

— А хто мене там захоче слухати, — перебиваю. — Запитають, де я була цілий день, що аж півп'ятої зголошую хворого чоловіка. А як зробити, щоб і моя мати проголосувала?

Усі дивилися на мене зі співчуттям, але не могли нічим порадити. Нараз секретар підійшов до мене з куском паперу і сказав написати адресу, ім'я і прізвище чоловіка і матері. З тим пішов до сусідньої кімнати до телефону. За 10-15 хвилин повернувся і сказав до мене:

— Усе полагоджено. Прийдуть до вас, і ваш чоловік і мати віддадуть свої голоси. — З тим сів він у машину і від'їхав.

О 6-ій годині закінчилося голосування. В нашому селі проголосувало 98%. Незабаром післанці (на конях!) почали привозити підсумки голосування з інших сіл. Після підрахунку наша округа мала 98.5% голосуючих. Голова окружної виборчої комісії дир. Семчук вийшов на сцену і проголосив мене "депутатом до Народних Зборів у Львові". Несподівано звідкілясь з'явився на сцені секретар партії. Ввічливо попросив мене теж на сцену, привітав з вибором і почав вихваляти, якого то доброго й визначного депутата вибрала наша округа і всі повинні бути гордими з такого вибору. Але мені, замість відчувати гордість із вибору, хотілося плюнути в очі тій тварині в людській подобі! Та почувань своїх виявляти не можна! Тож я подякувала всім за співпрацю, труд і голоси. Навіть і ненависному мені секретареві партії подякувала...

Оплесками й кличами "Хай живе товариш Сталін і його соратники!" закінчено комедію виборів. Директор школи з дружиною відпровадили мене до помешкання у школі, де чекала на мене вечерея, яку приготувала Наталя.

У понеділок коло 10-ої год. ранку політрук приніс мені посвідку, що я є депутатом і повідомив, щоб на вівторок бути готовою до від'їзду на Народні Збори і в тій справі зголоситися об 11-ій ранку у райвиконкомі, перший поверх, кімната ч. 7. При цьому я мусіла підписати політрукові посвідчення,

в якому підтверджувала, що він мені те повідомлення вручив особисто.

Навчання у школі кінчалося, я передала директорові тижневий плян зайнятть моєї класи. Замовила собі підводу і стала приготувлятися до від'їзду. Була година четверта по полудні. На подвір'я заїхав віз з дровами. На возі сидів молодий господар Сидір, колишній гімназійний товариш. Сидір закінчив гімназію, але помер його батько, мати залишилася з меншими дітьми і він не мав змоги далі продовжувати студії, тому взявся до господарки. Здобути господарським знанням ділився зі своїми односельцями і з господарями цілої околиці. Став широко відомим діячем у сільськогосподарській ділянці.

— Я вам привіз дров, бо вже позимніло, а в мене дров не бракує.

Сидір скинув дрова, нарубав і приготував до палення. Я подякувала і просила зайти до хати, при тому спитала, скільки йому за дрова належиться. Сидір перервав роботу і якимось несміло-притишеним голосом сказав:

— До хати не піду. Дрова привіз даром. У мене до вас діло. За вами слідкують, хто і коли приходить і відходить. Прошу не оглядатися. У крайньому вікні навпроти сидить кривий Іван і все записує. А ви знаєте, що я і націоналіст, і кулак. Я прийшов до вас від наших хлопців.

— Від яких хлопців? — питаю.

— Від ОУН. Вони просять вас не голосувати за злуку, а за вільну і незалежну Україну, — сказав і замовк.

Я теж хвилину мовчала, а тоді кажу:

— Пане Сидір, чи ви свідомі того, з чим прийшли до мене? Ви мали відвагу?

— Ми вам довіряємо.

Мені капнули сльози з очей. "Довіряємо", звучало якимось болісно в душі.

— Чи це якась ширша акція, чи хтось з інших депутатів дістав таке доручення? — запитала я.

— Не знаю, не питав. Я лиш передаю вам те, що мені сказано.

— Я все ж таки буду вам платити за дрова і ви візьміть. Даю вам 5 злотих. — Подякувала і на прощання ще раз сказала: — Не довіряйте нікому, навіть рідному братові! Тяжкий час тепер настав...

Сидір від'їхав, я важким кроком пішла в хату. Сіла, сперла голову на руки і заплакала. Де мені про цю справу щось довідатись? Кого питати? Всі провідні люди зникли — хто за Сян подався, хто в підпілля пішов. Залишилася молодь. "Ми вам довіряємо", — бриніло на дні душі. Яке це дороге слово — довір'я! Треба збиратися, на подвір'я вже в'їхала підвода...

Вівторок, 11-та година. У райвиконком зійшлися депутати і посідали півколом в кімнаті число 7. Голова полічив нас. Одного не вистачало. Чекаємо. Голова почав розмовляти з кожним із нас, мабуть, щоб ближче пізнати. Минула 12-та, голова кудись виходив, телефонував. Аж коло 1-ої довідався, що "загублений" депутат мусів йти до району пішки, бо ніхто не хотів його везти. "Чому ніхто не хотів його везти?" — питали ми. На те

голова: "Як прийде, то скаже". Він дав нам такі інструкції: "Не вільно зі собою везти нічого друкованого ані писаного. Не вільно везти алькогольних напоїв, зброї, ножа чи інших гострих речей". Чоловіки загули: "Таж нам треба поголитися, як же будемо виглядати неголені цілий тиждень?" Вияснення: тримати бритву в "чемодані" (себто у валізці), а не в кишені. Чистого паперу й олівця теж не треба.

— Кожного дня купите собі газету, а там буде все точно написано про Народні Збори. — Тут голова не забув ще дати лекцію доброї поведінки, пригадати про дружбу народів і пролетарську єдність і всю іншу соціалістичну партійну бутафорію. Якраз тоді відчинилися двері і хтось повідомив голову, що прийшов загублений депутат.

— Давай його сюди! — зрадів голова.

У кімнату ввійшов депутат і на його вид усі аж йойкнули. Був це чоловік середнього росту, може 30 років, темноволосий, добре збудований, з бігаючими очима. З черевиків вилазили пальці босої ноги, штани вкриті латками різної величини й кольору. Піджак на ліктях подертий, без жодного гудзика, одна пола роздерта. Підперезаний шнурком, сорочка брудна як земля, теж без гудзиків. Волосся нестрижене певне з півроку, а лице й руки ніби грязюкою вимазав, не знати коли голене. Голова глянув, почервонів як буряк, але спокійно запитав:

— Ваше ім'я, прізвище і по батькові?

— Іван Зелений, Степанович, — відповів той.

Голова перевірів посвідку з сільради, а потім знову запитав:

— Чи ви думаєте в такій одежі їхати на Народні Збори?

— Я іншої не маю, я пролетар.

— Так ви їхати не можете.

— Як не можу, то я йду додому, — встав і хотів йти.

— Сідайте, — наказав голова і кудись вийшов.

До "депутата" присіклися найближчі сусіди:

— А ти звідки такий?

— Не могла твоя жінка намочити тебе в саджавці з коноплями?

— Ти що, до Львова жебрати зібрався?

— Ти смердиш, як тхір!

— Виглядаєш, як страхопуд з проса!

— І хто тебе такого в депутати вибрав?

— Такі самі, як він!

Нещасний депутат не обзивався ні словечком. Повернувся голова з ще якимось чоловіком, той взяв депутата зі собою і кудись пішли. За кілька хвилин голова заявив:

— Нас є 12 депутатів. Партія і уряд призначили мене бути головою нашої групи. Я теж депутат. Коли б хтось з вас мав якісь проблеми чи питання, звертайтеся до мене. Сьогодні о 5-ій год. буде вечеря. Спати будемо в готелі. Завтра рано о 5-ій год. сніданок, а в 6-ій виїжджаємо автобусом до області.

Він виплатив кожному депутатові по 160 злотих на особисті видатки.

Харчування, транспорт і готель оплачувала держава. Та ми не знали нічого про наші обов'язки, що маємо робити, що питати. Нащо нас люди вибрали? Що маємо говорити? На такі питання голова крутив головою, а відтак сказав:

— Всі ми говорити не будемо, нас сотні. Коли б хтось з вас мав говорити, то я вам скажу.

З тим пішли ми на вечерю.

Нас, депутатів, було 12: чотири жінки і вісім чоловіків. За професією — чотири учителі, одна кравчиня, шестеро селян і наш голова. За національністю — 11 українців і одна жидівка. Крім мене були ще: Оля — закінчила у травні вчительський семінар, у вересні почала вчити; Катерина — сільська малограмотна жінка років 37, тепер активістка, названа у своєму селі "писката"; Хайка Мошківна Грінберг, жидівка, років 19, кравчиня, комсомолка, просила звати її "Наталка"; Олекса — селянин, років 35, будучи в Америці, став комуністом і таким залишився, коли повернувся додому, за комуністичну діяльність сидів у польській тюрмі; Михайло — років 40, селянин, у своїй громаді не проявляв ніякої активності. Це були люди, з якими мені довелося ближче зустрічатися.

Вечеря була смачна, не треба було нас припрошувати. Всі ми сиділи за одним столом. За іншим вечеряло кілька енкаведистів, потім вони присіли до нас, жартували, розмовляли. А я подумала: от і друзі! Та ось увійшов ще один енкаведист, а з ним чоловік у цивільному. Це був наш "депутат-страхопуд", як ми його охрестили. Чистий, підстрижений, підголений, у новому вбранні, в нових черевиках, у чистій білій сорочці, під краваткою, ще й "духами" накроплений. Зовсім інша людина! Подали йому вечерю і він не чекав, щоб хтось його припрошував, сам знав, що робити. До нікого не говорив. Була це взагалі загадкова людина. Не можна було ніяк збагнути, чи він недоумкуватий, чи хитрун, який знав, що в лахмітті на Народні Збори його не пустять. А може добре вишколений сексот?

Після вечері я пустилася йти додому, але варта на сходах мене не пускала. Вартовий пояснив, що має наказ нікого не впускати ні не випускати. "Нельзя!"

— Я не маю ні грібеня, ні рушника, ні щітки до зубів, нічого, і я маю їхати до Львова?!

А той своє — "Нельзя!"

Йду до голови і кажу, що мене не пускають додому.

— Правильно, — каже голова. — Нікому з депутатів не вільно виходити, я за кожного відповідаю головою. Я відповідаю за вашу безпеку!

— Я не готова до від'їзду. Моя хата навпроти готелю. В цьому одязі до Львова не поїду! Я не страхопуд. Сама за себе відповідаю, я не підліток, я доросла людина. За мою безпеку не журіться, кому я до хрону потрібна? — викричалася я до голови. Депутати оточили нас і прислуховувалися.

Вмішалася Катерина:

— Товаришу голово, якщо товаришка Онуфрик каже, що мусить піти

додому, то їй справді чогось потрібно. Це ж тільки 5 хвилин ходу звідси.

За Катериною обізвалися інші. Врешті голова згодився, але сказав, що мій чоловік мусить підписати заяву, що відповідає за мою безпеку. Взяла я ту заяву і пішла чимшвидше додому. Хвала Богу, ще трохи можна вдома спочити.

Вранці о 6-й год. я стала прощатися з ріднею. Мій чоловік розплакався:

— Чи ще тебе побачу, чи ще повернешся? Якщо НКВД там пильнує, то щось вони знають, щось занюхали!

Таке зауваження мене занепокоїло, та що ж...

— Це звичайна поліційна обережність. Зрештою, що Бог дасть, те й буде, — стараюся потішити чоловіка.

Для депутатів приготували автобус, для енкаведистів — особове авто. Поки ми всіли, приступив до мене старший чоловік, представився батьком молодій депутатки Олі і просив взяти її під опіку, щоб не зробила якоїсь дурниці. Я заспокоїла його, обіцяла заопікуватись нею.

Ми вирушили в дорогу до обласного міста. Їхали з чотири години мовчки. Нарешті приїхали. Чудовий теплий осінній день. Заїхали на велике подвір'я поміж старими високими будинками. На брамі і навколо — військова варта. Подвір'я обведене високою дротяною сіткою, завершеною колючим дротом. Перше враження — тюрма. Ми вийшли з автобуса, поскладали клунки на вказане під муром місце і чекаємо.

У нашому обласному місті жила постійно моя сестра. Від вибуху війни не було від неї жодної вістки, наша мати виплакувала за нею очі. На прощання я обіцяла мамі, що постараюся щось довідатися чи навіть зустрітися. Просила, отже, нашого голову, щоб дозволив мені відвідати сестру, за 20 хвилин буду назад. Та голова відмовив, бо й сам не міг звідсіля рушитися і вже не мав тут жодного голосу. По вулиці бігали дітиська, підходили до огорожі, заглядали, викрикували "а-ку-ку". Підбіг якийсь десятиліток, видно по ньому, що жид, то я обізвалася до нього по-польськи:

— Хочеш заробити гроші? Чи знаєш де вулиця Зелена? Дам тобі 3 злотих, як занесеш цю карточку під число 78.

— Давайте картку, я вже несу. Там живе моя бабуся, знаю де та вулиця!

Я швидко написала: "Якщо ти жива, прийди до мене з тим хлопцем або бодай напиши кілька слів!" Даючи хлопцеві карточку, обіцяла йому дати ще 3 злотих, "якщо та пані прийде або дасть карточку". Хлопчина побіг як на перегони, я ходила по подвір'ї в неспокійному вичікуванні на сестру... Тим часом подвір'я стало заповнюватися ще іншими депутатами. Приїздили автобусами з охороною вантажних возів з військом і машиновими крісами, інші — в асисті танків.

— А нас без паради привезли, — обізвався Олекса.

— Бо нам паради не треба! — відрубала я.

Почалася реєстрація депутатів нашого повіту. Якись вельможі сиділи з картотекою за столом. Викликали поіменно, справджували дані, все

відбувалося швидко. Всі знову вийшли на подвір'я, яке перемінилося тепер у справжній базар. Люди були різно одягнені, дехто навіть у польський військовий однострій. Жінки розложили скатерть, підкріплюються ковбасою, хлібом, сиром, вареними яйцями. Якийсь чоловік продає махорку. Під муром будинку можна випити з-під поли самогону. Там сперечаються, чи Ридз-Смігли був поляком, чи українцем. Такий то "політичний мозок" Західньої України поїде вирішувати своїм голосом її долю... Між тим усім базаром запримічуються люди мовчазні, задумані, занепокоєні. З неспокоєм вдивлялася я на вулицю, вичікуючи Іцка. Врешті, о Господи! Надбіг Іцек, а за ним моя сестра. Але не можемо говорити, вартові кажуть "нельзя". Побігла я до голови просити помочі.

— А як ваша сестра знала, що ви тут?

Кажу йому, що передала карточку.

— Товаришко Онуфрик, ви сильна людина, вмієте добитися, чого хочете. Хто знає сестру? — спитав.

Катерина, Оля і Олекса заявили, що знають її. Голова був одягнений у військовий однострій, з капітанськими відзнаками, тож вартовий мусів його послухати. Говоримо через дротяну сітку, доторкаємось руками.

— Як же ти тут попала в той смітник? — питає сестра.

Я пояснила, що вибрали депутатом, їдемо до Львова на Народні Збори, а про всі подробиці колись розкажу, бо це довга і прикра історія...

Нашу розмову перервали, всі мають шикуватися в колони двійками, по 50 осіб, щоб піти на обід, кожна колона до іншого ресторану. Після обіду поїдемо автобусами на залізничну станцію і вирушимо до Львова. Наш голова заявив, що з нами піде хтось інший, бо він ще дещо полагодить і повернеться за годину. Маємо на нього чекати. Нашу колону перебрав якийсь військовий зі своїми вояками. Маємо йти до ресторану на Жовтневій площі. Виявилось, що ніхто не знає, де та площа. Навіть я не знала, яку то площу так презвали, хоч тут ходила кілька років до школи. Наш командир хвилювався:

— І куди я маю вас вести?!

Я підійшла до нього та й кажу, що тут є моя сестра, вона напевне знає, де той ресторан.

— Давайте її сюди! — зрадів командир. — Чи знаєте, де та площа? Якщо так, то ставайте в колону і ведіть до ресторану на Жовтневій площі!

Так і моя сестра попала між депутатів. Я запримітила, що прохожі, побачивши нас під конвоєм, тікали в бічні вулиці. Якась молода жінка спитала:

— Ви в'язні?

— Ні, ми депутати... — кажемо.

— Барани ви, — сказала і теж звернула в бічну вулицю.

Перед рестораном сестра обіцяла чекати на мене. Ресторан великий, чисто, на столах квіти. На стіні великий напис "Вітаємо депутатів!" Страви смачні, подостатком, по обіді — чай і солодкі пиріжки. В ресторані гамір, а нашого голови нема, вже й обід закінчився. Десь по другій годині ввійшов

якийсь чоловік у цивільному. З першого погляду ми не пізнали, що це наш голова. В темносиньому вбранні, краватка, біла сорочка, нові чорні черевики, капелюх, плащ-порохівник — зовсім інша людина! Депутати заплескали. Голова тримав руки в кишенях, просив подати йому крісло. Аж тепер ми запримітили, що вираз його обличчя якийсь кислий. Що з ним? Чи не хворий? Може треба покликати лікаря чи до лікарні відвезти? Голова наче б протверезів, хитнув головою:

— Ні, ні, мені треба голки і нитки, і то скоро!

Ми переглянулись, хтось бовкнув: "З ума зійшов?" Але відважний Олекса таки спитав, навіщо голки й нитки.

— Бо всі п'ять ґудзиків пообривалися і я штани в руках тримаю!

Люди стримувалися від сміху, але ніхто не мав ні голки, ні нитки. Я пригадала, що сестра чекає на мене недалеко. Сестра швидко побігла додому по голку й нитки, повернулася і взялася до пришивання депутатських ґудзиків... Помогли пришивати Оля й Хайка-"Наталка". За короткий час все було в порядку, голова вбрав штани і дуже дякував за порятунок. Припрошував сестру до обіду, але вона відмовилася. Зате ми мали ще кілька спокійних хвилин на родинну розмову. З тими ґудзиками була ціла історія: польські фабрики одягу "славилися" несолідним пришиванням ґудзиків!

Тим часом надїхали автобуси і треба було прощатися зі сестрою... На будинку залізничної станції повівали червоні прапори, всюди портрети вождів, "льозунґи". Так само прибраний поїзд, що ним поїдемо до Львова. Чекаємо зібрані за повітами, довкруги наш конвой чи "охорона" в повному озброєнні. Ще раз перевірили нас за списками, і під звуки оркестри попровадили на перон. Тут ще якийсь цивільний промовляв, та я не слухала, думала про сестру. Всіли ми до поїзду, вагони третьої класи, але зі сепаратками на дві особи. Оркестра заграла "Інтернаціонал", поїзд рушив... Їдемо до Львова, ніде не зупиняємось. За якусь годину з'явився голова з помагачем, який ніс декілька картонів-коробок. Це була перекуса: горіхи, цукерки, чоколяда, кекси, мінеральна вода для нас, бо приїдемо пізно, вже не буде часу на вечерю. Ми з Олею дістали досить велику порцію того добра. За якоїсь півгодини прийшла "Наталка"-Хайка, просила піти до Катерини, бо та чогось плаче. Що сталося, чого плаче?

— Та вийняла якийсь папір з кишені, довго читала, тоді заплакала. Але не каже чого. Може вам скаже, може буде мати більше довір'я, ніж до мене єврейки, — пояснила "Наталка".

Я й пішла. Катерина плакала, як на похороні. Беру її за руку, запевняю про мою приязнь, пропоную свою поміч чи пораду. Врешті Катерина вийняла з кишені аркуш паперу. На одній сторінці машинодрук привіту від нашого повіту для Народних Зборів. Прочитала я. Катерина тоді каже:

— Я не можу того читати, а мені кажуть вивчити напам'ять!

— А чому ж ви вдома трохи не вчилися? — питаю.

— Та мені це дали сьогодні, в області.

Я вирішила допомогти Катерині. Поділили ми той привіт на чотири

частини, кожен частину перечитували і обговорювали, щоб Катерина зрозуміла, про що йдеться. Ще раз перечитували, ще раз повторювали. Коли ми вже почали вивчати четверту частину, прийшов один із депутатів, учитель. Його прислав голова, щоб допомогти Катерині. Нелегко зробити з малограмотної людини за 2-3 години оратора!

Нарешті доїхали. Поїзд сповільнив хід, ми вже на передмісті Львова. Наближаємось до розбитої німецькими бомбами станції, поїзд безперервно гуде... Станція прикрашена червоними прапорами і портретами вождів. Мені здавалося, що це якийсь велетень-стигматик спливає кров'ю... Даниле, твій город чорні круки зруйнували, а червоні забрали. І скільки тут наруги! А що ще чекає тебе, Львово? Слава другого Переяслава?.. Непрошені сльози спливали по лиці... Хтось там щось говорив, грала оркестра, та я нічого не розуміла. Машинально забрала валізу і поволокла за іншими на площу. Автобусом завезли нас на подвір'я чи то бурси, чи технічної школи. Будинок старий, але чистий. Ми, чотири жінки, примістилися у жіночому відділі. На ліжках простирала й коци, нема подушок, але все чисте. Велика умивальня, лише бракує теплої води. Та за яку годину нас знову покликали, бо є розпорядження, щоб кожний повіт спав окремо.

Наш голова сказав нам йти за ним до великої кімнати, де за столом сиділи якісь достойники. Вони знову викликали кожного з депутатів, завдавали кілька питань і вручали виказку депутата. Виказка, зложена у формі книжечки, була з твердого червоного паперу. На першій сторінці витиснені золотою фарбою погруддя Маркса, Енгельса, Леніна і Сталіна. В середині напис: "Депутат Народних Зборів Західної України", під ним прізвище, ім'я і по батькові, дата й місце народження, район, область. Внизу велика печатка і підпис. Кожний депутат мусів підтвердити одержання виказки підписом на окремій посвідці. По закінченні тієї процедури достойник подав кожному руку і повчив: "Коли б хтось загубив одержану посвідку, то має сейчас повідомити про це своєму голові. Але сейчас!" — підкреслив. Опісля змалював нам, якою честью наділили нас партія і уряд та цілий народ і яке велике довір'я нам виявлено! Ті виказки ми повинні берегти і передати нашим дітям та внукам, як доказ нашої чести і гордості, якої ми удостоїлися, як учасники творення нової історії Західної України... Ми йому поплескали і розійшлися до призначених кімнат.

З цілоденного напруження мене розболіла голова. Оля дала порошок від болю, "Наталка" принесла горнятко води. Тоді я вже втишилася і лягла спати, хоч була певна, що нас пильнують вояки, які оточили будинок.

Так закінчився день 25 жовтня 1939 р. Завтра і два дальші дні — призначені на Народні Збори. Та це вже інша історія.

МИКОЛА ЛИСИЙ

ВЕЗУТЬ НА ЗАСЛАННЯ...

У 1939 році я вчився у вечірній школі Рогатинської гімназії і мешкав на Бабинцях, себто у східній частині Рогатина. Майже кожної або принаймні кожної другої суботи їздив додому до Псар, щоб побути з татом і мамою та дещо допомогти їм у праці. Одного грудневого надвечір'я вийшов я з хати, проводжали мене мої господарі. Це був третій тиждень грудня, сніг лежав і було морозно. Ми завважили досить велику валку саней, що їхала дорогою з Пукова. На санях, закутані кожухами, коцями, ба навіть подушками, сиділи цілі, видно, родини: жінки, діти, старші й молодші чоловіки, а також німці. Схвильовані рогатинці швидко усвідомили, що це вивіз людей на заслання, у Сибір. Переважно були це польські колоністи, яких у нас називали "мазурами", але не бракувало й українців. Сусіди пояснили, що такі валки їдуть вже цілий день, однак ніхто не знав, куди їх везуть.

Коли я дійшов до середини міста, зауважив, що валки завертають вліво, у напрямі на залізничу станцію. Недалеко станції були ще інші валки — з Бабухова, з Княгинич і Загір'я, з Підгороддя й Заланова.

Станція була оточена вартовими, всіх строго перевіряли. На щастя, я мав шкільну виказку з підписом тодішнього директора вечірньої школи Миколи Угриня-Безгрішного. В почекальні чекав я тільки півгодини, бо над'їхав мій поїзд, але й цього короткого часу вистачило, щоб з'ясувати собі це жахливе, потрясаюче видовище. Зрештою, вже здалеку було чути плач жінок, скигління немовлят, крики, прокльони. Немовлята страждали від холоду й браку їжі, бо що ж могли дати їм нещасні матері, коли самі вже від півночі не мали нічого в роті. Це й був більшовицький спосіб вивезення: прийти вночі та наказати "Собірайся с вещами!" Дійсно, можна було взяти лише клунок з одягом. Дехто прибіг попрощатися із засланнями, плач і хлипання не вгавали. Деякі засланці вже були у вагонах, де маленькі віконця були заґратовані колючим дротом. Конвоїри якраз заганяли туди нещасних людей. На їх лицях малювалися отупіння, жах і якесь напівбожевілля. Одна жінка почала співати релігійну пісню, хтось, вже у вагоні, став грати на скрипці сумну мелодію. Та швидко все затихло, бо конвоїри заборонили...

Правду кажучи, був я тоді підлітком, але пам'ятав пацифікацію, конфісковані сторінки "Народної Справи", побої й ув'язнення та інші

прикrostі, що їх зазнавали українці від польської влади, отже не мав ні великого респекту, ані навіть великого співчуття до поляків. Та все таки чисто людські почування, зрештою притаманна всім українцям гуманність, збудили в мені людське милосердя до нещасних жертв і їх теперішнього горя. Якраз надїхав мій поїзд і я був радий більше не бачити тих пекельних сцен.

За 40 хвилин був я вдома у Псарах, розповів про те, що бачив. Не спав майже до ранку, все думав про людську злобу.

Якраз перед самим Різдвом поїхав я з батьком до заланівських лісів по дрова. Там були, безлюдні тепер, мазурські хутори. Скрізь бігали та вили собаки.

Десь вліті 1940 року замешкали там виселені з Надсяння українці.

Кінцівка "Требника". Стрятин, 1606.

ЮЛІАН КАМЕНЕЦЬКИЙ

ПЕРШЕ РІЗДВО ПІД СОВЕТАМИ

Було це на початку січня 1940 року в Західній Україні. Зима випала напрочуд гостра, а великі сніги вкрили білою габою землю.

Совети чванилися, що визволили Західню Україну. Насправді визволили її з усього, що досі було її віками духовним і національним надбанням. Розв'язали всі політичні партії, зліквідували українську національну пресу та видавництва, замкнули всі культурні, освітні, молодечі, спортові, економічні, фінансові та кооперативні установи. На їх місце створили свої організації, чужі населенню формою і змістом. Українцям лишилася єдина своя релігійно-національна установа: Українська Католицька Церква. Мала вона свою власну незалежну церковну ієрархію, національно свідоме духовенство і глибоко віруючий народ. Совети зі самого початку поставилися до Церкви ворожо. Поступали, однак, обережно, бо не хотіли наражувати собі народних мас. Вони заборонили спершу навчати релігії в школах та поширювати релігійну пресу. Наложили на церкви і парафії великі податки та забрали церковні землі і не виплачували священикам жадної платні.

Але це були тільки зовнішні справи. Церква і надалі лишилася по суті національною зі своєю власною ієрархією. Переслідувана, зібрала біля себе не тільки вірних, але й досі байдужих до неї. Ніколи церкви, за Австрії чи за Польщі, ні навіть потім, за німецької окупації, не були такі переповнені, а релігійні почування такі глибокі, як тоді, в 1940 році. Причиною того релігійного патосу, справжньої глибокої віри були, на мою думку, такі речі: Церква лишилася єдиною національною твердинею, незалежною від советської влади. Церковна ієрархія з митрополитом Андреем на чолі залишилася надалі духовно і організаційно належною до Риму.

Митрополит Андрей мав тоді в Західній Україні необмежений авторитет. Очі всіх українців були звернені на святий Юр та його обожнювану особу. А він відважно виступав проти атеїстичного виховання молоді в школах, проти переслідування священиків, скликував соборчики, видавав цикльости-леві послання до вірних і їх морально підтримував.

Не дивно, що всі українці в Західній Україні шукали тоді в церкві, своїй останній твердині, оборону своїх національних і релігійних почувань.

Я вчив тоді в десятирічці в Рогатині. Від самого початку приходу советів у школі велася антирелігійна пропаганда, хрести й образи усунено із клясових приміщень. Релігію заборонено навчати. Учителі мали вбивати в голови учнів вчення Маркса і Леніна, що релігія є опіумом для народу. Велася протирелігійна робота серед юних піонерів, комсомольців, куди насильно заганяли молодь. Але всі заходи не мали успіху, що виявилось в різкій формі перед Різдвом.

Два тижні перед різдвяними святами прийшов обіжник із Відділу Народної Освіти, що на Різдво має бути нормальне навчання. Вчителі мають до того часу повідомити молодь і не допустити в той день до саботажу. Відділ Народної Освіти робив усіх вчителів відповідальними за навчання в той день. Учителі робили позірно все, що могли, кожний по своєму. Але учні довіряли вчителям і були свідомі, що роблять вони це за наказом згори.

В день перед навечерям Різдва прийшов до мене в школу сам прокурор, хотів наочно переконатися про успішність виховної праці вчителів. Найперше прийшов до 10-ої кляси, де я був опікуном. Виголосив антирелігійну промову, мовляв, свята є видумкою священиків, Різдво є пересудом, Христос є легендарною особою, а в дійсності його ніколи не було. Тому учні радянської школи і то найвищої кляси, озброєні вченням Маркса і Леніна, не можуть і не сміють святкувати Різдва і того дня саботувати школу.

Після такої переконуючої промови прокурор, певний свого успіху, питає одного із учнів:

— Скажи мені, чи ти на Різдво прийдеш до школи?

Викликаний учень зніяковів. Але врешті набрав сміливості і відповів:

— Ні, товаришу прокурор, не прийду!

— А можеш сказати чому?

— Можу, — вже відважніше відповів учень. — Завтра зі села приїде мій старенький батько. Я зробив би йому велику прикрість, якби не хотів поїхати на свята. А мати моя, яку я дуже люблю, плакала б цілі свята, що я не приїхав. Не можу я робити їм такої прикрости.

— Ти повинен переконати своїх батьків, що свята — це перестарілі пересуди та що їх не признає радянська влада.

— Я і не буду пробувати їх переконувати. То шкода, не переконаю. Вони дотримуються давніх традицій, а їх не так легко змінити.

— А ти таки прийдеш, — настоював прокурор.

— Ні, не прийду, — рішуче відповів учень.

Всі інші 14 учнів і учениць, захочені відважною поставою свого товариша, на питання прокурора, заявили: "Заради батьків не прийдемо. Не хочемо їм робити прикрости".

Розлючений невдачею прокурор, виходячи з кляси, гримнув дверми. В клясі запанувала німа тиша. "Що буде?" — було у всіх на думці.

В навечеря Різдва учням всіх кляс прочитано ще раз обіжник, що черговий день є робочим і всі мають прийти до школи.

Вернувши додому пізно увечері, застав я в хаті прибрану ялинку та стіл, приготований до Святої Вечері. А коли засіла ціла моя рідня до неї, під нашим вікном почули ми слова коляди:

*Нова радість стала,
Яка не бувала,
Над вертепом зізда ясна
Світу засіяла.
Просим Тебе, Царю,
Просим Тебе нині:
Даруй волю, щастя й долю
Нашій неньці Україні.*

Це співали учні десятирічки. Нагороди не прийняли. "Ми ходимо до наших вчителів і до знайомих, щоб звіщати колядкою правду про народження Христа та у зв'язку з цією подією вимолюємо волю Україні".

МИКОЛА БОЙКО

УЧЕНЬ УСІХ РОГАТИНСЬКИХ ШКІЛ

До вибуху війни у вересні 1939 р. в Рогатині були такі школи: народна школа з польською мовою викладання (7-клясова); польська гімназія ім. Петра Скарги (нового типу) і ліцей; українська народна школа (7-клясова); українська гімназія ім. Володимира Великого (4 класи, з ліцеєм були клопоти) та Мала духовна семінарія, де вчилися переважно кандидати на богословські студії, а також закінчували середню освіту українські хлопці, переслідувані польською владою за "вивротову діяльність". Крім того, діяли ще т.зв. доповнюючі школи, де вечорами вчилися загальноосвітніх чи чисто фахових предметів підлітки, які працювали в майстернях різних ремісників — шевців, кравців, м'ясарів, пекарів, ковалів і т.п. за старою цеховою методою. З приходом більшовиків у вересні 1939 року на місці гімназії були створені т.зв. десятирічки, згідно з радянською системою. Українська гімназія і Мала семінарія перетворилися на "школу номер 1", польська гімназія — на "школу номер 2", які включали й народні школи. "Школа номер 1" розміщувалася в будинку української гімназії, "школа номер 2" — у викінченому якраз перед самою війною новому будинку на Бабинцях, нижчі класи розміщувалися у т.зв. "Червоній" школі, як це було й за польських часів. У воєнні роки змінювалися окупанти, змінювалися шкільні системи, тому Рогатин діставав різного типу школи, залежно від того, чи це було розпорядження "згори", чи наслідок пертрактацій, заходів та старань, щоб Рогатин — як давній осередок освіти — виконував надалі свою історичну роль "шкільного міста".

Микола Бойко був у той час учнем гімназії, десятирічки, педшколи, учительської семінарії і торговельного ліцею. Така шкільна доля зустріла багатьох молодих людей, але вирости вони на добрих українських громадян і такими себе всюди проявили. Редакція.

ПЕДАГОГІЧНА ШКОЛА (1940-1941)

В половині серпня 1940 року в районній газеті появилось оголошення про те, що в Рогатині відкривається педшкола (тобто педагогічна школа), перший і третій курси. Другий курс відкриється на наступний рік, коли учні

першого курсу закінчать свій шкільний рік. На перший курс треба було мати свідоцтво про закінчення 7-ої класи радянської системи, або відповідний рівень польської. На третій курс приймали тих, які закінчили 9-ту класу радянської системи, або першу класу польського ліцею.

Пізніше такого типу школи стали називатися "училища" — назва дуже негарна і невдала, римується зі словом "чистилище". Педшкола примістилася в будинку колишньої української гімназії. В останні дні серпня 1940 р. відбулися вступні іспити. Були сотні кандидатів до цієї педшколи: учні української і польської гімназій, випускники сільських шкіл, студенти університетів, багато втікачів з Польщі. Молодь різного походження, різного віку, різного вишколу. Ніхто не знав, яка це буде школа, яка програма, які предмети, хто буде вчити. Зустрічалося багато знайомих товаришів з гімназії чи минулорічної десятирічки. Але було багато зовсім чужих, навіть дорослих людей. Появилися учні колишньої польської гімназії (школа номер 2) — поляки й жиди. Всі вони говорили, на наше здивування, добре по-українськи (перед війною, звичайно, "не розуміли" нашої мови).

Як вже було згадано, на перший курс відбулися вступні іспити, які пересіяли кандидатів майже наполовину. На третій курс пішли головню втікачі (перед німцями!). Це були студенти університету, деякі навіть мали закінчені студії, лише майже не володіли українською мовою, бо походили зі заходу Польщі: Кракова, Кросна, Катовіц, Бельська і т.п. Для них створено окремий відділ третього курсу: вони пильно вивчали російську мову, навіть говорили між собою по-російськи, хоч наша школа була чейже українська... Першого курсу було чотири відділи, третього — три, приблизно по 40 студентів. На третьому курсі відділи були дещо менші.

Вік першокурсників вагався між 15-21 років: на перший курс зголосилися такі, що мали два-три роки перерви в науці з різних причин. Всі незнайомі собі дотепер старалися нав'язати товариські контакти, головню жидівочки... За короткий час появилися кандидати зі східних областей України: приїхали дівчата й хлопці з Київщини, Полтавщини, Дніпропетровщини, Запоріжжя, з інших місцевостей Східної України. Однак більшість кандидатів (себто учнів) походила таки з нашої Рогатинщини.

Хлопці й дівчата зі Східної України говорили гарною українською мовою, до нас, "западників", ставилися дружньо, по-товариськи. Але було двох завзятих комсомольців, які дивилися на нас з презирством: оба правдиві "советчики", правдиві комсомольські типи. Один називався Остапенко (був секретарем комсомольської організації нашої школи), другий походив з Бердичева (прізвища не пригадую). Всі ті молоді люди були, зрештою, комсомольцями, жили на стипендію, бо так вимагали обставини чи життєва konieczність. Один, його кликали "Вася" (тобто Василь), був зі сиротинця, т.зв. дитбуду (дитячого будинку). Він розказував, що вся його родина вимерла в 1933 році від голоду, він єдиний вижив у будинку для безпритульних дітей. Це була справді збідована дитина, та й інші не були ліпші. Тож ми запрошували наших "східняків" до своїх домів у гостину на кінець тижня ("вікенд"). От тоді відкривали вони нам свої душі,

Учні Рогатинської педагогічної школи. У першому ряді перший справа — Іван Олексин. 1941 рік.

розказували про більшовицький "рай". А це лише підтверджувало наші знання і наші оцінки того режиму. Треба сказати, що вони добре вчилися, грали на гітарах, балалайках, мандолінах. Мали деякий клопіт з німецькою мовою. Багато з них жили в гуртожитку, але чимало доходили з поблизьких сіл: їх часто запрошували товариші з міста в гостину. Затямилися деякі прізвища: Оксана Черниш, Галя Проценко, два Левченки (двоюродні брати), оба Олександрі, дочка директора радгоспу з Псар Люба. Я вже згадував, що на третьому курсі в третьому відділі були втікачі з Польщі, головно жиди, студенти університету. Серед них були теж учителька музики і її доня, обі прекрасні піаністки. Вони часто грали світових композиторів на фортерпіяні, що стояв у нашій спортивній залі. І це була справжня розвага й перепочинок для нас усіх...

Початок шкільного року був дещо хаотичний. Бракувало вчителів, були різні зміни, заступства. Але з часом все упорядкувалося, приїхали вчителі чи то з України, чи то з Росії, упорядковано програми, зайняття, виклади. Було багато предметів. Деякі вважалися відомими, отже їх вчили у швидкому темпі. Деякі були нормальними для курсу, але зовсім новими для учнів. Тут темп був повільніший. Подаю предмети і вчителів.

Українська мова і література. Тимчасово викладав Василь Ратич, відомий всім довголітній вчитель в гімназії, останній директор у передвоєнному часі. Стадник (не пригадую імені), пізніше директор "середньої школи номер 1", тобто колишньої української гімназії. Євген Засуха з

Бердичева, прекрасний викладач, знавець української літератури, поет, володів гарною літературною мовою. Вчив у відділах "А" і "Б". Студенти любили його й шанували. Був елегантно зі смаком одягнений "під краваткою", чистий, не подібний на советчика. Микола Горечко, вчив у відділах "В" і "Г". Про нього, як вчителя, не можу нічого сказати. Високий, елегантно одягнений. Казали, що "американець" (себто син українців, що жили в Америці), або баптистський пресвітер. Цивілізований, культурний і акуратний у поведінці.

Географія. Тимчасово вчила Наталія Каменецька.

Геологія. Ілля Крамаренко, був теж і директором педшколи. Високий, тяжкої ваги, повільний в рухах і мові. Мав велику голову з чорними сивіючими кучерями. Добрий викладач — вчив фізичну й економічну географію України і СРСР та геологію. Студенти поважали його до часу, коли побачили, як опівночі виходив зі свого мешкання з крісом-десятизарядкою. Як пізніше вийшло на яв, тієї ночі енкаведисти робили облаву на підпільників на присілку Корчунок (коло Дібринова) і наш директор брав у тому участь, був чейже партійний. Так втратив він довір'я у своїх учнів як учитель і як людина.

Хемія. Викладав Полонський (імени не пам'ятаю). Був він теж т.зв. завпедом (заступник директора). Добрий вчитель, досконало знав свій предмет, лекції його були цікаві. Замало, однак, присвячував часу на лабораторні дослідження (експерименти). Любив говорити з учнями на політичні теми, не радянські. Приїхав зі Східньої України.

Фізика. Вчив Міхнік, теж східняк. Дуже добрий вчитель фізики.

Математика. В обсяг математики входили теж геометрія, пляніметрія, альгебра і тригонометрія. Тому що пляніметрія і альгебра були прийняті як предмети, знані учням, темп навчання був швидкий, інші йшли повільніше чи радше нормально.

Тому що фізичний і хемічний кабінети забрала школа No 1, яка перейшла до будинку на Бабинцях, педшкола мусіла подбати про свій власний. Тож Міхнік замовив новий матеріял з Києва. Коли надійшли скрині лябораторного устаткування для фізичного й хемічного кабінетів, учні допомагали розпаковувати й влаштовувати ці кабінети.

Історія (УРСР і СРСР). Вчив Панченко з Лівобережжя. Гордився тим, що був випускником т.зв. "школи червоних командирів" у Харкові. Та він не згадував про те, що цю власне школу розгромив сталінський режим при кінці тридцятих років, не так давно, за часів Єжова. Ми не сміли говорити, однак якомсь про це довідалися. Любив свій предмет і знав його, викладав добре, цікаво.

Німецька мова. Тимчасово вчив Володимир Грицай (учитель гімназії) та коротко Наталія Каменецька. Постійним вчителем став незабаром адвокат з Калуша Вайс. Не був він професійним учителем, не дотримувався методики, хоч знав німецьку мову добре. Та ми мало скористали.

Зоологія, ботаніка. Вчив нас Іван Вербяний (Іван Іванович). Кожний,

хто ходив у Рогатині до середньої школи чи перед тим до гімназії, добре знає його педантичні лекції і вимоги.

Каліграфія. Вчила Наталія Каменецька. В радянській школі каліграфія — предмет надзвичайно важливий. Всі мусіли вміти писати точно, на той самий лад, бо всі советські громадяни були зобов'язані мати такий самий почерк письма. Тим більше кандидати на вчителів. Багатьом почерк не вдавався, деякі учні мали велику мороку.

Музика. Вчителька Слава Добрянська (дівооче прізвище Федоришин) була родом з Рогатина. Студіювала в Бельгії, відносно молода, елегантна. Предмет музики у педшколі дуже важливий, бо ми, майбутні вчителі, мали його навчати. Отже вивчали теорію музики, музичне письмо, гру на скрипці, диригентуру. В нашій школі існував добрий хор, що виступав не лише в школі, але й брав участь у т.зв. районних олімпіадах. Помічником С. Добрянської в диригуванні був студент Клим Андрієвський. У другій половині шкільного року заарештувало його НКВД і запроторило до тюрми в Станиславові. З тієї тюрми він щасливо вийшов, коли під час німецького наступу тюрму розбили.

Російська мова і література. Вчила справжня росіянка (не пам'ятаю прізвища), таки з Росії. Була доброю вчителькою, прикрашувала свої виклади анекдотами. Згідно з програмою, навчання російської мови проходило майже так, як і української: граматики — частини мови, морфологія, синтаксис. Особливу увагу зверталось на різницю вимови слів у російській і українській мовах. Література розпочиналася від фолкльору, себто від билин і частушок. Підкреслювалося билини того самого походження для України і Росії, себто спільне, хоч кожному відомо, що в українських билинах немає угро-фінських елементів.

Рисунки. Вільноручні рисунки вчила Наталія Каменецька.

Спорт. Учителем спорту був Євген Бачинський, тоді вже дещо старший. Студенти любили його. На лекціях вивчали ми легку атлетику, біг навпростець, біг з перешкодами і т.п. Ходили ми на "кроси" — піші й лещатарські. Ставили вежі, а ще були дуже успішні пописи на районних олімпіадах — ми мали перше місце серед усіх шкіл в Рогатині.

Військова справа ("воєнзаняття"). Це був ще один предмет, якого ми вчилися по-російськи (крім російської мови й літератури). Спочатку вчив нас якийсь енкаведист, та його незабаром кудись забрали, бо мав справи з неплаченням аліментів... На його місце прийшов демобілізований з фінляндської війни Микола Кириченко ("Колька"). Був всього на кілька років старший від нас, надзвичайно добрий військовик і спортсмен, легкоатлет майже олімпійського рівня. Предмет викладав по-українськи, але термінологію вживав російську, іспити відбувалися по-російськи. А вивчали ми роди зброї, застосування зброї у військових формаціях, тактику, стратегію, газову війну і протигазову оборону. Багатьом учням знання того предмету придалося пізніше, коли вони брали активну участь у підпільній боротьбі. Теоретичні знання застосовували ми у практичних зайняттях, нічних вимаршах, зимових вправах на лещатах (це вже був здобуток фінської

війни). Одні такі "маневри" закінчилися сутичкою з місцевим НКВД, на щастя, все вияснилося.

Так проходив навчальний рік першого курсу педшколи. Третій курс, як вже було згадано, мав три відділи. Було багато предметів, було що вчитися. Крім методики навчання, психології, філософії виховання, треба було ще вивчати дарвінізм, марксизм-ленінізм, комуністичну філософію виховання і "самое главное" — "Краткій курс історії ВКП(б)". Ці останні предмети завдавали немало мороки нашим старшим колегам, тим більше, що "Краткій курс" треба було знати слово в слово, бо так наказав вождь усіх упосліджених рабів СРСР. Обов'язковими були теж загальноосвітні предмети — математика, фізика, хемія, природознавство (пов'язане з дарвінізмом), музика, мови, література українська і російська. Не дивно, що третьокурсники ходили, мов зачумлені — на жарти чи балачки не було в них ніколи часу... Ми їм співчували й журилися, що нас чекає таке саме "чистилище".

Прийшла весна 1941 року, настав час іспитів, письмових і усних. Та при кінці червня нас застала війна. Дехто навіть не успів здати усіх предметів. У понеділок, 23 червня 1941 року, наші вчителі Засуха й Панченко та директор Крамаренко були мобілізовані разом з іншими "призовниками". Зібрали їх у будинку колишнього "Сокола" і тримали під охороною НКВД. Нам, учням, не дозволили навіть попрощатися з нашими учителями, яких ми полюбили. Того самого дня евакуйовано увесь советський персонал Рогатина та родини мобілізованих. Повезли їх на схід... В той час протягом кількох днів НКВД заарештувало багатьох рогатинських громадян, в тому числі директора Миколу Водноса та вчителя Олександра Кебуза. Їм пощастило вирватися тоді з лабет НКВД. Учні розбіглися до своїх домів і перечікували цю міжвоєнну пору з надією на краще...

Приблизно в половині липня 1941 р. Рогатин зайняло німецьке військо. За кілька днів місто ожило: учні педшколи прийшли, щоб одержати свої свідоцтва, т.зв. "атестати". Це були книжечки на зразок університетських індексів, де були вказані всі предмети всіх трьох років навчання, а підписані викладачами закінчені предмети.

Стан нашої школи нав'яз на нас жах: тут кілька днів перед тим ночували й вмирили полонені і поранені червоноармійці, яких німці провадили через Рогатин. Були це переважно українці-галичани, які ще недавно чекали на німців, як на визволителів від більшовицького насилля. Всі залі й коридори забруджені, скрізь валялася солома й відпадки. Це ніяк не вкладалося з виглядом німецьких вояків, акуратно й чисто одягнених—"випуцуваних", яких повно вешталось по місті. До цивільних людей ніхто не причіпався, всі собі ходили хто куди. За кілька днів появилися в місті різні люди, члени ОУН, навіть Василь Бандера (брат Степана Бандери). З ним приставав Василь Хомин, світоч школи No 1, рогатинський Сократ і Платон в одній особі, тепер учасник курсу політики. Василь говорив досить добре по-німецьки, ставав на розмову з німецькими старшинами та старався усві-

домити їх в ділянці німецької політики стосовно українців. Був це справді інтелігентний і дуже розумний хлопець.

У самому Рогатині почала діяти міська управа, а також повітова під проводом старости Володимира Грицяя. Референтом шкільництва став Василь Ратич. Тож незабаром проголошено запис на вчительські курси у приміщенні "Червоної школи". Там же примістився і гуртожиток для кандидатів. Учительські курси задумані були як доповнення й "заокруглення" освіти для тих, хто не встиг закінчити відповідного вишколу для вчителів народних шкіл.

УЧИТЕЛЬСЬКІ КУРСИ (1941)

Проголошені курси заплановано провести за шість тижнів, щоб з початком вересня могли діяти народні школи, тепер вже іншого типу. Директором курсів призначено Миколу Водоноса, перед війною директора народної школи. Навчання відбувалося 6 днів на тиждень, по 6-7 годин денно. На цей курс зголосилися щось понад триста кандидатів, із самого Рогатина та довколишніх сіл. Були теж студенти з інших околиць Галичини. Курси примістилися, як вже було згадано, у "Червоній школі": в нижніх кімнатах — викладові залі, у верхніх — гуртожиток. Розуміється, не всі охочі могли бути прийняті. Деякі пізніше вступили до новоствореної учительської семінарії, інші — до торговельної школи чи торговельного ліцею. Про те скажу далі.

На вчительських курсах були такі предмети і вчителі:

Педагогічні предмети (педагогіка, дидактика, психологія, розвиток дитини, філософія виховання). Викладав Петрів, який приїхав недавно до Рогатина. Культурний і симпатичний, прекрасний учитель. Невисокого росту. Його викладів ніхто не пропускав, хоч було гаряче літо й кортіло покупатися у Гнилій Липі. Всі були захоплені і предметами, і викладачем.

Математика, методика навчання математики. Викладач — Вацик, відомий всім учням рогатинських шкіл. Ніколи не звертав уваги на перші лавки, там звичайно сиділи дівчата.

Українська мова і література та методика навчання. Короткий час вчив Василь Ратич, потім Микола Горечко.

Зоологія і ботаніка, методика навчання. Викладач Малецький, колишній Січовий Стрілець, потім професор Краснодарського педагогічного інституту, дуже добрий учитель методики навчання тих предметів. Особливо пригадується секція жаби та його пояснення.

Географія, методика навчання. Викладав Андрій Дзедзик. Не пригадую багато із тих викладачів, бо мене тягав на ріку новий товариш (із Станіславівського фізкультурного інституту), атлет і фізкультурник, родом зі Свистільник. Загинув він під Бродами як вояк Дивізії "Галичина". Вічна йому пам'ять!

Історія, музика, рисунки. Хто викладав ці предмети і методику навчання — не пригадую.

Релігія. Викладав о. Степан Кіржецький, прекрасний учитель, лекції його були цікаві, вдумливі. З катехизмом і літургією можна було собі дати раду, але з догматикою — не йшло.

Треба було справді тяжко працювати, щоб подолати всі ті предмети за такий короткий час! Але якось закінчився час науки, надійшов день 30 серпня 1941 року. Помаршувало нас 300 хлопців і дівчат вранці до церкви на Богослуження, потім до "Рідної Школи". Увесь наш курс, разом зі старостою Грицаєм, повітовим референтом освіти Ратичем і вчителями зробили спільну світлину. Це був найурочистіший день у житті багатьох молодих людей! На закінчення повітовий староста, референт освіти і директор курсу роздали свідоцтва-дипломи молодим українським учителям. Майже всі абсолювенти курсів та багато людей 31 серпня 1941 року взяли участь у святкуваннях боїв УСС-ів на горі Лисоні. Правилися Панахиди, горіла ватра, виголошувалися патріотичні промови й заклики.

В Рогатині тим часом появилось оголошення про відкриття вчительської семінарії, а радше про впис до тієї школи. Та учительська семінарія почала діяти аж на початку 1942 року. На початку лютого того ж року почалися теж вписи до торговельних шкіл — фахової та середньої. Учительська семінарія примістилася в будинку колишньої української гімназії, торговельні школи (середня і фахова) — в "Червоній школі". Будинок колишньої польської гімназії на Бабинцях став приміщенням для німецької школи (нур фір дойче!), а потім військовим шпиталем.

ТОРГОВЕЛЬНІ ШКОЛИ (1942-1944)

На початку треба пояснити, що німецька окупаційна влада обмежила кількість загальноосвітніх шкіл та дала дозвіл тільки на деякі, згідно з німецькою шкільною системою. Так Рогатин, що мав ще недавно дві гімназії, став містом учительського і торговельного вишколу. Тому що в учительській семінарії забракло місця для зголошених, багато прийшло вчитися до фахової торговельної школи, що провадила до закінчення дипломом та евентуальних дальших студій у Торговельній Академії, відомій в Галичині як "Експортівка". Молодші вчилися у трирічній торговельній середній школі (в німецькій термінології це називалося "Гандель Міттель-шуле"), по закінченні якої йшлося до "Гандель Фах Шуле", себто торговельного ліцею чи фахової торговельної школи.

ФАХОВА ТОРГОВЕЛЬНА ШКОЛА

Для вступу до фахової торговельної школи треба було мати свідоцтво з восьмої класи радянської системи або відповідник такої освіти. Ця школа була виключно професійна. Навчання тривало два роки, а після закінчення можна було вступити до вищезгаданої Торговельної Академії — "Експортівки". Предмети були приписані німецькою шкільною системою. Перший

рік був загальний — торговельно-адміністративний і банковий курси. Другий рік поділявся на окремі підвідділи: загальний торговельно-кооперативний, банково-асекураційний, адміністративно-самоврядувальний (комунальний). Директором школи став Микола Ільїнський, він теж був директором середньої торговельної школи.

Предмети і вчителі у фаховій торговельній школі.

Українська мова (граматика, стенографія, торговельно-адміністративна кореспонденція). Викладачі — Василь Ратич (мова і кореспонденція), Андрій Дзедзик (стенографія, машинописання).

Німецька мова, кореспонденція, стенографія. Василь Барнич (колишній учитель гімназії).

Книговедіння, бухгалтерія. Василь Воробець, директор Союзу Кооператив.

Банковість. Михайло Гой, директор Українбанку.

Торговельна математика, рахунковість. Володимир Мелько, директор Українбанку.

Товарознавство. Василь Воробець, директор Союзу Кооператив.

Політичні науки, політична економія. Іван Ошитко, адвокат, директор асекураційного уряду (дуже добрий викладач!).

Рекляма. Юліян Крайківський, артист-маляр.

Організація підприємств, інституцій. Микола Ільїнський, директор школи.

Аж в листопаді 1943 року німецька окупаційна влада дозволила на відкриття "Експортівки" у Львові, так що студенти встигли закінчити тільки один семестр.

СЕРЕДНЯ ТОРГОВЕЛЬНА ШКОЛА

Щоб вступити до цієї школи, треба було мати закінчених шість клас радянської системи або відповідник. Навчання тривало три роки. В цій школі вчили майже ті самі вчителі, що й у фаховій торговельній школі. Директором був теж Микола Ільїнський. Предмети приблизно ті самі, що й у фаховій школі, тільки на нижчому рівні.

Після закінчення цієї школи можна було продовжувати навчання у фаховій торговельній школі (про це вже було згадано).

* * *

У лютому й березні 1944 р. в Рогатині перестали діяти всі школи. Ще тільки в учительській семінарії відбувалися дещо пізніше заключні іспити. Зрештою, перестали діяти приблизно в тому самому часі усі школи в Західній Україні у зв'язку з воєнними подіями.

ІВАН ХИЦЯК

ЧЕРЧЕ ПІВСТОЛІТТЯ ТОМУ

НЕСПОКІЙНЕ ЛІТО 1939-ГО

Ціле літо того пам'ятного 1939 року було навіяне чимось таємничим. Після боїв на Закарпатській Україні все стало якимсь сумним. Усі чекали чогось неспокійного і несподіваного. Не відчувалося веселого гомону населення, як було колись. Десять і пісні молоді зникли. Всі були чимось стурбовані. Припинилася культурно-масова робота місцевих товариств — "Рідної Школи", "Каменярів", Союзу Українок, "Жіночої Громади", "Сільського Господаря" тощо. Крім традиційного Шевченківського свята, жодної імпрези не відбулося. Хіба час від часу молодь влаштовувала вечорниці в Народному Домі.

Часто від поважніших людей можна було почути слово "війна". Одні раділи таким розмовам, а інші замислювалися. Звичайно раділи тільки тому, що ненависна Польща кожному вже надоїла. А поважніші люди задумувалися над тим, які наслідки принесе майбутня війна. У розмовах усі сходилися на тому, що гітлерівська Німеччина швидко впорається з Польщею, а тоді, може, й українцям випаде краща доля, ніж на Закарпатській Україні. Не знали, сердешні, того, що потайки нами торгують такі типи як Рібентроп і Молотов.

ВІЙНА ПОЧАЛАСЯ

Нарешті ми почули в радіо оте страшне слово "війна". Гітлер напав на Польщу.

Лунали заклики польського уряду на порятунок "ойчизни". "Не дами ні гудзіка" — захлинався голос диктора. Але вже за кілька днів появились перші втікачі з Польщі. Звичайно, це були багаті люди, що мали свої автомобілі. Про німецькі бомбардування польських міст вони розказували страшні історії.

Першого дня після проголошення війни почалася мобілізація. Кільконадцять чоловіків відразу виїхали поїздом на місце призначення у Краків або під Варшаву. Але в більшості були такі, що з дому виїхали в Рогатин, а потім об'їзними дорогами повернулися назад.

Почався перегляд коней для відбору в армію. Серед населення — загальна метушня. Плачі та голосіння не вщухали. От звичайні картини у воєнний час.

ПРИХІД ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ

Через кілька днів — свіжа новина, страшніша за першу. Почулися слова Молотова, що "красная рабоче-крестьянская армія" йде визволяти єдинокровних братів-українців та білорусів від польського гніту. Мимоволі пригадалися слова поета "кати кайданами міняються".

Старші жінки, йдучи в неділю до церкви, вели між собою розмову: "А казали, що большевики — червоні і безбожники, а вони, чулисте, кумо, красні ще й до того христіяни", — так пояснювали вони собі слова Молотова (бачте, не просвіщені ще, не знали слова "крестьяни").

Тієї ж святої неділі побачили ми кілька більшовицьких літаків, що своїми сірими крилами пролетіли над нашою околицею. Населення з цікавістю поглядало на них, але десь там під серцем закрадався великий сумнів. Адже наші газети чимало писали про голод 1933 року на Великій Україні та про численні судові розправи за "крадіж" кількох колосків, або про великий процес над українською інтелігенцією у Харкові 1930 року.

А були й такі, що раділи з появи непрошених "визволителів". Небагато їх було, але написали похвальні лозунги "мудрому Сталінові" та поставили тріумфальну браму. Мабуть, не за одну десятку долярів...

На другий день пішов Гринько Чолій у Рогатин зустрічати більшовицьку армію. Там він швидко дізнався, що в Рогатині вже заарештували колишніх комуністів Товарницького, Камерлінґа та Бонена. Повернувшись додому, сказав сусідам, що то не ті большевики, про яких йому колись розповідали. А незабаром селом пішла чутка, що Чолій зійшов з розуму. Схопивши кальсони в руку, увечорі голий бігав по селі і викрикував лайливі слова. Але кальсоків з рук не випускав. Тоді старі дядьки "хворого" Дмитро Дячишин і Гринько Дячишин, взявши шнури, пішли за ним (і як ті старі дігнали його?) і зв'язаного привели додому та прив'язали до ліжка. "Збожеволілий" почав тоді лаяти і Гітлера, і Сталіна. А про себе кричав, що він Бог. Що ж, нещастя! На другий день привезли старенького лікаря Галяревича. Він оглянув хворого, а потім тихо в сніях сказав: "Чого ви мене привезли до здорового чоловіка?"

На третій день після появи більшовиків заарештували, а вночі розстріляли безробітного студента Дмитра Гебу. Це була перша жертва, заподіяна кривавим деспотом — червоним Джінгісханом у селі Черче.

Ще до приходу більшовиків, у Рогатині, в приміщенні повітової Ради, зібралися деякі урядники та писарчуки колишнього уряду, щоб передати владу новим господарям. А коли появились на панцерниках військові, то першим їхнім "привітанням" була кулеметна черга по вікнах будинку. Один чоловік був убитий.

На ринку з привітанням виступив місцевий лікар Григорій Дмитрів, родом з Черча. Деякі жиди скрито підказували, що той лікар написав книжку проти фашизму та комунізму як тоталітарних систем. Цього вистачало, щоб бути заарештованим і розстріляним. Але цього не сталося, бо добрі люди попередили лікаря і він непомітно виїхав, залишивши велику бібліотеку та різне лікарське устаткування.

Незабаром зформувалося повітове управління, міліція та інші урядові установи. Рівночасно для кожного села був призначений окремий уповноважений урядник, що мав стежити за виконанням наказів з районного центру, а головню наказів та розпоряджень партії.

Уповноваженим до Черча був прикріплений Юрій Прохоренко. На перших громадських зборах головою сільської ради був обраний Григорій Дмитрів, що недавно приїхав з Чехо-Словаччини. Він проголосив "здравіцу" в честь Молотова і через помилку ще й Волошина. В залі вибухнув сміх і роздалися тривалі оплески. Дмитрів швидко зорієнтувався і виправив помилку: замість Волошина поздоровив Ворошилова.

А далі життя проходило ніби нормально. Що кілька днів відбувалися збори, які по-новому звалися мітингами. Дуже часто відбувалися відповідні наради в районі — то голів сільрад, то кооперації, учителів, агітаторів, завідуючих клубами, що появилися на місці колишніх читалень "Просвіти". Звичайно після таких нарад учасникам давали даром обід. Часто після наради в районі великий церковний дзвін оповіщав, що увечорі буде мітинг. Але щоб такий мітинг (борони Боже!) не був збойкотований, то ще повідомляли сільських музикантів, щоб прийшли увечір зі своїми інструментами та заграли.

ВИВЧЕННЯ "НАЙДЕМОКРАТИЧНІШОЇ" КОНСТИТУЦІЇ

Дещо пізніше село було поділене на десятихатки. До кожної десятихатки був прикріплений десятник, що мав навчати конституційної мудрости. Було й таке, що десятником був старий чоловік, до того ж і не дуже грамотний, але все одно мусів навчати інших. А фактично саме навчання не проводилося. Але люди сходилися, щоб погомоніти між собою та почути ті чи інші сільські вісті. На таких десятихатках дотепники розповідали різні анекдоти, приповідки, наприклад, "Ні корови, ні свині, тільки Сталін на стіні". Якось ненароком це повторив жартома у сільраді Євстахій Малецький. Ці слова хтось запам'ятав і доніс у відповідне місце. Були заарештовані Василь Антонів (пропав безвісти) і Ольга Дмитрів, що якимось чудом під час війни з німцями повернулася додому.

Не без того, щоб "ненароком" не появилися одна чи дві пляшки горілки. А її таки вдосталь було. І дешевенька — щось 1.20 карбованця. Та й не тільки проста, як говорилося тоді, "гірка", але й лікер з пивниць фірми Бачевського. Хоч у крамниці мануфактури і взуття не було, але цієї отрути — хоч відбавляй. Знали окупанти, як обманювати народ. Тож і не дивниця,

що в народі почали появлятися алькоголіки, а їх раніше у селі не було.

В деяких десятихатках, де десятниками були комуністи, такі як Г. Чолій, навчання проводилося по-іншому. Там головним чином розказувалося, як комуністи вели підпільну роботу. Найголовніше в них було, щоб на перше травня були вивішені червоні прапори.

Однак не завжди так працювали десятники. Одного разу голова сільради Дмитрів дістав секретний наказ, щоб на вечір 8 лютого 1940 року вислати до Рогатина велику кількість підвід. Десятників викликали на нараду до міста. Цю нараду проводили цілий день, не відпускаючи нікого додому. Увечорі зробили загальний мітинг, на якому оголосили, що поїдуть вивозити польських колоністів "у тихе і безпечне місце". Було все відповідно розподілене і підводи роз'їхалися по всьому тодішньому повіті. На кожній підводі, крім десятника, був ще й озброєний урядник.

Такі нічні відвідувачі поїхали в недалекі від села хутори Чорні Лози та Реївка. Один з десятників розповідав потім, що попав до якогось бідного селянина. Застали там старшу жінку та кількох дітей. Жінка перелякалася таких непрошених і несподіваних озброєних гостей. Уповноважений пояснив, що їх переселяють у тихі і безпечні місця, щоб на них тут ніхто не нападав. На таку картину страшно було дивитися. Жінка сказала дітям: "Дзеці, дзеці! Я вам мувіла, же кедись з нами так беньдзе". Вона зібрала дітей і невеликі свої пожитки, поцілувала ікони, одвірки та поріг. Облившись сльозами, вийшли з хати. Всіх колоністів позвозили у глухий куток залізничної станції в Рогатині, де на них уже чекали холодні товарні вагони.

Від того вивезення поляків усьому населенню стало не по душі. Страх і безпорадність цілком змінили психіку людей. Щоб не попасти в неласку, населення на вулиці обминало людей з уряду. До такого своєрідного терору ніхто не був підготовлений. "Тепер вивезли поляків, а за короткий час і з нами таке буде", — говорили між собою люди.

Вже і на збори перестали ходити, і конституції більше не вивчали. На одних зборах було таке, що якийсь чоловік, здається С. Рекшинський, сказав, що в крамниці нема мила. На третій день був заарештований і більше ніхто його не бачив і не чув про нього.

"КУЛЬТУРА" ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ

Одного разу приїхала до села автами велика військова колона і розмістилася у місцевому курорті, що мав раніше назву "Купелеве заведення живець Черче". Вояки у сірених шинелях і небачених досі шапках з якимись кумедними чубками на головах кинулися по окремих віллах та корпусах, наче згряя голодних вовків. Обличчя запалі, оброслі, немиті лица, виглядали як довголітні в'язні з концентраційних таборів небаченої раніше держави. Що попало в їхні руки, — пиши пропало. Заглядали навіть у нічні столики ("накаслики") і знайшли там... нічні посудини. Були дуже раді, ще й приговорювали: "Когда-то пани кушали с етово, тепер ми будем!"

(Колись пани їли з цього, тепер ми будемо!) Наших селян це дуже дивувало.

А ще до цього політруки наказували їм, щоб говорили, що в них є всього доволі. Дотепник крамар Роман Німий усе розпитує та розпитує. На кінець питає: "А тифус у вас є?" — "Єсть, єсть, много єсть!" — радісно відповідає вояк.

Інший вояк питає крамаря: "А ето что такое 'медові'?" — "Та це мухолапки!" — відповідає крамар. "Харашо, раз 'медові' — так давай десять штук!"

На той час у крамниці ще й людей було багато, то ледве стримувалися, щоб не вибухнути сміхом.

Про санітарний стан на солдатських стоянках і писати нічого.

А В КРАМНИЦЯХ ПУСТО...

Війна застала населення зовсім неприготованим до таких нестатків на мануфактурні вироби чи взуття. Перед тим, якщо комусь чогось бракувало, то в кооперативі чи в місті купив, і проблема була вирішена. З приходом Червоної армії купці майже все поховали, а решту розграбували військовики та урядники. Тому всього бракувало. Як казали поляки: "Ніц нема, вшистко москалі забрали".

Тому і не дивно, що населення Черча завжди чекало, чи не привезуть чогось з Рогатина. А як вже і привезуть, то справник передасть крамареві, замкне крамницю і йде спати. Населення ще звечора займає чергу і стоїть цілу ніч, щоб вранці купити метр чи два якогось дешевого перкалю чи сатину або малу біленьку хустину. Щодо взуття, то його майже не привозили. Тоді жінки почали шити собі ватовані "бурки", а на них натягали кальози і так ходили. Чоловіки додумалися робити взуття з гуми коліс вантажних авт, щось на зразок гуцульських личаків, і так мордуючися ходили цілу зиму. А тут як на лихо ця зима була сніжна і довга. В селі мітинги вже набридли всім. Від населення вимагали, щоб усе збіжжя, що залишилося, здавали державі, бо десь, мовляв, там у Карпатах вода все забрала і треба допомогти народові.

Нарешті почало пригрівати весняне сонце, і зима хоч-не-хоч стала відступати. Посіви озимини на весну вийшли погані. Одне вимерзло, друге випріло, тут потрібно підсівати, а немає чим, бо ще восени влада висмоктала все зерно, не залишивши нічого для весняної сівби. Селянин сам знав, що може продати, а що треба залишити на весну. А тут йому згори наказують: "Дай та дай!" Але населення якось з бідую пополовині так чи інакше засіяло свої куски чи засадило, чим могло.

НАТИСК РАЙОННОГО ЦЕНТРУ НА СЕЛО

Районові керівники все частіше й частіше почали не тільки проводити різні наради в районі, але й викликали до району окремих осіб і то по

полудні, і тримали до пізньої ночі. Ці виклики виглядали так. Простора зала. Ясне освітлення. Довгий стіл. Крісла поставлені тільки з однієї сторони, наче для президії. А по протилежній стороні — тільки одне. Ось на те одиноке крісло посадять якогось голову і має він відчитуватись про всю роботу. По протилежній стороні стола сидять п'ять-шість осіб і слухають того нещасливця. А потім задають різні запитання перехресним способом. Або навіть відразу і двоє задають питання. Виглядає так, наче в якомусь суді, де підсудного допитують різні судді. Час від часу можна почути слова "білі ведмеді", "саботажник". "Підсудний" голова і так і сяк відповідає, борониться, як може. А піт градом котиться з обличчя від страху і хвилювання. Називалося це — стати на килим. Ось так вимучивши людину, пізно вночі відпускали "вельможі" свою жертву додому, а перед нею стелився ще довгий шмат дороги.

Прийшовши додому, такий голова на сільських зборах вже милить голови селянам таким же способом. Головно за "поставку" зерна, яєць та інших сільськогосподарських продуктів. Тут і "спекулянти", і "саботажники", і "вороги радянської влади". Таким чином комуністична влада перетворювала колись чесних людей на свого роду панцизняних гайдуків. Населення не могло собі усвідомити, що це і є та наруга над ними, яку запровадила тоталітарна система, але руками наших людей. Люди не могли собі пояснити, що це є примусове витягнення майна в селянина, а головню продуктів харчування, щоб тим самим перетворити селян на голодних жебраків. Робилося це і насильно, і психологічно.

Після шестимісячного урядування Дмитрів зрікся своєї посади і пішов працювати у шляховий відділ. А своїми необдуманими висловами на зборах придбав собі багато ворогів серед односельчан.

На посаду голови сільради тоді обрали Григорія Гладуна. Сільські збори зразу ж набрали іншого характеру. Сам Г. Гладун, пройшовши всі злигодні воєнного часу Першої світової війни, побувавши як військово-полонений у Східній Україні, добре знав більшовицькі порядки. А розпорядження з району надходили й надходили. Ще одне як слід не виконане, а вже нове надходить. Ще люди як слід за серпи не взялися, а кожний вже одержав повідомлення, скільки зерна має здати. Та й в'їлися селянинові оті "поставки" в печінки! Бо виконавши одне зобов'язання, уряд накладав нове. А районіві уповноважені тут як тут, щодня наче колядники заглядають у кожний куток господарського подвір'я. Звичайно селянин не любить, коли його підганяють такі, що й самі не знають, що і до чого. Він добре пам'ятає минулорічну зиму. Вона прийшла, а топити в печі нічим. Ліси забрали під державний контроль. Тож селяни почали крадькома їздити в ліс по дрова. Вдень потихеньку ріжуть і ховають в закутки, щоб, бува, не побачив міліціонер. Бо як побачить дрова на подвір'ї, то вже не уникнути суду або вивезення на Сибір. Таким способом тієї пам'ятної зими були вирубані ліси "Вілінь" та "Павлова". Зникли теж поодинокі дерева, що росли при дорогах.

БУДОВА ЗАЛІЗНИЧОЇ КОЛІЇ

У тому році почали прокладати другу залізничу колію Стрий—Тернопіль. Передбачалося велике збільшення перевезення вантажів — карпатського лісу, дрогобицької нафти, вивезення державних "поставок" збіжжя. Але перевезення цих вантажів не було головним. Головним було те, що ця залізниця мала велике стратегічне значення на випадок майбутньої війни з німцями.

Працював на будівництві залізниці військово-робочий батальйон. Доводилось робити все руками. Лопата і джаган були головними робочими інструментами, а тачка — транспортом. Ось такими засобами треба було виконувати норму. А вона була таки велика. Не краще справа малася і з харчами. 400 грамів чорного разового хліба, чорна кава, кусок солоні риби і мале горня рідкої зупи—"баланди". Оце і був весь раціон на довгий літній день. Часто увечорі приходили ці знедолені і виснажені батальйонці в село, щоб чимось підживитися.

ШКІЛЬНИЦТВО

З приходом більшовиків у селі Черче відкрилася семирічна школа. Вся молодь, яка мала початкову освіту, поступила вчитися. Прибули нові вчителі: Морозович, Лішакова, Бігусова та Д. Хіцяк. У зв'язку з браком приміщення дві класи розмішувалися в Народному Домі. Старша молодь пішла вчитися до Рогатина, в школу для дорослих. Директором тієї школи став колишній професор української гімназії Микола Угрин-Безгрішний.

До цієї школи поступили учні з навколишніх сіл Рогатинщини, колишні студенти української гімназії, які з різних причин не мали закінченої середньої освіти, в тому числі й автор цих рядків. Там навчали професори колишньої української гімназії.

Пригадую собі, що в кінці навчального року директор школи М. Угрин-Безгрішний викликав нас трьох черчан: М. Стека, Р. Паньківа і мене до кабінету і порадив нам йти вчитися до Станіславівської педагогічної школи. Ми почали скромно відмовлятися від цього, мотивуючи тим, що мали велику перерву в навчанні. Тоді він рішуче сказав: "А хто буде вчити наших дітей? Жиди?" І ми погодилися.

Слід згадати також і те, що, йдучи до школи, ми часто говорили про занепад у селі культурно-освітньої роботи. Тому постановили власними силами поставити п'єсу "Гість із Запоріжжя". І п'єсу таки поставили.

ЗАГАЛЬНА СИТУАЦІЯ В СЕЛІ

Прошло літо, відтак осінь. В селі тільки й мови про різні "поставки" та "заготовки". Настала зима, а з нею нові клопоти — брак взуття. Дехто почав прибивати до старих чобіт дерев'яні підшви і так давали собі раду.

У сільські крамниці привезли велику кількість різних алкогольних напоїв та сірників по одній копійці за коробку. Навіть появився новий анекдот про вивезення зерна і привезення в заміну "шпічок".

На Різдвяні свята в селі не чути було коляд, хіба тільки в церкві.

Десь у березні прийшла нова директива — виділити зі села 50 осіб на будівництво летовища у Кам'янці-Струмиловій Львівської області. Нові клопоти. Треба приготувати на дорогу харчі, одяг, взуття, а цього всього нема. Свіжі плачі, прощання...

ПЕРШІ АРЕШТИ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Щораз частіше село почало відвідувати районове начальство. Такі відвідини нічого доброго не віщували. Передбачалося нове вивезення людей на Сибір. Багато розмов відбувалося таки у сільській Раді. Але тодішній голова Григорій Гладун, що визнавався на таких розмовах, нічого зайвого не сказав, бо він бачив у Східній Україні більшовицьку тактику 1917-1920 років. Однак тепер уже вивезли на Сибір Марію Гебу з дочкою Мартою та внуків.

Приблизно в той сам час почалися арешти українських інтелігентів. Першими заарештували директора школи з Дібринова О. Будного, потім директора нашої школи Петра Бігуса та вчителя Дмитра Хіцяка. Це ще більше насторожило населення, хоч воно і так весь час жило у страху. За кілька місяців П. Бігуса випустили на волю за порукою Я. Галана, і Д. Хіцяка за порукою Рудомінського, директора нашого курорту, який працював одночасно в обласному НКВД.

АНТИРЕЛІГІЙНА ПРОПАГАНДА

Пригадую страсний тиждень 1941 року. У Велику П'ятницю приїхали до села три лектори з району читати лекцію про шкідливість релігії для народу. Лектор навів десятки цитат з праць комуністичних божків від Маркса аж до Сталіна про шкідливість релігії, а головне святкування Великодня. Наговорившись доволі, запитав, у кого будуть якісь запитання. Заля притихла. Виглядало, що всім все було зрозуміло. Але ось піднімається сімдесятирічний непоказний чоловік пан Скородинський, за звичкою усміхнений. Був він колись на заробітках в Америці, досить начитаний. Мав привичку часто вживати слово "ежелі", що мало означати "якщо". І якраз цим почав своє запитання: "Ежелі, — каже він, — ця ковбаса, паска, сир, масло і писанки такі шкідливі, то скажіть, що нам тепер з тим зробити, що нам жінки наші напекли, бо вони цього всього не знали?"

Лектори подивилися один на одного, зніяковіли. Справді, що могли вони відповісти на таке просте і логічне запитання?! Цим запитанням завжди усміхнений старичок перекреслив усе надхнення лекторів, звів

нанівець їхні старання. На цьому антирелігійна пропаганда лекторів з району закінчилася.

Через півтора року про цю подію розповів мені один з лекторів, учитель біології Леонченко. Сказав, що вони тоді цілу дорогу до Рогатина толкували, що можна було відповісти на це запитання старенькому та ще й усміхненому чоловікові.

А тим часом повітря все більше й більше насичувалося чутками про війну з німцями. Ці вістки поширювали хлопці, що були у підпіллі і часто потайки переходили кордон.

І ось раптом у неділю рано, 22 червня 1941 року, населення побачило перші німецькі бомбардувальники, що скинули бомби на Ходорів і залізницю. Почався загальний відступ Червоної армії. Евакуювалися військомати та партійні чиновники. Від'їжджали то автами, то тракторами. Виставляли зенітні гармати, часто залишаючи їх там, де і виставили. Час від часу у повітрі було видно зенітні постріли. Десь взялися і російські винищувачі, але швидко німецькі літаки збивали їх. Так тривало кілька днів. А там почалася мобілізація молодих людей. Забрали коло двадцяти осіб. Під керівництвом згаданого вже Рудомінського вони дібралися до Ходорова, а звідти до Станиславова. Покрутилися там у тій военній метушні зо два дні і повернулися назад до Ходорова. І тут Рудомінський зібрав їх всіх і сказав: "Ідіть, ребята, домой!", а сам поїздом поїхав далі. Таким чином хлопці в цілості дісталися додому. Почали повертатися додому і ті, які будували летовище у Кам'янці-Струмиловій. Вони вже встигли побувати в німецьких таборах. Тому були страшенно зморені. Прийшовши щасливо додому, незабаром, однак, померли Олекса Стечак і Степан Пушкар, а Степан Лібер загинув у німецькому таборі в Холмі.

Фронт перейшов наші околиці і віддалявся щораз далі на схід. Воєнного удару в нас не було.

ОСКАР ШЕНК (ОРЕСТ ШЕНКІРИК)

МЕЛІТОПІЛЬ

Друкуємо уривки зі спогадів Оскара Шенка (Ореста Шенкірика) — українця, старшини словацької армії про події з-понад 50 років тому, коли 22 червня 1941 року розпочалася війна з СРСР. Редакція.

Наша дивізія дістала наказ чотири дні відпочивати і відійти на ріку Міюс. Ми прибули до Мелітополя і нам приділили одну з вулиць для штабу дивізії. Деякі полки були розташовані на передмістях Мелітополя, а інші рушили далі, в напрямі Маріюполя.

Нам приділили дуже гарне помешкання. Булавна сотня виставила сторожу, а напроти вулиці містився штаб. Там був начальник штабу з начальником оперативного відділу, і другим, третім і четвертим відділами — уся вулиця була наша. Наші шофери й джури були біля нас у сусідньому домі. Старшина з булавної сотні передав нам квартиру. Одну кімнату мав мій генерал, а другу я, як його заступник.

Генерал Малар зразу ж сів до столу і почав писати спомини. А я, щоб не перешкоджати моїм хлопцям, вийшов на простору веранду, взяв мапу, сів на стілець і почав орієнтуватися. Попри мене проходила дівчина. Ну, подумав собі, треба її щось запитати.

— Вибачте, красуне, скажіть мені, будь ласка, чисту правду, святу правду: як ви спали минулої ночі, чи ніхто вас не бентежив у сні, а може хтось хотів поцілувати, я розумію, у сні?..

Вона подивилася на мене, зміряла від ніг до голови і каже:

— То ви дуже гарно розмовляєте українською мовою. Я думаю, що ви не німець. А з яких ви областей походите?

— Я з Рогатина...

— О, то ви знаєте Роксолянну...

— Не знаю її, — кажу, — але читав про неї. А звідки ви знаєте про неї?..

— Я є завідуючою міської бібліотеки і читаю наших клясиків, але ними дуже мало цікавляться і припадають порохом на полицях.

— А ви цікавитеся українськими клясиками?

— Так, бо я є українка.

— То дуже приємно з вами говорити. А чи багато вас є в Мелітополі, котрі почувуються українцями?

— Не питайте мене, бо я буду плакати... — Обернулася і побігла на вулицю..

Тим часом вийшов генерал з черговим старшиною і ми пішли до оперативного відділу.

Там ми вже мали наказ з 14-го панцерного корпусу. Простудіювавши його докладно, пішли ми на обід до старшинської їдальні. По веселій гутірці час скоро минав, генерал пішов відпочивати, а я, ідучи з ним, на веранді стрінув якогось чоловіка.

— Доброго здоров'я, — кажу.

— Доброго здоров'я, доброго! А ви знаєте нашу мову?.. Це перший німець, що заговорив до мене по-українськи...

— Я не німець, а українець...

— А чому ви маєте німецьку уніформу?

— То не німецька, а словацька уніформа.

— А, — каже той чоловік, — чехословацька...

— Ні, — кажу, — словацька уніформа. Бачите, є чеський народ і є словацький народ, вони були разом, а потім розійшлися... — А при тім, думаю собі, що я буду вивчати якомусь дурному дядькові, обернувся і вже хотів зробити кілька кроків до моєї кімнати, як він каже:

— Почекайте, пане офіцере, ви кажете, що розійшлися мирним способом, тобто мирною дорогою...

— Ну так, — кажу, — та ми брати і не будемо битися між собою, а мирним способом розійшлися.

— То я того не знав. Ви є дуже цікава людина і я б хотів від вас щось більше довідатися. Бачите, я маю дуже великі обов'язки, бо я є головою міста Мелітополя. Заходіть до нас увечорі. От тут сусідні двері. Якщо ви чогось потребуєте, то скажіть моїй дружині, ви в нас квартируєте...

Я відкрив кімнату і, не роздягаючись, ліг на ліжко і заснув...

Збудився. Був час іти до старшинської їдальні на вечерю. Генерал покликав мене і ми пустилися верандою іти. Втім зупиняє мене та "красуня" і каже нам: "Мої батьки просять вас, як будете вертатися, зайти до нас на чашку чаю. Мій батько казав, що ви є дуже цікава людина. До побачення!.."

По вечері роздали нам пошту — кур'єрський літак привіз чимало листів і ми, забравши їх, подалися на нашу квартиру...

— Ти піди до них на ту "чашку" чаю і оправдай мене, — каже генерал.

Що ж — то була майже сусідня кімната. Привіталися, представилися одне одному і почалася розмова.

Я їм пояснив, що українців є дуже багато, мільйони-мільйони, але маємо і мільйони-мільйони ворогів. От недавно віддали мадярам Карпатську Україну.

— Чи чули ви про це?

— Правда, Сталін у своїй промові щось згадував. Але ми були цікаві, чи буде війна, і Молотов нас запевняв, що не буде. А от є. Багато наших хлопців вже загинуло, як і наречений нашої дочки, котрий був летуном.

Двері до веранди були відчинені і ми побачили як переходив до своєї кімнати генерал. Я встав, а за мною і пані Бовтушенко і попросила генерала на чашку чаю.

— Ні, дякую, я щойно випив багато чаю з моїми старшинами.

— То прошу сідати у нас, ми дуже раді, що ви словак і розумієте нашу мову.

Тут генерал запитав пана Бовтушенка:

— То ви маєте багато праці?..

— О так, багатьох взяли до війська і я заступаю також завідуючих електрикою, водою і харчами. Багато речей ще не наладнано, бо тільки вчора прибув німець, представник на округу. Бачите, я сам гірник, вчився у гірничій академії в Челябінську і по закінченні міг дістати добру працю. Але туга за Україною хотіла, щоб я вернувся в рідні сторони. Одружився і маю дві дочки. Одна виступає в Дніпропетровській опері — має чудовий голос, друга (показав пальцем на дівчину, що сиділа біля нього) є завідуючою міської бібліотеки. То дуже цікава галузь науки. Правда, вона дуже добре володіє французькою і англійською мовами... Але я не буду вас бентежити. Ви певно змучені, може завтра будете ласкаві з нами повечеряти.

Прощаючись, я звернувся до пані Бовтушенко:

— Я питав вашої дочки, що їй снилося минулої ночі, а вона мені не відповіла.

— Так то буває, пане офіцере, що дочка своїй рідній матері не скаже, а не то чужому чоловікові.

Всі засміялися і розійшлися.

На другий день вранці при сніданні каже мені генерал, що він має такий плян, щоб у нас на веранді зробити вечерю, запросити начальника штабу і їх троє. "Тож поклич мені завідуючого старшинською харчівнею, поручника Седляра, щоб сьогодні о 6-й годині у нас на веранді зробив вечерю, а мій шофер Віктор буде церемоньялом. То є його фах, бо він в Татранській Ломниці має туристичну хату і знає як приймати і вітати гостей. Але вся посуда і харчі мусять бути наші... Поклич мені його!"

Стіл дуже гарно представлявся і Віктор розсадив гостей, налив чарки і подав їх господарям.

— Вітаю вас, дорогі браття словаки від імени міста Мелітополя, а також від моєї скромної родини. Ми дуже мало чули про словаків, але ваш старшина пояснив, що є народ чеський і словацький. Вони мали спільну державу Чехо-Словаччину, але розійшлися. Одні пішли в одну сторону, а другі в другу, але мирним способом. Через наше місто переходять їх військові частини і я, як представник міста Мелітополя і його населення, вітаю і підношу чарку та бажаю багато успіхів у тій великій війні, — сказав господар.

Всі взяли чарки до рук і випили, тільки мій генерал не пив, але приложив уста до чарки. У нього були хворі нирки, і лікарі не дозволяли йому пити алкоголь.

А Віктор майстерно почав припрошувати до вечері такими словами:

— Дякую дуже, що ви нас так гарно привітали. Прийде час, коли війна буде скінчена і я вас запрошуюю до нас на Словаччину, до нашої столиці Братіслави і до чудових татранських гір...

Їли вечерю, а Віктор уважав, щоб усе було в порядку.

Тоді підносить чарку начальник штабу полковник Балей і каже:

— Вже багато кілометрів перейшли ми Україну і всюди стрічаємо гарних людей і я вас також запрошуюю до нас на Словаччину, щоб віддячитися вам за вашу гостинність.

— Ну і я також хочу кілька слів доложити, хоч знаю, що жіночий голос не має тепер уваги. Тепер війна і голос мають мужчини. Але я все ж таки осмілююся дещо сказати, — промовила молода красуня. — Я є завідуючою міської бібліотеки. Дуже велика вона і має коло 70,000 томів. Можете знайти все, що собі бажаєте: і музика, і природа, і географія, й історія, і зоологія, і хемія, і фізика не лише російською мовою, а й також іншими світовими мовами. Сьогодні на полудне я скликала членів нашої дирекції і представила їм, що через наше місто переходять частини військові не лише румунської армії, але й словаки, наші браття слов'яни. А між ними є також і українці. І ми вирішили щось дати їм на спомин з нашої бібліотеки... Сьогодні мої батьки запросили їх на вечерю. Була б добра нагода щось їм подарувати на пам'ятку їхнього перебування в Мелітополі. І вирішили: вам, пане генерале, даємо на пам'ятку те, що є найдорожче в інших народів — чи то Коран, чи Талмуд, чи Євангеліє, — отже даємо вам, що є найдорожче для українського народу — "Кобзар" Тараса Шевченка. Вам, пане полковнику, даємо Івана Франка "Мойсей", а вам, брате мій і друже, — "Тіні забутих предків" Михайла Коцюбинського, до того ж цілую вашу руку і дякую, що ви признаєтеся до українського народу. При кінці кожної книжки є згадка про Мелітопіль і мій підпис...

Генерал подякував господарям і ми розійшлися, а Віктор зі своїми помічниками все упорядкував.

Вранці, по сніданні, ми пішли до нашого оперативного відділу, де були дуже важливі директиви, бо ворог відбив Ростов і наступав на нас. Отже ми дістали наказ з Маріюполя іти негайно на Артемівськ, а не до Таганрогу.

По обіді ще якийсь час затрималися в оперативному відділі і довго говорили з начальником штабу, а також зі зв'язковим старшиною 14-го панцерного корпусу.

Було дуже холодно — мороз, а в нас легенькі плащі, вуха й ноги дерев'яніли...

Ми вирішили попрощатися з нашими господарями, бо вранці мали їх покинути. Вони нас чекали на веранді. Запросили до кімнати, і пані Бовтушенко хотіла нас пригостити чаєм.

— Ми прийшли з вами попрощатися, бо вранці відходимо...

— Так, ми знаємо, бо ваші хлопці нам сказали, коли пакували ваші речі. Прошу сідати на хвилинку. Вони нам більше розповіли про Словаччину,

ніж ви... Шкода, що покидаєте нас. А як будете в Дніпропетровську, то обов'язково підіть до опери послухати нашу Наталку. Бувайте здорові і щасливої вам дороги по нашій Україні!..

Я поцілував руку пані Бовтушенко і її дочку, а пана Бовтушенка в чоло. Пан генерал подав їм руку.

Рано-вранці "до зорі" ми вирушили в дорогу, але втім прибігає до мого авта сотник Вайда і каже почекати хвилину й вийти з авта, бо щось хоче сказати:

— Вчора я прибув із Житомира, де стоїть наша друга запасна дивізія, і довідався, що німці в жорстокий спосіб нищать наших націоналістів, арештовують та розстрілюють чи то мельниківців, чи бандерівців, чи унівців. Вони не признають жодної України, бо то їх колонія. От пропали ми! Голоси це панові генералові. Може б ми переорієнтувалися... Гаразд і до побачення в Маріюполі...

Маріюпіль лежить над Азовським морем. Це мале портове місто, нічого собою не представляє. Але влаштувалися добре — в готелі. Каже мені генерал, щоб я зайшов до нього по вечері.

— Ну, що Вайда нам привіз, які відомості?..

— Невеселі!.. — І розповів усе, що Вайда сказав.

— Ні, я з ним не погоджуюся, — сказав генерал. — Я також думав переорієнтуватися, але в сусідстві стоять 24 мадярські бригади, 4 румунські корпуси, а до того італійці, один полк хорватів. Вони б нас стерли на порох. Ми мусимо іти з ними, бо наш край віддали б мадярам, а ті б то зробили, що з вами на Карпатській Україні. Наша словацька влада разом із президентом була б зметена з лиця землі. Ні, ні, ми не можемо переорієнтуватися, ми не можемо ризикувати... Прийде час і ми всі потягнемо за один мотуз... Пішли спати...

Але мене сон не брав. Я пішов до сотника Вайди і почали думати. Отже мій генерал казав правду і нас би стерли з лиця землі...

Сотник Вайда, уродженець Закарпаття, був дійсно українським патріотом. Любив свою селянську стріху, з котрої вийшов, був пластуном, волошинцем, був добрим учителем-народовцем і добрим старшиною. І був вірним сином України...

* * *

По 6-ох роках випадково перетрясав я речі в моїх валізах і знайшов книжку "Тіні забутих предків". І пригадався мені Мелітопіль. Нагадалася та гарна українська родина Бовтушенків і їх дочка Оксана. Не думаючи довго, написав листа:

"До Оксани Бовтушенко — Мелітопіль — Бібліотека. УССР — Україна... Щиро Вас і Ваших батьків здоровить той, кому Ви подарували книжку "Тіні забутих предків". Згадую, як Ви мене так щиро прийняли. Що ж, я підписуюся "Українець", а моя адреса є: Остап Шенк, табір Майц Кастель, Німеччина" (там жив мій брат)...

І забув зовсім, що написав того листа. По правді казати, я навіть

докладно не переглядав тієї книжки, бо вже її читав кілька разів у моєму житті. Та одного разу пише мені брат, що прийшов для мене лист з України і він мені його посилає.

Дивлюся на конверту і читаю: "Оксана Мироненко, Київ, Велика Житомирська, 12, квартира 2, УРСР". А далі: "Дякую за пам'ять. Бовтушенко і його дружина були знищені за колаборацію з ворогом, а мою сестру Наталку німці вивезли на роботу і не вернулася — пропала. Я заміжня, маю двоє дітей, живу у Києві і прошу Вас до мене ніколи не писати. Прочитайте, прошу Вас, уважно, що я Вам написала на останній сторінці книжки "Тіні забутих предків". — Оксана. Хай буде це останній раз".

І дійсно на останній сторінці я читаю: "Чабан! Ой, на горі, горі чабан вівці зганяє І на хлопців моргає... Лучше було не ходити, лучше було не любити, Лучше було та й не знати, чи тепер, чи в четвер покидати... Оксана".

МИХАЙЛО ЦЯПА

МОЯ МАТУРА В РОГАТИНІ

Була зима початку 1942 року. Друга світова війна вступила у стадію повного розпалу. Німці воювали вже з Росією, як тоді називали ССРСР. Фронтowa лінія проходила на теренах східньої України. Ми були в заплілі, під "охороною" німецької армії. По відході більшовиків, які залишили після себе тисячі помордованих, все було пограбоване. Тепер люди віддихнули, почали унормовувати життя, приводити його до належного стану. Відроджувалося церковне, громадське і культурне життя, відкривалися школи — народні і середні. Але новий окупант — нові закони, нові порядки. Німці дивилися на нас як на робочу силу, за освіту навіть не думали, мовляв "наші сини на фронтах гинуть, а ви хочете посилати своїх до шкіл". Все таки наша управа добилася того, що німці дозволили відкрити початкові школи для дітей, кілька гімназій і три учительські семінарії.

За більшовиків я закінчив сьому класу. Дуже хотів йти далі до школи, але це для мене не усміхалося, бо я походив з бідної родини. Та надії не втрачав, почав говорити з батьком про те, що моїм великим бажанням є продовжувати вчитися. У відповідь батько сказав мені просто: "Як я можу посилати тебе до школи, коли не маю чим оплатити школи, бурси, а тоді треба буде ще купити книжки, до бурси дати харчів: і масла, і сира, і круп, і муки. А звідки я це все візьму, коли нічого не маю? Корови чи коня не продам, бо як буду жити без молока і без коня, чим буду поле управляти". Він мав рацію, бо заробити не було де.

Щастя моє було в тому, що в селі ми мали дуже доброго директора школи Теодора Солодуху, який дуже дбав про освіту села. Він ліквідував неграмотність у селі і навіть навчив одного німого читати і писати. Всі його шанували. Я пішов до нього і сказав, що хочу йти далі до школи, але батько не має можливості мене післати.

Директор покликав до себе батька і таки переконав його післати мене до школи. В той час ще не була налагоджена комунікація, поїзди не брали цивільних, телефону в селі не було, радіо ніхто не мав і майже не знали, що діється в світі. Новини приходили до нас лише через перекази один одному. На початку 1942 р. прийшла чутка, що в Бережанах відкривається гімназія. Зібралось нас трьох: Михайло Цяпа (син Андрія), Тарас Мудрий і я. Ми вирішили піти пішки і записатися до гімназії. Від нашого села

	<i>Mares</i> 1944 <i>Dr. Wisilensky</i> 1944
	Gültig bis 194 Важна до 194
	Gültig bis 194 Важна до 194
Gültig bis 194 Важна до 194	STAATLICHE LEHRERBILDUNGSANSTALT mit ukrainischer Unterrichtssprache in Rohatyn ДЕРЖАВНА ВЧИТЕЛЬСЬКА СЕМІНАРІЯ з українською мовою навчання в Рогатині
	SCHÜLER — AUSWEIS УЧНІВСЬКА ВИКАЗКА
	Nr. 321/34
	SCHULJAHR 194 3 / 4 4 Шкільний рік 194 3 / 4 4

Lichtbild des Inhabers 	Die Schulleitung bescheinigt dass Дирекція школи стверджує, що <i>Sipa Michael</i> <i>Ціпа Михайло</i>
	geboren am /4.7.1923 in Masolivka народився дня /4.7.1923 в Мозолівці
	wohnhaft Rohatyn Schaulisuttscha адреса Рогатині Шахматівська
	Schüler (in) der Staatlichen Lehrerbildungsanstalt ist, і учень (-иця) Державної Вчительської Семінарії.
Unterschrift des Inhabers—Підпис власника <i>Yana Shustyno</i>	 194 3 194 Schulleiter—Директор <i>Dr. Wisilensky</i>

Мозолівки до Бережан було 44 км. Тепло вдягнувшись, ми вийшли зі села о десятій вечора, щоб на 8 годину ранку бути в гімназії у Бережанах. Був сильний мороз і падав легенький сніжок. Так втрійку ми дійшли до Підгаєць (одинадцять кілометрів). Як тільки минули місто, зчинилася заметіль, почав падати сильний сніг і знялася буря, так що тільки метрів на 20 було видно, а далі все стало біле. За короткий час сніг усе зарівняв і навіть не було видно дороги. Ми орієнтувалися по телеграфічних стовпах, на яких дроти від вітру вигравали симфонію зими. Згодом ми відчували втому, хотілося їсти і пити та дуже почавходити на нас сон. Мороз доходив до -20°C . Ми взялися за руки і далі йшли гостинцем: боялися відпочити, щоб не заснути, бо могли навіть замерзнути. Так ми йшли до ранку. Почало прояснюватися, вітер трохи втих, снігом вже не мело. Ми побачили перед собою кілька хат. В одній горіло світло, і ми вирішили попроситися до хати, щоб трохи погрітися і перекусити. Постукали до дверей, господиня відчинила, ми сказали їй хто ми є і куди йдемо та просили, щоб пустила нас до хати загрітися. Були це дуже добрі люди. Господиня зварила молока, дала нам по горнятку, перекуску ми мали свою. Поснідали, подякували господарям за гостину, хотіли заплатити, але грошей вони не взяли. Подякувавши, ми пішли далі. Було це вже близько Бережан, і на 8 годину ранку ми були в будинку гімназії. Зайшли до канцелярії, де нас прийняв учитель (прізвища не пам'ятаю) і сказав, що місця вже немає, бо зголосилося лише до однієї класи 2,500 учнів, а можуть прийняти лише 50. Ми почали проситися, щоб нас таки прийняли. Учитель переглянув наші свідоцтва і рекомендації від нашого директора школи і взяв нас на іспити. Ми іспити пройшли і він сказав, що нас повідомлять — прийняті ми чи ні. Тоді ми вирушили додому.

Нам пощастило, бо знайшли шофера, який вертався до Підгаєць порожнім відкритим автом. За послугу зажадав від нас 40 злотих. Для нас це були великі гроші, але не було ради, ми йому заплатили і так у відкритому авті заїхали до Підгаєць, добре змерзнули, а далі до села йшли вже пішки.

Того ж тижня ми довідалися, що в Рогатині відкривається учительська семінарія. Не чекаючи відповіді з Бережан, вирішили поїхати туди. До Рогатина з нашого села Мозолівки вже зібралася їхати більша група, а саме: Іванка Ґах, Євгенія Фірман, Марійка Балдис, Ольга Ліщинецька, Ольга Сличинюк, Василь Лагошняк і я. Здали ми вступні іспити і нас усіх прийняли на другий курс. Так почалося моє навчання в семінарії. Наука проходила тяжко, поперше, вчителі завдавали багато матеріалу, подруге, багато від нас вимагали, а до того ж не було відповідних підручників для даних предметів. Переважно ми слухали викладів і робили нотатки. Оцінки давали нам строгі.

Пригадую такий випадок: математику вчив нас учитель Вацик, і одного разу ми мали годинний іспит з алгебри. Іспит був письмовий і я виконав його без однієї помилки, але оцінку одержав лише "добре". Приходжу я до учителя і питаю, чому я маю тільки "добре", бож немає ні однієї помилки.

Учитель Вацик взяв мою задачу, переглянув ще раз і каже: "Та прошу, задача не написана симетрично і тому я дав тільки "добре".

Задача виходила у формі колонки і ту колонку я розмістив на картці з лівої сторони, а він хотів, щоб вона була посередині, симетрично. Але мушу ствердити, що під час кінцевих іспитів учителі помагали нам і хотіли, щоб іспити ми склали якнайліпше. Сьогодні, з перспективи часу, я дуже вдячний, що мав таких строгих учителів, хоч тоді ми були на них злі, бо давали нам такі строгі оцінки. Навчання та виховання, однак, було на високому рівні.

Учителями моїми були: д-р Кость Кисілевський, який був директором семінарії, часом він заступав учителів, які з різних причин чи хвороби не приходили на виклади. В той час він писав книжку про діалекти в Галичині, тож часто кликав мене до канцелярії і питав, як в моїх околицях вимовляють те чи інше слово, яке йому було потрібне до наукової праці. Другим був Василь Ратич, надзвичайно добра й інтелегентна людина. Він вчив нас граматику і був заступником директора, часом заступав інших учителів. Микола Угрин-Безгрішний вчив нас літературу. Сам він колишній старшина УСС, при стрільцях був фотографом. Кожний учень мусів здавати йому звіт зі своєї бібліотеки, бо, мовляв, учитель мусить мати свою бібліотеку. Іван Вербняний вчив нас природознавство. Дуже звертав увагу на поведінку. Коли хтось не так повернувся чи не скинув шапки при привітанні так як належить, чи на вулиці не завважив його і не поздоровив, зараз на лекціях була "літанія" про поведінку. Василь Кривоус вчив нас гри на скрипці і музику. Отець Теодосій Кудрик, наш катехит, був дуже товариський. Тому ми його найбільше любили. Володимир Грицай вчив німецької мови. Андрій Дзедзик теж вчив німецьку мову, бо Грицай часто кликали до адміністрації міста як перекладача. Богдан Монцібович викладав психологію, методику, дидактику. Н.Н. (забув прізвище) походив зі східних областей України, вчив руханку. Юліян Крайківський, відомий маляр, вчив креслення і малярство. В той час він плянував намалювати великий портрет гетьмана Мазепи. Я бачив його скеч, але, здається, картини він не закінчив, бо мусів утікати перед більшовиками. Вацик вчив нас математику і фізику. Був дуже прецизний, тому на його питання було дуже тяжко відповідати. Коли хтось сказав слово не так як він хотів, то відразу наганяв і казав: "Та прошу сідати, я вже бачу, що учень нічого не знає". Раз на лекціях нам сказав, що на дуже добре знає тільки Бог, учитель — на добре, а учні на достаточо або недостаточо. Служив в австрійській армії і був офіцером при артилерії. Однак був дуже добрим викладачем.

Спочатку я мешкав у бурсі т.зв. "Ратича", якою провадила його дружина знана з УСС-ів як Гандзя Дмитерко. Дуже часто вони їли обід разом з нами, що нам дуже подобалося. На другий рік я перейшов до бурси зараз коло школи, якою провадив Барнич, бо Ратичева пізніше приймала лише дівчат.

Цілий час мого перебування в Рогатині я мешкав у бурсі. До бурси мій батько мусів привозити харчі. Справа в тому, що він мусів це все везти на

возі, а зимою на санях, бічними дорогами: поїздом не можна було везти, бо гестапо все відбирало, ніяких посвідок чи оправдань не визнавало. Перевозив ті харчі переважно ночами, бо вдень можна було потрапити на поліцію, яка все відбирала, ще й до кацету можна було потрапити. Тому що нас було більше з того самого села, то наші батьки чергувалися перевозом харчів для нас, і мали щастя — ні разу не попали німцям в руки! При цьому хочу згадати, що при кінці нашого шкільного року (було це на початку червня) родичі передали мені лише масло і записку, в якій писали: "Вибач, сину, що хліба не посилаю, бо самі не маємо. До нас приходило так багато людей з-над Дністра і просили помочі, тож їм відмовити було важко. Ми з ними ділилися чим могли і самі залишилися без хліба". Тоді Дністер залив був багато сіл і повинь наробила великої шкоди, люди залишилися без харчів. Ходили по селах і просили помочі, бо уряд їм не допомагав. Мало того, коли ловили когось з харчами, то все відбирали, ще й карали, а часто й били, мовляв, "спекулянти".

Після закінчення другого курсу директор школи Кисілевський сказав мені, що якщо я хочу, то можу після літніх вакацій перейти на четвертий курс, але через вакації я мусів би переробити матеріал третього курсу і здати його. Але того я не зробив, бо на вакаціях мусів помагати родичам у полі, а подруге, хотів здобути більше знань.

Під кінець третього курсу прийшов наказ до школи, що всі річники, які підлягають службі "бавдінсту", мусять відробити, радше відслужити, два роки тієї служби, а тоді можуть продовжувати навчання. І знову клопіт, бо залишився тільки рік, щоб закінчити семінарію, здати матуру, дістати диплом учителя початкових шкіл і чоловік мав би закінчену середню освіту. Тому що семінарія була на рівні середньої школи, а так усе пропаде, до того ж це воєнний час, то хто його знає, що за рік буде. Якихось полегш від уряду попросту не можна було чекати, ми для них були лише робоча сила. Але наш директор і цілий склад учителів робили все можливе, щоб вибороти для нас звільнення, а радше відкласти на один рік, бо про звільнення не було й мови. Дирекція школи писала листи до різних німецьких інстанцій, включно з губернатором, весь час підтримувала контакт з Українським Допомоговим Комітетом, який був найвищою українською інституцією. Не діставши відповіді, їздили навіть особисто аж до Львова до тих урядів добиватися за нас. І таки добилися того, що наш третій курс — і тільки третій, бо за інші не могло бути й мови — дістав звільнення на один рік, щоб закінчити четвертий курс. Але через вакації ми мусіли відробляти у "бавдінсті". Службу "бавдінсту" я відбував у Бережанах. Там ми мешкали в бараках, коло руїн старинного замку, недалеко залізничної станції. Рано ми йшли на поїзд і їхали до Потутор, де розбудовували станцію. Після відбуття двох місяців "бавдінсту" я повернувся до школи.

28 квітня 1943 р. проголошено заклик про створення української Дивізії "Галичина". Видно, гестапо мало нас на оці, бо під кінець третього курсу прийшли до директора школи і питали, чому наша школа не зголошується

до Дивізії і наказали, щоб він подбав про те, щоб ми усі зголосилися. Директор пообіцяв, що поговорить з нами. Після того він закликав кількох учнів і розповів у чому справа. На тому скінчилося. Було це під кінець травня. Шкільний рік закінчився, і ми роз'їхалися на вакації. Коли у вересні повернулися до школи на четвертий курс, гестапо прийшло до директора і сказало йому, що зі школи ще ніхто не зголосився до Дивізії і якщо в короткому часі ніхто не зголоситься, то школу замкнуть. Знову новий клопіт для директора. Цим разом він закликав до себе кількох учнів на довірочну розмову і сказав їм, що було гестапо і наказало голоситися до Дивізії, а якщо ні, то замкнуть школу. В групі тій був учень Мирон Смик, член ОУН (вже тоді бандерівської, бо це було після розколу). Він сказав директорові, що ми до Дивізії не підемо, бо за Німеччину воювати не будемо. Хай нам дають самостійність і визнають Україну, тоді ми дуже радо зголосимося до українського війська. ОУН під проводом Степана Бандери була тоді проти формування Дивізії. Тому що німці не визнавали самостійної України, до того ж після проголошення незалежності 30 червня 1941 р. заарештували провід, а майже вся молодь нашої семінарії була в організації, то як члени ОУН мусіли дотримуватися її напрямних. Це для директора не розв'язувало справи. Він не знав, що далі робити. Тоді він скликав деяких учителів і мав з ними нараду. Що вони вирішили, ми не знали. За кілька днів директор знову закликав Мирона Смика і ще кількох учнів і дав гарантію, що ніхто з нашого, вже тоді четвертого курсу, не буде прийнятий до Дивізії, але ми мусимо зголоситися до Дивізії, а до того ж це все має відбутися з великою парадною, для пропаганди, бо так вимагає гестапо. Мирон нас про це повідомив. Ми мали ще коротку дискусію на ту тему і вирішили послухати директора. Голосимося до Дивізії "Галичина". Директор призначив день і годину і, розуміється, повідомив про це гестапо. Ми в колоні парадно, з прапорами і з піснею на устах, машеруємо через місто до будинку "Сокола", де тоді за німців висвітлювали фільми у великій залі на першому поверсі, а на другому містилися бюра, де й нас приймали. Мали ми клопіт з німецьким прапором, бо ніхто не хотів його нести, вже не пригадує, хто його, врешті, ніс.

Прийшли ми до будинку, а там все вже було готове на наш прихід. Були два німецькі офіцери, лікар і секретарки, вага для важення і міра для виміру висоти. Почали приймати німецькі офіцери, але незабаром прийшов наш учитель М. Угрин-Безгрішний і перебрав приймання у свої руки, а німців запросили на перекуску і келішок. Мене приймав уже мій вчитель. Поставив під стіну, щоб зміряти, бо на стіні була міра. Я трохи скупився, щоб на мірі не було 1.65 м, бо нижчих до дивізії не приймали, а я якраз був тої висоти. Учитель вдарив мене кулаком у груди і каже: "Випростайся, сховай живіт", зміряв, а тоді післав до лікаря, який оглянув мене, послухав биття серця, пооглядав чи маю прості ноги і руки, щось там позаписував і так закінчилася моя перевірка. Всі учні пройшли цю процедуру і тоді ми знову в колоні з піснею повернулися до школи. Розуміється, газета написала про ту подію, що вчительська семінарія організовано зголосилася

до Дивізії. Після того я не був певний, чомусь не хотілося вірити, що нас не приймуть до Дивізії. Десь за кілька тижнів дістаємо листи про вислід нашого прийняття і дійсно, за винятком одного, з нашої класи ніхто не був прийнятий. Кожний з нас одержав документ, що голосився до Дивізії і не був прийнятий, так що ті посвідки ми використовували, де треба було. Як це зробили наші вчителі, на свою руку, чи мали якесь домовлення з німцями, ми не знали і не знаємо донині.

Для нас, учнів, це мало велике моральне значення. Ми довіряли нашим учителям. Про ту справу знало мале коло учнів. Правда, з нижчих курсів до Дивізії було прийнято більше, але в загальному дуже мало.

Був уже 1944 рік, німці відступали, були вже під Тернополем. Довелося прискішувати матуру, а щоб прискішити її, треба було дозволу від губернатора Вехтера. І знову нові клопоти для директора, щоб такий дозвіл дістати. По дозвіл цей треба було їхати до Львова і там за допомогою Українського Допомогового Комітету (бо це була найвища установа українців перед німецькою владою) такий дозвіл дістати. При УДК референтом освіти від учительських семінарій і гімназій був у той час, здається, д-р М. Білик (але я не є певний). Через нього треба було дістати дозвіл від губернатора Вехтера. Тому що був воєнний стан, а до того більшовики були вже в Тернополі, поїзди тоді погано курсували і завжди були дуже переповнені, директор школи післав двох учнів — Василя Лагошняка і ще одного (прізвище я забув) до Львова по цей дозвіл. Дозвіл вони дістали, але назад вернулися вже товарним поїздом і то з великими труднощами. Звичайно на матуральні іспити приїжджала комісія зі Львова і при ній учні складали іспит, але тому що тоді вже все втікало на Захід, бо більшовики були близько, така комісія не приїхала, але дали дозвіл на проведення матури, уповноваживши нашого директора Кисілевського провести матуру. Власне дозвіл ті учні привезли. Матура складалася з двох частин — письмової і усної. Письмову ми писали разом у класі в присутності комісії, в яку входили д-р Кисілевський, В. Ратич, учитель даного предмету і один або два вчителі учительського складу. Усний іспит складався перед комісією, де учень підходив до стола, на якому в конвертах були картки з трьома питаннями і він таку конверту вибирав льотерійним способом і тоді на ті питання мав дати відповіді. Часом члени комісії додавали ще свої запитання. Варто підкреслити, що учителі при матурі старалися допомогти учням, а не "палити" їх. Учні, які були прийняті до семінарії, мусіли мати дуже добрі оцінки (інакших не приймали), отже були вибранцями, які були спрагнені знань і здобуття вищої освіти. Важливим фактором було ще те, що місця на середню освіту були обмежені, бо окупантові йшлося не допустити молодь до шкіл — їм треба було робочої сили. Коли подивимося на цифри, що приблизно на 8 мільйонів населення Галичини було дозволено мати тільки три вчительські семінарії, а з того було випущено на рік приблизно 120-130 матурантів, то це була крапля в морі. Наші учителі, професори і наш провід про це дуже добре знали, вони над тим уболівали й тому учням дуже багато помагали.

Приспішену матуру зробили тому, що наближалися більшовики і маса народу втікала на Захід. Це одне, а друге, щоб нам не пропав рік навчання, а головне, що це був матуральний рік, щоб ми мали документ про закінчення середньої освіти і диплом на право вчити у початковій народній школі, або хто хотів далі студіювати, то з матуральним свідоцтвом міг йти в університет.

Письмові матуральні іспити я здав і чекав на усні. В той час дістаю наказ від організації завезти штафету до Тростянця. Нема ради — наказ треба виконати. Раненько сідаю на поїзд і їду до Тростянця коло Бережан, відвожу штафету і на вечір приїжджаю назад. Зустрічають мене мої друзі і питають, де я був, бо вони за мною шукали і вже здали матуру. Тому що моє ім'я по азбуці приходить на кінець, мене того дня не викликали. Так я на другий день здав матуру. За два дні виписали нам свідоцтва. Всі прощаємось, кожний особисто дякує учителям за їхній труд для нас. Вже не було часу зробити прийняття і подякувати як належить. Більшовики були вже дуже близько, всі втікали на Захід. Діставши диплом, я поїхав додому. Вдалося ще зловити поїзд до Підгаєць, а звідти до Мозолівки. Приїхав я до села в суботу, 9 березня 1944 р. На другий день, у неділю, в моєму селі були вже більшовики.

Д-р МИХАЙЛО ПИРІГ

ЕПІЗОДИ ЗІ СПОМИНІВ ПОСАДНИКА РОГАТИНА

Подаємо кілька епізодів зі споминів д-ра Михайла Пирога, посадника Рогатина, що відносяться до 1944 року. Описані події та завваги автора віддають напругу тих часів. Переживання мешканців Рогатина характеризують обставини війни. Редакція.

Німецький військовий шпиталь примістився в будинку Української гімназії. Були це недобитки великого воєнного німецького шпиталю з-під Сталінграду. Всі чотири лікарі перейшли воєнне пекло під час довготривалої облоги, надивилися на варварську поведінку німців в Україні та були дуже критичні до політики Гітлера. Головним лікарем був д-р Геккер, який мав рангу майора. Мешкав він на приходстві. До нашого пароха о. Теодосія Кудрика відносився із справжньою пошаною і респектом; мав до о. Кудрика настільки довір'я, що навіть критикував німецьку політику, зокрема диктатуру. Два лікарі жили постійно в приміщенні шпиталю. Наймолодший, поручник д-р Людвіг, квартирував деякий час у моєму домі. Був він дуже приємною, прихильною і доброю людиною. Сам походив зі селянського роду, розумів життя хліборобів. Тому здобув собі приязнь і довір'я у наших селян. Часто виїздив на села, щоб лікувати хворих. Я дозволяв йому користуватися міською бречкою. Часом їхала з ним на село моя дружина Еммі, щоб перекладати. Наші селяни дуже поважали мою Еммі, називали її "добра душа".

Д-Р ЛЮДВІГ В УПА

В січні 1944 р. в заланівських лісах перебували відділи УПА. Я не дуже здивувався, коли одного дня у канцелярії міської управи з'явилися два молоді хлопці і хотіли говорити з посадником. Запевнивши їх про строге дотримання тайни, я вимагав в'яснення, чому потрібний їм д-р Людвіг, чому не треба моєї дружини як перекладачки для хворої жінки, до якої мав би їхати цей лікар. Хлопці пояснили, що просять д-ра Людвіга на переговори в Головній квартирі УПА, бо його вважають достовірним бути

посередником між УПА і проводом німецької армії. На переговорах у Головній квартирі УПА будуть теж порушувати справу нападів німецької поліції і гестапо на українське населення, крім питань озброєння УПА та можливостей створення півмільйонної української армії для боротьби проти більшовиків. Я заявив готовість дати візника зі санками (це був січень!) д-рові Людвігові, якщо він до мене зголоситься. Незадовго з'явився післанець з Черча з вісткою про небезпечний стан хворої жінки та й сам д-р Людвіг прибіг просити підводи. Міський погонич-фірман запряг коні в санки, взяв д-ра Людвіга та й поїхали в напрямі на Черче.

Коли я по якійсь годині часу повернувся до канцелярії, вспівши врятувати конфісковану фольксдойчерами корову бідної жінки з малими дітьми, застав працівників канцелярії та мого заступника інж. Романа Грицяя у великій констернації. Виявилось, що хтось "забрав" молодого німецького лікаря Людвіга зі санок, коли доїздили до Черча. Переляканий фірман розказував, що два хлопці з гранатами в руках несподівано наскочили, забрали лікаря, зав'язавши йому очі. Фірманові казали вертатися до міста.

В дуже скорому часі з'явилися в Рогатині гестапівці з Тернополя. Річ ясна, викликав їх начальник німецької поліції Девантіє. Німецькі лікарі з д-ром Геккером у проводі твердили на допитах, що д-р Людвіг, як і всі вони, є членами Вермахту, належать до команди у Львові і не підлягають гестапові. До мене знову забіг якийсь молодий хлопець з вісткою, що д-р Людвіг повернеться ще тієї самої ночі. Про це повідомив я д-ра Геккера, а він у свою чергу запевнив поліцію, що д-р Людвіг повернеться, як лише поправиться стан хворої жінки.

В місті ходили чутки, що рогатинські поляки на чолі з ксьондзом Пшедзімірським раділи з приводу тих українських клопотів з німцями.

На другий день о 10-ій ранку закликала мене німецька поліція негайно прийти до ляндркомісаріату. На всякий випадок передав я печатку міського уряду інж. Грицаєві, бо не знав, чим та візита закінчиться.

У канцелярії ляндркомісара Дрогомирецького застав я гестапівця з Тернополя. Він поклав револьвер на стіл і став обвинувачувати мене за "викрадення" д-ра Людвіга. Коли я пояснював, що нічого з тим випадком не маю спільного, ані ніхто з Рогатина, я тільки робив товариську прислугу лікареві, щоб він міг відвідати тяжко хвору пацієнтку, гестапівець вимагував відібраним від фірмана капелюхом з маркою рогатинського капелюшника Грановіцера. Після того наказав ляндркомісарові затримати мене в бюрі до диспозиції гестапо. Коло полудня прийшла до канцелярії ляндркомісара Катруся Соломка, вчителька з Пукова, принесла листа, одержаного вночі від якоїсь незнайомої особи. Лист адресований до ляндркомісара, написаний по-німецьки, за підписом УПА, робив ляндркомісара відповідальним за моє життя з погрозою пімсти. Перестрашений ляндркомісар казав мені повернутися до міської управи та старатися полагодити справу повернення Людвіга разом з німецькими лікарями безпосередньо.

Коли я вже був у своїй канцелярії, потелефонувала моя дружина (вона розшукувала мене в поліції), щоб я швидко йшов додому. Виявилось, на поліції сказали моїй дружині, що на випадок, якщо д-р Людвіг не вернеться, гестапо і поліція забирають 80 осіб закладників, які будуть розстріляні наступного дня на ринку. На листі закладників був на самому початку я, далі о. Кудрик, Василь Ратич, Василь Кривоус, о. Кіржецький та інші люди, прізвищ яких я не запам'ятав. Село Черче мало бути оточене поліцією і дощенту знищене. Зараз же відвідав мене д-р Геккер, питав про подробиці цілої тієї пригоди і хотів якогось запевнення про повернення д-ра Людвіга. Я в свою чергу запевнив його, що Людвіг прийде наступної ночі. Д-р Геккер запевнив мене, що справу візьме в свої руки, передаючи все до полагодження Вермахтові у Львові, а поліція чи гестапо тут ні при чому. Крім того, буде просити своє начальство, щоб не дозволило помститися над українським населенням.

Ми повідомили мешканців Черча про можливі репресії через Михайла Стека, директора молочарні, а він на всякий випадок підготовляв населення до евакуації. Про намір гестапо помститися на закладниках ми повідомили начальство УПА через довірених людей. УПА зарядила гостре поготівля, розмістила в місті у різних знаних домах своїх вояків із скорострілами та гранатами.

Десь майже опівночі до наших дверей застукав усміхнений д-р Людвіг з клуночками в руках. Був вдоволений з перебування у Головній квартирі УПА, де командир Тарас Чупринка представив йому свої пляни відносно організування української армії, співпраці з німецькою армією, вимоги українців відносно німецької поліції, фольксдойчерів і гестапівців. Дуже гарно поводитися з д-ром Людвігом, віддавали військову почесьть. В кінці нагодували та ще й обдарували харчами. Я був першою особою, кому він розказав про свої пригоди. Я просив його негайно йти до д-ра Геккера, все йому розказати, а також зголоситися у ляндркомісара. Д-р Людвіг так і зробив, але мусів ще зголосити свою присутність у команданта Девантіє. Тому, річ ясна, не сподобалося, що Людвіг хвалив УПА і українців. Зараз же повідомив своїх зверхників у Бережанах, обвинувативши Людвіга у зраді німецьких інтересів. З Бережан негайно приїхали гестапівці з наміром арештувати Людвіга, але д-р Геккер запротестував, мовляв, військові лікарі є в юрисдикції Вермахту і тільки команда Вермахту має право судити лікарів.

Д-р Людвіг поїхав, отже, до Львова, там переказав про свою розмову з командою УПА. Німецькі військовики були зацікавлені пропозиціями, а головню тогочасний командант східнього фронту фельдмаршал фон Манштайн. Він навіть схвалював плян УПА щодо боротьби з москалями і поляками. Найбільш був цим зацікавлений фельдмаршал фон Браухіч. Але про всю ту справу гестапо повідомило головню квартиру Гітлера, який не тільки не хотів слухати про створення незалежної України, але ще й казав головного речника тієї ідеї генерала Йодля арештувати, а після звільнення вислати до Дортмунду на команданта крайової оборони (ляндвер). При цій

нагоді Гітлер покарав теж і фон Браухіча. Звільнивши його з чинної служби, дав працю в резерві війська в околицях Руру. Там Браухіч попав в англійський полон, де і помер. Генерал Йодль покінчив життя самогубством ще перед закінченням війни.

В Рогатині справа ще не закінчилася. Командант Девантіє загравав з фольксдойчерами і поляками, а ті доносили на різних українських громадян міста. Першим заарештували Ярослава Бойкевича, забрали його до концентраку і там він загинув. Був у небезпеці інж. Роман Грицай: він оминав Девантіє, але ніколи не скривав своєї погорди і нехоті до фольксдойчерів і поляків. Тут став усім в пригоді д-р Геккер. Він написав до німецьких властей скаргу на Девантіє, називаючи того психопатом, який не надається на свій пост оборонця законів, ба навіть своєю невгамованою поведінкою компромітує німців. Жодна співпраця з ним неможлива. Скаргу підписали всі німецькі лікарі місцевого шпиталю. Незабаром команданта Девантіє перенесли кудись. Його місце зайняв австрієць, зрівноважена інтелігентна людина. Цей старався не робити прикростей населенню міста.

РОГАТИНСЬКІ ЛІКАРІ НА СЛУЖБІ УПА

У кожному більшому чи меншому місті Галичини перед Другою світовою війною більшість лікарів були жидівського походження. З приходом німців лікарі-спеціалісти були зайняті на службі німців. Але коли прийшов наказ ліквідувати жидів, то багато жидів-лікарів опинилися на службі УПА. Так було і в Рогатині. З українських лікарів доїздили потайки д-р Мельник і д-р Лотоцький до станиць УПА в Дичках і Заланові. До Заланова почала теж доїздити лікарка д-р Кац з Рогатина, дружина рогатинського адвоката, до речі, шкільного товариша д-ра Льоня Мельника. Обое Каці переховувалися довгий час у домі матері д-ра Мельника. Коли ж хтось почав постійно доносити, що Мельники переховують у себе Каців, треба було їх якось охоронити. Отже, моя дружина Еммі вночі перевезла Каців до станиці УПА в лісах Заланова, де вони переховувалися й пережили німецьку окупацію. По приході більшовиків до Рогатина, дружина д-ра Мельника, примушена непевними обставинами через співпрацю з УПА, переїхала з дітьми до свого батька в околиці Тернополя. Каці відплатилися д-рові Мельникові таким способом за його доброту і за притулок, що донесли на нього до НКВД. За співпрацю з УПА його заарештували і немилосердно скатованого вивезли на Сибір. Мама Мельника не хотіла сама залишатися, добровільно поїхала зі сином. Далеко не заїхала, померла в дорозі. Сам д-р Льоня Мельник в часі свого карного перебування в Сибірі відморозив ногу, яку там йому ампутували. В 1953 році його звільнили зі Сибіру. Не повернувся він вже ніколи до Рогатина, поїхав до того села, де жила його дружина з дітьми. Там, недовго по повероті, захворів на параліч і помер. Там і похований. Рід д-ра Льоня Мельника належав до автохтонних родів старого ставропігійського міста Рогатина.

МИКОЛА КРУТИЙ

НЕРІВНИЙ СПРОТИВ

На весні 1944 року відділ силою 200 вояків німців-фольксдойчів напав зі скорострілами й трьома танкетками на Болшівці біля Галича і виловлював чоловіків, яких під сильною охороною відводили до збірного пункту.

Наблизившись до села Бовшова, напасники запалили два господарства на краю села та натрапили на несподівану відсіч сільської самооборони. Вістка про напасників швидко розійшлася по довколишніх селах, викликаючи заходи оборони та бажання звільнити заарештованих у Болшівцях.

Того дня я вертався верхом на коні із відвідин села Сернок, коли мої зустрічні друзі Василь та Степан розповіли про події у Болшівцях і Бовшові та запропонували йти разом з ними до Кінашова, де був збірний пункт самооборони. Я мав кріса, якого здобув від німців, ризикуючи життям, Василеві дав "сімку" із одним лише набоем, а Степан мав свою шаблю.

Прибувши до Кінашова, ми побачили групу хлопців (коло 30 осіб) із обрізами й пістолями, що мене пригнобило. Але нас підбадьорив керівник групи, колишній поліцай, що ми маємо скоростріл — "максим". І справді, попереду групи я побачив юнака з "максимом". Провідник мав лише п'ять набойів до свого німецького кріса і попрохав у мене декілька. Залишилось у мене 16 набойів. Провідник поінформував, що нашим завданням буде визволити людей, які перебувають під вартою у церкві в Болшівцях.

Ми усталилися гусаком і подалися в сторону Болшовець. Після кількох кілометрів, під охороною греблі висохлого ставка ми наблизились до самої станції. Я із своїми товаришами Степаном і Василем були першими у підході до станції коло греблі. На наказ "в атаку" ми вибігли з-за греблі, але були змушені затриматися через зіпсований скоростріл, що "затявся". Німці нас зауважили і почали строчити густими кулями. Рятувала нас гребля, лози і густі зарослі, якими ми повернулися до Кінашова.

Хоч наш наступ не вдався, але ціль була досягнена. Наполюхані атакою, німці залишили арештованих у церкві без охорони. Арештовані швидко розбіглися і так врятували своє життя.

Мої добрі друзі, Василь — студент агрономії і Степан, залишилися в Україні, послухавши наказу "Не виїжджайте на Захід!" і впали на жертівнику слави. Нехай ця коротка згадка буде квіткою на їхню могилу.

ЄВГЕНІЯ ГОЛОВАЦЬКА-ПЕТРІВ

ДОЛЯ РОДИНИ ПІДПІЛЬНИКА

Коли фронтові лінії воюючих армій у погоні за відступаючими відділами німецьких армій перейшли українські території і подалися на захід, там виникла нова ситуація. Діючі з'єднання УПА, українське підпілля, а також все українське населення опинилися віч-на-віч з новим окупантом. В нових умовах виникла потреба звужувати дії та переключатися на підпільні форми боротьби власними, перевіреними кадрами. Багато провідних членів підпілля, свідомі наслідків, залишилися з родинами на рідних землях, а для замаскування слідів перевозили родини в нові околиці, самі ж йшли на призначену підпільну роботу.

Автобіографічні спомини авторки нарисують образ життя однієї родини підпільника, а таких були сотні. А може й набагато більше...

Редакція

Був рік 1944-ий.

Місяць лютий, який щойно почався, давав уже себе відчути. Я сиділа в теплій хаті — у школі навчання не було, наближався фронт. Товариші з роботи, мої давні професори гімназійних часів, виїхали з нашого міста Рогатина, затрималися у Львові, а опісля доля закинула їх далеко, в заоканські країни.

Ми з чоловіком залишилися. Коли я спитала його, як нам бути, відповів: "А хто зостанеться з народом?" Я зрозуміла: зоставалися селяни, робітники. Більше розмови на цю тему не заводили.

Спокійною я не була. Останнім часом чоловіка майже ніколи не було вдома. Німці арештували рештки інтелігенції, що зісталася в місті або на селі. При кінці грудня 1943 року недалеко від церкви розстріляли 28 осіб. Згадався той день: мій чоловік прийшов з роботи і нічого мені про це не розповів, доперва учениця, яка в нас мешкала, розказала, як це все відбулося. Одного із засуджених звільнили, а чоловіка його сестри розстріляли. Звільнений зайшов до Українського Комітету, без плаща, поклав голову на стіл і заплакав: "Що я тепер сестрі скажу, краще б мене розстріляли". Арешти відбувалися ночами, а ранком ми про все довідувалися. Мій чоловік, якщо навіть був у місті, вдома не ночував. Я залишалася сама з двома малими дітьми. Тривожні були ночі, довго вночі

прислуховувалася, чи не стає машина біля дому, або, згасивши світло, вдивлялася через вікно у темноту.

Десять коло 9 лютого 1944 р. принесли мені записку від чоловіка: "Збирай речі, через день приїдуть підводи, виїдеш з дітьми на село". Одіж, білизну, постільні речі пов'язала в клунки, рештки продуктів зібрала в торбинки. Частину меблів і книжок довелося залишити. Коло полудня підїхали дві підводи, забрали все, що було можна, і до заходу сонця ми вирушили в дорогу. Було дуже важко: діти малі, старшому минуло 3 роки, а меншому — 10 місяців. Позавивала їх в ковдри, щоб було їм тепло. В дорозі зустріли ще дві підводи: їхала знайома з трьома дітьми. Їхали ми найперше битим шляхом, потім польовими дорогами. В одному місці минули нас два кіннотники, і господар сказав: "То наші хлопці". Пізно вночі заїхали в село Любша. В школі, в якій ми мали мешкати, ще незакінчено ремонту. Довелося ніч переспати в одній з незамешканих кімнат директора. За кілька днів нас перевезли в школу. Ми мали по одній кімнатці, спільну кухню, в якій на додаток жила сторожика школи зі сином. Тепер було нам краще. Діти наші разом бавилися, ми займалися хатніми справами і чекали наших чоловіків. Село почало нами опікуватися. Кожного дня було молоко для дітей, печений хліб, часом кусок м'яса, цукор. Жили скромно, але не голодували.

Одного дня прийшли наші чоловіки, були змучені, голодні, але раді, що ми вже приїхали та устаткувалися; сказали, що зможуть частіше нас відвідувати, побавилися з дітьми і знову відійшли на кілька днів.

У погідні дні ми виходили з дітьми на подвір'я. Мій менший не мав плащика, доводилося одягати його в мій светер, потім завивати в невеликий килимчик. Коли я брала килимчик, щоб розстелити на ліжку і завинути маляток, воно починало радіти й усміхатися, розуміючи, що зараз піде надвір.

Поволі прийшла весна. Ще раз поїхала я до міста, хотіла забрати книжки, однак помешкання вже було порожнє. Наших чоловіків ми бачили щораз рідше. Наближався фронт, чути було гарматні постріли, ночами летіли літаки на Львів (коло 60 км) і було видно заграви. Село лежало далеко від головних доріг. Одного дня прийшло багато німецьких вояків, але вночі відійшли. День перед тим падали на село стрільна. Тільки сонце почало сходити, на подвір'ї появилася радянське військо. Тої ночі ми не лягали спати. Ранком спостерігали, як кілька жінок у військовій формі розгортали соломку, на якій спали німці. Прийшов у хату солдат, розглянувся по кімнаті і затримав погляд на етажерці, де лежали книжки й папір. Коли я запитала, що його так зацікавило, відповів: "Бумага". Я дала йому кілька листків і він дуже зрадів.

Через кілька днів фронт пересунувся на захід, і в селі знову стало спокійно. Діти перебували надворі, часом ходили за село, недалеко зеленіли ліси. А там пульсувало інше життя. Ранньою весною чула я, що на Великодні Свята в лісі буде польова Служба Божа. Туди зі села йшла молодь, зв'язана з підпіллям. Я дуже хотіла йти, але чоловік не дозволяв. Перед самими святами попросила я одну дівчину, яка, мабуть, була

санітаркою чи може зв'язковою, щоб взяла мене зі собою. Вона погодилася, узгіднивши це зі станичним. Одягнула я чобітки, позичила таку куртку, яку там носять дівчата, взяла на голову турецьку хустину. Був теплий весняний день. Пахло зеленим листям, вологою землею. Було радісно на душі від квітів, весни, сонця. Та ще й тому, що я таки добилася свого: буду на святі. В лісі минули нас підводи, на яких їхали священники о. Денис Теліщук (Потік) і о. Ярослав Нижанківський (Виспа), наші чоловіки і ще кілька незнайомих. Чоловік побачив мене, був здивований, я усміхнулася, підводи поїхали, а ми ішли пішки далі. Близько табору нас затримали, перевірили всіх. Стійкові затримали мене, бо треба було чекати на дозвіл. Ще кілька метрів стояли стійкові. Після двадцяти хвилин підійшов з табору бойовик, поговорив зі стійковим і забрав мене зі собою. Незабаром перед моїми очима відкрилася велика поляна — "Золота поляна", як називали її. В її обривах-берегах були заглиблення-мешкання для людей. На поляні було багато військових і цивільних. Серед народу вирізнявся енергійний молодий чоловік. Мені пояснили, що це сотенний.

Я хотіла все бачити, знати, і звернулася до старшого бойовика. Він радо приділив мені кілька хвилин. От тут, сказав, мешкають наші бойовики, тут закриті стайні для коней, а тут наша комора, де тримаємо харчі для сотні, тут наша зброя. Все те оглядала я з великим зацікавленням. Потім познайомилася зі сотником.

До свого чоловіка не підходила, не хотіла зраджуватися, що я його дружина. Ми тільки перекинулися усмішками. Серед "цивілів" побачила одного чоловіка з дружиною і хлопчиком. Це був лікар-жид, що жив зі своєю родиною в таборі, бо медична допомога була потрібна. Серед людей побачила ще товариша мого чоловіка — вони разом працювали викладачами в торговельній школі. Був ще Дмитро Пархуць, абсолювент Краківського університету. Дружину вислав до Кракова, де жила її рідня. Дмитро (він загинув від втрати крові при облаві 1945 р.) на весь голос закликав: "А ви звідки тут взялися? Дивлюсь, якась знайома дівчина, але не міг додуматися, що це ви". Поговорили ми, пожурилися, а потім вийшли на горбок серед лісу, де мала правитися Служба Божа. Між двома соснами стояв престіл, а по обох боках виструнчилися по два бойовики в уніформах. Орли, орли... Яка чекає вас доля? Ви діти ідеї, великої ідеї, святої ідеї! Я відчула, як сльози котилися з очей. Після Служби Божої була проповідь, слова надхненні сильною вірою, надією на краще майбутнє, на волю народу. Довкруги панувала тиша, лише пташки співали й весна розсипала запах перших квітів. Врешті з усіх грудей полинула могутня пісня "Христос воскрес". А чи Вона воскресне? Чи скінчаться її страсні дні? Чи для Неї, розп'ятої віками, прийде воскресіння?

По закінченні святочної частини всі, немов оновлені душею, повертали до дійсності. Серед дерев були розставлені столи, які вгиналися від їжі. Люди з дооколишніх сіл приносили свячене, щоб їхні батьки, брати, сини в той великий день не почувалися самотніми. Весело пройшов час обіду, а опісля "художня самодіяльність" зайняла всіх піснями, віршами, гумо-

ресками. Жаль було покидати табір, але в хатках вже блимали світла, пора було прощатися. Одна сотня мала відходити вранці у рейд, друга ще відпочивала, а третя якраз в той день прийшла на відпочинок. Прощайте, орли! Чи стрінемося ще колись? Куди занесуть нас наші долі?

Ми вже не мешкали в школі. Починався шкільний рік, треба було йти жити до когось у селі. В одній бічній вулиці жила сім'я, господар з дружиною, бабуня і внук. Мені радили туди не йти, господиня зла жінка, але розміщення хати мене влаштовувало: далеко від головної дороги, в закутині, хата старенька, бідна, глиняна долівка, маленькі віконця. Думала, що пристосовуючися до умов, якось погодимось зі злою людиною. Дрова мені привезли, харчами забезпечували скромно, але постійно. Господиня виявилася насправду злою. Не могла я нічого зварити, хоч вона топила в кухні моїми дровами. Вранці, коли мені треба було зварити молоко дітям, я клала ринку на сам крайчик кухні, щоб її не заважати. Вона завжди була зла. Боявся її чоловік, син, бабуня. Через кілька днів бабуня запитала мене, чому я прийшла сюди мешкати, адже невістка дуже зла людина.

— А чому вона взяла мене на мешкання? — запитала я.

— Вона вважала, що як ви будете в неї жити, то від неї вже не вимагатимуть жодних продуктів для нашого війська, — відповіла бабуня.

Але коли однієї ночі забрали їй пів свинки, то господиня до ранку проклинала всіх і мене. Сім'я її була бідна, а при тому вона сама виявилася дуже скупю. Того дня я навіть не варила. Випили сирого молока і таки зранку пішли до подруги, яка жила по сусідству. Всі ми пішли з дітьми в поле, там посиділи до обіду. В полудне подруга нагодувала всіх дітей зупюю, яку зварила рано. До вечора просиділи в полі, журячись долею нашою і наших чоловіків. Ночувати вернулись таки до нашої господині.

Почалася осінь — холодна і з дощами. В полі сидіти було вже неможливо. Знайома молода жіночка Параня Витвицька підійшла до мене і запросила піти мешкати до неї. Хата Парані була при головній дорозі, страшно було мені туди йти, але в такій важкій ситуації не було іншого виходу. Станичний допоміг дістати підводу. В новій господині було четверо дітей. Жили бідно, мені відступили кращу кімнату, а самі тиснулися у меншій. Хто спав на лаві, хто на печі, хто на причі-ліжку. Люди ці були ласкаві, добрі для мене й дітей. Часом мені давали головку капусти, моркву, зелену петрушку, ділилися зі мною скромними пожитками. Я не мала чим їм віддячитися, але як могла, то робила це дуже радо. Чоловіки наші пішли на Тернопільщину.

Почалися облави. Люди, які виїхали туди працювати, не могли вже вільно переходити з одного місця на інше. З харчами стало важко, чуже середовище, а робота вимагала бути й там. Вісток не мали ми дуже довго. Одного дня прийшла невесела вістка, що один з них загинув. Не знали хто. Кожна з нас побоювалася про свого чоловіка. Настали тривожні дні та ночі. Непевність мучила нас. Сумна, холодна, дощова осінь, а в наших душах — смуток, неспокій наростав щораз більший. Минуло кілька тижнів...

Однієї пізньої осінньої ночі прийшов мій чоловік сам, значить, загинув чоловік моєї подруги. Був бій і він впав у бою. Як важко довелося їй пережити втрату чоловіка... Залишилася з трьома малими дітьми. Найстарша донечка мала п'ять років, менша — три, а хлопчик — один рочок. Нею опікувалися, як і раніше, але життя стало дуже важке. Діти — сироти, майбутнє невідоме, ні праці, ні хати, діватися нікуди. Почалися облави в селі, а ми жили весь час у тривозі. Вистачало комуністичної на нас показати, і нас чекали б муки, а потім Сибір. Треба було змінити місце. Моєму чоловікові дозволили переїхати з родиною на Львівщину і там пережити. Подруга поїхала в Перемишляни, до родини свого чоловіка, ми зібрали свої "пожитки" на підводі і рушили в дорогу. Цим разом дорога була довша. Під ніч заїхали в село Селиська Пустомитівського району Львівської області, в якому учителем працював брат чоловіка. Це було їхнє рідне село. Ми замешкали в школі. Продуктами нас забезпечили, коли ми виїздили зі старого місця. Брат і братова вчителювали, а я займалася веденням господарки.

Тривожне життя не закінчилося. Бували часто облави, гарнізон замешкував у школі, де й ми перебували. Я тремтіла і днями й ночами. Для мого чоловіка за піччю ми зробили криївку, потім він ховався у шафі. Однієї ночі треба було відчинити двері, але перевірку військовики робили поверхово і нещастя нас минуло. На другий день облава продовжувалася. Коло школи скинули труп бойовика Левка, який застрілювався в криївці, щоб не здатися живим. Левко був зі східної України. Кількох живих бойовиків повезли в район. У селі тривога, нікого крім солдатів не видно. А Левко лежав прикритий шинелею. Молодий, гарний, ідейний, не здався. Скільки їх вже загинуло, а скільки ще загине!? Врешті гарнізон відійшов. Через кілька днів прийшла в село сотня "волиняків". Обставили село скорострілами і стійковими. В читальні зібралися люди, сотник виголосив промову, з'ясувавши завдання підпілля, закликав населення триматися в тяжких обставинах і закликав допомагати харчами, бо стає щораз важче. Опісля поспівали, поговорили з людьми, розійшлися на вечерю по хатах і тихо зникли зі села. Довгими днями їх домом були ліси. Пізніше довідалась я, що ця сотня була повністю розбита. Більшовики стягнули багато війська, оточили їх і загинули всі в нерівному бою. Ні батьки, ні матері не знають, де їхні могили. І дзвенить в душі пісня "Ви жертвою в бою нерівним лягли з любови до свого народу..."

Тієї зими чоловік мій нікуди не відлучався, чекав весни, приготував собі нову криївку. Наближалася весна, харчі закінчувалися. Рятував нас вітчим чоловіка, даючи кожного дня молоко для дітей. Помагала нам також жінка чоловікового брата. Але прийшов день, коли у мене залишилося тільки три бараболі, а діти чекали на їду. На весні голова сільради, який знав мого чоловіка, шанував його і не зрадив, дав мені кусок землі, де я насадила різної городини, щоб забезпечити сім'ю на будуче.

З весною чоловік пішов на старе місце в Рогатинщині. Кілька місяців не мала я жодної вістки. В кінці червня отримала записку: "Приїдь, пого-

воримо". Не маючи грошей, вибралася пішки, а було це коло 50 км. Вийшла раненько полями, лісами і пізно увечорі зустріла чоловіка на умовленому місці. Ми порадилися, я трохи відпочила. На другий день дали мені підводу і я поїхала забрати свої "пожитки" та дітей і вернулася на давнє місце. З різними пригодами повернулася назад і заїхала до тої жінки, де жила раніше.

Знову почалися облави. Треба було мати завжди приготовану відповідь на питання, де мій чоловік. Звичайно говорила, що він в армії, а я приїхала до сестри на село, бо в місті важко з продуктами. Крім того мала листа від брата, який був в армії, то я казала, що це мій чоловік. Люди про мене знали і хоч деякі працювали для більшовиків, мене не видали.

Почалася осінь, дні і ночі тривожні. Одного вечора підїхало двох бойовиків на конях, поговорили з чоловіком і всі троє поїхали під ніч. Куди — я не знала, тільки чоловік сказав "Завтра буду". На другий день раненько прибігла зв'язкова зі сусіднього села і сказала, що в селі більшовики і вона почула розмову, що в лісі зловили трьох партизанів: одного на коні, а двох піших. Не могла я позбутися думки, чи одним з них не був мій чоловік. Коли чоловік не вернувся в обіцяний день, я залишила дітей, взяла на голову хустку і побігла в сусіднє село до знайомого зв'язкового Степана Готри та радилася, як мені відшукати чоловіка. Через хвилину зайшли до хати два молоді хлопці без зброї. Я запитала їх, чи не чули, хто в лісі попав у засідку. Вони не знали. Порадили мені піти з ними, там попасти на інший зв'язок і довідатися остаточно, що сталося з моїм чоловіком. Так ми втрьох вирушили в дорогу. Минули село, леваду і зайшли в ліс. У лісі хлопці віддалилися від стежки і за хвилину з'явилися зі зброєю, яку залишили були в лісі. Далі ми йшли поволі, розглядаючись кругом. Попереду йшов один, а за мною другий зі зброєю наготові. Ми наближались до "Золотої поляни", де відправлялася незабутня Служба Божа. Домики в берегах були зруйновані, пустою віяло з усіх кутків. А колись тут пульсувало життя... Де ви, орли? Хто з вас ще залишився живим? Перед входом на поляну ми затрималися. Там часто бували засідки, треба було перевірити, чи можна перейти поляною. Коли один з бойовиків оглядав ліс, я попросила другого, щоб зв'язав мені руки. Це на випадок, якби ми попали в засідку: хлопці будуть відстрілюватися і загубляться в лісі, а я мала сказати, що пішла збирати суниці, а ті два хлопці мене забрали і кудись вели. Ми щасливо перейшли поляну і заглибилися в ліс. Кругом була тиша, тільки чути спів птахів і тріск сухих галузок під ногами. Після двох годин ліс почав рідшати. Ми почули невиразні голоси. Я, зрозуміло, настрашилася, але провідники успокоїли мене, сказавши, що це наші. Залишили мене на місці, а самі відійшли. Через кілька хвилин один з них вернувся і сказав, що мені переказують, що мого чоловіка з ними немає, хоч вчора був, але не думають, що він попав у засідку, бо всі вони знали, що буде облава. Приділили мені зв'язкову, яка поведе мене далі. Покищо нічого не довідалася, тривога не покидала мене. Зі зв'язковою я пішла в невідоме мені село. Завели мене в якусь хату, через 10 хвилин підійшла молода

дівчина, я зрозуміла, що це моя провідниця. Дорога вела селом, перейшли міст на ріці, далі поля і знову якісь хутори. Там залишила мене дівчина на городі, сама зайшла в хату. За якийсь час появився незнайомий чоловік, подивився на мене з хвилину і пішов. З хати вийшла моя зв'язкова і ми пішли в сторону іншого лісу. Йшли полями, потім невеличкими лугами зі скошеною травою. Далі дорога вела вгору, знову вийшли на скошену поляну, відтак було багато кущів і близько починався ліс. Між кущами на траві лежали бойовики. І тут я побачила свого чоловіка. Він підійшов і при людях почав питати, чому я прийшла. Я хотіла успокоїтися і без людей розказати про свою тривогу. Всі встали і попрямували до самотньої хати в лісі, а я, йдучи з чоловіком в кінці, розказувала про свій клопіт. Сонце наближалось до обр'ю, коли ми зайшли в хату, випили по горнятку кислого молока, з'їли по кусочку хліба і почали розходитися — хто в ліс, а хто в село. Ми з чоловіком і кількома бойовиками пішли також у село. З великою обережністю перейшли шосе. Мене знову завели в ту хату, де я чекала на зв'язкову. Там я переночувала і раненько пішла до Рогатина, а тоді назад. Того вечора чоловік прийшов додому на декілька днів. Він ішов коротшою дорогою, через ліс.

Погода трималася чудова, але на душі було неспокійно. Облави почастишали. Одного місячного вечора люди почули страшний крик за селом. Другого дня довідалися, що на полі за селом кілька чоловіків, які були зв'язані з підпіллям, зробили собі велике сховище. Коли увечорі жінки понесли чоловікам їжу, застали криївку пусту, розбиту. В середині були ще рештки харчів, одіж, але не було нікого. Видно, прийшли більшовики і всіх забрали. Пригадала я собі, як у школі жила з нами сторожиха, яка мала дуже гарного сина-патріота. Одного разу, під час несподіваного наїзду, він біг додому, щоб сховатися, його помітили і прострілили. Він впав на землю зі словами "Будьте прокляті, кати України!" Скільки сліз пролила бідна мати... Двох дочок забрали німці на роботу в Німеччину, а син загинув. Залишилася одна як билина. Ми з подругою разом з бідною матір'ю оплакували її сина, якого дуже любили.

І знову облава. Я одягнена в грубу сорочку донечки господині, в грубу спідницю, боса кручуся по підвір'ї. Підходять молоді солдати, вважають мене за дочку господині. Я не заперечую, щоб тільки скоріше пішли, аби їх не бачити. На другий день прийшли раненько, принесли порізані кури. Мусимо їх чистити, варити. Питають, чи у нас вже перевіряли. Відповідаємо, що були ті з горішнього села. А як прийшли облавники з горішнього села перевіряти, то ми казали, що нас перевіряли ті з долішнього села. Тоді, на щастя, у нас не робили перевірки, а чоловіки наші були вдома, захищені не в дуже надійному сховищі. Через кілька днів знову облава. Все кругом перевернули в stodолі, у стайні, залишився стрих над хатою. Солдат каже засвітити лямпу, а в господині руки тремтять і ніяк не може засвітити. Я знаю, чому тремтять руки, боюся, що тим зрадиться. Беру від неї сірники, йду перша по драбині, свічу сірники, бо на стриху темно. Солдат оглядає стрих прямо з драбини і обоє сходимо до сіней. А серце моє мало не

вискочить... Там же ж вони сидять, хоч і заховані, але можна було добре пошукати і знайти. Скільки треба було мати витримки, рівноваги, щоб вести себе назовні спокійно!

І знову облави, облави... Осінь, надворі болото, сиджу з дітьми в хаті, аж тут відчиняються двері. На порозі — військовий, старший над групою облавників. Кажу: "Заходьте". — "Нанесу вам грязі", — відповів він і вийшов у сіни. Я була здивована, правда, в хаті було чисто, але ніхто ніколи не лічився з тим, що нанесе "грязі". Заходили, перевертали все в хаті. Видно, що й між ними були "білі круки". Я вийшла на подвір'я. Солдати викидали солому зі стодоли, шукали там криївки, інші пхали довгі дроти в землю у стайні, в курнику, на подвір'ї, а старшина відійшов на недалекий місток над річкою, оперся об поруччя і задуманий дивився у воду. Про що думав? Може про цю ганебну роботу нищити тих, які борються за свою землю, за рідну мову, віру, волю? Чи, може, думав про стару неньку, яка його чекає зі сльозами на очах? Чи, може, про дружину, дитину? В полудне всі відійшли, а через дві години раптом знову появились в селі, думаючи, що ті, які були заховані, вже вийшли зі сховища. До нас до хати зайшло шістьох старшин. По одязі та розмові зорієнтувалася, що це якесь начальство. Один з них підійшов до господині і сказав, щоб приготвила їм їсти. Всі зайшли до моєї кімнати, побачили кращу обстановку, ніж у сільських хатах, одяга була на мені міська, от і почали зі мною розмову. Я розказала, що тимчасово мусіла залишити вчительську роботу, чоловік в армії, у Львові погано з харчами, а в мене двоє малих дітей, от я і приїхала на село до сестри. Поліпшаться справи з харчами у Львові, поїду додому. В той момент зайшла до хати здивована зв'язкова, бо не знала, що більшовики знову прийшли. Ми говорили по-українськи, тому вона думала, що це наші бойовики, які часто носили советську форму. Була непевна і сказала, що хоче мене щось запитати. Я вийшла в сіни і шепнула їй, що це більшовики. Вона швидко пішла, а я спокійно пояснила: "Це моя кравчиня, просила, щоб я зайшла поміряти блюзку, а при вас встидалася про це говорити". Завжди треба було мати приготовану відповідь на всякі питання, які більшовики могли мені поставити.

Однієї темної осінньої ночі хтось застукав у вікно. Я вийшла й запитала хто і до кого. "До вашого чоловіка", — відповіли. Зайшли в хату. Один старший мав шляхетне обличчя. З ним два молоді бойовики, всі були озброєні. Я бачила, що то не більшовики, покликкала чоловіка. Вони роздягнулися, посідали, видно, що були дуже помучені. Я приготвила вечерю, нагріла води, щоб помилися, пришила гудзики до курток, бо два були відірвані. Посиділи, поговорили. Запам'яталися слова провідника "Мене так сьогодні щось тягнуло до хати, до людей. Ми ніколи не ночуємо в хаті, тільки в лісі, вирішив зайти до вас, побути в хаті". Поговорили про наболілі справи, пожурилися. Передала їм дещо з харчів на дорогу, вони попрощалися і відійшли.

Рано чоловік нікуди не виходив, було небезпечно, облави починалися зранку. Прийшов знайомий бойовик-медик. У селі було спокійно, отже

пішли по своїх справах на друге село. Я була неспокійна і відраджувала їм іти. Вони вважали, що як зранку не було облоги, то вже не буде, і пішли. На дорогах було страшне болото, накрапав дощ, кругом пусто, тільки вітер завивав, шелестіло кукурудзяне листя, на городі чорніла купа бараболиння. Осінь... Як вона погано впливала на душу. Чорні хмари залягли небо, ніби перекочувалися одна через одну.

З горішнього села прийшла зв'язкова. Спішилася. В той день вона чергувала на краю села. З'їздили підводи з військовими, деякі йшли пішки. Підбігла вона до мене, шепнула, що йдуть більшовики і побігла далі — попередити інших про небезпеку. Більшовики прямували в те село, куди пішов мій чоловік з "медиком". Я швидко одягнулася і хотіла попередити його, щоб не вертався додому. Бігла навпростець через поля, пасовиська, однак у село ввійшла майже рівночасно з більшовиками. В хаті, де мав бути мій чоловік, його не застала, бо пішли з братом господині в село. Вже було чути стрілянину. Вийшла я з хати, попрямувала до центру села, підійшла до групи жінок, які щось схвильовано розповідали. Питаюся, що сталося, хто загинув. Вони подивилися на мене підозріло і розійшлися. Підійшла до другої групи жінок — те саме. Бачу, біжать люди на леваду, чую плач, біжу з ними, називають прізвище бойовика, до якого пішов мій чоловік. Кажуть, що лежать там три вбиті. Вся тремчу, нічого не питаю. Ноги підгинаються, не можу далі йти. Називають ще інші прізвища. Не маю сили дивитися на вбитих, молодих синів. Сини, сини... Там плаче мама, біжить-ридає інша, а там умліває третя. Ні, ні, не маю сили. З другої сторони села також чути плач. Знову когось вбили клятві вороги.

Вечоріє. Мушу йти додому. Заходжу в ту саму хату, але там тепер ридання. Основної облоги не було, переїхали через село і як побачили, що хтось втікає, стріляли за ним. Не маю чим потішити людей, сама я розбита горем. Виходжу з хати і тою самою дорогою вертаюся. Ноги грузнуть у болоті, скоро темніє, майже нічого не бачу.

Ледве дійшла додому. Діти сиділи в темній кімнаті, чекали на мене. Засвітила лампу, стягнула заболочені чоботи, помила ноги і почала приготувляти дітей до сну. Несподівано рипнули двері і бачу, що входить Іскра, який був з провідником. Відчинив двері, оперся на них і бачу в очах сльози. "Що сталося?" — питаю. — "Ми переходили раненько з лісу через відкрите поле до другого лісу, більшовики нас побачили, ми з Банясом відстрілювалися і дісталися до другого лісу, а провідник наш там загинув. Тепер треба нам десь переночувати і зв'язатися з проводом". Знову натягаю на ноги заболочені чоботи, йду до станичного, щоб заопікуватися тими двома бойовиками. Повернулася. Тільки почала стягати чоботи, як надійшов мій чоловік з "медиком". На моє питання "Що нового?" відповіли: "Нічого". Тоді я розповіла їм про все і про смерть провідника. Вмить зникла з обличчя їхня маска спокою, а в очах появилися терпіння й смуток. Вдячні були мені, що заопікувалася бойовиками. Цю ніч не спали. Переживали кожний по-своєму смерть близьких людей. Провідник мав дружину і дві донечки. Вона, як і я, тинялася селами. Хто піде сказати їй

про смерть чоловіка? Яка доля чекає їх усіх?.. А довкруги люди гинуть.

На другий день вранці чоловік зустрівся з обома бойовиками. Розказали про цю болючу історію. Знали, що тіла провідника більшовики не забрали. Побоювалися засідки, тому аж під вечір поїхали і забрали тіло. Положили його в домовину, а руки, що тримали скоростріл, так і залишилися в тій позі. Прийшла молода гарна дружина. В очах розпука, сльози, безнадійність. Похоронили в рідну землю, за яку віддав життя. Сказані над могилою прощальні слова не могли віддати всіх почувань, що їх переживала маленька громадка, яка проводжала на вічний спочинок друга, батька, чоловіка й борця за волю України. Це було 7 жовтня 1945 р. Після 45 років, 7 жовтня 1990 р., відшукали рідні його могилу. Жінки-патріотки берегли її цілий час. Прізвища його не знали, тільки псевдо — "Жабка". Тим часом інша родина шукала Левицького. Випадково зустрілися, зговорилися і зрозуміли, що це одна і та ж особа. На святочну відправу приїхали з Ходорова двома автобусами молільники. Були процесії з трьох сусідніх сіл.

Ще в 1945 році дружиною й двома діточками заопікувалися люди в селі. Вдові треба було змінити місце проживання, влаштуватися на роботу, про себе нікому й нічого не говорити, мовчати. Вирішили, що вона мала подавати себе за переселенку з Польщі. З допомогою добрих людей їй вдалося влаштуватися на вчительську роботу. За два роки "переселенка" вийшла заміж, мала ще двоє діточок.

Настала справжня осінь. Ночі були з приморозками, з вікна видніли береги, покриті інеем. Мій чоловік бував тепер дуже рідко вдома. Я журилася ним, дітьми й собою. Вліті було якось легше. А так сидиш у хаті і насуваються різні думки. А як їм? Мабуть, тяжко? Голі ліси, сніги, холод, голод, тривога. Одного дня підійшов до мене незнайомий чоловік зі запискою, яку я мала негайно віднести до станичного. Пішла я до станичного. Він прочитав при мені і сказав, що на другий день я мушу виїхати зі села. Вже кілька ночей за моєю хатою ночують більшовики, чекають на мого чоловіка. Значить, хтось доніс на нас. Отже знову в дорогу. Цілу ніч я очей не замкнула, а вранці збирала всі "пожитки". Господиня плакала за нами, господар посумнів, діти їх стояли біля нас зі сльозами в очах. Які ці люди були добрі для нас! На яку небезпеку вони наражалися, даючи нам мешкання. Ні слова докору. Мої дорогі, вже проминуло багато років, а я вас завжди згадую якнайкраще. Чула, що господар помер, з рештою сім'ї не могу зустрінутись.

Після обіду приїхала підвода, все зложили, посідали, попрощалися і — в дорогу. На всякий випадок записався довідкою, що я вчителька, переїжджаю на інше місце роботи. Виїхали на горішнє село Виспу, оглянулася з жалем. Внизу білили хатки нижнього села Любша, а під самою горою хатина, де я жила. Біля брами стояли господарі з дітьми і махали руками на прощання.

Ми доїхали до лісу, минули ще село Мельну серед лісів і вїхали в яр. З обох боків тягнулися горби, покриті лісом. Тут я побачила, як з гори по

лівій стороні сходили розстрільною більшовики. Я зрозуміла, що зустріч з ними неминуча. Серце в грудях билось немилосердно. Через кілька хвилин ми таки зустрілися, затримали підводу, запитали хто я й куди їду. Відповіла так, як плянувала. Більшовик прочитав довідку, і ми поїхали далі. Увечорі заїхали в село Фірлеїв (Липівка). Господар, який віз мене, сказав, що має мене в цьому селі залишити. Далі повезе інша підвода. За півгодини приїхав інший чоловік. Знову зложили "пожитки" на воза і поїхали. Яке було моє здивування, коли за 10 хвилин ми заїхали на подвір'я тієї жінки, в якій я ночувала вже одну ніч. Тут мала я залишитися. Чоловік, який мене привіз з Любші, не повинен був знати, що я залишаюся в цьому селі.

Ми зайшли в теплу хату, раді, що загіємось. Господиня, старша жінка, щупленька, синьоока, знала, що ми приїдемо, нагріла молока. Діти, перемучені дорогою, швидко поснули, а я довго не спала. Хата — при головній дорозі, що веде зі Львова на Станиславів. Рух великий, так що стало мені страшно. Тільки вчора прийшло повідомлення виїхати зі старого місця, а тут все вже приготоване. Яка оперативність, який швидкий зв'язок! Через кілька днів наладналася справа з харчами. Мали ми дві літри молока щодня та інші продукти. Дітей частувала яблуками, грошей я не мала, ані їх не бачила ще. Прожила я тут майже п'ять місяців. Часто бували облоги. Знову треба було говорити, що чоловік в армії, а я приїхала до тітки, бо у Львові тяжко з харчами.

На Святий Вечір прийшов мій чоловік з кількома друзями. Ми з господинею приготували кутю, борщ, вареники з капустою, навіть була булочка й медівник. Увечорі прийшли "гості", побажали собі дочекатися щасливіших наступних свят, але настрої у всіх був сумний. Хто згадав матір, батька, дружину, дітей... Після вечері заспівали тихенько "Бог предвічний", попрощалися і розійшлися. Я знову сама з дітьми. Вранці, ще було темно, прийшли інші "гості". Діти ще спали, господиня йшла до церкви і як побачила солдатів, стала біля печі і преспокійно каже "Ганю, грій панам молоко". Знову питання, знову відповіді, як і завжди. Мусіла вдавати, що я є та, за яку себе видаю. В середині ціла тремтіла зі страху. Приготувала їм молоко, подала все, що було, поїли, а між собою говорили: "Відіш, як отримується — муж в армії, а жена така хороша!" В хаті вже нічого не шукали. Коли солдати хотіли шукати в господарських будинках, старшина сказав: "Пашлі, не надо". Моя господиня — селянка, а скільки в неї було мужности, благородности. Пощо було їй клопоту зі мною, вона самотня, жила б собі спокійно, а я принесла в хату тривогу. На мое зауваження добра жіночка тільки засміялася.

На Щедрий Вечір взяла я трохи харчів і понесла чоловікові до криївки. Глибока яма, кругом дерев'яні бальки, на долівці солома, ковдри, подушки, лампа, машинка до писання, посуда і вологість, вологість. Повечеряли всі разом. Дивне враження. Допізна говорили, спали коротко.

За кілька днів чоловік повідомив мене, що виходять в "дорогу". Взимі дуже небезпечно. Сліди на снігу, дерева голі. Я приготувала трохи харчів, свічки й сірники. Прощатися було дуже важко. Кругом небезпека. Коли

зустрінемося і чи взагалі зустрінемося? Я дивилася, як обережно вони перейшли дорогу, потім пішли горою в сторону лісу.

Одного дня, в неділю раненько, солдати обступили село. Ніхто не міг вийти зі села. Надворі був сильний мороз. Зайшла до нас сусідка й сказала, що за селом під лісом загинуло 12 бойовиків. Криївка мала два виходи, які більшовики закрили. Попереднього дня до одного бойовика з Тернопільщини прийшла жінка і разом зі всіма загинула.

Я боялася залишатися в селі. Вийшла з хати, поблизу не було солдатів і я пішла в сторону Рогатина. Пройшла 14 км, зайшла до знайомих, там мене накормили, дали теплу білизну, переночували і вранці знову 14 км до дітей. Я вже зрозуміла, що не можу жити з дітьми в одній хаті. Вибралася до знайомих і домовилася, що на якийсь час візьмуть дітей до себе. Привезла дітей до міста, а знайомі післали їх до своєї родини до Стрятина. Там дітей ніхто не знав. Мені доводилося тепер кочувати. Вирішила знайти працю вчительки в поблизькому районі. Виявилось, що тепер навіть добрі приятелі відмовлялися допомогти. Була я в Липиці Горішній в товаристві своєї приятельки з Данильча. Увечорі її мама приготувала гарячу вечерю, положили мене до ліжка, накрили як малу дитину, щоб я нагрілася і відпочила. Ранком знову в дорогу, завжди пішки 15, 20, 30 км. Треба було шукати працю і далі. В іншому районі зайшла просто в районний відділ народної освіти. Думала, що коли зміню зачіску — мене не пізнають. помилилася, пізнали, про що дискретно натякнули. Знали також про чоловіка, однак виявили бажання допомогти. Був там принагідно завпед школи села Бабухів, куди отримала спрямування. До села приїхала я зі завпедом. Директор школи, виявляється, також знайомий. Дали мені вчити четверту клясу, німецьку мову і хемію. Коли все вклалося менш-більш нормально, написала до знайомих, щоб привезли дітей. Діти жили окремо і як перший раз зійшлися, обнімалися й плакали, кажучи "Мамця від нас втекла".

Тут облави як і всюди. Тепер я вчителька, чоловік в армії, люди про мене не знають. Може затримаюся тут довше. Рада, бо отримала першу платню. В кінці тижня несу "на пошту" пакунок до чоловіка, дітей залишила під опікою; йду сама пішки на зустріч з чоловіком. Виходжу з дому так, щоб під ніч зайти туди. Перша подорож відбулася в товаристві одного чоловіка, зять якого теж там перебував. Була гарна місячна, але холодна ніч. Ми йшли лугом понад потічком, дійшли до невеличкого джерела, а потім по стрімкому високому горбі, покритому кущами й деревами. Серед кущів була криївка. Заходилося туди довгим коридором, далі було широке приміщення. Денне світло падало через отвір біля куща. Земля мокра, стіни мокрі, в кутику трошки мокрої соломи, кілька коробок від консервів, у коробках тепер олива, це світло бойовиків. Колись криївка була замаскована, можна було навіть не сподіватися, що тут живуть люди. Іншим разом не могла потрапити, хоч була певна, що все добре запам'ятала. Тепер виглядало, що доведеться довше чекати, а тут зимно та морозно. По якомусь часі почула звук "Тсс... тсс... Тут хтось ходить", — чую голос чоловіка. "То я, то я, — шепчу. — Я не могла вас знайти і тут ходжу". Мій

добрий чоловік бере від мене кошик і веде в свою "хату". Ніч пройшла в розмові. Над ранком я заснула. Сіна чи соломи було дуже мало, я вся тремтіла, хоч чоловік накрив мене шинелею. Коли відкрила очі, побачила свого чоловіка, опертого об мокру стіну. Сказав, що не спав, хотів бути зі мною. Надворі почало світати. Треба було йти додому, до дітей. Знову смуток, важко прощатися. "Коли ще зустрінемося?" — "Я прийду знову, щоб тільки ви тут живі і здорові були".

Почалась вже гарна весна. Долини вкрилися зеленими травами, квіти простягали до сонця свої головки, а я щосуботи ходила "на пошту" висилати посилку для чоловіка. Приходила, коли вже було темно. Часом бойовики сиділи на беріжку, щоб подихати свіжим повітрям. Перед Великоднем зібрала я більше продуктів, щоб хлопці добре посвятували. Важко було нести, піт струмком лився по обличчі. Подумала, що Христос ніс ще важчий хрест. У криївці чекала мене мила несподіванка: всі стіни були прикрашені галузками квітучої черемхи. Чоловік дивився на мене з усмішкою. В той день дав мені прочитати власну статтю "Демократія Сходу і Заходу". Я зробила зауваження, що треба було ширше висвітлити демократію Заходу. При найближчій зустрічі чоловік сказав мені, що його провідник зробив подібне зауваження. Це мав бути комплімент для мене.

В кінці літа прийшов наказ переходити в інше місце. Починався шкільний рік. В нашу хату прийшло горе. Син господині ніс в ремонт кружок від скоростріла, надійшли облавники, дуже його побили, цілого в крові кинули на віз і повезли в район. Господиня втекла з дому, другий син, який працював на заводі, додому не приходив. Моє перебування в селі стало небезпечним. Одного дня прийшла до мене господиня і сказала, що люди говорять, ніби мій чоловік у партизанці. Я заперечила, кажу, що може мене прийняли за когось іншого. Через якийсь час це повторилося знову. Одного дня отримала я записку від чоловіка, що прийде на кілька днів до села. Коли він перелазив через вікно, впав зі стіни образ і розбився на дрібні куски. Господиня хотіла зайти до мене, але я сказала, що миюся і тому замкнула двері. Чоловік довго не затримувався. Всі ми були сумні, якийсь тягар давив серце й душу. Наближалася зима. Другого дня я ще зустрілася з чоловіком у станичного на городі. Смуток давив душу, розмова не клеїлася. Про що було говорити? Про жахи — вони в нас були, про надії — їх у нас не було. Кругом гинули люди: там 12, там 15, там 8. Тієї ночі у нас ночувала зв'язкова Віра (Реня) Філяк зі села Дички, брат якої прийшов у село разом з моїм чоловіком. Лягаючи спати, кажу до неї: "Коли щось сниться на новому місці, обов'язково сповниться". Я мала дивний сон. Снилось, що я білила стіну над моїм ліжком, надворі був сніг, а на подвір'ї лежала купа глини. Питаю Віру і вона розповідає, що снилося таке саме.

Отримала я записку, щоб першого грудня бути в селі Заланів у нашої спільної знайомої. По дорозі вступила до товаришки в районі. Вона не радила туди йти, бо всі села обставлені військом. Я пішла, бо завжди ходила, коли мене чоловік кликав. Ми порадилися, що мені потрібно змінити місце проживання. Я піддала думку виїхати до Львова, на що

чоловік погодився, зрештою, іншої можливості ми не бачили. Там переночувала, а раненько вернулася до школи і до дітей.

Треба було виробити паспорт. Було тяжко, але при Божій допомозі паспорт отримала. Почала приготувляти речі до від'їзду. З роботи звільнилася, написала до Львова, щоб хтось приїхав і поміг мені забрати найнеобхідніші речі. Поїхали. Діти малі, помічники з них нікудишні, руки мої зайняті їхніми ручками. Поїзд вистукує свою пісню, а в моїй душі смуток. У Львові зустріли нас добрі, благородні люди. Прийняли, нагодували, зайнялися дітьми. Я була нервово вичерпана докраю. Не могла нічого робити, ні молитися, ні читати, не знаходила внутрішнього спокою.

В суботу, 11 грудня, залишила дітей і поїхала до Рогатина. В Ходорові, де треба було пересідати на інший поїзд, зустріла двох заплаканих жінок. В обох по троє дрібних діточок, а кілька днів тому загинули їхні чоловіки. Чим могла їх потішити? Яка я щаслива, що їду до чоловіка, мій чоловік живе, може вдасться зустрітися. В Рогатині вступила до моїх добрих друзів, хотіла розвідати, може чули про нього. Новин про чоловіка жодних, а кількох знайомих загинуло. Поступила до сестри, була записка від чоловіка, щоб прийти на зустріч до села Дички. Були облави, отже сестра записку спалила. Тепер і так було запізно. Про чоловіка мого не чула нічого. Трохи відпочивши, пішла я до села Вербилівці, зайшла до однієї хати, де думала зустріти зв'язкову Реню, але її не застала. При відході господиня запитала, чи чула я, що загинув брат Рені, Славко і ще хтось третій. Хто третій? Славко — бойовик мого чоловіка, а брат Рені був також з моїм чоловіком. Хто третій? Пішла я до села Бабухів, де ще недавно вчителювала. Думка "хто третій" не покидала мене. Прийшла я знову до тієї хати, де могла бути Реня, але її і там не було. Господиня казала чекати, повинна прийти. Чекала там ще якась дівчина. Відчинилися двері, і ввійшла Реня. Питаю "Хто загинув?" Відповідає: "Мій брат, Славко і пан професор" (так звали мого чоловіка). В душі щось обірвалося... Сльози лилися, кругом пуста, страшна пуста. Коло мене стояла Реня в сльозах і картала себе: "Пощо я вам сказала!" — "Пам'ятаєте, Реню, ми мали однакові сні: білили хату, білий сніг..." Заспокоюю Реню, кажу: "Всі про мого чоловіка знали, але мені не говорили, обманювали мене". В хату зайшла господиня: "Розходьтєся, облава!" Ми вийшли з хати і розійшлися в різні сторони.

У хаті, де я раніше жила, почала збирати всі "пожитки", вмиваючись сльозами. От його вбрання, плащ, столик, зроблений його руками, кожна річ нагадувала мені його. На подвір'я заїхала підвода, зорганізували її "наші", які ще залишилися в живих. Зложила все на підводі і поїхала. Вступала на невідому дорогу життя, самотня, з двома сиротами. Завезла все це до сестри, зложила в дровітні і пішла в село Заланів, де востаннє бачилася з чоловіком. Ішла тими долинами, по яких ще весною ходила. Тоді були кругом трави, квіти... А тепер... Згинаюсь, беру в руку грудку землі. Тут вони були. Тут я до них ходила... А там, у берегах, була їхня кривка... Бачу ті куці, ледве помітна стежинка... Надворі сильний мороз, вітер сушить сльози. Грудочку землі ховаю в кишеню.

Було темно, коли зайшла в знайому хату. Зустріла мене стара бабуся. Її дочка, побачивши мене, вийшла в другу кімнату з плачем, не мала сили зі мною зустрітись. Успокоївшись, зайшла пізніше. Тут останній раз ми сиділи з чоловіком, він розказував про свої переживання, рукою заслоняв очі від світла, усміхався, радів, що я прийшла. Тішився, що мала нові чоботи, питав про дітей, просив нічим не журитися. Це було три тижні тому. Тоді була ще надія, віра в майбутнє, сьогодні в душі пуста, темнота. Молода господиня, вчителька, добре знала мого чоловіка. Розказала, що загинув 16 грудня о 8.45 ранку. Післала по сусідку, що жила біля тої хати-криївки, де вони загинули. Це була молода вчителька, наречена загиблого Славка. В неділю, 15-го, по полудні, всі три були в хаті, помилися, переодягнулися у свіжі сорочки. Чоловік мене чекав, бо ж передав записку до моєї сестри, але тоді я була у Львові. Розказував, що у нього два хлопчики і старший восени вже піде до школи. Ранком о 6-ій годині почалася облава. Шукали довго і не могли нікого знайти. Прийшли до хати і злилися, що не можуть їх знайти. Двох солдатів зайшли до стодоли і за кілька хвилин почувися вистріли. Повстанці покінчили життя, щоб живими не попасти в руки ворога. Чоловік вистрілив собі в голову, а брат Рені і Славко — в серце. Їх витягнули і положили на сніг. Ще спливала кров на засніжену землю. На другий день дівчина принесла мені грудку замерзлої землі. В хаті земля розмерзлася, і на моїй руці появилася свіжа кров чоловіка.

Першу страшну ніч я просиділа в тієї вчительки. На другий день рано, після зустрічі з дівчиною, яка все розказала, пішла я до Рогатина. Знайомі стежки-дороги, потічок, в якому вони милися вночі, джерело, з якого брали воду, а там, вгорі, — "їхня хата", мокра, холодна. Там прожили кілька місяців. Все лишилося, а їх нема. Кругом сніг, мороз, усе мертве, як вони, як моя душа. Куди йти? Що скажу своїм малим синовкам-сиротам? З чим приїду до них?

Поїзд вистукує монотонну пісню. Я йду в невідоме життя. Дітей привітала словами "Ми вже не маємо татка". Старший хлопчик заплакав, а молодший дивився перелякано на мене і на братчика. Він батька майже не знав. Хвилинами здавалося мені, що все це неправда. От поїду і знайду їх. Розказували, що тіла мого чоловіка і його друзів лежали біля НКВД від понеділка до суботи. Ранком їх похоронили, а я приїхала після полудня. Тіла їхні були зовсім чорні. Навіть якби я приїхала ранком, і так ніхто в Рогатині не сказав би про смерть мого чоловіка. Я поїхала на їхню могилу. Могила велика. Там лежить їх шестеро. На кладовище іду обережно, щоб ніхто не бачив.

Кілька місяців після смерти чоловіка, десь при кінці травня, поїхала знову в Рогатин. Пішки пішли ми на те місце, куди ходили минулого літа до "татка". Біля криївки лежав ще той самий камінь, на землі — куски прутиків, кора. Сліди минулого... Я зайшла в криївку. Світло доходило, як і раніше, через отвір біля куща. Тут вони жили... Тут їхні сліди... Почула плач меншого сінка, боявся, що мене довго не було. Ми нарвали конвалій і кинули крізь отвір у криївку. Хотілося кричати: "Де ви, відгукніться!.."

Тиша... Тільки сліди минулого... Того самого дня пішла я ще в село Заланів, де мала недавно останню зустріч з чоловіком. Дітей залишила у знайомі, а сама пішла в село Дички, де вони загинули. Знайшла хату, і господарі показали мені ту нещасливу криївку. Одна балка звисала зі стелі, на землі — жовта глина, де-не-де зерна збіжжя.

Попрощавшись з дорогими місцями, вступила до знайомі по дітей. Знову дорогами щастя і сліз ми йшли до поїзда, щоб продовжувати наше сирітське життя.

Через кілька років могили були зрівняні зі землею. Однак мені вдалося зберегти те місце, бо добре пам'ятала, де поховані мій чоловік і його друзі.

При Божій допомозі і при допомозі добрих людей виховала я дітей не найгірше, здобули вони освіту. Відвідуємо могилу батька і радіємо, що сповнилися наші задушені мрії і український народ нарешті одержав свободу.

РОДИНА НІМИХ

У кожного народу є своя історія. Історія нашого народу — це не тільки пригноблення і покора, а й сторінки героїчної боротьби за волю України, за звільнення її від іноземного поневолення. Кращі сини і доньки українського народу завжди боролись проти чужинців. Незважаючи на те, що псевдоісторики більшовицької епохи перекручували ролю і значення Української Повстанської Армії, їм не вдалося викреслити з пам'яті людської імена повстанців.

У 1943 році група молодих хлопців з мого рідного села Черче пробивалась на Волинь, де була створена Українська Повстанська Армія. Мені тоді було 14 років і я допомагав повстанцям діставати зброю (в Черчі був штаб німецької армії і збройний склад). І досі не збагну, як вдалося мені вирватись від німця, що спіймав мене. Комуністична пропаганда довгий час наголошувала, що УПА співпрацювала з німцями. А нам було добре відомо, що чинять фашисти з українськими патріотами. Повстанці боролись як проти німців, так і проти більшовицьких окупантів.

У 1944 році знову повернулися советські війська і знову почали нас вчити, як ми маємо жити на своїй землі. "Визволителі" зривали зі стін наші святині — портрети Шевченка, Франка, Лесі Українки і топтали їх кирзовими чобітьми. Пригадую ті роки, як страшний сон — як проводились облоги, як знущались над нашим народом, фабрикували фальшиві звинувачення і вбивали невинних людей, масово вивозили на Сибір, де багато з них загинули від нелюдських знущань і жорстоких умов праці. Про це історія повинна ще сказати своє слово, щоб людство всього світу знало про ганебні злочини тоталітарної комуністичної системи. Цього забувати не можна.

Кати винищили майже повністю мою родину — двоюрідних братів і сестер із села Старі Скоморохи. Першою жертвою советів став Богдан Німий, 1919 року народження, студент Львівського університету. Його закатували у Львові в 1941 році. Ярослав Німий, 1921 року народження, провідник СБ, загинув у 1946 році (правдоподібно в селі Суботів). Загинули також сестри Ліда, 1923 року народження, Марійка, 1925 року, Зоня, 1926 року, — час і місце загибелі невідомі. (Якщо комусь щось відомо про цих людей і місця їх захоронення, прошу повідомити в редакцію газети

"Галицьке слово", місто Галич Івано-Франківської області). Роман Німий, 1929 року народження, загинув у 1948 році в селі Путятинці. Отця Василя Німого, батька дітей, мого стрія-священика, його дружину і доньок Марту і Дарку вислали в Караґанду. Але на цьому кати не зупинилися, їм ще мало було жертв: вони підіслали вбивцю і знищили мого стрія (наїхали трактором). Є відомості, що отець Василь Німий з хрестом у руках йшов на чолі походу 500 жінок в Кінґірі в 1956 році, які виступили з протестом проти більшовицьких знущань, і там загинув геройською смертю під гусеницями советських танків. (Див.: *Рогатинська Земля*, том I, стор. 758).

Пізньюї осені 1947 року, темної ночі, крики солдатів розбудили село. Мені тоді було неповних 18. "Полчаса времени, собирайтесь!" — наказали нам. На залізничній станції в Рогатині стояв поїзд з товарними вагонами. Загнали нас, як худобу. Мені вдалося втекти з вагона. Три роки знаходився в підпіллі. Та 7 квітня 1950 року мене арештували в селі Черче. А попереднього року загинув мій рідний брат у селі Псари. Багато довелось пережити. Та завжди в серці була думка — ні, даремно проливають кров українці, і віра, що буде Україна вільною і незалежною. Ми дочекалися цього часу, хоч багато борців загинуло, не дожило. Важко нині усім, та ми повинні пам'ятати, що тільки в єдності, злагоді і любові наша сила і запорука того, що зможемо побудувати наш добротний український дім, у якому люди житимуть у щасті і в достатку.

Селище Бурштин Івано-Франківської обл.

МИКОЛА ЛИСИЙ

КАПЛИЧКА У ПСАРАХ

У Псарах, на перехресті доріг до Рогатина й Княгинич, стоїть капличка, збудована ще в XVII сторіччі. Була це пам'ятка тим, які померли в ті часи на холеру. Капличка ця невеликого розміру, 3х4 метри. Її шанували й любили люди не лише із Псар, але й Долинян, Дегови та інших місцевостей. Громада нашого села Псари опікувалася капличкою, відновлювала та підтримувала порядок всередині і ззовні. Якщо дозволяла погода, на Зелені Свята правилось там Богослуження під відкритим небом при участі вірних з усіх довколишніх сіл, процесій. Наш парох отець Ювеналь Білинський вважав цю капличку відпустовим місцем.

Довідався я про долю-недолю каплички від однієї особи, яка недавно побувала в рідних сторонах і, розуміється, відвідала й капличку, одержавши ключі. Отож, не знати точно в котрому році, за володіння Сталіна, Хрущова чи Брежнева, знайшлися такі, можна б сказати, поганці, яким пієтизм до старовинної каплички не сподобався і вони вирішили знищити цей символ любови й пам'яті до предків. Однієї ночі прибули ці вандали вантажним автом до каплички, обвели міцним ланцюгом і, запустивши мотор, почали тягнути з наміром зірвати структуру з основ. Та в тій хвилині мотор авта зіпсувався, на щастя для народу і на розчарування вандалів. На цьому, одначе, не скінчилося, бо вандали розбили двері, облили всередині бензиною і запалили. Розуміється, згоріли свічники, вишивки, ікони, престіл — все, що було всередині каплички.

Громадяни Псар і околиці гірко переживали зневагу до дорогоцінної пам'ятки. Від того часу стерегли ночами капличку, тим самим врятували не лише будівлю, але й свою гідність і честь.

Недавно капличку відреставрували, обладнали й прибрали ще краще, ніж було. В 1990 році парох о. Б. Рудницький відправив біля каплички Службу Божу при участі великої кількості людей, які зійшлися відсвяткувати те, що було заборонено стільки років.

І знову дорога й мила нашим серцям капличка є гордістю Псар і околиці, як і була протягом багатьох років. Глибоко вірю, що буде вона й надалі пристановищем та символом невгасимої віри. Цілим серцем люблю нашу капличку і хочу тут висловити вдячність громадянам, які врятували капличку, зберегли та відновили її.

VIII.

Рогатинська діяспора

Д-р ОСИП КРАВЧЕНЮК

РОГАТИНЦІ В АМЕРИЦІ

У більшості регіональних збірників, які вийшли досі, видавці майже зовсім поминули тему про емігрантів. Це, мабуть, тому, що вони вважали, що збірники повинні включати матеріяли, які відносяться виключно до життя мешканців окремих повітів. З цього виходило б, що наші емігранти, залишивши рідні сторони, перестали бути членами своїх відносних міст чи сіл, і тому про них не треба згадувати, хібащо дехто особливо вславився своїми досягненнями на нових місцях поселення. Що таке розуміння справи неправильне і несправедливе, знаємо із докладних студій історії нашої еміграції. З них довідуємось, що наші емігранти ніколи не переривали зв'язків з місцевостями, з яких походили, і постійно несли їм моральну й матеріяльну поміч. Можна сміло й без перебільшення сказати, що у багатьох галицьких містах і селах не було б Народних Домів, читалень, шкіл та різних організацій, якби не жертвенність наших емігрантів.

Опрацювання теми "Рогатинці в Америці" — нелегке завдання. Бо поруч лемків, рогатинці творили одну з найчисленніших груп наших емігрантів у США і про них можна б і треба б написати окрему книжку. А втім, уже появилася книжка, левина частина якої представляє життя і громадську діяльність рогатинців. Маємо на думці дуже солідно опрацьовану публікацію "Вільні козаки. Ювілейна пропам'ятна книга Українського Народного Дому в Рочестері, Нью-Йорк, та його середовища". Матеріал до цієї книги зібрав і упорядкував Володимир Гавриляк, і вона вийшла 1970 року. Якраз з неї користатимемо при писанні цієї статті, особливо її частини про рогатинців у Рочестері.

Дуже цікавим, але й не менш трудним до розв'язання є питання про те, хто був першим емігрантом з Рогатинщини в Америці. Масова еміграція з того повіту почалась у 10-их роках нашого століття, хоч і не бракувало випадків, що дехто виїхав звідти раніше. Отже, одним із перших емігрантів з Рогатинщини у США був **Юрій Крайківський**, уродженець села Різдвяни. Він приїхав до Америки 1896 року, осів у містечку Тейлор у Пенсильванії і працював у копальні вугілля. Коли восени 1902 року група молодих емігрантів з Коломийщини і Снятинщини створила під впливом відомого радикала Кирила Ґеника т. зв. Українське Братство на фармі Аґапія Гончаренка у Гейворті, Каліфорнія, до нього приєднався 1903 року також

Ю. Крайківський. Усіх тих молодих людей єднала утопія спільної власности, спільної праці та рівного розподілу прибутків, словом, вони мріяли про створення "комуни" та про легке й безжурне життя у ній. Переважно сини заможних батьків, ці утопісти не розуміли правдивого життя на господарці — "комуни". Хоч Крайківський, як "старший" емігрант, допомагав їм порадами й грішми, "комуна" розлетілася уже влітку 1903 року. Більшість членів Українського Братства виїхала до Вінніпеґу, а Крайківський вернувся до Пенсильванії і замешкав у Скрентоні, де провадив крамницю споживчих товарів. Пізніше він відіграв важливу роль при створенні Українського Братського Союзу, а 1912 року причинився до заснування у Тейлорі товариства Українська Робітнича Громада, до якого вступили також інші новоприбулі рогатинці з Різдявн і Дем'янова. У першому уряді Українського Братського Союзу Крайківський зайняв пост радного, відтак був двічі головою цієї організації (1919-22 і 1926-27) і двічі заступником голови (1919 і 1923-25). Він помер 13 березня 1927 року на 49-му році життя. Разом з Юрієм Крайківським був в Америці його старший брат, але він по короткому часі вернувся до Галичини.¹

У 1904 році до Америки приїхав із Різдявн **Володимир Крайківський**, родич Юрія. Випускник торговельної школи в Галичі, він побув два роки в Тейлорі і вернувся до Галичини. Відслуживши три роки в австрійському війську як офіцер-кадет, вдруге виїхав до Америки, замешкав у Юрія Крайківського в Скрентоні і працював у банку. У 1915 році він вступив до американської армії і перебував до 1920 року в Панамі. Тоді приїхав до Вілкс-Беррі, Пенсильванія, працював для фірми Данлоп, відтак вів розливню пива. Врешті, був у різний час урядовцем у відділах подорожей трьох місцевих банків. Якраз при цій нагоді В. Крайківський увійшов у контакт з українцями Вілкс-Беррі, помагав їм багато порадами й своїм знанням англійської мови, а 1927 року включився активно у працю місцевої української громади.

Протягом десяти років В. Крайківський був фактичним провідником українців Вілкс-Беррі і околиць. За його почином постала у 1929 році в тому місті Українська Національна Ліга повіту Люзерн, яка розвинула тут жваву громадську працю. У 1936 році створено Український Клуб Молоді, при ньому школу танків і балету (Іван Заблоцький, директор) та хор "Бандура", що ним проводив померлий перед кількома роками у Дітройті Степан Люпінецький. Крім того В. Крайківський був активним членом українських аматорських гуртків, виступав із сольоспівами на місцевих радіопрограмах і українських концертах, організовував віча, виголошував доповіді тощо. У 1937 році він виїхав як делеґат на конвенцію Українського Братського Союзу до Рочестеру і залишився там до 1943 року, працюючи у лічниці. Тоді вернувся до Кінґстону, Пенсильванія, а звідти по деякому часі перенісся до недалекого Аскаму. В останні роки свого життя став чомусь на крайньо ліві позиції і немов би перекреслив усю свою до-тогочасну патріотичну діяльність. Помер 20 грудня 1967 року.

Разом з В. Крайківським у Вілкс-Беррі перебували два його брати,

Еміліян і Климентій. Перший з них, **Еміліян Крайківський**, був у 10-их роках дуже популярним боксером і виступав на рингу під кличками "Еммет", "Кід" і "Вагнер". По боксерській кар'єрі він вів свій власний готель, а потім виїхав до Каліфорнії, де проживав у Голлівуді і протягом дванадцяти років виступав у багатьох фільмах у ролях боксера і силача. **Климентій Крайківський** народився 20 вересня 1895 року у Різдвах, закінчив гімназію в Коломиї, відтак студіював економіку і політичні науки у Віденському університеті. У 1923 році виїхав до Америки і працював до 1937 року в банку в Нентікок біля Вілкс-Беррі. Відтак був урядовцем Департаменту суспільної опіки до відходу на пенсію 1963 року. Він проживає тепер у Нуанголя, Пенсильванія.²

Згадаємо ще **Олексу Крайківського**, також із Різдвах. Він народився 1884 року і завдяки самоосвіті був активним у політичному житті, особливо під час аграрного страйку. Він приїхав до США 1907 року і працював коротко в копальнях твердого вугілля. Рік пізніше написав п'єсу "В світ за очі", а 1909 року переїхав до Альберти, Канада, де мав невеличку книгарню і був членом Союзу Визволення України. У 1915 році О. Крайківський замешкав у Дітройті, США, де приступив до організації "Оборона України" та інших товариств. Помер 10 березня 1953 року там же.

Українські емігранти з Рогатинщини розпорошені по цілій Америці, хоч найбільше їх подибуємо у східних штатах США. Центром їхнього скупчення у Пенсильванії був Піттсбург. Вихідці із села Юнашків, приїхавши до Піттсбургу, працювали у сталеварнях. 6 червня 1914 року вони заснували товариство "Рогатинщина", що було 396-им Відділом Українського Народного Союзу (голова Григорій Варунок). Інші рогатинці були зайняті в копальнях твердого вугілля в околицях Скрентону (Посвірж), у Тейлорі (Різдвахи і Букачівці), Едвардсвіл (Потік і Залип'я), у Нентікок (Різдвахи і Дем'янів), Бервіку (Німшин), Нескегонінг і Ранкін (Коростовичі), дальше у Бетлегемі (Потік і Залип'я) та в Ірі, де були робітниками на фабриках машин і паперу. У штаті Нью-Джерзі велика група рогатинців жила й працювала в Ньюарку (Бабухів, Залуже, Підгороддя і Слобідка). Вони працювали в рафінеріях нафти, у фабриках ogrівачів, моторів, металевих виробів, заліза, дахівок, асфальту, мила, шовку, а також на залізниці, жінки — у кравецьких робітнях. Крім Ньюарку, емігранти з Рогатинського повіту скупчувалися в Елізабеті (Бабинці, Псари, Дегова, Черче), Перт Амбой (Дички, Дібринів, Черче), Бейоні (Григорів), Джерзі Ситі (Заланів), Ліндені (Залуже), далі у Нью-Брансвіку і Рогвей та на фармах у Міллвілі. Малі групи рогатинців зустрічаємо у Балтиморі, Мериленд (Княгиничі), у Клівленді і Зейнвілі, Огайо, у Гемтремку, Мишиген, у Провиденсі, Ровд Айленд, та в Чикаго і Сісеро, Іллиной (Бурштин і Беньківці). Не бракувало колишніх рогатинців у різних частинах міста Нью-Йорку. Емігранти з Фірлеєва і Фраги працювали на фабриках шовку і бляхи та при чищенні вікон в Асторії, а особливо у Брукліні, декілька родин жили у Вудгейвені, Джамейці та в Мангеттені (Черче). Колишні жителі Черча були робітниками на фабриках бавовни і бюрового обладнання у Геркімері, Н.-Й., а люди з

Лучинець і Серників працювали на фабриках дроту й мідяних виробів у містах Обурн, Ровм і Олін, всі в нью-йоркському штаті. У Спрінг Веллі поселилися українці з Конюшок і Кунич, у Джансон Ситі — з Яблунова, у Стетен Айленд — з Виспи, Клещівни, а в Літтл Фоллсі — з Перенівки. Ці останні мали заняття на підприємствах виробу мотоциклів і взуття.³ Та найбільшим скупченням українців з Рогатинського повіту у цілій Америці був Рочестер, Нью-Йорк, і цьому місту ми присвяtimo окремий розділ цієї статті.

РОГАТИНЦІ В РОЧЕСТЕРІ

Ні в якому іншому американському місті не знаходимо такої великої кількості і таких активних людей з одного повіту, як у Рочестері. Першим емігрантом з Рогатинщини у тому місті був Остап Макогін з Пукова, що приїхав туди 1900 року. Добрі можливості заробітку на підприємстві Кодака, а також на фабриках машин і в кравецьких майстернях притягнули в

наступні роки велику кількість рогатинців з таких сіл: Насташин, Путятинців, Жовчів, Пуків, Дібринів, Обельниця, Уїзд, Конюшки, Липиця Горішня й Долішня, Вербилівці і Підвиння. Як і на інших місцях поселення, перші спроби зорганізованого життя зосереджувалися довкруги заснування церкви, якої тоді в Рочестері ще не було. Наших людей обслуговували принагідно священики з інших міст, і лише 28 червня 1909 року постала церква св. Йосафата, першим парохом якої став о. Лев Сембратович. 8 серпня 1909 року заходами Івана Паснака з Путятинців створено самостійне допомогове Братство св. Георгія, відоме пізніше під назвою Товариство "Вільні козаки", Український Народний Дім. Разом зі своїми земляками — членами Братства св. Йосафата, молоді рогатинці з Братства св. Георгія почали збірку фондів на будову церкви, в результаті чого вже 28 серпня 1909 року відбулося посвячення площі, а 4 липня 1910 року — посвячення нової церкви, що його довершив єпископ Сотер Ортинський. Кілька років пізніше прийшло до непорозуміння між Братством св. Георгія і тодішнім парохом о. Василем Меренковим, і тому це Братство перемінилося з церковного на світське і від 15 травня 1914 року продовжувало свою діяльність як Товариство "Вільні козаки". Ця зміна привела до допущення у члени жінок, молоді і дітей та до ширшої діяльності, яка включала різні курси, лекції, відчити тощо. Поширення праці Товариства "Вільні козаки" та створення нових гуртків з особливими завданнями потребували окремих вигідних приміщень, що їх міг дати тільки свій власний Народний Дім. Про потребу такого громадського осередку говорилося ще в 1911 році на форумі Братства св. Георгія, однак здійснення цього задуму доводилося відкладати на пізніший час через брак однозгідности, а точніше, через непередбачені труднощі економічного характеру. В той час "Вільні козаки" купили два будинки (серпень 1921), з яких один служив тимчасовим громадським центром рочестерських українців, а другий винаймлено українцеві під мешкання. Коли спроби співпраці з іншими українськими організаціями Рочестеру в напрямі будівництва Народного Дому залишалися безуспішними, "Вільні козаки" вирішили здійснити цей задум власними силами. Вони купили 12 вересня 1929 року три площі з двома мешканевими будинками, але велика економічна криза й брак фондів знову перекреслили на деякий час справу будівництва Народного Дому. Лише завдяки позичці від Українського Народного Союзу, Народний Дім у Рочестері став дійсністю, і його відкрито офіційно 29-31 травня 1937 року.

Як і можна було сподіватися, власний Народний Дім привів до помітного поживлення різних родів діяльності української громади в Рочестері, у більшості емігрантів з Рогатинщини. Тут примістилися засновані Товариством "Вільні козаки" організації, тут працювали хори, аматорські гуртки, оркестри, дитячі школи, школа для дорослих, Українська Кооператива, Українська Кредитова Спілка, Жіноче Товариство ім. Лесі Українки, Товариство ім. М. Драгоманова та ін.

Не бракувало колишніх рогатинців також у заходах української громади

в Рочестері щодо освіти. Серед піонерів посталої 1911 року читальні "Просвіти" бачимо прізвища Павла Макогона з Данильча, Василя і Миколи Кучміїв з Путятинців, Дмитра Братуся з Конюшок, Андрія Петрова з Липиці Горішньої та ін. Вони працювали також у "Просвітному гуртку", що прийшов на місце занепакої 1914 року читальні "Просвіти" і становив 5-ий Відділ посталої 1915 року Федерації Українців Америки. "Просвітний гурток" організував віча, проводив збірку на бюро пропаганди української справи у Вашингтоні (голова Мирослав Січинський), вів курси для неграмотних, кравецькі курси тощо. Дещо пізніше він посилив свою освітню діяльність, включивши у неї різні лекції, навчання рахівництва й діловодства, навчання дітей, аматорський гурток, а 1922 року заснував робітничу школу. До своєї формальної ліквідації 10 лютого 1933 року, "Просвітний гурток" поміг створити Українську Кооперативу в Рочестері (8 вересня 1919), яка функціонувала до жовтня 1922 року.

Товариство "Вільні козаки" взяло участь у першому Українському соймі 1915 року в Нью-Йорку, протестувало проти заслання проф. М. Грушевського, організувало маніфестації, віча, святочні академії і створило 12 червня 1919 року **Рятунковий комітет**, який мав надавати допомогу рідному краю, українцям у Західній Європі, інвалідам, політв'язням та ін. Цей комітет продавав також бонди на допомогу урядові Західньо-Української Народної Республіки. У всій цій багатогранній праці не бракувало непорозумінь, особливо, коли в січні 1923 року делегати церковних братств і товариств створили свій окремий комітет, який приступив до **Об'єднання Українських Організацій** у Сполучених Штатах. В результаті цього Рятунковий комітет перестав існувати під тією назвою і працював від 27 січня 1924 року як **Центральний комітет**. До нього включилося кілька рочестерських організацій, в тому числі Товариство "Вільні козаки", і по деякому часі згадане вище Об'єднання Українських Організацій. Центральний комітет влаштовував кожного року віча, імпрези у честь Т. Шевченка, Івана Франка, Листопадового Зриву, забави, театральні вистави й фестини-пікніки. Він скликав протестаційні віча проти засуду на смерть поляками членів УВО Івана Вербицького та Василя Атаманчука (березень 1928) й Івана Біди (вересень 1930), сприяв справі українського павільйону під час Світової Виставки 1933 року в Чикаго, брав участь в американських громадських справах і помагав страйкуючим робітникам у Пенсильванії та в Бостоні. Очевидно, Центральний комітет надавав матеріяльну допомогу нашим науковим установам (гімназії в Рогатині, Українському Педагогічному Товариству у Львові, Українському Робітничому Університетові в Чехо-Словаччині і до деякого часу Всеукраїнській Академії Наук у Києві, голодуючим в Україні, потерпілим від повені землякам у Галичині й Буковині, жертвам спричиненої градом катастрофи в Рогатинщині 1927 р. та жертвам відомої пацифікації 1930 року.

Емігранти з Рогатинщини взяли участь у створенні 13 вересня 1921 року в Рочестері **Українсько-Американського Горожанського Клубу**, зав-

данням якого було ширення серед наших людей свідомости і знання про американські громадські закони, плекання товариської солідарности та допомога в набутті горожанських паперів. Клуб занепав 1925 року, відновив свою діяльність три роки пізніше, припинив її 1929 року і знову відновив 1930 року, ставши клубом Демократичної партії. Пізніше він працював під назвою Українсько-Американський Демократичний Клуб, підтримував контакти з американськими демократичними товариствами та вів під час виборів пропагандивно-агітаційну працю. Клуб проіснував до початку 1937 року.

Дуже активним свого часу в Рочестері був 5-ий Відділ радикальної організації "Оборона України" (від 1923), в якому ядро творили емігранти з Рогатинського повіту, члени Товариства "Вільні козаки". Цей Відділ влаштував імпрези в честь Т. Шевченка, І. Франка, М. Драгоманова, Листопадове свято, лекції і відчити, боровся проти радянофільства, протестував проти політики Польщі в Галичині, проти пацифікації і судових процесів, проти гостини генерала Галлера в Рочестері, врешті проти штучного голоду в Україні. Він припинив свою діяльність 1958 року. Треба ще згадати, що 1940 року в Рочестері створено Українську Національну Раду, однак вона проіснувала лише один рік, бо з вступом Америки у війну українська молодь пішла до армії, а контакт з Європою був перерваний.

Поруч згаданих уже вище членства й активної праці у Братствах св. Йосафата і св. Георгія, Товаристві "Вільні козаки", переіменованому згодом на Товариство "**Народний Дім**", рогатинці провели дуже корисну для рочестерської громади роботу в культурно-мистецькій ділянці. Михайло Юрків з Дібринова зорганізував 1923 року мішаний хор і вів його трьома наворотами, бо два рази диригентом був Лев Сорочинський, колишній член Українського республіканського хору О. Кошиця. М. Юрків був заступником диригента створеної 1912 року оркестри, а від 1914 року — її диригентом. Коло 1921 року він зорганізував "Співацько-Музичне Товариство", Софія Дорофей-Майкович, дочка Миколи й Наталії Дорофєїв з Путятинців, була диригенткою хору "Українська капеля" в Рочестері. Андрій Петрів і Дмитро Братусь були режисерами аматорського гуртка при "Просвітному гуртку", а Андрій Петрів, Степан Лотоцький, Дмитро Братусь та Михайло Юрків — членами Шкільного комітету, який відав школою українознавства. Володимир Гавриляк вів від лютого 1948 року курс українознавства для дорослих, а Іван Сверида — курс для дітей від жовтня 1948 року. Для посталої 16 вересня 1918 року бібліотеки працювали багато Микола Кучмій, Микола Стрілець, пізніше відомий книголюб Володимир Гавриляк.

Дуже важливою ділянкою діяльності Товариства "Народний Дім" у Рочестері була матеріальна поміч потерпілим під час Другої світової війни українцям. Цю допомогову акцію започатковано 27 вересня 1946 року. Для цього створено **Допомоговий комітет**, до якого ввійшли рогатинці: Дмитро Братусь — голова (від 1948 року Микола Магомет), Володимир Гавриляк — секретар і Микола Стрілець — касир. Фінансові засоби Допомогового

комітету становили вкладки установ-членів, збірки під час зборів організацій, різні імпрези, громадський обід, бінго ті інші виграші. Члени комітету вложили багато праці і енергії у справу допомоги українським біженцям у Німеччині, Австрії, Франції, Італії і Англії. Коли відкрилася можливість емігрувати до Америки, до Допомогового комітету почали надходити прохання про висилку "афідавітів", при чому всю кореспонденцію з людьми поза межами Америки вів Володимир Гавриляк. З масовим припливом наших людей до США, Допомоговий комітет давав їм фінансову допомогу та помагав при підшуканні мешкання і праці.⁴

ЩО ЗРОБИЛИ АМЕРИКАНСЬКІ РОГАТИНЦІ ДЛЯ СВОГО ПОВІТУ?

На це питання можна відповісти коротко: дуже багато. Знаємо про це не тільки з оповідань самих емігрантів, але — що ще важніше — з поміщених у давніх річниках "Свободи" чи "Народної Волі" численних прохань, закликів від різних установ у Рогатині і селах повіту, а також із листів-подяк, друкованих у тих газетах. Треба сказати, що для допомоги своєму повітові рогатинці організувалися в окремі комітети, загальний для цілого повіту й окремі для поодиноких сіл.

КОМІТЕТ РОГАТИНЩИНИ

Хоч допомога Рогатинщині була включена в діяльність згаданого вже Центрального комітету в Рочестері, місцеві рогатинські емігранти задумали заснувати окремий Комітет Рогатинщини, щоб посилити акцію допомоги своєму повітові. У тій цілі вони скликали 24 лютого 1924 р. основуючі збори і на них обрали тимчасову управу для приєднання членів і дослідження потреб повіту. До неї увійшли: Олекса Луців — голова, Григорій Чорний — касир, Василь Лучишин — секретар. Незабаром обрано нову, постійну управу у такому складі: Олекса Луців — голова, Іван Пастущин — заступник, Василь Лучишин — секретар, Іван Романів — заступник, Григорій Чорний — касир, Яків Когут — заступник. Контрольна комісія: Григорій Боднар, Микола Васьків і Андрій Петрів. Радними були: І. Хороший, Д. Братусь, Ст. Пришляк, С. Ходак, І. Тербушка, В. Гранковський, В. Ковтун, П. Петрів, В. Кик, М. Романський, В. Федик, Я. Пригода, М. Магомет, М. Сендусь, М. Мазурик і М. Юрків. З відозви, поміщеної в Календарі Українського Народного Союзу за 1926 рік, довідуємося, що Комітет Рогатинщини вислав 200 доларів на купівлю площі під Український Народний Дім у Рогатині, потім ще 700 доларів і нарешті 500 доларів на "Рідну Школу". В 1924—34 рр. всі фонди придбано шляхом вплат окремих сільських комітетів, збірок на вічах, з аматорських вистав, пікніків, забав, коляд, щедрівок тощо.

Перебування посла Андрія Гривнака в Америці 1934 року, його при-

Члени Комітету Рогатинщини у Рочестері (згори, зліва): П. Новак, Семен Новак, В. Кук, Степан Пришляк, Іван Гнатків, М. Рудий, Микола Романський, Григорій Боднар, П. Петрів, Іван Луцишин, Ол. Яськів, С. Ходак, Микола Плекан, Михайло Юрків, С. Кучмій, Василь Луцишин, Олекса Луців, Григорій Чорний, Яків Когут, Марко Мазурик, Степан Новак, Дмитро Братусь.

людні виступи, а понад усе його погляди, які йшли по лінії Радикальної партії, не були до вподоби деяким групам української громади і це відбилося негативно на праці Комітету Рогатинщини. Від нього відійшли представники прицерковних братств і нерадикальних товариств, що привело в наступні роки до переоцінки його діяльності. У зв'язку з розв'язанням рогатинської філії "Просвіти" 2 липня 1937 року, Комітет Рогатинщини помістив протест у "Громадському Голосі" з 7 травня 1938 року і сконцентрував свою працю на допомозі у запланованому будівництві Народного Дому в Рогатині. Для того обрано нову управу комітету у такому складі: Микола Швець — голова, Роман Гладун — заступник, Дмитро Братусь — секретар, Степан Сидор — заступник, Семен Тимчишин — касир, Степан Герета — заступник. До Контрольної комісії увійшли: Степан Івахів, Дмитро Скоропада і Агафія Кучмій. Представниками сіл були: Василь Іванців (Путятинці), Степан Сидор (Жовчів), Степан Лотоцький (Липиця Долішня), Іван Пастущин (Пуків), Семен Тимчишин (Чесники), Микола Магомет (Обельниця), Василь Федьків (Дібринів) і Роман Гладун (Черче). Останньою функці-

єю Комітету Рогатинщини був з'їзд рогатинців 28 травня 1939 року, на якому усталено адреси й конта, що на них треба було складати пожертви на Народний Дім у Рогатині. Друга світова війна перервала всі ці заходи Комітету Рогатинщини і його зліквідовано 13 березня 1955 року, при чому деяким жертводавцям повернено гроші, а інші фонди передано бібліотеці Українського Народного Дому в Рочестері.⁵

ДІБРИНІВСЬКИЙ КОМІТЕТ

Його початки сягають 1910 року, коли із цього села приїхала до Рочестеру велика група емігрантів і створила окремий комітет, до якого ввійшли: Василь Федьків, Михайло Юрків, Андрій Онуфрик, Григорій Федьків, Михайло Онуфрик та інші. Комітет мав коло 60 членів, а на придбання фондів влаштовував танці, балі, пікніки й аматорські вистави. Перед Першою світовою війною він вислав гроші на заведення шкільки овочевих дерев на громадській площі в Дібринові, на закуп музичних інструментів і на гімназію в Рогатині, а по війні — на будову церкви і на "Рідну Школу".

По Другій світовій війні Комітет помагав через ЗУАДК 20 біженцям з Дібринова, висилаючи харчові пачки, а по приїзді до Рочестеру помагав їм підшукати помешкання, влаштуватися на працю. Потім комітет вислав до Дібринова кілька пачок ліків та 300 доларів на придбання церковних риз. Управа Дібринівського комітету влаштувала кілька зустрічей односельчан з Америки й Канади, що їх організували новоприбулі емігранти Іван Деркач, Іван Юрків, Павло Юрків і Дмитро Мельник.⁶

КОМІТЕТ СЕЛА ЖОВЧІВ

Основуючі збори товариства відбулися під проводом Степана Скаскевича 24 березня 1921 року. Тому що воно об'єднувало емігрантів із Жовчева, Данильча і Уїзду, його назвали "Спільна трисільська громада". Першими його членами були Степан Петришин, Василь Польовий, Микола Плекан, Прокіп Санагурський, Іван Падучак, Т. Кубарич, Адам Лялька, Григорій Плекан, Дмитро Падучак, Іван Сидор, Іван Тіцький, Стах Скаскевич, В. Чижевський, Тимотей Сидор, Т. Нищук, Теодор Плекан, М. Романський, Микола Лялька, М. Плекан і Н. Петровський.

До управи товариства ввійшли: Микола Лялька — організатор, Адам Лялька — рекордовий секретар, Прокіп Санагурський — фінансовий секретар, Іван Падучак — касир. Контрольна комісія: Тимотей Сидор, Стах Скаскевич і В. Польовий. Для допомоги сиротам обрано комісію у складі: С. Скаскевич, Н. Ромах, М. Дзіняк, П. Санагурський і І. Падучак. Вони мали вести листування з земляками, читати на зборах листи з краю і подавати інформації до газет. Довіреними громадянами трьох сіл були: Дмитро Санагурський і Петро Плекан (Жовчів), Данило Нищук і Яким Горішний (Данильче), Михайло Мазурик і Теодор Базюк (Уїзд). Із придбаних шляхом

балів, пікніків і добровільних датків Товариство висилало допомогу дітям-сиротам, інвалідові Дмитрові Росоловському (Данильче), вдові Теклі Макогін (Уїзд), а Дмитрові Санагурському призначено десять доларів на кореспонденцію. Закуплено також чотири лікарські підручники й розподілено між селами.

У 1922 р. обрано нову управу товариства. Її творили: Микола Плекан — голова, Прокіп Санагурський — фінансовий секретар, Микола Романський — рекордовий секретар і Михайло Дух — касир. Головною точкою праці товариства було допомогти селу Жовчів збудувати Народний Дім. Однак саме тоді почались у товаристві непорозуміння, спричинені відсутністю деяких членів на зборах чи імпрезах. Таким чином, 5 липня 1922 року виключено представників з Уїзду, а товариство переіменовано на Товариство Жовчева й Данильча. Те саме сталося рік пізніше з Данильчем, і відтоді товариство називалося Комітет села Жовчів. У 1923 році до його управи входили: Степан Петришин — голова, Микола Романський — секретар, П. Санагурський — фінансовий секретар, Василь Польовий — касир. Рік пізніше обрано до управи Т. Кубарича (організатор), Івана Сидора (секретар) і М. Плекана (касир). У 1926 році в управі комітету села Жовчів працювали: Павло Макогін — голова, С. Петришин — секретар і М. Плекан — касир. Крім висилки грошей на Народний Дім у Жовчеві, комітет не проявив ширшої діяльності. Тільки 1928 року він відновив свою діяльність під проводом нової управи (П. Санагурський — голова, М. Романський — секретар і Павло Петришин — касир), яка влаштувала різні імпрези для придбання фондів і висилала їх до Жовчева. В наступні роки депресія сповільнила працю комітету, і відтоді він працював спорадично. Склад його управи мінявся. В 1934 році до неї входили: С. Петришин — голова, П. Санагурський — секретар, М. Лялька — касир, а 1938 року: Степан Петришин — голова, Степан Сидор — секретар, Микола Лялька — касир. Членами управи були Анастасія Кравець і Анна Лялька. Рік пізніше головою став М. Романський. Тоді комітет припинив свою діяльність (1939).

ТОВАРИСТВО СЕЛА КОНЮШКИ

Перші сходини емігрантів із Конюшків у Рочестері відбулися 14 липня 1917 року в хаті Дмитра Братуся у присутності 13 односельчан. Через правні труднощі не створено тоді товариства і тому обрано тільки провізоричну управу у складі: Йосиф Братусь — голова, Онуфрій Димкар — секретар, Олекса Димкар — касир. До Контрольної комісії увійшли Іван Димкар і Дмитро Татиґа, а колекторами стали Микола Дволятик і Василь Ткач. У 1919 році обрано дві управи товариства: одну із тих, які по війні верталися до краю, другу з тих, які залишилися в Рочестері. До першої увійшли: Дмитро Сьома — голова, Йосиф Братусь — секретар й Іван Бурнат та Олекса Димкар — скарбники; по другій: Петро Скорохода — голова, Дмитро Братусь — секретар і Константин Ільків — касир. Вони

висилали до села фонди на відремонтування читальні, на бібліотеку, декорації сцени, організацію позичкової каси і Народний Дім. Прокопа Трача, 95-літнього учителя, товариство вшанувало окремим дарунком. У 1937 році Товариство села Конюшки перестало існувати.⁸

КОМІТЕТ СЕЛА ЛИПИЦЯ ДОЛІШНЯ

Нечисленні емігранти із Липиці Долішньої зорганізувалися 15 квітня 1923 року, обравши в хаті Павла Поливки управу у складі: Теодор Семеґен — голова, Володимир Ґурянський — секретар і Михайло Лапчак — касир. Комітет вислав членські вкладки до "Просвіти" за неможливих земляків і допоміг збудувати Народний Дім, де приміщувалися читальня, школа, концертна й театральна зала, кооператива й молочарська спілка. Окремі фонди вислано 1935 року товариству "Каменярі" на закуплення інструментів для оркестри. Членами Комітету були: Теодор Семеґен, Володимир Ґурянський, Михайло Лапчак, Микола Семеґен, Яким Пригода, Василь Турянський, Андрій Романський, Андрій Рубаха, Павло Поливка, Яків Поливка, Атанас Бойко, Степан Пригода, Андрій Семеґен, Микола Романів, Яків Рубаха, Володимир Турянський, Іван Лотоцький і Михайло Лотоцький. По війні контакти з селом не відновилися.⁹

КОМІТЕТ СЕЛА ОБЕЛЬНИЦЯ

Емігрантів із цього невеликого села в Рочестері було небагато. Тільки 2 березня 1935 року вони заснували свій комітет і обрали управу: Михайло Біняшевський — голова, Микола Магомет — касир, Іван Бардашевський — секретар. Членами управи були: Іван Майка, Микола Кубарич та Ілля Кубарич. Вони почали збірку на Народний Дім, але війна перервала зв'язок зі селом. Фонди комітету становили тоді 558 доларів. На нараді у травні 1969 року вирішено дати 250 доларів на бібліотеку при Народному Домі в Рочестері, а другу частину призначено на допомогу дітям і односельчанам — членам комітету, якщо вирине потреба.¹⁰

КОМІТЕТ СЕЛА ПУТЯТИНЦІ

У 1902 році до Рочестеру приїхав перший емігрант із Путятинців — Григорій Пакула. Він заохотив до виїзду інших односельчан, і тоді приїхало 320 осіб, які поселилися у Рочестері та в інших містах. Либонь не було в селі хати, з якої не виїхала б одна особа чи більше. Із них коло 10 відсотків вернулися додому. Не маючи ще ніякої організації, емігранти з Путятинців сходилися спершу по хатах чи на вулиці, при чому найактивнішим з-поміж них був Василь Луцишин, хата якого служила домівною і місцем, де відправлялися Богослуження. Нічого дивного, що путятинчани брали участь

1908 року у заснуванні Братства св. Йосафата, а рік пізніше також Братства св. Георгія. З ініціативи Василя Луцишина й Василя Ковтуна вони оформилися у 1923 році в комітет села Путятинці. До першої управи ввійшли: Василь Луцишин — голова, Василь Ковтун — секретар, Василь Скробач — касир. Фонди із збірок, балів і пікніків використовували на допомогу потребуючим землякам (на одіж), на ремонт будинку "Просвіти" в Путятинцях, на будову іконостасу для церкви, яку почали будувати ще 1912 року і якій бракувало належного устаткування.

У 1931 році комітет села Путятинці припинив свою діяльність, бо ніхто не звертався до нього по допомогу. Лише коли путятинська громада задумала будувати нову читальню "Просвіти", рочестерці одержали від неї прохання допомогти. Хоч комітет не існував, Микола Швець скликав земляків на нараду і тоді обрано нову управу. До неї увійшли: Микола Швець — голова, Микола Стрілець — секретар і Микола Кучмій — касир. Це сталося у дуже непригожий час, бо депресія утруднювала збірку фондів; самі рочестерці мусили допомагати собі на місці. Проте Василь Іванців і Микола Швець ходили зі збіркою по хатах, а дохід із балів і аматорських вистав приносив фонди, що їх висилали до села.

*ОДНОСЕЛЬЧАНИ СЕЛА ПУТЯТИНЦІ
1958*

На початку 1958 року знову відбулися збори путятинців, на яких обрано нову управу комітету у складі: Василь Іванців — голова, Володимир Свєрида — секретар, Олекса Атаманчук — касир. Контрольну комісію творили: Микола Швець, Микола Кучмій та Іван Куций. Комітет провів тоді збірку фондів, однак тому що грошей не можна було висилати до села, куплено

потрібний церковний матеріал у Канаді й звідти вислано його. Один пакунок дійшов на місце призначення, другий завернули, бо в ньому були хрестики. Опісля цей же пакунок вислано ще раз і він дійшов, разом з хрестиками. Варто згадати, що Василь Іванців написав окрему книжку про Путятинці.¹¹

ІНШІ КОМІТЕТИ

Крім Комітету Рогатинщини та згаданих уже сільських комітетів у Рочестері, існували також менші допомогові комітети Рогатинщини в Перт Амбой, Н.-Дж., Стейплтоні, Н.-Й., Нентікоку, Па., у Гемтремку, Миш., Сісеро, Ілл., і найактивніший з них у Ньюарку, Н.-Дж. **Допомоговий Комітет Рогатинщини** в Ньюарку постав 1922 року, щоб нести матеріальну поміч гімназії "Рідної Школи" в Рогатині, плянованому Народному Домові в Рогатині, філії "Просвіти" і Радикальній партії. Цей комітет був представником "Рідної Школи" в Америці, і до нього ця установа зверталася часто у справах допомоги. Ще перед заснуванням ньюаркського комітету дирекція гімназії в Рогатині (Михайло Кужиль, директор, Микола Венгжин, секретар) написала листа до рогатинців в Америці, прохаючи допомогти морально й матеріально при відновленні знищеної воєнною хуртовиною гімназії.¹² В іншому листі управа рогатинської "Рідної Школи" просила земляків в Америці вписуватися у члени цієї установи, при чому вписове виносило один доляр на все життя. Крім цього члени мали вплатити один доляр за оправлену грамоту та купити книжечку про "Рідну Школу". Цей лист підписали: Микола Угрин-Безгрішний — голова, Антін Лотоцький — писар, Стефан Кузик, Михайло Керницький, д-р Клявдій Білинський, д-р Семен Гладкий, А. Гургула і Григорій Заморока. Разом з листом старшина "Рідної Школи" переслала карточки, на яких виднів будинок гімназії і був поміщений такий вірш:

*Повітова в нас окраса —
Рогатинська "Рідна Школа",
Є будинок, є дітвора,
Села свідомі довкола...
В них гуртки працюють пильно,
Розуміють рідну справу,
Що лиш треба "Рідній Школі" —
Радо роблять їй на славу.
Зміркували вже причину
Наших злиднів і недолі.
Всі погоджуються в цьому:
Наш рятунок в "Рідній Школі".¹³*

До Допомогового Комітету Рогатинщини в Ньюарку писала листа громада з Залип'я, після того як польська поліція намагалася розігнати зеленосвяточний похід на цвинтар з українським синьо-жовтим прапором.

Польський агент казав присутнім усунути прапор, вистрілив кілька разів з револьвера й почав утікати. Коли наші люди зловили й потурбували його, приїхала поліція, тайні агенти зі старостою і комісаром поліції та заарештували чільних учасників походу (1 червня 1936) і декількох людей з Залип'я та сусідніх сіл. Деяких з них звільнили, а сімох залишили в тюрмі, між іншим, о. Дениса Теліщука. Прохання до американських земляків стосувалося присилки фондів на заплатавання кавці за арештованих.

Прохання про допомогу вислала до американських рогатинців Надзвірна Рада кооперативи "Українська освіта" в Рогатині (Василь Легкий — голова, Іван Мурич — касир, Петро Іванців — книговод)¹⁴, а в справі матеріальної допомоги для гуртків "Рідної Школи" і Народних Домів писали люди з Дем'янова (Тейлор, 1925), Букачівців, Куничів і Підкаменя (Фолл Рівер, Масс).¹⁵ Семен Тимчишин з Геркімеру, Н.-Й., одержав у березні 1924 року листа від комітету будови Народного Дому в Рогатині (о. Степан Городецький — голова, Михайло Дзюбак — секретар) з проханням про фонди на викінчення будинку,¹⁶ а до рочестерського Комітету Рогатинщини писали люди з Липиці Долішньої у справі Народного Дому, що його вони задумували будувати на місці, де раніше була читальня. Вони одержали 100 доларів і в наріжному камені поставили залиту воском пляшку з прізвищами американських жертводавців. До цього далеко неповного списку треба додати ще відозву філії "Просвіти" в Рогатині (підписав Микола Угрин-Безгрішний — голова) у справі датків на будову читальняних домів, на бібліотеки, обстановку, театральне приладдя тощо, та подяку від Радикальної партії за допомогу, одержану від Допомогового Комітету Рогатинщини в Ньюарку.¹⁷

РОГАТИНСЬКА ІМІГРАЦІЯ

Подаємо в поазбучному порядку короткі біографічні дані про рогатинських імігрантів, які були чи є відомими на терені Америки. Включаємо у цей список прізвища, не згадані у першому томі "Рогатинської Землі", а також ті, що про них була вже там довша чи коротша згадка. У випадку довшої згадки подаємо скорочені інформації і відсилаємо до першого або другого томів, де докладніше описане життя і діяльність цих осіб.

АНДРЕЙЦІВ Василь, народився 1917 р. у Бабинцях б. Рогатина. Був учнем народної школи "Рідна Школа" й гімназії УПТ в Рогатині. Належав до спортивного Т-ва "Сокіл" та "Орли" при Т-ві "Просвіта". Гірничі студії почав у Бреславі, а від 1942 р. продовжував у Леобені, Австрія, де одержав диплом інженера. Живе у Філядельфії, Па., з дружиною, сином і дочкою.

АНДРУШКІВ о. Володимир. (Див.: М. Б. Бігус, "Отец митрат Володимир Андрушків", *Рогатинська Земля*, том II, "Меценати". Далі: Р.З., II).

БАБ'ЮК Роман. Син Михайла і Дарії Бачинської. (Див.: Д-р Олег Кудрик, "Адвокат Роман Баб'юк", Р.З., II, стор. 658).

- БАЛЯС Володимир**, нар. 1906 р. в Рогатині. По закінченні гімназії студіював спершу архітектуру у Львівській політехніці, пізніше образотворче мистецтво у Мистецькій Академії у Варшаві, яку закінчив 1938 р. У Львові займався графікою, видав "Буквар", оформив книжечку для дітей Р. Завадовича "Льодова царівна", обкладинку для збірки поезій Б. Нижанківського "Терпке вино" й І. Коваліва "Прелюдії". Виготовив чимало екслібрисів, картину "Панорамний вид Львова", а крім того навчав графіки в Мистецько-промисловій школі. Продовжував працю в цій ділянці у Ганновері, Німеччина. Виїхав до Канади 1947 р., працював деякий час лісорубом, проживав у Вінніпеґу й Торонті, Лос-Анджелесі і нарешті в Сан Дієго, Каліфорнія. Влаштував виставки у Гвадалагарі, Мехіко, Сан Дієго, Лос-Анджелесі, Нью-Йорку, Монреалі й Торонті. Помер у квітні 1980 р. у Сан Дієго. (Більше див.: *Рогатинська Земля*, том I, стор. 390—392. Далі: *Р. З.*, I).
- БАРАН Володимир**, закінчив гімназію в Рогатині, студії права у Кракові. У Клівленді, Огайо, студіював бібліотекарство й працював завідуючим бібліотекою в околицях Дітройту. Автор численних статей на мистецькі теми, репортажів і рецензій. Живе в Дітройті.
- БАРИЛЯК о. Тома**, нар. 23 жовтня 1909 р. в Бориничах, пов. Бібрка. Вчився у Рогатинській гімназії. Студії теології закінчив у Львові, рукопол. єп. Н. Будкою 3 січня 1937 р. На еміграції перебував у таборах у Ноймаркті (1945—49) і Ляндсгуті (1949—50). У США працював у Аллентавні, Па. (1950—68) і на парафії св. Миколая у Філядельфії (1968—). Помер у серпні 1992 р. у Філядельфії.
- БАСЛЯДИНСЬКИЙ Мирослав**, нар. 30 грудня 1916 р. в Черчі. По закінченні гімназії в Рогатині (1937) був студентом торговельного курсу у Львові, відтак працював помічником книговода районної молочної в Черчі (1938—39), інструктором-ревізором Повітового Союзу Кооператив у Володаві над Бугом (1939—41) і головним книговодом Повітового Союзу Кооператив у Перемишлянах (1941—44). У Німеччині навчався на економічному відділі УТГІ в Регенсбурзі (1946—49) і одержав диплом інженера-економіста. У США вивчав книговедення, ревізію і податкознавство, працював у тих ділянках у Клівленді, Огайо (1955—70). Заснував власне бюро книговедення, ревізії і податків і вів його з сином Володимиром і дочкою Мирославою. Одружений з Володимирою Козак (1942). Помер 1989 р. (Див.: *Р. З.*, I, стор. 984).
- БИЛИК Олександр**, д-р, нар. 14 червня 1921 р. у Свистільниках. Студіював у Львівській політехніці (1940—43), докторат з хемії одержав 1950 р. у Мадриді. В США працював для Департаменту агрикультури у Філядельфії, Па., брав активну участь у з'їздах мікробіологів і написав чимало наукових статей. Займав пости заступника головного предсідника СУК "Провидіння" і голови допомогової організації ЗУАДК.
- БИЛОУС Іван**, нар. 13 вересня 1892 р. в Путятинцях. Закінчив учительську семінарію (1912), працював директором школи (1913—39) та директо-

- ром кооперативи в Рогатині (1939—44). У США поселився в Дітройті, Миш., був там директором "Рідної Школи" (1952—71), інспектором УККА та членом Освітньої Ради в Чикаго, Дітройті і Клівленді (1962—72). Колишній член УССтрільців, належав до Товариства Українських Ветеранів, був активним в Українському Музеї і Українському Учительському Т-ві в Дітройті.
- БІСИК Олександр**, нар. 28 вересня 1916 р. в Угерську, пов. Стрий. Вчився в гімназії у Стрию, пізніше в кооперативно-ревізійному ліцеї у Львові. В 1938—39 роках працював в Окружному Союзі Кооператив у Рогатині, відтак завідувачим базою харчового постачання міста Рогатина й околиці. У 1944—47 роках жив у Австрії, потім переїхав до Нью-Йорку і там проживає. Одружений зі Софією Лялькою. Був активним членом ОЧСУ, хору "Думка", драматичного гуртка. Член Контрольної комісії Центрального Комітету "Рогатинщина".
- БРАТУСЬ Дмитро**, нар. 8 жовтня 1893 р. в Конюшках, до США приїхав 1910 р. В Рочестері був членом Братства св. Георгія (з 1914), читальні, "Просвітного гуртка", політичних гуртків та різних місцевих комітетів. Працював багато для УНСоюзу, був його радним (1925), головою 316-го Відділу УНС (1921—27 і 1945). В Українському Народному Домі 4 роки був головою, потім головою групи "Вільні козаки", контролером і два роки членом дирекції. Був учителем української мови, режисером аматорського гуртка, виголошував доповіді на вічах і зборах та дописував до українських часописів.
- ВАКУЛОВСЬКИЙ Віктор**, інженер-агроном, від 1928 р. в Рогатині, де працював агрономом при Повітовому Союзі Українських Кооператив і Філії Т-ва "Сільський Господар". Після приходу більшовиків 1939 р. поселився у Холмі і працював за фахом. На еміграції проживав у Парагваї і Аргентині, опісля у Філядельфії, де помер 26 листопада 1974 р. (Див.: Р. 3., I, стор. 548).
- ВЕЛИЧКОВСЬКА-ШУХЕВИЧ Ірина**, нар. 21 листопада 1885 р. у Вишневі, пов. Рогатин. Студіювала малярство у Львові й Кракові. На еміграції перебувала у Бад Кіссінгені, Німеччина, а з 1949 р. в Нью-Йорку, де була членкою ОМУА і брала участь у численних виставках, влаштуваних Союзом Українок Америки, до якого належала. Пом. 17 лютого 1979 р. у Стемфордї, Конн. (Див.: Р. 3., I, стор. 396—397).
- ВЕРБЯНИЙ Іван**, нар. 1896 р. в Рогатині-Бабинцях, нащадок давнього рогатинського роду. Учень Рогатинської гімназії, вояк УСС і УГА, студіював в Оксфордї. Закінчив студії біології в університеті у Відні 1923 р. Вчив природознавство і німецьку мову в Рогатинській гімназії та інших рогатинських середніх школах. Пластун і пластовий виховник, провідник молоді. Книголюб і фотограф. Лексиколог, член НТШ. Опрацював англійсько-український і українсько-англійський словник разом із д-ром Василем Левом (1947—48). Працював деякий час у часописі "Свобода". Помер 5 жовтня 1964 р., похований на українському цвинтарі у Бавнд-Бруку. (Див.: Р. 3., II, стор. 285).

- ВЕРБЯНИЙ Михайло** ("Паяда"), уродженець Рогатина-Бабинець. Походив з давнього рогатинського роду. Вчився у Рогатинській гімназії, закінчив теологічні студії, працював з молоддю, співав у хорах Рогатина. На еміграції — від 1944 року. Проживав у Нью-Джерзі, де і помер.
- ВЕРГУН Василь**, д-р. Нар. 7 квітня 1909 р. в Заланові. Закінчив гімназію в Рогатині, студював слов'янську філологію і журналістику у Львові. Працював у кооперативно-банковій системі, навчав у технікумі радянської торгівлі у Львові, а в 1941 р. служив в армії. Після війни дістався зі советської окупаційної зони у Відні до Фільбібунгу біля Ляндсгуту, де був співорганізатором курсів нижчої гімназії. Працював учителем мов і літератури в гімназії у Ляндсгуті, пізніше став її директором. У США поселився у Трентоні, Н.-Дж., вчив у школі українознавства й помагав у Пласті. Допишував до "Свободи", "Народної Волі", "Українського Народного Слова", а з 1955 р. став співредактором "Народної Волі". З 1971 р. був головним редактором цієї газети, одночасно здобув науковий ступінь д-ра філ. в УВУ, захистивши дисертацію "Психологічні елементи в житті і творчості І. Франка". Був членом НТШ та автором багатьох статей у газетах, журналах, календарях. Помер у грудні 1981 р.
- ВИТАНОВИЧ Ілля**, д-р. Нар. 1899 р. в Бурштині-Витані, вчився у Рогатинській гімназії, пізніше у Філії Української Академічної Гімназії у Львові. Вищі студії закінчив в Українському Тайному Університеті, а завершив докторатом у Львівському університеті (1927). Був учителем середньої торговельної школи у Львові (з 1927), директором Кооперативного ліцею (1937—39), у воєнні роки — професором Львівського університету, а на еміграції — УВУ, УВЕШ і УТГІ. У США працював в американському видавництві в Чікаго і в правничій бібліотеці Нортвестерн університету. Д-р І. Витанович був автором багатьох наукових праць. Помер 1975 р. (Див.: Р. 3., I, стор. 549-551).
- ВИШИВАНИЙ Василь**, д-р філ. Нар. 9 березня 1913 р. в Ліщині, пов. Бібрка. Учень Рогатинської гімназії. Студії філософії й історії. Вчителював у різних середніх школах. Від 1944 р. на еміграції в Німеччині, від 1949 р. — в Нью-Йорку. Вчитель і директор Школи Українознавства в м. Нью-Йорк. Діяльний у різних товариствах. Одружений з Мирославою Мушкевич. Помер 3 липня 1987 р., похований на українському цвинтарі у Бавнд-Бруку.
- ВОЗНЯК о. Володимир**. Нар. 5 травня 1912 р. у Красній біля Делятина. Ходив у Рогатині до гімназії. Рукопол. 2 липня 1939 р. еп. Лятишевським у Станиславові. Працював на парафіях: Мшанець б. Теремовлі (1939), Тисьменичани б. Станиславова й Іванівка б. Теремовлі (1941—44). В Німеччині був у таборах Людвігсбург (1944—45) і Ельванген (1946—48). У США обслуговував церковні громади: Вашингтон, Д. С. (1949—50), МекАду, Па. (1951), Мілвокі, Віск. (1951—52), Бруклін і Елмайра Гайтс, Н.-Й. (1953), Дітройт, Миш. (1954—58), Шенандоа, Па.

(1958—59), Чісголм, Мінн. (1960—61), Омага-Лінкольн, Небр. (1962—67), Мішавака, Інд. (1970—73) і Манстер, Інд. (1970—).

ВОЛИЦЬКА-ФЕРЕНЦЕВИЧ Христина Тамара, нар. 1934 р. в Рогатині, дочка Василя і Лідії Бачинської. До Канади приїхала в 1948 р., де закінчила середню освіту. До США приїхала 1966 р. Студіювала порівняльну літературу. Пластунка, пластова виховниця. Вчителька української літератури в школах українознавства. Працює редактором у щоденнику "Свобода".

ВОРОНА-ХОЙНАЦЬКА Надія, директор школи українознавства "Рідна Школа" в Чікаго. Нар. в с. Виспа, де батько був учителем школи. Середню освіту почала в Рогатині, а закінчила на еміграції в Німеччині. Там же закінчила і вищі студії. Діяльна членка Союзу Українок Америки. Багато років була вчителькою українознавчих шкіл. Брала активну участь у з'їздах-конференціях вчителів українознавчих шкіл.

ГАВРИЛЯК Володимир, нар. 23 січня 1913 р. в Данильчу. Вів громадську працю в читальні "Просвіти", у споживчій кооперативі, в організації молоді "Каменярі" (з 1932) та в повітовій управі Радикальної партії. У серпні 1939 р. виїхав до США й поселився в Рочестері, Н.-Й. Працював у місцевому Українському Народному Домі, політичній організації "Оборона України", Українській Національній Раді (1940), Т-ві ім. М. Драгоманова. Служив в американській армії в Європі (2,5 року), а вернувшись до Рочестеру, продовжував попередню діяльність. З 1957 р. став одним з організаторів УНСоюзу. Був співосновником Української Кредитової Спілки і очолював її до своєї смерті. Зрадагував матеріали для книжки про Т-во "Вільні козаки" в Рочестері. Помер 24 липня 1987 р.

ГАЛИЧИН Дмитро, нар. 30 жовтня 1895 р. в Дичках. Служив в УСС (1914) і Українській Галицькій Армії (1917—20). Студіював міжнародну торгівлю у Відні, а в 1923 р. виїхав до США. Один із найвизначніших діячів нашої еміграції в США. Був секретарем УНСоюзу (1933—50), його головним предсідником (1950—61). Був касиром, заступником голови, а з 1955 р. президентом УККА. Займав провідні пости в Об'єднанні Українських Організацій в Америці (фінансовий секретар з 3 листопада 1933), Конференції Американців Центрального і Східноєвропейського Походження (предсідник), був виконавчим директором Комітету побудови пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні. Член Республіканської партії, з 1952 р. був головою Українського Республіканського Комітету, а під час конвенції Республіканської партії 1960 р. в Нью-Йорку виконував функції заступника секретаря, виступав перед платформним комітетом, заступаючись за поневолені Советським Союзом країни та за лібералізацію іміграційних законів. Д. Галичин користувався великим авторитетом у діаспорі. УВУ вшанував його почесним докторатом, а 1959 р. Т-во Українсько-Американських Професіоналістів іменувало його "Українцем року". Він помер 26 березня 1961 р. в наслідок поранень, упавши на сходах.

ГІРНЯК Йосип, нар. 14 квітня 1895 р. в Струсові б. Тереховлі. До гімназії ходив у Рогатині й у Львові, де склав іспит зрілості 20 червня 1917 р. Був членом "Рогатинської сотні" УСС, актором театру "Української бесіди" у Львові (1915—19), театру ім. І. Франка в Києві (1920—22) і "Березоля" (1922—33). У 1934—41 рр. перебував в Ухт-Печорському концтаборі в Чібію. 1942-44 рр. був директором театру у Львові. На еміграції вів театральну школу в Австрії і Німеччині і цю працю продовжував у Нью-Йорку. З 1956 р. працював для радіо "Свобода". Йосип Гірняк мав у своєму репертуарі понад 200 ролей, писав багато на театральні теми, був членом українських наукових товариств. Помер 1989 р. в Нью-Йорку. (Див.: Йосип Гірняк, *Спомини*, 1982).

ГОЛОД Рената Ольга, д-р філ. Нар. 6 вересня 1942 р. в Рогатині, дочка Романа і Марії-Анни Прокопович. В Канаді від 1948 р., в США від 1965 р. Закінчила ісламські студії в Торонтському університеті (1964); студії історії мистецтва у Мишиґенському університеті Анн Арбор (1965); в 1972 році одержала докторат з мистецтвознавства в Гарвардському університеті. Польові праці відбувала в Ірані і Афганістані. Брала участь в археологічних експедиціях у Сирії (1968—72), Ірані (1970—71), Марокко (1972—75), в Тунісі (1994—). Від 1972 року — професор історії мистецтва в Пенсильванському університеті в Філядельфії; голова відділу історії мистецтва від 1988 року. Куратор ісламського мистецтва музею університету Пенсильванії у Філядельфії. Співавтор праць: "Місто в пустині" (Гарвард, 1978); "Архітектура і суспільство: будівництво в ісламському світі" (Нью-Йорк, 1983); "Модерна турецька архітектура" (Філядельфія, 1984); "Тимурідська архітектура Ірану і Турану" (Принстон, 1988); "Сучасні мечеті" (Лондон, 1995). Організатор архітектурної премії Агахана. Дорадник фондаций J. Paul Getty Trust, Aga Khan Cultural Trust, Гарвардського Інституту Українських Студій, Гарвардського відділу мистецтвознавства. Член УВАН, НТШ, СУА, член-засновник пластового куреня "Лісові Мавки".

ГОРОДЕЦЬКИЙ о. Степан. Нар. 31 липня 1894 р. в Болшівцях. Був членом УСС (1914—16), два роки у російському полоні (1916—18), відтак знову в УСС (1918—19) і УГА (1919—20). Студії богослов'я закінчив 1924 р. у Львові й був рукоположений на священика два роки пізніше. Працював на парафіях: Липиця Горішня і Долішня (1926—33), Урмань (1933—44). Займав провідні пости у "Просвіті", "Рідній Школі", кооперативі та в різних релігійних організаціях. Катехит (1926—50). На еміграції перебував у Ерлянгені, Німеччина (1956—49), а до Америки прибув 1950 р. Обслуговував парафії: Флінт, Миш. (1950—53), пізніше Рочестер, Н.-Й. (церква св. Йосафата, 1953—58, і церква Богоявлення Господнього, 1958—71). Помер 24 жовтня 1974 р. в Рочестері.

ГОТРА о. Іван-Іриней (ЧСВВ), нар. 24 грудня 1873 р. в с. Руда. Перебував у монастирях у Крехові, Лаврові й Краснопущі, був інтернований росіянами (1915—17) разом зі Слугою Божим Митрополитом Андреем Шептицьким. Рукоположений на священика 16 квітня 1929 р. Був

префектом Духовної Академії у Львові, потім префектом Місійного Інституту ОО. Василіян у Бучачі (1921—30). У 1930—34 рр. працював секретарем і прокуратором Галицької Провінції ЧСВВ, а 1934—39 рр. — директором Місійного Інституту в Бучачі. Був парохом у Заліщиках і Волківцях (1939—41), ігуменом монастирів у Підгірцях і в Бучачі. Два роки перебував у підпіллі. Заарештований 1946 р., перебув 10 років на засланні у Казахстані. Звільнений 1955 р., повернувся до с. Виспа, а 19 березня 1960 р. виїхав до Василіянського монастиря у Варшаві, звідтіля дістався до США, де проживає його родина. Помер 24 грудня 1973 р. у Василіянському монастирі у Глен Кові, Н.-Й.

ГАЄВИЧ-ДЗИДЗАН Надія, нар. в Рогатині. Членка Союзу Українок Америки, належить до управи 22-го Відділу і Окружної управи СУА в Чікаґо, Ілл.

ГЕРЕґА Степан, нар. 1894 р. в Дібринові, до США прибув 1913 р. Член Т-ва Український Народний Дім у Рочестері, Н.-Й. (з 1915), був його головою (1938 і 1942) та секретарем (1928).

ГОЙ Михайло, д-р права, нар. у селі Вербилівці, середню освіту здобув у гімназії УПТ в Рогатині. Студював у Краківському університеті. Був ексекутивним директором щадничо-позичкової спілки Українбанк у Рогатині. На еміґрації в Австрії здобув докторат з права. Мешкав у Ньюарку, де був членом дирекції кредитової кооперативи "Самопоміч". Помер у 1978 р. в Ньюарку.

ГОРЧИНСЬКИЙ Анастасій, нар. у Болотні, пов. Перемишляни. Жив у с. Фірлеїв, де його батько був парохом. Середню освіту здобув у державній польській гімназії в Рогатині. Лікар. Працює у Чікаґо. Приятель молоді, перевіряв стан здоров'я пластунів перед літніми таборами, а також був таборовим лікарем. У нашій земляцькій організації реєструє нашу діяльність, належить до ентузіястів земляцького руху.

ГУРЯНСЬКИЙ Володимир, нар. 30 липня 1897 р. в Липиці Долішній. До США приїхав 1916 р. і став членом Т-ва св. Георгія, пізніше "Вільних козаків" і Українського Народного Дому в Рочестері, Н.-Й. Був секретарем УНДому (15 років) і фінансовим секретарем (1937—46), контролером (15 років). Працював секретарем 316-го Відділу УНСоюзу, був співосновником Т-ва ім. М. Драгоманова (244-ий Відділ УБСоюзу), Української Кредитової Спілки, дописував до "Свободи" і "Народної Волі".

ДЗЕДЗИК Андрій, нар. 18 лютого 1905 р. в Черчі. Середню освіту здобув у Рогатині і Львові, де й закінчив студії філософії. Працював в архіві Митр. Андрея Шептицького, вчив у Рогатинській середній школі (1939—41). На еміґрації був в Австралії, з 1944 р. — у США. (Див.: Р.З., I, стор. 360, 442, 751, 817).

ДИЧКО-БЛАВАЦЬКА Євдокія, нар. 18 травня 1921 р. в Дем'янові. З 1935 року — акторка українських театрів, керівник української радіопрограми у Філядельфії, Па.

- ДМИТЕРКО-РАТИЧ Ганна**, нар. 9 лютого 1893 р. в Підберізцях б. Львова. Закінчила Учительський семінар у Львові (1914), належала до жіночої чоти Олени Степанівної і до Першої сотні УСС під проводом І. Чмоли. Була на фронті коло Болехова, під Лисовичами, брала участь у поході УССів з Карпат над Стрипу, відтак на Правобережжя (1917), на Буковину, Львів і у відступі за Збруч (1918). В Рогатині була активною у Жіночій Громаді, "Рідній Школі", "Просвіті", хорі "Боян", у Пласті. Була управителькою бурси і однією з ініціаторів Філії Музичного Інституту ім. М. Лисенка. На еміграції перебувала в Німеччині, а до США приїхала 1949 р. Працювала в СУА, була його почесною членкою (1959) і почесною членкою Українського Золотого Хреста. Її статті та спомини друкувалися у "Свободі", "Нашому Житті", "Нашому Кличі" та ін. Померла 3 квітня 1981 р. (Див.: Р.З., I, стор. 594-595).
- ДМИТРІВ Григорій, д-р мед.** Нар. 21 січня 1896 р. в Черчі. Гімназію закінчив 9 березня 1918 р. у Львові, медичні студії — у Празі і Парижі, а лікарську ординацію провадив у Рогатині, допомагав під час сезону в живці Черче. Був членом Радикальної партії, головою Філії "Просвіти". Був в'язнем концтабору Авшвіц. Працював лікарем у Рочестері, Н.-Й, там помер у 1973 р.
- ДРАГАН Антін (Андрій Луців)**, нар. 28 серпня 1912 р. в с. Голешів, пов. Жидачів. Учень Рогатинської гімназії. Студював право у Львові. Член ОУН, журналіст і співробітник газет "Голос", "Кооперативна Родина", співредактор газет "Українець" і "Хлібороб". Інтернований в Іспанії, прибув до США 1946 р. за старанням українців та став співредактором щоденника "Свобода", від 1955 до 1978 року займав пост головного редактора. Автор кількох книжок. Помер 2 лютого 1986 р., похоронений в Норт Арлінгтоні, Н.-Дж.
- ДУБИЦЬКИЙ о. Роман.** Нар. 22 листопада 1938 р. в Липиці Долішній. Рукопол. на священника митр. А. Сенишином 10 квітня 1965 р. у Філядельфії, працював там у катедрі (1965—67), пізніше в церкві св. Йосафата (1967—68). Був адміністратором парафій: Аллентавн, Па. (1968—70), Філядельфія (церква св. Андрія, 1970—71), Вілмінгтон, Дел. (1971—81), Чесапик Бей, Мериленд (1976—81), а з 1981 р. працює в Перт Амбой, Н.-Дж.
- ДУБИЦЬКИЙ о. Юрій.** Нар. 15 квітня 1909 р. у Звенигороді, рукопол. на священника еп. І. Бучком 4 серпня 1935 р. у Львові. Працював у Липиці Долішній (1935—41) і в Серниках Горішніх (1941—44). На еміграції був в Австрії (1945—49) і в США, де працював на парафіях: Вотервліт, Н.-Й. (1949), Олифант, Па. (1949), Маганой Ситі, Па. (1950—59), Мейзвілл, Па. (1959—60) і в Шамокін, Па. (1965—80).
- ДУРБАК о. Савин.** Нар. 28 вересня 1872 р. в Липиці Горішній. Рукопол. на священника митр. С. Сембратовичем 27 лютого 1898 р. Працював на парафіях: Нараїв (1898—1901), Тернопіль (1901—08), Залав'є б. Теревовлі (1922—35). На еміграції був у Регенсбурзі (1946—49), а в США

- в Ютиці, Н.-Й. З 1951 р. був на пенсії. Помер 13 червня 1964 р. в Ютиці і там похований.
- ДУТКЕВИЧ-БАБ'ЮК Ірина**. Нар. 1910 р. в Рогатині, дочка Володимира і Анни, учениця Рогатинської гімназії, вчителька в Конюшках. Діяльна в Комітеті "Рогатинщина". (Див.: Д-р Олег Кудрик, "Адвокат Роман Баб'юк", Р.З., II, стор. 658).
- ЖОВНІРОВИЧ Іван**, д-р. Лікар, директор лікарні в Бурштині, а з 1941 р. — у Калуші. З 1949 р. працював у психіатричній лікарні в Рочестері, Н.-Й.
- ІВАНЦІВ Василь**, нар. 13 січня 1903 р. в Путятинцях. До США приїхав 1928 р. Був членом хороших і драматичних гуртків, Т-ва "Вільні козаки" (з 1932), секретарем УНДому в Рочестері (1936—53), головою "Оборони України" (1936—47), 316-го Відділу УНС (1939—52), УНДому (1944), "Приятелів Української Національної Ради" (1951—52), Комітету села Путятинці. Був також членом дирекції УНДому, контролером і бібліотекарем, очолював 224-ий Відділ УБСоюзу (1959—62 і 1972). Автор книжки "Село Путятинці".
- ЇЖАК о. Богдан**. Нар. 18 квітня 1908 р. в Чесниках. Гімназію закінчив у Рогатині, теологію — у Львові. Рукопол. єп. І. Бучком 28 квітня 1932 р. Працював на парафіях: Бурштин (1932—34), Доброполе (1934—35), Богатківці (1935—41), Полоничі (1941—42), Болотне (1942—44). Перебував в Австрії (1944—48). До США приїхав 18 квітня 1948 р. Був на парафіях: Колчестер, Конн. (1948—49), Френкфорд-Філядельфія (1949), Бруклін, Н.-Й. (1949—52) і Скрентон, Па. (1952—79). Деякий час був секретарем єпископської канцелярії, а з 15 травня 1952 р. — деканом Скрентону. Помер 28 грудня 1988 р.
- КАЛИНА Володимир**, д-р філ. Нар. 18 серпня 1896 р. в Колоколині. Був членом УСС, командантом полку й ад'ютантом Першого куреня (1918). Студії фізики і математики закінчив у Грацу в 1929 р. і навчав тих предметів у Львові. У США був головою Шкільної Ради УККА, працював в інших організаціях. Автор статей про УСС і споминів про Курінь смерти УСС. Був дійсним членом НТШ (з 22 грудня 1956), членом Управи НТШ і делегатом американського НТШ до Головної Ради НТШ та заступником директора Українського Військово-Історичного Інституту при НТШ. Помер 5 листопада 1965 р. в Нью-Йорку.
- КАЛЬБА Мирослав**, нар. 1916 р. в Мозолівці б. Підгайців. До гімназії ходив у Бережанах і Рогатині. Закінчив агрономію в УТГІ. Старшина УПА. У США перебував в Омага, Небрасці, Денвері, Колорадо і Дітройті.
- КАМЕНЕЦЬКИЙ Ігор**, д-р філ. Нар. 2 січня 1927 р. в Рогатині. Студіював у Грацу (1946—49), і Вілліямс коледжі (1952), в університеті Ілліной (1955), а докторат з політичних наук здобув 1957 р. Працював професором у Сентрал Мишиген університеті, вліті в університеті Ілліной (1965). Перебуваючи в університеті в Мюнхені (1965—66), зорганізував "Мюнхенський проєкт", співпрацю між університетом Мишиген і УВУ, де вчив на літніх курсах. Автор праць "Гітлерівська окупація України" (1956), "Секретні нацистські плани для Східньої Європи" (1956), спів-

- автор першого тому бібліографії "Провідник до збірки Даґа Гаммарскелда про назріваючі нації" та автор другого тому цієї праці (1968—70) і книжки "Трагедія Вінниці" (1989).
- КАМЕНЕЦЬКИЙ Юліан**, нар. 1892 р. в Маріямполі б. Станиславова. Гімназію закінчив у Коломиї, а студії історії — у Львові, Кам'янці-Подільському і Празі. Навчав історії в гімназіях у Яворові й Рогатині, де очолював Учительську Громаду. Був учителем у середній школі (1939—41) і в Торговельній школі в Станиславові. На еміґрації працював у таборівій гімназії в Зальцбурзі. У США був головою станиці Пласту в Чікаго, Ілл. Помер 8 жовтня 1973 р. (Див.: *Р.З.*, I, стор. 563—564).
- КАПІТАН Дмитро**, *д-р мед.* Нар. 1900 р. Вчився у Рогатинській гімназії, а в повоєнні роки був членом УСС. Студіював медицину у Відні, в Тайному університеті у Львові, в Кракові. Мав власну практику у Калуші. В Рочестері працював у психіатричній лікарні. (Див.: *Р.З.*, I, стор. 614).
- КІРЖЕЦЬКИЙ о. Степан**. Нар. 8 січня 1894 р. в Дібринові. Вчився в гімназіях у Бережанах і Рогатині. Був членом УСС. Теологічні студії закінчив у Львові і був рукопол. на священника митр. А. Шептицьким 21 лютого 1926 р. Працював на парафіях: Вістова б. Калуша і Лука (1927), Церківна (1929), Росточки Кальні, пов. Долина (1929), Юнашків (з 23 листопада 1929), Бабинці Долішні (з жовтня 1935). Був катехитом народної школи і гімназії в Рогатині, з 1939 р. також у тамтешній польській гімназії. Під час німецької окупації навчав релігії в Торговельній школі. На еміґрації був у Штокерні б. Відня, в Марктілі і Альтеттінґу, Баварія, Пфарркірхені (2 роки) і в Ляндсгуті. До США прибув 8 травня 1950 р. Обслуговував парафії: Нентикок, Па. (1950—62), Вашингтон Д.С. (церква Пресв. Родини). У 1974 р. став першим духовником Філії Українського Католицького Університету у Вашингтоні. Помер 11 березня 1985 р.
- КОВТУН Петро**, нар. 1888, до США приїхав 1905 р. Був членом-засновником Т-ва св. Георгія в Рочестері, Н.-Й. і кілька разів очолював його. Був активним в УНДомі в Рочестері, в Т-ві ім. М. Драгоманова, політичній організації "Оборона України". Помер 28 березня 1954 р. в Рочестері.
- КОМАРЯНСЬКИЙ Мирослав**, *д-р мед.* Син о. Григорія і Савини Барановської. Нар. 1901 р. в Серниках Горішніх. Медичні студії закінчив у Відні. З 1929 р. вів приватну практику в Букачівцях. У США працював спочатку в штаті Іллиной, потім у Клівленді, де був старшим лікарем у ветеранській лічниці штату. Помер 1970 р.
- КОСТИШИН Матвій**, нар. 10 серпня 1888 р. в Деговій. Шляхом самоосвіти вивчав українську літературу, зокрема "Кобзар" Т. Шевченка, брав участь у просвітянському русі. У 1913 р. виїхав до Канади, звідти до США. Автор понад 250 віршів, присвячених українським національним святам, УНСоюзові тощо. Вони друкувалися у "Свободі" й у календарях УНС. Дата смерти нам невідома.
- КРУПКА Роман**, нар. 1912 р. в Рогатині. Учень Рогатинської гімназії. Банківський працівник. Від 1950 року в Нью-Йорку, працював у креди-

тівках "Самопоміч". Діяльний в парафіяльному житті, ОДВУ, УККА, Товаристві св. Софії, Патріархальному Об'єднанні. Член американської Республіканської партії. Діяльний в Центральному Комітеті "Рогатинщина", обраний головою на Другому з'їзді 1984 р. Організатор фондів для видання збірника "Рогатинська Земля". Важко нездужав від 1987 року; помер у 1995 році.

КУДРИК Богдан Мирон, нар. 11 листопада 1914 р. в Рогатині. Вчився у місцевій школі "Рідна Школа" і в Рогатинській гімназії, яку закінчив матурою в 1935 році. Студіював на філософському факультеті Духовної Академії у Львові, а в 1937—38 р. — у Вищій Торговельній Школі. У 1938—39 р. працював в Окружному Союзі Кооператив у Рогатині, а згодом асистентом у відділі фолкльору Української Академії Наук у Львові. В 1944—45 рр. працював у секретаріаті Рогатинської Повітової Адміністрації. Від 1950 р. у США. Працював в адміністрації Бібліотеки Конгресу у Вашингтоні, а опісля секретарем відділів і головою Округи Т-ва Українців Католиків "Провидіння" в Дітройті, Мишиген, аж до виходу на емеритуру. Обраний головою відділу Центрального Комітету "Рогатинщина" на Дітройт і штат Мишиген. Від 1992 р. важко хворіє.

КУДРИК Олег, д-р права. Нар. 14 грудня 1912 р. в Рогатині. Закінчив музичні студії у Львівській консерваторії (1934), здобув науковий ступінь магістра прав (1937), економічних наук, бібліотекарства й докторат з політичних наук. Працював правним дорадником Окружного Союзу Кооператив у Рогатині, прокурисом і членом дирекції Акційної Спілки "УГАС" у Кракові. В Ульмі, Німеччина, був співорганізатором таборової Торговельної школи, викладачем економіки та правним дорадником для переміщених осіб. Пізніше був директором таборів УНРРА й ІРО. До США прибув 1949 р. У Піттсбурзі зорганізував і очолив Т-во "Самопоміч", був членом Управи літературно-мистецького клубу й українського відділу американської Демократичної партії. В університеті Індіани працював членом бібліотечного факультету, головою відділу бібліотечних замовлень, асистентом декана та бібліотекаря для спеціальних доручень, викладачем у Школі інформатики й бібліотекарства. У 1983 р. вийшов на емеритуру. Від 1987 р. голова Центрального Комітету "Рогатинщина", координатор матеріалів та редактор II тому збірника "Рогатинська Земля". Помер 18 жовтня 1994 р. в Блумінгтоні. Похоронений у Вашингтоні, ДК. (Див.: Р.З., I, стор. 859-860, Р.З., II, стор. 299-300, 301-303, 696-697).

КУЖИЛЬ Ярослав, нар. 1913 р. Учень Рогатинської гімназії. Правничі студії закінчив у Вільнюсі. Був головою студентського товариства ім. Петра Могили в Рогатині. Пластун. Емігрував до Австралії, був головою Комітету Рогатинців. Діяльний в організації Пласт в Австралії. Помер 1991 р. в Сідней і там похований.

КУЧМІЙ Микола, нар. 15 листопада 1891 р. в Путятинцях. До США прибув у 1910 р. Очоловав Т-во св. Георгія (сім каденцій), був заступником

- його голови, касиром, контролером. Працював у різних комітетах і організаціях при УНДомі в Рочестері, Н.-Й. Двічі був делегатом на конвенціях УНСоюзу. Помер 28 вересня 1954 р.
- ЛИБЕР МИРОСЛАВ**, *д-р. Нар.* в Черчі. Вчився в гімназії в Рогатині, студіював хемію в Радомі (1938—40) і в Дармштадті, Німеччина. Докторат з хемії здобув в УТГІ (1968). На еміграції побував в Австралії (1950), а з 1958 р. у США. Працював хеміком-аналітиком у сталеварні, а з 1963 р. є інструктором аналітичної й інструментальної хемії при Індіана університеті в Гері, Інд.
- ЛУЦІВ Лука**, *д-р філ.* Нар. 30 жовтня 1895 р. в Грушовій, пов. Дрогобич. Студіював у Празі в УВУ, одержав докторат з літературознавства в Карловому університеті в 1926 р. Вчитель української літератури в Рогатинській гімназії в 1927—1930 роках. Літературознавець, літературний критик. У США від 1949 року, літредактор щоденника "Свобода", в якому друкував критичні огляди. Автор праць про Шевченка, Шашкевича, Кобилянську, Франка, співредактор регіонального збірника про Дрогобич і околицю. Помер 1 грудня 1984 р. у Філядельфії.
- ЛЮБІНЕЦЬКА-КУЛЬЧИЦЬКА Фалина**, нар. 1903 р. в Чесниках. Дочка о. Миколи і Юлії Медвецької. Вчилася в гімназії Сестер Василіянок у Львові, магістерку з гуманітарних наук здобула у Львові. Працювала вчителькою в гімназії "Рідної Школи" в Тернополі, в державній гімназії у Станиславові й у гімназії Василіянок та лицей Ревізійного Союзу у Львові. На еміграції перебувала в Криниці, на Словаччині, у Відні й у Берхтесгадені. З 1949 р. проживала у Дітройті, працювала техніком-рентгенологом. У місцевій українській громаді була кошовою Пласту й референткою вишколу. Багато уваги присвячувала школі українознавства, була інспектором Шкільної Ради УККА. В Союзі Українок Америки була пресовою референткою. Померла 10 жовтня 1988 р. (Див.: Р.З., I, стор. 581-582).
- ЛЯЛЬКА Михайло**, нар. 1909 р. у Бабинцях б. Рогатина. Закінчив Рогатинську гімназію. Був передовим пластовим діячем у гімназії і в 20 курені ім. Пилипа Орлика в Рогатині. Брав активну участь в багатьох українських організаціях в краю і на еміграції. До США прибув з післявоєнною хвилею імігрантів. Поселився в Рочестері, був довгі роки діячем у Пласті, рочестерській громаді, надзвичайно діяльний у Рогатинському комітеті, член Управи Центрального Комітету "Рогатинщина". Одружений з Катериною Велитович. Від 1991 р. хворіє.
- ЛЯЛЬКА-БІСИК Софія**, нар. в Рогатині. Закінчила місцеву українську гімназію 1932 р. Належала до гімназійного хору і хору "Просвіти". Член управи комітету "Рогатинщина".
- МАГОМЕТ Микола**, нар. 10 серпня 1893 р. в Обельниці. До США прибув 1914 р. Був членом УНСоюзу, Т-ва "Вільні козаки" й УНДому в Рочестері, Н.-Й. Двічі був головою УНДому (1936—37 і 1953—54), касиром (11 років) та членом дирекції. Працював у різних комітетах і організаціях при УНДомі, у "Просвітному гуртку", належав до централь-

- ної комісії допомоги односельчанам в Обельниці й до контрольної комісії при Кредитовій Спільці у Рочестері. Був також членом Т-ва ім. М. Драгоманова й очолював його в останні роки свого життя. Помер 15 серпня 1966 р.
- МАЛАНЮК-ОНУФРИК Софія**, нар. у Стратині. Учителька й інспекторка. Проживала у Рочестері, Н.-Й., потім у Фландерсі, Н.-Дж. Померла 1987 р. Авторка монографії "Стратин". (Див.: Р.З., I, стор. 162-171 і Р.З., II, "Депутат", стор. 512).
- МАЦУК Василь**, нар. 1899 р. в Конюшках. Вчився в гімназії в Рогатині. Був членом УГА (до 1920), війтом збірної громади у Конюшках, до яких належало 9 сіл. У переселенчому таборі в Гайденав, Німеччина, був членом таборової управи і заступником коменданта табору. В США змодернізував курячу ферму і там жив коло сина.
- МАШТАЛІР Зиновій**. Учень Рогатинської гімназії. Діяльний у Центральному Комітеті "Рогатинщина". Нездужає від 1986 р.
- МЕЛЬКО Володимир**, нар. 7 листопада 1913 р. в Новосільцях, п. Бібрка. Учень Рогатинської гімназії. Торговельні студії закінчив у Львові, банкову практику проходив у "Центробанку". Організатор т. зв. "дрібної ощадности" в українських кредитівках Рогатинського повіту, ревізор кредитових кооператив. Книговод Окружного Союзу Кооператив у Рогатині, член дирекції. Викладач торговельних предметів у Рогатинській торговельній школі, потім у таборах в Німеччині. Від 1949 року в США, у Філядельфії, працює механічним креслярем в індустрії. Член Комітету Рогатинців від 1959 року, обраний секретарем Центрального Комітету "Рогатинщина" в 1984 році. Живе у Філядельфії і працює там у різних товариствах.
- МЕЛЬНИК о. Андрій**. Нар. 7 грудня 1888 р. у Стратині. Рукопол. на священника єп. Хомишином 30 березня 1919 р. у Станиславові. Працював на парафіях: Ляшки Горішні б. Бібрки (1930—36), Гряда б. Львова (1936—44), відтак був в Австрії (1945—46) і в Мюнхені на Варнеркасерне (1947—50). В Америці о. А. Мельник був сотрудником при катедрі у Філядельфії і адміністратором газети "Шлях" (1951—67). Написав працю "Мати Божа в українській літературі". Помер 2 серпня 1985 р. у Філядельфії, Па.
- МРОЧКО-КАЛИМОН Ольга**, нар. у Львові. Початкову освіту здобула у Бурштині, опісля переїхала до Львова, де закінчила середню школу. Велика ентузіястка збереження українських культурних надбань. Член керівних органів Українського Національного Музею в Чикаго.
- НОВАК Микола**, нар. 14 грудня 1902 в Мерешівці—Рогатині. Вчився в Рогатинській гімназії, належав до "Молодої Січі", був членом УСС і УГА. По війні співпрацював з Українською Військовою Організацією і виконував обов'язки кольпортера її нелегальних видань у Рогатинському повіті, відтак у Перемишлі. 26 червня 1926 р. виїхав за океан, спочатку до Галіфаксу, а звідтіля до Едмонтону, де працював коротко учителем

Інституту ім. Т. Шевченка. Його дальшими зупинками були Страктон, Монреаль (січень 1929), Торонто (листопад 1929), Рінголд, Па., і Бронкс, Н.-Й. У Нью-Йорку М. Новак став членом Організації Державного Відродження України (1930), започаткував створення ювілейного комітету українських танцюристів Василя Авраменка (1931) і продукцію фільму про Біласа і Данилишина (1934), пропагував перший український озвучений фільм "Наталка Полтавка" по більших містах Америки і в Торонто (1936), а в 1939 р. став управителем фільмової компанії "Калина", яка розподіляла фільм "Трагедія Карпатської України". Залишивши Нью-Йорк в липні 1943 р., М. Новак переїхав до Голлівуду, Каліфорнія, де пропагував спроваджені з України фільми "Галичина" й "Гуцульщина", допоміг заснувати українську автокефальну православну церкву св. Володимира (1947), очолював Український Культурний Осередок (12 років), Допомоговий Комітет Скитальців (5 років) і 257-ий Відділ УНСоюзу. В Лос-Анджелесі він був організатором українських політичних акцій і про них написав коло 150 статей до української преси. У 1958 р., завдяки його заходам, посадник Лос-Анджелесу вперше проголосив Український День з нагоди 22 Січня. У 1961 р. довершив придбання Українського Народного Дому в Лос-Анджелесі, був членом контрольної комісії Української Кредитової Спілки. Працював також у рамках УККА, був делегатом V конвенції (24—26 липня 1952), а також уповноваженим Т-ва сприяння УНРаді в Нью-Йорку. У 1978 р. видав книжку "На сторожі України" — збірник власних споминів, історичних документів, листування тощо. М. Новак і його дружина Надія з Мандзіїв були відомими меценатами українських наукових інституцій, зокрема Українського Наукового Інституту Гарвардського Університету та Українського Вільного Університету. Помер 6 квітня 1991 р. в Лос-Анджелесі.

ОЛЕКСИН Іван, нар. у Вербилівцях. До США прибув 1949 р. В Рочестері, Н.-Й., працював в УНДомі, 1957 р. став секретарем Т-ва ім. Драгоманова і, придбавши багато нових членів, зробив його найбільшим відділом УБСоюзу. Був заступником секретаря УБС (дві каденції), членом Статутової комісії (1966), першим заступником голови УБС, а 1 січня 1973 р. став головою УБСоюзу. В Рочестері І. Олексин був бібліотекарем УНДому, працював для УККА і був членом ініціативного комітету будівництва церкви св. Йосафата та одним із засновників Української Кредитової Спілки. В цій організації працював службовцем (1960—67), членом дирекції (1968—76) і Контрольної комісії (1972—81). Будучи аматором спорту, заснував у Рочестері Український Спортовий Клуб, студентський гурток, зорганізував молодь і вів вісім команд круглів і копаного м'яча. У 1970-их роках І. Олексин був головою Ради Молоді при УБСоюзі. Працює далі головою УБС, у Світовому Конгресі Українців та УАКРаді. З його ініціативи УБСоюз взяв опіку над великою лікарнею у Києві, призначеною для дітей, жертв чорнобильської трагедії. Організатор з'їздів-фестивалів молоді

- на оселі "Верховина". Діяльний член Управи Центрального Комітету "Рогатинщина". Муж довір'я окремих фундацій Комітету.
- ОЛЕКСИН Теодор**, нар. 24 березня 1891 р. у Вербилівцях. До США прибув 1913 р. Налезав до Т-ва Народний Дім, був його секретарем (1920, 1924 і 1941), касиром (1942). Довгі роки був членом дирекції і заступником секретаря. Багато причинився до збірки фондів УНДому і приєднав йому багато нових членів.
- ОЛЕКСЮК о. Іван**. Нар. 9 липня 1909 р. у Вишневі. Рукоп. на священика єп. І. Бучком 28 серпня 1936 р. у Львові. Перебував в Австрії (1944—48), пізніше був катехитом в Ельвангені, Німеччина (1949—50). У США працював сотрудником і парохом у Мілвокі, Виск. (1953—83). Помер 13 грудня 1984 р.
- ОНУФРИК Петро**, д-р мед., нар. 1899 р. в Пукові. Учень Рогатинської гімназії, вояк УСС і УГА. Медицину закінчив у Карловому університеті в Празі. Ординував у Рогатині і Черчі. Від 1950 р. в Рочестері, США. Помер передчасно в 1958 році. Одружений з Софією Маланюк, учителькою і авторкою статей в *Р.З.*, I, II. (Див.: *Р.З.*, I, стор. 615).
- ОСІНЧУК Роман**, д-р мед., нар. 1902 р. Студіював у Львові, спеціалізувався у віденських клініках. Ординував у Львові, був лікарем-керівником живця Черче. Помер 11 лютого 1991 р. в Нью-Йорку. (Див.: "Живець Черче", *Р.З.*, II, стор. 456-475).
- ОСТАШ о. Василь**. Нар. 11 квітня 1910 р. в Помонятах. Рукопол. на священика єп. І. Бучком 15 лютого 1936 р. у Львові. У США працював на парафіях: Честер, Па. (1940—42), Меріон Гайтс, Па (1942—45), Обирн, Н.-Й. (1945—67), Нью-Бритен, Конн. (1967—70), Нью-Гейвен, Конн. (1970—71), Рочестер, Н.-Й. (1971—82). Помер 16 січня 1982 р. в Рочестері, Н.-Й., похоронений в Обирні, Н.-Й.
- ПАВЛІВ-КАЛИНА Ольга**, нар. в Рогатині і там закінчила гімназію. Студіювала філософію, учителювала в Городенці, пізніше у Львові. У США перебувала в Ансонії, Конн., пізніше в Нью-Йорку. Померла 15 квітня 1990 р. (Див.: *Р.З.*, I, стор. 17, 328, 335, 357, 359, 441, 443, 865).
- ПАСТУШЕНКО Ярослав**, родом з Підгаєччини. Гімназію закінчив у Рогатині. Видавець і книгар в краю і на еміграції, співпрацівник концерну І. Тиктора у Львові, видавець журналу "Лис Микита" в Нью-Йорку, громадсько-суспільний діяч, член Центрального Комітету "Рогатинщина".
- ПИРИГ о. Антін**, нар. в Рогатині, учень Рогатинської гімназії. Від 1950 р. — у США, працював у різних парафіях. Помер.
- ПИРИГ о. Михайло**. Нар. 5 лютого 1907 р. в Рогатині. Там закінчив гімназію, а студії теології — у Львові. Рукопол. на священика єп. І Бучком 9 квітня 1939 р. Працював на кількох парафіях сотрудником, пізніше став парохом у Конюшках. На еміграції перебував у Пряшівщині, опісля був деканом у Пассав, Баварія, і душпастирем в Амбергу, Баварія. До США прибув 15 червня 1950 р. Обслуговував парафії: Кліфтон Гайтс, Па. (1950—56), Френкфорд-Філядельфія (1956—59) і

- Савт-Вест Філядельфія (з 1959). Був секретарем Архиепархіяльної Маєткової Ради та Апостоляту. Помер 4 вересня 1989 р.
- ПОРИТКО** *Іван*, нар. 15 вересня 1895 р. у Княгиничах. Закінчивши гімназію у Рогатині, вступив до УСС і був провідником карпатських стеж та вишкільним інструктором (1916—18). Потім служив в УГА, попав у польський табір полонених. Після війни записався на курс Вищої торговельно-експортної школи у Відні. Студії закінчив у Львові. Був співорганізатором сільських кооператив і Повітового Союзу Кооператив у Рогатині, а коли цей став Окружним Союзом Кооператив, І. Поритко зайняв пост одного з головних директорів. Був членом УНДО, головою Українських Радних м. Рогатина, членом повітового відділу Ставропігійського Братства, дирекції Українбанку та інших організацій. У роки війни І. Поритко був директором в Українській Торговельній Акційній Спілці УГАС у Кракові й Львові. У США був директором "Української Щадниці" у Філядельфії, головою Об'єднання б. Вояків Українців в Америці, Братства б. УСС-ів, видавництва "Червона Калина" тощо. З 1959 р. був першим головою Т-ва "Рогатинщина". Помер 1980 р. (Див.: *Р.З.*, I, стор. 592-593).
- ПОТАШНИК-ВОРОБЕЦЬ** *Зеновія*, нар. 1913 р. в Рогатині. Після закінчення гімназії працювала в Окружному Союзі Кооператив. На еміграції перебувала в Німеччині, а в США живе в Ньюарку, Н.-Дж. Була активною в Союзі Українок в Рогатині і в Америці. Солістка хору церкви св. Івана Хрестителя в Ньюарку.
- ПОТАШНИК-ДРАТВІНСЬКА** *Віра*, нар. в Рогатині, де вчилася в гімназії УПТ. Закінчила фармацевтичні студії у Львові. На еміграції поринула у вир суспільної праці. Вийшла заміж за диригента Дратвінського і поселилася у Парижі. Після смерти чоловіка диригувала світським і церковним хором. Довгий час жила у Чикаго (США). Тепер знову мешкає у Парижі.
- ПОТЕЛИЦЬКИЙ** *о. Микола*. Нар. 24 листопада 1891 р. в Рогатині. Служив в Українській Галицькій Армії. Рукопол. на священника митрополитом А. Шептицьким 14 жовтня 1920 р. у Львові. Працював на парафіях у Бережанах, Виспі й Кліщівній (1920—31), був парохом у Путятинцях, у Дрищеві (1931—44). На еміграції був у Штокарав, Австрія (1944—46), потім у переселенчому таборі в Гайденав, Німеччина (1946—48). Там помер 24 липня 1948 р., залишивши жінку й сина.
- ПРИСТАЙ** *о. Олекса*. Організатор селянських страйків в Журові, Підмихайлівцях, Григорові в 1905—1906 рр. Автор книжки споминів "З Трускавця у світ хмародерів" (1935). В Америці був священником у кількох парафіях.
- ПРОКОПОВИЧ** *Володимир, д-р*. Син о. Миколи і Степаніди Туркевич. Нар. 13 березня 1910 р. в Юнашкові. Гімназію закінчив у Львові. Студіював у Музичному Інституті ім. М. Лисенка у Львові (фагот і фортепіано). Медичні студії закінчив 1933 р. і працював у лікарнях Львова. Докторат

з медицини дістав 1938 р. Вступив у Дивізію "Галичина", брав участь у боях під Бродами і відбув п'ять років советського полону. Видаючи себе за німця, був звільнений і приїхав до Німеччини, а відтак до Америки. Працював хірургом у Дітройті, Миш. Там був головою Патріярхального Т-ва і його почесним головою. Співав у церковних хорах, був диригентом і меценатом українських музичних видань. Помер 3 вересня 1980 р. у Дітройті. Там похоронений поруч брата о. Івана і мами Степаніди.

ПРОКОПОВИЧ о. Іван. Син о. Миколи і Степаніди Туркевич. Народився 21 вересня 1906 р. в Новому Яричеві б. Львова. Рукопол. еп. Н. Будкою 28 квітня 1932 р. у Львові. Працював на парафіях: Рожанка Вижна б. Стрия (1932—33), Лежанівка б. Скалата (1934—41), Рогатин (1941—44). На еміграції був у Байройті, Німеччина (1946—49), а в США перебував на парафіях: Піттсбург, Па. (церква св. Юра, 1949—50), Дітройт, Миш. (1950—51), Ютика, Н.-Й. (1951—52) і Дірборн, Миш. (1952—77). Почесний крилошанин. Організатор українських католицьких парафій в Ютиці і Дірборні. Знавець обряду, дорадник єпископів. Пластун. Помер 13 листопада 1977 р. у Дірборні, Миш.

ПРОКОПОВИЧ ІРИНЕЙ, нар. 1936 р. в Рогатині, син о. Івана і Лідії Кудрик. Індустрійний інженер, працює в Лос-Анджелесі, Каліф. Діяльний у Пласті, член Комітету Рогатинців. Муж довір'я окремих фундацій Комітету "Рогатинщина".

РАТИЧ Василь, нар. 26 квітня 1888 р. у Вербиці, пов. Бібрка. Гімназію закінчив у Бережанах (1907), студіював право, потім українську мову й історію. У 1915 р. вступив до УСС. В 1919 р. почав учителювати в гімназії у Бережанах. Під час війни з Польщею вступив у ряди УГА і перебував у Балті. У 1922 р. повернувся в Галичину і пізніше почав працювати учителем гімназії в Рогатині, а 1938 р. став її управителем. Під час німецької окупації працював інспектором народних шкіл Рогатинщини і був головою Повітового Учительського Об'єднання в Рогатині, виконуючи також обов'язки учителя семикласової народної школи, торговельної школи, а з 1 вересня 1943 р. — Української учительської семінарії. На еміграції перебував у Криниці, на Словащині і в Байройті, Німеччина, де був учителем таборової гімназії і семінарії. До США прибув 1949 р., був членом Учительської Громади, НТШ, прихильником УВУ і УВАН. Помер 12 травня 1953 р.

РАТИЧ Олег Тарас, д-р філ. Нар. 9 березня 1923 р. в Підберізцях б. Львова. Син Василя і Ганни Дмитерко. Учень "Рідної Школи" і Рогатинської гімназії. Був вояком Української Дивізії "Галичина", поранений у Словащині. Студіював хемію в університеті в Ерлангені і політехніці в Карльсруге, Німеччина. Від 1956 року в США. Докторат з біохемії одержав у 1966 р. (доктор rerum naturalium). Має декілька запатентованих винаходів. Працював до 1989 року у фармацевтичній компанії Сквіб (Інститут медичних дослідів), поки відійшов на пенсію. Має ряд публікацій у наукових журналах. Одружений з Іванною Мірчук. Їхня

- єдина дочка Юліяна загинула в автомобільній катастрофі на 26 році життя. Член наукових товариств, різних церковних і громадських організацій.
- РОМАНЕНЧУК Богдан**, нар. 23 лютого 1906 р. у Воскресінцях б. Коломиї. Учень Рогатинської гімназії. Студював у Львівському університеті. Літературознавець і критик. Видавав літературний журнал "Київ" (1950—71). Вчитель літератури в Ніяґарському університеті (1965—80). Редактор "Азбуковника української літератури", журналу "Українська книга". Видав ряд монографій. Помер 9 січня 1989 р. у Філядельфії.
- САЙКЕВИЧ Михайло**, *д-р мед.* Син о. Василя і Володимири Тарнавської. Нар. 1910 р. у Бурштині, гімназію закінчив у Львові, медичні студії у Грацу, Австрія. Працював рентгенологом у Народній лікарні у Львові. Від 1949 р. жив у Баффало, Н.-Й., де працював лікарем-рентгенологом у ветеранському шпиталі, що давало йому досить вільного часу займатися громадською працею у Пласті та в інших українських товариствах Баффало. Був членом Українського Лікарського Товариства, його головою. Помер 26 березня 1985 р. в Баффало.
- САЛИК Степан**, нар. 1902 р. в Ярославі. Закінчив студії біології і таксодермії у Львові. Вчителював в Юнашкові, Липиці Долішній, Ланчині і Ворохті. Відкрив стоянки Липицької культури. У США працював у школі українознавства. Був членом-кореспондентом НТШ і автором численних статей, нарисів, казок. Жив у Гантері, Н.-Й., помер 1992 р. (Див.: Р.З., I, стор. 207).
- СЕМКІВ Петро**, нар. в Надіїві, пов. Долина. Початкові гімназійні класи закінчив у Долині, опісля перейшов до Рогатинської гімназії УПТ. Після закінчення торговельної школи поступив на працю в кооперативні установи, був директором кооперативного союзу в Рудках. У Чикаго працював у кредитивній кооперативі "Самопоміч" членом дирекції (1955—1967), потім ексекутивним директором щадничо-позичкової спілки "Певність", був членом дирекції і книговодом у торговельній кооперативі "Самодопомога".
- СІЧИНСЬКА-БАТРАК Юлія**, нар. в Путятинцях. У США проживала спочатку в Нью-Йорку, а з 1923 р. — в Рочестері, Н.-Й. Була солісткою українського громадського хору, а з 1926 р. — Українського Національного Хору О. Кошиця. Учителювала у Рочестері (1925) і в школі при Т-ві "Вільні козаки" (1927), вела хор русалок у п'єсі "За ідею". У 1928 р. організувала при УНДомі танцювальний гурток, а 1935 р. — "Лігу молоді". У 1937—49 рр. була членкою хору "Українська капеля", допомагала при підготовці аматорських вистав. У 1944 р. належала до комітету вшанування О. Кошиця.
- СКАСКИВ о. Богдан**. Син о. Григорія і Євгенії Дурбак. Нар. 24 лютого 1914 р. в Кутківцях б. Тернополя. Ходив до української гімназії в Рогатині. Теологію закінчив у Львові. Рукопол. на священника 2 березня 1980 р.

- Кардиналом Йосифом Сліпим. Працював на парафіях: Глен Спей, Н.-Й. (1980—81) і Трой, Н.-Й. (1982—85). На пенсії, живе у Воррені, Миш.
- СКАСКИВ о. Григорій.** Нар. 1883 р. Рукопол. митр. А. Шептицьким 1908 р. у Львові. Працював на парафіях: Божиків б. Підгайців (1912), Дібринів (1925—33). На еміграції був в Аргентині (1949—55) і Сао Паольо, Бразилія (1955). На пенсії з 1956 р., проживав у Гемтремку, Миш. Помер 25 травня 1957 р.
- СКРОБАЧ Степан,** нар. у Вербилівцях. Закінчив Малу Духовну Семінарію в Рогатині (1936), працював в Окружному Союзі Кооператив. З 1938 р. був книговодом і заступником директора "Складниці" в Перемишлянах, а з 1941 р. — ревізором повітових союзів у Ревізійному Союзі Українських Кооператив у Львові. На еміграції був у Гайденав, Німеччина, у США — в Чікаго. Працював креслярем. Активний у парафіях св. Миколая, Пласт-Прияті, кредитовій кооперативі "Самопоміч", осельчано-торговельній кооперативі "Самодопомога", а також у Лізі Американців Українського Походження і у відділі УККА та СУК "Провидіння". Член редколегії *Р.З.*, I. (Див.: *Р.З.*, I, стор. 861-862).
- СКРОЦЬКИЙ о. Михайло.** Нар. 20 листопада 1860 р. в Рогатині. Рукопол. на священника єп. Ю. Пелешом 18 грудня 1892 р. в Перемишлі. Працював на парафіях: Михалевичі б. Рудок (1898), Устрики Горішні (1906—10). У США обслуговував парафії: Ферфілд, Н. Дакота (1914—17), Вілтон, Н. Дакота (1917—20), Линдора, Па. (1918), Бервик, Па. (1920—21), Корнінг, Н.-Й. (1922), Милвілл, Н.-Дж. (1922—23), Лорейн, Огайо (1926), Акрон, Огайо (1927—30), Терривілл, Конн. (1930—32), Менчестер, Нью-Гемпшир і Сейлем, Масс. (1932—37), Нентикок, Па. (1938—39), Честер, Па. (1940—41) і Виппані, Н.-Дж. (1942—46). Вийшовши на пенсію, перебував у Патчоку, Лонг Айленд, Н.-Й. Там і помер 24 липня 1950 р.
- СМИК о. Богдан.** Син о. Петра і Ольги Кузелі. Нар. 6 травня 1912 р. в Кукільниках. Середню освіту здобув у Станиславові, Рогатині та в Малій Семінарії у Львові. Рукопол. на священника єп. І. Бучком 12 грудня 1937 р. у Львові. Працював на парафіях Добромірка, Гуцанки, Лозівка, Обудівка, Чагарі б. Збаражу. На еміграції був сотрудником о. Петра Вергуна, Апостольського візитатора на Німеччину в Берліні, потім переїхав до Зальфельду в Тюрингії. Після війни перебував у Бамбергу і Мюнхені, де був фінансовим референтом Апостольської візитатури. Був парохом у переселенчому таборі в Міттенвальді, звідки виїхав у 1950 р. до Америки. Обслуговував парафії: Мідлпорт, Па. (1950—51), Сиракюзи, Н.-Й., епархіяльну вакаційну оселю у Стратфорді, Н.-Й., а з 1 травня 1952 р. був парохом у Ютиці, Н.-Й., завідуючи одночасно церквою у Ромі, Н.-Й. З лютого 1974 р. — почесний крилошанин. Пластун, пластовий духовник. Помер в Ютиці 12 жовтня 1994 року.

- СМИК Роман**, д-р мед. Син о. Петра і Ольги Кузелі, нар. 3 жовтня 1918 р. в Жовчеві. Студював медицину у Кракові (1937—39) і в Берліні (1945). Працював лікарем в Ерлянгені, Баварія (1946—49), в лікарнях ІРО в Ансбаху (1949) і Мюнхені (1950). До США приїхав 1950 р. Працював родинним лікарем в Нью-Йорку (1951—52), а 1954 р. відкрив власну практику в Ковл Ситі, Ілліной. Активний член парафії свв. Володимира і Ольги в Чикаго, голова Патріархального фонду й добротинець українських наукових установ. Д-р Р. Смик — автор наукових праць про венеричні недуги, а також про Українську Католицьку Церкву у вільному світі в світлі філателістичних і пам'яткових видань, численних статей про українську філателістику в українських і чужинецьких виданнях. Співавтор німецько-українського медичного словника (1944). Великою заслугою д-ра Р. Смика є його праця над збереженням і поширенням письменницької спадщини Богдана Лепкого та увічнення його пам'яті, що завершилося спорудженням пам'ятника письменникові в Жукові б. Бережан.
- СНИЛИК Зенон**, нар. 14 листопада 1933 р. в Путятинцях. До США прибув у 1949 р. разом з батьками. Закінчив Рочестерський і Чикагський університети. Від 1 лютого 1962 р. працював співредактором, а від січня 1965 р. став головним редактором тижневика "Ukrainian Weekly". Від травня 1980 р. — головний редактор щоденника "Свобода". Один з найвизначніших українських спортсменів у діаспорі. Талановитий футболіст, тричі член олімпійської збірної футболу США (1956—64) та її капітан, тричі член (двічі капітан) збірної США в панамериканських іграх та збірної США на кубок світу. Тренер і змагун українських футбольних дружин; тенісист.
- СОЛОВІЙ о. Василь**. Нар. 28 вересня 1890 р. в Залізцях б. Бібрки. Рукопол. на священника митр. А. Шептицьким 1 січня 1913 р. у Львові. Був парохом у Пукові (1913—44), а на еміграції обслуговував парафії: Ерлянген (1945—48) і Мюнхен (Варнеркасерне, 1948—50). У США був парохом у Киртіс Бей, Мериленд (1950—71). Там же помер 16 вересня 1971 р., похований у Філядельфії. (Див.: Р.З., I, стор. 599—601).
- СТАРУХ о. Микола**. Нар. 24 грудня 1893 р. в Бурштині. Рукопол. на священника митр. А. Шептицьким 25 травня 1925 р. у Львові. Працював на парафіях: Малашівці б. Тернополя (1927—31), Шумляни б. Підгайців (1931—43). На еміграції перебував в Австрії (1946—47), у Франції (1946—47), Бад Кройцнах, Німеччина (1948—51). У США обслуговував парафію у Мілвіллі, Н.-Дж. (1952—78). Помер 28 квітня 1980 р.
- СТРИЙСЬКИЙ Омелян Мирослав**, нар. 1909 р. в Горохові б. Станиславова. Студював право у Львові. Був адвокатом у Рогатині аж до виїзду на Захід у 1944 р. Поселився у США. Хворіє від 1993 р. (Див.: Р.З., I, стор. 829-840).
- СТРИЛЕЦЬ Микола**, нар. 14 квітня 1893 р. в Путятинцях. До США прибув 1911 р. В Рочестері, Н.-Й., працював в УНДомі, двічі був його головою,

касиром, секретарем, управителем і контролером. Зорганізував кра-
вецьку школу, був членом Федерації Українців Америки, "Просвітного
гуртка", Т-ва ім. М. Драгоманова, "Оборони України" і займав в їхніх
управах різні пости. Помер 25 травня 1968 р.

СТРУК Іван, нар. 18 червня 1897 р. в с. Козара. Середню освіту здобув у
Рогатині й у Львові. Працював учителем у Польщі, потім у Заболотіві
й Полосках Білопідляського повіту. В 1943 р. був інспектором моло-
чарень у Станиславові. На еміграції перебував в Австрії й Німеччині.
До США приїхав 1946 р. і поселився у Філядельфії. Був співоснов-
ником Т-ва "Самопоміч", Української Учительської Громади, довголіт-
нім секретарем відділу УНСоюзу, членом УККА, ОБВУА, організатором
Української Інформаційної Служби, автором "Короткої історії України
в образах". У 1959 р. організував комісію спростовування неправди-
вих вісток про Україну, яка стала згодом автономним тілом при УККА
під назвою "Українська Інформаційна Служба". Помер 17 вересня
1986 р.

ТРАЧ Роман, нар. 1928 р. в Бурштині. Студії психології і філософії почав у
німецькому університеті в Мюнхені, закінчив у Лювені, Бельгія. По
закінченні студій виїхав до Канади, потім до США. Працює профе-
сором психології у Ст. Джан Фішер коледжі в Рочестері, Н.-Й.

УГРИН-САЛИК Олександра, нар. 24 березня 1915 р. в Празі. Дочка Миколи
Угриня-Безгрішного і Павлини Єднакої. Нащадок давнього рога-
тинського роду. Закінчила Рогатинську гімназію в 1934 р. та Вищу
Торговельну Школу у Львові. Працювала в Союзі Кооператив. Пластун-
ка, член різних організацій в Рогатині. На еміграції від 1944 р., в
Америці від 1949 р. Живе в Нью-Йорку, член Пласту, СУА, Патрі-
ярхального товариства. Завжди діяльна в Центральному Комітеті "Ро-
гатинщина", член управи. Автор статей в *Р.З.*, I, упорядник індексів-
показників імен і місцевостей у *Р.З.*, I.

ХАРИШ Степан, нар. в селі Залужжя, середню освіту здобув в українській
гімназії УПТ в Рогатині. Закінчив студії землемірів на політехніці у
Львові. Замешкав у Філядельфії, був активним членом Товариства
Українських Інженерів, належав до Союзу Українців Католиків "Прови-
діння", де був членом контрольної комісії. Помер у Філядельфії.

ЧЕРВІНСЬКИЙ о. Іван. Нар. 19 червня 1898 р. у Рогатині. Рукопол. на
священика митр. А. Шептицьким 25 травня 1925 р. у Львові. Був
парохом Тухлі (1931—44). На еміграції працював у переселенчих табо-
рах в Німеччині (1945—49), а в США обслуговував парафії: Глестонбері,
Конн. (1949—56), Майнерсвілл, Па. (1957—59), Сентралія, Па. (1959—
82). Вийшов на пенсію 1982 р. Помер 5 червня 1987 р. Похований у
Сентралії.

ШЕНКІРИК Остап, нар. в Рогатині, син Романа. Живе у Каліфорнії. Муж
довір'я окремих фондаций Комітету "Рогатинщина".

ШЕНКІРИК Роман, адвокат у Рогатині. Діяльний в усіх рогатинських то-
вариствах, зокрема в кружку "Рідної Школи" та в Окружному Союзі

Кооператив. На еміграції від 1944 р. Проживав у Каліфорнії, де й помер.

ШМИГЕЛЬ Мирослав, нар. 1 лютого 1925 р. в Бабинцях-Рогатині. Середню освіту завершив у Бережанах 1943 р. На еміграції перебував в Авгсбурзі, а до США прибув 1949 р. Закінчив студії механічної інженерії у Ситі коледжі, Нью-Йорк (1960). Член Українського Визвольного Фронту і провідний активіст Спілки Української Молоді (СУМ). Був головою СУМ (1974—80), головою Виховної Ради СУМ (1980—89), а з 1989 р. є виконавчим заступником голови СУМ. Ентузіаст футболу, був гравцем СТ "Роксоляна" в Рогатині, УСТ "Чорногора" в Авгсбурзі та Українського Спортивного Клубу в Нью-Йорку. У Центральному Комітеті "Рогатинщина" займав пост заступника голови, тепер діючий голова. Голова-війт української громади Нью-Йорку.

ЩЕРБАНЮК Ярослав, нар. 1913 р., син о. Івана і Ольги Левицької. Студіював право, був діяльним членом студентських товариств у Рогатині. Постійний член управи Центрального Комітету "Рогатинщина", Патріярхального товариства та інших громадських організацій. Помер 1987 р. в Нью-Йорку.

ЮРКІВ Іван, нар. 1925 р. в Дібринові. Вчився в учительській семінарії в Рогатині, а гімназію закінчив 1948 р. в Регенсбурзі, Німеччина. У Рочестері, Н.-Й., вивчав книговедіння і працював у тій ділянці. Був членом хору "Сурма", Контрольної комісії Української Кредитової Спілки і Українського Народного Дому. Співпрацював у "Кооперативній Думці", кварталнику УКСпілки.

ЮРКІВ Михайло, нар. 1893 р. в Дібринові. До США приїхав молодим хлопцем. У Рочестері, Н.-Й., вчився в музичній школі Істман, а потім заснував першу українську музичну школу, в якій навчав гри на скрипці, клярнеті, саксофоні й цимбалах. Учителював у зорганізованій ним школі українознавства, створив хор, з яким їздив у турне по Америці. Був співорганізатором першої духової оркестри в Рочестері й оркестри танцювальної музики, т. зв. "Юрків оркестри". Був членом чоловічого хору "Сурма", Українсько-Американського Клубу й 316-го відділу Українського Народного Союзу. Зробив багато для новоприбулих українців, висилаючи їм "афідавіти", а після їх приїзду до Америки помагав їм знайти працю і влаштуватися. Будучи великим приятелем дітей, він часто відвідував родини з дітьми, направляв дітям забавки, рисував їм і заохочував до музики. Помер 24 лютого 1966 р.

ЮРКІВ Степан, нар. у Пукові. Абсолювент Рогатинської гімназії. Член управи студентського Т-ва "Чорногора" в Рогатині. Громадський і культурний діяч на Рогатинщині і в діаспорі. Жив у Воррені, Миш. Помер 1993 р.

ЯРИМОВИЧ Юрій, син о. Йосифа і Марії Зафійовської, нар. в селі Настащин, де його батько був парохом. Після переїзду до Настасова у Теребо-

вельському повіті вчився у Тернопільській гімназії, а потім у Філії Української Гімназії у Львові. Студював у Львівській консерваторії. На еміграції в Німеччині був активним у Пласті. Відтак у США був неодноразово станичним пластової станиці в Чикаго. Диригент хорів Союзу Українок Америки, СУМА, хорватського хору, а найдовше катедрального хору "Славути" при кафедрі св. о. Миколая в Чикаго.¹⁸

* * *

Поданий огляд про рогатинців в Америці не вичерпує теми, бо серед української іміграції вони є винятковим феноменом, коли мова йде про прив'язання й вияв любови до свого рідного повіту. Щодо довоєнних імігрантів, то бракує нам інформацій про тих, які проживали в Ньюарку, Н.-Дж. (С. Савицький, М. Стодольський, Іван Третяк, Микола Надрічний, Іван Іваницький, гурток дібринівців і т. д.), Перт Амбой, Н.-Дж. (Григорій Геба та ін.), Стейплтоні, Н.-Й. (Микола Ворона), Гемтремку, Миш. (Василь Гузар), Сісеро, Ілліной та ін. Всі вони багато причинилися до поширення й поглиблення економічного, громадського й культурного життя в Рогатинщині. За це їм належиться вдячна пам'ять усіх, хто колись-небудь користав з їхніх пожертв.

Не маємо також інформацій про багатьох повоєнних імігрантів, які вносили в минулому і вносять тепер свій тривалий вклад в життя нашої спільноти. Можна вірити, що славна традиція, встановлена давніми і новими імігрантами з Рогатинщини, залишиться живою і в майбутньому.

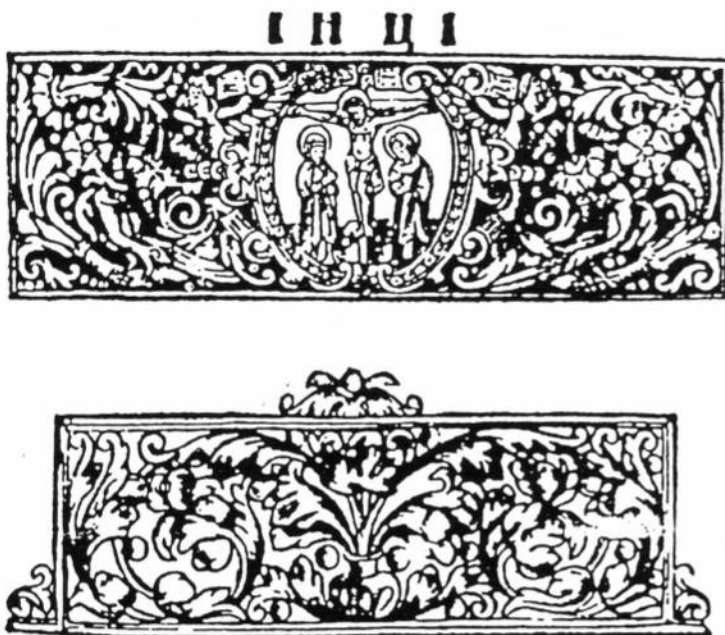
ПРИМІТКИ

1. Текля Данис. "Українська комуна в Каліфорнії". *Календар Українського Робітничого Союзу на рік 1936*, стор. 52-57; Осип Кравченко, "Рогатинці в Америці", *Свобода*, 13 січня 1984, стор. 2.
2. Осип Кравченко. "Володимир Крайківський, провідник українців повіту Люзерн у Пенсильванії, 1884-1967". *Народна Воля*, 24 вересня, 1 жовтня 1981, стор. 5 і 5.
3. Осип Кравченко. "Рогатинці в Америці". *Свобода*, 13 січня 1984, стор. 2.
4. "Вільні Козаки". *Ювілейна Книга Українського Народного Дому в Рочестері, Н.-Й., та його середовища*. Матеріяли зібрав і упорядкував Володимир Гавриляк. (Рочестер, Н.-Й., 1970), 352 стор. (Далі: "Вільні Козаки").
5. "Вільні Козаки", стор. 255-259.
6. Там же, стор. 276-277.
7. Там же, стор. 268-272.
8. Там же, стор. 274-275.
9. Там же, стор. 272-273.
10. Там же, стор. 275-276.
11. Там же, стор. 261-268.
12. *Народна Воля*, 7 червня 1921, стор. 3.
13. Список жертводавців в Америці поданий у статті "Підмога земляків з Рогатинщини в Америці", *Звіт Кружка Українського Педагогічного Т-ва в Рогатині за адміністративний рік 1923/24*, стор. 24-25.
14. *Народна Воля*, 26 травня 1938, стор. 1.

15. *Народна Воля*, 5 березня 1925 і 16 липня 1925, стор. 2 і 4.
16. *Народна Воля*, 5 квітня 1924, стор. 3.
17. *Народна Воля*, 9 серпня 1924, стор. 4.
18. Інформації про священників взяті здебільшого з праці о. д-ра Дмитра Блажейовського *Ukrainian Catholic Clergy in Diaspora, 1751—1988; Annotated List of Priests Who Served Outside of Ukraine*. (Rome, 1988), про інших — з біографічного довідника *Ukrainians in North America*. Dmytro M. Shtohryn, ed. (Champaign, Ill., 1975), із збірника "Рогатинська Земля", том I, та з призьраних нами газетних матеріалів.

Енциклопедія українознавства.

Encyclopedia of Ukraine.

Заставки "Служебника". Стратин, 1604.

ІВАН ПАДИК

РОГАТИНЦІ В КАНАДІ

У 1991—1992 роках українська громада відзначила 100-ліття української іміграції до Канади. Іміграція та прибула трьома хвилями.

Перша хвиля прибилась до берегів Канади 1891 року. Записана в історії як зарібкова і піонерська.

Зарібкова, бо їхали переважно без- чи малоземельні селяни-рільники, які на своїй рідній, "молоком і медом текучій" Україні не могли знайти людського прожитку. Не з лінівства, а тому що наша земля була окупована чужими сусідніми загарбниками, які позбавили людських прав українське населення, звели його до нижчої категорії громадян, а опісля провадили політику, щоб того населення позбутися взагалі, а опорожнені місця заселити своїми колоністами.

Піонерською назвали ту іміграцію, бо люди ці були першими з України, а передусім тому, що канадський уряд наділив чи продав тим людям земельні простори у дикому стані. Ці люди "у баранячих кожухах", без знання мови, переважно мало- або і зовсім неграмотні, без фінансових засобів і відповідного знаряддя чи реманенту, тільки з вірою в Божу ласку і з любов'ю до землі, своєю послідовною і невсипущою працею обернули зарослі лісом і хащами та камінням вкриті простори у родючі поля золоті пшениці, насіння якої привезли зі собою з України. Долю тієї іміграції дуже добре змалював у своїй книжці "Сини землі" Ілля Киріак (книжка вийшла українською і англійською мовами).

Друга хвиля іміграції почалася після програної визвольної боротьби у Першій світовій війні. Частина колишніх вояків не схотіла підкоритися і служити чужій, окупаційній владі і їхала у світ шукати вільного життя. Інші лишали дорогі Батьківщину, щоб оминати репресій за участь у визвольній боротьбі. А ще інші, доведені ворожою владою до стану злиднів, кидали дорогі рідні стріхи, щоб за морями шукати кращої долі.

Третю хвилю іміграції творили люди, які тікали перед московсько-більшовицькою комуністичною навалою, як і люди, вивезені гітлерівськими сатрапами на невольничі роботи до Німеччини, а після війни не бажали вже повертатися в комуністичне ярмо.

Серед усіх трьох хвиль іміграції до Канади знаходимо значну кількість і наших земляків з Рогатинщини. Точних статистичних даних про їх кількість у нас нема. Тому за допомогою особистих контактів, принагідних списків з газет вдалося нам зложити бодай приблизний список імігрантів Рогатинщини до Канади, який містимо за місцевостями з зазначенням приблизного часу прибуття — після Першої чи Другої світової війни (I або II). Дівочі прізвища подаємо першими, наприклад, Водонос-Маслей Надія. Це означає, що пані Маслей походить з роду Водоносів.

<i>Місцевість</i>	<i>Прізвище й ім'я</i>	<i>Коли прибув (I чи II війна)</i>	<i>Куди</i>
Бабинці	Водонос Юліян	II	Торонто
	Водонос-Маслей Надія	II	Торонто
	Нагорняк Володимир	II	Торонто
Беньківці	Ревуцька-Федорик Ольга	I	Монреаль
	Федорик Григорій	I	Монреаль
Бабухів	Гриців Іван	II	Монреаль
	Дрогомирецька-Хабурська М.	II	Торонто
	Поперека Микола	II	Торонто
	Скробач Петро	II	Торонто
	Співак Дмитро	II	Торонто
	Хабурський о. Степан	II	Торонто
	Библо	Дичковський Маріян	II
Бовшів	Лапчинський Василь	II	Торонто
	Лапчинський Іван	II	Торонто
	Лапчинський Леон	II	Торонто
	Лапчинський Петро	II	Едмонтон
	Лозинський Степан	I	Едмонтон
	Клуса Антін	II	Тандер Бей
	Клуса Микола	II	Тандер Бей
Бовшів	Курдидик Анатоль	II	Вінніпег
	Курдидик Євген	II	Торонто
	Курдидик Ярослав	II	Торонто
Болшівці	Засідко Микола	II	Торонто
	Плав'юк-Фігурка Павлина	II	Монреаль
Букачівці	Хойцан Михайло	I	Торонто
	Якимів Анастасія	I	Торонто
	Якимів Василь	I	Торонто
Бурштин	Варунків Ілько	I	Едмонтон
	Войчишин Іван, д-р	II	Оттава
	Муцак-Ковальська Дарія	II	Торонто
	Сендунь Микола	I	Торонто
	Сендунь Юлія	I	Торонто

Васючин	Духній Василь	II	Едмонтон
	Гнип Володимир	II	Едмонтон
	Заставний Євстахій	II	Монреаль
	Левицький Любомир	II	Торонто
	Михайлишин Михайло	II	Вінніпег
	Презлята Володимир	II	Монреаль
Вербилівці	Грицишин Михайло	II	Торонто
	Дзера Степан	II	Ст. Катерінс
	Дорошенко Андрій	I	Саскачеван
	Подоляк Н.	I	Саскачеван
	Хариш Мокрина	I	Саскачеван
Воскресінці	Бойко Микола	II	Торонто
Григорів	Яцишин Іван	II	Вінніпег
Данильче	Гривнак Володимир	II	
	Шурґот Роман	II	Монреаль
	Шурґот Ярослав	II	Монреаль
Дем'янів	Андрусів Василь	I	
	Дитиняк Любомир	II	Едмонтон
	Кащишин Євстахій	I	
	Кащишин Євдокія	I	
	Кащишин Стефанія	I	
	Михайлишин Іван	I	
	Отрок Н.	I	
Дібринів	Федунків Степан	II	Торонто
	Мельник Володимир	II	Торонто
	Мельник Михайло	II	Торонто
	Романів Степан	II	Торонто
	Юрків Іван	II	Торонто
Загір'я	Дмитренко Осип	II	Ванкувер
Княгиницьке	Дмитренко Д.	II	Ванкувер
	Москалюк Настя	II	Вінніпег
	Пшик Андрій	II	Вінніпег
	Чопик Василь	II	Торонто
	Залуже	Височанський Михайло	I
Гнида Богдан		II	Торонто
Лужник Федь		I	Монреаль
Жовчів	Андрусів Василь	II	Монреаль
	Андрусів Теодор	I	Торонто
	Андрусів Степан	II	Монреаль
	Андрусів Степанія	II	Торонто
	Гривнак Іван	II	Торонто
	Довган Степан	II	Торонто
	Дубик Василь	II	Торонто
	Зарицький Петро	II	Торонто
	Лялька Михайло	II	Торонто

	Лялька Павлина	II	Торонто
	Лялька Петро	I	Торонто
	Лялька Степан	I	Торонто
	Лялька Олександр	II	Торонто
	Лялька Марія	I	Торонто
	Макогон Дмитро	II	Торонто
	Макогон Петро	II	Торонто
	Музика Микола	II	Торонто
	Падучак Дмитро	II	Ст. Томас
	Пелюшак Іван	II	Торонто
	Пелюшак Степан	II	Торонто
	Петрів Софія	I	Торонто
	Плекан Микола	I	Торонто
	Петришин Володимир	II	Ст. Томас
	Романів Богдан	II	Торонто
	Санагурський Михайло	II	Торонто
Кліщівна	Гучула Степан	I	
	Літвіцька-Баб'як Юлія	I	Торонто
	Літвіцька-Теребуш Настя	I	Торонто
	Проць Іван	I	Торонто
	Савицький Василь	II	Торонто
	Теребуш Степан	I	Торонто
Княгиничі	Бойко Олекса	II	Торонто
	Боднар Володимир	II	Торонто
	Гладій М.	II	Торонто
	Кінтер Іван	II	Торонто
	Кузик Михайло	II	Монтреаль
	Роїк Микола	II	Велланд
	Шмотолоха Ольга	II	Торонто
	Шмотолоха Володимир	II	Торонто
Козара	Кобзан Іван	II	Ст. Катерінс
Конюшки	Кульчицький Богдан	II	Гамілтон
	Кульчицький Іван	II	Гамілтон
	Кульчицький М.	II	Гамілтон
	Пельц-Ільків Анна	II	Вінніпер
Кукільники	Вітковський Михайло	II	Торонто
	Гаврилович Франко	I	Торонто
	Зазуля Михайло	I	Торонто
	Колоковський Йосиф	I	Торонто
	Канюга Н.	I	Торонто
	Кучук Осип	II	Торонто
	Мілянкович Михайло	I	Торонто
Липиця	Гайда Микола	II	Монтреаль
Долішня	Гембарський Михайло	II	Вінніпер

	Задорожний Микола	I	Вінніпер
	Іжицький Михайло	I	Вінніпер
	Людкевич Володимир	I	Вінніпер
	Лесіцький Василь	II	Торонто
	Лотоцький Василь	II	Торонто
	Лотоцький Іван	II	Торонто
	Лотоцький Михайло	II	Торонто
	Лотоцька Марія	I	Торонто
	Лотоцька-Яріш Леся	II	Торонто
	Людкевич Осип	I	Вінніпер
	Орицин Микола	I	Віндзор
	Павчук Федь	I	
	Паламар Петро	I	
	Пащак Ярослав	I	
Липиця	Павчук Дмитро	I	
Горішня	Поливка Петро	I	
	Пригода Петро	I	
	Рибіцький Франко	I	
	Семеген Микола Прок.	I	
	Семеген Михайло	I	Вінніпер
	Семеген Осип	II	Торонто
	Семенів Федь	I	Вінніпер
	Ступницький Василь	II	Торонто
	Ступницький Семко	I	Вінніпер
Лучинці	Ромах Михайло	II	Торонто
Озеряни	Головчак Микола	I	
	Муцак Михайло	I	Торонто
Підгороддя	Ворона Євген	II	Монреаль
	Гладун Марія	I	Саскачеван
	Карр Наталка	II	Монреаль
	Романюк Юлія	II	Монреаль
	Шпакович Осип	I	Саскачеван
	Шпакович Степан	I	Саскачеван
	Удак-Конопка Ольга	I	Саскачеван
Підкамінь	Петрів-Бобовник Лідія	II	Торонто
Підмихайлівці	Вульчин Володимир	II	Торонто
	Любка Володимир	II	Торонто
Помонята	Бойчак Іван	II	Вінніпер
	Колодій Богдан	I	
	Мілянкович Іван	I	
	Петришин Матвій	II	Торонто
Потік	Павлів Іван	I	Торонто
	Павлів Марія	I	Торонто
Псари	Бойко Йосиф	II	Прінсе Руперт
	Гринів Корнель	II	Манітоба

Пуків	Лисий Микола	II	Кукставн
	Лисий Микола	II	Оттава
	Марунчак Іван	I	Судбури
	Марунчак Михайло	II	Судбури
	Ошуст Степан	I	Альберта
	Федунь Федь	I	Вінніпег
	Бандура Анна	II	Торонто
	Бандура Володимир	II	Торонто
	Бандура Теодор	II	Торонто
	Васьків Дмитро	II	Монтреаль
	Васьків Семен	II	Монтреаль
	Гаврись Степан	II	Ошава
	Горбусь Петро	II	Монтреаль
	Горбусь Петро	II	Ошава
	Даниляк Теодор	I	Торонто
	Дукаль-Федунь Анна	II	Судбури
	Кик-Космина Степанія	II	Торонто
	Кик-Скорець Катерина	II	Торонто
	Климців Іван	II	Ошава
	Климців Мирон	II	Гамільтон
	Климців Степан	II	Торонто
	Космина-Семчишин Леся	II	Торонто
	Космина-Шкамбара Марія	II	Торонто
	Космина Ярослав	II	Торонто
	Крупка Агафія	I	Торонто
	Крупка Григорій	II	Торонто
	Крупка Іван	II	Торонто
	Крупка Ярослав	II	Торонто
	Крупка-Романів Дарія	II	Торонто
	Матусяк Володимир	II	
	Матусяк Ярослав	II	Вітбі
	Онуфрик Василь	II	Гамільтон
	Онуфрик Володимир	II	Гамільтон
	Онуфрик-Федунь Агафія	II	Торонто
	Онуфрик-Федунь Анастасія	II	Торонто
	Пазій Мирон	II	Торонто
Папірка Володимир	II	Гамільтон	
Сверида Ярослав			
Скотар Петро	II	Торонто	
Сліпенький Ярослав	II	Гамільтон	
Стрілець Теодор	II	Торонто	
Федунь Іван	II	Грімсбі	
Федунь Марія	II	Гамільтон	
Федунь Микола	II	Гамільтон	
Федунь Мирон	II		

	Федунь Михайло	II	Торонто
	Федунь Петро	II	Гамільтон
	Федунь Семен	II	Торонто
	Федунь Стефанія	II	Торонто
	Федунь-Воловець Катерина	II	Торонто
	Федунь-Онуфрик Катерина	II	Гамільтон
	Федунь-Папірка Ольга	II	Гамільтон
	Якимович-Кривоус Катерина	II	Торонто
	Якимович-Перфецька Марія	II	Торонто
Путятинці	Андрусів Теодозія	I	Торонто
	Баран Петро	II	Монтреаль
	Гафтар Олександр	II	Монтреаль
	Гафтар-Андрухів Євстахія	II	Монтреаль
	Гафтар-Славинська Анна	II	Монтреаль
	Гіхарович Леон	I	Тандер Бей
	Гнатків Іван	I	Торонто
	Гнатків Наталка	I	Торонто
	Гнатків Ярослав	II	Торонто
	Єйна Василь	II	Торонто
	Єйна Петро	II	Торонто
	Єйна Степан	II	Торонто
	Клодзінська-Гафтар Меланія	II	Монтреаль
	Кучмій Степан	II	Торонто
	Манюх Мирон	II	Тандер Бей
	Муха М.	II	Торонто
	Романишин Х.	I	
	Яніцький Володимир	II	Торонто
Різдвяни	Крайківська Оксана	II	Едмонтон
	Крайківський Василь	II	Едмонтон
	Крайківський Мілько	II	Едмонтон
	Крайківський Юліян	II	Едмонтон
	Курдидик-Крайківська Ольга	II	Едмонтон
Рогатин	Баляс Володимир	II	Вінніпег
	Баляс-Григоріїв Стефанія	II	Вінніпег
	Бачинська-Волицька Лідія	II	Вінніпег
	Бачинський Омелян	II	Монтреаль
	Бойкевич-Пилат Катерина	II	Монтреаль
	Бурачок Микола	II	Торонто
	Волицький Василь	II	Вінніпег
	Волицький Нестор	II	Вінніпег
	Волицька-Винницька Марта	II	Вінніпег
	Волицька-Ференцевич Христина	II	Вінніпег

	Голод Рената Ольга	II	Едмонтон
	Гореча-Бачинська Зеновія	II	Монреаль
	Горечий Зенон	II	Монреаль
	Григоріїв Володимир	II	Торонто
	Григоріїв Лев	II	Вінніпег
	Грицай Володимир	II	Монреаль
	Грицай Олесь	II	Монреаль
	Грицай-Куліш Рома	II	Монреаль
	Гелей Петро	II	Торонто
	Кривоус Василь	II	Торонто
	Курман Ілля	II	Торонто
	Паньків Ярослав	II	Торонто
	Пилат Катерина	II	Монреаль
	Пилат Д. Маркіян	II	Монреаль
	Пилат-Шкляр Люба	II	Монреаль
	Поташник-Грицай Меланія	II	Монреаль
	Прокопович-Голод		
	Марія-Анна	II	Едмонтон
Руда	Готра Василь	II	Монреаль
	Лопух Анна	I	Торонто
	Лопух Василь	I	Торонто
	Стисловська-Леш Анна	I	Торонто
	Юрків Петро	I	Торонто
Скоморохи	Ходак Х.	I	
Стратин	Березяк Євстахій	II	Саскачеван
	Березяк Галина	II	Саскачеван
	Березяк-Кревняк Юлія	I	Саскачеван
	Гузар Богдан	II	Торонто
	Гузар Микола	II	Торонто
	Гулька Микола	I	Торонто
	Король Марія	I	Монреаль
	Кревняк Володимир	I	Саскачеван
	Кулеба-Куль Петро	I	Едмонтон
	Лопушанський Дорко	II	Монреаль
	Луців Стефан	II	Едмонтон
	Маланюк Микола	I	Торонто
	Мельник Іван	II	Монреаль
	Мельник Микола	II	Торонто
	Мельник-Пушкар Катерина	I	Вінніпег
	Москаль Василь	I	Торонто
	Падик Іван	II	Торонто
	Падляк Іван	I	
	Парипа Михайло	I	Торонто
	Паснак Володимир	I	Торонто

	Паснак Іван	I	
	Паснак Катерина	I	
	Паснак Нан (Настя)	I	
	Проць Василь	I	
	Проць Іван	I	Едмонтон
	Пушкар Михайло	I	Вінніпег
	Стек Микола	II	Ошава
	Стек Михайло ієр. Марко	II	Вудсток
	Януш Дмитро	II	Гамільтон
Фірлеїв	Гучула Михайло	I	
	Гучула Степан	I	
	Кривень Василь	I	Торонто
	Миколайко Іван	I	Торонто
	Павлів Василь	I	Торонто
	Павлів Марія	I	Торонто
	Павлів Микола	I	Торонто
	Павлів Олекса	I	Торонто
	Савіцький Володимир	I	Торонто
Хохонів	Багира Василь	II	Монреаль
	Вилка Михайло	II	Торонто
	Гладкий Василь А.	II	Монреаль
	Гладкий Василь Б.	II	Монреаль
	Жидан Юрій о. Гавриїл, ЧСВВ	I	Мондер
	Зеленецький Павло	I	Торонто
	Марушак Василь	II	Торонто
	Марушак Євген	II	Торонто
	Марушак М.	II	Торонто
	Хибінь Степан	I	
	Штиркало Софрон	II	Торонто
	Штогрин Осип	II	Торонто
Уїзд Чернів	Романишин Н.	I	
	Боднар Володимир	II	Монреаль
	Гвоздецька Олександра	II	Вінніпег
	Гвоздецький Роман, д-р	II	Вінніпег
	Гвоздецька-Бодревич Оксана	II	Торонто
	Гвоздецька-Павлюк Анісія	II	Торонто
	Гвоздецька-Якимів Наталія	II	Торонто
	Данкевич Василь	I	Вінніпег
	Дмитрів Володимир	II	Монреаль
	Ільків Андрій	II	Торонто
	Козак Іван	I	Ванкувер
	Колісник Антін	I	
	Король Антін	II	Торонто

	Король Оксана	II	Торонто
	Король Роман	I	Торонто
	Креховецька-Король Марія	I	Торонто
	Креховецький Петро	I	Торонто
	Любка Михайло	II	Монреаль
	Любка-Боднар Ірина	II	Монреаль
	Любка-Дмитрів Надя	II	Монреаль
	Паньків Іван	I	Ріджайна
	Паньків Катерина	I	Ріджайна
	Паньків Михайло	II	Торонто
	Самійла Андрій	II	Торонто
	Самійла Василь	II	Торонто
	Самійла Дмитро	II	Торонто
	Фарнега-Любка Юлія	II	Монреаль
	Фернега-Феник Софія	II	Монреаль
	Феник Олександр	II	Монреаль
	Феник-Бережницька Олександра	II	Монреаль
	Феник-Малиновська Марія	II	Монреаль
	Якимів Володимир	II	Торонто
	Якимів-Гвоздецька Наталка	II	Торонто
	Якимів Іван	I	Вінніпег
	Яцентий Іван, пастор	I	Ошава
Черче	Бачинська Дарія	I	Вінніпег
	Бачинський о. Богдан	II	Саскачеван
	Бачинський Євген	II	Монреаль
	Бачинський Мирон	II	Монреаль
	Бачинський Юрій	II	Монреаль
	Бачинський Ярема	II	Монреаль
	Бачинська-Григоріїв Марта	II	Торонто
	Бачинська-Тицька Лідія	II	Торонто
	Бігус Катерина	II	Торонто
	Бігус Мирослав Богдан	II	Торонто
	Бігус Петро	II	Торонто
	Бігус Уляна	II	Торонто
	Бігус-Федорів Ярослава	II	Торонто
	Бігус-Яблонська Наталія	II	Торонто
	Гнатків Іван	I	Торонто
	Гнатків Наталка	I	Торонто
	Гоголь Михайло	I	Монреаль
	Гусак Агафія	I	Торонто
	Гусак Семен	I	Торонто
	Геба Ольга	II	Монреаль
	Геба Степан	II	Монреаль

	Дмитрів Володимир	II	Монреаль
	Дмитрів Н.	I	Манітоба
	Дмитрів о. Нестор	I	Манітоба
	Дмитрів Оля	I	Вінніпег
	Дмитрів Степан	I	Монреаль
	Дячишин Осип	I	Монреаль
	Іванило Анна	I	Монреаль
	Іванило Роман	I	Монреаль
	Король Михайло	II	Сарнія
	Король Ольга	II	Сарнія
	Король Петро	I	Ошава
	Космина Мирослав	I	Торонто
	Космина-Бачинська Анна	II	Монреаль
	Левицька-Біч Галя	I	
	Левицький Юрій		Ніягара Фолс
	Лисий Іван	I	Монреаль
	Лібер Михайло	II	Монреаль
	Малецький Григорій	I	Монреаль
	Пушкар-Дячишин Ольга	I	Монреаль
	Ратич Іриней	II	Монреаль
	Стек Степан	I	Монреаль
	Стек-Войнар Анна	II	Торонто
	Тицький Роман	II	Торонто
	Чолій Анна	II	Торонто
	Чолій Олександр	II	Торонто
	Чолій Ярослав	II	Монреаль
Чесники	Шеремета Володимир	II	Монреаль
Явче	Березовський Ярослав	II	
	Гусак Настя	I	
	Іваськевич Марія	I	
	Кравців Михайло	II	
	Лисяк Юліян, д-р	II	Торонто
	Мальців Федь	II	
	Пшик Іван	II	
	Сенделович Микола	I	Торонто
	Сенделович Михайло	I	Торонто
	Хабурська-Лукавецька Оля	II	Торонто
	Хабурський Омелян	II	Торонто

ЯРОСЛАВ МЕЛЬНИК

РОГАТИНЦІ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Щоб дати образ життя і діяльності рогатинців у Великобританії, треба, в першу чергу, згадати в загальному про українську іміграцію в цій країні. Фактом є, що рогатинці — активна складова частина суспільно-громадського, культурного, релігійного і політичного життя усіх частин Великобританії.

Дивлячись сьогодні із перспективи минулого, зустрічаємо рогатинців на провідних становищах у створених на цьому терені українських організаціях. Рогатинці чесні, патріотичні, солідні, жертвенні, працьовиті, ідейні та безкопромисні у змаганні за самостійну українську державу. Хай, отже, ця згадка про рогатинців у Великобританії буде признанням і подякою за зусилля і відданість українській справі. Відзначення їхнього вкладу в розбудову хай залишиться у скарбниці для майбутніх поколінь.

ПЕРШІ ПОСЕЛЕНЦІ-УКРАЇНЦІ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Є відомості, що мала група наших земляків знайшла притулок у часі між двома світовими війнами у місті Манчестер. Їх застали новоприбулі по Другій світовій війні неасимільованими. Гуртувалися вони у скромному приміщенні, відомому під назвою "Клуб Лісньовського". Тут проживав пан Лісньовський зі своєю родиною. Пізніше цей клуб служив багатьом новоприбулим по Другій світовій війні для нав'язання дальших контактів і остаточного поселення в цих околицях.

ПОЧАТКИ ОРГАНІЗОВАНОГО ЖИТТЯ

Початок організованого життя українських поселенців не мав особливих труднощів. Прибулі, виходячи з різних прошарків суспільства, легко зуміли виділити з-поміж себе людей з провідницькими здібностями, які були національно свідомі, ідейно й політично виховані. Більшість мала певний військовий вишкіл, народну, середню, фахову чи університетську освіту та творила сильний фундамент для будови українського організованого жит-

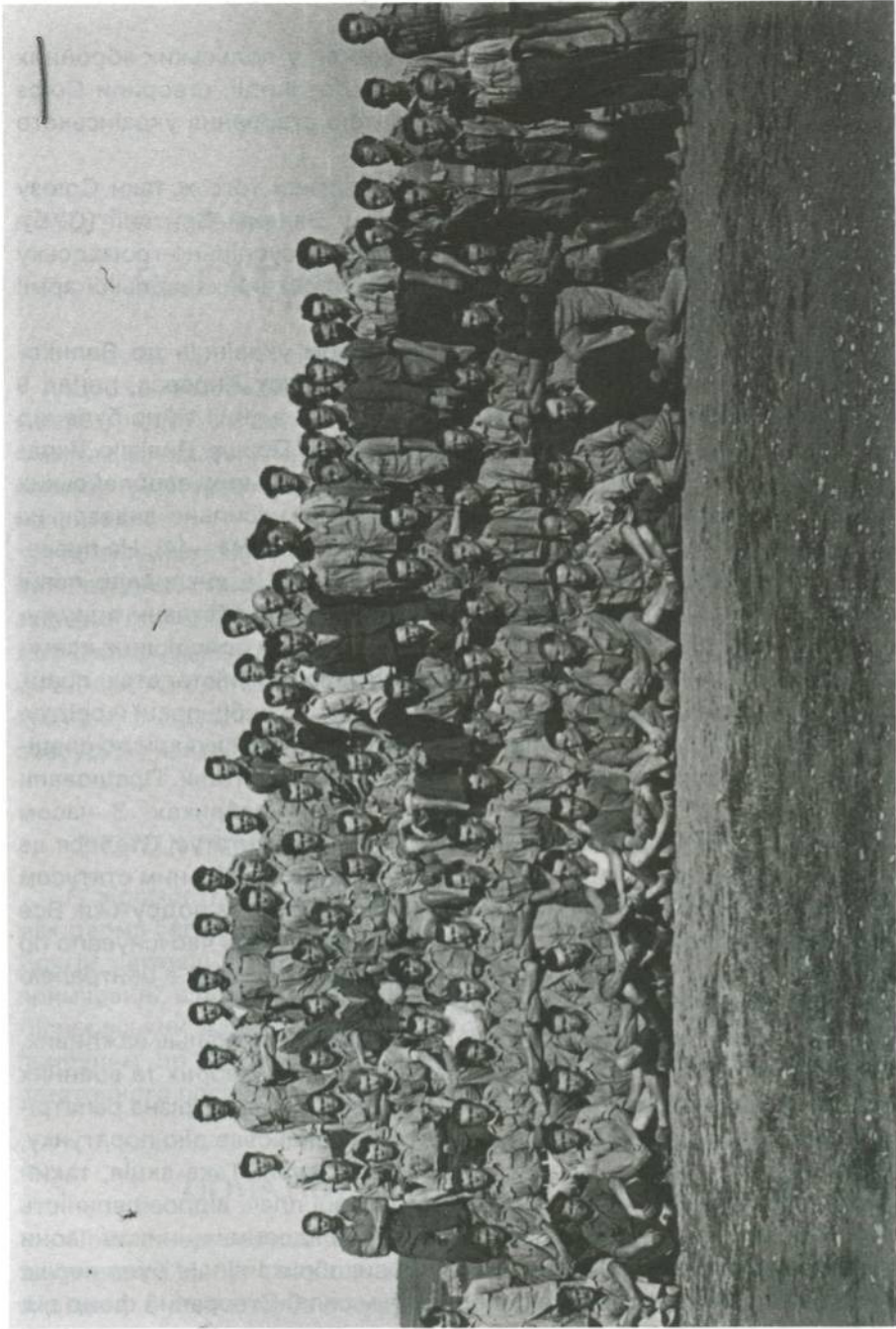
тя. Нове життя, яке розпочали ці люди, і проблеми, які зі собою привезли, не стали перешкодою чи тягарем, бо незабаром всі українці злилися в одну сильну й велику родину.

В серпні 1945 р. українські вояки, які служили у польських збройних силах (другий корпус ген. Андерса) на терені Шотландії, створили Союз Українських Вояків. Цю дату слід вважати датою створення українського організованого життя у Великобританії.

В січні 1946 року, на окремому з'їзді, з ініціативи того ж таки Союзу Українських Вояків, створено Союз Українців у Великій Британії (СУБ). Організацію зареєстровано в англійських властях як суспільно-громадську харитативну установу. Першим головою СУБ став сотник канадської армії Богдан Панчук (вже покійний).

1947—48 роки позначилися великим впливом українців до Великобританії. Серед них було коло 6 тисяч вояків корпусу Андерса, понад 9 тисяч "рімінців", себто вояків Дивізії "Галичина", яка в кінці війни була під командою ген. Шандрука і тоді перейменована на Першу Дивізію Української Національної Армії, та з 25 тисяч "добровільних європейських робітників" з різних таборів у Німеччині, яких німці насильно вивезли на примусово-невільничі роботи під час окупації України (1941—44). На превеликий жаль, до Англії прибуло заледве 600 дівчат. Це викликало певні проблеми, бо молоді військовики були змушені силою обставин одружуватися з місцевими дівчатами-англіяками. Така ситуація прискішила асиміляцію. Згідно з плянами й потребами англійського міністерства праці, тільки демобілізовані "андерсівці" діставали дозвіл на вибір праці й осідку. "Рімінців" та європейських добровільних робітників розміщували по спеціальних таборах чи гостелях на цілому терені Великобританії. Працювали вони здебільша в сільському господарстві та на фабриках. З часом англійський уряд вирішив надати "рімінцям" цивільний статус. Сталося це аж 1948 року, майже три роки після закінчення війни. З цивільним статусом збільшилася заробітна платня і можливості вибору праці та подружжя. Все відбувалося поступово, так що культурне життя ще якийсь час існувало по таборах. Промотором всього життя були місцеві відділи СУБ з централею у Лондоні, які діяли в більших чи менших містах.

Нові обставини створили нові проблеми. Однією з найбільш важливих, з якою зустрілася українська громадськість, була доля хворих та воєнних інвалідів. Їм грозило повернення до Німеччини і в тих часах грізна репатріяція до СРСР. Союз Українців у Великобританії заініціював дію порятунку, зобов'язуючи своє членство підписати особисті заяви. Така акція, такий вияв братерства, гуманізму і готовість взяти на свої плечі відповідальність за долю своїх братів, заімпонували англійським урядовим чинникам і вони погодилися залишити всіх обездолених у Великобританії. Це була перша велика перемога і ствердження, що в єдності — сила! Створений фонд під назвою "Фонд інвалідів" акумулювався з часом на значну суму грошей. Згодом закуплено посілість-ферму, яку названо "Інвалідська оселя".

Дивізійники-рогатинці у таборі військовополонених в Ріміні.

Сьогодні ця посілість, як і "Кобзарівка", служить українським пенсіонерам.

З часом певна кількість людей виїхала на постійно до США, Канади та Австралії.

На превеликий жаль, у березні 1949 р. на звичайних загальних зборах СУБ, в наслідок різниці поглядів, настав поділ. Частина членства відокремилась і створила другу крайову організацію під назвою Об'єднання Українців Великої Британії (ОУВБ). Обі крайові організації існують і діють донині.

Життя вимагало багатосторонності і розгалуження, поставали, отже, вже більш специфіковані товариства: Організація Українських Жінок (ОУЖ), Спілка Української Молоді (СУМ), Пласт, Спілка Українських Учителів і Виховників (СУУВ), Об'єднання бувших Вояків Українців (ОБВУ), Українські Товариські Клуби (УТК), школи українознавства і т. д.

З розвитком суспільно-громадського життя розвинулося і релігійне: почали діяти парафії Української Католицької та Української Автокефальної Православної Церков на чолі з єпископами.

Рогатинці, які прибули до Великобританії, привезли зі собою любов до нашої Батьківщини України. Цю любов прищепили їм їхні батьки, а також народні школи, "Рідна Школа" та славна Рогатинська гімназія, читальні "Просвіти", тодішні організації та Церква. Свідомість, що треба трудитися для України, була моральним обов'язком, почуттям чести й гідності кожного рогатинця. Рогатинщина була завжди національно свідомою і патріотичною, такими були минулі покоління, такими виявилися і спадкоємці. Те все було й є стимулом нашого життя протягом довгих років проживання у Великобританії.

Для історії варто подати бодай декілька біографічних згадок про видатних рогатинців на терені Великобританії.

Отець Емануїл КОРДУБА, парох села Конюшки. Один із старших священників у таборах полонених у Беллярії, Ріміні та Англії. Переїхавши з "рімінцями" до Великобританії, віддався не тільки важкій тодішній священничій праці, але й суспільно-громадській. Був передовим діячем та промотором багатьох справ серед тих, які турбувалися долею полонених "рімінців". Член Ради СУБ, член Головної Управи ОБВУ. В українській католицькій церкві Манчестеру вмурована пропам'ятна плита для збереження пам'яті про цю шляхетну людину. Похоронено о. Е. Кордубу на загальному цвинтарі в Манчестері.

Отець крилошанин Михайло РАТУШИНСЬКИЙ, парох сіл Тенетники, Мартинів Старий і Мартинів Новий. Ділив долю й недолю побратимів-дивізійників як вояк і полонений. У Великобританії виконував священничі обов'язки серед вірних та додаткову функцію генерального вікарія Української Католицької Церкви у Великобританії. Відданий громадський діяч у громадах Брадфорду, а пізніше у Болтоні. Був капеляном комбатантської організації ОБВУ, брав

активну участь в діяльності цієї організації. На рік перед своєю смертю взяв участь у відвідинах цвинтарів в Австрії, де похоронені дивізійники. Похоронений у крипті на цвинтарі Мосс Сайд у Манчестері разом із о. Емануїлом Кордубою і о. О. Маркевичем.

Отець д-р Теодор ТИСАК, уродженець села Скоморохи, член Дивізії. Прибув до Великобританії як полонений з Ріміні. Поселився свого часу в Манчестері, пізніше виїхав до Риму на студії теології. Зробивши докторат, став священиком. Повернувшись до Великобританії, став душпастирем українських громад міст Олдгам і Аштон. Був відданий священичій і громадській праці, любив особливо працювати для молоді. Навчав релігії у школах українознавства. Часто хворів і передчасно помер. Згідно з його бажанням, похоронений між своїми вірними на цвинтарі Олдгаму.

Отець митрат д-р Іван МУЗИЧКА, уродженець села Пуків. Абсолювент Рогатинської гімназії, колишній член ПУН і Дивізії "Галичина". Написав музику до дивізійного маршу "Дивізіє, гей рідна мати". Один із перших з табору полонених в Ріміні виїхав до Риму на студії. Зробив два докторати — з теології і філософії. Поселившись у Великобританії, був довголітнім парохом у Волвергамптоні. Член Патріархального Крилосу. Голова Українського релігійного Товариства св. Софії. Ректор св. Софії в Римі, де тепер живе й працює.

Д-р Петро ЦИМБАЛІСТИЙ, уродженець села Пуків. Колишній підпільник і дивізійник. Студії закінчив у Лондоні. Голова Українського Католицького Університету, філії у Лондоні. Довголітній викладач на семінарах Українського Вільного Університету у Мюнхені. Суспільно-громадський і політичний діяч. Колишній голова і головний директор кооперативи "Нова фортуна". Довголітній голова Контрольної комісії централі СУБ.

Інж. Петро МАСЛІЙ, уродженець села Лучинці. Вихованець "Рідної Школи". Середньошкільник і гімназист Рогатинської та Стрийської гімназії. Абсолювент матуральних курсів табору полонених в Ріміні. Поселився у Великобританії. Власними зусиллями закінчив електротехнічні та електронічні студії з дипломом інженера. Займав професійний пост у "Брітіш Стіл Корпорейшин". Багато років викладав електротехніку у Норт Ліндзей Коледж оф Технолоджі. Поселившись у Скантгорпі, став першим з ініціаторів українського громадського й церковного життя. Заснував школу українознавства, був її управителем і вчителем. Як член української католицької церкви, був дяком. Найбільша його заслуга в громаді — вигнання судової справи на дозвіл розбудови приміщень і побудови просторої залі. Не меншою є теж і справа успішної петиції до англійського уряду відносно стримання викреслювання української національності в особистих виказках. Помер вліті 1994 року, похований у рідних Лучинцях. (Більше див.: Р.З., т. I, стор. 990-991).

- Майор мґр Степан СВЕРИДА*, уродженець села Пуків (вже покійний). Колишній командант Запасного полку українських військовополонених у таборі Ріміні. Включився у перші ряди організаторів українського громадського життя у Великобританії. Довгі роки був активним провідним членом Об'єднання Українців Великобританії (ОУВБ).
- Мґр Яким КОВАЛЬ*, уродженець села Липиця Долішня. Абсолювент Станиславівської гімназії. Дивізійник. Прибув до Великобританії разом з усіма українськими військовополоненими. Перейшовши на цивільний статус, власними стараннями закінчив студії в університеті Ноттінггам, одержав ступінь магістра хемії. Довголітній голова Контрольної комісії відділу СУБ в Ноттінггамі, працівник у відділі ОБВУ, член Контрольної комісії централі СУБ. Виконує також функцію голови Контрольної комісії Товариства Рогатинців Великобританії.
- Ярослав МЕЛЬНИК*, уродженець села Пуків. Як дивізійник, перейшов усі етапи воєнного лихоліття, включно з полоном у Беллярії та Ріміні. Після переїзду до Великобританії і звільнення з полону, поселився в місті Аштон. Закінчив політехніку в Гаддерсфілді дипломом інженера текстильної технології та працював у цій галузі професійно. Крім того вивчав фінансову бухгалтерію в коледжі на вечірніх курсах. Довголітній голова відділу СУБ в Аштоні. Періодичний голова Контрольної комісії відділу СУБ та відділу ОБВУ. Виховник СУМ на вакаційних таборах у Чіденфолді. Тепер голова Товариства Рогатинців у Великобританії.
- Микола СОЛОМКА*, уродженець села Пуків. Дивізійник. Поселився спочатку в Лестері, де був диригентом хору. З переїздом до Лондону зорганізував мішаний хор та диригував ним. Довголітній дяк при катедрі св. Скитальської Родина у Лондоні.
- Василь СЕМЕГЕН*, уродженець села Липиця Долішня. Дивізійник. Суспільно-громадський діяч Стокпорту. Виконував різні функції у громаді — був головою відділу СУБ, головою Товариського Клубу. Найбільше праці віддав для Спілки Української Молоді (СУМ). Тепер є заступником голови Товариства Рогатинців.
- Володимир ЦИМБАЛІСТИЙ*, уродженець села Пуків. Випускник Рогатинського педучилища. Дивізійник. Дуже відданий працівник громади Стокпорту. Довголітній культурно-освітний референт місцевих товариств, особливо ОБВУ. Голова Контрольної комісії відділу СУБ і УТК. Довголітній головний виховник осередку СУМ. Секретар Товариства Рогатинців та зв'язковий з Центральним Комітетом.
- Микола ГОРЯНСЬКИЙ*, уродженець села Липиця Долішня. Як дивізійник пережив і фронт, і полон. Після звільнення з полону включився у громадську працю в Стокпорті. Довголітній адміністратор громадського дому. Член управи Товариства Рогатинців.

- Богдан СВЕРИДА*, уродженець села Пуків. Загартований дивізійник, поселився в місті Карлайл. Довголітній громадський і політичний діяч, особливо в СУБ і ОБВУ. Скарбник Товариства Рогатинців.
- Теодор ІВАНЦІВ*, уродженець села Пуків. Дивізійник, суспільно-громадський діяч громади міста Ковентрі. Довголітній адміністратор громадського дому і всіх українських посілостей в Ковентрі. Член управи Товариства Рогатинців.
- Павло СЕНИК*, уродженець села Пуків. Дивізійник, довголітній учитель школи українознавства в Ноттінггамі. Культурно-освітній референт відділу СУБ. Голова Патріархального Об'єднання в Ноттінггамі. Член Контрольної комісії Товариства Рогатинців.
- Стелан БАНДУРА*, уродженець села Пуків. Дивізійник. Суспільно-громадський діяч у Ноттінггамі. Професійний кравець, знаний і популярний з чудового виконання священничого одягу, риз та всіх церковних вирядів. Член Контрольної комісії Товариства Рогатинців.
- Василь ГЛАДКИЙ*, уродженець села Хохонів. Дивізійник, ділив долю й недолю на фронтах і в полоні. Жив у таборі полонених у містечку Брігг, а після переходу на цивільний статус опинився у Скатгорпі. Тут включився в українське зорганізоване життя. Вклав багато праці під час купівлі й перебудови громадського дому. Довголітній голова місцевого відділу СУБ, голова Контрольної комісії відділу СУБ, УТК та ОБВУ.

ТОВАРИСТВО РОГАТИНЦІВ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

При зустрічах із різних нагод наші рогатинці виявляли бажання скликати ширший з'їзд земляків. Та якось не доходило до того. Тим часом Петро Маслій довідався, що земляки за морем почали збирати фонди й матеріали на видання Збірника про Рогатинщину. Йдучи назустріч тим шляхетним задумам Центрального Комітету "Рогатинщина" і бажаючи, щоб такий Збірник побачив світ ще за нашого життя, активні рогатинці таки з'їхалися 27 жовтня 1985 року до Ноттінггаму. Ініціаторами з'їзду були Василь Семеген, Микола Горянський і Володимир Цимбалістий. На з'їзді, що відбувся у приміщенні відділу СУБ, прибуло 34 особи. У своєму слові на відкритті ініціатор Василь Семеген підкреслив потребу вибору управи Товариства Рогатинців, яка провадила б працю представництва у Великобританії. Головою з'їзду вибрано Ярослава Мельника, заступником Василя Семегена, секретарем м'гра Якіма Коваля. Петро Маслій подав ряд інформацій про працю Центрального Комітету. Окремою точкою була доповідь проф. д-ра Петра Цимбалістого під назвою "Приятельське слово до друзів-рогатинців". Репортаж про відбутий з'їзд був поміщений у тижневику "Українська Думка", а також уривки з доповіді.

Головою Товариства Рогатинців вибрано Ярослава Мельника, в склад управи увійшли: Володимир Цимбалістий — секретар, Василь Семеген —

Перший з'їзд рогатинців у Великобританії. У першому ряді (сидять, зліва): Володимир Цимбалістий, Микола Горянський, Василь Семєгєн, проф. д-р Петро Цимбалістий, Ярослав Мельник (голова комітету), мгр Яким Коваль, інж. Петро Маслій, Богдан Сверида, Павло Сєник, Теодор Іванців.

Другий з'їзд рогатинців у Великобританії. У першому ряді посередині — о. митрат Іван Музичка.

заступник голови, Богдан Сверида — касир, Микола Горянський та Теодор Іванців — члени. Контрольна комісія: мгр Яким Коваль — голова, Степан Бандура і Павло Сенік — члени.

З'їзд прийняв пропозицію номінувати о. митрата Івана Музичку капеляном рогатинців у Великобританії та наділити проф. д-ра Петра Цимбалістого гідністю почесного голови.

Найважливішою справою тоді було зібрання фондів та матеріалів до Збірника. Відповідні заклики появлялися в тижневику "Українська Думка". В дальшому ході своєї діяльності управа Товариства вирішила скликати II з'їзд з метою кращого знайомства і сценування дружності. Отже, 31 жовтня 1987 р. відбувся цей з'їзд у Ноттінгґамі. Отець д-р І. Музичка відправив Богослуження. В офіційній частині звітували секретар Володимир Цимбалістий і скарбник Богдан Сверида. Велику і детальну інформацію-доповідь виголосив голова Ярослав Мельник. Доповідь англійською мовою мала Аделя Цимбаліста. В тому часі голова Центрального Комітету Роман Крупка поважно захворів, його обов'язки перебрав дотеперішній заступник д-р Олег Кудрик. В 1988 році одержали ми вістку, що вже зібрано певну кількість фондів, а також матеріалів. Вибрано редакційну колегію для праці над виданням Збірника під назвою "Рогатинська Земля". Наш комітет переслав на цю ціль 1,678.70 фунтів стерлінґів, що в американських долярах становило 2,947.87. Ця сума складалася з індивідуальних пожертв 58-ох рогатинців та з датків п'ятох Товариських клубів і відділу СУБ в Тормордені. На жаль, не всі рогатинці відгукнулися. Зате прикладним став інж. Петро Маслій, який зложив до фонду Центрального Комітету в США 346 дол. і до Товариства Рогатинців у Великобританії 100 фунтів стерл. В 1991 році побачила світ довгоочікувана книжка "Рогатинська Земля". На руки нашого товариства надійшло 70 примірників. З цієї радісної нагоди наше Товариство помістило довший коментар у тижневику "Українська Думка". Всі жертводавці і зацікавлені рогатинці набули цю цінну книжку. Набули її теж і любителі друкованого слова. Очікуємо 2-го тому!

ВОЛОДИМИР ЦИМБАЛІСТИЙ

ПУКІВЧАНИ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Після закінчення Другої світової війни на території окупованої альянтами Європи залишилося багато українських втікачів, які не хотіли вертатися в Україну під комуністичну неволю.

Серед втікачів були і пуківчани. За всіми тодішніми можливостями, наші пуківчани роз'їхалися по всіх країнах західного світу. Деякі прибули до Великобританії. Переважно це були вояки Української Дивізії "Галичина",

Пуківчани, колишні вояки Української Дивізії "Галичина", у таборі військово-полонених у Ріміні. 1947 рік.

а також дехто з таборів переміщених осіб у Німеччині чи Австрії. Були це молоді хлопці, ніде не було ні однієї жінки. Не всі пуківчани залишилися у Великобританії, частина виїхала за океан.

У цьому списку подаємо тих, що залишилися жити тут, у Великобританії. Хрестиком позначені ті, які вже відійшли у вічність (список складено станом на 15 травня 1993 р.):

† Баглай Петро
Балюк Павло
Бандура Степан
† Горбусь Петро
† Дубанович Володимир
Іванців Теодор
Івасик Василь
† Кисіль Володимир
Кобаса Микола
Крупка Богдан
Матусяк Петро
Мельник Ярослав
† Мудрик Григорій
Онуфрик Василь

† Онуфрик Мирон
Онуфрик Петро
Рудий Володимир
Сверίδα Богдан
Сверίδα Євген
†Сверίδα Степан
Сеник Павло
Соломка Володимир
Соломка Микола
Цимбалістий Володимир
Цимбалістий Петро
† Швець Володимир
Юрків Петро

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

ЯРОСЛАВ КУЖИЛЬ З АВСТРАЛІЇ

1912-1991

Народився Ярослав Кужиль 16 жовтня 1912 року на Рогатинщині в сім'ї учителя і директора Рогатинської гімназії Михайла і Амалії Кужилів. Був він пильний і обов'язковий учень Рогатинської гімназії.

В ранні роки своєї молодости Славко був активний в рядах гімназійного Пласту та в самовиховних гуртках школи. Після закінчення гімназії матуральним дипломом і виїзду з Рогатина, студював на факультетах права і політичних наук університетів Стефана Баторого у Вільні (1932-35) і Йосифа Пілсудського у Варшаві (1935-38), закінчивши студії дипломом магістра права. Під час студій включився в ряди Організації Українських Націоналістів, в якій ревно виконував доручені йому завдання.

Після закінчення студій працював в Скарбовому уряді у Варшаві і Лодзі, де в 1941 році одружився з Наталією Смібуровською. Побоюючись переслідувань НКВД, яке вбило його батька, Славко подався через Чехію (де довгі роки перебувала родина його матері) до Німеччини і осів у Регенсбурзі. Тут продовжував свою діяльність у Пласті і ОУН аж до виїзду до Австралії в 1949 р.

В Сіднеї Славко Кужиль включився в новозорганізовані українські громадські товариства і установи та став зв'язковим Українського Пластового Сеньйорату. Ще в гімназійні роки він залюбки багато читав і це наблизило його до праці в рядах членів Наукового Товариства ім. Шевченка в Австралії. Читав і виголошував доповіді з рамени цього Товариства та брав участь у наукових конференціях. Скромний і не голосливий, завзятий і послідовний, виконував різні доручення в українській громаді в Австралії.

З Австралії відбув подорож до Америки, Канади і Європи. Був першим і останнім головою Відділу Центрального Комітету "Рогатинщина" на Австралію і Нову Зеландію. Ярослав Кужиль почував себе завжди рогатинцем і був щиро відданий рогатинській справі.

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

АДВОКАТ РОМАН БАБ'ЮК

Народився Роман Олександр Баб'юк в сім'ї адвоката д-ра Михайла і Дарії з Бачинських Баб'юків. По закінченні народної школи вчився у Рогатинській гімназії, яку закінчив іспитом зрілости в 1926 р. Студіював на факультеті права і політичних наук Львівського університету, де здобув титул і ступінь магістра права. Під час університетських студій був активним членом "Студентської секції" при Т-ві "Просвіта" в Рогатині, виконуючи обов'язки секретаря. Був також членом академічної студентської корпорації "Дніпро" у Львові.

Адвокат Роман та Ірина Баб'юки. 1938 рік.

Міг Р. Баб'юк впродовж 5 років був адвокатським конципієнтом (практикуючим помічником) в адвокатському бюро свого батька. Після успішно складеного адвокатського іспиту, за дозволом Адвокатської палати, почав самостійно виконувати обов'язки адвоката в Ковні на Волині. Згодом повернувся до Рогатина, де був адвокатом і правним дорадником аж до вибуху Другої світової війни. Під час післявоєнного перебування в Австрії був призначений альянтською окупаційною владою захищати правні інтереси переміщених осіб.

В Америці меценас Роман Баб'юк був членом українських громадських товариств і зосередився у праці серед рогатинської громади в Центральному Комітеті "Рогатинщина", в якому довгі роки виконував обов'язки члена Управи і голови Контрольної комісії. Був одружений з Іриною Дуткевич з Рогатина, яка по закінченні місцевої гімназії студювала педагогіку та опісля працювала учителькою на Рогатинщині.

Подружжя мало дочку Роману, замужню за Райні. Обидвоє є учителями.

Улюбленою розривкою для Романа О. Баб'юка був спорт — полювання. Він помер несподівано в наслідок удару серця в Нью-Йорку в 1992 р.

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

Д-Р МИХАЙЛО ПИРІГ

18 БЕРЕЗНЯ 1900 — 10 БЕРЕЗНЯ 1993

Народився Михайло в Рогатині, де, закінчивши народну школу, вступив до української Рогатинської гімназії. У вересні 1917 року, будучи учнем 5-ої гімназійної класи, зголосився до Українських Січових Стрільців.

У 1918 р. з групою УСС відбув похід на Правобережну Україну. В жовтні того ж року з двома куренями УСС М. Пиріг повернувся до Галичини і вже у листопаді був активним учасником Листопадового Чину. 1919 року включився у Зимовий похід під проводом генерала Михайла Омеляновича-Павленка.

Після війни Михайло Пиріг доповняв середню освіту в Рогатинській гімназії та в учительській семінарії у місті Гнезні, де рівночасно відбував польську військову службу. У Гнезні в 1926 році одержав семінарійне матуральне свідоцтво. Після звільнення з війська М. Пиріг короткий час учителював у Козарях, пов. Рогатин, і працював у товариствах "Просвіта" та "Луг". У 1927 р. екстерном склав матуру в Бережанській гімназії, а від 1929 р. студіював у Католицькому Університеті в Лювені, Бельгія, де в 1936 р. отримав докторат з філософії. Пізніше переїхав на працю в Берлін.

В Берліні одружився з німкенню Еммою Вестфаль, яка, працюючи у німецьких урядових установах, намагалася допомагати українцям-полоненим і вивезеним на примусові роботи ("Шлях Перемоги", 31 грудня 1992, ч. 22) та допомагала організовувати харчі і одяг упівцям. У червні 1942 р. Український окружний комітет у Бережанах найменував д-ра Михайла Пирога на пост посадника міста Рогатина, де він сповняв свої обов'язки аж до другого приходу більшовиків у 1944 р.

Опинившись у Бонні, Німеччина, д-р Михайло Пиріг працював перекладачем з німецької і французької мов.

Помер у Бонні на 93-му році життя, перед тим похоронивши дружину.

Д-ра Михайла Пирога ховали німецький священник Ян і наші отці С. Воротняк та П. Мартиняк, які сказали прощальні слова в останню дорогу. Від відділу Українського Християнського Робітничого Руху українською і німецькою мовами попрощав покійного О. Миськів, голова відділу УХРР.

ІВАН ПАДИК

ГАЛЯ КУЧМІЙ З ДРУГОЇ ҐЕНЕРАЦІЇ

Галя Кучмій, дочка Степана Кучмія з Путятинець і Марти Вінтонів, виросла в Торонті. Батьки дбали про українську освіту талановитої дівчини: вона закінчила українську вечірню школу та курси українознавства ім. Юрія Липи при Осередку СУМ, була активним членом цієї молодіжної організації. Вчилася гри на скрипці та кілька років грала в оркестрі Українського Музичного Інституту під проводом проф. Івана Ковалева. В

1973 році закінчила студії англійської мови в університеті Торонта, де одержала ступінь Honors B.A. і вирішила продовжувати студії у ділянці продукції фільмів. Вже в 1977 році одержала ступінь "B.F.A. in Film & Television" в університеті Йорк. Її фільм "Streetcar" ("Трамвай") здобув нагороду Канадської Національної Виставки "CNE" та був визнаний найкращим

студентським фільмом. Тема фільму — несподівані зустрічі й розставання молодих українців у великому місті.

В 1978 році Галя прийняли як Director Fellow (співтовариш-директор) до Американського Фільмового Інституту у Лос-Анджелесі, де вона студіювала у Центрі Заавансованих Фільмових Студій. Повернувшись після успішно проведеного року студій до Торонта, заснувала свою власну кіностудію під назвою "Кінофільм", де випродукувала фільм "The Strongest man in the world" ("Найсильніша людина світу"). У фільмі представлено коротку циркову кар'єру Михайла Свистуна, українського поселенця в Канаді, який виступав як силач та здобув собі таку назву. Нарратором фільму був знаний голівудський артист Джек Пеленс, до речі, наш земляк. Цей фільм здобув нагороду "Genie", як найкращий театральний короткий фільм — "Best Theatrical Short" (1981), а також на Міжнародному фільмовому фестивалі в Йорктоні як найкраща продукція "Best Producer". Фільм користувався великою популярністю, був висвітлюваний кілька разів на канадських телевізійних мережах "CBC" (Сі-Бі-Сі), "Радіо Канада", "Rai-TV", на американській "ABC" (Ей-Бі-Сі), а також на інших міжнародних телевізійних станціях.

В 1982 році Галя випустила новий фільм, знову на українську тему, тим разом про життя і творчість Якова Майданика, маляря і гумориста, який ділив долю й долю перших українських поселенців. Яків Майданик не лише розмальовував українські церкви, але й писав листи неграмотним, заступався за своїх земляків перед працедавцями, провадив книгарню й крамницю церковних речей у Вінніпеґу, а передусім розвеселяв нелегкі гаразди людей своїми дотепними усмішками у видаваних ним гумористичних листках чи окремих книжечках. Там виступав як головний герой мудрагель Штіф Табачнюк, "манігрант", і його жінка "мизис". Фільм називається "Сміх у моїй душі" ("Laughter in my soul"). Він вийшов у канадській державній установі National Film Board of Canada (Національна Фільмова Рада Канади). Відомий канадський фільмовий артист Джан Колікос був нарратором цього фільму.

Почавши від 1983 року, Галя веде й продукує щоденну телевізійну програму "Джорнал" на Сі-Бі-Сі. За п'ять років на тому пості створила понад 50 фільмів, таких як "Евелін", "Мандела I & II", "Айзек Ньютон", "Ріо Кафе" та інші. За цю працю була два рази відзначена і представлена до нагороди "Джеміні" ("Gemini"). Її запросили висвітлити свої фільми на Міжнародній Телевізійній Конференції "Інпут" в Іспанії. У 1987 році вона стала продуцентом і керівником іншої програми на Сі-Бі-Сі — "Man alive" ("Жива людина"). Тут постали такі фільми: "Story of a torturer", "Angels" та пізніше "Millennium" ("Тисячоліття") — фільм про Хрещення України, а радше про непохитну віру українців, котрі зазнавали страшних переслідувань за своє справді чоловіколюбне християнство. Тут представлена проща Володимира Денисенка — маляра-іконописця до місцевостей, де жили й працювали його предки, теж малярі-іконописці. При тому показано

ще офіційні паради імперіялістичних советських можновладців та таємні святкування "Церкви у катакомбах".

Англомовні канадські часописи висловлювалися дуже прихильно про цей одногоднинний фільм: монреальська "Газетт" підкреслила, що "не обов'язково бути українцем, щоб сподобати собі фільм "Мілленніум" і навіть полюбити універсальність підходу до проблем буремної тисячолітньої історії України".

Українська громада Торонта виявила Галі признання і вдячність за цей небуденний фільм: у січні 1989 року на святковому бенкеті з нагоди 22 Січня — свята української державности — Конгрес Українців Канади нагородив Галя пропам'ятною таблицею.

Згодом Галя Кучмій одержала престижеву стипендію "Asia Pacific Fellowship" і два місяці працювала у Китаї з фільмовими й телевізійними працівниками та була особливим дорадником-інструктором для "Beijing Broadcasting Institut". Галя Кучмій є членом управи катедри Українських Студій при Торонтському університеті.

Рогатинці горді на свою землячку, радіють її успіхами та очікують від неї ще не одного фільму.

МАРІЯ ГОЛОД

ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ ДУШІ

Пам'яті Лідії Кудрик-Прокопович

В останній день 1967 року за Юліанським календарем, а 13 січня 1968 р. за Григоріянським, перенеслася до небесної батьківщини Лідія Ольга Прокопович з роду Кудрик — невіджалувана дружина о. Івана і мати Іриня, добра невістка, люблена всіма сестра, братова і швагерка, сестрінниця і племінниця багатьох родів, їмость-паніматка у Дірборні, Мишиґен, глибоковіруюча, справжня християнка, людина багатьох чеснот і небуденних прикмет.

Лідія Кудрик-Прокопович народилася в Рогатині 1909 року в родині о. Теодосія, пароха і декана Рогатина, та їмості Ольги зі Сполітакевичів Кудриків. Була найстаршою з усіх шестеро дітей родини. Вчилася в Рогатинській гімназії і після успішної матури студіювала у Вищій торговельній школі у Львові. Маючи гарний голос (сопрано) та вроджений нахил до музики, брала також лекції співу у проф. П. Заремби з Львівської консерваторії. Ще в гімназійні роки Лідія була надзвичайно активною в самодіяльних гуртках молоді — у Пласті, де виконувала також обов'язки курінної, та особливо у хорових ансамблях як передова солістка. Згодом стала помітним членом рогатинської світської і церковної громадськості, беручи активну участь у товариствах студентської громади, в Союзі Українок, Марійській Дружині Жінок та Апостольства Молитви.

Одружившись в 1931 р., ділила долю свого чоловіка о. Івана Прокоповича спочатку в Україні, а від 1944-го — на скитальщині, пізніше, від 1949 р., — в Америці.

Похоронні відправи і похорон відбулися 15, 16 і 17 січня 1968 р. з похоронного заведення Андрія Градовського до церкви св. Архангела Михаїла у Дірборні і на цвинтар Святого Гробу. В похоронних відправах взяли участь численні священики у присутності єпископського делеґата Високопреподобного отця прелата Володимира Паски і під проводом Високопреподобного отця шамбеляна Михайла Бохневича. Присутні були Впр. о. шамб. Дмитро Гресько, о. Мирослав Харина, головний предсідник СУК "Провидіння", о. ігумен Іннокентій Лотоцький, ЧСВВ, о. декан Юліан Габрусевич, о. декан Еміліян Масич, Всечесні і Преподобні отці Юрій

Жидан, Володимир Гавліч, Патрикій Пащак, Юрій Боднар, Іван Лазар, Василь Яремак, Андрій Трешневський, Микола Дубицький, Тарас Дурбак, Роман Бялецький, Вейн Ручгі, Ізидор Нагаєвський, Іван Оришкевич, А. Биковець. Лицарі Колюмба, Апостольство Молитви та допомічні Сестри проказували вервиці у похоронному заведенні.

Зворушливі проповіді виголосили о. Іннокентій Лотоцький і о. шамб. Михайло Бохневич.

Співали чоловічий хор "Трембіта" під керівництвом Ярослава Филипова і церковний хор парафії св. Михаїла під керівництвом Ольги Соловій. У похороні взяла участь велика кількість членів родини, приятелів та парафіян. Окремі люди та представники організацій висловили співчуття родині і зложили пожертви на Український Католицький Університет в Римі в пам'ять дорогої покійної, а також на Служби Божі.

За старим українським звичаєм відбулася тризна для учасників похорону, яку приготували ревні парафіянки. Під час тризни прочитано

спеціальний лист від Преосвященного Кир Ярослава Габра, а крім того згадувано покійну в численних промовах. Тризною проводив д-р Володимир Чавс.

* * *

У Євангелії сказано: "Господи, Ти дав мені п'ять талантів, — ось я придбав других п'ять талантів" (Матей, 25, 20). Лідія Ольга одержала багато талантів, як і кожна людина одержує їх при своєму народженні. Але вона мала ще один, винятковий талант, — дар Господній, яким обдаровані лише дуже нечисленні люди. Це був надзвичайний дар приязні.

Від наймолодших років виявлявся цей дар усюди: вдома, у родині, в школі, у праці, в подружньому житті, під час погідних і веселих днів молодости, у непевності війни і скитання, в різних краях і в різних відносинах, в часі журби і в часі спокою, у щоденному житті, під час недуги, що вкоротила їй життя... Здається, що там, де ступала нога Лідії, приходила з нею приязнь. Приязнь — ніби ніжна квітка, яку треба плекати й дбати про неї, щоб вона розцвітала, розросталася і постійно приносила плоди. Як це гарно виходило в Лідії! Люди, які колинебудь зустрічалися з нею, засвічувалися самі цим сяйвом приязні, що випромінювало з її лагідної усмішки, з рухів працьовитих рук, з повсякчасної готовості вислухати людські клопоти, розвеселити, підкріпити, вибачити, разом посумувати, разом повеселитися...

Так набувала собі покійна Лідія приятелів упродовж цілого свого життя, на все своє життя, на час своєї затьяжної недуги, своєї смерти, свого похорону. Здається, що це не сльози зросили її могилу і не квіти вкривали замерзлу землю, а людська приязнь ластівками злетіла, солов'ями співала, лебедями приплила, щоб цю незвичайну голубку взяти на свої крила і занести в небесний рай. На таких душах процвітає Господня святиня!

("Недільний дзвін", бюлетень української католицької церкви св. Михаїла у Дірборні, Миш., ч. 4, 21 січня 1968 р. Передруковуємо з деякими уточненнями і скороченнями).

ДІЯЛЬНІСТЬ КОМІТЕТІВ

Д-р ОЛЕГ КУДРИК

ПЕРШИЙ З'ЇЗД РОГАТИНЦІВ

З пожовклих листків і записок

Маючи в пам'яті гарні, виповнені працею часи на рідній землі, рогатинці виявили ще раз свій організаційний хист і запал до громадської праці, скликаючи свій Перший з'їзд в Нью-Йорку 16-17 травня 1959 р.

Перед з'їздом стояли два великі завдання: згадати славне минуле цієї частини нашої землі, віддати пошану піонерам народного і релігійного життя, зокрема основникам української гімназії в її 50-ліття, і задокументувати це славне минуле в ювілейній книзі. А крім того згуртувати всіх рогатинців для дальшої громадської праці, якої не можна переривати на чужині.

Після порозуміння з більшими осередками скупчення рогатинців, у Нью-Йорку оформився Діловий комітет з'їзду в такому складі: голова — Іван Поритко, заступники голови — Роман Крупка, інж. Віктор Вакуловський, мгр Ольга Павлів-Калина, секретарі — Володимир Мелько і Олександр Білан, скарбники — Лев Чубатий і Ярослав Пастушенко та організаційні референти — д-р Василь Вишиваний і мгр Роман Баб'юк. У з'їзді, що ним проводила Президія на чолі з дир. Іваном Поритком, взяло участь понад 200 осіб. У почесній Президії були професори Ірена Чолій-Левчук, Ярослава Сосенко-Острук, дружина останнього директора Рогатинської гімназії Ганна Дмитерко-Ратич та громадські діячі з часу заснування Рогатинської гімназії: д-р Семен Демидчук та д-р Віктор Пацлавський, які виголосили під час з'їзду доповіді про заснування тієї славної середньої школи в Рогатині.

Привітання з'їздові надіслали професори Микола Угрин-Безгрішний, Юліан Каменецький, Степан Глушко, Іван і Надія Вербяні, Петро Бігус з Канади, адвокат Роман Шенкірик з Австралії, д-р Ілля Витанович з Чикаго, о. монс. Дмитро Гресько, о. Богдан Смик і багато інших.

Перед з'їздом в церкві св. Юра була відправлена Служба Божа з Панахидою за померлих. Богослуження відправили о. Іван Червінський та о. М. Кекіш. Співав принагідний хор рогатинських учнів під проводом рогатинця п. Онуфрика, а Апостола відспівав, як колись у Рогатині, зворушливим голосом ред. Василь Вергун.

Учасники Першого з'їзду рогатинців, що відбувся у Нью-Йорку 16-17 травня 1959 року. У першому ряді (зліва): перший — м-р Роман Баб'юк, десятий — Іван Поритко, чотирнадцятий — д-р Олег Кудрик; у другому ряді перший зліва — Роман Крупка. Всі вони виконували обов'язки голови Комітету "Рогатинщина".

У суботу ввечері, 16 травня, в рамках з'їзду відбувся "Баль рогатинців", а другого дня з'їзду відбувалися окремі сходина колишніх учнів та громадян повіту. Відбувся також бенкет, яким проводили д-р Олег Кудрик і д-р Василь Вишиваний. Свої рогатинські спомини під час бенкету розказували дир. Йосип Гірняк, д-р Роман Осінчук, ред. Іван Керницький, Михайло Лялька з Рочестеру, адвокат м-р Роман Баб'юк, Микола Куций, Василь Мацук, д-р Степан Стек та інші.

З'їзд схвалив приготувати та опублікувати Пам'яткову книжку про Рогатинщину, вибравши для цієї мети окрему редакційну колегію у складі: ред. Василь Вергун, Володимир Гірняк, інж. Віктор Вакуловський, Ярослава Сосенко-Острук та о. Михайло Пиріг. Схвалено також відповідні резолюції. Відспіванням національного славня "Ще не вмерла Україна" закінчено цей вдалий з'їзд, що, згідно з рішенням матуристів Рогатинської гімназії в 1934 р., був присвячений 50-літтю заснування тієї гімназії, яка під проводом визначних педагогів і заслужених громадських діячів Михайла та Івана Галушинських, оо. Павла і Теодосія Кудриків, д-ра Никифора Гірняка, Гната Мартинця, Миколи Угриня-Безгрішного, д-ра Дениса Лукіяновича, Антона Крушельницького, Михайла Кужилія, Василя Ратича, Юліяна Каменецького, Степана Глушка, д-ра Миколи Чайковського, Омеляна Бачинського, Івана Вербяного, д-ра Луки Луціва й інших, виховувала і дала українській спільноті ряд свідомих і відповідальних громадян.

Усі наради з'їзду, баль і бенкет відбувалися в приміщеннях УНДому.

МАРІЯ ГОЛОД

ДРУГИЙ З'ЇЗД РОГАТИНЦІВ

Другий з'їзд рогатинців відбувся 13-14 жовтня 1984 року на "Верховині" — оселі Українського Братського Союзу в Глен Спей. Про другий з черги з'їзд рогатинці довідалися з повідомлень у пресі та із запрошень Комітету з'їзду, розісланих на всі відомі адреси. Були побоювання, що на цей з'їзд мало хто прибуде: від першого з'їзду (1959) минуло 25 років, багатьох земляків уже немає в живих, деякі змінили місце проживання, інші і зовсім відійшли від колись жвавого і діяльного гурту.

Все ж таки на з'їзд зібралася досить численна земляцька громада. Вже в п'ятницю, 12 жовтня, увечорі, в ідальні "Верховини" реєстраційна комісія мала що до роботи, а в суботу і неділю — тим більше. Зареєстровано 85 рогатинців (деякі прибули вже після закінчення реєстрації), а це досить велика кількість, коли зважити, що до Глен Спей не так просто доїхати. Найдальшу дорогу зробили земляки з Індіани, їх приїхало троє: Софія і д-р Олег Кудрики та інж. Мирослав Лібер; з Торонта, Канада, прибуло двоє, з Клівленду, мабуть, теж двоє, всі інші — з Філядельфії, Нью-Йорку, Трентону, Ньюарку й інших місцевостей поблизьких штатів — Нью-Йорк, Нью-Джерсі, Пенсильванія, Огайо. Найчисленніше прибули рочестерці, адже в Рочестері, Н. Й., є, мабуть, і найбільше скупчення рогатинців на континенті Північної Америки та, мабуть, одне з найстарших поселень вихідців Рогатинської Землі.

Діючий комітет Другого з'їзду рогатинців перебрав на себе досить велику роботу, коли після смерти майже всіх членів комітету Першого з'їзду мусів починати все наново. Деяку підготовку, принаймні для видання давно запланованого збірника, виконав д-р Василь Вергун, розіславши запитники та зібравши деяку кількість вже опрацьованих матеріалів. На жаль, він помер, не закінчивши навіть збирання запитників. Однак це не спиняло членів комітету, і вони, як вже було сказано, таки довели до організації і проведення Другого з'їзду, про який і пишеться цей репортаж.

Комітет з'їзду працював у такому складі: м-р Роман Баб'юк — голова, д-р Олег Кудрик і Володимир Мелько — заступники голови, Роман Крупка — секретар, м-р Ярослав Щербанюк — фінансовий референт, Леся Угрин-Салик, Зенон Машталір, Богдан Гірняк — члени. Зв'язкові: Ярослав Кужиль (Австралія), інж. Петро Маслій (Англія).

Президія Другого з'їзду рогатинців (зліва): Володимир Мелько, Михайло Лялька, д-р Олег Кудрик, Роман Крупка, м-р Роман Баб'юк. Оселя "Верховина", Глен Спей, 13-14 жовтня 1984 р.

Реєстрація відбувалася в п'ятницю увечері та в суботу вже від год. 9-ої ранку і продовжалася майже до самого закінчення з'їзду. Реєстрацію провадили Леся Угрин-Салик та Богдан Гірняк.

Сам з'їзд розпочався в суботу, 13 жовтня, о год. 11.30 перед полуднем. З'їзд відкрив коротким словом м-р Роман Баб'юк, з'ясувавши працю з'їздового комітету, та передав дальшу програму вибраному зараз же прововоді з'їзду, до якого ввійшли: Роман Крупка — голова, Володимир Мелько і Михайло Лялька — секретарі, м-р Роман Баб'юк і д-р Олег Кудрик — почесні члени. На внесок Б. Бігуса і м-ра Р. Баб'юка устійнено членів верифікаційної, номінаційної і резолюційної комісій, до яких ввійшли: д-р О. Кудрик, Леся Угрин-Салик, В. Мелько — верифікаційна комісія, м-р Р. Баб'юк, Михайло Лялька, Марія Голод — номінаційна, м-р Мирослав Стрийський, Мирослав Шмігель, Марія Голод — резолюційна.

Роман Крупка провадив дальшою програмою з'їзду. У своєму вичерпному слові він вияснив справу видання збірника, розповівши коротко історію комітету чи комітетів, почавши від 1959 року, коли відбувся Перший з'їзд. Яюсь не йшла робота з виданням — аж після 20-ти років, тобто в 1979 році, знову зібрався гурт охочих земляків, щоб видати збірник — цим разом вже під проводом д-ра В. Вергуна. Тоді вислано запитники та заклики, реакція на них була різна, все ж таки певну кількість відповідей

одержано. По смерті д-ра В. Вергуна головування комітету видання перебрав мгр Р. Баб'юк. Зголосилися нові співробітники, вислано нові заклики, теж з різним вислідом. В даний час відгуки щораз кращі. Призбирано теж деяку кількість грошей, бо від попереднього комітету не перебрано жодних фінансів. Підібрано редактора та співробітників для самої вже стисло видавничої праці: ред. Уляна Любович погодилася бути головним редактором; з нею будуть співпрацювати мгр Фалина Любінецька та Марія Голод. Видання збірника буде патрунувати НТШ, отже все мусить бути старанно опрацьоване під оглядом історичним, географічним, стилістично-мовним. Зібрані дотепер матеріали включають вже декілька старовинних мап, географічний словник з 1899 р., деякі старі документи, спомини та історичні матеріали.

Щодо фондів, то тепер у касі є понад 3 тисячі доларів, що для видання книжки дуже мало. Отже треба працювати у двох напрямках: збирати матеріали та збирати фонди.

До привіту зголосився першим Василь Іванців, що живе у Рочестері від 1928 року. Він передав привіт від рогатинців з Рочестеру, при тому вручив зібрані від них 680 доларів як заохоту до прискорення видання збірника, та висловив деякі побажання щодо змісту, розміщення ілюстрацій і т.п.

Привітання надіслали також земляки, що вже давніше видали власні спомини, а саме Микола Новак та Осип Дячишин. Вони переслали теж деяку кількість своїх книжок до розпродажі на користь плянованого збірника. Крім того, О. Дячишин ще передав готівкою 100 доларів та пообіцяв оплатити всі сторінки про Черче. Декілька примірників споминів пок. д-ра Дмитріва передала його дружина також до розпродажі в користь збірника.

На внесок В. Іванціва та Б. Бігуса з'їзд висловив оплесками своє признание щедрим жертводавцям. Книжки розійшлися досить швидко таки зараз же поміж присутніми на з'їзді.

По полудні, коли всі підкріпилися добрим обідом у затишній їдальні "Верховини", продовжувалася програма з'їзду. Голова Роман Крупка ще раз подякував дотеперішнім жертводавцям, та закликавши вибрані комісії до праці, передав слово мгрові М. Стрийському. Мгр Мирослав Стрийський перейшов дуже коротко деякі легендарно-історичні причинки відносно самого Рогатина, згадав про новіші часи Рогатинської Землі, про працю і діяльність світлих і незабутніх діячів, як о. Йосиф Яворський, о. Омелян Ваньо, о. Степан Городецький, оо. Павло і Теодосій Кудрики та їхнє спільне діло — Рогатинську гімназію. При тому назвав ще ряд інших священиків та діячів з Рогатинського повіту, а їх було дуже багато — справжніх патріотів, невсипущих працівників для добра народу.

Збірник, на його думку, повинен охоплювати такі періоди: від найдавніших часів до 1914 року; до 1918 року: спалення Рогатина, визвольні змагання; до 1924 року, коли Галичина перейшла під мандат Польщі на дальших 15 років; до 1931 року: паціфікація, розв'язання гімназії; до 1939 року: початок Другої світової війни; німецька окупація та більшовицька

дійсність. При тому він запропонував схему, за якою треба б подати фактичний історичний стан, попри веселі чи сумні, чи, може, характеристичні для даного часу спомини.

Над поданою періодизацією відбулася досить жвава дискусія, при чому додано декілька доповнень, що, одначе, не зміняло ні в чому намічених точок.

Наприкінці доповіді мгр М. Стрийський подав декілька знаменних подій з часів його перебування в Рогатині як адвоката (1937-1944 рр.), таких як справа паски Рудого з Путятинець, справа Онуфрикових бджіл в Пукові та пригоди знаного на цілий повіт рогатинського крутія Бронка Конопади. На такому веселому тоні адв. М. Стрийський закінчив своє вичерпне слово, а це, мабуть, заохотило присутніх до складання чи зголошення датків на збірник, так що зібрано понад 4 тисячі доларів таки зразу, на залі.

Д-р Олег Кудрик підсумував дотепер сказане та ще подав декілька думок щодо відпоручників-зв'язкових, грошових збірок, праці над матеріалами.

На запитання присутніх про кошти видання, передбачуваний обсяг книжки і все, що має відношення до такого проекту, відповідав голова з'їзду Роман Крупка. Він вияснив, що при теперішніх цінах, коли сторінка друку коштує найменше 30 доларів, та при наших не дуже то світлих фінансових ресурсах, не можна сподіватися дуже об'ємистого видання, тим більше, що це треба оплатити кошти оправлення, ілюстрацій і т.д.

Михайло Лялька вказав, що треба видати більший за обсягом збірник, бо шкода буде призбираного матеріалу, а цей ще не ввесь, якого сподіємось. Необхідно теж писати про рогатинців в Америці.

Декілька присутніх висловили думки, що можна видавати збірник частинами і, продавши перші, оплачувати наступні, не забуваючи при тому про дальше збирання фондів.

На пропозицію верифікаційної комісії, яка ствердила зареєстровану кількість управнених присутніх, приступлено до вибору управи Центрального Комітету "Рогатинщина". Номінаційна комісія запропонувала такий склад: голова — Роман Крупка, заступник голови — д-р Олег Кудрик, секретар — Володимир Мелько, фінансовий референт — мгр Ярослав Щербанюк. Члени: Леся Угрин-Саляк, Зенон Машталір, Мирослав Шмігель. Контрольна комісія: мгр Роман Баб'юк, Богдан Бігус, Михайло Лялька. Запропонований склад присутні прийняли оплесками.

Згадано однохвилинною мовчанкою всіх померлих земляків-рогатинців, яких ми, може, вже і не пам'ятаємо, але вони були найкращими із найкращих. Ще відбулася спільна світлина в садку "Верховини", що вже був встелений пожовклим листям та при теплому промінні сонця здавався килимом княжих теренів Настасі Чагрівної або султанських палат Насті Лісовської-Роксоляни...

На тому закінчено пообідні наради, щоб могли вже о год. 6.30 вечора скористати із щедрости Братського Союзу, який погостив нас коктейлем і

перекускою ще перед нашою спільною вечерею. Всі радісно гомоніли, згадували різне та пригадували себе іншими. Я, мушу признатися, не мала клопоту пізнати своїх двох товаришів з першої кляси — Мирошка Баслядинського і Василька Андрейціва. І вони теж мене впізнали, ми ще й світлину собі зробили. З деякими не йшло так гладко, але якось розпізналися. Сеньйором з'їзду виявився колишній війт волости Конюшки Василь Мацук. Не знати, хто був наймолодшим, бо якось не допитувалися. Всі, одначе, дивувалися, що не було жодного, ні одного-одніського Пирого! Це річ неправдоподібна, бо їх було в самому Рогатині досить багато: і міщан, і січкарів. Їх і в Америці не бракує, та якось на з'їзд ніхто не приїхав. Зате виявилось, що одним з рогатинців є голова Українського Братського Союзу Іван Олексин, про це він з гордістю заявив під час вечірніх привітань.

Крім згаданого вже голови УБС І. Олексина, склали ще свої привітання під час спільної вечері місцевий парох о. Осадца, який теж проводив молитви, та п. Єйна від Українського Народного Союзу.

Вечірню програму вивповнив д-р Олег Кудрик своєю програмовою доповіддю. Він спинився докладніше на двох визначних членах роду Рогатинських — Юрієві і Богданові та на дуже незвичайній, може і найбільш визначній уродженці Рогатина Насті Лісовській-Роксолянці, султанші великого турецького царства в XVI столітті. Доповідь д-ра О. Кудрика викликала оплески і захоплення.

Відчитано ще декілька привітів: від родини о. Кіржецького, від Ярослава Кужиля з Австралії, Петра Маслія з Англії і від д-ра Михайла Пирого (званого Цюньо) з Німеччини — принаймні хтось із Пирогів озвався... Наприкінці проголошено резолюції з'їзду.

У мистецькій програмі вечора виступали співак Ігор Раковський при оркестрі Богдана Гірняка, мистець Зенон Голубець з коломиїками і жартами та інші. Під час програми відбувалися справжні "мандрівки народів" поміж столами: так хотілося з кожним привітатися, погомоніти — чи то про минуле, чи про теперішнє, а вечір такий короткий...

У неділю вранці зібралися ми у прегарній дерев'яній церковці, де парох о. Осадца відправив Службу Божу, а потому ще Панахиду за всіх спочилих "дочок і синів Рогатинської Землі", що дало мені змогу спом'янути мого батька, який спочиває в Юнашкові, моїх прадідів і прапрадідів — давніх священиків у Підгородді, Болшівцях, Серниках Горішніх, різних свояків, а також моїх найближчих, що їх кості лежать вже навіть не в рідній землі... Після Богослуження ще одна велика світлина — це радше цілий ряд світлин. З апаратами крутяться різні земляки, але головний фотограф — Лесь Соловій, пуківський попович. Він ставить усіх рогатинців в один довгий ряд, ніби на військову муштру... Всі потому гостяться у знайомих, що мають тут свої літні дома або навіть живуть постійно. Мені кажуть, що тут є досить велика громада постійних мешканців, серед яких не бракує і земляків-рогатинців.

Багато із нас збирається у Романа Крупки: нас годує і напуває не тільки старша генерація Крупків, але й середуца і молодша. Коли ж

з'являються мої діти з Філядельфії — Реня (справжня, мабуть, одна з останніх, уродженка Рогатина!), Олег і маленька Маріяшка, то найкраща забава відбувається на гойданці, на зеленому подвір'ї, де дві підростаючі Крупківни забавляють маленьку Маріяшку.

Потім ще спільний обід на "Верховині" та швидке закінчення з'їзду, бо час тікає, а дорога далека. Ще приспішені наради новообраного комітету, кілька заключних слів голови, прощання, обіцянки, обійми і поцілунки. Всі собі близькі, рідні і дорогі, аж дивно, що може зробити соняшна осіння погода, чарівна гірська околиця, привітне приміщення і гостинність!

Я виїжджаю з почуттям вдовolenня, що могла побувати тут поміж цією земляцькою громадою, де лише кілька знайомих облич було на початку, а тепер уже всі близькі, добре знайомі. Тож мушу виявити свою вдячність усім тим, що якимось причинилися до моєї присутності на з'їзді рогатинців. Передусім це добрі і дорогі мої свояки Соня і Олег Кудрики, що мене довго намовляли їхати; це Комітет, який запросив мене на цю зустріч; мої приятелі з Торонта два Богдани, що везли мене на цю далеку "Верховину"!

Дякую, вам усім, дорогі земляки, за гарні години, проведені з вами!

Заставка "Трєбника". Стрятин, 1606.

Д-р ОСИП КРАВЧЕНЮК

РОГАТИН

Доповідь, виголошена на з'їзді рогатинців 8 червня 1991 р. у Глен Спей

Дорогі рогатинці! Мені надзвичайно приємно бути тут з вами й розказати вам коротко про те, чому і як я, подолянин і тернопільський "кавун", попав між вас, дочок і синів славної Рогатинської Землі, ба навіть удостоївся великої почеси бути сьогодні вашим доповідачем. Хоч я за професією германіст і літературознавець, а історія є моїм побічним предметом, я, правду кажучи, завжди віддавав більшу частину свого серця цьому останньому предметові. Це, мабуть, тому, що я бачив, що саме в цій ділянці у нас багато незораного поля та що ми постійно нарікаємо, мовляв, вороги понищили документи з нашої минувшини й на всякі способи перекручують її, щоб таким чином пристосувати до своєї загарбницької політики. В цьому є крихітка правди, але не вся правда, бо ж і ми, українці, ніколи не робили окремих заходів у напрямі збереження історичних документів чужих, неприхильних нам народів, особливо тих документів, які не промовляли в нашу користь. А проте ті народи пишуть свої історії, правдиві чи неправдиві, і не нарікають про знищення документації їхніми ворогами. Іноді мені здається що, за малими винятками, ми втратили сенс історії і не прив'язували належної уваги записуванню і збереженню для прийдешніх поколінь інформацій про минувшину нашої Батьківщини, радісну чи сумну.

Я не хочу прикидатися песимістом, бо, ніде правди діти, ми маємо своїх Костомарова, Антоновича, Грушевського, Багалія, Крип'якевича, Кордубу, Томашівського, Оглоблина, Прицака та ряд інших істориків, яким завдячуємо все те, що тепер знаємо про себе, про наш народ і взагалі про Україну. А проте ще багато залишилося незаписаного й недослідженого, от хоч би історія окремих частин нашої великої Батьківщини, її округ, міст, містечок і сіл і при тому також життєписи людей, які творили цю історію. Аж страшно подумати, як дуже мало в нас мемуаристики-споминів із "временних літ", як багато прецікавого матеріялу до нашої історії пропало безслідно тільки тому, що нам бракувало людей, які хотіли б розказати чи записати те, що тут називають "орал гісторі", усною історією, дуже важливою частиною чи пак основою писаної історії. Правильно це чи

неправильно, фактом є, що мені все здавалося, що писання історії країни треба починати від історії її найменших клітин, а не навпаки. Ось чому десь під кінець 1950-их років я носився з думкою написати історію мого рідного міста Тернополя і його околиць. Працюючи бібліотекарем у Колюмбійському університеті, я почав там і в Нью-Йоркській публічній бібліотеці розшуки у цьому напрямі. Нелегке це завдання, бо ж тут чужина, але з перспективи часу можу сказати, що не зовсім безуспішними були мої намагання відгребати із припалих порохом і подекуди майже спорохнявілих десятків чи сотень книжок інформації, потрібні для здійснення мого задуму. Я записував їх на карточки, а коли бракувало часу, бо вже замикали бібліотеку, я віднотував, де ці інформації можна знайти. На жаль, не все! Хоч як багато років минуло від того часу, добре пам'ятаю, що часто мої розшуки йшли мені на нерви, бо замість інформацій про Тернопіль, мені попадали в руки матеріали про інші галицькі міста, переважно про Рогатин. Принагідно я робив нотатки також про них, хоч і не думав писати про них окремих праць. Коли я сказав, що матеріали, на які я натрапив під час моїх розшуків, відносилися переважно до Рогатинщини, то це ніяке перебільшення, ані не чемність з мого боку з нагоди цього з'їзду. Це факт! Для прикладу згадаю інформації про повстання Мухи 1490 року, про Настю Лісовську-Роксолянну (їй ставлять тепер пам'ятник), про Стратинську друкарню, про Богдана Рогатинського — власника Рогатина, про братів Юрія й Івана Рогатинців, про шляхту Рогатинщини (Цецилів, Обельницьких, Кунашевських, Стреченовичів-Жовчівських, Підмихайлівських, Явецьких), про родини Балабанів і Свистільницьких, далі про "Липицьку культуру", археологічні знахідки в Липиці Долішній, про відкопання кам'яної фігури "Світовіда" тощо.

Ви, діти Рогатинщини, повинні гордитися своєю вужчою батьківщиною, бо справді, крім Львова, ледве чи яке інше галицьке місто згадується в історичних матеріалах частіше, ніж Рогатин. Виглядає, що не випадковою була приповідка "Рогатин — другий Львова побратим", а Ян Сас-Зубрицький писав, що в давнину Рогатин мав велике значення як під промисловим і торговельним, так і під оборонним і фінансовим оглядом. Багато із згаданих мною матеріалів ви знайдете у збірнику "Рогатинська Земля", але, на мою думку, не менше залишилося ще до відгребання із забуття, і це треба конечно зробити.

Минали роки, і призбирані мною карточки з інформаціями про Рогатинщину лежали в моєму архіві. Надії використати їх колись були малі, бо постаний в 1959 році Центральний Комітет Рогатинщини помітно сповільнив свою діяльність в наслідок відходу у вічність декого з його чільних членів або через недугу інших. Тим часом, я, не припиняючи своїх принагідних розшуків з історії Тернополя та інших галицьких міст, перекинувся на діяспорну регіоналістику — спершу загальну, як от про українські громади в Шенандоа, Олифанті, Скрентоні, Вілкс-Беррі й Шамокіні, а потім на спеціальну, в яку входили наші емігранти з окремих галицьких повітів.

Саме тут повторилася та сама історія, що її я пережив при нагоді розшуків за матеріалами до історії галицьких міст. Як там, так і тут домінував Рогатин, і це тому моя перша праця із спеціальної діаспорної регіоналістики була присвячена емігрантам з Рогатинщини.

Переглядаючи річники "Народної Волі" на мікрофільмі і "Свободи" в оригіналі, я прийшов до висновку, що емігрантів з Рогатинщини можна знайти чи не в кожному місті Америки. Спершу мені видавалося, що осередком їхнього скупчення був Піттсбург, де існувало окреме товариство "Рогатинщина". Однак дальші розшуки показали, що американським Рогатином є Рочестер, де велика українська громада майже в цілості походить з Рогатинського повіту. В Рочестері існував Комітет Рогатинщини, а крім нього працювали там окремі комітети сіл Путятинці, Липиця Долішня, Конюшки, Обельниця і Дібринів. Кожний із цих комітетів допомагав Рогатинові і відносним селам, збираючи фонди на "Просвіту", на "Рідну Школу", на будову народних домів тощо. Не можна не згадати також Рогатинського комітету в Ньюарку, Нью-Джерзі. Саме до цього комітету в перші повоєнні роки звертався професор Михайло Кужиль, директор Рогатинської гімназії, за допомогою для тієї славної установи. Також туди вислала в перші двадцять роки лист-прохання про допомогу старшина "Рідної Школи", очолювана професором Миколою Угрином-Безгрішним. До цього листа була долучена окрема карточка із зображенням будинку Рогатинської гімназії і з таким віршем:

*Повітова в нас окраса,
Рогатинська "Рідна Школа",
Є будинок, є дітвора,
Села свідомі довкола...
В них гуртки працюють пильно,
Розуміють рідну справу,
Що лиш треба "Рідній Школі",
Радо їй дають на славу.
Зміркували вже причину
Наших злиднів і недолі,
Всі погоджуються в цьому:
Наш рятуюнок в "Рідній Школі".*

У передвоєнні роки Рогатинщина видала, або в ній працював цілий ряд визначних культурно-освітніх і суспільно-політичних діячів, відомих далеко поза межами повіту. Їх список надто довгий, щоб його тут подавати, а крім того я боюсь поминути когонебудь. Також тут, в Америці, рогатинці залишили в минулому свій відбиток на житті окремих громад, а то й всієї спільноти, як от Дмитро Галичин з Дичок, Володимир Гавриляк з Данильча, Василь Іванців і Юлія Батрак-Січинська з Путятинців та багато інших. Їхні ряди поповнилися цілим легіоном нових емігрантів-рогатинців, які вносять свій вклад у наукове, культурне, політичне й суспільне життя українських

громад в Америці. Подібно мається справа з рогатинцями поза межами Сполучених Штатів Америки, зокрема в Канаді, Англії і Австралії. Їхнє життя і діяльність треба ще дослідити, і я вірю, що про це будуть відповідні статті в наступному томі збірника "Рогатинська Земля".

Мене особисто єднало з Рогатинщиною мало. У передвоєнні роки мої інформації про Рогатин обмежувалися тим, що з моїм приходом до Тернопільської гімназії "Рідної Школи" її залишив (хіба не через мене!?) доточасний директор, відомий вам усім професор Михайло Кужиль, а на його місце прийшов також відомий вам директор Омелян Бачинський. Багато розказував нам про свою працю в Рогатині д-р Никифор Гірняк, і я добре пригадую собі, що саме він заохочував нас користуватися "Граматиною української літературної мови", виданою професорами Миколою Угрином-Безгрішним і Антоном Лотоцьким. В 1943 році я двічі обороняв барви тернопільського спортивного товариства "Поділля" проти рогатинської "Роксоляни". Мої знання про Рогатинщину помітно збільшилися вже на еміграції, де я мав приємність познайомитися й подружити з численними рогатинцями, переважно студентами і спортсменами. Однак зворотним пунктом у моєму знайомстві з Рогатинщиною вважаю мою дружбу з господарем цієї прекрасної оселі, головою Українського Братського Союзу Іваном Олексиним. Не одну тему ми з ним обговорили під час його відвідин у мене, при чому головною точкою наших розмов були завжди Збірник Рогатинщини й усякі пов'язані з його виданням гаразди. Я до сьогодні не знаю, як це сталося, що незабаром після однієї візити І. Олексина до мене потелефонував д-р Олег Кудрик. Хоч я не знав д-ра Кудрика особисто, наша перша розмова клеїлась, немов би ми були давні знайомі. Допоміжним фактором при цьому було, либонь, те, що нас обох цікавила регіоналістика. В додатку д-р Кудрик виявився не абияким дипломатом і так промовив мені до серця, що я рішився включитися у справу піднайдення і опрацювання деяких матеріалів до першого тому збірника "Рогатинська Земля". Минали дні, тижні, місяці, і ми підтримували з собою листовний контакт. Добре пригадую собі, що під час однієї нашої телефонічної розмови я заявив йому, тим разом більш конкретно, ніж раніше, що приступаю до співпраці, якщо він займеться дальшим піднайденням і остаточним редагуванням матеріалів, мовляв, без цього збірникові не бути. У той час я вже мав докладні інформації про д-ра Кудрика, про його загальну ерудицію, а зокрема про його знання бібліотечного діла, абсолютно конечного в праці над регіональними збірниками. І так я порогатинщився! Наше кількарічне листування творить у моєму архіві тепер окрему папку; я переборю початкові труднощі з розшифруванням почерку письма д-ра Кудрика і тепер читаю його листи без найменших перешкод.

Не применшуючи заслуг інших членів Центрального Комітету "Рогатинщина", його відділів, редколегії та зразкової співпраці усього членства Комітету, я вважаю благословенною ту хвилину, коли д-р Кудрик взявся за розшук матеріалів, писання окремих статей, а понад усе координацію

усього видання Збірника. Його поїздки по світі, контакти з головними книгозбірнями світу, його незаперечне знання Рогатинщини, скрупульозність, з якою він допильнував праці над кінцевою підготовкою матеріалів та, нарешті, його аристократичний такт у відношенні до співробітників — усе це дало в результаті об'ємисту книгу, якою повинні гордитися ви та всі рогатинці в діаспорі і на рідних землях. Бо вона, ця книга, є, якщо не найкращим, то, безперечно, одним із найкращих регіональних збірників, які дотепер появились під фірмою Наукового Товариства імени Шевченка.

З власної багаторічної практики я знаю, якою тяжкою є праця в ділянці регіоналістики. Вона починається звичайно тим, що досить широке коло людей обіцяє свою співпрацю та "щось написати". З бігом часу, однак, коли треба конкретно приступити до діла, те коло помітно зменшується і кінець-кінцем весь тягар праці спадає на малесенький гурток людей, якщо не на одиницю. Так було з усіма регіональними збірниками, так було і з Рогатинщиною. Я сам, як п'яте колесо у возі, звертався до моїх товаришів-рогатинців з проханням піти до бібліотеки й відписати чи відфотографувати потрібні інформації, при чому подавав докладні дані про те, де ті інформації є. Ані одного разу я не удостоївся хоч би відповіді на мої прохання, не кажучи вже про виконання їх. Я певний, що і д-р Кудрик пережив таке протягом років. І коли він, може, деколи проти надії, довів це мамутове діло до успішного кінця, то за це йому честь і хвала. Щаслива Рогатинщина, що має такого сина й відданого їй робітника!

Поява першого тому збірника "Рогатинська Земля" — великий успіх вас всіх. Однак це не означає, що з цим прийшов час відпочивати на лаврах, що робота вже закінчена. Бо в цьому першому томі напевно трапляються неточності, недоговорення та інші недоліки, а деякі теми ще зовсім не опрацьовані. Отже, працю треба продовжувати. Я знаю, що д-р Кудрик призбирує матеріали до наступного тому збірника та що я сам долив уже туди кілька краплин. Хочу вірити, що при вашій щедрій фінансовій допомозі та співпраці пощастить здійснити цей задум, тим більше, що набутий дотепер досвід пригодиться редакторам і прискорить працю. А втім, на думку приходять ще один фактор, який промовляє за кращими, ніж дотепер, можливостями видати другий, а може й третій том збірника "Рогатинська Земля". Цим фактором є зміни, які зайшли в останні роки на рідних землях. Уживаний нами досі аргумент про недоступність джерельних матеріалів тепер у великій мірі відпадає. Нині ми можемо їх дістати або при нагоді поїздок в Україну, або навіть кореспонденційним шляхом. Щоправда, багато матеріалів з давнини Рогатинщини пропало безслідно, але й багато збереглося. Вони знаходяться, якщо не в самому Рогатині, то в архівах Львова. Маючи на увазі можливість змін на наших землях, я думаю, що ви повинні якнайскорше придбати бракуючі ще матеріали. Дуже можливо, що тут прийдуть з поміччю місцеві рогатинці, зокрема коли побачать цей перший том Збірника.

Був час, коли на регіоналістику наше громадянство дивилося згори, мовляв, кому це потрібне, хто то буде читати, шкода видавати на це гроші,

буде припадати порохом, тощо. Сьогодні знаємо, як дуже помилялися ті, хто все і завжди знали й знають краще. Ви, напевно, знаєте, якою популярністю втішаються на рідних землях еміграційні видання, зокрема регіональні збірники. Старші люди передають їх з рук до рук, а також молодь цікавиться ними, бо й вона бачить, якою брехнею годували її донедавна окупаційні власті і все більше цікавиться правдивою історією України чи її малих частин. Всі вони жадібно вичікують посилок наших регіональних збірників, і в цьому ми не сміємо їм відмовити. Тому треба подбати, щоб якнайбільше примірників першого тому збірника "Рогатинська Земля" пішло у рідний повіт, а на дальшу мету інтенсивно працювати над виданням наступного тому. Нарешті треба зацікавити нашу молодь регіональними збірниками, бо ряди старших регіоналістів проріджуються із застрашаючою швидкістю, а ті, що ще між нами, нездужають.

Дозвольте мені висловити мої найщиріші признання Редколегії збірника "Рогатинська Земля" за зразкове завершення великого задуму, а вам усім за матеріальну й моральну підтримку цього великого діла. З нагоди перших загальних зборів рогатинської "Народньої Торгівлі" її Організаційний Комітет проголосив у "Ділі" 11 лютого 1886 року відозву, в додатку до якої знаходимо такі знаменні слова: "Так горніться всі патріоти Рогатинської землі навколо своєї "Народньої Торгівлі", гарячим серцем прилетіть до того важного діла, а ціла Русь шле Вам нині сердешний привіт. Щастя Боже Вам і всім нам, щоб в нашій хаті була своя сила і правда і воля!" Ці гарні слова можна пристосувати й до сьогодення, з нагоди роздачі чи розпродажі першого тому збірника "Рогатинська Земля". Горніться і ви, діти Рогатинщини, довкола вашого Збірника, прилітайте з гарячим серцем до праці над його наступним томом. За це будуть вам вдячні теперішні й прийдешні покоління славної Рогатинської Землі. Щастя вам Боже!

ВОЛОДИМИР МЕЛЬКО

ЗВІТ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ "РОГАТИНЩИНА"

(від 1983 до 1993 року)

На початку згадаємо, що загальна праця над нашим збірником розпочалася ще в 1959 році, коли 16-17 травня в Нью-Йорку відбувся Перший з'їзд земляків Рогатинщини. Організаційний комітет того з'їзду склався з десяти осіб на чолі з Іваном Поритком, який став головою Комітету "Рогатинщина". Зібрано деякі фонди, і з них видано книжку Василя Волицького "Дещо про Рогатин і про Рогатинську приватну гімназію" (1969).

З огляду на важкі і неустабілізовані обставини членів Комітету, а також через смерть багатьох членів першого комітету, не було якоїсь замітнішої діяльності. Аж в 1977 році рогатинці зібралися і створили Ініціативний комітет, щоб таки взятися до видання збірника. Головою став д-р Василь Вергун, секретарем Роман Крупка. Розпочалася праця над збиранням матеріалів та фондів на видання. Д-р В. Вергун узяв на себе також обов'язок головного редактора. Він вислав на адреси відомих йому рогатинців запитник і обіжник про збирання матеріалів з уточненням певної схеми. На жаль, несподівана смерть д-ра Василя Вергуна знову зупинила працю комітету. Аж в 1983 році у пресі появилася закликом Романа Крупки, щоб рогатинці включилися у працю видання збірника. Зорганізувався тоді **Тимчасовий комітет** під проводом мгра Романа Баб'юка. Свою працю почали від підшукання головного редактора. Вибір впав на Ульяну Старосольську, відому письменницю й журналістку. Рівночасно увесь Тимчасовий комітет підготував і скликав *Другий з'їзд рогатинців на 13-14 жовтня 1984 р.* На ньому вибрано Центральний Комітет "Рогатинщина", головою якого став Роман Крупка. Ухвалено збирати фонди передусім поміж рогатинцями, виславши відповідне звернення, а рівночасно помістити у пресі повідомлення про відбутий з'їзд рогатинців.

В часі з'їзду відбулося теж і перше засідання Центрального Комітету — *14 жовтня 1984 р.*, на якому уточнено дальшу діяльність.

26 січня 1985 р. відбулося засідання Центрального Комітету в Нью-Йорку. Зібрані фонди дійшли до суми 9,250 дол. Повідомлення про відбутий

з'їзд авторства секретаря Центрального Комітету Володимира Мелька появилось у щоденниках "Свобода" і "Америка".

11 січня 1986 р. голова Комітету Роман Крупка звітував про створення окремих відділів нашого Комітету в Англії, Канаді і Австралії, які діють та вже розпочали акцію збирання фондів і матеріалів для збірника. Сума наших фондів виносила тоді 15,149 дол. Секретар Центрального Комітету зайнявся видрукуванням фірмових паперів, а також помістив заклик у часописах "Свобода", "Америка", "Народна Воля" про збірку фондів і матеріалів. Був також намір звернутися до наших фінансових установ про фінансову допомогу.

19 квітня 1986 р. Сума фондів Комітету виносила 15,237 дол. Зібрано тоді 170 адрес рогатинців. На цьому засіданні затверджено функцію координатора видання в особі д-ра Олега Кудрика. На членів редколегії запрошено Марію Голод і Степана Скробача. Степан Скробач зобов'язався опрацювати реєстр місцевостей Рогатинського повіту (т.зв. газеттер) з короткими інформаціями про стан, кількість населення та провідників громадського життя. Постановлено скликати **Третій з'їзд рогатинців 20-21 вересня 1986 р.**, користуючись знову приміщеннями літньої оселі Українського Братського Союзу "Верховина" в місцевості Глен Спей. Головою цієї братської організації є Іван Олексин, рогатинець з Вербиловець. Перед нарадами заплановано провести контроль господарки фондами. Підготовкою цього з'їзду мав зайнятися інж. Мирослав Шмігель.

21 червня 1986 р. Відділ Комітету Рогатинців в Англії повідомив про проведення свого з'їзду 14 травня 1986 р. Голова ЦКомітету Роман Крупка домовився з Науковим Товариством ім. Шевченка про те, що наш збірник появиться в серії регіональних дослідів НТШ. Доручено всім нашим відділам переслати до Централі повідомлення про діяльність від початку існування. Голова консультувався з Уляною Старосольською стосовно редакції збірника. Секретар Володимир Мелько помістив у часописі "Америка" допис про працю ЦКомітету та пляни скликати Третій з'їзд рогатинців 20-21 вересня 1986 р. Повідомлення про з'їзд появилися у всій нашій пресі. На цьому засіданні намічено програму й обговорено всі справи, зв'язані зі з'їздом.

6 серпня 1986 р. Голова ЦКомітету Роман Крупка повідомив про переговори з проф. Осипом Кравченюком відносно опрацювання історії Рогатинського повіту й Рогатина. Степан Скробач звітував про відбуту зустріч рогатинців у Чикаго: вибрано управу відділу та зібрано 1,730 дол.

19 вересня 1986 р. Перед Третім з'їздом рогатинців на "Верховині", Глен Спей, відбулося засідання Центрального Комітету, а також засідання редколегії збірника. Прийнято назву збірника — "Рогатинська Земля". Усталено розмір великої вісімки приблизно на 800 сторінок друку. Схвалено гонорар головному редакторові у сумі 5,000 дол. за цілість та одночасне мовне редагування. Затверджено такий склад редколегії: головний і мовний редактор — Уляна Старосольська, координатор матеріалів — д-р Олег Кудрик, члени редакції Марія Голод і Степан Скробач. Узгоджено рамовий

зміст та намічено авторів. Початок був зроблений, і це радувало всіх.

20-21 вересня 1986 р. Відбувся **Третій з'їзд рогатинців**. На нарадах представлено вже подрібні пляни редколегії, що й були схвалені з'їздом. Дописи про Третій з'їзд появились в українській пресі (автор Марія Голод).

20 червня 1987 р. Засіданням проводив у заступстві важко хворого Романа Крупки — д-р Олег Кудрик, заступник голови. Тому що була мала надія на видужання Романа Крупки, а також із-за рівночасної недуги ще кількох членів ЦКомітету, продискутовано й прийнято реорганізацію управи. Головою став д-р Олег Кудрик, заступником інж. Мирослав Шмігель, секретарем залишився Володимир Мелько, фінанси перебрав Ярослав Пастушенко. Інші члени ЦКомітету залишилися ті самі. Д-р Олег Кудрик звітував про свою поїздку до Торонта, де відбулося дводенне (5-6 червня 1987 р.) робоче засідання редколегії. Продискутовано надіслані матеріяли до збірника, призначуючи їх до відповідних розділів. У Торонті відбулася теж зустріч з громадянством, зааранжована тамошнім Комітетом рогатинців, де д-р Кудрик мав змогу говорити про працю Центрального Комітету і редколегії збірника та пляни на найближчий час.

Загальний стан наших фінансів на день цього засідання (10 червня 1987 р.) виносив 36,820 дол., що включало гроші в Нью-Йорку та по відділах. Вирішено, що жертводавці на видавничий фонд в сумі 500 або більше ам. доларів будуть окремо відзначені у збірнику включно з коротким життєписом і світлиною. Ред. Уляна Старосольська звітувала про надіслані матеріяли та їхню вартість, поділивши їх на групи. Продискутовано справу майбутнього розподілу і транспорту друкованих книжок збірника "Рогатинська Земля", щоб заздалегідь приготуватися. Обговорено справу перебрання документації нашого Комітету від хворого Романа Крупки. Перебранням документів мали зайнятися Ярослав Пастушенко та інж. Мирослав Шмігель. Д-р О. Кудрик й інж. М. Шмігель відвідали хворого Романа Крупку.

20 листопада 1987 р. На цьому засіданні ЦКомітету і редколегії голова д-р Олег Кудрик повідомив про зорганізування відділу Комітету в Дітройті під головуванням Богдана Кудрика. В Дітройті зібрано 920 дол. Д-р Кудрик звітував також про свою поїздку до Австралії, де зустрівся з головою нашого відділу м'гром Ярославом Кужилем. Виглядало, що цей відділ через хворобу і смерть членів не буде могли проявляти більшої діяльності. Секретар Володимир Мелько звітував про одержані й вислані листи. Фінансовий референт Ярослав Пастушенко реферував про перебрання й перевірку документації від хворого Романа Крупки. Виявлено все в порядку і згідно зі записами в українських кредитівках Нью-Йорку. Сальдо на день засідання виносило 24,895 дол. В загальному усі наші фонди на видання збірника дійшли до суми 37,180 дол. Дальше Я. Пастушенко подав кошторис видання збірника "Рогатинська Земля" на суму 22,500 дол. По докладній дискусії збільшено суму до 29,975 дол., додавши ще всякі передбачені й непередбачені видатки. Обговорювано оформлення книжки, обкладинку, поміщення гербу Рогатина на початку і т.п. Вирішено друкувати 750

Третій з'їзд рогатинців (20-21 вересня 1986 р.). Учасники з'їзду коло церкви після Богослуження. Оселя УБС "Верховина", Глен Спей.

Учасники Третього з'їзду рогатинців під час бенкету. Промовляє д-р Олег Кудрик.

Редакційна колегія І тому збірника "Рогатинська Земля" на одному з робочих засідань у 1988 році (зліва): Марія Голод, д-р Олег Кудрик та Уляна Любович-Старосольська. Відсутній Степан Скробач.

примірників. Прийнято й підписано оферту друкарні "Комп'ютопринт". Д-р О. Кудрик взяв на себе обов'язок написати статтю про відбуті наради Центрального Комітету і редколегії та вислати до наших часописів. На цьому засіданні вшановано пам'ять померлих рогатинців — Ярослава Щербанюка, Володимира Гавриляка, Василя Вишиваного та о. Івана Червінського.

23 квітня 1988 р. Обговорено справу статей про села Рогатинського повіту, досі зібрано інформації про 102 села. Намічено переговорити з управою оселі "Верховина" у Глен Спей справу нашого Четвертого з'їзду, що мав відбутися вже по виході збірника. Обговорено справу кольорової вкладки до збірника та ціну.

12 листопада 1988 р. відбулося засідання ЦКомітету і редколегії. На початку вшановано покійних наших землячок м-р Рому Гладку і м-р Фалину Любінецьку, про їхню смерть якраз надійшли вістки. Д-р Олег Кудрик реферував про пожвавлену діяльність наших відділів у збірці фондів та придбанні матеріалів до збірника. В часі літа відбулися три робочі сесії редколегії в домі д-ра О. Кудрика в місті Блюмінгтон. Простудійовано надіслані матеріали та підготовано до друку 240 сторінок машинопису. Переглянуто надіслані світлини та доручено м-рові Володимирові Грицинові зробити відповідні для друку репродукції. На цей час зібрано 40,711 дол., видано 10,182 дол., залишилось, отже, 30,729 дол. в касі ЦКомітету. Ці

суми охоплюють всі відділи і Центральний Комітет. Редактор Уляна Старосольська повідомила, що вже зроблено ломку в друкарні на 430 стор. друку. Вирішено, що хто зложив даток 100 дол. чи більше, одержить збірник безплатно, хто менше — мусить доплатити різницю.

11 травня 1989 р. Стверджено, що не можемо додержати назначеного терміну здачі матеріалів до друку, бо автори не виконали на час своїх обіцянок. Намічений англомовний редактор відмовився від співпраці з нами, тож мусіли знайти іншого. Ред. Уляна Старосольська звітувала, що вже зроблена ломка на 572 сторінки. Контрольна комісія зреферувала перевірку фінансів Центрального Комітету в Нью-Йорку, знайдено всі записи правильні. Гроші в сумі 29,802 дол. є зложені у наших кредитівках.

Богдан Бігус з Торонта говорив про друк святочних карток, їхній фронтний вигляд та відворот останньої картки, де буде поміщена кольорова репродукція печатки міста Рогатина. На картках будуть репродукції ікон з церкви Св. Духа в Рогатині. Тираж карток 24 тисячі, з розпродажі будуть покриті кошти кольорової вкладки до збірника. Постановлено відбути наш Четвертий з'їзд вже з готовими збірниками в руках. Усталено, щоб в Англії дати збірник усім, хто вплатив не менше 50 фунтів стерлінгів. Обговорено щойно одержаний лист від товариства "Дзвін" в Рогатині (заступник голови Олег Бойкевич) про намір поставити пам'ятник Роксоляні в Рогатині і просьбу про фінансову допомогу для тієї цілі. Доручено вислати з наших фондів 100 дол.

3 листопада 1989 р. На підставі перевірки в друкарні, яку зробив д-р Кудрик, туди доставлено 634 сторінки машинопису. Д-р Олег Кудрик повідомив, що резюме англійською мовою виконує Марта Кічоровська-Кебало.

13 червня 1990 р. Обговорювано справу стану видання збірника. Головний редактор Уляна Старосольська заявила, що закінчується складання всіх матеріалів і що вона передбачує обсяг книжки на 930 сторінок друку.

13 квітня 1991 р. Наш збірник "Рогатинська Земля", том I, вийшов з друку в лютому 1991 р. на 998 сторінках, у твердій оправі, з додатком кольорових світлин, з мапами, індексами і англійським резюме. Запрошено рецензентів написати статті про появу і цінність нашого збірника. Так звітував голова ЦКомітету д-р Олег Кудрик. Инж. Мирослав Шмігель повідомив, що він вже перебрав від ред. У. Старосольської архів і невикористані матеріали. Стан наших фінансів виказує 17 тисяч доларів, залишених на видання другого тому збірника. Ярослав Пастушенко виготовив список розподілу збірників для друкарні до прямої пересилки відборцям, а також для збереження запасу. Вже передано 10 примірників для НТШ в Нью-Йорку та два примірники для НТШ у Львові. Шість примірників переслано для товариства "Дзвін" в Рогатині на руки Олега Бойкевича. Для збереження передано більшу кількість примірників, тим буде займатися секретар Володимир Мелько. Канадський відділ застеріг

собі виключне право продажі книжок на своїй території. Передано один примірник д-рові В. Маркусеві до використання у плянованій "Енциклопедії української діаспори". Постановлено доручити збірник важливішим американським університетським бібліотекам чи архівам. Рівно ж ухвалено відбути *Четвертий з'їзд рогатинців 8-9 червня 1991 р.* на оселі "Верховина" у Глен Спей і надрукувати негайно повідомлення у пресі. Инж. Мирослав Шмігель знову зобов'язався домовитися з адміністрацією гостинної оселі Українського Братського Союзу. Усталено програму з'їзду. Відчитано листа з України від заступника голови т-ва "Дзвін" у Рогатині. Олег Бойкевич повідомив про відновлення навчання в Українській гімназії ім. Володимира Великого в Рогатині і просив допомогти фінансово та пересилкою туди книжок для гімназійної бібліотеки.

8-9 червня 1991 р. відбувся Четвертий з'їзд рогатинців. Про перебіг з'їзду появилися повідомлення в українських часописах Канади й Америки (дописи авторства Марії Голод).

9 червня 1991 р. скликано перше післяз'їздове засідання управи Центрального Комітету "Рогатинщина" таки на оселі "Верховина". Винесено на з'їзді рішення допомогти Рогатинській гімназії. Крім того управа прийняла за свій найближчий обов'язок видати II том збірника "Рогатинська Земля". Координацію матеріалів далі провадить д-р Олег Кудрик.

Учасники Четвертого з'їзду рогатинців (8-9 червня 1991 р.) коло пам'ятника Іванові Франкові на оселі "Верховина" у Глен Спей.

6 червня 1992 р. Богдан Бігус повідомив, що 14 квітня 1992 р. переслав до Рогатинської гімназії у 92 великих коробках бібліотеку сл.п. Осипа Дячишина з Монтреалю, Канада. (Осип Дячишин — уродженець Черча, дуже діяльний український громадянин, колишній учень Рогатинської гімназії). Рівночасно з книжками вислано також українську машинку до писання, уфундовану Торонтським Комітетом Рогатинців. У Торонті розпродано більшу кількість святочних карток, що покрито і кошти друку, і кошти пересилки бібліотеки. Одержано посвідку відбору. Обговорено рішення Четвертого з'їзду, особливо проблему матеріалів до другого тому, між іншим, з часів боротьби УПА чи долі наших земляків у Дивізії. Нашою найближчою метою є: 1) прискіпити видання II тому збірника; 2) посилити розпродаж святочних карток, виданих заходом Комітету Рогатинців-Торонто для здобуття фондів; 3) перевести акцію закликів до членів і прихильників Рогатинщини допомогти Рогатинові стати наново діяльним культурно-освітнім центром повіту; 4) підшукати нових жертводавців і меценатів для культурно-освітньої праці в Рогатині.

1 квітня 1993 р. Голова Центрального Комітету д-р Олег Кудрик звітував про свої поїздки до відділів в Америці й Канаді, де дискутовано рішення Четвертого з'їзду відносно видання II тому збірника "Рогатинська Земля" та відгуків чи рецензій на I том. Д-р Олег Кудрик говорив теж про висліди його особистих контактів з Австралією й Канадою, коли придбано поважніші фонди на фінансування запланованого II тому збірника та рівночасно помочі Рогатинській гімназії. В Австралії живе рогатинець Орест Шенкірик (Оскар Шенк), котрий дуже зацікавився долею нашої Рогатинської гімназії та склав більший даток на її розвиток. Рівночасно переслав на рахунок Комітету Рогатинців значну суму на видання II тому збірника.

Відчитано два листи від директора Української гімназії в Рогатині Богдана Бандури, в яких описані правні і фінансові труднощі, зв'язані з веденням гімназії, де вже навчається 220 учнів.

На день 1 квітня 1993 р. сальдо в кредитівках Нью-Йорку виносило 9,850 дол. Згідно з передбаченими видатками, на видання II тому збірника потрібно буде нам понад 20 тисяч доларів. З дальшої дискусії вийшло, що II том досягне приблизно 650 сторінок друку.

У звіттовому часі (1984-1993) відбуто три з'їзди, 19 засідань управи, 22 робочі кількадевні засідання редколегії, 3 поїздки до Канади, 1 поїздку до Австралії, 5 відвідин відділів, 2 поїздки в Україну.

Відділи Центрального Комітету "Рогатинщина": Дітройт — голова Богдан Кудрик; Чікаго — голова Степан Скробач; Рочестер — голова Михайло Лялька; Монреаль — голова Осип Дячишин (по смерті Дячишина агенди перейшли до Торонта; зв'язкова — Меланія Поташник-Грицай); Торонто — голова Михайло Ромах (Канада); Сідней (Австралія) — голова Ярослав Кужиль (помер у 1991 р., покищо нема представника); Лондон — голова Ярослав Мельник (Англія).

Редколегія II тому збірника "Рогатинська Земля": д-р Олег Кудрик, Марія Голод, д-р Осип Кравченко.

ІВАН ПАДИК

КОМІТЕТ РОГАТИНЦІВ У ТОРОНТІ

Кінець Другої світової війни застав багатьох українців у Німеччині та інших країнах Західної Європи. У нормальних обставинах кожний старався б чимскоріше повернутися на рідну землю, до рідного гнізда. Однак наші землі попали у сталінську тюрму народів, від якої кожний втівав, нерідко кінчаючи життя самогубством, коли загрожував насильний вивіз "на рідину", або коли попадав у руки сталінських опричників.

По кількох роках незavidного животіння по таборах втікачів, наші люди розбрелися світами по всіх континентах у пошуках кращої долі. Розбрелися, але не виреклися своєї Батьківщини. Образ України повезли у своєму серці не лише на американський континент, але навіть до далекої Австралії чи Нової Зеландії. Де лише осіли, там на зразок України будували свою нову Україну. Там залунала українська пісня, завирувала молодь в українському танку, заяскравили чудові народні строї, що приваблювали увагу не лише своїх, а й чужинців. Це гуртувало і єднало наших поселенців у діаспорну Україну. Появилися нові церкви, школи, молодечі організації — Пласт, ОДУМ, СУМ. Примеркле дещо українство на американському континенті ожило і завирувало новим життям. Але еміграція лише тілом була на чужині. Душею і серцем вона була зі своїм народом на рідних землях. У пісні співається "Чужино, не заступиш мені України". Це було моттом еміграції. Думки і згадки про Україну спонукали до писання споминів про минуле життя, про нашу молодість, наші родини, наші родинні місця. Стали появлятися книги споминів, а відтак і збірки їх, що нарешті прийняли форму регіональних збірників.

Не залишилися осторонь і рогатинці. Вже у 50-их роках вони створили Комітет "Рогатинщина" з метою опрацювання історії міст і сіл колишнього Рогатинського повіту.

Услід за Комітетом у Нью-Йорку, творилися його відділи по інших містах Америки і Канади. Першим у Канаді був створений Комітет у Монреалі старанням св.п. Осипа Дячишина. Після відбутого в 1984 році Другого з'їзду рогатинців почалася активна праця над збірником і в Торонті. За почином декількох осіб запрошено рогатинців на сходини, щоб зацікавити їх справою видання регіонального збірника і допомогти Центральному Комітетові у Нью-Йорку.

Зустріч рогатинців у Монреалі, Канада, 19 березня 1989 року. Сидять (зліва): Володимир Дмитрів, Надя Дмитрів, Ірма Баран, Меланія Грицай, о. митрат Ярослав Гайманович, Ольга Федорик, Євстахія Андрухів, Катерина Іванило, Василь Багира; стоять (зліва): Петро Баран, Мирон Бачинський, Михайло Кузик, Ярослав Чолій, Михайло Височанський, Василь Гладкий, Олесь Грицай, Роман Іванило, Микола Гайда, Маркіян Пилат, Євген Ворона.

Зустріч рогатинців у Торонті з нагоди виходу I тому збірника "Рогатинська Земля". 1991 рік.

Відбулись ті сходи 13 березня 1985 р. у приміщенні ССУК при 2445 Блур вулиці захід з участю 12 осіб, у тому числі члена Контрольної комісії Центрального Комітету Б. Бігуса та члена редакційної колегії Марії Голод. Після обговорення справи збірника, з присутніх створено Ініціативний комітет, до складу якого увійшли Михайло Ромах (голова), Іван Падик (секретар), Іван Крупка (скарбник), Михайло Лялька, Стефанія Космина, Андрій Ільків, Софрон Штиркало, Іван Лапчинський, Мирон Пазій та згадані вже члени Центрального Комітету Б. Бігус і М. Голод — члени. Ініціативний комітет залишився Управою Комітету Рогатинців у Торонті надалі. Головним завданням цього комітету було зорганізувати якомога більше рогатинців на терені Торонта і цілої Канади, зібрати від них матеріяли до збірника — дописи, спомини, світлини, а передусім фонди на видання.

За посередництвом особистих контактів вдалося зібрати коло 150 адрес. Для пропагування справи збірника поміщено у пресі 10 дописів авторства М. Голод про з'їзди рогатинців та працю Комітету. Відомості поміщено у трьох торонтських тижневиках — "Новий Шлях", "Гомін України" і "Наша Мета", у вінніпегському "Українському Голосі", едмонтонських "Українських Вістях", а деколи і у "Свободі", "Америці" та "Українських Вістях" у Дітройті. З вдячністю і признанням зазначаємо, що преса приймала наші дописи з повним виrozumінням та прихильністю і завжди поміщувала безкоштовно.

В міру потреби управа збиралася на засідання, з яких записано 18 протоколів. Було теж декілька сходин у зменшеному складі. Відбуто троє зібрань — ширших сходин з участю коло 40 осіб. Одні ширші сходи були присвячені зустрічі з головним редактором І тому збірника Уляною Любович. На других вислухано доповідь голови Центрального Комітету д-ра О. Кудрика, а ще одні сходи присвячено презентації і врученню І тому збірника "Рогатинська Земля".

Управа Торонтського Комітету знайшла добродіїв, що жертвували по 1000 дол. для виготовлення кольорових вкладок-образів. Ними є Михайло Лялька, Микола Музика, Василь Чупринда, Василь Дубик, Микола Засідко, Микола Мельник. На пропозицію Б. Бігуса і його старанням видано святочні картки — малюнки іконостасу церкви Св. Духа в Рогатині, з розпродажу яких до каси комітету вплинуло кілька тисяч доларів. При тому приємно відзначити, що невеликий монреальський відділ передав до каси Торонта коло 700 дол. Справу збірника пропагувалося теж особистими листами до окремих рогатинців.

Старанням Б. Бігуса придбано бібліотеку св.п. Осипа Дячишина з Монреалу, яку вислано до новозаснованої Рогатинської гімназії 14 квітня 1992 року. Годиться з приємністю відзначити, що кошти пересилки бібліотеки покрив наш член Володимир Вульчин, який зложив на ту ціль пожертву у сумі 1500 дол. Для Рогатинської гімназії переслали ми теж готівку на купно копюатора і друкарських машинок.

Ми склали приблизний список вихідців з Рогатинського повіту від найдавніших часів дотепер, котрі поселилися в Канаді.

Д-р ВОЛОДИМИР КОНДРАТЮК

ПОВЕРНЕННЯ ДО ДЖЕРЕЛ

Рецензія на збірник "Рогатинська Земля", том I

Збірник історично-мемуарних, етнографічних і побутових матеріалів "Рогатинська Земля", виданий під егідою Наукового Товариства ім. Шевченка Центральним Комітетом "Рогатинщина" (Нью-Йорк — Париж — Сідней — Торонто), — явище справді небуденне і заслуговує не лише загальних схвальних оцінок, а й ґрунтовної фахової аналізи. Найперше, на що хотілось би звернути увагу, це — подвижництво усіх причетних до підготовки та видання цього поважного (майже на тисячу сторінок) видання. Живучи далеко за межами Батьківщини, на інших континентах, маючи надто обмежений доступ до архівних джерел, автори здійснили титанічну роботу і все ж спромоглися зібрати різнобічний і яскравий матеріал, що в свою чергу дало їм можливість скласти доволі повний і живий образ такого цікавого з усіх поглядів краю, як Рогатинщина.

І ще на одну виразну обставину не можна не звернути увагу, ознайомившись із Збірником: ця книжка чисто українська. Не лише тому, що описана в ній українська земля і зібрано відповідні матеріали. Вона українська своїм духом, почуттям, темпераментом, які є ніби самостійною наскрізною темою Збірника, що визначає його сутність. З певним докором кажу це нам, живучим в Україні. Ніби немало написано у нас про Україну, але в переважній більшості це книжки не українські. Взяти хоча б наскрізь заідеологізовану багатотомну "Історію міст і сіл України". Хоча, якщо бути вже зовсім одвертим, то і про збірник "Рогатинська Земля" не можна сказати, що він геть позбавлений цієї вади. Однак це ніскільки не впливає на його загальну вартісність і значимість.

Коли починаєш гортати Збірник, то здається, що він надто фрагментарний, подрібнений. Та згодом, коли вчитуєшся, цього відчуття позбавляєшся. У переважній більшості кожний наступний матеріал органічно або продовжує, або доповнює попередній. А на загал ці яскраві фрагменти творять довершене мозаїчне панно, ім'я якому "Рогатинська Земля". І переконуєшся, що все тут є: й історія прадавня, і середньовіччя, і ближні часи, і обидві світові війни, й економіка, й освіта, культура, спорт...

Важливо, що попри усі складності укладачі зуміли добути і подати

списки громад Рогатинщини з минулого століття, реєстри учнів навчальних закладів, котрі переконливо засвідчують домінування українського етносу на цих землях.

Особливо цінними, на мій погляд, є розділи і теми, які донедавна були забороненими в Україні. Найперше йдеться про рухи: кооперативний, культурно-просвітянський, освітній, юнацький. Якщо екстраполювати ці матеріали на нинішню учнівську і студентську молодь (а цього ми, мабуть, найперше повинні прагнути), то матеріали, що стосуються діяльності "Просвіти", "Рідної Школи", "Жіночої громади", Пласту, "Січі" та інших об'єднань є для нас, без перебільшення, безцінними.

Гадаю, не пройде повз увагу зацікавленого читача підрозділ "Пісні і звичаї". Матеріали "Старовинні пісні рогатинського Опілля" Марії Прокопович-Голод, "Підготовка до весілля в Стратині" Софії Маланюк-Онуфрик, "Весілля в Рогатинщині" Б. В. Стецишина не лише оживляють Збірник, а додають йому національного українського духу. Так само, як "Рогатинські округинки" додають духу чисто рогатинського.

Вдячне слово почують укладачі "Рогатинської Землі" не лише від рогатинців, а й широкого загалу, за те, що повернули нам забуті і напівзабуті імена видатних українських мистців: музиканта і композитора Бориса Кудрика, малярів Юліяна Панькевича, Володимира Баляса, Юліяна Крайківського, Ірини Величковської-Шухевич. А також імена громадських і церковних діячів, котрі уславили Рогатинщину і котрим присвячено цілий розділ "Особистості — діячі".

Слід зауважити, що значну частину Збірника складають спогади учасників і очевидців різних подій. Не всі вони, ясна річ, написані на однаково високому рівні. Є майстерніші, а є слабші. Інакше бути не може. Комусь може здатись, що їх є забагато, а комусь навпаки. Це також річ зрозуміла. Головне, що в кожному спогаді є свої, притаманні лише цьому авторові рисочки й інтонації, збережено індивідуальний стиль письма, що також загалом збагачує книжку. Мушу сказати, що ми ще не позбавилися тієї сверблячки "причісувати" і "зводити до спільного знаменника".

Що ж до цілісності і довершеності Збірника, то вони значною мірою забезпечені чіткою його композиційною побудовою, виваженістю розділів і підрозділів, умілим добором і компонованням матеріалів.

І на завершення хотів би сказати про жертводавців. Імена цих високих, благородних людей, без чиєї підтримки цей чудовий том не побачив би світу, подані наприкінці Збірника. В час, коли українське суспільство, наука і видавнича справа, зокрема, перебувають у великій скруті, хотілось би, щоб їхній приклад запалив і надихнув якомога більше послідовників в Україні. Щоб подібні Збірники видавалися не за морями і океанами, а на землі предків.

ІВАН РОЛІВСЬКИЙ

”РОГАТИНСЬКА ЗЕМЛЯ”

Збірник історично-мемуарних, етнографічних і побутових матеріалів ”Рогатинська Земля” — явище справді небуденне і заслуговує не лише загальних схвальних оцінок, а й ґрунтовної фахової аналізи.

Письменник Роман Іваничук писав: ”Нація — організм живучий... довести підкорену націю до повної асиміляції і цілковитого зникнення не спроможен жоден завойовник навіть тоді, коли тримає її в неволі століттями. Але за єдиної умови: якщо асиміляційний процес не встиг сточити дві нерозривно зв’язані між собою категорії поневоленого народу: історичну пам’ять і мову...” (Із вступної статті ”До 125-ліття Товариства ”Просвіта”).

Цілком справедливо можна сказати, що книжка вміщує численні розповіді та свідчення про те, як різні діячі та громадяни Рогатинської Землі самопосвятно і жертвенно клопоталися про те, аби жила та закріплювалася історична пам’ять і мова.

Нехай згадка про 85-ліття Рогатинської гімназії, що рогатинці відзначили 1994 року, буде знаменним прикладом того.

Кілька речень — про інше. Навесні того далекого 1945 року, в майже 10-тисячній гущі різнонаціональних військовополонених опинилася і група (щось 18) підлітків та юнаків українців, розгублених і переляканих. Якось одного дня, не пригадаю точно за яких обставин, біля групки опинилися і старші два українці. І назавжди утривалилося оте відчуття впевненості з присутності старших, рідних. Найправдоподібніше, що і старші возрадувалися, бо інші, хоч і підлітки, але свої. І потягнувся рік у полоні... і звільнення... і прощання... тепер між нами океан і от виповниться 50 років. Але приязнь, яка почалася тоді, утривалилася... Іншого старшого не пригадую, а мова тут про уродженця Рогатинської Землі Івана Падика (тепер у Торонті в Канаді). Тоді, власне, і почалося моє ближче знайомлення з Рогатином і тому уродженець села Ролів Дрогобицького повіту пише замітку на книжку про Рогатинський повіт.

Читаючи книжку, нагадуються також інші вихідці з Рогатинщини: Никифор Гірняк, який був керівником гімназійних курсів для наших юнаків у Лінці, і Микола Угрин-Безгрішний, який похоронений у Новому Ульмі в Німеччині (обидва учителі в українській гімназії в Рогатині), і д-р Іван Жовнірович, який був шкільним лікарем у Регенсбурзі, й Іван Юрків, аб-

сольвент української гімназії там же, яку закінчив іспитом зрілости в 1948 році...

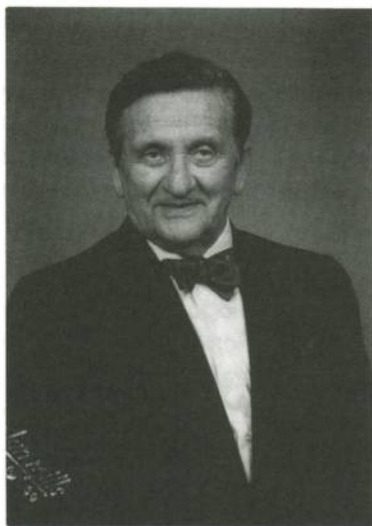
Що ще вибрати із такого різноміття та багатючости в книжці? Про славновідомий іконостас у церкві Святого Духа в Рогатині подають замітки різні видання, чи про Стратинську друкарню?

Серед інших Іван Падик теплосердечними словами спогадує свою родину і описує рідну місцевість — Стратин.

Так і хочеться ще про те чи інше додати: скільки то осіб чи авторів варті окремої згадки, скільки подій колишніх заслуговують окремого вирізнення. Бо, оцінюючи з сучасного становища, тодішнє було продовженням того, що творилося раніше — і стало наче вступом до сьогодення вже в державі Україна. Але рецензійна замітка — обмежена.

Можна тільки ще додати подяку і признання усім, хто причинився до інших подібних книжок — і до цього видання, з якого колись щедро і з вдячністю користатимуть укладачі і автори нового багатотомного видання під заголовком "Історія міст і сіл України". Сподіваюся, що тимчасом готовий і 2-ий том "Рогатинської Землі"!

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Д-р ОЛЕГ КУДРИК народився 14 грудня 1912 року в родині о. Теодосія і Ольги зі Сполітакевичів Кудриків у місті Рогатині, де його батько довгі роки виконував обов'язки гімназійного катехита, пароха міста, рогатинського декана та директора Малої Духовної Семінарії. За професією д-р Олег Кудрик — юрист, економіст і бібліотекар. Студював музику, право, економічні й політичні науки у Львові, Відні й Мюнхені, а згодом в Америці. У Мишигенському університеті в Анн Арбор студював інформатику й бібліотекарство, здобувши ступені магістра права, магістра економічних наук, магістра бібліотечних наук та доктора політичних наук.

В Україні у часи гімназійних і університетських студій був активним у багатьох громадських організаціях, а особливо як секретар академічного Т-ва "Чорногора", Т-ва Опіки й Охорони Воєнних Могил, диригент студентського чоловічого хору в Рогатині та як голова академічного хору "Бандурист" у Львові. В тому ж часі він виконував обов'язки правного дорадника Окружного Союзу Кооператив у Рогатині в ділянці т. зв. "полюбовних судів" та торговельно-експортних справ. Пізніше, в 40-их роках, виконував обов'язки прокуриса і члена дирекції Акційної Спілки "УГАС" у Кракові. В Німеччині, в Ульмі над Дунаєм, був співорганізатором таборової Торговельної школи, викладачем економіки та правним дорадником переміщених осіб.

Згодом, перенесений до Корнталю і Штутгарту-Цуффенгаузену у Вюртембергії, став адміністратором-директором таборів УНРРА й ІРО. В 1949 р. разом з дружиною Софією з Дидинських переїхав до США, поселився в Пітсбургу, Па., де включився у місцеве громадське життя, організував Т-во "Самопоміч" і став його першим головою. З переїздом до Дітройту, Миш., включився в організацію і розбудову Кредитової Спілки "Самопоміч", виконуючи обов'язки члена дирекції і заступника скарбника, став членом управи Літературно-мистецького клубу й членом управи Українського

відділу американської Демократичної партії. В 60-их рр. д-ра О. Кудрика запрошують до університету Індіана і він переїхав до Блюмінгтону в стейті Індіана. Тут, ставши членом бібліотечного факультету, був іменований головою департаменту бібліотечних замовлень, а згодом одержав призначення асистента декана та бібліотекаря для спеціальних доручень та був викладачем-гостем у школі інформатики й бібліотекарства аж до виходу на емеритуру в 1983 р.

Д-р Олег Кудрик був членом американських та українських наукових і професійних товариств: УВАН, НТШ, Фондації ім. Ольжича, Американської економічної асоціації, Американської бібліотечної асоціації, американської асоціації політичних і суспільних наук та Американської асоціації університетських професорів. Займаючи керівні професійні становища в університеті Індіани, д-р Олег Кудрик звернув увагу на репрезентацію й зовнішні зв'язки з інституціями, архівами та бібліотеками світу, а також розширив існуючі й нав'язав нові зв'язки з видавцями наукових публікацій, беручи активну участь у крайових і міжнародних конференціях.

Д-р О. Кудрик займався дослідженням й розшуками старовинних пам'яток культури й історичних епізодів рідного Рогатина та окремими питаннями з ділянки економіки і політичного права. Він був головою Центрального Комітету "Рогатинщина", членом Комітету мужів довір'я рогатинського гімназійного фонду ім. д-ра Оскара Шенка, членом редколегії першого і головним редактором другого тому збірника "Рогатинська Земля".

18 жовтня 1994 року, коли праця над II томом Збірника була на завершенні, д-р Олег Кудрик помер. Похоронений у Вашингтоні, ДК.

МАРІЯ-АННА ПРОКОПОВИЧ-ГОЛОД народилася 16 січня 1918 р. у Львові в родині отця Миколи Прокоповича (пароха Юнашкова) і Стефаніди Туркевич. Закінчила гімназію СС. Василіянок у Львові. По 2-річних торговельних студіях вступила на працю в Земельний Банк у Львові. Пізніше працювала в книговодських фірмах, а по приїзді в 1948 році до Канади — в банківництві, як рахівник-книговод — в університетській бібліотеці в Торонто. Вже в Канаді студіювала антропологію, історію мистецтва й загальну гуманістику. Член управи "Комітету Рогатинців", Торонто, голова ОУП "Слово" в Торонті. Автор репортажів, статей, оповідань і поезій, друкується в часописах, журналах та збірниках — українських і англомовних.

Видала дві збірки поезій: "Чотири пори року" і "Стрімка моя вулиця".

Від 1991 року окремі добірки її поезій та нариси друкуються у журналах

та часописах України. В січні 1995 р. в Києві вийшла збірка старосвітських легенд "Янгол у наймах". Третя збірка поезій — у підготовці до друку, а також оповідання "Із неписаного архіву". В 1993 році її прийняли у Спілку письменників України. Живе в Торонті.

Одружена в 1940 році з інж. Романом Голодом, вдова від 1966 р., мати двох дочок, Ренати і Хариті. Рената, яка народилася в Рогатині, є професором історії мистецтва в університеті Пенсильванії у Філадельфії, США. Харитя — вчителька музики у спеціальній школі "Етобіко скул оф артс" в Торонті, Канада. Харитя записала з голосу матері музику до пісень, поміщених у першому і другому томах "Рогатинської Землі".

Крім того, що батько Марії-Анни був парохом Юнашкова, де помер і похоронений, ще й діди, прадіди і прапрадіди, а також їхні предки, були священиками в різних місцевостях Рогатинської Землі: в Серниках, Клещівній, Підгородді, Болшівцях, Княгиничах, Коростовичах, Бурштині, Настащині та інших. Прізвища тих стародавніх священичих родів такі: Прокоповичі, Туркевичі, Онишкевичі, Теліховські, Соханевичі, Левицькі, Лотоцькі, Крижанівські, Саврацькі, Филиповські, Федоровичі — і це лише ближчі предки, нащадки княжих, боярських, шляхетських та козацьких родів.

Працю над виданням збірника "Рогатинська Земля" вважає своїм родовим обов'язком, а також своєрідним пам'ятником для давніх предків та передусім для найближчої родини — батька, мами і братів.

Д-р ОСИП ВОЛОДИМИР КРАВЧЕНЮК народився 7 жовтня 1924 року в Тернополі в сім'ї судового урядовця Володимира й Пелагії з Муріїв. Після закінчення гімназії працював коротко заступником книговода, а в березні 1944 р. виїхав на еміграцію. Перебував один рік в Австрії, а від липня 1945 р. — у Мюнхені. У тамтешньому університеті Людвіка-Максиміліяна студював германістику (головний предмет) й історію (побічний предмет), дописував до українських студентських журналів, а в березні 1951 р. отримав науковий ступінь доктора філософії. У червні того ж року приїхав до Америки, здобув у Колумбійському університеті в Нью-Йорку магістерку з бібліотекарства і працював у тій школі каталогером слов'янських матеріалів.

Від 1962 р. працює викладачем німецької мови й літератури, порівняльної літератури й історії у Кінгс коледжі у Вілкес-Беррі, Пенсильванія, і має статус повного професора.

Д-р Осип Кравченюк є автором праць про Митрополита Андрія Шептицького, культ свв. Кирила і Методія в Україні, з різних ділянок україно-

знавства, порівняльної літератури і бібліографії, а також численних екуменічних абстрактів у журналі "Journal of Ecumenical Studies", що його видавав Темпл університет у Філядельфії (1969-92). Його праці друкувалися на сторінках збірника українських письменників діаспори "Слово" (1964), збірників на пошану Патріярха Йосифа Сліпого (1984) і професора Миколи Чубатого (1987), календарів-альманахів Українського Народного Союзу, Українського Братського Союзу й СУК "Провидіння", журналів "Логос", "Сучасність" і "Патріярхат" та газет "Літературна Газета", "Християнський Голос", "Свобода", "Америка" й "Народна Воля". Від 1960 року він присвячує багато часу українській регіоналістиці. Був членом редколегії і автором статей збірника Тернопільщини "Шляхами Золотого Поділля", співпрацював з регіональними комітетами Коломийщини, Збаражчини, Рогатинщини і Надбужанщини та дав ряд статей для їхніх збірників або поміщував їх в українській пресі. Особливу увагу д-р Кравченко присвятив дослідженню історії української іміграції в Америці. Йому належать більші праці про о. Івана Волянського — першого українського священика в Америці, історія Української Католицької Церкви і загальний огляд життя українців у цій країні, статті про життя наших іммігрантів на окремих поселеннях: на Гавайських островах, у Вілкес-Беррі, Шенандоа, Оліфанті і Скрантоні (усі в Пенсильванії), життєписи діячів Українського Народного Союзу й Українського Братського Союзу та редакторів "Свободи" і "Народної Волі".

Д-р О. Кравченко працював офіційним бібліографом святкувань 1000-ліття Хрещення Руси-України і написав більшу працю для Світового Секретаріату Тисячоліття у Римі, був членом Комісії Бібліографічного Конкурсу УНІГУ, куратором і автором каталогу виставки з нагоди 100-ліття Українського Народного Союзу, редактором Бюлетеня українських студентів Мюнхену тощо. Дійсний член НТШ і заступник голови його Філологічної секції, він виголошував наукові доповіді на форумі УВАН, НТШ, Українського Наукового Інституту при Гарвардському університеті та різних американських наукових установ. Тепер опрацьовує об'ємисту кореспонденцію українських науковців з Ватрославом Ягічем, професором університету у Відні (1862-1923) і є членом редколегії для видання історії українських гімназій у Тернополі.

Д-р О. Кравченко одружений з Оксаною з Колодіїв. У них є чотири сини: Борис, Всеволод, Богдан і Андрій.

ПРО АВТОРІВ

БОГДАН БАНДУРА — директор відродженої Рогатинської гімназії, колишній учень давньої Рогатинської гімназії.

ДЕНИС БЕЛЕЙ — народився 16 січня 1932 р. в Болшівцях. Після закінчення середньої школи в рідному селі, поступив на історико-філологічний факультет Станиславівського педагогічного інституту, який закінчив у 1955 році. Працював учителем історії у Стрятинській середній школі. У 1959-1992 рр. — директор Чесниківської неповної середньої школи. Нині — вчитель історії тієї ж школи. Автор 30 науково-методичних статей у педагогічних та історичних журналах, а також понад 300 газетних статей на педагогічну, краєзнавчу, методичну, етнографічну тематику.

МАРІЯ БІЛОГАН — працівниця бібліотеки у селі Свистільники.

ОНУФРІЙ БІЛОГОЛОВСЬКИЙ — народився у Серниках Середніх. Живе у Баффало, Нью-Йорк. Працює для місцевої української патріархальної радіо-програми.

МИКОЛА БОЙКО — народився у Воскресінцях. Підприємець. Живе у Торонті, Канада.

ІВАН БОЙЧАК — народився 1919 р. Народну школу закінчив у Помонятах. Став музикантом, був крамарем у рідному селі. В 1940 р. закінчив землемірські курси в Рогатині. У 1944 р. зголосився до Української Дивізії "Галичина". Був у полоні в Італії, Англії. До Канади приїхав у 1953 р. Живе у Вінніпезі. Член Братства Дивізіоників. Бере активну участь в українському громадському житті Вінніпегу, співає у двох хорах, грає в духовій оркестрі.

МИРОН БРИНЕЦЬКИЙ — працівник бібліотеки у Свистільниках.

ЯРОСЛАВ БУРАК — директор школи в Загір'ї Княгининському. Зібрав усі відомості про завзятих загір'ян — борців за волю.

ЮРІЙ ВОЛОЩАК — архітектор, живе у Львові.

МИХАЙЛО ВОРОБЕЦЬ — народився 1934 року у Вербилівцях. Вчився у Рогатині, закінчив Львівський державний інститут фізичної культури (1962) та Івано-Франківський автотранспортний технікум (1971). Учитель Рогатинської середньої школи, у 1979 р. йому присвоєно звання "Заслужений вчитель України". Ентузіяст досліджень з ділянки краєзнавства, керівник краєзнавчого гуртка шкільної молоді. Автор статей у газетах "Голос Опілля", "Поліття", "Тернистий шлях", "Народна воля", "Галицька земля". Член Рогатинської міської Ради. Проживає у Рогатині.

ВОЛОДИМИР ВУЛЬЧИН — див. розділ "Меценати".

ЄВГЕНІЯ ГОЛОВАЦЬКА-ПЕТРІВ — нащадок давнього рогатинського роду Пайкушів, учениця Рогатинської гімназії. Живе у Львові.

МАРІЯ ГОЛОД — див.: "Редакційна колегія", стор. 697.

МИХАЙЛО ЄЙНА — див. розділ "Меценати".

МИКОЛА ЗАСІДКО — народився у селі Болшівці. Член Братства Дивізійників. Продавець авт. Проживає у Торонті.

АНДРІЙ ІЛЬКІВ — народився у Черневі, закінчив Рогатинську гімназію. Театральний діяч, актор, режисер театру "Заграва" у Торонті. Член Об'єднання Мистців Української Сцени (ОМУС). Живе у Торонті.

ЮЛІАН КАМЕНЕЦЬКИЙ — див.: Д-р Осип Кравченко, "Рогатинці в Америці", *Рогатинська Земля*, том II, стор. 620.

ЯРОСЛАВ КЛИМОВСЬКИЙ — автор книжки "Збірник нотаток з питань театрології", сценічних текстів і адаптацій, опертих на старогрецьких мітах ("Електра", "Пантея"). Магістерську працю закінчив на тему "Сценічність драматичних поем Лесі Українки". Статті і рецензії, переважно на мистецькі теми, друкує у "Свободі" та інших періодичних виданнях. Член ОМУС і Спілки Українських Журналістів Америки (СУЖА).

ДМИТРО КОЗІЙ (1894—1978) — народився в с. Дорогів коло Станиславова. Вояк УГА. Студії з філософії, класичних мов та української літератури закінчив в університетах Львова і Кракова. Вчив цих предметів у Рогатинській гімназії в 1929—34 рр. Есеїст і літературний критик, постійний співробітник журналів і часописів "Діло", "Світ", "Життя і Знання", "Дзвони", "Літературно-Науковий Вістник". Літературний редактор "Українського Видавництва". У Канаді — від 1950 року. Член НТШ, ОУП "Слово". Друкувався у газетах і журналах "Визвольний Шлях", "Листи до приятелів", "Сучасність", "Пластовий Шлях", "Гомін України", "Америка", "Свобода", "Новий Шлях", у збірниках ОУП "Слово" та ін. Вчив у школах українознавства в Торонті. Філософічно-літературні есеї вийшли окремою книжкою "Глибинний етос" (НТШ — Бібліотека українознавства, ч. 44, 1984). Помер 20 вересня 1978 р. в Торонті.

Д-р ВОЛОДИМИР КОНДРАТЮК — доктор історичних наук, професор, завідувач катедрою історії України Львівського лісотехнічного університету.

РОМАН КОРИТКО — уродженець села Черче. Письменник і журналіст, заступник головного редактора журналів "Літопис Червоної Калини" і "Універсум". Голова управи "Львівського земляцтва братів Рогатинців".

ВОЛОДИМИР КОРОТАШ — народився у Колоколині. Вчитель історії у селі Вишнів.

Д-р ОСИП КРАВЧЕНЮК — див.: "Редакційна колегія", стор. 698.

ІВАН КРУПКА — народився у Пукові. Член Братства Дивізійників, член управи Комітету Рогатинців у Торонті, діяльний у церковно-парафіяльному житті. Проживає у Торонті.

Д-р ОЛЕГ КУДРИК (1912-1994) — див.: "Редакційна колегія", стор. 696.

МИКОЛА ЛИСИЙ — народився у Псарах. Живе в Оттаві.

Д-р МИРОСЛАВ ЛИБЕР — народився у Черчі в 1915 р. Середню освіту здобув в українській гімназії УПТ у Рогатині. В 1936-1940 рр. вчився у хемічній школі в Радомі, Польща, опісля (до 1947 р.) в політехніці у Дартмуті, Німеччина. Там же був головою Української Студентської Громади. У 1968 році одержав докторат з хемії в УТГІ. В 1950 році поселився в Австралії, а в 1958 р. переїхав з родиною до США. Працював хеміком-аналітиком у сталеварні, від 1963 року — інструктором аналітичної та інструментальної хемії при Індіанському університеті в Гері.

АНТІН ЛОТОЦЬКИЙ (1881-1949) — письменник і педагог, довголітній вчитель Рогатинської гімназії. Автор багатьох повістей, оповідань, казок для дітей та юнацтва, переважно на історичні теми: "Цвіти з поля", "Ведмедівська попівна", "Триліси", "Смертне зілля", "Наїзд обрив", "Три побратими", "Було колись на Україні", "Козак Байда", "Роксоляна", "Отрок князя Романа", "Княжа слава" та ін. Співпрацював у дитячих журналах "Світ Дитини", "Наш Приятель". Помер у Львові.

МАРІЯ МАКАРУШКА-ХОПТЯК (з роду **МАКУХ**) — голова рогатинської філії Союзу Українок. У 1951 році переїхала до США і поселилася в Рочестері, Нью-Йорк.

СОФІЯ МАЛАНЮК-ОНУФРИК — народилася у Стрятині. Учителька й інспекторка. На еміграції проживала у Рочестері, Нью-Йорк, і Фландерсі, Нью-Джерзі. Авторка монографії "Стрятин". Померла у 1987 році.

ПЕТРО МАСЛІЙ (1926-1994) — див.: Ярослав Мельник, "Рогатинці у Великобританії", *Рогатинська Земля*, том II, стор. 650; розділ "Меценати", *Р.З.*, I, стор. 990—991.

ВОЛОДИМИР МЕЛЬКО — народився 7 лютого 1913 р. в Новосільцях, п. Бібрка. Середню освіту (8 клас) здобув у Рогатинській гімназії і закінчив матурою у філії Академічної Української Гімназії у Львові (1934). В 1936 р. закінчив однорічну Торговельну школу у Львові. Відбувши практику в Центробанку у Львові, перейшов на працю організатора дрібної ощадности в Рогатині, був ревізором кредитових кооператив в окрузі Рогатина. У 1939 р. працював бухгалтером в Окружному Союзі Кооператив, а в 1941 р. став головним бухгалтером і членом дирекції ОСК. Був також викладачем бізнесових предметів у місцевій Торговельній школі. На еміграції у Байройті, Баварія, включився в культурно-освітню працю таборових товариств і вчив торговельно-рахункових предметів у середній торговельній школі. Переїхавши у 1949 р. до Америки, перекваліфікувався на кресляра і працював у Філядельфії до виходу на пенсію в 1983 р. Від 1959 р. був членом Комітету Рогатинців, а на II з'їзді рогатинців обраний секретарем Центрального Комітету "Рогатинщина".

ЯРОСЛАВ МЕЛЬНИК — голова Комітету Рогатинців у Великобританії. Див.: Ярослав Мельник, "Рогатинці у Великобританії", *Рогатинська Земля*, том II, стор. 651.

РОМАН НОВОСАД — студював музику у Відні. Один з останніх свідків вивезення Бориса Кудрика в Сибір. Живе на півдні України.

ГРИГОРІЙ ОЗАРКІВ — народився у Колоколині, живе у Дітройті, Мишиген,

США. Ентузіаст хорального співу. Член церковних і світських хорів: церкви Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії, "Ватра" та Капелі бандуристів.

Д-р РОМАН ОСІНЧУК (1902-1991) — лікар і суспільний діяч. Народився на Збаражчині. Медичні студії закінчив у 1931 р., працював лікарем у Львові (1934-1944), був активним членом Українського Лікарського Товариства та Українського Гігієнічного Товариства у Львові і редактором місячника "Народне Здоров'я". Був ректором (1941) і викладачем (1942-1944) Львівського медичного інституту. З 1944 року — на еміграції в Німеччині і США. Засновник і перший голова Українського Лікарського Товариства Північної Америки та перший редактор "Лікарського Вісника", органу УЛТГА. Був активним діячем і членом управ багатьох українських суспільних організацій. Помер 11 лютого 1991 р. в Нью-Йорку.

ІВАН ПАДИК — народився у Стрятині. Закінчив Рогатинську гімназію. Учитель, працівник кредитової кооперативи. Член управи Братства Дивізійників та управи Комітету Рогатинців у Торонті. Живе у Торонті, бере активну участь у різних організаціях. Секретар управи Центрального Комітету "Рогатинщина" від 1991 року.

БОГДАН ПАНЬКІВ — народився 1930 р. в с. Саранчуки Бережанського району на Тернопільщині. В 1942-1944 рр. вчився у Бережанській гімназії, згодом — у педагогічному училищі, в 1949-1954 рр. студював історію у Львівському університеті. Працював учителем середньої школи у Липиці Горішній, Рогатинському сільськогосподарському технікумі. Від 1971 р. викладає історію в Івано-Франківському інституті нафти і газу. Кандидат історичних наук, доцент. Наукові зацікавлення — проблеми розвитку міст Галицької землі в XVI-XVIII ст., національне відродження. Автор статей з історії Рогатина, Коропця, Єзуполя, Завалова, Чернелиці, Фірлеєва, Богородчан, Саранчук.

ЛІДІЯ ПЕТРІВ-БОБОВНИК — народилася у селі Підкамінь, де її батько отець Михайло Петрів був парохом. Банкова працівниця. Живе у Торонті, Канада.

Д-р ЛЮБОМИР ПИРИГ — народився у Рогатині, де закінчив середню школу з медалею, а відтак Львівський медичний інститут з відзнакою (1954). У 1978 р. захистив докторську дисертацію у Київському медичному інституті. Автор близько 300 наукових праць, а також багатьох публіцистичних статей у журналах "Вітчизна", "Київ", газетах "Літературна Україна", "Культура і життя", "Голос Опілля" та ін. Був обраний депутатом Верховної Ради України від Рогатинського району, членом Головної ради Товариства української мови та правління Української наукової асоціації. Перший президент Всеукраїнського Лікарського Товариства, почесний член Українського Лікарського Товариства Північної Америки та віцепрезидент Світової Федерації Українських Лікарських Товариств.

Д-р МИХАЙЛО ПИРИГ — народився у Рогатині, нащадок давнього рогатинського роду, учень Рогатинської гімназії, вояк УГА. Під час Другої світової війни виконував обов'язки садника Рогатина.

ВАСИЛЬ РАТИЧ — див.: Д-р Осип Кравченко, "Рогатинці в Америці", *Рогатинська Земля*, том II, стор. 627.

ІЛЛЯ РОМАНІВ — народився у селі Желибори, закінчив Рогатинську гімназію. Довголітній працівник Союзу Кооператив у Галичі. Один із співавторів історії

Станиславщини (Івано-Франківщини). Колишній учитель, культурно-освітній діяч у Кінашеві, де тепер проживає. Недавно йому минуло 80 років.

СТЕПАН СКРОБАЧ — див.: Д-р Осип Кравченко, "Рогатинці в Америці", *Рогатинська Земля*, том II, стор. 629.

ПЕТРО ТРИЛЬОВСЬКИЙ — син д-ра Кирила Трильовського, засновника Товариства "Січ". В Канаді — від 1948 р. Живе в Едмонтоні.

МИКОЛА УГРИН-БЕЗГРИШНИЙ (1883—1960) — народився в Куп'ятичах коло Перемишля. Вчив у Рогатинській гімназії в 1911—1944 рр. Вояк УСС, УГА, Дивізії "Галичина". Редактор, видавець, публіцист. Помер в Новому Ульмі, Німеччина. Див.: *Р.З.*, I, стор. 540—544.

ФЕДЬ ФЕДОРЦІВ (1889—1930) — видатний журналіст-публіцист, студентський і громадський діяч. Видавець і редактор "Новітньої Бібліотеки" (1912—1923), член управи і редактор видавництва "Ізмарагд", редактор журналів "Шляхи" та "Життя і Мистецтво", головний редактор львівського часопису "Діло" у 1918—1927 рр. (з перервами), з 1928 р. — член його редколегії.

ЗИНОВІЙ РОМАН ФЕДУНКІВ — народився в с. Дем'янів. Науковець, живе в Івано-Франківську.

РОЗАЛІЯ ФЕДЮК-ЯНКІВ — родом з Рогатина-Бабинець. Нащадок давнього рогатинського роду, учениця Рогатинської гімназії. Живе у Рогатині.

ІВАН ХІЦЯК — народився в Черчі. Учень Рогатинської гімназії. Живе у Черчі.

ВОЛОДИМИР ЦИМБАЛІСТИЙ — див.: Ярослав Мельник, "Рогатинці у Великобританії", *Рогатинська Земля*, том II, стор. 651.

МИХАЙЛО ЦЯПА — народився 1923 р. в селі Мозолівка Підгаєцького повіту на Тернопільщині. Середню освіту здобув у Рогатині. В УЕВШ в Німеччині студював економіку. Закінчивши шість семестрів, перейшов в УВУ. В 1950 році переїхав до США. Працював у бібліотеці при Мишигенському університеті. Активний у громадському житті.

КАТЕРИНА ЧАЙКОВСЬКА — дочка д-ра Миколи Чайковського. Журналістка. Закінчила факультет журналістики Київського державного університету. Тепер працює в музеї Тараса Шевченка у Каневі.

ОСКАР ШЕНК (ОРЕСТ ШЕНКІРИК) — див. розділ "Меценати".

СИЛЬВЕСТЕР ЯРИЧЕВСЬКИЙ (1871-1918) — див.: Д-р Осип Кравченко, "Сильвестер Яричевський"; Д-р Любомир Пиріг, "Сильвестер Яричевський і Рогатин" у III розділі цього Збірника, стор. 195—196, 197—199.

Про інших авторів не подано біографічних даних у зв'язку з відсутністю інформацій.

ПОКАЗНИК ІМЕН

- Абрагам, полковник 418
Август III, король 75
Авдиківський, о. (дід Маркіяна Шашкевича) 447
Авдиківський Лев, о. 342
Авербах 482
Адамчук Василь 168
Акушевич, о. 378
Александрів Гаврило 146
Алехнов 107
Алмазова, балерина 238
Альбрехтсберггер 241
Амарант Шльома 78
Андрей Г. І. 371
Андрей Я. І. 373
Андрейців Анна 280
Андрейців Василь 611, 673
Андрієвський Клемко 396
Андрієвський Клим 543
Андрій з Васючина 39
Андрій, угорський королевич 138, 139, 140
Андрусишин Павло 145
Андрусів Василь (з Дем'янова) 637
Андрусів Василь (з Жовчева) 637
Андрусів Іван 370
Андрусів Панько 146
Андрусів Петро 162
Андрусів Петро, маляр 239
Андрусів Степан 637
Андрусів Степанія 637
Андрусів Теодозія 641
Андрусів Теодор 637
Андрусів Яків 353, 358
Андрухів Євстахія 690
Андрухиви Василь і Федько 40
Андрушків Володимир, о. 611
Андрушків Володимир 277, 278
Анна, княгиня 138, 139
Антоневич Стефа 72
Антоневич Юля 279
Антонів Василь 550
Антонів Віра 221
Антонів Роман 105
Антонович Володимир, проф. 675
Антонович Мирослав, д-р 237
Антонович, вчитель 210
Антоняк Іван, дир. "Народної Торговлі" 69
Антоняк Іван 151
Антоняк Мирон 164, 167
Антоняк Михайло 264
Антоняк Сенько 154, 161, 164
Артимович Віра 280
Асенко (і дочка Гейл) 474
Атаманів Петро 390, 497, 498
Атаманчук Василь 602
Атаманчук Олекса 609
Атаманюк Василь 492
Атаманюк Лукій 337
Бабин Микола 57, 61, 62, 208, 210, 275, 451
Баб'юк Андрій (Ірчан Мирослав) 451, 492
Баб'юк Михайло 256, 283
Баб'юк Роман, мгр 9, 283, 295, 611, 658, 659, 667 — 672, 681
Баб'як В. 202
Баб'яки, родина 444, 445
Баворовський, граф 241
Багалій Дмитро, проф. 675
Багира Василь 643, 690
Баглай Петро 656
Бажалук Микола 126
Базюк Теодор 606
Байбарак 121
Байда Іван 337
Байда Кость 340
Байда (переселенець з Польщі) 168
Байдак Богдан 176
Байсин Г. 43
Балабан Гедеон, єпископ 181, 182, 228
Балабан Маріян, д-р 85

Балабани, родина 56, 676
 Балацко Іван 38
 Балацький Дмитро, син Івана 373
 Балацький Дмитро, син Петра 370, 373
 Балацький Дмитро (з Бабухова) 321
 Балацький Степан 358, 371
 Балдис Марійка 565
 Балей, полковник 560
 Баліновський Павло 400
 Балук Іван, о. 353, 378
 Балук Іван 277
 Балюк Данило 151
 Балюк Іван 147, 349
 Балюк Павло 656
 Баляс Володимир 612, 641, 693
 Баляс-Григоріїв Стефанія 276, 278, 641
 Бандера Богдан 341
 Бандера Василь 544
 Бандера Степан 327, 341, 544, 568
 Бандура Анна 504, 505, 640
 Бандура Богдан, с. Івана 112, 151, 169, 688, 700
 Бандура Богдан, с. Петра 163
 Бандура Богдан, с. Степана 155, 160, 166, 171
 Бандура Богдан, с. Федора 153
 Бандура Василь (член Т-ва "Січ") 264
 Бандура Василь (Бойків) 166
 Бандура Василь (Васьків) 501
 Бандура Василь (Шлюсарів) 151, 166
 Бандура Володимир 176
 Бандура Володимир, с. Теодора 163, 504, 640
 Бандура Володимир (Шлюсарів) 167
 Бандура Ганна 176
 Бандура Іван (Гутирів) 163
 Бандура Іван, с. Федора 163, 164
 Бандура Іван (Ярмарок) 342
 Бандура Матвій 174
 Бандура Михайло 176
 Бандура Оксана 167
 Бандура Олег 176
 Бандура Петро (Костів) 164, 167
 Бандура Петро, с. Степана 70
 Бандура Степан, с. Василя 176
 Бандура Степан (Ноттінггам, Англія) 652, 654, 656
 Бандура Степан (член Т-ва "Січ") 264
 Бандура Степан і родина 155
 Бандура Танька 153
 Бандура Теодор 164, 504, 505, 640

Баняс, вояк УПА 584
 Баран В. Д., проф. 142
 Баран Володимир 612
 Баран Ірма 690
 Баран Петро 641, 690
 Баран Роман 210
 Баран Теодор 276, 279
 Баран Франціска 210
 Баранова Блянка 474
 Барвацький Степан 146
 Барвінський Василь, проф. 194, 229, 230, 439
 Барвінський Олександр 184
 Барвінський, полковник 122
 Бардаль Петро 279
 Бардашевський Дмитро 117, 370
 Бардашевський Іван 608
 Бардашевський П. І. 371
 Баріляк Настя 161
 Баріляк Петро 163
 Баріляк Тома, о. 612
 Барнатовичі, рід 38
 Барнич Василь 547, 566
 Барнич 116
 Барух Герш 60
 Басалик, голова сільради 358, 360
 Баслядинська Мирослава 612
 Баслядинський Володимир 612
 Баслядинський Мирослав 9, 129, 612, 673
 Бачевський, власник фірми 153, 550
 Бачинська-Баб'юк Дарія 68, 254 — 257, 283, 644
 Бачинська-Волицька Лідія 276, 641
 Бачинська-Григоріїв Марта 644
 Бачинська Ольга 474
 Бачинська-Тицька Лідія 644
 Бачинські Микола і Зигмунта 219
 Бачинські, родина 133
 Бачинський Богдан, о. 644
 Бачинський Василь 122
 Бачинський Володимир 297
 Бачинський Євген 68, 71, 210, 314, 359, 543, 644
 Бачинський Лев, о. 458
 Бачинський Мирон 644, 690
 Бачинський Омелян 67, 189, 205, 210, 213, 214, 219, 453, 641, 668, 678
 Бачинський Юрій 644
 Бачинський Ярема 365, 644
 Бекіш Мирослав 277
 Белеґай Дмитро 385

Белегай Марія 385
Белегай Меланія 510, 511
Белегай Мирослав 385
Белегай Михайло 385
Белей Денис 430, 700
Белзький Юрій, князь 179
Беля, угорський королевич 139, 140
Бельцай Марія 199
Бемко Володимир, д-р 117, 118, 119
Беное П., суддя 37, 46
Бенцаль Микола 418
Беньковська Марія 439
Береза Сидір 202
Березовський О. 229
Березовський Ярослав 645
Березяк Галина 642
Березяк Євстахій 642
Березяк-Кревняк Юлія 642
Беркій Іван 147
Бетовен 229
Белінський Францішек 27
Бєсядецький, поміщик 69, 152
Бєсядецький Фр. 85
Биковець А., о. 665
Бичків Кость 40
Бібік М. 172
Бігус Богдан 488
Бігус Катерина 644
Бігус Мирослав Богдан 9, 644, 670 — 672, 686, 688, 691
Бігус П., майор 119
Бігус Петро 58, 202, 314, 458, 459, 470, 477, 479, 481, 555, 644, 667
Бігус Слава 278, 279
Бігус Уляна 644
Бігус-Федорів Ярослава 644
Бігус-Яблонська Наталія 276, 472, 473, 475, 644
Бігус(ова), вчителька 554
Біда Іван 602
Бізанц А., полковник 115, 125
Білан Олександр 667
Біланюк, інспектор 129
Білас Михайло 400
Біленька Анна 199
Біленька Галя 276
Біленька Євгенія 276, 277, 279
Біленька Марія 276
Біленька Михаса 279
Біленький Леонід 237
Білецький Василь 67, 210, 213, 214, 284
Білик М., д-р 569
Білик Олександр, д-р 612
Білінський Клявдій, д-р 67, 184, 201, 210, 213, 214, 219, 220, 610
Білінський Ювеналь, о. 594
Білінські Андрій, Богдан, Клявдій 220
Білобривка Степан 432
Білоган Іван 105
Білоган Марія 398, 700
Білоголовський Богдан 400
Білоголовський Дмитро 402
Білоголовський Микола 373
Білоголовський Михайло 402
Білоголовський Онуфрій 401 — 403, 700
Білоголовський Степан, о. 403
Білозір В., д-р 115
Білозор, д-р 465
Білоус Іван, вчитель 401, 403
Білоус Іван, п/хорунжий УСС 147, 612
Білоус Іван, стр. УСС 147
Білоус Надія 111
Білоус Олег 112
Білян Влодка 63
Біняшевський Михайло 608
Бір С., вчитель 70, 210
Бісик Олександр 9, 613
Блавацький Володимир 240
Благий Зенон 72
Благодір, полковник 127
Блажкевич Іванна 283
Блажків Іван 385
Бліхер, вчитель 210
Блюменрайх Зельман 351
Бобинський Василь 399, 451
Бованко Степан 438, 457, 459, 464, 466, 471
Бовтушенки, родина 559 — 562
Бовтушенко Наталка 561, 562
Бовтушенко-Мироненко Оксана 561, 562
Богач Василь 415
Богда Василь 321
Богда Іван 321
Богдан Івашко 23, 24
Богомаз Іван 238
Бодак Василь 144
Боднар Анна 454, 455
Боднар Андрій 339
Боднар Варвара 418, 420
Боднар Володимир (з Княгинич) 638
Боднар Володимир (з Чернева) 643
Боднар Гавриіл, о. 184, 399

Боднар Григорій 184, 604, 605
Боднар Іван (з Загір'я Княгиницького) 340
Боднар Іван (з Чернева) 426
Боднар Юрій, о. 665
Боднарка 39
Боднарчук Остап 385
Боз Джегедіс Чандра 285
Бойкевич Іван 117, 125, 129, 276
Бойкевич Олег 686, 687
Бойкевич-Пилат Катерина 641
Бойкевич Ярослав 574
Бойко Атанас 608
Бойко Володимир 325
Бойко Г. 107
Бойко Гаврило 144
Бойко Іван, вчитель 210
Бойко Іван 325
Бойко Йосиф 639
Бойко Микола (з Загір'я Княгиницького, загинув під Бродами) 338
Бойко Микола (з Загір'я Княгиницького, загинув у Сибірі) 339
Бойко Микола (з Пукова) 165, 167
Бойко Микола (Торонто) 323, 539, 637, 700
Бойко Олекса (з Княгинич) 638
Бойко Олекса (зі Сєрник Середніх) 403
Бойко Іван 388, 497, 639, 700
Бойчук Василь 146
Бокій Василь, мгр 238
Болак Петро 155
Болехівський, о. 343
Боляновські, родина 25
Бондар Василь 146
Бонен І. 154
Бонен 549
Боплян, франц. інж. 16, 44
Боратинські Іван, Петро, Ян 25
Борецький Іван, митрополит 181
Борим Іван, д-р 117
Борис Антін, д-р 59, 64, 65, 76, 208, 210
Борис Дмитро 101
Борис Іван 101
Борис Марія 399
Борис Степан, о. 403
Борисова 128
Борковський Мартин 83
Борсук, дир. школи 132
Бортнянський Д. 189
Бохневич Михайло, о. 664, 665
Боцян, о. 506

Боян, повстанець УПА 93
Боярин Володимир 452
Браєр Сауль, д-р 210
Брайтбарт Дудьо 351
Братина Прокіп 390
Братусь Дмитро 602 — 605, 607, 613
Братусь І. М. 371
Братусь Йосиф 607
Браухіч фон, фельдмаршал 573, 574
Брах Богдан 166
Брах Василь 157, 170
Брах Марія 161
Брах Олекса 160
Брах Орест 157, 167
Брежнев 594
Бринецький, о. 418
Бринецький Мирон 398, 700
Бугайов, нач. МГБ 107
Будай П. 126
Будзінський Олександр 123
Будка Никита, єпископ 92, 439, 469, 472, 474, 475, 612, 627
Будний О. 555
Будьонний, маршал 65, 420
Буйновський Захарій 40, 41
Букавин, учень 60
Букеда Андрій 210, 452, 453
Буковинець 109
Буковський 400
Булик І. 276
Булик Григорій 387
Булка Ярослав 276
Буняк Василь 146
Бурак Михайло 40
Бурак Ярослав 336, 339, 700
Бурачок Анна 106
Бурачок Микола 641
Бурачинський Т., д-р 465, 477, 482
Бурнат Іван 607
Бурчак Андрій 400
Бучій П. І. 371
Бучко Іван, єпископ 618, 619, 625, 629
Бялецький Роман, о. 665

Вайда, сотник 561
Вайнриб Бернард 74
Вайс, вчитель 542
Вакуловський Віктор 66, 613, 667, 668
Вальків Ігор 434
Ваніні, о. 506
Ваньо Василь 506

Ваньо Гілярій 506
 Ваньо Ізидор 506, 508, 509
 Ваньо Кароліна 506
 Ваньо Омелян, о. 58, 200-202, 293, 506-509, 671
 Ваньо, д-р, адвокат 449
 Варивода Антін 144
 Варунків Ілько 636
 Варунків Григорій 599
 Василак Я. 70
 Василик Захарій 337
 Василик Іван 144
 Василик Павло 145, 399
 Василик Сень 145
 Василик Яків 339
 Василюк Іван 153, 166
 Василько, княжич 138, 139
 Васьків Б. В. 156
 Васьків Богдан, с. Івана 170
 Васьків Василь 153, 154, 159
 Васьків Володимир 165, 166
 Васьків Григорій 166, 167
 Васьків Дмитро 163, 640
 Васьків Іван, с. Василя 166, 174
 Васьків Іван (Джарів) 173
 Васьків Іван, с. Миколи 167
 Васьків Іван (з Пукова) 165
 Васьків Іван (з Чесник) 433
 Васьків Микола 604
 Васьків Михайло 165
 Васьків Ольга 167
 Васьків П. 152
 Васьків Павло 166
 Васьків Петро, с. Івана 157
 Васьків Петро, с. Семена 162, 164, 165
 Васьків Петро, с. Федора 176
 Васьків Петро (Яцків) 167
 Васьків Семен 264, 504, 640
 Васьків Стефанія 155, 156
 Васьків Федір 157, 162
 Васьків Ярослав 162, 164
 Ватаманюк Демко 340
 Ватаманюк Дем'ян 339
 Ватаманюк Дмитро 337
 Ватаманюк Іван 337
 Ватаманюк Федір 339
 Вахнюк Михайло 183
 Вацик, вчитель 210, 218, 545, 565, 566
 Вацик Софія 353
 Ващук Олекса 126, 127
 Вдовичин Ольга 346
 Велитович Катерина 280, 622
 Велитович С. 443
 Величко Гр. 126
 Величко Оля 277, 279
 Величковська-Шухевич Ірина 613, 693
 Вельгуш 115
 Вербенець Володимир, д-р 210, 267, 277
 Вербицький Іван 602
 Вербицький Михайло 189
 Вербовський Іван 325
 Вербяна Любов 210, 278, 279
 Вербяна Надія 668
 Вербяний Іван 62, 63, 68, 115, 133, 210, 218, 267, 275, 276, 285, 340, 443, 445, 452, 453, 542, 566, 613, 667, 668
 Вербяний Михайло 146, 614
 Вергун Василь, д-р 286, 614, 667-671, 681
 Вергун Іван 276
 Вергун Петро, о. 629
 Вергун, о. 433
 Вергуц 122
 Вергілій 18, 61
 Верес Люба 72, 173, 174
 Верес М. 134, 171, 173
 Верес Ольга 172
 Весоловська Є. 276
 Весоловський Богдан 473
 Весоловський Володимир 160
 Весоловський Семен 158, 167
 Вестфалевич, проф. 462, 465
 Вехтер Отто 162, 569
 Вежбіцький 489
 Вилка Михайло 643
 Винник Іван 39
 Винник Якуб 40
 Винницький Ярослав 275
 Винницькі, шляхтичі 409
 Вирста Дмитрусь 451
 Височанська Марія 379
 Височанський Василь 396
 Височанський Іван 321
 Височанський Микола (з Бабухова) 321
 Височанський Микола (з Лучинець) 354, 366
 Височанський Михайло 637, 690
 Височанський Петро 321
 Височанський Степан 321
 Височанський-Джоджишин Микола 368
 Витанович Ілля, д-р 614, 667
 Витвицька Параня 579
 Витвицький Григорій 145

Витвицький Йосип 189
 Витвицький Василь 433
 Виткович Остап 432
 Виткович Степан 433
 Витовт, князь 23
 Вишенський Іван 180
 Вишиваний Василь, д-р 614, 667, 668, 685
 Вишняк Семен 144
 Вівсяник Дмитро 321
 Вівсяник Петро 396
 Вівчар Яцко 39
 Вінграновський Микола 18, 19
 Вінтонів Марта 661
 Вітвицький В. 45
 Вітер Марійка 423
 Вітер Михайло 418
 Вітер Федь 423
 Вітів Яків 101
 Вітковський Михайло 638
 Вітошинський Йосиф 433
 Вічковська 474
 Владислав, король 83
 Владичин, д-р 463
 Вовк Василь 210
 Вовчик Василь 40
 Вовчок Василь 17
 Водонос Євген 314
 Водонос Микола 69, 71, 128, 221, 223, 287,
 354, 544, 545
 Водонос Ромко 280
 Водонос Юліян 280, 636
 Водонос Ярослав, о. 270
 Водонос 117, 280
 Водонос-Маслей Надія 636
 Водоноси Анізія і Марко 287
 Воевідка, о. 401
 Воевідка Ярослав 401
 Воевідка, д-р 465
 Воевода Іван 162
 Возняк Володимир, о. 614
 Войтович, о. 414
 Войцех 39
 Войчишин Іван, д-р 636
 Волицька-Винницька Марта 641
 Волицька-Ференцевич Христина 614, 641
 Волицький Василь 68, 210, 388, 641, 681
 Волицький Нестор 641
 Волицькі, родина 133
 Волочак Іван 161
 Волочак Петро 165, 166
 Волочак Петро, с. Степана 167
 Волочак Степан 147
 Володимир, князь 140, 141
 Володислав IV 448
 Волоцюга Степан 339
 Волошин Августин, о. 550
 Волошин Лавер 41
 Волощак Ізидора-Кароліна 506-509
 Волощак Юрій 506, 509, 700
 Волощук Антін 166, 167
 Волчко, єпископ 55
 Воляк Іван 396
 Воляк Степан 394
 Волянський Іван, о. 699
 Воробець Богдан 322
 Воробець В. 443
 Воробець Василь 547
 Воробець Дмитро 322
 Воробець Дмитро, вчитель 210
 Воробець Іван 321, 322
 Воробець Михайло 111, 306, 312, 700
 Воробець Петро 151
 Воробець Федько 154, 156
 Ворона Євген 639, 690
 Ворона Микола 633
 Ворона Михайло 328
 Ворона, учасковий 104, 107, 108
 Ворона-Хойнацька Надія 615
 Воротислав, боярин 138
 Воротняк С., о. 660
 Ворошилов 550
 Врублевський Александер 426
 Вульчин Богдан 385
 Вульчин Володимир, с. Дмитра 385
 Вульчин Володимир (Торонто) 349, 381,
 639, 691, 701
 Вульчин Дмитро 385
 Вульчин Ірина 387
 Вульчин Матвій 147, 387
 Вульчин Рудольф 383, 385
 Вульчин Степан 385
 Вульчин Ярослав 385
 Габрусевич Юліян, о. 664
 Габсбург Фердинанд 416
 Гаврилишин Ілля, о. 351, 353, 360, 365, 378
 Гаврилишин Микола 211
 Гаврилко Івась 451
 Гаврилко Михайло 451
 Гаврилко 60
 Гаврилович Франко 638
 Гаврилук Дмитро 208, 211

Гаврилюк Стах 144, 399
Гавриляк Володимир 9, 597, 603, 604, 615, 677, 685
Гавриляк Ганна 387
Гавриляк Іван 385
Гаврись Іван 159
Гаврись Іван, с. Михайла 170
Гаврись Михайло, с. Івана 166
Гаврись Михайло, с. Петра 170, 176
Гаврись Павло 166
Гаврись Петро 176
Гаврись Петро, с. Василя 162
Гаврись Петро, с. Михайла 170
Гаврись Степан 640
Гаврись Ярослав 157, 166
Гавришкєвич 64
Гаврон Андрій 337
Гадомський Іван 146
Гайда Микола 144
Гайманович Ярослав, о. 690
Гайрінгер Карль 243
Галабурдник Кость 421
Галаган 119
Галан Ярослав 555
Галата Гриць 145
Галечко 485
Галичин Дмитро 615, 677
Галлер, генерал 65, 418, 603
Галуга Ярослав 173, 174
Галушка Д. С. 371
Галушка Іван 321
Галущинська 443
Галущинський Іван 211, 668
Галущинський Михайло 58, 59, 64, 208, 211, 213, 214, 288, 289, 442, 443, 451, 474, 668
Галькєвич Євген 211, 213
Гандзин Микола 373
Гандяк Орест 126
Ганкєвич Стефан 84
Гарасєвич Андрій 414
Гарасєвич Ігнатій, о. 203, 413-415, 418, 419
Гарасєвич Климентина 203
Гарасєвич Марія 414
Гарасєвич Михайло, о. 413, 414
Гарасєвич Михайло 203, 414, 422
Гарасєвич Олександр 203, 290, 414
Гарасим 475
Гарасимів, д-р 474
Гаркавий 127
Гарматій 390
Гафтар Олександр 394, 641
Гафтар-Андрухів Євстахія 641
Гафтар-Славинська Анна 641
Гафтари, родина 128, 129
Гашек Ярослав 194
Гвоздецька Катерина 423
Гвоздецька Олександра 420, 643
Гвоздецька-Бодревич Оксана 643
Гвоздецька-Павлюк Анісія 643
Гвоздецька-Якимів Наталія 424, 426, 643
Гвоздецький Богдан 423
Гвоздецький Євген, д-р 423
Гвоздецький Олександр, о. 419-424
Гвоздецький Роман, д-р 643
Гвоздецький Теофіль, д-р 184
Гвоздецькі, родина 423
Гева Михась 451
Гевко Слава 276, 279
Геккер, д-р 571-574
Гелєй Степан 178
Гелємбіта 372
Гембарський Микола 144
Гембарський Петро 145
Геналь Михайло 146
Генжак Михайло 326
Генжак Омелян 327
Геноль 61
Геразенко Ю. 100
Геракєвич Катерина 159
Герасимєнко, проф. 119
Герасимович Дєнис 184
Герасимович Іван 223
Герасимович, учень 189
Герасимович-Кудрик Ірена 113
Гербутовський Іван 342
Герман, оберштурмфюрер 78
Герман 132
Германи Гаврило і Федь 41
Гершкович Абрам 41
Гершкович Шмуть 41
Гетьман Григор 353, 354, 379
Гетьман Софія 379
Гичко Ізяслав 118
Гіляревич, лікар 549
Гірняк Богдан 128, 669, 670, 673
Гірняк Володимир 668
Гірняк Іван 238
Гірняк Йосип 61, 288, 616, 668
Гірняк Никифор, д-р 59, 62, 122, 128, 208, 211, 275, 278, 668, 678, 694
Гірняки, родина 133

- Гітлер 69, 90, 114, 126, 129, 132, 133, 160,
161, 362, 365, 367, 371, 440, 548, 549,
571, 573, 574
- Гіхарович Леон 641
- Гладій Богдан 338
- Гладій Іван 328
- Гладій М. 638
- Гладій Микола 109
- Гладій Петро 328
- Гладій Ярослав 338
- Гладій Ірина 277, 278
- Гладка Рома 254-256, 685
- Гладкий Василь 652, 690
- Гладкий Василь А. 643
- Гладкий Василь Б. 643
- Гладкий Володимир 276, 278-280
- Гладкий Семен, д-р 184, 610
- Гладкий Яро 277, 278
- Гладкий 269
- Гладун Василь 477, 478, 481
- Гладун Григорій 478, 553, 555
- Гладун Іван 456, 457, 478
- Гладун Ілько 145
- Гладун Марія 639
- Гладун Роман 605
- Гладун Степан 479
- Гладун Федько 480
- Гладуни, родина 458
- Глібовецький Микола 199
- Глібовицький 62
- Глібовицькі, родина 438
- Глушко Степан 67, 133, 211, 286, 667, 668
- Гнатевич Богдан 115 — 117, 125
- Гнатиха 39
- Гнатишин Андрій 233
- Гнатків Іван (Путятинці) 394
- Гнатків Іван (Рочестер) 605
- Гнатків Іван (Торонто, з Путятинець) 641
- Гнатків Іван (Торонто, з Черча) 644
- Гнатків Наталка (з Путятинець) 637
- Гнатків Наталка (з Черча) 644
- Гнатків Я. 72
- Гнатків Ярослав 641
- Гнида Богдан 637
- Гнида Осип 279
- Гнида Семен 346
- Гнилиця Катруся 279
- Гнипів Сень 39
- Гоголь Г. Г. 361
- Гоголь Михайло 644
- Гой Володимир 146
- Головатий Дмитро 118
- Головацька-Петрів Євгенія 278, 279, 576,
701
- Головка Василь 321
- Головчак Микола 639
- Голод Осип 145, 399
- Голод Рената Ольга 616, 642, 674, 698
- Голод Роман, інж. 698
- Голод Харитя 245, 698
- Голод-Прокопович Марія 9, 10, 20, 245,
274, 299, 642, 664, 669 — 671, 682,
683, 685, 687, 688, 691, 693, 697, 701
- Голодкович Клим 44
- Голойда Іван, о. 120, 121
- Голояди, родина 422
- Голуб Іван 522
- Голубець Зенон 673
- Голубець Микола 439, 474
- Голубович Євген, д-р 67, 211, 213, 214
- Гольдштайн Ян 89
- Гоменюк Яремко 346
- Гондович Яким 340
- Гончар Олесь 18
- Гончар Степан 39
- Гончаренко Агапій 597
- Гончаренко Онорко 115, 117
- Гончарук, майор 234
- Горбай, інж. 470
- Горбатий Григорій 269
- Горбовий 269
- Горбусь Богдан 171
- Горбусь Ганна 434
- Горбусь Дмитро 165, 167
- Горбусь Михайло 153, 174
- Горбусь Петро (Англія) 162, 656,
- Горбусь Петро, с. Михайла 161, 163
- Горбусь Петро (Монтреаль) 640
- Горбусь Петро (Ошава) 640
- Горбусь Петро (Тичківський) 162
- Горбусь Степан 161
- Горбусь Федько 167
- Горбусь (зі Стрятина) 116
- Гореча-Бачинська Зеновія 642
- Горечий Зенон 276, 642
- Горечко Микола 542
- Горішний Яким 606
- Горішні, родина 202
- Горникевич Дмитро 424
- Горникевич Гриць 419
- Городецька Анна 393
- Городецький Степан, о. 58, 68, 201, 202,
451, 611, 616, 671
- Горянський І. 443

Горянський Микола 651 — 654
 Горянський 451
 Горький М. 240
 Готра Василь 642
 Готра Іван-Іриней, о. 616
 Готра Степан 581
 Гофмансталь Гуго 193
 Гохберг Файвель 78
 Грабар Володимир 386
 Грабовецька Ірина 112
 Градовський Андрій 664
 Гранковський В. 604
 Гребенюк 106
 Гречко Микола 545
 Гречук Іван 279
 Гречуха М. 90
 Грінченко Борис 128, 133
 Гривнак Андрій 68, 183, 184, 392, 485, 604
 Гривнак Володимир (з Данильча) 637
 Гривнак Володимир (з Чесник) 434
 Гривнак Іван 637
 Гривнак Ілько 434
 Гривнак Михайло 145
 Гривнак Роман 169
 Гривнак Северин 433
 Гривнак Степан 169
 Гривнаки, родина 202
 Григор'єв, нач. НКВД 154
 Григоріїв Володимир 642
 Григоріїв Лев 642
 Грималівський Михайло 379
 Гриневецький, прокуратор 414, 422
 Гриневичі, родина 439
 Гринишин Яків 349
 Гринів Корнель 639
 Грицай Анатоль 485
 Грицай Володимир, о., вчитель природозн.
 67, 211, 291, 453
 Грицай Володимир, вчитель нім. мови 68,
 201, 211, 363, 453, 542, 566
 Грицай Володимир, повіт. староста 314,
 545, 546, 642
 Грицай Дмитро 373
 Грицай М. А. 371
 Грицай Меланія 690
 Грицай Микола, с. Дмитра 354
 Грицай Микола, с. Степана 373
 Грицай Олесь 642
 Грицай Осип 144
 Грицай Роман 68, 69, 211, 291, 292, 315,
 572, 574
 Грицай-Куліш Рома 642
 Грицин Володимир, мгр 685
 Грицишин Іван 315, 486
 Грицишин Михайло 637
 Грицишин Степан 315
 Гриців Іван 353, 357
 Гриців Іван (з Бабухова) 636
 Гриців Іван (з Лучинець) 370
 Гриців Микола 353, 357, 378
 Гриців-Ковбів Дмитро 353, 356, 371, 373
 Грушевський Михайло, проф. 22, 23, 602,
 675
 Грушевська, вчителька 132
 Губка Стефа 279
 Гузар Богдан 642
 Гузар Василь (з Пукова) 166
 Гузар Василь (Гемтремк, Миш.) 633
 Гузар Микола 642
 Гузар, інж. 474
 Гук Євстахій 490
 Гулей Микола 276
 Гуменюк Петро 400
 Гуммель 241
 Гунчак Анна 374
 Гунчак Василь 374
 Гунчак Д. Ф. 371
 Гунчак М. І. 371
 Гунчак Михайло 374
 Гунчак Петро 374
 Гунчак-Безвуха Петро 358, 360
 Гуньовський Іван 337
 Гупали Григорій і Йосип 120
 Гураль О. 44
 Гусак Агафія 644
 Гусак Микола, о. 378
 Гусак Настя 645
 Гусак Семен 644
 Гутник Степан 154
 Гутник Теодор 264
 Гучко Богдан 385
 Гучко Володимир 385
 Гучко Микола, с. Миколи 385
 Гучко Микола, с. Петра 385
 Гучко Михайло 385
 Гучко Петро 387
 Гучко Розалія 385
 Гучко Степан 385
 Гушер і родина 160
 Габро Ярослав, Владика 666
 Гавліч Володимир 665
 Гаєвич 66
 Гаєвич-Дзидзан Надія 617

Гайда Микола 638, 690
Галлюс Ян-Медеріч 242
Галуга Дмитро (з Лучинець) 379
Галуга Дмитро (з Путятинець) 393, 394
Галуга П. Р. 371
Галуга-Ропотів Іван 358
Галяс Володимир 325, 327
Галяс Петро 325, 328
Галяс Степан 326, 327
Галяси, родина 324
Гамберіні 16
Гапишин Володко 280
Гаран Андрій 486
Гах Іванка 565
Геба Дмитро 549
Геба Григорій 633
Геба Ольга 644
Геба Степан 644
Геба 483
Геба-Лішак Ксеня 305
Геби Марія і Марта 555
Геби, родина 458
Гелей Петро 642
Гембарський Михайло 638
Генза Іван 116
Геник Кирило 597
Гера Михайло 211
Герєга Петро 163
Герєга Степан 617
Герета Степан 605
Герич Юрко 279
Гєрула 369
Гец Лев(ко) 439, 451
Гляйц, комісар поліції 297
Гнип Володимир 637
Гнип Михайло 386
Гнип Петро 340
Гнип Розалія 326
Гноївський, д-р 465
Гой Іван 400
Гой Михайло, д-р 547, 617
Гой Михайло 400
Гой Мілько 400
Гой Оксана 343
Гольд, юрист 71
Гольдштайн, д-р 78
Гонта Дмитро 54
Гонтарський 126
Горбачевська Марійка 276
Горчинський Анастасій 617
Готтворт, д-р 78
Грановіцер 572

Грановський Рафал 25
Гресько Дмитро, о. 664, 667
Гріг, композ. 229
Грінберг Хайка 529
Гулян Іван 328
Гулька Микола 642
Гулька 123
Гургула Андрій 23, 51, 52, 69, 202, 213, 610
Гургула Аркадія 221, 253, 254
Гурнякевич-Горнікевич Антін 418
Гурнякевич-Горнікевич Володимир 421
Гурнякевич-Горнікевич Грицько 415, 417
Гурнякевич-Горнікевич Іван 418
Гурнякевич-Горнякевич Пилип 418
Гурнякевич-Горнікевич Теодосія 418
Гурянський Володимир 608, 617
Гут-Кульчицький Н. 421
Гут-Кульчицький Роман 267, 421
Гучула Михайло 643
Гучула Степан (з Кліщівни) 638
Гучула Степан (з Фірлєєва) 643

Даєвський В. 454
Далькін 123
Даміян, єпископ 179
Данилишин Андрій 337
Данилишин Іван 337
Данило, король 137 — 142, 347
Даниляк Іван (Біличин) 161
Даниляк Іван (Воднарізків) 166
Даниляк Іван (Дзядзів) 161
Даниляк Іван, с. Онуфрія 153, 158
Даниляк Павло, с. Миколи 158, 167
Даниляк Павло (Яблуників) 151
Даниляк Петро 158, 167
Даниляк Семєн 264
Даниляк Сенько (Балюків) 153 — 155, 159
Даниляк Сенько (Дзядзів) 159, 167
Даниляк Степан (Дзядзів) 166
Даниляк Степан (Капустяків) 166
Даниляк Степан, с. Семєна 161
Даниляк Степан, с. Семєна, голова сільради 170
Даниляк Теодор 264, 504, 640
Даниляк Федір 166, 167
Данкевич Василь 420, 643
Данкевич Іван (Гриня) 415, 420, 421
Данкевич Іван, с. Івана 420, 421
Данкевич Іван ("Коліяр") 421
Данкевич Ольга 426
Дарміць Ганна 157

Дармиць Микола 154
 Дармиць Петро 166, 167
 Дармиць Степан 166
 Дармиць Федько 154, 156
 Дармоць 423
 Даян, рабин 75
 Дволятик Микола 607
 Дворський Андрій 141
 Девантіє, нач. поліції 572 — 574
 Декайло Іван 211, 453
 Демидчук Семен, д-р 201, 202, 293, 667
 Демчишин Осип 279
 Демчук Теофіль 418
 Дем'ян, боярин 137 — 142
 Денгофф Станислав 26
 Денега Матвій 399
 Деніс Богдан 374
 Деніс Д. Ф. 373
 Деніс Надія 379
 Денісенко Володимир 662
 Денісенко Іван 60, 116, 122
 Денікін 492
 Дерев'янка 451
 Деркач Іван 606
 Джарів Павло 173
 Джигало Богдан 116
 Джигало Євгенія 116
 Джичко Григорій 339
 Джога Михайло 175, 176
 Джога Роман 434
 Джоґів Микола 378
 Джоджишина Параня 368
 Дзвіздова Гандзя 174
 Дзедзик Андрій 68, 545, 547, 566, 617
 Дзедзик Василь 458
 Дзедзик Корнель 144
 Дзейликів Іван 355
 Дзера Василь 211, 443
 Дзера Степан (з Бабинців) 144
 Дзера Степан (з Вербиловець) 637
 Дзерович Іпполіт, о. 199
 Дзерович Маркіян 234
 Дзіняк М. 606
 Дзюбак Марія 171
 Дзюбак Михайло 211, 611
 Дзюбак Степан 157, 167
 Дзюс В. 43
 Дзярський 491
 Дидик Богдан 112
 Дикий Володимир 119
 Дикий Дмитро 373
 Дикий І. П. 372
 Дикий Іван, с. Федора 374
 Дикий М. І. 373
 Дикий Степан 370, 373
 Димкар Іван 607
 Димкар І. С. 373
 Димкар Марко 346
 Димкар Олекса 607
 Димкар Онуфрій 607
 Дитиняк Любомир 637
 Дитятко Івашко 25
 Дичко-Блавацька Євгенія 617
 Дичковський Маріян 636
 Дідик Андрій 64, 211
 Дідик Володимир 161
 Дідик Григорій 166, 167
 Дідик Олімпія 161
 Дідич Іван 264
 Дідоха Василь 279
 Дір 71
 Длужень Роман 168
 Дмитерко, вчитель 326
 Дмитерко-Ратич Ганна 115, 256, 452, 566, 618, 667
 Дмитренко Д. 637
 Дмитренко Осип 637
 Дмитрів Богдан 386, 511
 Дмитрів Василь 386, 387
 Дмитрів Віра 511
 Дмитрів Володимир (з Чернева) 9, 428, 643, 690
 Дмитрів Володимир (з Черча) 645
 Дмитрів Григор(ій), д-р 184, 458, 464, 550, 618, 671
 Дмитрів Григорій, голова сільради 550, 551, 553
 Дмитрів Іван (1884 р. н.) 510, 511
 Дмитрів Іван (1895) 147
 Дмитрів Іван (1898) 147
 Дмитрів Леонід 386
 Дмитрів Марія 387
 Дмитрів Микола 511
 Дмитрів Мирослав 386, 511
 Дмитрів Михайло 387
 Дмитрів Н. 645
 Дмитрів Надія 690
 Дмитрів Нестор, о. 645
 Дмитрів Оля 645
 Дмитрів Ольга 550
 Дмитрів Павло 459
 Дмитрів Панько 145

Дмитрів Степан 479, 645
Дмитрів Тарас 386, 511
Дмитро з Ходоростава 30
Дмишко Стефа 276
Добрянський Агатон, д-р 123, 128, 132
Довбуш Олекса 46
Довган Степан 637
Довгий Д. Г. 371
Довгий Дмитро, с. Івана 374
Довгий Дмитро, с. Йосифа 374
Довгий Дмитро, с. Михайла 374
Довгий Дмитро, с. Онуфрія 374
Довгий Іван 378
Довгий М. Д. 371
Довгий Микола (Аргентина) 355
Довгий Микола (з Лучинець) 374
Довгий Михайло (Австралія) 370
Довгий Михайло (з Лучинець) 378
Довгий П. 356
Довгий-Пархолин Михайло 365
Довгі Анна, Дмитро, Степан 365
Долгий Іван 117
Долежаль Софія 211
Долинський Лука 225
Долішний 100
Дольницький, о. 446
Домажиреч Лазор 22
Домбковські, родина 420
Домбчевський Н. 420
Донцов Дмитро 439, 474
Дорофєєвич Гаврило 180
Дорофєї Микола і Наталія 603
Дорофєй-Майкович Софія 603
Дорошенко Андрій 637
Дорошенко М. 443
Дорошенко Михайло 145
Дорошенко Петро 321
Доценки 474
Доценко Олександр 439
Драган Антін (Луців Андрій) 618
Драган Дмитро 321
Драгоманов Михайло 273, 603
Драгун Іван 38
Драган Василь 374
Драган Іван 374
Драган Микола 374
Драган Олег 379
Драган П. С. 371
Драган Петро 373
Дражньовський Олесь 279
Драч Іван 19

Дримлюх Євстахій 325, 328
Дримлюх Іван 328
Дрогомирецька-Хабурська М. 636
Дрогомирецький Григор, д-р 67, 70, 209,
211, 453
Дрогомирецький, ляндркомісар 116, 572
Дронь Катерина 326
Дронь Михайло 328
Дронь Семко 328
Дронь 470
Дронь-Дримлюх Марійка 326
Дубанович Володимир 162, 656
Дубанович Іван 170
Дубик Василь 637, 691
Дубик Ольга 154
Дубина 107
Дубицький Василь, о. 439
Дубицький Микола, о. 665
Дубицький Роман, о. 618
Дубицький Юрій, о. 618
Дубравський Володимир 208, 211
Дуда Д. Н. 373
Дуда Наталка 104
Дуда, співак 474
Дудинський Володимир 291
Дукаль-Федунь Анна 640
Думенко Семен 117
Дурбак Іван, о. 364, 378
Дурбак Северин, о. 618
Дурбак Тарас, о. 665
Дуркот Ванда 211
Дутка 423
Дуткевич Анна 211, 283, 294, 295
Дуткевич Володимир 69, 283, 294, 295
Дуткевич Євген, о. 294
Дуткевич Марія 295
Дуткевич П., о. 473 — 475
Дуткевич-Баб'юк Ірина 283, 295, 619, 658,
659
Дух Михайло 607
Духній Василь 637
Дяків Мирослав 404
Дяків Петро 406
Дяків Степан 432
Дяків Федь 407
Дячишин Гринько 549
Дячишин Дмитро 549
Дячишин Осип 9, 458, 645, 671, 688, 689,
691
Дячишини, рід 458

Едельман Моріц 57, 208, 211, 264
Еласовський Ерзаній 180
Енгельман 132
Енгельс 273, 520, 533
Еппінгер, проф. 467

Ежов 542
Єзерський Кость 115, 118
Єйна Василь 641
Єйна Михайло 391, 393 — 395, 673, 701
Єйна Петро 395, 641
Єйна Степан 641

Жаботинський Зев 77
Жарський, поручник 115, 126
Жахалова Надія 174
Жацук, капітан 98
Ждаха, мистець 54
Жеґаллович Роман 67, 211
Женьчук Стах 340
Живаго Микола 124, 128
Жигмонт Август 55
Жигмонт І 25
Жигун Гриць 38
Жидан Юрій Гавриіл, о. 643, 665
Жилавий Яр. 126
Жовнірович Іван, д-р 619, 694
Жовнірчук Людка 506
Жовнірчук, о. 506
Жовнірчуки, родина 507
Жук М., підстаршина 114, 126
Журавінська Ольга 100
Журавінський Юрій 99, 100
Жураківський Ян 30

Забашта Любов 53
Забігач Дмитро 321
Заблоцький Іван 598
Заблоцький Юрій 424
Заболотний Лесь 40
Заборський Степан 321
Завадович Роман 612
Завалка Петро 400
Загайкевич Слава 276
Загребельний Павло 53
Загребний Гнат 421
Заглоба 206
Задереватий Данило 348
Задорожний Володимир 144
Задорожний Микола (з Липиці Долішньої)
639

Задорожний Микола (з Підбір'я) 144
Зазуля Михайло 638
Зайцев, заст. нач. МГБ 107
Закалата Теодор 59, 208, 211
Залапустів Федько 166, 167
Залеський, проф. 366
Залипка Марія 72
Залужний Лев, о. 58, 202, 214
Залуцький, о. 448
Заморока Григорій 67, 201, 211, 268, 610
Замостинська-Воробець Марія 322
Занович Іван 146
Занько Володимир 59, 208, 211, 443
Запольський Ян 25
Зарейко Микола 146
Зарейко Настя 378
Заремба П., проф. 664
Зарицька Євгенія 439, 474
Зарицький Петро 637
Зарічанський Олексій 117
Засідко Віктор 404
Засідко Дмитро 406
Засідко Микита 404
Засідко Микола 404, 636, 691, 701
Засідко Мирослав 406
Засідко Осип 406
Заставна Павліна 161
Заставний Володимир 326
Заставний Євстахій 637
Заставний Степан 325
Засуха Євген 541, 544
Затонський Андрух 40
Затонський Яцко 40
Захарків Василь 455
Захарків Іван 146
Захарчук Іван 340
Західний Михайло, д-р 297
Заяць (зі Свистільник) 89
Заячківський Іван, о. 353, 378
Збілярів Мирон 162
Звертовська Махна 22
Зелененький Павло 643
Зелений Іван 528
Зелінський Мартин 147
Зеров 72
Зибів, прокурор 100
Зизанії Лаврентій і Степан 180
Зіняк Н. 417, 419
Зобків Володимир 383, 386, 387
Зобків І. Д. 373
Зобків Йосиф 346

Зобків Марія 346
Зобків Софія 346
Зобків Степан 386
Зобків Анна і Ольга 387
Зубрицький о. 446
Зубрицький Володимир 67, 126, 211
Зушман Володимир 339
Зушман Дмитро 338, 339
Зушман Іван 339
Зушовський Ф. 46

Іван зі Сиросхова 24
Іванець Іван, д-р 115, 117, 119, 122, 124
Іванило Анна 645
Іванило Гриць 145
Іванило Іван 147
Іванило Катерина 690
Іванило Роман 645, 690
Іванило ("Мирон") 341
Іванило, пластун 277, 279
Іваницький Іван 633
Іваницький Юліян 279
Іваничук Роман 694
Іванишин Дем'ян 386
Іванський, мистець 342
Іванців Анастасія 379
Іванців Андрій 378
Іванців В. 356
Іванців В. М. 373
Іванців Василь 9, 605, 609, 610, 619, 671, 676
Іванців Дмитро 386
Іванців Іван, дир. млина 170
Іванців Іван, учень гімназії 354
Іванців Микола 374, 378
Іванців Михайло 394
Іванців Петро, с. Юрія 374
Іванців Петро (з Бабухова) 321
Іванців Петро (з Лучинець) 353, 357, 379
Іванців Петро (з Рогатина) 611
Іванців Теодор 652 — 654, 656
Іванців Федір, с. Степана 374
Іванців Федь, с. Івана 163
Івасик Василь 656
Івасик Дмитро (з Бабухова) 321
Івасик Дмитро (з Пукова) 173, 174
Івасик Іван 321
Івасик Катерина 164
Івасик Павло 162, 163
Івасик Петро, с. Миколи 167
Івасик Петро (Баглаїв) 169

Івасик Петро (Яцуніків) 166
Івасик Степан (з Бабухова) 146
Івасик Степан (з Пукова) 165, 173, 174
Івасишин Йосиф 420
Іваськевич Марія 645
Іваськів Василь 166
Івахів Василь 151, 277
Івахів Степан 605
Івашків Іван 146
Івашко Базиль 36
Ігнатович Я. 38
Ігоревичі, князі 138
Ієремія, патріярх 181
Іжицький Михайло 639
Іларіон, архієп. 133
Ілашевич Лев 507
Ільїнський Микола 547
Ільків Андрій 411, 419, 424, 643, 691, 701
Ільків Ганна 428
Ільків Дмитро 426
Ільків Іван 414, 415, 419 — 421
Ільків Константин 607
Ільків Кость 146
Ільків Матвій 415, 428
Ільків Михайло 424, 426, 428
Ільницька 475
Ільницький Р. 424
Ільницький д-р 474, 475
Ільчишин Олекса 166
Індиченко, слідчий МГБ 107
Ісайя, архимандрит 182
Іявецький В. 38

Їжак Богдан, о. 619
Їжак Микола 432

Йоахим, патріярх 228
Йодль, генерал 573, 574

Кавтський 273
Казимир Ян, король 30, 83, 84
Кайдан Кость 420
Кайдан Микола 420, 421
Кайдан Петро 417, 420
Каковська 40
Калина Володимир, д-р 296, 420, 619
Калиновичка 156
Калитовський Олег 59, 208, 211
Калінський Степан 337
Кальба Мирослав, мґр 9, 123, 619
Каменецька Наталія 542, 543

Каменецький Ігор, д-р 454, 619
Каменецький Юліян 67, 128, 211, 217,
267—269, 277, 278, 285, 340, 453, 536,
620, 667, 668, 701
Каменів Федь 40
Камерлінг 549
Камінський С. 45
Камінський Степан 145
Кандяк, інж. 481
Каниковський Андрух 168
Канорко (Брикович), проф. 131
Канюга Н. 638
Капітан Василь 145
Капітан Дмитро, д-р 620
Капітан Михайло 153, 159
Капківна, пластунка 276
Капуста Микола 58, 208, 211
Капчишини, родина 155, 170
Карабиневи́ч Опанас 422
Каратницький, сотник 133
Кардасевич 230
Карлаухів, адвокат 474
Карпенко-Кара Софія 118
Карпшин Михайло 144
Карпак Микола 400
Карр Наталка 639
Католи Іван і Степан 328
Катрій Івась 381
Катрич Н. 415
Кац Майкель 78
Каци, родина 574
Качковський 416
Качоровський Ярослав 386
Кашубинський Іван 127
Кащишин Євдокія 637
Кащишин Євстахій 637
Кащишин Стефан 637
Квасниця Василь 146
Квасниця Данило 119, 394
Квасницький, о. 293
Кебуз Олександр 544
Кекіш М., о. 667
Керницький Іван 668
Керницький Михайло 211, 610
Кернякевич Н., о. 413
Кивелюк Іван 289
Кик В. 604, 605
Кик Володимир 158
Кик Дмитро 164, 167
Кик Іван, с. Миколи 161
Кик Іван, с. Михайла 171, 172
Кик Михайло 264
Кик Петро 264
Кик-Космина Степанія 640
Кик-Скорець Катерина 640
Кикена Василь 415
Кикена Михайло 415, 420, 421, 425
Кикена Федь 420
Кинасевич Зеновій 263
Кинасевич Теодосій 211
Киржецький Мирослав 360
Кириченко Микола 543
Киричинський Іоан, о. 199
Киріак Ілля 635
Кисілевська Олена 257, 258, 268
Кисілевський Кость, д-р 71, 566, 567, 569
Кисілевський Маркіян 459, 464
Кисілевські, родина 115
Кисіль Володимир 656
Киценко Семен 158, 167
Киценко Федько 153, 154, 170
Кичковський Сенько 165
Кишенюк Петро 390
Кійська Яхна 22
Кіндрат Степан 325, 327
Кіндрачук Михайло 277
Кіндрачук, д-р 118
Кінтер Іван 638
Кіржецький С., учень 443
Кіржецький Степан, о. 223, 546, 573, 620,
673
Кіт Сафат 340
Кіт Степан 325
Кіт Федір 339
Кіценко Антін 159
Кіцили, родина 470
Кічоровська-Кебало Марта 686
Кічула Василь 147
Клапки, брати 326
Клапко Стах 325
Клапко Степан 328
Клим, юрист 71
Клемкович О. 393
Климовський Яр. 483, 484, 701
Климців Анастасія 501
Климців Василь 165, 167
Климців Ганька 173
Климців Іван 640
Климців Ілько 158, 170
Климців Мирон 155, 161, 640
Климців Олекса 169
Климців Петро 157

Климців Степан 162, 640
Климціви Іванка, Ігор, Катруся, Слава,
Степан 504
Клодзінська-Гафтар Меланія 641
Клодзінський Маріян, о. 392, 393
Клуса Антін 636
Клуса Микола 636
Ключко, д-р 234
Клячківський Л. 164
Кносова, вчителька 72
Кобаса Микола 656
Кобзон Іван 638
Кобиланська Ольга 622
Кобринська Наталія 132
Кобринський Іван 179
Коваленко, вчитель 361
Ковалів В. 202
Ковалів І. 612
Ковалів Іван, проф. 661
Ковалів Степан, о. 211, 214
Коваль Константин 41
Коваль Корнило 39
Коваль Олена 423
Коваль Яким, мгр 651—654
Коваль Ярослав 267, 269, 277
Коваль-Сотка Антін 420
Ковальський Володимир 67, 211
Ковальський Теодосій 209, 211, 267
Ковальський Юрко 485
Ковальчук Василь 38
Ковальчук І. 400
Ковальчук Ілько 43
Ковнацька 467
Ковнацький, диригент 474
Ковтун Василь 604, 609
Ковтун Володимир 338
Ковтун Петро 620
Когут Яків 604, 605
Когутяк Іван 425
Козак Дмитро 417
Козак Едвард 439, 470
Козак Іван 415
Козак Іван (Канада) 643
Козак Мирослава 612
Козак Н. 415
Козаковський, шляхтич 45
Козій Дмитро 16, 27, 211, 285, 453, 701
Козій Степан 434
Козланюк Петро 423
Козловський Орест 211
Козоріз Ганна 399
Козяр, о. 378
Колесса Микола, проф. 234
Колікос Джан 662
Колісник Антін 643
Колодій Богдан 639
Колоковський Йосиф 638
Комарянський Мирослав, д-р 117, 620
Комісаров, ст. лейтенант 109
Кондрат, шляхтич, і син Іван 342
Кондратюк Володимир, д-р 692, 701
Кондрацький Франц 59, 64, 208, 211, 443
Конечацький Миколай 25
Коник Василь, о. 343
Кониський 133
Коновалець Євген 338
Конопада Бронко 672
Конопада Сенько 147
Конопніцька 194
Концевич Іван 340
Копистинський Захарій 180
Корбутяк 116, 122, 124
Кордуба Емануїл, о. 649, 650
Кордуба Мирон 439
Кордуба 675
Кордунський Олександр, о. 434
Кордунський Федір 432
Коритко Михайло, вистун УСС 147
Коритко Михайло (з Заланова) 507, 508
Коритко Роман 178, 701
Коритко Текля 507, 508
Коритко, учень 443
Кормильчичі, бояри 138
Корнійчук Олександр 240
Короленко 516
Король Антін 643
Король Іван 415 — 417, 419
Король Марія 642
Король Михайло 645
Король Оксана 644
Король Ольга 645
Король Петро 645
Король Роман 275, 644
Король Семен 414, 417, 420
Король ("цинциличка") 474
Короташ Володимир 347, 701
Кос-Анатольський Анатоль 473
Косановський, о. 343
Косач Юрій 238, 239
Космина Василь (з Пукова) 147
Космина Василь (з Черча) 147
Космина Дмитро 155

Космина Іван 167
 Космина Мирослав 645
 Космина Петро 162, 163
 Космина Стефанія 504, 691
 Космина Ярکو 164
 Космина Ярослав 504, 640
 Космина-Бачинська Анна 645
 Космина-Семчишин Леся 504, 640
 Космина-Шкамбара Марія 504, 640
 Космини, родина 458
 Косович Микола, о. 388, 390
 Коссак Григорій 144
 Костецький Ігор 237
 Костаров 109
 Костик Павло 211
 Костирка, учень 64
 Костишин, о. 445, 446
 Костишин Матвій 620
 Костишина 445
 Костів Степан 145, 399
 Костій Григорій 105
 Костій Євдокія 399
 Костомаров 675
 Костюк Іван 457, 473, 488, 489
 Котик Степан 420
 Котиль Степан 117, 118
 Котко Дмитро 422
 Котлярєвський Іван 194
 Котян, хан 139
 Коцко Адам 58
 Коцюбинський Михайло 560
 Кочерга Іван 240
 Кошут 417
 Кравець Анастасія 607
 Кравець Грицько 38
 Кравець Микола 374
 Кравців, о. 445
 Кравців Микола 346
 Кравців Михайло 645
 Кравців Сенько 152
 Кравченко Уляна 129
 Кравченко, лейтенант 99, 100, 107
 Кравченко Оксана 699
 Кравченко Осип, д-р 9, 10, 22, 193 — 195,
 235, 240, 296, 297, 301, 597, 675, 682,
 688, 698, 699, 701
 Кравченкоки Андрій, Богдан, Борис, Все-
 волод 699
 Кравчиха 39
 Кравчук Михайло, о. 458
 Крайзлер Елі 78
 Крайківська Оксана 641
 Крайківський Василь 641
 Крайківський Володимир 598
 Крайківський Еміліан 599
 Крайківський Климентій 599
 Крайківський Мілько 641
 Крайківський Олекса 599
 Крайківський Юліан 547, 566, 641, 693
 Крайківський Юрій 597, 598
 Крамар Вірка 155
 Крамаренко Ілля 542, 544
 Красінський Йосиф 27
 Краснопера, сотн. УСС 399
 Краснопольські Анна і Миколай 25
 Красовський Іван 180
 Крат Павло 421
 Крєвняк Володимир 642
 Кремениця Григорій 145
 Кремерівна Іванка 117
 Крєховецька-Король Марія 644
 Крєховецький Іван 417, 420
 Крєховецький Микола 145, 414, 417, 419,
 420
 Крєховецький Михайло 420
 Крєховецький Петро 644
 Кривень Василь 643
 Кривий Федь 508
 Кривий Ясь 39
 Кривіцька Леся 439, 474
 Кривогилава Пелагія 339
 Кривоглавий Михайло 337
 Кривоус Василь (з Пукова) 164
 Кривоус Василь (з Рогатина) 69, 71, 221,
 223, 314, 452, 566, 573, 642
 Кривун Федір 325
 Крижалко Петро 380
 Крижанівська-Тарнавська Марія 329
 Крижанівські, рід 698
 Крип'якевич Іван, проф. 56, 59, 138, 197,
 211, 675
 Кріг Берко 481
 Кромер Мартин 55
 Кропивницький М. 240
 Крохмалюк Юрій 119, 122, 132
 Кругер, офіцер гестапо 78
 Крук 58
 Крупка Агафія 640
 Крупка Богдан 163, 656
 Крупка Володимир 157, 166
 Крупка Григорій 164, 504, 640
 Крупка Дмитро 503

- Крупка Дмитро, с. Миколи 167
Крупка Дмитро (Филиштинів) 158
Крупка Іван 162, 499, 504, 640, 691, 701
Крупка Мирон 178
Крупка Ольга 154
Крупка Павло, с. Дмитра 162, 164, 165, 173, 174
Крупка Павло, с. Степана 157
Крупка Павло (Филиштинів) 153
Крупка Роман 9, 620, 654, 667 — 673, 681 — 683
Крупка Семен, с. Івана 158, 167
Крупка Семен, с. Федора 151
Крупка Степан (Горбачів) 166
Крупка Степан (Качалів) 166
Крупка Теодор 501
Крупка Теодора 504
Крупка Ярослав 164, 504, 640
Крупка-Романів Дарія 504, 640
Крупник Лев 147
Крутий Микола 575
Крушельницька Соломія 63
Крушельницький Антін 67, 197, 211, 213, 214, 297, 298, 423, 492, 668
Крушельницький Іван 193, 492
Крушельницький Тарас 276, 423
Крушельницькі, родина: дружина і діти — Богдан, Володимира, Іван, Остап, Тарас 67, 72
Ксенофонт 61
Кубарич Ілля 608
Кубарич Микола 608
Кубарич Павло 40
Кубарич Т. 606, 607
Кубійович Володимир, проф. 20, 162, 428
Кугнат Микола 374
Кугнат Теодор 378
Кудрик Богдан 9, 621, 683, 688, 702
Кудрик Борис, д-р 63, 72, 189, 201, 211, 229 — 234, 299, 693
Кудрик Віра 63, 276
Кудрик Мелася 280, 457
Кудрик Оксана 259
Кудрик Олег, д-р 9, 12, 73, 85, 178, 200, 208, 219, 241, 266, 272, 276, 278, 279, 283, 284, 286, 288, 290, 291, 293, 294, 299 — 304, 308, 315, 318, 441, 621, 654, 657, 658, 660, 667 — 670, 672 — 674, 678, 679, 682 — 688, 691, 696, 697, 701
Кудрик Ольга 255, 256, 301, 664
Кудрик Павло, о. 58, 111 — 113, 202, 211, 213, 292, 451, 668, 671
Кудрик Софія 300, 441, 669, 674, 696
Кудрик Теодосій, о. 59, 64, 67, 69, 111 — 113, 122, 201, 202, 205, 206, 208, 209, 211, 213 — 215, 218, 277, 301, 419, 443, 451, 453, 455, 458, 474, 566, 571, 573, 664, 668, 671
Кудрик Юрко 113
Кудрик-Грицай Дарія 113, 292
Кудрик-Прокопович Лідія 276, 278, 279, 472, 627, 664, 666
Кужиль Амалия 657
Кужиль Михайло 59, 67, 201, 208, 212 — 215, 219, 220, 453, 610, 657, 668, 677, 678
Кужиль Олег 220, 454, 455
Кужиль Ярослав, мгр 9, 220, 272, 273, 276, 621, 657, 669, 673, 683, 688
Кузелі, родина 438
Кузик Андрій 337, 338
Кузик Володимир 338
Кузик Дем'ян 338
Кузик Іван (з Княгинич) 497, 498
Кузик Іван (з Помонят) 390
Кузик Ілько 338
Кузик Михайло 638, 690
Кузик Олег 338, 339
Кузик Остап 337
Кузик Стах 337
Кузик Степан, доцент Львівського університету 178, 340
Кузик Степан, посол до польського сейму 66, 68, 136, 258, 263, 337, 338, 342, 455, 498, 610
Кузик Яким 337
Кузик 135
Кузик(ова) 254, 255, 257
Кузики, родина 498
Кузьмович 451
Кузьо Стефанія 163
Куйбіда Олекса, о. 378
Куйдецький, поліцей 422
Кулеба-Куль Петро 642
Кулик Іван 492
Куліш Пантелеймон 16
Кульчицька 473 — 475
Кульчицький Богдан 368, 638
Кульчицький Іван 638
Кульчицький М. 638
Кульчицький Михайло 125

Кульчицький Петро 420
 Кульчицький Роман 277, 278
 Кульчицький, інж. 474
 Кумановський, посесор 43
 Кунашевські, шляхтичі 676
 Кунашовський Андрій 342
 Кунів Д. І. 373
 Купчинський Роман 132, 423, 439, 456, 474
 Купчинський Юліян 423
 Курбас Лесь 72, 240
 Курдидик Анатоль 636
 Курдидик Євген 636
 Курдидик Ярослав 636
 Курдидик-Крайківська Ольга 641
 Курець Михайло 321
 Курилас Йосип 451
 Курило Федь 40
 Курка Катерина 161
 Курман Ілля 223, 642
 Курочка, суддя 157
 Курпіта Василь 378
 Курпіта Стах 325
 Курпіти, родина 324
 Кусень Леонора 109
 Кухар Михайло 433
 Кухар 108
 Кухта Стах 101
 Кухта Юрій 147
 Куций Іван 609
 Куций Микола 668
 Куций Михайло 349
 Куций Сафат 399
 Кучарський Г. 45
 Кучменда Степан 279
 Кучмій Агафія 605
 Кучмій Андрій 394
 Кучмій Василь 602
 Кучмій Галя 661 — 663
 Кучмій Ганна 155
 Кучмій Микола 602, 603, 609, 621
 Кучмій Осип 638
 Кучмій С. 605
 Кучмій Степан, голова колгоспу 380
 Кучмій Степан (Торонто) 641, 661
 Кучмій Юрій 144

 Лаба Василь, о. митрат, д-р 119
 Лабенцький Шимон 27
 Лаврівський Олександр, д-р 464
 Лаврівські Ірина і Юрій 425
 Лагошняк Василь 565, 569

 Лазар Іван, о. 665
 Лазарук Ярослав 212
 Лантвіт Іван 279
 Лапичак 127
 Лапінський, ключник в'язниці 487 — 489
 Лапуківна, вчителька 176
 Лапчак Михайло 608
 Лапчинський Василь 636
 Лапчинський Іван 636, 691
 Лапчинський Леон 636
 Лапчинський Петро 636
 Лахман 39
 Лахоцький Теодор 178
 Леба Петро 100
 Лев Василь, д-р 285, 613
 Лев (син Данила Галицького) 141
 Левинський Маріян 118
 Левицька Анна 276
 Левицька Ася 474
 Левицька 135
 Левицька-Біч Галя 645
 Левицький, о. 458
 Левицький Василь 387
 Левицький Дмитро 439
 Левицький Іван 101
 Левицький Кость, д-р 438, 439, 459, 467, 468, 470, 474
 Левицький Любомир 637
 Левицький М. (з Григорова) 202
 Левицький Мирослав 386
 Левицький Михайло 339
 Левицький Михайло, с. Василя 386
 Левицький Северин 274, 278
 Левицький Семен 101
 Левицький Юрій 645
 Левицький, вояк УПА 585
 Левицькі, рід 698
 Левко Ілько 146
 Левченко Олександр 541
 Легка Юля 279
 Легкий Василь 144, 394, 611
 Лейбович Мошко 43
 Лемеха Всеволод 346
 Ленін 361, 520, 533, 537
 Леонтович Микола 507
 Леонченко, вчитель 361, 556
 Лепка Олександра 439
 Лепкий Богдан 132, 189 — 191, 195, 196, 199, 219, 312, 313, 437 — 441, 471, 630
 Лепкий Лев (Льоньо) 437, 438, 440, 456, 457, 459, 464, 466, 468, 470, 471, 474

Лепкий Сильвестер, о. 439
Лепкі, родина 437
Лесицький Іван 144
Лесицький Михайло 144
Лесицький Василь 639
Лесяк Юліян 101
Леськів Стах 337
Лесько 39
Лещії Ліда і Марта 423
Лещій Константина 414
Лещій 414
Лешек (Польський) 138, 139
Липківський Василь, митроп. 133
Лип(н)ицький Петро 22, 24
Лисак Гринько 342, 343
Лисенко 132
Лисий Дрон 38
Лисий Іван 146, 645
Лисий Ілько 116
Лисий Микола (Кукставн, Канада) 640
Лисий Микола (Оттава, Канада) 534, 594, 640, 702
Лисий Петро 158, 167
Лисичина Наталя 160
Лиско, поручник 116
Лисяк Юліян, д-р 126, 645
Литвак Сень 44
Лихотський Петро 406
Лібер Гриць 146
Лібер Мирослав, д-р 437, 622, 669, 702
Лібер Михайло 645
Лібер Степан 556
Лібери, родина 458, 471
Лівій 61
Лізак Кароль 212
Лімієр де 27
Лінкевич Ольга 434
Ліпінський Кароль 242
Лісньовський 646
Лісовська Зоя 381
Лісовська Настя (Роксоляна) 52, 53, 225, 300, 557, 672, 673, 676, 686
Лісовський Роберт 381
Літвіцька-Баб'як Юлія 638
Літвіцька-Теребуш Настя 638
Лішак Михайло 202
Лішаки Богдан, Володимир, Ольга 305
Лішакова, вчителька 554
Ліщинецька Ольга 565
Ліщинський, о. 474, 475
Ліщинський М. 393
Логин Марія 379
Логай Ольга 326
Логай Павло 325
Лозинський Степан 636
Лозінський Владислав 23
Лозовий, нач. залізниці 169
Лопатинська Марія 313
Лопатинська Наталія 260
Лопух Анна 642
Лопух Василь 642
Лопушан Петро Олександр 25
Лопушанський Дорко 642
Лорченко Микола 119
Лотоцька Марія 639
Лотоцька-Яріш Леся 639
Лотоцький Антін 52, 59, 114, 122 — 124, 126, 208, 212, 442, 451, 452, 610, 678, 702
Лотоцький Василь 144, 639
Лотоцький Іван (Рочестер, США) 608
Лотоцький Іван (Торонто, Канада) 639
Лотоцький Іннокентій, о. 664, 665
Лотоцький Михайло (брат Антона Лотоцького) 122, 128
Лотоцький Михайло (Рочестер) 608
Лотоцький Михайло (Торонто) 639
Лотоцький Степан 603, 605
Лотоцький Тит 124, 126
Лотоцький, д-р медицини 574
Лотоцькі, рід 698
Лотут Мартин 147, 417, 420
Лужник Федь 637
Лукавецький Михайло 423
Лукиjanович Денис, д-р 64, 67, 197, 212 — 214, 668
Лукиjanович К. 212
Лукиjanович, лікар 381
Лукчич Пилип 342
Лупань Осип 346
Луцик Володимир 53
Луциняк Василь, о. 474
Луцишин Василь 604, 605, 608, 609
Луцишин Дмитро 366, 374
Луцишин Іван 605
Луцишин Степан 433
Луців Іван 166
Луців Лука, д-р 67, 209, 212, 622, 668
Луців Миронко 156
Луців Олекса 604, 605
Луців Степан 642
Луцький Володимир 438, 439, 474, 475

Луцький Мирон 438, 439, 477
 Лучка 39
 Любінець Михайло 415
 Любінець Юлія 116
 Любінецька Юлія 235
 Любінецька-Кульчицька Фалина, мгр 622, 671, 685
 Любінецький Микола, о. 235
 Любінецький Роман 235, 236
 Любінецький Северин 274
 Любка Володимир (з Чернева) 428
 Любка Володимир (Торонто) 639
 Любка Євстахій 414, 415, 418, 420
 Любка Михайло 415, 417, 420, 421, 644
 Любка Юлія 420
 Любка-Боднар Ірина 644
 Любка-Дмитрів Надя 644
 Любович Уляна 671, 681 — 683, 685, 686, 691
 Любомирська Єлисавета 26
 Любомирська Софія 26, 27
 Любомирські, рід 27
 Людвіг, д-р 571 — 573
 Людкевич Володимир 639
 Людкевич Осип 639
 Людкевич Петро (1896 р. н.) 145
 Людкевич Петро (1898 р. н.) 145
 Людкевич Франко 392
 Люпінєцький Степан 598
 Лютій Дмитро 279
 Лябига Андрій 326 — 328
 Лябига Степан 326, 328
 Лялька Адам 606
 Лялька Анна 607
 Лялька Марія 638
 Лялька Микола 606, 607
 Лялька Михайло (Рочестер) 9, 276 — 278, 486, 622, 668, 669, 672, 688
 Лялька Михайло (Торонто) 9, 237 — 239, 637 691
 Лялька Олександра 638
 Лялька Оля 276, 279
 Лялька Павлина 638
 Лялька Петро 638
 Лялька Степан 638
 Лялька-Бісик Софія 9, 613, 622
 Лятишевський І., єпископ 92, 614
 Ляхович Василь 59, 212
 Магмет Іван 237
 Магомет Микола 603 — 605, 608, 622
 Магорівська Тереза 199
 Мазепа Іван, гетьман 116, 448, 566
 Мазур Блашко 41
 Мазур Василь 374
 Мазур Дмитро (Аргентина) 355
 Мазур Дмитро, голова сільради 360, 362
 Мазур Іван 370, 373
 Мазур Катерина 374
 Мазур М. Д. 373
 Мазур Мартин 39
 Мазур Микола 374
 Мазур Петро 358
 Мазурик Василь 321
 Мазурик Іван 100
 Мазурик Марко 604, 605
 Мазурик Михайло 606
 Майданик Яків 662
 Майка Іван 608
 Маймонідес Мозес 75
 Майорки, родина 160
 Макар Олекса 108
 Макарушка-Хоптяк Марія 223, 253, 702
 Маковецький, шляхтич 44
 Макогін Володимир 167
 Макогін І. 162
 Макогін Остап 600
 Макогін Павло (з Данильча) 602, 607
 Макогін Павло (з Пукова) 156 — 158
 Макогін Павло (Бабій, з Пукова) 166
 Макогін Текля 607
 Макогон Дмитро 638
 Макогон Петро 638
 Макойда Гаврило 146
 Максимонько, д-р 465
 Макушак 451
 Маланюк Євген 18, 421, 439
 Маланюк Микола 642
 Маланюк-Онуфрик Софія 512, 514, 515, 517, 518, 520, 526, 529, 531, 623, 625, 693, 702
 Малар, генерал 557
 Малгожата з Боратина 25
 Малецький Василь 144
 Малецький Григорій 645
 Малецький Євстахій 550
 Малецький Лесько 180
 Малецький, вчитель 545
 Малик Ярослав 178
 Малиновський Олександр, о. 439

Малиновський, інспектор шкіл 172
Малінін, лейтенант 109
Мальців Федь 645
Мальчевський Станіслав 430
Мамчур 129
Манастирський, мистець 54
Мандель Бернард 212
Мандельбавм 420, 422
Мандельбавми, родина 413
Манджос 154
Мандзенко Іван 238
Мандзій Степан 454
Мандзій-Новак Надія 624
Мандрона Дмитро 390
Мануляк Іван 126
Манштайн фон, фельдмаршал 574
Манюх Мирон 641
Марицька Ганна 379
Марицький Роман 379
Маркевич О., о. 650
Марків В. 119, 122
Маркс 520, 533, 537, 555
Маркусь В., д-р 687
Мартинець Володимир 381
Мартинець Гнат 59, 208, 212, 213, 668
Мартинковська Анна 345
Мартинович Володимир, о. 378
Мартиняк П., о. 660
Мартиняк Світлана 112
Мартишин Любомир 434
Марунчак Іван 640
Марунчак Михайло 640
Марушій Пилип 146
Марущак Василь 643
Марущак Євген 643
Марущак М. 643
Марущак, дяковчитель 643
Марцин 372
Марцінковський Михайло 146
Марцінковський (з Кліщівни) 361
Марчук Андрій 379
Марчук Ганна 379
Масевич Володимир 64, 212
Масич Еміліян, о. 664
Маслій Анна 355
Маслій Богдан 375
Маслій В. 372
Маслій Василь 375
Маслій Ганна, вчителька 379
Маслій Ганна 375
Маслій Дмитро, с. Андрія 375

Маслій Дмитро, с. Василя 375
Маслій Дмитро, член УД "Галичина" 354, 366, 370
Маслій Іван 355, 360
Маслій Іван ("провідник радянофілів соціалістів") 358
Маслій Іван, с. Петра 375
Маслій Микола 353, 357
Маслій Михайло 375
Маслій Параня 356, 368, 369
Маслій Петро 9, 350, 354, 370, 376, 378, 650, 652 — 654, 669, 673, 702
Маслій Степан 379
Маслій-Набуковий Дмитро 353, 360, 364
Маслійчук Іван 147
Масляк Володимир 194
Масляк Степан 194
Масляк Ярослав 119
Матвіїв К. О. 373
Матвіїв Петро 375
Матвіїв Степан, о. 378
Матвіїха 39
Матейко Володимир 343
Матківський Іван 400
Матусяк Б. 156
Матусяк Василь 166
Матусяк Володимир 162, 640
Матусяк Дмитро 151
Метусяк Іван 152, 155, 161
Матусяк Іван, с. Федора 158, 167
Матусяк Іван (Злокбисів) 151
Макусяк Іван (член Т-ва "Січ") 264
Матусяк Мирон 160
Матусяк Михайло 166
Матусяк Олекса 154
Матусяк Павло 155, 161
Матусяк Петро, с. Дмитра 170
Матусяк Петро, с. Івана 162, 656
Матусяк Стах 166, 167
Матусяк Ф. 156
Матусяк Федір 151
Матусяк Федько (Капців) 165
Матусяк Федько (Яремків) 166
Матусяк Ярослав 640
Матусяки Микола, Михайло, Семен, Степан 264
Матюк, композитор 194
Махомота Ф. 43
Мацук Василь 623, 668, 673
Мацьковський Роман 40
Мачек Борис 203

Мачех 60
Машталір Зенон 9, 623, 669, 672
Мединська Віра 112
Меликова Гандзя 155
Мелінський, поміщик 433
Мелько Володимир 9, 547, 623, 667, 669,
670, 672, 681 — 683, 686, 702
Мельник Андрій, о. 212, 623
Мельник Володимир 637
Мельник Дмитро 161, 606
Мельник І. 213
Мельник Іван (з Пукова) 166
Мельник Іван (зі Стратина) 642
Мельник Іван (з Чернева) 415, 420
Мельник Лонгин, д-р 128, 464, 574
Мельник Микола 642, 691
Мельник Михайло 637
Мельник Осип 212
Мельник Павло 166
Мельник Петро 161, 162
Мельник С. 153
Мельник Семен 170
Мельник Славко 162
Мельник Стах 339
Мельник Степан (з Пукова) 166
Мельник Степан (зі Серник Середніх) 402,
403
Мельник Ярослав 9, 646, 651 — 654, 656,
688, 702
Мельник-Пушкар Катерина 642
Мельників Сянько 40
Мельників Яцко 40
Менчишин Юрій 147
Меренків Василь, о. 601
Микена Михайло 426
Микетей Гриць 122
Микитенко І. 240
Микити, родина 114
Микитин Володимир 201, 212, 276
Микитков, облавник 109, 110
Миколай з Ходча 24
Миколайко Іван 643
Миронович, староста 65
Мироновичі, родина 423
Мирослав, боярин 138, 141
Миськів О. 660
Михаїл, король 83
Михайлишин Іван 637
Михайлишин Михайло 637
Михайлів Данило 44
Михайлів Михайло 44
Михалюсь Михайло 339
Михалюсь Роман 338, 340
Михас Володимир 276, 425
Михаськів Олександр 145
Михаськів Степан 145
Миць Григорій 147
Мілер, ляндркомісар 124, 125
Міллер, оберштурмфюрер 78
Мілянович Іван 639
Мілянович Михайло 639
Мірчук Іванна 627
Міськевич Юліан 59, 208, 212, 451
Мітрофанов 106
Міхенко Роман 483
Міхнік, вчитель 542
Міцкевич Адам 18
Мовчан Євстахій 109
Мовчан Катруся 277 — 280
Могильда, політрук 426
Мода Іван 145
Мокрий Дмитро 144
Мокрий Степан (з Данильча) 134
Мокрий Степан (з Липиці Горішньої) 147
Молибожич Івор 22
Молотов 155, 548 — 550, 558
Мондшайн, інспектор шкіл 70
Монцібович Богдан 566
Моравці 39
Моратовський Стецько 180
Мороз Галя 278
Мороз Ірена 279
Мороз Марійка 279
Мороз Микола 208
Мороз Петро 212
Мороз Стефа 260
Мороз Яків 146
Морозович, вчитель 554
Москалюк Настя 637
Москаль Василь 642
Москаль Ізидор 434
Мосора Анна 254
Мосора Антін 114, 116
Мосора Вірка 280
Мосора Катруся 279
Мосора Любка 117, 130
Мосора Ю. 133
Мосора, інженер 58
Мосціцький 152
Моцарт Вольфганг Амадей 241, 242
Моцарт Констанца 241

- Моцарт Франц-Ксавер Вольфганг 241 — 243
- Мрозівіцька 43
- Мрочко Теодор 452
- Мрочко-Калина Ольга 623
- Мстислав Данилович 141
- Мстислав, боярин 140
- Мудрий Василь 439
- Мудрий Тарас 563
- Мудрий, посол 258
- Мудрик Богдан 176
- Мудрик Гринько 155, 156, 161, 164, 656
- Мудрик Наталка 155
- Мудрик Петро, с. Степана 158, 167
- Мудрик Петро 165
- Музика Микола 638, 691
- Музика Федь 39
- Музика, д-р 465, 481
- Музика, мистець 378
- Музичка Василь 162, 163
- Музичка Володимир (Балабанський) 165, 173, 174
- Музичка Володимир, с. Івана 167
- Музичка Іван, о. д-р 111, 650, 653, 654
- Музичка Іван 158
- Музичка Іван 154, 156
- Музичка Іван, с. Микити 162
- Музичка Іван (з Перелісок) 174
- Музичка М. 156
- Музичка Микита 162, 264
- Музичка Микола 166
- Музичка Сенько 151, 161, 164
- Музичка Степан 162
- Музичка Ярослав 176
- Мундт, власник фабрики 348
- Мурашук Емілія 454
- Мурин Іван 147, 392, 611
- Мурин(ова) Люба 68, 254 — 257, 283
- Мусієнко 128
- Муха М. 123, 641
- Муха, ватажок селянського повстання 337, 348, 676
- Мухів Федь 170
- Муцак Михайло 639
- Муцак-Ковальська Дарія 636
- Мушкевич Мирослава 614
- Мушкевич, кооператор 116, 118
- Муштук Іван 375
- Муштук Степан 375
- Наболотний Василь 415, 420, 421
- Наболотний Євген 428
- Наболотний Іван 415, 420
- Наболотний Михайло 415, 420
- Навроцький Осип 474
- Навроцький Юно 114 — 117, 119, 124, 125, 127
- Навроцький, д-р 126
- Нагаєвський Ізидор, о. 665
- Нагірний Василь 195, 294
- Нагірний Григорій 146
- Нагірний Микола 116
- Нагірняк Михайло 280
- Нагірняк Олег 434
- Нагорняк Володимир 636
- Надбережний Михайло 121
- Надрічний Микола 623
- Надрічний Михайло 146
- Назар І. 43
- Назарко Іриней, о. 453
- Назарук Осип 53
- Накер Ліборіус 31, 40
- Наконечний Микола (з Пукова) 159
- Наконечний Микола (з Чесник) 432
- Наконечний Федір 158, 167
- Наливайко, вчитель 446
- Нарівний Михайло 375
- Нарівний Петро 178, 379
- Наріжний Семен 426
- Нарожняк Зиновій, о. 365
- Наталкович (Огійчук) Григорій, єпископ 133
- Наявко Іван 340
- Наявко Михайло 337
- Нев'ядомський, вчитель 163
- Недільський І. 149
- Ненадкєвичі (мама і дочка Ірина) 474
- Ненадович, польський письменник 194
- Неседович Андрій 342
- Несторович, інженер 474
- Нечесаний Іван 400
- Нижанківська-Снігурович Дарія 423
- Нижанківський Амвросій 423
- Нижанківський Б. 612
- Нижанківський Нестор 474
- Нижанківський Ярослав, о. 578
- Нижанківський, інженер 473
- Нижанківський, композитор 194
- Нижник Степан 144
- Нижникевич Ярослав, о. 378
- Никифор, маляр 507

Нищук Данило 606
 Нищук Т. 606
 Нікльо з Новосілець 25
 Німий Василь, о. 593
 Німий Роман 592
 Німий Роман, крамар 552
 Німі Богдан, Зоня, Ліда, Марійка, Ярослав 592
 Німі Дарка, Марта, Роман 593
 Німців, учитель 126
 Новак Василь 366
 Новак Д.І. 373
 Новак М. В. 373
 Новак М. І. 373
 Новак Микола (з Лучинець) 375
 Новак Микола (з Рогатина) 421, 623, 624, 671
 Новак П. 605
 Новак Семен 605
 Новак Степан 605
 Новіна-Розлуцький де Лесь 147, 237
 Новоградський 108
 Новосад Роман 232, 702
 Носай М. 104
 Носан, орендар 45
 Носик Дмитро 39
 Носик Дмитро (з Васючина) 101
 Обельницькі, шляхтичі 676
 Овідій 61
 Овсієнко 155, 157
 Овчаренко, капітан 98 — 100
 Оглоблин, історик 675
 Огоновський Омелян 194
 Огоновський 451
 Одінцов 107
 Одровонж Петро 24
 Озаркевич Іван 61, 62, 275
 Озарків Василь 387
 Озарків Григорій 345, 346, 702
 Озарків Дмитро, с. Михайла 386
 Озарків Дмитро (з Колоколина) 349
 Озарків Іван 387
 Озарків Михайло 386
 Озарків Пелагія 387
 Озарків Степан 386
 Окрепка Ганна 315
 Окрепка Філя 279
 Олександр, князь 139, 140
 Олексин Василь 379
 Олексин Дмитро 375
 Олексин Іван 9, 541, 624, 673, 678, 682
 Олексин Микола 375
 Олексин Михайло 380
 Олексин Теодор 625
 Олексишин Фєдїр 433
 Олексїйович Василь 182
 Олексюк Іван, о. 423, 625
 Оленська-Петришин Аркадія 470
 Оленські, родина 470
 Олесницький Роман 136
 Олесь О. 117, 119, 131
 Олійник Дмитро 434
 Олійник Михайло 202
 Олійник Петро 277, 278
 Омелянович-Павленко Михайло 114, 119, 660
 Омеляновська-Чорна П. 240
 Омелькович Петро 59, 62, 208, 212
 Онисько Микола 89
 Онишкевичі, рід 698
 Онофер Юліян 212
 Онуфрик Андрій 606
 Онуфрик Василь 152
 Онуфрик Василь, с. Івана 163, 656
 Онуфрик Василь, с. Федора 166
 Онуфрик Василь (Канада) 640
 Онуфрик Володимир 155
 Онуфрик Володимир, с. Івана 164
 Онуфрик Володимир (Стражників) 151
 Онуфрик Володимир (Стрільців) 151, 168
 Онуфрик Володимир (Канада) 640
 Онуфрик Дмитро 432
 Онуфрик Іван, с. Григорія 163
 Онуфрик Іван (Юстинчин) 164
 Онуфрик Микола 152
 Онуфрик Мирон (Англія) 656
 Онуфрик Мирон, с. Григорія 176
 Онуфрик Михайло 606
 Онуфрик Павло, с. Івана 165, 167
 Онуфрик Павло (Сеників) 164
 Онуфрик Павло (з Кльомбів) 158
 Онуфрик Петро, д-р 464, 625
 Онуфрик Петро (Англія) 656
 Онуфрик Петро (Верхолів) 158
 Онуфрик Петро, с. Івана 151, 162
 Онуфрик Петро ("Насті Югової зять") 155
 Онуфрик Петро, с. Онуфрія 161
 Онуфрик Петро, с. Семена 168
 Онуфрик Петро, с. Тимка 162, 164
 Онуфрик Петро (Стражників) 170
 Онуфрик С. 159

Онуфрик Сенько 166
Онуфрик Степан 169
Онуфрик Федір 157
Онуфрик Ярko 154
Онуфрик, диригент (Нью-Йорк) 667
Онуфрик (з Пукова) 672
Онуфрик-Федунь Агафія 640
Онуфрик-Федунь Анастасія 640
Оперда Іван 375
Опільський Володислав 55
Оришкевич Іван, о. 665
Оришин Микола 639
Орлик (з Херсону) 328
Ортинський Сотер, єпископ 601
Оршуляк Михайло 101
Осадца, о. 673
Осінчук Михайло 212
Осінчук Роман, д-р 456, 467, 470, 472, 474, 625, 668, 702
Осмомисл Ярослав 51, 347, 440
Остапенко, секретар комсом. організації 540
Остап'юк Теофіль 483
Осташ Василь, о. 625
Осташ Михайло 325, 327, 328
Осташ Петро 328
Острроверха Михайло 121
Острозький, князь 181
Отрок Н. 637
Оттон з Ходча 24
Ошитко Іван 67, 183, 486, 547
Ошуст Іван 146
Ошуст Степан 640

Павлик Іван 126
Павликовська Ірина 256, 260, 261
Павлин Дмитро 144
Павлів Василь 643
Павлів Іван 639
Павлів Марія (з Потока) 639
Павлів Марія (з Фірлеева) 643
Павлів Микола 643
Павлів Олекса 643
Павлів Остап 184
Павлів Петро 328
Павлів Роман 337
Павлів Ф. 44
Павлів-Калина Ольга 51, 212, 276, 296, 625, 667
Павло, о. 44
Павлови, родина 129

Павлюк М. 137
Павчук Дмитро 639
Павчук Федь 639
Падеревський 418
Падик Іван 9, 205, 237, 309, 635, 642, 661, 689, 691, 694, 695, 703
Падляк Василь 168, 171
Падляк Василь, с. Федора 162
Падляк Іван 642
Падляк Петро 166, 174
Падучак Дмитро (Канада) 638
Падучак Дмитро (США) 606
Падучак Іван 606
Пазій Мирон 160, 640, 691
Пайкуші, рід 701
Пакула Григорій 608
Пакула Іван 168
Пакула Орест 166
Пакула Петро 165, 173, 174
Пакула Ярko 166
Пакуляк Богдан 427
Пакуляк Олександр 421
Паламар Петро 639
Паламарова Олімка 159
Палієнко, полковник 125
Паліїв Дмитро 114, 115, 120, 125, 439
Паліїв, посол 258
Палій Андрій 439
Палій-Неїло Василь 54
Палка (з Березівки) 101
Паніч (з Черча) 399
Панцер 71
Панченко, вчитель 542, 544
Панчишин Галя 326
Панчишин Данило 36
Панчишин Євстахій 325
Панчишин Семен 101
Панчишин Юлія 326
Панчук Богдан 647
Панькевич Ганна 400
Панькевич Юліян 197, 342, 433, 693
Паньків Антін 419, 421, 423, 424
Паньків Богдан 29, 703
Паньків Євдокія 399
Паньків Іван (з Чернева) 644
Паньків Іван (з Черча) 146
Паньків Катерина 644
Паньків Михайло (зі Свистільник) 399
Паньків Михайло (з Чернева) 419, 644
Паньків Петро 433
Паньків Р. 554

Паньків Ярослав 642
 Паньків-Верб Ілько 420, 423, 426
 Паньків-Воронюк Михайло 417, 420, 421
 Паньківський Кость 439
 Панькови-Воронюки Богдан і Микола 428
 Паньчишин Маріян, д-р, проф. 459, 464, 465, 467, 468, 481
 Папірка Володимир 155, 159, 164, 640
 Права Миколай 23, 24
 Паращин 101
 Парипа Михайло 642
 Партицький Омелян 194
 Парута Яцко 432
 Парфанович Софія, д-р 268
 Пархуць Богдан 378
 Пархуць В. 356
 Пархуць Варвара 375
 Пархуць Дмитро 277, 354, 375, 376, 578
 Пархуць Іван, с. Григорія 375
 Пархуць І. М. 373
 Пархуць Іван (з Пукова) 166
 Пархуць М. 356
 Пархуць М. П. 373
 Пархуць Микола, с. Івана 354, 360, 365, 366, 369, 375
 Пархуць Микола, с. Петра 376
 Пархуць Михайло 376
 Пархуць Петро 376
 Пархуць Степан, с. Василя 376
 Пархуць Степан, с. Лук'яна 376
 Пархуць Степан (Аргентина) 355
 Пархуць Федір 376
 Пархуць-Гугулів Дмитро 353, 360, 364
 Пархуць-Гугулів Микола 361
 Пархуць-Рутилів Іван 365
 Паска Володимир, о. 664
 Паславський Ф. Ф. 373
 Паславський 475
 Паснак Володимир 642
 Паснак Іван (з Путятинців) 601
 Паснак Іван (зі Стрятина) 643
 Паснак Катерина 643
 Паснак Микола, о. 166, 173
 Паснак Нан (Настя) 643
 Пастернак Михайло 434
 Пастернак Ярослав, проф. 347, 388, 474
 Пастушенко Ярослав 9, 625, 667, 683, 686
 Пастущин Василь, д-р 212
 Пастущин Володимир 161
 Пастущин Євгенія 434
 Пастущин Іван 604, 605
 Патер Сара 60
 Паук Богдан 132, 133
 Пахолок Мирон 434
 Пахолок Михайло 434
 Пахолок Пилип 432
 Пацлавський Віктор 667
 Пачовська Оксана 68, 116, 118, 212, 453
 Пачовський Василь 124
 Пашуто В. Т. 139, 140
 Пащак Патрикій, о. 665
 Пащак Ярослав 639
 Пащетник Михайло 166
 Пащетник Петро 166, 167
 Пащетник, лісник 174
 Пашин Михайло 147
 Певний Петро 474
 Пеленс Джек 662
 Пеленський Зиновій 136
 Пелех Василь, о. 61, 208, 212
 Пелеш Ю., єпископ 629
 Пеліховська Іванка 113
 Пелліх Володимир, о. д-р 424, 426
 Пелющак Іван 638
 Пелющак Степан 638
 Пельц-Ільків Анна 638
 Перевізниківни, сестри 432
 Перекліта Михайло 344
 Перфецький Леонід 118, 124, 125
 Пестущин Петро 666
 Петерс Йоган, о. 311
 Петлюра Симон 65
 Петраш І. 137
 Петрикуф Рудольф 89
 Петришин Володимир 638
 Петришин Матвій 639
 Петришин Михайло 433
 Петришин Павло 607
 Петришин Степан 606, 607
 Петришин Федь 164
 Петрів Андрій 602 — 604
 Петрів Антін 399
 Петрів Богдан 494 — 496
 Петрів Василь 432
 Петрів Іван 432
 Петрів Михайло, о. 493, 495, 496, 703
 Петрів Осип 105
 Петрів П. 604, 605
 Петрів Роман 328
 Петрів Софія 638
 Петрів, вчитель 545
 Петрів-Бобовник Лідія 454, 493, 639, 703

Петрівська Катерина 155
Петро Великий, цар 26, 460
Петро з Блудник 24 — 26
Петровський Н. 606
Петровські, родина 390
Петрушевич-Борис Марія 113
П'єкна Хима 161
П'єкний Михайло 166, 169
Перацький 66, 280
Пилат Д. Маркіян 642, 690
Пилат Катерина 642
Пилат Степан 314
Пилат-Шкляр Люба 642
Пилати, родина 115
Пилатова 130
Пилип, боярин 140
Пилипів Василь 432
Пилипів І. Д. 373
Пилипів, учень 445
Пилиховський Г. 213
Пиндус Євген 472
Пиндус, інженер 115, 124, 126
Пиріг Антін, о. 267, 276, 492, 625
Пиріг Володимир 276, 279
Пиріг Еммі 571, 574, 660
Пиріг Катруся 277
Пиріг Любомир, д-р 197, 491, 492, 703
Пиріг Микола 40
Пиріг Микола, с. Петра 491, 492
Пиріг Михайло, о. 625, 668
Пиріг Михайло, д-р 307, 571, 660, 673, 703
Пиріг Михайло, вчитель 223, 306, 307, 314, 315, 491
Пиріг Петро 306
Пиріг Роман 279, 280
Пирог Іван 492
Пироги, родина 128, 492
Пігас Мелетій, патріярх 181
Піджаристий Василь 147
Підляшецька О. 276
Підляшецький Михайло 146
Підмихайлівські, шляхтичі 676
Підхомна Анна 354
Підхомна Ганна 379
Підхомна-Маринина Анна 353
Підхомний Василь 370, 373
Підхомний Дмитро, с. Михайла 376
Підхомний Дмитро, с. Якова 376
Підхомний І. Г. 373
Підхомний М. О. 373
Підхомний Микола 376
Підхомний Михайло 354
Підхомний Михайло, с. Миколи 360, 376
Підхомний-Маринин Михайло 354
Пікас, мгр 116
Пікульський, полковник 126, 127
Пілецька Єлисавета 22
Пілсудський Юзеф 152, 206, 420
Піндра Андрій 428
Пінський Василь, князь 179
Плав'юк-Фігурка Павлина 636
Плакида Олексій 386
Плаксієв Василь 400
Платов, участковий 108
Платон 61, 544
Платонів, сотник 128, 129
Плевако 451
Плекан Григорій 606
Плекан Микола (США) 605 — 607
Плекан Микола (Канада) 638
Плекан Петро 606
Плекан Теодор 606
Пліній 61
Побігущий Є. 122
Повел Роберт Бейден 285
Погоріло Софія 334
Подолінський, д-р 465
Подоляк Н. 637
Подоляк, студент 498
Подубинський, усусус 115
Познанський Денис 59, 208, 212
Покришка Іван 111
Полатайко Федір 45, 337
Поливка Павло 608
Поливка Петро 639
Поливка Яків 608
Полонський, вчитель 542
Полянська Оля 130
Полянський Юрій, д-р 218
Полянський, о. 115, 130
Польовий Василь 606, 607
Польовий Володимир 386
Польовий Дмитро, с. Олексія 386
Польовий Дмитро, с. Стаха 387
Польовий Стах 387
Польовий Степан 387
Поперека Микола 636
Попик, секретар комсом. організації 362
Попович Василь 353, 354, 379
Попович Дометій 212
Попович Іван 267, 276, 308

Попович Михайло 421, 423 — 426
 Попович Орест 364
 Попович Семен 419, 420, 422
 Попович Ядвіга 379
 Поповичі Анна, Йвонн, Юрій 308
 Поритко Дем'ян 454
 Поритко Іван 66, 122, 136 223, 259, 263,
 452, 626, 667, 668, 681
 Постоліюк Петро 474
 Постоліян, молочар 135
 Постригач, о. 123
 Поташник Іван 212
 Поташник Сташка 278, 279
 Поташник-Воробець Зеновія 257, 270, 276
 — 280, 626
 Поташник-Грицай Меланія 9, 279, 642, 688
 Поташник-Дратвінська Віра 280, 423, 626
 Потелицька Анастасія 353
 Потелицький Микола, о. 626
 Потій Іпатій, єпископ 181
 Потоцька, графиня 506
 Потоцький Яків 25, 26
 Потоцькі, рід 27
 Почаївець-Білінська Марія 423
 Презлята Володимир 637
 Прерадович, польський письменник 194
 Преслужич (Пересложич) Волчко 22, 23
 Преслужич Івашко 23
 Пригода Іван 145
 Пригода Петро 639
 Пригода Степан 608
 Пригода Я. 604
 Прийма Іван 126
 Прийма Остап, д-р 463, 470
 Пристай Олексій, о. 58, 381, 626
 Пришляк Степан 604, 605
 Прицак Омелян 675
 Прішніц 460
 Прокопович Володимир, д-р 278, 628
 Прокопович Іван, о. 278, 627, 664
 Прокопович Іриней 9, 627
 Прокопович Любомир 67, 183, 472, 486
 Прокопович Микола, о. 697
 Прокопович Рися 279
 Прокоповичева 134
 Прокоповичі, рід 698
 Прокоп'як Нестор 325
 Прокота Петро 342
 Прохоренко Юрій 550
 Проценко Галя 541
 Процик Олекса 403
 Процик Степан 279
 Процики Василь і Стах 426
 Проць Василь 643
 Проць Іван (з Кліщівни) 638
 Проць Іван (зі Стратина) 643
 Проць Михайло 170 — 172
 Проць Степан 162, 167
 Проць Тетяна 501
 Проць Федько 154
 Пташник Григорій 340
 Пташник Стах 340
 Пузик, сотник 128, 132
 Пулюї, брати 423
 Пулюй Іван, д-р, проф. 316
 Пурій Роман 279
 Путятіч, землевласник 391
 Пухаль Іван 277, 279
 Пушкар Іван 145
 Пушкар Михайло 643
 Пушкар Степан 556
 Пушкар-Дячишин Ольга 645
 Пшедзімірський, ксьондз 572
 Пшеничка Петро 230
 Пшерембський Жигмонт Карло 26
 Пшик Анастасія 340
 Пшик Андрій 637
 Пшик Іван (з Загір'я Княгиницького) 339
 Пшик Іван (з Явчого) 645
 Раб О. 495
 Раб С. 495
 Равлюк Іван 121, 122
 Равлюк Михайло 145
 Рагоза Михайло 181
 Радванський Анатоль 485
 Радловські, родина 474
 Райні Романа 659
 Райхель Володимир 168
 Раків, політрук 512 — 514, 516
 Раковський Ігор 673
 Ратибор (Тгибор) Станислав 26
 Ратич Василь 67, 68, 115, 189, 212, 213,
 287, 314, 340, 360, 452, 453, 485, 541,
 545 — 547, 566, 569, 573, 627, 668, 703
 Ратич Дарія 129, 279
 Ратич Іван, о. 458
 Ратич Іриней 645
 Ратич Любомир 280
 Ратич Олег 280
 Ратич Олег Тарас, д-р 627
 Ратич Ростик 132

Ратич Юліяна 628
Ратичі, родина 116, 132
Ратушинський Михайло, о. 649
Рашкевич, обхідник 157
Ребій Стефан 337
Ревуцька-Федорик Ольга 636
Рекшинський С. 551
Решетівський Стах 340
Решітник Володимир 163
Решітник Микола 159
Решітник Степан 162
Решітник Степан (член Т-ва "Січ") 264
Рибак Теодор 146
Рибій Іван 339
Рибіцький Франко 639
Ридз-Смігли 531
Рис-Дейвис, посол британського парламенту 136
Рицар 451
Рібентроп 548
Ріплева 131
Рог (Рогволод) 52
Рогатин Вольсько 179
Рогатинець Анастасія 180
Рогатинець Богдан 673, 676
Рогатинець Іван 178 — 182, 676
Рогатинець Кузьма 179, 181
Рогатинець Юрій 178 — 182, 673, 676
Рогатинський (Рогатинець) Богдан 23, 179
Рогатинський Федір 23, 179
Роговський 26
Рожанський Гнат, о. 184
Розенштайн, д-р 78
Розлуцький, о. 451
Розсоха, вчителька 170
Розсошко, вчителька 176
Роїк Іван 340
Роїк Микола 638
Роксоляна, див.: Лісовська Настя
Ролівський Іван 697
Роман, князь 138
Романенчук Богдан 628
Романишин Іван 146
Романишин Н. 643
Романишин Теодор 59, 208, 212
Романишин Х. 641
Романишин, дир. школи 369
Романів Богдан 638
Романів Іван 604
Романів Ілля 342, 344, 703
Романів Микола 608
Романів Степан 637
Романів Федь 38
Романів Федько 166
Романів 269
Романовський Іван 439
Романський Андрій 608
Романський Микола 604, 605
Романюк Степан 146
Романюк Юлія 639
Ромах Василь 376
Ромах Ганна 379
Ромах Д. 356
Ромах Д. М. 373
Ромах Дмитро, с. Луця 357
Ромах Дмитро, с. Миколи 364
Ромах І. 356
Ромах Іван 373
Ромах Марія 373
Ромах Микола 277, 279, 373
Ромах Михайло 9, 360, 368, 370, 373, 639, 688, 691
Ромах Н. 606
Ромах Славко 277, 279
Ромах-Липецький Дмитро 353
Ромах-Липецький Михайло 354
Ромах-Сьомин Микола 353
Росіянчині, родина 355
Росоловський Василь, с. Дмитра 434
Росоловський Василь, с. Михайла 433
Росоловський Дмитро 607
Росоловський Ілько 432
Росоловський Михайло 434
Росоловський Петро 433
Росоловські Дмитро і Ярослав 433
Рубаха Андрій 608
Рубаха Яків 608
Рубель Іван 39
Рубчак Іван, актор 418
Рубчак Іван, усусус 116, 118
Руденський Захарій 343
Рудий Володимир (Англія) 656
Рудий Володимир (Пуків) 162, 164
Рудий М. 605
Рудий Павло 415
Рудий Федір 166, 167
Рудик Анастасія 426
Рудик Гаврило 420
Рудик Іван 420, 426
Рудик Луць 417, 420
Рудницька Мілена 254 — 261
Рудницький Антін 439

Рудницький Б., о. 594
 Рудницький Володимир 496
 Рудницький Григорій 496
 Рудницький Стах 495
 Рудницький, о. 451, 458
 Рудомінський, дир. курорту 555, 556
 Рунге, д-р 463
 Русецький Вікентій 199
 Русецький Яків 25
 Русиняк 168
 Рутили Михайло і Петро 353
 Рутило Андрій 378
 Рутило Андрій, с. Тимка 377
 Рутило Василь 370
 Рутило П. В. 373
 Рутило Петро 378
 Рутило Тимко 377
 Рутило-Дулевина Маруна 353
 Ручай (з Путятинець) 672
 Ручгі Вейн, о. 665
 Рушак, секретар комсом. організ. 362

Сабат-Федорцева Софія 240
 Сабатовський, д-р 481
 Савицький Василь 638
 Савицький Петро, д-р 114, 134
 Савицький Володимир 643
 Савицький С. 638
 Савка Іван 377
 Савка Степан 378
 Савків Микола 145, 349
 Савків Михайло 349
 Савойка Роман, д-р 471, 474
 Саврацькі, рід 698
 Саврич Карло 146, 349
 Савчак Іван 353
 Садовський Віктор 59, 208, 212
 Сайкевич Василь, о. 325
 Сайкевич Михайло, д-р 628
 Сайкін, оперативник 109
 Сакович Касіян 180
 Салик Степан 628
 Салієрі 241
 Салій Богдан 174
 Салій Роман 115
 Салій Федько 166
 Самарик Іван 486
 Самборський Іван 146
 Самійла Андрій 644
 Самійла Василь 644
 Самійла Дмитро 644

Самійло Олекса 147
 Саміла Іван 421
 Саміла Михайло 424
 Саміла Федь (Теодор) 421, 423, 425
 Саміла-Бариґа Федь 420, 421
 Саміла-Поліцай Ілько 420
 Самоверський Мирошко 280
 Санагурський Адамко 167
 Санагурський, міліціонер 169
 Санагурський Дмитро 606, 607,
 Санагурський Михайло 638
 Санагурський Прокіп 606, 607
 Сапогівський 194
 Сараб Дмитро 147
 Сараб Михайло 276
 Сас Іван 321
 Сас-Зубрицький Ян 676
 Сахно Євстахія 283
 Сахно Ярослав, д-р 283
 Сванчів 30
 Сваричевський, о. 404, 405
 Сверида Агафія 161
 Сверида Богдан, с. Ілька 170
 Сверида Богдан, с. Степана 163, 652 —
 654, 656
 Сверида Василь 159
 Сверида Вірка 160
 Сверида Володимир (Климців) 158 — 160
 Сверида Володимир, с. Степана 163
 Сверида Володимир (з Путятинців) 609
 Сверида Євген 162
 Сверида Іван 603
 Сверида Ігор 170
 Сверида Ілько 170
 Сверида Любомир 162, 163
 Сверида Марійка 279
 Сверида Марія 157, 168
 Сверида Микола 264
 Сверида Микола (Лясів) 166
 Сверида Михайло 166, 167
 Сверида Олімпія 161
 Сверида С. 202
 Сверида Стах 157
 Сверида Степан, мгр 159, 162, 651, 656
 Сверида Степан (засновник Т-ва "Січ")
 264
 Сверида Теодор (кошовий Т-ва "Січ") 264
 Сверина Теодор (скарбник Т-ва "Січ") 264
 Сверида Тетяна 169
 Сверида Федько 166
 Сверида Ярослав 640

Сверида, господар з Пукова 58
 Сверида-Пиріг Стефанія 307
 Свидригайло 23
 Свистільницька Ю. 41
 Свистільницький Андрій 398, 399
 Свистільницький Євстахій 401
 Свистільницький Яцко 32
 Свистільницькі, родина 676
 Свистун Михайло 662
 Свірський 39
 Святко 399
 Сембратович Лев, о. 601
 Сембратович Сильвестр, митроп., кардинал 266, 618
 Семенген Андрій 146, 608
 Семенген Василь 651 — 653
 Семенген Дмитро 147
 Семенген Михайло 145, 639
 Семенген Павло 147
 Семенген Микола 639
 Семенген Осип 639
 Семенген Теодор 608
 Семенів Ілько 145
 Семенів Федь 145, 639
 Семенюк 423
 Семенька Іван 339
 Семків Петро 628
 Семчук, дир. школи 516 — 518, 526
 Сенделович Микола 645
 Сенделович Михайло 645
 Сєндунь Микола 636
 Сєндунь Юлія 636
 Сєндусь М. 604
 Сєник Катерина 501
 Сєник Павло 652 — 654, 656
 Сєнишин А., митрополит 618
 Сєнишин Михайло 377
 Сєнів Григорій 148
 Сєнів Іван 276
 Сєнів Степан 145
 Сєнчина Михайло 393
 Сєньків Явдоха 106
 Сєньківська Дора 346
 Сєньківська Ірина 346
 Сєньківський Дмитро, о. 345, 349
 Сєньківський Микола 345, 346, 349
 Сєньківський Ярослав 346, 349
 Сєрвусів 366
 Сєреда Петро 40
 Сивак Григорій, о. 118
 Сидір Володимир 101
 Сидір Микола 338
 Сидор Василь 339
 Сидор Іван 606, 607
 Сидор Степан 605, 607
 Сидор Тимотей 606
 Сидор Яків 339
 Симоненко Василь 18
 Синявський Адам Миколай 26, 37
 Синявський Єронім Адам 26
 Синявський Миколай 25, 26, 185
 Синявський Миколай Єронім 26
 Синявські, рід 25, 26, 37
 Ситник Павло 400
 Сімович Василь 195
 Сіреджук Петро 137, 347
 Сірій (Тищенко) Юрій 119
 Сісібала Степан 321
 Січинська-Батрак Юлія 628, 677
 Січинський В. 16
 Січинський Дєнис 53, 189, 235
 Січинський Мирослав 126, 602
 Січинський Теодосій 31
 Скарбовський М. 495
 Скарга Петро 26
 Скаржинська, графиня 495
 Скаскевич Стах 606
 Скаскевич Степан 606
 Скасків Богдан, о. 628
 Скасків Григорій, о. 332, 629
 Скіба М. 268
 Скібак Василь 321
 Скібак С. Г. 373
 Скікун Доця 278, 279
 Складковський Славою 270
 Склепкович, о. 449
 Скобель Осип 145
 Скобельський, надрадник 449
 Скоморовський 44
 Скоробагатий 506
 Скородинський 555
 Скородинські, родина 309
 Скоропада Дмитро 605
 Скорохода Петро 607
 Скорці Богдан, Володимир, Ігор, Катруся 504
 Скотар Петро 640
 Скотар Степан 146
 Скотар(ова) Кася 172
 Скрєтович Володимир 343
 Скрєбач В. 372
 Скрєбач Василь (з Вербилівців) 146

Скробач Василь (з Путятинців) 609
 Скробач Ганна 112, 315
 Скробач Дмитро 377
 Скробач Петро 377
 Скробач Степан 9, 89, 486, 629, 682, 685, 688, 704
 Скробач Теодор 146
 Скроцький Михайло, о. 629
 Скульський 133
 Сливка Дмитро 377
 Сливка І. С. 373
 Сличинюк Ольга 565
 Слідзінська-Яричевська Катерина 198, 199
 Слідзінський Алексій 199
 Сліпенький Антін 155
 Сліпенький Василь, голова сільради 153, 164
 Сліпенький Василь, усусус 147
 Сліпенький Володимир 161
 Сліпенький Орест 162
 Сліпенький Степан, с. Івана 164
 Сліпенький Степан (Макарів) 167
 Сліпенький Ярослав 163, 640
 Сліпий Йосиф, кардинал 92, 629, 699
 Сліпого Володимир 161
 Слободян Михайло 433
 Слободян, облавник 107
 Слободян, студент 498
 Слюсар Ганна 168
 Слюсар Катерина 168
 Слюсар Марко 148
 Смеркло Володимир 64
 Смеркло Григор 115
 Смик Богдан, о. 277, 279, 629, 667
 Смик Є. ("Вій") 169, 171
 Смик Євген 369
 Смик І. 72
 Смик Мирон 369, 568
 Смик Петро, о. 134, 237
 Смик Роман, д-р 630
 Смики, родина 438
 Смібуровська Наталія 657
 Смотрицький Мелетій 220
 Смулка Лев 65, 208, 212, 443 — 445, 451
 Смулка Роман, о. 401
 Снилик Зенон 630
 Снилик Михайло 393, 394
 Снігур Д. Р. 373
 Сніжки (із Заводи) 198
 Собінський, шкільний куратор 66
 Созанський Іван, о. 458
 Сокіл Марія 439, 474
 Соколов, капітан 109
 Соколовський Володимир 387
 Соколовський Олександр 409
 Соколовський Франек 26
 Соколовський Юліян 63, 64, 147, 275, 443, 451
 Соколовський, капітан 109
 Соколовські, шляхтичі 409
 Сократ 544
 Соловії Микола і Орест 157, 504
 Соловії Мирон і Стефанія 504
 Соловій Василь, о. 134, 152, 159, 160, 162, 164, 499, 500, 503 — 505, 630
 Соловій Марійка 159, 503
 Соловій Олександр (Лесько) 162, 503, 673
 Соловій Олімпія 503
 Соловій Ольга 665
 Соловій Тереза 503
 Солодуха Теодор 563
 Соломка Богдан 162, 165, 173, 174
 Соломка Володимир 656
 Соломка Катерина 171 — 173, 326, 572
 Соломка Микола 651, 656
 Соломка Сенько (Пилипів) 167
 Соломка Сенько, с. Федора 165
 Соломка Степан 162, 164
 Соломка Теодор 202
 Соломка Теодор, дяк 501
 Соломка Теодор (осавул Т-ва "Січ") 264
 Соломка Теодор (чотар Т-ва "Січ") 264
 Соломка Федько 167
 Соломка 58
 Солтис Богдан, проф. 131
 Сопілка Мирослав 492
 Сорока Галина 326
 Сорока Іван 326, 327
 Сорочинський Лев 603
 Сосенко-Острук Ярослава, проф. 667, 668
 Сосідко 115
 Софроненко К. 138
 Софронів-Левицький Василь 474
 Соханевичі, рід 698
 Співак Василь 162
 Співак Дмитро 636
 Співак Іван (з Бабухова) 148
 Співак Іван (з Пукова) 162
 Сприляк Франко 147
 Сремський Іван 22
 Ставицька Кароліна 506

Ставів Євстах 122
Стадник Йосип 240, 423
Стадник, дир. школи 70, 360, 541
Стадники, подружжя 360
Сталін 69, 92, 94, 126, 160, 176, 234, 283,
326, 359, 361, 362, 406, 492, 512, 513,
518, 520, 521, 526, 533, 549, 550, 555,
558, 594
Стамеровський Т. 45
Станислав з Ходча 24 — 26
Старосольський Володимир, д-р 298, 439,
474
Старошук Павло 145
Старух Богдан 278
Старух Микола, о. 630
Старчук 451
Стах 58
Стахів Матвій, д-р 286
Стек Дмитро, о. 309, 310
Стек Дмитро 482
Стек Іван, с. Гринька 145
Стек Іван, с. Дмитра 145
Стек Ілько 145
Стек М., учень 554
Стек Микола 643
Стек Михайло Марко, о. 309 — 311, 643
Стек Михайло, дир. молочарні 573
Стек Олекса 145
Стек Степан, д-р 458, 668
Стек Степан 645
Стек-Войнар Анна 645
Стеки, родина 458
Стенцель, аптекар 58
Степаненко 119
Степанівна, усусус 485
Степаняк, адвокат 489
Стернюк Мирон 392
Сте слович Олександр 59, 208, 212
Стефан, господар Молдавії 25
Стефаник Василь 239
Стефанишин Василь 337
Стефанишин Зенко 164
Стефанишин Іван 340
Стефанів, оберляйтнант 449
Стефанія, Сестра Василіянка 382
Стефанович Ярослав 67, 212
Стефановичі, родина 229
Стецишин Б. В. 693
Стецишин Яцко 40
Стецьків, цукорник 470
Стечак Василь 162, 164, 166

Стечак Володимир 161
Стечак Олекса 556
Стечак Павло 170
Стечак Павло, с. Степана 163
Стечак Петро 155
Стечак(ова) Гандзя 158
Стисловська-Леш Анна 642
Стібор Гнат 342
Стодольський М. 633
Сторошук Іван 147
Страйхер 241
Стремецький Ян 39
Стреченовичі-Жовчівські, шляхтичі 676
Стрийська Катерина 72, 485
Стрийський Мирослав Омелян, мгр 9, 314,
364, 497, 630, 670 — 672
Стрихар Михайло 501
Стріленко, нач. НКГБ 101
Стрілець Володимир 434
Стрілець Микола (з Пукова) 157, 167
Стрілець Микола (з Путятинців) 603, 609,
630
Стрілець Теодор 145, 504, 640
Стрільці, родина 155
Струк Дмитро 366, 377
Струк Іван 631
Струмінські, родина 423
Студинський Кирило 439
Ступницький Василь 639
Ступницький Семко 639
Сувчинський Микола 119
Судислав 137, 139, 140
Сулейман Пишний 52, 53
Сулімірський Тадей 347
Сухарський С. А. 373
Сухий, поручник 116
Суховерські Василь і Володимир 433
Сухорєбський Михайло 433
Сухорєбський Олег 434
Сухорєбський Олекса 114
Сушкевич К. 184
Сушко Роман 145
Сшитко Степан 101
Сьліва, поліціант 487
Сьома Дмитро 607
Сьомин Микола 362
Сьомин Прокіп 358

Тайхер Фелікс, д-р 425
Тайхман 75

Тамановські, родина 25
 Таненбавм 71
 Танчак, о. 401, 403
 Тарашук Іван 67, 212
 Тарашук Михайло 453
 Тарнавський Володимир, о. 353, 366, 369,
 373, 378, 393
 Тарнавський, о. 447, 448
 Тарнович Наталочка 131
 Тарнович(ева) 129 — 131
 Тарновський Спитко 22
 Тарновський Ян 22
 Татиґа Дмитро 607
 Телєвяк Іван 203
 Телєвяки, подружжя 58
 Телєпко Антін 164, 167
 Телєпко Петро 338
 Теліжин С. 238
 Теліховські, рід 698
 Теліщук Денис, о. 71, 183, 312 — 315, 474,
 475, 578, 611
 Теліщук Меланія 314, 315
 Теліщук Неля (Неоніля) 314
 Теліщуки Володимир, Зиновій, Омелян 315
 Темецький Н. 415, 417, 420, 421
 Тенчинський Андрій 26
 Тенчинський Ян 26
 Тенчинські, рід 25, 26
 Терєбуш Степан 638
 Терєбушка І. 604
 Терещенко, власник цукроварень 60
 Терпецький Антін, д-р 213
 Тиктор Іван 62, 117
 Тимченки 422, 423
 Тимчишин Іван 434
 Тимчишич Семен 605, 611
 Тимчишин 115
 Тисак Теодор, о. д-р 650
 Тисаровський Ієремія, єпископ 40
 Тисовський, о. 414
 Тисовський Олександр 274
 Тисовський Степан, д-р 274, 275
 Тисяк Василь 439, 474
 Тихоліз 115, 117
 Тицький Роман 645
 Тичківський Володимир 161
 Тичківський Іван 158, 173
 Тичківський Микола 167
 Тичківський Петро (Люлянів) 166
 Тичківський Петро, с. Юліяна 167
 Тичківський Семен 151, 160, 167
 Тишковський Микола 147
 Тицький Іван 606
 Ткач Василь 607
 Ткачик Петро 417, 420, 423, 426
 Ткачук Ярослав 277
 Товарницький 549
 Товстий Вячеслав 138
 Томаєр Семен 433
 Томаш Петро 163
 Томашівський, історик 675
 Томчак 152
 Топерман Ілля 208, 212
 Тотоескуль 451
 Трач Прокіп 608
 Трач Роман 631
 Трельовський Кирило 704
 Третьак Іван 633
 Трешневський Андрій, о. 665
 Трильовський Кирило 704
 Трильовський Петро 264, 704
 Трофим Афтанас 89
 Трусъ М. 372
 Труш Осип 269, 277
 Турини 470
 Туркевич Зенон 382, 423
 Туркевич Іван, о. 381, 382, 423
 Туркевич Ірина 381, 382
 Туркевич Лев, о. 381
 Туркевич Лев 381, 382
 Туркевич Ліда 382, 423
 Туркевич Стефаніда 697
 Туркевич Стефанія 381
 Туркевичі, рід 698
 Турко, д-р 468
 Турська Ганна 377
 Турський Іван 377
 Турчак з Кривча 44
 Турчин Софія 346
 Турянський Володимир 608
 Турянський Осип, д-р 67, 197, 212
 Тустановський Михайло 324, 336, 381, 426
 Тучинський, шляхтич 55
 Угрин, посесор митропол. дібр 446
 Угрин-Безгрішний Микола (Вєнгжин М.) 52,
 59, 62, 67, 114, 117, 148, 149, 208, 210,
 218, 340, 443, 444, 446, 447, 450 — 453,
 534, 554, 566, 568, 610, 611, 667, 668, 677,
 678, 694, 704
 Угрин-Безгрішний Святослав 115, 118

Угрин-Салик Олександра 9, 131, 278, 279, 631, 669, 670, 672
Удак-Конопка Ольга 639
Удалий Мстислав, князь 139
Українка Леся 18, 19, 133, 197, 510, 592, 701
Уляницький Володимир, о. 212, 214
Урбанович, вчитель 212

Фавст Яків, д-р 75, 76
Фавсти 498
Федак Степан, д-р 439, 474
Федак (Смок), сотник 127
Федевич, о. 118
Федик В. 604
Федик, учень 189
Фединські, о. і син 124
Федка, княгиня 179
Федоренко Олег 112
Федоренко, голова колгоспу 380
Федорик Григорій 636
Федорик Ольга 690
Федоришин Василь 38
Федоришин-Добрянська Слава 277, 543
Федорів Юрій 277, 279
Федорків Богдан 387
Федорків Григорій 387
Федоровичі, рід 698
Федорців Федь 474, 476, 704
Федунишин В. 372
Федунишин Василь 377, 379
Федунишин Д. І. 373
Федунишин Дмитро 377
Федунишин Іван 373
Федунишин М. 356
Федунишин М. В. 373
Федунишин М. Д. 373
Федунишин Марія 378
Федунишин Микола 354, 356, 370
Федунишин Микола, с. Василя 377
Федунишин Михайло 377
Федунишин Олексій 377
Федунишин-Задорожний Михайло 354
Федунишин-Чолпів Петро 353, 364, 365
Федуні Агафія, Семен, діти Іван, Катруся, Стефанія 504, 505
Федуні Іра і Стефанія 167
Федунків Зиновій Роман 137, 704
Федунків Степан 637
Федунків, посадник 91
Федунків 277

Федуняк Осип 434
Федунь Володимир (Куликів) 154
Федунь Володимир, с. Семена 157
Федунь Данило 154
Федунь Іван 162, 640
Федунь Катерина 164
Федунь Марія 640
Федунь Микола 164, 640
Федунь Мирон 640
Федунь Михайло 164, 641
Федунь Орест 162
Федунь Петро 164, 641
Федунь Семен 160, 162, 164, 264, 641
Федунь Стефанія 641
Федунь Сенько 159, 168
Федунь Федь 640
Федунь Ярослав 160, 162
Федунь-Воловець Катерина 641
Федунь-Онуфрик Катерина 641
Федунь-Папірка Ольга 641
Федюк, учитель 64
Федюк-Янків Розалія 51, 704
Федюшко Степанія 68, 209, 212
Федьків Василь 605, 606
Федьків Григорій 606
Федькович Юрій 57, 194
Фейгель Антін Євген, д-р 425
Феник Олександр 644
Феник-Бережницька Олександра 644
Феник-Малиновська Марія 644
Феник Теодор, о. 423
Фенюк Василь 212
Фердинанд Бостель 85
Фердинанд, австрійський цісар 25
Феркуняк Дмитро 114, 115
Фернега Осип 148
Фернега Степан 148
Фернега-Любка Юлія 644
Фернега-Феник Софія 644
Филипів Ярослав 665
Филиповські, рід 698
Филиштина Ганка 170
Фігурка Василь 89
Фігурка Микола 406
Філяк Віра 588, 589
Філяс, д-р 465
Фірлей Іван 26
Фірман Євгенія 565
Фіхман Серафима 212
Флюнт Іван 59, 208, 212
Фоглер 241

Фрайвальд, д-р 78
Франк Яків 75
Франко Іван 17, 57, 123, 182, 184, 197, 233,
234, 265, 272, 286, 391, 392, 428, 510, 521,
560, 592, 602, 603, 614, 622
Франко Петро 274
Фреїк Степан 343
Фрик Степан 433
Фуртас Славко 390

Хабурська Нуся 277, 279
Хабурська-Лукавецька Оля 645
Хабурський Омелян 645
Хабурський Степан, о. 636
Хандій Василь 146
Харина Мирослав, о. 664
Хариш Мокрина 637
Хариш Петро 321
Хариш Степан 314, 631
Харишин Василь 337
Харишин Григорій 339
Харишин Яким 337
Харів Іван 340
Хибій Павло 40
Хибінь Степан 643
Хіцяк Дмитро 145
Хіцяк Дмитро, вчитель 554, 555
Хіцяк Іван 479, 548, 704
Хіцяк Теодор 145
Хмара, сотник 115
Хмельницький Богдан 73, 74, 337, 348, 411,
448, 521
Хмельовський Бенедикт 27
Хмільовський, о. 449
Ходак С. 604, 605
Ходак Х. 642
Ходич де Отто 55
Хойцан Михайло 636
Холява Микола 379
Холява Микола, с. Степана 377
Холява Микола, с. Якіма 353, 354, 356, 364
Холява Петро 378
Холява-Рибій Федір 354
Холяви Євдокія і Яким 353
Холявка Микола 353
Хомин Василь 340, 341, 364, 544
Хомин Петро 339
Хомин Розалія 341
Хомин Святослав 277
Хомишин Григорій, єпископ 92, 309, 623

Хомишин Іван 39
Хом'як Маруся 127
Хом'як Микола 321
Хом'як Михайло 122, 127, 132
Хоптяк Дмитро 66, 263, 452
Хоптяк Марія 68, 212
Хороший І. 604
Хорощак Іван 128
Хоткевич Гнат 448
Хранівський Микола 147
Хробак Микола 126, 127
Хроб'якевич Павло, о. 37
Хрущ, голова читальні 136
Хрущов Микита 90, 92, 594
Худелик Федь 38

Цап Василь 105, 279
Цап І. 70
Цап Михайло 264
Цегельський Юрій 294
Цеглинський Григорій 126
Цепинський Остап 67, 212, 483
Цециліви, шляхтичі 676
Цимбал 451
Цимбаліста Аделя 654
Цимбалістий Василь 173
Цимбалістий Володимир 163, 651 — 656, 704
Цимбалістий Петро, д-р 650, 652 — 654, 656
Цимбалістий Сенько 151, 154
Цимбалістий Степан, с. Івана 163
Цимбалістий Степан, с. Тимка 154, 155
Цируль Михайло 118
Ціцерон 61
Цок Михайло 491
Цюняк Іван, стрілець самооборони 340
Цюняк Іван, член ОУН 340
Цюняк Кипріян 340
Цюпак Іван 109
Цюпила Іван 321
Цяпа Михайло 563, 564, 704
Цяпа Михайло, с. Андрія 563
Цяпка Іван 41, 126
Цьона 168

Чавс Володимир, д-р 666
Чагир, боярин 347
Чагрівна Настася 347, 672
Чайківська 164
Чайківський Михайло 147
Чайковська Катерина 316, 317, 704

Чайковська Наталія 316
 Чайковський Андрій 316
 Чайковський Микола, д-р 67, 209, 212 —214,
 267, 268, 316, 317, 668, 704
 Чайковський Юрій 317
 Чапельський Олександр 59, 208, 213, 443
 Чарнецький Н., єпископ 92
 Чарторийська, княгиня 69
 Чарторийський Август Олександр 26
 Чекайло Андрій 377
 Червінська Надія 68, 213
 Червінський Іван, о. 631, 667, 685
 Червінські, родина 115, 133
 Череватий Дмитро 377
 Череватий Іван 377
 Череватий М. С. 373
 Череватий Микола 378
 Череватий Михайло 105
 Череватий С. В. 373
 Череватий Ф. М. 373
 Череватий Федір 378
 Череватий Федь 358
 Черкасенко Спиридон 238
 Черниш Олекса 541
 Черня (Черник), боярин 411
 Чернявський 44
 Чижевська, д-р 464
 Чижевський В. 606
 Чижевський, посесор 40
 Чикменьов, міліціонер 169
 Чмола Іван 274
 Чолій Анна 645
 Чолій Гринько 549, 551
 Чолій Олександр 645
 Чолій Ярослав 645, 690
 Чолій 423
 Чолій-Левчук Ірина 68, 213, 453, 667
 Чопик Василь 338, 637
 Чопик Федір 340, 341
 Чорний Григорій 604, 605
 Чорний, командир сотні 89
 Чорній Осип 145
 Чорнодольський, поручник 125
 Чорномаз Катерина 346
 Чорнописький Т. 118
 Чорнюк Іван 43
 Чубатий Лев 62, 667
 Чубатий Микола, проф. 699
 Чупринда Василь 691
 Чупринка Тарас, див. Шухевич Роман

Шавінський Осип 147
 Шавінський Федь 146
 Шайтани Іван і Якуб 41
 Шалаба Іван 146
 Шалаута М. 276
 Шандрук Павло, генерал 647
 Шарун 513 — 520
 Шатковський Василь 337
 Шашаровський Володимир 425
 Шашкевич Маркіян 57, 62, 63, 446, 447, 510,
 622
 Шведчиха 39
 Швець Богдан 176
 Швець Володимир 163, 656
 Швець Микола 605, 609
 Шевченко Тарас 17, 57, 59, 126, 184, 197, 233,
 344, 346, 391, 416, 421, 433, 506, 510, 521,
 560, 592, 602, 603, 620, 622
 Шевчук, співак 61
 Шемет 107, 108
 Шенк Оскар (Шенкірик Орест) 11, 557, 688,
 704
 Шенк Остап 561
 Шенк Тереза 11
 Шенкірик Остап 9, 221, 270, 631
 Шенкірик Роман 221, 223, 270, 631, 667
 Шепарович Олена 255
 Шепаровичі 439
 Шептицький Андрей, митрополит 92, 119, 132,
 291, 310, 313, 364, 382, 422, 521, 536, 616,
 617, 620, 626, 629 — 631, 698
 Шептицький Климентій, о. 310
 Шептун, дир. школи 70, 360
 Шеремет О. П. 22
 Шеремета Андрух 432
 Шеремета Володимир (з Пукова) 154
 Шеремета Володимир (з Чесник) 645
 Шеремета Дмитро 370
 Шеремета І. Л. 373
 Шеремета Ілько 432
 Шеремета М. Л. 373
 Шеремета Михайло 434
 Шеремета Олег 434
 Шеремета Орест, о. 434
 Шеремета Остап 433
 Шеремета П. Л. 373
 Шеремета Петро, с. Андрія 166, 167
 Шеремета Петро, с. Михайла 154, 173
 Шеремета Петро, усусус 147
 Шеремета Семко 432
 Шеремета Степан 432, 433

Шеремета Теодора 169, 173, 223
 Шеремета Федько 165
 Шеремета, о. 343
 Шереметев, рос. воєвода 448
 Шеремський Іван 432
 Шерф, проф. 467
 Шиманський Франко 162, 167
 Шиманський 152
 Школьник, підприємець 75
 Шкрумеляк Юра 451
 Шлемкевич, д-р 123
 Шлюсар В. 156
 Шлюсар Федько 171, 172, 176, 177
 Шмігельський Володимир 145
 Шмігель Василь 67, 183, 276, 318, 483 — 486
 Шмігель Григорій 185
 Шмігель Іван 185, 318, 491
 Шмігель Ірена 185
 Шмігель Катерина 318
 Шмігель Марта 185
 Шмігель Мирослав 9, 632, 670, 672, 682, 683, 686, 687
 Шмігель Михайло 185
 Шмігель Павло 318
 Шмериковська-Прийма Іванна 474
 Шмотолоха Володимир 638
 Шмотолоха Ольга 638
 Шор Єліша 75
 Шпакович Іван, с. Данила 378
 Шпакович Іван 378
 Шпакович Осип 639
 Шпакович Степан 639
 Шпігель, рабин 75
 Штайнер Альойзи 195
 Штанге, проф. 460
 Штангер Гриць 399
 Штерцер А., д-р 78
 Штирало Софрон 643, 691
 Штогрин Осип 643
 Штравс, композитор 497
 Штрембіцький 108
 Штуцький Микола 89
 Шуберт Олекса 426
 Шулевський Адам 433
 Шулим Іван 267, 276
 Шульце, сотник 125
 Шумило Н. 417, 421
 Шумило 415, 420
 Шумлянський Йосиф, єпископ 401
 Шумський Андрій 337
 Шумський Іван 340
 Шуплат Іван 393
 Шургот Роман 637
 Шургот Ярослав 637
 Шухевич Роман (псевд. Тарас Чупринка) 164, 166, 573
 Щепанчук Войко 432
 Щербанюк Іван, о. 474
 Щербанюк Омелян 486
 Щербанюк Ярослав, мгр 9, 486, 632, 669, 672, 685
 Щупаківський Василь 118
 Щур Богдан 104
 Щурат Василь 126
 Щуровський Микола 59, 64, 208, 213, 443 — 446, 451
 Щуровський Роман 276
 Юган Василь 264
 Юган Павло 158
 Юган Сенько 166
 Юганова Катерина 155
 Юганова Настя 155
 Юдкевич Йосько 38
 Юзифишин Василь 337
 Юзифишин Стах 339
 Юзич Степан, о. 101
 Юзичинська 473
 Юревич Роман 10
 Юрків Василь 162
 Юрків Іван (Рочестер, США) 606, 632, 694
 Юрків Іван (Торонто, Канада) 637
 Юрків Марія 434
 Юрків Мирон 157, 164, 167
 Юрків Михайло 603 — 606, 632
 Юрків Павло 606
 Юрків Петро (Англія) 656
 Юрків Петро (Канада) 642
 Юрків Петро (Пуків) 264
 Юрків Степан 632
 Яблонський Леонід ("Ябцьо") 437, 457, 471 — 473, 475
 Яблуновська М. 173
 Явецькі, шляхтичі 676
 Явінський, голова сільради 70
 Яворська-Гаврилишин Софія 351
 Яворський Володимир 350
 Яворський Йосиф, о. 58, 189, 202, 213, 351, 353, 378, 451, 671

Ягайло Володислав 22 — 24, 179, 348, 430
Ягайлонський Казимир 24
Ягіч Ватрослав, проф. 220, 699
Ядвіґа, королева 23, 24, 179
Ядвіґа з Любиня 430
Язвінський, шляхтич 45
Язловський Петро 145
Якимець Т. 269
Якимів Анастасія 636
Якимів Анна 346
Якимів Василь (з Букачівців) 636
Якимів Василь (з Пукова) 164, 171
Якимів Володимир 421, 423, 425, 426, 644
Якимів Гнат 415, 416
Якимів Іван (Вінніпер, Канада) 644
Якимів Іван (з Пукова) 171
Якимів Іван (з Чернева) 426
Якимів Ілько 420
Якимів Михайло 162, 163, 171
Якимів Фядь 420, 421
Якимів-Гвоздецька Наталка 644
Якимів-Карпа Іван 420
Якимович Андрій 355
Якимович Іван 353, 355, 378
Якимович Микола 355, 356, 364, 371, 372
Якимович Петро (з Лучинець) 353
Якимович Петро (з Пукова) 166
Якимович Петро (з Пукова, Адамків) 166
Якимович С. І. 373
Якимович-Кривоус Катерина 641
Якимович-Перфецька Марія 641
Яків з Васючина 39
Яків з Любиня 24, 430
Ян, о. 660
Янішевський Володимир 641
Янішевський фон, шамбелян 241
Янкевич Пилип 346
Янкевич Семен 346
Яновський Степан 99, 432

Яновський, о. 433
Януш В. 107
Януш Дмитро 643
Януш М. 107
Янчевський 24
Янчишин Василь 104
Ярмак Василь, о. 665
Яремко Володимир 162
Яремко Іван 158, 167
Яремко Степан 153 — 155, 159
Яримович Олександр, о. 439, 474
Яримович Осип 275
Яримович Юрій 632
Яричевський Ігнатій 198, 199
Яричевський Сильвестер 15, 195 — 197, 199, 704
Яросевич Реня 439
Ярослав Інгварович 139
Ярославенко, композитор 194
Ясеницький Б. 116
Ястріб Степан 434
Яськів Василь 152
Яськів Оп. 605
Яцентий Василь 415, 417, 420, 421
Яцентий Дмитро 421
Яцентий Іван, пастор 415, 421, 422, 644
Яцентий О. 420
Яцентий С. 420
Яцентий Тимко 420
Яцина Зиновій 380
Яцишин Іван 338, 637
Яців Дмитро, о. 401
Яцків Дмитро 378
Яцків Микола 170
Яцків Михайло 123
Яцко зі Свистільник 399
Яшовський Василь 339
Ящуків Стефан 40

ПОКАЗНИК МІСЦЕВОСТЕЙ

Авгсбург, Німеччина 16, 632
Акрон, США 629
Аллентаун, США 612, 618
Альберта, Канада 640
Альтеттінг, Німеччина 620
Амберг, Німеччина 625
Андріїв 141
Анн Арбор, США 616, 696
Ансбах, Німеччина 630
Ансонія, США 625
Артемівськ 560
Аскам, США 598
Аштон, Англія 650, 651

Бабинці 24, 30, 32, 34, 53, 54, 60, 69, 144,
146, 198, 213, 269, 354, 360, 369, 391,
450, 534, 539, 542, 546, 599, 611, 613,
614, 620, 622, 632, 636

Бабухів 20, 35, 38, 87, 95, 103, 106, 146,
148, 269, 321, 322, 350, 354, 358, 362,
363, 366, 377, 391, 534, 587, 589, 599,
636

Бавнд Брук, США 613, 614
Бад Дрібург, Німеччина 311
Бад Кіссінген, Німеччина 613
Бад Кройц, Німеччина 630
Баден, Австрія 233
Баден-Баден, Німеччина 460, 468
Байройт, Німеччина 627, 702
Балта 627
Балтимор, США 503 — 505, 599
Бамберг, Німеччина 629
Баффало, США 628, 700
Бахманка 94, 96, 101, 102, 109
Бачів 24
Безбруди 369
Бейон, США 599
Белз 25, 138, 140, 284
Белзець 78, 446
Беллярія, Італія 649, 651
Беньківці 33, 35, 87, 388, 599, 636

Београд, Югославія 235
Бервик, США 599, 629
Бердичів 540, 542
Берегово 219
Бережани 41, 54, 58, 62, 64, 100, 102, 151,
173, 184, 194, 195, 219, 220, 235, 277,
278, 297, 306, 307, 312, 316, 322, 365,
366, 393, 430, 438, 440, 487, 488, 491,
492, 563, 565, 567, 570, 573, 619, 620,
626, 627, 632, 660
Береза Картузька 183, 206, 318, 404, 426,
440, 486, 490
Березівка 101, 102, 109
Берест 419
Берлін 59, 70, 72, 153, 155, 196, 242, 316,
371, 373, 438, 629, 630, 660
Берхтесгаден, Німеччина 622
Бетлегем, США 599
Бельськ, Польща 540
Библо 20, 86, 115, 269, 636
Бібрка 31
Біла Подляска, Польща 120
Біле 108
Білий Камінь 446
Білка 104, 107
Біршани 449
Благодять-Іванівка 118
Блудники 24 — 26
Блюмінгтон, США 12, 301, 441, 621, 685,
697
Бовшів 20, 86, 89, 97, 103, 107, 269, 344,
401, 575, 636
Богатківці 619
Богородчани 703
Божиків 629
Болехів 618
Болотня 107, 617, 619
Болтон, Англія 649
Болшівці 20, 21, 78, 87, 90, 95, 96, 110, 342,
344, 354, 404, 405, 407, 575, 616, 636,
673, 698, 700, 701
Бонн, Німеччина 660

Боратин 25
 Бориничі 612
 Борислав 94
 Борівка 492
 Боршів 104, 107, 108, 419
 Бостон, США 602
 Брадфорд, Англія 649
 Братіслава, Словаччина 560
 Братськ 234
 Бреслав 368, 370, 611
 Брикун 108
 Бригг, Англія 652
 Броди 125, 134, 163, 173, 338, 354, 369, 375, 545, 627
 Брюховичі 445
 Бужок 446
 Букачівці 20, 21, 30, 32, 33, 35, 41 — 43, 46, 78, 86, 87, 92, 102, 110, 146, 383, 386, 412, 413, 417, 418, 421, 423, 425, 599, 611, 620, 636
 Буке, Німеччина 311
 Буків 118
 Буратин 106
 Бурштин 20, 21, 37, 43, 76, 78, 87, 91, 93, 106, 110, 241, 262, 307, 344, 350, 360, 368, 401, 420, 454, 593, 599, 614, 619, 623, 628, 630, 631, 636, 698
 Буськ 125, 293, 506, 507
 Бухарест 198
 Бухенвальд, Німеччина 162
 Бучач 44, 194, 617

 Ванкувер, Канада 637, 643
 Варшава 26, 66, 83, 242, 267, 268, 455, 465, 467, 470, 548, 612, 617, 657
 Васючин 20, 30, 32, 33, 39, 44, 85, 92, 94, 100 — 102, 109, 135, 136, 147, 323, 325, 328, 336, 342, 386, 637
 Вашингтон 242, 602, 614, 615, 620, 621, 697
 Велланд, Канада 638
 Вербилівці 20, 24, 30, 34, 36, 58, 68, 87, 96, 99, 100, 105, 146, 201, 350, 363, 391, 474, 486, 589, 601, 617, 624, 625, 629, 637, 682, 700
 Вербиця 323, 498, 627
 Веринь 41
 Вжесня, Польща 424
 Вигівка 103, 106
 Виписки 104
 Виппані, США 629

 Виспа 20, 29 — 31, 35, 86, 96, 97, 99, 578, 585, 600, 615, 617, 626
 Витань 103, 106
 Вишнів 20, 86, 96, 100, 102, 413, 421, 423, 613, 625, 701
 Вишнівчик 108
 Відень 26, 57, 59, 60, 76, 193, 195, 197, 213, 219, 220, 229 — 235, 241, 243, 285, 293, 297, 301, 316, 346, 413, 425, 432, 438, 467, 480, 613 — 615, 620, 622, 626, 696, 699, 702
 Вікторів 31
 Вілкс-Беррі, США 598, 676, 698, 699
 Вілмінгтон, США 618
 Вілтон, США 629
 Вілянов 26
 Вільдбад, Німеччина 460
 Вільно (Вільнюс) 490, 621, 657
 Вільхова 94, 97, 100, 349
 Віндзор, Канада 639
 Вінниця 91, 133, 220, 358, 620
 Вінніпег, Канада 423, 598, 612, 636 — 645, 662, 700
 Вістова 620
 Вітбі, Канада 640
 Войнилів 87
 Волвергамптон, Англія 650
 Волків 108, 445
 Волківці 617
 Володава 612
 Володимир 138, 140
 Володимир-Волинський 73
 Волочин 97
 Воркута 318
 Вороняки 449
 Ворохта 473, 628
 Воррен, США 629, 632
 Восильне 24
 Воскресінці 20, 30, 44, 85, 94 — 96, 100 — 102, 109, 323 — 326, 328, 336, 339, 381, 628, 637, 700
 Вотєрвліт, США 618
 Вудгейвен, США 599
 Вудсток, Канада 311, 643

 Гаддерсфілд, Англія 651
 Гайденав, Німеччина 623, 626, 629
 Галич 23 — 25, 31, 52, 86, 87, 90, 92, 138 — 140, 175, 179, 263, 277, 342, 399, 403, 404, 411, 421, 454, 575, 593, 598, 703

Галіфакс, Канада 623
 Гамільтон, Канада 638, 640, 641, 643
 Ганівці 20, 87, 89, 95, 107
 Ганківці 25
 Ганновер, Німеччина 612
 Гантер, США 628
 Гейворт, США 597
 Гемтремк, США 599, 610, 629, 633
 Гербутів 20, 87, 89, 91, 95, 96, 103, 107
 Геркімер, США 599, 611
 Глиняни 24, 108
 Гнезно, Польща 660
 Голешів 618
 Голлівуд, США 624
 Гологірки 446
 Голодівка 97, 162, 165, 443
 Голоти 449
 Гоноратівка 20, 95, 98
 Городенка 220, 286, 297, 625
 Городьків 94, 102
 Горохів 630
 Гошів 314, 454
 Григорів 20, 86, 94, 100, 102, 135, 144, 146,
 173, 202, 323, 386, 413, 511, 599, 626,
 638
 Грузьке 118
 Грушова 622
 Гряда 623
 Гульків 26
 Гущанки 629

Гвадалаягара, Мехіко 612
 Гданськ, Польща 242
 Гері, США 622, 702
 Глен Ков, США 617
 Глен Спей, США 9, 629, 669, 670, 675, 682,
 684, 685, 687
 Глестонбері, США 631
 Гмінд, Австрія 219, 416
 Грац, Австрія 59, 296, 619, 628
 Грімсбі, Канада 640

Данилів 141
 Данильче 35, 68, 87, 94, 106, 134, 135, 141,
 152, 153, 163, 169, 202, 269, 299, 329,
 331, 392, 398, 485, 587, 602, 606, 607,
 615, 637, 677
 Дармштадт, Німеччина 622
 Дартмут, Німеччина 702

Дахав, Німеччина 72
 Дегова 20, 30, 33, 35, 87, 99, 145, 594, 599,
 620
 Дембіц, Польща 322
 Демешківці 87
 Дем'янів 20, 25, 86, 103, 106, 137, 141, 142,
 269, 398, 598, 599, 611, 617, 637, 704
 Денвер, США 619
 Джамейка, США 599
 Джансон Ситі, США 600
 Джерзі Ситі, США 599
 Дитятин 20, 32, 86, 103
 Дички 30, 33, 35, 87, 93, 94, 146, 147, 184,
 200, 201, 269, 339, 574, 588, 589, 591,
 599, 615, 677
 Дібринів 20, 24, 30, 33, 34, 36, 87, 92, 97, 98,
 100, 105, 106, 144, 145, 147, 152, 173,
 174, 183, 256, 269, 277, 332, 354, 398,
 542, 555, 599, 601, 603, 605, 606, 617,
 620, 629, 632, 637, 677
 Дірборн, США 627, 664, 666
 Дітройт, США 301, 346, 598, 599, 612 —
 614, 619, 621, 622, 627, 683, 688, 691,
 696, 702
 Дніпропетрівське 561
 Добровляни 45
 Добромірка 629
 Доброполе 619
 Довге 92
 Долина 71, 116, 118, 323, 628
 Доляни 33 — 35, 87, 100, 105, 594
 Домбковиці 25
 Домбровиця 26
 Домбю, Польща 419
 Дорогів 701
 Дортмунд, Німеччина 573
 Дрезден, Німеччина 242, 316
 Дрищів 626
 Дрогобич 71, 91, 102, 286, 291, 425, 426,
 471, 474, 507, 622
 Дубин 126
 Дуліби 86
 Дунаїв 108
 Дусанів 108, 444, 445, 489
 Дядьків 141

Едвардсвіл, США 599
 Едмонтон, Канада 264, 623, 636, 637, 641
 — 643, 704
 Елізабет, США 599

Елмайра Гайтс, США 614
Ельванген, Німеччина 614, 625
Еризовка 387
Ерлянген, Німеччина 616, 627, 630

Єдлич 131
Єзупіль 104, 309, 310, 703

Жегестів 117
Желибори 87, 89, 107, 343, 344, 703
Жидачів 45, 337
Жидовичі 24
Житомир 91, 242, 561
Жмеринка 91
Жовква 22, 91
Жовчів 20, 30, 35, 36, 40, 57, 87, 92, 94, 100,
105, 134, 147, 176, 184, 237, 262, 269,
333, 391, 439, 601, 605 — 607, 630, 637
Жуків 440, 630
Журавенко 33, 95, 100, 102
Журавно 45, 323
Журів 20, 21, 30, 32, 44, 86, 87, 94, 100, 102,
109, 135, 147, 148, 323, 328, 336, 347,
384, 385, 411, 413, 427, 626

Заболотів 425, 631
Завалів 312, 703
Завода 198
Загір'я 20, 30, 32, 39, 45, 86, 94, 96, 99, 101,
102, 115, 135, 147, 336 — 339, 341,
386, 497, 498, 534
Загір'я Княгиницьке 109, 144, 336, 637, 700
Загреб, Югославія 235
Залав'є 618
Заланів 20, 30, 35, 36, 58, 87, 94, 105, 106,
146, 147, 184, 200 — 202, 293, 455,
457, 506 — 509, 534, 574, 588, 591,
599, 614
Заланів Великий 96, 269
Заланів Малий 146, 269
Заливки 350, 354, 371, 377
Залип'я 26, 31, 34, 55, 87, 99, 105, 183, 202,
304, 312, 313, 315, 599, 610, 611
Залізці (Заложці) 220, 630
Заліщики 426, 476, 617
Залуже (Залужжя) 32, 34, 36, 98, 105, 135,
269, 362, 366, 599, 631, 637
Залуква 454

Зальфельд, Німеччина 629
Зальцбург, Австрія 243, 620
Запаркання 25
Засяння 126
Захолява 350, 363
Збараж 278
Збоїська 93
Звенигород 52, 138, 618
Звертів 22
Зейнвіл, США 599
Зелемянка 473, 476
Зеленів 40
Злоцьке 133
Зозулі 449
Золочів 59, 117, 125, 194, 288, 449

Іване-Пусте 44, 309
Іванівка 614
Івано-Франківське, див. Станиславів
Івоніч 460
Інсбрук, Австрія 261
Ірвінгтон, США 414
Ірї, США 599

Йоахімсталь, Німеччина 460, 468
Йорктон, Канада 662

Кадра 41
Каліш, Польща 317
Калуш 124, 344, 411, 414, 417, 542, 619, 620
Кам'янець 138
Кам'янець-Подільський 65, 91, 317, 620
Кам'янка 342
Кам'янка-Струмилова 91, 120, 125, 555, 556
Канів 317, 346, 704
Караганда 70, 340, 377, 385, 386, 495, 593
Карлайл, Англія 652
Карлові Вари (кол. назва Карльсбад) 241,
460, 468
Карльсбад, див. Карлові Вари
Карльсруге, Німеччина 627
Картагена 63
Катовіце, Польща 540
Кемлюпс, Канада 311
Кенігсберг 229, 242
Київ 70, 110, 115, 119, 127, 193, 234, 240,
242, 337, 344, 346, 368, 418, 492, 542,
562, 602, 616, 624, 698
Кимир 108

Киртіс Бей, США 630
Кінашів 87, 103, 107, 342 — 344, 575, 704
Кінґірі 593
Кінґстон, США 598
Кіцмань 197, 415
Клівленд, США 599, 612, 613, 620, 669
Кліфтон Гайтс, США 625
Кліщівна 20, 24, 34, 37, 86, 94, 123, 146,
172, 269, 293, 361, 443, 489, 600, 626,
638, 698
Княгиничі 20, 30 — 33, 38, 44, 45, 85, 87, 94,
95, 100, 102, 109, 135, 323, 325, 328,
336, 337, 364, 388, 497, 498, 534, 594,
599, 626, 638, 698
Ковель 91
Ковентрі, Англія 652
Ковл Ситі, США 630
Ковно 659
Козара 20, 30, 33, 35, 36, 86, 97, 100 — 102,
109, 110, 290, 414, 631, 638, 660
Колоколин 20, 30, 86, 93, 94, 100, 102, 109,
145 — 147, 296, 339, 345 — 349, 383,
385, 386, 411, 420, 619, 701, 702
Коломия 22, 24, 194, 195, 197, 268, 297,
425, 465, 496, 599, 620
Колорадо, США 619
Колчестер, США 619
Комарно 283
Комарно, Чехія 235
Конюшки 20, 30, 32, 34, 37, 57, 87, 92, 103,
106, 135, 136, 146, 337, 350, 354, 360,
366, 368, 600 — 602, 607, 608, 613,
619, 623, 625, 638, 649, 673, 677
Копичинці 44
Корелічі 24, 489
Корнінг, США 629
Корталь, Німеччина 301, 696
Королівка 93
Коропець 449, 703
Коросно 108
Коростовичі 20, 86, 103, 106, 269, 599, 698
Корчин 23
Корчунок 105
Косів 473
Костенів 107, 445
Краків 59, 194, 235, 301, 353, 375, 437, 438,
440, 470, 506 — 508, 540, 548, 578,
612, 613, 620, 621, 626, 630, 696, 701
Красне 125, 614
Краснопуща 449, 616
Красносільці 203
Красноярськ 387
Крехів 616
Кривче 62
Крипос 175, 277, 280, 440, 454
Криниця 117, 119, 122, 127 — 133, 476, 507,
622, 627
Кросно, Польща 131, 540
Кузьминці 277
Кукільники 20, 86, 629, 638
Кукставн, Канада 640
Кульчиці 421
Куничі 20, 37, 44, 103, 185, 398, 600, 611
Кунчудзь 118
Куп'ятичі 704
Курів 86, 89, 343, 344
Куровичі 125
Куропатники 20, 37, 87, 103, 116, 184, 398
Курськ 161, 162
Куряни 43
Кутківці 628
Кутці 87, 450
Лаврів 616
Лагодів 105, 107, 108
Ланчин 628
Ланьцут, Польща 26, 118, 297
Лежанівка 627
Ленінград 67, 161
Леобен, Австрія 611
Лестер, Англія 651
Лешани, Чехія 114, 117, 128, 132
Линдора, США 629
Липиця 20, 21, 30, 32, 36, 43, 398
Липиця Горішня 29, 35, 39, 87, 91, 103, 107,
135, 144 — 148, 587, 601, 602, 616,
618, 639, 703
Липиця Долішня 35, 36, 39, 41, 43, 45, 87,
103, 107, 144 — 147, 184, 263, 269,
601, 605, 608, 611, 616 — 618, 628,
638, 651, 676, 677
Липівка 172
Лисовичі 618
Лисоня 278
Лінден, США 599
Лінц, Німеччина 694
Літтл Фоллс, США 600
Ліщина 614
Лодзь, Польща 657
Лозівка 629
Лондон, Англія 647, 650, 651, 688

Лопушна 20, 87, 198
Лорейн, США 629
Лос-Анджелес, США 612, 624, 627, 662
Лубни 127
Лужки 311
Лука 620
Луковець 100, 385
Луковець Вишнівський 20, 101, 102, 427
Луковець Журівський 96, 102, 427
Луцьк 23, 139
Лучинці 20, 30, 37, 38, 58, 72, 87, 103, 106,
185, 202, 213, 350, 351, 353 — 355,
360, 362 — 364, 366, 368 — 375, 377
—380, 391, 398, 600, 639, 650
Любачів 24
Любич Королівська 284
Любінь Великий 460, 464
Люблин, Польща 424
Любша 20, 31, 33, 44, 45, 86, 96, 577, 585,
586
Лювен, Бельгія 631, 660
Людвиківка 20, 89, 427
Людвігсбург, Німеччина 614
Ляйпціг, Німеччина 242
Ляндек, Австрія 260, 286
Ляндсгут, Німеччина 286, 612, 620
Ляшки Горішні 623
Львів 26, 32, 40, 43 — 45, 52, 54 — 59, 64
—67, 69, 78, 83, 84, 91 — 93, 102, 107,
110, 114 — 126, 129, 132, 141, 153,
159, 160, 166, 173, 178 — 181, 183,
184, 189, 193 — 195, 197, 198, 201,
205, 223, 229 — 232, 234, 235, 240 —
243, 253, 255, 258 — 261, 264, 266,
268, 269, 272, 274, 278, 283, 284, 286,
288 — 292, 294, 296, 297, 301, 307,
310, 314 — 318, 325, 327, 337, 343,
347, 348, 351, 354, 357, 358, 364, 370,
376, 381, 390, 393, 394, 413, 414, 416,
418, 425 — 427, 430, 438, 443, 446, 453
— 456, 458, 462 — 465, 467, 468, 470,
472 — 474, 482, 487, 490, 495, 506,
507, 509, 513, 526, 528, 529, 531 —533,
547, 567, 569, 572, 573, 576, 577, 583,
586, 588 — 590, 592, 602, 612 —614,
616 — 623, 625 — 631, 633, 658, 664,
676, 679, 686, 696, 697, 700 — 703

Маганой Ситі, США 618
Магадан 156

Мадрид, Еспанія 612
Майданек, Польща 72
Майнерсвілл, США 631
Малашівці 630
Малиниська 184
Манастирок 277, 278
Манітоба, Канада 639, 645
Манстер, США 615
Манчестер, Англія 646, 649, 650
Марієнбад 460, 468
Маріюпіль 557, 561
Маріямпіль 620
Марктль, Німеччина 620
Мартинів 20, 86, 87, 398
Мартинів Новий 103, 269, 649
Мартинів Старий 86, 103, 649
Матвіїв 32, 34
Матіїв 24, 30, 36
Медика 22
Межиріччя 268
Мейзвілл, США 618
МекАду, США 614
Мелітопіль 557 — 561
Мелна 20, 31, 33, 35, 45, 94, 105, 341, 585
Менчестер, США 629
Мерешівка 623
Мерищів 445
Меріон Гайтс, США 625
Миколаїв 41
Милвілл, США 629
Митулин 446
Михалевичі 629
Мідлпорт, США 629
Мілвілл, США 599, 630
Мілвокі, США 614, 625
Міттенвальд, Німеччина 629
Мішавака, США 615
Млинівці 446
Мозолівка 565, 570, 619, 704
Мондер, Канада 643
Монтпельє, Франція 308
Монреаль, Канада 392, 612, 624, 636 —
645, 688 — 691
Моршин 460, 464
Москва 17, 121, 128, 133, 161, 235, 396
Мошків 287
Мшанець 614
Мюнхен 220, 235, 301, 302, 425, 619, 623,
629 — 631, 650, 698, 699

Надіїв 628

Нараїв 449, 488, 618
 Нараївка 344
 Настасів 632
 Насташин 20, 24, 25, 35, 37, 44, 87, 103,
 106, 184, 269, 342, 398, 601, 632, 698
 Небраска, США 619
 Немирів 460, 464
 Нентикок, США 599, 610, 620, 629
 Нескегонінг, США 599
 Німшин 20, 87, 97, 599
 Ніягара Фолс, Канада 645
 Нова Гребля 102, 497
 Новгород-Волинський 91
 Новий Санч 127
 Новий Ульм, Німеччина 237, 694, 704
 Новий Уренгой 156
 Новий Яричів 627
 Новосілка 108
 Новосілки Загальничі 446
 Новосільці 25, 45, 97, 623, 702
 Нойгамер 115, 119, 122, 369, 370
 Ноймаркт, Німеччина 612
 Норильськ 156
 Норт Арлінгтон, США 618
 Ноттінггам, Англія 651, 652, 654
 Нуанголя, США 599
 Ньюарк, США 599, 610, 611, 617, 626, 633,
 669, 677
 Нью-Брансвик, США 599
 Нью-Бритен, США 625
 Нью-Гейвен, США 625
 Нью-Йорк 108, 286, 293, 295, 310, 392, 599,
 602, 612 — 616, 619, 620, 624, 625,
 628, 630 — 632, 659, 667 — 669, 681,
 683, 686, 688, 689, 692, 698, 703
 Обельниця 20, 44, 65, 87, 96, 103, 350, 364,
 368, 380, 601, 605, 608, 622, 623, 677
 Обертин 25
 Обирн, США 600, 625
 Обихів 22
 Обудівка 629
 Одеса 240, 268, 317
 Ожидів 120, 447
 Озеряни 20, 86, 87, 103, 106, 184, 313, 639
 Оксфорд, Англія 613
 Олдгам, Англія 650
 Олеськ 23
 Олифант, США 618, 676, 699
 Олін, США 600
 Ольшаниця 446
 Омага-Лінкольн, США 615, 619
 Омськ 340
 Ополе, Польща 425
 Освенцім, Польща 72
 Осталовичі 108
 Остодор 280
 Острів 45
 Отиневичі 313
 Оттава, Канада 636, 640, 702
 Ошава, Канада 422, 640, 643—645
 Париж 59, 308, 423, 424, 438, 618, 626, 692
 Пассав, Німеччина 625
 Патчок, США 629
 Переворськ, Польща 118
 Переліски 163, 169, 170, 173, 174
 Перемишляни 110, 283, 307, 443, 445, 446,
 487, 580, 612, 629
 Перемишль 58, 64, 92, 126, 127, 138, 179,
 194, 195, 197, 235, 263, 623, 629
 Перенівка 20, 32, 51, 277, 600
 Перяслав 515, 533
 Перт Амбой, США 599, 610, 618, 633
 Петликівці Старі 122
 Пилипівці 22, 55
 Підберізіці 618, 627
 Підбір'я 86, 99, 144, 145, 269
 Підвиння 24, 30, 35, 51, 147, 269, 277, 450,
 601
 Підгайці 40, 487, 565, 570
 Підгірці 448, 617
 Підгороддя 20, 24, 26, 32, 34, 36, 55, 56, 72,
 86, 91, 94, 96, 105, 135, 136, 144, 145,
 147, 200, 269, 354, 369, 443, 534, 599,
 639, 673, 698
 Піддністрияни 325
 Підкамінь 20, 27, 30, 33, 35, 36, 40, 45, 87,
 105, 172, 181, 241, 305, 453, 493 — 496,
 611, 639, 703
 Підлисса 275, 442, 443, 447
 Підлюте 277, 472, 476
 Підмихайлівці 20, 30, 32, 57, 86, 94, 100,
 102, 135, 145 — 147, 323, 328, 336,
 349, 381 — 383, 385 — 387, 413, 423,
 510, 626, 639
 Підшумлянці 20, 87, 107, 398
 Пільзно, Польща 127
 Пісочна 41, 452
 Піттсбург, США 301, 599, 621, 627, 677, 696

Піщани 460, 468
Пнятин 107
Поврознак 507
Погребиська 105
Подусів 104, 105, 107, 108
Подусільна 24, 105, 108
Познань, Польща 404
Полоничі 619
Полоски, Польща 631
Полюхів 108
Полюхів Малий 108
Помонята 20, 33 — 35, 85, 94, 97, 100, 102, 146, 183, 240, 326, 378, 388 — 390, 497, 639, 700
Поморяни 449, 625
Поплавники 87, 107
Посвирж 30, 86, 102, 269, 412, 599
Потік 24, 36, 41, 56, 58, 71, 86, 135, 183, 200, 202, 269, 286, 304, 312 — 314, 339, 354, 388, 474, 477, 498, 578, 599, 639
Потутори 487, 567
Потьма 315
Прага 59, 76, 117, 119, 128, 193, 241, 242, 308, 316, 318, 414, 426, 618, 620, 622, 625, 631
Прибин 104
Прибиль 24
Прінс Руперт, Канада 639
Провіденс, США 599
Проскурів (тепер Хмельницький) 91, 157
Псари 20, 33 — 35, 87, 94, 135, 338, 339, 388, 534, 535, 541, 593, 594, 599, 639, 702
Пуків 20, 30 — 32, 43, 58, 96, 100, 105, 111, 134, 135, 145 — 147, 151 — 154, 156 — 163, 166 — 168, 171 — 174, 176, 202, 254, 264, 269, 307, 326, 354, 391, 433, 499 — 502, 505, 534, 572, 600, 601, 605, 625, 630, 632, 640, 650 — 652, 672, 701
Пулави 26
Пуятинці 20, 24, 30, 32, 35, 37, 38, 87, 95, 99, 105, 106, 144, 147, 173, 174, 184, 350, 360, 361, 364, 366, 375, 391 — 395, 397, 398, 593, 601 — 603, 605, 608 — 610, 612, 619, 621, 626, 628, 630, 641, 661, 672, 677
Пфарркірхен, Німеччина 620
Рабка 460

Рава-Руська 91, 159, 316
Радванів 94, 102, 339
Радванівка 362, 374, 377, 427
Радехів 125
Радом, Польща 622, 702
Ранкін, США 599
Регенсбург, Німеччина 346, 612, 618, 632, 657, 694
Ремезівці 449
Ржевнице, Чехія 426
Рим 124, 243, 413, 506, 507, 509, 536, 650, 699
Риманів 460
Рівне 91, 110, 317, 474
Ріджайна, Канада 644
Різдвяни 20, 57, 86, 97, 103, 106, 401, 597 — 599, 641
Ріміні, Італія 370, 648 — 651, 655
Рінголд, США
Рогатин 11, 20 — 27, 31, 32, 40, 45, 46, 51 — 60, 62, 64 — 78, 83, 84, 86, 87, 89 — 92, 95, 98, 101, 106, 111, 112, 115, 116, 118, 122, 128 — 130, 133, 136, 146, 147, 151 — 153, 160 — 162, 164, 166, 170, 173 — 175, 178 — 181, 183, 184, 189, 190, 193, 195, 197, 198, 199 — 203, 205, 207, 214, 217 — 223, 226 — 230, 235, 253, 254, 256, 258 — 260, 263, 264, 267 — 270, 272 — 280, 283 — 289, 291 — 297, 299 — 308, 314, 315, 317, 318, 322, 323, 327, 336, 337, 342, 347, 348, 350 — 352, 354, 358, 360 — 365, 368, 369, 381, 388, 391, 392, 394, 398, 401, 403, 404, 414, 415, 419, 423, 425, 430, 433, 438, 442, 449 — 455, 458, 461, 463, 464, 470, 474, 477, 478, 483 — 487, 489, 492, 495, 497, 498, 507, 508, 534, 537, 539, 543 — 549, 551, 552, 554, 556, 557, 563, 565, 566, 571, 572, 574, 576, 582, 587, 589, 590, 593, 594, 602, 604 — 606, 610 — 616, 617 — 623, 625 — 632, 641, 657 — 660, 664, 667, 671 — 679, 681 — 683, 686 — 688, 691, 694 — 698, 700, 702 — 704
Рогвей, США 599
Рожанка Вижна 627
Розвадів 41
Розваж 446
Роздол 45
Ролів 694
Ром, США 599, 629

Ростов 560
Росточки Кальні 620
Рочестер, США 261, 392, 597, 600 — 604, 606 — 608, 610, 613, 615 — 620, 622 — 625, 628, 630 - 632, 668, 669, 671, 677, 688, 702
Руда 20, 24, 37, 45, 86, 91, 92, 94, 145, 166, 169, 200, 201, 269, 616, 642
Рудки 628
Рудно 294
Рур, Німеччина 574

Самбір 118, 284, 370, 425
Сан Дієго, США 612
Сао Паольо, Бразилія 629
Сараєво 416
Саранчуки 703
Сарнія, Канада 645
Сасів 448, 449
Саскачеван, Канада 637, 639, 642, 644
Свистільники 20, 29 — 33, 40, 41, 44, 87, 89, 97, 103, 107, 144, 145, 184, 342, 398 — 400, 452, 545, 612, 700
Сейлем, США 629
Сейнт Катерінс, Канада 637, 638
Сейнт Кльовд, Франція 308, 424
Сейнт Томас, Канада 638
Селіська 580
Семаківці 41
Семипалатинськ, Казахстан 317
Сентралія, США 631
Серет, Румунія 195 — 197
Серники 20, 31 — 33, 35, 36, 43 — 45, 95, 398, 575, 600, 698
Серники Горішні 30, 35, 44, 87, 95, 103, 106, 618, 620, 673
Серники Долішні 35, 37, 87, 91, 106, 107
Серники Середні 30, 35, 45, 87, 103, 106, 194, 401 — 403, 700
Симферопіль 234
Синевідсько 473
Синява 25
Сиракузи, США 629
Сихів 197
Сідней, Австралія 621, 657, 688, 692
Сісеро, США 599, 610, 633
Скалат 278
Скантгорп, Англія 650, 652
Скварява 446
Скнилів 92

Сколе 473
Скоморохи 20, 87, 97, 107, 642, 650
Скрентон, США 286, 598, 599, 619, 676, 699
Слав'ятин 37
Слобідка 20, 86, 404, 599
Слобідка Болшівецька 107, 404 — 407
Слобода 169
Словіта 446
Снятин 24, 195, 220, 451
Сокіл 278, 280
Соколів 25, 26
Соловки 67, 158
Солонець 86
Соснова 41
Спіж 26
Спрінг Веллі, США 600
Сталінград 161, 162, 367, 571
Станімир 108
Станіславів (тепер Івано-Франківське) 37, 56, 58, 71, 78, 90, 92, 94, 102, 107, 109, 114, 124, 151, 155, 165, 194, 237, 257, 261, 269, 297, 307, 309, 310, 315, 348, 363, 383, 403, 404, 413, 423, 438, 465, 482, 491, 495, 543, 556, 586, 614, 620, 622, 623, 629, 631, 704
Старий Рогатин 24
Старий Санч 507
Старі Скоморохи 87, 95, 103, 115, 376, 398, 592
Старява 280
Стасева Воля 20, 86, 103, 106
Стейплтон, США 610, 633
Стемфорд, США 613
Стетен Айленд, США 600
Стокпорт, Англія 651
Страктон, Канада 624
Стратфорд, США 629
Стриганці 449
Стрий 58, 71, 102, 124, 164, 193, 221, 277, 307, 323, 354, 360, 365, 366, 368, 369, 378, 425, 438, 468, 474, 554, 613
Стрілиська Нові 482
Стріличі 86, 87, 241
Стрілище 40
Струсів 616
Стрятин 20, 21, 24, 29, 30, 35, 36, 87, 93, 105, 106, 116, 147, 152, 156, 162, 169, 228, 309, 310, 354, 408, 449, 587, 623, 642, 695, 702, 703
Суботів 592
Сугрів 323, 328, 423

Судбури, Канада 640
Сянік (Сянок), Польща 129, 130, 132, 179

Таганріг 560
Талергоф, Австрія 416, 509
Тамановичі 25
Тандер Бей, Канада 636, 641
Тарнів, Польща 117, 194
Тейлор, США 597 — 599, 611
Тенетники 20, 37, 87, 103, 398, 649
Теребовля 52, 179, 278, 334
Тернова 350, 353
Тернопіль 54, 58, 78, 91, 131, 152, 163, 219,
220, 268, 277 — 279, 284, 286, 314,
316, 418, 420, 425, 427, 456, 482 — 485,
554, 569, 572, 574, 618, 622, 676, 698,
699
Терривілл, США 629
Тисмениця 32
Тисьменичани 614
Товмач 86, 87
Торморден, Англія 654
Торонто, Канада 238, 239, 392, 423, 427,
504, 505, 612, 624, 636 — 645, 661 —
663, 669, 674, 683, 688 — 692, 694,
697, 698, 700, 701, 703
Торчевськ 140
Трентон, США 614, 669
Тренчин, Словаччина 460, 468
Трой, США 629
Тростянець 570
Троя 351
Трускавець 460, 464, 626
Тухля 631
Тухоля, Польща 419
Тучапи 25
Тучне 107

Угерсько 613
Угорці 449
Уїзд 20, 35, 37, 38, 44, 87, 100, 227, 269, 350,
362, 601, 606, 607, 643
Улів 339
Ульм, Німеччина 301, 621, 696
Унів 104, 107, 108, 310, 446, 454
Уральськ, Казахстан 317
Урмань 616
Устрики Горішні 629
Усть-Забайкальськ 318
Ушковичі 445

Ферфілд, США 629
Філядельфія, США 346, 611 — 613, 616 —
619, 622, 623, 625, 626, 628, 630, 631,
667, 674, 698, 699, 702
Фільбібунг, Німеччина 614
Фільсбібург, Німеччина 286
Фірлеїв 20, 26, 27, 32 — 34, 86, 94, 99, 105,
144, 145, 147, 226, 341, 489, 586, 599,
617, 643, 703
Фландерс, США 623, 702
Флінт, США 616
Фльоринка, Польща 311
Фолл Рівер, США 611
Фрага 20, 33, 35, 87, 100, 105, 135, 136, 145,
147, 269, 599
Франценсбад, Австрія 460, 468

Харків 65, 67, 119, 127, 203, 234, 240, 270,
290, 414, 542, 549
Херсон 328
Хмільно 120
Ходорів 45, 97, 102, 301, 323, 336, 388, 393,
421, 440, 456, 477, 556, 585, 589
Холм 91, 556, 613
Хохонів 20, 86, 97, 115, 643, 652

Церківна 620
Циків 448
Цюцьків 40

Чагарі 629
Чагрів 20, 30, 86, 91, 95, 100, 102, 347, 398,
410, 423
Чарторійськ 139
Челябінськ 559
Чемеринці 107, 108
Червень 140
Чернелиця 703
Чернів 20, 30, 86, 100, 102, 145, 147, 203,
308, 378, 381, 411 — 428, 643, 701
Чернівці 195, 197, 220, 413
Чернігів 127
Чертїж 115, 124, 129, 130
Черче 20, 24, 30, 32 — 36, 41, 44, 86, 94, 96,
99, 105, 129, 135, 144 — 147, 172, 200,
226, 269, 313, 341, 354, 359, 361, 437
— 440, 454, 456 — 459, 461 — 482,
497, 498, 548 — 552, 554, 572, 573,
592, 593, 599, 605, 612, 617, 618, 622,
625, 644, 671, 688, 702, 704

Чесапик Бей, США 618
Чесники 20, 24, 30, 35, 87, 96, 99, 105, 106,
135, 145, 175, 176, 235, 269, 354, 430
— 434, 605, 619, 622, 645
Честер, США 625, 629
Чируча 24
Чіб'ю 616
Чіденфолд, Англія 651
Чікаго 423, 599, 602, 614, 615, 617, 620, 623,
626, 628 — 630, 633, 667, 682, 688
Чісголм, США 615
Чішки 369
Чорна 316
Чортків 44, 219, 220
Чортория 197

Шамокін, США 618, 676
Шенандоа, США 614, 676, 699
Шешори 280
Шкло 460
Шпиколоси 449
Штокарав, Австрія 626
Штокерн, Австрія 620
Штрасгоф, Австрія 425
Штутгарт-Цуффенгаузен, Німеччина 301,
696

Шумляни 630
Шумськ 140

Щавниця 460, 476
Щецінек, Польща 153

Юзьковичі 447
Юнашків 20, 30, 35, 37, 38, 43, 44, 87, 103,
106, 244 — 247, 350, 380, 599, 620,
626, 628, 673, 697, 698
Ютика, США 619, 627, 629

Яблонів 86, 97, 114, 116, 339, 600
Яворів 297, 317, 620
Явче 20, 30, 39, 44, 57, 85, 93, 95, 97, 102,
202, 645
Яглуш 20, 86, 94, 98
Янчин 24, 27, 104
Яремче 473
Ярослав 118, 127, 179, 628
Ясло 131, 194
Ясси, Молдова 413
Яхторів 104, 446

**ROHATYN, THE TOWN AND ITS REGION
(ROHATYN SHCHYNA) WESTERN UKRAINE**
ENGLISH LANGUAGE SUMMARY
VOLUME II

CONTENTS

Postscript to the second volume

Due to the untimely death of Dr. Oleh Kudryk, head of the Editorial Board of the second volume of *Rohatynska Zemlya*, coordinator of materials for both volumes, and President of the Central Committee of "Rohatynshchyna," there was a delay in the completion of this volume. Only a few more months were needed to finish the work, but unfortunately, on October 18, 1994, our chief editor passed away.

We had to finish the volume with a smaller Editorial Board and Central Committee. Roman Babiuk, Volodymyr Havryliak, Yaroslav Kuzhil, Osyp Diachyshyn, Yaroslav Scherbaniuk, Myroslav Basliadyns'kyj, Petro Maslij, Vasyi Iwantsiv, Myroslav Omelan Stryjs'kyj also passed away. Due to illness, Mykhailo Lial'ka (Rochester), Roman Krupka, Zenon Mashtalir and Bohdan Kudryk had to resign, while Stepan Skrobach could not assist us in this endeavor due to unexpected family difficulties.

We are publishing this volume in the light of our best understanding of Dr. Oleh Kudryk's goals, for the benefit of researchers and historians of our beloved region - Rohatynshchyna. We believe that we have completed it according to the resolutions of the Second Rohatyn Conference (Glen Spey, October 13-14, 1984).

Because they will have a better opportunity to do so in a free and independent Ukraine, we hope that present and future researchers will continue our work.

July 1995

Editorial board:

Maria Anna Holod
Dr. Osyp Kravcheniuk

Central Rohatynshchyna Committee:

Myroslav Shmigel - Acting President
Mykhajlo Romakh - Vice-President
Volodymyr Mel'ko and Ivan Padyk -
Secretaries
Yaroslav Pastushenko - Finance
Myroslav Bohdan Bihus - Controller

Members of the board:

Sophia Lial'ka-Bisyk
Olexandra Uhryn-Salyk
Stepan Skrobach
Mykhailo Lial'ka (Toronto)
Olexander Bisyk
Mykhailo Lial'ka (Rochester)
Yaroslav Melnyk
Myroslaw Kalba
Volodymyr Dmytriv
Melania Potashnyk-Hrytsaj

Trustees for special funds:

Ostap Shenkiryk
Ivan Oleksyn
Ireney Prokopovych

Foreword to Vol. II, by Dr. Oleh Kudryk

The first volume of *Rohatynska Zemlya* (The Rohatyn Region) was published five years ago. The collection of materials on Rohatyn was so vast, that in 1991, it was decided that another volume of essays should be published.

After the first volume of *The Rohatyn Region* was published, the natives of the Rohatyn region were concerned that there was insufficient documentation of their birthland. When they heard that a second volume was in progress, our fellow countrymen of Rohatyn sent anxious letters regarding the second volume. Some also sent memoirs of life in their villages, which were prepared for print by the editorial staff.

The selecting and editing of memoirs for the second volume required much time and effort. Their publication is an important event because there are many people who knew the history of this period in western Ukraine, but who have long since died. It is precisely because this, that the Rohatyn Society and the residents of the Rohatyn region decided to publish this second volume - so that history could be preserved.

Since the second volume is a continuation of the first, it has the same format, so as to retain the dual-volume appearance; only the number of pages differs. It should also be mentioned that the Editorial Board gained a new member, Dr. Osyp Kravcheniuk, a professor of history at an American college. Unfortunately, Mr. Stepan Skrobach was unable to participate in the publication of the second volume.

The first volume of *The Rohatyn Region* was well-received by both Ukrainian and non-Ukrainian critics as an excellent example of historical documentation.

In general, the second volume of *The Rohatyn Region* chronicles important fragments of the history (past and present) of Rohatyn and its many *rayony*, (regions). The editors are aware, however, that this collection of essays does not fully encompass all material that could be published on Rohatyn (for example, more detailed histories of the towns and villages, as well as more studies of topography, agriculture, customs, dress and more precise biographies of famous people from Rohatyn). Nevertheless, this second volume of *The Rohatyn Region* contains other information which is invaluable and which would otherwise have never been printed. The Editorial Board hopes that this collection will not only be interesting to the general reader but also serve as a reference for historical research.

The Rohatyn Society would like to thank the contributors who made the publication of this book possible. Special thanks go to Drs. Oscar and Teresa Shenk (Shenkiryk) for their donation of \$25,000 (Australian) for this project. Without their help, the Rohatyn Society would probably not have been able to publish this book. The editors and the Rohatyn Society would also like to thank the authors of all the essays and photographs that appear in this collection.

On behalf of all those associated with this project as well as the people of Rohatyn, we would like to honor the memory of those who did not live to see this project become reality.

At this point it is difficult to foresee whether or not this second volume will end the publication of materials by the Central Committee of Rohatyn. Many questions remain unanswered and much history of the region is still unrecorded. Perhaps in the newly independent Ukraine the task of collecting historical materials will be continued by our fellow countrymen. They are witnesses to contemporary events which are unfolding before them and have easier access to government documents and library archives.

We dedicate this volume to our country and our ancestors and those who risked their lives in the name of freedom. We hope this book will benefit future generations and more importantly, respond to years of falsification of the history of our country by the Soviet regime.

Dr. Oleh Kudryk,
Chairman of the Central Committee of Rohatyn,
Editor-in-Chief
Indiana University, Bloomington
October, 1994

P.S. With regret the Editorial Board announces the untimely death of Dr. Oleh Kudryk on October 18, 1994.

SUMMARY OF ARTICLES

I. GENERAL INFORMATION

1. *Sylvester Yarychevskyj, Hymn*

2. *Dmytro Kozij, Ethos of honor* - A short survey of the code of honor from the times of Kievan Rus' rulers through Ukraine's later history and the quest for human ethics.

3. *Maria Holod, Rohatynites and Rohatyn region*- Explanation of what it means to be a "Rohatynite," as well as a description of the numerous areas which comprised the Rohatyn region. A list of these areas and an explanation of how their names signified the people's occupations in prehistoric and early historical periods.

4. *Dr. Osyp Kravcheniuk, Supplement to the history of Rohatyn - Introduction* - The beginnings of Rohatyn traced to the settlement known as "Pylypivtsi," in August 1415. Were the original owners heirs of ancient boyar families? *The identification of "Volchko Presluzytch"* - A number of possible theories to identify this "master and heir" of the Rohatyn region, and where he came from. *The signing over of Rohatyn* - The fate of "Volchko Presluzytch" and the changing of "Pylypivtsi" to Rohatyn. *The persona of Bohdan Rohatynskyj* - In 1432, he became synonymous with the Rohatyn region because of his unsuccessful defense of the Olesko castle from the Poles, which began a period of Polish occupation of the Halychyna region of Ukraine. *Changes brought about by the Polish occupation* - An account of various policy and governmental changes: replacement of the Ukrainian army by a Polish army and the implementation of a "starosta" system of rule. *Mykola Parava, heir of Rohatyn* - He took over Bohdan Rohatynskyj's land in 1432. The article lists in chronological order the elders who governed in the Rohatyn region after Mykola Parava. More research needs to be done.

5. Bohdan Pankiv, Historical background of the villages and towns in the Rohatyn region (15 - 18 century) - Glasnost allowed the author to have access to archives that traced life throughout the feudal period. The recorded history of Opillia dates back many centuries and the article describes its inhabitants as far as back to VI-IV B.C. In the period of Kievan Rus, the Rohatyn region, part of the Halych and Volynia principality, was densely populated, and had a well developed agricultural system. In 1387, Halychyna came under Polish occupation, which was marked by religious and national oppression. Polish feudal lords took over the towns and villages and also confiscated the best lands. The first records of the various villages in the region date back to the 15th century. These records are still incomplete, as more and more archives are being discovered. Also much information can be found the diaries and memoirs left by the foreigners who visited the Rohatyn region.

The author also describes the system of organization and taxation in the villages of the 15th century and how this system worked and changed over the centuries. In the feudal period, farming was the basis of the economy. In addition to farming, fishing played an important role in the economy. Fish were salted in barrels or dried and transported to Lviv and Poland. Invasions by Turks and Tatars caused much destruction and damage and halted normal agricultural development. The region also suffered from epidemics of plague and cholera, and periods of hunger. To this day there is a "cholera cemetery" in Cherche (and in other villages, usually one serving for several villages); in 1769-1770, 90% of the population succumbed to this terrible plague. Other misfortunes also took their toll on the population - locusts, cold spells, floods, droughts all had negative effects on the growth of the population.

6. Table: Number of homesteads in the Rohatyn region during the 16th-17th centuries

7. Population of homestead villages in the second half of the 18th century.

II. HISTORICAL SKETCHES

1. *Rosalia Fediuk-Yankiv, My beloved city*

a) Legends and narratives - The origins of Rohatyn have been romanticized in a number of legends, one of which tells the story of the Halych Prince Yaroslav Osmomysl. During a hunt his wife wandered into the woods and was lost. The prince asked a trumpeter to call her back with the sounds of his instrument. When the princess was found, Prince Yaroslav rewarded the trumpeter with a portion of the land on which they had been hunting. This area came to be known as Rohatyn (roh - "horn"). A number of other legends about the beginnings of Rohatyn are also discussed.

b) Roxolana - Or Nastya Lisovska of Rohatyn, she became the wife of the Turkish sultan, Suleiman the Magnificent. During their reign the Turks did not invade Ukraine.

c) Architectural monuments of Rohatyn - The most popular architectural monument in Rohatyn is the Church of the Holy Spirit, a wooden church with an iconostasis from 1650. The brick Church of the Blessed Virgin Mary is older; it stands in

the center of Rohatyn and is the site where the Stauropygical Brotherhood carried out its activities. Under one of its gates, there is supposed to be an underground tunnel, where villagers once hid during attacks on Rohatyn.

d) Babyntsi - A suburb of Rohatyn, allegedly named after an old grandmother or "baba," who hid herself in the hollow of a willow tree during a tatar raid on the village.

e) Fundush - A small settlement in the Babyntsi village, where it was said that Polish gentry resided.

f) Fields - Field names designated the status of the terrain or characteristics of the land. These names have been preserved until today. Often crossroads in fields were marked with crosses, figurines, or icons. These traditionally served as road markers, but were eliminated by the Soviets.

g) Rohatyn documented - Rohatyn is mentioned in documents from the times of the Halych princes.

h) Pidhoroddia - This village, known for its council, had a strict legal system and punished wrongdoers severely.

i) Halychyna under Austria-Hungary - In 1776, Halychyna, which was in the hands of the Poles, was taken over by the Austro-Hungarian Empire. With the new rulers came a number of political, economic, and cultural changes. Rohatyn still retained its own town elder system, but the elder was now appointed by the Austrian government. In 1848, the landlord system was abolished, but taxes still had to be paid - in cash. A great cultural, political and national awareness, a preface to the independence movement, was under way in Halychyna .

j) Culture - After the acceptance of Cyrillic as the official Ukrainian alphabet towards the end of the 18th century, culture (in every form) flourished in the Halychyna region. The cultural center of Rohatyn became the "Prosvita" association, where people gathered for concerts, readings, and other activities. In 1900, there were two schools, one for boys, the other for girls, where Ukrainian was taught, but Polish remained the official language of the curriculum.

k) Private secondary school in Rohatyn (1909-1914) - In 1909, Rohatyn had still another cultural institution - the private secondary school of the "Ridna Shkola" association. Built by the inhabitants of the town and the surrounding region, it became a learning center for all of Halychyna. The curriculum consisted of such subjects as languages (Ukrainian, German, Latin, Greek), mathematics, physics, psychology, and many other subjects.

l) Students and curriculum - In 1911, the construction of the secondary school was completed with the building of dormitories for the students. Classes were conducted in Ukrainian, and the school had an abundant collection of materials in its library. Religion was a core curriculum subject and every Sunday the students and faculty attended Mass at the Church of the Blessed Virgin Mary. Students strictly adhered to their studies, readings, and lectures. Two youth organizations flourished in this school - "Moloda Sich" (Young Sich) and "Plast" (a scouting organization).

m) 1914 - In the spring that year, student life at the secondary school was in full swing. A student newspaper called *Vpered* (Forward) was published, final exams were under way, and students organized a variety of festivities. But in August of 1914, the mood changed with the outbreak of the First World War. The students, and many of their teachers, including the principal, joined the ranks of the Ukrainian Riflemen's Army to defend Rohatyn and Ukraine. Many students perished in these battles. Cultural life was halted. The Russians almost burned Rohatyn to the ground, and bombed many villages in the area.

In 1916-17, the Austrians occupied the Rohatyn region once again. The residents tried to revive the secondary school activities. In 1918, the Austro-Hungarian

Empire collapsed, and Ukraine proclaimed its independence. The Poles, however, would not let Halychyna go, and thus began the Polish-Ukrainian war, in which many young students fought as well. A Ukrainian-Halych Army (UHA) was formed.

n) More bloodshed - The war was evident in every corner of Halychyna. The Bolshevik army under Budionny invaded almost every region. Symon Petliura and his army defeated the Bolsheviks at the river Visla, but Ukraine was still divided between the Poles and the Bolsheviks: Halychyna was put under Polish rule and eastern Ukraine became part of the Soviet empire. Many Rohatynites perished at the hands of the Poles and Bolsheviks.

o) Polish occupation (1920-1939) - The Poles did not adhere to their promises of autonomy for Halychyna. But despite this, some Ukrainian political parties were formed who, through their representatives in the Polish Parliament, demanded the promised freedoms and autonomy.

In Rohatyn, "Zorya" an association of artisans was formed, as well as the Organization of Ukrainian Cooperatives, a trade organization.

The Ukrainian Army Organization (UVO), which later became the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) was also active. Pacification continued rapidly and soon many schools (including the Rohatyn secondary school) were closed. The Poles established a concentration camp in the Polissia region, where many students of the Rohatyn secondary school perished.

p) Rohatyn secondary school from 1921-1939 - When the chaos of war subsided, the secondary school in Rohatyn was once again reopened.

q) Life in Rohatyn - "Rohatyns'ska Himnasia" - the Ukrainian secondary school was privately funded. In the postwar years, the Polish secondary school (founded in 1910) was also reopened. It was fully subsidized by the Polish government. The Prosvita cultural center became a hotbed of political debate between the radicals and the nationalists. Women were also split in their political views and formed two separate organizations: "Soyuz Ukrainok" and "Zhinocha Hromada." The Ukrainian Army Organization (UVO), which later restructured itself as the Ukrainian Nationalist's Organization (OUN) was very active. The Polish government proceeded with the establishment of the concentration camp at Bereza Kartuz'ska and there were constant harassments by police, arrests, and even death sentences for "the unruly Ukrainians." Among those arrested and sent to concentration camps, were many students. In 1930, the Poles also resorted to so-called "pacification." Military units made sudden raids on towns and villages; Ukrainian homes were destroyed, crops burned, people beaten and arrested. Finally, almost all Ukrainian secondary schools were closed, including the Rohatyn Gymnasium. It was later revived again in a slightly different form.

r) Changing times, new rule - After the Hitler-Stalin pact of 1939, Halychyna was seized by the Soviet army. In Rohatyn two schools were opened, a Ukrainian and a Polish school. Subsequently, many leading citizens of Rohatyn were arrested. Some were sent to Siberia.

s) The war years - In June of 1941, the entire Rohatyn region was seized by the Germans. In 1942 the German Gestapo began a series of arrests in Halychyna and eastern Ukraine, as well massive deportations to concentration camps. Jews were also deported and killed. In 1944 the Allies and Soviets began forcing the Germans to retreat. Many Rohatynites left their home forever.

t) Under the Soviet yoke again - Under the Soviets a system of collectivization was implemented. Many Rohatynites who could not part with the idea of a free Ukraine were either arrested, sent away to concentration camps, or murdered.

2. *Dr. Oleh Kudryk, Jewish settlements in Rohatyn and its districts* - The Rohatyn region was inhabited not only by Ukrainians, but a large number of Poles, Jews, and Germans. The author gives a historical background of the oldest Jewish settlements in various parts of Ukraine and focuses in more detail on the Rohatyn region. Jewish settlements in the region date back to 1390.

In his book *Zydzi na Rusi Czerwonej w XVI i I pierwszej polowie XVII w. (Warszawa, 1975)*, Maurycy Horn mentions Jewish inhabitants of Rohatyn in 1530. In 1578 there were approximately 3,500 Jews in Czerwona Rus ("Czerwona Rus" was the name for Halychyna used by the Polish government. Later it was changed to "Malopolska," meaning "little Poland") and in 1648 the number rose to 5,400. They earned their livelihood from trade, extending credit, and tax collection. The Jews were licensed by the Polish government to collect taxes and to conduct trades and commerce. As a result, Ukrainian farmers were frequently exploited and this created tensions between the Jews and the rest of the population. These tensions erupted especially during the wars of Bohdan Chmelnytskyj.

Dr. Jakiw Faust, in his article "Rohatyn - The World Went with the Wind" claims that Rohatyn was founded in 1185 during the times of one of the greatest Jewish philosophers, Moses Maimonides. In the 17th century a group of Jews called Sabbatians lived in Rohatyn. They became followers of Jacob Frank (1726-1791) who was born in Podillia and was the founder of a sect of "frankites." In 1759, they were baptized in Lviv and many became fervent Catholics and prominent members of the Polish ruling class.

In 1775, the Jewish population of Rohatyn numbered only 797, and in 1887, the number rose to 3,192, about 48.9% of the whole population; in 1912, it was 3,217 and in 1921, the number dropped to 1,294. In 1931, it rose again to 3,002.

Before the First World War, the religious, cultural, and social life in the Jewish community flourished. There were two large synagogues and several smaller ones. Jews belonged to Zionist groups; there was a Hebrew school in Rohatyn and two printing presses served the needs of the Jewish community.

a) Between the two world wars

When the Russian army invaded in 1914, the peaceful life of the Jewish community in Rohatyn ended, according to Dr. Faust (*Kehillat Rohatyn. Ve-Ha Sevivah. Hebrew Y.D. including English summary: Rohatyn - a Town that Perished*). The Russian army first plundered and burned most of the town, then had to withdraw, taking with it Ukrainian and Jewish men as hostages.

The destruction of the town caused epidemics such as dysentery, typhus, and cholera to break out. The dead (both Christians and Jews) were buried in common graves. Under renewed Austrian occupation life slowly returned to normal. The men taken as hostages came back; new Jewish organizations sprang up (Tashamer - akin to scouting); young Jews learned Hebrew and Jewish history, as well as Hebrew and Yiddish songs.

The good times ended in 1918 because of the war between Poles and Ukrainians. Dr. Faust argues that the Ukrainians treated the Jews well, but when the Poles occupied the city, the Jews were treated like second-class citizens.

In 1920, the Bolshevik armies occupied Rohatyn and began confiscating and looting - both from the wealthy and poor. After the Russian army's retreat, many Jews left Rohatyn, some emigrated to the U.S., Canada, and South America, some later to Palestine. But Polish chauvinism still discriminated against Jews and Ukrainians in government and state posts and admission to Polish universities was limited. Nevertheless, in 1927 and 1933, Jews were represented in the city council. Ukrainian Jewish relations during that period were tolerant and friendly. Many Jews attended

Ukrainian secondary school in Rohatyn and Ukrainian and Jewish sports teams competed. The Ukrainian church hierarchy had good relations with the local rabbis and very often during the municipal elections, Ukrainian and Jewish communities together formed political blocs.

On September 1, 1939, the German army crossed the Polish border and occupied the country. Anarchy followed. The retreat of the Polish armies towards Romania and the uncertainty of the situation caused the Jewish community to organize self-defense units. Unexpectedly, the Russian army invaded Rohatyn. The Jewish population felt liberated from destruction. The Soviets reorganized the local economy according to Communist order, and the factories were controlled by the Party, which trusted the Jews since they had no aspirations toward autonomy. Under Soviet occupation the Jewish population in Rohatyn doubled. When the war between Germany and the Soviet Union erupted again in 1941, the Red Army retreated and on July 2, 1941, the Germans took over the city. At the end of that year, the ghetto was organized in Rohatyn, its inhabitants suffering from hunger and epidemics of typhus. The Jewish community was represented by the "Judenrat" which was responsible for law and order before the German occupiers. In 1942-43, the Jews of Rohatyn were liquidated by the Germans - some were executed and some transported to concentration camps. One survivor, Dr. A. Schertzer, in his memoirs, *How Rohatyn Died*, p. 62, described how Jews were arrested by the Gestapo but he and his family went into hiding with the help of Ukrainian friends. Some Jews hid in nearby woods, aided and fed by the local population

3. Dr. Oleh Kudryk, Jewish population of the Rohatyn district in light of Polish government census of the year 1765 - According to an official Polish census made in 1765, there were 2,842 Jewish inhabitants in the Rohatyn region. There are no statistics after this date until the end of the 19th century and the beginning of the 20th century. In 1880, there were 3,035 Jews in Rohatyn and in 1921, only 2,233, showing a decline in the city's Jewish population.

4. Stepan Skrobach, Military operations of the Ukrainian Insurgent Army (UPA) - The Ukrainian Insurgent Army (UPA) existed in the Rohatyn region for several years. Only those who participated in this underground movement are equipped to give a detailed account of its activities. The *Annals of the Ukrainian Insurgent Army (UPA)* (18 published volumes) occasionally mentions the resistance of the UPA in the Rohatyn region, whose population was supporting the UPA.

For example, p. 140 of Volume 6 states: "According to an information bulletin of the German Army dated May 18, 1944, branches of the UPA numbering up to 5,000 soldiers are scattered in the Rohatyn region. They are not always armed, but live in villages, ready to go into battle at any moment." On p. 42 of Volume 7 we read: "According to an inhabitant of Rohatyn, on September 12, 1944, on a road between the villages of Ruda and Pidhoroddia near Rohatyn, a branch of the UPA liberated about 500 Ukrainians captured by the Bolshevik forces. Some of the liberated joined the UPA army and others returned home."

The article gives a chronological list of the UPA's military actions against the Soviet occupants in the Rohatyn region from September 1947 to June 1948. There were a total of 676 registered UPA military encounters in the second half of 1948, but it is believed that many more were unaccounted for. In 1949, 253 military actions were made by the UPA.

The author also gives a detailed description of the Bolshevik reign of terror in the areas of Bukachivtsi, Burshtyn, Bolshivtsi, Peremyshliany, and Rohatyn and the corresponding actions taken by UPA.

5. **Nadia Bilous, Engraved in our nation's memory** - This memoir is devoted to the Kudryk family, an example of devotion and hard work for the good of the community and the development of the Rohatyn region. In particular, the author mentions two brothers, both priests - Rev. Paulo and Rev. Teodosij Kudryk who served their people and country for over 60 years. There is a stone plate engraved and dedicated to them on the facade of the church where they served as pastors. The program and the participants at the dedication ceremony are also described. (Voice of "Opillia," September 25, 1993).

6. **Mykola Uhryn-Bezhrishnyi, The passing days: chronicle of 1944-45** - In a diary, dated from July 1, 1944 to July 31, 1944, the author describes his meetings with friends and acquaintances from Rohatyn, soldiers of Ukrainian Sitch Riflemen and Ukrainian Division, as a backdrop to political events in Ukraine at the time. For example - Lviv, July 10, 1944: "The weather same as on Sunday. Around 7 a.m. anti-aircraft artillery successfully drives away enemy scout planes. I am visited by the editor of the weekly *Earth*, Jaroslaw Masliak. I give him detailed information about the Ukrainian Division, show him our newspaper *Trumpets are sounding* and give him some photographs..."

7. **A.N., Pacification in 1930** - The author describes in detail how Polish cavalry troops raided many villages in the Rohatyn region, carrying out a program of "pacification" on the local population. The farmers were forced to flee from their homes and hide in nearby woods to avoid being tortured or killed. They left not knowing whether anything would still be there when they returned. Very often Polish troops demolished houses, broke the furniture and dishes, and destroyed the food supplies. They beat anyone who protested and those caught escaping were killed on the spot.

a) **Rohatyn highlights (1932-1939)** - Listed in chronological order are some of the more important events in the life of the Rohatyn community. The last entry is for September 20, 1939, when the Red Army occupied Rohatyn.

b) **Two past Rohatyn residents** - Short profiles of two prominent members of the Rohatyn community - Denys Herasymovych, chief of Rohatyn's court, and Rev. Havryil Bodnar, pastor of the village of Svystilnyky.

c) **Sribna (Silver) Lypa river or Hnyla Lypa river? (excerpts from the Rohatyn district chronicle, January-March 1929)** - The Hnyla Lypa flows through the Rohatyn region from north to south and is mentioned in all maps and geography textbooks. However, in older archives the name Hnyla Lypa does not appear. The name Sribna Lypa first appears in 1523 and later in 1549.

8. **Zynovij Roman-Fedunkiv The village of Demianiv** - There are many different versions of the founding of the ancient village of Demianiv located near the Hnyla Lypa river. One theory is that Demian was a boyar-diplomat in the court of King Danylo Romanovych and defended the king against a rebellion of boyars in 1229-1230. The historian Ivan Krypiakevych claims that Demian lived earlier, during the reign of Prince Roman (father of King Danylo). Demian was probably born around 1170-80 and the first time his name appears in the chronicles is in connection with events in 1211, when King Danylo regained control of the city of Peremyshl after it was occupied by the Ihorovych princes. Danylo was assisted by Demian and other boyars. The name Demian appears in later chronicles that describe him as a boyar and diplomat in the king's court when

Danylo claimed the city of Volodymyr. Demian saved the prince's life after he discovered a conspiracy to poison him.

The chronicles also describe a battle in Volynia against the armies of the Hungarian prince Andrij, in which Demian fought alongside King Danylo. Demian was badly wounded and could never again fight in military battles. He nevertheless faithfully served the King until his death and supervised the writing of chronicles. It is believed that King Danylo rewarded his faithful boyar and voivode Demian with a gift of a parcel of land. According to archaeological findings, there were settlements dating back to the 13th century in the area of Demianiw. Therefore, it is safe to accept the theory that the village of Demianiw was named after the boyar-diplomat Demian.

9. Roster of Rohatyn residents in the Ukrainian Sich Rifleman Army; June 1, 1916 - First regiment

A list of soldiers from the Rohatyn region who served with the Ukrainian Sich Rifleman on June 1, 1916. Lieutenant Colonel Antin Varyvoda was in charge of the regiment.

10. Prayer of the Ukrainian Sich Rifleman

11. *Bohdan Bandura, The village of Pukiv during World War II* - Before Germany invaded Poland in September, 1939, Ukrainians were mobilized to join the ranks of the Polish army. Among them, many villagers from Pukiv were enlisted. In two weeks, Poland was crushed and most of the villagers were captured by the Germans. Since the Red Army had crossed the Zbruch River and was occupying Western Ukraine and Western Byelorussia, the Polish army retreated towards Romania. The Russian army entered Pukiv on September 19, and began its reign of terror. Arrests were common and out of fear, people became hostile and suspicious. Also, alcohol abuse became widespread. Very soon there were mass Stalinist repressions, arrests, and deportations to concentration camps in Western Ukraine and the village of Pukiv was not left out. In 1940, the village had its first kolhosp (collective farm).

a) Soviet-German war - Germany invaded the Soviet Union on June 22, 1941, and once again many villagers were mobilized into the Soviet army. The Germans were welcomed by villagers who were disappointed very soon. The Germans proceeded with new rules and regulations. Halychyna was added to the "General Government" (*Generalne Gubernatstvo*) and all administration was taken over by the Germans. This is how Ukrainian independence proclaimed on June 30, 1941 ended. Many villagers still believed that Germany was the lesser of the two evils. In autumn of 1941, the Germans began their campaign to mobilize young people, at first as volunteers (later by force), to work in Germany on farms and in munitions factories. A Jewish ghetto was established in Rohatyn. In 1942, the Germans in Rohatyn surrounded and killed several thousand Jews.

The "Halychyna" division was organized to give Ukrainian soldiers training that could later be used against all outside invaders. A campaign to recruit more young men into this division was launched. After the German defeat at Kursk in the summer of 1943, it was obvious that Germany would lose the war.

The village was divided: some favored Melnyk, some Bandera. The first group tried to convince young villagers to join the Ukrainian Division "Halychyna," and the second group wanted them to join the ranks of the Ukrainian Insurgent Army (UPA).

b) The invaders return again - In July 1944, the Soviet army began its offensive near Brody, where the First Division "Halychyna" was stationed. The Germans retreated and the division was surrounded and destroyed by Soviet army tanks. Many villagers died in

that battle. Others fled to the west, leaving their homes and families behind. The Soviets began to mobilize those who were left in the village. Many men fled and joined the Ukrainian Insurgent Army (UPA). According to some estimates, during the autumn of 1945, the Ukrainian Insurgent Army numbered approximately 90,000 men.

During December 1944, there were 3,237 raids by UPA groups in the region, which forced the Soviets to withdraw some of its divisions from the front to fight the UPA.

The author describes many incidents of Soviet terror: shooting innocent people, constantly searching for and executing UPA soldiers. Also, many were forced into the Soviet army where they died fighting against the Germans. Some returned home as invalids.

The Rohatyn region became the headquarters of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), and its commander of the western provinces of Ukraine, Roman Shukhevych, used the residence of the Pukiv village priest as his hideout. Many Ukrainian Insurgent Army divisions continued their raids against the Soviet army, ruining its means of communication and defending local villagers against Soviet mobilization. In 1945, when Germany was defeated, the Soviets intensified their efforts to liquidate the Ukrainian Insurgent Army. The author describes the fate of those villagers who served in the Soviet army and those who were captured by the Germans. There were confrontations between members of the Organization of Ukrainian Nationalists (or "Banderovites", as they were called) and the Soviet occupiers.

In 1947, the village was visited by people from the eastern provinces. They traded clothing and other items for food and this caused food prices to rise rapidly. There was also an increase in thefts and robberies; however, after one thief was caught and killed, banditry in the village ceased.

The author recalls what happened to many of the villagers and how the Soviets searched for "Banderovites."

12. Roman Korytko, Following in the footsteps of the Rohatynets' Brothers -

III. CULTURAL LIFE, EDUCATION, MUSIC, ART CULTURAL LIFE

1. **Rohatyn's commemorative concert honoring Bohdan Lepkyj** (*Dilo*, No. 289, December 29, 1932.) - A short description of a commemorative concert in Rohatyn, on December 22, 1932, in honor of the 60th birthday of the famous writer, Bohdan Lepkyj, who was present at the concert with his family. In addition to lectures about the author, various musical pieces were played and one of the local students recited the prologue to Bohdan Lepkyj's "Motria."

Volodymyr Masliak - Born in 1858 in Sernyky Seredni, he attended the Gymnasium in Berezhany and graduated from Lviv University in 1884 where he studied philosophy. Subsequently he taught in several gymnasiums while writing and publishing his works in various journals in Ukraine and Poland. His first collection of poetry was published in 1886, in Krakow and then again in 1897. Ukrainian composers such as Matiuk, Nyzhankivskyj, Barwinskyj, and Yaroslavenko used his lyrics for their compositions. Masliak also translated from Ukrainian to Polish (and vice versa). In 1898 he published a collection of poems, *The great anniversary*, dedicated to Ivan Kotliarevs'kyj. Masliak died in Lviv in 1924. His son Stepan was also a writer and translator.

Ivan Krushelnys'kyj- Born in 1905 in Rohatyn, he studied in Vienna and Prague. He was a graphic artist and art critic who founded a school for aspiring young artists. In 1931, he headed the Western Ukrainian Artists Association and was editor of

the journal *Leftist Art*. He also wrote poetry and translated works of foreign authors. In 1932, he left for Soviet occupied Ukraine where he worked in the Science Academy. In a very short time, together with his father and brothers he was executed by the Soviets. In 1964, his written works as well as his graphic art were published in Kiev.

Sylvester Yarychevs'kyj - Born in Rohatyn in 1871, he attended schools in Lviv and Berezhany (where he befriended the well-known writer Bohdan Lepyj) and later studied philosophy in Vienna. He worked as a teacher while writing and publishing poetry and novels, and translating novels from German and Polish into Ukrainian. He died in 1918.

2. *Dr. Lubomyr Pyrih, Sylvester Yarychevs'kyj and Rohatyn* - The writer was a contemporary of Ivan Franko and one of the less well-known writers who, nevertheless, made their contribution in the awakening of the national consciousness. In his poetry written from 1892 to 1896, Rohatyn is mentioned five times. From 1912 he resided in Seret (now in Romania) where he wrote until his death in 1918.

EDUCATION

1. *Dr. Oleh Kudryk, a) Initial factor in the development of the Ukrainian secondary school (Rohatyns'ka Himnasia) in Rohatyn* - The so-called "spring of nations" in 1848 began a new era in the Austrian monarchy. Ukrainians in western Ukraine also strived to achieve political emancipation. The greatest proponent of education for the young was "Ridna Shkola," the Rohatyn's Regional School Association. Its spiritual father was Reverend Omelan Vanio, pastor at Zalaniv, Ruda, and Dychky.

The article describes the difficulties and hardships the school faced in its organizational stage, with strong Polish opposition in the regional government. This opposition only intensified the people's desire to have Ukrainian schools and with the support of other pastors, Reverend Vanio was able to establish a Ukrainian gymnasium (Rohatyns'ka Himnasia) in Rohatyn. Generous financial support was received from local Ukrainian farmers and also from the local intelligentsia.

In 1910, several community organizations, together with the Shevchenko Scientific Society and the Archdiocese of Lviv, organized the Regional School Association whose purpose was to support Ukrainian secondary schools. The Rohatyn Gymnasium played an important role in educating a nationally conscious generation, and the school successfully united all Ukrainians. The most generous donor to the Ukrainian gymnasium in Rohatyn was Ivan Televiak from Krasnosiltsi, who donated his entire estate to the school.

b) **The Rohatyn secondary school ("Rohatyns'ka Himnasia") - its teaching faculty and stages of development** - The Ukrainian Gymnasium in Rohatyn was a center of learning not only in Rohatyn and the region, but its fame and importance spread beyond the borders of Halychyna. In its fifth year of existence (1913-1914), the Gymnasium was a cultural center for 731 students (both Christian and non-Christian). The students admired their teachers, who were highly qualified, shared common goals with the student body, and had the full support of the Ukrainian population. The school instilled in its students the virtues of self-discipline, respect for the common good, and dedication to work for their country.

The golden age of the Ukrainian Gymnasium (1909-1914) was marked by many accomplishments. It won accreditation from the Austrian ministry in Vienna, its library

consisted of over 500 volumes, the departments had all the requisite equipment and laboratories. Needy students attended classes with special financial support. In the school year 1909-1910, a dormitory was opened which housed 87 students and, later on, more dormitories became available, ultimately providing quarters for 259 students.

The school suffered a severe loss of books and equipment in 1915, when the Russian army retreated from the region. In the second stage in the history of Rohatyn's gymnasium (1916-1917), the number of students dropped to 160. In the school year 1918-1919, the number grew to 338, which included 104 Jews. In the years 1919-1920, the Polish-Russian war caused more ruin and loss of school property. The number of students dropped to 246 (which included 67 Jews).

The war years had a negative effect on the political situation, on Ukrainian life, and also on the gymnasium. The period after the war was also a difficult one for the school. The equipment which had been confiscated needed to be replaced and the problem of accreditation was unresolved. The question of Ukrainian national education versus Polish influence and language in the school caused constant friction between the faculty and the Polish government. The school was closed by the Polish authorities in 1930.

Only in 1931, under a new name, The Private Co-educational Gymnasium under the patronage of St. Volodymyr the Great, the school again opened its doors. The largest number of students attended the school in 1925-1926 (481 students) and the lowest number (138) in 1931-1932. In 1939, when western Ukraine was "liberated" by the Soviet army educational life was interrupted, ending 30 years of "Rohatyns'ka Himnasia," the Ukrainian Gymnasium of Rohatyn.

In 1991, the gymnasium started its fourth stage when it reopened with a new updated school program in a free and independent Ukraine.

c) Sylvester Yarychevs'kyj **Profiles of three head-masters: Omelan Bachyns'kyj, Dr. Claudij Bilyns'kyj, and Mykhajlo Kuzhyl.** Omelan Bachyns'kyj was the principal of the Ukrainian Gymnasium in Rohatyn from 1928 to 1936 and as a lover of music, widely expanded the its culture among the students and the local population. He organized various choral concerts and often directed choruses and accompanied singers and violinists on the piano. He died in 1948. Dr. Klavdij Bilyns'kyj was a teacher and activist in the Ukrainian national movement in the Bukovyna region. He studied in Vienna where he obtained a doctoral degree in philology. For almost 20 years he taught in the state gymnasium in Chernivtsi and was a member of the Ukrainian National Council (ZUNR). He was under surveillance by the Romanian government and finally he was arrested and forced to leave Bukovyna. In 1921, he came to Rohatyn where he was principal of the Ukrainian Gymnasium for a few years and later taught in Berezhany, where he died in 1937. Mykhajlo Kuzhyl studied philology at Lviv University and began his teaching career in Rohatyn in 1911. He taught Latin, Greek, history, and modern languages. In 1928, he became the principal of the Ridna Shkola Gymnasium in Ternopil, a post which he held until 1935. Later he held the same post in Rohatyn and Chortkiw. He died tragically in Vynnytsia in 1941.

2. *Ivan Padyk, A Sad day in the Ukrainian secondary school* - Under Poland's occupation the relations between the government and the Ukrainian population became more and more strained. In 1930 Poland was determined to silence the people by any means possible. Military brigades were sent to "pacify" the people and the Rohatyn region was not excluded.

The Ukrainian gymnasium in Rohatyn was closed on September 30, 1930, by the Polish authorities. As a result, the students were directed to enter only Polish gymnasiums after passing an entrance exam. This was a very sad and difficult period in

the school's history. Only after a year long effort by the Ukrainian Archdiocese of Lviv, a new gymnasium was opened in Rohatyn in 1931 under a new patron, St. Volodymyr the Great, with Omelan Bachyns'ky as its principal.

3. *Julian Kaments'kyj, The First and final graduation exam in Rohatyn's "Ridna Shkola" Lyceum* - In the 1930's under Polish occupation there was a complete reorganization of the school system in Ukraine. The new system consisted of six years of public school, four years of gymnasium and, after exams, a two-year lyceum (choice of interests included classics, humanities, science and math, cooperative trade etc.). This system gave students an opportunity to study in various fields and then continue their schooling in universities or go into commerce.

This system was not advantageous to the Ukrainian population, which lacked private funds to organize this type of school; Ukrainian students were not admitted to Polish state schools. The Polish commission which examined the Ukrainian students before their graduation treated them unfairly in order to discourage them from entering universities. After numerous protests, the Polish government finally allowed Ukrainians to be on the examining commission.

MUSIC, ART

1. *O. Berezovs'ky, Years of oblivion* - The author of this article last worked with Borys Kudryk in 1944, while he was with the Lviv opera orchestra. The composer had translated some German operas into Ukrainian and orchestrated piano music for ballet. Later Kudryk was arrested and sentenced to ten years of imprisonment in Mordovia.

The son of a priest, Kudryk was born in 1897, in Rohatyn. By the start of World War I he was already an accomplished pianist who had finished secondary school and gone to Vienna with his parents. Here he entered the university and studied musicology and German philology for two years. After the war he returned home. At Lviv University he acquired two doctoral degrees - in musicology and German philology.

After finishing his studies, he worked for a short while in Rohatyn and then moved to Lviv, where he taught history and music theory at the Ukrainian Music Institute and simultaneously was on the faculty of a Polish music conservatory.

O. Berezovskyj met composer Kudryk at the Music Institute. Kudryk had an excellent musical memory and could read music instantly. He was a thoughtful, cheerful, and sensitive man who loved to joke. His final days were spent in a Soviet labor camp. He died of pneumonia in 1950.

2. *Roman Novosad, The fate of the composer Borys Kudryk* - Borys Kudryk was well known in western Ukraine and his compositions (choral and chamber music, music for the theater, etc.) were often performed. He also lectured in Lviv's music institutions. The author of this article met composer Kudryk in Vienna in 1944, where Kudryk worked as the music director and pianist for a Ukrainian theater group. In 1945, Kudryk was arrested in Vienna by Soviet counterintelligence "Smersh" and imprisoned. The author was not able to ascertain the composer's later fate but heard that he was given a ten-year sentence and died while incarcerated. His books and music were saved and sent from Vienna to Lviv to be preserved in a museum.

3. *Dr. Osyp Kravcheniuk, Roman Liubinets'kyj* - Born in 1885, in Chesnyky, he studied in Berezhany and Peremyshl and at the University of Lviv. At first he studied law, then realized that his real love was singing, so he studied voice in Vienna. The war in 1914 prevented him from beginning his singing career. In 1916, he was finally able to perform

with the Zagreb state opera and give guest performances in other cities. In 1929, he returned home and taught voice at the Lviv conservatory until 1941. He died suddenly in 1945, after completing a manual for opera singers.

4. *Ivan Padyk, Mykhajlo Lal'ka - the actor* - Because of the number of amateur theater groups which were active in the area, the Rohatyn region produced many talented actors. Mykhajlo Lal'ka, who was born in Zhovchiv, showed his acting talent and love of the theater from an early age. He performed leading parts in various local theater productions, until he was drafted into the Polish army. After his return from the service (Rohatyn was now under Soviet occupation), he again joined a drama group and traveled with various theater productions, always performing major roles.

During the Soviet-German war, Mykhajlo Lal'ka and his family were forced to emigrate west. In 1945, he settled temporarily in Neu Ulm, joined the "Rozvaha" theater group and played in many productions. Since 1948, Mykhajlo Lal'ka resides in Toronto. He continues to be active in the Ukrainian community's theater life, starring in such plays as: *Joan of Arc, Lost Happiness, Boyarynia, Mazepa*, etc. He also performed in the film *I shall never forget*. He is a long-time member of the SUM youth organization and other Ukrainian associations.

5. *Dr. Osyp Kravcheniuk, Sofia Sabat-Fedortseva* - Born in 1900, in Pomoniata, she became a dramatic actress and expert dramatic reader. She made her acting debut with the Stadnyk theater group and continued her acting in other cities of Ukraine. In 1927, she joined the Berezil theater group, under the direction of Les Kurbas, and was an active member until 1960. She also performed on radio and in films and gave dramatic readings at concerts. Fedortseva wrote her memoirs which were published in 1969 and 1987. She died in Lviv in 1988.

6. *Dr. Oleh Kudryk, Franz Ksaver Wolfgang Mozart in Rohatyn* - Franz Ksaver Wolfgang Mozart (composer, conductor, and pianist), the son of Wolfgang Amadeus Mozart, spent 27 years living in Halychyna, much of the time in the Rohatyn region (in Pidkamin, etc.). He studied music in Vienna and was performing by the age of five, but at 17 he came to Lviv where he gave lessons, performed at concerts, and composed music. He also spent two years in Burshtyn teaching music at the court of the imperial chamberlain von Janishevsky. Many of his recitals and concerts consisted of his father's compositions and also his own. To a certain degree, his presence in Halychyna stimulated the growth of music life there.

ANCIENT SONGS FROM THE ROHATYN REGION

IV. SOCIETIES AND ORGANIZATIONS

1. *Maria Makarushka-Choptiak, My affiliation with "Soyuz Ukrainok" (the Ukrainian Women's League)* - This is a first-hand account of the work done by the author and other women activists in towns and villages in the Rohatyn region. They organized courses in sewing and cooking and later concentrated on forming new branches of Soyuz Ukrainok. The author attended the women's conference in Lviv in 1929, where she met Milena Rudnyts'ky, head of Soyuz Ukrainok. With renewed enthusiasm and energy, Maria Choptiak returned to continue her work with women. One of the problems she faced was the emergence of a leftist movement in the 1930's - its followers called themselves "radicals." They infiltrated the ranks of Soyuz Ukrainok and caused disagreements and hostility. Only the hard work of the non-radical women in Soyuz

Ukrainok helped to enlighten women in the towns and villages and form their national and political outlook.

The Women's Congress organized in Stanyslaviv in 1934, had a great impact on the work of the Soyuz Ukrainok organization. By 1935, there were 38 well-organized Soyuz Ukrainok branches in the Rohatyn area ready for the celebration of the "Day of the Villagewoman." Two thousand women and young girls took part in the celebration, which had a large impact on all the participants. In October of the same year, the author attended a women's conference, where it was decided to publish the magazine *Hromadianka* to serve the vast membership of Soyuz Ukrainok, in addition to *Women's Fate*, *Women's Freedom*, and *Woman* which already existed.

The Soyuz Ukrainok chapter in the Rohatyn region was one of the most active and productive, and due to the hard work of women like Maria Choptiak, the region had qualified kindergarten teachers and courses in cooking and knitting were available in the towns and villages.

2. Petro Tryliows'kyj, "**Sitch**" in the village of Pukiv - Formed in the village of Pukiv in 1908, by university students, it was a co-ed organization which focused on drill exercises, a theater group, a library, and a marching band. The Pukiv "Sitch" organization, which had approximately 170 members, was a model for all other "Sitch" organizations in the Rohatyn region.

3. Ivan Franko, **The "Sitch" is marching...**

4. *Dr. Oleh Kudryk, Campaigns against alcohol and nicotine* - The first efforts at curbing the use of alcohol and nicotine among the general population were proposed by the Ukrainian clergy. Jewish tavern owners and rich landowners were against the anti-alcohol movement, since it would hinder business and undermine the form of payment many villagers received for their work - namely alcohol (vodka). Ukrainian clergymen sent missions to villages and cities to fight alcoholism. The Prosvita organization also joined in the campaign. Many new associations were formed, such as "Vidrodzhennia" (Rebirth), to battle alcoholism. Although only part of the population responded positively to the campaigns, the anti-alcohol movement was kept alive by the country's youth. Meetings, seminars, and health panels were organized around Ukraine, especially in the villages.

The Polish government did not approve of the anti-alcohol and anti-smoking movement in eastern Halychyna. It saw the movement as Ukrainian national separatism under the pretext of an anti-alcohol campaign.

In eastern Ukraine, which was under Soviet occupation, this movement had a broader base - it included health awareness such as proper diet, rest, and exercise, and avoidance of drugs.

The "Vidrodzhennia" association accomplished its goal in the Rohatyn region and educated the population in the dangers of excessive alcohol and tobacco consumption.

The Petro Mohyla Scientific Lecture Society - This association was formed in 1908, in Lviv and in time expanded throughout the Rohatyn region. It was best known for its extensive collection of magazines, materials, and reading rooms. The Rohatyn students managed to revive the association after it was closed by the Polish government. They organized lectures, social gatherings, and literary events and supervised the library collection. However, the Polish government once again

dismantled the association, on the grounds that it was "communist activity," although the students, were only propagating Ukrainian culture and national awareness.

5. *Maria Holod*, The Ukrainian scout organization "Plast" in Rohatyn

a) **Scouting and Plast** - Scouting, which originated in England, rapidly spread to other European countries including Ukraine, where it was formed in Lviv in 1911, under the name "Plast." The goals of gaining practical knowledge, self-education, and self-discipline, together with a desire to be helpful to others had a universal appeal. The three main goals of each Plast member (to be faithful to God and Ukraine, to help others, and to obey Plast's rules) and the 14 points of Plast's statute described the path for each member to follow.

b) **The beginnings of Plast in the Rohatyn secondary school** - The popularity of Plast spread to the Rohatyn Gymnasium around 1913. Sixty-four male students formed the unit "Zaporozhe" within the Plast organization, which was then divided into eight groups. In March 1914, there was a Plast Convention, at which the Rohatyn contingent was present. Because of the First World War, Plast activities in Rohatyn were interrupted, and many Plast members joined the Ukrainian Army.

c) **After the First World War** - The Rohatyn Gymnasium was again reopened, and Plast began its activities with great fervor. The number of members, male and female, grew significantly and the Plast program became far more organized. Members could learn camping and survival skills, Plast ideology, history, culture, and love of nature. Various branches or "kureni" were formed, each having its own special interests: water sports, hiking, etc. Summer camps, hikes, meetings, and social gatherings were very popular. In 1929, a younger Plast contingent was formed for both boys and girls.

d) **1930** - From within the ranks of the Ukrainian Army Organization (UVO), a new Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) was formed. Many members of this organization belonged to Plast. The Polish government began a period of severe persecution and in 1930, the Rohatyn Gymnasium was closed. Consequently, Plast was forbidden in all of Halychyna and Volyn. Later similar youth organizations were formed but the coming of the Bolsheviks in 1939 ended these as well.

PERSONALITIES

1. *Dr. Oleh Kudryk*, **Daria Bachynska-Babiuk** - Born to a clerical family in the town of Komarno, she and her husband Mykhajlo Babiuk were both active in the Ukrainian community in Rohatyn. Daria Babiuk was especially involved in the Soyuz Ukrainok organization until it was divided by political disputes. She was part of a radical movement and founded the "Zhinocha Hromada" organization in Rohatyn, and in several other villages.

When Halychyna was occupied by the Soviets in 1939, the Babiuk family fled to Lviv for safety, but they were arrested almost immediately. Mykhajlo Babiuk committed suicide and Daria was sent to a labor camp in Kazhakstan. She died in 1971, after being released from prison.

Vasyl Bilets'kyj (1857-1931) - Even as a young student at Lviv University, Vasyl Bilets'kyj was fascinated by history and was active in student life as a member of the academic fraternity. He went on to become a temporary history teacher at gymnasiums in Lviv, Sambir, and Ternopil. Eventually he became a professor of history at the Lviv Gymnasium and remained there until his retirement 1917. He tried to instill a love and respect for history in his students, and he was a great cultural activist. He worked with such associations as Prosvita and Ridna Shkola, and became a principal

of the Ukrainian Gymnasium of Ridna Shkola in Rohatyn. He was also very active in the anti-alcohol movement and the "Rebirth" (Vidrodzhennia) organization.

2. *Dmytro Kozij, Ivan Verbianyj*

3. *Dr. Oleh Kudryk, Dr. Vasyl Verhun - (1909-1981)* He was a student at the Rohatyn Gymnasium and the Lviv Gymnasium. After serving his obligatory time in the Polish army, he studied philosophy, economy, and journalism. He worked in the Ukrainian banking system in Ternopil and Horodenka, and was one of the organizers of the youth association "Kamenyari" and edited its publication

As an émigré in West Germany, he was involved in the organization of a Ukrainian school system in the displaced persons camps. He edited the bi-weekly *Na Chuzhyni* (In a Foreign Land). Soon he became a director of the Ukrainian school in Landshut's Displaced Persons Camp, where he taught Latin, German, and Ukrainian language and literature.

After immigrating to the U.S.A. in 1955, Verhun worked for the weekly *Narodna Volya* in Scranton, Pennsylvania and later became its editor. In 1973, he attained a doctorate in philosophy at the Ukrainian Free University. After his retirement he continued to be a member of many Ukrainian organizations and published works on Ukrainian literature and language. He died of a heart attack in 1981.

4. *Vasyl Ratych, Mykola Vodonos - (1883-1952)* A teacher, advocate of education, and director of Ridna Shkola in Rohatyn, he was also a member of the Prosvita organization and the Plast scouting organization. He lost an eye under "unusual circumstances" and he died of heart failure in 1952.

5. *Dr. Oleh Kudryk, Mykhajlo Haluschyns'kyj (1878-1931)* - Even in his youth he was known for his enthusiasm and dedication to work in the community. After completing his studies, he taught in the gymnasium of Zolochiv where he was valued as an outstanding teacher and he later accepted the post of principal of the Ukrainian Gymnasium in Rohatyn. Under his direction, this school became a model for the whole country. In 1914, together with many of his pupils, he joined the Ukrainian Riflemen "Sitch" (USS) and became its commander. After the war he was active in organizations such as "Ridna Shkola," "Prosvita," and others.

Haluschyns'kyj was also a writer and editor, as well as a senator and, later, an envoy to the Polish parliament as part of the Ukrainian National Democratic Union (UNDO). Opposition to the Polish government, as well as the postwar turmoil of the Prosvita organization, all took their toll on him. He passed away in 1931.

Oleksander Harasevych (1876-1934) - Born into a priest's family in the Rohatyn region, he worked professionally as an agronomist. He first taught farming in the Prosvita association, and then farming and natural history in the teachers' seminary in Lviv. He was very active in the anti-alcohol and anti-smoking movement, and was one of the first organizers of the "Rebirth" organization. He took part in the War of Liberation and later remained in eastern Ukraine where he worked as an agronomist. He was arrested a number of times for nationalist activities. He died tragically by suicide in 1934.

The engineer and architect Roman Hrytsaj (1887-1968) - He became head of the government rebuilding agency, whose goal was to repair the structural damage caused by World War I. Eventually, he opened his own architectural firm in Rohatyn. He was also a talented painter of watercolors and graphic art, as well as a gifted photographer. After the second occupation by the Soviets, Hrytsaj was

arrested and spent 15 years in work camps in Irkutsk. His architectural designs included plans for buildings in Rohatyn, churches, and a monument in honor of the soldiers who fought for Ukraine.

Dr. Semen Demydczuk (1884-1965) - Born in western Ukraine, he studied law at Lviv University and earned a doctoral degree in law. At the request of Reverend Vanio, he taught preparatory courses in Zalaniv to students who wished to enter the gymnasium. In 1912, he came to America as a delegate from the General Ukrainian Rada in Vienna, and remained there. In 1922, Dr. Demydczuk became the director of the Ukrainian Organizations of America; he was press secretary to many cultural and artistic organizations, taught at various Ukrainian schools, and was an instructor at Columbia University in New York. He collaborated on the Ukrainian dailies *Svoboda*, *America*, and was editor of the magazine *Junior America*.

Volodymyr and Anna Dutkevych - Volodymyr and Anna Dutkevych came from noble and wealthy Ukrainian families. Volodymyr's father was a priest in Rudno. Volodymyr pursued a career in business and trade. For 40 years he was the director of a branch of "Narodna Torhovla" in Rohatyn. Volodymyr Dutkevych was respected in the region not only as an expert in his field but also for his honesty. His wife, Anna, was a teacher and long-time director of the public school. She also taught calligraphy and drawing in the first pre-war period of the Rohatyn Gymnasium.

6. **Dr. Osyp Kravcheniuk, Dr. Volodymyr Kalyna** - Born in 1896, in 1914, he became a member of the Ukrainian Sitch Rifleman's Army and after the war received his doctorate. He taught math and science in Lviv. After immigrating to the U.S.A., he headed the educational council of the Ukrainian Congress Committee and was a member of a number of other Ukrainian organizations. Dr. Kalyna was active in the Shevchenko Scientific Society, and he wrote a number of articles on the Ukrainian Sitch Riflemen and a scientific treatise on "Suspension of Paint Particles in Emulsions."

Antin Krushelnyts'kyj - Born in 1878, he studied at Lviv University where he majored in philosophy. He taught in various gymnasiums and in 1925, became principal of "Rohatynska Himnasia." The Poles accused him of Soviet propaganda activities and harassed him. In 1929, he started editing a pro-Soviet magazine *New Paths*. In 1932, Krushelnyts'kyj left Lviv with his family and went east. He and his sons were shot by the Soviets. During his lifetime he translated and wrote poetry, novels, and essays.

7. **Maria Holod, Oleh Kudryk Rohatynets' (a eulogy)**

8. **Dr. Osyp Kravcheniuk, Dr. Oleh Kudryk (in memoriam)**

9. **Dr. Oleh Kudryk, Mykhajlo Lischak (1890-1945)** - After finishing his studies in the humanities, he became an agronomist, active in the community as a member of Prosvita and Ridna Shkola. He was also a member of the village associations of the UNDO - the Ukrainian National Democratic Organization - which was in direct competition with the Ukrainian radical party.

In 1926, he participated in a public meeting called by UNDO at which members of the radical party were also present. He helped formulate three resolutions which demanded fair elections and an end to political and economic oppression in western Ukraine, and called on all villagers to join the ranks of UNDO, as the only political party to defend the rights of the Ukrainian people. In 1935, after an intense campaign by the county election committee, 12 Ukrainians were elected to the local government and

Lischak was elected magistrate. During the Soviet occupation in 1939-1941, he ceased all his political activities and devoted his time to farming. He resumed his community work and became a magistrate again after the Soviet retreat.

10. *Mykhajlo Vorobets, Mykhajlo Pyrih - the teacher* - Born in Rohatyn in 1897, he came from a hard-working, patriotic family active in the Rohatyn community. Pyrih studied to be a teacher and was also a soldier of the Ukrainian Halych Army (UHA) in 1918. Later he taught in Rohatyn's public school, conducted the school chorus, and was active in the local "Prosvita." Soon he became the leader of a wind and brass band, which consisted of young townspeople, artisans, and members of Rohatyn's many church groups. This orchestra was very popular in Rohatyn. It performed on all church and national holidays, at festivals, and funerals. Mykhajlo Pyrih was the director and band leader for 25 years.

Although his health began to deteriorate in 1941, during the German occupation, he did not hesitate to become the mayor, even though it was a difficult and perilous post. However, since he disagreed with the Germans on the treatment of the Jews and on other issues, he was relieved of his duties. In 1944 when the Soviet occupation replaced the German, Pyrih was arrested and imprisoned in Stanyslaviv, where he died.

11. Dr. Oleh Kudryk, *Ivan Popovych (1908-1992)* - As a student in the Rohatyn Gymnasium, Ivan Popovych was very active in student groups as well as in Plast (scouting) organization. Further studies took him to Prague and then to Paris, where he began to study medicine. While in Paris, he informed the West of the wrong the Poles had committed in Halychyna during "pacification". Because of this, he was stripped of his Polish citizenship and forbidden to return home.

Popovych joined the French resistance against the Germans, and after the war became part of the World Organization of Christian Workers and was president of the Association of Ukrainian Workers in France. Popovych worked closely with Ukrainian Bishops, edited the weekly *Ukrainian in France*, and worked in Belgium for the International Workers Syndicate. He married a Frenchwoman, had two children, and died in Paris at the age of 84.

12. *Ivan Padyk, Reverend Fathers Dmytro Stek and Mykhajlo-Marko Stek*

Dmytro Stek was a pastor in Stanyslaviv (later in Jezupol) and the trusted assistant of Bishop Hryhorij Khomyshyn. He was very respected as a man eager to help everyone in need not only by Ukrainians but also by Poles and Jews.

After the "Lviv Synod," where he refused to change to Russian Orthodoxy, he was persecuted by the Soviet government. He had to move to the Transcarpathian region where he worked as a building superintendent under very harsh conditions. He was strong in his devotion to the ecumenical church.

Mykhajlo-Marko Stek was born in the village of Striatyn in 1908, went to trade school, served in the army, and worked in the financial department of the town government. He studied theology from 1932 to 1934 and was ordained. The Bolshevik occupation of Ukraine did not spare even the most holy places. Although the Nazi raids made the monastery unsafe, the monks very often hid Jewish adults and children along with well-known rabbis. The monks often disguised them as candidates for monkhood.

Mykhajlo Stek served as a priest in the camps for displaced persons, who had fled Ukraine to escape the communists. In 1950 he emigrated to Canada where he became the superior of a monastery and later its pastor. He died suddenly.

13. Mykhailo Vorobets', **Reverend Denys Telishchuk** - A fearless human rights activist, he was born near the town of Pidhajtsi. While he was a student, he became a tutor at the Berezhany Gymnasium. Here he met the famous writer Bohdan Lepykyj, with whom he remained close friends until his death.

While he knew how to farm and often helped his parents, he was very active at the local Prosvita. After graduating from the gymnasium, he studied theology at Lviv University, married, and entered the priesthood. He also served as the chaplain for the Ukrainian Halych Army (UHA) and as a pastor in Potik and Zalypia. The blatant disregard of treaties by the Poles was the major focus of Reverend Telishchuk's political activities, so he advocated Ukrainian sovereignty. The Polish government considered him an agitator, and arrested him three times. He spent two years in a Polish prison.

In 1939, western Ukraine was occupied by the Soviets but in 1941, they had to retreat before the German armies. In Lviv, the newly formed Ukrainian National Council (Natsionalna Rada) appointed Reverend Telishchuk as the head of the Rohatyn district. In his one-month appointment, he managed to organize 106 village and town self-governments, as well as a Rohatyn town government.

Although for a short while there seemed to be hope for a free Ukraine, the new occupiers - the Germans - began to issue their own orders for the Ukrainian people. Once again Reverend Telishchuk became a key leader in the fight for human rights. The Germans pillaged and terrorized, and sent many Ukrainians for forced labor in Germany or to concentration camps. Among the families they terrorized was Reverend Telishchuk's. Out of his eight children, only four survived, the others were killed. In 1945, he himself was arrested by the Soviets as a "Ukrainian nationalist" and agitator, and was sentenced to a ten-year prison term. Reverend Telishchuk died in 1952.

14. *Kateryna Czajkowska*, **Dr. Mykola Czajkowskyj** - Born in 1887, in Berezhany (son of the attorney and writer Andrij Czajkowskyj), he entered a German university and studied philosophy, math, and science. There he befriended the well-known scientist and inventor Ivan Puluji about whom he later wrote extensively. He was always active in Ukrainian community life and student organizations. After graduating, Dr. Czajkowskyj took a teaching position, became a member of the Shevchenko Scientific Society and published a magazine *Our School*. He continued to teach in various schools and in 1926, became principal of the Rohatyn Gymnasium. Here he also became active in the anti-alcohol movement. In 1929, he went to Odessa University to teach science and math. In 1933, he was sentenced to ten years in exile in a "sanatorium" in Kazakhstan. After his return, he taught at Lviv University and continued to write scholarly articles and books. Dr. Czajkowskyj died in 1970 in Lviv.

15. Dr. Oleh Kudryk, **Vasyl Shmigel (1904-1957)** - A well-known political and social activist, he was fortunate enough to come from a wealthy family which allowed him the opportunity to further his education. He studied in the Rohatyn Gymnasium and later completed a polytechnic degree at the University in Prague. A number of times Vasyl Shmigel was arrested by the Polish police for taking part in political rallies, and he was also deported to the infamous Bereza Kartuska camp. With the coming of the Bolsheviks in 1939, he moved to Lviv to hide his political activities. During the German occupation, he and his brother Pavlo were sent as forced laborers to Germany for four years. In 1945, they returned to Lviv, but not long afterwards the KGB arrested Vasyl and shipped him to a labor camp for ten years. When he was freed, he went to Siberia where his brother Pavlo, who had finished his own prison term, lived. The hardships of the labor camp took a toll on Vasyl's health and he died in 1957.

LOCALITIES

1. **Photographs of the village of Babukhiv** - A description of a photograph taken in 1941, near a symbolic grave made during the proclamation of the Western Ukrainian Republic. All persons in the photograph are listed (together with their dates of birth). A more detailed description is given of a photograph of Ivan Worobec taken in 1942 - with information about him and his family.

A description of other photos included in the volume follows.

2. **Mykola Bojko, The village of Voskresintsi** - Voskresintsi is situated near two streams, which become the river Svirzh. Because of the lack of archival materials, it is difficult to determine exactly how long this village has been in existence. However, because of a number of "Madyar" (Hungarian) names in the area, one can assume this village existed during the Halych-Volyn state, when Hungarians were present on Ukrainian land.

The village is surrounded by meadows, fields, and woods, and ponds created by the river Svirzh. Five roads divide the village, each giving a name to a local area.

Before the war, the village had about 200 homesteads, the primary occupation being farming. There were about 30 Polish families and one Jewish family. Relations between Poles and Ukrainians were friendly, but declined because of a pacification of 1933-1935, and worsened until the end of the Polish occupation in 1939.

a) Social, cultural and religious life - Social activity centered around the Prosvita reading room, and the cooperative which encompassed the economic life of the village.

Many groups and organizations were housed in the Rosvita building: a choir, a drama group, a library, the "Ridna Shkola" group, the Soyuz Ukrainok organization, and the association "Silskij Hospodar."

Between the years 1932-1939 cultural life was vibrant in Voskresintsi. The village council was headed by middle-aged and younger members. There was a good choir, which sang at Masses on national holidays and for the theatre. Elaborate Masses were held on special holidays: Christmas, Easter, and the feast of St. John the Baptist. Many people from neighboring villages gathered in Voskresintsi on these holidays to be part of the church celebrations.

In addition to the Prosvita reading room, the drama club was the second largest source of community activity. Women gathered in the Soyuz Ukrainok organization, the choir, and drama club.

b) The village school - The Voskresintsi village school had four grades (the Polish "curatoria" was frightened that the villagers would become too educated!). The first nationalist teacher was fired by the school principal because she was "too patriotic." The same happened to the second teacher. The teachers who followed were Polish, and later with the Soviet occupation, it was forbidden to teach religion in school.

c) The first days of war - It became evident to everyone in the village that they were under German occupation, when a Red Army division was defeated and around 40 German soldiers entered Voskresintsi.

Simultaneously, an underground contingent of the Organization of Ukrainian Nationalists informed the villagers how to organize, how to defend themselves, and how to act towards the Germans (outwardly treat the Germans as liberators).

There was a strong movement to renew every facet of life in Voskresintsi: Prosvita resumed its activities and became a center for cultural and educational activity in Voskresintsi and other neighboring villages.

After 1942, with the deportation of youths to labor camps, the German occupation became more and more frightening. The Ukrainian Insurgent Army began its activities and cultural life was once again halted.

The years of 1943-1951 were difficult, turbulent years for Ukrainians under Soviet occupation. The author lists the names of some of the villagers from Voskresintsi who died in the struggle for freedom.

3. Photographs of the village of Danylche

4. Photographs of the village of Dibryniv

5. Photographs of the village of Zhovchiv

6. *Yaroslav Burak, The village of Zahiria Kniahynyts'ke* - Zahiria Kniahynyts'ke is considered part of the town or village of Kniahynychi. Its origins date back to the 11th century or earlier, and it is believed to be property given to a widowed princess to assure her economic independence (possibly that is how villages acquired their names).

Zahiria is situated on low hills, near the Svirzh River, its main road connects it with Rohatyn and Chodoriv.

Zahiria was completely destroyed in 1475, during a Tatar raid and the reconstruction that followed was very slow. In 1740, there were only 44 farms in Zahiria. The Holy Cross Church in Zahiria which was built in 1580 is an ancient relic. The village was one of many owned by the Tustanovs'kyj family which considered itself Rusyn-Ukrainian although in the last century it accepted the Roman Catholic faith. The family sold its lands only to Ukrainians and during the feared Polish pacification of 1930, the Tustanovs'kyj family defended its villagers from the Polish "pacifiers."

Under Austro-Hungarian rule, which began in 1772, the national and economic life of Ukrainians was reborn. Many organizations were formed and in Zahiria, the Sich youth association was especially active. When World War I broke out in 1914, many villagers from Zahiria joined the Ukrainian Riflemen "Sitch" Army and later the Ukrainian Halych Army (UHA).

The Kuzyk family was very prominent in the history of Zahiria; its sons fought with the Ukrainian "Sitch" Riflemen and Ukrainian Halych Armies and were active in local politics and community life. The Polish occupation and later the Soviet-German war, all left their mark on the area. Ukrainian national awareness grew and the Kuzyks continued to be active in such groups as the Organization of Ukrainian Nationalists. Some believed that joining the German Division "Galizia" would provide the necessary military training for defending Ukraine; others felt that only alone, without reliance on outside help, could independence be achieved.

The author describes where members of the Kuzyk family fought, where they finally perished along with many others from the region who fought for Ukrainian independence. In 1992, the village celebrated the 50th anniversary of the Ukrainian Insurgent Army, with church services for those who had died. A large symbolic grave was erected for all those who gave their lives for freedom. The author lists the names of those who died and also those who are still alive.

The author describes in more detail the fate of Wasyl Chomyn, a member of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) who was killed by the Gestapo in 1944. A very active and dedicated member of the organization, he is buried in the local cemetery with the following inscription on his grave: "The glory will never die!"

7. *Illya Romaniv, Village of Kinashiv* - The first written account of the village of Kinashiv can be found in archives from 1440.

In 1876, the wooden Church of Christ's Resurrection was built. The pastor (who was a Russophile) founded the first reading room in Kinashiv, which contained primarily russified literature, including the newspaper *The Russian Word* (Ruskeye Slovo). But in 1898, a group aware of Ukrainian culture founded a "Prosvita" reading room. A National Home was built and housed such institutions as Ridna Shkola, Soyuz Ukrainok, the Vidrozhennia (Rebirth) organization, and others. Theater groups were formed, national holidays celebrated, and concerts organized. This National Home was the center of cultural life in Kinashiv until 1975, when a large building was erected with a hall capable of holding 400 people.

In 1927, a school was built, to house four classes. By the second half of the 1930's there were eight classes. In 1988, plans were made for the building of a high school, but because of a shortage of government funding the project was never realized. Today, a project to renovate the old wooden church is underway.

During World War I many Kinashiv villagers joined the ranks of the Ukrainian Sich Riflemen and later the Ukrainian Halych Army. During the Second World War there were underground activities in Kinashiv which are mentioned in the Ukrainian Insurgent Army chronicles.

In 1989, a monument was erected in honor of Taras Shevchenko, and a Ukrainian language association was formed. This association was the financial backer for the students who went on a hunger strike in Kiev in 1990. Today it supports the regional newspaper *Halychyna* and funds the issuing of *hryvnia* as the official currency.

8. *Hryhorij Ozarkiv The village of Kolokolyn* - The author describes the village of Kolokolyn, focusing on a pastor by the name of Dmytro Senkivskyj, who made a great effort to keep both church and cultural life in order. The priest's family was very musical - all six children were choir singers and conductors.

The author was able to return to Kolokolyn in 1991, where he recaptured many youthful memories.

9. *Volodymyr Korotash, More on the village of Kolokolyn* - Located about 20 kilometers from Rohatyn and only 12 kilometers from the Dniester River, Kolokolyn is surrounded from the north by high hills, from the west and south by oak forests, and on the southeast the terrain is muddy with artificial lakes and ponds. It is considered one of the oldest settlements in the Rohatyn region. An archeological expedition headed by Professor Yaroslav Pasternak discovered knives, cooking utensils, stone axes, bows and arrows dating back 5000 years.

The legends describing Tatar invasions (13th-14th centuries) tell of the burning and destruction caused by the invaders. Later remains of inhabitants were found in caves where villagers tried to hide and where they were buried alive. The first written document in which Kolokolyn is mentioned dates from 1394: King Jahajlo passes along the village and other properties to his faithful servant Danylo Zaderewackyj.

The inhabitants of Kolokolyn were mostly farmers but they also traded with gypsies. The Church of John the Baptist was built in 1839. There were approximately 2,000 inhabitants in 1939 (with more than 100 Poles and 20 Jews). The village activities centered around "Prosvita," the cooperative, and other community organizations.

During the First World War, many young men joined the Ukrainian Sich Riflemen and some enlisted in the Ukrainian Halych Army. During the Soviet occupation, young men were drafted into the Soviet army (about 100 men were taken away and

almost half of them died). During the Second World War, many brave men joined the Ukrainian Insurgent Army and died at the hands of the KGB; others were deported to Siberia. For their support of the Ukrainian underground movement many families were punished and sent to concentration camps. In 1990-1991, a symbolic grave was erected in the middle of the village for those who died for freedom and the Ukrainian cause.

After the proclamation of Ukrainian independence, the national consciousness of the village was revived. Organizations such as RUKH, Memorial, and Prosvita became very active.

10. *Petro Maslij, The village of Luchyntsi under three invaders* -The village of Luchyntsi is located above a small stream which flows into the Hnyla Lypa River. The village is easily recognizable by its tall church, whose bells sound loudly throughout the region.

In the center of the village there was the Prosvita reading room, a center for cultural and community activity. The church and school made the center of the city complete.

The first written accounts of Luchyntsi date from 1475, when it had a population of 1,700. Before the Bolshevik occupation, the village of Luchyntsi was purely Ukrainian, with two small Jewish families, who were executed by the Germans during their occupation.

a) Polish occupation (1918-1939) - During those years, the organizer of religious and cultural activity was Father Illya Havrylyshyn, who had completed his service in the Austrian and Ukrainian armies. During his time both the exterior and interior of the church were restored. When a meeting of "Ukrainian Youth in Christ" was held in Lviv, Luchyntsi sent a group to the celebration.

A new Prosvita reading room was erected, the cooperative conducted business, the drama group organized plays, there were festivals, etc. These activities were all conducted in Ukrainian. One of the biggest youth leaders was Mykola Choliava. He promoted education, taught gardening and farming, organized youth outings, and encouraged parents to send their children to school.

In 1937, seven boys from Luchyntsi traveled to Rohatyn to Ridna Shkola, and in 1938, there were even more students, because girls also began to study at Ridna Shkola. There were frequent clashes with the Polish students in the gymnasium.

Another cultural activist in Luchyntsi was a young deacon named Mykola Yakymovych, who was the choir director. The Soyuz Ukrainok organization was also a proponent of cultural activity.

The bells in the Luchyntsi church served as a communication system in times of trouble, fire, or flood. And so life went on in the village until September 1939, when the Polish occupation ceased in Luchyntsi.

b) The first Bolshevik occupation (1939-1941) - The arrival of the Soviet army in September 1939, was a depressing sight. The soldiers were filthy and malnourished and so were their horses. Some villagers who were Soviet sympathizers greeted them as their saviors. But soon the reality of Soviet occupation became apparent.

The village administration was given to the poorest, not those best qualified for the posts. Very soon each farmer was forced to surrender a certain amount of milk, meat, eggs, and crops to the government. Next year even more was taken by force and those that resisted were arrested, never to be seen again. As the villagers looked on hopelessly, confiscated crops often rotted while awaiting transport. There were long lines of people waiting to buy produce and manufactured items, and people soon learned to be patient.

The educational system in Rohatyn's middle school also changed. Students were marked on a daily basis and competition between classes was encouraged. Teachers were called *tovarysh* (friend) instead of the usual Mr., Mrs., or Miss. New teachers arrived from eastern Ukraine who seemed very serious, almost frightened.

Life in the school dormitory changed for the worse: there was less food, rooms were cold, and parents could not help their children with food or firewood. The students were forced to sneak out at night and steal whatever they could (mostly beets) from a nearby train station.

Many people, primarily more prominent Polish families and a few Ukrainian families, were deported from Rohatyn. Many tried to flee to the West.

In less than a year almost all those who were active in the community were forced to join the "komsomol" youth organization (boys and also a few girls), although some joined because they believed in Communism. The villagers also revisited the kolhosp system in their village since they observed a similar kolhosp in Putiatyntsi, which changed beyond recognition.

Those who resisted were arrested. Wealthier farmers were persecuted; some went into hiding to avoid arrest. The author himself witnessed how people were herded into cattle cars and sent to Siberia.

The new people from the east who arrived in Rohatyn were easily recognized by their different style of dress and their different manners. A statue of Lenin was erected in a park that once was a marketplace. Students were brought here to listen to propaganda speeches.

When the author returned home during summer vacation, he felt the depressing mood in the village. Community life ceased and people were mobilized to work in building airports, new railroad tracks, etc. Young men were enlisted into the Soviet army and sent east.

On June 22, 1941, the Soviet anti-aircraft artillery shot down a German twin engine plane right in the village. Soon thereafter the Soviets were forced to flee and the Germans entered the village. Again, there were some who greeted these occupiers as saviors.

c) German occupation (1941-1944) - On July 1, 1941, the first German divisions arrived in the village. The church bells began to ring and people greeted soldiers with flowers. They in turn traded chocolates, cookies, and cigarettes with the villagers. The Germans blocked off the Soviet army division that was stationed in Rohatyn so it could not escape east with others. The Germans killed most of the Soviet soldiers and the rest were taken captive. The villagers felt safer under German occupation; many of those who had gone into hiding from NKVD returned to their homes.

After the proclamation of renewed independence in Lviv, on June 30th, there was a public meeting in Rohatyn which the author attended. Ukrainian community life was revived, and young people gathered every evening in the Prosvita reading room to learn new revolutionary songs and learn drill exercises. Because of good relations with the Wehrmacht front army, many young men were encouraged to go to Germany to work. But this all changed when civil German administration took over.

Peasants who had been impoverished by the Soviet occupation were now forced to give up their produce to the Germans. Also, it became obvious that the Germans were hostile to an independent Ukraine and had come with the aim to plunder.

Every village had to meet the quota of young people sent to work in Germany and also German treatment of prisoners of war was brutal. The Ukrainians' attitude towards their German occupiers changed.

Since the Germans did not allow Rohatyn Gymnasium to open, some students (among them the author) traveled to Stryj where the school still operated normally.

There was a lack of food in Stryj because of the war and also because of the Opir and Dniester rivers had flooded. No transportation was available and people had no means of traveling in search of food.

Eventually the Ukrainian Relief Committee organized the transportation of children from flooded areas to families in Podillia, where there was no flood. Next year conditions improved.

The village of Luchynci had the fortune of having young patriotic activists such as Dmytro Maslij, who kept the spirit of the community alive. He joined a group of young men in the Ukrainian underground. Later the village was lucky to have Reverend Volodymyr Tarnawskyj, who became the community leader.

Nevertheless, the villagers had to continue supplying the Germans with a certain amount of their produce and in return received worthless products. Although by this time the Jews were living in ghettos, the villagers helped them with food and the Jews traded whatever they had. The best horses in the village were confiscated by the German army.

Young people in the village were sympathetic to the Organization of Ukrainian Nationalists and the Ukrainian Insurgent Army, but overtly everyone tried to be courteous toward the Germans, to assure some peace and order. Since there was a desire to obtain the necessary military training to be used later for Ukraine's benefit, in addition to training in the Ukrainian Insurgent Army, the Ukrainian Division was organized.

The Germans continued their reign of terror, killing Jews and executing Ukrainians who were members of the Ukrainian Insurgent Army. Many Ukrainians from eastern Ukraine fled to Galicia, trying to escape the Soviet occupiers there.

A theater group from Kiev also came to Stryj and put on many wonderful performances for the local residents.

People began to prepare for the worst. They hid church bells and built hiding places to prepare for danger. Bombing was heard, fires were seen everywhere, and bands of Polish and Soviet partisans roamed the area. The author describes his experience in the Ukrainian Division where he trained in Neuhaumer and later fought on the Brody front. There were about 12,000 recruits training at that time. Many of his friends died during the war.

One hundred of these recruits, including the author, were chosen for more intensive training and eventual fighting at the front. With the help of the Ukrainian Insurgent Army, some young men in the Division were able to escape from serving at the front lines and managed to get to Lviv, Sambir, and eventually to Neuhaumer. The author and other men became prisoners of war in Rimini-Belaria. There he met some friends who had been drafted into the Soviet army, were caught by the Germans, and finally ended up in the Second Polish Corps.

d) The second Bolshevik occupation (1944-1991) - On July 25, 1944, the Soviet army entered Lucyntsi. Many lives were lost and buildings damaged during the bombing and shelling. The whole village was evacuated to Zhukivsku and Zalyvky, so when the Soviets entered the village it was deserted. After the fighting subsided, the villagers returned to their homes, but the Soviets immediately demanded a portion of the crops and began mobilization into its army. Those who belonged to the Organization of Ukrainian Nationalists and the Ukrainian Insurgent Army refused to obey the forced draft. Those who were forcibly drafted and sent to the front (which moved through the Carpathians, through Poland, and toward Berlin) tried to injure themselves or asked their friends to do it for them, so that they could avoid being on the battlefield. If the Soviets suspected someone of such acts, he was tried and executed. At the end of the article, the author lists those villagers who died, or who were tried and deported.

e) Religion - Until 1946, all villagers in Luchyntsi were Greek-Catholic. As of 1946, everyone was required to belong to the Russian Orthodox church, and this lasted until 1989. It was forbidden to teach religion in schools, and children were not allowed to go to church. Many cemetery crosses and symbolic graves in the village were destroyed. Many of these sites were not restored until 1990-1991 when the RUKH movement gained popularity.

f) School - In the 1930's the school had two instructors. By 1937, there were 82 students and by 1940, the school had a total of five teachers. In 1947, a seven-year school was opened, where there were 12 teachers; and in 1960, it became an eight-grade school. A wide variety of subjects was taught. From 1967 to 1969, a two-story schoolhouse was built for 320 students.

Since 1985 there are about 151 students, and 17 teachers.

g) Collective farm - The first collective farm (*kolhosp*) was organized in 1949 under the name "Soviet Army." All fields, horses and cattle, and other farming equipment were confiscated and made part of the collective farm.

In 1958, the Luchyntsi collective farm was combined with the *kolhosps* of the villages of Yunashkiv and Obelnytsia.

The collective farm was divided in 1990. The Luchyntsi portion was named "Free Ukraine."

11. Volodymyr Vulchyn, The village of Pidmykhajlivtsi - The first written accounts of the village of Pidmykhajlivtsi date from 1453 (as is documented in the Polish archival material "Akta grodzkie i ziemskie..."); however, the village already existed during the Princely era.

The village is surrounded by orchards and meadows and is situated on the river Svirzh. One of the most prominent families in the village was the Turkevych family from Lviv, who surrounded themselves with many well-known musicians and artists.

During World War II the Organization of Ukrainian Nationalists and the Ukrainian Insurgent Army contingents prepared hiding places for medical supplies, ammunition, and foodstuffs. The hiding places were primarily located in the Basilian Sisters' monastery, which was dismantled by the Bolsheviks. Many of the Sisters were arrested and all the hiding places discovered.

Many people were arrested in 1945 and sent to Siberia. However, Ukrainian Insurgent Army contingents staged an ambush and managed to free those who had been arrested. It became apparent that one of the Sisters and a local doctor were spies for the Bolsheviks.

a) The arrest of Rudolph Vulchyn - This account illustrates Soviet tactics towards Ukrainians. A Pidmykhajlivtsi villager was asked by the village council to give up most of his property, and he refused. As a result he was arrested and no one heard from him again; the same happened to many thousands of others.

b) The fate of a Jewish family - Because of economic changes, local Jewish-owned taverns lost business. In 1939, the Bolsheviks appeared to bring a sense of hope with them, but in reality a reign of terror began. The family of the Jewish tavern-owner met a frightening fate; the man died and his wife and child were forced to go into hiding during the German occupation. The author recalls how in the winter of 1942 the Jewish wife and child hid in his home, despite the strict German order prohibiting the hiding of Jews. In 1943, they fled from the German police, and in 1944 were shot to death.

c) In defense of the Fatherland

d) A list of the members of OUN, UPA, and others who were crucial in the battle for Ukrainian independence; 1940-1950 in the village of Pidmykhajlivtsi

e) A list of those who were deported to Siberia for their allegiance to the OUN and UPA organizations

f) Buildings burned in the village of Pidmykhajlivtsi during the 1945 raid

12. *Ivan Bojchak, Village of Pomoniata* -According to Professor Yaroslav Pasternak's article in the periodical *Homin Ukrainy* (1971), at the site of the village of Pomoniata a settlement existed as early as the Neolithic period. In later times the villagers were primarily farmers. There were also workers at the two oil distilleries, three builders, three brick layers, three joiners, and some tailors and shoemakers. At the beginning of the 1930's a new pastor was appointed - Reverend Mykola Kosovych. It was at this time that the village of Pomoniata experienced a cultural awakening: the Prosvita reading room was revived in the home of a villager, a theater group, choirs, etc. were formed. With the help of Rohatyn émigrés in America, a two story brick building was erected for cultural events. Petro Atamaniv was another great cultural activist.. He led a drama group, was a church deacon and choir director, and he played five instruments. He was also a tailor and shoemaker and even a businessman, creating his own crab export company, which sent crabs to Lviv.

When the Red Army occupied Western Ukraine the cultural life in Pomoniata came to an end. The KGB began arresting people and pillaging homes. Many cultural activists perished.

13. *Mykhajlo Yeyna, Village of Putiatyntsi* - With the exception of a few Polish and Jewish families, the inhabitants of this village were Ukrainians. The name "Putiatyntsi" is said to be derived from the name of an old landowner whose name was Putiatych. Ukrainian national and cultural awareness in Putiatyntsi began towards the end of the 19th century and the village became one of the most cultural and nationally conscious in the entire Rohatyn region. It was not a wealthy village however; farming was the most common occupation. For this reason, many villagers emigrated to America and Canada. The city of Rochester, New York had the largest number of Rohatynites; also Toronto, Montreal, Quebec, and New York City had a large population of émigrés.

a) Youth organizations - During the Austro-Hungarian occupation of Halychyna, Putiatyntsi youths were members of the Sokoly youth association. During the war this association ceased its activities and after the war the Poles (the new Halychyna occupiers) would not allow the "Sitch" association to exist either. A new association "Luh" was formed. They wore uniforms modeled after the Sitch Riflemen's and also Ukrainian folk costumes. After some time the Poles abolished the "Luh" organization as well.

When Ukrainian organizations were once again free to exist in Halychyna, the organization "Kameniar" was formed. They operated on the same principles as the "Luh" organization, but had no uniforms. Under the auspices of this organization, there were two soccer teams, and also a reading group which was part of the Prosvita organization.

b)The Church - In 1912, with the help of Reverend Marian Klodzins'kyj, a strong supporter of Ukrainian organizations in the Rohatyn region, a brick church was built in Putiatyntsi.

c) Schools - A five-grade school existed under Austrian rule and immediately after World War I. Under Polish rule, too many students were enrolled in the school and so many classes had to be held in other places. In the 1930's, a new two-story schoolhouse was begun, which was finished only after World War II, and is now an eight-grade school.

Many Putiatyntsi children, after completing their studies in the five-grade school went on to Ridna Shkola and the Rohatyn Gymnasium. Many studied education and commerce in Rohatyn and in Berezhany.

d) Trade - In 1907, a dairy was built in the village with the help of the local population. It served 11 villages, and was run by Mykhailo Snylyk, who not only ran the business aspects of the dairy but was also very active in Ukrainian cultural and political life. Another individual who helped create the dairy in the village and who was also a cultural activist was Ivan Hnatkiv. By 1922 cooperative life in the village of Putiatyntsi was well under way, and in the 1930's cooperative branches had to be opened in other villages to provide villagers with goods.

e) The "Chytalnia" reading room - The Prosvita reading room was active for a long time in the village. The directors of the reading room, as well as a number of youths, planned the construction of a larger reading room which could accommodate all those who frequented Prosvita. Much of the work was done by volunteers, and much financial aid came from Ukrainians in America which helped finish the building of the National Home in 1934. The building served as a center for cultural and political activity until the beginning of World War II.

f) Second World War - The happiness brought by the fall of Poland was short-lived in Ukraine because immediately afterwards the Bolsheviks took control of Western Ukraine. Cultural and political life were dead. All those who were active in the community, especially young people, were killed.

g) New "liberators" - People were hopeful that with the coming of the Germans, Ukraine could be freed from such tyranny. But the Germans demanded that the villagers produce more goods and sent them for work in Germany. But in 1943, the German Reich began to lose the war and the Bolsheviks once again began their offensive. The Germans organized a Ukrainian division "Halychyna", which included 75 young men from Putiatyntsi. Germany lost and Ukraine once again was under the control of the Soviets.

14. Maria Bilohan and Myron Brynets'kyj, The village of Svystilnyky (now Svitanok) - This village traces its origin to the princely era (9th-13th centuries), but archeological findings show that it was inhabited during the Stone Age (around 25,000 years ago). Situated near the Morakivka River, it is about 26 kilometers southeast of Rohatyn. In 1968, its name was changed to Svitanok, but people remember the old name. The village is mentioned in archives dating back to the 15th century.

During the Austro-Hungarian occupation, the village pastor Reverend Hawryil Bodnar was not only the spiritual leader of his people but a cultural and community activist as well. He helped the villagers to raise their national awareness and educate themselves by organizing schools, cooperatives, and other community organizations (for example Prosvita and Sitch).

The First World War was a tragic period, but it also was a time when the people's national awareness and responsibility crystallized.

The Russian-Austrian battles near the village caused much destruction: the church and many homes in the village were burned; and the fields and the surrounding forests were damaged. The young men of the village joined the Ukrainian Sitch Riflemen.

During the Polish occupation the villagers were ill-treated and persecuted but, nevertheless, risked arrest to continue their activities in various Ukrainian organizations.

The Second World War brought other occupiers - in September 1939, the Soviets and in June 1941, the Germans. Later, in 1944, the Soviets returned. These occupations left their mark and brought more destruction and loss of lives. Nevertheless,

the desire for freedom in the people's hearts gave them strength to persevere. Many joined the Ukrainian Insurgent Army never to return to their homes.

Finally, the author describes the village school and church. In 1928, a new school consisting of four classes was built and its first principal was Ivan Matkiwskyj. In 1947, it became a seven-year school with 150 students; in 1957 (with eight grades), it boasted of 192 students.

The village church was burned during World War I and was never rebuilt. During the period of glasnost an attempt was made, but because of a disagreement between the Catholic and Orthodox villagers, the church could not be properly registered. Finally, the Orthodox gained possession of the church and the Catholics held Mass in the priest's home. It is noted that until 1946, all the villagers were Catholic.

15. Photographs of the village of Sernyky Dolishni

16. *Onufrij Biloholovs'kyj, The village of Sernyky Seredni (Dibrova)* - This village is one of the oldest in the Rohatyn region. There are written accounts of this village from 1490, and from the end of the 17th century. In 1896, the Church of St. Michael was constructed. Religious and cultural life prospered with the building of such institutions as a National Home, a "Prosvita" reading room, and with the forming of a number of different associations, among them the Soyuz Ukrainok women's organization.

In 1930, Polish pacification did not exclude the village of Sernyky Seredni - Polish lancer divisions raided villages, harboring private and communal properties. In Sernyky Seredni the library/reading room was burned, and theatrical equipment, historical paintings, and portraits were ruined.

The Polish lancer divisions beat and tortured villagers, especially community leaders and priests. Pacification halted the cultural activities of the village, but not for long. Youths began joining the ranks of the Organization of Ukrainian Nationalists, and many of them attended gymnasiums in Stanyslaviv and Rohatyn.

In 1939 the Bolsheviks began arrests and forced deportations to Siberia.

Today Sernyky Seredni is known as Dibrova. Steps are being taken in the National Home to revive spiritual and cultural life in the village. There are choir, drama, and folk art groups. Celebrations in honor of the first and second anniversary of an independent Ukraine and the raising of the Ukrainian flag over the National Home were thrilling moments for the people of Dibrova.

17. *Mykola Zasadko, The village of Slobidka Bolshivets'ka* - Before World War II, this village, 25 kilometers south of Rohatyn, had 141 households. There was a great religious presence in the village symbolized by the wooden Church of St. Nicholas.

Administratively, the village of Slobidka was part of the parish of the town of Bolshivtsi, whose pastor was hostile to anything Ukrainian and this had a negative effect on the parishioners.

Although there were only ten Polish families in the village, the school (which had two grades) was held in Polish. However, the village had a "Prosvita" reading room which served as a Mecca for those seeking knowledge and as a gathering place for local chorus and drama groups.

The village's cultural life was fueled by Myroslaw Diakiw, a member of the Organization of Ukrainian Nationalists, who spent some time in the Bereza Karuzka concentration camp. He was a youth leader and the director of the village choir and drama group, as well as a patron of the sports and music clubs, and an organizer of national holiday festivities.

In 1943, he joined the Halychyna division and ended up in England where he worked as a chemical researcher. A chemical explosion took his life.

The village magistrate was Mykyta Zasiidko, a Ukrainian patriot who was dedicated to his community, and responsible for keeping close contact with the town of Bolshivtsi. This town had a population of 3,000, (1,500 Jews, around 800 Ukrainians, and 700 Poles). The pastor of the town church, Reverend Swarychewskyj, was a Russophil.

The school in Bolshivtsi, which consisted of seven grades, was conducted in Polish, with a one-hour a week course of Ukrainian. Nevertheless, cultural life in the "Prosvita" reading room was in full swing. There was a choir, a drama group, a music group, and sports and youth clubs.

With the coming of Soviet rule all organizations were banned. Instead, reverence for Stalin and the communist system was required. Many arrests and deportations took place in other areas of Ukraine, but the people of Slobidka Bolshivets'ka were saved because of the leadership of Dmytro Zasiidko, who became the head of the village council. It was not until the beginning of the Soviet-German war that the NKVD began making arrests in the village. Young men were shipped off, never to be seen again. The people hoped that German occupation would bring relief but they soon found out otherwise. There were more prosecutions and arrests.

In 1944, in the middle of the night, the Germans set fire to Bolshivtsi and Slobidka Bolshivetska. Those who escaped the fire were shot, and the village was burned to the ground. Four hundred people perished.

In 1948, the Slobidka Bolshivets'ka community ceased to exist as a separate village and joined the Bolshivtsi community.

18. Photographs of the village of Stryatyn

19. Photographs of the village of Chahriv

20. *Andrij Ilkiv, Village of Cherniv* - Situated on the right bank of the Svirzh River, the village dates back to prehistoric times. Archaeological excavations in the area have uncovered remains from the stone age. The first written accounts about the area date from 1445 and it is recorded in historical documents that in 1648 the villagers took an active part in Hetman Bohdan Chmelnickyj's war with Poland. The village was probably named after a monastery which existed on the left bank of the river, although some believe that it was named after a boyar named Czernia or Czernyk.

In 1848 after the emancipation of serfs, the community life of the village was revived -- a cooperative, reading room, and many new organizations emerged. The local parish school also began to function. According to the *Geographic Dictionary of the Polish Kingdom* there were approx. 1029 Ukrainians, 26 Poles, and 17 Jews in the village. In 1866, work began on a railroad connecting Lviv, Stanyslaviv, and Czernivci, to Jassy in Moldavia. There was a stopover in Czerni, and many local youths worked on the construction of the railroad.

The Rohatyn gymnasium again opened its doors and some village students traveled to Rohatyn to enroll there. In 1919, the village pastor, Rev. Harasevych, died and shortly after that his wife also passed away. They were both greatly mourned by the villagers. In the meantime, those who returned from the ranks of Ukrainian Galician Army or Ukrainian Sitch Riflemen told tales of cruelty at the hands of the Bolshevik army. The new pastor, Rev. Oleksander Hvozdeckyj, also headed the "Prosvita" village center, as well as the local cooperative.

The Organization of Ukrainian Nationalists was also active in the village. Although it operated underground, the Poles managed to find out about it and arrested one of its members and imprisoned him for 2 1/2 years.

The author of this article attended the Rohatyn gymnasium and worked in a law firm until 1934. He joined the theater group of Ivan Kohutiak (Ukrainian National Theater), and remained in this profession for sixty years. During the war, fate brought him to Vienna and later to Munich and England. He was active in theater life everywhere, and after emigrating to Canada was one of the organizers of the well-known "Zahrava" theater.

21. *Denys Belej, The village of Chesnyky* - Situated in a picturesque meadow, surrounded by hills and forests, about nine kilometers from Rohatyn, Chesnyky is a tranquil and cozy place.

On the basis of archaeological findings in the area, it is believed that it was settled as early as 3 A.D. The first written mention of Chesnyky dates from 1368.

Under Polish occupation since 1349, it was oppressed religiously, socially, and nationally. In 1772, Poland was divided and Halychyna came under Austrian rule. Nevertheless, the villagers strived to improve their lives, their national loyalty to Ukraine grew, and they fought to end serfdom. In addition to farming they worked in a distillery and beer factory. Prosvita was the center of the village's activities, which also housed the library and a general store. There were about 1,351 inhabitants in Chesnyky (59 Roman Catholics, four Jews, and the rest, Greek-Catholics). During World War I some villagers were mobilized into the Austrian army and others joined the Ukrainian Sich Riflemen. Later in 1918, after the collapse of Austria-Hungary, Poland attacked Ukraine and some villagers joined the Ukrainian Halych Army.

After the First World War, Poland occupied Ukraine and began its policy of persecution - political, economic, and cultural. The villagers reacted with intensified activity - drama groups, an expanded library, etc. Poland created more difficulties by increasing taxes and imposing other hardships to which the communities reacted with strikes and protests. The Polish government, in turn, proceeded with a so-called pacification policy - destroying the villagers' property, injuring their cattle, and attacking innocent people.

In 1939, the village was occupied by the Soviets. Many villagers were deported to Siberia and collectivization was brutally enforced. Many young men joined the Ukrainian Insurgent Army and later died defending their country. The totalitarian Soviet regime had no mercy for anyone - young or old. All the hardships and tragedies did not, however, break the people. They continued to strive for freedom by preserving their language, their traditions, and their faith. The village survived with approximately 1,080 inhabitants, 99% of them Ukrainians.

REMEMBRANCES

1. *Dr. Myroslav Liber, Bohdan Lepkyj in the village of Cherche* - As we know, the director of the Cherche spa was Lev Lepkyj, younger brother of the writer Bohdan Lepkyj, author of many historical novels, including the *Mazepa* trilogy. Bohdan Lepkyj lived in Krakow where he taught Ukrainian literature at Jagellonian University.

Lev Lepkyj was the organizer of the cultural life of the Cherche spa, which was visited by many distinguished Ukrainians. They benefited from the healing mineral springs and mud, and also took advantage of the many cultural activities, such as concerts, literary evenings, plays, conventions, etc., that the spa offered. There was also dancing and singing and everywhere Lev Lepkyj left his mark with his charm and

wit. In 1930, his older brother Bohdan Lepkyj visited the resort with his family and was a constant yearly guest after that until Soviet occupation.

The author became acquainted with Bohdan Lepkyj in Cherche. He was a tall, handsome man who attracted attention everywhere; he was pleasant and very sociable. The Ukrainian community commemorated his 60th birthday which fell on November 4, 1932, by building a villa for him as a surprise. He and his family were thrilled to have a vacation home. He was loved and respected by the other residents and homeowners of Cherche and he was always surrounded by interesting company, such as politicians, writers, journalists, artists, painters, musicians, etc. He loved to hike to nearby places with some of his guests and upon their return, they would always stop at the home of the author's father for snacks and conversation. The author was fascinated to hear Bohdan Lepkyj discuss literature and art - his favorite subjects. In 1937, he lost his wife Oleksandra. He continued to come to Cherche with his children and brothers.

The political situation in Europe grew more tense and in 1939, the Soviet army approached Cherche. Just before their arrival Bohdan Lepkyj decided to leave Cherche, and the next time the author saw him was in Krakow in 1941. Lepkyj's health had deteriorated. Shortly after, Bohdan Lepkyj passed away.

His villa in Cherche was demolished by the Soviets. In 1991 a stone monument was erected on that spot.

2. *Antin Lotots'kyj, On foot to the Markian Mountain (Excerpts from the writings of students of the Rohatyn Gymnasium)* - Diaries and notebooks kept by the students of the Rohatyn Gymnasium made during their journey to the Markian Mountain were dedicated to the gymnasium's principal, Mykhajlo Halushchyns'kyj, and to all participants in the journey.

The outing was planned by the principal, Mykhajlo Halushchyns'kyj, and a total of 100 students were to participate, together with their teachers and the gymnasium's band. Although originally there was a lot of enthusiasm for the outing, gradually as the time of the trip approached, fewer and fewer students were interested in going. Some did not feel that they were strong enough for such a journey, others did not see any fun in it and only the principal felt that the outing was worthwhile. Even if only a few students volunteered to go, he was ready to take the trip.

Finally, only ten students volunteered, together with a few teachers, and they were given detailed instructions on what gear and food to take. The group was photographed and then they began their journey. There were many adventures, and the journey took them through many villages. When they got to the village of Pidlyssia, they saw the house in which Reverend Markian Shashkevych was born, and then they toured a castle on top of the mountain, as well as a monastery dating from 1700.

The motto of the journey was "Always forward, forward!"

Dilo, 18, 19, 23, 24, 25 - July 1912.

3. *Edited by Mykola Uryn-Bezhrishnyj and Volodymyr Boyaryn, Chronicle of the Press Bureau of the Ukrainian Sitch Riflemen's Army; Rohatyn, January 7, 1922* - During the Christmas holidays my family and I were very happy to be visited by our good friend and "uncle" of my children, Antin Lotockyj, unforgettable secretary and treasurer of the Press Core of the Ukrainian Sitch Riflemen during the momentous events of November 1918. We reminisced about our mutual friends from the army, about the teachers in the famous Rohatyn Gymnasium, and about our military training.

Antin Lotots'kyj quoted from the *Bulletin of the Press Core of the Ukrainian Sitch Riflemen*, which published information about the activities of the Ukrainian Sitch Riflemen and also published works written by the soldiers themselves.

Because Ukraine was under Polish occupation, we decided to continue the work of the Press Core of the Ukrainian Sich Rifleman, through the "Zhuravli" publishers, and called on all Ukrainians, who believed in the ideas of the Ukrainian Sich Rifleman.

4. Lidia Petriv-Bobovnyk, At the Rohatyn Gymnasium "Ridna Shkola" - new system; memories of a student, 1933-1938 - In 1932-1933, during the Polish occupation, changes were instituted in the educational system. Public school consisted of six grades, a gymnasium had a four-year program, and after that came two years in a specialized "lyceum." There was only a four-year public school in the author's town of Pidkamin, so she was tutored in order to be able to enter the gymnasium in Rohatyn in 1933.

The gymnasium in Rohatyn had very qualified teachers and a high standard of education. The school was inspected each year by both the Ukrainian Pedagogical Association of Lviv and also by a Polish School Curatorium. There were many extracurricular activities, such as the chorus, religious society, drama group, etc. Each class had its own seven member governing body which maintained order and discipline in the class and gave assistance to any students who needed it.

Each year there were educational trips to different parts of the country and also shorter one-day excursions.

The school was not accredited by the Polish government, and those students who graduated had to take special exams before a Polish commission, and only the pastor Reverend Kudryk was allowed to be present. Most of the students who took the exam failed (out of 27 students, only three passed). This was anti-Ukrainian discrimination intended to discredit Ukrainian students and eventually force the school to close. The author finally graduated in Lviv and lost all contact with her old friends from Rohatyn.

5. Dr. Roman Osinchuk, The Cherche Spa

a) Its beginnings - Even before the First World War when Cherche became a mineral spring resort, it was known as a place where people came to bathe in search of a cure for various ailments, including rheumatism. In 1926, a special building was constructed with bathtubs and a boiler for heating water. In 1928, an association was formed to erect a larger building which they called "Palatka" (a little palace). Because extensive funds were needed for such a venture, the association approached various bankers to help finance it.

b) Therapeutic waters and spas in Halychyna - From ancient times, this was a popular summer treatment in Europe. It was and still is considered a very effective cure for some ailments. During the Roman period, such baths were luxurious complexes. This method of treatment was, however, neglected during medieval times and not revived until the 18th century. Since then, many such health resorts, especially in Germany, Austria, Hungary, and Romania have been established. Ukraine has many healing mineral waters, mud baths, and mineral salts. At present there are 90 health resorts, including Cherche.

c) The Cherchen valley and its medicinal resources - The author describes the location of Cherche, the size of the area it occupies, and the type of flora surrounding it, and gives a detailed description of the baths, how they operate, and the methods used by the spa doctors to heal their patients.

d) Natural healing minerals found in Cherche - Described in detail are sulfur and other minerals contained in the springs, and their healing benefits. Also, the subsoil found in Cherche is beneficial in healing certain ailments when applied directly to the body. The article describes the contents of the subsoil, how it helps cure rheumatism,

internal and female ailments, and some skin inflammations. It also describes how treatment is administered.

e) The head physician of the Cherche spa: his position and workload - There were several head physicians at the Cherche health spa and in 1932 the author of this article filled the post. His responsibilities included examining the patients in treatment to prevent any complications, checking the work of the staff, and overseeing patients at private homes (cases of accidents, illnesses, infections). There were usually four or five doctors at the spa during a summer season.

The author was an internist (in particular, he specialized in cardiology, electrocardiology, and rheumatology). He also studied physiotherapy and balneology. Before working in Cherche, he visited other health spas to learn more about techniques and diagnostic resources in order to learn how to develop, build, and improve Cherche. After the summer season in Cherche, the author usually returned to his regular practice in Lviv as an internist-cardiologist. After an extensive advertising campaign, the health spa started gaining popularity and more patients even from nearby countries came for treatments. Conventions of physicians were held there regularly and this too helped increase the popularity of Cherche. In 1935-1936, 800 persons came during the season, which was double the amount in previous years. This meant that plans had to be made for improvement and expansion.

In 1936, the third physicians' convention was held in Cherche where the author presented a paper on the work and benefits of the health spa and still unresolved problems. The response was very positive.

That year the author left for Vienna for further medical study and also to visit Western European spas. But the 1937 season was the author's last one in Cherche. He decided to open his own practice in Lviv and work in a polyclinic as an internist. After the opening of a Ukrainian hospital in Lviv, he became the elder assistant of internal medicine and the only qualified electrocardiologist in Lviv at that time. In 1939, Cherche expanded its resort with a new building for baths and a new sanatorium with therapeutic and diagnostic equipment.

f) Accommodations in Cherche - As mentioned earlier, there were approximately 800 patients in Cherche during a two-month season, most of them Ukrainians (along with a few Poles and Jews). The author describes all the buildings in the complex, what they housed, and how they were situated. During the day, the patients could take advantage of a variety of treatments. At night there were concerts and other entertainment. Local residents rented rooms to those who came to Cherche. The accommodations ranged from peasant houses to villas, according to the price one was willing to pay.

g) The Cherche spa - relaxation and cultural stimulation - Many city residents (mainly from Lviv) spent their vacations in the Carpathian Mountains, but with the growth and expansion of Cherche (which is approximately 65 km. from Lviv) resulted in a vibrant cultural life during the vacation season there. On Saturdays and Sundays there were dances, cultural events, literary evenings, and sports events. This created a congenial atmosphere for the patients, doctors, administration, and staff, which in turn had a positive effect on the healing process. Many well-known writers, musicians, artists, and composers came to perform in Cherche. The author of this article is grateful to all those who contributed photographs from the early period of Cherche.

6. Fed' Fedortsiv, Discovered treasure (memories of Cherche and its mineral waters, Periodical Dilo, Nos. 160, 161. (1928) - I decided to spend my vacation in Cherche for two reasons: Dr. T. Burachynskyj's recommendation and because the prices there were very low. My journey to Cherche was uncomfortable - a slow train ride to Rohatyn and then a bumpy ride on a horse drawn cart via a dusty country road.

As I approached Cherche, I saw that the countryside was beautiful; lovely village houses surrounded by low green hills and forests and the health spa right in the middle of this rustic setting. After two days in Cherche I was happy that I had decided to go there. My opinion was shared by all the other visitors there.

I wanted to know more about the origin of Cherche. I was told that a long time ago there was a monastery on the site and its name originated from that monastery. For over 100 years people had been coming there even from as far away as Hungary, to cure their ailments, especially rheumatism.

In 1904, during the Austrian occupation, the Cherche mineral springs became famous in Vienna. A proposition came from a Viennese company to take over the spa, build it up, and run it for 26 years, with a certain percentage of the profits going to the people of Cherche. However, this proposition was not accepted and everything continued as before.

In 1925, there was an attempt by an association of 13 villagers to properly channel the mineral waters, but because of a misunderstanding, the project was halted. In a second attempt in 1927, four springs were properly channeled, a new building for baths was erected, and the rental apartments were modernized.

This year opens the second season at Cherche. There are now approximately 50 visitors at the spa and they all claim that the mineral waters have a healing effect. The author feels that the location of Cherche is ideal for a regular vacation resort, since it is equidistant to Lviv, Ternopil, and Stanyslaviv. Cherche can accommodate about 300 persons and about 200 baths per day. The village has two general stores where one can buy all necessities.

7. Yar Klymovs'kyj, Memories of Rohatyn - The Ukrainian gymnasium in Ternopil was known for its excellent sports programs, especially for its soccer team, and in the fifth year of school (at 17 years of age) the author played in the first team of the Ukrainian Gymnasium Sports Club, and at the same time competed on the second team of "Podillia."

He recalls that they were once invited to compete with a soccer team of the Rohatyn gymnasium. It was a very exciting game, in which he scored a goal.

In the fall of 1932, the author accepted a post as administrator of the theater group "Zahrava" in Ternopil and had to go on tour. They traveled to Rohatyn where the group performed the opera *Zaporozhets' za Dunajem*. It was interesting to meet all the actors and the theatre staff, and he also recalls enjoying his stay with the Ratych family of Rohatyn.

8. Stepan Skrobach, Three months in a Polish prison - The author describes his experiences after his arrest in 1938 by the Polish police, who offered no explanation and gave no reason for his detainment. He was one of ten Ukrainians arrested and placed in a Rohatyn prison. After several days they were transferred to a larger prison in Stanyslaviv. He was put in a cell with 20 other prisoners who were serving time for various crimes and offenses. Skrobach writes about his daily routine, prison food, and his fellow prisoners. There he encountered a group of Polish settlers from the Pidhajtsi region, who had demanded better conditions on the territories where they were settled, and ironically their own government had penalized them for protesting. Economic times were hard for Ukrainian farmers because "pacification" by the Polish military forces had destroyed a lot of their crops and property. But the Poles were not successful in destroying the cooperative aspirations and spirit of solidarity among the Ukrainians.

The author finally found out the reason for his arrest. He and others had been accused of breaking into a post office in the village of Firlajiv and supposedly stealing

money and a revolver. This was only another pretext under which to arrest young Ukrainians, accusing them of being members of OUN (Organization of Ukrainian Nationalists). When the real culprit, a common thief, was found, all the Ukrainians were released after serving three months.

There were many such incidents of groundless arrests and imprisonment of Ukrainians by the Polish government and only because the war suddenly began, Ukrainians were spared further pacification and persecution.

9. *Dr. Lubomyr Pyrih, Beyond the threshold of death* - Mykola Pyrih was born in Rohatyn in 1899 and in 1919, he joined the Ukrainian Halych Army (UHA), survived typhus, was captured by the Poles and escaped. Then he again fought in the ranks of the Ukrainian Army against Denikin. Subsequently, he resided in Kyiv oblast, where he worked as a bookkeeper. Mykola Pyrih was arrested in 1937 and imprisoned in the terrible Volodymyr prison in Kyiv. He was executed in 1937, for "sabotage activities." He was 38. His fate was no different from that of many others during the 70 years of Soviet rule.

10. *Lidia Petriv-Bobovnyk, Pidkamin - the village of my youth* - The author describes her childhood under Polish occupation in the village of Pidkamin, in the family of a parish priest. In school the children were taught only in Polish and they were taught contempt for Ukraine and everything Ukrainian.

Later in her life, she spent summer and winter vacations at home and she remembers the beautiful concerts, plays, and festivals organized in the village. Her brother was the local chorus director and the chorus participated in all the religious observances.

She describes the Second World War, the occupation by the Germans and the Soviets, and the destruction and killings wrought by both. The activities of the Ukrainian Insurgent Army are also described and the enemy attempts to crush it. Her father, Reverend Mychajlo Petriv, was sentenced by the Soviets to ten years in Karaganda. He could not endure this harsh sentence and died in 1950, after almost five years of imprisonment.

11. *Ivan Bojchak, The band from the village of Kniahynychi* - As a member of this band for 12 years, (he played the trombone) the author tells some of their experiences. Once the band played in Rohatyn at the wedding of Mr. Stryjs'kyj and the pastor's daughter from Potik. The atmosphere at the reception was very pleasant and there was plenty of food. The guests had a good time, and one after another, requested particular dances for which they generously rewarded the members of the band.

During the Soviet occupation the band played at a student dance in Rohatyn. They played well and were later invited for a snack. They were given bread and "kowbasa" (sausage), as well as a bottle of whiskey. No knife was used to cut the bread and "kowbasa" - the food was handled with bare hands. In 1944, the author exchanged his trombone for a rifle and joined the Ukrainian Division "Halychyna."

12. *Ivan Krupka, Memories of my youth in the village of Pukiv* - Whenever I think back to my life in Pukiv, my native village, I always remember our parish priest, Reverend Vasyl Solovij. This essay is dedicated to his memory: he was an extraordinary person who had a positive influence on people.

I remember him from my school days in the village where he taught religion. He taught us to love God, our country, and our Ukrainian culture. His influence was felt not only by his students but by everyone in the village who came into contact with him.

Our village cultural center was the National Home, where we had a fairly extensive library and a large hall where various events were held (such as concerts, plays, etc.), and various community organizations held their meetings. We had a drama group, an orchestra, and a mixed chorus under the direction of Reverend Solovij.

We had a large brick church (with three domes) where we all gathered for our religious services, accompanied by our church chorus and served by our beloved pastor, Reverend Solovij. We had religious organizations that were very active and worked together with our pastor. Our religious holidays and feasts were celebrated according to our traditions and customs.

Year after year passed in our active village community until the war in 1939, which brought us much sorrow and grief, and many losses. Many people perished in Siberia and prisons elsewhere and many young men joined the Ukrainian Insurgent Army or the Division "Halychyna" to obtain military expertise. Others decided to leave their village and their families in order to save their lives. Many were sent by the Germans for forced labor in Germany and after the war thousands left for such countries as the United States, Canada, Australia, Argentina, Brazil, and England. Reverend Solovij and his family emigrated to the United States and settled in Baltimore, where he organized a Ukrainian parish.

Those of us that settled in different cities in the West quickly organized or joined existing Ukrainian civic organizations, supported local Ukrainian churches, and became active in the community life. Reverend Solovij visited us in Toronto in 1960 and it was an unforgettable reunion for all of us. We will always remember our dear pastor from Pukiv and only regret that he did not live to see Ukraine become independent. He died in Baltimore in 1971, leaving us only with memories of him and our life in Pukiv.

13. *Yurij Voloschak, Reverend Omelian Vanyo from Zalaniv* - The article describes the geneology of the Wanio family, beginning with Vasyl Vanyo who was the mayor of Bus'k, where he married and had five children. In particular, the article follows the life of his son, Reverend Omelian Vanyo, who studied in the Ukrainian Collegium Rutenum in Rome and was very active in the local Ukrainian community. He organized the gymnasium in Rohatyn and later was arrested for his activities and sent to Graz in Austria.

His brother Izydor married a Polish woman and they had a daughter, Izydora, who was born in 1897. She gave a lot of information about the family to her grandson, Yurij Woloshchuk - she knew many songs of the Ukrainian Sitch Riflemen, recited Taras Shevchenko's poems, and remembered much about the past. Her father, Izydor, was killed in 1914 by the Russians while he was overseeing his brother's property.

14. *N.N., Ivan Dmytriv from the village of Pidmykhailivtsi - (1884-1961)* Although his father wanted Ivan to be a highly skilled farmer and sent him to Czechoslovakia to learn modern methods, Ivan returned to the village and dedicated himself to the cultural awakening of his village. Through his efforts a library was built where many cultural events commemorating famous Ukrainian historical and literary figures were organized. Because of him, the village was one of the most educated and active in the Rohatyn county. He was assisted in his work by his wife, Melania Belegaj, who headed the local women's organization. He dedicated his whole life to his community and was arrested several times during the Polish-Ukrainian war (1919-1920) for his nationalist activities.

During the Soviet occupation he was the only one who did not join the kolhoz. In 1945, the Soviets burned his precious library and warned him to stop his activities. This did not stop him, but he had to pay very dearly for his perseverance - the Soviets

executed his three older sons. Grief caused his health to deteriorate and he died in 1961.

A monument was erected on the spot where he lived and an oak tree planted there. The inscription on the stone reads: "This is his work, these are his tears...."

15. *Sofia Malanyuk-Onufryk, Deputy elections, October 1939* - The author, a teacher, describes the election of deputies in the autumn of 1939, pre-election fever, lack of qualified candidates and forced participation in the government system which called itself socialist. The author portrays the harsh Soviet reality.

16. *Mykola Lysyj, Taken into exile* - In 1939, while studying in the evening sessions of Rohatyn's gymnasium, the author lived in Babyntsi (the eastern part of town). Almost every weekend he traveled home to be with his parents and help them with farm work. One winter evening on his way home, he noticed a large convoy of sleds with families huddled on them. He realized that these were Polish settlers ("mazury"), and Ukrainians, being forcibly uprooted and shipped to Siberia. At the railroad station, the author could hear women and children crying, men cursing and yelling. The children were hungry because no one had been given time to pack any food. The author could not forget this sight and the terrible fate of this people.

17. *Julian Kameneckyj, The first Christmas under the Soviets* - The winter of 1940 in western Ukraine was bitter cold, with a heavy snowfall. The occupying Soviets boasted of liberating Ukraine, but in reality they "liberated" her from all her spiritual and cultural riches, they banned all political parties, and liquidated the Ukrainian national press and all publishing. For the time being, only the Ukrainian Catholic Church was left for the deeply religious people of Ukraine. At first the Soviets forbid religion to be taught in schools, the religious press was curtailed, and the parishes were heavily taxed and church lands confiscated.

Nevertheless, the church headed by Metropolitan Andrej Sheptyckyj and under the auspices of Rome, became the only national haven against the Soviet government. Metropolitan Andrej openly criticized the atheistic teachings in schools, he bravely condemned the persecution of priests, issued an epistle to his flock, and lent it moral support.

In the school where the author taught, the Soviets continually carried on anti-religious propaganda, confiscated crosses and holy pictures from classrooms, and taught about the accomplishments of Marx and Lenin. Two weeks before Christmas, 1940 the school received a directive that classes would be held during the Christmas holiday. All teachers were responsible for carrying out this order. A day before the holiday an inspector came to the author's class and gave a speech against religion to the students. When he finished, he believed his speech had been very convincing, but the students took nothing he said to heart.

On Christmas Eve, the author's family sat down at a festive table with all the traditional Christmas dishes, and outside the window they could hear the singing of carols. The students came to carol and told the author's family that they were continuing this old tradition to spread truth about the birth of Christ and to pray for a free Ukraine.

18. *Mykola Bojko, Student at all Rohatyn schools* - The author describes the various schools which operated in Rohatyn after the outbreak of war (September 1939) and their specialization.

a) **Pedagogical school (1940-1941)** - (First course) The author describes this school which opened in August 1940, the admission requirements, the type of students that

were enrolled in it, where these students came from, their relations, and what subjects were taught in the school. The curriculum included Ukrainian language and literature, geography, geology, zoology, botany, calligraphy, music, Russian language (taught in Ukrainian). Use of arms, military formations, tactics, strategy, gas war, and anti-gas defense were also taught and these skills were later useful to those who joined the Ukrainian underground. The second year was not yet established.

The third course had three departments and offered classes in: psychology, philosophy, educational methodology, Darwinism, Marxism, Leninism, Communist philosophy, etc. General subjects, such as math, physics, chemistry, science, music, language, literature (Ukrainian and Russian) were also taught. Because there was a lot of material to cover, the students were exhausted.

The spring of 1941 (exam time) came, but in June the war interrupted everything. The Soviet personnel of Rohatyn were evacuated and taken east, and many people were arrested by the NKVD. Everything was in turmoil - the Soviets retreated and the Germans advanced. Eventually the town and county government started operating again and a teachers' course (for those who had not finished their schooling) was established.

b) Teacher's courses (1941) - This six-week course was designed to end in time for the beginning of the school year in September, and it was given six days a week (six to seven hours a day). There were over 300 candidates from Rohatyn and surrounding villages, but not everyone was accepted. The subjects covered were pedagogy, math, Ukrainian language and literature, zoology, botany, geography, history, music, drawing, and religion. It was a very difficult program and required a lot of work. Three hundred graduates received their diplomas on August 30, 1941, during a festive ceremony.

c) Business/commerce school (1942-1944), Middle business/commerce school - In 1942 a teachers' seminary was opened as well as two trade schools: a professional trade school and a middle trade school. The first required eight years of previous schooling, and the school's program lasted two years, after which one could enter a trade academy. All subjects were approved by the German school system. The middle trade school required six years of previous schooling and the program lasted three years. The program was similar to that of the professional trade school, except the level of instruction was lower.

19. *Ivan Chitsiak, The village of Cherche 50 years ago*

a) The troublesome summer of 1939; the beginning of war; the arrival of the Red Army; learning about the most "democratic" constitution; the culture of the Red Army; the bare store shelves - In the summer of 1939, there was a feeling of restlessness and anticipation. Everyone was tired of Poland and its occupation and there was hope that the coming war would bring better times to Ukraine. The Ukrainians did not know, unfortunately, that secretly Ribentrop and Molotov were playing with their fate.

Finally the radio announced the feared word "war" - Hitler attacked Poland. The first to flee Poland were the wealthy and they told horror stories of the war. Mobilization began and men were transported to Krakow and Warsaw. Horses were selected for the army. The population was in turmoil.

After a few days, there was another surprise - even more feared - the Soviets were making their way into Western Ukraine. There were those who foolishly welcomed the Soviet "liberators." A local governing body was formed, as well as a militia and other government institutions. Every village had one person assigned to see to it that all orders from the "rayon" center were followed. There were public meetings every few days to inform the residents about various party orders.

The village was divided into sections (ten houses to a section) and one person was put in charge of each section to teach the villagers the wisdom of the Soviet constitution. People used this opportunity to gather and discuss current events, tell jokes, and maintain their morale.

When a large Soviet army contingent stopped in Cherche, they immediately occupied the health resort and started ransacking the villas. They looked through all the closets and drawers and found a chamber pot. Thinking it was a dish used for food, they remarked that they would use the same dishes as the wealthy. Also, they had been brainwashed to answer that they had plenty of everything in Russia and when one of the villagers asked them if they had typhus, they replied "yes, yes, a lot."

With the coming of the Soviet army, the store shelves were empty - the proprietors either hid the merchandise, or the soldiers confiscated it. There was nothing to buy. People had to wait in line all night for the store to open in the morning. People improvised - for instance, women made shoes out of cloth and wore them inside rubber boots. Men made their shoes out of automobile tires, and suffering, wore them all winter. Everyone was tired of the endless meetings and the cold winter. When spring came, the villagers were ordered to give half of their harvest to the government, and there was little food left to live on.

b) Pressure on the village by the regional center

The pressure was applied in different ways - the village elder would be called to the regional center for questioning. He would be interrogated all afternoon and accusations would be made that the village had not delivered enough grain, eggs, or other products. When the elder returned to the village, he had no choice but to make the same demands on the villagers. The purpose of these tactics was to force the villagers into poverty and lawlessness. The forests were also under Soviet control and since the villagers had no firewood, they were forced to steal wood in order to keep warm in the winter.

c) Building the railroad

The local population was forced to take part in the construction of a railroad connection between Stryj and Ternopil. They were forced to work without proper equipment (they only had shovels, pickaxes, and wheelbarrows). The daily food ration was 400 grams of black bread, black coffee, a piece of salted fish, and a small cup of watery soup. At night, exhausted and hungry, the workers returned to their villages.

d) Schooling

Under the Soviets, there was a seven-year school system for the younger students and the older ones went to Rohatyn to study in the gymnasium. The author and some of his friends attended Stanislaviv's pedagogical institute because there was a dire shortage of teachers. There was a sharp decline in the cultural life of the villages and efforts were made to revive it. The author, with the help of fellow students, produced a play called *The Guest from Zaporizzhia*.

e) Conditions in 1940-1941

With the coming of winter, there was a great need of footwear - some people improvised by nailing wooden soles to their old boots. But an abundance of alcohol and matches could be found in the local village store.

During the Christmas holidays one did not hear any caroling in the village, only in church during the services.

In March a new order came from the center - to deliver 50 men to build an airport in Kamianec-Strumyl'ovj in the Lviv oblast. There was more crying, farewells, and hardships for the village families...

e) Visits by the regional command

The village was visited more and more frequently by the regional command. They called people into the town hall for questioning and there was constant fear of arrests. There was an interesting incident during an anti-religious propaganda meeting before Easter of 1941. After the speaker finished his speech on the evils of religion (the Soviets called it the "opium of the people"), he asked the audience if there were any questions. One elderly man asked, "If this kowbasa, the Easter bread, cheese, butter, and colored eggs are harmful, then tell us, what are we to do with them now? Our wives in their ignorance didn't know any better and prepared them." The speaker could not answer this simple question and this incident ended his anti-religious propaganda in the village.

On June 22, 1941, for the first time the villagers heard the German bombardment of Chodoriv and its railroad station. The Soviets began to retreat. Fortunately the front passed our region and moved toward the east. There was no battle in our area.

20. *Oscar Shank (Orest Shenkiryk), The city of Melitopol* - These excerpts from the memoirs of a Ukrainian soldier in the Slovak army, Oscar Shenk, tell of the events that happened at the beginning of the Second World War.

Oscar Shenk was the assistant to General Malar of the Slovak Army. While stationed in Melitopol, he met a Ukrainian girl, Oksana Bowtushenko, who was in charge of the local library. Later he became acquainted with her father who was the mayor of Melitopol and who invited him and his general to meet his family at home. In return, the Slovak general decided to invite the Ukrainians to his headquarters for dinner and during the evening, the Slovaks and Ukrainians learned more about each others' countries. The Slovak division in Melitopol had orders to move on to Mariupol on the Azov Sea. There they received news of the Germans' arrests and execution of Ukrainian nationalists.

"Six years after these events, I was going through my suitcases and found a book that Oksana, the librarian, had given me. I decided to write her a letter, which I addressed to Melitopol. After some time I received a reply from Oksana Myronenko in Kiev, in which she informed me that her parents had been killed for "collaboration with the enemy" and her sister sent to Germany for forced labor - she never heard from her again. Oksana was married and had a family - she asked me never to write to her again, but to read the last page of the book she had given me. I read the page and realized something I never knew...."

21. *Mychajlo Cziapa, My graduation exam in Rohatyn* - During the winter of 1942, we were under the "protection" of the German army. The retreating Soviets had left only ruins and death. Gradually people began to pick up their lives, and there was a slow rebirth of religious and cultural life.

The Germans allowed only a few schools to open - primary schools, a few gymnasiums, and three teachers' seminaries. (In Western Ukraine, an area inhabited by eight million people, there were only three seminaries which graduated 120-130 students per year). I was very anxious to continue my education, although my father could not afford to send me to school. Finally he consented. I had to walk 44 kilometers on foot to reach the gymnasium in Berezhany. There were three of us who braved the snow and frost to arrive there the next morning. We would have frozen to death during this ordeal if we had not encountered a hospitable home, not far from Berezhany, where we were given something to eat and drink. When we reached the gymnasium we were given an exam and told that we would be notified whether or not we were accepted.

In the meantime, there was an opening in a teacher's seminary in Rohatyn and I decided to enroll there and not wait for the answer from Berezhany. I had to study very

hard, as there was a lot of material to cover. Books were scarce and the teachers were very strict; nevertheless we tried hard to excel. The dean of the seminary was Dr. Kost' Kysilevs'kyj. I lived in a dormitory and my father had to bring me food from home, which he had to carry at night by side roads, so that the German Gestapo would not catch him and confiscate the food. By the end of my school years, my parents had no more food to bring (because of floods there was a food shortage). The government did not help in this crisis and everyone had to manage as best they could.

After I finished my third year, there came a directive that we had to interrupt our education in order to serve two years in "Baudienst." Our dean and teachers did everything they could to have us excused and they succeeded, but we had to serve during the summer months.

In April 1943, it was announced that the Ukrainian Division "Halychyna" was being organized and the Gestapo tried to get the students in our school to join. The students refused to join and the dean was under continual pressure from the Gestapo. Finally, somehow he was able to negotiate a deal with them whereby we would volunteer to enlist, but we would never be called up. We reluctantly agreed to do this and thus escaped the draft. Some students from the lower grades were drafted, but not many. Our graduation in 1944 had to be rushed, since the Germans were retreating and the Soviets were very close. We received our diplomas with the right to teach in primary grades, or to continue our studies in a university. When I returned home the next day, my village was already occupied by the Soviets.

22. Dr. Mychajlo Pyrih, Memorable episodes from the life of a Rohatyn official - The author describes the German occupation of the Rohatyn region in 1944 and details several interesting episodes. What was left of the big military hospital near Stalingrad was housed in Rohatyn's gymnasium. There were four German doctors attending the patients. These men, who had gone through hell and had seen first hand the German war tactics, were very critical of Hitler's politics. Major Hekker was the chief physician in the hospital and he lived at the home of our pastor, Reverend Teodosij Kudryk. Dr. Hekker was very respectful to Reverend Kudryk and the other doctors also behaved in a circumspect and civilized manner.

At that time, the Ukrainian Insurgent Army divisions were stationed in the local forests. The author describes an episode in which Dr. Ludwig from the hospital cooperated with the UIA to "attend to a very ill Ukrainian woman" and all the problems this caused later, including threats from the German police. The chief surgeon Dr. Hekker intervened with the German police and the Gestapo on our behalf.

Dr. Ludwig returned from his meeting with General Taras Chuprynka, where they discussed the possibility of organizing a Ukrainian army, cooperation with the German army, a list of demands the Ukrainians had for the German police, the so-called "Volksdeutsche," and Gestapo. He came back very impressed and bragged about how well he had been treated. The Gestapo was not pleased with his favorable comments about the Ukrainian Insurgent Army and wanted to arrest him for treason. Dr. Hekker again intervened, claiming that military doctors are under direct supervision of the Wehrmacht and not the Gestapo.

Dr. Ludwig was able to pass on to German headquarters the information from his meeting with General Chuprynka about plans to fight the Russians and the Poles, but Hitler would not listen to any demands made by the Ukrainians and their desire for a free and independent Ukraine.

In Rohatyn, there were those who were willing to spy on Ukrainians and then relay the information to the Gestapo. Arrests followed, after which several people were sent to concentration camps, where some of them perished. But again the German

doctors helped to protect the innocent by writing to the German authorities and criticizing those in charge of the local Gestapo and demanding that they be replaced. Very soon this is what happened and the population of the city was saved from more incidents and arrests.

23. Mykola Krutyj, Unequal Fight - *The author shares his experiences during the years of German occupation when the Germans, together with the help of local traitors (volksdeutsche), harassed the people, and also mentions his brave young colleagues who resisted the Germans.*

In the spring of 1944, a contingent of 200 soldiers attacked the village of Bolshivtsi and arrested all the men they could find. In another village, Bovshiv, they burned two farms but encountered resistance by the villagers. The news spread to other villages and we decided to form a small force in order to defend our properties and families. We all met in Kinashiv, and our first assignment was to free those villagers who were being held by the Germans in a church in Bolshivtsi. As we approached the church, the Germans spotted us and began firing. We returned fire, the Germans fled, leaving our countrymen in the church. Some of my friends, in particular Wasyl and Stepan, did not escape to the West as I did, and died defending their own country. This short essay is dedicated to them.

24. Evhenia Holovatska-Petriv, The fate of the family of a revolutionary - *As the German armies retreated, the front lines moved west, and the united Ukrainian Insurgent Army, together with all the Ukrainian people, was faced with a new occupier - the Soviet army. This forced the Ukrainian Insurgent Army to become guerrilla fighters while their families had to conceal their whereabouts. Although hundreds of families were broken up by the war, this memoir describes the ordeal of one such family of a Ukrainian Insurgent Army fighter.*

The editors

February, 1944, was bitter cold. The front was approaching as I sat in my warmly heated home. My professional friends, and former gymnasium teachers, left Rohatyn for Lviv. Later fate took them far across the ocean to different lands.

My husband and I decided not to flee but to stay. He felt that everyone could not leave - there had to be those who were willing to risk their lives to help their country and its people. I was worried because the Germans had arrested what was left of the intelligentsia in town and in the village. At the end of December, 1943, 28 people were executed not far from our church. Arrests were usually made at night and in the morning we would find out what had happened. My husband rarely stayed at home and left me alone with two small children. Those sleepless nights were very difficult.

One day I received a note from my husband to pack and get ready to leave. I packed what I could but I had to leave many things behind. I left in a wagon (with my ten-month old and three-year old sons) and joined other wagons along the way. We arrived in the village of Liubsha where we were accommodated in a school. The local villagers were very kind and helpful to us. From time to time, our husbands secretly visited us, played with the children, and left again for the underground.

Spring came and our husbands' visits became very rare. The front was approaching and we could hear gunfire and see enemy planes and flaming skies above. One day German soldiers entered the village, but they left at night, followed by Soviet soldiers who were searching for them. The front moved further west and the village became peaceful again.

I knew that the young people in the village were sympathetic to the Ukrainian Insurgent Army soldiers, often visiting them in their hiding place, and I also heard that

Easter Mass was going to be said there. I dressed like a villager and decided to go along with them in the hope of seeing my husband. He was happy to see me and we all gathered at the Golden Meadow (as it was called). There were many soldiers and we had a chance to see their shelters. It was all very interesting for me. Just to be safe, my husband and I did not reveal that we were married. I met a doctor and his family (they were Jewish and were hiding here from the Germans) and he gave medical assistance to the soldiers. We all went to the area where the Mass was to be said. It was a very moving to be among all these dedicated people, close to my husband, praying to God. Would Ukraine be free? Finally we sang "Christ has risen!" We were all thinking the same thought - when would the war end?

After the Mass, rejuvenated spiritually, we sat down to an Easter meal together. People from surrounding villages brought food in order to make this day memorable for our fighting men and their families. There was singing, poetry reading, and laughter. No one knew if we would ever meet again.

When the school year began, we had to make room for the classes, and so he went to live with a village family. We were told that the woman with whom we were going to live was very nasty and miserly, but we had no choice and took the gamble. It turned out to be true; she was always complaining and we tried to stay out of her way as much as possible. Eventually another villager offered us a place to stay, and we moved in with her. Although she was very poor, she was kind-hearted and generous and shared her meager provisions with us. I was grateful to her.

Living became more and more difficult. Food was scarce and we had not heard anything for a while from our husbands. One night my husband came to see me and told me that our friend's husband had been killed in battle. She was heartbroken and left alone with three small children. We all had to hide, as we were considered enemies, and if we were arrested, we could be sent to Siberia. I had to change my residence again and I moved to another village where my husband's brother was a teacher. I was constantly frightened, especially when my husband visited us, and on such occasions we had a special hiding place for him. The Soviet armies continued making raids from time to time and one day they came to our village, leaving the body of a Ukrainian soldier for all to see. He had shot himself when they raided the soldiers' hiding place nearby. A few days later a division of guerrilla fighters from Volyn passed through the village. Later we heard that the Soviets surrounded them and most of them died fighting for their country.

The food supplies were almost used up and if it had not been for my husband's relatives, my children and I would not have been able to survive. During raids I had to lie about my husband's whereabouts - I said that he was in the Soviet army and luckily no one betrayed me. There were many times when we heard about executions and I was afraid that my husband might be one of those executed, but somehow he survived and we met from time to time, even if only for a few minutes. Another woman I knew lost her young son to the Soviets, and her two daughters were taken by the Germans for forced labor in Germany. She was left all alone, grieving for her children.

There were many more raids and searches by the Soviets. and we had to exercise a great deal of self-control so as not to reveal anything. They were looking for Ukrainian soldiers who they believed were hidden in the village; they demanded to be fed and, in general, harassed the local population. One day we got word that the Soviets were moving in the direction of another village (where my husband said he was going). I ran as fast as I could down back roads in order to warn him of the danger. When I came, I could not find him and the Soviets were already in the village. There were some young men lying on the ground and I heard the sobbing of their mothers. Later I was told that they were shot trying to escape from the village.

When I returned home I learned about more killings. A commander from my husband's division was one of those killed; he left a young wife and children in sorrow. At night his comrades buried him - another fighter for his country's freedom. This happened on October 7, 1945. Forty-five years later his relatives gathered at his grave, which had been taken care of by local women, for a commemorative service. He was nicknamed "Froggie" and his family name was Levyts'kyj.

One cold autumn day I was informed that I should move immediately, as the Soviets are watching the house where I lived in order to catch my husband. This was an indication that someone had betrayed us. On my way to another village, I came upon a Soviet division and was stopped. Frightened, I told them that I had been transferred to another teaching position and was on my way there. Luckily, they did not bother me and let me go. I came to the village and house where I was to stay and was met by a very friendly and hospitable older woman. Although I had no money, she gave us food and milk for the children and I stayed here almost five months.

On Christmas Eve, my husband was able to join us so we could share our Christmas meal together. We quietly sang Christmas carols and then said our good-byes. I was left alone again. There was another Soviet raid right after he left which made me and the woman of the house tremble but we were lucky as they only asked for food and then went on.

Two weeks later I visited my husband in his hiding place and brought him some food. He told me that they would be pulling out and moving to another location. The winter time was very difficult for them because it was bitter cold, footprints were visible in the snow, and the bare trees could not hide them. We said our good-byes not knowing if we would see each other again. The Soviet raids continued and the villagers lived in fear, not knowing what tomorrow would bring. I had to change my residence again and I left my children with relatives in a different town, while I looked for a place to live secretly. I was looking for a teaching position and I found it in the village of Babuchiv. I was finally able to bring my children with me because people did not know me or my husband. I decided to put together a package of food and take it to my husband. It was a long and tiresome journey, but finally I made it to his shelter and we spent one night together. We parted not knowing if we would ever meet again.

But I did not stay in this village for long and in a subsequent meeting with my husband we decided that I should go to Lviv. I had to get a passport, which was not easy, and I started to pack. I arrived in Lviv exhausted, but I was lucky to be met by kind people who found shelter for me. After settling down, I decided to take a train to Rohatyn to see my husband. On my way I met two grieving women with small children who had just lost their husbands. I tried to find out about the whereabouts of my husband but no one knew where he was. Finally, I was told that he was dead. The shock of it made me numb; I could not control my tears. I stopped in the house where I had lived and where his belongings reminded me of him. I could not bear the pain. I went to a nearby village, where I had my last meeting with my husband; I walked through the meadows where we had walked together, I stopped at the spot where the soldiers had had their hiding place. I picked up some earth and put it in my pocket. I went to the village house where we had had our last meeting three weeks before. A young woman, who was a teacher in the village, and engaged to a Ukrainian soldier who was also dead, told me about my husband. He died at 8:45 a.m. on December 16, during a raid early that morning. My husband was waiting for me in that house and hid in the barn when the soldiers came. When they discovered him, he and two others who were with him killed themselves. I dreaded having to tell my two little sons about their father.

A month after my husband's death, I traveled with my sons to Rohatyn, and walked to the spot where he had hidden. The same day I left the boys with friends and

walked to the place where he died. After saying good-bye to all the dear places, I picked up the boys and left.

With God's help and the help of good friends I brought up and educated my sons. We visited their father's grave and rejoiced that finally Ukraine and its people are free.

25. Roman Nimyj, The family Nimij - The author recalls the life of his family. In 1943, when I was 14 and too young to join the Ukrainian Insurgent Army, I helped to supply them with weapons from a German army division stationed in my village of Cherche. During one such expedition I was almost caught by a German soldier but luckily I escaped.

Communist propaganda claimed that the Ukrainian Insurgent Army collaborated with the Germans, but we were well aware of the fate of Ukrainian patriots at the hands of the enemies. The Ukrainian Insurgent Army fought against both the German and the Communist occupiers.

I will never forget the year 1944, when the Soviet armies returned and again began their propaganda campaigns, destroyed the symbols of our culture, falsely accused people of crimes, and killed them.

They killed most of my family - my cousins, my three sisters, and my uncle's entire family was sent to Karaganda. I was told that in prison my uncle, who was a priest, took part in a protest of 500 Ukrainian women in Kingir in 1956. He marched at the head of the demonstrators and he, along with the women, was run over by Soviet tanks.

One night in the autumn of 1947, Soviet soldiers awakened the village. I was almost 18. Everyone was ordered to dress and go to the train station where a cattle car was waiting. Everyone was herded on the train, but I managed to flee. For three years I hid in the forests and in April 1950, I was arrested in Cherche. My brother had been killed the year before. We suffered tremendously, but there was always a thought in the back of my mind that this was not in vain, that someday Ukraine would be free and independent. That day finally came, but we suffered many losses. Now we have to remember that only by unity and cooperation can we build a new and free country where people will live in harmony and happiness.

26. Mykola Lysyj, The chapel in the village of Psary - This chapel, which dates back to the 17th century, is at the intersection of the roads between Rohatyn and Kniahynychi. People from the surrounding towns and villages came to pray there because it was considered a place for religious retreat. During the Soviet occupation, unknown vandals tried to destroy the chapel by burning and demolishing it, but to no avail. Since then, the chapel has been guarded by local inhabitants. Recently it was restored and redecorated. In 1990, a Mass was held near the chapel, which a large number of people attended.

ROHATYNITES IN THE DIASPORA

1. Dr. Osyp Kravcheniuk, Rohatynites in America

Most of the commemorative regional publications do not include the fate of those local inhabitants who immigrated to other countries. In my opinion this does not give one a complete picture of the region and its inhabitants, since there continues to be a bond and contact between the immigrants and their region in the homeland. These immigrants usually form committees which raise funds to support their brethren at home.

In my research on Rohatynites in America, I made use of the publication *Free Kozaks*, the 1970 commemorative almanac of the Ukrainian National Home in Rochester.

One of the first immigrants from the Rohatyn region to the U.S. was Yuriy Krajkiws'kyj, who arrived in 1896 and worked in the Pennsylvania coal mines. He played an important role in organizing the Ukrainian Workers Society, which he headed twice. He died in 1927, at the age of 49. In 1904, a relative of his, Volodymyr Krajkiws'kyj, also immigrated to Pennsylvania where he worked in a bank and was also very active in the Ukrainian community of Wilkes-Barre. Because of his initiative, the Ukrainian National League of Luzerne County was formed in 1929, and in 1936, the Ukrainian Youth Club, a dance and ballet school, and the "Bandura" chorus were also organized. He was active in amateur theater groups, sang on local radio programs and at concerts, and he organized public meetings, etc. He took part in a convention of the Ukrainian Fraternal Association, but in his later years shifted his political views completely to the left, in contrast with his previous beliefs. He died in 1967.

He had two brothers - Emilian, who made his career as a boxer and later as an actor in Hollywood; and Klymentij, who studied economics and political science in Vienna and came to Pennsylvania in 1923, where he worked in a bank and later in the Dept. of Social Services. Klymentij retired in 1963. Another Krajkiws'kyj, Oleksa, came to the U.S. in 1907, and worked in the coal mines. He wrote the play *V svit za otchi* and in 1909 he settled in Canada, where he owned a bookstore. He was active in the community, then moved to Detroit, and died there in 1953.

Ukrainian immigrants from the Rohatyn region settled in different parts of the U.S., but a majority of them lived on the east coast. The center was Pittsburgh, where they formed an association "Rohatynshchyna," which was Branch 396 of the Ukrainian National Association. The men worked in the steel mills, coal mines, machine and paper factories, oil refineries, and on the railroad, while the women worked in clothing factories. They also settled in New Jersey, Maryland, Ohio, Michigan, Rhode Island, Illinois, and New York. Rochester had the largest number of settlers from the Rohatyn region and we are dedicating a separate part of this article to them.

a) Rohatynites in Rochester

The most active and largest community of emigrants from the Rohatyn region was in Rochester. The first emigrant was Ostap Makohin who arrived there in 1900 from Pukiv. After him, others followed from various parts of the region. In 1910, they built St. Josaphat's church, formed the association "Free Kozaks," and in 1937 the Ukrainian National Home opened its doors. It housed most of the local organizations, choruses, amateur theater groups, orchestras, schools, women's organizations, etc.

The "Prosvita" reading room was started in 1911, and became another center for the Rohatynites. They organized mass meetings, raised funds to establish an information bureau in Washington that would advocate the Ukrainian cause, organized various practical courses, and helped establish the Ukrainian Cooperative in Rochester.

In 1921, immigrants from the Rohatyn region contributed their efforts to form the Ukrainian-American Citizens Club in Rochester, which helped spread literacy and knowledge of U.S. laws, and aided its members in getting their U.S. citizenship. Later it became known as the Ukrainian American Democratic Club; it kept that name until 1937. Also very active in Rochester was the 5th branch of the radical organization "Defense of Ukraine" (from 1923), which was made up of former members of "Free Kozaks" from the Rohatyn region. This branch organized cultural events, fought against Communist influence, and campaigned against Polish politics in Ukraine and the artificially created famine in Ukraine. The branch ceased to exist in 1958. There was a chorus, an orchestra, an amateur theater group, Ukrainian language courses, and a Ukrainian library. One very important activity of the association "National Home" was financial assistance to Ukrainians who suffered losses during World War II. With the mass arrival

of Ukrainians from Europe, the association helped the new immigrants find employment and shelter and assisted them financially.

The immigrants from the Rohatyn region never forgot their brethren whom they left behind. In looking over old issues of *Svoboda* and *Narodna Volya*, one can find many thank-you letters from Rohatynites in Ukraine for the enormous help they received.

In addition to the Central Committee in Rochester, a Rohatyn Committee was organized in 1924. It helped finance the building of a Ukrainian National Home in Rohatyn and the school "Ridna Shkola." In 1939, the Rohatyn Committee organized a reunion of all Rohatynites. The Second World War interrupted its activities, and in 1955 it was finally dissolved. There were additional committees organized to assist specific villages in the Rohatyn region, such as the Dibryniv Committee, Zhovchiv Committee, Koniushky Committee, Lypytsia Dolishnia Committee, Obelnytsia Committee, and Putiatynci Committee. They all raised funds to help Ukrainian communities in the Rohatyn region.

b) Rohatyn emigration

Volume II (Ukrainian edition) lists in alphabetical order, the names of immigrants from the Rohatyn region who were well-known in the U.S. Short biographies are also given. Some of these were omitted from the first volume. We list them here.

Andrejcv, Wasył, born 1917 in Babynci; studied at Rohatyn gymnasium; was a member of two sport associations, "Sokil" and "Orly"; studied in Breslav and Leoben, Austria where he graduated with a diploma in engineering; lives in Philadelphia.

Andrushkiv, Volodymyr Rev., see M.B. Bihus, "Rev. mytrat Volodymyr Andrushkiv", "Rohatynska Zemlia", Vol. II.

Babiuk, Roman, see Dr. Oleh Kudryk, "Roman Babiuk", "Rohatynska Zemlia", Vol. II.

Balas, Volodymyr, born in 1906 in Rohatyn. After graduating from gymnasium, studied architecture at Lviv Polytechnic and art at the Art Academy of Warsaw, graduating in 1938; worked as a graphic artist and taught graphics in a commercial art school. Continued this work in Germany and in 1947 emigrated to Canada and later to California. His works were exhibited in Mexico, San Diego, Los Angeles, New York, Montreal, and Toronto. Died in 1980 in San Diego. (See "Rohatynska Zemlia, Vol. I, pp. 390-392).

Baran, Volodymyr, graduated from Rohatyn gymnasium, studied law in Krawkiw. In Cleveland, Ohio obtained a degree in library sciences and worked as a librarian in the Detroit area. Author of many articles and reviews. Lives in Detroit.

Baryliak, Toma Rev., born 1909 in Borynytchi, studied in Rohatyn gymnasium and then theology in Lviv; was ordained in 1937. After emigrating to Germany served as a priest in Neumarkt and Landshut; later emigrated to U.S. and settled in the St. Nicholas parish in Philadelphia. He died in 1992.

Basliadyns'kyj, Myroslav, born 1916 in Cherche. After graduating from Rohatyn gymnasium, studied commercial courses in Lviv and later worked as assistant bookkeeper of a rayon dairy in Cherche, was instructor at the County Association of Cooperatives in Volodav, head bookkeeper of the County Cooperatives in Peremyshliany. In Germany, studied economics at the Ukrainian Technical Institute in Regensburg and graduated as an engineer-economist. In the U.S. worked as a bookkeeper, auditor, and tax accountant. He died in 1989.

Bilous, Ivan, born 1892 in Putiatynci. Graduated from a teachers' seminary, worked as a school dean and director of a cooperative in Rohatyn; in U.S. settled in Detroit and was director of "Ridna Shkola (1952-71); inspector of UCCA and member of

the Educational Council in Chicago, Detroit, and Cleveland (1962-1972). Former member of the Ukrainian Sitch Riflemen, belonged to the Ukrainian War Veterans, and was active in the Ukrainian Museum and Ukrainian Teachers Assoc. of Detroit.

Bilyk, Oleksander, born 1921 in Svystilnyky; studied at the Lviv polytechnic, and in 1950 received a doctorate in chemistry in Madrid. In the U.S. worked for the Department of Agriculture in Philadelphia, participated in various conferences of microbiologists and wrote many scientific papers. Was vice president of SUK "Providence" and headed the Ukrainian Relief Committee ZUADK.

Bisyk, Oleksander, born 1916 in Uherske, studied at Stryj gymnasium, later in a cooperative lyceum in Lviv. In 1938-39 worked in the County Cooperative Association in Rohatyn, later supervising a dry goods base of Rohatyn and vicinity. From 1944-47 lived in Austria, later emigrating to New York. Was an active member of Defense of Four Freedoms Committee, member of the "Dumka" chorus and drama group. He is a member of the Auditing Committee of the Central Committee "Rohatynshchyna."

Bratus', Dmytro, born 1893 in Koniushky; emigrated to the U.S. in 1910. In Rochester was a member of the St. George Fraternity, and other community organizations. Worked for the Ukrainian National Association, and headed Branch 316 of UNA. Was also head of the Ukrainian National Home for four years, the organization "Free Kozaks," controller and member of the Board of Directors. He taught Ukrainian, directed a drama group, wrote numerous articles, and gave speeches on various occasions.

Charysh, Stepan, born in Zaluzzhia; studied in Rohatyn and at the polytechnic in Lviv, graduated as a surveyor; lived in Philadelphia; active member of the Assoc. of Ukrainian Engineers and also Assoc. of Ukrainian Catholics, "Providence"; died in Philadelphia.

Chervinskyj, Rev. Ivan, born in 1898 in Rohatyn; ordained by Metropolitan A. Sheptytskyj in 1925 in Lviv; was pastor in Tuchli and later emigrated to Germany (1945-49); in the U.S. served parishes in Connecticut and Pennsylvania, where he died in 1987.

Dmyterko-Ratyck, Hanna, born 1893 in Pidberizci, graduated from the Teachers' Seminary in Lviv, was a member of the Ukrainian Sitch Riflemen and took part in various battles; in Rohatyn was active in women's organizations, "Ridna Shkola," "Prosvita," the Boyan chorus, and Plast. Was one of the founders of a branch of the Ukrainian Music Institute; later emigrated to Germany. In 1949 settled in U.S. and was active in UNWLA and the *Ukrainian Gold Cross* organization. Wrote numerous articles published in *Svoboda*, *Our Life*, *Nash Klych*, among others. She died in 1981.

Dmytriv, Hryhorij, born in 1896 in Cherche; graduated from Lviv gymnasium; completed his medical studies in Prague and Paris. Practiced medicine in Rohatyn and during the summer season, in the Cherche spa. He was a summer member of the radical party, and headed a branch of "Prosvita"; was imprisoned in the Auschwitz concentration camp; after emigrating to the U.S., practiced medicine in Rochester, where he died in 1973.

Drahan, Antin (Andrij Luciv), born in 1912 in Goleshiv; graduated from Rohatyn gymnasium and later studied law in Lviv. Member of OUN (Organization of Ukrainian Nationalists), worked as a journalist for several Ukrainian newspapers; interned in Spain and in 1946, emigrated to the U.S. He became a co-editor of "Svoboda," and from 1955 to 1978 was its chief editor. The author of several books, he died in 1986.

Dubyckyj, Rev. Jurij, born in 1909 in Zvenyhorod, ordained in 1935 in Lviv. Emigrated to Austria in 1945, and in 1949 left for the U.S. where he worked in Watervliet, N.Y. and in various parishes in Pennsylvania.

Dubyckyj, Rev. Roman, born in 1938 in Lypycia Dolishna. Ordained in 1965 in Philadelphia, where he served in the Ukrainian cathedral and later in St. Josaphat's

parish. He administered parishes in Allentown, Philadelphia, Wilmington, Chesapeake Bay, MD, and since 1981, works in Perth Amboy, N.J.

Durbak, Rev. Savyn, born in 1872 in Lypycia Horishna; ordained in 1898; worked in several parishes and in 1946 emigrated to Regensburg, Germany; in 1949 arrived in U.S., where he served the parish in Utica, N.Y. He died in 1964.

Dutkevych-Babiuk, Iryna, born in 1910 in Rohatyn; graduated from Rohatyn gymnasium and later taught in Koniushky. Active in the Rohatynshchyna Committee (see Dr. Oleh Kudryk, "Attorney Roman Babiuk, R.Z. Vol. II).

Dychko-Blavac'ka, Evdochia, born 1921 in Demianiv. Actress with various theater groups, director of the Ukrainian radio program in Philadelphia.

Dzedzyk, Andrij, born 1905 in Cherche. Studied in Rohatyn and Lviv, where he received a degree in philology. Worked as an archivist for Metropolitan Andrej Sheptyckyj, taught at the Rohatyn gymnasium. He emigrated to Australia and then came to the U.S.

Gajewych-Dzydzan, Nadia, born in Rohatyn, active member of Ukrainian Women's League of America.

Gerega, Stepan, born 1894 in Dibryniv, emigrated to U.S. in 1913; member of the Association of the Ukrainian National Home in Rochester, which he headed in 1938 and 1942, and for which he acted as secretary in 1928.

Goj, Mychajlo, born in Verbylivci, graduated from Rohatyn gymnasium; studied at Krakiw University; was executive director of Ukrainbank in Rohatyn; received a doctorate in law in Austria, later emigrating to Newark, where he was on the board of directors of the cooperative "Self-Reliance." He died in 1978.

Gorchyns'kyj, Anastazij, born in Bolotno, graduated from the state Polish gymnasium in Rohatyn; studied medicine and works in Chicago. Volunteered his medical services to Plast summer camps; also active in the Rohatyn organization.

Gurians'yy, Volodymyr, born 1897 in Lypycia Dolishna; emigrated to U.S. in 1916 and joined the St. George Assoc., later Free Kozaks and the Ukrainian National Home administration in Rochester. Was its secretary for 15 years, financial secretary for 9 years, and controller for 15 years. Also active in other organizations and wrote numerous articles for *Svoboda* and *Narodna Volya*.

Halychyn, Dmytro, born 1895 in Dytchky; served with the Ukrainian Sich Riflemen and Ukrainian Galician Army; studied international trade in Vienna and in 1923 emigrated to U.S. Served as secretary of the Ukrainian National Association (1933-50), and president (1950-61). Was treasurer, vice-president, and in 1955 became president of the Ukrainian Congress Committee. Was member and later head of the Ukrainian Republican Committee. He was respected in the diaspora and was given an honorary doctorate by the Ukrainian Free University; was named "Ukrainian of the Year" by the Ukrainian-American Professional Assoc. He died in 1961.

Havrylak, Volodymyr, born 1913 in Danyl'che. Was active in the "Prosvita" reading room, the cooperative "Kamenari", as well as the county radical party. In 1939, emigrated to U.S. and settled in Rochester, N.Y. Worked at the local Ukrainian National Home, the political group "Defense of Ukraine", and other organizations. Served in the U.S. army in Europe and after his discharge continued his activities in the Ukrainian community. In 1957, was one of the organizers of Ukrainian National Association, and Ukrainian Credit Union which he headed until his death. Was editor of a book on the Association of Free Kozaks in Rochester. He died in 1987.

Hirniak, Josyp, born 1895 in Strusiv; attended the Rohatyn and Lviv gymnasiums, was member of the Ukrainian Sich Riflemen; was an actor in various Ukrainian theater groups, "Ukrainska Besida" in Lviv, and Franko and Berezil theater groups in Kiev. He directed the Lviv theater in 1942-44, and after emigrating, directed a

theatrical school in Austria and Germany, and later in New York. From 1956 he worked for Radio Svoboda. In his repertoire he performed over 200 parts; he wrote numerous articles about the theater and was a member of various Ukrainian organizations; he died in New York in 1989.

Holod-Tretiak, Renata Olha, born 1942 in Rohatyn, emigrated to Canada in 1948 and later to U.S. in 1965. Graduated from Toronto University (Islamic studies), studied history of art at Michigan University and in 1972 received a doctorate in art from Harvard University. Worked in Iran and Afghanistan; took part in archeological expeditions to Syria, Iran, Morocco, and Tunisia. From 1972 taught history of art at Pennsylvania University, and from 1988 was chairperson of the art history department. Curator of the Museum of Islamic Art in Philadelphia; author of a number of studies in art history and member of various academic organizations.

Horodec'kyj, Stepan, born 1894 in Bol'shivci; member of the Ukrainian Sich Rifleman and Ukrainian Galician Army, spent two years in Russian captivity. Studied theology and in 1942 ordained in Lviv. Served in various parishes and was active in "Prosvita," "Ridna Shkola," and various cooperative and religious organizations. Emigrated to Germany and in 1950 came to the U.S. Served parishes in Michigan and New York; died in Rochester in 1974.

Hotra, Ivan Rev., born 1873 in Ruda. Served in various monasteries and was interned by the Russians (1915-17) together with Metropolitan Andrej Sheptyckyj. Was ordained in 1929 and lectured at various theological schools, was pastor in Zalishchyky and Volkivci, headed two monasteries, and for two years had to go underground. He was arrested in 1946, and exiled for 10 years to Kazakstan. After his release in 1955, he served his flock in Vysla, later joined a Basilician monastery in Warsaw, and emigrated to the U.S. He died in 1974 in the Basilician monastery of Glen Cove, N.Y.

Ivanciv, Vasyl', born in 1903 in Putiatynci. Arrived in U.S. in 1928, was a member of various choruses, drama groups, "Free Kozaks," was secretary of the Ukrainian National Home in Rochester, head of "Defense of Ukraine" and other organizations. Author of the book *The Village of Putiatynci*.

Jarymovytych, Jurij, born in Nastashchyn; studied at the Ternopil gymnasium and later in Lviv. Studied at the Lviv conservatory, emigrated to Germany, where he was active in Plast. Emigrated to Chicago where he was again active in Plast and also directed several choruses.

Jizhak, Rev. Bohdan, born in 1908 in Tchesnyky, graduated from the gymnasium in Rohatyn and studied theology in Lviv. Ordained in 1932 and worked in various parishes in the region. Emigrated to Austria and later to U.S. where he served various parishes in Connecticut, Pennsylvania, and New York. For a time was secretary to the bishop's office and from 1952 was deacon of Scranton. He died in 1988.

Jurkiv, Stepan, born in Pukiv; graduated from the Rohatyn gymnasium; member of the board of the student assoc. "Tchornohora" in Rohatyn; a community activist in the Rohatyn region and in the diaspora. Lived in Warren, Mich. where he died in 1993.

Kalyna, Volodymyr, born in 1896 in Kolokolyn'; was a member of the Ukrainian Sich Rifleman; studied physics and mathematics in Gratz (1929) and later lectured in Lviv. After emigrating to the U.S., headed the School Board of the Ukrainian Congress Committee and was active in other organizations. Wrote numerous articles about the Ukrainian Sich Rifleman; was a member of the Shevchenko Scientific Society; died in 1965 in New York.

Kamenec'kyj, Ihor, born in 1927 in Rohatyn; studied in Gratz and Williams College, as well as the University of Illinois; received a doctorate in political science in 1957; lectured at Central Michigan University and the University of Illinois. He was the organizer of the "Munich project" which enabled the Ukrainian Free University in Munich

to collaborate with the University of Michigan, where he also taught. He is the author of numerous articles and books.

Kamenc'kyj, Julian, born in 1892 in Mariampol'; graduated from Kolomyja gymnasium; studied history in Lviv, Kamianec-Podilskyj, and Prague; taught history at the Javoriv and Rohatyn gymnasiums, where he headed the Teachers Association. Emigrated to Salzburg and later to the U.S. where he was active in Plast of Chicago. He died in 1973.

Kapitan, Dmytro, born in 1900; attended the Rohatyn gymnasium and was a member of the Ukrainian Sitch Riflemen. Studied medicine in Vienna, Lviv, and Krakow; practiced medicine in Kalush. After emigrating to the U.S., worked in a psychiatric hospital.

Kirzhenec'kyj, Rev. Stepan, born in 1894 in Dibrynova; studied in the Berezhany and Rohatyn gymnasiums; was a member of Ukrainian Sitch Riflemen; completed his theological studies in Lviv and was ordained in 1926. He worked in several parishes and also taught religion in the Rohatyn gymnasium and the local Polish gymnasium. After emigrating to Austria and later to Germany, he arrived in the U.S. in 1950 and worked in various parishes in Pennsylvania and Washington, D.C. In 1974, he became the first clergyman of a branch of the Ukrainian Catholic University in Washington, D.C. He died in 1985.

Komarianskyj, Myroslav, born in 1901 in Sernyky Horishni; completed his medical studies in Vienna, and from 1929 practiced medicine in Bukachivci. He emigrated to the U.S. and settled in Illinois, later moving to Cleveland where he was the chief doctor in a veterans hospital. He died in 1970.

Kostyshyn, Matvij, born in 1888 in Dehova; he was self-taught, and studied Ukrainian literature, especially Taras Shevchenko's "Kobzar;" was active in the social enlightenment movement; in 1913 he emigrated to Canada and later to the U.S. He wrote more than 250 poems dedicated to Ukrainian national holidays, to the UNA, etc. They were printed in *Svoboda* and in UNA's almanacs.

Kovtun, Petro, born in 1888; emigrated to the U.S. in 1905; was a founding member of the St. George Association in Rochester, N.Y. and served as its head for several terms. He was also active in the Ukrainian National Home and other organizations. He died in 1954 in Rochester.

Krupka, Roman, born in 1912 in Rohatyn; studied at Rohatyn's gymnasium; worked in a bank and from 1950 lived in New York, where he worked at the Self-Reliance credit union. Was active in Ukrainian parish life and other organizations, such as ODVU, UCCA, St. Sophia Association, and others; also active in the Central Rohatynshtchyna Committee, which he headed since 1984; he organized fund raisers for the publication of *Rohatynska Zemlia*. Since 1987, he has been gravely ill. He died in 1995.

Kudryk, Bohdan Myron

Kudryk, Oleh, born in 1912 in Rohatyn; graduated from the Lviv conservatory in 1934, and received a master's degree in law in 1937, also economics, library science, and political science. He worked as a legal counsel of the Regional Assoc. of Cooperatives in Rohatyn; was a board member of the stock exchange "UHAS" in Krawkiw; in Germany, he taught economics and assisted as legal counsel to displaced persons. He was director of the displaced persons' camps of UNRRA and IRO. He emigrated to the U.S. in 1949 and organized the Self-Reliance Association in Pittsburgh, Pa. He was also a member of the literary and arts club and the Ukrainian branch of the American Democratic party. He was a member of the library faculty at the University of Indiana where he also lectured. He retired in 1983 and from 1987 headed the Central Rohatynshtchyna Committee and edited and coordinated the second volume of *Rohatynska Zemlia*; he died in 1994 in Bloomington and was buried in Washington, D.C.

Kalba, Myroslav, born in 1916 in Mozolivci; attended the Berezhany and Rohatyn gymnasiums; majored in agronomy at the Ukrainian Technical Institute; was an officer of the Ukrainian Insurgent Army and after emigrating to the U.S., lived in Omaha, Denver, and Detroit.

Kutczmij, Mykola, born in 1891, in Putiatynci; emigrated to U.S. in 1910; headed the St. George Assoc. for 7 terms, and also was secretary, controller, and assistant head. Worked in various committees and organizations in Rochester.

Kuzhyl', Jaroslav, born in 1913; attended the gymnasium in Rohatyn; completed his law studies in Vilnius. Headed the students Petro Mohyla organization in Rohatyn; was a member of Plast; emigrated to Australia where he headed the Rohatynites Committee. Continued to be active in Plast; died in Sidney in 1991.

Lalka-Bisyk, Sofia, born in Rohatyn where she graduated from the gymnasium in 1932. Was a member of the gymnasium chorus and the chorus "Prosvita." Is a member of the board of the "Rohatynshtchyna" committee.

Lalka, Mychajlo, born in 1909 in Babynci; graduated from Rohatyn gymnasium; active member of Plast in Rohatyn and also of many other organizations. He emigrated to the U.S. after World War II and settled in Rochester where he continued to be active. He has been gravely ill since 1991.

Liber, Myroslav, born in Cherche; studied in the Rohatyn gymnasium; later attended universities in Radom and Darmstadt; his doctorate in chemistry was completed at the Ukrainian Technical Institute in 1968. He emigrated to Australia and in 1958 came to the U.S. He worked as a analytical chemist and since 1963 teaches analytical and instrumental chemistry at Indiana University in Gary, Ind.

Lubinec'ka-Kulchyc'ka, Falyna, born in 1903 in Chesnyky; studied at the gymnasium of the Basilical Sisters in Lviv, and later received her master's degree in humanities in Lviv. Worked as a gymnasium teacher in Ternopil, Stanyslaviv, and Lviv. Emigrated to Slovakia, Austria, and Germany. From 1949, lived in Detroit where she worked as a radiologist. Was active in Plast and the school of Ukrainian Studies, inspecting schools of the UCCA School Board. Was also active as a representative in UNWLA where she was press secretary. She died in 1988.

Luciv, Luka, born in 1895 in Hrushova; studied in Prague where he obtained a doctorate in literature in 1926; taught Ukrainian literature in the Rohatyn gymnasium; literary critic and since 1949 literary editor of the daily *Svoboda*, where he published his critical reviews. Author of many papers about Shevchenko, Shashkevych, Kobylanska, Franko; co-editor of the regional almanac about the Drohobytch region. Died in Philadelphia in 1984.

Macuk, Vasyl', born in 1899 Koniushky; studied at the Rohatyn gymnasium; was member of Ukrainian Galician Army; the elder of Koniushky and nine other villages; emigrated to Haidenau, Germany where he was a member of the camp council and assistant to the head of the council.

Mahomet, Mykola, born in 1893 in Obelnycia. Arrived in U.S. in 1914; was a member of UNA, Assoc. of Free Kozaks, and the Ukrainian Home in Rochester. Twice served as the head of the Ukrainian Home, as its cashier and as a member of the board. Died in 1966.

Malaniuk-Onufryk, Sofia, born in Striatyn'; teacher and school inspector; lived in Rochester, later in Flanders, N.J. Died in 1987. Author of the monograph *Striatyn*.

Mashtalir, Zynovij, studied at Rohatyn gymnasium; active in the Central Committee "Rohatynshchyna"; has been gravely ill since 1986.

Mel'ko, Volodymyr, born in 1913 in Novosilci; studied at Rohatyn gymnasium; commercial studies completed in Lviv; worked in Centrobank; organized "small saving accounts" in Ukrainian cooperatives of the Rohatyn region; was member of various

organizations; lectured at Rohatyn's commercial school, later in displaced persons' camps in Germany. Since 1949, lives in Philadelphia where he works as a draftsman; member of the Rohatyn Committee since 1959, and in 1984 elected as secretary of the Central Committee "Rohatynshchyna." Is active in many organizations.

Melnyk, Rev. Andrij, born in 1888 in Striatyn'; ordained in 1919 in Stanyslaviv; worked in various parishes, and later lived in Austria and Germany. In U.S. he served the parishioners of the Philadelphia Cathedral, and was administrator of the newspaper *Path*. He was the author of a paper "The Virgin Mary in Ukrainian literature;" he died in 1985.

Mrotchko-Kalymon, Olha, born in Lviv; studied in Burshtyn, later in Lviv, where she graduated from a gymnasium. A great enthusiast and lover of Ukrainian art. Member of the board of the Ukrainian National Museum in Chicago.

Novak, Mykola, born in 1902 in Mereshivci; studied in Rohatyn gymnasium; member of the Ukrainian Sitch Riflemen and Ukrainian Galician Army. After the war, was active in the Ukrainian Military Organization and was responsible for distribution of its underground publications in the Rohatyn region. In 1926, left for Canada where he worked at the Shevchenko Institute. He moved to the U.S. and became a member of the Organization of National Rebirth, organized the jubilee committee of Ukrainian dancers of Vasyl' Avramenko (1931), and produced a film about Bilas and Danylyshyn in 1934. He distributed the first Ukrainian sound film *Natalka Poltavka* in larger cities of the U.S. and Canada. He moved to Hollywood where he continued to distribute films from Ukraine, assisted in organizing the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church of St. Volodymyr (1947), and headed the Ukrainian Cultural Center for 12 years. Wrote over 150 articles which were published in the Ukrainian press; in 1961, he was instrumental in establishing a Ukrainian National Home in Los Angeles and was a member of the auditing committee of the Ukrainian Credit Union. He also worked in the UCCA, and in 1978 published a book, *Guarding Ukraine*, a collection of his memoirs, historical documents, etc. Mr. Novak and his wife Nadia were well-known benefactors of Ukrainian scientific institutions, especially the Ukrainian Research Institute at Harvard University and the Ukrainian Free University. He died in 1991 in Los Angeles.

Oleksyuk, Rev. Ivan, born in 1909 in Vyshneve; was ordained in Lviv in 1936; emigrated to Austria and later to Germany; from 1953, resided in Milwaukee, Wisc. where he was a pastor.

Oleksyn, Ivan, born in Verbylivci; emigrated to Rochester, N.Y. in 1949 where he worked in the Ukrainian National Home as a librarian; was also active in other organizations, especially the Ukrainian Fraternal Assoc. He also worked for the UCCA, and was a member of the building committee of St. Josaphat's Church and one of the organizers of the Ukrainian Credit Assoc. He was active in this organization for many years. He loved sports and organized the Ukrainian Sports Club. Continues to be active in the Ukrainian Fraternal Assoc., the World Congress of Ukrainians, and the Ukrainian-American Coordinating Committee. He is the organizer of youth festivals at the "Verchovyna" resort, and is an active member of the board of the Central Committee "Rohatynshchyna."

Oleksyn, Teodor, born in 1891 in Verbylivci; emigrated to the U.S. in 1913; secretary and treasurer of the National Home Assoc. and for many years served on the board of directors; was active in fund-raising and increasing the National Home's membership.

Onufryk, Petro, born in 1899 in Pukiv; studied at the Rohatyn gymnasium; served in the Ukrainian Sitch Riflemen and Ukrainian Galician Army; studied medicine at Carl University in Prague and practiced in Rohatyn and Cherche; from 1950 lived in Rochester, N.Y.; died in 1958.

Osinchuk, Roman, born in 1902; studied medicine in Lviv and Vienna; practiced medicine in Lviv and was also chief physician at the Cherche spa. Died in 1991 in New York.

Ostash, Rev. Vasyi, born in 1910 in Pomoniata; was ordained in 1936 in Lviv; after emigrating to the U.S. worked in parishes in Pennsylvania, New York, and Connecticut; died in 1982 in Rochester, N.Y.

Pastushenko, Jaroslav, graduated from the Rohatyn gymnasium; publisher and bookstore owner in Ukraine and in the U.S. associate of the I. Tyktor Publishing Co. in Lviv; publisher of the magazine *Lys Mykyta* in New York; community activist, member of the Central Committee "Rohatynshchyna."

Pavliv-Kalyna, Olah, born in Rohatyn where she completed the gymnasium; studied philosophy and later taught in Horodenci and Lviv; After emigrating to the U.S. lived in Ansonia, Conn. and New York; died in 1990.

Porytko, Ivan, born in 1895 in Kniahynytchi; graduated from the Rohatyn gymnasium, joined the Ukrainian Sich Riflemen where he became a training instructor. Also served in the Ukrainian Galician Army and was taken prisoner by the Poles. After the war, studied in a commercial export school in Vienna and finished his studies in Lviv. Was one of the organizers of cooperatives in the Rohatyn region and later became one of its directors. Was a member of UNDO and many other organizations; after emigrating to the U.S. was the director of the Ukrainian Cooperative in Philadelphia, head of the Association of Ukrainian Veterans and other organizations. In 1959 he became the first head of "Rohatynshchyna." He died in 1980.

Potashnyk-Dratvins'ka, Vira, born in Rohatyn; studied pharmacology in Lviv; after emigrating was very active in Ukrainian community life. She settled in Paris, where she directed two choruses; she lived for a while in Chicago, but returned to Paris.

Potashnyk-Vorobec, Zenovia, born in 1913 in Rohatyn. After graduating from a gymnasium, she worked in the Regional Assoc. of Cooperatives. Emigrated to Germany and later to U.S. where she resides in Newark, N.J. Was active in the Ukrainian Women's Organization in Rohatyn and the U.S. She was the soloist of the chorus of St. John the Baptist Church in Newark.

Potelyc'kyj, Rev. Mykola, born in 1891 in Rohatyn; served in the Ukrainian Galician Army; was ordained by Metropolitan A. Sheptyckyj in 1920 in Lviv. Worked in several parishes in Ukraine and in 1944 emigrated to Austria, later to Germany; died in 1948.

Prokopovytch, Rev. Ivan, born in 1906 in Novyj Jarytch near Lviv. Ordained in 1932 in Lviv and later worked in several Rohatyn region parishes; emigrated to Germany in 1946 and after arriving in the U.S. served parishes in Pennsylvania, Michigan, and New York. Organized Ukrainian Catholic parishes in Utica and Dearborn; expert in the Ukrainian Catholic rite, consultant to bishops; member of Plast; died in 1977 in Dearborn, Mich.

Prokopovytch, Volodymyr, born in 1910 in Junashkiv; graduated from the Lviv gymnasium; studied at the Ukrainian Music Institute in Lviv (bassoon and piano); completed his medical studies in 1933 and worked in various Lviv hospitals. Joined the Division "Halytchyna" and participated in Brody battles; was captured by the Soviets and spent five years in prison; after being released, went to Germany and then to the U.S. Worked as a surgeon in Detroit where he also headed the Ukrainian Patriarchal Society. Was a member of church choruses, also director and contributor to Ukrainian music publications. Died in 1980 in Detroit.

Prystaj, Rev. Oleksa, organizer of peasant strikes in Zhyrovo, Pidmychajlivci, and Hryhoriv in 1905-06; author of memoirs *From Truskavci into a World of Skyscrapers* (1935); in the U.S. served several parishes.

Pyrih, Rev. Antin, born in Rohatyn; studied in the Rohatyn gymnasium; from 1950 worked in various parishes in the U.S., where he died.

Pyrih, Rev. Mychajlo, born in 1907 in Rohatyn; graduated from the Rohatyn gymnasium and studied theology in Lviv. Was ordained in 1939, worked in several parishes, and later was a pastor in Koniushky. Emigrated to Germany and in 1950 came to the U.S. Served several parishes in Pennsylvania; died in 1989.

Ratytc, Oleh Taras, born in 1923 in Pidberizci; graduated from the Rohatyn gymnasium; joined the Ukrainian Division "Halytchyna", was wounded in Slovakia; studied chemistry in Germany; emigrated to the U.S. in 1956 where he obtained a doctorate in biochemistry in 1966; patented several inventions; worked in a pharmaceutical company until his retirement; published many scientific articles. Member of various scientific, church, and community organizations.

Ratytc, Vasył', born in 1888 in Verbyci; graduated from a gymnasium in Berezhany; studied law and, later, Ukrainian language and history. In 1915 joined the Ukrainian Sitch Riflemen and taught in the Berezhany gymnasium; Also joined the Ukrainian Galician Army and in 1922 returned and resumed his teaching career; during German occupation worked as inspector of primary schools and headed the County Teachers Assoc. in Rohatyn; emigrated to Slovakia and Germany where he taught in the displaced persons camp gymnasium and seminary; arrived in U.S. in 1949 where he joined the Teachers Association, and Shevchenko Scientific Society; he died in 1953.

Romanentchuk, Bohdan, born in 1906 in Voskresinci; studied at the Rohatyn gymnasium and later at the Lviv University; literary critic; published a literary magazine *Kyjiv* (1950-71); taught literature at Niagara University; edited and published several journals; died in 1989 in Philadelphia.

Sajkevych, Mychajlo, born in 1910 in Burshtyn; studied first in Lviv and later studied medicine in Austria; worked as a radiologist in Lviv; emigrated to the U.S. in 1949 where he lived in Buffalo, N.Y. Worked as a radiologist in a veterans' hospital and was very active in the Ukrainian community; member of the Ukrainian Physicians Assoc. which he headed. Died in 1985 in Buffalo.

Salyk, Stepan, born in 1902 in Jaroslav; studied biology in Lviv; later taught in various schools; after emigrating to the U.S. taught in the School of Ukrainian Studies, was a member-correspondent of the Shevchenko Scientific Society and author of many articles, essays, and fairytales. Lived in Hunter, N.Y. where he died in 1992.

Semkiv, Petro, born in Nadijiv; studied in Dolyna and later in Rohatyn; after graduating from a commercial school worked in a cooperative, and was director of the cooperative association in Rudky; in Chicago worked in the Self-Reliance Credit Union, where he was a member of the board (1955-1967), later executive director of a savings and loan association "Pevnist," and member of the board and accountant in a commercial cooperative "Samodopomoha."

Shenkiryk, Ostap, born in Rohatyn; resides in California; active member of the Rohatynshchyna Committee.

Shenkiryk, Roman, attorney in Rohatyn; active in many Rohatyn organizations, especially "Ridna Shkola" and regional Assoc. of Cooperatives; emigrated in 1944 and settled in California, where he died.

Shmigel, Myroslav, born in 1925 in Babynci-Rohatyn; graduated from the Berezhany gymnasium and later emigrated to Germany; in 1949 came to the U.S. where he took a degree in mechanical engineering at City College of New York (1960); member of the Ukrainian Liberation Front and prominent activist of SUM (Ukrainian Youth Assoc.) which he headed from 1974-80, and from 1980-89 was head of the SUM Educational Council; since 1989 executive assistant head of SUM. An enthusiast of soccer,

belonged to various Ukrainian soccer teams. Head of the Central Committee "Rohatynshchyna"; head of the Ukrainian community of New York.

Shtcherbaniuk, Jaroslav, born in 1913; studied law; was an active member of the student organizations of Rohatyn; member of the board of the Central Committee "Rohatynshchyna" and other community organizations; died in 1987 in New York.

Sichynska-Batrak, Julia, born in Putiatynci; emigrated to the U.S. where she lived in New York and Rochester. A soloist of the Ukrainian community chorus and in 1926 became a member of the Ukrainian National Chorus of O. Koshyc. Worked as a teacher in Rochester where she helped organize a dance group and was active in community theatre.

Skaskiv, Rev. Bohdan, born in 1914 in Kutkivci; attended the gymnasium in Rohatyn; studied theology in Lviv; was ordained in 1980 by Cardinal Josyf Slipyj. Worked in the Glen Spey, N.Y. parish and later in Troy, N.Y. Now retired and lives in Warren, Mich.

Skaskiv, Rev. Hryhorij, born in 1883; was ordained by Metropolitan A. Sheptyckyj in 1908 in Lviv. Served parishes in Bozhykiv and Dibryniv and later emigrated to Argentina and Brazil; died in Michigan in 1957.

Skrobach, Stepan, born in Verbylivci; graduated from the Rohatyn seminary and worked in the Regional Assoc. of Cooperatives. From 1938 was an accountant and assistant director of a bank in Peremysliany, and from 1941 auditor of various county cooperatives. Emigrated to Germany and later to the U.S. He worked as a draftsman and was active in various community organizations.

Skroc'kyj, Rev. Mychajlo, born in 1860 in Rohatyn; ordained in 1892 in Peremysl'; worked in various parishes. After emigrating to the U.S. served several parishes in North Dakota, Pennsylvania, New York, New Jersey, Ohio, Connecticut, New Hampshire, and Massachusetts; after retiring lived in Patchouque, N.Y.; died in 1950.

Smyk, Rev. Bohdan, born in 1912 in Kukilnyky; studied in Stanyslaviv, and Rohatyn and at the Lviv seminary; ordained in 1937 in Lviv; served various parishes; emigrated to Germany where he was a financial reviewer of the aspotolic visitor; in 1950 left for the U.S. where he worked in parishes in Pennsylvania and New York. From 1974 was an honorary Plast chaplain; died in Utica in 1994.

Smyk, Roman, born in 1918 in Zhovtchiv; studied medicine in Krakiw and Berlin; worked as a physician in Germany and in 1950 emigrated to the U.S. where he practiced medicine in Illinois; active member of the St. Volodymyr and Olha parish in Chicago, head of the Patriarchal Fund, and member of various Ukrainian organizations; author of many articles; co-author of the German-Ukrainian medical dictionary (1944); was instrumental in preserving and collecting the literary legacy of writer Bohdan Lepkyj.

Snylyk, Zenon, born in 1933 in Putiatynci; came to the U.S. in 1949; graduated from Rochester and Chicago University; in 1962 became co-editor and in 1965 chief editor of *Ukrainian Weekly*. Since 1980 is chief editor of Ukrainian daily *Svoboda*. Soccer player, three times on the U.S. Olympic soccer team (1956-64); served as its captain; three times on the team (twice captain) of U.S. team competing in Pan-American games; trainer and competitor of Ukrainian soccer teams; tennis player.

Solovij, Rev. Vasyl', born in 1890 in Zalizci; ordained by Metropolitan A. Sheptyckyj in 1913 in Lviv. Served as pastor in Pukiv, emigrated to Germany and in 1950, to the U.S. Was pastor in Maryland where he died in 1971.

Staruch, Rev. Mykola; born in 1893 in Burshtyn; ordained by Metropolitan A. Sheptyckyj in 1925 in Lviv; worked in various parishes; emigrated to Austria, France, and Germany; in the U.S. served the parish in Milville, N.J.; died in 1980.

Strilec', Mykola, born in 1893 in Putiatyn; arrived in U.S. in 1911; in Rochester, N.Y. worked for the Ukrainian National Home, where he held various posts; organized a sewing school; was also a member of other organizations; died in 1968.

Struk, Ivan, born in 1897 in Kozara; studied in Rohatyn and Lviv; worked as a teacher in Poland and Ukraine; in 1943 inspected dairies in Stanyslaviv; emigrated to Austria and Germany, and in 1946 arrived in U.S. Resided in Philadelphia where he helped organize the Assoc. "Self-Reliance," Ukrainian Teachers Assoc., and was a member of various community organizations; author of a short picture history of Ukraine; helped organize the Ukrainian Information Bureau of the Ukrainian Congress Committee.

Stryjs'kyj, Omelan Myroslav, born in 1909 in Horochiv; studied law in Lviv; practiced law in Rohatyn until 1944; lives in the U.S.

Tratch, Roman, born in 1928 in Burshtyn; studied psychology and philosophy in Germany and Belgium; emigrated to Canada and later to the U.S. Professor of psychology at St. John Fisher College in Rochester, N.Y.

Uhryn-Salyk, Oleksandra, born in 1915 in Prague; graduated from the Rohatyn gymnasium in 1934 and a higher commercial school in Lviv; worked for the Association of Cooperatives; member of Plast and other organizations in Rohatyn; emigrated to the U.S. in 1944; lives in New York where she belongs to various organizations and is also active in the Central Committee "Rohatynshtchyna." Author of several articles in Vol. I.

Vakulovs'kyj, Viktor, became an engineer-agronomist in 1928 in Rohatyn where he worked in the County Assoc. of Ukrainian Cooperatives, branch "Village Farmer." After the occupation in 1939 he lived in Cholm; emigrated to Paraguay and Argentina and later came to Philadelphia where he died in 1974.

Velychkovs'ka-Shuchevych, Iryna, born 1885 in Vyshneva. Studied painting in Lviv and Krawkiw. Emigrated to Germany and in 1949 came to New York where she was a member of the Ukrainian Artists Association of America and participated in numerous exhibits sponsored by the Ukrainian Women's League. She died in 1979 in Stamford, Conn.

Verbianyj, Ivan, born 1896 in Rohatyn-Babyni, studied at the Rohatyn gymnasium, was a member of the Ukrainian Sitch Riflemen and Ukrainian Galician Army. Studied at Oxford University and graduated with a degree in biology from the University of Vienna in 1923. Taught science and German at Rohatyn gymnasium and other schools. Was a member of Plast, an avid reader and photographer. Together with Dr. Vasyl Lev he prepared a Ukrainian-English and English-Ukrainian dictionary; worked at the Ukrainian daily *Svoboda* and died in 1964.

Verbianyj, Mychajlo, born in Rohatyn-Babyni; studied in Rohatyn gymnasium, graduated with a degree in theology. He worked with Ukrainian youth, sang in various Rohatyn choruses, and in 1949 emigrated to the U.S. He lived in New Jersey until his death.

Verhun, Vasyl', born 1909 in Zalanova; graduated from Rohatyn gymnasium, studied Slavic philology and journalism in Lviv. Worked in the cooperative-banking system, taught in a technical commercial school in Lviv and in 1941 joined the army. After emigrating to Germany taught languages and literature in the Landshut gymnasium and later was its director. In U.S. settled in Trenton, N.J., where he taught in the School of Ukrainian Studies and was also an active member of Plast. Wrote articles for the Ukrainian daily *Svoboda*, *Narodna Volya*, and *Ukrainian National Word*. In 1955, he became the co-editor of *Narodna Volya* and in 1971 became its chief editor. Received a doctorate in philosophy from the Ukrainian Free University, was a member of the Shevchenko Scientific Society, and author of numerous articles. He died in 1981.

Volyc'ka-Ferencevych, Chrystyna, born 1934 in Rohatyn, emigrated to Canada in 1948. In 1966 moved to the U.S. where she studied literature; is a member of Plast

and teaches literature at the School of Ukrainian Studies in New York. Works at the Ukrainian daily *Svoboda*.

Vorona-Chojnac'ka, Nadia, born in Vysla; studied at the Rohatyn gymnasium, later emigrating to Germany. Director of the Ukrainian school "Ridna Shkola" in Chicago and active member of Ukrainian Women's League of America; for many years teacher of Ukrainian studies and participant in conferences of Ukrainian studies' teachers.

Vozniak, Volodymyr Rev., born 1912 in Krasna, attended the Rohatyn gymnasium and was ordained in 1939 in Stanyslaviv. He worked in various parishes and in 1944 emigrated to Germany. In U.S. served the Ukrainian communities in Washington D.C., Pennsylvania, Wisconsin, New York, Michigan, Minnesota, Nebraska, and Indiana.

Vyshyvanyj, Vasyl', born 1913 in Lishchyn; studied at Rohatyn gymnasium, studied philosophy and history, later taught in various middle schools. In 1944 emigrated to Germany and in 1949 settled in New York. He taught at the School of Ukrainian Studies in New York, served as director, and was active in various organizations. He died in 1987.

Vytanovych, Illa, born 1899 in Burshtyn-Vytan; studied at Rohatyn's gymnasium and later at the Ukrainian Academic Gymnasium in Lviv. Received a doctorate from Lviv University in 1927, and later taught at a commercial middle school in Lviv. Was director of a Cooperative Lyceum and professor at Lviv University. After emigrating to the U.S. was member of various Ukrainian scientific organizations and worked in the law library of Northwestern University. Wrote numerous scientific articles; died in 1975.

Yurkiv, Ivan, born in 1925 in Dibryniv; studied at the teachers seminary in Rohatyn and graduated in 1948 from the Regensburg gymnasium. In Rochester, became a bookkeeper; was a member of the Surma chorus and served on the auditing committee of the Ukrainian Credit Union and Ukrainian National Home.

Yurkiv, Mychajlo, born in 1893 in Dibryniv; came to the U.S. as a young boy; studied music in Rochester and later founded the first Ukrainian music school where he taught violin, clarinet, saxophone, and cymbals. Taught in the Ukrainian Studies School which he organized, directed a chorus which toured the U.S., and was the co-organizer of the first orchestra in Rochester; member of the male chorus "Surma" and several community organizations; helped newly arrived immigrants settle in America; died in 1966.

Zhovnirovych, Ivan, Doctor and director of the hospital in Burshtyn and later in Laush. In 1949 worked in a psychiatric hospital in Rochester, N.Y.

The above summary of Rohatynites in the United States is not comprehensive. We lack information about pre-war immigrants who lived in Newark, N.J. (S. Savickyj, M. Stodol's'kyj, Ivan Tretiak, Mykola Nadrichnyj, Ivan Ivanyc'kyj, the Dibrynivci family, etc.); Perth Amboy, N.J. (Hryhorij Geba and others); Stapleton, N.Y. (Mykola Vorona), Hamtramck, Mich. (Vasyl' Huzar); Cicero, Illinois, and others. They all contributed to the economic, community, and cultural life of the Rohatyn region and we are grateful to them.

We also lack information about many post-war immigrants who greatly contributed to our community. We hope that the tradition established by early and later immigrants from Rohatyn region will always be continued.....

2. Ivan Padyk, Rohatynites in Canada

There were three stages of Ukrainian immigration to Canada. The first started in 1891, the second wave of immigrants came after World War I and the third wave brought Ukrainians who fled the Communist occupation and those that were forced to

work in Germany under Hitler's reign and did not want to return to Ukraine which was now under the Communist yoke. In all three stages there were people from the Rohatyn region, and the Ukrainian version of Volume II gives a list of immigrants from the Rohatyn region which we were able to compile, either through word of mouth or through various Ukrainian newspapers. This list is by no means complete.

<u>Origin</u>	<u>Name</u>	<u>When Arrived</u>	<u>Where</u>
Babynci	Vodonos, Julian	II	Toronto
	Vodonos-Maslej, Nadia	II	Toronto
	Nahorniak, Volodymyr	II	Toronto
Benkivci	Revuc'ka-Fedoryk, Olha	I	Montreal
	Fedoryk, Hryhorij	I	Montreal
Babuchiv	Hryciv, Ivan	II	Montreal
	Drohomyrec'ka-Chaburska, M.	II	Toronto
	Popereka, Mykola	II	Toronto
	Skrobach, Petro	II	Toronto
	Spivak, Dmytro	II	Toronto
	Chaburs'kyj, Rev. Stepan	II	Toronto
Byblo	Dychkovs'kyj, Marian	II	Toronto
	Lapchyns'kyj, Vasyl	II	Toronto
	Lapchyns'kyj, Ivan	II	Toronto
	Lapchyns'kyj, Leon	II	Toronto
	Lapchyns'kyj, Petro	II	Edmonton
	Lozyns'kyj, Stepan	I	Edmonton
	Klusa, Antin	II	Thunder Bay
	Klusa, Mykola	II	Thunder Bay
	Bovshiv	Kurdydyk, Anatol	II
Kurdydyk, Ewen		II	Toronto
Kurdydyk, Jaroslav		II	Toronto
Bolshivci	Zasidko, Mykola	II	Toronto
	Plawiuk-Figurka, Pavlyna	II	Montreal
Bukachivci	Chojcan, Mychajlo	I	Toronto
	Jakymiv, Anastazia	I	Toronto
	Jakymiv, Wasyl	I	Toronto
Burshtyn	Varynki, Ilko	I	Edmonton
	Vojchshyn, Ivan Dr.	II	Ottawa
	Mucak-Kowals'ka, Daria	II	Toronto
	Sendun, Mykola	I	Toronto
	Sendun, Julia	I	Toronto
Vasiuchyn	Duchnij, Wasyl	II	Edmonton
	Gnyp, Volodymyr	II	Edmonton
	Zastavnyj, Evstachij	II	Montreal
	Levyc'kyj, Lubomyr	II	Toronto
	Mychajlyshyn, Mychailo	II	Winnipeg
	Prezliata, Volodymyr	II	Montreal
Verbylivci	Hrycys'hyn, Mychajlo	II	Toronto
	Dzera, Stepan	II	St. Catherine's
	Doroshenko, Andrij	I	Saskatchewan

	Podoliak, N.	I	Saskatchewan
	Charysh, Mokryna	I	Saskatchewan
Voskresinci	Bojko, Mykola	II	Toronto
Hryhoriv	Jacyshyn, Ivan	II	Winnipeg
Danylczce	Hryvnak, Volodymyr	II	
	Shurgot, Roman	II	Montreal
	Shurgot, Jaroslav	II	Montreal
Demianiv	Andrusiv, Vasyl	I	
	Dytyniak, Lubomyr	II	Edmonton
	Kashchyshyn, Evstachij	I	
	Kashchyshyn, Evdokia	I	
	Kashchyshyn, Stefania	I	
	Mychajlyshyn, Ivan	I	
	Otrok, N.	I	
	Fedunkiv, Stepan	II	Toronto
Dibryniv	Melnyk, Volodymyr	II	Toronto
	Melnyk, Mychajlo	II	Toronto
	Romaniv, Stepan	II	Toronto
	Jurkiw, Ivan	II	Toronto
Zahiria	Dmytrenko, Osyp	II	Toronto
Kniahynyc'ke	Dmytrenko, D.	II	Vancouver
	Moskaliuk, Nastia	II	Winnipeg
	Pshyk, Andrij	II	Winnipeg
	Chopyk, Wasyl	II	Toronto
Zaluzhe	Vysochans'yj, Mychajlo	I	Montreal
	Hnyda, Bohdan	II	Toronto
	Luzhnyk, Fed	I	Montreal
Zhovchiv	Andrusiv, Wasyl	II	Montreal
	Andrusiv, Teodor	I	Toronto
	Andrusiv, Stepan	II	Montreal
	Andrusiv, Stefania	II	Toronto
	Hryvnak, Ivan	II	Toronto
	Dowhan, Stepan	II	Toronto
	Dubyk, Wasyl	II	Toronto
	Zaryc'kyj, Petro	II	Toronto
	Lalka, Mychajlo	II	Toronto
	Lalka, Pavlyna	II	Toronto
	Lalka, Petro	I	Toronto
	Lalka, Stepan	I	Toronto
	Lalka, Oleksander	II	Toronto
	Lalka, Maria	I	Toronto
	Makohon, Dmytro	II	Toronto
	Makohon, Petro	II	Toronto
	Muzyka, Mykola	II	Toronto
	Padutchak, Dmytro	II	St. Thomas
	Peluschak, Ivan	II	Toronto
	Peluschak, Stepan	II	Toronto
	Petriv, Sofia	I	Toronto
	Plekan, Mykola	I	Toronto
	Petryshyn, Volodymyr	II	St. Thomas
	Romaniv, Bohdan	II	Toronto

Kleshchivna	Sanagursk'yj, Mychajlo	II	Toronto
	Guchula, Stepan	I	
	Litvic'ka-Babiak, Julia	I	Toronto
	Litvic'ka-Trebush, Nastia	I	Toronto
	Proc', Ivan	I	Toronto
Kniahynychi	Savyc'kyj, Vasyl	II	Toronto
	Trebush, Stepan	I	Toronto
	Bojko, Oleksa	II	Toronto
	Bodnar, Volodymyr	II	Toronto
	Hladij, M.	II	Toronto
	Kinter, Ivan	II	Toronto
	Kuzyk, Mychajlo	II	Montreal
	Rojik, Mykola	II	Welland
	Shmotolocha, Olha	II	Toronto
	Shmotolocha, Volodymyr	II	Toronto
Kozara	Kobzan, Ivan	II	St. Catherine's
Koniushky	Kulchyc'kyj, Bohdan	II	Hamilton
	Kulchyc'kyj, Ivan	II	Hamilton
	Kulchyc'kyj, M.	II	Hamilton
	Pel'c-Ilkiv, Anna	II	Winnipeg
Kukilnyky	Vitkovs'kyj, Mychajlo	II	Toronto
	Havrylovych, Franko	I	Toronto
	Zazulia, Mychajlo	I	Toronto
	Kolokovs'kyj, Josyf	I	Toronto
	Kaniuga, N.	I	Toronto
	Kuchuk, Osyp	II	Toronto
	Milanovych, Mychajlo	I	Toronto
	Hajda, Mykola	II	Montreal
Lypycia Dolishnia	Gembars'kyj, Mychajlo	II	Winnipeg
	Zadorozhnyj, Mykola	I	Winnipeg
	Izhyc'kyj, Mychajlo	I	Winnipeg
	Ludkevych, Volodymyr	I	Winnipeg
	Lesic'kyj, Vasyl	II	Toronto
	Lotoc'kyj, Vasyl	II	Toronto
	Lotoc'kyj, Vasyl	II	Toronto
	Lotoc'kyj, Ivan	II	Toronto
	Lotoc'kyj, Mychajlo	II	Toronto
	Lotoc'ka, Maria	I	Toronto
	Lotoc'ka-Jarish, Lesia	II	Toronto
	Ludkevych, Osyp	I	Winnipeg
	Oryshchyn, Mykola	I	Windsor
	Pavchuk, Fed'	I	
	Palamar, Petro	I	
	Pashchak, Jaroslav	I	
	Lypycia Horishnia	Pavchuk, Dmytro	I
Polyvka, Petro		I	
Pryhoda, Petro		I	
Rybic'kyj, Franko		I	
Semegen, Mykola Prof.		I	
Semegen, Mychajlo		I	Winnipeg
Semegen, Osyp	II	Toronto	

	Semegen, Fed'	I	Winnipeg
	Stupnyc'kyj, Vasyl	II	Toronto
	Stupnyc'kyj, Semko	II	Winnipeg
Luchynci	Romach, Mychajlo	II	Toronto
Ozeriany	Holovchak, Mykola	I	
	Mucak, Mychajlo	I	Toronto
Pidhoroddia	Vorona, Evhen	II	Montreal
	Hladun, Maria	I	Saskatchewan
	Karr, Nataalka	II	Montreal
	Romaniuk, Julia	II	Montreal
	Shpakovych, Osyp	I	Saskatchewan
	Shpakovych, Stepan	I	Saskatchewan
	Udak-Konopka, Olha	I	Saskatchewan
Pidkamin	Petriv-Bobovnyk, Olha	I	Toronto
Pidmychajlivci	Vul'chyn, Volodymyr	II	Toronto
	Lubka, Volodymyr	II	Toronto
Pomoniata	Bojchak, Ivan	II	Winnipeg
	Kolodij, Bohdan	I	
	Milanovych, Ivan	I	
	Petryshyn, Matvij	II	Toronto
Potik	Pavliv, Ivan	I	Toronto
	Pavliv, Maria	I	Toronto
Psary	Bojko, Josyf	II	Prince Rupert
	Hryniv, Kornel	II	Manitoba
	Lysyj, Mykola	II	Cookstown
	Lysyj, Mykola	II	Ottawa
	Marunchak, Ivan	I	Sudsbury
	Marunchak, Mychajlo	II	Sudsbury
	Oshust, Stepan	I	Alberta
	Fedun, Fed'	I	Winnipeg
Pukiv	Bandura, Anna	II	Toronto
	Bandura, Volodymyr	II	Toronto
	Bandura, Teodor	II	Toronto
	Vas'kiv, Dmytro	II	Montreal
	Vas'kiv, Semen	II	Montreal
	Havrys', Stepan	II	Oshawa
	Horbus', Petro	II	Montreal
	Horbus', Petro	II	Oshawa
	Danylak, Teodor	I	Toronto
	Dukal'-Fedun', Anna	II	Sudsbury
	Kyk-Kosmyna, Stepania	II	Toronto
	Kyk-Skorec', Kateryna	II	Toronto
	Klymciv, Ivan	II	Oshawa
	Klymciv, Myron	II	Hamilton
	Klymciv, Stepan	II	Toronto
	Kos'myna-Semchyshyn, Lesia	II	Toronto
	Kos'myna-Shkambara, Maria	II	Toronto
	Kos'myna, Jaroslav	II	Toronto
	Krupka, Ahafia	I	Toronto
	Krupka, Hryhorij	II	Toronto
	Krupka, Ivan	II	Toronto

	Krupka, Jaroslav	II	Toronto
	Krupka-Romaniv, Daria	II	Toronto
	Matusiak, Volodymyr	II	
	Matusiak, Jaroslav	II	Whitby
	Onufryk, Vasyl'	II	Hamilton
	Onufryk, Volodymyr	II	Hamilton
	Onufryk-Fedun', Ahafia	II	Toronto
	Onufryk-Fedun', Anastazia	II	Toronto
	Pazij, Myron	II	Toronto
	Papirka, Volodymyr	II	Hamilton
	Sveryda, Jaroslav		
	Skotar, Petro	II	Toronto
	Slipec'kyj, Jaroslav	II	Hamilton
	Strilec', Teodor	II	Toronto
	Fedun', Ivan	II	Grimmsby
	Fedun', Maria	II	Hamilton
	Fedun', Mykola	II	Hamilton
	Fedun', Myron		
	Fedun', Mychajlo	II	Toronto
	Fedun', Petro	II	Hamilton
	Fedun', Semen	II	Toronto
	Fedun', Stefania	II	Toronto
	Fedun'-Volovec', Kateryna	II	Toronto
	Fedun'-Onufryk, Kateryna	II	Hamilton
	Fedun'-Paprika, Olha	II	Hamilton
	Jakymovych-Kryvous, Kateryna	II	Toronto
	Jakymovych-Perfec'ka, Maria	II	Toronto
Putiatyni	Andrusiv, Teodozia	I	Toronto
	Baran, Petro	II	Montreal
	Haftar, Oleksander	II	Montreal
	Haftar-Andruchiv, Evstachia	II	Montreal
	Haftar-Slavyns'ka, Anna	II	Montreal
	Hicharovych, Leon	I	Thunder Bay
	Hnatkiv, Ivan	I	Toronto
	Hnatkiv, Natalka	I	Toronto
	Hnatkiv, Jaroslav	II	Toronto
	Jejna, Vasyl	II	Toronto
	Jejna, Petro	II	Toronto
	Jejna, Stepan	II	Toronto
	Klodzins'ka-Haftar, Melania	II	Montreal
	Kuchmij, Stepan	II	Toronto
	Maniuch, Myron	II	Thunder Bay
	Muchma, M.	II	Toronto
	Romanyshyn, Ch.	I	
	Janic'kyj, Volodymyr	II	Toronto
Rizdviany	Krajkivs'kyj, Vaysl'	II	Edmonton
	Krajkivs'kyj, Mil'ko	II	Edmonton
	Krajkivs'kyj, Julian	II	Edmonton
	Kurdydyk-Krajivs'ka, Olha	II	Edmonton
Rohatyn	Balias, Volodymyr	II	Winnipeg

	Balias-Hryjorijiv, Lidia		Winnipeg
	Bachyns'kyj, Omelian		Montreal
	Bojkevych-Pylat, Kateryna		Montreal
	Burachok, Mykola		Toronto
	Volyc'kyj, Vasyl		Winnipeg
	Volyc'kyj, Nestor		Winnipeg
	Volyc'ka-Vynnyc'ka, Marta		Winnipeg
	Volyc'ka-Ferencevych, Ch.		Winnipeg
	Holod Renata, Olha		Edmonton
	Horetcha-Bachynska, Zenovia		Montreal
	Horetchyj, Zenon		Montreal
	Hryhorijiv, Volodymyr		Toronto
	Hryhorijiv, Lev		Winnipeg
	Hrycaj, Volodymyr		Montreal
	Hrycaj, Oles'		Montreal
	Hrycaj-Kulish, Roma		Montreal
	Gelej, Petro		Toronto
	Kryvous, Vasyl'		Toronto
	Kurman, Illia		Toronto
	Pan'kiv, Jaroslav		Toronto
	Pylat, Kateryna		Montreal
	Pylat, D. Markian		Montreal
	Pylat-Shkliar, Luba		Montreal
	Potashnyk-Hrycaj, Melania		Montreal
	Prokopovych-Holod, Maria Anna		Edmonton
Ruda	Hotra, Vasyl		Edmonton
	Lopuch, Anna		Toronto
	Lopuch, Vasyl		Toronto
	Styslovs'ka-Lesh, Anna		Toronto
	Jurkiv, Petro		Toronto
Skomorochy	Chodak, Ch.		
Striatyn	Bereziak, Evstachij		Saskatchewan
	Bereziak, Halyna		Saskatchewan
	Bereziak-Krevniak, Julia		Saskatchewan
	Huzar, Bohdan		Toronto
	Huzar, Mykola		Toronto
	Gul'ka, Mykola		Toronto
	Korol', Maria		Montreal
	Krevniak, Volodymyr		Saskatchewan
	Kulieba-Kul', Petro		Edmonton
	Lopushans'kyj, Dorko		Montreal
	Luciv, Stefan		Edmonton
	Malaniuk, Mykola		Toronto
	Mel'nyk, Ivan		Montreal
	Mel'nyk, Mykola		Toronto
	Mel'nyk-Pushkar, Kateryna		Winnipeg
	Moskal', Vasyl'		Toronto
	Padyk, Ivan		Toronto
	Padliak, Ivan		
	Paryla, Mychajlo		Toronto

	Pasnak, Volodymyr		Toronto
	Pasnak, Ivan		
	Pasnak, Kateryna		
	Pasnak, Nastia		
	Proc', Vasyl'		
	Proc', Ivan		Edmonton
	Pushkar, Mychajlo		Winnipeg
	Stek, Mykola		Oshawa
	Stek, Mychajlo Marko		Woodstock
	Janush, Dmytro		Hamilton
Firlejiv	Guchula, Mychajlo		
	Guchula, Stepan		
	Krywen', Vasyl'		Toronto
	Mykolajko, Ivan		Toronto
	Pavliv, Vasyl'		Toronto
	Pavliv, Maria		Toronto
	Pavliv, Mykola		Toronto
	Pavliv, Oleksa		Toronto
	Savic'kyj, Volodymyr		Toronto
Chochoziv	Bahyra, Vasyl'		Montreal
	Vylka, Mychajlo		Toronto
	Hladkyj, Vasyl' A.		Montreal
	Hladkyj, Vasyl' B.		Montreal
	Zhydan, Rev. Jurij Havryjil		Monder
	Zeleneč'kyj, Pavlo		Toronto
	Marushchak, Vasyl'		Toronto
	Marushchak, Evhen		Toronto
	Marushchak, M.		Toronto
	Chybin', Stepan		
	Shtyrkalo, Sofron		Toronto
	Shtohryn, Osyp		Toronto
Ujizd	Romanyshyn, N.		
Cherniv	Bodnar, Volodymyr		Montreal
	Hvozdec'kyj, Oleksandra		Winnipeg
	Hvozdec'kyj, Roman		Winnipeg
	Hvozdec'ka-Bodrevych, Oksana		Toronto
	Hvozdec'ka-Pavliuk, Anisia		Toronto
	Hvozdec'ka-Jakymiv, Natalia		Toronto
	Dankevych, Vasyl'		Winnipeg
	Dmytriv, Andrij		Montreal
	Ilkiv, Andrij		Toronto
	Kozak, Ivan		Vancouver
	Kolisnyk, Antin		
	Korol', Antin		Toronto
	Korol', Oksana		Toronto
	Korol', Roman		Toronto
	Krechovec'ka-Korol', Maria		Toronto
	Krechovec'kyj, Petro		Toronto
	Lubka, Mychajlo		Montreal
	Lubka-Bodnar, Kryna		Montreal

	Lubka-Dmytriv, Nadia	II	Montreal
	Pan'kiv, Ivan	I	Ridgains
	Pan'kiv, Kateryna	I	Ridgains
	Pan'kiv, Mychajlo	II	Toronto
	Samijla, Andrij	II	Toronto
	Samijla, Vasyli'	II	Toronto
	Samijla, Dmytro	II	Toronto
	Farnega-Lubka, Julia	II	Montreal
	Farnega-Fenyk, Sofia	II	Montreal
	Fenyk, Oleksander	II	Montreal
	Fenyk-Berezhnyc'ka, Oleksandra	II	Montreal
	Fenyk-Malynovs'ka, Maria	II	Montreal
	Jakymiv, Volodymyr	II	Toronto
	Jakymiv-Hvozdec'ka, Nataalka	II	Toronto
	Jakymiv, Ivan	I	Winnipeg
	Jacentyj, Rev. Ivan	I	Oshawa
Cherche	Bachyns'ka, Daria	I	Winnipeg
	Bachyns'kyj, Rev. Bohdan	II	Saskatchewan
	Bachyns'kyj, Evhen	II	Montreal
	Bachyns'kyj, Myron	II	Montreal
	Bachyns'kyj, Jurij	II	Montreal
	Bachyns'kyj, Jarema	II	Montreal
	Bachyns'ka-Hryhorijiv, Marta	II	Toronto
	Bachyns'ka-Tyc'ka, Lidia	II	Toronto
	Bihus, Kateryna	II	Toronto
	Bihus Myroslav, Bohdan	II	Toronto
	Bihus, Petro	II	Toronto
	Bihus, Ulana	II	Toronto
	Bihus-Fedoriv, Jaroslava	II	Toronto
	Bihus-Jablons'ka, Natalia	II	Toronto
	Hnatkiv, Ivan	I	Toronto
	Hnatkiv, Nataalka	I	Toronto
	Hohol', Mychajlo	I	Montreal
	Husak, Ahafia	I	Toronto
	Husak, Semen	I	Toronto
	Geba, Olha	II	Montreal
	Geba, Stepan	II	Montreal
	Dmytriv, Volodymyr	II	Montreal
	Dmytriv, N.	I	Manitoba
	Dmytriv, Rev. Nestor	I	Manitoba
	Dmytriv, Olha	I	Winnipeg
	Dmytriv, Stepan	I	Montreal
	Diachyshyn, Osyp	I	Montreal
	Ivanylo, Anna	I	Montreal
	Ivanylo, Roman	I	Montreal
	Korol', Mychajlo	II	Sarnia
	Korol', Olha	II	Sarnia
	Korol', Petro	I	Oshawa
	Kosmyna, Myroslav	I	Toronto
	Kosmyna-Bachyns'ka, Anna	II	Montreal

	Levyč'ka-Bich, Halia	I	
	Levyč'kyj, Jurij		Niagara Falls
	Lysyj, Ivan	I	Montreal
	Liber, Mychajlo	II	Montreal
	Malec'kyj, Hryhorij	I	Montreal
	Pushkar-Diachyshyn, Olha	I	Montreal
	Ratyč, Irynej	II	Montreal
	Stek, Stepan	I	Montreal
	Stek-Vojnar, Anna	II	Toronto
	Tyc'kyj, Roman	II	Toronto
	Fedoriv-Bihus, Jaroslava	II	Toronto
	Cholij, Anna	II	Toronto
	Cholij, Oleksander	II	Toronto
	Cholij, Jaroslav	II	Montreal
Chesnyky	Sheremeta, Volodymyr	II	Montreal
Javche	Berezovs'kyj, Jaroslav	II	
	Husak, Nastia	I	
	Ivas'kevych, Maria	I	
	Kravciv, Mychajlo	II	
	Lysiak, Julian	II	Toronto
	Mal'civ, Fed'	II	
	Pshyk, Ivan	II	
	Sendelovych, Mykola	I	Toronto
	Sendelovych, Mychajlo	I	Toronto
	Chaburs'ka-Lukavec'ka, Olha	II	Toronto
	Chaburs'kyj, Omelian	II	Toronto

3. Yaroslav Melnyk, Rohatynites in Great Britain

When writing about the activities of Rohatynites in Great Britain, one has to give an overview of the Ukrainian immigration there, since Rohatynites are an integral part of the Ukrainian cultural, religious, and political life in all parts of Great Britain.

In the period between two World Wars, a small group of Ukrainians settled in Manchester and a later emigration, which came after World War II, found them unassimilated. New immigrants, who came from all walks of life and different professions, quickly joined hands with the older immigrants to activate the Ukrainian community.

In 1945, Ukrainian soldiers who served in the Polish army (under Gen. Anders) organized into a League of Ukrainian Soldiers and the next year, the League of Ukrainians in Great Britain (SUB) was formed. In 1947-48, came the arrival of about 9,000 Ukrainian soldiers from the Halychyna Division and about 25,000 Ukrainians from work camps in Germany who had been forcibly evacuated there from Ukraine. Since there were very few Ukrainian girls in Great Britain, many of the soldiers married English girls. This increased the assimilation process. New problems developed, one of the most acute of which was the fate of the war invalids. They were in danger of being returned to Germany and then repatriated to the Soviet Union. Through the efforts of the League of Ukrainians in Great Britain, the British government allowed the wounded veterans to stay in Great Britain. The League raised funds to purchase a farm to accommodate the invalids. It is now called Kobzarivka and serves as home to Ukrainian pensioners.

Many other organizations were formed over the years. The SUB split into two organizations: SUB and the Union of Ukrainians of Great Britain. There were a Ukrainian Women's organization, SUM, Plast (youth organizations), a teachers' association, a veterans' organization, etc. Both the Ukrainian Catholic and Ukrainian Autocephalic Orthodox churches were very active in Great Britain. Many Rohatynites were active in these organizations and contributed their efforts to help preserve Ukrainian culture in their new home. They brought with them the love for Ukraine and their beloved Rohatyn region which had been instilled in them by their parents. They made a great contribution to organized Ukrainian life in Great Britain. The Ukrainian version of Volume II lists in alphabetical order some well-known Rohatynites in Great Britain and their biographical sketches. We list their names here:

Korduba, Rev. Emanuel
Ratushynskyj, Rev. Mychajlo
Tysak, Rev. Teodor
Muzychka, Rev. Ivan
Cymbalistyj, Dr. Petro
Maslij, Petro
Sveryda, Stepan
Koval, Jakym
Melnyk, Jaroslav
Solomka, Mykola
Semehen, Vasyl
Cymbalistyj, Volodymyr
Horianskyj, Mykola
Sveryda, Bohdan
Ivanciv, Teodor
Senyk, Pavlo
Bandura, Stepan
Hladkyj, Vasyl

The Association of Rohatynites in Great Britain

Efforts were made to organize a reunion of Rohatynites in Great Britain whose main purpose was to plan a course of action to raise funds for the publication of *Zbirnyk pro Rohatynshchynu*, which had already been started by the Central Committee in the U.S. The reunion took place in 1985, in Nottingham, and it also nominated Rev. Ivan Muzychka as chaplain of the Rohatynites in Great Britain. Another reunion took place in 1987, and further efforts were made to raise more funds. Finally, in 1991, the book was published and our goal was achieved.

4. Volodymyr Cymbalistnyj, Pukiv villagers in Great Britain

After the end of World War II, many Ukrainians who were left in western Europe did not want to return to Ukraine, which was now under Communist rule. Among them were villagers from Pukiv; most of them immigrated to various western countries. Some, mostly former soldiers from the Ukrainian Division "Halychyna," came to Great Britain. Below is a list of those who settled there.

We have marked with a + those that who have passed away.

+Bahlaj, Petro
Baliuk, Pavlo
Bandura, Stepan

+Horbus, Petro
+Dubanovych, Volodymyr
Ivantsiv, Teodor
Ivasyk, Vasyl
+Kysil, Volodymyr
Kobasa, Mykola
Krupka, Bohdan
Matusiak, Petro
Melnyk, Jaroslav
+Mudryk, Hryhorij
Onufrij, Vasyl
+Onufryk, Myron
Onufryk, Petro
Rudyj, Volodymyr
Solomka, Volodymyr
Solomka, Mykola
Sveryda, Bohdan
Sveryda, Evhen
+Sveryda, Stepan
Senyk, Pavlo
Cymbalistyj, Volodymyr
Cymbalistyj, Petro
+Shvets', Volodymyr
Yurkiv, Petro

5. *Dr. Oleh Kudryk, Yaroslav Kuzhyl of Australia (1912-1991)*

Roman Babiuk (1907-1992)

Dr. Mychajlo Pyrih (18 March 1900 - 10 March 1993)

Jaroslav Kuzhil was born in 1912 to Mykhajlo (teacher and dean of Rohatyn Gymnasium) and Amalia Kuzhil. In his youth, he was a member of Plast and after graduating from the Rohatyn gymnasium, he studied in Vilnius and Warsaw, completing his master's degree in law. He was an active and dedicated member of the Organization of Ukrainian Nationalists. He worked in the Treasury Department in Warsaw and Lodz but fearing reprisals from NKVD which killed his father, he fled to Germany, and in 1949, immigrated to Australia. He joined various Ukrainian organizations, including Plast, and was a hard-working man. He traveled to the U.S., Canada, and Europe, was the first and last president of the Rohatyn Committee in Australia and New Zealand, and was always a loyal and dedicated Rohatynite.

Roman Babiuk was born in 1907 to Dr. Mykhajlo and Daria Babiuk. After graduating from the Rohatyn gymnasium in 1926, he studied law and political science at Lviv University, where he received a master's degree in law. He was active in Ukrainian organizations and served as a secretary of the Prosvita Association in Rohatyn. He worked as an attorney at his father's law firm and later opened his own law office. After the Second World War, he was appointed by the allies to defend the interests of displaced persons in Austria. In the U.S. he continued to be active in various Ukrainian organizations, including the Central Committee Rohatynshchyna. He died of a heart attack in 1992.

Dr. Mykhajlo Pyrih (1900-1993) was born in Rohatyn and studied in the Rohatyn gymnasium. During his 5th year of gymnasium he volunteered for the Ukrainian Sitch Riflemen, later he was part of the historical "Lystopadovyj czyn" in Lviv, and in 1919, he joined the "Winter March" under Gen. Mykhajlo Omelianovych-Pavlenko. He completed

his education after the war and graduated from a teachers' seminary. In 1936, he graduated from Louvain University (Belgium) with a doctorate in philosophy. In 1942, he was elected mayor of Rohatyn and held this post until 1944, before the second occupation by Bolsheviks. He left for Bonn where he worked as a translator and where he died at the age of 93.

6. Ivan Padyk, Second generation - Halya Kuchmij

Daughter of Stepan Kuchmij from Putiatyntsi and Marta Vintoniv, she grew up in Toronto. She graduated from the Ukrainian school, was a member of SUM, played the violin in a youth orchestra of the Ukrainian Music Institute under Prof. Ivan Kovaliv, and in 1973, graduated from the University of Toronto. She decided to further her studies in film-making, and graduated with a B.F.A. degree in Film & Television. Her film *Streetcar* won an award from the Canadian National Exhibit (CNE) and was considered the best student film.

In 1978, she was accepted as Director Fellow with the American Film Institute in Los Angeles, where she continued her studies and later formed her own studio and produced the film *The Strongest Man in the World*, based on the career of Mykhajlo Swystun, who was a circus heavyweight in Canada. The narrator of the film was the well-known actor Jack Palance, also of Ukrainian origin. The film won the Best Theatrical Award for a short film in 1981, and the Best Producer Award at the International Film Festival in Yorktown. It was shown on Canadian television several times and also on ABC and other networks.

In 1982, Halia produced a new film on the life and work of Jakiv Majdanyk, painter and humorist from the days of the first Ukrainian settlers in Canada. The film called *Laughter in My Soul* was produced by the National Film Board of Canada and narrated by the Canadian film actor John Kolikos.

Since 1983, Halia produced a daily TV program, "Journal," on CBC and during her five years at CBC she produced over 50 films. For this she was honored twice and was nominated for the Gemini Award. In 1987, she switched from "Journal" to another program at CBC called "Man alive." Here she created such films as *Story of a Torturer*, *Angels*, and later *Millennium* - a film about the beginning of Christianity in Ukraine. She received very positive reviews in the Canadian press, and the *Montreal Gazette* wrote: "It is not necessary to be Ukrainian to like the film *Millennium* with its universal approach to the 1000 year history of Ukraine."

Halia was honored by the Ukrainian community for this extraordinary film in Jan. 1989, at a banquet commemorating Jan. 22, 1918 (Ukrainian independence). The Congress of Ukrainians in Canada awarded her a commemorative plaque. Eventually Halia Kuchmij received the prestigious Asia Pacific Fellowship and for two months worked in China as a consultant for the Beijing Broadcasting Institute. She is a member of the Department of Ukrainian Studies at Toronto University. The Rohatynites are very proud to have Halia and anxiously wait to see more outstanding films produced by her.

7. Maria Holod, One soul's life history (the life of Lidia Kudryk-Prokopovych)

On Jan. 13, 1968, in Dearborn Michigan, the Ukrainian community forever lost an exemplary wife and mother, who was loved by all -- Lidia Kudryk-Prokopovych, a true Christian, and a woman of many virtues.

She was born in Rohatyn in 1909 to Rev. Teodosij, pastor in Rohatyn, and Olha Spolitatevych. She was the oldest of six children and studied in the Rohatyn gymnasium. After graduating, she attended a Commerce College in Lviv and also studied voice with Prof. Zarembo at the Lviv Conservatory. She was always very active

in the Plast youth organization and performed as a soloist in various choruses and ensembles.

She was a very sensitive and sociable woman. Her warm smile was unforgettable, as was her readiness to listen to the problems of others, to cheer them up, and give them moral support. Until her illness, she was an active, hard-working person all of her life.

COMMITTEE ACTIVITIES

1. ***Dr. Oleh Kudryk, The First Rohatynite Convention, May 16-17 1959, New York*** - The goal of the first convention was to honor those national and religious activists of the region who had since died, especially the founders of the Ukrainian gymnasium which celebrated its 50th anniversary in 1959. Also, to document the past in a commemorative book and to plan a course of action in the new Ukrainian settlements in the free world.

An organizational committee was formed, which was headed by Ivan Porytko. On the eve of the convention, a Mass was said at St. George's Ukrainian Catholic Church, officiated by Reverend Czerwinskyj and Reverend Kekish. There was a ball on Saturday night, Sunday conferences, and a banquet under the auspices of Dr. Oleh Kudryk and Dr. Wasyl Vyshyvanyi; all of these events were held in the Ukrainian National Home. At the convention it was decided to publish a commemorative book about the Rohatyn region and an editorial board was elected.

The gymnasium in Rohatyn, one of the largest Ridna Shkola schools, played an important educational role in strengthening cultural and community life and improving the economy of the region. Because of the Ukrainian gymnasium, the Opillia region is the most nationally conscious region of Halychyna.

2. ***Maria Holod, The Second Rohatynite Convention, October 13-14 1984, Glen Spey, New York*** - The Second Rohatynite Convention was held at the Ukrainian Fraternal Association's resort, "Verkhovyna," in Glen Spey, New York. Eighty-five Rohatynites were registered (although more arrived after registration) from Canada, Ohio, Pennsylvania, New York, and New Jersey.

The organizing committee of the second convention had a difficult task since almost all the members of the first convention committee had died. The second committee was headed by Roman Krupka. Again, the discussions centered around the publication of a commemorative book, which encountered many obstacles and delays. Ulana Lubovych agreed to be the chief editor and the publication was to be sponsored by the Shevchenko Scientific Society. Only three thousand dollars had been collected so far for this purpose, and this was not enough to begin the project. More funds would be needed as well as more materials for the book. According to Myroslav Stryjs'kyj, the book should encompass such historical periods as: ancient times to 1914, 1914 to 1918, the burning of Rohatyn, liberation movement to 1924, Galicia under Poland up to 1931, pacification, the closing of the gymnasium up to 1939, the beginning of World War II, the German and Soviet occupation. There was a lively discussion after this which, nevertheless, did not change the points he made. A committee for the publication of the book was elected.

Before the conclusion of the conference, the participants honored their deceased Rohatynites by a moment of silence. Dr. Oleh Kudryk delivered the main address at the evening program and dinner, which highlighted several famous Rohatynites from the past - Nastia Lisowska - Roxolana (wife of a Turkish sultan in the 16th century), and Yurij and Bohdan Rohatyntsi.

His address was followed by a program of songs and skits. Sunday Mass, which was held in memory of all who had died, was officiated by Reverend Osadtsa. This was followed by a group photo of all the convention participants.

3. *Dr. Osyp Kravcheniuk, Rohatyn (A speech given at the Rohatyn convention in Glen Spey, New York - June 8, 1991). The full text of this speech is printed in the Ukrainian section of this volume.*

4. *Volodymyr Melko, Activities of the Central Committee "Rohatynshchyna" (1983-1993)* - The initial committee, organized in 1959 to collect funds and publish a commemorative book on the Rohatyn region, could not accomplish its goal because of the death of some of its members (although the book *Rohatyn and Its Private Gymnasium* was published in 1969). Therefore, in 1977, another committee headed by Dr. Vasyl Verhun attempted to finish the task. Unfortunately he suddenly passed away and not until 1983, did Dr. Roman Babiuk again try to promote this project. Ulana Starosloska, a well-known writer and journalist, was chosen as the chief editor and the second Rohatynite convention was planned for October 13-14, 1984. A central Committee of "Rohatynshchyna" was elected and a plan of action mapped out. The fundraising progressed from \$9,250 in 1985 to \$29, 802 in 1989. A series of meetings and conventions were held with the goal of further planning and realizing the publication of the book.

After the third convention in 1986, and due to the grave illness of Roman Krupka, the Central Committee was restructured, and Dr. Oleh Kudryk became its head. In 1987, the publishing fund amounted to \$38, 820, the cost of publishing was estimated at \$29, 975 and it was decided to print 750 copies of the book. At this point the fund increased to \$40, 711 and the project was under way.

In February 1991, the first volume (998 pages) was printed; it included color photos, maps, an index, and English language summary. The Fourth convention was planned for June 8-9, 1991, and was held at the Ukrainian Fraternal Association resort in Glen Spey, New York. At this time, the Rohatyn gymnasium opened its doors to students for the first time in many years and it was decided to send the commemorative book and financial help to the school. An effort was made to activate branch committees in Canada, England, and Australia to raise more funds to help finalize the publishing effort.

After the publication of the first volume, in April 1993 the balance left for the second volume was \$9,850 - yet over \$20,000 was still needed. During the period 1984-1993, three conventions, 19 executive board meetings, 22 editorial board meetings were held and three trips to Canada, one to England, and two to Ukraine were made. The editorial board for Volume II initially consisted of Dr. Oleh Kudryk, Maria Holod, Dr. Osyp Kravcheniuk, and Stepan Skrobach, and later was reduced to three members and then finally two.

5. *Ivan Padyk, The Toronto Rohatynite Committee* - The first committee of Rohatynites was organized by the new arrivals in Montreal (Osyp Diachyshyn - head), and later in Toronto in 1985. A committee was elected (headed by Mychajlo Romach) to organize all Rohatynites residing in Canada and to raise funds and materials for the commemorative book. About 150 addresses were collected and approximately 15 meetings were held with guest speakers Ulana Lubowych and Dr. Oleh Kudryk. In addition, books and funds were sent to the newly re-opened Rohatyn Gymnasium in Ukraine.

REVIEWS OF THE FIRST VOLUME

1. *Dr. Volodymyr Kondratiuk, Return to the Roots (Review of the first volume of Rohatynska Zemlia)* - The collection of historical memoirs, ethnographic, and folk materials published under the auspices of the Shevchenko Scientific Society and Central Committee of "Rohatynshchyna" (New York, Sydney, Toronto) is an important event and worthy of thorough professional analysis. The participants in this enormous undertaking, while living on different continents, far from their homeland, were able to assemble a very wide range of materials which give a good overview of Rohatynshchyna's history.

This volume is thoroughly Ukrainian, not because it describes a Ukrainian territory and its people, but in its soul, feelings, and temperament, and its theme of national independence.

Leafing through this volume may make it seem too fragmented and detailed. But on further reading, one finds that the various articles are part of a tightly woven pattern, giving the reader a glance at ancient history, the two world wars, economy, education, culture, and sport...

Although the organizers encountered many obstacles, they were able to gather a great deal of information on various Rohatyn communities, the names of students in various schools, and other statistics, which show the predominance of Ukrainians in the region.

Particularly important, in my opinion, are the chapters which cover subjects until recently forbidden in Ukraine, such as the cooperative, cultural, educational associations, and the youth movements which are extremely important in educating our youth today.

Not only Rohatynites, but a larger circle of readers will be grateful to the editors for refreshing our memories of forgotten yet important Ukrainian cultural, religious, and community leaders from Rohatyn.

In conclusion, I would like to mention the financial contributors as without them this undertaking would not have been possible. Their names are listed at the end of this volume. Their generosity should serve as an example to others, especially those in Ukraine.

2 *Ivan Rolivskyj, The Rohatyn region* - The collection of historical, ethnographic, and folk-life memoirs entitled *The Rohatyn Region* deserves a thorough evaluation and analysis.

The book contains numerous articles about prominent Rohatyn activists who selflessly gave their time to keep the region's historical past alive. An example of their devotion to the past was the commemoration in 1994 of the 85th anniversary of the Rohatyn Gymnasium.

In reading this book one goes back in time and remembers many prominent people of the region who later left their home and settled on different continents, some never to see their beloved land again. The past was a preface to the present - independent Ukraine. Unfortunately, because of spatial constraints, more could not be included in this book.

We are grateful to those who helped bring this work to fruition. Someday it will be used as a source of material for a new volume, *History of Cities, Towns, and Villages of Ukraine*.

THE EDITORIAL BOARD

ABOUT THE AUTHORS

Lotoc'kyj, Antin (1881-1949) -- writer and teacher for many years in the Rohatyn gymnasium; author of many historical novels, short stories, fairytales; died in Lviv.

Makarushka-Choptiak, Maria -- head of the Rohatyn branch of the Women's League; in 1951 emigrated to the U.S. and settled in Rochester, N.Y.

Malaniuk-Onufryk, Sofia -- born in Striatyn; teacher and school inspector; emigrated to Rochester, N.Y. and Flanders, N.J. Author of the monograph *Striatyn*; died in 1987.

Maslij, Petro (1926-1994) -- see: Jaroslav Mel'nyk "Rohatynites in Great Britain", R.Z., Vol. II.; Rozdil "Mecenaty," R.Z., Vol. I, pp. 990-991.

Mel'ko, Volodymyr -- born in 1913 in Novosilci; studied in the Rohatyn gymnasium and graduated from Lviv in 1934. In 1936 graduated from a commercial school in Lviv. Worked in Centrobank of Lviv, and later in Rohatyn, was auditor of the cooperatives in the Rohatyn region; in 1939 worked as an accountant of the Regional Assoc. of Cooperatives and in 1941 became the chief accountant and member of the board. Also taught in the local commercial school. Emigrated to Germany where he was active in the Ukrainian displaced persons camp community organizations. In 1949, came to the U.S. where he worked as a draftsman until his retirement in 1983. Since 1959, a member of the Rohatynites Committee; elected secretary of the committee at its second convention.

Mel'nyk, Jaroslav -- head of the Rohatynite Committee in Great Britain (see: Jaroslav Mel'nyk, "Rohatynites in Great Britain," R.Z., Vol. II).

Novosad, Roman -- studied music in Vienna; witnessed the deportation of Borys Kudryk to Siberia; lives in southern Ukraine.

Ozarkiv, Hryhorij -- born in Kolokolyn'; lives in Detroit, Michigan; enthusiast of choral music; member of church and other choruses.

Osinchuk, Dr. Roman (1902-1991) -- physician and community leader; born in Zbarazhtchyna; medical studies completed in 1931; physician in Lviv (1934-1944); was active member of the Ukrainian Physicians' Assoc. and Ukrainian Hygienic Assoc. of Lviv; editor of the monthly *National Health*; dean (1941) and lecturer (1942-1944) at the Lviv Medical Institute; in 1944 emigrated to Germany and U.S. Founder and first head of the Ukrainian Physicians Assoc. of North America and first editor of *Physicians' News*, publication of the Ukrainian Physicians Assoc. Was active in various Ukrainian community organizations. Died in 1991 in New York.

Padyk, Ivan -- born in Striatyn'; graduated from Rohatyn gymnasium; teacher, member of the credit cooperative; member of the board of the Ukrainian Division and board of the Rohatynite Committee in Toronto; lives in Toronto and is active in various organizations; secretary of the board of Central Committee "Rohatynshtchyna" (since 1991).

Pan'kiv, Bohdan -- born in 1930 in Saranchuky; in 1942-44 studied at the Berezhanyn gymnasium, later at a pedagogical institute; from 1949-54 studied at Lviv University; worked as teacher of middle school in Lypyci Horishnij. Since 1971 teaches history in an Ivano-Frankivsk Institute of oil and gas. Author of articles on local history.

Petriv-Bobovnyk, Lidia -- born in Pidkamin' where her father (Rev. Mychajlo Petriv) was the pastor. Bank employee; lives in Toronto, Canada.

Pyrih, Dr. L'ubomyr -- born in Rohatyn; graduated from the middle school; later from the Lviv Medical Institute with honors (1954). In 1978 received a doctorate from the Kyjiv Medical Institute; author of over 300 scientific papers, and also many articles in magazines and newspapers. Elected deputy of the Supreme Council of Ukraine representing the Rohatyn region; member of the main council of the Assoc. of Ukrainian Language; and member of the board of the Ukrainian Scientific Assoc. First president of the Ukrainian Physicians Assoc.; honorary member of the Ukrainian Physicians Assoc. of North America; and vice-president of the World Federation of Ukrainian Physicians Association.

Pyrih, Dr. Mychajlo -- born in Rohatyn; descendant of an ancient Rohatyn family; studied at Rohatyn gymnasium; veteran of the Ukrainian Galician Army. During World War II, carried out duties of the mayor of Rohatyn.

Ratytsch, Vasyl' -- see: Dr. Osyp Kravcheniuk "Rohatynska Zemlia", Vol. II.

Romaniv, Illia -- born in the village of Zhelybory; graduated from Rohatyn gymnasium; for many years worked in the Assoc. of Cooperatives in Halytchyna. One of the co-authors of the *History of Stanyslavivshchyna (Ivano-Frankivshchyna)*; former teacher, cultural activist in Kinashiv, where he now lives.

Skrobatsch, Stepan -- see: Dr. Osyp Krawcheniuk, "Rohatynci v Ameryky"; R.Z. Vol. II.

Tryliovskyy, Petro -- founder of the Assoc. "Sitch." From 1948 resides in Edmonton, Canada.

Uhryn-Bezhrishnyj, Mykola (1883-1960) -- born in Kupiatytychi near Peremyshl'. Studied in the Rohatyn gymnasium; joined the Ukrainian Sitch Riflemen and the Ukrainian Galician Army and Division "Halychyna"; editor, publisher, and publicist. Died in New Ulm, Germany.

Fedorciv, Fed' (1889-1930) -- prominent journalist-publicist, student and community activist. Publisher and editor of *New Library* (1912-1923), member of the board and editor of the publisher Izmarahd, editor of *Shliakh* and *Life and Art*, chief editor of the Lviv newspaper *Dilo* from 1918-1927; from 1928 member of the editorial board.

Zynovij Fedunkiv, Roman -- born in the village of Demianiv; scientist, lives in Ivano-Frankivs'k.

Chiciak, Ivan -- born in Cherche. Student at Rohatyn gymnasium; lives in Cherche.

Cymbalystyj, Volodymyr -- see Jaroslav Melnyk "Rohatynites in Great Britain," R.Z. Vol. II.

Ciapa, Mychajlo -- born in 1923 in Mozolivka; studied in Rohatyn and economics in Germany; continued his studies at the Ukrainian Free University. In 1951 emigrated to the U.S., worked in the Michigan University library. Active in community life.

Chajkowska, Kateryna -- journalist; graduated from Kiev University. Now works in the Taras Shevchenko museum in Kaniv, Ukraine.

Shenyk, Oskar (Orest Shenkiryk) -- see "Mecenaty" section of R.Z.

Jarychevs'kyj, Sylvester (1871-1918) -- see Dr. Osyp Krawczeniuk, "Sylvester Jarychevskyj"; Lubomyr Pyrih, "Sylvester Jarytchevskyj i Rohatyn" Part III of this Volume.

We were not able to find biographical information about the rest of the authors.

МЕЦЕНАТИ

•

Отець митрат ВОЛОДИМИР АНДРУШКІВ
(світлина з 1952 року).

Народився Володимир Андрушків 29 листопада 1906 р. у Львові, на славній Богданівці. Середню освіту набував аж у трьох гімназіях: в Академічній Гімназії-Філії у Львові, в Рогатинській гімназії, а матуру склав у знаній в передвоєнних часах Українській реальній гімназії у Ржевницах, Чехо-Словаччина. Причиною мандрівок був конфлікт молодого хлопця з польською поліцією, а опісля з польською військовою жандармерією.

Військову службу у польській армії відбував Володимир близько німецько-польського кордону, а це дало йому змогу однієї днини позбутися польського ярма, "вибрати волю" — тим самим стати дезертиром. Повернутися до Галичини не було йому у тодішніх обставинах ніякої можливості, тож пішов у широкий

світ. Теологічні студії відбував спочатку в Мюнхені, пізніше в Римі, Італія. При допомозі Івана Бучка, великого прихильника і оборонця молодих людей, особливо переслідуваних за приналежність до Української Військової Організації (УВО) та Організації Українських Націоналістів (ОУН), молодий о. Володимир переїхав зараз же після висвячення до США. Тут душпастирював у різних українських католицьких парафіях: довший час у Брукліні, Нью-Йорк, а згодом у містечку Коговз, Н.-Й., протягом майже тридцяти років. На весні 1994 року перейшов на заслужений відпочинок. Проживає тепер в осідку Стемфордської єпархії, в резиденції єпископа Василя Лостена (Стемфорд, Коннектикат). Часто допомагає в душпастирській праці доокопишнім священикам.

Від часу навчання в Рогатинській гімназії став о. Володимир, або як ми його тоді називали й далі кличемо, "Дзюньо" — сердечним рогатинцем. Є щось такого у тому нашому містечку, що вкорінюється назавжди в душах усіх тих, котрі хоч би короткий час проживали там чи ходили до школи.

Коли заснувався регіональний комітет "Рогатинщина" в Нью-Йорку, о. Андрушків приєднався до нього як меценат, тим самим став незмінним ентузіастом видання "Рогатинська Земля" та всіх інших починань Комітету.

Нам усім добре запам'ятався веселий, завжди гарно й "шиковно" вдягнений львів'янин Дзюньо Андрушків, приятний, повний гумору, добрий співак, здібний учень, декламатор, з гарною поведінкою — з тих давніх молодих часів у Рогатинській гімназії. Любили його всі — учителі, товариші, молодші й старші, радо запрошували до себе та раділи з його дотепних, з львівською говіркою, співанок чи оповідань. Мав він теж театральні здібності, вмів наслідувати людей без злоби, навпаки, з якоюсь щирою прихильністю. Ще з молодих літ став він одним із моїх найкращих і найщиріших приятелів, "від серця", та продовжує бути й надалі. Колись бував він частим гостем у хаті моїх батьків у Черчі, котрі радо вітали його, завжди приймали зі симпатією і приязню, — разом з моїми сестрами та сусідами-черчанами.

Доля розділила була мене з Дзюньом на довгий час, але мені вдалося нав'язати листовний контакт в 1946 році, коли я перебував у полоні в Ріміні, Італія. За посередництвом о. д-ра Івана Білянчика, який часто відвідував нас, полонених дивізійників, одержав я адресу о. Володимира Андрушкова, пароха в Брукліні, і зараз же написав до нього. Під осінь того ж 1946 року вдалося мені залишити "гостинні пороги" Рімінського табору. Подався я через зелений, чи радше скелястий, кордон, через Австрію до Німеччини, щоб відшукати мою родину та вже разом ділити скитальську долю. Зразу ж після моєї вдалої втечі з табору полонених надійшла адресована мені здоровенна харчова посилка від о. Володимира Андрушкова, мого сердечного приятеля Дзюня. Розуміється, мої зголоднілі товариші неволі "розпотрошили" пачку та благословили невідомого їм спонсора-добродія о. Володимира!

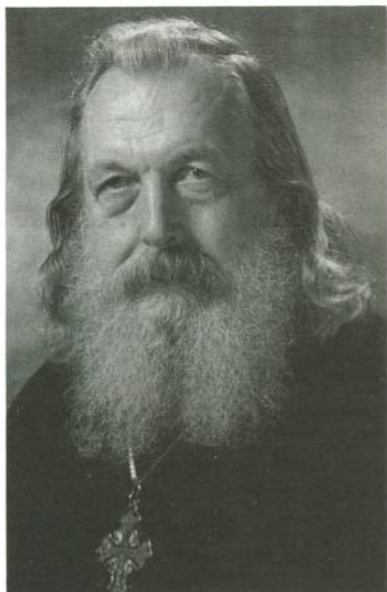
Наша сердечна приязнь продовжується. Дзюню, ще нам довго жий!

Мирослав БІГУС

● **ВОЛОДИМИР ВУЛЬЧИН** народився у селі Підмихайлівці. Деякий час жив у Німеччині, потім в Африці, від 1952 року — в Канаді. Працював у летунському підприємстві. Є власником підприємств в Україні.

●
Отець митрат ЯРОСЛАВ ГАЙМАНОВИЧ

Ярослав Софрон Гайдамаха-Гайманович народився 24 березня 1924 року в Іванкові, повіт Борщів, у родині емеритованого учителя Степана Гайдамахи-Гаймановича і Анни з роду Петраш. Життя й шкільні роки молодого хлопця припали якраз на змінливі й бурхливі часи. Тож і наука відбувалася у різних школах, за різних шкільних систем — під польською, більшовицькою й німецькою окупацією. З сьомої класи Української гімназії в Чорткові зголосився до Дивізії, відбув військовий вишкіл, брав участь у бою під Бродами, а відтак були Фельбах, табір полонених у Ріміні, переїзд до Англії, врешті до Канади в 1951 році. Там працював робітником, потім вирішив студіювати богословські науки, щоб стати священиком і дбати про українську духовність.

Закінчивши два роки філософських студій в Монреалі та одержавши канадське громадянство, в 1956 році виїхав до Риму на студії теології в Папському університеті "Урбаніяна" (4 роки) та Папському Інституті Східніх Студій (1 рік). Висвячений у священничий стан 15 серпня 1960 р. Преосв. Гавриїлом Букатком, єпископом Крижівецьким, повернувся до Канади. Осів в Монреалі, душпастирював у різних українських парафіях у околиці того великого міста. Від 1966 року постійно проживає в Монреалі, спочатку як сотрудник о. Антонія Цимбалістого і о. Івана Гаврилюка, пізніше як парох церкви Св. Духа на Пойнт Сент Чарльсі.

В 1976 році одержав достоїнство протопресвітера і митру з рук Блаженнішого Патріярха Йосифа Сліпого. Крім своєї парафіяльної і душпастирської праці, виконує функції капеляна різних українських організацій.

У листі до редакції Р.З. о. митрат Я. Гайманович пише: "Я не рогатинець, але був у Рогатині випадково лише кілька годин — поранений у бою під Бродами в липні 1944 року. З цього приводу, а ще більше з бажання появи друком великої і славної історії нашого українського народу, стараюся по своїй змозі допомогти цьому, як і всякому доброму ділу, особливо виході у світ збірника "Рогатинська Земля".

●
МИХАЙЛО ЄЙНА народився 9 жовтня 1907 року в Путятинцях. Закінчивши народну школу, працював у кооперативі "Єдність" у рідному селі. Вчився заочно у школі в Подебрадах, Чехо-Словаччина, на бухгалтерських курсах у Рогатині. Працював в Окружному Союзі Кооператив у Рогатині, у міському Споживчому Товаристві (1939-1941), головним бухгалтером Народної Торгівлі (1941-1944). На еміграції є брокером власного підприємства у Рочестері, Нью-Йорк. Секретар комітету "Рогатинщина" в Рочестері.

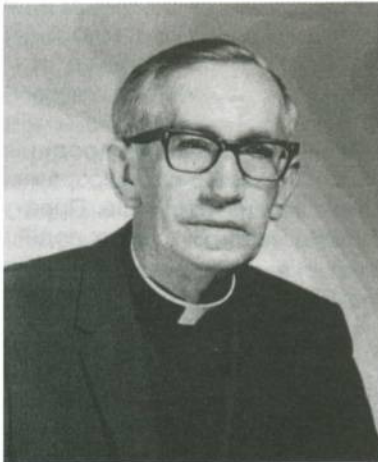
●
ВАСИЛЬ ІВАНЦІВ. Народився 13 січня 1903 року в селі Путятинці. У 1928 році приїхав до США. Проживає у Рочестері, Нью-Йорк. Див.: Д-р Осип Кравченко, "Рогатинці в Америці", Р. 3., том II, стор.

•
ДОРИС і ПЕТРО КУЛІ. Живуть в Едмонтоні, Канада. Петро Куль (Кулеба) народився у Стрятині. Виїхав до Канади перед Другою світовою війною. Зокрема особливо підтримують студії української теології в Оттавському університеті.

•
ГРИГОРІЙ ОЗАРКІВ. Див. розділ "Про авторів", Р.3., II, стор.

•
ПАВЛО ОЛЕКСЮК в пам'ять батька о. Івана Олексюка.

Отець крилошанин Іван Олексюк народився 9 липня 1909 року в селі Вишнів Рогатинського повіту. У 1936 році був висвячений на священника Митрополитом Андреем Шептицьким. У 1940 році став парохом у селі Чагрів Рогатинського повіту. Приїхавши до Америки, був організатором і парохом української католицької церкви св. Михаїла у Мілвокі, Висконсин, від 1953 до 1983 року. Помер 13 грудня 1984 року у Мілвокі.

МЕЛАНІЯ
і
ДМИТРО ЧОЛІЇ

Меланія Чолій народилася в селі Черче. Вийшла заміж за Дмитра Чолія, який походив зі села Потік, теж Рогатинського повіту. До приходу більшовиків подружжя Чолії мешкали в Черчі. У 1944 році змушені були покинути рідну землю і мандрувати в світ. Жили в Німеччині, а в 1949 році переїхали до Нью-Йорку.

Подружжя Чолії були щирими українськими патріотами: завжди брали участь в українському суспільному житті і щедро жертвували на громадські цілі. На жаль, Дмитро Чолій відійшов у вічність.

Меланія Чолій далі продовжує працю, особливо в ООЧСУ, і допомагає матеріально багатьом українським організаціям, церквам. На видання II тому збірника "Рогатинська Земля" вона дала княжий дар — 500 дол.

●
ОСКАР і ТЕРЕСА ШЕНКИ (ОРЕСТ і ТАНЯ ШЕНКІРИКИ)

Оскар (Орест) народився в селі Боків на Підгаєччині у священничій родині о. Володимира Шенкірика. До гімназії ходив у Рогатині і разом з професорами і провідниками пішов добровольцем до Українських Січових Стрільців. Пройшовши вишкіл, вступив до Легіону, де пережив багато веселих і сумних подій.

В наслідок програної війни, разом з частиною нашої армії опинився у Чехо-Словаччині. В місті Юзефові здав матуру, а у Празі закінчив правничі студії. Вступивши до військової академії, мав надію на кар'єру військового аташе.

Під час Другої світової війни був старшиною в одній з дивізій словацької армії на Східньому фронті. Після війни емігрував до Австралії і займався торгівлею. В Папуа, Новій Гвінеї, Оскар одружився з Тересою (Танею), доктором дентистики, литовського походження. Після захворювання на малярію подружжя переїхало у більш сприятливий клімат, спершу в середину країни "оутбек", а відтак поблизу соняжного побережжя Квінсленду.

Шахи є улюбленою розвагою Оскара, а цікавими і дотепними оповіданнями з пережитих подій він приємно забавляє своїх слухачів.

Тереса вивчила українську мову, полюбила нашу культуру і разом з Оскаром цікавляться і щиро та щедро сприяють українським громадським потребам в Австралії і Україні. Найбільшою їхньою радістю було дожити до розпаду Советського Союзу і дочекатися незалежності Литви і України.

ЖЕРТВОДАВЦІ НА ВИДАННЯ 2-ГО ТОМУ

США: НЬЮ-ЙОРК

Озарків Григорій	\$600.00
Стефанишин Марія	550.00
Чолій Меланія	500.00
Пиріг Михайло, д-р	300.00
Маслій Петро, інж. (Англія)	297.00
Олексин Іван	200.00
Прокопович Е.	200.00
Яцух Михайло, д-р	200.00
Ратич Олег, д-р і Іванна, д-р ...	150.00
Н. Н., Денвер, Ко.	140.00
Воробець Зеновія	100.00
Дратвінська Віра	100.00
Король Анна	100.00
Кудрик Олег, д-р і Софія	100.00
Оберишин Ярослав	100.00
Шмігель Мирослав, інж. і Надія	100.00
Бісик Олександр і Софія	50.00
Ратич Любомир і Анна	50.00
Стефанишин Марія і	
Швед Олександра	50.00
Лотецький Михайло А.	40.00
Салик-Угрин Олександра	30.00
Улянс Роман	25.00
Гаховська Ольга і Богдан	20.00
Горішний Микола	10.00
Когутяк-Гладкий М.	10.00

В пам'ять голови Комітету
та редактора збірника "Р.З."
бл. п. д-ра Олега Кудрика:

Шенкірик Остап і Марія

Пастушенко Ярослав і Надія ... 100.00
Дзидзан Л. Надія

У пам'ять нашої мами
бл. п. Лідії Волицької з
Бачинських Лешкович:

Волицькі Кароля і
 Нестор

ЧИКАГО

Горчинський Анастазій, д-р ... \$200.00
Олексюк Павло

РОЧЕСТЕР

Єйна Михайло	200.00
Галуґа Любомир	50.00
Єйна Микола	50.00
Кисіль Адам	50.00
Окрепкий Стефан	50.00
Олійник Петро	50.00
Сверίδα Володимир	50.00
Тицький Мирон	50.00
Федунишин Іван	50.00

КАНАДА: ТОРОНТО

Шенк Оскар — Австралія:	
..... австрал. дол. 25,000.00	
..... канад. дол. 22,050.00	
Вульчин Володимир	
..... канад. дол. 1,600.00	
о. митр. Гайманович Ярослав ..	860.00
о. митр. Андрушків Володимир,	
США	700.00
Бігус Мирослав — Яблонська <i>Bejucik</i>	
Наталія	606.00
Куль Петро	320.00
Засідко Микола	450.00
Білоголовський Онуфрій	320.00
Перекліта Михайло	250.00
Маслій Петро, інж.	203.00
Войчишин Іван, д-р	200.00
Лялька Михайло	200.00
Мельник Микола	200.00
Музика Микола	200.00
Романів Михайло	200.00
Чупринда Василь	200.00
Конопка Ольга	170.00
Бойчук Іван	162.00
Космина Стефанія	160.00
Горечий Зенон, в пам'ять дружини	
Олі та сестри Зеновії	150.00
Єйна Василь в пам'ять батька ..	150.00
Березяк Євстахій	120.00
Лешко Євдокія	103.00
Афтанас Іван	100.00
Гнайда Богдан	100.00
Григоріїв Володимир	100.00
Дубик Василь	100.00
Кінтер Іван	100.00

Костецький Михайло	100.00
Крупка Іван	100.00
Круківські Ольга і Борис	
(Австралія)	100.00
Лисий Микола	100.00
Лялька Володимир	100.00
Маслей Надя	100.00
Мельник Михайло	100.00
Падик Іван	100.00
Ромах Михайло	100.00
Тицький Роман	100.00
Федунків Степан	100.00
Шарамайлюк Микола	100.00
Пазій Мирон	80.00
Бойко Микола	70.00
Вилка Михайло	50.00
Гривнак Іван	50.00
Гелей Петро	50.00
Довган Степан	50.00
Єйна Петро	50.00
Левицький Любомир	50.00
Матусяк Ярослав	50.00
Мельник Володимир	50.00
Скорець Катерина	50.00
Хабурський Омелян	50.00
Цехош Марта і Петро	50.00
Штогрин Осип	50.00
Лотоцька Марія	30.00

МОНТРЕАЛЬ

Багира Василь	130.00
Васьків Дмитро	100.00
Гладкий Василь	100.00
Кузик Михайло	100.00
Пилат Д. Маркіян	100.00
Баб'як Богдан	70.00
Мілянкович Іван	70.00
Плав'юк Мирон	70.00
Презлята Володимир	70.00
Шкляр Люба	70.00
Гладкий Василь	50.00
Дмитрів Володимир і Надя	50.00
Вітвіцька-Белнів Марія	27.40
Андрухів-Гафтар Євстахія	20.00
Король Петро	20.00
Славінська-Гафтар Анна і	
Зенон	20.00
Федорик Ольга	20.00

ПОМИЛКИ, ПОМІЧЕНІ У І ТОМІ "РОГАТИНСЬКОЇ ЗЕМЛІ"

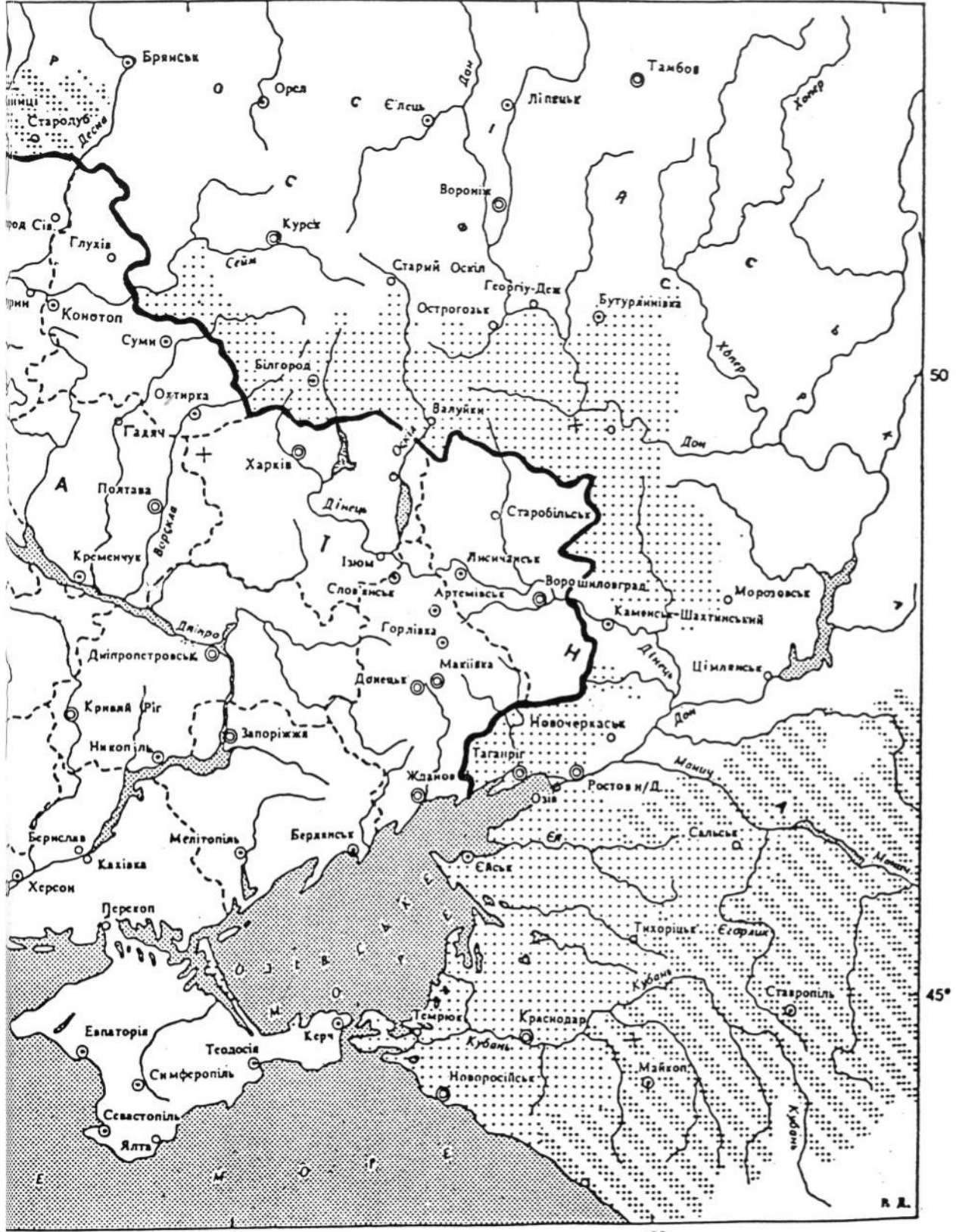
Стор.	Рядок	Надруковано	Має бути
На звороті титульної сторінки	18 згори	Мудрик	Мельник
74	9 знизу	сина	братанича
88	20 знизу	двадцять вісім	двадцять дев'ять
88	21 знизу	29-го грудня	13-го грудня
222	4 знизу	катехет	катехит
247	9, 15 згори	М. Чайківський	Микола Чайковський
344	3 згори	Біловус	Василь Кривоус
354	8 знизу	Лижегубський	Лежогубський
362	2 згори	Н. Н.	Єва Левицька
388	8 згори	береженської	Бережанської
433	3 згори	Марійка Мороз, Анна Хабурська	Марійка Мороз, Мелася Поташник, Ірена Мороз, Анна Хабурська
433	6 згори	<i>пропущено рік</i>	1928 рік.
433	1 знизу	<i>пропущено рік</i>	1929 рік.
552	4 згори	(1863—1928)	(1853—1928)
573	3 згори	(1865—1920)	(1865—1919)
615	10 згори	був відразу скатований	був заарештований і скатований
615	11 згори	дружина	мати
615	14 згори	1953 р.	1956 р.
615	15 згори	до Тернополя	в Тербовельський район
637	9 знизу	річки Нараївки	річки Бибелки
642	12 знизу	з 1850 року	з 1815 року
653	3 згори	921 українців-католиків	810 українців-католиків
653	4 згори	2-клясна	4-клясна
924	1 знизу	1950	1650
986	2 згори	ЗАСІДКО МИКОЛА	ЗАСІДКО МИКОЛА... власник підприємства продажу авт.
996	8 згори права колонка	Засідко Микола, 650 дол.	Засідко Микола, 1000 дол.
996	11 знизу права колонка	Зарицький Р.	Зарицький Петро
996	17 знизу права колонка	Григоріїв Володимир, 100 дол.	Григоріїв Володимир, 200 дол.
996	23 знизу права колонка	<i>пропущено прізвище</i>	Вульчин Володимир, 100 дол.
997	22 знизу ліва колонка	Матусяк С., 50 дол.	Матусяк Ярослав, 100 дол.

35°

40°

45°

50

45°

35°

40°

В. Д.

УКРАЇНСЬКИЙ
АРХІВ
ТОМ LIV

РОГАТИНСЬКА ЗЕМЛЯ

ТОМ II